תנ״ך · אחרונים

מנות הלוי על אסתר

רבי שלמה הלוי אלקבץ

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מנות הלוי על אסתר

רבי שלמה הלוי אלקבץ

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מנות-הלוי-על-אסתר/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

פתח דבר 6
הקדמה 7
פרק א 48
פסוק א 48
פסוק ב 62
פסוק ו 72
פסוק ז 80
פסוק ח 82
פסוק ט 87
פסוק י 92
פסוק יא 96
פסוק יב 99
פסוק יג 104
פסוק טז 117
פסוק יז 120
פסוק יח 122
פסוק יט 123
פסוק כ 128
פסוק כא 131
פסוק כב 131
פרק ב 134
פסוק א 134
פסוק ב 138
פסוק ג 139
פסוק ד 139
פסוק ה 140
פסוק ו 151
פסוק ז 152
פסוק ח 159
פסוק ט 165
פסוק י 171
פסוק יא 173
פסוק יב 177
פסוק יג 178
פסוק יד 179
פסוק טו 180
פסוק טז 182
פסוק יז 183
פסוק יח 185
פסוק יט 186
פסוק כ 191
פסוק כא 194
פסוק כב 197
פסוק כג 205
פרק ג 207
פסוק א 207
פסוק ב 217
פסוק ג 218
פסוק ד 220
פסוק ה 223
פסוק ו 226
פסוק ז 227
פסוק ח 246
פסוק ט 270
פסוק י 274
פסוק יא 274
פסוק יב 275
פסוק יג 277
פסוק יד 278
פסוק טו 278
פרק ד 282
פסוק א 282

פסוק ב 290
פסוק ג 291
פסוק ד 291
פסוק ה 293
פסוק ט 297
פסוק י 298
פסוק יא 299
פסוק יב 300
פסוק יג 301
פסוק יד 302
פסוק טו 310
פסוק טז 311
פסוק יז 320
פרק ה 321
פסוק א 321
פסוק ב 333
פסוק ג 335
פסוק ד 337
פסוק ה 346
פסוק ו 348
פסוק ז 348
פסוק ח 350
פסוק ט 352
פסוק י 353
פסוק יא 354
פסוק יב 356
פסוק יג 358
פסוק יד 360
פרק ו 363
פסוק א 363
פסוק ב 370
פסוק ג 372
פסוק ד 372
פסוק ו 374
פסוק ט 376
פסוק י 380
פסוק יא 382
פסוק יג 390
פסוק יד 392
פרק ז 393
פסוק א 393
פסוק ב 393
פסוק ג 394
פסוק ד 394
פסוק ה 396
פסוק ו 397
פסוק ז 399
פסוק ח 400
פסוק ט 401
פסוק י 403
פרק ח 404
פסוק א 404
פסוק ב 405
פסוק ג 406
פסוק ד 408
פסוק ה 409
פסוק ו 410
פסוק ז 410
פסוק ח 420
פסוק ט 420
פסוק יג 422
פסוק יד 423
פסוק טו 429
פסוק טז 430

פסוק יז 449
פרק ט 450
פסוק א 450
פסוק ד 452
פסוק ה 452
פסוק ו 454
פסוק י 454
פסוק יא 455
פסוק יב 456
פסוק יג 456
פסוק טז 460
פסוק יח 463
פסוק כ 465
פסוק כג 466
פסוק כה 468
פסוק כו 468
פסוק כז 472
פסוק כח 481
פסוק כט 488
פסוק ל 490
פרק י 491
פסוק ב 491
השמטה 495

פתח דבר

הקדמה

דברי שלמה

ביאור מגלת אסתר הבנתיו חברתיו יסדתיו אף עשיתיו אני שלמה הלוי בן אלקבץ יובל שי לכבוד יקר תפארת חותני גביר ונעשה לשם ולתהלה רודף צדקה וחסד הנבון כה"ר יצחק והוא כהן לאל עליון, כאשר חבלים נפלו לי בנעימות חלקו וגורלו אף נחלת בתו שפרה עלי ותהי לי לאשה, ובעד הש"לח אשר ישלחו הבחורי' ביום פורי' שלחתי ביאור זה שלוח אליו ואקרא שמו

מנות הלוי והיה זה בשנת פר"ט לפרט האלף הששי.

ולו בן יקר ונחמד ונעים זית רענן יפה פרי תאר ושמו כה"ר יוסף הכהן ויהי כי מתקו לו דברי הספר הלז עלז לבו ויגל כבודו ורוח המליצה על פניו יחלוף וכה אמר.

אור יקרות ראתה עיני כי נראה אליה זוהר טוהר אור הלבנה כאור החמה פירוש חרוץ יקר מחרוץ למגלת אסתר ולו יתר שאת על פירושי הקדמונים. חכמים ונבונים. אסתר קרקע עולם היתה עד עת בא דברו בהלו נרו יחרוש יפתח ישדד אדמתו ויעזקהו ויסקלהו ויטעהו שורק ויהי לגפן אדרת ענפה ופוריה אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה ליהודים היתה אורה לו זרוע עם גבורה בכל מכל כל איבעית אימ' מקרא. איבעית אימא סברא. חכו ממתקים וחלק משמן טוב וארשת שפתיו זבת חלב ודבש היא וזה פריה. צבי לכל הארשו"ת מצא חן במד"בר זה דודי שלח ידו מן החור אל עץ הדעת והשיגה ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל ויחכם שלמה ועל מאורת חומת דעת חכמה ומוסר. ידו הדה. לתורה ולתעודה. באשרי כי זכיתי לראות המראה הגדול הזה ושמחתי על גורל ימין גורל של שם אשר עלה בגורלי עטרות לי אענדנו. ומשירי אהודנו. אני אני הוא המדבר אחי הכלה המהוללה יוסף הכהן. **י**דיד שת תמורת תשורת מגדים לדודיו בפורים דברים ערבים. וחקק וזקק כזהב מזוקק דרשת מגלת צבית אהבים. **ס**תרים ורזים ודברי חכמים הלא הם בקרבה בחכמה כתובים. **פ**שטים ישנים וחידות נבונים לנגדה כמר מדלי נחשבים. **כ**לולים בתוכה אמרים נכוחים מנופים וטובים ונפש משיבים. **ה**לא היא ברבת בני דת כמו בת ובלתה כניצוץ והיא כלהבים. **נ**בונים ונוגנים יתנו זמיריו ואצים לשרתו בפנים צהובים. **י**שיתו אלהיו ברכות לשומעיו ויהיו ילדיו בשמות נקובים. **מנות הלוי**

הקדמה

ויוסף יוסף שאת משלו ויאמר. יום הובאת לי ברכת דודי שש לבי גם נפשי חיתה. אז שחתי ודאי כי עד כה אסתר קרקע עולם היתה.

נאם הצעיר שלמה בן לאדוני החכם השלם מהר"ר משה בן החכם השלם החסיד מהר"ר שלמה הלווייי בן אלקבץ זלה"ה, ה' מבטן קראני פלוני לבת פלוני, ורוח אל נשאתני, אל בית איש ימיני, ובצל ימינו החביאני, אמר יאמר העבד אהבתי את אדוני, ותבט עיני בעתות זמני. עת דודים ומשלוח מנות כסף וזהב ומגדנות ודתיהם שונות, על כן קראו לימים האלה פורים, נעשים ונזכרים. וקרא זה אל זה בפנים מאירים, כאיש אחד חברים, ואשקטה ואביטה במכוני, כי כשל כחי בעוני, במה אקדם פניו, ומה מני יהלוך לערוך לפניו מליץ למעני, על משכבי בלילות אשיחה עם לבבי, על פניו אעביר כל טובי. ותשורה אין להביא, תהיה די הקבלת פני אדוני ואבי, ותתעטף רוחי בקרבי, ויתמעט דמי וחלבי, לבי ממשפחת הח"מולי, ישיב אמריו ויורני ויאמר לרוחי, שלחי נא ידך ואחזי בכנפי, מגלת אסתר שם תנצלי, הרחיבי אמריך בה והוציאי לצורף כלי, הרימי קולך וצהלי, ותיטב מנזם זהב וחלי. ואל שדי יתן לך רחמים. לפני האיש ולא יערכנה בדמים, יריח ריחה לפניו כקטורת סמים, וכל ראשי בשמים. כי ערבים עליו דברי חכמים. ויינה של תורה מכל מטעמים, בתורת האל חפצו ומאוייו כל הימים, ועם כי יש בה רמזים גדולים, לא שתו אליהם לבם הקדומים, והנם מא"למים אלומי"ם, הלא פשטיה ישיחו אלמים, ואם קדמו שרים והמה חכמים מחוכמים, גם אתה בחסד אל תבטח וברחמים, כי תפרש בה, מאמרים סתומים, ותפענח בה נעלמים, גם כי האגרת הזאת קיימת. לעד ולעולמי עולמים. וזכרך לא יסוף ממנה כל הימים.

האמנה להוציא ממסגר אסיר יתיר או חסיר שמתי עלי אלופים לראש הראשים הקדושים ישישים קשישים לובשים תרשישים, מאירים כספירים, יקרים מפוארים, אדירים, אבירים, ומורים, חכמות רמות, ונעלמות, שלמות, מתאימות, מרוקמות. נסיכי מלכי הפרכי, התעודה. קדושים אשר בארץ המה ינוחו על משכבותם ומאשר הם חיים עדנה יאריך השם שנותם ויגדיל ויאדיר תורתם, אהיה מתאבק בעפר רגליהם, ושותה בצמא את דבריהם, אעלם על ראש זכרונותי. איש על דגלו באותות והיה אם כלו לאכול ולשתות, אעולל עוללותם הנשחתות, אוציא מהם מאכל בריאה לי ולאשר כגילי. ואעירה על המקומות אשר דעתי קצרה עלי בדבריהם ואחוה דעי אף אני. גם אשתדל לפרש אגדות ומאמרי רז"ל מתוקים מדבש ונופת צופים, ולא אביא כל דבריהם רק ההכרחי להבנת הכתוב ולהבנת עצמו, גם אשלח ידי לבאר איזה מסרה כפי דעתי הקצרה. כי

הכל בחכמה נוסד במספר במשקל הכל מנוי, ולא אבארם ע"ד הרמז כמו שעשה מי שקדמני בביאור המסרות כי לא ידעתי מי הוא, ועם כי הספיקות סבה עצמית להבנת הנאמר לא אטריח פה המעין בזכרונם להיותם רובם ככלם גלויות בתחלת העיון לכל קורא בה, אך אשתדל להתירם בדרך שאדרוך בה ובמעט התבוננות תראה תשובתם, ואל יקוה כל רואה באורי זה שאומר לו בכל דבר ודבר ענין יערב עליו שיחי ודי לי שיערב לו דבר אחד ממנו או מה שלקטתי מדברי המפרשים והיה שכרי, והאל היודע ועד כי לא ראיתי ולא שמעתי פירוש אחר כי אם אלו אשר בשם אקרא פה. ואם המצא תמצא בדברי דבר קדמוני בו באמת כי לא מלבי וזה לך האות כי כאשר נמצא אתי דבר לא נתפרסם למי. אומר מצאתי כתוב, וביען ימצאו פה דברי הה"ר שמואל צרפתי זצ"ל ודברי הר"ר יצחק הכהן ז"ל ודברי הר"ר יהודא נתן פרובינצל ז"ל הודעתי נאמנה כי ראשית דברים ראיתי ולא זכיתי לאחריתם, ע"כ אם ימצא בדבר דבר קדמוני בו ידע ישראל כי לא במרד ולא במעל, כה יושיעני האל ממעל. ומעתה אפיל תחנתי לפני אדוני עולה תמימה כהן לאל אליון יקח נא את ברכתי אשר הובאת לו. ואל יבזה מנותי אלה הלקט השכחה והפאה. ואל ישער קצורי וחסרוני כמאמר השולל ממי שאמר הכר נא הממציא באמת לא האמת בממציאו, ולמען יעלה זכרון מנחתי זאת לפניו בבאה להשתחות להדום רגליו קראתי שמה.

מנות הלוי כדין וכהלכה שתי מנות לאדם אחד דברי מי שקדמוני ודברי, ומאת אשר ממנו העזר אחלה פניו ישלח עזרי מקדש כמאמר נעים זמירותיו עזרי מעם י"י עושה שמים וארץ, ואומר ישלח עזרך מקדש ומציון יסעדך. עזרנו בשם ה' עושה שמים וארץ.

אמר המחבר לא אוכל להתאפק בזולת שאערוך לפני כל רואה פירושי זה הקדמה אחת בה אודיע כוונת המגלה בכלל ומאמרי רז"ל רבים שבאו במכילתין דמגלה והמה פתיחות אל המגלה. ר' פלוני פתח לה להאי פרשתא מהכא וקצת דיני המגלה ופניני המדרשות ואומר.

דע כי כוונת עמלק והמן הבא אחריו ושבר פושעים וחטאים יחדיו ועוזבי ה' כל מלכי עע"א המבקשים את נפשנו ועומדים עלינו לכלותנו הלא היא כי גלוי וידוע לפניהם דבקות האומה הזאת כלליה ופרטיה באלהיהם כמאמר ואתם הדבקים בה' אלהיכם וידעו כי לסיבה זו נתן לנו מיטב השפע תחלה וכעיני עבדים אל יד אדוניהם כן עיניהם אל כל המלאכה והברכה נמבזה ונמס, המה יקחו חלקם, וידוע כי יש לישמעאל ועשו אחיזה קצת במקום הקדש מפני האבות הקדושים ושבעים פרי החג לאות ולמופת על זה ולכן שלחו ידם לראות אם יוכלו לדחות גברא מפני גברא אחרי שכלנו בני איש אחד.

ונחנו פשענו ומרינו. ולזה תמיד עיניהם תלויות לראות מתי יוכלו להועיל במעש' ידיהם וכבר ביאר זה אסף המשורר באומרו (תהלי' פט) אשר אמרו נירשה לנו את נאות אלהים כמו שיתבאר במקומו ספר נעים זמירות אם יחנני ה'. והנה עמלק שהיה ראש צרים ידע כי אם ישראל היו מקבלים את התורה הנה הם דבקים באלהיהם ולא יבצר מהם את אשר ירצו לעשות כמאמר ח"רות על הלוחות חירות משעבוד מלכיות, ולזה התחכם ומיהר עצמו לבא קודם שיקבלו את התורה במעמד הנבחר והנורא ובעת שרפו ידיהם מן התורה כי שבת ודינין במרה איפקוד ורצה להוציא אשה מתחת בעלה. ולהיות משה אדוננו מבין כוונתו ונפשו היודעת כי יהושע בן נון נער לא ימוש מתוך האוהל אוהל בל יצען והוא שומר השער אמר (שמות לז ט) בחר לנו אנשים וצא ממקומך למען לא ישלחו רגל השור והחמור לבער בשדה של תפוחים ולא ירמסו טמאים חצרות בית ד', והלחם בעמלק בשבתך חוץ תלחים עמו כי המלחמה הזאת ראויה שתעשה על ידך אחרי שאתה השוער, והוא לקח את האבן אשר שם מראשותיו אבינו הזקן אבן השתיה וישב עליה ליחדה עם בעלה ויפרוש כפיו אל ה' ליחד הכל ולקשרו ובזה (שם יג) ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב היא הידועה נוקמת נקם ברית ונכתב זאת זכרון בספר למען ידעון דור אחרון את כל אשר נעשה ובא בתורה (דברים כה) זכור את אשר עשה לך עמלק כמו שבא בשבת והטעם מבואר כי היא היא הנקראת שבת מלכתא. ולסיבה זו בחרו היונים שלש אלה לבטל שבת ר"ח ומילה ונודע לאשר באו בסוד ד' כי כולהו איתנהו ביה כי לזאת אמרו כי חנוכה ופורים אינם בטלים לעולם כי כולם כיוונו לדבר אחד ואמר כי מעתה ועד עולם מלחמה לד' בעמלק והטעם כי יד על כס יה כי זה היתה כוונתו לשלח האם מעל הבנים והיא הנקראת כסא ה'. והנה המן כמו כן חשב מחשבות על זה ונתחכם יותר מעמלק ועשה מה שרצה לעשות בלעם כפי מה שפירשתי אני בפי' הפרשה ההוא במקום אחר והוא כי רצה לעשות באופן שהאל ית' יכעוס עם ישראל כמו שבא בדברי רז"ל במדרש רבתי דאחשורוש בעצת המשתה הזה עד שלסבתו נתחייבו שונאי' של ישראל שבאותו הדור כליה כמו שבא בגמ' (מגילה דף יב ע"א)

איתא התם שאלו תלמידיו את רשב"י מפני מה נתחייבו שונאיהם של ישראל שבאותו הדור כליה אמר להם אמרו אתם אמרו לו מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע. אמר להם א"כ שבשושן יהרגו שבכל העולם כלו אל יהרגו אמרו לו אמור אתה, אמר להם מפני שהשתחוו לצלם אמרו לו וכי משוא פנים יש בדבר. אמר להם הם לא עשו אלא לפנים. אף הקב"ה לא עשה עמהם אלא לפנים והיינו דכתי' כי לא ענה מלבו ע"כ. פרש"י שהשתחוו לצלם בימי נבוכדנצר, וכי משוא פנים יש בדבר, האיך זכו לנס הם

עשו לפנים מיראה ע"כ. וביען הספיקות סבה עצמית להבנת המאמר, ראשונה אעירה ההערות הראויות להתעורר בו אם מהענין אם מהלשון. **א** אחרי שהם ביררו לעצמם שסבת הסכנה היתה הסעודה א"כ מה שאלו את פי רבם, ואם הוקשה להם מה שהקשה לרבם האיך השיבוה כששאל מהם אמרו אתם, ומה גם כי הקושיא גלויה ומפורסמת ועל כיוצא בזה אמר הש"ס ודקארי לה מאי קארי לה. **ב** אומרם מפני מה נתחייבו ישראל שבאותו הדור ויותר טוב לומר בימי המן' **ג** מי הגיד לרשב"י ע"ה שהם ידעו תשובה עד ששאלם אמרו אתם שאם היו יודעים תשובה לא היו שואלים, **ד** מ"ש מפני שהשתחוו לצלם ופרש"י לצלם נבוכדנצר לאפוקי שלא יהי' לצלם המן שהיה לו בבגדי, וכמו שיבא בס"ד. דא"ה הדרא קושיא לדוכתיה א"כ של שישן יהרגו. ואחרי שכן הוא יש להפלא כי זה דומה לאבות אכלו בוסר ושיני בנים תקהינ' (יחז' יח) אחר כמה זמן, למה לא נפרע מהם בזמן החט' והמתין עד זמן אחשורוש ואין זה ממידת ארך אפים כי בעון העגל נפרע מהם בעת ההיא והאריך עוד להפרע בכל דור ודור כדבריהם ז"ל אבל לא לעשות עמהם כלה בזמן א'. **ה** קושיות א"כ של' שושן יהרגו נפלאת היא בעיני כי קושיא זאת כמו כן יקשה לדעת רשב"י שאמר על ששתחוו א"כ של בבל שהשתחוו לצלם נבוכדנצר יהרגו של כל העולם כלו אל יהרגו, ומה זה שאמר א"כ של שושן יהרגו כאלו מתחייב זה לדבריהם ולא לסברתו, **ו** קושיות וכי משוא פנים יש קושי בדבר כמו כן מהצד הנאמר כי קושיא זו נופלת עליהם כמו כן אחרי שמה שנהנו וכו' הוא אצלם עון פלילי עד שנתחייבו עליו כליה א"כ משוא פנים יש בדבר היאך זכו לנס, ומה העולה על רוחם בדבר זה עד שימשך קושי זה לרבם ולא להם, **ז** במהות הקושיא וכי משוא פנים יש בדבר אומר כי עיקר קושיין ליתא וכי מה משוא פנים יש הטרם נדע כמה כחה של צעקה עם תשובה שמקרעת כל גזרות קשות ורעות כדאיתא בר"ה פ"ק ובב"ר. ואנשי נינוה עדים כשרים בדבר ופה ראינו דברי הצומות וזעקתם ושק ואפר יוצע לרבים, ולמה לא יועיל כל זה והדין דין אמת שאין לך דבר שעומד בפני התשובה, **ה** בשאלת משוא פנים וזה קושי גדול עצום ולמה לא ישא להם פנים והלא שאלה זו כבר שאלוה מלאכי השרת בכולל והושב להם שכן הוא כדאיתא בברכות (פ"ג) איתא התם דרש רב עוירא זמנין אמר לה משמיה דר' אמי וזמנין אמר לה משמי' דר' אסי, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע כתוב בתורתך (דברים טז) אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד והלא אתה נושא פנים לישראל דכתיב ישא ה' פניו אליך אמר להם ולא אשא פנים לישראל שכתבתי להם ואכלת ושבעת והם דקדקו על עצמם עד כזית ועד כביצה. ואחרי שכן הוא למה לא נתפייסו תלמידי רשב"י במה שנתפייסו מלאכי השרת ומה זו שאלה. ואין

לחלק מע"א לשאר עבירות כי גם בע"א נשא להם פנים כל ימי מלכי ישראל כו'. **ט** מהברייתא הזאת נראה שדעת רשב"י שעבדו ישראל ע"א בזמן נבוכד נצר וממדרש חזית בפסק (שיר ז) זאת קומתך דמתה לתמר יראה בהפך, איתא התם על דעת רבנין עבדו ישראל ע"א בימי נבוכדנצר על דעת רשב"י לא עבדו ישראל ע"א בימי נבוכדנצר. ע"ד רבנין עבדו ישראל ע"א כיצד נבוכדנצר העמיד צלם והפריש עשרים ושלשה מכל אומה ואומה ועשרים ושלשה מכל ישראל. ע"ד רשב"י לא עבדו ישראל ע"א כיצד נבוכדנצר העמיד צלם והפריש מכל אומה ואומה שלשה שלשה ושלשה מכל ישראל וחנניה מישאל ועזריה שהיו השלשה. מישראל עמדו ומיחו על עצמן ולא עבדו ע"א ע"כ. הנה מבואר נגלה דברי הרשב"י שלא עבדו ע"א ותשובות תרי תנאי אליבא דר"ש או הדר ביה ר"ש מההיא. טובות למי שלא ירצה להטריח עצמו בעיון.

והנראה אלי כי תלמידי הרשב"י המה ראו דבר הצלם רב מהסעודה מאוד להתחייב עליו כי דבר ע"א רב ועצום בפניו ית' ואמר מר גדולה ע"א שכל הכופר בה כמודה בכל התורה כלה והרהורה פוסל כדכתיב למען תפוש את בני ישראל בלבם. כן תמהו בראותם אל נושא להם פשע רב כזה ועושה עמהם נסים ונפלאות כענין בכבשן האש ובאריות ומקדש שמו על ידם כענין ולדניאל סגד (דניאל ב' מ') והודאת אלהא אלהין ומרא מלכין (שם מ"ז) כל קבל דלא איתי אלה אחרין די יכול להצלה כדנא די שולטני' שולטן עלם ומלכותיה עם דר ודר (שם ד') וכל דארי ארעת כלא חשיבין, וכתב דריוש גדול ורב ורם ולכן לא נתיישבה דעתם שיהיה עון זה גורם הרע הזה אשר לא נעשה פתגם מעשה הרעה מהרה. גם דבר הסעודה קשה כי לפי הנראה איננו כ"כ חמור להביא עליהם כליון חרוץ, ולכן שאלו מפני מה נתחייבו ישראל שבאותו הדור כליה. ובאומרם שבאותו הדור כוונו לשלול דבר הצלם אשר למה לא יביא עליהם תכף כליון חרוץ ויעבור על פשע זמן רב גם באומרם כליה רמזו על שאין בדבר ההסעודה כדי רשעת חיוב כליה, תדע שכן הוא שהרי במדרש חזית כתוב למה באו ישראל בספק בימי המן דוקא ולא כליה בימי המן ולא שבאותו הדור אשר מזה מבואר נגלה כי כוונתם לרמוז קושי שתי הסברות, והרשב"י בראותו כי הם שוללים שתי הסברות אמר להם אמרו אתם כי אינכם שואלים כלא יודעים אלא כיודעים ומשיגים ומקשים ובזה הותרו הג' הערות, והם אמרו על שנהנו מסעדתו של אותו רשע, וכיוונו להגדיל אשמת וחטאת הקהל אשר איננה נראית בתחילת העיון חטאה גדולה וכמו שקדם, ואמרו תחלה מפני שנהנו והכוונה כי לא הוכרחו כענין לכון אמרין עממיא אומיא ולישנייא ומאן די לא יפל ויסגוד יתרמא וגו', ופה לא נעשה מזה דבר אדרבה גזר לעשות כרצון איש ואיש

המן ומרדכי. והשתיה כדת אין אונס מיין נסך ומרדכי מכריז שלא ילכו שם וכמו שיבאו דברים הללו באורך במקומה בס"ד. ואחרי שלא הוכרחו והם הלכו מעצמם ואכלו לצבו' בטן הם חייבים באמת. וזהו מפני שנהנו כי האוכל בעל כרחו איננו נהנה אבל אלה רשאין לאכול ושלא לאכול ונהנו ועוד הגדילו אשמה זו במאמרם מסעודתו של אותו רשע כי לא כיוונו להודיענו שאחשורו' הוא רשע אבל שכוונתם בסעוד' רשע ופשע ואף אם היה שם מאכל יהודי וכשר וכמו שיבא כדי שלא יתגאלו בפת בג המלך וביין משתיו היה להם למנוע עצמם מלכת שמה מפני כוונת הסעודה אם שתהיה משום שנתיישבה דעתו דאמר בלשצר מנה וטעה אנא מנינא ולא טעינא, אם משום שישב על הכסא. אם שמצא ממון שגנז נבוכדנצר, אם מפני שמצאה ידו בממון בית המקדש וכמו שתשמע במקומו בס"ד הי' להם להרחיק נדוד ולברוח ולדאות כאשר ידאה הנשר לבלתי המצא שמה, ובהדיא אמרינן בגמרא תניא ר"ש בן אלעזר אומר ישראל שבחוצה לארץ עובדי ע"א הם בטהרה, כיצד כותי שעשה משתה לבנו וזימן את כל היהודים אשר בעיר אעפ"י שאוכלים ושותים משלהם ושמש שלהם עומד עליהם מעלה עליהם הכתוב כאלו אכלו מזבחי מתים שנאמר וקרא לך ואכלת מזבחו, ואימא עד דאכיל אמר רבא א"כ לימא קרא ואכלת מזבחו מאי וקרא לך משעת קריאה ע"כ, ומזה נודעה החטאת בלכתם שמה לאכול ולשמוח כי רבה היא, תדע שכן הוא שהרי במדרש חזית כתוב שאכלו מתבשיל הנכרי ואלו מסעודתו של אותו רשע לא קאמר. והקשה להם א"כ של שושן יהרגו ואמרו לו אמור אתה אמר להם מפני שהשתחוו לצלם. ולעמוד על תוכן דברים הללו צריך אני להציע דברי הגמרא (סנהדרין צג). איתא התם א"ר תנחום בר חנילאי בשעה שיצאו חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש באו כל אומות העולם וטפחו לרשעיהם של ישראל על פניהם, אמרו להם יש לכם אלוה כזה ואתם משתחוים לצלם מיד פתחו ואמרו לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים. א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מאי דכתיב (שיר ז' ט') אמרתי אעלה בתמר וגו' אמרתי אעלה בתמר אלו ישראל ועכשיו לא עלה בידי אלא סנסן אחד של חנניה מישאל ועזריה. א"ר יוחנן מאי דכתיב (זכריה א' ב') ראיתי הליל' והנה איש רוכב על סוס אדום וגו' מאי דכתיב ראיתי הלילה בקש הקב"ה להפוך את כל העולם כלו ללילה והנה איש רוכב אין איש אלא הקב"ה שנאמר ה' איש מלחמה, על סוס אדום בקש הקב"ה להפוך את כל העולם כלו לדם כיון שנסתכל בחנניה מישאל ועזריה נתקררה דעתו שנאמר והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה ואין הדסים אלא צדיקים שנאמר ויהי אומן אתו הדסה ואין מצולה אלא בבל שנאמר האומר לצולה חרבי ע"כ. ופירש"י וטפחו לישראל על פניהם שהשתחוו לצלם. אמרתי שכל התמר שלי הוא

שיהיו בהם צדיקים הרבה ולא עלתה בידי. ישראל נמשלו לתמר כדאמרינן מה תמר זה אין לו אלא לב אחד. כל העולם כלו ללילה מפני שהשתחוו לצלם והוא עומד בין ההדסי' העמיד הקב"ה בזכות ההדסה שבמצולה האומר לצולה לבבל היושבת במצולה. חרבי לשון חרבו המים ע"כ. ויתבאר מאמר זה בפ' ויהי אומן את הדסה בס"ד. ומה שנצטרך פה כי למדנו שהיו בדבר הצלם שתי כתות כת חנניה מישאל ועזריה עבדי ה' העומדים שמה בלתי משתחוים לצלם. וכת רבים מישראל משתחוים עד שבעבור' בקש הקב"ה להפוך העולם ללילה ודם. וממאמר דמדרש חזית למדנו שהיו אנשי' מיוחדים מכל אומה אשר הם במקום כל האומה ובעמדם שם כאלו כל האומה שם כענין אנשי מעמד בשם כל ישראל להבדיל בין הקודש ובין החול. ואלו השתחוייתם כהשתחויית כל האומה. ובזולת זה היה קיבוץ רב מאנשי האומות עממיא אומיא ולישנייא חייבין להשתחוות כשמעם קל קרנא וכו' וחנני' מישאל ועזריה בעד כל קהל ישראל. ורבים מבני ישראל כורעים ומשתחוי' כיתר האומות ומעתה כיון שהשתחוו לצלם רבים מבני ישראל הנם חייבין כליה כדברי הגמרא ולכן בקש הקב"ה להפוך את כל העולם כלו ללילה ולדם אלא שכיון שהסתכל בחנניה מישאל ועזריה שהם כנגד כל האומה כדברי מדרש חזית נתיישבה דעתו והוי כאלו לא עבדו ישראל ע"א אחרי שהמיוחדים לכך לא עבדוה. ומעתה דברי הבריתא שעבדו ודברי המדרש חזית שלא עבדו צדקו יחדיו בבחינות שונות, ותלמידי רשב"י בראותם דברי רבם שעבדו ודברי ר' תנחום בר חנילאי ודברי ר' יוחנן דפרק חלק שבקש הקב"ה להפוך את כל העולם כולו ללילה ולדם הוקשה להם וכי משוא פנים יש בדבר. ולדעתי ביאורו הוא מה שהתעוררנו עליו בספק הד' למה האריך אפו בדבר ע"א החמורה ועשה עמהם את כל הגדולות והנוראות אשר זכרנו כאלו נשא להם פנים וכל זה נסתפק להם ביען חשבו היות דעת רבם כי בעון זה לבד באה עליהם הצרה הזאת והוא לא כן יחשוב רק שהיה אריכות אפים לסבה יזכרה הוא ולכן בבא רשע הסעודה בא גם בוז הצלם ובא זה לעורר על זה אחר שדבר הסעודה יש בו צד ע"א כמו שהתבאר בגמרא מוקרא לך ואכלת מזבחו (שמות ל"ד ט"ז) ונקראו עובדי ע"א וכמו שקדם. וכאשר ראה כי לא עמדו על דעתו אמר הם לא עשו אלא לפנים, וביאורו כי יש בעון זה להקל ולהחמיר כי לא לבם הלך אחרי צו והם מוכרחים בו, ואף גם זאת היא ע"א, ולכן על אשר לא פעלו עולה בלבם האריך להם עד אשר עשו עון אחר ברצונם הפשוט והוא דבר הסעודה כי לא הוכרחו עליו כמו שנאמר ושיעור הלשון הם לא עשו ענין הע"א בכל לבם רק לפנים אף הקב"ה אעפ"י שנראה אז שלא חרה אפו עליהם וכי הוא שונא להם ונוקם על עלילותם כל זה היה לפנים ע"ד שאמרו

בשמות רבה (טו) צו את אהרן זה שאמר הכתוב (משלי י יב) שנאה תעורר מדנים וגו' שנאה שנתנו ישראל ביניהם לבין אביהם שבשמים היא עוררה להם דיני דינין דאמר ר' שמואל בר נחמן קרוב לתשע מאות שנה היתה השנאה כבושה בין ישראל לבין אביהם שבשמי' מיום שיצאו ישראל ממצרים ועד שנה שנתעוררה להם בימי יחזקאל הה"ד ואומר אליהם איש שיקוצי עיניו השליכו וגו' והם לא עשו כן אלא וימרו בי ולא אבו וגו' ועשיתי עמהם בעבור שמי הגדול שלא יתחלל שנאמר ואעש למען שמי וגו' ע"כ. הביטה וראה שלא יחסו זה לאריכות אף אדרבה השמיעונו כי כל הימים אשר לא פקד עונם עליהם היתה שנאה כבושה כי אחרי שלא הודיעם על מה יריבם אעפ"י שפוקד עליהם בכל דור ודור כהא דאמרינן בגמ' (סנהדרין פז) א"ר אושעיא עד ירבעם היו ישראל יונקים מעגל אחד מכאן ואילך מב' וג' עגלים. א"ר יצחק אין לך כל פורעניות ופורעניות שבאה לעולם שאין בה אחד מעשרים וארבעה בהכרע ליטרא של עגל הראשון. (שמות ל"ב ל"ד) וביום פקדי ופקדתי עליהם, א"ר חנינא לאחר כ"ד דורות נגבה פסוק זה שנאמר ויקרא באזני קול גדול לאמר קרבו פקודות העיר ע"כ, נק' שנאה כבושה מפני שאינם יודעים כי בעון זה הוא נוקם מהם וע"ד זה היה ענין הצלם כי עשה עמהם לפנים כלומר שנשא להם פנים לבלתי השחיתם בפעם ההיא עד אשר הוסיפו על חטאת זה המוכרח פשע הסעודה הנעשה ברצון כמדובר, וביען היה עון הצלם בעת אשר נפרע מהם עון העגל כענין קרבו פקודות אשר הכוונת קרבו דברי וביום פקדי ופקדתי ונודע להם על מה הם לוקים ואחרי כל זה השתחוו לצלם כי על זה נאמר פרשה זו רצוני על דבר צלם נבוכדנצר והזקנים הבאים לדרוש את ה' המה חנניה מישאל ועזריה כדאיתא במדרש חזית פסוק זאת קומתך, ובא יבא בסמוך בס"ד ואחרי שכן הוא שורת הדין לכלותם מעל פני האדמה של בבל ושל כל העולם כלו אחרי שהם אוחזים מעשה אבותיהם בידיהם. ראוי לקיים בהם וכשלו איש באחיו בעון אחיו, ואם נשא להם פנים הלא הוא ביען חטא זה המעורר החטא הגדול קטן הוא אחרי שהוא לפנים. והכלל העולה מדברי הרשב"י ע"ה שעקר החטא הוא דבר הצלם והמביא העונש הוא דבר המשתה. ומצאתי סמך לזה ממדרש רבתי דאחשורוש ומרדכי ידע וגו' אמר יודע אני שנגזרה עליהם כליה מיום שכרעו לצלם נבוכדנצר שנאמר זובח לאלהים יחרם ע"כ. הרי שאמר מיום שכרעו לא על שכרעו שלא נגזר עתה על שכרעו אז אבל שנגזר מאז מיום שכרעו ותלו להם עד עת רעה עת המשתה, האמנה ענין אומרו והיינו דכתיב (איכה ג' כ' פ"כ) כי לא ענה מלבו לא פירש"י ז"ל בו דבר. ונ"ל שיובן מדבריהם ז"ל במדרש איכה רבתי איתא התם כי לא ענה מלבו. ר' ברכיה בשם ר' לוי אמר בשני מקומות פעלו ישראל. באחד פעלו מפיהם

ולא בלבם. ובאחד פעלו בלבם ולא פעלו בפיהם ואלו הם סיני ובבל בסיני פעלו בפיהם ולא בלבם הה"ד (תהלים ע"ה ל"ו) ויפתחו בפיהם וגו' ולבם לא נכון וגו' בבבל פעלו בלבם ולא בפיהם הה"ד כי לא ענה מלבו. אמר הקב"ה יבא פה שבסיני ויכפר על פה שבבבל ויבא לב שבבבל ויכפר על לב שבסיני אעפ"כ ויגה בני איש הביא עליהם איש צר ואויב זה המן והגה את מכתן ע"כ. וכוונתם לפי דעתי בסיני כתוב לאמר ויפתוהו בפיהם כי כשאמרו נעשה ונשמע לא היה פיהם ולבם שוה וכהא דאמרינן בסיני רבה פ"ז, ר' מאיר אומר לא כדברי אלו ולא כדברי אלו אלא אפי' שבשעה שהיו אומרים כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע היו אומרים בפיהם אחת ובלבם אחת שנאמר ויפתוהו בפיהם וגו' ולבם לא נכון עמו הרי אפי' באותו היום שהיו עומדים לפני הר סיני לא היה לבם נכון לבוראם הוא שישעיה אומר להם ביום נטעך תשגשגי אמר להם האלהים ביום שבקשתי לעשות אתכם נטיעה לשמי עשיתם סוגים ע"כ. באופן שפעלו בפיהם ולא בלבם. האמנה בבבל פעלו בלבם כי לא לבם הלך אחרי צו רק בפיהם היו אומרים כשאר אומיא עממיא ולישנייא. והקב"ה אמר יבא פה שבסיני ויכפר על פה שבבל, ולב שבבבל יכפר על לב שבסיני באופן שביאר הכתוב כי לא ענה הקב"ה לישראל מפני לב טהור שנמצא להם אז הוא תגבר הנז' בשם כל האומה ואף גם זאת שאמר שיכפר לב זה על לב זה, הביא עליהם איש צר ואויב המן הרע ויגה מכתם, והמפרשים פירשו אותו מלשון יגון והראב"ע נראה שהיה כתיב בספרו ויגא באל"ף ובכל הספרים שלנו הוא ויגה בה"א ואני אומר שהוא לשון רפואה כמו לא יגהה מכם מזור, ואמר איש צר ואויב שע"י נתרפאו ע"ד ופרעה הקריב דאמר בב"ר (פ' כ"א פרשה ה"א) מהו ופרעה הקריב שהקריב את ישראל לתשובה שעשו, א"ר ברכיה יפה היתה הקרבת פרעה לישראל ממאה צומות ותפלות למה שכיון שרדפו אחריהם וראו אותם נתייראו מאוד ותלו עיניהם למרום ועשו תשובה והתפללו ע"כ. ובמכילתין א"ר אבא בר כהנא גדולה הסרת הטבעת יותר ממ"ח נביאים וז' נביאות שנתנבאו להם לישראל שמ"ח נביאים וז' נביאות שנתנבאו לא החזירו להם לישראל למוטב ואלו הסרת זו הטבעת החזירן למוטב ע"כ, ונודע כי רפואת הנפש היא התשובה באופן שע"י איש זה נרפא נגע הנפש, הנה ביארתי המאמר הלז באופן נאות והותרו הספקות הנופלות בו ונטיתי בפירושו מפירוש רש"י ז"ל שבתי וראה כי טוב שיותרו הספקית עם העמדת פירושו.

ואומר כי גם רש"י ז"ל לא יכחיש שרשב"י הודה לדברי תלמידיו כמ"ש והם ראו חולשת תשובתם ולכן שאלו ממנו וכאשר השיב תשובתו חשבו כי זאת לבדה היתה הסבה והוא לא כן יחשוב רק שזו היתה חיתום גזר דין כמאמר לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל

האמור בדור המבול, עם שקדם להם אומרם לאל סור ממנו. והם הקשו וכי משוא פנים יש בדבר מה שלא ימשך לפירושם כי עם היות שנתחייבו כליה על האכילה. הנה שערי תשובה לא ננעלו ודברי הצומות וזעקתם כתריס לפני הפורעניות מה שאין כן בע"א אשר נאמר בה למען תפוש את בני ישראל בלבם שהרהורה פוסל מה שאין כן ביתר החטאים ופסוק מלא און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה', כדאיתא בגמ', (קידושין פ"ק) וא"כ האיך זכו לנס אחרי שהיה זה עון פלילי והוא השיב וביאר דבריו הם לא עשו אלא לפנים באופן כי זה החטא אין בו די חיוב כליה מבלי התוספת הזה וכבר גרעוהו בתשובתם ולכן זכו לנס וא"ת לכל הפירושים קשה אחר שדעת רבם ששניהם גרמו ולולא חטא הסעודה לא היה פוקד עליהם חטא ראשון להיותו מיראה, א"כ של שושן יהרגו לפי שהוסיפו על חטאתם או על חטא אבותם פשע שבכל העולם כלו אל יהרגו, והתשובה כי אפשר ששלח בעד כל גדולי ישראל אשר בכל עיר ועיר כמו שעשה לקכ"ז מדינה ששלח אחרי שריהם כמו שבא ברבתי דאחשורוש בפסוק בשנת ששׁ. ולפי"ז ראוי שיענשו כלם וכמו שבאת הקבלה באשר נשיא יחטא וקצת ראיה לזה מדברי הילקוט בפסוק בלילה ההוא שמרדכי מיחה בעם בני ישראל שלא ילכו שם והניחו דבריו והלכו לאותו משתה י"ח אלף ות"ק מאות ושיהיו כלם דרים בשושן הבירה רחוק מאד אלא שבאו ע"פ הקריאה, ועוד אני אומר ביאור אחר במאמר ע"ד רש"י ז"ל כי שאלת משוא פנים יש בדבר היא שאלה חזקה לפי דאמרינן במס' נדה (פ"י ד"ע) כתוב א' אומר כי לא ישא פנים ולא יקח שוחד וכתוב א' אומר ישא ה' פניו אליך כאן קודם גזר דין כאן לאחר גזר דין. ואחר שהדור הזה נגזרה עליהם כבר גזר דין לכליה כדאמרינן ברבתי דאחשורוש וכמו שיבא בס"ד איך אפשר לישא להם פנים ושיעור הלשון וכי משוא פנים יש בדבר כלומר וכי דבר זה אפשר לתקנו במשוא פנים והלא א"א לישא להם פנים דכי כתיב ישא ה' פניו אליך קודם גזר דין הוא.

אמנם להבין תשובת רשב"י ע"ה צריך להקדי' דברי התוספות שם בפרק הנז' ז"ל כאן קודם גזר דין תימא דבגמ' (ברכות פ"ג ד"כ) קאמר אמרו מלאכי השרת וכו' משמע שמחלק בין אומות העולם לישראל ואמאי לא משני כי הכא או הכא כי התם, וי"ל דלעולם שנוי דהכא עיקר וקרא דאשר לא ישא פנים מיירי בין בישראל בין באומות העולם אפילו קוד' גזר דין שזהו קו המשפט ולישראל לאחר גזר דין אבל הוא נכנס להם לישראל לפנים משורת הדין ונושא להם פנים קודם גזר דין כדמשמע הכא מקרא דישא ה' פניו אליך ומלאכי השרת אמרו לפני הקב"ה למה נכנסת לישראל לפנים משורת הדין יותר מא"ה לישא להם פנים קודם גזר דין, והשיב לא אשא להם פנים ע"כ, ומעתה הם

לא עשו אלא לפני' לדברי רשב"י הוי כמו לא אשא להם פנים למלאכי השרת ובמעט עיון יושג. **אמר** המר משה בני, כתב החכם החסיד הר' משה אלבי"לדא ז"ל וז"ל אז"ל שגזרת המן היתה על שהשתחוו לצלם ועל שנהנו מסעודתו של אותו רשע ואפשר לומר שבתחלת מלכות אחשורוש כתבו שטנה על יושבי וכו' וודאי אם היו זכאין כיון שכבר התחילו לבנות לא היו מונעין אותם אבל נראה שהעון גרם שמנעום וגרם ה' יתברך שיפרעו עונותיהם כדי שיהיו ראויים לבנות הבית, כמו שמתו ע' אלף כשנתגלה ונודע מקום בית המקדש. כמו שנצטערו ישראל עם עמלק כשבאו לקבל תורה כדי שיהיו ראויים לקבלה, כמו ישיבת יוסף בסהר קודם שימלוך כי רגע באפו חיים וכו' וכשהכניעו את יצרם הכניעו את המן ואת עמו עכ"ל.

אמר המחבר אחרי שעברו עלי מהשנים שיעור רב מיום שחברתי ביאור זה ועד היום בא לידי ביאור מהחכם השלם החסיד מהר"ר יהודה ן' שושן ז"ל, וראיתי להעתיק מדבריו מה שאראהו ערב לחכי. וראיתי מה שכתב במאמר הזה והנו מסכים בקצת הדברי' עם מה שכתבתי וז"ל, והנ"ל לישב כמה גמגומים שיש בכאן כי הם חשבו שנתחייבו מן השמים כליון חרוץ, והוקשה להם אי זה עון חייבם כי לא נתחוורו לחשוב כי מפני עבודתם לצלם שאם כיוונו לע"א איה עונשם, ועוד כי מה נשתנה אותו הדור מכל הדורות שלא הניחו ע"א מלעובדה כי על כל גבעה וכמ"ש כי מספר עריך היו אלהיך יהודה, וז"א שבאותו הדור והוא רצה לבדוק מהם אומרם נתחייבו אם אמרו כן כפי ההגלות או שנתחייבו וניצולו ולכן אמר אמרו אתם והם אמרו מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע כלומר ששמחו בה והוא עקר עונם שאלו לא זמנו הם ילכו וישמחו והשתחואת הצלם לא כן כי לא שמחו בדבר ואינם רוצים בקיומו של איסור, והוא הקשה עליהם לפי דעתם שאין ראוי שיבלו כצאן טבחה הרבים מפני המעוטים ולכן אמרו שבשושן יהרגו ולא כל העולם וכשלא הועמד דעתם אמרו אמור לנו אתה אמר להם מפני שהשתחוו לצלם בבל ולא אמר מפני שעבדו ע"א להודיעם כי לא היה כאן חטא ע"א כי אם אנדריטא וגם זה לא מרצונם וחיובם כפי ההגלות לבד. והם לא כן דמו רק שנתחייבו ממש הרג כעובדי ע"א וזהו שהקשו עליו וכי משוא פנים יש בדבר כלומר וכי כדאי הם להנצל ע"י נס שאלו לא נגזר עליהם החיוב הנה הם כפעם בפעם עובדים והשי"ת האריך להם בימי השופטי' והמלכים אבל אחר שנתחייבו מן השמים איך ישא פנים לעשות עמהם נס ואין הנס נעשה לפושעים בו, אמנם כפי דעתם שנתחייבו מפני שנהנו ושמחו אחר שהם בצום ובכי ומספד וכמ"ש ובכל מדינה וגו' אבל גדול ליהודים הנה זו תשובתם ההגונה וראויים הם לנס אז גלה דעתו אליהם ואמר כי לא נתחייבו מעולם וכפי הטעם שהזכרנו

אלא שרצה הקב"ה למדוד להם כמדתם כי הם עשו כן מצד הפחד והאימה אף הקב"ה רצה ליראם ולבהלם לפי הנראה פחד תחת פחד ומאלינו נלמוד כי ראו שתגדל פחד אלהים יותר ויותר מפחד אנוש ימות ובן אדם חציר ינתן והתבאר ענין זה יפה לפי דעתי עכ"ל. הגם כי שמח לבי במה שכיוונתי בקצת דברי המאמר לדעתו הנה שפתי לא אכלא מחקור על הדבר הזה אשר יסד ליסוד מוסד שצלם נבוכדנצר היה אנדריטא של מלך ושלא היה ע"א עם כי לפי הנראה יאות דבר זה יותר למקום אחר בכל זאת ראיתי לחקור עליו פה בראותי איש אלהים זה מחזיק בדעת זה אשר הוא לפי דעתי בלתי אמיתי. ואתה הדאית בספיקות המאמר מה שהצענו שם מדברי מדרש חזית, לדעתי כי דעת הרשב"י היות צלם זה ע"א הפך מה שהעלה פה החכם ז"ל כי רצה רשב"י להודיעם שלא היה צלם זה ע"א ועיניך הרואות שאמר ע"ד רשב"י לא עבדו ישראל ע"א כיצד נבוכדנצר העמיד צלם וחנניה מישאל ועזריה שהיו הג' מישראל עמדו ומיחו על עצמם ולא עבדו ע"א. הנה שקרא לצלם ע"א, בתחלה ובסוף. ומזה אין דקדוק אמר להם מפני שהשתחוו לצלם ולא אמר מפני שעבדו ע"א שדקדק החכם הנז' יפה שהרי בהדיא קרא לצלם ע"א, יביען ראש דגל סברא זו הוא ר"ת וכתבו דבריו התוס' בפסחים (פרק מקו' שנהגו) ובכתובות פרק אלו נערות ובע"א ראוי לעמוד על דבריו ולא אחשב לחולק על דברי ר"ת אבל כמקיים דברי הגמ' והמדרשות כמו שאוכיח בס"ד. וביען דברי ר"ת כתבום התוספות בפ"ק דע"א יותר באורך מהמקומות האחרי' ולא דחו אותם כמו שדחאום בשני המקומות לכן את אלו אעתיק ועליהם רישא ואתן. איתא בגמ' (ע"ז פ"ק) א"ל הקב"ה מכם יבאו ויעידו בהם בישראל שקיימו את התורה כלה. יבא נמרוד ויעיד באברהם שלא עבד ע"א. יבא לבן ויעיד ביעקב שלא נחשד על הגזל. תבא אשת פוטיפר ותעיד ביוסף שלא נחשד בעבירה. יבא דריוש ויעיד בדניאל שלא בטל את התפלה. יבא בלדד השוחי וצופר הנעמתי ואליפז התמני ואליהו בן ברכאל הבוזי ויעידו בהם בישראל שקיימו את כל התורה כלה שנאמר יתנו עדיהם ויצדקו ע"כ. וזה לשון התוס' אומר ר"ת דצלם דנבוכדנצר לאו ע"א היה אלא אנדריטי עשוי לכבוד המלך ובהכי ניחא דנקט גבי אברהם שלא עבד ע"א וגבי חנני' מישאל ועזריה שלא השתחוו לצלם וניחא נמי הא דאמרינן בגמ' אלמלא נגדו לחנניה מישאל ועזרי' הוו פלחו לצלמא ואם היה ע"א ממש ח"ו כי מדאגת שום יסורין שבעולם לא היו משתחוים לצלם כר' חנינא בן תרדיון ששמו ספוגין של צמר על לבו ליסרו ור' עקיבא שסרקו בשרו במסרקות של פפיות והיינו הא דפריך בגמ' מה ראו חנניה מישאל ועזרי' שמסרו עצמן לתוך כבשן האש פי' היה להם להשתחוות לצלם. כיון שלא היה ע"א ממש. ועוד ראיה דמגילה (פ"ק) מפני' מה נתחייבו שונאיהן של ישראל כליה מפני

שהשתחוו לצלם ואם היתה ע"א היה להם למסור עצמן על קדושת השם ולישנ' דקרא משמע נמי הכי דכתיב לאלהך לית אנחנא פלחין ולצלם דהבא די הקמת לא נסגוד משמע דתרי מילי נינהו עכ"ל. ובכל המקומות כתבו התוס' ומיהו פלחו משמע שהצלם הי' ע"א מדקאמר פלחו. ואומרה דמההוא דפרק חנק משמע בפי' שהיה ע"א גמורה דאין להאמין שביקש הקב"ה להפוך את העולם כלו ללילה ולדם על שהשתחוו לאנדריט' דנבוכד נצר כי ההפיכה ללילה מורה על הכליה וההפיכה לדם מורה על אופן הכליה שהיא ע"י חרב כמשפט עובדי ע"א וזה לא יתכן על דבר קל כזה שהם בעצמ' תמהו על חנניה מישאל ועזריה שלא השתחוו. גם מאמר האומות יש לכם אלוה כזה ואתם משתחוים לצלם מורה כי היה ע"א כי על כן היו טופחים אותם על פניהם גם דברי הרשב"י אשר במדרש חזית בפסוק זאת קומתך המובאים למעלה צווחים ככרוכי' כי צלם זה ע"א גמורה הי' עד שנפל מחלוקת בין רשב"י ורבנן על הדבר כמבואר שם באורך אשר להיותו רב הכמות ואיכא בי' הוויות ועיונים גדולים הנחתיו שלא להאריך. ובמדרש בילקוט זש"ה ירא את ה' בני ומלך יכול אם יאמר לך ועבוד ע"א שתשמע לו ת"ל ירא את ה' וכן נבוכד נצר אמר לעבוד ע"א ולא שמעו לו אמרו לאלהך לא איתנא פלחין וגו' א"ל הצדא שדרך מישך ועבד נגו אתמול כל מי שהיה מבקש ליקח לו ע"א היה הולך לירושלים שנאמר ופסיליהם מירושלים ומשומרון ועכשיו באתם להצדות ע"א שלי, ועוד שם ענו שדרך וגו' למלכא נבוכדנצר אם מלכא למה נבוכדנצר ואי נבוכדנצר למה מלכא אלא אמרו לו אם לפיסי ולגולגליות ולארנוניות את גוזר עלינו ואת מלך, ואם לע"א את וכלבא שוין ואין את מלך ועוד שם מאמרים רבים קוראים בקול גדול היות צלם זה ע"א כל מבקשם ימצאם שם במקום הנז' וגדולה מכלם במדרש חזית בפסוק אעלה בתמר ז"ל וכמה היה נבוכדנצר מפתהו לדניאל ואומר לו לית את סגיד לצלמא דרידא ליה ואית ליה מששא, א"ל תא חמי מה הוא עביד ואת מן גרמך סגיד ליה. מה עשה אותו רשע נטל ציצו של כהן גדול ונתנו לתוך פיו וכינס כל זיני זמרא והוו מקלסין קדמוהי והוא אומר אנכי ה' אלי"ך כיון דחמא דניאל כן א"ל לית את יהיב לי רשותא למיסק ולמנשק הדין צלמא דידך על פומיה א"ל ולמה על פומיה א"ל דהוא טעים משתעי מיד נתן לו רשות וסלק מיסלק אשתבע לציצא א"ל ב"ו אני ושלוחו של הקב"ה אלא הזהר שלא יתחלל בך שם שמים וגוזר אני עליך שתבא אחרי. בא לנשקו והוציא בלעו מתוך פיו מן דנחת מתכנשין כל זיני זמרא והוי מקלסין קדמוהו ולא הוה עבד כלום באותה שעה הפיל הרוח את הצלם ע"כ. מה נמרצו אמרי יושר אשר אמרו מקבלחם הטהורה מגדולת הצלם הזה, וצריכים אנו לומר שדבר זה היה אחרי דבר חנניה מישאל ועזריה כי בכל

זאת לא שב נבוכדנצר מדרכו הרעה והיה מפתה לדניאל כמדובר. ודברים נוראים הם ודי זה, ומה שרצו לתקן התוספות ולקיים דברי ר"ת בההיא דפסחים (פ"ד) מה ראו חנניה מישאל ועזריה וכו' נראה לכאורה ראיה גמורה וצריך לירד לעמקן של דברים דלא לאפושי במחלוקת, ואומר שנדחקו בביאר מאמר זה המפרשים וז"ל הגמרא זו דרש תודוס איש רומי מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן לתוך כבשן האש, אלא נשאו ק"ו בעצמם ומה צפרדעים שאינם מצווי' על קדושת השם כתוב (שמות ז' כ') ועלו ובאו בביתך ובחדר משכבך וגו' ובתנוריך ובמשארותך אימתי משארת מצויה על התנור בשעה שהתנור חם אנו עאכ"ו ע"כ, ופירש רש"י מה ראו שלא דרשו וחי בהם ולא שימות בהם והן אמת דבריו תמוהים וראשונים ואחרונים תמהו עליהן. והתוספות כתבו וקשה דהא בפרהסיא הוה ופסקינן דלכ"ע בפרהסיא חייב למסור עצמו אפי' אמצוה קלה, ור"י מפרש מה ראו שלא ברחו שהרי קודם המעשה היו יכולים לברוח כמו שעשה דניאל כדאמרינן בחלק, ג' היו באותו עצה ע"כ. ואני אומר דלינא חספא ואשכחנא מרגניתא תותא, כי יש לדקדק בלשון שמסרו עצמן לתוך כבשן האש. ונימוקי יוסף גריס שהפילו עצמן לתוך כבשן האש הי"ל מה ראו דלא פלחו לצלמא. מהו שמסרו או שהפילו ומהו לתוך כבשן האש. לכן אני אומר דביאור (דניאל ג כג) וגובריא אלין תלתיהון שדרך משך ועבד נגו נפלו לגו אתון נורא יקידתא מכפתין הוא שהם הפילו עצמן לתוך כבשן האש ואכריח זה ראשונה מכפל הכתוב כי אם השליכו אותם אחרים כבר נאמר זה למעלה בתרין גברי אילך כפיתו בסרבליהון פטשיהון וכרבלתיהון ולבושיהון ורמו לגו אתון נורא יקידתא ואמאי תו וגובריא אילך תלתיהון וכו' נפלו לגו אתון נורא יקידתא ועוד הא דכתיב כל קבל דנא מן די מילת מלכא מחצפ' ואתונא אזה יתירא גבריא אילך די אסיקו לשדרך משך ועבד נגו קטיל המון שביבא די נורא ואלו די רמיו לא כתיב אלא די אסיקו שהעלו אותם למקום הכבשן ואם אלו נשרפו מי ערב אל לבו להפילם בכבשן ומה נשתנו אלו מאלו, אלא נכרים הדברים שביאורו שהם הפילו עצמם. וביאור ורמו לגו אתון נורא הושלכו והדבר ע"ד הנפעל שפעמים הוא מעצמו ופעמים מאחרים, ואח"כ ביאר שהושלכו שהם השליכו עצמם, ועוד יש לי ראיה גדולה מכרחת דעתי זה ממאמרם בב"ר (פ"ד ל"ד) אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש, להביא את החונק עצמו יכול כשאול ת"ל אך. יכול כחנניה מישאל ועזריה ת"ל אך. ומהר"ר אליה מזרחי ז"ל כתב כפירוש רש"י ז"ל. את דמכם אדרוש מהשופך דם עצמו. לנפשותיכם אף החונק עצמו. לשון רש"י ז"ל מהשופך דם עצמו. דאי משופך דם אחר הרי כבר נאמ' ומיד האדם. אף החונק בב"ד דאל"כ לנפשותיכם למה לי. אי לאשמעינן שידרוש הדם של שופך דם

עצמו מנפשו. מנפשיתיכם מבעיא ליה. ועוד אף לנפשותיכם למה לי. וכי העלה על דעתך שידרוש הדם של שופך דם עצמו מאחר אלא ע"כ לומר דהכי קאמר אך את דמכם אם תשפכוהו אתם בעצמכם וכן אם תאבדו נפשותיכם אפי' בחנק שאין בו שפיכות דם אדרוש אותו מכם ויהיה למ"ד לנפשותיכם כלמ"ד והשלישי לאבשלום, והרמב"ן כתב וגו' ובב"ר אמרו יכול כשאול ת"ל אך. יכול כחנניה מישאל ועזריה ת"ל אך, נקט שאול משום דמכם, וחנניה מישאל ועזרי' משום לנפשותיכ' עכ"ל. הנה מבואר מאד שחנני' מישאל ועזריה פגעו בעצמם כשאול, ועל כן קא מתמה תודוס איש רומי מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן לתוך כבשן האש, שמסרו עצמם הם לתוך כבשן האש ולא עשו כר' חנינא בן תרדיון דאמר מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבול בעצמו כדאיתא בגמרא (ע"א פ"ק) ואם לא היו מפילים הם עצמם היו ניצולים כי מי יערב אל לבו להשליכם אחרי ראותם כי מי שהעלו אותם קטיל המון שביבא דנורא וכמו שקדם. וגירסת שהפילו עצמם נכונה יותר' והיתה התשובה נפלאה עד מאד כי לא המטיר ה' אלהים צפרדעים בתוך התנורים אלא שהעלם על ארץ מצרים והן עלו ונכנסו בתנורים בעוד שהם חמים ומזה הק"ו גדול כי הצפרדעים שלא נצטוו על קדוש השם מעצמם נכנסו למקום המיתה אנו עאכ"ו. ואפשר שהם פחדו שמא יורידום משם ויאמרו עליהם שקבלו להשתחוות וישאר הדבר בלי הכרע אחרי שרבים מבני ישראל השתחוו, ולכן הפילו את עצמם. וזה מתיישב יותר ממה שכתב הריטב"א בשם ר"ת בפ"ק דע"א וז"ל הא דאמרינן בהגדה דר' חנינא בן תרדיון מוטב שיטלנה מי שנתנה ולא יחבול הוא בעצמו. כתוב בגליוני התוספות שהיה אומר ר"ת ז"ל דהיכא דמתיירא שלא יכריחוהו לעבור על דת מותר לחבול בעצמו, והכי איתא במדרש כתיב אך דמכם וגו' מכאן אזהרה לאדם שלא יחבול בעצמו יכול אפי' כשאול מלך ישראל פי' שחבל בעצמו מפני שהיה מתייירא שמא יעבירוהו על דת ת"ל אך מיעט דבכי האי גוונא שרי ומכאן לומדים לשחוט הנערים בגזירות מפני העברת דת ע"כ מצאתי בגליוני התוספות והם דברים שצריכי' לימוד ועיון. אלא שכבר הורה זקן. ושמענו בשם גאוני צרפת שהתירו כן הלכה למעשה עכ"ל, ודבר זר הוא לומר שהיה מפחד מהעברת הדת בעת ההיא אלא אם נאמר שפחד שמא יתפשוהו חי ולא יעבירוהו על דת. וזה המדרש שהביא הריטב"א נראה שאינו של ב"ר ולא הביא דבר חנניה מישאל ועזריה, אך ממה שאמר היא על הדרך שביארנו אפשר לומר שגם אלה פחדו שמא יורידום מהכבשן ויעבירו על דת בייסורין קשים וכהא דר' חייא שאני עתיד לכתוב בסמוך בביאור מאמר אלמלא נגדוה וכו' ולכן הפילו הם עצמם, הנה נתבאר הענין הזה יפה:

ומ"ש דלישנא דקרא נמי משמע הכי דקאמר לאלהך לית אנחנא פלחין ולצלם דהבא די הקמת לא נסגיד דמשמע דתרי מילי הוו, כבודם במקומו מונח לא משמע הכי דהא אמרינן בפסיקת' דאלוה של בבל קל שמו ועליו אמר קל מן שמיא נפל כענין יפקוד ה' על צבא המרום במרום ודרשו כן לפי דעתי ביען לא נמצא נפילה בקול רק נתינה ועליון יתן קולו או קריאה קול ה' לעיר יקרא, ואחרי ששמענו שאליה שלו הוא אחד משרי מעלה ידענו כי צלם זה ע"א חדשה היא שחדש הוא ביען שמע מדניאל אנת הוא רישא די דהבא ועל הצלם שחלם עשה צלם זה ועשאו כלו זהב להסב כל הממשלה אליו וכמו שביארנו שם. ועבודתי היתה ההתנפל וההשתחוות אליו. וכבר ראית את הלחש אשר לחשי רז"ל בפסוק אמרתי אעלה בתמר והוא עזר לפנינו. ומעתה ביאור הכתוב לאלהך הוא קל לית אנחנא פלחין והוא לשון עבר אין דרכנו לעבוד וגם לצלם דהבא די הקמת מחדש לא נסגוד לא נשתחוה מעתא ועד עולם ולא אמר לית אנחנא סגדין, וביען הרשע הזה היתה כוונתו להכניס את העם לאט לאט בע"א יעבדו את הצלם נוספת על העבודה אשר הם עובדים לבל או לקל, וירא לעשות הדבר תכף לכן לא הכריז רק תפלחון ותסגדון וחנניה מישאל ועזרי' ירדו לסוף דעתו ומנעו עצמם תכף כי לא האריך ימים דבר הצלם כי על כן כתב כל קבל דנא ביה זמנא קריבו גוברין כשדאין וגו' כי הי' הדבר תכף לגזרה ועל כן חשב נבוכדנצר להאריך המועד ולעבור על העבר ואמר כנען הן איתיכון עתידים וגו' אלא שהם ביושר לבבם גלו דעתם שלא יעשו הדבר הזה מעולם. ועל כן קראוה רז"ל עבודה אמרו אלמלא נגדוה לחנניה מישאל ועזרי' הוו פלחין לצלמ'. ועל דבר המאמר הזה אשר ממנו הביאו סייעתא לדברי ר"ת. אומר כי המאמר הזה כמו כן נתחבטו בו דאמרינן בכתובות ממאי דמיתה חמורה דלמא מלקות חמיר דאמר רב אלמלא נגדוה לחנני' מישאל ועזרי' פלחו לצלמא. ופשטן של דברים דהוי בניחות' ואמר דייסורין חמירי ממיתה והוו סבלין מיתה ולא יסורין. והריטב"א בשם רש"י ז"ל כתב אלמלא נגדוה בתמיה וכי אלו נגדוה לחנני' מישאל ועזריה מי הוו פלחו לצלמא ומדקמתמה רב על מלקות מכולי האי משמע דמלקות חמירי ע"כ. וזה כתב מפני שהוקשה לו שחנני' מישאל ועזריה לא יעמדו בנסיון מחמת יסורין ועל כן ביארו בתמיה שהוא דוחק גדול. ומה שיראה אמתתן של דברים דהוי בניחותא והוי ע"ד מה שהביא הרמב"ן ז"ל בפסוק וירא כי לא יכול לו וז"ל כמו שאמרו א"ר חייא בר אבא אם יאמר אדם לי תן נפשך על קדושת שמו של הקב"ה אני נותן ובלבד שיהרגוני מיד אבל בדורו של המרה איני יכול לסבול ומה היו עושים בדורו של המרה היו מביאים כדוריות של ברזל ומלבנין אותן באור ונותנין אותן תחת שיחיהן ומשיאין את נפשותיהן מהם עכ"ל. ומאמר

זה הלא הוא במדרש חזית בפסוק השבעתי אתכם וגו' ומסיים בו ומביאים קרומיות של קנים ונותנים אותם תחת צפורנין ומשיאין נפשותיהם הוא שאמר דוד (תהלים כה א) אליך יי נפשי אשא אשיא כתיב שהיו משיאים נפשם על קדושת שמו של הקב"ה. ועל דרך זה הוי דבר חנני' מישאל ועזריה שאם היו אומרים להם לייסר אותם בייסורין קשים הוו פלחו לצלמ' כדברי ר' חיי' בר אבא. ומה שכתבו עוד ז"ל ראיה מפ"ק דמגילה מפני מה נתחייבו וכו' פליאה ידעתם ממני מה ראיה היא ואם היתה ע"א היה להם למסור עצמם על קדושת השם דאין הכי נמי דהיה להם למסור עצמם, ועל שלא מסרו עצמם נתחייבו כליה ואם היה להם להביא ראיה מזה המאמר הוי מדמסיק הם לא עשו אלא לפנים שביאורו מיראה כדפרישית ואי הוי ע"א מחמת יראה מי שרי יש מקום למדת הדין לומר היה להם למסור עצמם. ואפשר שזו כוונתו של ר"ת. ולפי מה שאני עתיד לכתוב להלן אצל להשמיד להרוג ולאבד דתיבת להשמיד הוי העברת אתורה ומצות והם עמדו בנסיון ומרדכי עומד ולומד הלכות קמיצה וכ"ב אלף תלמידים לפניו ניחא שנשא להם פנים אחרי שעשו מיראה ועתה שבו אל ה'. והמן אומר להרוג אותם כ"ב אלף למחרתו והם עמדו בנסיון וא"כ ראויים הם לגאולה. ומה שהביאו ראיה מדנקט גבי אברהם שלא עבד ע"א וגבי חנניה מישאל ועזריה שלא השתחוו לצלם. כבר הוכחתי לעיל דצלם ע"א איקרי ואי קשי' לערבבינהו יבאו נמרוד ונבוכדנצר ויעידו על אברהם חנני' מישאל ועזרי' שלא עבדו ע"א איכא למימר דעדיפא מינה קאמר שנבוכדנצר היה לו ע"א מקדמת דנא היה בל או קל כמ"ש למעלה ועתה מחדש הקים ע"א אחרת הוא הצלם ועל הקדמוניות כבר קדם אברהם בכיוצא בה ועל החדשה הזאת הביא לחנניה מישאל ועזריה. ונתבאר הדבר יפה והמאמר על נכון.

ונשוב למה שהיינו בו כי כוונ' המן הרע הזו' להכעיס האל עם עמו כדי שיתדבק עם יתר האומות וכבר יראה זה ממאמרם ז"ל (מגלת מדרש רבתי) דאמר ישנו עם אחד אמר לי' שינהון רברבן שאוכלים ושותים ואומרים ענג שבת ענג י"ט שהם מכניסי' פחת בממונו של עולם חדא לז' יומין שבתא חד לתלתין יומין ריש ירחא, בניסן פיסחא, בסיון עצרתא, בתשרי ריש שתא וצומא רבה וחגא דמטללתא, אמר לו אחשורוש כך הם מצווים בתורתם אמר לו המן אלו היו משמרים את מועדיהם ומועדינו יפה היו עושים אלא שמבזים מועדך ואת דתי המלך אינם עושים שאינם משמרי' לא קלנדס ולא סטרנליא. א"ל הקב"ה רשע אתה מפיל עין רעה במועדיהם הרי אני מפילך לפניהם ומוסיפי' הם עוד מועד אחר על מפלתך זה ימי הפור הה"ד פי כסיל מחתה לו עכ"ל. הנה כל בר לבב יכיר כי אם יובן המאמר הזה כפשוטו הרבה תפל מבלי מלח כי מי פתי ישאל דבר

זה שהם מכניסים פחת בממונו של עולם. שאם מכניסי' פחת בממונם הם מכניסים לא בממון אחר. ועוד מה חושב לו כך הם מצווים בתורתם כי על הצואה ההיא אמר ודתיהם שונות מכל עם, ועוד כי כבר נוקש באמרי פיו כי הרי צומא רבה שאינם אוכלים ושותים ואינם מכניסים פחת ואם על מעשה דב"ר דההוא חייט שקנה דג גדול ערב יום הכפורי' איבעי ליה לפרושי ועוד כי החלת דברי פיהו סכלות שמכניסים פחת בממונו של עולם בסבת רבוי המועדות ואחרית פיהו הוללות רעה שאין משמרים לא קלנדס ולא סטרנליא והרי זה פחת על פחת, ועוד הנאמ' לו ממנו ית' שהוא מפיל עין רעה במועדיה' קשה שהרי אמר שהיה רוצה להוסיף עליהם וכמו שאמר אלו היו משמרי' את מועדיהם ואת מועדנו יפה היו עושים:

אבל היתה הכוונה כפי מה שאחשוב כי שינהון רברבין ואוכלים מיטב השפע במה שהם עושים וזהו שמכניסים פחת בממונו של עולם שאין השפע בא לכל העולם ולהם לבדם נתן, והתחיל להורות האיך אוכלי' ושותי' מיטב השפע ואמר חד לז' יומין שבתא כי מדת המלכות הנקראת שבת היא יום השביעי כפי סדר האצילות אחרי שנטרדה והורידוה ממקומה וביום השבת היא מתעלה עם דודה בסוד שלש תפלות קידושין אתה קדשת מתנות ישמח משה במתנת חלקו. יחוד חתן וכלה אתה אחד ושמך אחד, וכנגדן ג' סעודות כנגד ג' אבות ליחדם ולקשרם באופן שלא יהיה מקום לאחרי' לינק מאומה מצד הקדושה, גם מה שאמר חד לתלתין יומין ריש ירחא הוא זה בעצמו בסוד אמרה ירח לפנו הקב"ה וכו' והנה הם יודעים לינצל עצמם בשעיר כנודע כי הוא תשועת נפשם מיד שונא ועכשיו חרב בית קדשינו ותפארתנו יש אנשי מעשה שמתעני' ערב ר"ח במקום שעיר עד ישקיף וירא ה, משמים ויבנה במהרה בימינו. גם בפסח אנו מקריבים שה תמים לרצות השכינה בסוד כלך יפה רעיתי ומום אין בך ובא לשום שלום באופן כי כל מיני דין ספו תמו. ובשבועות ענין התורה בסוד תורה שבכתב ותורה שבע"פ לקשרם וליחדם כי אז יותן לנו מיטב השפע כאשר תבא המלכה לפני המלך ותתייחד עמו אז כל אשר תאמר ינתן לה. גם בר"ה שהוא יום שדיני כל בני העולם נדונים אז מערבבים את השטן בשופר וטורדין אותו באופן כי כאלם לא יפתח פיו. ולא זו בלבד כי גם שיליץ טוב בעדם וזה ביום הכפורים עם השעיר המשתלח וידוע כי אז אפי' מלאך רע בע"כ עונה אמן. גם בסכות הם יושבים בצל השכינה סוכת דוד לשמור עצמם מכל רע באופן שכל כח מדת הדין נשאר על האומות עע"א. והם קרובים למלכות ועל פיהם ישק כי לכל אשר יחפצו יטוהו. והושב לו כך הם מצווים בתורתם ר"ל כי מצד התורה הם משיגי' כל מה שלא יוכלו כל האימות והוא בעצמו הודה כי אלו היו עושים את מועדיהם ואת מועדנו

יפה היו עושי' כי נוריד השפע ביחד ואז גם לנו גם להם יהיה. ואחרי שזה השותפות נמנע בקש והשתדל מן הבא בידו למחות שם שונאיהם של ישראל כסבור כי אז יהיו קרובים והרי עם זה המאמר מבואר והותרו הספקות:

וכי יפלא ממך דבר זה אשר דברנו עד עתה כי לא ניסת ולא הלכת בגדולו' ובנפלאות תמים דעי' אערוך לפניך ביאור אחר וכבר היה אפש' להשיב על הספק הראשון כי ברבוי המועדות הם מיקרי' את השער באופן שמכניסים פחת בממונו של עולם, ובכל זאת הנה שפתי לא אכלא מלפרשו על הדרך הנז' כי באמונתם הטהורה מקבלי' מיטב השפע ולהורות כי יש ויש בידם פעולות ורשומות ירשימו ויחריתו בלבם אמונת ההשגחה ומזה זכו אליה מכל עם ולשון ומהם שבע הן הנה השבע ראיות שמורות עליה שכתב הרב ר' יוסף אלב"ו ז"ל בספר העיקרים שלו מאמר ד' פ"ח פ"ט פ"י ואני אקצרם הנה ואסדרם על סדר המאמר אשר אנו בביאורו ואם הוא ז"ל סדרם בסדר אחר לסבה כתבה בסוף פ"ז. הראיה הראשונה המורה על ההשגחה הלא היא הגלו' היבשה, וזה שלפי שהמכחיש ההשגחה חושב שהעולם נוהג כפי מנהג הטבע הנמצא היו' ושאין שם רצון רוצה יכריח הדברים לצאת מטבעם. הנה מהגלות היבשה יש להביא ראיה שהעולם נברא ברצון רוצה. וזה שכפי טבע היסודות היה ראוי שתהיה הארץ מכוסה ביסוד המי' שלא ימצאו צמחים ולא בעלי חיים והגלות היבשה היא ראיה על רצון רוצה מכריח הטבע לעשות רצונו. שאם היה העולם קדמון ומתנהג תמיד כפי הטבע הנוהג היום ולא היה שם מכריח על צד הרצון הנה הדבר שהוא בטבע ראוי שימצא בפעל בעת מן העתים ודבר שהוא בטבע אל יסוד המים הוא שתהי' הארץ מכוסה בו ואם העולם נוהג כפי המנהג הטבע למה לא יצא אל המציאות מעולם שתהיה הארץ מכוסה בו ולפי זה יהיה יסוד המי' תמי' מוכרח בזולת מקומו הטבעי וזה אי אפשר לפי דרך הטבע שראוי היה שיהיה טבע היסוד יוצא אל המציאות בעת מה. ובעת ההיא א"א שימצא אדם ולא ב"ח ולא צמחים ואם היה כן בעת מן העתים מי הוא שהכריח היסוד המימיי לצאת מטבעו כדי שימצאו הצמחים והב"ח הנמצאים בעבור מין האדם וזו ראיה מכרחת שהמציאות נעשה ברצון רוצה ושלא יהי' העולם נוהג כמנהג הטבע שהוא היו' אבל נתחדש ברצון רוצה ולא בטבעו והוא המשגיח בו להנהיגו בצדקה ובמשפט. וידוע ומפורסם כי הדבר היותר מורה על חידוש העולם הוא יום השבת אם מהמן אם מנהר סמבטיון ואם מבעל אוב כדאיתא בסנהדרין דף ס"ה ע"ב. ובהיות עם בני ישראל משמרים את השבת מעידים על חדוש העולם הנם מעידים ומודים בהשגחה ואחר שהם מודים בה מן הראוי שהיא תתדבק בהם וטוב לא יהיה לרשע המכחיש אותה וז"ש חד לז' יומין שבתא. ומה שאמר

חד לתלתין יומין ריש ירחא ירמוז לטענה וראיה ב' מורה על ההשגחה הלא היא מצד חכמת האל ויכלתו ויושרו וזה כי הוא מושכל ראשון שהשי"ת ראוי שיוחסו אליו כל מיני השלמיות ויסולקו ממנו כל מיני החסרונות ומאשר נראה אשר הוא שלמות אל האדם שישגיח במעשה ידיו באופן שיגיענו אל תכלי' שלמותו ואל האדון ג"כ במונהגים מאתו להנהיגם בצדק ומשפט ואם לא יעשה כן יהיה זה חסרון בחק האדם ובחק האדון והחסרון הזה יגיע אל האד' אם מצד היותו בלתי יודע או היותו בלתי יכול או בלתי מספיק לעשות כך. או מצד היותו מעול וחומץ ומואס במעשיו יתעלה הוא יתברך מכל החסרונות האלה עלוי רב ונודע בעמים כי הוא שלם ויכול וישר ולא אחד מכל החסרונות הנז' בו אם כן יחוייב שנאמין בהשגחתו שהוא משגיח בכל פרטי הפרטים אחרי שכלם מעשה ידיו. וזה הדבר הודיע לעם זו בצוותו אותם לקדש החדש כי בם רצה להעתיקם מהדעות הזרות אשר לאיזה אומות בחשבם כי ההשגחה הזאת תתייחס אל צבא מעלה. ובהיות הלבנה היא היושבת ראשונה פתח השער ועל פיה יודע כל אשר אתה בבית ובהודע להם חקיה ומשפטיה על פי תהלוכותיה וסבוביה ובשומם לב אל כל דבוקיה וכל תולדותיה יכירון ויעידון כי הוא חכם לבב בסדור הגרמי' ההם ואמיץ כח לסדרם ולהמנע אורם וצדיק דשר בגרוע אור הלבנה ומעוט' על אשר קטרגה וכי הממשלה לו יתברך אין עוד מלבדו וכמו שהאריך והמתיק הדרוש הזה והפלא לדבר בו הרב ר' יצחק עראמה בספרו המעולה ספר עקידת יצחק במצות קדוש החדש (שער ל"ז) כי שם ביתו. והואיל וכן הוא בעשותם עולה וחטאה לה' לבדו ביום החדש יפתח שער בינתם וחדרי שכלם להבין ולהורות כי ההשגחה מיוחסת אליו ואז תתדבק בהם כאמור. ומ"ש בניסן פיסחא בא להורות על ראיה שלישית מורה על ההשגחה החלקית ופרטית וזה אשר נראה כמה חכמים וערומי' משתדלים בסבות נאותות להוציא מחשבות' לפעל להגיע הרע לאיש מה ולא תשלם מחשבותם שתגיע לפעל אדרבה אותן הסבות בעצמם שיחשבו שיגיע בהן לזולתם הרע פעמים הן סבות להגעת הטוב למי שיחשבו רע. כאשר היה ענין אחי יוסף במכירתו למצרים להפשיט מעליו בגדי מלכות ולהלבישו מדי העבדות כנודע כי תועבת מצרים לשחרר שום עבד כל שכן לתת לו מנוי ושררה והיא בעצמ' היתה סבת גדולתו ומבית האסורים יצא למלך וכאש' היה ענין שאול ודוד ושאול אמר אל תהי ידי בו ותהי בו יד פלשתי'. ומאת השם היתה לו כי זאת היתה נסבה להגדיל שמו ולהודיע בעמים כי הנה הוא גבור ואיש מלחמה ומזה ומכיוצא בו נודע עז ותעצומות ההשגחה, וכמה כח ההוראה הזו גדול כי אם בכל נפלאותיו אשר עשה במצרים לעינינו וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ ופרעה ומצרי' עשו כל הסבות הנאותו' למעטנו

ולהכניענו ויד ה' היתה בם להומם ולאבדם ואנחנו קמנו ונתעודד ובשאול עתיקי משדים גמולי מחלב מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות ויענום עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' אלקנו משם. ואת כל תוקף הנסים והנפלאות אשר סופר להם יגדלו הנערים באמונת ההשגחה גם כי תקינו לא יסורו ממנה ובזה יושגחו תמיד מאין ספק. ומ"ש בסיון עצרתא בא להורות על ראיה רביעית מורה על ההשגחה והיא כי הכח השכלי שבאדם אי אפשר שיהיה מציאותו לתכלית קיום המין בלבד אחר שנראה אשר המינים מתקיימי' זולתו ואחר שנרא' לאדם זה. היתרון על שאר הב"ח לא יתכן שנא' שיהיה משולח ונעזב ובלתי מושגח בפרטי מעשיו בהם אחר היות לו עליה' יתרון דעת זו מורה באמת כי הוא מושגח. ומה גם בהוציא שכלו מן הכח אל הפעל במעשיו ובדעותיו ומי גוי גדול אשר לו הקים ועיוני' ומשפטים צדיקים ואמונות אמתיות כמונו עם בני ישראל אשר ה' חפץ למען צדקו להנחילנו תורתו מצותיו חקתיו ותורותיו אשר בקיימנו אותם כאשר צונו הננו מושגחים תכלית ההשגח' כי בהיותו שומר תורה אשריו והנה הוא מושגח בפרי בטנו ובפרי בהמתו ובפרי אדמתו בניו כשתילי זיתי' סביב לשולחנו שורו עבר ולא ישליט אדמתו תתן יבולה ועל כן אנו ששים ושמחי' בחג העצרת יום מתן תורתנו ונשכיל ממוצא דבר כי אנו מושגחים ממנו אחרי שנתן לנו תורתו כלי חמדיתו ונטע שעשועיו ובקיימנו זה היום על זאת הכוונה נגילה ונשמחה בו ונדעה נרדפה לדבקה בו והוא גם הוא יבא כגשם לנו. ומ"ש בתשרי ריב שתא כיון לראיה חמישית מורה על ההשגחה והיא היותנו מעשה ידיו ואין מדרך הפועל למאוס מעשה ידיו בהיות לאל ידו להשלימו ואחרי שנתבאר תכלית הביאור כי הוא ית' תקיף וחזק ובעל היכולת נודע כי ישגיח בעולם ע"י המין האנושי כי כלם מעשה ידיו לצוות לזה בראם יצר' אף עשאם ועל כן בהיות האדם הלז שלם כל המינים כלם יתקיימו ובהמרותו יגוע כל בשר יחד וגם דגי הים יאספו וזה יוחק בנו ביום ר"ה אשר בו נבר' אדם הראשון ועל שמו יקרא יום ראשון לבריאה כענין זה היום תחלת מעשיך היום הרת עולם ואז נדע באמת כי זכר כל המעשים לפניו יבא ע"י מעשה איש ופקודתו באופן כי אז יאמר אם השמים יתנו טלם ואם הארץ תתן את יבולה. וכל הנבראים נדונים בשביל האדם. ומי גבר יחיה ולא ילבש כסות חרדה ומעיל פחד ומעטה יראה ביום ההוא ואז ה' יראה מעשיהם ותפלתם וישמ' תחנתם וצעקתם והושיע אותם ומ"ש צומא רבה רמז על ראי' ששית מורה על ההשגחה והיא מה שנמצא בדברי אליהו מההודעה שתבא לאדם בחלום בסעיפים מחזיונות לילה וגו' אז יגלה אזן אנשים וגו' להסיר אדם מעשה וגו' לחשוך נפשו מני שחת וזו ראיה גדולה על ההשגחה האשית והראיה הזאת הנה היא ביותר בצומא רבה כי אז יודיעוהו

אם זך וישר פעלו אם לא הלך בדרך טובים כדאיתא ביומא (פ' י"ה) תנא דבי ר' ישמעאל הרואה קרי ביום הכפורים עוונותיו מחולים והתניא עונותיו סדורי' מאי סדורי' סדורין להמחל. תני תנא קמי דרב כחמן בר יצחק הרואה קרי ביום הכפורים ידאג כל השנה כלה ואם עלתה לו שנה מובטח לו שהוא בן העה"ב אמר רב נחמן בר יצחק תדע שכל העולם כלו רעב והוא שבע. כי אתא רב דימי אמר מפיש חיי סגי ומסגי בטיבות' הנה כי בא החלום בליל צומא רבה ברב ענין להודיע אם צריך ליטהר או לבשרו שהוא בן העה"ב ושיראה זרע יאריך ימים. ומ"ש חגא דמטללתא גם הוא יורה על ראיה שביעית מורה על ההשגחה בלי ספק והיא ממציאות המטר אשר באמת יורה על ההשגחה מצד הכרחיותו ובפרט בבאי ע"י תפלת הצדיק אשר אז תפקחנ' עיני עורים וידעו כי יד ה' עשתה זאת וידוע ממתניתין פ"ק דר"ה דבחג נידונים על המים והכי תנא דבי ר' ישמעאל בגמרא. ותניא ר, יהודה אומ' משום ר' עקיבא מפני מה אמרה תורה נסכו מים בחג מפני שהחג זמן גשמי שנה הוא. אמר הב"ה נסכו מים לפני בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה. באופן כי מזה נודעה יד ה' לשומרי בריתו ועדותיו וא"כ לנו נתן מיטב השפע. ואמ' כי אם היו משמרי' מועדם ומועדך יפה היו עושי' אחרי שהם יודעים לרצות קונם גם ישפיעו בככב או במזל הנעבר בקנדלס וסטרנלא. והנה אחרי שאת דתי המלך אינם עושים הנה מבזים מועדך כי לא יאמינו היות בהם ממש ולכן לא לרצון יהיו להם וראה מאמר זה וזכור מאמ' אחר אשר הובא שם תשובת חכמי הנכרים כלם לאחשורוש כי הוא היה טועה בזה. אמרו שם אמר אחשורוש לימלך בחכמים מיד שלח וקבץ את כל חכמי העולם אמר להם אחשורוש רצונכם שנאבד אומה זו מן העולם אמרו לו כלם בבת אחת מי הוא זה ואי זה הוא אשר מלאו לבו לעשות כן שאם אתה מאבד את ישראל מן העולם אין העולם מתקיים אלא בשביל התורה שנתנה להם לישראל הה"ד (ירמיה ל"ג ל"ד) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי. הרי שהודיעו לו שאין ישראל סבה מגעת לעולם בלבד כענין בראשית ברא אלהי' בשביל ישראל שנקראו ראשית. כי גם סבה מעמדת כי בשבילם העולם מתקיים עד שאם ישוער העדרם חלילה יעדר העולם כלו ואם כן מחשבותיו הבל המה. והרי שכוונתו לעקור את הכל ולכן הפיל פור הוא הגורל לפני המן. וראה כי לא לבד דרש שלא ימצא להם זכות מצוה לדעתו כי התורה שביד' כתריס לפני הפורענו' אבל גם שימלא להם חיבה ולזה בקש אדר אשר בו מת אבי התעודה וחשב כי בחטאם מת כאשר חשב בלעם כמובא בספר אוצר נחמד בס"ד. ועל כן עלה על לבו שמצא מקו' לגבות חובו לולי ה' עזרתה לנו כי כפי העת היה מוצא מקו' והאל ית' חשכו מהרע אותנו וזהו שקלל את יומו כאשר קרא לחכמיו ולזרש אשתו אמר

וכל ז"ה איננ"ו שו"ה ל"י אשר נרמז שם השם הגדול בהיפוך אותיות ונודע ליודעי חן כי בהיותו הפוך הנה הוא מורה על תוקף הדין כמובא בספר התיקוני' במקומות רבים והביאו הרב רבינו בחיי בפירוש התורה בפ' נח ובפרשת מקץ וכוונתו כי עם היות שמדת הדין מתוחה עליהם איני יכול להם וזהו וכל ז"ה איננ"ו שו"ה ל"י והזכיר הטעם בזה בכל עת אשר אני רואה את מרדכי היהודי יושב בשער המלך יר' כי זכותו מגין עליהם והוא המהפך מדת הדין לרחמים ואינני רחוק שיאמר בשער המלך מלכו של עולם ולכן היתה עצת זרש וחכמיו שיתלו את מרדכי באופן כי בהעדרו לא ימצא מי שיגין על הדור יכמו שיבא.

והנה עם זה כבר מבן טעם למה נגללת מגלה זו בעמוד א' להורות כי כל זה נתקיי' על עמוד א' וצדיק שמו כי כן נקר' שמו מרדכי הצדיק ודבק באסתר בת זוגו והמשכיל יבין. וצריך שיהי' מקום חלק להורות כי הנס הזה הנה הוא בענין לא נזכר שם פעלו כי לא למרדכי ואסתר נחזיק טובה ולא הם עשו הנס והתשועה הגדולה הזאת ואם נעשתה על ידם אבל האל הנעלם מהמגילה הזאת הוא היה רב להושיע ולא נזכר שמו פה ובאו בדברי הקדמונים טעמים רבי' וסח לי זקן אחד טעם לשבח כי להיות מלחמה זו נעשית זה שלש פעמים א' ע"י יהושע. והב' ע"י שאול. וזאת פעם ג' ע"י מרדכי ואסתר ולא נגמר' אין מכבודו ית' שיקרא שמו עליה עד עת קץ כי לה' המלחמה והתשועה. כך שמעתי והנאני מכל מה שראיתי. ונגללת מסופה לתחלתה להורות כי לא היה הנס בלבד מה שבא בסוף אבל גם מה שבא בראש ולא זו בלבד אלא שגם שמה שבא בתחלה עולה על גב מה שבא בסוף והוא תוקפו של אחשורוש והמשתה והריגת ושתי וכמו שיבא. ועם זה נבין במאי קא מיפלגי רז"ל בגמ' מגילה פ"ב מהיכן קורא אדם את המגילה ויוצא בו ידי חובתו ר' מאיר אומר כלה. ר' יהודה אומר מאיש יהודי. ר' יוסי אומר מאחר הדברים האלה. תניא רשב"י אומר מבלילה ההוא. א"ר יוחנן וכלם מקרא אחד דרשו ותכתוב אסתר המלכה ומרדכי היהודי את כל תוקף. מאן דאמר כלה תוקפו של אחשורוש. ומאן דאמר מאיש יהודי תוקפו של מרדכי. ומאן דאמר מאחר הדברים תוקפו של המן. ומאן דאמר מבלילה ההוא תוקפו של נס. רב הונא אמר מהכא ומה ראו על ככה ומה הגיע אליהם מאן דאמר כלה מה ראה אחשורוש שנשתמש בכלים של בית המקדש. על ככה משום דחשיב שבעין שנין ולא איפרוק. ומה הגיע אליהם דקטל ושתי. ומאן דאמר מאיש יהודי מה ראה מרדכי דאיקני בהמן. על ככה דשוי נפשיה ע"א. ומה הגיע אליהם דאתרחיש ניסא. ומאן דאמר מאחר הדברים מה ראה המן שנתקנא בכל היהודים על ככה משום דמרדכי לא יכרע ולא ישתחוה. ומה הגיע אליהם ותלו אותו ואת בניו

על העץ. ומאן דאמר מבלילה ההוא מה ראה אחשורוש להביא את ספר הזכרונות. על ככה דזמינתיה אסתר להמן בהדיה. ומה הגיע אליהם דאתרחיש ניסא א"ד חלבו אמר מר חמא בר גוריא אמר רב הלכה כדברי האומר כלה ואפי' מאן דאמר מאיש יהודי צריכה שתהיה כתובה כלה ע"כ. הנה החכמים האלה חולקי' במי היה סבה מגעת לנס הזה והנה ר' מאיר חשב שהסבה בזה הוא כי הקב"ה קנא לכבוד כליו וערבב משהה אחשורוש כי אלו לא היה החטא בסעודה לא היתה סבת הריגת ושתי במשתה ההוא ואלמלא לא נהרג' ושתי לא היה מקום להצלת בני ישר' וכמו שיבא בסמוך בפתיחה א' וא"כ תוקפו של אחשורוש הוא עקר הנס והריגת ושתי היא הסבה המגעת ולכן יקרא כלה. ומאן דאמר מאיש יהודי ידוע כי הסבה המגעת לנס היה מרדכי וזה במה שלא כרע להמן כי בזה כפר על השתחוית הצלם וכמו שיבא בס"ד בפתיחה י"ב הגם שבזכותו גרם ועמד לישראל ועל כן יקר' מאיש יהודי. ומאן דאמר מאחר הדברים אמר כי הסבה המגעת לנס היתה שהמן עשה עצמו ע"א שאלמלא כן כבר היו הם חייבים אם מצד השתחוי' צלם נבוכדנצר אם מצד שנהנו מסעודתו של אותו רשע ורשעת הרשע הזה היא שגרמה להצלה לא צדקת עם בני ישראל. ומאן דאמר מבליל' ההוא סבר שעקר סבת הנס היא תורת הקנאות אשר קנא לאסתר על שזימנה להמן עמו וכמו שיבא במקומו בס"ד. ואפסיק הלכתא כמ"ד כלה כי הכל היה נס גמור מתחלתו ועד סופו וכמו שיבא. זה נ"ל במאמר הזה עם שעוד אזכרנו בפתיחות הבאות לפנינו פיסקי פיסקי בס"ד. ושמעתי ממורי החכם הכולל מוה"ר יוסף טאיטאצ"ק זלה"ה פי' אחר בו והוא כי לכל דבר נודע שיש ד' סיבות פועלת וחומריות וצורית ותכליתית. מאן דאמר כלה כיון לסבה הפועלת כי אלמלא הוא חזר וכתב אגרות אחרונות כבר נעשה פתגם הרעה א"כ ראוי שיקרא תוקפו של אחשורוש כי עם היות שהיה אדם חזק ההסכמה ולא נחם ולא שב מהריגת ושתי והיא בת מלכים ועתה בדבר קל השיב אחור דברו א"כ זה הוא עיקר הנס ופועלי. ומ"ד מאיש יהודי הי' הסבה התכליתית והוא תוקפו של מרדכי כי למען הצילו מהרעה ההי' ניצולו כלם בהיותם חייבים כליה לאחת משתי הסבות הנזכר ברשב"י ע"ה ותלמידיו. ובזכותו ניצולו כלם הנה הוא באמת תכלית הנס. ומאן דאמר מאחר הדברים האלה כיון לסבה החומרית כי חומר הנס היה גדולת המן ומפלתו ומקנאתו לעם בני ישראל יצא הצרה והרוחה. ומאן דאמר מבלילה ההוא כיון לסבה הצורית כי צורת הנס הוא מפלת המן ובניו ותשועת בני ישראל זהו הנשמע עם קצת תוספת שלמדנו מדבריו בדקדקנו בהם.

ומעתה הנני בא לפרש הי"ד פתיחות שבאו בגמרא אחת לאחת למצא דברי חפץ בהבנתם וראוי שתדע כי היתה הכוונה בזה כפי מה שאחשוב להורות כמה מעלות טובות לאגרת הפורים הזאת בספור הנס הזה. אשר המה ראו כן תמהו סיבות מונעות הנסים והפורקן וכל א' מחכמי ישראל הנז' שמה שם מעיניו ומגמת פניו גודל ספק אחד והיה פותח בו לביאור הנס כאלו הוא העיקר אשר עליו תסוב האגרת. ואלה הן הפתיחות.

הא' ר' יונתן פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא. וקמתי עליהם נאם ה' וגו' והכרתי לבבל שם ושאר ונין ונכד. שם זה הכתב. שאר זה לשון נין זה מלכות. נכד זו ושתי עכ"ל. ופרש"י זה הכתב אין להם כתב אלא מאומה אחרת נין לשון ממשלה וכן ינון שמו ימשול ויגדל. ובתוס' שאר זה לשון. ק' שעדיין הם מספרים בלשון ארמית ונר' דר"ל שהמלכים משתמשי' בו. שאין שאר מכירין בו:

הנה ר' יונתן ראה ספק רב ועצום והוא הפלגת המלכות הלז מהיותו רשום וקדום ורחוק הוא שושתי תפול בהיות המלכות בידה ירושה והיא שונאה את ישראל ואין ספק שאם הארורה הזאת היתה בחיים חיתה בעת פקודת עון בית ישראל על יד המן תצא כאש חמתו ואין מכבה ולכן בתחלה הוצרך שתהיה מפלת ושתי הרשעה ואז יתקיים הנס כמו שהקדמנו וכמו שיבא ור' יונתן גדלה בעיניו מפלה זו. והיה פותח בפסוק זה וקמתי עליהם נאם ה' כמד"א משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה' וז"ש בהצר להם אקום והכרתי לבבל וגו' ואתה רואה כמה נדחקו גאוני עולם רש"י ובעלי התוספות בכתב ובלשון. ולי נראה כי הכל נתקיים פה לכן אמר הפסוק הקודם לזה הכינו לבניו מטבח בעון אבותם וכן באתה הקבלה כי נהרגה ושתי ואפשר כי מימי נבוכדנצר היו הכל כותבים ומדברים בלשון ארמי וכן נראה ממה שצוה נבוכדנצר ללמדם ספר ולשון כשדים ולא לשון ארמי כי זה היה ידוע לכל והעד וידברו הכשדים למלך ארמית ועתה נכרת הכל. וזה יראה ממה שאמר ומדבר כלשון עמו מה שלא היה קודם ולזה אמר אל מדינה ומדינה ככתבה ואל עם ועם כלשונו והענין כי במיתת הארורה הזאת תתום מלכות בבל כלה וכל דבריו הכתב והלשון והמלכות כי אחשורוש בנו של דריוש היה וכמו שיבא בפסוק ראשון בס"ד. ולכן צוה שלא יוכרחו עוד לדבר בלשון בבל ולא בכתבו כימי קדם אבל כל א' יכתוב ככתבו וידבר כלשון עמו באופן כי אז תמה מלכות בבל מכל כל.

הב' ר' שמואל בר נחמני פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא תחת הנעצוץ יעלה ברוש וגו' (ישעיה נ"ה י"ג) תחת הנעצוץ תחת המן הרשע שעשה עצמו ע"א דכתי' בכל הנעצוצים ובכל הנהלולים. יעלה ברוש זה מרדכי שנק' ראש לבשמים שנאמ' ואתה קח

לך בשמים ראש מר דרור ומתרגמינן מירא דכיא. תחת הסרפד תחת ושתי הרשעה בת בנו של נבוכד נצר הרשע ששרף רפידת בית ה' דכתיב רפידתו זהב. יעלה הדס זו אסתר שנק' הדסה שנאמר ויהי אומן את הדסה. וכתי' והוא עומד בין ההדסים והיה לה' לשם זו מקרא מגילה לאות עולם לא יפרד אלו ימי הפורים ע"כ.

הנה ר' שמואל בר נחמני ראה ספק שני בתשועת ישראל בעת ההיא והוא כי עם בני ישראל בימים ההם משוללים מכל טוב אין מלך ואין שר יושיעום מיד שוסיהם ולא זו בלבד כי גם שכנגדם בתכלית המעלה כענין ושתי הרשעה וכל המיצר לישראל נעשה ראש שנאמר היו צריה לראש כדאיתא בגמ' (גיטין פ"ג) וזה דבר הרוצח המן הרע הזה כי מהיותו רחוק כנראה מפסוק והקרוב אליו שהיה שביעי. ממוכן הוא המן לפורענות מוכן וכמו שיבא. נעשה ראש וישם את כסאו וגו' באופן כי ישועת ישראל רחוקה עד מאד ולכן פתח ודרש תחת הנעצוץ יעלה ברוש והודיענו כי הגדולה המעותדת לנפילה לא תקרא גדולה. והחכם עיניו בראשו ויקראנה נפילה על שם סופה ולכן לא נקרא ארז או ברוש אלא נעצוץ שהוא הפחות שבאילנות קטן ובזוי לפי קומתו. ולכן דמהו לנעצוצים וקוצים כסוחים. ומרדכי אף אם שבע יפול צדיק אם בכלל כל ישראל להשמיד להרוג ולאבד ואם בפרט ויתלו את מרדכי עליו. וקם כי יפול לא יוטל. וראוי שיקרא ברוש ואף כי הארז הוא מלך באילנות וגבוה מכלם דמהו לברוש מפני שדמהו שכנגדו לנעצוץ ועכ"פ הנעצוץ יש לו ריח אלא שמפני קטנותו ושפלותו דמהו אליו לכן אמר ברוש ראש לבשמים והורה כי כשזה נופל זה קם. ותחת הסרפד וגו' סבר ידעת כי רוב המדקדקי' הסכימו שכל אותיות שהן ממוצא א' תתחלפנה אחת אל אחת. וזסשר"ץ אחד מהם ובמקום ס' של סרפד. ש' כמו נסה עלינו אור פניך ה' שהסמ"ך תחת שי"ן והה"א תחת אל"ף והוא כמו נשא עלינו וכן (איוב ד' ב') הנס"ה דבר אליך תלאה אשר הוא כמו הנשא ס' תחת ש' וה' תחת א' כדברי הראב"ע והרד"ק וכן פה ס' של סרפד תחת שי"ן והרי הוא כאלו אמר שרף. ואחר כך חזרו ודרשו רפד רפידתו של אלהינו כי כן דרכם ז"ל מסיני גורעין ומוסיפין ודורשין. יעלה הדס זו אסתר שנק' הדסה על שם העתיד כי עתיד לצאת ממנה בן יחזיר העטרה ליושנה בבנין הבית וע"כ אמר וכתי' והוא עומד בין ההדסים וענין הדסה מי שגרמה ישובו של מקום בארץ עה"ד הנאמר והיה ה' לשם זו מקרא מגילה. בהפך ממ"ש והכרתי לבבל שם זה הכתב ובבני ישראל יהיה תוספת קדושה זו מקרא מגלה אשר לסבה זו צריכה שתהיה כתובה לפניו וקראה בע"פ לא יצא להורות כי כתב בני ישראל נוסף עתה וימנע מרשעים לאות עולם לא יכרת אלו ימי הפורים כי תשועה זאת צפונה לדור אחרון וימי הפורים נזכרים ונעשים לדור דורים כד"א וזכרם

לא יסוף מזרעם בהפך ממ"ש ושאר ונין ונכד כי לזאת סבר ר' מאיר שיקראנה כלה והכי איפסיק הלכתא כוותי' (מגילה פ"ק) כי כלה ענין נסים וקיום הבטחותיו ית'. וביען ר' יונתן לא דבר כי אם על מפלתן של רשעים בלבד בא ר' שמואל בר נחמני להודיע כי לא על זה בלבד ראויה ההודאה ואם רבה היא כי גם על גדולת הצדיקים ומפלתן של רשעים יחד זה תחת זה וכמו שאז"ל אצל (ישעי' מ"ג ג') נתתי כפרך מצרים וכן ואתן אדם תחתך וכו'.

הג ריב"ל פתח לה פתחא להאי פרשת' מהכא. (דברים כ"ח לב) והיה כאשר שש ה' עליכם להטיב אתכם כן ישיש להרע אתכם. הרי הקב"ה שמח במפלתן של רשעים. והא כתיב (ד"ה כ"ב כא) בצאתו לפני החלוץ אומרים הודו לה' כי לעולם חסדו וא"ר יוחנן מפני מה לא נאמר כי טוב בהודאה זו לפי שאין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים. וא"ר יוחנן מאי דכתיב (שמות י"ד) ולא קרב זה אל זה כל הלילה בקשו מלאכי השרת לומר שירה אמר הקב"ה מעשי ידי טובעי' בים ואתם אומרים שירה. א"ר אלעזר הוא אינו שש אבל אחרים משיש ודיקא נמי דכתיב כן ישיש ולא כתיב כן ישוש ש"מ ע"כ.

הנה ריב"ל ראה עוד ספק שלישי חזק מרחיק מאד תשועת עם זו. והוא היותם בהסתר פנים בימים ההם על עונותיהם באופן שנראה היותו כביכול שמח במפלתן ואם הוא לא ירחם מי יקום יעקב על כן פתח ואמר והיה כאשר שש ה' עליכם. והקשה כי אם לרשעי אומות העולם אין הקב"ה שמח במפלתן עד שראינו שלא נא' נלא לפני החלוץ הודו לה' כי טוב כיתר דברי השירות והתשבחות למה שהטיב והמציאות מתהפכים וכל מציאות הוא טוב וכל העדר רע ולכן בהעדר הזה לא יאמר כי טוב. ולא בלבד שיר חדש מנע מהם כי גם השירה וההודאה התדירה ורגילה בכל לילה ולילה נעדרה בעבור גאולים בים כענין ולא קרב זה אל זה כל הלילה אשר הוא הפך וקרא זה אל זה ואז אטם אזנו משמוע שבח זה כי על כן איחרה ריב"ל עם היותה קודמת להורות כי לא בלבד שבח חדש ופרט ימנע מהם כענין בבני עמון כי גם הנהוג והכולל כענין בפרעה ובכל חילו. ואם לעוברי רצונו כל ימיהם כך לעושי רצונו עמו וחבל נחלתו עאכ"ו וא"כ בהצר להם למה שמח. והשיב ר' אלעזר כי תיבת ישיש היא מבנין הפעיל ומורה שמשוש אחרי, והוא סר וזעף כענין בכל צרתם לו צר וכענין ותקצר נפשו בעמל ישראל. והפלא לדקדק מדכתי' ומדלא כתי' להורות כי אין זו מהגזרו' הבלתי נמצאות בבנין הקל שתהיינה בודדו' כענין הפעיל כנודע. אבל היא מהנמצאו' בקל כענין בטובה ישוב ה' לשוש עליך לטוב אשר זו מבנין הקל ומשפטה עומדת ובאה זו ולימדה על זו שהיא יוצאת כן ישיש לאחרים וז"ש דיקא נמי דכתיב כן ישיש דתרתי קאמר כמדובר באופן שגלה אזננו ר' אלעזר כי בצרת ישראל

גם הב"ה מצר ומשמח לאחרים על דרך (איכה א' כ"א) כל אויבי שמעו רעתי ששו כי אתה עשית וביארנו שם כי אתה עשית שישישו כענין ישיש ה' עליכם להרע אתכם ואחרי שידענו כי הוא עמנו בצרה נודע היותנו נושעים ע"ד הושיעה ימינך ועננו.

הד ר' אבא בר כהנא פתח לה להאי פרשתא מהכא. (קהלת ב' כ"ו) כי לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת ושמחה. זה מרדכי הצדיק. ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס זה המן. לתת לטוב לפני האלקים זה מרדכי ואסתר דכתיב ותשם אסתר את מרדכי על בית המן ע"כ.

הנה ר' אבא בר כהנא ראה עוד ספק רביעי איננו קטן להרחיק הישועה הזאת והוא הפלגת עושר המן עד שהבטיח לשקול עשרת אלפים ככרי כסף משברי כלי כסף שבביתו וכמו שיבא במקומו בס"ד. אשר באמת זו רעה חולה וסבה גדולה לגנוב לבב המלך ולכל אשר יחפוץ יטנו לולי ענין בעל התל ובעל החריץ כמדובר בדברי רז"ל ונדבר עוד עליו בפגעו בו בפסוק הכסף נתון לך בס"ד. לכן ר' אבא פתח לאדם שטוב לפניו נתן חכמה וגו' להורות נתון לך הנתון לרשע הנה הוא לרעתו והצלחתו קלקלתו כאשר היה דבר הצורר הזה כי בבטחו בעושרו נפל וצדיק באמונתו יחיה. וכיון למה שאחז"ל אצל ותשם אסתר את מרדכי על בית המן שנתנה לו כל הון המן ועליו נדרש פסוק אשר קצירו רעב יאכל ומצאת כי תדרשנו במדרש רבתי דאחשורוש. (נ"ד) וענין. חכמה ודעת איננו רחוק שיכוין למה שאחז"ל במדרש הנז' אצל מהר קח את הלבוש אמרו שם הלך לו אצל מרדכי כיון שהגידו למרדכי שהיא בא נתייירא עד מאד. והיה יושב ותלמידיו לפניו אמר להם לתלמידיו רוצו והבדלו מכאן שלא תכוו בגחלתי שהרי המן הרשע בא להרגני אמרו אם תמות נמות עמך. אמר להם א"כ נעמוד בתפלה ונפטר מתוך התפלה. חסלון צלותהן יתבין ועסקין בהלכות מצות העומ' שהרי אותו היום ששה עשר בניסן היה ובאותו היום היו מקריבין עומר בזמן שב"ה קיים אתא המן לגביהון. אמר לון במה אתון עסקין. אמרו לו במצות העומר דכתי' ואם תקריב מנחת בכורים לה' תמן אמרי הלכות קמיצה אחזי ליה ודבר אחר שהיו קומצין מן העומר אמר לון והדין עומר' מהו דדהב או דכסף אמרין ליה לא דדהב ולא דכסף ולא דחטין אלא דשעורין אמר לון בכמה הוא טימיה דידיה והוא בעשרה קנטירין אמרין ליה סגי בעשרה מנין אמר לון קומו דנצחון עשרה מנכון לעשרה אלפי קנטרין דכסף דילי ע"כ. והענין שנתן למרדכי הצדיק ע"י החכמה והדעת ועסקו בתורה חיל חוטא. ולכן ברישא לא קאמר זה מרדכי ואסתר כדאמר בסיפא לפי שעסק התורה היה למרדכי לבדו אמנם בסיפא דאסמכא אקרא דותשם אסתר את מרדכי על בית המן הוצרך להזכיר שניהם כי המלך נתנו לאסתר ואסתר נתנו למרדכי וככה נדרש

שם במדרש הנז' ומדברי ר' אבא משמע לי כי כל דברי המגלה הזאת כלליה ופרטיה הנם נסים נסתרים בתחלתן ונגלי' בסופן כי מיאון אחשורוש בעשרת אלפים ככרי כסף לא היה במקר' ולא להיותו בז כסף וזהב כי אם מכוונה עצומה ממנו ית' לתת לטוב לפני האלהים והוא טעם לשבח.

הה' רבה בר עופרן פתח פתחא להאי פרשתא מהכא (ירמיה מט לח) ושמתי כסאי בעילם והאבדתי ממנה מלך ושרים מלך זו היא ושתי. ושרים אלו המן ובניו ע"כ.

הנה רבה בר עופרן ראה ספק חמשי דוחה תשועת ישר' והוא הלחמו בהם בעת שלא היה בהם זכות כי אם היה בהם מצו' מגנת לשעתה לא היה מן הפלא שיצצלו ואמר רבה בר עופרן כי בהיותו הוא ית' צופה ומבינו כי בעת עמוד המן עליה' אין מצוה מגינה הקדים שתהיה שכינה נמצא' שמה והוא עה"ד הנאמר.

בספר הזוהר דברי ר' אלעזר וז"ל ת"ח כתי' (ישעיה ס"ג ט') בכל צרתם לו צר כד אזדמן לון עאקו לא צר באל"ף כתי' וקרינ' לו בוא"ו לא באל"ף חתר עילאה יתיר דאע"ג דלאו בההוא אתר רוגזא ועאקו. להתם לעילא מטה עקתא דישראל. לא באל"ף כדאמרינן הוא עשנו ולא אנחנו כתיב באל"ף וקרי בוא"ו ומלאך פניו הושיעם והא איהו עמהון בההוא עאקו ואת אמרת הושיעם אלא מושיעם לא כתיב אלא הושיעם מקדמת דנא דאיהו זמין בההוא עאקו למסבל עמהון. ת"ח דכל זמן דישראל אינון בגלותא שכינתא עמהון בגלותא ואוקמוה דכתיב ושב ה' אלקיך את שבותך דא מלאך פניו הושיעם דא שכינתא דאיהי עמהון בגלותא ואוקמוה דכתיב ושב ה' אלקיך את שבותך ויאות קאמר דאיהו הושיעם והכי הוא ודאי דאלין אינון משכנותיו דקב"ה ובגין דשכינת' עמהון קב"ה אדכד לון לאוטבא לון ולאפקא לון מן גלותא דכתיב ואזכור את בריתי בקדמיתא ולבתר ועתה הנה צעקת בני ישראל באה אלי וגם ראיתי לאסגאה ראיה אחרא דאיהי קדמאה לכלא וכתי' ויזכור אלקים את בריתו דא שכינתא את אברהם לאברהם מיבעי לי' אלא את אברהם דא הוא זיווגא וחברותא באבהן את אברהם דא איהו מערבית דרומית. את יצחק דא היא מערבית צפונית. ואת יעקב זוגא חדא כללא חדא זיווגא שלים כדקא יאות כגוונא דא את השמים דא היא כללא דמדת לילה ביום ואת הארץ מדת יום בלילה כחדא אוף הכא בכלהו את וביעק' ואת למיהוי כלא זיווגא חדא דלא מתפרשן דכר ונוקבא לעלמין וזמין קב"ה לאכרזא בכל עלמייא קלא דיימא ויאמר אך עמי המה בנים לא ישקרו ויהי להם למושיע ע"כ. ולמען דעת צדק' דבריו הנני בא להעתיק הנה מה שפירשתי בו בס' ברית הלוי (הגדה פסח פ"ג) בלשון ההוא הכתוב שם והט אזניך ושמע אמרי שמה כי נעמו. פי' דבריו כי פסוק בכל צרתם לא צר כתיב בא' וקרינן לו בוא"ו. ופירושו באל"ף לרמת אל

כתר עליון הנקרא אל"ף להיותו אל"ף ראשונה לכל האותיות. כן היא ראשונה לאצילות ואם להיות אל"ף משיתוף לימוד הענין ואאלפך חכמה וידוע היות ספירת חכמה נשפעת מכתר עליון. והלמוד הזה הנק' בשם אלוף באמת מורה על ההסתר בחילוף אל"ף בפלא ותרגום כי יפלא ארי יתכסי. באופן כי היות הכ"ע נקרא אלף מלבד היותו מורה על שהוא ראשון כמ"ש. גם הוא יורה ב' דברים אחרים א' היותו נסתר ומכוסה ובס' היחוד (לרב חמאי גאון) פי' כתר לשון המתנה כלומר לא תשיג פה דבר וצריך שתמתין למה שיבא. והלשון נגזר מלשון כתר לי זעיר ואחוך. ב' על היות ספירת החכמה הנשפעת ממנה נשפעת כמו כן בדרך כסוי והסתר ובס' היחוד פי' חכמה חכה מה שיבא ואל תשאל ממה שקודם כי אין שם משיג דבר להיות אצילות זה ג"כ נעלם וז"ש אליהוא לאיוב החרש ואאלפך חכמה להורות כי ידבר לו וילמדהו בדרך העלם ובקצרה אשר זה דרך השלמים לדבר בקצרה בדרושים האלהים. הנה שנק' כתר עליון אל"ף לא' מג' טעמים הללו ונחזור לענין כי פי' בכל צרתם לו צר בוא"ו מורה דרך כלל שהב"ה מיצר בצרתם של ישראל ובאמרו לא באל"ף מורה פרט גדול שצרתם מגעת עד המקו' הנעלם הנסתר הנק' אל"ף ואע"ג שבמקום ההוא אין כעס ולא רוגז כי שם הרחמים הפשוטים ואין שם דין כלל אשר ממנו נמשכים הכעס והרוגז. מתוך חבתם לפניו צרתם מגעת עד המקום ההוא. וזה בעצמו נדרש בפסו' (תהלים ק"ג) הוא עשאנו ולא אנחנו שנכתב באל"ף כי עד המקום ההוא זרע יעקב מגיע. לא עשה כן לכל גוי וז"ש כדאמרי' הוא עשאנו ולא אנחנו כתי' באי וקרי בוא"ו כלומר כמו שנדרש בפסוק ולא אנחנו ובאל"ף. אנחנו כן נדרש בפסוק זה לא צר לאל"ף צר ועתה הוקשה לו דבשלמא לא צר דבר גדול דבר הנביא ומתוך חבתם לפניו יקובלו דבריו עם היותם מוקצה מהשכל שיגיע במקום ההוא שום צער אבל סיפא דקרא קשיא טובא שאמר ומלאך פניו הושיעם וידוע שמלאך פניו נאמר על השכינה ואם היא בגולה הלכה היאך הושיעה אותן והיא צריכה תשועה הא אמרינן אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורי' והשיב אלא מושיע' לא כתב אלא הושיעם מקדמת דנא פי' שתיבת מושיע הוא שם התאר ומזה ימשך שקרא למלאך פניו מושיע וזה נמנע מהטעם האמור עתה שאמר הושיעם הורה על פי' בעל ס' הסודות שהבאנו למעל' בפסו' (במד' כ) וישל' מלא"ך ויוציאנו ממצרי' כי שלח המלאך בתחל' סגולה כדי שבסבתו יהיו זכאים לצאת מהגלות וכמו כן פי' הכתוב הלז להיות נמצא עמהם בגלות מלאך פניו לכם הושיעם הנז' למעלה וכמו שיבא. אמר עוד ת"ח כל זמן דישראל וכו' דא מלאך פניו. דא שכינתא דאיהי עמהון בגלותא פי' אין כוונתו להודיענו שמלאך פניו היא השכינה כי זה מושרש בידנו מקדמת דנא ועליו נכנס ספק ואת אמרת ומלאך פניו הושיעם ואם היינו מספקים

בהיות מלאך פניו כנוי לשכינה לא היה מקום לשאלה. אבל אמרו דא שכינת' הוא הצעה והקדמה למה שעתיד לומר משכנותיו דקב"ה ופשר דבר כי משכני דרשו ז"ל כמו שכינתי וכן הוא הענין לפי הפשט ויותר לפי הסוד ודרשוהו כמו כן מלשון משכון באופן ששכינה ומשכון ומשכן הכל דבר א' וכזה כל דבריו עד וגם ראיתי מבוארים במעט עיון. אמר עוד וגם ראיתי לאסגאה ראיה אחרא דאיהי קדמאה לכלא פי' כ"ע שאמר בתחלה בכל צרתם לא צר באל"ף ועתה המדבר הוא לו צר בוי"ו מדת התפארת והוא האומר וגם ראיתי כמו שראה אחר והוא הראשון והקדמון כן ראיתי אני ומה שדרש פסוק (שמות ב כד) ויזכור אלקים את בריתו. ובתחלת העיון יראה מותר כי כבר נדרש כל הצורך בפסוק בכל צרתם במה שהביא פסוק ואזכור את בריתי. ועתה הנה צעקת בני ישראל וגו' וגם ראיתי וגו' ולמה הוצרך עוד להביא ראיה מפסוק ויזכור אלקים את בריתו ואם יש את נפשו להביא ראיות רבות היה לו לכתוב פסוק זה קודם לפסוק ועתה הנה צעקת בני ישראל וגם ראיתי כמו שהוא בתורה קודם לפסוק ויזכור אלקים. ולמה כפל והקדים המאוחר ואיחר הקודם לכן שמעו חכמים מילי ויודעים האזינו לי כי דברי ספר הזוהר כלם בתכלית הדקדוק בפלס ומאזני משפנו חכמה ודעת ולא תלמדו בו בהזדמן ובאקראי כי עמקו מחשבותיו ודבריו. וכי תראוהו מרבה דברי' דעו כי כלם לצורך גדול כי על כן סרו מאחריו רבים אשר הישם אלוה חכמה ולא חלק להם בבינה וכל דרכיו לא השכילו בראותם רבוי הדברים וחשבו שנפלו הדברים ההם במקרה. אבי יבחנו דברי ספר הזוהר ביושר ובתמים ובתכלית הדקדוק ותכל תלונתם ובמקומות רבים אני מאריך בזה כי מלתי מלין הציקתני רוח בטני בשמעי דברי המואסים בספר הזה ימאסם אלהי ושאננם עלה באזני. ובכל מקום בתשובות על אנשי און יושר לבי אמרי. ודעת שפתי ברור מללו. הנה נא פתחתי פי בביאור כפל פסוק זה ואיחורו והוא כי רצה להביא ראיה גדולה עד מאד שהיא אינה גולה כמונו אלא חופפ' עלינו לשמור אותנו ולא בא להורות על הנאמר למעלה שכבר הפסיק מה שאמר (שם ג) ועתה הנה צעקת בני ישראל וגו' כי בתחלה לא היתה צעקתם עולה וכשזכרתי את בריתי היא השכינה אז באה הצעקה ונכנסה לפני וזהו ועתה. ואחרי שסיי' זה בא להכריח כי לא היתה היא אז גולה כמונו והוא כי אם היא היתה בגלות כלומר גולה כמונו איך קרא בקול גדול יחודה עם האבות אברהם יצחק ויעקב והיא כפירה חלילה. וכמו שיבא בפסוק לבד בך נזכיר שמך בפרק הבא. ואחרי ששמענו קול ה' אלקינ"ו מדב' ומעיד ויזכור אלקי"ם את בריתו את אברהם דא היא מערבית דרומית מלכות וחסד. את יצחק דא מערבית צפונית מלכות וגבורה. ואת יעקב זיווגא חדא וכו' תפארת ומלכות. הנה ידענו באמת כי עדיין היא בחיבור עמהם

לא נפרדה מהם וא"כ היותה בגולה הוא כדי שעל ידה ירוחם עם ה' אלה. ומ"ש זיווגא חדא כללא חדא זיווגא שלים מפני שתיבות הללו ואת יעקב מורות ג' דברים כי זיווגא חדא הוא על תיבת ואת שהיא תיבת כוללת שתי המדות את במלכות כנודע ואשמע את מדבר וא"ו של ואת בתפארת אי נמי תיבת ואת הוי זיווגא חדא. וכללא חדא הוא מפני שתיבת את כוללת כל האותיות מאל"ף ועד תיו. וכבר היה אפשר לזווגם בתיבה אחרת ולא תהיה תיבה כוללת כאלו תאמר והארץ כי ארץ היא מלכות והוא"ו כנגד תפארת וכן ולחם כי לחם הוא מלכות והוא"ו כנגד התפארת וכן הרבה אבל לא יורה שהיה הזיווג כולל כלומ' שהיא כלולה מהכל אשר בזה תהיה הזיווג יותר גדול כמו כתיבת את שמורה על הכללות מא' ועד תי"ו ובאומרו ואת יעקב מורה על הזיווג השלם אין כמוהו בכל העם עד העת ההיא והוא בעלה קדמאה דמטרוניתא כדאי' בסוף פרשת בראשית מהזוהר. ומ"ש כדקא יאות להורות כי שאר הזיווגים הנז' אינם כזיווג הזה כי זה הזווג אשר הוא מתפארת הנה הוא ברחמי' להיות התפאר' מקבל מכתר עליון מה שאין כן באחרי' כאברהם ויצחק והוא מבואר ויתר דבריו מבוארים. ומ"ש וזמן קוב"ה וכו' אמר שעתיד הקב"ה להכריז בעולמות ולהשמיע קול אומר ויאמר אך עמי המה וגו' והכוונה להביא ראיה למה שהתחיל בו אלא מושיעם לא כתיב אלא הושיעם כי לעתיד יכריז שהקב"ה הוא המושיע וכמ"ש כעל כל אשר גמלנו ה' שהוא התפארת והוא המושיע ומלכות סבת התשועה כי לסבת היותה עמנו בגלות הקב"ה נזכר לנו ופי' הכתובי' כך הוא (ישעיה סג ו) חסדי ה' אזכיר וכו' לעתיד אזכי' כעל כל אשר גמלנו לעבר ופירש מה שיזכיר לעתיד ויאמר אך עמי המה וגו' ויהי להם למושיע והטעם לא מפני שהם ראויים אלא שבצרתם מגעת עד רום המעלות והוא לא צר באל"ף כמו שאמרנו ומלאך פניו היה סבה בכל זה להיותו בגלות עמנו כי זה היה סבה שעלת' צרתנו למעלה. הנה נתבארו דברי המאמר בתכלית הדקדוק למתבונן בו והורגל בעמוקות הללו ומזה נבא לדברי רבה בר עופרן כי הב"ה יען ראה כי אין זכיה בישראל לכן הקדים לשים כסאו בעילם אשר שם שושן הבירה כדי שבסבת כבוד כסאו ירחם עליהם ויושיעם מיד שוסיהם כנענין אל תנבל כסא כבודיך. וגם הוא יורה שהוא ית' נפרע מהרשעה הזאת כי משורש נחש יצא צפע ולא לבד נחתם גזר דינה לשתמלוך אסתר תחתיה לסכל עצת המן הרשע אחרי כן ואף אם זאת היתה סבה עצומה כמו שהקדמנו וכמו שיבא כי גם להנקם ממנה אם לפקוד חטא אבותיה כענין על שלשים ועל רבעים לשונאיו. ואם לפקוד עונה עליה וכבר נתפרסם היות הריגת הרשעה הזאת בשבת לסבת התעמרה בבנות ישראל ביום השבת. גם יתבאר מזה מאמר מגלגלים חובה על ידי חייב כי נהרגה ע"י המן וכמו שיבא במקומו

עד שלזה במעט סבה תתמלא סאתו וכמו שיבא ולז"א מלך ושרים ושתי והמן ובניו. כי הכל גזרה אחת הית' באופן שלא נפלו העניינים האלה במקרה ובהזדמן ונקראת ושתי מלך כי לה יאתה המלוכה.

הו', רב דימי בר יצחק פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא (עזרא ט לו) כי עבדים אנחנו ובעבדותנו לא עזבנו אלהינו ויט עלינו חסד לפני מלכי פרס אימתי בזמן המן.

הנה רב דימי בר יצחק ראה עוד ספק ששי מרחוק תשועת עם זו. והוא היות המלך הזה שונא עם בני ישראל וירא וחרד מהמלכתם עד שזאת היתה כסבה למשתה וכמו שיבא. באופן שבקלה שבסבות יתרצה להמן הרע וכענין בעל התל ובעל החריץ אשר עוד יבא. ולכן פתח כי עבדים אנחנו ובעבדותנו וגו' אשר הוא כפל גדול ללא צורך ודי והותר כי עבדים אנחנו ולא עזבנו וגו' או ובעבדותנו לא עזבנו אלהינו אלא שהכוונה להורות כי בהיותנו עבדים היו מלכי נכרים יראים ממנו עד שהוצרכנו להשגחה אלהית שלא יעזבנו ושיטה עלינו חסד וזה הורה במ"ש כי עבדים אנחנו כלומר כבר היינו עבדים ולא די לנו צערנו אלא שבעבדותנו לולי ה' שהיה לנו אז אבדנו בעניבו. ועוד יעיד על טוב העם הזה עם בני ישראל בשלא המירו דתם ביום מר כאשר נגזר עליהם להשמיד ולהרוג ולאבד שענין להשמיד המובן האמתי ממנו הנה הוא להעבירם על דת וכמו שיבא במקומו בס"ד. והיה זה בתחלת העיון מאמר סכל כי אם הם נהרגים תורה מה תהא עליה. אלא שהכוונה בלי ספק להעבירם על דת והיה כי ימאנו לשתות כוס ההמרה להרוג ולאבד. וביום טובה כתיב ליהודי' היתה אורה זו תורה שנתן להם רשות לעסוק בתורה וכמו שיבא שמה בסייעתא דשמיא. ומזה מעלת בני ישראל נודעת כי רבה היא והיא שעמדה להם להצילם ולתת אויביה' לפניהם לחרב וזה טעם הכפל כי עבדים אנחנו ובעבדותנו כלומר כי ראה ה' בעניינו כי היינו עבדים ואם היינו נשמעים לדברי המן היינו יוצאים לחרות. ואנחנו לא כן עשינו אלא ששמנו עול גלות עלינו ועול הגזרה המרה ההיא וזהו ובעבדותנו. ולכן לא עזבנו ולא נטשנו ה' אלהינו ויהי עמנו להצילנו ולא זו בלבד כי גם ויט עלינו חסד לפני מלכי פרס שבהיות דת למדי ופרס כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתום בטבעת המלך אין להשיב בכל זאת השיב אחור ימינו האויב הזה אחשורוש ויצילנו מחרב אויבנו וירומם קרננו עליהם ולכן דרש כי ענין מלכי פרס הוא בזמן המן להורות על תוקף הנס כי רב הוא בהיות זה ממלכי פרס אשר לא ישנו את תפקידם ולא ישובו מפני כל ועתה היו לשמה כרגע ונזורו אחור ומי לא ידע בכל אלה כי יד ה' עשתה זאת כי הם בטלו רצונם מפני רצונו ובחרו מות מחיים על תורתו אף הוא בטל רצון אחרים מפני רצונם. ועם כי הפסו' הזה נאמר על רשיון כורש ודריוש וארתחששתא

בדבר הבנין. יחס זה לענין אחשורוש כי משם הצמיח קרן לישראל כי אחר שכורש החמיץ ובימיו ובימי אחשורוש הוה בטילת עבודת בית אלהינו אחרי כן בבא דריוש בן אסתר הנקרא ארתחששתא הגדול פרשת גדולת הנס הנעשה על ידי אמו במעט סבה ענה אמן.

הז ר' חיננא בר פפא פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא.(תהלים ס"ו י"ב) הרכבת אנוש לראשנו באנו באש ובמים ותוציאנו לרויה. באנו באש בימי נבוכדנצר. ובמים בימי פרעה, ותוציאנו לרויה בימי המן.

הנה ר' חיננא בר פפא ראה עוד ספק שביעי גדול ורב בישע זה והוא בבא הצרה הזאת בעת היות בני ישראל מלוכלכים בחטאות ולא די שלא היה להם זכות אשר הוא היה הספק החמשי אלא שהיה בידם חטא קדום שהשתחוו לצלם וחטא חדש שנהנו מסעודתו של אותו רשע וכמו שנכפל למעלה. באופן כי בהוסיף על חטא הצלם פשע הסעודה אין מציל כמדובר למעלה. ולכן ר' חיננא בר פפא ראה כי היה דומה ענין זה לשני עניינים קודמים כי בא חנניה מישאל ועזריה בגו אתון נורא יקידתא אשר עליהם אמר באנו באש, אין ספק שהיה לרחוץ ולהדיח צואת בני ישראל בהשתחוית הצלם אלא שלא הספיק הרחיצה ההוא כי עוד הוצרך נתר ובורית כולל כי זה היה פרטי, ועוד צריך הכלל הקהל כלו להטהר ומורק ושוטף במים המרים והמאררים להשמיד להרוג ולאבד. ונ"ל כי הספיק ענין חנניה מישאל ועזריה לשכך מדת הדין בפעם ההיא ולא אבה ה' השחיתם ולכן הוצרכה עוד עלילת המשתה לשאיסור הע"א יהיה חוזר ונעור ועמוד על זה. וכמו כן גלות מצרים אשר הגזרה היותר קשה כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו ועל כן צמחה הישועה בעת ההיא נודע מדבריהם ז"ל בגמרא (נדרי' פ"ג) שהיה על שעשה אברהם אבינו ע"ה אנגריא בת"ח או שהפריז על מדותיו של הב"ה וכמו ששני העניינים הללו כל א' בא על דבר קודם אם האש על דבר הצלם ואם המים על דבר אנגריא או הפרזת על מדותיו ית' כן כשהוציאנו לרויה בפעם הזאת היה על שני דברים על דבר הצלם ועל דבר האכילה כי עון הצלם עצמו אינו נמחק וכמו שהקדמנו באופן כי הצלה זו דומה לשתים האחרות באש ובמים. וזה יורה על גודל הנס הזה דומה לימי צאתנו מארץ מצרים. כי כמו שכוונת פרעה היתה לעקור את הכל כן ויותר ממנו היתה כוונת הצר הצורר הזה וכמו שבא בדבריה' ז"ל שגזר המן שלא יהא אדם רשאי לקנות מהם עבדים כי בשלח יעבורו מנער ועד זקן טף ונשים ולכן הקדים ענין נבוכדנצר לענין פרעה כי כפי הקדימה בזמן היה ראוי שיאמר באנו במים ובאש, ואיחרו לכוונה זו להורות כי ענין המן דומה לדבר פרעה אשר בקש לקעקע ביצתם של ישראל יותר ממה שידמה לדבר

נבוכדנצר אשר לא כיון כי אם להגלותם מעל אדמתם ואם שניהם שוים לרעה ולכן גדל הנס הזה עד מאד.

חח ר' יוחנן פתח לה פיתחא להאי פרשתא (תהלים נ"ח ג') מהכא זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל ראו כל אפסי ארץ את ישועה אלהינו אימתי ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו בימי מרדכי ואסתר:

הנה ר' יוחנן ראה עוד ספק שמיני מונע ישועת בני ישראל והוא היות אסתר גם היא בכלל הגזרה בהוודע שהיא יהודית כי דת למדי ופרס כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתום בטבעת המלך אין להשיב וכמו שהקדמנו. וא"כ כאשר נודעה ליהודית גם עליה תעביר כוס וכמו שפיה פתחה בחכמה כי נמכרנו אני ועמי כי עקר הכוונה במכירה היא למעני וענין עמי לכסות עינים. וכמו שיתבאר בבואנו שמה בס"ד ולכן גזר אומר ר' יוחנן כי אז נודעה יד ה' וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו ולכן לא אמר אימתי זכר חסדו ואמונתו אלא אימתי ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו כי אין הכוונה רק להורות על התשועה הגדולה הזאת אשר נהיתה ונראתה. ויורה גם הוא יורה כי על שנתפרסם שמו ית' בעולם ותהלתו מלאה הארץ על כן ראוי להודות ולהלל כי זהו התכלית הנכסף לכל בעל נפש בישועת אלהינו וכבר קויים דבר זה לפי דעתי ע"י ישעיהו הנביא אמר (ישעיה כ"ה א') ה' אלהי אתה ארוממך אודה שמך וגו' כי שמת מעיר לגל וגו' על כן יכבדוך עם עז. אמר. ה' אלהי אתה וידעתי כי כל תוכל, ומה שארומם ואודה את שמך על כי עשית פלא איננו בשביל הצלחתי וגדולתי כי אם תעשה או לא תעשה אין בזה אצלי דבר חדש כי אלהי אתה ואני עבדך ויכול הרב לומר לעבדו עשה עמי ואיני זנך, אבל מה שארומם ואגדלה שמך הלא היא לפי שהודעת טבעך בעולם ומה שעד עתה היה בידינו בחק האמונה שלא תבא עליה מופת והוא ידיעתך והשגחתך בנו ודבקותך עמנו בחוסן הנפלאות והתשועות שב אומן דבר חזק ויסוד מוסד, כי מה ששמת מעיר לגל וקריה בצירה למפלה וכו' איני שמח על מפלתם ולא שש ועלז על ישועתי אלא כי על כן כבדוך עם עז אותם עזי פנים וקשי עורף שלא היו מאמינים עד עתה בודאי לעת קץ הפלאות כבדוך בלי ספק ועל כן אשמחה ואעלצה וכן יראה מדבריהם ז"ל היסוד הזה בגמ' (ברכו' פ"ה) א"ר יוחנן משום רשב"י אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעה"ז שנאמר (תהלים קכ"ו ב') אז ימלא שחוק פינו וגו' אימתי ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה בזמן שיאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה אשר ראוי לספק בו מה להם אצל הגדיל ה' והלא הוא אומר בתחלה בשוב ה' את שיבת ציון, ויימא אימתי ימלא שחוק פינו בשוב ה' את שיבת ציון, אלא שבא להודיענו היסוד הגדול הזה כי לא על שיבת ציון שהוא

התועלת המגיע אלינו ימלא שחוק פינו אלא על הודעת שמו בעולם אשר זהו אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה ולהורות כי לא מפני זה לעג ובזה החסד המקובל חזר ואמר הגדיל ה' לעשות עמנו עכ"פ נשמחה בישועתו כי השמחה היא בלב אמנם להמלא שחיק פינו אשר הוא פירסו' רב זה לא עשה כי אם על שיאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה והוא האמור, ואזדא ר' יוחנן לטעמי' בשמעתין וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו כמו שביארנו.

הט' ריש לקיש פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא (משלי כ"ח ט"ו) ארי נוהם ודוב שוקק מושל רשע על עם דל. ארי נוהם זה נבוכד נצר הרשע דכתיב ביה עלה אריה מסובכו. דוב שוקק זה אחשורוש דכתיב ביה וארו חיוה אחרי תניינה דמיא לדוב, ותני רב יוסף אלו פרסיים שאוכלים ושותים כדוב ומסורבלים בשר כדוב ומגדלים שער כדוב ואין להם מנוחה כדוב. מושל רשע זה המן. על עם דל אלו ישראל שהם דלים מהמצות ע"כ.

הנה ריש לקיש ראה עוד ספק תשיעי לתשועה זו והוא מפאת המערכה וזה בהיות כי מן השמים נלחמו הככבים ממסלותם בעם בני ישראל בתת מעלה רמה לאויביהם וזה נרמז באומרו ארי נוהם זה נבוכדנצר שנאמר בו עלה אריה מסובכו אשר זה יורה על ממשלת נבוכדנצר מפאת המערכה וכמו כן דוב שוקק אשר הוא אחשורוש. מאותות השמים נראה היותו מושל וכמו שנאמר לנביא וארו חיוא אחרי תניינ' דמיא לדוב באופן כי בבא המן הרע הזה על בני ישראל בכח ובחיל הככבים והמזלות הוא בא כנודע בהפילו פור מיום ליום ומחדש לחדש וכמו שיבא בס"ד. האמנה פי' ביען אין צרת עם זו באה מצד המערכה אף אם הבא משם ממשלת אויביהם על כן אמר עם דל דלים מן המצות. באופן כי בהיות ממשלת השונאים גדולה ואין זכות בישראל לעמוד כנגד המערכה המשלטת אויביהם ומגבירם. אז הנם משולחים ונעזבים ולכן יראה גודל הנס אחרי כי צרה קרובה ואין עוזר. וקיים זה מה שבא בדבריהם ז"ל (נדרים ע"ד) גדולה כבשה שעומדת בין זאבים. גדול הרועה שמצילה. והוא כי אין נצחון האומה הזאת לחוזק מלחמת' כי לא בידם יעשו חיל. גם לא לחולשת האויב ומיעוט גבורתו כי רבה היא וכבר סופר כי כבוד עושרו ורב בניו לא יסופר. והאומה הזאת עם מפוזר ומפורד. ועלובה עיסה שהנחתום מעיד עליה. כי אתם המעט מכל העמים, ועל כן היתה סברת ר' מאיר שצריך שיקרא כל המגילה כלה להראות גדולת הנס הזה מגדולת אחשורוש והמן ואיפסיק הלכתא כוותיה:

הי' ר' אלעזר פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא (קהלת י' י"ח) בעצלתים ימך המקרה בשביל עצלות שהי' להם לישראל שלא עסקו בתורה נעשה שונאו של הקב"ה מך ואין

מך אלא עני שנאמר ואם מך הוא מערכך, ואין מקרה אלא הב"ה שנאמר המקרה במים עליותיו.

הנה ר' אלעזר ראה עוד ספק עשירי בישועה הזאת והוא כי כביכול תשש כח של מעלה והנה הוא ית' כאיש נדהם כגבור לא יוכל להושיע וזה נודע מפסוק צור ילדך תשי וידענו כי לא בחיל ולא בכח ולא בחרבנו נבטח כאשר אין בנו תורה ומעשים טובים אשר הם כלי מפצנו. נ"ל כי זהו ענין וחמושים עלו בני ישראל וסמיך ליה (שמות י"ג י"ח) ויקח משה את עצמות יוסף עמו להורות כי כלי מלחמתם אשר העלו עמהם ממצרים ובפרט לקרוע הים הלא המה עצמות יוסף וכענין מאמרם ז"ל הים ראה וינס למי ראה ארונו של יוסף ראה דכתיב וינס ויצא החוצה וכן יראה ממה שנאמר ביהושע (יהושע כ"ד ל"ב) ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם בחלקת השדה אשר קנה יעקב מאת בני חמור אבי שכם במאה קשיטה ויהיו לבני יוסף לנחלה. ובא בדרש כי חשבו העצמות ההם לנחלה טובה. מה שנקברו בנחלתם כי זכותם יגן עלהם והרי אלה כלי מלחמה, והשואל כי לא נזכר פה כי אם משה ונר' שעם בני ישראל לא העלו דבר יקבל תשובתו מדבריהם ז"ל אף עצמותיהם של שבטי' העלו עמהם וזהו ענין ר' אלעזר כי בעצלות ידים של ישראל שלא עסקו בתורה בימים ההם ובעת ההיא תשש כח של מעלה וכאשר התעוררנו בתשובה נדדה שנת מלכו של עולם. ומה שהוכיח ר' אלעזר תיבת ימך המקרה מפסוק ואם מך היא מערכך ולא מפסוק וכי ימוך אחיך הקודם אליו בתורה אחשוב כי בא להודיענו ענין נכבד והוא כי ענין העניות הנז' לא בערכו יתברך נאמר יתעלה הוא מכל זה עילוי רב אבל הוא נאמר בערך אלינו וזהו ואם מך הוא מערכך.

הי"א רב נחמן בר יצחק פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא, (תהלים קכ"ד ב') שיר המעלות לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם ולא מלך.

הנה רב נחמן בר יצחק בחן בענין הזה ספק אחד עשר והוא בבא הרעה הזאת ע"י איש צר ואויב ולא ע"י מלך וזה כי מלך במשפט יעמיד ארץ וימאן לעשות כדבר הרע הזה ובהיות הדבר נעשה ע"י אחר ישמח לבו גם הוא וכמו שבא בדברי רז"ל אצל הכסף נתון לך כי הוא שמח לאיד' ועלז שיעשה ע"י אחרי' ומזה נודע מה שכבר נשנה למעלה כי בהרפות ידינו מהתורה ומעשי' טובים הננו כמטרה לחץ לכל יבא יהיה מי שיהיה ובוז משפחות יחתנו וזה נראה כי המן הרע הזה לא היה מלך ולא בן מלך ולא מזרע המלוכה דספר של כפר קרינוס היה עשרי' ושתים שנה כדאיתא בגמרא ויבא בפסוק ויקח המן את הלבוש ואת הסוס בס"ד. ולפי שמצא שהשתחוו לצלם או שנהנו מסעודתו של אותו רשע נדבו לבו להחרימנו ולהכרית את שמנו לולי ה' שהי' לנו ולכן סבר ר' יוסי כי די

לחובת קריאתה מאחר הדברים האלה כי משם גדולת הצר הצורר. ולרמוז ע"ז אמר אדם ולא מלך. ועם זה נחה שקטה קושיית הכתוב כי להורות על מעלת הנס וגדלו אשר בא הכפל בו לולי ה' שהי' לנו. לולי ה' שהי' לנו היה מן הראוי שיאמר בקום עלינו מלך גדול לא אדם פחות ונבזה כי הלא כה דברו של איוב העלה נדף תערוץ. ודוד אמר אחרי מי יצא מלך ישראל אחרי פרעוש אחד. אבל היתה הכוונה ממנו מה שקדם כי ראוי להודות לה' כי טוב לפי שהצילנו בהיותנו ברפיון ידים עצלים מן התורה והראיה על זה כי אדם ולא מלך קם עלינו והאל עמד לנו בעת צרה למענו ולא למעננו.

אמר המר משה בנו לא אחדל מלכתוב מה שנראה לי בפירו' המזמור על דרך זה ויתיישבו רוב ספקי המזמור בענין ובכפל לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל. כנגד חלוקת חביבין ישראל שנקראו בנים למקו' לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם עיין הרב ן' שועיב ז"ל שפי' שתיבת אדם חוזר לתיבת עלינו. עלינו שאנחנו אדם ע"כ אתם קרויי' אדם ואין א"ה ע"א קרויי' אדם. וזה כנגד חלוקת חביב אדם שנברא בצלם והוא ישראל לבדו ומעלה אחרת יתירה היא שנקראו בנים למקום. אזי חיים הם א"ה עע"א שהם בעלי חיים לבד לא אדם עיין הרב ן' שועיב ז"ל. בחרות אפם בנו אשר יש לנו מעלה יתירה והוא חוזר לחלוקת חביב אדם דסליק מניה. אזי המים שטפונו הם א"ה ע"א כמ"ש הרב ן' שועיב ז"ל. נחלה עבר על נפשנו עיין לרב הנז' וזה כנגד חלוקת חביבין ישראל שנתן להם כלי חמדה ולז"א נפשנו ולא אמר בנו ולדרך הרב מגרמישא ז"ל המים הוא המן. אזי עבר על נפשנו המים הזדונים כנגד חלוקת חביבין ישראל שנתן להם כלי חמדה והיו מים זכים מים טהורים ואזי עבר על נפשנו המים הזדונים ולדרך הרב מגרמישא ז"ל המים הוא המלך ולז"א בזה הזדונים ועיין למר א"א ז"ל בפירוש מאמר בעל התל ותראה איך צודק במלך תואר זדון כי רצונו לאבד ישראל יותר מהמן ברוך ה' שלא נתננו טרף לשניהם הם א"ה ע"א. אם למשל ב"ח אם למשל מים כדברי הרב ן' שועיב ז"ל. ואם כדברי הרב מגרמישא ז"ל חוזר להמן וסיעתו ולמלך וכו' נפשנו כצפור חוזר אם לחלוקת שנקראו בנים ואם לחלוקת שנתן להם כלי חמדה כי בשני אלו הזכיר נפש. הפח נשבר ואנחנו אם הגוף ואם הנפש נמלטנו כדברי הרב ן' שועיב ז"ל. עזרנו בשם ה' מפני שקודם אמר לולי ה' לולי ה' בקום בחרות שטפונו נחלה טרף לשיניהם נמלטה נמלטנו וכל זה הוא הרחקת ההזק אמר עתה עזרנו בשם ה' שהוא הקרבת התועלת הרוג בשונאיהם ופרשת גדולת מרדכי ועיין למר א"א ז"ל פירוש פסוק ליהודים היתה אורה כי חוזר לפסוק ומרדכי יצא. וכינהו בעושה שמים וארץ כי אם אין ישראל כמו שרצו א"ה ע"א ובפרט המן ואחשורוש המכלים הכל אין שמים וארץ בראשית בשביל

ישראל שנקראו ראשית ואם אין תורה כמו שרצו א"ה ע"א ובפרט המן ואחשורוש כדרז"ל בפסוק ליהודים היתה אורה וגו' אין שמים וארץ בראשית בשביל התורה שנקרא ראשית. ועם מ"ש הרב ן' שועיב ז"ל לא יתיישב מאמרם זה אדם ולא מלך כי הוא תאר לישראל. ועם דרך הרב מגרמישא ז"ל אמר המאמר אדם ולא מלך תאר להמן באדם כלו כי עם היות נראה ממאמר בעל התל וכו' כי יותר היה רוצה המלך באבדם יותר מהמן ותארנו אותו בהמים הזדונים עם כל זדונו וגאונו ורום לבו לא עלה על לבו להוציא הדבר מפיו ולא קם. והוציא וקם אדם הוא המן אדם הוא ה"מ נשאר נון לתשלום שמו הוא עץ גבוה חמשים ועם זה יצדק הכסף נתון לך חשבון לך הוא עץ חמשים ובשערי בינה אל ההר"ר אליעזר מגרמישא ז"ל כתוב המלך גימטריא המן לכך ב' פעמים המים שטפונו המים הזדונים ובאותו מזמור ג"פ כתיב אזי אזי אזי גי' נ"ד. נ"ד תיבות באותו מזמור ונ"ד אותיות בבני המן ונ"ד פעמים המן במגילה וביאור דבריו כי תיבת המים גימטריא המן יצדקו דברי רב נחמן כי מזמור זה עליו נאמר. ואם קראו אדם לא לחשיבות נאמר רק לדרוש אדם ולא מלך.

הי"ב רבא פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא. (משלי כ"ט ב') ברבות צדיקים ישמח העם זה מרדכי ואסתר דכתי' והעיר שושן צהלה ושמחה, ובמושל רשע יאנח עם זה המן דכתיב והעיר שושן נבוכה וגו'.

הנה רבא ראה עוד ספק י"ב רב ועצום להצלה זו והוא שאין מגין על הדור. ולכן אמר כי במרדכי ואסתר די להגין כי צדיק יסוד עולם כתיב. ומה גם בששניהם תקנו שני חטאי בני ישראל. מרדכי תקן חטא הצלם בשלא יכרע ולא ישתחווה והכי איתא במדרש רבתי דאחשורוש. איש יהודי היה למה נקרא שמו יהודי והלא ימיני הוא לפי שייחד שמו של הב"ה כנגד כל באי עולם דכתיב ומרדכי לא יכרע ולא ישתחווה וכי קנתרן היה ועובר על גזרת המלך אלא כשצוה אחשורוש להשתחוות להמן חקק ע"א על לבו ונתכוון כדי שישתחוו לע"א. וכשהיה רואה המן שאין מרדכי כורע ומשתחווה לו נתמלא חמה ומרדכי אומר לו יש אדון המתגאה על כל העמים היאך אני מניחו ואשתחווה לע"א ולפי שייחד שמו של הב"ה נקרא יהודי אל תקרי יהודי אלא יחידי ע"כ למדנו עוצם תומת מרדכי כי לא נתכוון להכעיס את המן ולא להשתרר רק לשם ה' נתכוון ובזה כפר על כל הקהל בחטא הצלם והכי איתא בש"ר ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים מה הב"ה עושה במצרים בשביל ישראל איך נשתעבדו ישראל במצרים וגלה הב"ה עמהם אמרו לו להב"ה כל כך למה אמר להם כל הימים שאני עמהם אין נוטלים שם רע במצרים הייתי עמה ונמצאת שלמה שנאמר גן נעול אחותי כלה בבבל הייתי

עמה ונמצאת שלמה שנאמר הן איתי אלהנא די אנחנא פלחין במדי הייתי עמה ונמצאת שלמה שנאמר ומרדכי לא יכרע ולא ישתחווה ע"כ. הנה שהיה דבר מרדכי כולל ועוד אני עתיד להאריך בזה להלן בפסוק איש יהודי בס"ד עיין עליו ונשוב למה שהיינו בו כי בזה נתקן חטא הצלם. וחטא הסעודה נתקן ע"י אסתר כדברי רב במגלה וישנה ואת נערותיה לטוב שהאכילה מאכל יהודי כי שמה על לבה ואסרה אשר אסרה על נפשה לבל תתגאל בפת בג המלך וביין משתיו. ואין ספק כי היה זה בזיון גדול למלך שתגעל נפשה במאכל המלך והמן אפטרופוריא של תלונה זו כמו שבא במדרש רבתי (פ"ו) דאחשורוש אצל ודתיהם שונות מכל עם. ובאמת כדאי הוא הבזיון הזה לקצף גדול והיא הערה למות נפשה. ופקח עיניך כי לא שמה נפשה בכפה על הבעילה כמו על האכילה ואם שתיהן באונס. אלא שענין האכילה חטאת הקהל הוא בסעודת אחשורוש ולכן השליכה נפשה מנגד ולא נתפייסה באומרה אנוסה אני, ועמוד על זה, ואחרי שכן הוא הנה הנם מרדכי ואסתר מגן וצנה לעם בני ישראל ולכן בבא עליהם ברכת טוב ישמח עם כי יותר היו שמחים עם בני ישראל בצאת מרדכי מלפני המלך בכבוד גדול מהצלתם וזהו סמיכות הכתובי' שמה כי יציאת מרדכי מלפני המלך בלבוש מלכות היתה ליהודים אורה ושמחה, וכמו שיבא שמה בס"ד.

הי"ג רב מתנא אמר מהכא כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו וגו'.

הנה רב מתנא ראה עוד ספק י"ג עצום ורב מכל הנאמרים. והוא כי כבר נחתם גזר דינם בשמים וכדאיתא במדרש רבתי (פ"ו) דאחשורוש אמרו שם א"ר יצחק נפחא המן הרשע בעלילה גדולה בא על ישראל הה"ד ובמלאת הימים האלה עשה המלך לכל העם הנמצאים וגו'. ואין העם האמור כאן אלא ישראל הה"ד אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה'. אמר המן לאחשורוש אלהיהם של אלו שונא זמה העמד להם זונות. ועשה להם משתה וגזור עליהם שיביאו כלם ויאכלו וישתו ויעשו כרצונם שנאמר לעשות כרצון איש ואיש. כיון שראה מרדכי כך עמד והכריז עליהם. ואמר להם לא תלכו לאכול בסעודתו של אחשורוש שלא הזמין אתכם כי אם ללמד עליכם קטיגוריא כדי שיהיה פתחון פה עם מדת הדין לקטרג עליכם לפני הב"ה. ולא שמעו לדברי מרדכי והלכו כלם לבית המשתה. א"ר ישמעאל י"ח אלף וחמש מאות הלכו לבית המשתה ואכלו ושתו ונשתכרו ונתקלקלו מיד עמד שטן והלשין עליהם לפני הב"ה יאמר רבש"ע עד מתי תדבק באומה זו שהם מפרישים לבבם ואמונתם ממך. אם רצונך אבד אומה זו מן העולם כי אינם באים בתשובה לפניך. א"ל הב"ה תורה מה תהא עליה אמר לפניו רבש"ע תסתפק בעליונים וגם השוה דעתו למחות את ישראל. באותה שעה אמר הב"ה למה לי אומה שבשבילה

הרבתי אותותי ומופתי לכל הקמים עליהם לרעה אשביתה מאנוש זכרם מיד אמר הב"ה לשטן הבא לי מגילה ואכתוב עליהם כלייה. באותה שעה הלך השטן והביא לו מגילה וכתב עליה. מיד יצתה התורה בבגד אלמנות ונתנה קולה בבכי לפני הב"ה וגם מלאכי השרת צעקו לקול בכייתה ואמרו לפניו רבש"ע אם ישראל בטלים מן העולם אנו למה אנו צריכים בעולם שנאמר הן אראלם צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון כיון ששמעו חמה ולבנה כך אספו נגהם שנאמר אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם. באותה שעה רץ אליהו ז"ל בבהלה אצל האבות ואצל משה בן עמרם אמר להם עד מתי אבות העולם רדומים בשינה ואין אתם משגיחים על הצרה שבניכם שרויים בה כי חמה ולבנ' וככבים ומזלות ושמים וארץ וכל צבא המרום בוכי' במרר ואתם עומדים מנגד ואינכ' משגיחי'. א"ל מפני מה, א"ל מפני שנהנו ישראל מסעודתו של אחשורו' ובעבור זאת נגזרה עליהם גזירה לכלותם מן העולם ולאבד את זכרם. אמרו לו אברהם יצחק ויעקב אם הם עברו על דת הב"ה ונחתמה גזרתם. מה אנו יכולים לעשות חזר אלוהי ז"ל ואמר למשה אי רועה נאמן כמה פעמים עמדת על הפרץ לישראל ובטלת גזרתם לבלתי השחיתם שנאמר לולא משה בחירו וגו' מה תענה על הצרה הזאת כי באו בנים עד משבר וגו' אמר לו מרע"ה כלום יש אדם כשר באותו הדור אמר לו יש ושמו מרדכי. אמר לו לך והודיעו כדי שיעמוד הוא בתפלה משם ואני מכאן ונבקש רחמים עליהם לפני הב"ה. אמר לו רועה נאמן כבר נכתבה אגרת כליה אמר לו משה אם בטיט היא חתומה תפלתנו נשמעת ואם בדם נחתמת מה שהיה הוא. אמר לו בטיט היא חתומה אמר לו לך והודע למרדכי מיד הלך למרדכי הה"ד ומרדכי ידע את כל אשר נעשה ע"כ. הנה כי להיות כבר חתומה רפו ידי אבות העולם ונתיאשו מן הרחמים וגם אדון הנביאים לולי חילוק טיט לדם אשר נדבר בו ונבארהו בפסוק ומרדכי ידע בס"ד. רפה ידו מהם, לכן רב מתנא אמר פסוק זה, ועניינו הא דאמרינן בר"ה (פ"ק) אמר רב שמואל בר איויא משמיה דרב מנין לגזר דין של צבור שאינו נחתם, שאינו נחתם והכתיב נכתם עונך לפני אלא מנין שאעפ"י שנחתם מתקרע שנאמר כה' אלהינו בכל קראנו אליו ע"כ וכן ביבמות (פ' י"ב) אמר רב מתנה כי להיות גזר דין של צבור אפי' שנחתם נתקרע וזכו לנס, אמנם איך אמר משה ע"ה אם בדם היא חתומה מה היה קשה לו מאחר שהוא גזר דין של צבור.

הי"ד רב אשי אמר מהכא או הנסה אלהים וגו'.

הנה רב אשי ראה עוד ספק י"ד והוא היות הגזר' הזאת במדינו' וממלכות רחוקות ואפשר שלא ישיגו שמה האגרות האחרונו' ואלו היה הדבר בממלכה אחת היה נקל, והנך רואה כי הוצרכו רוכבי הרכש האחשתרנים בני הרמכים להיותם קלי המרוץ עד מאד, לכן

פתח רב אשי בזה המקרא ועניינו עם מ"ש רז"ל. בפסיקתא ר' ברכיה בשם ר' יודן בר"ש אמר הב"ה לישראל בני החדש הזה לכם בחדש הזה חידוש גאולה יש לכם כן לעתיד לבא לשעבר לא גאלתי אלא אומה מתוך אומה ועכשיו אני גואל אומה אחת מתוך ע' אומות הה"ד או הנסה אלהים וגו' ע"כ. הרי ששם הבטיח לגאלנו משבעים אומות ולכן בבא עלינו צרה וצוקה בימי אחשורוש אעפ"י שהיה המקום רחוק הושיענו משם. (שם) ועוד אמר רב יודן לבא לקחת לו גוי וגו' עד מוראים גדולים שבעים ושתים שמות הם ואם יאמר לך אדם שבעים וחמשה הם אמיר לו צא מהם גוי שאינו שאינו מן המנין א"ר אבין בשמו גאלן ששמו של הב"ה שבעים ושתים אותיות ע"כ. הנה הורה בזה כי עשה בעבור שמו הגדול שהיה עמנו כאשר דברנו למעלה בפתיחה הה' ואפש' כי זאת היתה כוונת אסתר באומר' יבא המלך והמן היום אשר שם נרמז שמו של הב"ה בראשי תיבות כדי לשתף שמו בצרתן של ישראל כדי שיזכו לגאולה, ועוד נוסיף לקח שמה בס"ד, ומאמ' רב מתנה ורב אשי באומרם מהכא פירשה הרש"י ז"ל שהוא כמו פתח לה פתחא להאי מהכא כמו באחרים ובחר בקיצור ואמר מהכא. זה שיעור מה שראיתיו מספיק לפתיחות הללו. ומעתה נבא לבאר המגלה בעזרת שדי.

פרק א

פסוק א

ויהי בימי אחשורוש הוא אחשורוש המולך מהדו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה:

ויהי בימי אחשורוש הטיבו אשר דברו כי למען דעת צדקות ה' ורב טוב לבית ישראל אשר גאלם מיד שר גדול מלך אדיר סופר הנה פרשת גדולתו. ואני אומר כי כלל בפסוק ראשון מעלתו וכי היה ראוי להיות מכובד במלכותו לד' סבות ראוי שיכובד כל מלך באחת מהן כ"ש בארבעתן. הא' כאשר המלוכה הזאת היתה לו ירושה מאבותיו אז הממלכה נכונה בידו. כי על כן אין מושחין מלך בן מלך אם לא מפני המחלוקת כשלמה מפני אדניה וכיהואש מפני עתליה ויהואחז מפני' יהויק' כדאיתא בהוריות פ"ג כי בזולת זה הממלכה חוזרת אחר אכסניא שלה. הב' אם המלך הזה הוא חכם אוהב משפט מואס בבצע מעשקות. הוא מרומים ישכון ותנשא מלכותו. הג' כאשר המלך הזה מלך עליהם בחזקה ועצם בכחו ותושע לו ימינו כל העם יראוהו ויכבדוהו. הד' כאשר יהיה מלך גדול ויצא שמו בכל המדינות כי הוא איש גבור חיל איש מלחמות אז כל גוי וכל ממלכה יבאו להשתחוות לו ויאמרו לו משול בנו ומלוך עלינו ספר הכתוב כי כלם היו במלך הזה וכי על כן נשא מלכותו. ועל הראשונה אמר ויהי בימי אחשורוש הוא אחשורוש המלך מהדו

ועד כוש ולבאר זה צריך אני לחקור אם האיש הזה היה מלך בן מלך מזרע המלוכה אם לאו. כי יש פני ההראות לכל צד, אם אל הצד השולל יראה שלא היה בן מלך ולא מזרע המלוכה וראיה ממכלתין איתא בגמרא (מגילה פ"א). המלך מהודו ועד כוש אמר רבא שמלך מעצמו אמרי לה לשבח ואמרי לה לגנאי. אמרי לה לשבח דלא הוה איניש דחשיב למלכא כותיה. ואמרי לה לגנאי דלא הוה חזי למלכותא וממונא יתירא הוא דיהיב וקם ע"כ. ופרש"י שמלך מעצמו שלא היה מזרע המלוכה, הנה מבואר נגלה שלא היה מזרע המלוכה כי על כן נכתב המלך חסר כי אף למאן דאמרי לה לשבח הוא היה הגון מעצמו ולא היה בן מלך. ותו איכא התם ויקצוף המלך וגו' אמאי דלקה ביה כולי האי אמר רבא שלחה ליה בר אהווייריה דאבא אבא לקבל אלפא חמרא שתי ולא רוי וההוא גברא אשתטי בחמריה מיד וחמתו בערה בו ע"כ. ופרש"י אהווייריה שומרי הסוסים. ובערוך פי' שומר אורות הסוסים וחמור אבוס בעליו תרגמו וחמרא אוריה דמארוהי הנה שהיה פקוד על אבוסי בלשצאר וכי לא הי' בן מלך ולא מזרעו וכן כתב הה"ר יוסף יחייא ז"ל. ואם אל הצד המחייב אומר כי יש ראיה וראיית כמו כן מורות כי היה בן מלך. מהם איתא בתרגום רבה דירושלמי דמגלת אסתר וז"ל ודריוש מדאה קביל מלכותא מיניה עד דאיתיליד אחשורוש רשיעא ונסבה לושתי בת בריה. הוא אחשורוש בר כורש דממלכות אשיא בר דריוש מדאה, הנה בפירוש אמר שהיה בן מלך. ועוד מצאתי (סי' תתרמט) בילקוט ז"ל ועוד שלחה לו שוטה טפש אם ביינך יצא לבך דע כי אני ושתי המלכה בתו של בלשצאר בנו של נבוכדנצר אותו שהיה מתקלס במלכים ורוזנים נעשו מאומה לפניו שכן הוא אומר והוא במלכים יתקלס ורוזנים משחק לו ולא היית כקוסדור לרוץ לפני מרכבת אבי. ולו היה אבי קיים לא נשאת לי ואתה מבקש להכניסני ערומה. ובשביל כבודך איני נכנסת שלא תעשה שקרן בפני גדולים שאם אני נכנסת ואיני נאה יאמרו המלך שקרן הוא ואם נמצאתי נאה הם אומרי' וכי זה משתמש בנאה זו והורגים אותך כדי ליטול אותי. ולמה עשה הב"ה כן בשביל שלא הניחה לאחשורוש ליתן רשות לבנות הבית. אמרה לו מה שהחריבו אבותי אתה מבקש לבנות. והיאך נטלה אחשורוש לאשה אמר רב אותו הלילה שנהרג בלשצאר והמליכו לדריוש אמר לו דריוש לכורש כבו את המנורה והוציאו מוחו של בלשצאר והיו מסובים שם כורש ודריוש. אמר לו דריוש לכורש עמוד וטול מלכותך שאתה ראוי למלכות שהיה דניאל אומר לך שאתה נוטל המלכות שהיה כורש באפיקון של נבוכדנאצר והיה דניאל שואל בשלומו של מלך אמר לו כורש לדניאל הצרת לי. למה אתה שואל בשלומי כך שלא ישמע המלך ויהרגני. אמר לו עתיד הב"ה ליתן לך מלכות שכבר נתנבא עליך ישעיהו שתמלוך ותתן רשות לבנות

הבית שנאמר כה אמר ה' למשיחו לכורש וגו' אמר לו כורש דניאל אמר פריס פרסת מלכותך ויהיבת למדי ופרס למדי תחלה ואח"כ לפרס. והיה דריוש מדי וכורש פרסי שכן הוא אומר ודריוש מדאה קביל מלכותא. וי"א אביו היה מדי ואמו פרסית וכשהמליכו דריוש אותו הלילה היה מיסב במקום שהיה בלשצאר מיסב ונפלה ערבוביא מביתו של בלשצאר שהיו אלו הורגים ואלו בוזזים. ושתי היתה נערה ורצתה בין המסובים כשראתה הבית בערבוביא שהיתה סבורה שאביה קיים ובאה לחיקו של דריוש וחמל עליה והשיאה לאחשורוש בנו. והב"ה אמר והכרתי לבבל שם ושאר ונין ונכד. לפיכך נגזר עליה כך עכ"ל הנה מבואר נגלה שהיה בן מלך. אלא שנראה דברי המדרש ודברי התרגום חילקי' כי המתרגם אמר שהיה בן כורש בן דריוש. ובמדרש אמר שהיה בן דריוש. וזה ממה שלא יקשה כדאמרינן בגמ' ר"ה הוא כורש הוא דריוש הוא ארתחשסתא כי כורש על שם שמלך כשר היה ומנין אותיות של כורש עולות למנין אותיות דריוש כמו שכת' רש"י בספר עזרא, וארתחשסתא על שם המלכות כדאיתא התם ובסדר עולם כי כל המלכות נקרא ארתחשסתא. והכא נמי נימא בן כורש בן דריוש הוא כרש הוא דריוש. ואי קשיא לי הא קשיא לי איך אמר דאחשורוש זה הוא בנו של דריוש כי אחשורוש הוא פרסי ודריוש מדי. ואפשר דסביר' ליה דפרסי פירו' מלך פרס והוא מדי תדע דאמרינן בגמרא (מגילה פ"ק) כתיב חיל פרס ומדי הפרתמים וכתיב למלכי מדי ופרס אמר רב חסדא אתנויי אתנו בהדי הדדי אי מיניכו מלכי מינן אפרכי. ואי מינן מלכי מיניכו אפרכי. ופרש"י חיל פרס ומדי הפרתמים סמך פרתמים אצל מדי. וכתיב למלכי מדי ופרס כאן סמך מלכות אצל מדי ע"כ. ומדקאמר שמעשה תקפו של אחשורוש הלא הם כתובים על ספר דברי הימי' למלכי מדי ופרס' וסמך מלכי למדי ש"מ מלכי ממדי הוו. ועוד תדע דכתיב שרי פרס ומדי רואי פני המלך. הנה דלאפרכי סמך פרס. לפי שמלכי הוו ממדי כדאתנו בהדי הדדי והשתא דאתינא להכי האי דאמרינן (שם) בגמ' דלא היה חזי למלכותא וכו' לאו דלא הוא מזרע המלוכה כדפרש"י אלא שלא היה ראוי אם מצד שהיה מושך ביין את בשרו ואל למלכים שתו יין כתיב, אם משום שהיה שטוף בזימה כמו שמתבאר (שם) במגילה וכמו שנכתב במקומו. וכן הא דאמר' בר אהורייריה דאבא. לא שהיה כך אלא שלא היה ראוי בערך נבוכדנאצר להיות שומר אריו וכהא דאמרינן בדמרש דלעיל ולא היית כקוסדו' לרוץ לפני מרכב' אבי שביאורו בודאי לא היית כדאי להיו' ממונה על המרכבה בערך מעלתו ולעולם שהיה בן מלך הוא שאמ' הוא אחשורוש המולך מהודו ועד כוש כי היה אחר לפניו שלא מלך כ"כ כמוהו וכדברי הראב"ע ועוד נוסיף לקח בסמוך בס"ד. ומתוך גנות ושבח הנדרש בהמולך נדע הב' והג' או דלא היה

איניש דחשיב למלכא כוותיה. ואפי' היה בן ביקר ובולס שקמים הוא מצד עצמו לא הוה איניש דחשיב למלכא כוותיה. והיא המעלה הב' אשר זכרנו. ולמאן דדריש לגנאי מתוך גנותו למדנו שבחו שעצם עליהם בממונו וודאי שפזר נתן לשרים ולפרתמים ודלת העם עד לפניו יכרעו ויפלו והיא המעלה הג' ואין ספק כי משמעו' קרא איכא בינייהו וזה דרש הכתוב וזה הקרי וכלפי הד' אמר המלך מהדו ועד כוש וגו' איש מלחמות וגבר מוצלח במלחמותיו וכמו שיתבאר בס"ד. ונבא אל ביאור הכתוב ויהי בימי אחשורוש אמרינן בגמרא (מגילה פ"ק) א"ר לוי ואי תימא ר' יוחנן דבר זה מסורת הוא בידינו מאבותינו מאנשי כנסת הגדולה שכל מקום שנאמר ויהי אינו אלא לשון צער ושקלינן וטרינן בה ואסיקנא אלא אמר רב אשי ויהי איכא הכי ואיכא הכי ויהי בימי ודאי לשון צער הוא. וידוע היות תיבת ויהי נחלקת לשתים וי" הי" ושניהם לשון אוי". כי וי" הוא לשון תרגום ובתורה בנביאים וכתובים מצינו שהקדוש ברוך הוא חולק כבוד ללשון ארמי כדאיתא (פמ"ד) בב"ר ואחרי שכן הוא וההפסד והכליון מיוחס אל הזמן א"כ באומרו ויהי בימי מן הראוי שיהיה צער האמנה בב"ר פמ"א ובויקרא רב"ה פי"א אמר ר"ש בר אבא בשם ר' יוחנן בכל מקום שנאמר ויהי משמש צרה ושמחה. אם צרה אין צרה כיוצא בה. ואם שמחה אין שמחה כיוצא בה אתא ר' שמואל בר נחמן ועבד פלגא בכל מקום שנאמר ויהי משמש צרה והיה שמחה. ונ"ל טעמו של דבר ע"ד הפשט אחרי שתיבת ויהי היא מלה מהופכת מעתיד לעבר כי יהי הוא עתיד והוי"ו מהפכו לעבר אין ספק כי זה מורה צער אחרי שמה שהיה להיות אמרו עליו שכבר היה ומה שכבר היה חלף והלך לו. וההפך בתיבת והיה. כי היה הוא עבר והוא"ו מהפכו לעתיד זה יורה על שמחה. אמנם היות תיבת ויהי לפעמים מורה על שמחה כדאמרינן בגמ' (מגילה פ"ק) אחרי שהיא נחלקת לשתים י' הי' כמו שקדם אפשר שהוא ע"ד אין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט. ואחר שיש בו ב' מיני צער אתא למעט לפעמים. האמנה עד"ה נטעו' טעם מן בטעמו של דבר. ואומר נודע מספר התיקונים בכמה מקומות היות ד' אותיות של שם ההויה ב' מהם במדרגת זכרים הלא הן י"ו וב' מהם במדרגת נקבות הלא הנה תרין ההין וכד שלטא נוקבא על דכורא הוי דינא כי ע"כ השם בהיפוך אותיות מורה על הדין דשלטא נוקבא על דכורא ושם אלהים מזה הטעם הוי דינא דשלטא ה' על י' ולכן ויהי דשלטא נוקבא ה' על דכורא י' הוי צער וצרה ור"ש בר אבא בשם ר' יוחנן אמר דויהי מצד דהיו תרין דכרין ו"י הוי רחמי. ומצד דשלטא ה' על י' הוי דינא ולכן משמש צרה ושמחה. אבל והיה דשלטא דכורא על נוקבא ו' על ה' י' על ה'. תמיד משמש שמחה דהוו ברא על ברתא ואבא על אימא ועמוד על זה כי הוא פלא. ועוד בדברי הה"ר יצחק הכהן ז"ל טעם

אחר ע"ד הפשט. מפני מה אמרו שויהי הוא לשון צער לפי שאין מדרך התחלת הדבור בוא"ו המורה על המשך הדברים כמבואר לכן חלקו אותה לשתים הן ו"י ה"י. ושניהם לשון צער ע"כ. ודבריו כנים יותר מדברי מי שכתב כי להיות מגלה זו כתובה בין דברי הימים אשר לפרס ומדי שעל כן התחילה באות ו"או שקדמו לספור זה ספורים אחרים וזה נמשך אחריהם. ואין בדבריו ממש כי מגילה זו לא הועתקה מספריהם אבל כתבוה מרדכי היהודי וחכמי ונביאי הדור ההוא וחז"ל אמרו דברוח הקדש נאמרה והוכיחו זה (שם) בגמרא מכמה פסוקים. הוא אחשורוש אמרינן (שם) בגמרא הוא אחשורוש שהרג אשתו מפני אהובו והרג אהובו מפני אשתו. וכוונתם כי השי"ת כל אשר חפץ עשה והוא סבב מיתת ושתי על ידי המן להמלכת אסתר ואח"כ סבב מיתת המן על ידי אסתר והכל מאת ה' מן השמים ובא עוד במדרש רבתי (פ"א) דאחשורוש הוא אחשורוש הוא חמשה לרעה. וחמשה לטובה. ה' לרעה הוא היה גבור ציד. הוא עשו אבי אדום הוא דתן ואבירם הוא המלך אחז. הוא אחשורוש. ה' לטובה אברם הוא אברהם. הוא משה ואהרן. הוא אהרן ומשה. ודוד הוא הקטן. הוא יחזקיהו. הוא עזרא עלה מבבל. ר' ברכי' בשם רבנין אמרי אית לנא חד דטבא מכלהון הוא יי' אלהינו בכל הארץ משפטיו שמדת רחמיו בעולם ע"כ. ויש להשקיף בו השקפות. השקפה א' במה כחם גדול להודיענו שיש ה' הוא לרעה וה' לטובה ומה איכפת לן. השקפה ב' במה שמנה ה' לרעה האם היתה שכחה לפני כסא תורתם דהא כתיב הוא היה אבי אהל ומקנה הוא היה אבי כל תופש כנור ועוגב וחם הוא אבי כנען. הוא אבי מואב עד היום. הוא אבי בני עמון עד היום. כי הוא אמון הרבה אשמה הנה אלה רשעים ששה אחרים ויש כהם רבים ימצאו בעת החיפוש. ואולי יש צדיקים יותר מהם. השקפה ג' כי הוא אמר חמשה לטובה ומנה ששה השקפה ד' ששנה סדר הכתובי' במשה ואהרן כי מקרא הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם וגו' הם המדברים אל פרעה וגו' הוא משה ואהרן והוא שנה הסדר וזה לא יהיה בלי סבה. השקפה ה' ענין ר' ברכיה אית לנא חדא וכו' מה בא ללמדנו. ומה ענין שמדת רחמיו בעולם. והנ"ל כי הם ז"ל ראו החמשה הוא הללו מיותרי' לגמרי כי אחרי שכבר הקדים (בראשית י' ט"ו) וכוש ילד את נמרוד הוא החל להיות גבור בארץ. מה צורך לומר הוא היה גבור ציד לפני ה' וכיון דאייתר ודאי לדרשא קא אתי וראה אמיתת זה כי על כן לא דרשו הוא החל להיות גבור בארץ אשר הוא הראשון במקרא ודרשו הוא היה גבור ציד שהוא שני במקרא עם שיש לאומר שיאמר כי מפני שאמר כי תיבת הוא לרעה על כן הביא פסוק הוא היה גבור ציד לפני ה' שיודע את בוראו ומכוין למרוד כדאיתא בתורת כהנים ושהיה צד את הבריות בפיו כדאיתא בב"ר פל"ז וזה באמת בלתי

מספיק דאי הכי אימא איפכ' כי כמו שהוא החל להיות גבור בארץ אינו לגנאי הכי הוא היה גבור ציד לפני ה' לאו לגנאי כ"ש דהא אמרינן בב"ר פכ"ג גביה אז הוחל לקרוא וגו' א"ר סימון בג' מקומות נאמר כלשון הזה לשון מרד אז הוחל הוא החל להיות גבור בארץ ויהי כי החל האדם אלא איברא הוא היה גבור ציד משום דאייתר דרשינן ליה. והוא החל להיות גבור בארץ לגופיה איצטריך כן הוא עשו אבי אדום (בראשית ל"ו מ"ג) למה לי כי כבר התחילה הפרשה אלה שמות בני עשו ואח"כ ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום. א"כ עשו אבי אדום דסיפא למה לי אלא ודאי לדרשא (במדבר כ"ו ט') וכן הוא דתן ואבירם למה לי הא כתיב ובני נמואל דתן ואבירם א"כ הוא דתן ואבירם אשר הצו על משה ועל אהרן למה לי. לימא ובני נמואל דתן ואבירם אשר הצו על משה ועל אהרן ולישתוק מהוא דתן ואבירם. וכן הוא המלך אחז למה לי כי כבר אמר כי חלק אחז את בית ה' וגו' (ד"ה ב' כח כ"ג) ובעת הצר לו ויוסף למעול בה' א"כ הוא המלך אחז למה לי אלא ודאי לדרשא. וכן הוא אחשורוש למה לי לימא ויהי בימי אחשורוש המלך מהודו ועד כוש שמע מינה לדרשא אמנם האחרים כלהו לגופייהו איצטריכו ולכן מנו אותם חמשה הוא לרעה לומר לך דאע"ג דאשכחנ' אחריני לאו לדרשא קאתו דאי לא תימא הכי מניינא למה לי. וכיוצא בו לענין הטובה (שם ד"ה א' א') אברם הוא אברהם למה לי וכי אכתי לא שמיע לן ולא יקרא עוד שמך אברם והיה שמך אברהם שמע מניה לדרשא וכן היא משה ואהרן אשר אמר ה' להם מי איכא אחריני דלא אמר ה' להם וגו' דאיצטריך למעוטינהו וא"כ למה לי אלא ודאי לדרשא. וכן (שמואל א י"ו י"ד) ודוד הוא הקטן מיות' לגמרי דהא לעילא מיניה אמר ויאמר שמואל אל ישי התמו הנערי' ויאמר עוד נשאר הקטן וגו' וכתיב ויקח שמואל את קרן השמן וימשח אותו בקרב אחיו ותצלח רוח ה' אל דוד מהיו' ההוא ומעלה א"כ אמאי כתיב ודוד הוא הקטן אלא ש"מ לדרשא. וכן הוא יחזקיהו (ד"ה ב' ל"ב י"ב) למה לי והא כתיב הלא חזקיהו מסית אתכם וגו' ואמאי תו הלא הוא יחזקיהו ושמע מינה לדרש' וכן היא (עזרא ז"ו) עזרא עלה מבבל למה לי והא כתיב ואח' הדברי' האלה במלכות ארתחשסתא מלך פרס עזרא בן שריה בן עזריה בן חלקיה וגו' ואמאי תו הוא עזרא עלה מבבל ש"מ לדרשא ואחר שתיבת הוא מורה על עצמית הדבר ואמתתו ומצאנו חמשה לרעה וחמשה לטובה מן הראוי שיהיו אלה כנגד אלה וראשונה אמ' הוא היה גבור ציד לפני ה' שהמריד הבריו' על הב"ה ועצמותו ואמתתו מתחלתו ועד אחריתו זה דרכו וההפך אברם הוא אברהם קורא בשם ה' אוהב את הבריות ומקרבן לתורה הן כשהיה שמו אברם הן כשהיה אברהם כה משפטו כל הימים כי בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראי וגם עד זקנה ושיבה לא עזב

חסדו ואמתו וכן הוא עשו אבי אדום המתנהג כל ימיו בגאה וגאון ודרך רע כמו שאמ' הנביא עובדי' לאדום (עובדיה א' ג') זדון לבך השיאך אומר בלבו מי יורידני ארץ. אם תגביה כנשר וגו' ומיום צאתו מרחם אמו התנה בה ומבטן אמו ינחנה כענין ויתרוצצו הבנים בקרבה לרז"ל בב"ר פס"ג עוברת על בתי ע"א עשו מפרכס לצאת זורו רשעים מרחם תעו מבטן וגו' עוברת על בתי כנסיות ובתי מדרשות יעקב מפרכס לצאת הה"ד בטרם אצרך בבטן ידעתיך וכענין ופושע מבטן קורא לך וכדרשת שחת רחמיו כדאיתא בפסיקתא. ומה חטא חטא על אמו עם כשהוא יוצא ממעי אמו חתך מיטרין שלה שלא תלד הה"ד על רדפו בחרב אחיו ושיחת רחמיו שלא תאמ' אחר שיצא ממעי אמו אלא עד שהוא במעי אמו זירתיה מתיחא לקבליה ומה טעם זורו רשעים מרחם ע"כ. וההפך הוא משה ואהרן ענוים ושפלים והאיש משה ענו מאד וביען על משה בא עדות ה' נאמנה כאמור כי על כן הקדימו וס"ד כי לא היה אהרן מוכתר בכתר ענוה אלא נטפל למשה בלבד לכן אמר הוא אהרן ומשה באופן ששניהם שוים לטובה כי הנה אהרן שפל רוח וירא ובוש מחטאתו אשר חטא באופן ששניהם כאחד טובים במדת הענוה וכן הוא דתן ואבירם בעלי מחלוקת שונאי שלום כל ימיהם שני אנשים עברים נצים זה דתן ואבירם כדאיתא בשמות רבה פ"א ובדברי' רבה (פ"א) ובסופן ענין משה ואהרן בעדת קרח. וההפך ודוד היא הקטן בורח מהמחלוקת ואעפ"י שידע שיתכון מלכותו אמ' בכל זאת לא זחה דעתו עליו חלילה לי משלוח ידי באדוני במשיח ה' ופסוק מלא (תהלים ק"כ ז') אני שלום וכי אדבר המה למלחמה. וכן הוא המלך אחז נער היה גם הזקין ולא סר מדרכו הרעה לאחוז בשערי בית המדרש חתם את התורה ובטל את העבוד' והתיר את הערוה כדאיתא בגמ' (סנהדרין פ' י"א) וההפך בחזקיהו כי הושיב מלמדי תורה והרבה והרביץ תורה וטהר את הבית ואת ישראל מכל טומאתם. וכן הוא אחשוריש אשר בטל בנין בית המקדש וכמו שיבא. וההפך הוא עזרא עלה מבבל חרף נפשו למות ליסד בית ה' ועשה והצליח. ור' ברכיה בשם רבנין אמרי אית לן חדא טבא מכלהון (תהלים ק"ה ז') הוא ה' אלהינו בכל הארץ וגו' אשר זה ג"כ אייתר כי ביה סליק וביה נחית התהללו וגי' ישמח לב מבקשי ה' דרשו ה' ועוזו וגו' זכרו נפלאותיו אשר עשה וגו' זרע ישר' עבדו וגו' ואמאי תו ה' אלהינו וגו' ועד השתא במאי משתעינא. אלא ודאי לדרשא הוי להורות כי אמתתו ועצמותו ומהותו הוא לרחם על הכל ומשום דבכל הארץ משפטיו לפי שהמשפט משמע כעס ורוגז בא ר' ברכיה ואמר שאין פירושו ככה במקום הזה אלא רצון וחסד ורחמים והדין עמו כי ככה נדרש בספר הזוהר במקומות רבים אספר' מחול ירבון כי צדק הוי דינא ומשפט רחמי עד שלפי דרך זו פירש ויש נספה בלא משפט על

דמשפט לא אתדבק בצדק כדאיתא בפרשת מצורע ובפר' אחרי מות. ועל דרך זה (שם כ"ט) ה' למבול ישב כד"א בדד ישב דלא אתא עם דינא ויתי' בלחודוי כדאיתא בפרשת נח. וזה המושג אלי במאמ' הזה והותרו בו ההשקפות אשר עמדו לפנינו בתחילת ביאורו. ומורי החכם הכולל מהר"ר יוסף טאיטצאק ז"ל פי' בו פי' אחר אמר שבא להודיענו עקרי ויסודי התורה היותר כוללים אשר כל אחד מהרשעים הרס בעברתו אחד מהם וכל אחד מהצדיקים עמד כנגדו ויכוננהו ואמר כי תיבת הוא מורה על רושם פרטי והודעה מפורסמת אם לטובה שאין כמוהו בכל הארץ ואם לרעה שלא ראינו כמוהו בכל הארץ לרוע. והעקרים העצמיי' הנם ראשונה מציאות האל. שנית השגחתו בפרטים. שלישית מציאות הנבואה ובפרט נבואת מרע"ה וזה יתחייב בא' משני פנים אם מצד התורה מן השמי' והיא הרביעית ואם מצד בית המקדש והוא להורות כי לו לבדו יאתה העבודה והוא העקר החמשי. ואין ספק כי מצד התורה או העבודה הנעשית במקום הנכבד ההוא נודע מציאותו והשגחתו ונבואתו. והראשון היה נמרוד ועליו נאמר הוא היה גבור ציד וגו' וידוע שהוא כיחש בה' ויאמר לא הוא כמו שיראה מענין אור כשדים והוא היה מיוחד ומפורסם לכל בעקירת העיקר הזה וכנגדו אברהם הוא הידיע כי יש לעולם אדון ופטרון ונתוכח עם נמרוד והפיל עצמו באש להוכיחו על פניו כי שקר נסכו. ואז נודע ה' משפט עשה באופן שהוא היה מיוחד שבעם בדבר הזה. והשני הוא עשו וידוע כי מחשבותיו שבי' און כי אין ה' רואה ומשגיח לית דין ולית דיין ולית עלם אחרן וכמו שנדר' בפסוק ויבא עשו מן השדה והוא עיף בב"ר (כ"ח) א"ר יוחנן חמש עבירו' עבר אותו רשע בא על נערה מאורשה דכתיב ויבא עשו מן השדה וכתיב התם כי בשדה מצאה. והרג את הנפש כתיב הכא והוא עיף וכתיב התם כי עיפה נפשי להורגים. וכפר בתחיית המתים דכתיב הנה אנכי הולך למות וגו' וכפר בעקר כתיב למה זה לי בכורה וכתיב התם זה אלי ואנוהו ובזה את הבכורה דכתיב ויבז עשו את הבכורה ע"כ. ואין ספק כי שורש לכל אלה ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב והוא נתייחד בזה. וכדי לתקן עוותתו בא מרע"ה והודיע השגחתו בעולם באותות ובמופתי' ובשפטים גדולים ככל אשר עשה במצרי' לעינינו למען תדע כי להי' הארץ כי אני ה' בקרב הארץ כי אין כמוני בכל הארץ למען תדע אשר יפלא ה' וגו' וזה תכלית פרטיות ההשגחה ועליו נאמר הוא משה ואהרן כי הוא העקר בזאת ההודעה ואהרן אחיו הנלוה אליו. והג' היא דתן ואבירם הם המה המכחישים מציאות הנבואה ומה גם בנבואת משה ומודיעי' ומשמיעים כי משה מלבו בדה כל הדברי' הנזכרי' ונעשים עד היום ההוא כנודע ולהקביל לזה בא אהרן בענין המחתות והודיע אמתת נבואת משה ולכן נאמר בו הוא אהרן ומשה כי הוא העקר ומשה

צניף טהור אליו, והרביעי הוא אחז וידוע שאחז בדלתות בית המדרש שלא יעסקו בתור' ואמ' אם אין גדיים אין תיישים כדאיתא בגמ' (סנהדרין פ' י"א) ובמדרש חזית. ולתקן זה בא חזקיהו המלך והעמיד כמה בתי כנסיות ובתי מדרשות ולימד תינוקות ולכן הוא יחזקיהו אשר פעל ועשה הטוב והישר בעיני ה' אלהיו. והחמשי הוא אחשורוש שביטל בנין בית המקדש ואם אין בית אין עבודה ולתקן זה בא עזרא אשר בנה בית ה' והעלה עולות כנודע ואתא ר' ברכי' ואמ' אית לן חדא וכו' והטעם שבזה כולל כל החמשה הנזכרים אם כנגד מציאות האל הוא ה'. אם כנגד השגחת אלהינו ביחוד ובכל הארץ משפטיו לא לרצון לפניו אלא שרחמיו על כל העולם. אם כנגד הנבואה זכר לעולם בריתו וגו' אשר כרת את אברהם וגו' אשר כל זה נאמר להם בנבואה. אם כנגד לימוד התורה דבר צוה לאלף דור זו תורה כדברי ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי בב"ר. אם כנגד בית המקדש לך אתן את ארץ כנען וידוע כי העקר הוא בית המקדש אשר שם העבודה זה דעת מורי ז"ל במאמר הזה. והוא ז"ל פירשו כפי הגירסא אשר בב"ר. ואני פרשתיו כפי הגירס' אשר במדרש רבתי דאחשורוש (פ"א). והה"ר יואל ן' שועיב ז"ל פי' בו פירוש אחר במזמור ק"ה וז"ל יתכן לומר שדבר פשוט לפי הדת כי מלת הוא כאשר תחובר עם המתואר הנה היא להגביל ולאחדו' וזה דבר מבואר. וראוי לקבל עוד מה שנתנו לנו ז"ל במסכת (פ"ד) אבות ג' כתרים הם וכתר שם טוב עולה על גביהן. והנה יפול השבח והגנות בכל אלה הד' וזה מבואר. ונתחיל ונאמר כי מה שנמנה בנמרוד הוא היה גבור ציד הוא באמת מקביל לשם טוב אשר הכוונה בו התנהגות באופן נכון ונאות עם הקבוץ והשגיחו בתיקונו ותיקונם והוא היה נבדל מהם והיה משתדל בכל כחו בצידת הב"ח, ומקבילו אברהם אשר היה משתדל לא לבד להשלים עצמו אבל לתקן הקבוץ עד כי בעבור זה נקרא אברהם אב המון גוים ואמנם הב' המיוחס אל עשו אבי אדום הוא כנגד כתר תורה ומקביל לו כי הוא פירש מדרכי האבות במדות המעילות ונטה אל הדברים המורגשים והתענוגים כמו שיראה מאופן דבורו הלעיטני נא מן האדום וגו' ובעבור זה נקרא אדום, ומקבילים לו משה ואהרן אשר השתדלו בתיקון הדת ולמדה את בני ישראל בכתוב. ואמנם הג' המיוחס אל דתן ואבירם הוא מקביל לכתר כהונה אשר רבו עליה בכתוב. ומקבילו עזרא הכהן אשר השתדל לטהר ולזקק המשפחות ככתוב. אמנם כתר מלכות נמצא בב' פנים. אי במה שנמצא מלך נכרי שהשתדל להשמיד להרוג ולאבד בעלי דת אלהית ככתוב. ומקבילו בזה הוא השי"ת המעמיד את עמו נגד כל המלכים הקמים עליהם ואין מי שיוכל להושיעם בלתו כמו שנר' בענין אחשורו' עכ"ל ודע שפירושו זה הוא מיוסד על גירס' אחרת שהי' במדרש שוחר טוב ושם נאמר בדברי ר' ברכיה והב"ה

נמנה עם הצדיקים שנאמר הוא אלהינו וגו'. הלא כתבתי לך המעיין שלישים במועצות ודעת במאמרי הזה כנגד ג' גרסאות הנמצאות בו במקומות שונים כאשר ראו עיניך ואם מעט ואוסיפה לך עוד דברי הה"ר בנימין בן מהר"ר מאיר הלוי ז"ל. ואתה תבחר, וזה אשר דבר בתחלה הוא מזכיר סבת גליות ישר' וצרותיהם וזה כי הנה בבית ראשון היה סבת הגלות ההמצא ביניהם ע"א וג"ע ש"ד ובית שני לסבת שנאת חנם, ואחר החרבן נמצאו כל אלה הד' ועוד אחרת כי אין לנו לא מקדש ולא כהן שיכפר בעדינו, והנה התחיל בע"א הוא היה גבור ציד כמ"ש רש"י ז"ל צד דעת הבריות בפיו ומכוין למרוד במקום. ואולם הע"א נמצאת בזמן הראשון בין כלל האנשים ובין המלכים כנגד הכלל הביא נמרוד ופסוק הוא היה גבור ציד על שמדבר על הכלל שהיה צד דעת הבריות. ואל המלכים הביא הוא המלך אחז. ואולם על ג"ע וש"ד הוא עשו אבי אדום שידועות בו אלה הב' תכונות רעות וכמו שדרשו על ויבא עשו מן השדה והוא עיף והיה אדמוני המורה על שטיפותו בזמה ולו נאמר ועל חרבך תחיה. ועל שנאת חנם הביא דתן ואבירם כי תמיד היו שני אנשים עבריים נצים. ואלו לא ידענו אלא מעשיה' בעדת קרח דיינו ועל חרבן בית המקדש הביא הוא אחשורו' שכל ימיו נתבטל הבנין עד מלוך בנו אשר ילדה לו אסתר המלכה כמ"ש ז"ל. אחר זה ביאר כי עם היות שיחסרו כל אלה מקהל עדת בני ישראל. עכ"ז לא יטוש ה' את עמו כי זכור יזכור להם מעשה אבותיהם אם נמרוד היה המעביר ע"א לכל ישראל. הנה אחד היה אברהם מכריז האמונה ומגייר את האנשים והוא אומרו אברם הוא אברהם אם מהע"א שהיה בין מלכי ישראל אמר הוא יחזקיהו איש צדיק ולא הלך אחרי הבעלים, אם מג"ע הביא הוא משה ואהרן המה הקדושים אשר מעולם ומרע"ה מיום דבר ה' אותו לא קרב אל אשתו. אם מש"ד הביא ודוד הואי הקטן יזכור לנו הדם אשר שפך דוד הוא הקטן והכל היה לרצון לחסד ולרחמים כי מלחמות ה' הוא נלחם. אם משנאת חנם. הוא אהרן ומשה הוא היה אוהב שלום ורודף שלום אם מחרבן המקדש אמר הוא עזרא אשר בנה את בית ישראל ור' ברכיה אמר יותר נרצה שהשי"ת ייטיב לנו ויראה בעניינו למען רחמיו וחסדיו והוא אומרו הוא ה' אלהינו בכל הארץ משפטיו עם היות שמשפטיו בכל הארץ הנה הוא מרחם עכ"ל. המלך מהודו ועד כוש כבר הקדמנו למעלה דברי רב שמלך מעצמו ביען דקדקו שהיל"ל אשר מלך מאי המולך עד שזה הביא להה"ר שמריה האיקריט ז"ל לדחוק עצמו ולומר כי מפני שנכתבה מגלה זו בימיו של אחשורוש לכן כתב המולך והם ז"ל אמרו דלדרשא קא אתי שמלך מעצמו ושבח וגנאי הוא קרי וכתיב והוא עבר לפנינו. והה"ר אליעזר מגרמישא ז"ל כתב וז"ל המולך ב' המולך מהודו תחת יאשיהו אביו ויהויקים גוזל נשים ושוכב עמהן ולא היה

מחזירן שנאמר וידע אלמנותיו וכן אחשורוש ויקבצו את כל נערה בתולה ואף הנשים היו מביאים לו ע"כ. נראה מדבריו שגם אחשורו' לא היה מחזיר האשה וכן מצאתי כתיבת יד ההר"ר יוסף בן ישועה ז"ל בספ' הליכו' עולם שחבר וז"ל יש לשאול מה נעשה בכל הבתולות הנקבצו' אחר שמלכה אסתר כי הכתו' סתם הענין וי"ל כי נשארו פלגשי' למלך והעד שנ' בערב היא באה וכו' אל יד שעשגז סריס המלך שומר הפלגשים הרי שכפל עליהם שם פלגשי' ואולי ששעשגז כבר היה קודם מות ושתי שומר פלגשי המלך ועתה היו הבתולות הנבעלות שבות אל מקום הפילגשי' הראשונות עכ"ל. מהודו ועד כוש פליגי בה בגמרא (מגילה פ"א) רב ושמואל חד אמר הודו בסוף העולם וכוש בסופו וחד אמר הודו וכוש גבי הדדי קיימי כשם שמלך על הודו וכוש כך מלך על כל העולם כלו. כתב הה"ר משה ן' תיבון ז"ל בספ' פאה וז"ל יש לתמוה מה להם לחלוק על זה ומה לשקר במקום עדים יחקרו ויידעו. וכן במחלוקת תפסח ועזה. והאמת כי לא נחלקו על זה. אבל דעת שניהם שהם בהדי הדדי אבל במשמעות איך כלל כל העולם בהם הם חולקים חד אמר כשם שמלך מהודו ועד כוש כך מלך על כל העולם. וחד אמר הודו בסוף כי דבר ידוע כי הארץ כדוריית ואין סוף לכדור כי אם במקום אשר יתחיל ממנו עכ"ל. וכוונת דבריו כי אם הודו הוא ההתחלה כוש הוא הסוף ושתיהן בהדי הדדי קיימי וכן מצאתי במדרש לקח טוב לר' טוביהו בר אליעזר ז"ל מהודו ועד כוש רב ושמואל וכו' והיאך אתה מקיים דברי שניהם אלא כך פירוש הדבר ביחד היו עומדים אלא כאדם שיוצא מהודו והולך למזרח אל כוש והולך וסובב לדרום עד שחוזר להודו אצל כוש. מגיד שכל העולם היה תחת ממשלתו ע"כ והא לך צורה להבין דבריהם. שבע ועשרים ומאה מדינה איתא במדרש רבתי דאחשורו' (פ"א) שבע ועשרים ומאה מדינה ר' יודא ור' נחמיא. ר' יודא אמר כבש שבע שהן קשו' כעשרי', כבש עשרים שהן קשות כמאה. ר' נחמיא אמר נטל אוכלוסין משבע וכבש עשרים נטל אוכלוסין מעשרים וכבש מאה כיצד כיבשן ר' יודא ור' נחמיא. ר' יודא אמר כחצי עטרה שאת מכבש את החצוניות הפנימיו' נכבשות מאליהן. א"ר פנחס העולם הוא עשוי כעטרה ור' אבין אמר כאפי קבאי. ור' נחמיא אמר כאמת המים אתה מכבש החצונייי והפנימיים נכבשים מאליהן עכ"ל. והנה להטיב ההבנה במאמר הזה ראוי שיושקפו בו ד' השקפות. השקפה א' מה להם לר' יודא ולר' נחמיא לחלוק במה שאין בו מחלוקת יניחו הפסוק כפשוטו שכבש קכ"ז מדינה ומה קושי יש בזה אשר לסבתו בקשו חשבונות רבים, השקפה ב' במאי קא מיפלגי ר' יודא אמר כבש שבע שהן קשות כעשרי' וכו' ור' נחמיא אמר נטל אוכלוסין ולמאי נפקא מינה איך שיהי' מלך בשבע ועשרי' ומא' מדינה. השקפה ג' במחלוק' היאך כבשן מאי

ביניהו ומה איכפ' לן סוף סוף כשאת' כובש החיצוניי' הפנימיי' נכבשים מאליהן יהיה כאמת או כחצי עטרה. השקפה ד' איך נכנס פה מחלוק' ר' פנחס ור' אבין בין הדבקי' כי לפי האמת מאמ' ר' נחמיא כאמת המים חוזר לראשונות ואדר' יודא דפליג עליה קאי ולמה הפסיקו בזה ומה בצע אם העולם עשוי כעטרה או כאפי קבאי.

והנראה אלי בפי' המאמר הזה הוא זה כי ר' יודא ור' נחמיא ראו בפסוק קושי לסבתו נעתקו לפרשו בפנים שונים והוא כי אחר דכ"ע לא פליגי באחשורוש שמלך בכל העולם א"כ מניינא למה לי יאמר המולך בכל העולם ואף אם שבע ועשרים ומאה מדינה הן אפרכיות כדברי ר' לוי במדרש רבתי דאחשורוש (פ"א) כל מקום שנאמר שדה הוא עיר. עיר מדינה. מדינה אפרכיה. בכל זאת אין להאמין כי כל אפרכיות שבעולם אינם אלא שבע ועשרי' ומאה וראייה מסוגיית דשמעתין דמגלה (פ"א) איתא התם, מהודו ועד כוש. רב ושמואל חד אמר הודו בתחלת העולם וכוש בסופו. וחד אמר הודו וכוש גבי הדדי הוו קיימין כשם שמלך מהודו ועד כוש כך מלך מסוף העולם ועד סופו. שבע ועשרים ומאה מדינה. אמר רב חסדא בתחלה מלך על שבע ולבסוף מלך על עשרים ולבסוף מלך על מאה אלא מעתה ושני חיי עמרם שבע ושלשים ומאת שנה מאי דרשת ביה שאני הכא דקרא יתירא הוא, מכדי כתיב מהודו ועד כוש. שבע ועשרי' ומאה מדינה למה לי ש"מ לדרשא. ת"ר ג' מלכו בכיפה ואלו הן אחאב ואחשורוש ונבוכד נצר, אחשורו' הא דאמרן. פרש"י הא דאמרן מהודו ועד כוש ע"כ ואם איתא דשבע ועשרים ומאה מדינה פירושא דמהודו ועד כוש הוי מ"ט דשמואל דקאמר כך מלך מסוף העולם ועד סופו ולא קאמר כך מלך בשבע ועשרים ומאה מדינה לישנא דקרא דחביבא ליה בכל דוכתא. ואין לומר דשמואל לישנא דקרא אתא לאשמעינן דשבע ועשרים ומאה מדינה היינו מסוף העולם ועד סופו דא"כ מאי האי דקאמר שבע ועשרים ומאה למה לי. טובא קמ"ל לרב דמסוף העולם ועד סופו שבע ועשרים ומאה מדינה הוי. ונפקא מינה לדריוש דבציר לה שבע וידעינן דלא מלך בכיפ'. ולשמואל לגופיה איצטריך דכשם שמלך מהודו ועד כוש כך מלך על על שבע ועשרים ומאה דהוו ליה מסוף העולם ועד סופו, אלא ודאי שבע ועשרים ומאה לדברי הכל לא היו כל העולם אלא לרב הוא מהודו ועד כוש ולשמואל חסר במקר' המלך בכל העולם כמו מהודו ועד כוש, ואיתר מהודו ועד כוש לדרב חסד'. וכן משמע מדברי רש"י ז"ל דקאמר הא דאמרן מהודו ועד כוש כלומר ולא תימא משבע ועשרים ומאה דלא הוי בכיפה אלא מהודו ועד כוש למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה, והא דקאמר שבע ועשרים ומאה למה לי הכי פירושו למה לי דבכלל מאתים מנה, והא דאמרינן בגמר' גביה דריוש ותו לא והא איכא דריוש וכו'. ומשני הא איכא שבע דלא

קאי מלך עלייהו, ומשמ' דשבע ועשרי' ומאה הוי כל העולם ומשו' דלא קא מלך עלייהו דריוש לא מנינן ליה בהדי הנך דמלכי בכיפה י"ל דהכי פי' דהא באחשורוש כתיב שבע ועשרים ומאה ובדריוש בציר ליה שבע וא"כ הוא לא מלך כל כך כאחשורוש דקיימ' לן דמלך בכיפ' מדכתיב מהודו ועד כוש כדברי רש"י ז"ל ולעולם כדקאמרן. ובסגנון זה מצאתי במדרש רבתי דאחשורוש (פ"א) שבע ועשרים ומאה ר' אלעזר בשם ר' חנינא אמר והלא מאתים וחמשי' ושתים הן בעולם ודוד שלט בכלן הה"ד ויצא דוד בכל הארצות, שלמה שלט בכלן הה"ד ושלמה היה מושל בכל הממלכות וגו', אחאב שלט בכלן הה"ד חי ה' אלהיך אם יש גוי וממלכ' וגו', נבוכד נצר שלט בכלן הה"ד ובכל די דארין בני אנשא דריוש שלט בכלן דריוש מלכא כתיב לכל עממיא וגו' אחשורוש שלט בחציין למה בחציין רב הונא בשם ר' אחא אמר, אמר לו הב"ה אתה חלקת בנין ביתי רומיה אמין שתין פתייה אמין שתין חייך שאני חולק מלכותך. ויימר שש ועשרי' ומאה אלא כך אמר הב"ה אתה נתת עליה א' לביתי משלך שאמר' מי בכם וגו' ויעל אף אני נותן עליה תוספת אחת משלי שהוסיף לו מדינה אחת בחשבון הה"ד שבע ועשרי' ומאה מדינה ע"כ וכיוצא בשמות רב (פ"ט) כל רוחו יוצא כסיל הרשע הזה משהוציא כל עצתו אחר כן חכמו של עולם באחור ישבחנה שכן אתה מוצא באחשורוש שעמד יבטל מלאכת בית המקדש לפיכך לא מלך אלא על חציו של עולם ע"כ. הנה יראה משני מקומות הללו כי אפרכיות של עולם אינם שבע ועשרים ומאה בלבד אבל הם מאתי' וחמשי' ושתים ומה שיורה על אמיתה הדבר הזה שלא היה מולך בעת הזאת בכל העולם אמרי ז"ל ברבתי (פ"ו) דאחשורוש כששאל מרע"ה לאליהו ז"ל אם בדם היא חתומה מה שהיה הוא ואם בטיט הוא חתומה תפלתנו נשמע' וכמו שיבא ואם איתא שהיה מולך בכל העולם פסוק לא מאסתי' ולא געלתים לכלותם מאי עביד ליה כי לא חלק שם בין דם לטיט ובמסכת מגלה (פ"ק) ובת"כ איתא לא מאסתי' ולא געלתי' בימי המן אלא ודאי שלא היה מולך בכל העולם והיה אפשר לקיים הדבר באחרים אשר בממלכות אחרות, והמתרגם בפסוק ישנו עם אחד הרגם. איתי עמא חדא מבדר ומתפרש ביני עממיא ואימיא ולישניא. ומקצת מנהון דיירין בכל פילכי מלכותך. הורה על מה שאמרנו כי יש יהודים כהם וכהם בממלכות אחרות. כי על כן אמר קצת מנהון. וטעמו של ביאור זה ומה שהביאו לתרגם כן במקומו יבא בס"ד, ומזה נדחו דברי הרי"ע שכתב בתחלת המגלה כי השולח יד ביהודים אשר תחת ממשלתו כבר בקש לעקור את הכל ואתה הראית כי לא כן הדבר. ונחזור לראשונו' שהוקשה להם אחרי שאפרכיות של עולם אינם קכ"ז בלבד כמו שהוכחנו א"כ מאי שבע ועשרים ומאה דאמר לכן הסכימו ר' יודא ור'

נחמיא דלדרשא קא אתא, ובא להגיד שבח המלך לר' יודא שכבש שבע שהן קשות כעשרים ועשרים שהן קשות כמאה ושקול זה כנגד כל העולם כלו כי בזה נראה כחו גדול ולר' נחמיא שנטל אוכלוסין של ז' וכו' וזה שבח יותר גדול שלא הוצרך לאוכלוסין דיליה אלא שנטל אוכלוסין של ז' וכבש עשרים ואוכלוסין של עשרים וכבש מאה, ובא אחר זה המחלוקת באופן הכיבוש, והנה להטיב ההבנה בדבריהם כפי מה שאומר צריך אני לרשום צורת הכבישה כפי דעותיהם. הנה ר' יודא אמר כי צורת הכביש היה על זה האופן כי הודו בראש המזרח אחרי ציון באוקלים הראשון וכוש הוא בראש הישוב לצד מערב באוקלים הג' כדברי הר' משה תבון ז"ל בס' פאה, ואמר ר' יודא שזה בא דרך העגולה הזאת וכבש תחלה השבע היושבי' במקום צר מקו' העיגול והנטיה, ואח"כ העשרים ואח"כ המאה היושבות במקום הרחב, והנה בא פה מחלוק' ר' פנחס ור' אבין דמיתקשי על הנאמ' אשר לסבתו לא בחר בו ר' נחמיא וברר לו דרך אחרת, וזה כי הם חלקו בצורת העולם זה אומר כעטרה והוא כדוריי עגולייי כאשר הסכימו כל חכמי גוים כלם. וזה אומר כאפי קבאי. והן אמת אין מגיד לי ענין קבאי מה הוא ולא יכולתי לעמוד יעל בירורו לא מפי סופרים ולא מפני ספרים ואפשר שהוא הבית הנקריא קוב"א בלעז שיהיה נוטה לב' צדדים ומתעקמת דומה קצת אל העגול לא שתהיה עיגולית כעטרה וא"כ אחר שהעולם כלו כעטרה ואתה אמרת שזה כבש כחצי עטרה בהכרח הוא שנכנס דרך ישרה לא בדרך העגול כאשר אמרתי גם נפל קושי אחר בדברי ר' יודא כי אם הוא בא דרך מקום הצר כאשר רשמנו למעלה והעולם כלו כעטרה א"כ מה המונע לאנשי המאה לבלתי לכת דרך חצי העטרה האחר והיאך היו נכבשין מאליהן ולכן אמר ר' נחמיא כי הוא הלך דרך ישרה כאמת המים והשבע היו במקום הרחב כצור"ה הזאת השנית באופן כי כשאתה כובש את החיצוניים אשר במקום הרחב העשרים והמאה היושבים אחריהם במקו' הצר הם נכבשים מאליהן. ובזה הותרו ונתחוורו ההשקפות כלם. ולדברי שניהם זה המלך מלך בכל העולם כענין מהודו ועד כוש אלא שפרט לך הכתיב שבע ועשרים ומאה מפני חידוש שהי' בהן למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה, ואפשר עוד שהם סוברים שמלך מהודו ועד כוש דהיינו מסוף העולם ועד סופו, וזה כי היה החצי נכבש לפניו כשהמליכוהו עליהם אי משום דלא היה איניש דחשוב למלכותא כוותיה אי משום ממונא יתירא דיהב וקם כדאמרינן לעיל ואחרי כן כבש הוא שבע ועשרים ומאה מדינה וזה יראה ממה שהעתיקוהו מלשון מלוכה אל לשון כבישה, כבש שבע. כיצד כיבשן. והנכון אצלי בענין המנין הזה היא מה שפירש המתרג' כי ושתי הרשעה יעצה לבטל בנין הבית ולכן נגזר עליה שתהרג ערומ' ולאחשורו' כי שמע לקול אשתו

נתקצרו ימיו ונחלקה מלכותו כי בראשונה היה מולך בכל עממיא אימיא ולישניא ועתה לא היה מולך כי אם על שבע ועשרים ומאה מדינה ושיעור הכתוב ויהי בימי אחשורוש לשון צער ווי ואוי ואבוי לו לאחשורוש כי בתחלה היה מולך בכל העולם והוא מהודו ועד כוש ועתה לא קמה בידו מלכותו ויקשרו עליו וימרדו בו ולא נשאר בידו כי אם שבע ועשרים ומאה מדינה, וכן נראה מדברי ר' אלעזר דמדרש רבתי דאחשורוש (פ"א) ומדברי שמות רבה (פ' כ"ה) שהבאנו למעלה. וכל זה הוא לדברי הגמ' דילן והמדרשות, אמנם בפרקי ר' אליעזר הגדול כתב, ואחשורוש מלך בחציו של עולם והלא אין חציו של עולם אלא קי"ו אפרכיותי בזכותה של אסתר נתוספו לו י"א שנ' הוא אחשורוש וגו' ע"כ. ואף גם זאת ביאור הכתוב כמו שביארנו גם לדבריו שהוא מקונן עליו על שנפסק מלכותו ולכן סר ממנו הוד מלכות ולא נקרא בשם מלך בתחלת זכרו כי לא כתב ויהי בימי המלך אחשורוש כי אחרי שבטל בנין הבית ויקשרו עליו אנשי מלכותו איננו ראוי ליקרא בשם מלך ואם לדבריהם ז"ל שהיה המשתה שנתיישבה דעתו כי אמר אנא מנינא ולא טעינא כמו שיבא בסמוך בס"ד, לכן לא נזכר בשם מלך כי לא היה הוא מחזיק עצמו למלך מפחדתו מהבטחת בני ישראל לשוב שבותם ואחרי שנתיישבה דעתו כי אמר אנא מנינא ולא טעינא נקר' בשם מלך כשבת המלך אחשורוש ואז עשה משתה מה שלא עשה קודם ולכן חזר ואמר בימים ההם וגו' אשר יראה מיותר עד שלפי זה פי' בו כי לפי שארכו הדברים הוצרך לחזור ולומר בימים ההם והוא כמו ויוסף הורד מצרימה ולפי דרך חז"ל אין צורך אבל פסוק ראשון הוא הודעת הפסק מלכותו ויקונן עליו ו"יה"י בימי ההדיוט אחשורוש אשר היה מולך בתחלה מסוף העולם ועד סופו הוא מהודו ועד כוש ועכשיו לא מלך רק בקכ"ז מדינה וכמו שביארנו ובפסוק זה בא להודיע הודעה אחרת והיא מה שעשה לאחר שנתיישבה דעתו ומלכותו.

פסוק ב

בימים ההם כשבת המלך אחשורוש על כסא מלכותו אשר בשושן הבירה: בשנת שלוש למלכו עשה משתה לכל שריו ועבדיו חיל פרס ומדי הפרתמים ושרי המדינות לפניו: בהראתו את עשר כבוד מלכותו ואת יקר תפארת גדולתו ימים רבים שמונים ומאת יום: ובמלואת הימים האלה עשה המלך לכל העם הנמצאים בשושן הבירה למגדול ועד קטן משתה שבעת ימים בחצר גנת ביתן המלך:

ההם כשבת המלך וגו' כבר קדם צורך כפל זה בסוף פסוק ראשון, אמנם בטעם משתה זה כתב הראב"ע מפני ששקט ממלחמות הודו וכוש כי גבור היה, וכן נמצא בילקוט ז"ל (סי' תתרמ"ז) עשה משתה, י"א שעמדו עליו איפרכיות והלך לכבשן וכשכבשן בא

ועשה משתה, ועל פי דברי המתרגם הכתובים למעלה. אומר אני כי אין ספק שהלך לערוך מלחמה נגד הבוגדים בו והקמים עליו לא מאנשי הודו וכוש כי אלו נאמנו בבריתו רק עם האחרים אשר מרדו בו. וכאשר נתיישב במלכותו אם מעט ואם הרבה אשר זה יורה כשבת כי לא נתיישב בעצם בכל זאת עשה משתה לסבה אזכרנה אחרי הציעי דברי מי שקדמוני, בגמרא (מגילה פ"ק) אמר רבא מאי כשבת לאח' שנתיישב' דעתו אמ' בלשצאר מנה וטעה אנא מנינא ולא טעינא. ובמדרש שעשה כסא ככסא שלמה כי לא יכול לשבת בכסא שלמה וצוה לעשו' אחר ועלתה להם שלש שני' לתיקונו ובשנה השלישי' ישב עליו ולכן עשה משתה ואפשר שדרשו כן ממ"ש אשר בשושן הבירה דאל"כ כשבת המלך אחשורו' על כסא מלכותו בשושן הביר' מיבעי ליה אשר למה לי אלא לאפוקי כסא דשלמ' שלא ישב עליו. ומצאתי כתו' למהר"ר יוסף בן ישוע שחבר ספ' פ' הליכו' עולם אשר בשושן הביר' ירמוז שהיה לו כסא מלכות בכמה מקומות אחרי' מדי עברו ישב עליהם ולכן אמר הכסא אשר בשושן מכלל דאיכא אחריני ואחרים אמרו שעשה משתה לפי שנשא את ושתי ובזה בחר הראב"ע ז"ל. ועוד מצאתי כתוב אשר בשושן הבירה הכסא היה מונח בשושן שהוא שם מקום ושם היה הבירה ר"ל הארמון והטעם שבחר מושבו שם משאר המקומות מפני שהיא היתה עיר בחירה לו ובה היו נטועים כל מיני שושנים וי"מ בבירה שהיתה מצויירת בציור שושן וכמוהו וכותרת על שני העמודים מעשה שושן. וכן כתב עליו בעל המסורת כל שושן הבירה דכוותיה וי"מ למה בשושן רמז לאסתר שהיתה עתידה להושיע את ישראל בימיה כמו שנאמר כשושנה בין החוחים שושנה בגי' אסתר כשושנ"ה בי"ן החוחי"ם רמוז המן כשומר ע"י אסתר יהרג המן ע"כ והה"ר יצחק הכהן ז"ל פירוש כי באו כל השרים הללו לסדר כל עניני המלכות עמו ולשים כתר מלכות בראשו ולכן עשה הוא המשתה ונפל פה הכתר כמו שנפל בדברי המן. והה"ר שמריא האיקריטי ז"ל כתב כי היה לדעת מספר מפקד עושר המלכות והכנסותיו ומספר חיילותיו לדעת אם יוסיף ואם יגרע ופי' הכתוב לפי דעתו בהראותו וגו' בי"ת בהראותו כבי"ת ויעבוד ישר' באשה ותיבת בהראותו שיראוהו הם לא שיראה הוא להם וכל א' משרי המדינו' יראהו עושר המובא אל אוצרות המלך, והפרתמי' הם שרי החיילו' יודיעוהו אם רב חילו ואם צריך יותר ע"כ כוונת דבריו, והאמ' כי הדעת הזה מתיישב לולי זרות שינוי תיבת בהראותו ולכן ראיתי להליץ בעדו ולישב דעתו זה כשתהיה תיבת בהראותו כפשטה, ואומר כי מדרכי המלכים ומנימוסיהם להיות כתוב אצלם כל ענייני המלכו' על ספר אחת מהנה לא נעדרה. ובבא לפני המלך אחד מהשויים והסגנים והפרתמים לתת חשבון יוציאו הספר ועל פיו ישאלו מאת הבא

מספר מפקד הנרצה מאת המלך ולכן אחשורוש לאחר שנתיישב רצה לדעת אם כל א' וא' עומד על משמרתו ואם מדינה פלונית מעלה סך כך וכך. וסך אנשי הצבא היוצאים מכל מדינה ומדינה ועל פי הדברים ההמה הם נותנים חשבון נמצא כי המה מראים אליו והוא מראה אליהם. ושוב מצאתי כתוב, בהראותו וכו' י"מ שקבצם כדי שיראו לו כל שר ושר הכנסת מדינתו וכל פרתמי חיילי פרס ומדי להראות לו כל א' מספר חייליו ובכן ידע ההכנסות וההוצאות שהיה צריך לתת לחיילותיו ויוסיף עליהם או יגרע מהם וזה לא יוכל להשלים עד ק"ף יום עכ"ל. ובמדרש רבתי דאחשורוש (פ"א) מהיכן העשיר אותו רשע א"ר תנחומא נבוכד נצר שחיק טמיא סיגל כל ממונו של עולם והיתה עינו צרה בממונו כיון שנטה למות אמר מה אני מניח כל ממון זה לאויל, ובילקוט (סימן תתרמז) אמר כל הממון הזה איני מניח אחרי שלא יתכבד אחר בממוני. עמד וגזר ועשה ספינות גדולות של נחשת ומילא אותן ממון וחפר והטמינ' בפרת והפך פרת עליהם. ויום שעמד כורש וגזר שיבנה בית המקדש גילה אותן הב"ה הה"ד כה אמר ה' למשיחו לכורש אשר החזקתי בימינו וגו' וכתיב בתריה ונתתי לך אוצרות חשך ומטמוני מסתרי' ע"כ. ומזה נלמוד טעם אחר למשתה הזה לשמחת מציאת המטמון ההוא. ומה שהביאם לחקור מהיכן העשיר אותו רשע אשר יראה זר וכי המולך בקכ"ז אפרכיות לא יעשיר ולא יקום חילו. ומה גם בהיותו בן מלכי קדם כמו שהוכחנו למעלה וא"כ מה זו שאלה מהיכן העשיר. אומר אני כי הביאם לזה דברי הכתוב בהראותו את עושר כבוד מלכותו מה ענין עושר כבוד והיל"ל את עושרו או עושר מלכותו או כבוד מלכות. הלא תראה כמה הוקשה להם ז"ל פסוק זה עד שבגמרא (מגילה פ"ק) ובשמות רבה ובילקוט (סימן תתרמז) ובתרגום ירושלמי בקשו בו חשבונות רבים כמו שתראה בסמוך בס"ד. ולכן ביארו בו ביאור נפלא. וזהו כי רוב עושר המלכי' לא לכבוד הוא להם ביען רובו הוא מגזל מממלכות אחרות ולא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים וכבר סופר ששולל א' ההולך בים לשלול שלל ולבוז בז ולו שתי דוגיאות הביאוהו לפני הקיסר אלכסנדר וצוה להמיתו ויתחנן לראות פני הקיסר ולדבר עמו טרם יומת ויובא לפניו ויאמר לו אדני הקיסר הודיענו למה תמיתני. ויאמר לו אלכסדר בשביל שאתה גזלן, ויען השולל ויאמר ישתבח הגוזר על הכל כי אני לפי שאני גוזל מעט תקראני גזלן ותמיתני ואתה להיותך גזלן גדול יקראוך קיסר ויגדלוך ומה אריך והנה רז"ל בפסיקתא אמרו כי לכן לא נבנה בית המקדש מאשר כנס דוד שלא יתלו חרבנו בסבה זו כמו שתראה באורך בפסוק אחר הדברים האלה בס"ד. ומעתה פה שטרח וכתב לן קרא עושר כבוד מלכותו צריך לחקור מהיכן נתעשר עד שיהיה עושר זה כבוד ולא גזל ולכן אמרו שהיה ממה שסיגל

נבוכד נצר ומד' היתה לו. והוא ביאור נפלא. ועוד נוסיף לקח בזה בס"ד. ומדבריהם אני למד ענין נפלא בדבר בהראותו וכו' כי לא היה מראה להם את אשר כבש וכנס בגזל ועולה אשר לא לכבוד הוא לו ואפשר שכלם או רובם יודעים בו כי רוב השרי' יודעים כמה שכנס המלך במלחמותיו ואין צורך להראותו אבל הראה להם אשר לא סופר להם ואשר לא שמעו והוא כל ממונו של עולם אשר כנס הרשע ההוא אשר זה הוא לכבוד לאחשורוש כי נתנו לו אוצרות חשך ומטמוני מסתרים לא בחיל ולא בכח כי אם שירש אותם מאביו דריוש שנגלו לכורש והוא נתן המלכות לדריוש אבי אחשורוש כמו שקדם בפסוק ראשון מדבריהם ז"ל, ובתוספתא דתרגום ירושלמי דייק מדלא קאמר בהראותו את עושרו שהראה להם את עושר שלקח מבית המקדש אשר זה לו לכבוד ולתפארת, אשר שלח ידו בגנזי מלך מלכי המלכי' ויוכל, ועוד אני אומר כי הפסוק בעצמו נתן טעם למשתה כי להיות המלך הזה מלך גדול ולו מדינות רבות ורחוקות פחד שמא א' מהשרים הרחוקים ממנו יערב אל לבו לבגוד במלך בבוטחו ברוחק המקו' ויחשוב כי המלך לא יעצור כח לרדוף אחריו ומה גם את אשר כבר החלו לבגוד כמ"ש. ולכן הוצרך לשלוח לקרוא קרואיו שריו ועבדיו ולהראות להם את עושר כבוד מלכותו ואת יקר תפארת גדולתו. וביאור הכתוב לדברי הה"ר יהודה ן' שוש"ן ז"ל כלומר בעבור הראותו את עושר כבוד מלכותו כלשון באשר את אשתו. ובפרט כדברי הה"ר יצחק עארמה (פ' א) וזה"ר מאיר בנו זכרם לברכה כי במשתה ההוא היה מראה כל זה ע"י חור כרפס וגו' ועוצם סדר המשתה. ומה גם עם מה שאז"ל בגמרא בפסוק לעשות כרצון איש ואיש אמר רבא מלמד שלכל א' וא' השקהו יין של מדינתו. והרי זו עדות ברורה כי מי שלא עצר כח להביא יין כל הארצות ההן לא יעצור כח מלכת אחריהן ומלרדוף אותם עד כלותם מהר. וכבר יסכים עם זה ג"כ מאמר לאחר שנתיישבה דעתו כי להיות גלוי לכל העמים שעם בני ישראל מקוים ישועת אלהיהם ושמא איזה שר יאמר להם קומו ונקומה על המלך אחשורוש ואנכי אהיה לכם לראש לכן קבצם כלם כמ"ש. וכבר נתעוררו השלמים על זה בגמרא (מגילה פ"ק) רב ושמואל חד אמר מלך פקח היה וחד אמר מלך טפש היה. מאן דאמר פקח היה שפיר עבד דקריב רחיקי ברישא ובני מאתיה מיכף כייפי ליה כל אימת דבעי להו מקרב להו. ומאן דאמר מלך טפש הוה בני מאתיה איבעי ליה ברישא לקרובי דאי מרדו הנך קיימי הני והוו בהדיה ע"כ. הנה שכבר פחד מזה עד שנחלקו במי היה ראוי לפחוד יותר. ואומרו חיל פרס ומדי הפרתמים כתב הה"ר אליעזר מגרמישא ז"ל חיל פרס ומדי שנתחתנו כורש ודריוש, הפרתמי' דוכסים היושבים על נהר פרת ע"כ. ומצאתי כתוב הפרתמים ר"ל גדולים וכן תרגום יונתן שלטונין וזה"ר יוסף קמחי ז"ל פי'

הפרתמים הם שרי נהר פרת והמ"ם נוספת כמ"ם פתאם שלשום ויו"ד ומ"ם סימן לרבי' ע"כ. והנה כל המפרשי' הסכימו כי היו אלה שתי משתאות כנראה משטחיו' הכתובים ופירסום'. והוקש' להראב"ע פסוק בהראותו ואמ' שנכנס בין הדבקי'. ומצאתי כתוב להה"י בן ישועה שפי' הפסוק כן וז"ל ושרי המדינות לפניו, ולא הזכיר שריו ועבדיו אנה היו הם. ועוד שהלשון קצר כי היה ראוי להיות ושרי המדינות היו יושבי' לפניו. ולזה פי' הוא שמלת ולפניו היא מוסבת על הכל והיא נקשרת עם עשה משתה כלומר עשה משתה לפניו כאותו בית שהיה יושב המלך. אמנ' לכל העם הנמצאי' בשושן עשאהו בחצר גינת ביתן המלך. וידמה שהגנ' היתה רחוק' מבית המלך כדרך המלכי' שיש להם גן ופרדס ושם בוני' חצר, והנה היה ראוי להיות בחצר גינת ביתן כי החצר יוחס לבית לא לגנה וידמה שהמלך עשה פרדס כפרדס של שלמה האמור בקהלת ובנה בצדו בית גדול והוא הביתן ועשה חצר מקיף והוא חצר גנת ביתן והנה המשתה הראשון למה שאמר שהיה לפניו לא הוצרך לומר שהיה הבית מקושט בבגדים מצויירים כי ידוע הוא, אמנם המשתה השני שהיה בחצר הוצרך להזכיר שהיה מקושט ומכוסה מלמעלה כדי שלא יכם שרב ושמש ע"כ להחכם הנז'. ועוד מצאתי כתוב ז"ל לכל העם הנמצאים ידמה שלא עשה המשתה לתושבי ואזרחי שושן לבד אבל לכל הנמצאי' שם מארבע כנפות הארץ כי להיות המלך בשושן היו נמצאים שם עם מד' כנפות הארץ והוא עשה משתה לכלם כדי לפרסם משתהו בקצוות כי יגידו זה כל הנכרים בשובם לביתם ובדרך בדרך מדי עברם לשוב והעד אומרו אח"כ להראות העמים ולא אמר להראות העם עכ"ל. ודברי רז"ל בחצר גנת ביתן יבארו בפסוק חור כרפס ענין נאה ומתקבל בס"ד. והומה לי לבי ואם מסתפינא מרבוותא דאמרי דשתי משתאות הם המשכותם אחרי פשוטי המקראו' ואני אומר במחילה מחכמתם שמשתה אחד הוא. ואמאן דבריהם לד' סבות. הא' כי עכ"פ מקום האחרונים טוב ממקום הראשונים כי היו בחצר גנת ביתן.

נראה ל"ע כי אין נר' כונתו רק שהמשתה אשר עשה לכל שהוא היה לפניו כלו' במקום אשר הוא יושב אמנם המשתה האחר לכל העם הנמצאי' בשושן הבירה לו"ק מש"י היה במקום אחר בחצר גינת ביתן המלך כמה רחוק פי' שמצאתי כתוב העתקתי לעיל שתהיה תיבת לפניו מושבת אל המשתה כלומר שהמשתה היה לפניו. ופשט הכתוב מבואר כי היו יושבים לפניו הפרתמים ושרי המדינות ואין לאומר שיאמר כי להיות המשתה הראשון לכל שרי המדינות היה צריך מקום רחב אשר לא יהיה די לזה בגנת הביתן עד שהיה צריך לכל עיר שושן מפני שכבר הקדמנו דברי רז"ל שהיו המסובים קכ"ז שרי המדינות. ואף שנאמר כי חיל פרס ומדי הפרתמים לחוד ושרי המדינות לחוד

אין ספק כי כל העם הנמצאים בשושן היו יותר והנה עם בני ישראל הנמצאים שם רב ועצום י"ח אלף ות"ק וכמו שיבא במקומו בס"ד ועכ"ז הכילם חצר גנת ביתן המלך. ואז"ל הראוי לחצר לחצר. והראוי לגנת לגנת והראוי לביתן לביתן יראה שהיו אנשי שם ומעלה ולכן כבדם במקום הנכבד ההוא ולמה יעשה כה לעבדיו היושבי' בשושן ולא לפרתמים ושרי המדינות ואדרבה איפכא מסתברא כי יותר היה ראוי לכבד לרחוקים כי הקרובים מיכף הוו כייפין ליה. הב' למה לא שלח בעד ושתי במשתה הראשון כאשר היו שם הפרתמים ושרי המדינות שאין מנהגן של גדולים להתגדל ולהתראות לפני השפלים כ"ש כי אנשי מקומה בכל יום יראוה, הג' איך לא הטיב לבו בק"ף יום שאכל ושתה עם הפרתמים ושרי המדינות וייטב לבו כאשר אכל עם העם הנמצאים בשושן. ואף אם היו השבעה הללו במלאת שמונים ומאת יום אין להאמין שלא הפסיקו קצת ימים לשלח את השרים ולקרא בני שושן. הד' כי הכתוב מעיד שכלם היו שם כמאמר להראות העמים והשרים את יופיה וכן נראה ממה שהיו שם יודעי העתי' ויודעי דת ודין ושבעת שרי פרס ומדי ומאמר ממוכן קיים כל זה כמ"ש לא על המלך לבדו עותה וגו' כי על כל השרים ועבדי המלך כי יצא דבר המלכה וגו' והיום הזה תאמרנה שרות פרס ומדי לכל עבדי המלך ולרז"ל דברים מורים על זה איתא בגמרא (מגילה פ"ק) ביום השביעי כטוב לב המלך ביין אטו עד יום השביעי לא טוב לביה ביין אמר רבא יום שביעי שבת הוה שישראל אוכלין ושותין ומתחילין בדברי תורה ובדברי תשבחות אבל אומות העולם עע"א שאוכלים ושותים אין מתחילין אלא בדברי תפלות. וכן בסעודתו של אותו רשע, הללו אומרים מדיות נאות והללו אומרי' פרסיות נאות אמר להם אחשורוש כלי שאני משתמש בו לא מדי ולא פרסי אלא כשדאי רצונכם לראותה אמרו ליה אין ובלבד שתהא ערומה שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו מלמד שהיתה ושתי הרשעה מביאה את בנות ישראל ומפשיטתן ערומות והיתה עושה בהן מלאכה בשבת לפיכך נגזר עליה שתשחט ערומה בשבת והיינו דכתיב זכר את ושתי ואת אשר עשתה ואת אשר נגזר עליה כאשר עשתה כן נגזר עליה ע"כ. הרי שהיו שם כל השרים והסגנים ואיך אמר הכתוב כי לבני שושן לבד עשה ומאמר זה יתבאר במקומו בס"ד. גם אומרו הנמצאים בשושן יורה כי על הנמצאים שם כגר כאזרח דבר כי לא אמר היושבים בשושן אלא הנמצאים בשושן. גם מאמר רבא בגמרא (מגילה פ"ק) לא יצדק בעצם אם הם ב' משתאו' איתא התם אמר רבא שלח ליה בר אהורייריה דאבא אבא לקבל אלפא חמרא שתי ולא רוי וההוא גברא אשתטי ליה מחמרא מיד וחמתו בערה בו. וכבר הקדמנו מאמר זה בפסוק ראשון ואם איתא דב' משתאות הם והראשון היה מהפלגתו ק"ף יום והשני שבעה. היכן

מצינו שעשה בלשצאר ולא המלכים והמתאחרים משתה כזה, וכבר נמצא בפי' הה"ר יצחק כהן ז"ל כי לא יתכן שיהיה המשתה ק"ף יום רק הלכה כוותיה ולא מטעמיה כי הלא הוא אמר שמשתה היה לשרי המדינות ג' או ד' ימים אחרי ששמו כתר מלכות בראשו. ולמה יעשה כל כך כבוד ליושבי שושן שבעת ימים ולשרי המדינות לא יעשה כי אם ג' או ד' ימים. ושוב מצאתי אל הה"ר יהודה נתן ז"ל שכתב וז"ל אמנם אצלי יובן כי כן בשנה ג' למלכו עשה כלומר גזר לעשות משתה לכל שריו. והנה בתיקון בית המשתה להראות עושרו ויקרו עמד ימים רבים ק"ף יום כלומר ששה חדשים ובמלאת ונשלם הימי' מתיקון הבית עשה לכל העם הנמצאים בשושן משתה שבעת ימים והעד לפירושי כי אמר שעשה משתה לכל העם הנמצאים בשושן בין תושבים בין נכריים לא שמשתה הרחוקים היה ק"ף יום כי היה מטיל קנאה בסעודת בני העיר שלא היה רק שבעת ימים אך האמת כי לתיקון הבית עמד ק"פ יום והמשתה היה ז' ימים לכל העם הנמצאים בשושן, ועוד ראיה לדברי כי לא היה המשתה רק ז' יום אומרו ביום השביעי כטוב לב המלך וזה כי איך ידומה שלא יאכל המלך עם הרחוקים ואיך לא ייטיב לבו ביין ששה חדשים רצופים עכ"ל. הנה שהציג קצת מהרחקות שכתבתי להורות שלא היו ב' משתאות. ומצאתי כתוב להחכם הנז' ז"ל בהראותו וכו' המעלה הגופנית שיוכל האדם להשיג בעה"ז הוא שיהיה מלך כאחד המלכים ואחרי כן שיגדל על כל המלכים והנה ראשונה יקרא מלך ושנית יקרא מלך גדול, והנה אחשורוש ראשונה הראה עושר נפלא אבל אותו עושר לא היה מדברים יקרים מאד אלא כגון כסף וזהב משי וארגמן והיה רב עד שהיה כבוד מלכותו מצד שהוא מלך סתם ואח"כ הראה דברים יקרים מאד כגון אבנים יקרות ומרגליות שאינם נמצאים אצל רב המלכים וזה היקר היה תפארת גדולת מלכותו כי כנוי גדולתו מוסב על מלכותו וזה היקר היה לו מצד שהוא מלך גדול וזה פי' נפלא שאם לא תאמר שגדולתו מוסב על מלכותו, מה שבח הוא זה שאחר שקראו מלך חזר וקראו בתואר בפני עצמו גדול הלא כמה בני אדם גדולים ואינם מלכי' עכ"ל ואפרין נמטייה דלא חספא ואשכחנא מרגניתא תותא וצריך שתזכור כלל מה שהקדמנו בכתוב כי רב הוא ותטעום טעם מן כי בהראותו את עושר כבוד מלכותו הוא העושר אשר נגלה לו מאוצרות חשך ומטמוני מסתרים כמו שהקדמנו ממדרש רבתי דאחשורוש (פ"א). ומה גם עם מה שכתבנו בשם תוספתא דתרגו' ירושלמי שהיה עושר שלקח מבית המקדש כי כל זה כבוד מלכותו כמדובר. האמנה גדולת המלכות היה מה שהראה היות לבוש בגדי כהונה שכתוב בהם לכבוד ולתפארת כי בזה מלכותו מתיקר ומתגדל, והנה הה"ר יהודה ן' שוש"ן ז"ל תמה על מאמר זה וכה אמר ונענש פרעה נכה

בעלותו על כסא שלמה שבא ארי מהכסא והכישו כלומר שנתנגף בו בפגישה ונדמה לו כאילו הכישו ולא נענש אחשורוש על בגדי קדש. אולי זכות מה תגין עליו כי שעה עומדת לו. והנכון אצלי שזה מתגדל ומתפאר בהם להיותם בגדי תפארת וזה מתכבד במה שאין ראוי לו לחשוב שהוא ראוי לישב על כסא דוד כי הם כסאות משפט כאלו יושב על כסא ה' והוא עון פלילי אליו זנ"ל עכ"ל. ובאמת ספקותיו טובים מוודאיו כי מ"ש אולי זכות תגין עליו אין מי שיוכל להקשות לו לא כן מה שכתב זה נ"ל כי למה יהיה רשאי להתפאר אחשורוש בבגדי כהונ' יותר מפרעה בכסא ומי הגיד לו שישב עליו בדבר המשפט ולא ישב עליו לכבוד כדרך ואת מלכים לכסא. גם מה שאמר כסא דוד לא ידענא מאי קאמר מאן דכר שמיה דדוד הכא ואולי נמשך אחר הכתוב כי שמה ישבו כסאות למשפט כסאות לבית דוד. האמנה התמיהא שתמה צריכה תיקון עד שאני אומר אולי מפני זה לא אמרו במדרש רבתי (פ"א) דאחשורוש שלבש אותם דאמרינן התם ר' לוי אמר בגדי כהונה גדולה הראה להם וכו' מפני שהוקשה להם מה שהוקשה אל החכם הנז'. האמנה בגמרא (מגילה פ"ק) אמר בהדיא שלבשם ונתעטף בהם איתא התם ואת יקר תפארת גדולתו א"ר יוסי בר חנינא מלמד שלבש בגדי כהונה ונתעטף ועמד ע"כ דסבירא להו דמאן דעביד הא עביד הא וכמו ששתה בכלי הקדש כן לבש בגדי הקדש, ואם על זה נתערבבה סעודתו ונענש אימא שנענש על זה ועל זה. ועל פי הדברים האלה לבי אומר לי כי משתה אחד הוא והימים הראשונים ק"ף יום היה בהראותו את עושר כבוד מלכותו כי הראם את כל בית נכאתו ואוצרותיו ונמשך זמן הראיה ק"ף יום, ובמלאת הימים האלה מהראיה עשה המלך לכל העם הנמצאי' שם לקול הקריא' למגדול ועד קטן משתה ז' ימים בחצר גנת ביתן המלך כי לענין הראיה לא נקראו אלא שריו ועבדיו חיל פרס ומדי הפרתמי' ושרי המדינו' לא דלת העם ודברי' הללו אינם נעשים ע"י קטני' או קצרי השגה. אמנ' לעת האוכל כלם נקבצי' באים מנער ועד זקן כל העם מקצה וכן כתב הה"ר שמריא האיקריטי ז"ל כי בק"ף ימים לא כל היום היה המלך יושב על חשבון היציאו' והכנסו' אמנם היה יושב מהבקר עד עת האוכל ואז היו כלם אוכלים בבי"ת המלכות. ואמרו לפניו כי הוא מתכסיסי המלכות לאכול העם לפניו לבדם לא עם המלך ע"כ. ונראין דבריו. וכן מצאתי סמך לזה בשמות רבה (פ' ט') אמרו רבותינו ז"ל ששה גוסים היה מראה להם בכל יום ויום ואין אחד מהם דומה לחבירו ואחר כך הוא משלח לכל גדולי המלכות. ור' חייא בר אבא אמר מיני יציאות הראה להם. רבי לוי אמר בגדי כהונה הראה להם נאמר כאן תפארת גדולתו ונאמר להלן ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת. מה תפארת האמור להלן בגדי כהונה אף תפארת

האמור כאן בגדי כהונה עד כאן ובילקוט (סי' תתרמ"ח) ששה תסבוריית היה מראה להם בכל יום מאה ושמונים יום שכן הוא אומר עושר כבוד מלכותו יקר תפארת גדולתו הרי ששה וכן בתוספות דירושלמי ושיתא בי גנזי הוה מחזי להון בכל יומא מאה ותמנין יומין דכתי' עושר כבוד. מלכותו יקר תפארת גדולתו הא שיתא. והה"ר אליעזר מגרמיזא כתב גדולתו מלא וי"ו כי בכל יום היה מראה להם ששה תסבוריית וכן שמונים מלא מלמד שהיו מלאים להראות ששה אוצרות בכל יום עד כאן. וזה כדברי רבנין. ועוד אני אומר כי לא היו כלם כי אם מאה ושמנים יום וזהו שכיון בכתוב של ובמלאת הימים שכתיב בוא"ו ובמלואת הימים ר"ל בתשלום הימים והכי איתא במדרש רב ושמואל רב אמר שבעה חוץ ממאה ושמונים. ושמואל אמר שבעה עם מאה ושמונים ע"כ. הנה רב דרש הקרי ובמלאת אחר שנשלמו הק"ף עשה עוד שבעה ימים ושמואל דרש הכתיב ובמלואת כלומר כשהגיע לתשלום הק"ף ימים בשבעה האחרונים מהם עשה משתה והמתרגם פי' שהיו ב' משתאות הא' לכל שרי המדינות ק"ף יום. והב' לעם בני ישראל שבעה ימים וכן נראה ממה שכתבנו למעלה. וכן כתב הה"ר טוביהו בר אליעזר זלה"ה וז"ל ובמלאת הימים האלה כיון שראו ישראל שנמצאו שם כלי בית ה' לא רצו להסב עם שאר שרי המדינות ועשה להם מסיבה לעצמן ומהו לכל עם הנמצאים מלמד שגדולי הדור ברחו להם ולא אכלו שם מפני בשולי נכרים ע"כ. וכן בילקוט (סי' תתרמ"ח) אבא גוריין. א"ר חנינא בר פפא מלמד ששמעו גדולי ישראל וברחו. אמר רשב"י מכאן שאכלו בשולי נכרים בעל כרחם ע"כ. וז"ל כי דברי רשב"י על שאר העם הם כי גדולי הדור ברחו להם. וז"ש מכאן שאכלו בשולי נכרים בע"כ. כי אחרי שהוצרכו גדולי הדור לברוח נראה כי היו מכריחים אותם לאכול בשולי נכרים ובכלל דברי כלם כי בק"ף יום הראיה והאכילה היה לפרתמים ושרי המדינות. ובמלאת הימים כלומר בסוף הימים עשה שבעה מהם משתה לכלם כקטן כגדול דל והלך כתאר בני המלך. ועל מה שכתוב במדרש לקח טוב שגדולי הדור ברחו משם יש לי לעשו' סמך לדבריו מהמסור' שכתב הנמצאים תרין. ויפקוד שאול את העם הנמצאים עמו. ודין. וכמו ששם נאמר הנמצאים על כי נפוצו מעליו העם ואלה הם הנשארים ותיבת הנמצאים כמו הנשארים. כן הדבר פה כי אלה הם הנשארים וגדולי הדור ברחו להם ולא אכלו מפני בשולי נכרי' והנשארי' הכריחו' לאכול, ועל שלא ברחו נתחייבו. ואומ' בהראותו את עושר כבוד מלכותו ואת יקר תפארת גדולתו יראה דברים מיותרי' כי די שיאמר בהראותו את עושרו או עושר מלכותו וכן את יקרו או יקר תפארתו או יקר גדולתו וכן נראה מדדרשינן בגמ' (מגילה פ"ק) א"ר יוסי בר חנינא מלמד שלבש בגדי כהונה ונתעטף ועמד כתיב הכא ואת יקר

תפארת גדולתו וכתיב התם לכבוד ולתפארת נראה דמיתורא דרשו, והה"ר יהודה ן' שוש"ן ז"ל כתב וז"ל דקדק בכאן כי אין כבודו מפני עושרו רק העושר בא לו מצד הכבוד הראוי לו וזהו עושר כבוד מלכותו כלשון מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו אבל בהמן פיו הכשילו שספר כבוד עושר כי אין כבודו רק מפני עושרו כי העושר מכסה מומיו עכ"ל. ואני אומר כי העושר והכבוד אצל החכמים אינם מעלה להיותם נדרשים לזולתם זה להוצאה וזה לאחרים כי הכבוד אצל בני אדם תלוי במכבדים יותר מן המכובדים אשר על זה אמרו המאמתים להכזיב דבריהם איזהו מכובד המכבד את הבריות כי הכבוד שופע ממנו. הגיד פה כי הראה להם העושר בכבוד כי לא היה עושרו שמור אליו רק להשפיעו ולהזילו לזולת וכמו שקדם לפניך ממאמר שמות רבה (פ"ח) ששה גוסים היה מראה להם בכל יום ויום ואין א' מהם דומה לחבירו ואח"כ הוא משלחו לכל גדולי המלכות ע"כ. כלומר שהיה נותן להם מתנות ממנו לגדולי המלכות וכן אתה מוצא בדבר המשתה כי כל מי שהיה שותה בכוס איננו שונה בו אלא מכניסו והוא שלו כמו שיבא שמה ממדרש (סי' תתרמח) הילקוט בס"ד באופן שהוא משפיע מהודו לאחרים וזהו את עושר כבוד כי העושר ההוא הנה הוא לו לכבוד וכן היקר לתפארת גדולתו כי בהיותו חולק מכבודו להם הנה היקר ההוא מפואר וגדול. ואם תביט אחריך בתחלת פסוק זה תמצא ביאור נפלא בדברי עושר כבוד מלכותו ותשמח בו ואומרו ימים רבים שמעתי ממורי הנז' זלה"ה שהיו בימי החמה שהם רבים ר"ל גדולי' לא בימי הגשמים שהם קטני' וכן כתב הה"ר יצחק כהן ז"ל. וכתב הר' אליעזר מגרמישא ז"ל. ימי' רבי'. ימים שנים. רבים שלשה ששנת הפרסיי' ש"ס כמנין השנה וחצי שנה ק"ף ושל ישראל שס"ה יום ו' שעות וחציה קפ"ב וט"ו שעות ולאומה ששנתה ש"ס יום עשה ק"ף יום ולאומה ששנתה שס"ה עשה קפ"ג זהו ג' ימים יותר. ימים שנים רבים שלשה והוא חצי שנה משס"ה ושש שעות בקירוב. לפי שעשה המשתה בימות החמה מניסן ועד תשרי והם לא אכלו ג' ימים י"ז בתמוז וט' באב ויום הכפורים. אבל הוא עשה המשתה קכ"ג יום חצי השנה שלימה כדאיתא בפרקי ר' אלימזר ולכך ובמלואת מלא ע"כ. עוד שם ובמלואת כתיב כן לפי שלבש בגדי כהונה שכתוב בהן מלואת אבן. ובמלאת תרין ובמלאת הימים האלה. ובמלאת ימי טהרה ואל המקדש לא תבא וכתיב בתחלת מלכות אחשורוש כתבו שטנה. עוד שם בחצר גינת ביתן חצר שהיה פתוח לגינת ביתן גן בשמים וירקות שמריחים ריח טוב שעומדים כנגד ביתן גן הפנימי לפי שהיו ב' חצרות חצר החיצונה וחצר הפנימי והיו ישראל אוכלים שם ו' ימים ו' חדשים שאין גשמים יורדים בהם והיו יכולים לשבת בחצר גינת אבל בשבת לא ישבו לפי שהיו יראים פן יתלשו מן המחובר את העשבים

לכך שמונים מלא ו'. ועוד שמונים כי מתחלת מלכותו ו' פעמי' ק"ף יום הם ג' שנים. ובמדרש אמרו ימים רבים שמוני' ומאת יום יום אחרון כיום ראשון. הנה דקדקו כפל יום להורות כי היה יום אחרון כיום ראשון וענין רבים כלומר כלם גדולים כמו רבי המלך וזה באמת דבר גדול ומתמיה שיהיה אחרון כיום ראשון לעם רב כמוהו. ומצאתי כתוב בחצר גינת ביתן המלך י"מ בחצר הגן הסמוך לבית המלך כי הגן היה סמוך לבית המלך מוקף חומה סביב וחצר גדולה סביבות הגן ויהיה ת' של גינת כת' של ושכורת ולא מיין. אל תתני פוגת לך וזולתם עכ"ל, אבל המתרגם פירש ביתן פנימי שהיה גן פנימי וגן חיצוני'. ומצאתי כתוב גינת ביתן גינת של ביתו שיש לך גנות ופרדסים שהם בשדה וגנה זאת היתה בפנים אצל החצר ביתן לשון פנים כמו מבית ומבחוץ וכו':

פסוק ו

חור כרפס ותכלת אחוז בחבלי־בוץ וארגמן על־גלילי כסף ועמודי שש מטות זהב וכסף על רצפת בהט־ושש ודר וסחרת:

חור גו' ותכלת וגו', הרבה נחלקו המפרשים בפי' מקרא זה והפני מציע דברי כלם בקצר', ואחוה דעי אף אני, מהם אמרו שהם מיני בגדים יקרים פירושי' מלמעלה עשויי' לאהל להגין על ראשם. מכללם במדרש לקח טוב וז"ל כאשר הושיבם בחצר גינת ביתן פירש להם יריעות של מיני צבעונין חור יריעות לבנות כדאמר שמואל מלת לבנה לשון לבושיה כתלג חיוור. כרפס ירוק ככרתן ותכלת דומה לדמות הרקיע, אחוז כל א' וא' מהבגדים קוצותיו בחבלי בוץ וארגמן בחבלי משי וארגמן ולבן נמשכים על גלילי אדני כסף ועמודי שש. מטות זהב וכסף הן מכסף ורגליהם של זהב שהרגלים נראים מבחוץ והמטות היו מכוסות באלו היריעות כעין כילות חתנים והעמודים הם היו רגלי הכילות מתוחות היריעות עליהן. על רצפת בהט ושש מיני מרגליות הן. ודר וסחרת אילו מיני אבנים טובות שמאירות בצהרים ע"כ. וביאור דבריו פי' גלילי כסף כמו אדני כסף ועמודי שש מונחים בתוכם לקרשי המשכן באדנים ולפי דברו ו' של ועמודי שש במקום ב' כאשר מצינו ב' במקום ו' כתיבת לקצבי הרים וכן לדברי קצת קווצותיו תלתלי' כמו קבוצותיו שהוא בהתאסף השערות שיהיו מקובצים. וכן על גלילי כסף בעמודי שש, וגלילי כמו אדני לפי שהם עגולים, וכן מצאתי אל הה"ר אברהם ן' עזרא ז"ל ואיננו בן עזרא רק אחר הוא וכתב וז"ל על גלילי כסף ארוכים ועגולים כמו הקנים וכן ידיו גלילי זהב על כן לא אמר על גלגלי ע"כ, וכן כתב הרלב"ג שהיו לאהל ולמכסה עליהם וז"ל חור הוא בגד לבן. כרפס הוא בגד ירוק כצבע הירוק הנקרא כרפס. ותכלת הוא בגד צבוע כתכלת ואלה הבגדים היו אחוזים באויר בחבלי פשתן להיות לאהל ולמכסה וארגמן היא בגד צבוע

בצבע אדום והיה נתלה כדמו פרוכת על גלילי כסף ועמודי שש, והנה גלילי כסף הם עגולים כדמות כדים מעמוד לעמוד ובגלילים הם נתלים בגדי הארגמן והיו נאחזים בהם בגדי האהל שהיו מצבעים מתחלפים עד כאן לשונו, ואנכי לא ידעתי אחרי שבין בוץ לארגמן הוא שופר הולך היאך יבדיל הוא בפרכת אשר המציא ופשט הכתוב המוסכם ומפורסם בפי הכל והוא האמת בעצמו שתיבת וארגמן היא מוסבת אל תיבת חבלי והוא חבלי בוץ וארגמן שהיה החב"ל משזר מבוץ וארגמן לא שיהיה ארגמן בגד כמו שכתב, נקוט מהא כי דעתו שבגדי חור כרפס ותכלת הם לאהל ולמכסה עליהם וכן כתב הה"ר מאיר ן' עראמה ז"ל. וכן כתב הה"ר יוסף גאקון ז"ל, והסכימו כשהמטות היו לשכיבה ושינה, ומהמפרשי' מי שפי' שהבגדים האלה היו למצע תחתם לישיבה ולשכיבה כמו כרים וכסתות וכיוצא, במכלתין (מגילה פ"ק) חור כרפס ותכלת מאי חור רב ושמואל חד אמר חורי חורי וחד אמר מילת לבנה הציע להם, כרפס א"ר יוסי בר חנינא כרים של פסים. מטות זהב וכסף תניא א"ר יהודה הראוי לכסף לכסף הראוי לזהב לזהב אמר לו ר' נחמיא אם כן קנאה אתה מטיל בסעודה אלא הן של כסף ורגליהן של זהב. רצפת בהט ושש מאי בהט א"ר יוסי בר חנינא אבנים מתקוטטות על בעליהן וכן הוא אומר כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו, ודר וסוחרת רב אמר דרי דרי ושמואל אמר אבן טובה יש בכרכי הים ודרה שמה, והניחה להם בסעודה והאירה להם לכל בעלי סעודה. דבי ר' ישמעאל תאנא שקרא דרור לכל בעלי סחורה ע"כ, ופירש"י חרי חרי מלאכת המצעות היתה עשויה נקבי'. נקבי' מילת לבנה, חור לשון חוור הראוי לכסף וכו'. מטות זהב וכסף קא דריש שר הראוי לזהב לזהב והגרוע לכסף מתחוטטו' על בעליהן רצפה עשה להם באבנים חוטטות כלומר שלא בא לידי אדם, אלא בטורח שמחטטין ומחזרים בעליהן אחריהן עד שמוציאים אותם בדמים בדמים יקרים ע"כ פי' רש"י, ובערוך שמתחוטטות על בעליהן פי' ענין עינוג פ"א של ר' גרשום שמקריבים אצלו כמו חטה. פ"א של ר"ח מחטיאות בעליהן כלומר מי שנמצאת בידו מתחייב למלכות שאינן ראוין להדיוט אלא למלכות בלבד וכן בעליהן כיון שנמצאת בידם נסים ובורחין שמתיראין מן המלכות ע"כ, נחזור לפרש"י וכן הוא אומר שהמקרא משבח אבנים יקרות ואומר שעל ידי נסיונות הרבה הן באין כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו, והכתוב מדבר על ישראל לעתיד לבא שיהיו חשובים ויקרים בין האומות כאבני נזר המתנוססות דרי דרי שורות שורות סביב, וסוחרת לשון סחור סחור' כצהרי' והאי וסוחרת לשון סיהרא הואי. שקרא דרור לכל בעלי סחורה שעשה נחת רוח לבני מלכותו להעביר מהם מכס של סוחרים עכ"ל. הנה לרב ושמואל ור' יוסי בר' חנינא הכל הוא מצעות וכרים, ור' יהודה הוקשה לו סדר

זהב וכסף כי אחרי שהיה הדבר להראות עושר גדול דרך העולם להראות הפחות החלה ואח"כ החשוב והי' לו לומר מטות כסף וזהב וזהו שדקדק רש"י ז"ל מטות זהב וכסף קא דריש ומי לא ידע בכל אלה אלא שהכונה לו ז"ל שדריש הסדר וכן סיים למלתיה שר הראוי לזהב לזהב והגרוע לכסף. כי הסדר להראות ראשונה לחשובים ואח"כ לגרועים כל א' כפי מדרגתו. ור' יהודא לא בחר בזה דא"כ אתה מטיל קנאה בסעודה אשר למה יקרא' יחד להראות גרעון הגרועי' לפני החשובים דבשלמא למ"ד לעיל הראוי לגנה לגנה הראוי לחצר לחצר איכא למימר דכיון שלא היו רואים זה את זה ליכא קנאה כמו שכתבו התוספות אלא הכא איכא קנאה ולכן אמר הן של כסף ורגליהן של זהב ומה שהקדים זהב לכסף וכן לא יעשה כמו שכתבנו כבר תרגמה במדרש לקח טוב דלעיל שהרגלים היו נראים מבחוץ והמטות מכוסות וביארו בהט כמו בחט שבאות לבעליהן ע"י טורח גדול שמחפשין עליהם כמו מחטט אחריו דגיד הנשה, ולפי' הערוך שהוא ענין ענוג ביאורו כמו (תענית פ"ג) שאתה מתחטא לפני המקום כבן שמתחטא לפני אביו כלומר שיש לו געגועין על אביו וכן כי הילדים רכים תרגם יונתן ארום טליא מתחטיין והוא כמו רך ויחיד כלומר מעונג וביאור הדבר שבעליהן עושין להם שמירה מעלייתא וכבוד גדול כאלו מתגעגעות ומתעגנות עליהם ומהמפרשים עוד מי שפירש כי הבגדים האלה הם דמות מכסה לכסות כותלי הגן כמשפט בארמוני המלכים והשרים לכסות הכותלים בבגדים יקרים מאד, כל שכן כאן שהיה בגן שהיה צריך זה ביותר מה שהוא מבואר, מכללם הה"ר יצחק עראמ' ז"ל שכתב ז"ל אמ' כי ברוב עושרו עשה המחיצו' אשר סביב החצר ההוא מקום כותלים מבגדים יקרים מאד מחור כרפס ותכלת אחוז בחבלי בוץ וארגמן הנתלים על גלילי כסף שהם קבועים ועמודי שש שהם סביב החצר כלומר שהיו נצבים רצופים כמו שהיו סביב חצר המשכן, ג"כ עשה להם סביב החצר כלו מטות זהב וכסף לישיבה כי לא היה ראשונה מקום ישיבה בחצר ושם קרקע מרוצף רצפת בהט ושש ודר וסוחרת שהן אבנים יקרות לא ידע אנוש ערכן עכ"ל, וכן כתב הה"ר יצחק הכהן ז"ל וכן כתב הה"ר יוסף גאקין ז"ל וכה אמר, או יאמר כי היו היריעות פרושות על כתלים עשויות מגליל כסף הרצון שהיו מעשה רשת כסף והיו היריעות חשובות כ"כ עד שמכסים בהם דבר חשוב נורא מאד כותלים עשויים מעשה רשת כסף וכן מטות זהב וכסף החשובות בציורים ובתבניתם עד שאין נחשב כנגדם רצפת מאבני יקר בהט ושש ודר וסוחרת עכ"ל, וכן מצאתי כתוב למפרש לא נתפרסם שמו וז"ל חור כרפס ותכלת יריעות הפרושות סביב החצר קורטי"נאש בלע"ז היו עשויות ממיני צבעונין, אחוז מרוקם בבגדי צבעוני' בחבלי בוץ במטות של פשתן וארגמן, שש משזר מתרגמינן

בוץ שזיר. גלילי כסף גולות הכותרות ענין אופן המה, ועמודי שש עמודים של שיש על הגלילים ועל העמודים היו היריעות פרושות, ומטות זהב וכסף שהיו אוכלים בהסבה על המטות כמנהג הקדמוני', על רצפת בהט ושש המטה מלמטה תחת כפות רגליהם היתה מאבנים יקרות הללו בהט ושש ושיש עכ"ל, ומה שכת' שפי' אחוז בחבלי בוץ וארגמן ביאורו מרוקם בפתילי בוץ וארגמן כן כ' גם רש"י ז"ל ורחוק הוא שניתק החבל ונעשה פתיל, והה"ר שמריה האיקריטי זצ"ל כ' כי בבגדים הללו היו עושים מחיצות להפסיק בין גבול לגבול דמות חדרים וכל אחד היה לו חדר לבדו והוא יותר נכון מכל הנאמר, וגם הוא הסכים שהם כמו יריעות להפסיק לא למעלה ולא למטה, וכ"כ המפרש אבן העזר אשר הזכרתי למעלה, וז"ל חור כרפס ותכלת הם מכסים על הקירות על כן כ' אחוז בחבלי בוץ והוא שש הנמצא במצרים ע"כ, וכן תרגם המתרגם על דרך אחרת. וכה אמר ומן אילנא לאילנא הוו פרישן יריען דבוץ גוון חיור כספירין וירוק ככרתינין ותכלא אחידן באשלי מטכסין צביען בארגוונא דליין עילוי אונקלוון ודשרין סגלגלין דכסף כפיסין עילוי עמודי מרמרין סמקין ירקין וברקין ומרוקין וחיוורין אותיב יתהון עילוי ערסין דמלתין דמחתין על דרגשין דנקליטיהון די דהב טב וכרעיהון די כסף שדיין על סטיו כבש קורוסטיליגין ומרמרין ודורא די בכרכי ימא רבא ואיטונין דמצרים מקפן להון חזור חזור ע"כ, וראשונה נבאר ביאור המלות ואח"כ ביאור הענין, ככרתינין נ"ל שהם אבני' נקראים וירדוטי"ש בלע"ז לפי שהם ירוקין ככרתי ולכן אמר ככרתינין ולא אמר ככרתי כי הוא כינוי אל האבני' כמ"ש גוון חיור כספירין. באשלי מטכסין ביאור בחבלין של משי, אשלי כדאמרינן בפ' הישן (סוכה פ"ב) תחת הסוכה דמתיחא באשלי מלעילא. מטכסין בסוף ב"ק (ב"ק פ"י) ההוא גברא דאחוי מטכסא דר' אבא ופי' בערוך פי' משי מובחר הוא ובלשון רומי מטכס ע"כ. וכן בלשון יון קורין למשי מטכיס. אונקלוון פי' מזלנות כדאמרינן בפ"ג דתמיד ואונקליות של ברזל קבועים בהם ושירין סגלגלין פי' וטבעות עגולים תרגוני' אצעדה שירין ותרגום עגול סביב סגלגל סחור סחור, רפיסן פי' פרושות או פשוטו' ויטוש על המחנה תרגום ירושלמי רפש במשריתא והוא שהשליו נתבשט במחנה דרגשין מטות קטנות עשויות לכבוד על ערש ת"י דרגשא. ובפ' הנודר מן הירק (נדרים פ"ו) מאי דרגש אמר עולא ערסא דגדא, ובערוך מטה עשויה לכבוד שר הבית ואין אדם ישן עליה דנקליטיהון פי' עמודי' שבמטה כדאמרינן בריש סוכה אנקליטין שנים פי' עמוד בראש המטה ואחד בסוף המטה ומשימין יתד ארוך מזה לזה ומשליכין סדין עליו ונעשה אהל בלא גג, על סטיו פי' איצטבה, פ"ק דשבת המוציא מחנות לפלטיא דרך סטיו חייב פרש"י דרך סטיו מקום אצטבואות, כביש פי' דבוק

ומהודק וחשוקיהם תרגומו כיבושיהון, קרוסטליגין נראה לפי עניינו שהוא אבן הנקרא קריסטא"ל בלע"ז. זהו ביאור המלות, ומעתה נבאר המכוון ממנו בכתוב ונאמר נמצא בילקוט (סימן תתרמ"ח) הביאם לחצר גינת ביתן המלך והיתה נטועה אילנות ובשמים ועשויה כיפין, עד חצי האילנות ומחופה באבנים טובות ומרגליות והאילנות מצילות עליהם ע"כ, ופשר הדבר כי מקום מושבם בגן ההוא הנטוע אילנות ומיני בשמים לרוב היה מרוצף מלמטה מאבנים טובות בהט ושש וגו' מאילן לאילן והיקף הגן היה כיפין עד חצי האילנות, ועתה הוצרך להשלים המחיצות אשר מחצי' ולמעלה ביריעות חור כרפס ואומר שהיריעות היו של בוץ בא עליו מדרך סברא כי אחרי שדירה זו דירת עראי לימים שבעה צריך שיהיה דבר קל ההנחה וההסרה ונכבד עד מאד וכן אמרו ברבתי (פ"א) בחצר גנת ביתן המלך ר' יהודא ור' נחמיא ר' יהודא אמר גנה מבחוץ וחצר מבפנים, ור' נחמיא אמר גנה מבפנים וחצר מבחוץ א"ר פנחס מקיים אני דברי שניהם כשהוא היה רוצה עושה אותה חצר וכשהוא היה רוצה עושה אותה גינה, הא כיצד פורש את הוילון ועושה אותה חצר, קופל את הוילון ועושה אותה גינה ע"כ, הנה הם ז"ל ראו קושי בכתוב והוא כי חצר הוא מקום פנוי לפני הבתים אשר הבתים פתוחים אליו ותשמיש הבתים בו. וגן הוא מקום נטיעה אם לאילנות אם לעשבים או לזרעים ואחרי שכן הוא לא יצדק אומרו בחצר גינת שיהיה דבר אחד והיה הקושי הזה בעיניהם כ"כ עד שבגמרא (מגילה פ"ק) חלקו בו רב ושמואל חד אמר הראוי לחצר לחצר והראוי לגנה לגנה והראוי לביתן לביתן וחד אמר הושיבן בחצר ולא החזיקתן עד שהושיבן לביתן, במתניתא תנא הושיבן בחצר ופתח להם שני פתחים א' לגנה וא' לביתן ע"כ, הנה כי מפני קושי זה הוצרכו להעלים עין מהסמיכות אשר לגנת כתי"ו שנת לעיני ושכורת ולא מיין וכיוצא ושהיו ג' מקומות, וכמו שקדם בסוף פסוק ובמלאות הימים, ואפשר שמזה למד רש"י ז"ל מה שכתב בביאור המגילה גינת מקום זרעוני ירקות, ביתן הוא נטוע אילנות שלא מצאנו דבר זה לזולתו ולא מצאנו לו סמך לדברים הללו אלא זה שאחרי שלדברי כלם הם ג' מקומות צריך שיהיו מובדלים בניינם כאשר הם בשמם. ולכן אמר כי גנת הוא מקום זרע ירקות וסימנך כגן הירק מצרכי הסעוד' הן הירקו' ואין ראוי שישוטטו אחריה' רק שימצאו שם וגם כי יש עשבים שם ריחניי' יתענגו בהם, וביתן הוא מקום אילנות וביען שם נטועים האילנות בסדר בקוים ישרים ומקום רחב בין אילן לאילן כדי שיגדלו כנודע לכן נמצאו בקצת המקומות כמין בית אחרי שהוא מוקף וענפי האילנות חופפים עליהם כמו שקדם במאמר הילקוט (סי' תתרמ"ח) ולכן נקרא ביתן, ונחזור לענין כי יראה מדבריה' היות הביתן גדול שבכלם אחרי שהחזיק מה שלא החזיקו החצר והגנה,

ובמתניתא אמרו שהושיבן בחצר ופתח להם וכו' כדי שיתענגו בראיית אילנות טובים וריח קצתם וריח העשבי' והירקות. ונחזור לדברי ר' יהודה ור' נחמיא, ואומר כי לפי דבריה' אין ביתן גן כמו שביארנו בדברי רב ושמואל ומתניתא רק הוא מלשון בית ולהבין דבריהם אציע שמצאתי כתוב כלשון הזה בחצר גנת ביתן שלשתן דבוקים זה בזה בחצר של גנת המלך ושל ביתן המלך כי החצר היתה בין הגנה ובין הבית ומנהג המלך היה לטייל מזה לזה וזה שנאמר למטה והמלך קם בחמתו ממשתה היין אל גנת הביתן גינת של ביתן שיש לך גנות ופרדסים שהם בשדה וגנה זו היתה בפנים אצל החצר, ביתן לשון פנים כמו מבית ומחוץ תצפנו ועל שם שהחצר אחורי הבית קרוי ביתן. בחצר שם היה משתה היין שבעת ימים עכ"ל, ומעתה נאמ' כי בדבר הזה חלקו ר' יהודה ור' נחמיא כי ר' יהודה סבר שהמשתה היה בגן כדי שיהנו יותר במיני האילנות והעשבים הריחניי, והוא גדול מהחצר כי החצר אינו אלא לתשמיש לגן כמו שהוא דרך החצר להיות תשמיש אל הבתים וכדאמרינן בגמרא הושיבן בחצר ולא החזיקתן הנה שגן היא גדול מחצר ולכן אמר גנה מבחוץ אשר הוא מקום רחב גדול להכיל עם רב וחצר מבפנים מחום קטן אחרי שאינו אלא לתשמיש בלבד כאמור וביתן לשון בית כמדובר, ור' נחמיה סבר שחצר גדול מהגן וכי שם היה המשתה וכן משמע פשטיה דקרא שהיה בחצר והיה החצר גדול מאד, ופתח להם פתח לגן ולביתן כדברי מתניתא. וביתן לשון גן אלא שהוא נטוע אילנות כדברי רש"י ז"ל אינו שקדם אמנם דברי ר' פנחס קשים בתחלת העיון כי הוא אמר שהיא מקיים דברי שניהם והוא באמת מבטל דברי שניהם כי הם אמרו כי חצר וגן הם שני דברים וחלקו במי הוא הפנימי או החצון והוא אמר שאינו אלא דבר אחד אלא שהיתר דבר זה וביאורו הוא כי כמו שהקדמנו אחרי שהם שני דברים נפל המחלוקת באי זה משני המקומות היה המשתה שאם היה בחצר לא היה בגן ואם היה בגן לא היה בחצר ופנים לכאן ולכאן כמו שהתבאר, לכן אמר יכול אני לקיים דברי שניהם כי כשפורש את הוילון מלמעלה עושה אותה חצר כי כבר היא עשויה כיפין עד חצי האילנות והענפים הם מלמעלה להשלים המחיצות ואין צורך עוד אלא לפרוש הוילון מלמעלה. לסכך עליהם ואז הוא חצר וכשהוא רוצה קופל את הוילון ועושה אותו גן כי דרך הגן להיות מגולה לאויר השמים נמצאו אוכלים בחצר ובגן כדברי שניהם ואפשר שבבקר ובערב שאין השמש מזיק היה קופל את הוילון ובשאר היום הי' פורס אותו שלא יכם השמש. ונחזור לראשונות כי מחיצו' הללו אם למעל' אם למט' די שתהיינה יריעות מאי זה דבר וביען הבוץ ההוא יקר הערך אמר שהיו ממנו רק שהמתרגם רצה שתהיינה מחיצות לא מכסה ולכן אמר ובין אילנ' לאילנא כי זה שהי' ריקם מטבע הנטיעה הוא כדי שיגדלו

האילנות ושיצליחו כמו שהקדמנו וצריך למלאו ולהשלימו ביריעות האלה וחור כרפס ותכלת הם גווני היריעות ואמר שהיו אחוזות זו לזו בחבלי משי צבועות בארגמן ולא ידעתי אחרי שהכתוב אמר בחבלי בוץ הוא הפשתן למה תרגם הוא של משי וגם לפי דבריו ו' של וארגמן הוא מקים בי"ת וכמו שזכרנו למעלה ואמר שהיו אחיזו' מלמעל' באונקליות וטבעות של כסף וזהו על גלילי כסף והיו פרושות על עמודי שיש ונקרא שש לפי שבהם שש גוונין מרמרין סמקין ירקין ברקין ומרוקין וחיוורין, אחר זה ביאר מטות זהב וכסף ואמר שהושיבם על מטות וביאר שהן המטות העשויות לכבוד הנקרא' דרגש כמו שהקדמנו' ואחר ששני העמודים אשר באמצע הדרגש א' בראש וא' בסוף היו של זהב טוב לכבוד היושבים בתוכו כי על היתד אשר באורך הדרגש מעבר אל עבר יפרשון סדין של משי והמטות בעצמן היו של כסף, ופי' על רצפת בהט ושש על מקומות אשר המטות מושמים בו שהיתה איצטבא גדולה חשוקה ומדובקת מהאבנים האלה בהט ושש ותרגם ודר כשמואל בגמ' (מגילה פ"ק) שאמר אבן גדולה יש בכרכי הים ודרה שמה. והנחה להם בסעודה והאירה להם לכל בעלי סעודה באופן שתיבת ודר אינה נמשכת לבהט ושש כי בהט ושש הם רצפה ודר היא אבן טובה להאיר, ומדברי רש"י בגמ' משמע שתיבת וסוחרת נמשכת לתיבת ודר ופירושו מאירה וסוחרת בח' תמורת ה' כאילו אמר סוהרת כמשפט אותיות שהן ממוצא אחד שהן מתחלפות זו בזו כדברי קצת מהמדקדקים ואחה"ע אחד מהם ופירושו מאירה שכן כתב מאירה להם כצהרים, והאי וסוחרת לשון סיהרא, והמתרגם לא בחר בזה רק שתיבת וסוחרת הוא דבר אחר כי היו המטות הללו מתוקנות ומסורבנו' במיתרי שש העשויה במצרים שהם חשובות עד מאד, זהו דרך המתרגם בכתוב הזה, ולה"ר יוסף יחייא ז"ל דרך אחרת תקון נפש המעיין בה, ואני אומר בביאור הכתוב כי לכל א' וא' היה לו ולאנשי בריתו מטה אחת לאכול ולשבוע וננוח והיא עשויה מאבנים יקרות בהט ושש וגו' והיו ד' עמודי שיש אשר הפליגו במדרש רבתי דאחשורוש (פ"ב) במעלתו, איתא התם א"ר לוי המחצב הזה לא נגלה לבריה אלא למלכות בבל הרשעה, איתיבון והכתיב וכל אבן יקרה ואבני שיש שלמה היה נותן מרגלית מכאן ומרגלית מכאן ואבני שיש באמצע, ונוח היה לאחשורוש לעשות לו עמודים של כסף וזהב מלהביא עמודים של שיש מיפרק אונסיה למדי, וא"ת דהיו זעירין א"ר מתנה אני ישנתי על פרחו של א' מהם פי' הרוחב של מעלה והיה מלא קומה ופשוט ידים ורגלים ע"כ הנה שהיה הדבר הזה נפלא עד מאד, ובכל עמוד ועמוד היה בסוף העמוד מלמטה חקוק וחרוץ חריץ יכנס בו גלגל של כסף וכן לד' הפיאות להסיע ולהוליך המטה ממקום למקום אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת וכך נוהגים במלכות

יון שעושים למטות גלגלים ואופנים יוליכם מזוית אל זוית וממעל לעמודים יפרשו בגדי חור כרפס ותכלת לאהל והיו הבגדים ההמה אחוזי' בחבלי בוץ וארגמן כלומר שהיו מהדקים אותם בחבלי בוץ וארגמן ושיעור הכתוב בגדים מכרפס ותכלת היה למעלה מראשיהם והשכל יורה כי לא היה צל האילנות מספיק להצתולל תחתיו אם לא יעשו צל אחר במטות בעצמן כמדובר. והיו הבגדים האלה נאחזים בחבלי בוץ וארגמן על גלילי כסף ועמודי שש שהיו העמודים על הגלגלים כמו שנאמר, ומטות זהב וכסף ר"ל בגדי המטות כדברי הרלב"ג והיו הבגדים האלה על רצפת המטה העשוי מבהט ושש ודר וסוחרת ובאופן זה היתה הישיבה לכבוד ולתפארת ויותר נכון הוא זה כפי הסברא ממה שנאמר שעשה קרקע הגן מרוצף מבהט ושש וגו' אבל בפרקי ר' אליעזר (פ' מ"ט) כתוב וכל רצפת פלטרין שלו אבנים טובות ומרגליות שנאמר על רצפת בהט ושש ודר וסוחרת, וכדברי המתרגם המובאים למעלה, ובמסרה ח' של חור מאותיות גדולו' וההפך ח' חף אנכי ולא עון לי מאותיות קטנות והטעם לדעתי כי עד עתה היה חטאו מכוסה וחפוי כי לא נודעת חטאתו אחרי אשר צורם מכרם ועתה בגודל המשתה וכוונתו הרעה בו כמו שהקדמנו תגלה רעתו ויגדל עונו, ושוב מצאתי סמך לדברי שהיו המטות לכל א' עם בני ביתו במדרש רבתי (פ"ב) בפ' והשתיה כדת, א"ר שמואל בר נחמני בא וראה שלותו של אותו רשע שהיה ביתו מיוסד באבנים טובות ומרגליות לעשות לגדולי המלכות שיהא כל א', וא', רשאי לצחק עם בניו וב"ב ע"כ וההי"ר אליעזר מגרמיזא ז"ל כתב חור ח, רבתי שלבש ח' בגדי כהונה שאין חור כמוהו שהביא המעיל מבית המקדש ולכך ח' מיני מלבוש של בשת וכלימה. ילבשו בשת וכלימה המגדילי' עלי. כסתה כלימה פני כל היום כלימתי. יעטו חרפה וכלימה. העטית עליו בושה סלה. וילבש קללה כמדו. ילבשו שוטני כלימה ויעטו כמעיל בשתם. אויביו ילבשו בשת. ח' מיני בשת וכלימה כתלים וח' בגדי כהונה להושיע מהם לכך בפסוק לבשי עוזך ציון לבשי בגדי תפארתך נעלם ח', וח' דברים נאמרו בישועה. ידין עמך בצדק. א'. ישפט ענייי עם. ב'. יושיע לבני אביון. ג'. כי יציל עני משוע. ד'. ואביון ואין עוזר לו. ה'. יחוס על דל. ו'. ואביון. ז'. ונפשות אביונים יושיע. ח'. ע"כ, ובא במסרה בחבלי ד', בחבלי בוץ ילכדון בחבלי עוני. הוי מושכי העון בחבלי השוא. בחבלי אדם אמשכם. וחד ובחבלי חטאתו יתמך. הורו על הכוונה הרעה בעוצם המשתה הזה כי ענין התפארות זה בחבלי בוץ ללכוד עם עני ודל עם בני ישראל ולכן תקולל חלקתם שילכדון בחבלי עוני והגיד הלכידה הוי מושכי העון וכמו שקד' למעל' מדברי רבותינו הקדושי' ז"ל שאכלו ושתו ונשתכרו ונתקלקלו כי זנות יין ותירוש יקח לב כתיב באופן שמשכו עון הזנות בחבלי שוא האכילה ושהיה כי על כן

נאסרה כד"א וקרא לך ואכלת מזבחו ולקחת מבנותיו והגיד שאף גם זאת הב"ה יקרבם אליי ע"י יסורין וזהו בחבלי אדם אמשכם כענין אשר בהעותו והוכחתיו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם וכדרשת השלמים ופרעה הקריב הקריב את ישראל לאביהם שבשמים וכן עשה פה וכמו שקדם למעלה בפתיחה י"ב בקום עלינו אדם אדם ולא מלך, והזכיר עוד כי הנה אלה רשעים המן יועץ בליעל ואחשורוש הנועץ עכ"פ יפלו בנופלים ואם יראה בתחלה שיתמהמה הדבר. בחבלי חטאתו יתמך כל א' מהם רומו מעט להכניעם ולהשפילם ולהפילם עד עפר.

פסוק ז

והשקות בכלי זהב וכלים מכלים שונים ויין מלכות רב כיד המלך:

והשקות כמה הגדילו רז"ל בעושר האיש היה, אמרו בפרקי ר' אליעזר (פ' מ"ט) וכל כלי תשמישו של אחשורוש לא היה בכלי כסף אלא בכלי זהב וכן במדרש, ועוד הפליגו בילקוט (סי' תתרמ"ח) ולא היה משקה בהם פעם שניה אלא כוסות של זהב מי שהיה שותה בכוס לא היה שותה ושונה אלא כיון שהיו שותים היו מכניסים אותם ומוציאים אחרים וכן בתרגום ירושלמי, ועוד שם במדרש הילקוט (שם) מי שהיה שותה בכוס זה לא היה שונה בו אלא מכניסו והוא שלו וזה דבר מבהיל עד מאד. שאין כסף נחשב במשתה ההוא מאומה רק שיהיה הכל של זהב ושיהי' רבוי הכוסות במעשיהם ובציוריהם כ"ס בשפע עד שיהי' די לעם כבד כ"כ ימים ולא ישנה א' לשתות בכוס אשר שתה לא הוא ולא אחרים אלא יגנז, ומה גם כאמור שכל א' שהי' שותה בו מכניסו והוא שלו, וזה באמת דבר לא נשמע כמהו, ופי' הכתוב והשקות בכלי זהב. ועוד צוה להשקות בכלי זהב לא בדבר אחר, ועוד צוה שלא ישנו בכוס ששתו פעם אחת אלא שישנוהו לטוב ממנו, ועוד הגדילו בדבר זה במדרש רבתי (פ"ב) ז"ל והשקות בכלי זהב כל השקיותיו של אותו רשע לא היו אלא בשל זהב איתיבון והכתיב וכל כלי משקה המלך שלמה זהב וכל כלי בית יער הלבנון זהב סגור, ר' פנחס בשם ר' יצחק אמר והלא נפשו של אדם אותה לשתות בשל זהב אלא אלו כוסות דיוטידיטא של כלי זכוכית שרואים על פניהם בהם יפין ויקירין ככלי זהב, ואומרו ויין מלכות רב כיד המלך תרגם המתרגם והוו שתו חמר עסיס דייאי למשתי מלכא דסגי ריחיה ובסים טעמי' ולא בחיסרנא אלהין כמיסת ידא דמלכא ע"כ. הורנו פי' נאה בכתוב והוא כי מדרכו הסעודות והמשתאות להביא יין ריחני ומתוק כמו קונדיטון וכיוצא בסוף הסעודה ישקו ממנו בספוק לא בהעדפה וספר מהפלגת עוצם ידו עד שמיין המלכות החשוב היו משקי' לכל בהעדפה גדולה כיד המלך, ובשערי בינה אל הה"ר אליעזר מגרמישא זלה"ה והשקות בכלי זהב גי' א"ל

בי"ת המ"קדש, צוה להביא כלי בית המקדש שכלים שלו מלוכלכים והללו יפים היו. ומצאתי כתוב "מכלים "שונים "ויין "מלכות "רב ראשי תיבות משומר להודיע שהשקם יין ישן שהיה ישן ממנו וזהו כיד המלך כי המלך יש לו כח לעשות כן שמשים אוצרות יין לרוב ועד שיכלה הישן בא החדש ונשאר עוד מן הישן וכן כל שנה ושנה עד שימצא יין ישן מאד עכ"ל. והוא פרפרת נאה להא דאמרינן בגמרא (מגילה פ"ק) ויין מלכות רב אמר רבא מלמד שלכל א' וא' השקהו יין שהוא גדול ממנו בשנים, ופירש"י שהיין היה גדול מן השותה בשנים שהוא יין ישן הרבה, רב גדול והוא דבר נאה להציל מן השכרות הנראה מתיבת רב ושיהיה מוסב לפי רוב השנים לא אל השתיה והוא דבר גדול כי על כן לא הזכירו בו שהיה שכור כנבל וכאלה בן בעשא וכבן הדד. רק כטוב לב המלך ביין, ודברי הארורה ושתי האמורי' בדברי רז"ל דברי עזות ופריצות מהארורה הם, דיקא נמי דקאמר אבא לקבל אלפא חמרא שתי ולא רוי וההוא גברא אשתטי ליה מחמרא ואלו רוי דהוי לישנא דשכרות לא קאמרה ליה, ומה שתרגם יונתן בן עוזיאל (שמואל א' א') עד מתי תשתכרין עד אימתי את משתטיא, מפני שני דברים הרגם כן' א' מדלא קאמר תשכרי כמו תשכרי ותתערי דאיכה גם את תשכר דנחום, וקאמר בלשון התפעל תשתכרין לכן ביארו כמו יש מתעש' מראה עצמו עשיר, מתרוושש מראה עצמו רש, כן תשתכרין מראה עצמך שכורה שאת עושה שטויות כשכורה. ב' מהענין כי לא היתה היא בעת ההיא שותה ומשכרת שיאמר עד מתי תשתכרין, אלא עד אימתי את מראה עצמך כשכורה במה שאת עושה תנועו' משובשות. וכן כתב הרד"ק עד מתי תראי עצמך כאילו את שכורה שאת מתנועעת בשפתי פיך ואין דבריך נשמעים עכ"ל. ואפשר שהפליגה בעזות כי איננו כשכורים הישנים מתוך שכרותם אשר לא ירעו ולא ישחיתו ולא ידברו רק מהמשתטים ביינם מראים עצמם שוטים בדבריהם ובעניניהם כי אין זה נעשה בהפלגת השכרות כי אז ישכב וירדם ולא ידע בשכבו ובקומו כלוט אבל משמחת השתיה עושים דברים כאלה ודיקא נמי דאמרינן בגמרא (מגילה פ"ק) והשתיה כדת אמר רב ענן משום ר' מאיר כדת של תורה מה דת של תורה אכילה מרובה משתיה אף סעודתו של אותו רשע אכילה מרובה משתיה ופרש"י דת של תורה אכילת מזבח מרובה משתיתו פר שלשה עשרונים סולת לאכילת המזבח ונסך חצי ההין יין ותו איתא התם (שם) אין אונס אמר רבא מלמד שלכל א' וא' השקהו יין ממדינתו ופרש"י ממדינתו יין שרגיל בו ולא ישכרהו ולא ישתהו אלא לפי רצונו. ראה כמה השתדלו להרחיק השכרות הנראה מהמשתה הזה, לא להקטין בגנות הרשע הזה אלא להגדיל בכבוד שמי' שלא יהיה הנס כ"כ גדול אם יהיה נעשה ע"י שכרות וכמו שאנו עתידים לומר בפסוק שלאחר

זה מדבריהם ז"ל, ועוד אני אומר להגדיל הנס אמרינן במדרש רבתי (פ"ב) כטוב לב המלך ביין אמר להם בטוב לב המלך אין כתיב כאן אלא כטוב' טובה שאינה טובה, אבל טובתן של ישראל טובה שלימה שנאמר וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב על כל הטובה ע"כ' הנה כי אפי' תיבת כטוב מיעוטה לפי שאינה בב"ית נראה שעדיין לא הגיע לכלל שכרות אלא שמידו ית' היתה זאת. תדע שכן הוא דכתי' בנבל ולב נבל טוב עליו והוא שכור עד מאד. הנה שלא הספיק דבר לב טוב להורות על שיצא מדעתו עד שהוסיף והוא שכור עד מאד. ומה גם כאמור פה כטוב ב"כ אף אשר איננו מורה על השכרות בלי ספק, ומכל זה באנו לדבר ויין מלכות רב כי לא על רב היין נאמר רק על פי השנים, ועוד אני אומר דהא דאמרינן בגמרא (מגילה פ"ק) גבי אין אונס אמר רבא שלכל א' וא' השקהו יין ממדינתו שיתיישב יותר בזה הפסוק ויין מלכות רב כיד המלך כלו' בכל מקום אשר יד המלך תקפה ומושלת בו אשר הם קכ"ז מדינה מכלם יביאו יין ופי' ויין מלכות מהמלכות שלו יהיה משקה לכל א' וא' מיין מדינתו אשר גדל והורגל בו כדי שלא יזיקהו בשנותו את טעמו כי כל שינוי רע כנודע ובשתו' כל א' מיין מדינתו יהיה מההשקט והרצון שיעור רב. עוד איתא בגמ' (שם) וכלים מכלים שונים משונים מבעי ליה אמר רבה יצאתה בת קול ואמרה להם ראשונים כלו מפני כלי' ואתם שונים בהם, ופרש"י ראשונים בלשצאר וחבורתו. וכתב הה"ר יהודא ן' שושן ז"ל ופי' הכתוב לדעתם וכלים שהם מכלי' את לוקחיה' אתם שונים פעם אחרת לקחתם והדין עמו שתיבת מכלים יתירה היא ודי שיאמר וכלים שונים, וה"ר אליעזר מגרמיזה ז"ל כתב והשק"ות בכל"י זה"ב גימ' א"ל בי"ת המק"דש, צוה להביא כלי בית המקדש שכליו מלוכלכים אבל הללו יפים הם שונים שנים בקריאה, ועם שונים אל תתערב ראשונים כלו מפני כלים ואתם שונים בהם לפי' נהרגה ושתי ע"כ.

פסוק ח

והשתיה כדת אין אנס כי כן יסד המלך על כל רב ביתו לעשות כרצון איש ואיש:

והשתיה כדת אין אונס. במדרש רבתי (פ"ב) אין אונס כדת כל מקום ומקו' אית אתר דבעי מיגס פי' אוכל יבתר כן שתי ואית אתר דשתי ובתר כן מיגס. כדת כל אומה ואומה כאילן כותאי דלא שאתן חמרא דזיקין פי' נאדות של עור אייתי להון חמרא דקולין פי' כדים של חרס, אין אונס באנפקא פי' כוס שמכיל רביעית ההין. רב אמר אין אונס ביין נסך, בילקוט (סי' תתרמ"ח) אמר ר' לוי כך היה תכסיס של אנשי פרס היה להם כוס גדול מחזיק מ' שמציו' והוא הנקרא פוס"קא והם משקי' בו לכל א' וא' אפי' הוא מת אפי' הוא משתגע הוא שותה ומי שהוא שר המשקי' היו גדולי פרס מעשירין אותו שהגדולים

של מסובי' רומזים לו ונותנים לו כמה דינרי זהב שלא להשקותו בו, אבל אחשורוש לא הכניס אותו הכוס בסעודתו אמר מי שהוא רוצה לשתות ישתה לכך נאמר והשתיה כדת אין אונס ע"כ, ובמדרש (לקח טוב) קצת שינוי בלשון יש אוהב לשתות בתוך הסעודה ויש אוהב לשתות אחר הסעודה כוס גדול מחזיק שמיניות ונק' פתקא יש אוהב לשתות כל הכוס ויש שמחזירו חציו יש שותה בכוס גדול ויש שותה בכוס קטן הכל לפי דעתו היה משקהו כי כן יסד המלך כי כן תקן המלך לעשות כרצון איש ואיש כפי כחו וכפי וסתו ישתה ע"כ. ואנחנו בגלותנו במלכות הזה אנחנו רואים אונס זה, ובפסוק הקודם הרבינו לדבר בענין הזה דברים של טעם שים עינך עליו, והה"ר יצחק עארמה ז"ל כתב והשתיה להיות כדת אין אונס כי לא היה שם דת וחק לשתות הבכור כבכרתו והצעיר כצעירתו כמנהג. שאם היה כן כבר ימעטו פעמי השתיה כי יצטרכו להתחיל מהגדולים שבמסבה ואולי ישתו מעט ובזה יתמעטו שינוי הכלים ולכן נתן רשות במשתה הזה שישתה כל א' כאשר ירצה מבלי שיוכרח ויאנס אל הדת ולפי שיש בזה חילול כבוד לגדולים אמר כי כן יסד המלך על כל רב ביתו כי כדי לפרסם עושרו על זה האופן בקש מהגדולים שבביתו על כך ויאותו לו והוצרך להסכמתם כי זולת זה לא יהיה כרצון איש ואיש עכ"ל, ומצאתי כתיב, כי כן יסד המלך פי' כן יעץ המלך על רב ביתו אשר הפקיד השרים על הסעודה שלא להשקות אלא לפי רצון השותה שכן יעצוהו יועציו לפי שנקבצו שם חיל פרס ומדי ואם יכריחום לשתות שלא במדה תתבלבל הסעודה ויחזיקו איש ביד רעהו ומתוך הבלבול ימרדו בו וכל זמן ששתו במדה לא עמד שום בלבול, אבל ביום השביעי כטוב לב המלך ביין וגו' ע"כ, ופחדת המרד דברים של טעם הם, אך דבר יום השביעי אנו עתידים להראות שאין עניינו כמפורסם שנעשה בשכרות וכי אין משמעות דברי כטוב לב המלך מורה עליו, ובמקומם יתבררו ויתלבנו הדברים בס"ד, ועוד מצאתי כתוב וז"ל ויין מלכו' רב כיד המלך אמר כי לא עשה זה בהביטו אל אשר נעשה בעבורו המשתה רק בערך אל העושהו וז"א כיד המלך כי עשה כל זה להראות יד המלך ולא לעשות להם גדולה למעלת' והנה עשה לב' סבות הא' מה שאמרתי עתה והוא להראות יד המלך, והב' למה שזה המשתה ראוי שיהיה בשביל שיצורף אל העושה ולא ימשך מזה שכרות כלל כי אפשר בהמון העם ימצאו קצתם או רובם משתכרים ויחטיאו הכוונה לזה ההכרח שישימו סדר לבלתי השחית המשתה ולזה עשה שישימו להם דברים במקום שבתם ואכלם שיזכיר להם באי זה מקום הם יושבים ושישבו בסדר וביראה כי הם יושבים בבית המלך ובראותם חור כרפס ותכלת וגו'. יתמהו לראות אלו הגדולות ויהיה בלבם תמיד לא ימעד להשגיח במה שיעשו, וספר כי זה הסדר ראוי

שיושם בעקר והוא היין האפשרי להיות סבת החטא ואמר כי ישקו בכלי זהב למה שיעשה רושם בלבם בראותם כלי המלכות ולמה שהדברים המורגלים לא תתפעל הנפש מהם צוה שיהיו הכלים שונים שלא ישתה הפעם הב' במה ששתה הפעם הא' או שלא יהיה הכלי במה שישת' הוא דומה למה שישתה חבירו וכל זה לעשות רושם בהם יזכרו באי זה מקום הם יושבים, וגם היין שיהיה יין מלכות שיתמהו כשישתו אותו כ"כ הוא' ואמר אח"כ כי מיראתו להמשך זה החטא לא הספיק עד ששם סדר ביין עצמו כי אחר ששם במקום שבתם וגם בכלים וגם בטוב היין וחשיבותו לרוב מעלתו כמו שאמרתי כי שם סדר בכמו' שתיתו ואמר והשתיה כדת אין אונש שפי' אצל' עם שנתפשט פשט הכתוב לפרשו באופן אחר. לפי דעתו יתיש' באר היטב ויתיישבו עמו דברי רבינו והוא כי הנה צוה לאנשי ביתו ועל כל רב ביתו שיתנו היין כסדר וכדת להוציא לאור שמחת המשתה וטובו ותהיה השתיה בסדור מופלג והסבה כדי שלא יהיה איש אונס כי מי שאין שכלו עמו אינו בעל בחירה והוא אנוס במעשיו, או יהיה פי' אין אונס שלא יהיה איש אונס את חבירו מצד השכרות שיעשו עמו התולים ומעשקות איש לרעהו ובעבור שלא ימשך זה המכשול צוה שיהיה כדת, וראה איך הפליא לומר כי כן יסד המלך כי בזה נותן טעם למה הוצרך ללוות זה ואמר כי כן יסד המלך ואינה סבה תכליתית לצואה אבל סבה מניעה ואמר הסבה שבעבורה הוצרך המלך לצוות זה ביין ולא בדבר אחר כי הסדר לא שמו רק ביין לבדו לסבה שקדמה כי בשאר הדברים שם יסוד מוסד למשתה שיתנו הכל בהעדפה עד שיוכלו לעשות כרצון איש ואיש שכמו שמזגי האישים הם מתחלפים כן תאותם הם מתחלפים כי כל איש ישאל המאכל הראוי לו ולזה צוה שיהיה הכל בהעדפה עד שיוכלו למלאת חפץ ורצון איש ואיש, ולמה שכבר צוה זה בכללו הוצרך לומר עתה כי השתיה כדת לא תהיה בכלל זה אמנם תהיה בסדר מופלג וזה הפי' נ"ל כפתור ופרח עכ"ל. והיותר המחוור אצלי ומה שהאמינהו אמיתת הכתוב הוא מ"ש רב במדרש אין אונס מיין נסך כי לא יאנס כל א' שיעבור על מה שתגזרהו דתו ויגדל עון ישר' וידל כבודו בזה, וכן כתב הה"ר אליעזר מגרמיזה ז"ל והשתי"ה כד"ת גימ' זה מנהג כדת התורה ע"כ, ואין ספק כי עצה זו מהמן הרשע יצאה להכשיל את בני ישראל ככל אשר אמרנו למעלה ואם הם אנוסים לאכילה ושתיה לא כבדה חטאתם כ"כ כמו עתה שהיו ברשותם מבלי אונס ובירורו ובחרו להם דרך רעה וחייבו את ראשם למלך מלכי המלכים הקב"ה. ואחשוב כי הכתוב כיון להודיענו היות הענין הזה מעורב מאונס ובלתי אונס כי על כן באה תיבת אין אנס חסרה להורות כי היה בענין ההוא קצת אונס כי באמור המלך מי שירצה יהנה מפת בג המלך ומיין משתיו ומי שלא ירצה יעשה

כאות נפשו מי לא ידע שכוונהו שישתו ביין משתיו ומי שלא ישתה יודע כי הוא מבטל רצון המלך והוא כמחשיב מאכל המלך לחם מגואל ויינו יין תרעלה ויהיה ירא לנפשו פן יפגעהו בקשת או בחרב ויתגולל ויתעולל עליו והרי זה אונס ולכן כתב אנס חסר כי אונס קצת יש ועל כן אמרו במסורת (דניאל ג ל"ט) וכל רז לא אנס לך כי הוא ית' יודע תעלומות לב אין נסתר מנגד עיניו והוא יודע תעלומות לב ואם נרצה להעמי' עון זה על צואר המן הרע הזה נאמר כי הוא שאל מאת המלך להעבירם על דת ולהשקותם יין נסך והמלך לא שמע אליו וצוה לעשות כרצון איש ואיש מרדכי והמן איש יהודי איש צר ואויב כדבריהם ז"ל בגמ' (מגילה פ"ק) והביאו מאכל כשר ומאכל המלך והשקו' יין נסך לאשר ירצה כרצון המן ולא יאנס שום א' עליו כרצון מרדכי, והה"ר מאיר ן' עראמה ז"ל כתב דברי צדיקים בזה הכתוב ובענין הזה וכה אמר במעט השתדלות יושג איך נתחכם להמציא במשתה ההוא ערבות כל חוש מה' חושים עד שלא יחסר כל בו כדרך שהיו מברכים על המוגמר אחר האכילה לשמח גם הלב ולעורר הרוח אבל עשאו בחשבו מחשבו' יועיל לכל העם הנמצא אתו כי רב הוא ולא יזיק לשום א' וזה כי המציא והסכים שיהיה מקום הסעודה בחצר. גינת ביתן המלך אשר אין ספק שימצאו בו כל מיני המורחים הנאים כריח שדה אשר ברכו ה' לצורך חוש הריח. וכן תיקן יריעות נאות בכל מיני גוונים חור כרפס ותכלת וארגמן והן מראות ערבות לרואה השמש וימתחם כאהל לשבת לחוש הראות, ועוד תיקן וסידר מטות זהב וכסף כדי לעשות הנאה לחוש המישוש, והשקות בכלי זהב ויין מלכות רב כיד המלך אשר לא יסופק כי יערב לגוף ולנפש ולחוש הטעם הרי כאן הנאת די חושים, והשתיה וגו' יראה כי אחרי ששמה ישבו כל העם הגדול ההוא אשר בשושן והקפיד שיהיו נמצאים שם כלם למקטנם ועד גדולם הנה הוא ראוי שיתקן להם מטעמים רבים מאד ומחולפים כי א"א שיהיו כלן שם למגדול ועד קטן בעלי חיך אחד שוה. שזה יתאוה המתוק, וזה יתאוה החמוץ, וזה העפוש, וימר לזה מה שימתק לזה, כי על כל כיוצא בזה נאמר וחיך אוכל יטעם לו. וכן א"א להיות כלם בריאים וכח הבריא. ובפרט החזק החום יצטרך אל המאכלים הקשים כבשר השור ודומיה', והדק לא יעכלהו, וכח החולה הפכיי לזה וגם זה החילוף נמצא בין המאכל הנאו' לגדולים ובין המאכל הנאות אל הקטנים אשר בפי' נמצאו שניהם שם שנ' למגדול ועד קטן, א"כ צריך שיתחכם בעל הסעודה להועיל באופן שלא יזיק לאיש מאנשיו כלל כאמו' ולהוציא הוצאה ימצא כל א' הראוי לו לפי אכלו הראוי לזקן ולנער ולבחור ולחולה ולבריא. וזהו שפי' ואמר והשתיה כדת. ירצה המשתה וכל הבא בו הכל היה לפי צורך כל א' מבני הסעודה ולפי רצונו מבלי שיאנס או יוכרח לאכול

ממה שיזיקתו לבלתי ימצא מה מועיל לו, ואין דעתי נוחה במפרשי' מלת והשהיה הזאת ביין עצמו וכפירוש רש"י ז"ל וגם הרלב"ג שאמר כי לא היה שם לכל הבא בסעודה דבר יאנוס אותו או יעכבהו מלשתות בכת הצורך כי תמיד היה מוכן היין לפני כל איש ואיש אבל השתיה שם לכל הבא בסעודה כמו שנקראה למעלה משתה גדול ולהלן את משתה אסתר והמלך והמן ישבו לשתות, לשתות עם אסתר המלכה, וגם רש"י פי' להלן בפסוק יבא המלך והמן אל המשתה אמר כל סעודה נקרא על שם היין כי הוא עקרי, ולדעתי זאת היתה הסבה שלא היו שם כלי זמר כי כל אותם הדברים הנזכרים הבאים שם יוכל המלך לתקנם שלא יבא שום נזק מהם כי המורחים הטובים טובים לכל ובפרט הרחת ריח הפירות כי על כן בחר בכל מיני המורח היושבת בגנים כי זולתה אפשר להזיק בחומם או קורם היוצא מן השווי לקצת כ"ש לחולים הצריכים הפכם, ואותם הגוונים הם טובים לכל עין אדם וכן ג"כ המטו' הנזכרים לחוש המשוש אשר הם תפארת אדם לשבת בית, ישארו שני' אפשר, והם המטעמים במה שיאכל וישתה והקולות אשר לחוש השמע וע"כ נתחכ' במאכלם לתקן אותם כאמור וזהו והשתיה כדת אין אונס, אבל הקולות א"א לתקנם כי מי יוכל לעצור את הקול אשר הוא ערב לזה שלא ישמע חבירו המזיק לו ולכן נפקד משם הוא לבדו ואם הוא הפך המורגל עכ"ל ושפתים ישק, ואני שמעתי מפי זקן טעם נפלא לאשר נפקד הניגון בסעודה ההיא, ואציגנו הנה בתוספת טובה על הנשמע באופן יושג טעם הפקד מושג המנגנים הערבים אבי כל תופש כינור ועוגב אשר על הרוב יהיו הקולות ההם ערבים לשומעיהם וזה כבר הקדמנו היות כוונה עצמי' למשתה הזה שיתגאלו עם בני ישראל בפת בג המלך וביין משתיו. ולמה שהיו הניגון והמושי"קה דבר יערב לנפש לסבת היותה מורגלת בשמע זה בהיותה במרו' כנודע למי שלא יכחיש פשוטן של מקראות ואמתתן ומלאכי מרום פותחים את פיהם מברכין משבחין מפארין וכו', בשפה ברורה וכו' ואשמע את קול כנפיהן וגו' ויש אנשים יערב עליהם כ"כ עד אשר יתבטלו חושיהם לבל ידעו איפה הם, ויש מהם תקפוץ עליהם שינה כי תתבודד הנפש לשמוע אל הרנה עד שתנוח הגוף כפגר מת כי רועה היא אותו וכשתפרד מהשגיח בו יהיה כלא היה וישן וירדם כמו בקטנים יונקי שדים כי לא ישנו תם לא ישמעו את קול הרנה וכשומעם יניחו על משכבותם וערבה שנתם להיות צלצול הקול והנועם עדיין נקבעת בנפשם למיעוט זמן הפרדם ממנו וכן יקרה לחולים כי בהחלש הכחות החומריים ינשאו הנפשיים לעומת' וכ"ש שישב האדם הבריא מבלי אכול ושתה בשומעו את הקול לכן נפקד התענוג הזה מן הסעודה הזאת ואם רב הוא לבל ימצא מי שימנע מלאכול

ויורה היתר לעשות באמור המלך אמר לעשות כרצון איש ואיש ושערב לו שיונע מאכול ונמצאת מחשבת הצר בטלה, ועמוד על זה.

פסוק ט

גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים בית המלכות אשר למלך אחשורוש:

גם המלכה וגו'. להיות מדרכי המוסר והתורה כי האשה עולה עמו ואינה יורדת ואף גם זאת שתשמור יחס האדנות, לכן גם ושתי המלכה כאשר עשתה משתה נשים לא עשתה כל הכבוד שעשה המלך אף כי רז"ל אמרו במדרש רבתי (פ"ג), גם ושתי אין גם אלא רבוי מה זה בששה גנוסין אף זו בששה גנוסין מה זה במיני יציאות אף זו במיני יציאות מה זה בסעודת ארץ ישראל אף זו בסעודת ארץ ישראל מה זה בבגדי כהונה גדולה אף זו בבגדי כהונ' גדולה, ר' ברכיה אמר כהדא צרצרא דמתגלגלא בדיליה ודלא דיליה ע"כ, וגי' סעודת ארץ ישראל אינה מתיישבת אצלי ואני אומר בסעודת בני ישראל גרסינן כי כן נאמר למעלה שבני ישראל הם הנמצאים בסעודה וכן אנו עתידים לכתוב להלן בס"ד וגם ושתי הביאה בנות ישראל לסעודה ושניהם לדבר עבירה נתכוונו להעבירם על דת ואם בנות ישראל לא נמצאו שמה למה נענשו טף ונשים והן לא השתחוו לצלם בודאי, ומזה נודעה החטאת, ואיך שיהיה אמרו שרצתה להשוו' אליו בכל הדברים, ואף גם זאת אומר אני אחרי שמרדכי היהודי קצר בדבר וכתבו ברמז כתיבת גם אפשר שהמלך לא ידע כלום מהמשתה הזה באופן שראוי שתעשה כל דבריה בהצנע לכת, ומה שיעיד על זה שלא ידע המלך דבר המשתה שאם היה יודע לא היה שולח אחריה שתבא אחרי שנשי המלכים ותשרי' לפניה אין ראוי שתניח אותן לבא אל המלך, וכבר הוכחנו שלא היה שם שכרות, והנה גם הוא אחרינו בפסוק כטוב לב ביין בס"ד, ואומרו בית המלכות פירשו בו כמו בבית המלכות והיתה כוונתה לפי שיעורי להדמות למלך כי כמו שהמלך שנה להם המקום לטוב בחצר גנת ביתן המלך ולא בבית המלכות אשר לו לסבות שקדמו, כן ושתי עשתה משתה הנשים בבית המלכות אשר למלך לאו בבית הנשים אשר למלכה וכבר תקנה תיקון גדול שיהיו האנשים לבדם והנשים לבדנה, ואולי נטתה מפניו מפחדת שמא מתוך יין יבא לידי כיעור לפני הפרתמים ושרי המלך והמפר מחשבות ערומים הפר עצתה וקלקל מחשבתה והמלך אחשורוש ממכון שבתו השגיח עליה ושלח בעדה: וההי"ר יוסף גאקון ז"ל כתב לפי שאין נכון שתעשה בגנות כי כל כבודה בת מלך פנימה ותפארת אשה לשבת בית לא עשתה המשתה כי אם בבית ולא בבית המיוחד לה אבל עשתה אותו בחצר בית המלך, ואחשוב כי היה בבית המלך הפנימי אשר הבית ההוא הוא מיוחד למלך וזה שאמר אשר למלך אחשורוש עכ"ל.

וגם זה היה נראה נכון והמתרגם תרגם כדבריו בבית המלכות אתר קיטון בית דמוך די למלכ' אחשורוש הנה שהיה בחדר בית משכבו כי ויבא החדרה תרגמו בירושלמי ועאל לקיטונה אלא דבגמ' (מגל' פ"ק) לא משמע לא כדברי ולא כדבריה', איתא התם בית המלך בית הנשים מבעי ליה א"ר אבא בר כהנא מלמד ששניהם לדבר עבירה נתכוונו היינו דאמרי אינשי איהו בקרי ואיהי בבוציני ופרש"י קרי דלועים גדולו', בוציני קטנות, כלומר באותו מין עצמו זה נואף וזו נואפת הוא אמר להראות את יופיה וגם היא לכך נתכוונה שיסתכלו ביופיה ע"כ, ובתוספות האריכו בביאור כיעור זה. הנה מדבריהם שלא די שלא נהגה צניעות בה ובהן אלא שאדרבה שנתכוונה לפריצות כדי שיסתכלו ביופיה וכי לכן לא עשתה המשתה בבית הנשים רק בבית המלכות. ויש לדקדק במימרא זו, ראשונה, מאי קא מיבעיא ליה בית הנשים מיבעי ליה ואם המשתה לא היה בבית הנשים כי אם בבית המלך איך יאמר בית הנשים, ותו אם כוונתה שיסתכלו ביופיה מה שנוי הוא זה ולמה לא יסתכלו בה בבית הנשים, ואחרי שלא היו אנשים ונשים ביחד מוכרח הוא שיבאו אצלה להסתכל בה ואחרי שכן הוא כ"כ יבאו לבית הנשים כמו לבית המלכות ואומר כי השואל הזה לא עלה על דעתו מה שאמרנו ששנתה המקום לטוב ממנו אלא לפי שהמלך עשה המשתה בחצר גינת ביתן היא עשתה אותו בבית הנשים וכוונת בית הנשים הוא לשלול שלא היה במקום הגן ולעולם שהיה בבית הנשים ולכן שאל בית הנשים מיבעי ליה כי בזה הוא שולל ג"כ שלא היה בגן ואפשר לפרש בית הנשים מיבעי ליה דלא אמקרא קאמר אלא על דבר המשתה שהיה ראוי שיעשה בבית הנשים לא בבית המלכות, ומשני מלמד ששניהם לדבר עבירה נתכוונו, וביאורו אצלי מה שמצאתי בביאור הה"ר יהודה ן' שו"שן ז"ל לשון מדרש א' שהעתיק הוא ז"ל שם בלתי נמצא אצלנו וז"ל גם ושתי בת בלשאצר היתה ונועצה עם אחשורוש שישמחו שניהם ביום שיצוה שתבא לפניו בכתר מלכות ושיבא עניה לפני כל השרים וכמ"ש שניהם לדבר עבירה נתכוונו ע"כ, והן אמת החכם הנזכר תמה שם על זה, וכתב כדברים האלה לא יקבלהו הדעת והרי מתוך גנותו למדנו שבחו שלא היה משמש מטתו ביום, ואם הסכימו כן בעת השכרות יעבור אם לא שיאמר זה המדרש שינעול דלת בפניהם וידעו כלם כי זמה הם עושים עכ"ל. ולפי הנראה הדין עמו. אלא שיש לבעל דין לחלוק ולומר כי זהירות זו שלא לשמש מטתו ביום היה מפני המקרה הרע הזו ואחרי שפריצות זה הביאו לידי תקלה זו גדר עצמו משם ואילך שלא לשמש ביום אפי' בחדרי חדרים ויותר זר הוא שיקראו חכמים ההסתכלות בה לגבי אחשורוש וושתי דבר עבירה עד שתמהו בגמרא (מגילה פ"ק) ותמאן המלכה מכדי פריצתא הויא דאמר מר שניהם לדבר

עביר' נתכוונו אמאי לא אתיא והוצרכו למעשה נסי' שנעשה לה זנב וכו' או שהצרע' פרחה במצחה וכמו שיבא, והנה הה"ר יוסף יחייא ז"ל כתב כדברים האלה מעצמו וז"ל והתכלית שצוה שתבא לפניו ערומה להראות העמים והשרים כי טובת מראה היא ולבעול אותה לפניהם למלאות תאות נפשו נפש הצומחת כי ירעב לסבת שתות היין ומרוב גאותו וגאונו לא היה מחשיב כל העם ההוא וכלם כאין נגדו וכאשר לא יתבייש שר וקצין לצחוק עם אשתו לעיני ב"ח בלתי מדברים להיותם נבזים וכאין נגדו כן רצה אחשורוש להראות העמים גאותו במעשה הלז כי לא היה מחשיבם כי אם כבהמות השדה וכחיתו יער עכ"ל. ודכוותה בגמרא (נדה פ"ב) והמשמש מטתו לפני כל חי אמר ליה רב יהודה לשמואל ואפי' לפני עכברים א"ל שיננא לא אלא כגון של בית פלוני שמשמשי' מטותיהם בפני עבדיהם ושפחותיהם, ואינהו מאי דרוש שבו לכם עם החמור עם הדומה לחמור ע"כ, ואע"ג דבתוספות אמר ומיירי בלילה או במקום אפל דבמקום אורה בלא לפני עבדיהם אסור. אף גם זאת לא נאמר על אחשורוש דאית ליה דאסור לשמש ביום משום דרשא דואהבת לרעך כמוך שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו ואינו בכלל ישראל קדושים הם ואינם משמשים מטותיהם ביום וחי אחשורוש עביד הכי מאי קדושתייהו דישראל, ומי שצוה להביא אשתו ערומה בפני הכל כדאמרינן בגמרא (שם) איה קדושתו וצניעותו, ואם יין עברו מאן דעביד הא עביד הא וענין בערב היא באה וגו', כבר הפגנו טעמו באופן שחזקה על אחשורוש וושתי שיצא דבר מקולקל מתחת ידם וגדולה חזקה דאמר מר שניהם לדבר עבירה נתכוונו ובכמה מקומות מצינו שנקרא התשמיש עבירה בגמ' (סוטה פ"ק) ויהי טוחן בבית האסורים אין טחינה אלא לשון עבירה וכן הוא אומר תטחן לאחר אשתי מלמד שכל א' וא' הביא לו אשתו שתתעבר ממנו ועוד שם ותיראן המילדות וגו' אליהן להן מיבעי ליה, א"ר יוסי בר חנינא מלמד שתבען לדבר עבירה ולא נתבעו ופרש"י אליהן משמע על עסקי ביאה כגון ויבא אליה, ועוד שם (פ"ה) מ"ד ויהי היום ויבא הביתה לעשות מלאכתו א"ר יוחנן שניה' לדבר עבירה נתכוונו ופרש"י לדבר עבירה והאי לעשות מלאכתו תשמיש, ומכל זה אתאן לדברי ר' אבא בר כהנא שניהם לדבר עבירה נתכוונו דברים כהוייתן כמובא במדרש הנז' ולפירות על הפריצות לא נעשה המשתה בבית הנשים פנימה רק בבית המלכות אשר למלך כדי שתהא מזומנת לבא אליו כדי שיבא עליה, ומדבריהם בגמ' (מגילה פ"ק) ובמדרש אני למד שבעצת אחשורוש היה דבר המשתה במקום ההוא כדאמר שניהם לדבר עבירה נתכוונו, עוד לרז"ל במדרש רבתי (פ"ג) ד"א בית המלכות נתנה אותה בבית איספיליא שלה לומר שאם ימרוד בעלה של אחת מהן תהא אשתו מבפנים ולא תמרוד

ע"כ, הנה לפי דבריהם שעשתה המשתה חדר לפנים מחדר מפחד השרים אף אנו נאמר מפחד המלך כאמור, עוד לרז"ל במדרש רבתי (שם) גם ושתי וגם משתותה של ושתי הגיע זמנה של ושתי ליגמם. הגיע זמנה של ושתי לידרך, הגיע זמנה של ושתי ליקצר' הגיע זמנה ש"ל וש"תי למימת כד"א ותתן גם לאשה, משתה נשים משתה גמאין האכילה אותן, ר' יצחק אמר מיני מתיקין האכילה אותן בית המלכות נתנה אותן בבתי' מרווחים מפני שדרכה של אשה מצויה לקלקל, ד"א בית המלכות נתנה אותן בבתים מצויירים כמו שאמר רבי אבא רוצה אשה בסדינים מצויירים מלאכול עגלים מפוטמים, ונראה לי שהם ז"ל ראו בכתוב הזה דברים ראוי להשגיח בהם. ראשונה כוונת המשתה הזה מה היא והנה במשתה המלך כתיב בהראותו וגו' הורה כי תכלית המשתה להראות העושר והכבוד לכל הפירושים המפורשים בשכבר וטעמים רבים באו שם לראיה זו, אמנם משתה ושתי למה, ואין לומר שהיתה כוונתה כמו כן להראות מעלת' כמו שחשב הה"ר יוסף גאקו"ן ז"ל כי לא סופר מהמשת' הזה דבר תמשך ממנו כוונה זו כמו שסופר ממשתה אחשורוש והוא מבואר מאד, הלא תראה כי הם ז"ל הוכרחו מפני זה להסמיך הדבר אל תיבת גם ושתי כי על כן אמרו אין גם אלא רבוי מה זה בששה גינוסין וכו', וכמו שאדם ולא אמרו כל גם לשון רבוי הוא כמו שהוא האמת כי בכל מקום כך הוא אבל פה ראו שהוא המשך הדבור והספור כי לא יתקשר עם הנאמר אם יאמר ושתי המלכה עשתה משתה נשים ושיאמר ושתי המלכה הוא כבד על הלשון ולא נמצא כמוהו ולכן הוכרחו לשלילה זו אין גם אלא לשון רבוי כלומר עם שהאמת והצדק שתיבת גם היא פה קשר וסמיכות דבר אל דבר כאמור אין גם האמור פה אלא לשון רבוי כי אחר שלא מצינו לה טעם למשתה זה מוכרחים אנו לומר שהיתה כוונתה ככוונתו ולתלות עצמנו כמשמעות תיבת גם המורגל בשאר המקומות, הכוונה אי גם אלא לשון רבוי כלומר לא בא הרבוי הזה לומר כמו שעשה המלך משתה כן עשתה ושתי אלא לרבות איכות המשתה ולקצר כללו בתיבת גם, ובמקום הזה לא בחרו בזה אלא שיהיה משמעותו אחר וכמו שיבא. גם הוקשה להם מאמר עשתה משתה נשי' והיה לו לומר משתה לנשים כמ"ש עשה משתה לכל שריו ועבדיו, והיל"ל מי הן הנשים אם שרות פרס ומדי אם בנות שושן, ואין ללמוד מפסוק והיום הזה תאמרנה שרות פרס ומדי שהיו שם כי לא אמר רק אשר שמעו את דבר המלכה לכל שרי המלך כלומר ששמעו הדברים מפי השרים אשר נמצאו שם ותיבת אשר שמעו כמו אשר ישמעו וכמו שיבא גם הוקשה להם תיבת בית המלך עד שהוצרכו כל המפרשים לבנות לה בית כאלו אמר בבית המלכות וכן הנמצא בית ה' והם ז"ל ביארו הכתוב באופן אחר. כי גם שאפשר לומר שתהיה כוונתה להראות שהיא

שמחה בשמחת' כ? המלך וכמו שהוא שמח ומשמח אחרים עמו אם על נצחון מלחמות אם על מושב הכסא או לכל אחד מהכוונות אשר כתבנו למעלה כי כן היא רצתה לשמוח ולשמח נשי השרים והסגנים. לא בחרו הם ז"ל בזה רק שהכל היה נס גמור וכי מה' יצא הדבר לקיים מאמר הנביא ירמיה (ירמיה יא לט) בחומם אשית את משתיהם כמו שהם ז"ל דרשו במדרש רבתי (פ"ג) וז"ש גם ושתי הגיע משתותה של ושתי ליגמם לשון הכרת כמו גוממו עם השופי באופן שאין תיבת גם כמשמעה בכל המקומות ולפי שנאמר שם באותה נבואה הנאמרה על בבל ועל משתאות הללו כמו שפי' הם ז"ל נאמר בת בבל כגורן עת הדריכה עוד מעט ובאה עת הקציר לה ע"כ, אמר ליקצר לידרך, וכן אמרו למימת שכבר היה אפשר שיסירוה מגבירה והמת אל ימיתוה כדברי קצת המפרשים. ושיהיה ההכרת אל המלכות לא אל החיים לכן חזר ואמר למימת. הה"ד ותתן גם לאישה, וביארו לנו הכתוב כמין חומר והדבר כי גם יפול הזרות הנאמר בתיבת גם אם הוא לשון רבוי כדרכו ומאי רבי עד שמפני זה אמרו בב"ר (פ"ט) שהאכילה לכל חיה ועוף, וז"ל ותתן גם. רבוי האכילה את הבהמה ואת החיה ואת העופות הכל שמעו לה חוץ מעוף א' ושמו חול. הה"ד וכחול ארבה ימים ע"כ, זו היא גירסת ספרים שלנו, האכילה הכל שמעו לה, והרב ר' אלי' מזרחי ז"ל כתב בביאורו לרש"י ז"ל לרבות בהמה וחיה. בב"ר (שם) הכל שמעו ובאו ואכלו חוץ מעוף א' ושמו חול, דאם לא כן למה נקנסה עליהם מיתה, אבל לא שנתנה להם האשה ואכלו דלא שייך בהו טעמא דאשה, וזהו שהכריח לרז"ל בב"ר (שם) לומר שהכל שמעו ובאו ואכלו שפירושו מעצמם ולא שהיא נתנה להם עכ"ל, ואין ספק שגיר' שלנו עיקר כי הרבוי' מוסב על תיבת ותתן, וכמו שנתנה לאשה כן נתנה לכל בהמה חיה ועוף, ומה שתמה הרב דאם לא כן למה נקנסה עליהם מיתה, קושיא זו לא מיתרצה כשנאמר שהם מעצמם אכלו דאכתי תימא על עצמך דאין מכין אלא א"כ מתרין והיכן הוזהרו שלא לאכול עד שנתחייבו וגדולה מזו יש תמיה' רבה דבב"ר (פ' י"ב) אמרינן, ותאכל מן העץ אשר צויתיך לאמר מהו לאמר להזהיר את הבהמה את החיה ואת העוף, לא דייך שלא הזהרת אותן אלא שנתת להן ואכלו ע"כ, נראה שאדם נתן להן אלא שזה אפשר לתרץ אחר שלא הזהיר כמו שנצטוה או שלא מיחה בחוה כשנתנה להם נחשב לו כאילו הוא נתן להן כפרת שכנתו של ר' אלעזר בן עזריא, ומזה ומזה נראה שהן לא אכלו מעצמן כדברי הרא"ם אלא שהאכילו כגיר' שלנו, וכמה קשה גיר' כלם שמעו ובאו כי מי השמיעם קול זה עד שבאו ואכלו, אלא נראין הדברי' שהאכילו' חוה במעש' ואדם בשתיק', ואפשר שאחרי שראו עצמם מעותדי' למיתה בחרו שימותו כלם עמם, ויותר טוב שנאמר כי חשבו כי בהיות הדבר כולל יותן

למחילה ומצינו טומאה נדחית מפני רבי' כ"ש הכא כי לא תהו בראה ואין למחות כל הישוב. ואחרי שנתחוור זה נאמר כי הם ז"ל במאמר זה לא בחרו בזה מפני הדוחקים הנראים, וגדול מכלם היות תיבת עמה הבאה אחריה מורה באצבע ששניהם לבדם אכלו. לכן פירשו ותתן גם לאישה ותתן מית' לאישה עמה שימותו גם שניהם. וענין משתה נשים ביארו משתה הערב לנשים וזה נפרד וסמוך נפרד מיני גמאין האכילה אותן,, ואין לי רב לפרש לי תיבת גמאין ודבר מיני מתוקין ג"כ דבר נאות לנשים, וסמוך. בית המלכות כי עקר הסעודה היה בית המלכות וזה בשני פנים אם מפני שדרכה של אשה לקלקל כי דרך נשים הוא קלקול גדול ואין ראוי שתהיה אשה רואה בקלקול וניבול חברתה. ולכן בחר שתהיינה הבתים מרווחים כדי שתתרחק זו מזו ואם ביופי והידור הבתים שהם מצויירות כדאמר ר' אבא רוצה אשה בבתים מצויירים מלאכול עגלים מפטמים, ובילקוט (סימן תתרמח) אמרו עוד אתה מוצא שהנשים מבקשות להיות יודעות הכל הכניסה אותן למקום שהמלך ישן והיתה אומרת להן זו מסבה של מלך כאן הוא ישן כאן הוא אוכל כאן היא שותה ע"כ וכיוצא בתרגום ירושלמי באופן שהמשתה היה נחת רוח שעשתה להן בהראותן בתים מצויירים אשר זה ערב להן מהאכילה בהראות להן מסתורין של מלך ובזה נתבאר ענין אשר למלך אחשורוש אשר נדחקו בו במדרש רבתי (פ"ג) וביארו בו מה שהשמעהו בפסוק והקרוב אליו ופה ביארו אותו על פי פשוטו, ואם המשתאות היו ב' כמפורסם יפה כיון הה"ר יצחק עראמה ז"ל כי לפי שמשתה הימים הראשונים לא נעשה רק לפרתמים ושרי המדינות והגבירות נשיהן לא היו שם. לכן עשתה ושתי משתה נשים שבעת ימים האחרונים אשר נעשה לכל העם הנמצאים בשושן הבירה ולשרות ולנשי העם היושבים שם בעיר, ולפי מה שפירשתי שמשתה אחד הוא הדבר על נכון משתה נשים בשבעת ימים אחרונים כי לא הן במצות ראיה ואין להראות להן דבר, וה' צבאות יעצה להכרית זרע מקולל זה מעל פני האדמה. ומצאתי כתוב מהה"ר יוסף בן ישועה הנז' לעיל וז"ל גם ושתי המלכה, הנה מפני שמשתה המלך היה בחצר נשאר בית המלוכות פנוי לפיכך עשתה בו ושתי המשתה שלה' וכדי שלא תאמר אתה המעיין וכי בבית המלכות הכיל המשתה ההיא לזה אמר משתה נשים ולא אמר משתה לכל הנשים כי לא קראה זולתי הנשים היקרות.

פסוק י

ביום השביעי כטוב לב המלך ביין אמר למהומן בזתא חרבונא בגתא ואבגתא זתר וכרכס שבעת הסריסים המשרתים את פני המלך אחשורוש:

ביום וגו'. איתא בגמרא, ביום השביעי אטו עד השתא לא טב לביה בחמר' אמר רבא יום השביעי שבת היה שישראל אוכלים ושותים מתחילים בד"ת ובדברי תושבחות, אבל אומות העולם עע"א שאוכלים ושותים אין מתחילין אלא בדברי תפלות, וכן בסעודתו של אותו רשע הללו אומרות מדיות נאות והללו אומרות פרסיות נאות אמר להם אחשורוש כלי שאני משתמש בו לא מדי ולא פרסי אלא כשדי רצונכם לראותה אמרו לו הן ובלבד שתהא ערומה שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו מלמד שהיתה ושתי הרשעה מביאה בנות ישראל ומפשיטן ערומות ועושה בהן מלאכה ביום השבת היינו דכתיב זכר את ושתי ואת אשר עשתה ואת אשר נגזר עליה כשם שעשתה כך נגזר עליה ע"כ ויש לדקדק מ"ש יום שביעי שבת היה מה זו תשובה אכתי נימא עד יום השבת לא טב לביה, עוד אומרם ובלבד שתהא ערומה זר עד מאד אפי' למי שהגיע לשכרותו של לוט האיך מלאם לבם לדבר כדברים האלה כ"ש וכ"ש כי כמו שקדם לא היה שם שכרות, ואומר כי הם ז"ל ראו שלא נזכר במשתה ושתי כמה ימים היה אם היה מקדים הכתוב שהיה שבעה ימים יבא על נכון דבר ביום השביעי ולכן אמר שהוא על הז' הידוע מימי עולם הוא יום השבת באופן שהיה יום שביעי למשתה אחשורוש לכל העם הנמצאים בשושן ויום הז' לימי עולם ואחר שזה לו שבעת ימים אוכל ושותה מבלי פנית לשום דבר יפול הזרות אטו עד יום השביעי לא טב לביה כי בשמונים ומאת יום הקודמים היה המשתה טפל והראיה עקר וכמו שנתבאר שם, ומדברים הללו יתבאר דעתנו שם כי משתה אחד הוא אלא שק"ף יום היה בהראותו וכו' ומה שהיו אוכלים ושותים לא היה עקר. וז' ימים אלה הם עקר המשתה כי על כן המהו הם ז"ל וכי עד יום שביעי לא טב לביה ולא תמהו עד ק"ף ימים ומתוך תשובת' אתה למד שאלתם שאמרו יום שבת היה ואם איתא שהשאלה היא על כל קפ"ז יום מה זו תשובה וכי בק"ף יום כמה שבתות היו אלא איברא כדאמרן. ונחזור לענין ועוד דקדקו הם ז"ל מ"ש כטוב לב המלך בכ"ף ולא אמר בטוב בבי"ת ואמרו שלא היתה טובה שלימה וכמו שקדם בפסוק ויין מלכות רב ושם הרבינו לדבר דברים של טעם למעט בשכרות הנראה מפשוטן של כתובי' כדי להרבות בכבוד שמי' עיין עליהם ותברכני נפשך ומכל זה באו לומר שהיה זו ביום השבת לתת נקמת ה' בושתי וכמו שיבא ואמרו כי עם בני ישראל רב ועצום עושי דברו ית' בששת ימי המעשה לא יקראו אוכלים ושותים כי אינם אוכלים רק להשיב נפש ההכרחי שלא יוכלו לגרוע ממנו אבל ביום השבת לכבוד מי שצוהו אוכלים ושותים ומתענגים לווים עליו להרבות בשמחתו וזהו שדקדקו בלשון הגמרא (מגילה פ"ק) יום שביעי שבת היה שישראלים אוכלים ושותים כאלו בששת ימי המעשה אינם אוכלים ושותים והוא דקדוק נאה לכל

ירא ה' ואמר כי ביום השבת שדרכן של ישראל לאכול ולשבוע לשתות ולשמוח ואין דבר קלקול יוצא מתחת ידם אדרבה אוכלים ושותים ומתחילים בד"ת ובדברי תושבחות יגדל עון אחשורוש ועמו שאין מתחילים אלא בדברי תפלות ויזכר עון הארורה ושתי, ואפשר שיהיה דבר ומתחלים דוקא קודם האכילה כי בזה יתישר לבם ולא יתפתו ביינם אחרי שהולך לפניהם ה' והוגים בתורתו ושבחיו הם דבר נטילת ידים אשר רבו דקדוקיהם ודברי הברכה הנאמרת עליה ושבח המוציא לחם מן הארץ. וע"ד זה כתב הר"י בן הרא"ש ז"ל בספ' פרפראות בפרשת חיי שרה (בראשית כד לג) פסוק לא אוכל עד אם דברתי דברי כי עבד אברהם אנכי והנהגתי בביתי שלא לאכול עד אם דברתי ברכת נטילת ידים וברכת המוציא ע"כ, והפליא לדברי כי אלה הם דבריו באמת והאחרים הם דברי אברהם אשר שלחו לא דבריו ופי' הכתו' לא אוכל עד אשר אברך ואל תתמהו על הדבר כי עבד אברהם אנכי והוא למדני זה ועוד יש לימוד גדול מדברים הללו והם אמרות טהורות מובאו' בס' היראה להחסיד רבינו יונה זצ"ל שכתב ואל יניח שום ענין לא מפני עצלות ולא מפני בושה כגון אדם שרגיל לאכול ג' סעודות בשבת סעודת מצוה ונתארח אצל בני אדם שאינם מחזיקים באותה מצוה אל יניח המצוה מפני הבושה כי אוי לה לאותה בושה אלא יעיז פניו ויאמר שימו ואם עוד כזית במצות הבורא עכ"ל, וככה אליעזר עבד אברהם במקום שלא היו רגילים בברכת נטילת ידים והמוציא ויתר המצות ואין ספק כי בזה יהיו מרוחקים מן החטא הרחק מאד ואם על אחר הסעודה אומר אין רע כי גם בזה יודו כי לא נמשכו אחר האכילה והנם אומרים ראשונה ד"ת על שלחנם ואחרי כן דברי שבחות הן ד' ברכות שמברכין עליה. האמנה במדרש הילקוט (סי' תתרמח) כתוב כלשון זה. ישראל כשהם אוכלי' ושותים עוסקים במקרא במשנה בגמ' באגדות אבל אומות העולם וכו' ונראה שעל כל הסעוד' דבר שתחלת' וסופה יראת שמים והוא מה שכתב החסיד הר"י יעבץ ז"ל בפי' אבות (פ"ג) משנת כל שלחן וכו' ז"ל י"מ מראשו של מקרא המזבח עץ ג' אמות כמו יש אם למקרא תורה נביאים וכתובים ורשב"ם ז"ל כתב פתח הכתוב במזבח וסיים בשלחן לומר בזמן שבית המקדש קיים אדם מתכפר על ידי הקרבנות ושיר הלויים עכשיו במקום הקרבן מאכיל לעניים ובמקום השיר מדבר בד"ת ולזה נהגו הלועזים לשורר אחר הסעודה ומנהג יפה הוא להפטר מן העונש אבל העקר הדבור ממש לומר איזה דין או חידוש פסוק או אגדה כי ג' חלוקות הם צדיקים גמורים הא דאמרן, בינוניים המזמור, רשעים ולא כלום עכ"ל, ואתה הראית לדעת כי הן הן דברי המדרש עוסקים במקרא במשנה בגמ' ובפסוק יבא המלך והמן אנו עתידים לאמר עוד אמרות טהורות בדבר הזה דורשה משם ומצאת כי טובים המה. האמנה אומרם

ובלבד שתהא ערומה יתבאר מתוך מאמר הילקוט (סימן תתרמט) אמרו שם אחשורוש שהיה טפש אמר אין נאה כושתי המלכה ולא תאמרו מפני שהיא לובשת בגדי מלכות ומקושטת אמרו א"כ תבא ערומה שכן הוא אומר להביא את ושתי המלכה ולא יהיה עליה כלום אלא כתר מלכות ע"כ, ומזה משמע שדבר בלבד שתבא ערומה על דברים אחרים הוא בא ושהוא פתח להם פתח לשאלה זו כמ"ש ולא תאמרו וכו' ואפשר שלזה הטעם הטעים בעל הטעמים תיבת אמר בפזר גדול, ופי' הה"ר יוסף גאק"ון ז"ל כי לפי שהיה הדבר זר מאד ומבהיל ע"כ הטעימה בטעם מבהיל ולפי מה שכתבנו היה הטעם כי עוד היו אמירות אחרות קודם שיצוה דבר זה, ודקדקו תיבת כי טובת מראה היא לשון מיעוט כלומר היא מעצמה ואפי' ערומה והטעם כי היתה הסבה למדוד לושתי כמדתה שהיתה מתעמרת בבנות ישראל ערומות ביום השבת ולכן לא בא דבר זה ביום אחר רק בשביעי כדי שיהיה נכר לכל, ולא מתוך שכרות הרבה כי גם מאמר בטוב לב המלך בב' לא יצדק כי לא היה עדיין שמח כענין נבל אשר נאמר בו ולב נבל טוב עליו וסמיך ליה והוא שכור עד מאד מה שלא נאמר פה רק כטוב לב המלך ולא בטו' ולא שכור, ופריצו' דברי הארורה ושתי אליו אבא לקבל אלפא חמרא שתי ולא רוי וכו' כבר דברנו בו בפסוק ויין מלכות רב והנה גם הוא אחרינו בפסוק ותמאן המלכה ושתי בס"ד, ושם בפסוק ויין מלכות רב תמצא מאמר אחר להם ז"ל בטעם אומרו כטוב בכ"ף ולא בטוב בבי"ת, ומעתה שמע ביאור הכתוב כפי דבריהם וטעמו כטעם לשד השמן אמר ביום השביעי כטוב לב המלך שאם היה זה באחד מהימים הראשונים יפלו ממועצותיהם ולא תקום ולא תהיה עצה נבערה כזו כי הוא איננו שכור כמ"ש וגם כי אם היה שותה יין ביום שינה מפיגתו בלילה אבל לפי שהיה ביום השביעי יום החטיאה לבנות ישר' והתעמרה בהם בבת וקלס כטוב לב המלך כי לא המתין שישתה הרבה רק כטוב לב המלך כלו' כשהתחיל לשמוח מעט ביין נתפתה ביינו כי יום השביעי תבע עלבונו וקלה שבסבות הספיקו ואמר למהומן להביא וגו' דמאן דחב לשבתא פרעיה שבתא, והנה בעלי המסורת מסרו בידינו דבר זה אמרו ביום הז' ב' ר"פ ביום השביעי נשיא לבני אפרים ביום השביעי כטוב לב המלך ביין, וביאורו. אמרינן בסיני רבה (פי"ד) מי הקדימני ואשלם מדבר ביוסף שהוא הקדים ושימר את השבת עד שלא נתנה וטבוח טבח והכן א"ר יוחנן ערב שבת היה ואין והכן אלא שבת שנא' והיה ביום השישי והכינו אמר הב"ה יוסף אתה שמרת את השבת עד שלא נתנה התורה חייך שאני משלם לבן בנך שיהא מקריב קרבנו בשבת מה שאין יחיד מקריב ועלי לקבל קרבנו ברצון הוי מי הקדימני ואשלם ע"כ, הורו לנו כי יום השביעי זה יום שביעי לשבוע הוא יום שבת ומעתה ענין ביום

השביעי כטוב לב המלך ביין שבת היה ונזכר להם הב"ה זכות יוסף ששמר את השבת קודם נתינת התורה והארורה הזאת שבאה להשכיחה מהם שורת הדין שתפול בידה לכן נגזר עליה גזירה זו ביום השבת, ושוב מצאתי להה"ר אליעזר מגרמיזה ז"ל שכתב ב' ראשי פסוקים ביום השביעי כטוב לב המלך ביום השביעי נשיא לבני אפרים מה להלן בשבת אף כאן בשבת ע"כ, והמתרגם הפלא עוד לדבר בפסוק זה וכה אמר ומרדכי צדיקא צלי קדם ה' מן יומא קדמא' דמשתיא עד יומא שביעתא דהוא שבתא לחמא לא טעים ומוי לא שתי וביומא שביעא' דהוא יומא דשבתא עהלת קבילתיה וקבילת סנהדרין קדם ה' וכד שפיר לביה דמלכא בחמרא גרי ביה מלכא דשגישתא לערבלא משתייהון בכן אמר למהומן דהוא שיגושא ומתמני על מהומתא, ביזתא בז ביתא, חרבונה אחר ביה, בגתא ואבגתא עתיד מארי עלמא לעסאה יתהון כגבר דעצר ענבוי במעצרתא תרין זמנין עתיד לצדיותהון להני שבעה רברבן דמשמשין באלין שבעת יומין קדם אפי מלכא אחשורוש ע"כ, ואומר ראשונה כי טעם צום מרדכי וסנהדרי גדולה הוא מפני חילול השם שהיו כמה וכמה מבני ישר' שמה אוכלים ושותים ומקלקלין כמו שקדם ולפי שמרדכי הצדיק התחיל במצוה תחלה וממנו צדק למדו הסנהדרין על כן הזכיר ומרדכי צדיקא צלי ולא הזכיר הסנהדרין. וביום השבת מהטע' האמור למעלה עלתה צעקתם למרום ולכן הספיקה קלה שבסבו' להדיח עליה את הרעה ודרש שמות הסריסים על שם המאורע, וכן במדרש רבתי (פ"ג) בחילוף מעט לא שיכחישו פשוטן של מקראות כי אלה שמות האנשים היושבים או משרתים לפניו אלא שהוקשה להם ז"ל כי מה בצע בידיעת שמותם ושיהיו נזכרים בבתי כנסיות ובתי מדרשות ולכן בקשו לדרוש בהם וכן בשמות הכתובים בפסוק והקרוב אליו ושם נאריך בס"ד, וההה"ר אליעזר מגרמישא זלה"ה כתב, וז"ל אלו ז' יועצים למלך היו כל א' יומו לכך אין בתחלת שמות ו' כמי מרס ומרסנה לכך דבר ממוכן ביום השביעי.

פסוק יא

להביא את ושתי המלכה לפני המלך בכתר מלכות להראות העמים והשרים את יפיה כי טובת מראה היא:

להביא כבר הקדמנו למעלה מדברי המדרש שמענין בכתר מלכות למדי בגמרא (מגילה פ"ק) שצוה שתבא ערומה לא יהיה עליה עוד רק כתר המלכות להראות שאין יופיה מצד תכשיטי' ואמרנו כי זהו אומרו כי טובת מראה היא לשון מיעוט היא מעצמה לא כחל ולא שרק ולא פירכוס ויעלת חן וכי כל זה היה בדבר ה' ביען היתה מתעמר' בבנות ישראל ערומות, וההה"ר יהודה ן' שושן ז"ל כתב ז"ל להביא את ושתי מוכתרת בכתר

מלכות כדי שיראו העמים כי הוא שלם בתכלית בכל הדברים אשר הם חמדת כל האדם כי עד עתה הראה להם דירה נאה וכלים נאים ומה לו עוד להראות כי אם אשה נאה וזה טעם להראות העמים וגו' נמצא קשור הענין כי כוונת המלך במשתה אשר עשה כדי להראות עושר כבודו וטוב מזלו בדירה נאה וכלים נאים ומה גם עתה כי אם להראות אשה נאה, ומפני שאמר העמים ולא אמר לעמים פלפלו לפרש שיהיו העמים מראים זה לזה כמה גדול יופיה ויהללו וישבחו מקחו בפניו ואין זה דקדוק עכ"ל, ואני אומר דבר טוב דבר אשר דבר ולא מדקדו' העמים או לעמים כי זה בלי ספק אין בו לא ריח ולא טעם אלא שהי"לל להראות העמים והשרים אם היתה הכוונה שיראו יופיה אבל מדקאמר להראות משמע להראות לאחרים וביאורו שהעמים והשרי' יראו יופיה ויהללו זה ישבח עינה וזה רקתה וזה פיה וכל אבריה אחת לאחת כי שמא היא יפה בעיניו ואהבתו אליה מצורף לגודל משפחתה מחשכי' עיניו לבל יראה בה ערות דבר והעמים והשרים כל אחד יחפש על מום וכאשר לא ימצא יראה כי היא טובת מראה ויתפרסם טוב מזלו כי מן השמים הקנוהו אשה אין כמוה בכל הארץ מוסכם מהשרים והעמים כלם, ושוב מצאתי אל הה"ר יוסף גאקון ז"ל שדקדק בזה וכה אמר ויראה לי שלא צוה שתבא אלא שיביאוה כאחת הנבנות כי כן תורה מלת להביא כי מן הראוי שיאמר שתבא ושתי לפני המלך, וגם מלת להראות אינה בדיוק כי ראוי שתאמר שיראו העמים והשרים את יופיה לא להראות כמו שמראים השפחה הנמכרת בשוק היש בה מים אם אין ומאחר שהגיד שעברו יין אין להפלא ממנו כל דבר עכ"ל, ואני כבר הראיתי למעלה בראיות רבות ועצומות כי לא היה שכור להגדיל בכבוד שמים ודלא חספא ואשכח חספא, גם מה שדקדק מאמר להביא אינו דקדוק כי הוא נקשר למעלה אמר למהומן וגו' להביא וגו' ולא יתקשר היטב שתבא והוא מבואר והנה הכוחל עיניו בעפר רגלי רבותינו הקדושים יראה בעיניו ולבבו יבין כי כל דברי הכתוב להביא, להראות, דברים צדיקים וזה כי אחרי שהענין נמשך למאמרם הללו אומרים מדיות נאות והללו אומרים פרסיות נאות והוא אומר שהיא על כלנה. שורת הדין שיביאו אותה להראות כי כנים דבריו ואז יחוייב שהוא לאמת דברי יראה להם אבר אבר ויאמר הראיתם עין כזה או פה או רקת וכן על השאר. יטעום טעמו של מקרא כי בהיותו מיושב בדעתו שמח מעט ביין כנראה מכ"ף כטוב כמו שקדם שפט בדעתו שלא תסכים היא לבא ערומה בפני בני אדם ולכן סבב פני הדבר ושנה טעמו כאמור להביא את ושתי המלכה לפני המלך ואלו לפני העמים והשרים לא אמר כמו שהיה האמת רק לפני המלך כאלו היא הריאה לבד ואחרי אשר שמחו השם והוא במקום ההוא בדירה נאה וכלים נאים לפניו הנה הוא רוצה לשמוח

בהשביע עינו באשה נאה וחסודה והוא חשב לעור עיניה בזה ותכליתו היה להראות לא לראות והיא הבינה התכלית ומיאנה. וכל שופט בצדק ישפוט כי מאמר להביא את המלכה ושתי לפני המלך יסתור דברי הה"ר יוסף גאקו"ן שכתב שיביאוה כאחת הנבלות דא"כ למה יחס אותה למלכה ודי והותר להבי' את ושתי לפניו דלא חיישינן לתרי ושתי כמו שלא חשש ממוכן באמור ולא יעבור אשר לא תבא ושתי לפני המלך כי זה באמת כוונתו להמעיט בכבודה ולהפחית מעלתה וכמו שיתבאר שם בס"ד. ואם ירצה כי כאשר תמאן יביאוה כאחת הנבלות למה יפתח פיו לשטן, ותו הא השתא שמיאנה ולא הביאוה עד עמוד למשפט יודעי דת ודין אדרבה נכרים הדברי' כי אחרי שהיה רוצה להעביר לה דרך נשים לבא מלובשת ומקושטת ומקוטרת ושתבא ערומה להצדיק דבריו שורת הדין שיצוה לכבדה ולכן אמר המלכה שיזהרו בכבודה כי היא מצד עצמה ושתי ראויה לכבוד וכ"ש בהיותה מלכה ולכן לא יערעו בה ולא יקלו בכבודה וזה טעם הכתר, ביען בראותם אותה ערומה יבאו להקל בה כי על כן לא יכנס אדם עם רבו למרחץ אם לא שצריך לשמשו ולכן צוה שישימו הכת' בראש' כדי שיהא מורא מלכות עליהם, וביען מראה הפנים אינה ראיה גמורה ביען אפשר שיתוקן בתמרוקי הנשים צוה שתבא ערומה כדי שתראה היותה טובת מראה, וטעם הקדימו העמים לשרים וכן לא יעשה כי עקר ההראות ראוי שיהיה לפני השרים כי אין מדרכן של בני דעת להתפאר רק בפני הגדולי' אולי פחד שמא השרים מקנאתם ביופיה יטילו בה פגם ולהצדיק דבריהם כמו כן, מדיות נאות פרסיות נאות לכן העצה שיראוה העמים תחלה אשר לא הורגלו כ"כ בנשים יפות כמו השרים ואחרי שהם יקפצו בתחלה לשבח יופיה כדרכן של הדיוטות לקפוץ בראש אז שרים יעצרו במלין וכף ישימו לפיהם. ואמרו במסרה. להראות ג' מלאי' (דברים ד' כ"ו) אתה החילות להראות את עבדך. להראות העמי' והשרים, להראות את אסתר. וכתב הר"י בן הרא"ש ז"ל בספר פרפראות פרש' ואתחנן, זהו שדרשו שהראה לו הב"ה למשה כל מה שאירע לישראל היאך ישבו בשלותן וכל המציקין שעתידים להציק להם וזהו להראות העמים והשרים את יופיה היאך הם ביופים ושלותם, להשמידם נתן לו להראו' שהראהו המציקים להם ע"כ, ואני אומר למדנו כי תחלת גאולתנו ופדיון נפשנו היתה מפלת הארורה הזאת וז"ש אתה החילות להראות את עבדך, וזה במה שצוה להראות העמים והשרים וזו היא ההוראה ששלח מרדכי להראות את אסתר כי מאחר שהוא ית' התחיל בהראות מפלת ושתי כדי שתבא היא תחתיה לא ישקוט כי אם כלה הדבר ולכן להראות את אסתר וגו' לבא אל המלך וגו'. כתב ההר"י ישועה וז"ל להראות העמים

והשרי' את יופיה, הנה זה הלשון ירמוז שהמשתה האחרון. היה לשרים ולעמים כלומר לראשים ולהמון לא כמשתה הראשון שהיה לשרים לבדם ולעם לבדו:

פסוק יב

ותמאן המלכה ושתי לבוא בדבר המלך אשר ביד הסריסים ויקצף המלך מאד וחמתו בערה בו:

ותמאן דברי' רבי' נאמרו במיאון זה. בגמ' (מגיל' פ"ק) מכדי פריצתא הואי דאמ' מר שניה' לדבר עביר' נתכוונו אמאי לא אתאי א"ר יוסי בר חנינא מלמד שפרחה בה צרעת, במתנית' תנא בא גבריאל ועשה לה זנב, וההר"י ן' שוש"ן כתב וז"ל אומרם שפרחה בה צרעת ראיתי מי שעשה לו סמוכות ממ"ש כאן נגזר ואמר בעוזיהו כשנצטרע (ד"ה ב' כ"ו) כי נגזר מבית ה' ואני אומר כי עונשה מסכים עם עונה כי היא נשתמשה בישראל שהם קדש כי קדש ישראל לה' כתיב ושבת קדש היא וכמו שהמשתמש במלאכת הקדש עונשו בצרעת כי היא שנשתמשה בישראל וחללן מקדושתן תענש בעונש השולח יד בקדש וזה נכון מאד וכפי מה שקדם שכל המדות בטלו ומדה כנגד מדה לא בטלה ובמתניתא דתנא בא גבריאל ועשה לה זנב ג"כ עשו לו סמך מלשון נגזר עליה בחילוף א"חה"ע וכמו שפירשו השוק והעליה השוק והאליה וכפי המליצה אמרו זכר את ושתי זכרות נעשה לושתי שכן דרשו ויזנב בך הכה אותם מכת זנב שהיה חותך מלותיהן וזורק כלפי מעלה ולי אין צורך לכל זה כי כלל הענין שמצד עוצם פרטיות ההשגחה נתגלגלה סבה מן השמים שתמאן והם אמרו אם ע"פ קבלתם אם ע"פ דעתם הרחבה כי הצרעת פרחה בה או שעשה לה זנב ויחסו הענין הזה לגבריאל כי הוא הנראה לדניאל במראיו וכיוצא בזה אז"ל (איכה א כ) כל רעיה בגדו בה אלו מיכאל וגבריאל עכ"ל ומה שכתב שעשו לו סמוכות לתיבת נגזר ולתיב' עליה אשר לא יקרו בעיניו' דברי צדיקי' הם ובירושלמי דרשו' והראו' ג"ש, והתוספות כתבום בגמרא, ומדבריהם אני למד אחרי שנמצאו ג' נגזר, אשר נגזר עליה, כי נגזר מבית ה', כי נגזר מארץ חיים, כי הרמז בזה לקיים דברי רז"ל שהומתה ושתי שלא כדברי קצת מפרשים כמו שיבא במקומו בס"ד כי אשר נגזר עליה הם ב' דברים שנצטרעה כדברי כי נגזר מבית ה' ושהומתה בדבר כי נגזר מארץ חיים. האמנה מ"ש שנשתמשה בבנות יש' שהן קדש פרחה בה צרעת דברי נכונים הם, ונשוב לדברי האגדה שבא גבריאל ועשה לה זנב ואומר כתב הרשב"א ז"ל בפי' האגדות ז"ל כבר ידעת כנוי הכתובים ב"מ גם בדברי החכמים ז"ל הראש לכל קצ' הדבר החשוב והזנב קצה הגרוע שבו מפני שהראש האבר הראשון והחשוב שבכל בעל חי, והקצה האחרון שבמיני ב"ח הזנב ותשמישו מעט וחלש והוא אומרו הוא יהיה לראש ואתה תהיה לזנב

ותרגום הוא יהא תקיף ואת תהא חלש ואז"ל (אבות פ"ד) הוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים ולתכלית החלש כאשר אמר הנה שני זנבו, האודי' והושאל עוד לכל דבר נולד באדם שאין בן צורך כיבלות המתגדלות באדם ונעשות כיתדות ובעירובין (פ"ב) ויבן ה' אלקים את הצלע רב ושמואל חד אמר פרצוף וחד אמר זנב רוצה בו דבר אחר שאין בו לא פרצוף ולא צורך וזה נתיילד עליה לעונשה כיבלת גדולה והוא לה דבר של כיעור ושל גנאי תחת יופי והוא הזנב שאמרו כאן, ובמאמרם ז"ל בא גבריאל וחבטם בקרקע, בא גבריאל להפוך את סדום וכאלה רבים ומלה זו גזורה מגבורה עכ"ל, ואבא מארי ז"ל פי' בענין הגדה זו דבר נאה ומתקבל וראוי שתדע מה שבא בפסיקתא רבתי אמרו שם, וריויה דרביעאה דמי לבר אלהין וריויה דקדמאה לא נאמר אלא דרביעאה זה גבריאל שהיה מהלך אחריהם כתלמיד אחר הרב וללמדך שהצדיקים גדולי' ממלאכי השרת כיון שראה נבוכד נצאר לגבריאל נזדעזעו כל אבריו ואמר זהו מלאך שראיתי במלחמתו של סנחריב ע"כ, וכיוצא בגמ' (סנהדרין פ' י"א) למדנו כי גבריאל היה מציל זרע זה תמיד ונותנו לראש ולא המיתו במלחמת סנחריב ולא באש הגדולה של חנני' מישאל ועזריה ועתה נהפך לאויב לארורה הזאת אשר היא בת בנו של נבוכד נצר וזהו שעשה לה זנב להורות על זה, ואני אומר ר' יוסי ומתניתא בהא קא מיפלגי דר' יוסי סבר שלא צוה שתבא ערומה כי גנאי גדול הוא ולכן אמר שפרחה בה צרעת דבר נראה והוא עונשן של גסי הרוח כדבריהם ז"ל וזו כאחד מהם, ומתניתא סבירא ליה האי דרבא שצוה שתבא ערומה וכמו שהוכחנו למעלה מפסוק להביא את ושתי המלכה וגו' עיין עליו וכמו כן למדוד לה מדה כנגד מדה ולכן אמר שבא גבריאל ועשה לה זנב שאי אפשר לכסותו בבואה ערומה והוא מבואר, שוב מצאתי במדרש רבתי דאחשורוש כתיבת יד. וז"ל ותמאן מכדי פריצתא הוה דאמר מר שניהם לדבר עבירה נתכוונו אמאי לא אתאי א"ר יוסי בר חנינא מלמד שפרחה בה צרעת כד"א מאנה לנגע נפשי. במתניתא תנא מלמד שבא גבריאל ועשה לה זנב כההיא דתנינן תמן ממאנין את הרחלות שלא יעלו עליהן זכרים ע"כ. ומעתה הוברר הדברים ונצטדקו, ובדבר המיאון הזה ומשפטו ראיתי רוב המפרשים מוסכמים לדעת אחד ויען הה"ר יהודה ן' שוש"ן ז"ל הטיב לכלול דבר כלם בתוספ' טובה אמרתי יהודה יעלה בתחלה וז"ל חכמי הדור שראיתי דבריהם הטריחו עצמם לומר שהדין עמה כי הוא טעה כמה טעיות בזה השכיחות, הא' כי שלח שתבא לו בהזדמן כטוב לבו ביין לא בעצה והמתנה כי דרך נשים שיבאו הגדולי' אל חדיריהן לראותן לא שתצאן מפתח ביתן כדי שיראו העמים והשרים את יופיין כאלו הן משועבדות להם וכ"ש אשה גדולה ומלכה שתבא לפני שריה ועבדיה וזה טעם ותמאן המלכה אם מצד גודל מעלתה ואם

מצד הטע' הכללי כי היא אשה וז"ט ושתי כי מן המוסכ' והמפורסם מכבדה יותר מגופו, ועוד טעה במה שלא זרזה מקודם כי אם בפתע פתאום ?בדבר ראשון מבלי שיקדמנ' הודעה ומתון עצה ובפרט לעת אשר גם היא הקדישה קרואיה והיאך תעזוב אותן גם כי יש בזה מן הבוז והקלון לעת התגדלה עם בנות עירה שתקרא כאלו היא משועבדת אל השרים והעבדים ואלו היא והם באו אליה לארמונה למען ראות גודל תפארתה הנה זה הוא הטוב לה, אך עתה מיאנה בתשובה קשה וז"ט ותמאן וגו' לבא בדבר. ועוד היה מן הטעות כי אחר שהסכימה דעתו בזה הזרות היה לו לתקנו כשישלח ע"י הפרתמים ושרי המדינו' כרשנא שתר וכיוצא בהם כי בזה יראה שהם שלוחיה ועבדיה אשר הובל למלך על ידיהם לא אל השרים והעמים וזה טעם אשר ביד הסריסים עכ"ל ובזה הגנות האחרון הטיב מאד הה"ר מאיר ן' עראמה ז"ל שהסריסים הללו הם האנשים המסורסים הנהוגים אצלם כדי שיהיה לבם נכון בטוח שלא הזנינה עמהם ואחרי ששלח בעדה עמם נראה בפירסום כי לא בטח בה לב בעלה וכדי בזיון וקצף. ואני אומר זדון לבה השיאה כי היה לה טעם לשבח בשגגותיו והיא בגובה לבה העזה פניה ותאמר לא כי ראתה עצמה מלכה ולא בחנה היות אשה לאיש והוא ימשול בך כתיב וממוסרי רז"ל אין מסרבין לגדול וכל דבר לא יכחד מהמלך וכל הדברים והאמרים מרים ומגוני' אשר קדמו ראה ועכ"פ צוה מה שצוה והיא בגאה וגאון אמרה כי אין רצונה לבא בדבר המלך כי איננו כדאי למשול עליה כגודל מעלתה וכמ"ש בגמרא (מגילה פ"ק) שלחה ליה בר אהוריריה דאבא וכו' ואמתת דברים הללו בפסוק ראשון מהמגלה תמצאנו ותעלוזנה כליותך בדבר שכתי מישרים כי הוא מלך בן מלך אבל בערך נבוכד נצר לא היה כדאי לכבד אורות סוסיו ורואה אני דברי הה"ר שמריא האיקריטי ז"ל כי תיבת ותמאן מורה שהפצירו בה עד בוש פעמים שלש, ואין ספק כי השתדלו להסיר כל הגנויות בפעמים הללו ולא שמעה ולא הטתה אזנה כי מאת ה' היתה לה לבעבור הדיח עליה הרעה אשר היתה מתעמרת בבנות ישראל ערומות ביום שבת כמו שקדם, ואומרו אשר ביד הסריסי' אחשוב כי גם זה הוא להגדיל אשמתה כי אם היה הדבר בינו לבינה אין רואה היה תפארתו עבור על פשע אבל היה ע"י אמצעיי' ולכן ויקצוף המלך מאד ועוד נדבר בזה בסמוך בס"ד. ואחרי אשר כתבתי כל זה מצאתי ראיתי דברי תרגו' ירושלמי בפשוק זה והנני מעתיק דבריו ללשוננו הקדוש, אמר השיבה ושתי המלכה ואמרה להם לשבעת הסריסים המסורסים לכו ואמרו לו לאדוניכם השוטה שאף אתם נשטתית' כמוהו אני היא ושתי המלכה בת מלכים דמלכי בבל מתחלה בלשצאר אבי לקבל אלפא חמרא שתי ולא הטעה אותו יינו לומר דברים בלתי ראויים כמוך, באותה שעה הלכו ואמרו לו למלך דברי ושתי המלכה.

וכאשר שמע המלך את הדברים האלה כעס כעס גדול וחמתו בערה בו, ושוב שלח לה ביד שבעת שרי המלכות היושבים ראשונה במלכות עתה לכו ואמרו אליה לושתי המלכה אם לא תשמע דברי ולא תבא לפני ולפני המלכים האלה אהרוג אותך ואאבד יופיך ממך, וכאשר הלכו שרי המלך ואמרו לה לא החשיבה אותם, אלא ענתה ואמרה לכו אמרו למלך הסכל שמועצותיו מקולקלות וגזירותיו בלתי מתוקנות הלא אני ושתי המלכה בת בלשאצר בת בנו של נבוכד נצאר מלך בבל שמיום שנבראתי לא ראה איש גופי אלא אתה המלך, ועתה אכנס אני לפניך ולפני שבע ועשרים ומאה מלכים מוכתרים בכתרים יהרגו אותך ואותי יקחו לאשה השיבה הגדולה שבפרסיות ואמר' לה לושתי אם יהרוג אותך המלך ויאבד יופיך לא תבטלי שמך ושם אבותיך ולא תראה גופך וגוייתך לכל איש אלא למלך בלבד. באותה שעה כשאמרו גדולי המלך שמיאנה ושתי המלכה לבא כמו שאמר המלך אשר שלח ביד הסריסים קצף המלך מאד וחמתו חזקה עליו ע"כ. מה יקרו דברים הללו דברי קבלה מה עצמו מה טובם מה יופים כי הנה חשש המלך שמא לא באה לפי ששלח על ידי אנשים פחותי המעלה המסורסים כמו שקדם, ואף אם קצף כל קולה ועזות דבריה אף גם זאת הוסיף שלוח שרים ונכבדים היושבים ראשונה במלכות ואז הוסיפה על חטאתה פשע רב ועצום בחשוד המלכים ההמה שרי המלך הורגי נפש ולקחו נשי אחרים כד שאמרה שיהרגו למלך ויקחו אותה לאשה הגם כי לכבוד הבאים תלה המיאון בצניעות שמעולם לא ראה בן אדם בשר ערותה ולא ארחיק שתהיה כוונתה שיבא הדבר לידי גמר שיהרגו אותו ואותה יחיו וכהא דאמרי אינשי בהדי שותא (ב"ק פ"ח) פלכא אי נמי שפיל ואזיל בר אווזא ועינוהי מטייפין לארעא ובאופן זה עקצתו ונעקץ. ולמדנו מדבריו שביאור הכתוב ותמאן המלכה ושתי לבא בדבר המלך עתה בפעם השנית כאשר לא באה בראשונה אשר היה ביד הסריסים בפיהם כמו ובידו רצפה דמתרגמינן ובפומיה ממלל, והאמת קשה היה בעיני שתתפאר מלכה גדולה כזו בת מלכים שמיום שנבראה לא ראה איש בשרה ומה הניחה לזונות עד אשר ראיתי בפרקי ר' אליעזר הגדול (פ' פ"ט) ר"ש אומר כל מנהגן של מלכי מדי כשהיו אוכלים ושותים היו מביאים לנשיהם גלויות בשר ערוה משחקות ומרקדות בפניהם כדי לראות ביופי תארן ע"כ. ומעתה הדין עמה להתפאר כי אף אם זה דרך מדי היא מעולם לא עשתה זאת וגם עתה לא תעשה כי איננה כשאר הנשים אשר ימשלו בהן אישהן להכריחן לדבר מכוער כזה, ומזה צמחה קנאת השרים והמה עזרו לרעה בעלות חמת המלך ולכן היטיבו דברי ממוכן בעיניה' וזה שקרא עותה ושתי המלכה על כל השרי' הנוהגי' המנהג ההוא מאז ולמה תאמר ושתי עתה שדבר המלך מגואל וליבו נבזה הוא

בהיו' הדבר זה דרכם כל הימים, ואומר ויקצוף המלך מאד וחמתו בערה בו ביארוהו המפרשי' בפירושי' שוני' או שקצף ובער בתוכו ולא הרא' כעסו או בהפך שבערה כאש חמתו עד שפני להבים פניו ומבלי מתון הזמין דינה תכף ונגמר דינה והוציאוה להריגה, ואפשר לפרש ותמאן לבא בדבר המלך בשום זמן אשר ביד הסריסים עתה כי היה לה לבא אחרי כן אם הקפידה על השלוחים או לבא בלבוש מלכות אם הקפידה לבא ערומה אלא שמיאנה שלא לקיים מאמר המלך ועל שלא באה אז אמר ויקצוף המלך מאד ועל שלא באה אחר השלוחים אמר וחמתו בערה בו ודברי' הללו כראי' נכונים בענין ובכתוב אלא שמצאתי לרז"ל במדרש רבתי (פ"ד) דאחשורוש דברים מורים הפך זה. איתא התם סוף פסוק להביא את ושתי ר' פנחס ור' חייא בר גוריא בשם רב אמר בקשה ליכנס אפי' בצלצול כזונה ולא הניחו אותה אמר לון הן וערומה אמרה אכנס בלא כתר הם אומרים שפחה היא זאת תלבש בגדי מלכות ותכנס א"ר הונא אין הדיוט משתמש בבגדי מלכות הנה מבואר נגלה שרצתה והפצירה לבא ולא הניחוה והן אמת הלשון הזה קשה להולמו ונ"ל לפרש כאשר בחנה בדעתה כי חטאה במיאון או שמעה כי עליה מחרישי' הרעה כל עבדי המלך נתחרטה ורצתה ליכנס ערומה ובכתר רק שיניחוה לכסות בשר ערותה בחגורה כזונה כי אפי' הזונות המבקשות להשביע עיני בני אדם ולהלהיב לבם אל המשגל מכסות ערותן ולא הניחוה כי אמר מאמר המלך והשרים היה ובלבד שתהא ערומה א"כ די והותר שותרנו לה מיאונה במאמר המלך ומה גם אם היה פעמי' כדברי תרגום ירושלמי אבל תבא ערומה אמרה אכנס בלא כתר כי כשלא יהיה דבר מכוסה יראה כי כך עלה במחשבתו אבל בהביאה כתר מלכות ושתבא ערומה ואפי' בשר ערוה יראה שכוונתו לבזותה ולהסירה מגבירה ויאמר המלך הרואים יאמרו שפחה היא זאת כי לא הורגלו אנשי פרס שתראה המלכה בפני בני אדם ולא יכירוה ויאמרו זו שפחה לכן צריך שתבא בכתר מלכות אמרה תלבש בגדי מלכות ותכנס כלומר ושם תסיר בגדי מלכותה ולא תכנס בכתר מלכות שיראה שכוונתו להסיר המלוכה ממנה אמר אין הדיוט וכו' כלומר אם לא תכנס בכתר יאמרו שפחה היא זאת כמ"ש ואין הדיוט משתמש בבגדי מלכות זה נ"ל ליישב לשון זה קצת, ואז"ל מפני שראו תיבת מאד אמרו (שם) ברבתי שצוה הב"ה לשרו של חמה להרבות גחלים ולהגדיל המדורה עד יחם לבבו ותהי כאש בוער עד עת קץ הפלאו' דכתי' וחמת המלך שככה כדאיתא התם:

אמר המר משה מפשטו של רבינו הגדול באומרו שמלך מעצמו שלא היה מזרע המלוכה אפשר כוונת הכתוב כי בראשונה בראותו את ושתי שעשתה משתה נשים נראה כי כוונתה להגדיל עצמה לומר שהמלכות שלה הוא, וזה שאמר גם ושתי ועכ"ז היה בספק

אצל המלך אולי אין כוונת' רק להביא לב שרות פרס ומדי אליה כמו שכיון המלך ולזה שלח להביא את ושתי היות דרך איש לחזר אחר אבידתו רק שכיון לדעת מה בלבה במשתה כי אם הכוונה לשררה לא תבא, וההפך בהפך, ובראותו כי לא באה ויקצוף המלך מאד. וחמתו שהיה לו מקודם בעשות' המשתה בערה בו, וזה שהזכירו כמה פעמים המלך המלכה כי זה מחלקות' בזה אומ' שמאחר שהוא בעל המלכה הוא המלך, וזאת אומרת כי היא המלכה באמיתות, ולזה הזכיר ב' פעמי' מלכה וד' פעמי' מלך והיה אפשר לחסר מהם, רק מפני חסרונו הוצרך להזכיר בכפל פעמים מלך ממה שהזכיר מלכה.

פסוק יג

ויאמר המלך לחכמים ידעי העתים כי כן דבר המלך לפני כל ידעי דת ודין: והקרב אליו כרשנא שתר אדמתא תרשיש מרס מרסנא ממוכן שבעת שרי פרס ומדי ראי פני המלך הישבים ראשונה במלכות: כדת מה לעשות במלכה ושתי על אשר לא עשתה את מאמר המלך אחשורוש ביד הסריסים:

ויאמר המלך וגו' פרש"י כי כן דבר המלך בכל משפט לשים הדבר לפני כל יודעי דת ודין והקרוב אליו לערוך דבריו לפניהם אלו הם כרשנא שתר וגו' כדת מה לעשות מוסב על ויאמר המלך ע"כ ולא ביאר הרב ז"ל יודעי העתים מה הם ולמה נשאנו אחרי שהשאלה היא אל יודעי דת ודין ולא אליהם. וההר"ר שמריא האיקריט ז"ל פי' כי יודעי העתים הם החכמים החריפי' יודעים לענות על מה שידרשו בפתאם ובעתה וזהו יודעי העתים כי היתה השעה לחוצה והוצרך לתשובה פתאומית וטעם כדת מה לעשות כלומר מה דת ומשפט יעשה לה, וכיוצא בזה מצאתי למפרש אחד לא נתפרש שמו שכתב וז"ל יודעי העתים יודעים לשפוט בכל עת שיבא לפניהם דבר קשה מה שאין שום בריה יודעת כדת מה לעשות בו וישפטו הם כדת המשפט וכן (ד"ה א ב) יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל שפתרונו בכל עת שיפלא מישראל מה לעשות והם ידינום כי כן דבר המלך פי' כי כן משפט המלך אעפ"י שכועס הוא על אדם אינו רשאי לגזור גזירה אלא כן אם ישי' הדבר לפני יודעי דת ודין וקרובי מלכות ומי היו באותם הימים קרובי מלכות כרשנא שתר וגו' עכ"ד. וההר"ר אברהם אבן העזר ז"ל כתב ז"ל יודעי העתים היודעים הראוי לעשות כפי העתים שהם משתנות תמיד. וי"א שהם חכמי המזלות, ודת כמו חק ע"כ וכיוצא להראב"ע ז"ל. וההר"ר יצחק הכהן ז"ל כתב וז"ל כרשנא שתר וגו' השרים האלו היו ישישים במלכות יודעים מבטו ומולדו וכל קורותיו ובקש מאתם לפני שאר החכמים שישפטו על זה משפט יסכימו המערכות ודיני הדת אליו ולא רצה

המלך שיהיו באותו המעמד זולתי החכמים לבד והשאר קרוביו כי אין ספק שהיו בחצר המלך מקרובי המלכה ומשרתיה וחשש שמא יפחדו החכמים אם יראום שם ליגזור על משפטה כראוי עכ"ל, ולהראות דוחק המפרשי' בכתובי' הללו העליתי דברים אלה על ספר מה שהיה ראוי להעלים עין מהם, ומפרש אחר לא נתפרסם שמו כתב, וז"ל יודעי העתים הם התוכנים והחכמים הם החכמים בדת וכן פירש הרלב"ג כי קבץ החכמים היודעי' במשפטים והחכמים היודעי' בדת וכן אפרשהו אבל לא באופן שפירשו הוא כי פי' הענין לפי דעתי הוא זה כי הנה המלך הבחין כי אין ראוי שתהיה זה המרד הגדול בבחירת ושתי לב' דברים הא' כי דברי המלך ועניניו אין ראוי שיהיו כפי ההזדמן והמקרה אבל כי משפטי הככבי' יחייבו פרטי ענייניו ולזה ראוי שיהיו אלו מונהגים ממשפטי השמים, והב' לגודל המרד כי איך אפשר תהיה סרבנית המלכה כל כך מצד בחירתה והיא בעלת שכל ולזה חשב שגזרת מעלה היה ולזה קרא ליודעי העתי' שיאמרו אם היא גזירת שמים והוצרך שיהיו אלו חכמי' בדת כי התוכן לא ידע מה תשפוט הדת א"כ הוצרך לב' מיני החכמים אבל המלך רצה שלא יהיו ב' מיני חכמים באנשים מתחלפי', אבל שהחכמי' שידעו הדת הם שידעו המשפט כי יותר ישפוט האדם מה שהוא רואה ממה שאומרים לו ולזה יהיו אלו החכמים עצמם שישאל להם כדת מה לעשות שיהיו יודעי העתים ואמר כי זה לא עשאו המלך עתה לבקש חכמים כאלה כי כבר היו לו מקדם וז"א כי כן היו ענייני המלך ודבריו לפני כל יודעי דת ודין, וזה הפי' יתיישב היטב בפסוקים לפירושי ואפשר שנאמר ג"כ כי כן דבר המלך ר"ל כי היה מדבר המלך לפני כל יודעי דת ודין ר"ל כי היה חכם גדול והיה מדבר עמם בדברי חכמים בענין הזה ובענייני' רבים והיה מכבד החכמי' כי לעולם ענייניו היו לפני החכמי' והקרוב אליו ר"ל כי הם היו קרובי' אליו יותר משרי המלכות ולז"א היושבי' ראשונה במלכות רואי פני המלך שהמלך היה מראה להם פנים יותר בחכמתם והם היושבים ראשונה במלכות, והנה בזה זכר דבר גדול כי זה נאמר בספר הנהגת המדינה כי אחד מהתנאים ששם זכר במלך, הא' שבהם שיהיה לומד החכמה וזכר כאן כי היה מדבר עמהם והיה חפץ בהם. והנה לאלו החכמים שהיו חכמי העתים והדת שאל, אם זה יתחייב מהמערכת ואם יתחייב מהמערכת אם בדבר כזה הסדר הדת שיענש חוטא כזה כיון שאינו בבחירתו והוא מוכרח במעשיו. או אם נראה טענותיה אם הם טענות מספיקות עכ"ל. והנה מנהגו בביאור המגלה הזו להליץ בעד אחשורוש ולהחשיבו ולהכירו לאחרים שהיה חכם וישר בכל דרכיו והאמת אהבת נפשו אהבו חולי היא מבני בניו אשר באו מבנה של אסתר המלכה, והה"ר יצחק בן עראמה ז"ל הטיב אשר דבר בזה. וז"ל לפי שהמשפטים הם על

ב' פנים. הא' מה שילך מהלך הצדק הנמוסי מבלי נטות ימין ושמאל. והב' מה שישמר בו הצדק החלקי באשר הוא שם לפי מקומו ושעתו ואף אם יתחלף הנימוס בי. וכבר יש בחצרי המלכים שופטים ממונים לשפוט על הענין הראשון וגבוהים עליהם חכמי' וידועים בסברא נכונה ודעת ישר לשפוט כפי היושר השני והוא בעל החסיד הישר שכתב החכם בג' מהמדות ולפי שהיה רואה בדין הזה ב' השקפות הא' מה שישפטהו הנימוס בפני עצמו לבדו והיא מסור לכל יודעי דת ודין. והב' מה שראוי שיושקף בו לפי זמן המקרה והיום שנעשה בי. ואולם מהמין הראשון הפטר מג' טענות שקדמו. אמנם מהשני תתחייב לזה נאמר כי לא אמר המלך ענין זה רק לחכמים יודעי העתי' והם בעלי המשפט הב' אשר בידם לשפוט כדין ושלא כדין למיגדר מילתא לצורך השעה ואמרו לא שהדין כך אלא שהשעה צריכה לכך. ונתן סבת נטותו מאלו לאלו כמ"ש כי כן דבר המלך לפני כל יודעי דת ודין כדת מה לעשות, אמר שאם ישפט לפני יודעי דת ודין שהם בעלי המשפט הראשון ראוי שיושם דבר המלך לפניהם דברים כהוייתן לומר כן. כדת מה לעשות במלכה ושתי על אשר לא עשתה את מאמר המלך אחשורוש ביד הסריסים כי הן הטענות עצמן שנזכרו תחלה באמת ופטרוה מן הדין כאשר אמרנו. ועכ"פ מאמר והקרוב אליו נכנס בין הדבקים גם כמוהו ובמלאות וגו' לדעת הראב"ע ז"ל עכ"ל. וההה"ר מאיר בנו ז"ל כתב וז"ל, הנראה בעיני שהיה המלך דעתו נוטה לזכות את המלכה מעונש המלכו' הכללי יותר מלחייבה אף כי קצף עליה ורצה להענישה עונש פרטי הראוי לה מן המלך לבד. וזה כי אין ספק שאי זה עין או חטא אף כי יהיה קטן מאד כבר יכבד עונשו בזמן מן הזמני' כאותו שהטיח את אשתו תחת התאנה וסקלוהו חכמי' ז"ל לא על עיקר המעשה אלא על עשותו בזמן פרוץ ימשך ממנו פרצה מה, הרי שהיה העונש ההוא כדין בהשקפת הזמן ושלא כדין בהשקפת המעשה וכן ג"כ מעשה ושתי בערך אל סבת הקפדת לבא ביד הסריסים הנז' אולי תצא זכאה בדינא, ואם יערך אל הזמן שהיה המלך אז מתפאר לפני כל שרי המלכות והעם אשר בשושן זה חטא גדול אין לו כפרה וגם כי יד המלכים ורשותם מגעת בדינא דמלכותא לדון כפי ראיית עיניהם אף שלא כדין לצורך השעה כענין והריחו ביראת ה' מה שאינו כן בבתי הדינין והסנהדרין אשר נאמר בהם על פי שנים עדים וגו' כי על ב' אלה התפאר איוב כמעיל וצניף משפטי כמו שביארנו שם. ונאמר א"כ שאם יצא דין ושתי לפני בית דינו של מלך אשר כח בהם לעמוד ולדין כפי צורך השעה כאמור אין ספק שיחייבוה, ואם לפני ב"ד הדנים עיקר החטא שלפי התורה יתירוה ועל כן היה בדעתו לשמור גזר דינה של ושתי ולפסוק אותו על פי אותם החכמים הדנים עיקר החטא לבד לזכותה, אבל א"א לו לפי שכבר אמרנו שמנהג המלכים וב"ד

לדון כפי הנראה בעיניהם לצורך השעה, וע"כ הערים לספר הדבר לחכמים היודעים דת ודין יר' הנימוס וגם לדין כפי העת וזהו ויאמר המלך לחכמים יודעי העתים אבל לא הוגד להם להיותו רוצה בהם בעצם כי לפי שכן הוא מנהג המלכים כאמור וזהו כי כן דבר המלך לפני כל יודעי דת ודין אבל עכ"ז שהיו יודעי' עקר גזר הדין מפאת המערכ' כפי העת, לא שאל להם אלא מה משפטה כפי הדת לבד ירצה כשיושק עקר חטאתה והסבה בו וזה כפי הדת והנימוס וזהו כדת מה לעשות עכ"ל, והה"ר יהודה ן' שוש"ן ז"ל אחר שהעתיק וגרע והוסיף בדברי הקודמים אליו כתב וז"ל, ויש לנו מקום לפרש כי אמר המלך לחכמים היודעים בטוב העתים כפי מבטי הככבים או כפי העתים שעברו על הקדמונים כי אעפ"י שהמלך דן כפי חפצו בענייני כבודו כן היה דברו לשום הדבר שהיא שלו לפני כל יודעי דת ודין כי לא יתחברו כלם להחניף למלך כי אחרי שהם רבי' כל אחד יכול לתלות בחברו וזה טעם כל ואמר יודעי דת לדון כפי הדתות הנמוסיו' ואמר ודין כפי המשפט הככביי, ומי שהיה קרוב אצלו לעת אשר שאל מן החכמים, כרשנא שתר ולא אמר והקרובים אליו כי הוא יחיד במקום רבים או שהוא מוסב אל הענין בעצמו שהוא לשון יחיד כמו שיאמר המדבר נקח מהקרוב אלינו ונניח הרחוק אף כי אמר כן על פרטים רבים כי הוא מוסב על קבוץ הדברים שהיא לשון יחיד כן פלפל א' מחכמי הדור, והביא לעד וכל אשר נמצא אתו תכלת וארגמן כי שב אל הענין הנמצא. ועד מוכחש הוא כי פי' הכתיב הוא תכלת או ארגמן או תולעת שני וכמו שפרש"י אמנם אפרין נמטייה כי מדבריו למדנו כי הוכרח רש"י לפרש כן מצד הלשון שאמר נמצא ולא אמר נמצאו מלבד שהוכרח מצד הענין כי אין לשער כי כל שנמצאו לו כלן הביא ולא מי שנמצא לו א' מהן לבד שא"כ מי ומי המביאי' ועוד שהשכל לא יאמת כן לכן פי' או זה או זה ויהיה לשון נמצא אתו מכוון והענין מתוקן. והעד הנאמן שמן וקטור' ישמח לב ויושב את משה ואת אהרן, ויש לי לפרש כי אמר והקרוב אליו להורות על מעלת כל אחד ואחד מאלו הז' שכל א' וא' בעצמו קרוב אל המלך וכן אמר כפי הדת הנימוסית מה לעשות במלכה על אשר לא עשתה כאלו לא יסופק למלך שראויה ליענש אבל סופק מה יהיה עונשה ואמר אשר ביד הסריסים כי מיאונה היה על ידי אחרים כי לא היה בינו לבינה כי ביד הסריסים העיזה פניה ותאמר לא אלך או הוא כטוען בעדה שחששה לכבודה כי חשדתיה אחר ששלחתי לה אנשי' מסורסים ולפי דעת ז"ל ויאמר המלך לחכמים הם חכמי ישר' שנאמר בהם יודעי בינה לעתים כי עשו מהם יועצי המלכות. ולפי שהרחיקו עצמם מתת לו עצה בזה הוצרך לקרא ליועציו הקודמים וזה טעם היושבים ראשונה במלכות כלומר קודם בא ישראל גולים בתוכם וזה נכון לפי

דרכם עכ"ל. והה"ר שמואל צרפתי ז"ל האריך למעניתו בדבר הזה ואביא הצריך וז"ל יודעי העתים יראה היודעים מהדברים העוברים והזמנים הקודמי' קורוני"שטאט בלעז כי אלו ידעו אם קרה בזה הענין בזמן העבר ומה עונש נתן עליו. או יראה יודעי העתים היודעי' לשער הדברים כפי הזמן כי אין דת לכל זמן כמו שכתב המדיני בהנהגת המדינה (מ"ג פי"ב) כי ראוי לשנות דתות האבות אם נמצא עתה יותר טובה כמו שהוא ברפואה ואמר ג"כ כי קצת הדתות בזמן מה ראוי לשנות' אבל לא בנקל אבל לתועלת גדול ולזה שאל אחשורוש ליודעי העתי' שהם היודעים הדת והדין לפי העת והזמן דאם לא כן אחר ששאלתו ליודעי העתים איך יאמר כי כן דבר המלך לפני כל יודעי דת ודין ולא לפני יודעי העתים אשר להם שאל או אם הם ב' דברים מוחלפים יאמר ג"כ לפני כל יודע דת ודין ויודעי העתים, אבל לפי האמת שהכל אחד כי א"א לשפוט ולשער בממשלה היטב אם לא יהיה מלומד בדת כמו שכתב החוקר (מ"ג פי"ג) אמנ' ישפוט לפי הדת כי אם לפי ההשערה והזמן עכ"ז ידיעתה עוזרת מאד לשפוטת האמת בהשערה כמו שהוא עצמו אמר במקומות רבים מזה הס'. או יראה שהחכמים הם יודעי הדת ויודעי העתים הם בעלי שכל ותבונה היודעים לשער הדין לפי הזמן והאיש ושאר הדברים שראוי שישוערו וג"כ שיודעים ליחס הדין ולדמו' הדין והדת לענין הקור' עם היות שאין דת כתובה באותו הענין בביאור או בענייניים שאין דת כתובה ולא דמיון שידעו לשקול ולשער הדין או לתקן הדת וכן כתב החוקר (שם) מהנהגת המדינה כי ראוי למושלים שישמרו הדת ומנהיגיה' ולדברים שאינם נכתבים שיקבצו, אנשי שכל ובינה שישפטום ושיותן מקום לחכמי' שיסדרו ושיתקנו יותר טוב ממה שכתבו, או יראה ששאל ליודעי הדת החכמים, וליודעי דין משפט הכבי', אם אולי זאת השעה מחייבת מיתה או קלון גדול כי טוב ממנו המות ורצה האל שיתקיים בה הקלון והכעס וכל זה אמר לאהבתו לושתי להצילה, כי כן דבר המלך יראה כי זה מנהגו או מנהג פרס ומדי כי אין המלך שופט בדברי עצמו אבל יביא דברו ומשפטו לפני כל יודעי דת ודין וכן כתב המדיני בהנהגת המדינה (מ"ג פי"ד) כי כמו שהרופאים החולי' ראוי שיקראו רופאים אחרים כן ראוי למושלים בדבריה' כי לא יוכלו להוציא האמת אשר בדברי עצמם ישפוטו כי הם מיוסדים על החפץ. ובאלה ראוי שישפוט הדת, שהיא האמצעי' כי כן דבר המלך, לא אמר כי כן דבר המלך אחשורוש יראה כי כן היה מנהג פרס ומדי שהמלך לא ישפוט בדברי עצמו כמו שפירשנו, ועוד האריך בדברים ופי' והקרוב אליו שהכוונה כי היו יושבים קרוב אל המלך, ובפסוק כדת מה לעשות כתב ז"ל לדעתי שהמלך אחשורוש בשערו יופי ושתי ויחוסה רצה לבקש לה התנצלות וכו' ושאל כדת מה לעשות יר' שאין ראוי לעשות דת חדשה לזה הענין אלא

שישפטוה לפי הכתוב ואם אין דת על זה שלא יענישוה לפי הסברא ולזה לא אמר כדת ודין מה לעשות עם היות שהיה דברו מסודר לפני יודעי דת ודין, במלכה ושתי יר' שאין ראוי שתהיה שוה לשאר הנשי' ועוד הקדים מלכה לושתי לרמוז שהיא מלכה קודם שתנשא אליו ומזרע מלכים, ועוד ביד הסריסים שאולי אם לא באה לפי שאין כבודה ולא כבודו ביד הסריסים לפני העמים והשרים ועוד רמז כי הבדל גדול יש במורדה בפניו או שלא בפניו כי אם לפני הסריסי' ע"כ, ואח"כ פי' בהפך זה כי כוונתו לחייבה והניח הדבר לבחירת הבוחר, הראתיך בעיניך דברי חכמים וחידותם להושיב פסוקים הללו על כנם, ואכתי לכל הפירושים לא נתפרסם בדבור ראשון מה נאמר להם ולמה נקרא' יודעי העתים ואת פיהם לא שאלו כי אם כדת מה לעשות, ופסוק והקרוב אליו רחוק מאד מכל הפירושי' המפורשים כאשר תחזינה עיניך כאשר תראה ובחנת דבריהם עד שהרמ"ע העלי' עין ממנו ולא דבר בו דבר ושתיקותו יפה מדבור קצת מהמפרשים כאשר ראו עיניך, וההר"י בן ישועה כתב בשם חכם אחד לא נתפרסם שמו. וז"ל ירצה שהמלך ראוי שידון דיני זולתו אבל לא דיני עצמו, ולז"א המלך לחכמים וגו' שזה הדין לפי שהיה דבר המלך כלומר שהמלך היה בעל הריב לא היה מן הראוי לדון אותו הוא עצמו, ולזה הגישו לפני החכמי', וז"ש כי כן דבר המלך מפני שהוא דבר המלך ראוי שיביא הדבר לפני כל יודעי דת ודין. אז ענה ממוכן שאינו כן שהמלך לבדו בעל הריב וא"כ או' לזה נכנס בלשון שלילה. מש"ה לא על המלך לבדו עותה ושתי המלכה כי על כל השרים, ולזה השרים והעמים הם בעלי הריב וא"כ המלך יוכל לדון ולז"א יצא דבר מלכו' מלפניו עכ"ל, ומצאתי כתוב היושבים ראשונה במלכות פי' בשורה ראשונה לפני המלך.

והנראה אלי הוא כי יודעי העתי' הם הם כרשנא שתר הקרובי' אליו, ואעפ"י שאין ראיה לדבר זכר לדבר מאמר' ז"ל במדרש רבתי, (פ"ד) מאן יודעי העתי' בני ישששכר כד"א ומבני ישששכר וגו', אמרין ליה אדוננו המלך כשהיינו בארצנו היינו שואלי' באורי' ותומים ועכשיו מטולטלים אנו וקראו לפניו המקרא הזה (ירמיה מ"ח יא) שאנן מואב מנעוריו ושקט הוא על שמריו ולא הורק מכלי אל כלי ובגולה לא הלך על כן עמד טעמו בו וריחו לא נמר אמר לון אית הכא מנהון אמרין ליה אית קריבהון הה"ד והקרוב אליו ע"כ וכיוצא בגמרא (מגילה פ"ק) וביאור הכתובי' לפי דבריה' מי שאמר זה לא אמר זה כדרכם ז"ל בכמה פסוקים, מדוע בושש רכבו וגו' חכמות אף היא וגו' אוי לנו מי יצילנו מיד האלי"ם וגו' ויאמרו כל השרי' וכל העם אל הכהנים אין לאיש הזה משפט מות. ויקומו וגו' מיכה המורשתי היה נביא וגו' גם איש מתנבא בשם ה' וגו' חי ה' שכבי עד הבקר בלתי אל המן עינינו וגו' והמן כזרע גד, בספרי תמצאם בפרשת המן, וכמו כן פסוקים הללו ויאמר

המלך לחכמים וגו' דברי אחשורוש כי כן דבר המלך דברי החכמים, וביאור הדברים כי אחשורוש שאל לבני ישששכר אשר עשו מהם יועצי המלכות כדברי הה"ר יהודה ן' שושן ז"ל כמו שקדם, והם דרכו בדרך יוסף הצדיק להמעיט בחכמתו להרבות בכבוד שמים, (בראשית מ' ט"ז) בלעדי אלהים יענה את שלום פרעה וכן בני ישששכר אמרו כשהיינו בארצנו היינו שואלים באורים ותומים כאלו חכמתם לא משלהם היא אבל באורים ותומים והדבר המתיחס אליהם כבר נטל מהם בהיותם גולים ומטולטלים וכי שם חכמי מואב יגידו למלך, ופשר כי כן דבר המלך הם דברי החכמים מענה לאחשורוש על אשר שאל את פיהם כאמור ויאמר המלך לחכמים יודעי העתים הם בני ישששכר כמדובר והם ענוהו דבר כי כן דבר המלך וגו' ותיבת כן אמת כמו כן בנות צלפחד דוברות שתרגם אנקלוס יאות בנת צלפחד ממללן, אף הם אמרו כי באמת ונכון יהיה דבר המלך לפני כל יודעי דת ודין כי מאתם יצא משפט צדק להיותם שקטים על שמריהם, והקרוב אליו מוסב אל דבר המלך הנז' כי מלפני יודעי דת ודין יצא משפט מתוקן והקרוב אליו כי גם אם לא נמצאו הם בעצמם לדרוש מאתם דבר המשפט יש גואל קרוב יגאל דבר המשפט כרשנא שתר וגו' היושבים ראשונה במלכות וראוי להחזיר' למקומם ולשאול מהם את דבר המלך וכל זה בברחם מהשררה כמשפט תמימי דרך ומפחדתם מהיותו הפכפך וינחם על רעתו וכמו שהאריכו בגמרא (מגילה פ"ק) זהו מה שראוי שיאמר בכתובים הללו לפי דרכם ז"ל, ומדבריהם למדנו שיש שיכות ודמיון ליודעי העתים עם כרשנא שתר וגו' אף אנו נאמר הם הם יודעי העתים ההם כרשנא שתר ובכן רואה אני דברי האומרים שכוונת אחשורוש לזכות' מדברי האומרים שכוונתם לחייבה כי הוא היודע שאין כמוה בכל הארץ יפה ובת מלכים וכבר קדם כי כפי דת ודין היא פטורה רק אם אל שטף יודעי העתים תגיע אין קץ לרעתה אם יודעי העתים הם הדנים כפי העת והזמן והוא רצה לסלקם מהדין הזה שלא יטפלו בו. ומעתה נבא אל ביאור הדברים ויאמר המלך וגו' יודעי העתים או יהיו הדנים כפי העת או ששמעו מהזמנים החולפים או החוזים בככבים והוא היותר נכון בעיני כי בזה יצדק אומרו יודעי העתים אשר נראה כי חכמתם היא לדעת אם היא עת רעה או עת טובה מה שלא יצדק יודעי העתים על הדנים כפי העת ע"ד שהשעה צריכה לכך והיה ראוי לקוראם שופטי העתים ששופטים כפי העת. אם לא שנאמר יודעי משפט העתי' ואין זה משפט צדק באמת. גם אם נאמר שהם היודעי' הדברים הקודמים אשר קראם הה"ר שמואל צרפתי ז"ל מזכירים קורוני"שטאט בלעז לא יצדק לומר עליהם שם חכמים כי אם מזכירים היודעים העתים אשר עברו על המלכים והשרים וחכמת מה להם, גם לא יבא על נכון הנאמר שהיו חריפים ויודעי'

להשיב לשעתם מפני שאין זה דבר ישובחו בו ומוסר השלמים הוו מתונים בדין וביאור יודעי בינה לעתים אין דעת חכמים נוחה הימנו רק שהיו יודעים לעבר שני' ועלה קאי אשר יעשה ישראל והוא ענין מועדי ה' ועוד כי הי"ל, ידעי בעתים אם ביאור שהם יודעים בעתה ופתע או לחכמים יודעי לעתים כמו ומבני ישששכר יודעי בינה לעתים, או לחכמי העתים, סוף דבר הנראה נכון שחכמתם לדעת העתים צומח השעה ההוא ומשטרה איך שיהיה אמר להם שלא ירע בעיניהם מה שלא ישאל את פיהם בנדון הזה עם היות הדין נותן שידברו המה ראשונה וזאת לפנים במלכותו בדבר המשפט כפי המובן מהכתובים ויושר הסברא, המלך מדבר תחלה ואח"כ יודעי העתים הלא המה כרשנא שתר כמו שנאמר ואח"כ יודעי דת ודין ובזה תועלת רב בכבוד המלך והוא כי ידעו ראשונה לב המלך כוונתו ורצונו למען דעת את אשר יעשון להביא רצונו לפעל על העת ועל הדין וגם שידעו ראשונה הוראת השעה ויסבבו פני הדת אל מה שיקיים או יבטל הוראתה. כאלו תאמר אם רצון המלך לזכותה וכפי הוראת מבטתה ומונדתה כי עת רעה היא וחייבה שתעשה דבר תתחייב מיתה עליו יבאו יודעי דת ודין ויכריעו ביניהם שישאו את רדידה מעליה ויסירוה מגבירה ימים או עשור ובזה יתוקן עותת ההוראה כי זה דרכה כנודע ליודעי' בחכמה ההיא כי תיקונה לצדד ולהסב פני הדבר אל דומה אליו ואף אם כפי הדין חייבת מיתה עני חשוב כמת וזה דבר המלוכה בממלכת הנכרים האיש אשר יתחייב ראשו למלך אם יש עליו מלאך מליץ בהורידו אותו ממעלתו נחשב כמת, ואם במבט המלך יחייב בעת ההיא מיתה או נגע וקלון והומר הדבר בכעס זה הנה המלכה פטורה והמלך יחוייב להוסיף לה מדיליה רבו יתירא אחרי שהיתה כלי להצילו מהמיתה או הרעה ההיא, ואם כוונת המלך לחייבה וכפי מבט המלך יתחייב היות לו קלון מעותד בעת ההיא הנה המלכה בזה סבה רחוקה או קרובה להקטין דעתו ופטורה מן הדין ויודעי דת ודין ישפטו כמשפט הראשון או קרוב אליו. ואם דבר משפט יודעי העתים הוא ע"ד שהשעה צריכה לכך כמדובר, כמו כן יתוקן הדבר במין ממיני התיקון ולא תמות, באופן כי סדר זה הוא הנכון ומה שיורה על אמיתת דברים הללו הוא דעת המתרגם שכתב בפסוק אחר הדברי' האלה כשוך חמת המלך, בתר פיתגמא האילן כד פג ואישתדך מרווייתי חמריה וכד נח תקוף רוגזיה מלכא אחשורוש שרי למדכר ית ושתי. מתיבן רברבנוי וכן אמרין הלא את הוא דחייב' עלה דין דקטול על מה דעבדת' אמר להון מלכא אנא לא גזרי למיקטלה אלא די תיעול לקדמי ולא עלת ופחידי' למעדי מינה מלכות' ע"כ, ונחזור למה שהיינו בו כי מדעתו שלפני יודעי דת ודין תצא זכאה רצה לפסול ליודעי העתים לדינא' ולכן סנק עצמו מן הדין ובזה נתפרדה החבילה ויבא

הדבר לפני יודעי דת ודין והקדים להסביר הדבר לפני יודעי העתים החוזים בככבים והזכיר להם כי אין סדר למשפט כעת ודיו לעבד להיות כרבו והנה הוא מחריש יתחייב שגם הם יחרישו ולא ידברו וז"ש ויאמר המלך וגו' שלא יתמהו ונא ישתעשעו על מה שהוא מעביר עליהם את הדרך כי נפשם יודעת מאד כי כן דבר המלך לפני כל יודעי דת ודין ותיב' לפני כמו במנחה ההולכת לפני וזאת לפנים בישראל והכוונה כי גם הוא מסדר המשפט שדבר המלך קודם לדבר יודעי דת ודין' והקרוב אליו כלומר המדבר אחריו סמוך וקרוב אליו כרשנא שתר וגו' שבעת שרי פרס ומדי וגו' כי להם ג' סבות יחייבו קדימת המעלה להם מלבד חכמת' בידיעת העתי' כמדובר א' שהם שרי פרס ומדי ולכן ראוי שיוקדמו אחרי שהמלכות הזה משותף להם כמו שקדם בדברי חז"ל המובאים בפסוק ויהי בימי אחשורוש, ב' היותם רואי פני המלך תמיד לא כן יודעי דת ודין כי הם יקראו לשעתם ואחרי כן יצאו מלפני המלך. והאנשים החלה רואי פני המלך תמיד יתחייב שידעו סוד המלך מצפוני לבו ולכן ידברו סמוך לדברי המלך, ג' כי להם קדימת זמן כי הם יושבים ראשונה במלכות ויתחייב כמו כן קדימת המעלה להם ואתה תחזה כמה נפל מהחונף בדבריו אלה בהזכירו מעלתם ונשאו אותם לדבר על לבם על הניחו אותם מדבר המשפט, וכלל דבריו כי אחרי שדבר המלך היה כמו כן קודם לדבר דת ודין והמלך איננו מדבר לעת כזאת להיותו נוגע בדבר המשפט, אף הם כמוהו אחרי שהם כגופו יורה עליו הג' סבות הנאמ' ונשאר הדבר לישפט כפי הדת ולכן אמר כדת מה לעשות במלכה ושתי ולא אמר למלכה ושתי כלומר שיענישוה אך לא בדבר המלוכה כלומר שתשאר בממלכתה והמת אל ימיתוה כי בת מלך היא והיא בעצמה ראויה לכבוד וזהו במלכה ושתי שיעריכו היותה מלכה ושתי וגם שלא היה זה מרד בקום עשה רק אשר לא עשתה את מאמר המלך שהוא בשב ואל תעשה גם כי גם הוא טעה. בדבריה כמו שקדם והוא נתן אצבע בין שניה וגדולה מכלם ביד הסריסי' המסורסי' כמו שנאמר. וכפי דברי הירושלמי המובאים למעלה ששלח אחרי כן לכרשנא שתר וגו' העלים הדבר והבליעו בנעימות כי אחרי שלא נראה לפניה שתחוייב לבא בפעם הראשונה מחמת הדברים הנאמרים ראתה שלא תבא עוד ואדרבא אם היתה באה עם השרים היה נראה כי מגאוה וגובה לבב לא באה בראשונה ונראה כאלו היא מושלת בו ומכריחו למה שאין רצונו וכאשר לא באה עמהם קיימה כי מפני צניעות וחיוב הדברים הנאמרים מיאנה בפעם הראשונה וזה הזכיר במה שלא הזכיר רק ביד הסריסי' כלומר כי אם יש צד אשם הוא על דבר אשר לא באה על פי הסריסים כי על מה שלא באה אחרי כן ביד השרים

אין עליה תורת האשם אדרב' ראוי שתשובה כאמור זה המושג אלי בכתובים הללו והנם דברי' נכוחי' למבין.

האמנה רז"ל בגמרא (מגילה פ"ק) הוציאו פסוק והקרוב אליו מפשוטו ראוי להשגיח בדבריהם ז"ל איתא התם א"ר לוי פסוק זה על שם הקרבנות נאמר אמרו מלאכי השרת לפני הב"ה רבש"ע כלום הקריבו לפניך אומות העולם פרי' בני שנה כמו שהקריבו ישראל, שתר כלום הקריבו לפניך שתי תורים ובני יונה. אדמתא כלום בנו מזבח אדמה כמ"ש מזבח אדמה תעשה לי, תרשיש כלום שמשו בבגדי כהונה דכתיב בהו תרשיש שהם. מרס כלום מרסו לפניך בדם, מרסנא כלום מרסו במנחות, ממוכן כלום הכינו שלחן בלחם הפנים לפניך. לפי' ויאמר ממוכן ע"כ. ופרש"י על הקרבנות נאמר והקרוב אליו לשון הקרבת קרבן, מלאכי השרת הזכירו לפני הב"ה קרבנות שישראל מקריבים לפניו לעשות להם נקמה בושתי ותבא אסתר ותמלוך תחתיה. שתר לשון ב' תורים, מרסנא שמרסו בדם שלא יקרוש ושוב לא יהיה ראוי לזריקה, מרסו במנחות לבוללן עם השמן, מרס לשון מגיש ע"כ, וההי"ר יהודה ן' שוש"ן ז"ל כתב במאמר הזה וז"ל, הנראה מכוונתם כי הפסוק הזה הנכנס בין הדבקים ענייני כי כמו שמהרו קץ ושתי מלמטה כן מהרו אותה מלמעלה כי מליצי יושר אשר בשמים מקריבים חובתה בהקריבם זכות ישראל בכללם אם העשירים המקריבים קרבנות פרים ואם העניי' המביאים קן צפור וסולת מנחות, ואם מצד המקריבים בעצמם והם לובשי תרשיש שהם וישפה, ואם מצד מקומן של שבחים והוא מזבח אדמה הנעשה במקדש, ואם מצד שהיו עורכים שלחן ליושבים לפני ה' וזהו סוף מאמרם שכן סיימו ואמרו לפיכך ויאמר ממוכן כי מן השמים מהרוהו ואף כי הוא הדיוט עכ"ל, ואני אומר כי הוקשה להם פסוק, זה והוא כי כאשר נתקיים בחכמים יודעי העתים לפי פשוטו של מקרא ושם רשעים ירקב כי נשכח זכר"ם למה לא נתקיים כן בשבעה אלה' ודי והותר שיאמר והקרוב אליו שבעת שרי פרס ומדי ומה לנו אל שמות הבעלים על כן אמרו דלדרשא קא אתי, ודברי פי חכם חן בהם וההי"ר אליעזר מגרמיש' ז"ל כתב והקרוב אליו חסר כתיב לכך דרשו ז"ל על הקרבנות במגלה (פ"ק) ע"כ.

ועוד אני מדבר בצדקה רב להושיע דבריהם ז"ל שהוציאו כתוב זה מפשוטו וצריך להקדים דבריהם ז"ל במדרש רבתי (פ"ד) שהזכירו דברים הללו בסגנון אחר כי ראשונה העמידו פסוק זה על פי פשוטו להורות כי לעולם אין מקרא יוצא מידי פשוטו ולהורות נתנו כי לא ילמדו בני אדם להוציא הכתובים מפשוטן חלילה כי אם כה יעשו לא ישאר להם חלק ונחלה במעשה המצות כי הכל יאמרו שהוא רמז או משל חלילה חלילה

על כן הקדימו ואמרו כרשנא שהיה ממונה על הכרשינין. שתר שהיה ממונה על היין, אדמתא שהיה ממונה על אנוגא שבארץ ופי' בערוך כל מה שצומח הארץ, תרשיש שהיה ממונה על המכס, מרס שהיה מסרס את העופות, מרסנא שהיה ממרס את הסלתות, ממוכן זה האיספקסי"שין (נ"א אסקסטי') שבכלם שהיתה אשתו מתקנת להם כל מה שהיו צריכים ע"כ, אחרי כן דרשו זה, ד"א אמרו מלאכי השרת לפני הב"ה אם מתקיימת עצתו של רשע זה מי מקריב לפניך. כרשנא מי מקריב לפניך פר בן שנה. שתר מי מנסך לפניך את היין, אדמתא מי בונה מזבח אדמה כד"א מזבח אדמה תעשה לי. תרשיש מי לובש בגדי כהונה. ומשמש לפניך כד"א תרשיש שהם וישפה, מרס מי ממרס לפניך את העופות. מרסנא מי ממרס לפניך הסלתות, ממוכן מי מכין לפניך את המזבח כד"א ויכינו את המזבח על מכונתו, אותה שעה אמר להם הב"ה ישראל בני הם רעי הם קרובי הם בני אוהבי הם שהוא אברהם דכתיב זרע אברהם אוהבי. מרומם אני קרנם כד"א וירם קרן לעמו ע"כ. הנה בתחלה העמידו דברי הפשט והורו לנו דבר נפלא עד מאד בגדולת המלך הזה להורות לנו כמה גדול כח הרועה המצילנו מידו כי מגובה לבבו להשתמש שימושי' נקלים בשרים הגדולים וכמו שבא בתרגום ירושלמי כרשנא מן אפריקא, שתר מן הינדיקא. אדמתא מן אדום, תרשיש מן מצרים, מרס מרסנא ממוכן מן ירושלם. הנה שהיו שרים מובחרים מד' כנפות הארץ והם שיושבי' ראשונה במלכות והוא משתמש בהם במה שאין דרכם בכך כמו ממונים על היין ועל הבית וכ"ש על סירוס העופות או מירוס הסלתות אשר דברים הללו נעשים ע"י אנשים קטני הערך לא ע"י השרים הגדולים, ואחר זה פירשו פי' אחר אשר הצמיחו אותו למעלה בסוף פסוק גם ושתי המלכה, אמרו שם (מגילה פ"ק) אשר למלך אחשורוש. ר' יודן ור' לוי בשם ר' יוחנן כל מקום שנא' במגלה זו למלך אחשורוש במלך אחשורוש הכתוב מדבר וכל מקום שנא' למלך סתם משמש קדש וחול ע"כ, הנה כי הם ז"ל ראו מלחמה זו של אחשורוש עם ישראל וישראל עמהם כי היא בשמים ממעל ועל הארץ מתחת כאשר היתה המלחמה הראשונה של עמלק כמובא בספר הזוהר בפרשתו של עמלק ולכן צייני ציוני' כי המלך סתם משמש קדש וחול, והנה פה שהיתה צמיחת מפלתן של שונאי ישראל ע"י המשתה הזה כמדובר, ובעלות המן ע"י עצה זו למעלה כמו שיבא עד שלזה יגבה לבו ויבקש לאבד אומה קדושה ועמדו מליצי יושר לפניו יתברך להליץ בעדם וללמד עליהם זכות ממה שהיה בדברי הגמ' (שם) וממה שיהיה בדברי המדרש באופן שאין הכוונה לבד להודיע אופן שמושם כי גם להודיע ההלצה והזכות אשר מלאכי מעלה מזכירים וכמו שדרכו ית' להדליק הנר מתוך החשך כדאיתא במדרש רבה, (פ' ט"ו) ומעלה את השחר

מתוך החשך כדאיתא במדרש שוחר טוב בפסוק על אילת השחר וביארנוהו ביאור שלם במקומו ובא יבא בפסוק ותלבש אסתר מלכות בס"ד, ככה הוציא אור ישראל מתוך החשך שמות הרשעי' האלה, ולכן נדרשו שמות הללו לרע וטוב, ועמוד על כל זה כי נורא הוא, ומאמרם בגמרא (מגילה פ"ק) לפיכך ויאמר ממוכן קיים כל הכתוב ומה שפי' בו החכם הנז' יבא שלום ינוח על משכבו וכיוצא בזה כתבנו למעלה אצל מהומן בזתא חרבונא וגו'.

אמר המר משה בנו, ראיתי זה שהקשה מר נר"ו וקשה לי עוד מה ראה על ככה ר' לוי ומה הגיע אליו, כי הכתוב קראם בשמם וכך הסכי' השם שמות ואין טעם בהם, ועוד כי הפסיק בין הקרבנות עם המזבח, עיין למהר"י ן' שושן ז"ל, ועוד זה השלחן שלא במקומו ומה שנראה לי בזה עמ"ש הה"ר יוסף ן' דוד ז"ל וז"ל כי כוונת בעל המאמר לעוררנו על הפלג' השגחתו ית' על ישראל שמקדי' להם רפואה למכתם. וכמו שהקדים להם ענין בגתן ותרש אשר היה מעשה חשוב בעיני המלך להצלת מרדכי, כדכתיב אחר הדברים האלה גדל ואמרי' בגמ' (מגל' פ"ק) מאי אחר וכו' שהרי אחרי טובה זו שעשה מרדכי לא היה מן הראוי שיאמר שיגדל בעיני המלך שונאו של מרדכי החפץ להמיתו. אלא מאי אחר אחר שברא הב"ה רפואה למכתם שנאמר (הושע ז' א'). ונגלה עון אפרים שנאמרה הרפואה קודם גלוי המכה שזהו העון כן סבב ה' שיזכרו ישראל קודם המעשה ההוא לרצון לפניו וזה באופן שבשעה אשר נתאספו לתת עצה על עסק ושתי שיהיו שמות היועצים מזכירי' זכות ישראל בעבור שיטה ה' לבם ליעץ ענין שתמשך ממנו הרפואה כדכתיב (משלי כ"א א') פלגי מים לב מלך ביד ה' כי הכל היה תלוי במיתת ושתי בעונה, ושתכנס במקומה אחותנו אם בישראל והנקודה שעליה סובב כל זה היא העצה הזאת בהתבונן האדם בפעולות המביא עצותי מרחוק. אז מגיד כח מעשיו והעלה במעלו' מעולו' נפשו במושכל ההוא, ומלבד זה היה טעם נכון לר' לוי לומר מה שאמר כי היה מפורסם להם ז"ל כי שרי האומות למעלה מקטרגים על ישראל וכמו שאז"ל על שרו של עשו כנגד יעקב וכן שר מצרים וכו' ומקרא מלא הוא בדניאל (דניאל י"ב) שר מלכות פרס ושר מלכות יון וכו' ואין אחד מתחזק עמי על אלה כי אם מיכאל שרכם וכו' באופן שהיו שונאיהם של ישראל כלים אם יצילו בעצתם לושתי. וההפך שהיו ישראל הורגי' בשונאיהם אם ימיתוה בעבור שאפשר קרוב שיבא הדבר למה שבא שתמלוך יהודית, וכבר אמרו ז"ל אע"ג דאיהו לא חזי מזלי חזי' אין ספק שהוא תמה גדול איך הסכימו שרי פרס ומדי לתת עצה זו ולא מיחו בידי שריהם או הם בהם, אלא ודאי השגחתו ית' לזכות לישראל היה זה ששמות היועצים עצמם היו סנגורים על ישראל מורים זכותם והיו

גוברים על הקטגורים יען וביען המביא הדבקות והקשר בין ישראל לאביהם שבשמים הוא בית המקדש והקרבנות, והשמות המורים בית המקדש על שם ששכינתו וקדושתו ית' שורה שם והקרבנות שנתקרב באמצעותם וכו'. ועינן הסדר מלבד מ"ש אבא נר"ו קודם הביא קרבנות העשיר כרשנא שתר, ואם לא תשיג ידו קרבנות העני ומה גם כי בעונות רובם עניים, ואח"כ בא מקום נקרבי' עד מטה. ואח"כ המקריב תרשיש, ואחר כך הקרבת הדם בין במזבח העולה בין במזבח הקטרת או בפרכת מרס מרסנא ואחר כך המנחו' אשר הם עם קרבן העני בפרטות ואם ברוב הקרבנות מרסנא. ואח"כ השלחן אחרון אחרון, ממוכן, ומפני שהיה העון על דבר השלחן עשה המלך לכל העם הנמצאים וכו' והמלך והמן ישבו לשתות יבא המלך והמן היום אל המשתה, היה האחרון ממוכן מזכיר עון השלחן משתה אחשורוש וזכות השלחן של לחם הפנים. ומורה על שהתיאשו ישראל במשתה אסתר כמו שכתב מר אבא נר"ו ושיזכו לסעודה שלחן פורים, וכמו שמצאתי כתוב כתיבת ידי החכם כמהר"ר יהושע הלוי בן אלקבץ ז"ל וז"ל אמרו ז"ל מנין לחנוכה ופורים מן התורה לפי שבפר' אמור אחר סיום המועדים הזכירם ברמז' (ויקרא כ"ד ב') צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך רמז לחנוכה, ובשתים מערכות שש המערכת על השלחן רמז לסעודת פורים. ועיין בפי' המגלה מבעל העקידה ז"ל שכתב שפסוק גדל המלך עד והעיר שושן נבוכה ירדנו ששה מעלות. ומפסוק בלילה ההוא ואילך התחלנו לעלות בגרם המעלו' כלפי מזרח, עד ליהודים היתה אורה, והנה השלחן היה נתון ממזרח למערב, נמצא שצדקו מאד דבריו, ששה מעלות למזרח וששה למערב, וכתיב (ויקרא כ"ד ז') ונתת על המערכת לבונה זכה תרגו' מר דכי רמז למרדכי, וסמך ויצא בן אשה ישראלית וכו' אולי רמז לדריוש בן אסתר שהרגו אלכסנדרוס, והנה זה המאמר מסייע מאד לכל מה שכתבנו שאמר כלום הכינו לפניך שלחן של לחם הפנים כי ממוכן שזהו המן סבב להוסיף לנו סעודת השלחן, ותרגומו מסייעני שאמר בשלשה האחרונים שהיו מירושלם והליצו טוב לאבד האויבת ולקיים האהובה על המלכות, וקראו לחם הפני' שהיו לו פנים לכאן ולכאן ובדבר שחשב לעקור רגל מן השוק קמנו ונתעודדנו עכ"ל, ועם הסגנון אשר הביא מר אבא נר"ו אמרו מלאכי השרת לפני הב"ה שאם מתקיימת עצתו של רשע זה מי מקריב לפניך וזהו שאמר והקרוב אליו יבא הסדר באופן זה, כרשנא מי מקריב לפניך פר בן שנה. שתר מי מנסך לפניך את היין. אדמתא מי בונה מזבח אדמה כד"א (שמות כ' כ"א) מזבח אדמה תעשה לי, הרי כלם קרבנות עשיר ותמידין והמקום. תרשיש מי לובש בגדי כהונה ומשמש כד"א תרשיש שהם הרי המקריב, מרס מי ממרס לפניך את העופות הרי קרבן עני. מרסנא מי ממרס לפניך את

הסלתות, גם כן, ממוכן מי מכין לפניך את המזבח כד"א (עזרא ג') ויכינו את המזבח על מכונתו, אפשר על מזבח הקטרת עם היות שנראה שמדבר במזבח הנחשת או בשלחן:

פסוק טז

ויאמר מומכן לפני המלך והשרים לא על המלך לבדו עותה ושתי המלכה כי על כל השרים ועל כל העמים אשר בכל מדינות המלך אחשורוש:

ויאמר ממוכן אמרינן בגמ' (שם) תאנא ממוכן זה המן ולמה נקרא שמו ממוכן שמוכן לפורענות ואפשר שדרשו זה משנוי כתיבת שמו במקום הזה מן הראשון כו נכתב פה ממוכן הוא"ו קודם למ"ם שניה להורות מום לשון פורענות כן לשון הכנה מוכן ומזומן לפורענות הוא שיסד הפייטן הוא המן לפורענו' מוכן ולכן דרשוהו בפסוק זה מפני שינוי שנשתנה בו ולא דרשוהו בפסוק והקרוב אליו והוא ענין נאה, והה"ר אליעזר מגרמיזא ז"ל כתב ממוכן בגימטריא "זה ה"מן ע"כ, ושלי יותר נאות, ועם היות ממוכן זה שפל אנשים אנשי המעלה כנודע כי הוא אחרון אחרון במנין ואין ספק שהיו יושבי' כסדר הבכו' כבכורתו והצעיר כצעירתו ומה גם כי זה קטן ובזוי מאד כדאמרינן בגמ' (שם) תאנא המן ספר של כפר קרינוס היה עשרים ושתים שנה וכמו שעוד יבא בס"ד. וכנראה כי מאפס ותהו עלה לגדולה. ואף גם זאת התחיל בדבור ואמרינן בגמרא (שם) א"ר אבא בר כהנא מכאן שהדיוט קופץ בראש, ולפי דבריהם אפשר לומר לפני המלך והשרים כאשר תרגם אונקלוס (במדבר ט"ז ב') ויקימו לפני משה בדבר קרח וקמו לאפי משה ולא תרגם קדם משה כדרכו להורות שקמו להכעיסו ולגלות פני' כנגדו וכן דבר ממוכן הנה לפני המלך והשרים כי ראה כוונת המלך להצילה מן המות כמו שקדם ופחד או ראה בשרי' סימני' מורים כי כך דעתם ולכן התריס כנגדו, וע"ד זו אפשר לפרשו כמו שפירשנו לפני כל יודעי דת ודין שהוא כמו לפני מלוך מלך לבני ישראל לפני שחת ה' אשר פירושם קודם וביען עד עתה המלך הציע שהוא אינו רוצה להטפל בדבר זה להיותו נוגע אליו וגם שלא ידברו יודעי העתים אשר זה א' מהם שקדם בפסוק והקרוב אליו, פחד שמא יחזור בו המלך וירצה הוא לפסוק הדבר או השרים האחרים יודעי העתים ושמא יזכוה לכן קפץ בראש קודם המלך והשרים ובמדרש רבתי (פ"ד) אמרו ר' פנחס ור' חלקיה בשם ר' סימון ור' אלעזר ור' יוחנן חד אמר דיננו כדינהם וחד אמר אין דיננו כדיניהם מאן דאמר דיננו כדיניהם כדתנן דיני ממונו' הטומאו' והטהרות מתחילי' מן הגדולים ודיני נפשות מתחילים מן הצד, ומאן דאמר אין דיננו כדיניהם מה מקיים ויאמר יהודה ויאמר ממוכן נראין דברי יהודה נראין דברי ממוכן ע"כ. זו היא גירסת הספרי' המדוייקים עם שלא נמצאה בספרי הדפוס ונכרין דברי אמת, ונ"ל דה"פ אחרי שדיני נפשות מתחילים מן

הצד איך התחיל יהודה בדבר יוסף ולא התחילו קטני השבטי' כי נמכר הרי הוא כשבוי אשר הוא קשה מרעב ומחרב כנודע מדבריהם ז"ל בגמרא (ב"ב פ"ק) והוא הקושי הנמצא פה אחר שאין דיננו כדינם למה התחילו בקטן ויהיה הקושי עצום ורב אחרי שאין דיננו כדינם והם בדיני נפשות מתחילים מן הגדול ואנחנו נתחיל מן הצד איך הוחלפה השיטה והם התחילו מן הצד הוא ממוכן קטן שבכלם ואנחנו מן הגדול הוא יהודה אשר גבר באחיו ויהי להם למלך אלא שזה וזה חד הוא כי כוונת ויאמר יהודה הי' נראין דברי יהודה וכמ"ש (בראשית ל"ז כ"ז) וישמעו אחיו מה שלא נאמר בראובן אעפ"י שנשמעה ונעשתה עצתו, ויש לי בטעמו של דבר ענין נאה, והוא כי האומר מה שהוא איננו עושה אין ראוי שישמעו דבריו ולכן ראובן שסלק עצמו מן הדבר ואמר השליכו אותו אל הבור הזה ולא אמר נשליך אותו כי הוא איננו רוצה להטפל בזה לא נאמר בו וישמעו אחיו כי לא עשו דברו מפני שדברו הוא אלא מפני שטוב הדבר בעיניהם, לא כן יהודה כי אמר לכו ונמכרנו אני ואתם ואני בראש יורה עליו אומרו לכו כאלו אמר לכו אחרי ונמכרנו לכן וישמעו אחיו, ולכן פתח דבריו אמר הכתוב ויאמר יהודה נראין דברי יהודה כי רוח הקדש שמחה בדבר כי על ידי עצה זו תצמיח גלות מצרים אשר היה יעקב ראוי לרדת שם בשלשלאות של ברזל כדבריהם במדרש שוחר טוב (מזמור ק"ה) בפסוק ויקרא רעב על הארץ להצמיח צדקה ותהלה כנודע, וכמו כן פה נראין דברי ממוכן כי משם הצמיחה מפלת ושתי וכלות מלכות הרע נבוכד נצר הרשע והצמיחה תהלת והצלת ישראל ע"ד אומרם (מגילה פ"ק) כי לולא אגרות ראשונות וכו' וכמו שיבא בס"ד. ואפשר לפרש שכוונתם שהתחילו בגדולים אחרי שאין דיננו כדיניהם וכמו שנראה מסדר המשפט הנזכר למעלה ולא נראו דבריהם ולכן לא נזכרו ולא נכתבו עד אשר דבר ממוכן ונראו דבריו ונזכרו ונעשו, וכן דבר יהודה כי אי אפשר שישבו לאכול לחם אחרי אשר עשו המעשה הרע ההוא ושהסיחו דעתם ממנו אלא ודאי שהיו נושאים ונותנים בדבר לאמר אולי ניצול מהנחשים והעקרבים כי יודעים הם כי הוא צדיק בכל דרכיו ויעשה לו נס להצילו מיד אותם שאינם בעלי בחירה ורצון מה שלא יציל אם יפול ביד שונאים בעלי בחירה וכן משמע מדברי ספר הזוהר. והדעת נוטה שהיו רוצים לחזור עליו ולהרוג אותו אחרי שהמצילו בפעם הראשונה הוא ראובן איננו שם כדבריה' ז"ל ועלה קאי מה בצע כי נהרוג וכו', ושוב מצאתי כדברי במדרש ר' תנחומא איתא התם והבור רק אין בו מים אבל נחשים ועקרבים היו בו מה עשה ראובן הלך וישב באחד מההרי' לירד בלילה להעלות את יוסף ותשעה אחיו יושבים במקום אחד כאיש אחד בעצה אחת להמיתו עברו עליהם ישמעאלים וכו' ומעתה הוברר הדברים כי ענין ויאמר יהודה איננו תחלת

דבור אדרבה אחרי אשר נשאו ונתנו וגמרו להמיתו ויאמר יהודה ונראו דבריו' וכן ביאור ויאמר ממוכן נראין דברי ממוכן ורוח הקדש אומרת כן, והה"ר אליעזר מגרמיזא ז"ל כתב אלו ז' יועצים למלך היו כל א' יומו לכך אין בתחלת שמותיו ו' כמו ושתר ואדמתא לנן דבר ממוכן ביום השביעי שהוא ז' להם ע"כ, ואני אומר כלם היו תמיד יועצים אלא שכל אחד שולט יום על דרך ז' ככבי לכת בשבעה ימי השבוע כנודע, ועוד כתב הה"ר אליעזר מגרמיזה זלה"ה. ז"ל מומכן כתיב מום של המן כאן נעשה לפי שיעץ להרוג את ושתי היה לבו של אחשורוש עליו עד שאמרה אסתר וגרמה לתלותו ע"כ, ואפשר לפרש לפני המלך והשרים כי המלך באות נפשו להצילה כמו שקדם לא שאל בפומבי ליודעי דת ודין ולא נמצאו שם בעת ההיא רק ליושבים ראשונה לפניו וקרובי' אליו שאל אם שמעה. אזנם כדת מה לעשות ולהכי טרח וכתב לן קרא והקרוב וגו', רואי פני המלך היושבים ראשונה במלכות מלבד מה שכבר דובר בו כי שאל את פיהם בחשאי ובדרך סוד כדת מה לעשות למען דעת אם יגישנה למשפט יודעי דת ודין אם לאו. וכוונת הכתוב ויאמר המלך וגו' כי כן דבר המלך כמו כן בנות צלפחד דוברות כי באמת דבר המלך יהיה לפני כל יודעי דת ודין ולהיות הקרובים אליו כרשנא שתר וגו' רואי פני המלך היושבים ראשונה במלכות שאל מהם בלאט כדת מה לעשות כפי הדת מה יהיה משפט המלכה ואם ישמע מדבריהם שתצא זכאית בעונש קל כמו שקדם יגישנה למשפט ואם יראה שלה משפט מות ישים יד לפה, וזה דרך אחר בכתובים ההם, והנה הרשע הזה בגובה אפו הרים קולו וגלה סוד המלך וזה אומרו לפני המלך והשרים ומעתה אין כח ביד המלך להסתיר הדבר עוד. וכה אמר בדברו אם כדבריך כן הוא שאתה נוגע בדבר ולכן אתה לוקח עצמך לצד אחד וגם תרצה להעביר הדרך ליודעי העתי' ושתהא נדונת כדת, אין איש בכל מלכותך יוכל לדון אותה כי כלנו נוגעי' בדבר כי על מי לא עברה רעתה וז"א לא על המלך לבדו עותה, וכוונתו להבאיש את ריחה כי ראה כוונת המלך להצילה בעונש קל כאמור ולכן הקטין והמעיט מריה באומרו מה לעשות במלכה ושתי על אשר לא עשתה וגו' כאלו אין בענין ההוא רק מיאון וסירוב בשב ואל תעשה כמדובר וזה הגדילו ואמר עותה שהוא בקו' עשה ממש וגדול עונה מנשוא. והה"ר יצחק עראמה ז"ל סיים דברי ממוכן על פי דרכו בדברי אחשורוש (בפי' מגלה אסתר) וכה אמר ממוכן א' מן השרים הקרובים אליו היושבים ראשונה במלכות אמר לו שאין צריך לדין הזה אל החכמים יודעי העתים כי בזולת השקפת העת והזמן רק בבחינת עצמו ואשר נעשה אליו תתחייב מן הדין כי כאשר יהיה החטא מפורסם ובדברים המפורסמים אין החטא לאיש אחד לבדו כי אם לכלל המדינה או המלכות, אז אין לדונו בטענות חלקיות פרטיות רק

במספיקות מפורסמות לפי שאומר החטא הוא מפורסם לכל, והטענות המצילות או המקילו' מן העונש אם הם מושכלו' לשופטים אינם מפורסמו' לרבים דרך משל המכה אביו או רבו בפרהסיא, אעפ"י שבחיקור הדין תמצא למכה שום טענה אין לקבל אותה. כי ההמון לא ירדו לסופה וישאר פרסום החטא בפיהם לאמר פלוני הכה את אביו ונצל בב"ד ויהיה דוגמא לדורות וימשך נזק כולל למדינה. והוא אומרו לא על המלך לבדו עותה ושתי המלכה שיקובלו בדינה טענות אלו, כי על כל השרים ועל כל העמים אשר בכל מדינות המלך אחשורוש כי יצא דבר המלכה וגו' אמר כי בזה לא יושקף כי אם למאמר המפורסם שיאמרו המלך אחשורוש אמר להביא את ושתי המלכה לפניו ולא באה ולא יתפרסם להם אם היה לה טענה או טענות בזה. עכ"ד.

פסוק יז

כי יצא דבר המלבה על בל הנשיב להבזות בעליהן בעיניהן באמרם המלך אחשורוש אמר להביא את ושתי המלבה לפגיו ולא באה

כי יצא דבר המלכה וגו'. הפסוקים האלה לדעתי יפורשו בשני מיני ביאור, הא' כי הוא חלק הנשים לב' חלקי', הא' כלל הנשים פחותות הערך ולאלה קרא כל הנשים, הב' שרות פרס ומדי' אמר כי יצא דבר המלכה על כל הנשים ההדיוטות והפחותות להבזות בעליהן בעיניהן כי תאמרנה המלך אחשורוש וגו' ולא באה ולא יבחינו אם ערומה אם מלובשת ומה גם אם נדקדק תיבת באומרם [ר"ל לשון זכר] כי האנשים יספרו בבתיה' הדבר וכל אשר יוכלו להעלים ולהמעיט בדבר יעשו ויגידוהו דרך קצרה אמר להביא את ושתי המלכה ולא באה, ומזה ימשך כי הן יבזו בעליהן וישאו קל וחומ' מהמלכה אמנם שרות פרס ומדי לא תעשינה כנשים המשחקו' ההמה להבזות בעליהן, אבל במר נפש וייאוירוה תאמרנה וכדי בזיון וקצף יהיה הדבר הזה ששלח המלך אחריה ומיאנה לבא, ושיעור הכתוב והיום הזה תאמרנה שרות פרס ומדי אשר ישמעו את דבר המלכה לכל שרי המלך ביאורו שישמעו לכל שרי המלך ספור הענין והמקרה הרע ההוא. אז תאמרנה וכדי בזיון וקצף גם למלך גם לשרים, לכן אם תאבה עצתי שמוע יצא דבר מלכות עה"ד שנבאר ולא יעבור אשר לא תבא ושתי כי עכ"פ תבא ומלכותה יתן המלך וגו', ונשמע פתגם המלך ואז כל הנשים יתנו יקר לבעליהן הן הנשים הארורות אשר אמרנו כי יצא דבר המלכה על כל הנשים כי שרות פרס ומדי לא תבזנה בעליהן בעיניהן, ואם ישלחו בעליהן אחריהן תבואנה ערומות וחשופות שת אחרי שזה דרכם כסל למו להביא נשותיהן ערומות לפניהם בעת אכלם ושתות' כמו שבא לעיל בפסוק ותמאן המלכה ושתי מדברי פרקי ר' אליעזר הגדול (פ' כ"ז), הביאור הב' כי אם ושתי לא תבא

אעפ"י שתהרג תצא תקלה גדולה כי יצא דבר המלכה על כל הנשי' וגו' ולא באה כלומר כי לא כבשוה ולא יכלו לה להעבירה על רצונה ובחרה מות מחיים וכמו שקדם בדברי המתרגם שאמרה לה הגדולה שבפרסיות שתבחר מות מחיים ושלא תבא בסוף פסוק ותמאן תמצאנו' ולכן המשפט הנכון שיביאוה בעל כרחה ואח"כ תהרג ובכן תענינה שרות פרס ומדי לנשים המשחקות כאשר תרחבנה פיהם לדבר בגנות בעליהן ובהבזותן אותם באומרם המלך אחשורוש וגו' ולא באה והיה מה שהיה ממנה ואם הומתה אין מי שיקוה שלא ימות כמותה בגדולת הלב כי בחרה למות ושלא יכבשוה ולא ינצחוה אז תאמרנה להן שרות פרס ומדי וכדי בזיון וקצף עשה לה המלך שהביאה בעל כרחה ושהרגה ושיעור הכתוב לפי דרך זו כי יצא דבר המלכה וגו' והיום הזה תאמרנה וגו' אם על המלך טוב עצתו זאת ימשך שתאמרנה שרות פרס ומדי וכדי בזיון וקצף. ואחשוב שעל ב' פירושים הללו פליג בגמרא (מגילה פ"א) רב ושמואל רב אמר כדי הבזיון הזה לקציפה הזאת ושמואל אמר כדי הקצפון הזה לבזיון הזה, רב רמז לביאור זה האחרון כי בודאי היא הבזיון שבזה אותה המלך בהביא אותה בעל כרחה לקצפון שהקציפתו, ושמואל רמז אל הביאור הראשון כי כדין קצף המלך על אשר בזתה אותו כלומר הקצף היה כדאי לבזיון ומה מתקו דברי הראב"ע ז"ל שיהיה היום האמור כענין (יחזקאל כ"ד ב') כתוב לך את שם היום את עצם היום הזה כי יהיה היום הזה בפיהן למשל ומרגלא בפיהן זכרו את יום המשתה והתבוששו ושימו יד לפה כי לא טובים אתם מהמלך וכן בתרגום ירושלמי ארום יפוק פתגמא דמלכתא על כל נשיא כלהון למהוי שייטין בעליהון בעיניהן ותהא כל אתתא אמרה לבעלה דילמא את יקיר מן מלכא אחשורוש די אמר דתיתי ושתי מלכתא קדמוהי ולא צבית למיתי, ובמדרש רבתי (פ"ד) ויאמר ממוכן מה ראה ממוכן קופץ בעצה תחלה, ר' יוחנן אמר תלתא אמוראין חד אמר על ידי שהיתה מסטרתו בקורדקין שלה על פניו לכאן ולכאן, פי' מכה לחייו במנעלה, וחד אמר ע"י שלא הזמינה לאשתו לסעודת נשים וחד אמר ע"י שהיתה לו בת והיה מבקש להשיאה למלכות, מאן דאמר ע"י שהיתה מסטרתו שאמר לא על המלך לבד"ו עותה ושתי המלכה, ומאן דאמר ע"י שלא הזמינה אשתו שאמר כי יצא דבר המלכה וגו' הדא היה דלא היתה תמן מאן דאמר ע"י שהיתה לו בת שאמר ומלכותה יתן המלך וגו' ע"כ, הנה האמוראים הללו המה ראו אומץ לבב ממוכן ואשר תקע עצמו לגמור דינה כן תמהו אחרי אשר נראו מדברי המלך שכוונתו להענישה בעונש קל איך מלאו לבו לדבר עליה רעות ולא פחד שמא המלך יחזור בו בהפיג חמתו, ולכן דקדקו בכתובים ותרין אמוראין ראו כי בחמת רוחו דבר והשלישי ראה כי עינו הטעתו, והנה הראשון קבל שושתי בגובה לבב הכתו

במנעלה דרך בזיון אולי היא היה עז כנגדה והיא השתדלה להכניעו ולכן כאשר ראה כי בא יומה השתדל בכל עוז להפילה בל תקום עוד, ודקדק זה ממאמר לא על המלך לבדו, כלומר לאו חדתא היא לה ולא חדא היא לה להקל בכבוד השרים כי כבר נסתה והורגלה בהבזות שרי המלכות וגם עתה היתה כוונתה להבזותם וז"ט כי על כל השרי' אשר בכל מדינות וגו' כי בקטן הקרוב אליה התחילה וכראותה כי לא נענשה עליו יגבה לבה עד להשחית במלך ובשרים, והאחר דקדק אומרו כי יצא דבר המלכה וגו' כי אם היו שמה הגבירות כלנה ושרות פרס ומדי מה ענין כי יצא אלא שכוונתו כי יש ויש נשים אחרות לא הזמינה אותן אל המשתה והן נשי השרי' כענין באשתו שלא נקראה. והאמור' הג' ראה שנתן עינו בגדולה כי אם הוא נקרא שופט לא כיועץ אם יקח המלך אשה טובה או רעה ודי לו נגמור דין ושתי שיביאוה בעל כרחה ויסירוה מגבירה או ימיתוה ומה לו לשאחרי כן אלא שעינו הטעתו וכמו שעוד נדבר בו ולכן אמר ומלכותה יתן המלך וגו' כי הוא הנכסף ממנו. ועוד שם במדרש רבתי (פ"ד) כי יצא דבר המלכה. אמר שמא בלאדרין הות צריכה ע"כ, כך הוא גירסת ספרי דוקני וגירסת הספרים אמר שמואל בלא דרין הות צריכה בדותא היא, וביאור דבריו ראשונה יש לפרש תיבת בלא דרין דא"לף יתירתא היא והוי כמו בלדרין והם שלוחים כדאיתא בב"ר (פ"י) ר' יצחק בן אלעזר הוה קאים ומטייל על משוניתא דימא דקסרין פי' מקום שהים עולה מזעפו ראה שם קולית אחת פי' כד אחד הגמיאיני נא מעט מים מכדך תרגומו מקולתיך או ביאורו סל כמו עשירים מביאים בכוריהם בקלתות של כסף, הזורק גט לחיקה או לתוך קלתה, והות מצנע לה והות מתגלגלא מצנע לה והות מתגלגלא, זאת מוכנת לעשות שליחותה עבר חד בלדר ונכשל בה ונפל בה ומת, אזל פשפשוניה ואשכחוניה טעין כתבין על יהודאי דקסרין ע"כ, ודכוותה בויקרא רבה. (פ' כ"ב) ודכוותה במדרש ר' תנחומא פרשת זאת חקת התורה, ואחר ביאור הלשון דע דבתרגו' שני כתוב כי יצא דבר המלכה ארום יפוק גזרת מלכתא על כל נשיא לאתגלגלא מאריהון קומיהון. הנה שהפליג ממוכן ברעת ושתי שתצא דבר מלכות מלפני' על כל הנשי' להבזות בעליהן בעיניהן ומעתה ביאור הדברים שמא רצים היא צריכה לשלוח על הדבר יצא מעצמו על כל הנשים ובחנם תשלח רצים אלא שמרוב גאותה וגאונה ולהשפיל כבוד המלך והשרים תשלח הרצי' רוכבי הרכש מה שאינה צריכה וכל זה להבאיש את ריחה:

פסוק יח

והיום הזה תאמרנה שרות פרס ומדי אשר שמעו את דבר המלכה לכל שרי המלך וכדי בזיון וקצף:

והיום הזה תאמרנה וגו'. מלבד מה שכבר דובר בו נכבדו' למעלה עוד נוסיף לקח בו. ואומר כתב הה"ר יהודה ן' שושן ז"ל, נדחק רש"י בכתוב הזה ואמר מקרא קצר הוא תאמרן לכל שרי המלך את הדבר הזה, ויותר נכון מה שפי' הראב"ע והיום הזה יהיה האמור והוא הפעול, כלומר שיזכרוהו תמיד ולא ישכח מפיהן כי יאמרו לבעליהן דיו לעבד שיהיה כאדוניו, והנה יש בזה שני דברים די בזיון שיבוזו בעליהן וגם קצף וכעס בין איש לאשתו כי ירצה להתגבר ולמשול בה כמשפט. או יוסב וכדי בזיון למלך שיהיה לשנינה בפיהן אם הדין עם המלך או עם המלכה ויש שפי' תאמרנה מלשון האמר' היום, יתאמרו כל פועלי און ולי אין צורך כי בתחלה אמר כי יצא דבר המלכה וגו' כלומ' שיהיו בעליהן בעיניהן בעין הבזוי באומר' הנה המלך לא גבר באשתו מה יעשו העבדי', והנה זה יהיה מצוייר בעיני כל הנשי' וזהו כנגד כי על כל העמים והשרות הגבירות לא די שיהיה זה שמור אצלן כי היום הזה תאמרן בפיהן לבעליהן וכדי הוא בזיון שבזת' מאמר המלך והקצף שהקציפתהו שמצד השרים אין ביד המלך המחילה אמנם די בבזיונו והקצפו לפי האמת להעניש' אעפ"י שמצד חלקו יהיה בידו למחול עכ"ל. ונכון הוא' וכן נמצא בדברי המתרגם ויומא הדין אמרין שלטונתא דפרס ומדי דשמעין ית מלייא דמלכתא לכל שולטנייא דמלכא כמיסת די הוי בסירותא למירגז עלה' הנה שתרגם עה"ד הנאמר אלא שעשה ו' וכדי בפה רפה בלשון ישמעאל כדברי הראב"ע במקומות רבים, וכאלו אמר והיום הזה וגו' לכל שרי המלך תאמרנה דברי' יש בהם כדי בזיון לקצוף עליהם ויהיה ו' וקצף כמו ו' של ולא יסור לבבו שהיא סבה ללא ירבה שלא יסור לבבו יכן וכדי בזיון לקצף, וכבר קדם למעלה ענין בזיון המלך להמשיכו כמו כן על השרי' בפסוק כי יצא דבר המלכה מדברי המתרגם עיין עליו, והה"ר יוסף גאקון ז"ל המתיק הענין ביותר וכה אמר. והיום הזה הרצון בו מה שעבר היום הזה ממרד המלכה יאמרו ויזכירו השרות לשרים כשיתקוטטו איש ואשתו וימשך מזה בזיון גדול אם יאמר בפני אחרים ואם בינו לבינה יצא הקצף עכ"ד ויהיה ו' וקצף לפי זה כמו ומקלל אביו ואמו שהוא כמו או אמו וכן וכדי בזיון או קצף כי לא יחסר אחד מהם:

פסוק יט

אם על המלך טוב יצא דבר מלכות מלפניו ויכתב בדתי פרס ומדי ולא יעבור אשר לא תבא ושתי לפני המלך אחשורוש ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה.

אם על המלך טוב, הנה יעץ עצה גדולה ונפלאה והפליג להשפילה ולהפילה ולהגיעה עד עפר. וזה כי מי גבר יראי' עדיין המלך בתוקף כעסו ומר רוחו חור' קור' אותה מלכ' כדת מה לעשות במלכה ושתי ולא ירא לנפשו מלפסוק הדין כנגדה לכן העצה היא יצא דבר

מלכות מלפניו כלומר זה הדבר השגור בפיך המלכ' ושתי יצא ולא תקרא בשם זה עוד, ולא יעבור אשר לא תבא ושתי לא המלכה ושתי כאשר אמרת עד כה נמצא מה שקראה עד עתה ממוכן מלכה דרך לעג לא על המלך וגו' כי יצא דבר המלכה לקרא לה אחרי כן ושתי בלא שם מלכות. והה"ר מאיר עראמה ז"ל כתב יצא דבר מלכות ירצה לא דבר מלך לבד כי אם דבר מלכות כי להם דבר מלך לבד כי אם דבר מלכות כי להם דבר המשפט, ולתקן עותתה על המלך ועל השרים יעשה לה שתים אלה, אחת יביאו אותה בעל כרחה ולא תעבור אשר לא תבא ושתי לפני המלך, ומעתה לא ישאר לנשים פתחין פה כלל כנגד השרים ועבדי המלך, ובגלל חטאתה אל המלך ביחוד, מלכותה יתן המלך וגו' כי לזה אין צורך אל המלכות כלל ולהיות משפטיו אלה כנגד הצבור והיחיד אמר וייטב הדבר בעיני המלך והשרים כי הנה התיקון הזה תיקון כולל לכלם עכ"ל ושפתים ישק' והנני מוסף משלי נופך על דבריו, יצא דבר מלפניו כמו שכבר בארנו לפני דת ודין לפני המלך שהם כמו קודם כמו לפני מלוך לפני שחת ה', אמר איעצך כי אחרי שיש בדבר הזה דבר כולל לכל המלכות ודבר פרטי אליך שראשונה תוציא לאור משפט המלכות ותנקום נקמתם וזהו יצא דבר מלכות מלפניו קודם שישתדל בנקום נקמתו' ולא יעבור וגו' ואח"כ ומלכותה יתן המלך במתון ועצה. ובזה יתן ההשקט למלכות כי יראו מלכם עושה כבוד עצמם עקר תחלה וראש ואח"כ כבוד עצמו טפל אחר גמר דינם. ועוד אני אומר כבר נכפל למעלה כי כוונת אחשורוש לפוטרה מן המיתה ומביטול המלכות רק שתענש בעונשה מה וכמ"ש מה לעשות במלכה ושתי כלומר לעשות מעשה בה ושתשאר מלכה. לכן השיב ממוכן' יצא דבר מלכות מלפניו הדבר הראשון הוא שמלכותה תעדי מינה ויכתב בדתי וגו' ולא יעבור אשר לא תבא ושתי אחרי שלא באה כאשר נקראה בשם המלכה ושתי בכבוד בכתר מלכות ראוי שתצא עתה בחרפה ובוז בשם ושתי לבד לא המלכה ושתי ועוד יראה לי יצא דבר מלכות מלפניו ולא תשאל ולא תנסה לא ליודעי העתים ולא ליודעי דת ודין כי אפשר שתצא זכאית באחד מהם ותהיה לבוז רק מלפניו, וכיוצא בדבר מצאתי אל הה"ר אליעזר מגרמיזה ז"ל שכתב ולא יעבור מלא וי"ו אפי' יבקשו ו' שרים שלך ויועציך שתעבי' רעתה לא תשמע להם, אשר לא תבא לפניך לדין ותהרגנ' כיון שלא באה עד עתה ג"כ לא תבא לעתיד עכ"ל. ודברי המתרג' נוטי' לזה שכתב ולא יתבטל הדא גזרתא דלא תיעול ושתי קדם מלכא, ומן בתר דתיתי קדם מלכא יגזור מלכא ויעדי ית רישא דילה ע"כ, ואפשר יצא דבר מלכות כדי שלא יראה שהיה הדבר בלי הסכמת השרים והפרתמי' רצוני שלא יחשבו כי נעשה הדבר בעל כרחם יצא דבר מלכות כלומר הפרסום יהיה בשם המלכות מטעם המלך וגדוליו וענין המעשה יהיה מלפניו,

או ירצה שלא תאמר להמלך על הדבר אתה או השרי' כדרך המלכות להתיעץ על דבר פחות מזה ימים או עשור כ"ש על דבר חמור כזה שאם ככה את עושה יתבטל הכל כי בת דינא בטל דינא וכאשר תפיג חמתך ממך ידעתי לא תעשה דבר וחרפתך לא תמחה ולכן עצתי יצא דבר מלכות מלפניו כלומר עתה בעת ובעונה הזאת מבלי מתון כלל, וזה אצלי תכלית דקדוק מלפניו ואומר ויכתב בדתי פרס ומדי פי' מורי הה"ר יוסף טאיטאצאק ז"ל לא תשאל כדת מה לעשות אבל אתה תעשה הדת מכאן והלאה ויכתב בדתי פרס ומדי למען יעמדו דבריך ימים רבים. ושוב מצאתי אל הה"ר שמואל צרפתי ז"ל כדבריו ואמתתן של דברים הוא הנאמר בתרגו' ירושלמי ובזמן דגזר ממוכן גזירתא הדא דחיל מן נפשיה ואמר דלמ' לא יעביד מלכא גזירת' הדא וכד תיעול ושתי ותשמע די גזירתא הדא גזרית עלה ותידון יתי דינון בישין ותקטול יתי אלא אנא אחוי למלכא אחשורוש די לא תיעול ושתי קדמוהי ואומי יתיה במומתא דפרסאי דאינון דחלין מנהון לכן אמר ממוכן אין על מלכא ישפר יפוק דין פתגמא מן קדמוהי ויכתוב ויימי בגיזרתיה דפרסאי ומדאי ולא תבטל דלא תיעול קדמוהי דמלכא אחשורוש ומלכותה יתן מלכא לחברתה דטבא מינה. הנה הפלא לדבר בהורות שפחד אליו את המלכה כי ראה המלך מליץ בעדה ככל אשר אמרנו ונפשו יודעת מאד כי המלך הוא הפכפך וירא לנפשו שמא לא תעשה עצתו והמלכה תעשה בו שפטים ולכן נתחכם להשביעו תחלה באלהיו, וביאור הכתו' לפי דבריו אם על המלך טוב צריך שתקיים איסר ותוציא מפיך ויכתב כדי שלא יהיה בו ניחום וחזרה והדבור והכתיבה יהיה בדתי פרס ומדי כלומר כמנהגם שהוא לישבע באלהיהם ולא יעבור על שבועתו והשבועה היא אשר לא תבא וגו' כדי שלא תהפוך לבך ובמתק שפתיה תדיחך. ואחרי אשר השביעו היתה העצה ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה ועם זה דבר ויעש המלך כדבר ממוכן על נכון כי נשבע וקיים איסר שלא תבא עוד וכמו שיתבאר. וענין לרעותה הטובה ממנה פי' אבא מארי ז"ל שתהיה טובה ממנה ר"ל מעצמה לא תבדוק במשפחתה ובעמה כי אם שתהיה היא טובה מעצמה. ושוב מצאתי אל הה"ר שמואל צרפתי ז"ל כדבריו, ואני למדתי מדברי אבא ז"ל כי ממוכן פחד שלא תמצא מלכה כמוה ביחס ובמעלה בת מלכי, ומה גם אם נתן עיניו שתהיה בהו מלכה כמו שקד' למעלה בפסוק כי יצא דבר המלכה וגו' ונראין הדברים כי פחד על פחיתותו בהיותו בוז משפחו' ספר של כפר קרינוס כ"ב שנה כדברי התוספות והוא עבר לפנינו. והנה גם הוא אחרינו בפסוק וירכיבהו וגו' ולכן אמר שתהיה היא טובה בעצמה ממנה לא ממשפחתה ובית אביה וזה נראה מוכרח בכתוב דאי לא תימא הכי לרעותה הטובה ממנה למה לי וכי ס"ד שתהיה רעה ממנה עד שלסבה זו דרשה ר' חנינא בריה

דר' אבהו במדרש רבתי (פ"ד) כתיב (איוב ה' ל"ח) כי הוא יכאיב ויחבש ימחץ וידיו תרפינה בלשון שנטלה מלכות מזקנה שאמר לו שמואל ונתנה לרעך הטוב ממך. בלשון הזה חזרה לה המלכות הה"ד ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה, הנה שראו הפסוק מיותר ואמרו לדרשא ואי לדרשא דרשת אבא מארי ז"ל נכונה עד מאד, וההה"ר יצחק הכהן ז"ל כתב פרפרת ערב אמר כי מספר אותיות לרעותה כמספר לך אסתר ע"כ ונזדרק' נבואה בפיו של ממוכן. וההה"ר יהודה ן' שושן ז"ל כתב וז"ל אם על המלך טוב יצא מלפניו מלהקרא דבר מלכות וריבו אחר שהוא דבר השרים והמון העם ויכתב בדתי פרס ומדי ולא יעבור מליכת' משפטה והוא שלא תכנס עוד לפני המלך ואפי' כפלגש וז"ט אשר לא תבא ושתי ואעפ"י שהיא תשוב ממשובתה ושאונה. ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה שתהיה טובה מצד עצמה ולא שתהיה טובה מצד אבותיה בענין שלא תתגדל על המלך כושתי מפני שהיתה מגזע בת מלך וכמאמרם ז"ל (מגילה פ"ק) או יהיה ממנה כמשמעו והנה טובתה הוא במוסר ולא ביופי כי לא אמר וטובת מראה, נמצאו פשטן של דברים כי עונשה הוא שלא תבא לפני המלך לעולם וסוף דבריו ולא יעבור כלומר שלא יתקיים דבורה שלא תבא אל המלך אבל תבא ומלכותה יתן המלך לרעותה עכ"ל, ועיניך הרואות מה שקדם אלינו רבו דבריו אלה טרם בא דבריו אלינו ומה גם אומר שלא תבא עוד אעפ"י שתשוב ממשובתה כי כבר הקדמנו מדברי רז"ל (שם) שבקשה ליכנס כזונה ולא הניחוה בסוף פסוק ותמאן המלכה ושתי תמצאנו ודעת לנפשך ינעם ומשני המקומות תלמד היות הכוונה שלא תבא היא מעצמה רק שיביאוה בעל כרחה כאחת הנבלות כי אחרי אשר מרתה פי המלך לאמר לא אבא המור' כי הוא ברשות' לבא או שלא לבא מבלי שיהי' רשות אחרי' עליה שורת הדין שיביאוה והיא לא תבא להראות כי איננה ברשותה כאשר דמתה עוד כתב החכם הנזכר דברים צדיקים ראוי שיובאו הנה עם מה שילוה אליהם אמר ז"ל וכבר פלפל אחד מחכמי הדור כי לא נדונה להרג ממקרא ומסברא ממקרא כי אין המומת בבל יבא ומה טעם לומר אשר לא תבא אם תהרג ועוד כי אין מלכות מומת שיותן מלכותו לזולתו עד שיאמר ומלכותה יתן המלך לרעותה כי על החי שמעבירי' מלכותו לזולתו יאמר בלשון הזה לא על המת כאומרו (שמואל א' ט"ו כ"ח) קרע ה' את ממלכות ישראל מעליך ונתנה לרעך הטוב ממך, ומסברא כי איך תומת ועונה קטן מהכיל ההרג אף כי במר' ובמעל תמאן לבא, כ"ש שיש להפך בזכותה אם מעט ואם הרבה לפי הפירושי' הנז' ואין זה מספיק אצלי כלל כי אין הכרע מהמקרא כי יש לפרשו כי אמר ממוכן יצא דבר מלכות כלומ' דבר גדול מלפני המלך מבלי הבטה אל הדת הנימוס' אשר אמר המלך כדת מה לעשות אלא

יצא דבר מלוכה שהיא העברת החק והדבר הגדול היוצא מן השורה והדת יכתב בדתי פרס ומדי ואמר זה על הריגתה וז"ט אם על המלך טוב כבר אפשר שיהיה בזה מכפל הבזיון למלך כי הפצירה מלבא עד שנהרגה, לכך אמר ולא יעבור כלומר שלא יתקיים דבורה שלא תבא לפני המלך אבל תבא ומלכותה יתן המלך או כמו שפרש"י ולא יעבור זה החק מביניה' כי יודע ויכתב כי מתה על אשר לא באה אל דבר המלך ויהיה תבא עבר במקו' עתיד עכ"ל, והן אמת אם המפלפל הזה הוא אותו אשר הזכירו בהקדמת ביאורו יספר בגנותו מגאונו וגאותו כדי הוא הבזיון אשר בזהו שם לקצפון הזה אשר מלאו לבו לחלוק על גמרא ערוכ' שבידינו (מגילה פ"ק) שנשחט' ערומה בשבת וכמו שיבא בפסוק ואשר נגזר עליה ועבור על דברי חכמים במדרשות אשר כלם מסכימים בזה ובתחלת העיון נפלאתי מהחכם המשיב למה הטריח עצמו להההביל ההבלי' כי באמת דברים הללו אין להם שורש וענף לא טעם ולא ריח, שבתי וראה כי מדת חסידותו הביאתו לזה והריחו ביראת ה' שמא יבאו התלמידים אשר לא שמשו כל צרכם ויגלו למקום המים הרעים האלה ונמצא שם שמים מתחלל לכן טרח וכתב מה שכתב. ואחזה אנכי אשית לבי כי כבוד חכמים חכמי ישראל רבותינו הקדושים חקור דבר, וראשונה אפלא מה איש הזה אשר דחק עצמו והכחיש המפורסם ומפורש בפי הכל אשר עדיו לא היה איש פוצה פה ומצפצף לא לעזר ולא להועיל כי אם לבשתו אשר הוא חולק על דברי חכמים. ומה טעם מצא במ"ש כי אין המומת בבל יבא כי אם תהרג היאך תבא, ואלה הם דברי' מרבים ההבל כי אפי' היה כדבריו אשר ביאר אשר לא תבא, שהעונש היא שלא תבא מה שאינו כן ואין דעת חכמים נוחה בדעת זה, והנה המתרגם תרגם ולא יתבטיל הדא גזרתא דלא תיעול ושתי קדם מלכא ומן בתר דתיתי קדם מלכא יגזור מלכא ויעדי ית רישא דילה וגו' ואף אם היה ביאור הכתוב כאשר היא אומר מאי קושיא והלא דבר גדול הוא אם תומת כמו מלכה שתבא לפני המלך ויהרגוה. מה שאין כן כי לא תבא ויסירו המלכות ממנה ויתנוהו לאחר ועיניה רואות ואחרי כן ישחטוה אלה באמת מאה מיהות ומה שהביא ראיה מפסוק קרע ה' את ממלכות ישר' הביא קטיגור לעצמו כי לא נתנה המלוכה לדוד בחיי שאול אף אם נמשח למלך והנה כאשר אמר דוד לאביגיל על דבר נבל מורד במלכות הוה אמרה לו שאול קיים הוא ולא יצא טבעך בעולם ואמר הוא וברוך טעמך כדאיתא בגמ' (מגילה פ"ק) הנה שנתינת המלכות לדוד הוא אחרי מות שאול והמציאות הורה עליו כי אחרי מות שאול נמשח למלך פעמים ראשונה על בית יהודה ושנית על ישראל, ומה שהקשה מהסברא לא עלתה לו סברא זו אלא מפני בעטו ברבותינו הקדושים כי מי ששמע דבריהם והאמין להם על הקטנה שבבזיונותיה חייבת

אלף מיתות ואתה המעיין חזור לאחריך וראה מה שכתבנו למעלה אמרות טהורות אשר לרז"ל ויאורו עיניך ולא תמשך אחרי האיש הזה לא במה שכתב בזה ולא במה שכתב בהורות שממוכן היה גדול שבשבעת השרים והחכם הנז' הרבה לסתור דבריו אח"כ ניחם על הדבר וכתב ולמה אטריח עצמי לבטל את הבטל, ואעשה כן גם אני לא אזכרנו ולא אדבר בשמו אחרי שהוא נעשה אפטרופיא לרשיעי לושתי ולממוכן, ובדבר ושתי כתבתי מה שכתבתי ביען הוא דבר נוגע אל מה שהושרשנו בו כל מדותיו של הב"ה מדה כנגד מדה והיא היתה מתעמרת בבנות ישראל ערומות ולכן כאשר עשתה כן נגזר עליה ונשחטה ערומה ובשבת וכמו שיבא ופה לא עשיתי מאומה כי אין בדבר תועלת:

פסוק כ

ונשמע פתגם המלך אשר יעשה בכל מלכותו כי רבה היא וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן למגדול ועד קטן:

ונשמע. רואה אני המפרשים כלם מסכימי' בטעם הכתוב כי ממשפט הזה אשר יעשה ימשך שישמע בכל המלכות, וכל הנשים יתנו יקר וגו' לא כן אנכי בביאורו רק זה. כהא דת"ר (סנהדרין פ"ח) ד' צריכי' הכרזה מדיח, ובן סורר ומורה, וזקן ממרא, ועדי זוממין. וביאור וכל ישראל ישמעו ויראו הלא ציווי כלומר השמיעו והכריזו זה כדי שיראו. וכן אצלי דבר ונשמע וגו' ותשמיע, יעשה המלך והוא לשון ארמי כמו שכתב הראב"ע, והנכון אצלי מה שכתב הה"ר אברהם אבן העזר וז"ל פתגם דבר ממש כמו אשר אין נעשה פתגם הרעה ויתכן שניהם לשון משפט ופסוק (קהלת ט' י"א) אשר אין נעשה פתגם הרעה יוכיח ודברי המתרגם כמטין לזה שתרגם ואשתמע פתגם גזרת מלכא די יעביד בכל מלכותיה גם רש"י ז"ל פי' אשר אין נעשה פתגם מעשה הרעה משפט מעשה הייעה. ואם כדברי המפרשי' כן הוא יהיה ביאורו אם תשמע לעצתי בפעם הזאת ימשך כי מכאן ואילך כאשר תגזור אומר יתקיים וזהו ונשמע פתג' המלך כלומר יקובל כענין ושמענו ועשינו שמע ישראל. (דברים כ' כ"ז) כלם ענין קבלה, בודאי יקובלו דבריך אם כה תעשה, מה שלא יקובלו בזולת זה. כי יאמרו איך ימשול בנו ולא משל באשתו וזה צריך שתעשה לפי שמלכותך רבה היא וכל עצמך במשתה הגדול ופיזור הרב והראות הגדולה והתפארת מדאגה מדבר פן יבגדו בך כאשר עשו בשכבר כמו שבא למעלה ומה תעשה בהכלי' אותך עתה כי לא קובלה גזרתך בביתך והיאך תקובל בקצוי ארצות ולכן צריך לעשות דבר מפורסם מאד למען יראו יושבי קצוות מאותתיך כי בשמעם אשר עשית למלכה כזאת בת מלכים על אשר מרתה את פיך בדבר קל עם היות לה התנצלות רב כמו שקדם ואף גם זאת הרגת ולא חמלת אז באמת יראו וייראו ממך ורגזו וחלו

מפניך' כתב הר"י ן' הראש ז"ל בספר פרפראות (פרשת תצוה) ונשמע ג' במסורת ונשמע קולו בבאו אל הקדש. את כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. ונשמע פתגם המלך והיינו דאמרינן במגלה אמר רבה מקרא מגלה ותלמוד תורה, מקרא מגלה עדיף, מקרא מגלה ועבודה מקרא מגלה עדיף והיינו (שמות כ"ד ז') כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע דהיינו תלמוד תורה. ועבודה דכתיב בהו (שם כ"ח ל"ה) ונשמע קולו, ונשמע פתגם המלך היינו מקרא מגלה וסמיך כי רבה היא, אלמא דעדיף טפי ע"כ. ומאבא מארי ז"ל שמעתי כי של ת"ת הוי סוף פסוק כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע ושל עבודה באמצע פסוק והיה על אהרן לשרת ונשמע קולו בבאו אל הקדש לפני ה' וגו' ושל מקרא מגלה בריש פסוק ונשמע פתגם וגו' למדנו כי מקרא מגלה בראש, ועבודה באמצע ותלמוד תורה בסוף ולעולם מקדימין מ"מ ומאחרים ת"ת, ובמדרש רבתי (פ"ד) ונשמע פתגם המלך ר' לוי ור' יצחק ר' לוי אמר פתגם גדול אנו עתידי' לשמוע מזו שנכנסה למלכות מהו אבל גדול ליהודי' ור' יצחק אמר פתגם גדול אנו עתידים לשמוע מזו שנכנסה למלכות מהו שמחה וששון ליהודים ע"כ, הגם כי כבר הקדמנו למעלה דבריהם כי בכל מקום שנאמר בו המלך סתם משמש קדש וחול בפסוק והקרוב אליו תמצאנו אף גם זאת דברי ממוכן הם אל המלך וצריך לפרשו בשמוש החול, לכן אומר כי כוונתו לומר כי בעשותו דבר זה ביום זה מבלי מתון מנהו והלאה לא יסרבו במאמרו בין רע לטוב בין אבל גדול לשמחה וששון וזה אומרו שם ובכל מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע אבל גדול ליהודים ובכל מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע שמחה וששון ליהודים מבלי הדעת מה זה ועל מה זה לא בזה ולא בזה רק באשר דבר מלך שלטון, עוד (מדרש רבתי פ"ד). שם א"ר יהודה בר סימון ונשמע פתגם מלך מלכי המלכים הב"ה שאמר בחכמתו ותבונתו כי מחה אמחה את זכר עמלק ע"כ וזו דרך הקדש יקרא לה כי המלך הנז' פה הוא על מלך מלכי המלכים וכבר הקדמנו לך למעלה כי הב"ה מדליק את האור מתוך החשך, כמו שבא בפסוק והקרוב אליו ומשם תתבונן כמו כן דברים הללו כי בעשות נקמה בושתי משם תצמח רעת זרעו של עמלק, ומדברים הללו נשמע ביאור אחר במסורת ונשמע ג' כי בזכות התורה והעבודה האמורים בנעשה ונשמע ובונשמע קולו בבאו אל הקדש כמדובר ימשך ונשמע דבר מלך ממ"ה במפלת עמלק כמו שנאמר, אחר הדברים האלה אמרו ז"ל (שם) דברים קשי ההבנה ז"ל, כי רבה היא רב ושמואל, רב אמר הדא מלכותא רבתא להדא חטיתא רבתא, ושמואל אמר הדא חטיתא רבתא להדא מלכותא רבתא וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן ע"כ, ויש לדקדק מה בין רב לשמואל ועוד דבר וכל הנשי' למאי אתא, ואני אומר חלקו במה שחלקו המפרשים בביאור כי רבה היא מהם ביארו

רבה מוסב אל המלכות ותיב' כי אעפ"י כמו ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתי' כי קרוב הוא אעפ"י שקרוב הוא, כי תוריש הכנעני (יהושע ח' י"ח) כי רכב ברזל לו אעפ"י שרכב ברזל לו, (תהלים מ"א ה') רפאה נפשי כי חטאתי לך אעפ"י שחטאתי לך ורבים כהם, ומהם ביארו כי רבה היא מוסב אל ושתי אשר היא רבת המעלה ותיבת כי לשון לפי אשר הוא השימוש היותר הטבעי אליה, והנה רב אמר ונשמע פתגם המלך אשר יעשה בכל מלכותו צריך שתשמיע פתגם הרעה אשר יעשה לה בכל המלכות אעפ"י שהיא רבה הממלכה ויראה טורח גדול להשמיעו בכלה אף גם זאת צריך להשתדל להשמיעו ולהודיעו כי גם החטא עצום ורב ומה גם בהיותו מהמלכה ואם לא היה החטא כ"כ גדול לא היה צריך להטריח כ"כ להשמיע העונש כי מעצמו היה נשמע אבל ביען המלכות הוא רב אי אפשר שישמע מעצמו אם לא תשמיעהו, וביען החטא הוא רב ועצום אעפ"י שהמלכות גדול ורב צריך שנטריח עצמנו להודיעו ושמואל אמר צריך שתשמיע זה בכל מלכותיך לפי שהמלכות רב הוא וגם אם יתפרסם הדבר לקרובים השומעים העונש אשר נתת לה לא יתפרסם לרחוקי' ולכן צריך שתשתדל בכל עוז להשמיעו לפי שהחטא גדול והמלכות גדול ואם לא היה המלכות כ"כ רב לא היינו צריכים לטורח זה כי מעצמו היה נודע ואנו צריכים כי כל הנשי' יתנו יקר לבעליהן למגדול ועד קטון לכן צריך להודיעו בהשתדלות נמרץ וזה טעם וכל הנשים האמור בסוף המאמר אשר יתיישב יותר לדברי שמואל מדברי רב במעט עיון תשיגנו. עוד במסורת וכל הנשים ג' (שמות ל"ה ב'). וכל הנשים אשר נשא לבן אותנה בחכמה טוו את העזים (ירמי, כ"ד ט"ו) ויענו את ירמיהו כל האנשי' היודעים כי מקטרות נשיהם לאלהי' אחרים וכל הנשים העומדות קהל גדול וגו' וכל הנשי' יתנו יקר לבעליהן. והר"י ן' הרא"ש ז"ל בספר פרפראות (פרשת ויקהל) כתב אלו הנשים שנתעסקו במלאכת שמים יתנו יקר אבל אותן הארורות שמקטרות לצבא השמי' גרמו שגלו והיו למשל ולשנינה ע"כ, ואני אומר כל הנשים יתנו יקר לבעליהן הן לטוב הן למוטב הן לטוות שאין חכמה לאשה אלא בפלך, הן לעבודה שהיא זרה להן יתנו יקר לבעליהן כי גם אם יהיה זר עליהן את אשר יצוו בענין בואה לפני המלך ערומה ישמעו ויעשו כמו שאר הנשים הארורות שם המבלעדנו אנשינו עשינו לה כוונים וגו' כי שמעו בקול אישיהן ועל פיהם היה להן כל ריב וכל נגע לקטר למלאכת השמים. וההה"ר אליעזר מגרמיזה ז"ל כתב 'היא 'וכל 'הנשים 'יתנו אותיות השם למפרע מאת ה' היה כי אלמלא אגרות ראשונות לא נשאר שריד ופליט ואני אומר אם תזכור מה שכתבנו בפסוק ראשון כי השם בהיפוך אותיות מורה דין תבין כי נדונה במדת דינו הקשה ולכן נרמז השם בהיפוך המורה עליו כאמור.

פסוק כא

ויטב הדבר בעיני המלך והשרים ויעש המלך בדבר ממוכן:

וייטב הדבר וגו'. כבר הקדמנו למעלה כי להיות עצתו זאת תיקון גדול ופורסא דמלתא לגדולי' ולקטני' וכמו שחתם דבריו למגדול ועד קטן כי כלם נהנים ממנו בעצה זו לכן הטיבו דבריו בעיני המלך אף כי הי' דעתו לפוטרה בעונש קל כמו שהוכחנו בשכב' ובעיני השרי' אף כי קפץ בראש כלם והעביר עליהם את הדרך דרך המוסר והמנהג הנהיג אצלם לכלם הטיבו דבריו כי מה' היתה נסבה, ואומרו ויעש המלך כדבר ממוכן יפורש על פני' שוני' ראשונ' להורות גודל הנס ועיצ' ההשגח' אשר היה ראוי לשאת ולתת בדבר ואי אפשר שלא יהיה בכלם מי שיכריחהו טבע האמת או הקנאה לחלוק על דבריו והלכה רווחת בעינן עצה שופט' ועצה מצלת ופותחין בזכות תחלה ואם פתחו כלם לחובה ולא יומת הזכיר פה כי כאשר חתם דבריו לא היה בהם פוצה פה ומצפצף לא לזכות ולא לחוב' ולכן טרח וכתב לן קרא ויעש המלך כדבר ממוכן ולא אמר ויעש המלך כן, להורו' כי ממוכן לבדו פתח וסיי' ויעש המלך כדבר ממוכן כי האחרים אעפ"י שהיטיבו דבריו בעיניה' לא לעזר ולא להועיל רק לשמוע ולשתוק, ועוד שנית יש לפרשו כי עם היות הדבר ההוא טוב וישר לא רצה להחזיק הדבר לעצמו לייחסו אליו שהוא היה מצוה אותו כאשר אמר ממונין רק ויעש המלך כדבר ממוכן ובמדרש רבתי (פ"ה) משמע דויעש המלך הוא על הגזרה אשר נגזר עליה, וענין ויכתוב ספרים הוא דבר אחר אמרו שם וייטב הדבר בעיני המלך והשרים גזר והכניס ראשה בדסיקוס, ונרא' כי מויעש המלך כדבר ממוכן למדו כן שאם הדבר הוא שהסכים לכתוב כתבים מאי ויעש מה מעשה שייך ביה והי"לל וייטב הדבר בעיני המלך והשרי' ויכתוב ספרים אלא שענין ויעש ביאורו מעשה שעשה בה והוא שהכניס ראשה בדסיקוס מקום שחותכי' ראש המומת כמנהג במלכות אדום:

פסוק כב

וישלח ספרים אל כל מדינות המלך אל מדינה ומדינה ככתבה ואל עם ועם כלשונו להיות כל איש שרר בביתו ומדבר כלשון עמו:

וישלח ספרים וגו'. בגמרא (מגילה פ"ק) אמר רבא אלמלא אגרות ראשונות לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט אמרי מאי האי דשדר לן להיות כל איש שורר בביתו פשיטא דאפי' קרחה בביתיה פרדשכא להוי, ופרש"י אלמלא אגרות ראשונות שהוחזק בהן שוטה בעיני האומות לא נשתייר מישראל שריד ופליט שהיו ממהרים להרגם בדבר המלך באגרות האמצעיות ולא היו ממתיני' ליום המועד דאמרי מאי שדר לן אמרו

האומות מה זה שולח לנו שיהא אדם שורר בביתו פשיטא שאפי' הגרדי בביתו שר הוא. פרדשכא פקיד ונגיד ע"כ, משמע מדבריהם שדברי הכתב הלא הם להיות כל איש שורר בביתו ולכן לעגו עליו כי אפי' הגרדי פי' האורג כי תרגום ירושלמי אורג הוי גרדי ואפי' האורג הזה הוא פקיד ונגיד בביתו, ומזה בזו אותו וכאשר שלח אגרות להשמיד להרוג לא מהרו לקיים גזרתו כי הוחזק לשוטה בעיניהם, האמנה המפרשים כי יקרה נפש אחשורוש בעיניהם לכבודו כי איך יצא מפיו דבר סכלות כזה ולכן פי' שלא נכתב להיות איש שורר בביתו ומהם הה"ר יצחק עראמה ז"ל (מדרש ח"ט) שכתב כי פתשגן הכתב כי על דבר אשר מאנה ושתי לבא בדבר המלך נגזר עליה מטעם המלך וגדוליו אשר לא תבא עוד, וביען הה"ר יהודה ן' שוש"ן ז"ל כתב דבריו בטוב טעם ודעת ותוסף' טובה אעתיק דבריו וז"ל, פירוש אחד מחכמי הדור כי בכל הספרים היו מדקדקים לכתוב אל מדינה ומדינה ככתבה ואל עם ועם כלשונו ואפי' אל היהודים האמללים עם מפוזר ומפורד בין העמים ישאר שם כל הפרכיא והפרכיא בפני עצמו ולא יהיו כלם עם אחד בשפה אחת לכלם כי ברוב עם ולשון הדרת מלך מה שאין כן אלו יכתבו לכלם בשנים שלשה לשונות כי אז יהיו כלם נמשכים ללמוד וללמד לבניהם הלשונות הפרטיים הם וישתקעו שמות העמים השונים וז"ט אומרו מדינה ומדינה ככתבה ואל עם ועם כלשונו ואל היהודים כלומר ואפי' אל היהודים ככתבם וכלשונם כדי שיעמיד זרעם ושמם היותם עם בפני עצמו' ולפי דרכו נתישר לו מ"ש להיות כל איש שורר בביתו ומדבר כלשון עמו שהם ענינים עלולים ומסובבים מהענייניים הנז' כי שלח ספרים מודיעים הגזירה הנגזרת על המלכה לפי שמזה ימשך שיהיה כל איש שורר בביתו וממה ששלח הספרים בכתב ולשון כל עם ועם כמדובר ימשזי שיהיה כל אחד מדבר כלשון עמו ולא יתערב עם בעם לשון בלשון לא שכתבו להיות כל איש שורר ומדבר כי זה פחיתות גדולה אל המלך והפי' הזה הנאני מאד, וכבר קמו עמדו להמעידי כי לא היה ראוי שיתלה ההתמשכות הראשון באנשים רק שיאמר להיות כל הנשים ניתנות יקר לבעליהן ולי אין זו המעדה כי אשר שכלו מנהיגו עיניו בראשי להקדים רפואה למכתו לבלתי היות נגיד ומצוה לאשתו לפחדו פן יקלו דבריו בעיניה ולכן אמר בדקדוק נכון כי ימשך מזה שלא תמוש יתר השררה ממקומה רק שמבלי שום מגור יהיה כל איש שורר בביתו, אמנם אחר שהסכימו חכמי האמת היודעים דרך האמת והגמרא (מגילה פ"ק) ורחבה ושגבה ונסבה דעתם בסברא כי כן כתוב בספרים ואמרו כי מאת ה' היתה נסיבה כי לולא אגרות ראשונות לא נשאר משונאי ישראל שריד יש לי ליישב דברי האגרות ולומר כי כתבו כל מה שעבר ממיאונה ומעונשה וכתבו באגרות עצמן כי תכלית ההודעה היא למען

יהיה כל איש שורר בביתו ומדבר כלשון עמו עה"ד שנתפרש, אמנם יש בלשון הזה לפרשו שהוא רשות או שהוא מצות מלך כי כל איש ואיש ישתרר גם השתרר על ביתו ויהיה מדבר כלשון עמו בענין שביתו תהפך אל לשונו והוא לא יהפך אל לשונה וכל העם מקצה הבינו שהוא רשות כי כן סבב המסבב ית' וכ"ש אם לא היה כתוב בספרים הקודמים רק להיות כל איש שורר בביתו ומדבר כלשון עמו שיש להם מקום לחשוב שהוא בנותן רשות להם וע"כ צחקו ולעגו על דבריו, ומעתה ראוי לדחות מה שפירשו כי שלח ספרים להיות כל איש שורר בביתו וע"י מי שלחום ע"י איש שיהיה מדבר כלשון עמו, והנה העם אשר השליח הולך אליו שאיננו עמו של שליח גם מה שפירש שיהיה קול הכרוז מדבר בלשון עמו איננו כי אחר שהספרים כתובים בכתב ולשון העם אשר הולך אליו מה צורך לומר שיכריזו בלשון העם ואפי' היו האגרות כתובות בכתב יוני ולשון יוני עכ"פ היה עליהם לבקש מתרגם שיודיעם הדברים מבלי שיזהיר על ככה כ"ש שאין צריך לכתוב כן בספר אחר שהספרי' בכתב ובלשון כל עם ועם, אלא שהנכון מה שכתבנו בראשונה גם באחרונה עכ"ל. וטרם יאורו עיני בדברי הה"ר יהודה ז"ל הלצתי בעד הה"ר יצחק ז"ל כי אפי' שלא היה בכתבים רק ההודעה בלבד היה להם ללעוג עליו ולומר מה החרדה הזאת אשר חרד אלינו שהרג את ושתי כי מרתה את פיהו ואפי' הדיוט שבהדיוט היה עושה כן כי קרחה בביתיה פרדשכא להוי ומה שלח אלינו. וכן מצאתי דעת זה לא' מהאחרונים ושמו לא נודע לי, וכתב כי לכן לא נקראו סופרי המלך ולא הוזכר בו טבעת המלך כמו בשאר הכתבים ביען אין הדבר הזה רק הודעה בעלמא מודיע מה שהיה וממנו ימשך להיות כל איש שורר בביתו ע"כ. האמנה אני לא אסור ימין ושמאל מדברי רבותינו הקדושים שכן היה כתוב בספרי' וכמו שתרגם המתרגם ושלח פתקין כתיבן וחתימן בעזקתיה לכל פילכי מלכא לכל פלך ופלך בכתב רושמיה ולוות עמא ועמא במלל לישניה קרי וכן אמר אתון עממיא אומיא ולישנייא די דיירין בכל מלכותי איזדהרו למהוי כל גבר מסרבן על איתתיה וכפי ליה למהוי ממללא בליישן גברה ובמלל עמיה ע"כ הנה מבואר נגלה שכך כתוב בספרים ואמר בקול המולה שכתב כי היו הכתבים כתובים וחתומים בטבעת המלך אשר הביא ראיה מי שאמר למעלה כי לא נחתמו בטבעת המלך להורות שלא היה גיזרא רק הודעה בעלמא ואתה הראית לדעת שהיה נחתם בטבעת המלך, ומה שלא הוזכר הדבר בפירוש שהיו הספרים חתומים בטבעת המלך אחשוב כי מעשה רב מעיד על הדבר כי בלי ספק נשמע הדבר כי מיאנ' המלכה לבא בדבר המלך והומתה בחרב ומעתה אף כי לא תהיינה האגרות חתומות בטבעת המלך אין מספק בהם ולכן אף כי נחתמו בטבעתו לא נזכר. ועניין אל

מדינה ומדינה ככתבה ואל עם ועם כלשונו' ומדבר כלשון עמו כתבתי בהקדמת הביאור. בפתיחת' ר' יוחנן והכרתי לבבל וגו' כי זאת מה' צבאות יצאה שלא ידברו עוד בלשון בבל לכלות פשע הארורה הזאת ולהתם חטאת בית אביה ואף זו מן התוכחות על עון ומצאת כי תדרשנו שמה דבר נאה ומתקבל, ומה מתקו דברי הה"ר יצחק עראמה ז"ל (מדרש ח"ט) שכתב וז"ל, ואולם תועלת זה המשפט להודיע כמה מעלות טובות למקום עלינו כי זאת עם שחטאה חטא ראוי לסליחה מהטעמים שזכרנו ולא עוד אלא שהיה בשב ואל תעשה, גם כי לא נמצא שום חק ונימוס כנגדה יעמדו על הדבר וחדשו הדין לשעתו ויסירוה מגבירה. והנה אסתר חטאה בקום עשה כנגד הדת והנימוס המפורסם כמ"ש כל עבדי המלך וגו' ועכ"ז השקיף השם אלינו ברחמיו להטות לב המלך אליה להושיט לה את שרביט הזהב שתחיה ותעמוד לפניו לבקש על עמה הפך ממה שעשה לושתי שנהפך לה לאריר ללמד עליה חובה עם רוב יופיה עכ"ל.

פרק ב

פסוק א

אחר הדברים האלה כשך חמת המלך אחשורוש זכר את ושתי ואת אשר עשתה ואת אשר נגזר עליה:

אחר הדברים האלה. הנה היות עצה זו יעוצה ע"י הנערים ולא ע"י החכמים יודעי העתים או יודעי דת ודין דבר תימא עד שאחז"ל במדרש רבתי (פ"ט) שהרגם אחשורוש, איתא התם אחר הדברים האלה כשוך חמת המלך אחשורוש כשהפיג את יינו בקש את ושתי אמרו לו הרגת אותה, אמר להם מה עשתה שהרגתי אותה ומי נתן לי עצה שהרגתי אותה אמרו לו שבעת שרי פרס ומדי וטרדן שכן אתה מוצא שאינם נזכרים עוד אלא ויאמרו נערי המלך משרתיו והמתרגם תרגם שתלה אותם על עץ. ומצאתי כתוב בלשון הזה על דבר עצת הנערים הזאת אשר לא יועצה ע"פ החכמים מפני שהם חשודים על דבר המלכה ושתי כי הם גזרו העולה על רוחם כדברי ממוכן כי יצא דבר המלכה על כל הנשים והם גם הם פחדו לתת לו איש כבתו וכאחותו מאחר שהוא עיר פרוצה אין חומה ומזה טעם גדול שאם ישאל המלך אחת מבנות הפרתמים לא יותן לו ויהיו כמחרישים עד שהנערים והעומדים לפניו אשר לא היתה ידם במעל ההוא פתחו פיהם, וגם המה ראו כי השרים ומליצי המלך פשעו בו בהריגת ושתי וכיוונו לתועלת המלך ולנקום נקמתו מהם והתועלת יושג בהשיג נערה אשר תיטב בעיני המלך והנקמה בשתהיינה בנות הפרתמים והאחרות צרורות אלמנות חיות וע"כ אמרו ולהפקיד פקידים על הארץ כי זה

אונס גמור ולכן נכתב וייטב הדבר בעיני המלך ולא אמר בעיני המלך והשרים כי חרפה היא להם ע"כ מתק דבריו והענין נאות בלי ספק והדברים טובים ונכוחים וההי"ר מאיר עראמה ז"ל כתב (מדרש ח"ט) כי אחרי שממוכן אמר שני דברים. שתבא ושמלכותה יתן המלך וגו' וזאת השנית לא נעשתה עדיין כאשר זכר הוא בתוך עבדיו מה שעשתה ומה שנגזר עליה הותרה הרצועה לנערי המלך משרתיו לתת לו עצה כדי לקיים אשר נגזר עליה, וההי"ר בנימין בן הה"ר מאיר הלוי ז"ל כתב, זכר את ושתי שכבר נתחרט על הריגתה האמנה מה שלא הרג לממוכן היועץ הנה הוא כי זכר ג"כ את אשר עשתה כי לא דבר רק הוא וג"כ זכר את אשר נגזר עליה ומלכותה יתן המלך ולז"א יבקשו למלך וגו', ואומר אני אם כדברי הה"ר יצחק הכהן ז"ל כן הוא שפי' לרעותה הוא דומה אליה ביחס ובמעלה, יתכן שיהיה ביאור הכתוב זכר את ושתי היות' בת מלכי קדם גדולת היחס והמעלה משלשלת מלוכה. ואת אשר עשתה כי לא היה כ"כ חמור כמו שכבר הקדמנו, וגם את אשר נגזר עליה שיותן המלכות לרעותה דומה ביחס ובמעלה וטוב' ממנה והוא במר נפשו בזה ולעג והניד ראש על עצה נבערה כזאת כי אנה תמצא מלכה נאה וחסודה כמוה ובת מלכים כ"ש שיהיה טובה ממנה ולכן בושו מאד החכמים והיועצים כי ראו שהדין עמו כי לא נמצא כמוה בכל העולם ולכן חתו לא ענו עוד, והנערים המשרתים אמרו לא תשמע לעצתם רק הנערה אשר תיטב בעיני המלך לא שתבקש בת מלכים אחרי' שאינה נמצאת וקצת דומה זה למה שכתבתי למעלה שמצאתי כתוב. ואם כדברי אבא מארי ז"ל הם שהיתה עצת ממוכן שלא תהיה בת מלך אפי' שתמצא פן השתרר עליו גם השתרר כמו שעשתה ושתי רק שתהיה היא טובה מעצמה והיה זכרון זה בפיו ובשפתיו פקדון וצואה להם שיבקשו והמשרתי' ראו כי גם בזה אין ראוי לבחור כי מי מפיס לדעת שהיא כמוה כ"ש טובה ממנה והנה מעשה רב לפניהם כי בעיני המלך לא היתה ושתי חייבת מיתה. וממוכן אמר שהיא חייבת ונעשתה עצתו. וא"כ צריכה מי שתמלוך שתהיה טובה גם בעיני החכמים והשרים וזה עמל מכאיב ודברים שאין להם שיעור לכן קפצו בראש הנערים ואמרו שלא יתענן עוד המלך ויאטם אזנו משמוע עוד עצה משום אדם רק הנערה אשר תיטב בעיני המלך מהר ימהרנה לו לאשה כי אחרי שלא תמצא עוד מלכה מיוחסת כמוה אין כבודו לישא עוד בת מלך כי לא תמצא בת מלכי' כמוה וכמו שנזכר למעלה בפסוק ראשון כי עם היות אחשורוש מלך בן מלך לא היה כדאי לשמור סוסי אביה ואחרי שכן הוא עצת ממוכן טובה שלא תהיה בת מלך רק היא טובה מעצמה אך בזאת שיהיה הטוב הזה נשפט על דעת המלך וראות עיניו לא שיצטרך אל הסכמת ודעת החכמים והפרתמים אחרי שהם היו בעוכריו בהראותם פנים

לעצת ממוכן כשהודו לדבריו ולא כהו בו, ולהמציא עוד הדבר ולמהרו יעצו שיסתפק ביותר מוכן והיא שתהיינה הנערו' בתולות טובות מראה ואם לא תהיינה יפות תאר אין חשש בזה, ומאת ה' היתה לו היות אסתר יפת תאר וטובת מראה עם שלא היו מחפשים אחר היופי כדי למהר את הקץ כאמור, ולשני הפירושים עקר כוונת נערי המלך שלא יהיה לשרים ולפרתמים ולחכמים יד בהמלכת המלכה למען לא יהיה פקיד ונגיד בבית המלך מי שתהיה המלכה על ידו אמנם מה שפרסמו היה שלא ישמע עצה בפעם הזאת משום מעשה שהיה כמו שנאמר אך עיקר הכוונה היא האמורה כדי שלא יהיה יתר שאת למי שיצליח בברירה ובהמלכה ולכן העצה היא והנערה אשר תיטב בעיני המלך תמלוך תחת ושתי וז"ט וייטב הדבר בעיני המלך ויעש כן בעיני המלך היה הדבר טוב לא בעיני השרי' והסגנים והוא לא שת לבו אליהם ואת פיהם לא שאל' וראה אימות זה כי הנה דברי והנערה אשר תיטב בעיני המלך תמלוך הם מיותרים בעיני חכמי ישראל עד שהמה בקשו חשבונות רבים ליישבם אמרו במדרש רבתי (פ"ה) ויפקד המלך פקידים כמה טרחות נתן זה בעולם כמה אנגריות של נשים באות לשושן, כמה בני אדם נותנים את ממונם להטמין את בנותיהם שנאמר והנערה אשר תיטב בעיני המלך תמלוך והיתה אסתר מתוקנת לפני הב"ה שכן הוא אומר והנערה אשר תיטב בעיני המלך תמלוך תחת ושתי אשר תיטב בעיני המלך אחשורוש אינו אומר אלא בעיני המלך סתם מלכו של עולם ע"כ, ועם היות שהם ז"ל דקדקו מדלא כתיב בעיני המלך אחשורוש כל בר לבב יכיר כי לא על יסוד זה בנו בנין כזה כי כה משפט דבורם יבקשו למלך ויפקד המלך אל יד הגי סריס המלך וגם אחרי כן וייטב הדבר בעיני המלך ולא העלו את שמו על שפתם כי עמו הם מדברים ולא יזכירו שמו בפניו אם לא לגנאי ק"ו מהקורא לאביו או לרבו בשמו כי הוא בוזהו, וכזה דרשו הם ז"ל בילקוט (סימן תתרמ"ט) בפסוק ענו שדרך משך ועבד נגו ואמרין למלכא נבוכד נצר לא חשחין אנחנא וגו' אם מלכא למה נבוכד נצר ואם נבוכד נצר למה מלכא אלא אמרו לו אם למסים וגולגליות ולארנוניות את גוזר עלינו ואת מלך ואם לע"א את וכלבא שוין ואין את מלך, הרי שהם ז"ל ראו כי אין מדרך המוסר להזכיר שם המלך בפניו ולכן הסתכלו בטעמים וראו כי תיבת למלכא היא באתנח אשר הוא טעם מפסיק כנודע וא"כ הן שתי גזרות אחת למלכא ואחת לנבוכד נצר ובירורו לעשות בזהב ובכסף כרצונך אתה מלך עלינו אמנם להעבירנו על הדת אתה כאחד העם ופחות ממנו, ומכל זה אתה למד שאין עקר כוונתם מדלא כתיב המלך אחשורוש כי יבקשו למלך נערות בתולות אי אפשר שיפורש למלך מלכי המלכים ואף כי הם ז"ל אמרו כל מקום שנאמר במגלה זו מלך אחשורוש במלך אחשורוש הכתוב מדבר וכל מקום

שנא' למלך סתם משמש קדש וחיל וכמו שהקדמנו בפסוק והקרוב אליו לא החליטו המאמר שיהיה קדש רק פעם קדש ופעם חול ונכרים הדברים כי זה הוא חול. תדע שהם בזה הכתוב ביארוהי לשון חול כמו שראית ממה שאמרו וכמה היו נותנים את ממונם להטמין את בנותיהם שנאמר והנערה אשר תיטב בעיני המלך וגו' וביאורו מבלי שום ספק משום שנאמר והנערה וגו' שמשמעו שאחת תמלוך והיותר תשארנה צרורות אלמנות חיות וכמו שקדם ומזה שאשר תיטב בעיני המלך חול הוא ועל אחשורוש דבר אבל העקר הוא כי הם דברים מיותרים והיל"ל ותמליך אחת מהן ובודאי כי אשר תיטב בעיניו ימליך אחרי שיש לו רבות ולמה עוד אשר תיטב בעיני המלך ודרשו זה ואסמכוה אסמכתא בעלמא מדלא כתיב כדרכם ז"ל בכמה מקומות אמר המר משה בנו כתב החכם החסיד הה"ר משה אל בלדא ז"ל וז"ל זכר את ושתי וכו' ממה שאמר אח"כ יבקשו למלך נערות וכו' נראה שהיה דואג עליה וז"ש זכר את ושתי וכו', ולזה נתנו לו העצה שיקח אחרת במקומה עכ"ל.

ואחר שביארתי הכתובים הללו דרך כלל הנני מנופף ידי עוד שנית על פרטן בטוב טעם ודעת.

אחר הדברים האלה ברבתי דאחשורוש (פ"ה) פליגי בה א"ר איבו בשם ר', זימרא כל מקום שנאמר אחרי סמוך. אחר מופלג ונראין הדברים פה שאחרי מופלג כי כבר עברו שתי שנים לפחות כי זה היה בשנת שלש למלכו ובשנת שבע הומלכה אסתר והיא לא היתה מהראשונות וכמו שיתבאר אמר כי אחרי שעברו שנים כשך חמת המלך בשך אין כתיב כאן אלא כשך כמ"ש במדרש רבתי (פ"ה) שכיכה שאינה שכיכה כי אם היתה שכיכה גמורה היה הורג לממוכן היועץ, זכר את ושתי יחסה ומעלתה ואת אשר עשתה ואת אשר נגזר עליה כי לא היה כדאי אשר נגזר עליה למה שעשתה וכן נראה מהמדרש זכר את ושתי גזרה זו נגזר עליה שתכנס לפניו ערומה ולא נכנסה וקצף והרגה מאן דקטלה שרי תהי ביה חוזר בו למה שעשתה כהוגן, ואת אשר נגזר עליה שלא כהוגן ולמה עלתה לה כך לפי שלא היתה מנחת לאחשורוש ליתן רשות לבנות בית המקדש ואומרת לו מה שהחריבו אבותי אתה מבקש לבנות הנה יי ראה משפט מעוקל מה שעשו לה. ולפי דרכם זכר את ושתי מה שגזר עליה לבא ערומה והיא מטוב דעתה וצניעותה לא באה אשר לתת לה מנות ומתנות על זה כי הקפידה על כבודה וכבוד המלך וזהו ואת אשר עשתה שעשתה כהוגן ואת אשר נגזר עליה שלא כהוגן, וההה"ר אליעזר מגרמי"זה ז"ל כתב "אשר "נגזר בגימט' "ביום "שבת, וגם היא בטלה מלאכת בית המקדש ואומ'

בעוזיהו כי נגזר מבית ה' ויראה הן הן דברי המדרש למה עלתה לו כך וכו' ולמעלה בפסוק והקרוב אליו כתבתי דברים של טעם בדבר ג' נגזר עיי"ש:

פסוק ב

ויאמרו נערי המלך משרתיו יבקשו למלך נערות בתולות טובות מראה:

ויאמרו. מצאתי כתוב למפרש אחד לא נתפרש שמו ז"ל כאן אמר ג' תנאים ראוי שימצאו ביועץ כמו שהוא בספר הנהג' המלכים, הא' שיהיה חכם במה שייעץ. הב' שיהיה אוהב השואל העצה. הג' טוב המדות ואלו הג' הם הכרחיים אם הא' הוא הכרחי כי מי שלא ידע הדבר אשר ייעץ איך ייעץ. והכרח הב' שיהיה אוהב השואל העצה שאולי ידע העצה הנכונה ולא ייעצהו טוב כי הוא שונאו. והכרח הג' כי אפשר שיהיה חכם ויהיה אוהב לשואל העצה אבל לא יפול באמצעי ובעצה הראויה לרוע מדותיו, הנה הא' רמז באומרו שהיו נערי המלך ר"ל כי בדבר הזה יהיו חכמים כי בחירת האשה טובת מראה ראוי שישאל לבחורים שהם ידעו בזה יותר, הב' שאמר שהיו נערי המלך ר"ל שהיו נעריו המיוחדים לעבודתו העומדים. לפניו האמונים בחדרי משכבו שהם נבחרים לעולם. הג' שאמר משרתיו כי היו עושים עבודה גדולה ושרות וכל אוהבי המלך נקראים עבדי המלך כי באהבה הבלתי שוה לא נקראו ב' האוהבי' בשם א' ואוהבי המלך נקראים משרתים ונראה מזה שראוי שיהיו יועצים בזה הדבר למלך ע"כ, והה"ר יהודה ן' שוש"ן ז"ל פי' כי הנערים האלה הם משרתי גופו של מלך וז"ט נערי המלך משרתיו וכמו שפי' הרמב"ן בפי' התורה והם הרגישו ענינו כי חולה אהבה הוא והערימו והתחכמו אליו בטוב טעם ועצה להעתיקו מאהבתה בשתשוטט מחשבתו ברבוי גופות יפפיות, והטיב לראו' מי שפלפל במה שתמכו בתוך עצתם ונתון תמרוקיהן כי אם באנו לדבר בפרנסת הבנות הנה גם הנערות הראויות לכן אמר ומזונותיהן וספוקיהן איה הם. אלא שהתמרוקין מתייחדים בעצה כי הן באות מהודו ועד כוש ויהי בבואנה מעיר אל עיר וממדינה למדינה תחת זיון והדרן ובהירותן תעמוד בהרתן ותחת יופי דופי מהשמש בשזופן והחורב והקרח יקדיר מראיהן לכן כללו בעצתם שתבאן ליד הגא ושם יתמידו בתמרוקין הראויי' להן כפי מנהגן בארצן, וז"ט תמרוקיהן מכונה אליהן ולא אמר ונתון להם תמרוקין ושמם מורים על פעולתם כי הם מצחצחים וממרקים העור ומעדנים את הבשר ובזה תשובנה לקדמותן ע"כ, והה"ר אליעזר מגרמישה ז"ל כתב טובות מלא ו' בנוי בלובן באודם בקומה בדבור בנעימות ע"כ:

פסוק ג

ויפקד המלך פקידים בכל מדינות מלכותו ויקבצו את כל נערה בתולה טובת מראה אל שושן הבירה אל בית הנשים אל יד הגא סריס המלך שומר הנשים ונתון תמרוקיהן:

ויפקד המלך. פירש בו דודי אחי אבא מארי ז"ל החכם העניו הר' יהושע הלוי בן אלקבץ ז"ל פי' נאה וחשוב, וראשונה דקדק שהיל"ל בתחלה ויפקד המלך פקידים ואח"כ יבקשו כי הפקידים המבקשים והמקבצים ולכן פירש יבקשו למלך תכף מהנמצא בשושן עתה מבלי פשפוש וחיקור אלא הנמצא בשושן או במקומות קרובים ואח"כ יפקד המלך פקידים בכל מדינות מלכותו כי לא יתענן המלך עד אשר יבקשו בכל מלכותו כי רבה היא אבל יבקשו תכף מהנמצא. ולכן בעת ההיא יכול מרדכי להציל את אסתר ואח"כ בחמש שנים הלכו הפקידים והביאו נערות רבות ולפי שלא נשאו חן בעיניו חזרו לחפש בשושן ואז נלקחה אסתר ולא יכול מרדכי עוד הצפינה, ומצאתי כתוב למפרש לא נודע מי הוא כלשון הזה, סבת הפקידים מחדש כי הנה כשיש פקידים במקום מה מקדם וגוזר המלך גזרה מה על ידם לעשות דבר מה. יפתו את הפקידים בשחד כדי להעביר מעליהם הגזרה ולזה מנהג המלכים והשרים כשיצוו על ידי אמצעי במקומותיהם להשים פקידים מחדש, ולמה שרבים יסתירו בנותיהם לשלחם כי הספק היה גדול בכמה מספר מן הנערות לאלפים ולרבבות להוציא אחת מהו כשתשובנה לביתן תשובנה בבושה כ"ש אם ישכב המלך עמהן ויעזבן, ולזה היה מההכרח שישים פקידים חדשים וגם לסבה ב' ללוותן בכבוד גדול ממקומן כדי שיחפצו לבא עכ"ד. ובמסרה ויפקד ב' (בראשית מ"א ל"ד) ויפקד פקידים על ארץ מצרים וחמש וגו' ויפקד המלך פקידים וכן ויקבצו תרין (שם מ"א ל"ה) ויקבצו את כל אוכל השנים הטובות ויקבצו כל נערה ביאורו כי כשם שהיתה פקידת מצרים וקבוץ האוכל לטובתן של ישר' ושלא יסופו ברעב ושירדו מצרימה ויעבדו בהם ומשם תצמיח קרן ישועתם כנודע כן היה פקידה זו לטובה להמליך את אסתר כי ע"י ירוחמו עם ה' ולא יספו בחטאם, והאשה נק' לחם כנודע מכי אם הלחם אשר הוא אוכל קראן לו ויאכל לחם ולכן פקידה וקבוץ בזה ובזה.

פסוק ד

והנערה אשר תיטב בעיני המלך תמלך תחת ושתי וייטב הדבר בעיני המלך ויעש כן:

והנערה אשר תיטב וגו'. כתב הה"ר יהודה ן' שושן ז"ל וז"ל והנערה אשר תיטב בעיני המלך תהיה המולכת תחת ושתי והיא אשר תרחיק ותדחה את ושתי מלבו של מלך וייטב הדבר בעיני המלך ולא חשש לקרא שר ושופט להמתיק עצתו אבל עשה כן לשעתו כי באחת יבערו ויכסלו ובשתי' לא ישורם ע"כ, ומצאתי כתוב למפרש הנעלם ת"ל ראה

כי למעלה אמר ויעש המלך כדבר ממוכן וכאן לא אמר כי עשה כדבר נערי המלך לומר כי המלך הבחין דבר בעצמו היותו אמתי ולא הבחין היוצץ, אבל עשהו למה שראה להעשות כן, אבל למעלה למעלתו זכר כי למה שאמרו ממוכן ג"כ שהוא חכם גדול עשאו ע"כ. ואני אומר כבר הקדמנו שעקר כוונת נערי המלך שלא יטפל שום א' מהשרי' והפרתמי' בהמלכה זו פן יתפאר הממליך אותה על חבריו לאמר עשר ידות לי במלך וכי לכן קפצו ראשונה בעצה, ואומר כי לכן חתמו דבריהם ועצתם מעין פתיחתם כי הנערה אשר תיטב בעיני המלך לא תצטרך להשערת וגזרת השרים כי אם בעיני המלך כמו שנאמר ולא תצטרך ששום שר ושליט ימליכה רק שהיא תמלוך תחת ושתי מבלי שיצטרך שום אחד להטפל בדבר כי מעתה ומעכשיו נתן המלכו' לטובה בעיני המלך ובבואה הנה היא מלכה למפרע, ואומרו תחת ושתי אומר אני עם מה שאנו עתידים לומר בוימליכה תחת ושתי ממאמרם ז"ל שהיה לו איקונין של ושתי על מטתו לאבן בוחן לבחון אם הן יפות כמוה ובבא אסתר הוציא איקונין של ושתי וצייר איקונין של אסתר כי מעצת נערי המלך צמח דבר זה כי הכירו בצערו עד שמרוב אהבתו אותה היתה צורת פניה לפניו אמרו שראוי שהנערה אשר תיטב בעיניו תמלוך תחת ושתי ומי לא ידע שאם תמלוך שהיא המולכת תחת ושתי רק שהכוונה שמלבד היותה מולכת שיסירו איקונין של ושתי וישימו איקונין שלה להורות שכבר נקעה נפשו ממנה דומה למאמרם ז"ל שלא ישתה בכוס זה ויתן עיניו בכוס אחר וביען עקר הכוונה להם בעצה זו להפיל כבוד החכמים והשרי' כמדובר לא נאמר וייטב הדבר בעיני המלך והשרי' כי טוב הדבר בעיני המלך ובעיני השרי' לא טוב.

פסוק ה

איש יהודי היה בשושן הבירה ושמו מרדכי בן יאיר בן שמעי בן קיש איש ימיני:

איש יהודי. גואלנו ה' צבאות מדרכי טובו עמנו להקדים רפואה למכה ולכן טרם יחשיך אורן של ישראל בבא גדולת איש צר ואויב האיר לכל בני ישראל והזריח אורה של ישראל בת אביחיל ומרדכי היהודי אשר בנו שניהם בית ישראל ועמדו בפרץ לפניו להשיב חמתו ולרפאת מחץ מכתו, אמרינן בגמרא (מגילה פ"ק) מה נפשך אי ליחוסי קא אתא ליחסייה ולזיל עד בנימין בן יעקב מאי שנא הני תלתא ותו לא תאנא כלם על שמו נקראו בן יאיר בן שהאיר פני ישר' בתפלתו, בן שמעי בן ששמע אל תפלתו, בן קיש בן שנקש על דלתי רחמים ופתחו לו. קרי ליה יהודה, וקרי ליה ימיני' קרי ליה יהודה אלמא מיהודה קא אתי וקרי ליה ימיני אלמא מבנימין קא אתי אמר רב נחמן מרדכי מוכתר בנימוסו היה, רבה בר רב הונא ורבה בר חנה משמיה דריב"ל אביו מבנימין ואמו מיהודה ורבנן

אמרי משפחות מתגרות זו בזו משפחת יהודה אומרת אנא גרמית דמתילד מרדכי דלא קטליה דוד לשמעי בן גרא, ומשפחת בנימין אומר' מני קא אתי. רבא אמר כנסת ישראל היא דקאמרה להך גיסא ולהך גיסא ראו מה עשה לי יהודה ומה שלם לי ימיני. מה עשה לי יהודה דלא קטליה לשמעי בן גרא שאלמלא לא היה שמעי בן גרא וקטליה דוד לא הוה מתיליד מרדכי דמקני ביה המן וגרם ליה צערא לישראל ומה שלם לי ימיני דלא קטליה שאול לאגג שאלמלא לא היה אגג וקטליה דוד לא הוה מתיליד המן דמקני ביה וגרם צערא לישראל ור' יוחנן אמר לעולם מבנימין קא אתי ואמאי קרו ליה יהודי על מה שכפר בע"א שכל הכופר בע"א נקרא יהודי שנאמר איתאי גוברין יהודאין ע"כ, ויש לדקדק בדבריהם ז"ל, א' אחרי שתיבת יהודי קודמת במקרא היה להם לחקור תחלה בעניינה ולשאול קרי ליה יהודי וקרי ליה ימיני ואחרי כן יחקרו למה לא יחסו עד בנימין בן יעקב, ב' מה שאמר מ"ש הני תלתא ותו לא קשה עד מאד כי הוא כפל ללא צורך אחרי שאמר אי ליחסיה עד בנימין בן יעקב מה צורך להני תלתא ותו לא, ג' ענין דרשת בן יאיר בן שמעי בן קיש כי לפי הנראה הכל אחד כי היאך יאיר עיני ישראל בתפלתו אם לא שמע האל תפלתו והיאך ישמעה אם לא פתחו לו דלתי רחמים וא"כ הכל אחד, ד' דברי ר' יוחנן לעולם מבנימן קא אתי תמוהים עד מאד כי מי חלק עליו או על מי חולק הוא או מי כחש לו שלא היה מבנימן והלא רב נחמן דאמר מוכתר בנימוסו היה מורה הוא שאינו מיהודה אלא שהוא שם נאה וריב"ל כמו כן אמר אביו מבנימן ומקרא צווח למשפחותם לבית אבותם ורבנן דאמרי משפחות מתגרו' זו בזו לא אמרו שמשפחת יהודה אומר' מני קא אתי' אלא אנא גרמי' דמתיליד, וא"כ מאי לעולם דקאמר ר' יוחנן: **והנ"ל** שהם ז"ל ראו שתיבת יהודי סובלת ג' פירושים ושום א' מהם לא יפול על נכון, א' שיהיה פירוש איש צדיק והוא לבדו צדיק בדור ההוא וככה יראה מדבריהם ז"ל (רבתי פ"א) ששאל מרע"ה לאליהו ז"ל כלום יש באותו הדור אדם כשר ואמר לו יש ושמו מרדכי וכמו שכתבנו למעלה בפתיחה הי"ג, ב' שיהיה שם כולל לכל בני ישראל הנקראים יהודים ושביאורו איש מבני ישר' היה בשושן הבירה שלא היה אחר בשושן להיות' עיר המלוכה וכמו שכתב הה"ר יצחק עראמה ז"ל (מדרש ח"מ) כי לא היה בשושן רק מרדכי לבדו לסבה מה, ג' שיהיה שם פרטי לבני יהודה ועניינו איש מבני יהודה, והם ז"ל לא מצאו קורת רוח בכל אלה, אם אל הא' אי אפשר שנאמר שהוא לבדו היה צדיק שהרי אמרינן במדרש חזית, (שיר ו' מ') בפסוק זאת קומתך דמתה לתמר, א"ר תנחומא ור' מיאשא ור' ירמיה בשם ר' שמואל בר כהנתא כתיב שק ואפר יוצע לרבים רובן של אותו הדור צדיקים היו ע"כ, ונ"ל שלמדו זה ממה שלבשו שק ויציעו אפר וזעקו אל ה'

כמאמינים בדברו ובוטחים בישועתו יעתר להם ויענם בצרתם ועוד שאין ספק שהיו שם חגי זכריה ומלאכי נביאים והם עלו עמהם מן הגולה, וכן החרש והמסגר אלף ואמרינן בגמ' (גיטין פ"ט) ובסנהדרין (פ"ד) חרש בשעה שפותחין נעשו הכל כחרשים מסגר בשעה שסוגרים שוב אין פותחין ואמרינן בספרי הכל גבירים עושים מלחמה וכי מה גבורה עושים בני אדם המהלכים בגולה ומה מלחמה עושים בני אדם הזקוקים בזיקים ונתונים בשלשלאות, אלא הכל גבורים במלחמתה של תורה, וכן הוא אומר (במדבר כ"א ט"ו) על כן יאמר בספר מלחמות ה', ואם הביאור השני לא יתכן ביען אי אפשר שלא היה בשושן אלא הוא לבדו שהרי אמרו במדרש בילקוט (סימן תתרנ"ג) בפסוק איש יהודי א"ר שמעון וכי לא היה יהודי אחר בשושן הבירה והלא כתיב והיהודים אשר בשושן וגו' אלא לפי שהיה בן אבות מזרע המלוכה והיה עוסק בתורה כל ימיו ולא נטמא בפיו מכל מאכל טמא ולא נהנה מסעודתו של אותו רשע נקרא יהודי. וכן תרגם המתרגם בפסוק אשר הגלה וכד צדא כורש דריוש ית בבל נפק מרדכי מבבל עם דניאל וכל כנשתא דישראל די הוו תמן בבבל נפקו מתמן ועלו עם כרש מלכא למידר בשושן בירנתא הרי שהיו שם יהודים רבים ונכבדים ואפלא מהה"ר יצחק עראמה ז"ל שהכחיש שלא נמצאו בשושן כי אם מרדכי לבדו האיש כמוהו יברח מדברי רבותנו הקדושי' ע"ה, יעיד אשוב ואתפלא ממנו ומהראב"ע שאמרו שההורגים בשושן היו אנשי מרדכי ואין ספק כי אם לא היו בה רק אנשי מרדכי לבד כי לא היו רבים ואיך הספיקו להרוג שמנה מאות איש ואף בזה לא ברחר הה"ר יצחק הנז' רק שהיה מרדכי לבדו דר שם. ולא ידעתי על מה ועל מה מעקמים לנו המקראות ואומר הה"ר יצחק הנז' כי פי' והיהודים אשר בשושן ר"ל אשר בעיר סמוכה לשושן, וכל אלה דברים אשר אין להם שחר ודברי רבותנו הקדושים מאירים ומזהירים ואתה הראית לדעת מדברי המתרגם ומדברי חכמים שאין מקום לחלק דין בשושן לשושן הבירה לעיר שושן כי הכל דבר אחד בשתדקדק בהם תמצאם, ואם הביאור הג' הנה הוא נמנע כי אחרי שהוא בן שמעי בן קיש אי אפשר שיהיה משבט יהודה כי אלה מבני בנימין הם, ולכן סתמא דהש"ס (מגילה פ"ק) החזיק ביותר פשוט ואמתי כי מרדכי הוא מבנימין ושאל מה נפשך וכו' לדעת משפט ישיבהו המשי' כי אחרי שהוא הכוונה ליחסו דא"כ ליחסיה וליזיל עד בנימין בן יעקב מוכרחים אנו לדרוש בן יאיר בן שמעי בן קיש ואי הני לדרשא יהודי נמי לדרש' וכאשר ראה כי התוספת' ביארה יאיר ושמעי וקיש ולא הזכיר דבר ביהודי חזר ושאל קרי ליה יהודי וקרי ליה ימיני ובזה נתיישב הספק הא'. ועניין מ"ש הני תלתא ותו לא היא שאלה אחרת כי אם היו הנז' שלשלת אחת זה אחר זה לא היה כ"כ קשה אבל דלג משמעי לקיש אשר

יש רבים ונכבדים הנז' בתרגום בתוספתא בר שמעי בר שמידע בר בענא בר מוצא בר אלה בר מיכא בר מפיבושת בר שאול בר קיש, ומעתה הוכפלה השאלה שלא סיים כל יחסו ובמה שקצר דלג ועמוד על זה, וענין בן יאיר בן שמעי בן קיש כל א' נדרש לעצמו. בן יאיר בן שהאיר עיני ישראל בתפלתו ביאורו אצלי כי כשראו אותו בני ישראל ככפיר יבטח עומד ומתפלל אורו עיניהם וידעו כי גואלם חזק בידו לרחם עליהם ויעשו גם המה בחכמה דברי הצומו' וזעקתם, ובן שמעי בן ששמע אל תפלתו עניינו אצלי כענין ויעת' לו ה' לו ולא לה כמ"ש בגמר' (יבמות פ"ב) כן הענין פה כי אעפ"י שהם בני ישר' הפצירו והרבו בתפלה לא שמע בקולם ולא פנה אליהם כי אם בעבור מרדכי הצדיק ובספר נעים זמירות עוד הוספתי לדבר בזה בפסוק בך בטחו אבותינו בחלק המאמרים במאמר מדרש שוחר טוב בך בטחו אבותינו זה מרדכי ואסתר תמצאנו, בן קיש בן שהקיש על דלתי רחמים ופתחו לו כי אחרי שקרע רוע גזר דינם בכח תפלתו עוד הוצרך להקיש על דלתי רחמים להשיב ספרי האף והחמה ולעשות באויביהם נקמה אשר לולי המון רחמיו ית' לא היה אפשר. וביען עדיין לא שמענו טעם לענין יהודי כמ"ש לכן חזר ושאל קרי ליה יהודי וקרי ליה ימיני והשיב רב נחמן מוכתר בנימוסו כלומר מוכתר בשמו כדברי רש"י והתוספות כי היה מוכתר בשמות נאים ולהיות שם יהודי מהגדולים שבהם להיותו מורה על המלוכה לכך נקרא יהודי כלומר מאנשי המלוכה, וריב"ל אמר אביו מבנימין וכו' ורבנן אמרי משפחות מתגרות וכו' ולדברי כלם איש מיהודה אם להכתירו בנימוסו כדרב נחמן או משום דאמו היתה מיהודה כדריב"ל או משום דמשפחת יהודה גרמא דאתיליד מרדכי א"כ כלם שוים לטובה שבא הכתוב ליחסו ליהודה כמדובר ואתא ר' יוחנן ואמר לעולם מבנימין קא אתי כלומר ולא אתא קרא ליחס לשום שבט אחר והאי דקארו ליה יהודה על שכפר בע"א ונתחוורה שמעתין ואי קשיא הא קשיא אחרי שעדותנו נאמנו מאד שהיו רבים ונכבדים וצדיקים בדור ההוא כדאמרינן רובו של אותו הדור צדיקים היו וכן חגי זכריה ומלאכי והחרש והמסגר אלף, סלקא דעתך דכלהו עבדו ע"א ומרדכי לבדו כפר בה עד שהכריז קרא איש יהודי היה בשושן הבירה שכפר בע"א גם הא דאמרינן לעיל מהמדרש איש יהודי שלא נטמא בפיו מכל מאכל טמא ושלא נהנה מסעודתו של אותו רשע וכי ס"ד דחגי זכריה ומלאכי והחרש והמסג' אלף נטמאו בפיהם ונהנו מסעודתו של אותו רשע חלילה חלילה לנביאי השם הקדושים ולצדיקים גמורים בדבר הרע הזה ולא דומה לו. והנ"ל דאיתא הך כהא דאמרינן במדרש חזית (שיר ז' ח') בפסוק זאת קומתך דמתה לתמר, איתא התם על דעת רבנן עבדו ישראל ע"א בימי נבוכד נצר על דעת רשב"י לא עבדו ישראל ע"א בימי נבוכד נצר ע"ד רבנן עבדו ע"א כיצד נבוכד

נצר העמיד צלם והפריש עשרי' ושלשה מכל אומה ואומה ועשרים ושלשה מכל ישראל. על דעת רשב"י לא עבדו ישראל ע"א כיצד נבוכד נצר העמיד צלם והפריש מכל אומה ואומה ג' ולנו הפריש מכל ישראל מה אתה אומר לנו ניסגוד אמר להם הנביא לפניכם לכו אצלו הלכו להם מיד הלכו אצל יחזקאל. אמרו לו כמו שאמרו לדניאל ניסגוד ליה, או לא, אמר להם כבר מקובל אני מישעיהו רבי חבי כמעט רגע עד יעבור זעם אמרו ליה מה את בעי דיהון אמרין הדין צלמא סגדין ליה כל אומיא, אמר לון ומה אתין אמרין, אמרו ליה אנן בעינן נתן ביה פגם ונהוי תמן ולא ניסגוד ליה בגין דיהין אמרין האי צלמא כל אומיא סגדו ליה לבר ישראל. אמר להם אם כדעתכם המתינו לי עד שאמלך בגבורה, הה"ד (יחזקאל י"ג כ"ד) ויבאו אלי אנשים מבני ישראל וישבו לפני, מי היו אלו חנניה מישאל ועזריה אמר לפני הב"ה רבש"ע חנניה מישאל ועזריה מבקשים ליתן נפשם על קדושת שמך מתקיים את עליהן או לא אמר ליה איני מתקיים עליה' (שם כ' ז') הה"ד בן אדם דבר את זקני ישר' ואמרת אליהם הלדרוש אותי אתם באים, מאח' שגרמתם לי להחריב את ביתי ולשרוף היכלי ולהגלות את בני לבין האומות ואח"כ אתם באים לדרשני חי אני אם אדרש לכם, באותה שעה בכה יחזקאל וקונן והילל בעצמו ואמר וי לשונאי ישראל אבדה שארית יהודה שלא נשתייר מיהודה אלא אלו שנאמר ויהי בהם מבני יהודה וגו' וזו תשובה באה להם והוה בכי ואזיל, כיון דאתא אמרו ליה מה אמר לך הב"ה אמר אינו מתקיים עליכם אמרו ליה בין מתקיים בין שאינו מתקיים אנו נותנים נפשותינו על קדושת שמו, תדע לך שהוא כן שעד שלא באו אצל יחזקאל מה אמרו לו לנבוכד נצר לא חשחין אנחנא וגו' הן איתי אלהנא וגו' יכיל לשזבותנ' וגו' לאחר שבאו אצל יחזקאל ושמעו התשובה אמרו לנבוכד נצר והן לא ידיע להוי לך מלכא וגו' מן דנפקי מקמיה דיחזקאל נגלה הב"ה ואמר לו ליחזקאל מה אתה סבור שאיני מתקיים עליהם מתקיים אני עליהם בודאי הה"ד כה אמר ה' אלהים עוד זאת אדרש לבית ישראל אלא שביק להון ולא תימא להון מידי אשבוק להון מהלכין על תומם הה"ד (משלי י"ט) הולך בתום ילך בטח מה עשו הלכו ופיזרו עצמן בין האוכלסין והוו אמרין והן לא מציל ידיע להוי לך מלכא וגו' ע"כ, הנה למדנו מזה המאמר עצמת תומת בני יהודה חנניה מישאל ועזריה ורב טוב לבית ישראל כלה שלא השתחוו לצלם כלם וחגי זכריה ומלאכי ויחזקאל והחרש והמסגר שם היו אלא הענין הוא שחנניה מישאל ועזריה רצו לעמוד כנגד נבוכד נצר לתת פגם בע"א שלו בעיר צלמו יבזו לעיני כל קבל עם אף אם היה יכולת בידם לברוח ולהסתלק דאם לא כן מה זו שאלה ומה זו תשובה אלא ודאי ספק היה בידם להטמן ולהסגר אלא שלא רצו וטעם השאלה אצלי שהם נסתפקו במה שנסתפקו הבאים

אחריהם אם היה זה ע"א או אם אנדרטיא של מלך וכמו שהרבינו החקיר' על זה בטוב טעם ודעת למעלה בהקדמה בסוף מאמר שאלו תלמידיו את רשב"י עיין עליו, ואם היא ע"א חייבים הם או לברוח והיא עצת יחזקאל או לעמוד ולעשות כאשר עשו ואם היא אנדרטיא חייבים הם לעמוד על נפשם או להשתחוות או לברוח' ולכן ענה אותם יחזקאל חבי כמעט רגע כי הוא שוה לכל החלוקות. אמנם הם במדת טובם וקדושתם בחנו שיש בזה חילול השם כי הפירסום הוא צלם ולא רבים יחכמו לדעת כי אנדרטיא של מלך שריא וזה אומרם יאמרו הדין צלמא סגדין ליה כל אומיא כ"ש וכ"ש שהיתה ע"א גמורה כמו שנתבאר במאמר שאלו תלמידיו וכו' וכמו שיתבאר בפסוק ישנו עם אחד בכ"ד ועל כן בחרו מות מחיים לא כן בני ישראל כי השרים והנגידים נחבאו אל הכלי' ושמעו לעצת ישעיהו חבי כמעט רגע עד יעבור זעם ובאו במערות צורים ובבתי עפרים החבאו ולא רצו לעמוד בנסיון ולא בבזיון, ככה ענין מרדכי ואנשי דורו כי בני דורו העלו אבר כנשרים והרחיקו נדוד למען לא יתפשו ולא יתגאלו בפת בג המלך ובצלמו של המן שהיה לו ע"א חקוקה על לבו כדאיתא במדרש רבתי (פ"ב) דאחשורוש וכמו שכתבנו למעלה בפתיחה י"ב וכמו שיבא בירורין של דברים באורך בפסוק ויהי כאומרם אליו ובפסוק ויאמרו נערי המלך בס"ד, ובודאי כי השלמים האלה חלפו עברו ועמדו מנגד לא כן מרדכי הצדיק כי עמד בסעודה ולא אבה ליטמא וליהנות ממנה וכן משמע בגמ' (מגילה פ"ק) לעשות כרצון איש ואיש לעשות כרצון מרדכי והמן, מרדכי דכתיב איש יהודי ושמו מרדכי. המן דכתיב איש צר ואויב. הנה שבא עד המלך דבר שניהם וצוה לעשות דבר שניהם והוא עה"ד שכתבנו למעלה אצל והשתיה כדת שים עינך עליו, וכן הענין בהשתחוית המן כמו שנאמר למעלה כי היה עומד לפניו ולא קם ולא זע ממנו טעמו וראו אימות זה ממ"ש וכראות המן את מרדכי בשער המלך ולא קם ולא זע ממנו וגו' וכן הוא אומרו וכל זה איננו שוה לי בכל עת אשר אני רואה את מרדכי היהודי יושב בשער המלך וכל זה דבר במר נפשו באומרו כי לא היה מתרעם על שלא היה משתחוה לו במציאות ההשתחוייה כי הוא ידע מתי שוא הם המשתחוים אליו ועם בני ישראל תורת אלוהם בקרבם לא ימעדו אשורם מני דרך ישרה ולא יטו אורח התורה אבל מצדדים עצמם שלא לבא לכך. לא כן מרדכי שעומד לפניו להקהות את שיניו ולא קם ולא זע זאת רעתו כי מר כי נגע עד לבו וז"ש וכראות המן את מרדכי בשער המלך ולא קם ולא זע כי היה לשטן לו להכעיסו בעומדו בשער מדי עברו ולא קם ולא זע ועל כן אמר לאשתו ולכל אוהביו בכל עת אשר אני רואה את מרדכי ולא הזכיר ולא קם ולא זע כי לא הקפיד רק על הישיבה כי לא היה מחשיבו להטמן ולהסגר בביתו רק מתכוין למרות עיני כבודו, והוא

האמת והצדק עה"ד שכתבנו למעלה בפתיחה י"ב כי לא בגאוה לבב עשה זה אלא לכפר על כל הקהל עיין שם. ועל כן היה ממציא עצמו לפניו ולא זו בלבד כי גם כאשר אמרו לו עבדי המלך שיגידו הדבר להמן ענה אותם קשות ועזות כאשר תראה בבואנו שמה בס"ד, ומזה היתר הקושיא מבואר, גם דברי המדרש שהבאנו למעלה שנשאל אל אליהו אם יש אדם כשר ויען כי יש ומרדכי שמו מבואר כי היתה השאלה אם יש עומד בפרץ מקדש שמו ית' בפרהסיא והיה המענה כי מרדכי הוא כמו שנתבאר. והנה אות אמת על כל דברי אלה בב' מקומות הללו חנניה מישאל ועזריה ומרדכי כי כוונת כלם לכפר על כל עדת ישראל. איתא בש"ר (פרשה ט"ו) בפסוק ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים אמרו לו להב"ה כל כך למה, אמר להם כל הימים שאני עמהם אין נוטלים שם רע וכו' בבבל הייתי עמהם ונמצאת שלמה שנאמר (דניאל ב' י"ג) הן איתי אלהנא די אנחנא פלחין, במדי הייתי עמה ונמצאת שלמה שנאמר ומרדכי לא יכרע ולא ישתחווה ע"כ. הנה מבואר ככל משכיל כי מיאון חנניא מישאל ועזריה ומיאון מרדכי לא עליהם בלבד היה כי אם על כל עם בני ישראל עד שבוראם משתבח בכל העדה בעדם, עוד במדרש רבתי דאחשורוש (פרשה ו') איש יהודי היה מלמד שהיה מרדכי שקול בדורו כמשה בדורו דכתיב (במדבר י"ב ג') והאיש משה ענו מאד, מה משה עמד בפרץ דכתיב (תהלים ק"ו כ"ג) ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו אף מרדכי כן דכתיב דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו מה משה למד את ישראל תורה דכתיב (דברים ד' ה') ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים אף מרדכי כן דכתיב דברי שלום ואמת וכתיב אמת קנה ואל תמכור ע"כ. ומורי הה"ר יוסף טאיטצאק ז"ל פי' כי באו לסלק ג' גנויות שאפש' ליחס למרדכי, הא' מדת הגאוה לבלתי הכנע לאיש אשר גדלו המלך והשעה משחקת לו, הב' כי לא חמל על עם ה' אלה. והבאיש את ריחם בעיני המן לתת חרב בידו להורגם על לא חמס בכפם רק בסבתו ופסוק צווח כי הגידו לו את עם מרדכי, הג' ביטול תורה שאם הוא היה כל היום יושב בשער המלך ואחר התשועה הושם על בית המן תורתו אימת נעשית, כנגד הא' אמר שהיה שקול כמשה שהיה ענו מאד ולא עשה זה על צד הגאוה חלילה רק על צד היהדות והחסידות, כנגד הב' אמר שאדרבה עמד בפרץ כי לולא מרדכי היה הב"ה עושה כלה בשונאיהם של ישראל. כנגד הג' אמר כי כמו שמשה למד תורה לישראל אף מרדכי כן, והנ"ל בביאורו. ראשונה יש לדקדק על הראיות שהביא אם מה שהביא על שעמד בפרץ מדכתיב דורש טוב לעמו ומשם אין ראיה דדורש טוב לעמו דומיא דדובר שלום שהוא על מה שהוא שם כי היה דורש טובתם ושואל בשלומם ס"ד כי להיותו גדול ליהודים זחה דעתו עליו ולא יטפל בענייניה' קמל"ן דורש טוב לעמו. אם

מה שהביא ראיה שמרע"ה למד תורה לישראל מדכתיב ראה למדתי אתכם ומי סני מאי דכתיב וזאת התורה אשר שם משה שהוא עדות התורה ועדיף ממה שהוא אומר על עצמו כ"ש וכ"ש וכי ראיה בעי על שמשה למד תורה לישראל ומי לא ידע בכל אלה ושגור בפי בני ישראל הקטנים עם הגדולים משה רבנו ועוד יש לדקדק בשלמא משה שלימד תורה לכל ישראל ניחא שהיו כלם במקום אחד במדבר מצויים אצלו, אבל מרדכי היאך לימד תורה בקכ"ז אפרכיות, עוד דברי הראיה שהביא מפסוק דברי שלום ואמת וברור הדבר כי על דבר אגרות הפורים קאמר ששלח אליהם דברי שלום ואמת לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם, ומה ענין ללימוד תורה תדע שהרי דבר זה אסתר היא העקר ומרדכי כטפל אליה שכן כתיב ותכתוב אסתר המלכה בת אביחיל ומרדכי היהודי וגו' ונודע כי לא למדה אסתר את ישראל תורה וממנה למרדכי והתשובה הם ז"ל הוקשה להם דבר כרוז זה איש יהודי היה בשושן הבירה, וכבר ראית את הלחץ אשר עבר עלינו בביאורו למעלה כי לא היה הוא לבדו שם, ואם על שהיה כשר הרי רובו של אותו הדור כשרים היו ושם חגי זכריה ומלאכי והחרש והמסגר אלף וכמו שקדם, ולכן ביארו שהכתוב הואיל והזכירו לדעת דבר אסתר כי היתה בביתו ושכבה בחיקו ומשם זכתה למלוכה ספר בשבחו שלא נחשוב כי הצלת ישראל הבאה על ידי אסתר בת דודו היתה אליו כמענו בטוב ההזדמן. ולכן הודיעונו כי לאו חדא היא לו וכי הוא מתחלתו ועד סופו היה כשר וכדאמר ר' יוחנן התם כל מי שנאמר בו היה הוא מתחלתו ועד סופו ועל כן אמר כי זה נקרא איש דומה למרע"ה שנקרא איש והאיש משה ולא למדו שהיה ענו כמשה ואעפ"י שהיה כן כי לא אמרו מה משה ענו אף מרדכי כן ולא באו לענין זה רק שנא' בזה איש ובזה איש לענין עומדם בפרץ ולמדם תורה לבני ישראל ואמר כי כמו שמרע"ה עמד בפרץ לפניו בתפלתו כן עשה מרדכי בתפלותיו ומעשיו הטובים וכמו שכבר הקדמנו בזה כי לולא זכותו אזי חיים בלעונו להיותנו מלוכלכים עונות וחטאות כמו שנאמר בשכבר, והנה במקומו תראה אשר פעל ועשה בבא עליהם צרה וצוקה הגם כי לא עשה כאשר עשו הנביאים והצדיקים העומדים שם אשר הרחיקו נדוד אבל הוא שם נפשו בכפו לכפר על בני ישראל וללמד עליהם זכות אחר שהוא כופר בע"א, לא לבד מטמין עצמו אבל מזמין עצמו, ושב ונותן בה פגם עה"ד שכתבנו, והביא ראיה ממ"ש דורש טוב לעמו כי אחרי שכבר קדם אומרו איש יהודי היה וא"ר יוחנן מתחלתו ועד סופו כאמור. אין צורך עוד לאמר דורש טוב לעמו ואם בא לספר בשבחו היל"ל עושה טוב לעמו מאי דורש טוב, והנה לראב"ע דברים צדיקי' במקומם ימצאו בס"ד ושם נדבר עוד בו, ומתוך זה הוברר הדברים כי דבר דורש טוב הוא שהיה תמיד עומד בפרץ כמרע"ה אם לפניו

ית' אם לפני עמו כי ראינוהו מכריז על בני ישראל שלא ילכו למשתה כמו שקדם והנה גם היא אחרינו והוא שקבץ אותם ולמדם לשוב אל ה' וכמו שיבא מדברי המתרבה בס"ד לא שמענו שעשו כן הנביאים והחכמים אשר היו בימים ההם ועוד ידמנוהו ישראל אשר הי' לבו חרד על עם ה' וכמ"ש אפשר לצדקת זו וכו' אלא שעתיד דבר גדול לישראל וכו' וכמו שיבוז בסמוך בס"ד מלבד דברי הצומות וזעקתם אשר למדו ממנו בני ישראל וכמו שקדם בדבריהם ז"ל בן שהאיר עיני ישראל בתפלה וכמו שבא בפתיחה י"א לעיל עיין עליו. ומה מתקו דבריהם שהוכיחו זה מפסוק, ראה למדתי אתכם ולא מפסוק וזאת התורה ביען שם נאמר הצלה כמ"ש כי כל האיש אשר הלך וגו' ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום וסמיך ליה ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים צדיקים כלומר כי הצלתכם ודבקותכם בה' אלהיכם אשר על כן אתם חיים אלא הוא מצד שלמדתי אתכם חקים ומשפטים צדיקים ולכך הביא ראיה למה שלא היה צריך ראיה כמו שבא בספקות כי אין הכוונה רק להורות כי הלימוד גרם ההצלה וכן בדבר מרדכי. האמנה מנין שלמד מרדכי תורה לישראל ראשונה יש להוכיח ממה דאמרינן בגמרא (מגילה פ"ק) ויקח המן את הלבוש וגומ' אזל ואשכח רבנן דיתבי קמי דמרדכי וקא מחוי להו הלכות קמיצה וכו' הנה מעשה רב שהיה מלמד תורה' ובמדרש רבתי דאחשורוש (פרשה ו') כתוב לאחר שעשה העץ הלך אצל מרדכי ומצאו שהיה יושב בבית המדרש והתנוקות יושבים לפניו ושקי' במתניה' ועוסקים בתורה והיו צועקים ובוכים ומנה אותם ומצא שם שנים ועשרים אלף תינוקות והשליך עליהם שלשלאות של ברזל והפקיד עליהם שומרים ואמר למחר אהרוג אלו התינוקות תחלה ואח"כ אתלה מרדכי והיו אמותיהם מביאות לחם ומים ואומרות להם בנינו אכלו ושתו קודם שתמותו למחר ואל תמותו ברעב מיד היו מניחי' ידיהם על ספריהם ונשבעים בחיי מרדכי רבינו לא נאכל ולא נשתה אלא מתוך תעניתנו נמות. געו כלם בבכיה עד שעלתה שועתם למרום ע"כ, והביאו ראיה מפסוק דברי שלום ואמת ביען הכתובים ההם קשים מאוד ליישבם אם לא בזה וזה שהם ראו כי אגרות הללו יראו שלא לצורך ביען כבר קדם קיימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם וגו' ילא יעבור להיות עושים את שני הימים וגו' בכל שנה ושנה וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מתוך זרעם א"כ מאי עוד ותכתוב אסתר לקיים את אגרת הפורים הזאת השנית לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם ונבוכו בהם המפרשים כאשר תראה בבואנו שמה בס"ד ועוד כי פתח באסתר ומרדכי ותכתוב אסתר המלכה בת אביחיל ומרדכי היהודי וגו' ואחרי כן אמר וישלח ספרים ולא קאמר וישלחו על כן אמרו כי דבר ותכתוב הוא מה שכתבה לחכמים קבעוני לדורות וענין וישלח ספרים הוא

מה שכתב להם מרדכי לעסוק בתורה יזכרו וישובו אל ה' הגומל להם טובות ויקבעו לימוד תמיד וזהו דברי שלום ואמת ובמקומם יתבררו ויתלבנו כתובים הללו בס"ד ודי זה לביאור דבריהם ז"ל.

אמר המ' משה בנו מדקדק אני מאד במאמר הקודם הוא פסוק דברי שלום ואמת, ואחר כך פסוק דורש טוב לעמו, וי"ל כי שלשת' הוכיחו מפסוק איש יהודי כפי סדר הכתוב, לאחר שהיה שקול הוא מבואר איש איש, לב' הוכיחו מאומרו היה בשושן וכו' ופירושו עם מה שאמר הרב ר"י טאיצטאק ז"ל כי הגנות הב' היה כי לא חמל על עם ה' והבאיש את ריחם בעיני המן לתת חרב בידו להורגם על לא חמס בכפם רק לסבתו ופסוק צווח כי הגידו לו את עם מרדכי וכנגד זה אמר שאדרב' עמד בפרץ כי לולי מרדכי היה הב"ה עושה כליה בשונאיהם של ישראל עכ"ל, וזה הוכיחו מאומרו היה בשושן הבירה, כלומר אל תחשוב שבסבת היות מרדכי בשושן הבירה באה ונהייתה כל הרעה הזאת על ישראל כי לולי שנאת המן עמו לא היה נוגע בם וזו השנאה לא בא להמן רק בסב' היות מרדכי בשושן ולא יכרע ולא ישתחווה, והוא אמר בכל עת אשר אני רואה את מרדכי וגו' ולז"א בשושן וכו' כלומר אדרבא בסבת היות מרדכי בשושן באה תשוע' ישראל על ידו מה שלא היה אם לא היה מרדכי בשושן וכאשר דרז"ל, בומרדכי ידע וגו'. לג' הוכיחו מאומרו בן יאיר ופירו' כי כמו שהם ז"ל אמרו בן יאיר בן שהאיר עיני ישראל בתפלתו נאמר אנו בן שהאיר עיני ישראל בתורתו כי תורה אור, וז"ש מה משה לימד וכו' נמצא כי דרשו סדר כתו' איש יהודי והה"ר אליעזר מגרמישא זלה"ה כתב וז"ל, בדין היה להקדים איש ימיני לאיש יהודי כי אביו מבנימין ואמו מיהודה וכתיב למשפחותם לבית אבותם. אלא לפי שהתפלל דוד זכרני י"י ברצון עמך כלומר זכור זכותי בימי מרדכי כי המן נתן עשרת אלפים ככר כסף, ודוד נתן לצורך בית המקדש ג' אלפים ככר זהב, וז' אלפים ככר כסף הרי עשרה אלף ככר' וכתיב וכסף ככרים עשרת אלפים ע"כ:

האמנה במה שדלג המקרא משמעי לקיש אשר באמת רב הדרך ביניה' ויחסו בן יאיר בן שמעי בן שמידע בן בענא בן מוצא בן אלה בן מיכה בן מפיבשת בן שאול בן קיש כדברי המתרגם בתוספתא. אומר להיות כי כן יסד מלך מלכי המלכים הב"ה במרום שנקמת ה' בעמלק תהיה ע"י שאול בן קיש לטעם אזכרנו עוד והוא לא כן עשה. והנה באה ונהיתה עתה ע"י בני בניו מרדכי ואסתר לכן יחסו לבן קיש כאילו נתק חבל היחס אשר ביניהם והראשונים יפלו וזה עצמו הוא בן קיש ולא נצטרך למה שנדחק הראב"ע כי אין זה קיש אבי שאול ואנחנו בשם רבותינו הקדושים נזכיר שזה קיש אביו של שאול:

ואל יקל בעיניך זה שאמרתי לך כי הנה הוא לכל בר לבב למשיב נפש ולכלכל מחלת שני ספקות גדולי' ועצומים אשר יפלו בדבר ממלכת שאול ודוד ראיתי לזוכרם הנה אני היום ילדתים ולא נעזרתי בהיתרם רק ממי שעוררני אליהם ית' שמו, הספק הא' בענין שאול זה תארו. אחרי שהוא יתברך הסכימה חכמתו לתת הממלכה לשבט יהודה לסבה ידועה אצלו ומאמר אבינו הזקן קיים זה בברכו את בניו לפני ה' לפני מותו (בראשית מ"ט י') לא יסור שבט מיהודה על מה ועל מה הסב הממלכה לקטן שבשבטים הוא בנימין והיא נתנה ביד שאול אשר גלוי וידוע לפניו שלא יעשה הישר בעיניו וישלח בו חרון אפו וחרפה היא לנו באמור כי מלכנו הראשון חטא ונפל בחרב פלשתים ומי כמוהו יתברך קורא הדורות מראש ומשמיע האותיות לאחור אשר למה נתנה לשאול והיא לא תצלח. הספק הב' בענין דוד זה תארו, אחרי שהלכה רווחת בידינו בגמרא סנהדרין פרק כ"ג ר' יוסי אומר ג' מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנו' להם בית הבחירה, והיה חטא שאול על אשר לא נקם נקמת ה' בעמלק כמ"ש (שמואל א' ט"ו כ"ז) יען אשר מאסת את דבר ה' וימאסך ממלך, ואומר קרע ה' את ממלכות ישראל מעליך היום ונתנה לרעך הטוב ממך וגם אחרי מות שמואל והרגיזו שאול לעלות אמר לו ויקרע ה' את הממלכה מידך כאשר לא שמעת בקול ה' ולא עשית חרון אפו בעמלק. ואדוני אבי ז"ל פי' כי זה טעמו של דבר במקרה צקלג בעת רעה ההיא למען דעת צדקות ה' סבב הוא ית' בעת הריגת שאול דבר העמלקים שפשטו על צקלג ודוד שנס בעז מתניו ויכם ויכתם להורות כי זה נהרג על שלא עשה במעשה זה, ואחרי שכן הוא למה לא צווה עוד על ענין עמלק והיא המלך הראשון העצמי האמתי ובידו נתן ה' תשועה גדולה.

והתשובה אצלי כי זאת מאת ה' צבאות יצאה הגדיל עצה הפליא תושיה וזה כי נודע מדברי פסיקתא כי אין רשעים הללו נופלים אלא ביד בניה של רחל דאמרינן התם אמר ר' פנחס בשם ר' שמואל בר נחמני מסורת אגדה היא ביד בניה של רחל עשו נופל דכתיב (ירמיה מ"ט כ') אם לא יסחבום צעירי הצאן ולמה קוראם כך שהם קטנים של שבטים ע"כ ופרט מן הפרט ביד בנימין כאשר שמענו כן ראינו פעמים כי בפעם הראשונה שהיה ביד יהושע אשר היה מיוסף לא היה רק ויחלוש יהושע בלבד מהטע' שיבא אמנם אחרי כן היה על ידי בנימין הוא שאול ועתה ע"י מרדכי בן ימיני אם להיותו הוא הצעיר האחרון. אם מפני שכלם השתחוו לעשו בפגעו בו. לא כן בנימין להיותו בבטן המלאה בעת ההיא וכמו שיבא בפסוק ויהי כאמרם אליו יום יום בס"ד, וזה טעם אשר לא יכול לו יהושע רק ויחלוש בלבד כי עכ"פ השתחווה אביו אליו הגם כי מצאתי בשערי בינה אל

הה"ר אליעזר מגרמישא זלה"ה דברים נפלאים שכתב וז"ל, ויחלוש יהושע לא הרגם מיד כי עמלק מכשף היה ורואה במזל ובוחר כל מי שהיה עתו למות באותו היום ביום היה נלחם בו בלילה, ומי שהיה עתו למות בלילה היה נלחם בו ביום, וזהו ויחלוש שהחלישם עד שהגיע עתם למית עכ"ל. ובפסוק ישנו עם אחד אני עתיד להאריך בזה בס"ד, ואף גם זאת פשוטו של מקרא שהחלישם בלבד והוא מהטעם הנז' לכן הוא ית' סבב שישאלו ישראל מלך שלא כהוגן ויותן להם מלך באפו ובחרונו ולא יהיה מקו הישר של המלוכה רק מאותם שיפלו הנופלים בידם והוא שאול משבט בנימין וכאשר תעשה המלחמה הזאת יהיה בה קצת גמגום בשתפש את אגג חי וחמל על מיטב הצאן ואז יקים ה' את אשר דבר ביד הנביא הנאמן כי רעתם רבה בשאלם מלך, ובכן תשוב הממלכה למקומה הטבעי לשבט יהודה וז"ש שמואל (שמואל א' ט"ו ל"א) וגם נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם כי לא אדם הוא להנחם הורה על מה שאמרנו כי בתת ה' את הממלכה ביד רעהו הטוב ממנו ימשך כי נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם ממה שנתן הממלכה ליהודה ובמה שאמר כי רעתם רבה באשר שאלו מלך. כי על שתים אלה יפלו ב' מיני גנות אם לא יוסרו ישראל על שאלם מלך יפול השקר אחרי שנאמר להם ואם לא תסוב הממלכה אל יהודה יפול הניחום והחרטה אחרי שנתנה בידו בשכבר, ועתה בנפול שאול יסולקו שתים אלה, כלל העולה כי כל הימים אשר מלך שאול על ישראל שאול הוא, ואיננו רחוק שהסכימה חכמתו ית' שיקרא שם שאול לסבה זו כר' מאיר דדריש שמיה וכתיב (תהלים מ"ו ט') אשר שם שמות בארץ והמלכתו בישראל היתה מקרית והמקרה לא יותמד ולא צווה עוד דוד אחריו במצוה הזאתי. אם משום שלא יהיה מזכרת עון לבית שאול ואי משום דלא אתי מזרע של רחל ואין תפארתו של הב"ה במלחמה זו אלא ביד בניה של רחל כמדובר ולכן לא צוה על ככה והוא מעצמו היה עושה מלחמה עם עמלק מדעתו כוונתו ורצונו ית' לעריץ עמלק מן הארץ ובכן היתרו ב' הספקות וידענו מה זה היה לבן קיש שלא נזכר הנה ונכנס מרדכי במקומו כאלו הוא בן קיש אשר אמר ה' לעשות חרון אפי בעמלק.

פסוק 1

אשר הגלה מירושלים עם הגלה אשר הגלתה עם יכניה מלך יהודה אשר הגלה נבוכדנצר מלך בבל:

אשר הגלה, בגמרא, אמר רבא שגלה מעצמו, ופרש"י מדלא כתיב אשר היה מן הגולה וכתיב אשר הגלה עם הגולה משמע שלא היה מהם ששאר הגולי' גלו על כרחם והוא גלה מעצמו כמו שהיה ירמיה גולה מעצמו עד שאמר לו הב"ה חזור ובמדרש לקח טוב כתוב

אשר הגלה שגלה מעצמו כדרך שגלה יהויכין מעצמו ובמדרש בילקוט (סימן תתרנ"ג) ולמה ב' פעמים אשר הגלה גלה עם גלות יכניה וחזר לירושלים והגלה אותו שנית נבוכד נצר עם גלות אחרונה ונר' שבא זה ולמד על זה כי בגלו' הראשון לא גלה הוא כי היה כמו ירמיהו ככה עשו למרדכי והניחוהו ברשותו לעשות כטוב בעיניו ואמנם זאת הוא גלה מעצמו להצטע' בצער ובצר' הצבור כדרך השלמים, ובהיותו ברשותו חזר לירושלים, ובגלות שניה גלה עם האחרים ולא דרשו זה שגלה מעצמו מדכתיב אשר הגלה דא"כ אשר הגלתה משמע כמו אשר והיה לפי זה מובן ג"כ מעצמם ולכן פי' רש"י ז"ל מדלא כתיב אשר היה מן הגולה וכתיב אשר הגלה עם הגולה וכו' ופירושו אשר הגלה הוא עם הגולה אשר היו כבר גולי' משמע שהוא לא גלה עמהם מדקאמר אשר הגלתה כבר והה"ר נחום בר יעקב ז"ל כתב ז"ל מה לנו עם הגולה אשר הגלתה עם יכניה ללמדך שמגדולי הדור היה שכשעלה מלך בבל והגלה יהוכין גלו עמו השרים והחסידים ורחשי הדור שכך תמצא באדם בראשונה בוחר בטוב ומניח מי שאינו טוב כ"כ ואם יצא באחרונה לוקח מה שהניח וכך היה מרדכי מן הגולה הראשונה ע"כ, ומצאתי כתוב אשר הגלה מירושלם מירושלים מלא ביו"ד ואין כן בכל המקרא מלא והטעם לפי כי כל המגילות והנבואות יבטלו בבוא הגואל חוץ ממגילת אסתר שנאמר וזכרם לא יסוף מזרעם לכך הוא מלא כלומר בחורבנה ובבניינה זכר הנס הזה ע"כ. ובדברי הה"ר אליעזר מגרמישא ז"ל מצאתי סמך לדבריו לספר בציון שם ה' סופי תיבות המן כלומר אפי' בבנין ציון נספר שמו ותהלתו במה שעשה לנו במעשה המן. אך מ"ש ואין כן בכל המקרא. מלא לא צדק כי במסרת יש ה' מלאי' בירמיהו סימן כ"ו ובד"ה ב' סימן כ"ה תמצאם.

פסוק ז

ויהי אמן את הדסה היא אסתר בת דדו כי אין לה אב ואם והנערה יפת תאר וטובת מראה ובמות אביה ואמה לקחה מרדכי לו לבת:

ויהי אומן את הדסה, איתא בגמרא קרי לה אסתר וקרי לה הדסה תניא ר' מאיר אומר אסתר שמה ולמה נקרא שמה הדסה על שם צדקותיה בין הצדיקים וכן הוא אומר (זכריה א' ח') והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה ר' יהודא אומר הדסה שמה ולמה נקרא שמה אסתר שאומות העולם היו קורין לה על שם אסתהר בן עזאי אומר אסתר שמה ולמה נקרא שמה הדסה מפני שהיתה בינונית לא ארוכה ולא קצרה אלא בינונית כהדס ר' יהושע בן קרחה אומר ירקרוקי' היתה וחוט של חסד משוך עליה ע"כ, ופרש"י בין ההדסים אשר במצולה בין הצדיקים שגלו לבבל ובשכינה משתעי קרא ואסתהר ירח יפה כלבנה ירקרוקות היתה כהדס אלא חוט של חסד משוך עליה מאת הב"ה ולכך

היתה נרא' יפה לאומות העול' ולאחשורוש ע"כ, ומה שפירש הרב בין הצדיקים שגלו לבבל יתבאר בסמוך מדברי מסכת סנהדרין (פ"ח). ומה שכתב ובשכינה משתעי קרא אמר על תיבת והוא שהרמז לשכינה כמו שהתבאר בספר הזוהר במקומות רבים וביחוד בפסוק (בראשית ח' א') והוא יושב פתח האוהל ובפסוק (שם ל"ג ד') והוא עבר לפניהם, והנראה בעיני בביאור המאמר הוא כי הם ז"ל ראו שיהיה שם האשה הזאת העצמי אחד מהנז' והשני שיורה על תואריה ולפי זה יפול הספק אם העצמי הוא הדסה והתארי אסתר כמו בחדש הראשון הוא חדש ניסן או שיהיה השני העצמי כמו הפיל פור הוא הגורל וזה האחרון יראה יותר אמת אחרי שעוד לא נזכר במגלה שם הדסה כי על כן היתה סדר השאלה קרי לה אסתר וקרי לה הדסה עם שבמקרא קדם שם הדסה לשם אסתר. וכך היא הגירסא בספרים המדוייקים ומי שלא טעם זה הפך הגירסא, ונחזור לענין כי על כן חלקו בדבר והמה ראו בה ה' תארים, א' צדקתה שהיתה צדקת וכמו שקדם בפתיחה י"ב, וכמו שעוד יבא בפסוקים הקרובים והרחוקים, ב' ענותנותה וכמו שנראה ממה שלא הגידה דבר ואת מאמר מרדכי אסתר עושה וכמו שמתבאר מהמשכות הענין, ג' היותה יפת מראה אשר הוא המבוקש מאחשורוש וכמ"ש יבקשו למלך נערות בתולות טובות מראה. ד' שהיתה כמו כן יפת תאר אשר זה שלמות גדול יותר מן הראשון אשר לרוחק מציאותו נפרד כ"ש נצמד לאחר לא הזכירוהו וכמו שכתבנו בביאור הפסוק ההוא, ה' היותה נושאת חן בעיני כל רואה. והנה ר' מאיר רמז אל הראשונה ואמר ששמה העצמי אסתר ושמה היחסי הדסה והוא על שם צדקותיה בין הצדיקים ועניינו מתבאר בגמ' (סנהדרין פ"ק) איתא התם (זכריה א' ח') ראיתי הלילה והנה איש רוכב על סוס אדום והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה, ראיתי הלילה א"ר יוחנן בקש הב"ה להפוך את כל העולם כלו ללילה והנה איש רוכב אין איש אלא הב"ה שנ' ה' איש מלחמה, על סוס אדום בקש הב"ה להפוך את כל העולם לדם כיון שנסתכל בחנניה מישאל ועזריה נתקררה דעתו שנאמר והוא עומד בין ההדסי' אשר במצולה ואין הדסים אלא צדיקים שנאמר ויהי אומן את הדסה ואין מצולה אלא בבל שנאמר האומר לצולה חרבי ע"כ, הנה ביארו תיבת עומד בין ההדסים כמו ותעמוד מלדת ותעמוד השמן, אשר הם לשון הפסק וכן אנו עתידים לפרש ותעמוד בחצר בית המלך הפנימית מדברי רז"ל בס"ד, וכן הענין פה כי היה רוצה להפוך העולם כלו ללילה ולדם והפסיק הדבר מפני צדקות ההדסי' הם הצדיקים וא"כ הדסה ר"ל צדקת ואתא ר' מאיר ואמר שאסתר הרי היא כאחד מן הגדולים אשר עליהם העולם עומד כי כמו ששלשת הרועים האלה כפרו על כל קהל ישראל על עון השתחוית צלמו של נבוכד נצר כן האשה הגדולה הזאת כפרה חטאת

הקהל בדבר המשתה וכמו שבא להלן בביאור הפתיחות בפתיחה י"ב, וזהו שדקדק ר' מאיר צדקותיה בין הצדיקי' אשר היא הגירסא האמיתית בלי ספק ועלה קאי וכן הוא אומר והוא עומד בין ההדסים וכהא דר' יוחנן בגמ' (סנהדרין פ"ק) כמו שנאמר בשכבר. ור' יהודה אמר הדסה היא שמה העיקרי ולמה נקרא שם היחס שלה אסתר מפני ענותנותה כי רבה וכמו שתרגם המתרגם אסתר דהוו קרין לה על די הות צניעא בביתא דמרדכי שבעין וחמש שנין, ולא חזית אפי גבר אלהן אפי דמרדכי וכן יראה ממה שהוכיחו זה מפסוק אין אסתר מגדת וגו' הוא השני ולא הוכיחוהו מהראשון לא הגידה אסתר כי שם יורה יותר ענותנותה כי גם בעלותה אל מעלת המלכות לא סרה תומתה ממנה ואת מאמר מרדכי אסתר עושה כאשר היתה באמנה אתו וכן במדרש בילקוט (סימן תתרנ"ב) היא אסתר בנערותה והיא בזקנותה היא אסתר משנכנסה למלכות והיא אסתר עד שלא נכנסה למלכות. הנה שדרשו תיבת היא ע"ד ויוסף היה במצרים הוא הושע בן נון כי לא זחה דעתם עליהם עם שעלו לגדולה, והרב ר' נחום בר יעקב ז"ל כתב ונקראת אסתר לפי שהסתירה ענייניה שנאמר אין אסתר מגדת וגו' והא' נוספת כאל"ף אבנטי ע"כ, הנה ששם אסתר הוא מלשון סתר והא' נוספת כאלף אבנטי וכן אקדח אשכר והן הן דברי ר' יהודה ור' נחמיה אמר כי שם אסתר מורה על טוב המראה אשר דרוש דרש אחשורוש ואחרי שמצא אות נפשו ראוי שתקרא על שם המציאה ואף כי היתה כמו כן יפת תאר לא קראוה בנות ושרות ופלגשים אלא על המבוקש מהמלך והוא יופי המראה ולכן קראוה אסתר מלשון אסתהר שפירושו סהר להורות יפה כלבנה והוא טוב המראה כאמור, ובן עזאי אמר כי אדרבה שלא שינו את שמה רק מפני שנמצא בק רבו יתירא מהנדרש והמבוקש ולכן צריך שינוי השם והוא שאמר שנקרא הדסה על שהיתה לא ארוכה ולא קצרה אלא בינונית כהדס הוא מורה בלי ספק על יופי התאר והגבלת האברים על מתכונתם בדרך אמצעי אשר הוא השלם ור' יהושע בן קרחה ראה על הנאמר ספק איננו קטן והוא דא"כ שהיתה יפת תאר ויפת מראה כדברי בן עזאי למה טרח וכתב לן קרא ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה וכי מימרא בעי ולמה לא תמצא חן לכן אמר כי תיבת הדסה מורה ירקרוקית והוצרכה לחוט של חסד כי על כן לא נזכרה עוד בשם זה וכן דקדק רש"י ז"ל שכתב ירקרוקית היתה כהדס אלא שחוט של חסד משוך עליה ובתיבת אלא רמז למה שכתבנו והוא מבוא' והה"ר יצחק הכהן ז"ל הטיב אשר דבר בענין שינוי זה השם וז"ל יותר נראה שמרדכי עצמו שנה שמה אסתר שהוא שם פרסי טרם תלק' לבי' המלך כדי שלא ירגישו עמי הארץ ולא היהודי שהיא יהודית כי יש שמות יסכימו עליהם היהודים בקריאת שמם והיה שם הדסה מורגל להם לכנותו

על הנשים ושם נסתר אל הפרסיים ושנוי שם זה היה סבת ההסתר כמו שהיתה סבת שנוי שם יוסף בתחלת פרסום גדולתו שלא בא עניינו באזני בית אביו שאם יקראוהו יוסף אי אפשר שלא יתעוררו עליו ובפרט בבא אחיו לפניו עכ"ל, עוד בגמרא (מגילה פ"ק) כי אין לה אב ואם וכתיב ובמות אביה ואמה למה לי אמר רב חסדא עברתה אמה מת אביה ילדתה אמה מתה אמה פרש"י ובמות אביה ואמה למה לי כי אין לה אב ואם אלא ללמדנו בא ואפי' יום אחד לא היה לה אב ואם שכיון שהרתה אמה מת אביה נמצא שלא היה לה אב משעה שנראה לקרותו אב וכשילדתו אמו מתה ולא נראת לקראת אם ע"כ והן אמת קשה שנ' שיהיה מיותר כי אין לה אב ואם הוא הראשון במקרא ואין דרך היתור להיות רק השני כי אחרי שקדם הראשון שורת הדין שנשאל על השני למה לי וזה הביא לקצ' ספרי' להגיה הגמר' ורש"י וכתבו כי אין לה אב ואם ובמות אביה ואמה למה לי והגיהו ברש"י ובמות אביה ואמה תו למה לי מאחר דכתיב כי אין לה אב ואם והגירסא הראשונה מצאתי בספרים המדוייקים ומי שלא טעם דובשה הגיה אותה וכל בן דעת יתן צדק אליה וזה כי אם הכפל הוא ובמות אביה ואמה בלי ספק הוא המלמד עוברת' אמה וכו' כי לכן נכפל' והיאך מלמדנו זה באומרו ובמות אביה ואמה כי אדרבה יורה שהיה זמן שהיה לה אב ואם ומתו ובשלמא כי אין לה אב ואם מורה על שבשום זמן לא היה לה אב ואם, והיכי משכחת לה אלא שעיברתה אמה מת אביה וכו' והיכי דייק לישנא דרש"י אלא ללמדנו בא שאפי' יום אחד לא היה לה אב ואם נראה שהוא דבר כי אין לה אב ואם, ועוד כי אין מקום לשאלת למה לי כשיהיה ובמות אביה ואמה מיותר כי לא יתקשר לקחה מרדכי לו לבת עם כי אין לה אב ואם אם לא שיאמר ויקחה מרדכי לו לבת, וגם זה לא יתכן כי נראה שהיה זמן מה לא לקחה מרדכי ואין מאסף אותה הביתה, מה שלא יורה כן מאמר ובמות אביה ואמה כי ב' במות ב' הזמן כמו (בראשית ל"ו י"ח) בצאת נפשה כי מתה, בבא ישראל מצרימה. בצאת ישראל ממצרים וכאלה רבות. ומעתה ביאור הלשון אחר שהיה לו לכתוב ובמות אביה ואמה אשר הוא הנאות מהטעמים הנאמרים אם כן כי אין לה אב ואם למה לי, אמר רב חסדא עברתה אמה וכו' והדבר כי ענין ההולדה מיוחסת אל האב, והלידה אל האם ועל כן ביום שנשלם עבורה שאז היה ראוי שיקרא אב אחר שהוא מהמצטרף כי אין שם אב ואם נופל כי אם למי שיהיה לו או בן או בת שאז היה ראוי שיקרא אב מת, וביום לידתה מתה אמה באופן כי אין לה אב ואם כלל, ומעתה ביאור ב' ובמות ב' הזמן כמו שביארנו או ב' בעבור כמו התשחית בחמשה, (הושע י"ב י"ג) ויעבוד ישראל באשה ואם תפרשהו ב' הזמן יהיה' ביאורו ובעת מות אביה ואמה תכף לקחה מרדכי לו לבת וענין אביה ואמה כענין

(בראשית מ"ד כ"ט) והורדתם את שיבתי ברעה שאולה שפי' רש"י עכשיו שהוא אצלי אני מתנח' בו על אמו ועל אחיו ואם ימות זה דומה עלי ששלשתם מתים כאחד וכענין (רות א' ה') ותשאר האשה משני ילדיה ומאשה כי בהיות בניה בחיים היתה מתנחמת על מות בעלה כי על כן אמר ותשאר היא ושני בניה כי לא ידעה אלמנות בהיות עמה שני בניה ועתה במות אישה באו עליה שכול ואלמון ביום אחד וכן בדבר אסתר כי במות אמה מתו גם שניה' אביה ואמה ויראה ביאור זה מדבריהם במדרש (ב"ר פ"ד) איתא התם רבנין אמרין כל מי שנאמר בו היה זן ופירנס וכו' מרדכי זן ופירנס. א"ר יודן פעם אחת חזר על כל המניקות ולא מצא אסתר לאלתר מניקה והיה מניקה הוא, ר' ברכיה ור' אבהו בשם ר' אלעזר בא לו חלב והיה מניקה. כד דרשא ר' אבהו בציבורא גחוך ציבורא לקליה אמר להון ולאו מתניתי' היא ר"ש בן אלעזר אומר חלב הזכר טהור ע"כ. וה"ר אליעזר מגרמישא ז"ל כתב וז"ל ובהגיע תור אסתר בת אביחיל דוד מרדכי דד כתיב שהניקה אילת אהבים זו אסתר ע"כ, והן אמת היה לו לדרוש זה בפסוק ויהי אומן וגו' בת דדו כי גם הוא חסר וקרי ביה דדו בדגש. ועניינו כאשר ישא האומן את היונק אלא שנ"ל שלא בחר בזה מפני שיש לאומר שיאמר דלגופיה איצטריך והוי כמו והיו מלכים אומניך אמנם בפסוק דד מרדכי הוי מיותר כי כבר נזכר שמו למעלה בת דודו באופן דיתיר וחסיר דריש. ומעתה אם אינו ענין לבת דודו תנהו ענין ללקחה מרדכי לו לבת שהניקה משדיו כדמפרש בדד מרדכי וזה מורה על שמתה אמה בזמן היותה יונקת ויצדק ב' במות שיהיה ב' הזמן כאמור ואם תפרשהו ב' בעבור כך תפרשהו ויהי אומן את הדסה כמו (ישעיה מ"ט כ"ג) והיו מלכים אומניך דסמיך ליה ושרותיהם מניקותיך משמע שאומן הוא מגדל. היא אסתר בת דדו כי אין לה אב ואם כי לא היה לה בשום זמן אב ואם כי לא ידעה אותם והם לא הכירוה ובעבור מות אביה ואמה לקחה מרדכי לבת ובב"ר הורו לנו ביאור נפלא בויהי אומן את הדסה, איתא התם פ"א ר' הושעיא רבה פתח ואהיה אצלו אמון וכו' אמון מוצנע היך מה דאת אמר ויהי אומן את הדסה ע"כ נר' שביאור ויהי אומן ויהי מצניע ששמר והצניע אותה כל אשר מצאה ידו ואח"כ בעל כרחו ובעל כרחה נלקחה וכמו שיבא עוד.

ובגמרא (מגילה פ"ק) לקחה מרדכי לו לבת תאנא דר' מאיר אל תקרי לבת אלא לבית וכן הוא אומר (שמואל ב' י"ב ג') ולרש אין כל כי אם כבשה אחת אשר קנה ויחיה ותגדל עמו ועם בניו יחדיו מפתו תאכל ומכסו תשתה ובחיקו תשכב ותהי לו כבת, משום דמפתו תאכל ותהי לו כבת אלא כבית הכא נמי כבית ע"כ, הן אמת ימים ושנים ישבתי משימם ומרעיד על מה דברו חכמים דבר זה כזה וקיימו וקבלו אותו בכל מקו' עד שאפי' אחרי

שנלקחה לבית המלך והמלך לקחה לו לאשה וימליכה תחת ושתי אמרו שהיתה יוצאת מחיקו של אחשורוש וטובלת ויושבת בחקו של מרדכי וכמו שיבא עוד בפסוק כאשר היתה באמנה אתו כי שם דרשוהו הם ז"ל והדבר זר מאד ואנשים מבני ישראל רבים ונכבדי' מהם הסתירו פנים ממנו ומהם חזקו פניהם להכחישו. והמהדרי' מן המהדרי' אמרו שהיתה ארוסה למרדכי אחרי שהם ז"ל אמרו שהיה לבית ועוד לא הגיע לישא אותה ונלקחה לבית המלך, ואני בעניי תמיד אחזיק בשולי מעילי רבותינו הקדושים לא אטה ימין ושמאל מדבריהם. אבל קשה עלי הדברים הנאמרים ועוד כי יגיהו מקרא לומר דבר כזה זר מעשהו נכריה עבודתו ויאמרו אל תיקרי לבת אלא לבית. ולבי אומר לי כי כל עוד שיצא דבר מפי הקדושים ז"ל זר יותר ויותר יהיה חזק האימות בצדק כל אמרי פיהם אין בהם נפתל ועקש וכי ראה ה' בעניי האיר עיני בדבר הזה לדעת ולהודיע אמתת דבריהם וראשונה אומר כי סברא ישרה מקבלתם הטהורה ומשמעות מקראות הביאם לזה, והדבר כי הם ז"ל קבלו כי אסתר היתה רבת בשני' כדאיתא בב"ר (פרק ל"ט) איתא התם ואברהם בן שבעים וחמש שנה הה"ד ויהי אומן את הדסה, רב אמר בת ארבעים שנה היתה, ושמואל אמר בת שמונים, רבנן אמרי בת שבעים וחמשה ר' ברכיה בשם רבנן דתמן אמרין אמר הב"ה לאברהם אתה יצאת מבית אביך בן שבעים וחמשה שנים חייך אף גואל שאני מעמיד ממך יהיה בן שבעים וחמשה שנים מנין הדסה ע"כ, הנה כי לפי שראו שם הדסה כי עוד לא נשתמש בו כמו שאמרנו תמהו למה נאמר פה וז"ש הה"ד ויהי אומן את הדסה כי לולא דרשת רבנין לא ידענו טעמו של דבר ואגב הודיע דעת רב ושמואל וכאלו אמר לרבנן שומעים דמסתבר טעמייהו, והה"ר אליעזר מגרמישא ז"ל כתב וז"ל בת הדס"ה שנים היתה עם הקריאה הרי הם כאברהם בן ע"ה שנים בצאתו מחרן ע"כ עוד כתב א"שת ח"יל גי' זו אסת"ר הדס"ה, ועוד צריך להקדים דבריהם ז"ל בגמרא (סנהדרין פ"ט) אל תחלל את בתך להזנותה (ויקרא י"ט כ"ט) ר' אליעזר אומר זה המשיא בתו לזקן, ר"ע אומר זה המשהא בתו בוגרת. אמר רב כהנא משמיה דר"ע איזהו עני רשע ערום זה המשהא בתו בוגרת ע"כ. ומעתה אורו עינינו בדבריהם ז"ל שאם כפשוטו של מקרא לקחה מרדכי לו לבת האיך השהה אותה כ"ב שנים והא קא עבר על אל תחלל את בתך להזנותה לכן אמרו אל תל לבת אלא לבית שלקחה לאשה וזהו לקקה לשון כי יקח איש אשה ואל תתמה על שקראה נערה כי כן דרך המקרא ויהושע עד נאמן, ומשמעות מקראות כי לא תמצא בכל המגלה ששובחה אסתר או שנקראה בשם בתולה וזו דחיה גדולה כי היתה בעולת בעל ולכן לא קראה רק בשמה או בשם נערה פעם אחת והנערה יפת תואר וטובת מראה ולא אמר והנערה טובת מראה מאד

בתולה כמ"ש ברבקה ועמוד על זה, ותיבת לקחה מרדכי לו לבת גם הוא יורה כי לאשה לקחה מלשון כי קח איש אשה ויותר מזה תיבת לו מורה באצבע על הנאמר דאם לא כן מאי לו ודי לקחה לבת אמנם תיבת לו מורה כי לו ולעצמו לקחה וכהא דאמור רבנן. (יבמות פ"ד) ת"ר יתום שבא בלא אשה שוכרין לו בית ומציעין לו את המטה וכל כלי תשמישו ואח"כ משיאין לו אשה, די מחסורו זה בית, אשר יחסר זו מטה, לו זו אשה, וכן הוא אומר (בראשית ב' י"ח) אעשה לו עזר כנגדו, הנה תיבת לו מורה על האשה, ובתוספתא דתרגום כתוב וכד מית אבוהא ואימא נסבה מרדכי ליה לאיתו והוה מרבי להההיך ברתא, ואל תשתומם על אומרו יבקשו למלך בתולות יפות מראה כי כבר אמרו ז"ל במדרש רבתי דאחשורוש (פ"ו) ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים מלמד שאף הנשואות הביאו לפניו והוא שאמרו בגמרא (מגילה פ"ק). בקש לטעום טעם בתולה טועם, טעם נשואה טועם, וכמו שיתבאר שם בס"ד. האמנה סיפא דהאי מלתא דמכלתין קשיא מה ענין הכבשה להיות לו כבת, ויראה שהדבר הוא על מ"ש ובחקו תשכב כי הוא להתחמ' בצמרה ובחמימותה וכענין אבישג השונמית (מלכים א' א' ב'). ושכבה בחיקך וחם לאדוני המלך, וההי"ר בנימין אשכנזי בן הרבי מאיר הלוי ז"ל כתב בפי' הכתוב שמצד שהיתה אסתר בת דודו ולא היה לה אב ואם ומצד היותה יפת תואר וטובת מראה לא רצה מרדכי שתהיה ביד אחר שמא יכשלו ביופיה כי אין אפטרופוס לעריות אמנם בשלקחה מרדכי לו לבית כדברי רז"ל לא היה מצד יופיה כי לא לקחה לשם יופי כי אם להיותה יתומה, והנראה בעיני כי בא להגיד לנו שבחו של מרדכי הצדיק כי עם היותו מגדולי היהודים ורצוי למלך אחשורוש כאש' כתוב בירושלמי בתרגום פסוק וכל עבדי המלך אשר בשער המלך וגו' כי שלחו אחשורוש כאשר מרדה עליו ההינדי"א אותו ואת המן הרשע שרי צבאות וכמו שיבא שם, ובמה יתרצה זה אל אדוניו כי אם בכלי חמדה כזה ובפרט כי לא היה לו שום מונע אנושי, ראשונה ויהי אומן את הדסה ומי יאמר לו מה תעשה כי הוא האומן, שנית שהיתה בת דודו ואין לה גואל קרוב ממנו וזהו היא אסתר בת דודו באופן כי לכל אשר יחפוץ יטנה. שלישית היותה מנה ראויה להתכבד בה והנערה יפת תואר וטובת מראה אשר נדרש ואשר לא נדרש וכמו שקדם. רביעית כי היא לא תסרב מאמרו בשום אופן ביען מעת מות אביה ואמה לקחה מרדכי לו לבת והאב זכאי בבתו באופן כי לא מנעו מעשות זאת כי אם יראת השם אשר על פניו והוא הסתירה בכל אשר מצאה ידו עד עת השמע דבריה המלך ודתו וגו' כי אז לוקחה בעל כרחו ובעל כרחה וכמו שעוד יבא בס"ד ושוב כי ארכו לי הימים מצאתי אל הה"ר יהודה ן' שוש"ן ז"ל שהאריך בזה וז"ל ויש לי לדקדק כפי קבלתם ז"ל שאמרו עברתה אמה מת אביה וכו'

כי אמר הכתוב כי מרדכי גדלתה מימי ינקותה וז"ט ויהי אומן כי לשון זה לא מצאתיו רק על ימי הגדול והיניקה (במדבר י"א י"ב) כאשר ישא. האומן את היונק והיו מלכים אומניך ותהי לו לאומנת וג' עדים כמאה, והרלב"ג הרגיש בזה שפי' ויהי כאלו אמר והיה אומן כי לפי פירושנו זה לא היה עתה אומן אותה כי כבר היתה. מגודלת ובלשון הכתוב ויהי אומן בימים שעברו כי אין לה זמן בעולם שהיה לה אב ואם, אמנם היה לה עת ורגע שהיה לה אם ולא אב והוא בעת לידתה ולא יותר שאלו היתה אמה אחריה מה טעם ויהי אומן, והנה אמה בצדה ע"כ, ועוד כתב וז"ל וכבר פלפל א' מחכמי הדור כי בעבור יופיה ותארה לקחה לו לאשה וז"ט מה שהקדים ואמר שהיתה יפת תאר וטובת מראה שאלו הקדימו לתת טעם למה שנלקחה למלך היה ראוי שיאחרהו ללקיחה ויאמר ובמות אביה ואח"כ והנערה יפת תאר ויהי בהשמע, וזה רוח עועי' כי הכתוב צווח להודיע הפך דבריו כי לא נחשוב שלקחה בעבור יופיה ונערותה כי הנערה יפה ובעבור שמתו אביה ואמה והיא יתומה לקחה מרדכי לו ואם היא ראויה לבת ולא לבית ובית ובמות כבי"ת באשר את אשתו וזה מוכרח מעצמו שהרי לא לקחה לאשה במות אביה ואמה כי אביה מת קודם יצירתה ואמה מתה קודם יניקתה ואיך יאמר הכתוב ובמות אביה ואמה לקחה מבלי שיקדים ויאמר כי בימי נערותה הוא מדבר ואז היה לה לקיחתה. והוכחשו דבריו והוכרח לומר הכתוב כפי דרכנו גם כאן, ובמות אביה ואמה כמסיר שפה לחושב שבעבור יופיה לקחה וטוען טענה צודק, כי בעבור מות אביה ואמה לקחה לבית לא זולת זה. ואם יקשה עליך שאם היא בעולת בעל איך נלקחה שהרי לא היתה העצה רק לקחת נערות בתולות תשובתך א' מב' פני' הא' כי לקחה להיות לו לאשה לא שהיתה לו לאשה ובין כך ובין כך נלקחה, והב' והוא אשר אאמינהו כי כל נערה יפה היו לוקחי רובן בתולות והבעולו' אשר מיעטו לא יאמנו דבריהן ויש עדי' מעידים על זה בסיפור הכתובי' ואעבור עליהם וארא' אליך במקומ' עכ"ל הארכתי בהעתקת לשונו כדי שיראה הרואה את אשר כתבנו בתחלה דברים צדיקי' בראותו כמה נדחקו הראשונים וכמה רחקו מדברי רז"ל וכי גם העולה על רוחם בענין בתולות ובעולות הלא הוא הוא מדברי רבותנו ז"ל אלא שלא רצו לדקדק בדבריהם.

פסוק ח

ויהי בהשמע דבר המלך ודתו ובהקבץ נערות רבות אל שושן הביר' אל יד הגי ותלקח אסתר אל בית המלך אל יד הגי שמר הנשים:

ויהי בהשמע וכו' שארי ליה מארי להה"ר יצחק כהן ז"ל שכתב כי לא נמצא נתינת דת בקיבוץ הנערות כי אומרו דבר המלך ודתו הוא מה שעשה לושתי וכי על לבו שומה

לתת מלכותה לרעותה הטובה ממנה וכל אחת ואחת היא מעצמה מתקבצת ובאה אל שער המלך לראות אם באולי תיטב בעיני המלך ואסתר כאחת מהן, רחמנא ליצלן מהאי דעתא, ובהפך אמרינן בגמרא (מגילה פ"ק) אצל ויפקד המלך פקידים אמר רב נחמן אמר רבא מ"ד כל ערום יעשה בדעת זה דוד מלך ישראל דכתיב ביה (מלכים א' א' ב') ויאמרו לו עבדיו יבקשו לאדוני המלך נער' בתול' וגו' כל מאן דהוה ליה ברת' אייתיא ניהלי' (משלי י"ג י"ג) וכסיל יפרוש אולת זה אחשורוש דכתיב ביה ויפקד המלך פקידים דמאן דהוה ליה ברתא אטמרא ע"כ, ופרש"י דוד לא בקש אלא אחת לפיכך כל אדם הראה לשלוחיו את בתו אולי תיטב בעיניהם. ואחשורוש היה כסיל צוה לקבץ את כלם הכל יודעים שלא ישא אלא אחת ואת כלם יבעול מאן דהוה ליה ברתא אטמרא ע"כ וביאור דבריה' לדעתי הוקשה להם מקרא זה מכמה פנים, א' פשיטא מימרא בעי שהחכם יעשה בדעת והכסיל בכסילות. ואם לא איפה למה זה חכם וזה כסיל, ב' למה קראו ערום ולא חכם כענין החכם עיניו בראשו והכסיל בחשך הולך, ג' היל"ל וכסיל יעשה באולת כענין כל ערום יעשה בדעת ולכן שאלו מ"ד כל' ערום וגו' כי הכתוב קשה להולמו, ואמרו כי החכם אפי' כשיעשה דבר יש בו גנות קצת יצדד פני הדבר באופן יהיה הגנות מעט ושלא יורגש והכסיל יפרוש ויגלה אולתו לעיני הכל. והנה בדוד מלכנו נודע שגם הוא לא יקח אלא אחת וכדי בזיון וקצף מי שיחפשו לו ביתו לראות את בתו ולא ישרה בעיני השולחים אבל עשו בערמה כשתהיה הבקש' שמה בבית כל אחת מהן לא שתבאנה בהיכל מלך והמלך יבחר ויקרב או ימאס וירחק כי אז חרפה גדולה וקלון רב ועצום אבל כשיכנסו עבדי המלך ויראו אותה הטובה היא אם רעה אין רע אחרי שהיא בבית אביה בכבודה ואפשר מטוב מזלה שתלקח אל המלך ויש לסבול מעט הגנות ההוא לתקות רב טוב. ואפשר שזה דקדק רש"י ז"ל במ"ש לפי' כל אדם הראה לשלוחיו את בתו כלומר שהם לא יכריחו לשום אדם על הדבר רק מודיעים כי המה באו לבקש למלך נערה יפה וכל א' לאהבת התועלת מראה את בתו לשלוחיו כי הדבר נעשה בהצנע וכבוד לא כן הרשעים שלוחי אחשורוש דכתיב בהם ויפקד המלך פקידים באונס גמור והוא דבר ויקבצו את כל נערה בתולה אל שושן הבירה כי בעל כרחן תלקחנה ותבאנ' מסוף שבע ועשרי' ומאה אפרכיות לבא על הספק ואם לא תמצא חן בעיני המלך תשוב לביתה בחרפה רצופה וקלון מתמיד ומה גם כשתבעול את כלנה כמו שנאמר באופן שהוא כסיל פורש אולתו לעיני הכל וכלם ישמרו עצמם ולא יפיקו רצונו. ואתה המעיין ראה מה בין דורות הראשונים רבותינו הקדושים ע"ה ובין דורות האחרונים כי הראשונים חכמי המשנה רצו להציל בנות הערלים מהגנות באמור שהיו אנוסות ואיש מבני ישראל

מן הכהנים בא ויוציא שם רע על אשה יראת ה' כאסתר המלכה מבלי שיהיה כתוב אחד או אות אחת יכריחהו לזה יעוקם לנו המקראות להוציא דבר מגונה מפיו והרחיק הקרובים וקרב הרחוקים כי הנה הכתובים הקרובים אומרים אמור שהיה כרוז וקבוץ כי כן אמר ויפקד המלך פקידים וייטב הדבר בעיני המלך ויעש כן ומה עשה כי אם פקידת הפקידים וקבוץ הנערות ולפי שהפסיק בפרשתו של מרדכי להראות ולהשמיע יחוסו ופרשת גדולת חסידותו כאשר שמעת משגמר חזר לענין ראשון והוא ויהי בהשמע וגו' וענין דבר ושתי נשכח כבר ודבר גזרתה רחוק מאד מאדם בעל שכל שיחזור עתה אליו. ותקטן זאת בעיני הכהן כי גם החטיא את ישר' באומרו ונראה מן הכתוב שהוליכוה אנשים יהודים באולי בהתגברות אל בית המלך ולא באה אל יד הפקידים ע"כ. הנה הוציא שם רע על אסתר ועל היהודים ועל הכתובים שאומר שנראה מן הכתוב מה שלא נראה ולא נשמע לא בפי' ולא ברמז, והלא לאמונה אם יין עברו לכתוב דברים הללו בשמחת פורים לפי שכלו יהולל איש שקיים מצות פורים יותר מרבא ועוד אני אוסיף לדבר בענין ויהי בהשמע דבר המלך דבר נפלא בסמוך בס"ד, והנה המתרגם תרגם ואדברת אסתר באונסא ואתעלת לבי מלכא, ובתרגו' רבתי כתוב והוה כד אשתמעו פתגמוי דמלכא וגזירותיה וכד אתכנשו עולימתא סגיאת' לשושן בירנתא על ידוי דהגי סריסיה דמלכא נטיר נשיא וכד שמע מרדכי דבתולן מתבעיין שקלה וטשייה לאסתר מן רברבנוהי דמלכא אחשורוש דנפקין למיבעי בתולן דלא ייתון וידברונה וטמרא בגו קיטין דלא ייחמון יתה שלוחייא דמלכא, ובנת עממייא כד הוו שלוחייא עברין הויין מרקדן ומחזיין שופריהון מן כוותה ונפקו שלוחייא דמלכא ואייתיאו בתולאן סגיאן מן מדינתא, ושלוחייא דמלכא הוו ידעין לה לאסתר וכד חמו דאסתר ליתהא עם הנך בתולאן אמרין חד לחד מגן אנן לעינן במדינתא. אית הכא לנא במדינתן טליתא חדא יאה בריוא ושפירא בחזווא יתיר מכלהו בתולאן דאייתינן כד אתבעיית אסתר ולא אשתכחת אודיעו למלכא וכד שמע מלכא כתב בדיטגמא דכל בתולתא דתטשי מן קדם שלוחי מלכא חדא היא גזירתא דתתקטל וכד שמע מרדכי פוקדנא דמלכא דחיל ואפקה לאסתר בת אחוי דאבוי לשוקא ואדברת אסתר לביה מלכא על ידוי דהגי נטיר נשיא הנה שלומי אמוני ישראל הורו תמות אסתר וצדקת מרדכי הצדיק כי נלקחה בעל כרחה באונס גמור וגם היות שבתרגום ראשון כתב בפסוק ויהי אומן את הדסה אסתר הוו קרן לה על די הוות צניע בביתא דמרדכי שבעין וחמש שנין ולא חזת אפי גבר אילהן אפי מרדכי וכו' ופה אמר שנודע לשלוחי המלך היות' יפה עד מאד עד שנקרא' בשם, הדבר מבואר כי נסתרה מן האנשים לא מן הנשי' והנשים הודיעו יופיה לבעליהן ומשם נודע הדבר, וביען

מרדכי הסתירה עד עתה גם כי לא רצה למוסרה בידו ליטמא לערל זה ק"ו מתרומה, דתנן (תרומה פ"ח) היה עובר ממקום למקום וככרות תרומה בידו אמר לו נכרי תן אחת מהן ואטמאנה ואם לא הריני מטמאה את כלן, ר' אליעזר אומר יטמא את כלה ואל יתן לו אחת מהן ויטמאה ר' יהושע אומר יניח אחת מהן על הסלע והלכתא כר' יהושע דקאמר יניח לפניו, כדי שלא יגרום טומאה לאחרות, ואף אותה אחת יניח על הסלע ולא יתננה בידו שלא יטמאנה בידים, וכן דבר מרדכי הצדיק שלא רצה למסרה בידיו לכן הוציא אותה החוצה ומשם לוקחה, ואם ישאלו את פיו נראה שישיב שואליו דבר הן אמת נערה יפה היתה בביתי אסופית וגדלה בחקי ועתה מקרוב יצאה מביתי והלכה לא ידעתי איפה היא ולאמת דבריו הוצרך להוציא' מביתו שלא תמצא שמה להורות כי היא יצאה מבלי רשותו והוא לא ידע אם הלכה לבית המלכות או לוקחה מהם ודברים הללו קרובים אל השכל. ומזה טעמנו טעם דבש וחלב דבריה' המובאים למעלה בויהי אומן את הדסה מדברי ב"ר (פ"א) אמון מוצנע ויהי אומן את הדסה כי עתה בהתחדש גזרה זו הצניע אותה שלא יקחוה וזה היה זמן ד' שנים משנת שלוש למלכו עד שנת שבע כי שנה א' היה המשתה. ומזה נתיישב דבר ויהי אומן אשר נתחבט בו הה"ר יהודה ן' שושן ז"ל עם הרלב"ג ז"ל כאשר ראית, ופי' הכתוב ויהי אומן מצניע עתה את הדסה אשר עד עתה היתה עמו לבית במות אביה ואמה ועתה הוצרך להצניעה כי גם נשי אנשים היו לוקחים וכמו שקדם מדברי המדרש ועוד למדנו מדברי המתרגם ביאור ויהי בהשמע דבר המלך כי לא על הכרוז הכולל אמר רק על הכרוז השני הפרטי הלז שנתן בעבור אסתר ולפי זה ו' ובהקבץ הוי כמו ואיה ועתה ותשב תמר ושוממה וויי"ן אלה נקר' כפי הראב"ע בפ"א רפה בלשון ישמעאל וביאור הכתוב בהשמע דבר המלך אשר נעשה בסבת קבוץ נערות רבות והיא לא באה, ומשבח אני דברי הה"ר יצחק עראמה ז"ל שכתב וז"ל והנה להסתר זה רבו הסבות כפי המפרשים וכלם קיימו וקבלו שלא הגידו שהיא ישראלית ואם קבלה הכרחית היא אני אומר כי הוא היה מוכרח על זה מדברי תורה כי אם יכריחנה המלך למשכב או לעבור על דת יהודית הנה כשלא ידע שיהא יהודית בידוע שאינו מכוין כי אם להנאתו והדין בכל כיוצא בזה יעבור ואל יהרג, אמנם אם ידע שהיא יהודית כבר אפשר שיכריחנה כדי לעבור על דברי תורה בפרהסיא והדין בזה הוא שיהרג ולא יעבור ואפי' אערקת' דמסאנא והוא כיון נעמוד על ד"ת ולבסוף הועיל לו כענין שנאמר (משלי כ"ט י"ח) ושומר מצוה אשרהו ואומר (קהלת ח' ה') שומר מצוה לא ידע דבר רע עכ"ל, ומצאתי בדברים הללו הגהה מהה"ר דוד בן הה"ר יהודה גאליקו ז"ל וכה אמר, ואפי' שבסוף גלתה עמה ומולדתה אז לא היה לה פחד שיכוין להעבירה כי כבר דש ורגיל

באהבתה ולהנאת עצמו ופשיטא שלא יעבירנה אז ולא יכוין לזה, גם כי אז לא היה מכוין להורגה. אם לא תעשה רצונו כדי שנאמר שתהרג ואל תעבור כמו שבזה משיבים התוספות בענין סיסרא ויעל וכ"ש שקודם לא הותר לאסתר שלא היה להציל עמה כמו שהותר לה אח"כ להציל את ישראל כמו שהותר ליעל להבעל לסיסרא אפי' ברצונה להציל את ישראל כדרך שכתבו התוספות שם ע"כ. ואפרין נמטייה להה"ר מאיר עראמה ז"ל שכתב וז"ל כלל הפסוקים הללו להגיד שבחה של אסתר ולסלק מעל כשרותה וטוב שכלה כל מיני ערעור ובפרט אותו אשר עוררנו עליו בספק הי' מהענייניים כי גם הרלב"ג חשב להשיבו ולא יכול כי אמר בתועלת ט"ו ז"ל ראוי לאדם שיקל בגנות מעט אשר הוא דרך להגיע אל תועלת מרובה ולזה תמצא שלא הרחיק מרדכי היות אסתר נלקחת אל המלך ואם היה בזה קצת הוצאה מדרכי התורה מצד התועלת וכו' וע"ד הקדמתו האמיתית כי הרע המעט בערך הרע הרב הוא טוב אבל אין הדב' הזה נופל תחתיה כי לא גנות קטן הוא זה כי הוא נופל תחת העריות וחברו שכם בן חמור יגיד עליו וילמד זה ממנו, ועוד שנית כי אשר יהיה מי יגיד לו שיתיר בעצמו, וכדי ליישב הדבר הזה אומר כי אין ספק כי האונס הגמור המגיע בדברים פוטר את האדם מן העונש ויסיר גנות המעשי כמבואר מן החוקר בס' המדות והכתוב אמר (דברי' כ"ב כ"ו) ולנערה לא תעשה דבר אין לנערה חטא משפט מות וכו' בפי' ביארתי האונס פטור בעריות אחר שבנערה המאורסה הכתו' מדבר כ"ש מי שאין זיקת בעל עליה כמו שפי' למעלה, ולכן טרח וכתב לן בבירור אונס זאת האשה, וזה כי בג' מקומות אשר בהם ניכר רצונ' במעשה ההוא תחלה וסוף ואמצע בכלם הגיד אונסה הגדול' הא' בהקבץ נערות רבות אל יד הגי והמה באות בשמחה ובטוב לבב' והגיד הכתו' כי שמעה דבר המלך וראתה בבואן אל ידי הגי. ועכ"ז הוצרכו לקחתה באונס וזה שאמר ויהי בהשמע דבר המלך וגו' ותלקח אסתר שנה הכתוב בלקיחתה כי אנוסה היא ואמר לא הגידה אסתר את עמה שאין ספק שהמלך הסכי' לקחת נערה אשר תיטב בעיניו תהי' מאי זה עם שתהי' יותר רוצה בזה אם היה יודע שהיא מזרע המלוכה מלכי ישראל או מן הסנהדרין כי חשובי' בעיניהם היו והעד חנניה מישאל ועזריה וגם מרדכי חשוב בשער המלך ולכן לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדת' שלא יקחה המלך בטוב לב יותר. עם היות זה עוד סבה לדבר אחר אליו כיון מרדכי כי הוא רוצה לעמוד בשער המלך תמיד לדעת את שלום אסתר ומה יעשה בה ומה זה יאמרו נערי המלך ממנה כדי להרחיק המזיק ולהקריב המועיל לה ואין ספק שזה לא יוכל להתקיים ולא יוכל עשוהו אם יודע בשער המלך מה הוא לה כי ישמרו עצמם מלדבר לפניו ולכן סמך לעולם בדברים האלה בלתי הגדת אסתר את

עמה ואת מולדת' והיותו יושב בשער המלך עד שנמשך מזה מה שנמשך, ובהגיע תור אסתר וגו' בכאן יתבארו ב' המקומות הנאמרים האמצעי גם האחרון בהם יתבא' אונס אסתר הגמור. וזה כי כל מין דבר שישאלו הבתולו' בכל י"ב חדש גם בהליכתן אל המלך כל אשר תאמר ינתן לה לבא עמה מבית המלך והיא לא שאלה דבר בפיה שלא להכין עצמה מרצונה לכך, וכדבריהם בגמ' (כתובות פ"ב) האשה שנחבשה אי מחמת נפשו' אסורה לבעלה ואף לבעלה ישראל כי מעצמה רוצה לעשות רצונ' ומיפה עצמה להם להנצל מהם על כן היא אסורה אבל אסתר לא בקשה דבר כי אם אשר יאמר הגי סריס המלך כלומר מה שהיה עושה מעצמו גם בסוף העיד הכתוב כי בהגיע תור נערה ונערה לבא אל המלך בערב ברצונה היא באה ובבקר גם כן היא שבה מה שלא עשתה אסתר כי בהגיע תור אסתר בה אביחיל וגו' ותלקח אסתר וגו' כדרך שלקוחה באונס בראשונה ואין שבח גדול מזה ולכן יחסה גם עתה בשעת זה המעשה אל אביה ואל מולדתה להגיד שמעשה אבותיה בידיה ולא חטאה וגם נראה בה אימון מרדכי וזהו אשר לקח לו לבת עכ"ל וניכרין דברי אמת ואומרו נערות רבות יורה על דברי הה"ר יצחק עראמה ז"ל כי לא כל הבתולו' יקחו כי אם אשר תיטב בעיני הגי ולזה אמר נערות רבות כי לא כלן יקחו, והה"ר בנימין בן הה"ר מאיר הלוי ז"ל כתב בשנויי' אלה פעם בית הנשי' ופעם אל שושן הבירה אל יד הגי ופעם אל בית המלך אל יד הגי דבר נאה וכה אמר כי בתחלה אמרו נערי המלך שיביאו נערות טובות מראה אל בית הנשים אל יד הגי אח"כ בהשמע דבר המלך ודתו והוא מה שכתבו מחדש בדת כמ"ש ממוכן ויכתב בדתי פרס ומדי והוא שימליכו אחרת תחת ושתי אז נתקבצו מאליהן נערות רבות לאמר מי יודע אם לעת כזאת נגיע למלכות, ואלה לא היה להן זאת המעלה לשיכנסו בית הנשים בבית המיוחד לנשי המלך אחר שלא בשם נקראו אמנם היו בשושן הבירה ג"כ אל יד הגי בבית המיוחד אמנם לא בית הנשים. האמנה אסתר נלקחה בעל כרחה ונלקחה באופן שהביאוה בית המלכות פנימה וזהו ותלקח אסתר אל בית המלך לא בבית הנשים אלא בבית המלך עצמו עכ"ד ושפתים ישק, וכיוצא בזה כתב הה"ר יהודה ן' שוש"ן ז"ל ואלה דבריו, ובהקבץ נערות לא אמר בכאן בתולו' כי לעת כזאת מי יודע, אמנם מה שנ"ל לדקדק מלשון הכתוב כי בהקבץ נערות רבות נתייחדה אסתר כי מאז נתנו עיניהם המקבצי' שזו ראויה אל המלך שאם לא כן די שיאמר ותלקח אסתר בתוכן ומהו האריכות הזה שאמר אל בית המלך אל יד הגי וגו' גם כי לא היה ראוי שיאמר אל בית המלך כי זה שם חדש אשר לא נזכר עד הנה כי אם בשם בית הנשים עד עתה בעת הלקח אשר לה משפט המלוכה כאלו מאז דנוה לבית המלוכה והענין אמת, והדקדוק נכון ע"כ, ומה שדקדק בתיבת נערות

עם שהוא אמיתי משום מדבר שקר תרחק ומי יודע אם בתולה אם מוכת עץ אם דרוסת איש אומר אני טעם לשבח וזה כי כמו שתלו רז"ל דבר מוקפת חומה מפני כבודה של ירושלים מימי יהושע בן נון כן כתב הנה נערות מפני כבודה של אסתר כי לא היתה בתולה וכמו שקדם בפסוק לקחה מרדכי לו לבת בדרשת ז"ל אל תיקרי לבת אלא לבית והוא דבר נאה ומתקבל, גם מה שדקדק כי מאז ניתנו עיניהם המקבצים וגו' זכור תזכור מה שכתבנו בתחלת הפסוק הלז מדברי המתרגם ותראה כי בצדק כל אמרי פיו כי שם נאמר כי הללו אותה ביניהם לאמר זו הגונה למלך:

פסוק ט

ותיטב הנערה בעיניו ותשא חסד לפניו ויבהל את תמרוקיה ואת מנותה לתת לה ואת שבע הנערות הראיות לתת לה מבית המלך וישנה, ואת נערותיה לטוב בית הנשים:

ותיטב הנערה, ביען חן וכבוד יתן ה' הזכיר כי בבא הנערה הזאת ליד הגי תכף ומיד הוחזקה בעיניו לטובה אשר הוא ענין לרעותה הטובה ממנה וגם נענין טובת מראה ותשא חסד לפניו, וההי"ר יצחק הכהן חשב כי לפניו ובעיניו הם פני ועיני המלך וביען לא כתב הנה חן רק חסד ואח"כ אמר חן כתב ז"ל ותיטב הנערה בעיניו כי נשאה חסד לפניו ולא חן להיות בלתי מקושט' עדיין עם שהיה זה מהשגחתו ית' עליה כי אם תטה חן וחסד לפניו היה נמהר להשיג תאותו ממנה לשכב אצלה טרם בא העת הראוי ויפגום אותה בזה ועוד לא תהיה ראויה למלכה כי מלת החסד תורה חשיבות לנשואה ותגיע בלב אהבה ראויה ומלת חן תפול על יופי הצורה התארית ויתפעל ממנה העין ובהמשך יתגב' היצר ויתעורר האדם להשיג ממנו הנאה בפתע מבלי בחינה אם ראוי לעשותו אם לאו אבל אחר שבאה בבית המלכות להנשא נשאה חן וחסד לפניו וצוה המלך למהר תמרוקיה ושבע הנערות הראויות לתת לה שהיא עצמה ביררה אותן מבית המלך והראיה התענותן עם המלכה בצרתה ואינן מגלות משפחת המלכה ע"כ, וכמה זרות נפל בדברים הללו אם בחשבו שעיני ופני הם למלך וכמו שנראה מכל דבריו ומאחרית פיהו שכתב וצוה המלך למהר תמרוקיה, והדבר נכר שאינו כדבריו אבל הכל על הגי, גם אשר כתב מענין חן וחסד לא צדק כי החסד הוא הכנה לחן וכמו שנראה מפסוק (בראשית ל"ט כ"א) ויט אליו חסד ויתן חנו בעיני שר בית הסוהר אם שיהיה ביאורו חסד וחן הכל בעיני שר בית הסוהר הנה בתחלה היה חסד ואח"כ חן ואם שיהיה ביאורו ויט אליו חסד בעיני כל רואיו ויתן חינו בעיני שר בית הסוהר פרטי כי אחר שהיה לו החסד הכולל לכל רואיו ויודעיו יורה עליו אומרו ויט אליו כי הוא החסד נטוי עליו לעיני כל, עוד נתן לו מתנת חן בעיני שר בית הסוהר ולעולם החסד קודם לחן והחכם הזה רוצה שיהיה

החן קודם והוא טרם ישא אותה והחסד שיהיה אחרי הנשאה והוא בהפך כמ"ש, ומה שכתב שהשבע נערות שהיא ביררה אותן מבית המלך לא ידעתי למה דחק עצמו לכל זה ולמה לא יהיה הכל מהשגחתו ית' עליה שתהיינה הנערות הנתונות לה אוהבות אותה ומה זרות יש בדבר שישמרו סודה והנן רואות כי המלך אהבה מאשר רבה תפארתה וכל זה כשנודה לו שהיו יודעות במשפחתה כ"ש שמי יכריחנו לזה ומי גלה להן סוד זה ופסוק אין אסתר מגדת וגו' איננו פרטי למלך כי אם לכל. ומה זרות יש שהן תצרנה בצרתה ותצטערנה בצערה והן עלו למעלה בסבתה כענין וישנה ואת נערותיה לטוב ואם היא תרד ממעלתה הן מה תהא עליהן, לכן הנכון מה שפירשנו, והנה הוא יתברך מעלה אותה מעלה מעלה מדרגה אחר מדרגה כי ראשונה נודעה אל השרים והפקידים ליפיפיה והללו אותה ביניהם הגונה זו למלך וכמו שכתבנו למעלה בשם המתרגם ואח"כ בעיני הגי שומ' הנשים ואח"כ בעיני כל רואיה ואחרי כן בעיני המלך וכמבואר בכתובים, והנה עתה מגיד אשר נשאה טוב וחסד בעיני הגי ועל הטוב אמר ותיטב הנערה בעיניו ועל החסד אמר ותשא חסד לפניו ולכן ויבהל את תמרוקיה וענין ויבהל לרש"י ז"ל זהיר וממהר בשלה יותר מבשל כלן וכן הסכימו כל המפרשים, ואל הה"ר יצחק הכהן ז"ל דברים טובים בכוונה זו בפסוק ובהגיע תור אסתר תמצאם בס"ד, ועניינו אצלי מתבאר מתוך דברי רז"ל במדרש ובהגיע תור אסתר לא היתה אסתר מבקשת לעשות דבר והיה הגי ירא ומתייראת שמא יהרגנו המלך והיה אומר לה אין את מתקשטת כשאר הנשים וזה טעם הבהלה כי נבהל מפניה שהיתה מחייבת את ראשו למלך ע"ד (דניאל א' י') אשר למה יראה את פניכם זועפים רעים וגו' וחייבתם את ראשי למלך, ומדבריהם אני למד ענין ותשא חסד לפניו כי לא על יופיה דבר כי אם ששפך ה' רוח חן וחסד לפני הגי שלא הגיד למלך מיאונה בתכשיטין ובתמרוקי הנשים כי אז יעשן אף המלך ובערה כאש חמתו לולי ה' שהיה לה ויט אליה חסד ובבהלה מהנאמר היה מביא לה תמרוקיה הן תמרוקי הנשים הנזכרים למעלה, ואת מנותיה תרגם המתרגם בתוספתא וית מנתהא המניכין ולבושי מלכותא והם בגדי מלכות גלומי תכלת ורקמה ובוץ וארגמן ועטרת זהב ורבידים הממולאים בנפך ספיר ראמות וכדכד ואקדח וכל אבן יקרה, ואת שבע הנערות יראה לי כי לא היו נותנים שבע הנערות כי אם בעת בואן לפני המלך לכבוד ולתפארת כי אינן שפחות כי אם בנות הפרתמים ושרי המדינות כמנהג מלכי אדום והשכל יורה על צידוק דברים הללו ובסמוך יתבאר יותר וכן יראה מדברי רז"ל במדרש בילקוט (סימן תתרנ"ג) א"ר יצחק כך היו עושים סריסי' היו נותנים להם מבית המלך והיה מוסר לכל אחת שבע נערות ומי שהיתה רוצה היתה נכנסת עמה אם היתה שחורה היתה אומרת

שחורה תבא עמי ואם היתה קצרה היתה אומרת קצרה תבא עמי יראה שהנערות באות להכנס עם הנכנסת אל המלך והגיד באסתר כי בבואה נתנו לה הנערות הראויות לתת לה לעתים כאשר תבא אל המלך כי תכף שיערו שהיא תמלוך וזהו אומרו ואת שבע הנערות הראויות לתת לה והוא בעיני נאה ומתקבל ובגמ' (מגילה פ"ק) אמר רבא מלמד שהיתה מונה בהן שבעת ימי שבת והמתרגם תרגם ואת שבע עולימתהאן לשמשותה ז' יומי דשבתא. חולתא הות משמשא קדמא בחד בשבתא, רוקעית' בתרין בשבתא, גנוניתא בתלת בשבתא' נהוריתא בארבע בשבתא' רוחשיתא בחמש בשבתא' חורפיתא בשית בשבתא' רגועיתא ביומא דשבתא, כולהון צדקתאן וחזין למיתן לה מיכלא ומשתייא על ידיהון מן ביתא דמלכותא. הגם כי דבריו דברי קבלה יש לי לדרוש שמות וראשונה אומר כי המתרגם לא בחר שתהיה כוונת אסתר לדעת יום השבת כמו שפי' רש"י בגמרא (מגילה פ"ק) מפני מה שהוקשה לו להחכם השלם הה"ר יהודה ן' שוש"ן ז"ל שכתב ותמהני וכי היתה הולכת במדבר שאם תשכח שבת לא יזכר לה ע"כ, ויגדל הספק בכתו' ובכל יום מרדכי מתהלך לדעת את שלום אסתר. ואם תשכח תשאל את פיהו. לכן ביאר שכוונת אסתר לקרא שם לכל א' וא' על שם המאורע ביום ההוא במעשה בראשית למען דעת צדקות ה' ולברכו בכל יום מעין ברכותיו כעין שדרשו בגמרא (ברכות פ"ו) ברוך ה' יום יום כל יום ויום תן לו מעין ברכותיו והיתה אסתר מבלעת הענין בנעימות דבריה לבל יודע כי היא יהודית והמשמשת לפניה ביום א' קראה שמה חולתא, לשון התחלה כענין (בראשית י' ה') הוא החל להיות גבור בארץ הוא החל לבנות. וביען גדל הספק במה שנברא ביום הראשון אם המלאכים אם הנשמו' אם האור הזה אם האור הגנוז ורבה המבוכה בדבר הזה כי לא פורש בתורה באר היטב, על כן סתמה דבריה ותקרא שמה חולתא להראות כי היו' ההוא יום התחלת הבריא' יהיה מה שיהיה, ושל יום השני רקועיתא על שם מה שנברא ביום השני והוא הרקיע, ושל יום הג' קראה גנוניתא על שם מה שנברא בו והוא תדשא הארץ עשב מזריע זרע ועץ עושה פרי והוא כעין גן אשר בו מיני דשאים ואילנות. וגנוניתא כמו גננית כלומר בעלת הגן, ושל יום ד' קראה נהוריתא כי בו נתלו המאורות, ושל יום ה' קראה רחושיתא על שם ישרצו המי' ותרגומו ירחשון מיא והדבר מבואר, ושל יום ו' שמה חורפיתא וביאורו ממהרת כהא דאמרינן בגמרא (סנהדרין פ"ח) דאמר להו ר' חייא בר אבא לבנוי אחריפו עולו אחריפו פוקו פי' מהרו ולפי דאמרינן בגמרא (שבת פ' י"ו) אמר רב חסדא לעולם ישכים אדם להוצאת שבת שנאמר (שמות י"ו ה') והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו והכינו לאלתר ובספר שבלי הלקט כתוב ז"ל, תנחומא א"ר חסדא מנין שכל המוציא יציאה בשבת

מצוה שישכים ויוציא משחרית, שנאמר והיה ביום הששי, ודרשו חכמים אין והיה אלא מיד. שנא' (שמואל א' י"ז מ"ח) והיה כי קם הפלשתי. א"ר זעירא אעפ"י שמוציא אדם ע"ש משחרית מצוה שיוסיף בין השמשות שנאמר והיה משנה עכ"ל, וכן איתא בגמרא (שבת פי"ו) רב נחמן בר יצחק מכתף ועייל מכתף ונפיק, אמרי אילו מקלעין לי ר' אמי ור' אסי לא מכתיפנא קמייהו' ופרש"י לע"ש יוצא ונכנס להביא תמיד משואות כלי תשמיש ובגדי חופשי ומגדים כאדם שמקבל את רבו בביתו ומראה לו שהוא חשוב עליו וחרד לכבודו לטרוח ולהרבות בשבילו ע"כ. וכן דבר הצדקת הזו, וע"כ קראה שם הנערה המשרת' לפניה בע"ש, חורפיתא להורות כי אימת שבת עליה ולכן ביום ההוא צריך לעשות כל הדברים במהירות וזריזות מאז הבקר ועד הערב, ומזה תוכר כי אדם הראשון נברא בו שהיה חריף וחכם כמו שדרשו (מלכים א' ד' ל"א) ויחכם מכל האדם זה אדם הראשון, ושל יום שבת קראה שמה רגועיתא וניכרין הדברים שהוא לשון מרגוע לשון מנוחה, ובתרגום זוטא תרגם ואוחי ית צבייאתהא וית מטותהא למיתן לה וית שבעת עולימתהא די חזיין למיתן לה מן ביתיה דמלכא ומטותא די יהבין לאסתר הות יהבה להון לפום עולימתא עממיאתה מטול דלא הות טעמא אסתר מידי מביתא דמלכא ע"כ. הורה לנו תמות אסתר כי מאכל טמא לא בא אל פיה וביאר תמרוקיה חפציה לשון גמר כמו מירק ממרקין כלומר כל אשר היתה גומרת בדעתה ותרגם מנותיה לשון מאכל מטותהא מלשון צלי אש תרגום טוי נור וכבר ידעת כי הזרוע מצותו לאכלו צלי שנאמר בו למשחה להם לשון גדולה באופן כי צלי אש דבר גדולה הוא ואמר כי היו הנערות אוכלות בשר פיגול הנתן לה כענין בדניאל וחביריו (דניאל א' י"ז) ויהי המלצר וגו' ונותן להם זרעונין באופן שהן היו אוכלות המאכל הבא לה מבית המלך והיא אוכלת מאכל טהור ע"י מרדכי או דניאל הוא התך כדבריהם ז"ל, וחזקה על אסתר ליאמן עליה כזה וכזה ואל יעלו על לבך דברי הה"ר יצחק עראמה ז"ל שכתב כי הדבר מפורסם ביניהם שאסתר היא יהודית. ותחשוב כי כנים דבריו אחרי שהיו מאכילי' אותה מאכל יהודי, וכמו שעוד יבא בס"ד וגם מפני הנערות הנתנות לה לשמור שבת כמו שקדם, כי דבר המאכל אף אם יהיה נודע כי זיהמתה חיתה לחם המלך, מה שיש בו ספק רב בכל זאת לא יתחייב מזה שידעו כי היא יהודית אבל שטבע הגידול גורם זה כי אחרי שנתגדלה בבית מרדכי אשר הוא מפורסם לכל אינה רגילה רק במאכלי' ההם והשאר תקוץ נפשה בהם. וכן לענין הנערות לא שיודע הדבר שהיא מונה ע"י שבת רק שהיא עושה זה בסתר ומצאתי כתוב יש לתמוה מזה איך אפשר לתת לכל נערה ז' נערות מבית המלך מהנקראו' דונזי"לייאש והוא כבוד גדול וזהו וישנה ואת נערותיה לטוב ופירוש לטוב

שהיה השינוי לעלויא ע"כ. ולי אין צורך לכל זה כי לא היו נותנים ז' נערות לכל א' כי אם לאשר תמצא חן להמליכה כי על כן לא התנו מאז רק ונתון תמרוקיהן ואילו נערות לא קאמר והיה מגודל ההשגחה שתכף הסכימו להמליכה וכמו שנכפל למעלה ולכן נתנו לה שבע הנערות הראויות לתת לה לעתיד כמו שכבר הקדמנו ואעפ"י שהה"ר יהודה ן' שוש"ן ז"ל כתב שאין זה מחוור אצלו, הנה הוא אצלי מחוור ומלובן ומתוקן ומקובל ובזה כתב הה"ר יוסף גאקו"ן ז"ל ונעמו אמריו וז"ל הגי נתן השתדלות רב בתמרוקיה ומנותיה כדי שתבא מהרה אל המלך כי מצד שנשאה חן בעיניו חשב כי היא תזכה למלכות מצד עילוייא אם לא תקדמנה אחרת ברחמים שתיטב בעיני המלך קודם בא תור אסתר ועשה לה הגי שינוי לטובה שנתן לה הבית הטוב שבבית הנשים, ואחשוב שהבתולות באות אל המלך או על סדר לקיחתן או על סדר מושבותן בחצריהן ובטירותם והגי להיותו חפץ בתועלת אסתר אעפ"י שהשכינה בראשונה כסדר ביאתם אח"כ לקרב זמנה שינה אותה מהבית ההוא לטוב לה לבית אחר כדי שתבא קודם אל המלך והוא בית אשר כבר יצא ממנו נערה אחרת לבא אל המלך ושבה ליד שעשגז ונתן לה שבע נערות הראויות לאשה כמותה או הראויות לתת למלכה ואולי היו מהמשרתות לושתי וזהו מבית המלך כי לולא זה פשיטא וזה לאות כי חשב כי היא תמלוך תחת ושתי כי בשאר הנשים לא נאמר כן לפי שהיו להן משרתות לכלן דרך כלל או הן שפחות המשרתות בבית הנשים לעולם לא היו מהיקרות של בית המלך, ובמדרש נערות יהודיות עכ"ל ושפתים ישק. אך מ"ש או על סדר לקיחתן או על סדר מושבותן אומר אני הא והא איתנהו וסדר מושבותן על סדר לקיחתן גם מ"ש שאמרו במדרש שהנערות היו עבריות מד' זה לא ראיתיו עד הנה, ובשם המתרגם כתבנו למעלה שהיו מאומות העולם עיין עליו ושוב מצאתי להה"ר נחום ב"ר יעקב שכתב ז"ל ולשון הראויות כלומר ההגונות לפי שהיו עבריות כמוה ולפיכך היתה מגלה סודה להן ואלו לא היו יהודיות לא היתה מגלה להן סודה. לטוב שהאכילן זרעונין ע"כ. וכן מצאתי במדרש לקח טוב ז"ל ואת שבע הנערות כדרך שיש למלך ז' שרים רואים פני המלך כך למלכה ז' נערות וישנה ואת נערותיה לטוב שכל מה שהיו מבקשות היה נותן להן ואסתר היתה אוכלת מאכל יהודי עם נערותיה ואין איש מרגיש בה שהיא יהודית ע"כ, ודברי המתרגם הכתובי' למעלה אומרים שהיו משאר עממין אך בתרגום רבתי בתוספתא סיים כולהון צדקתאן וחזיין למיתן לה מיכלא ומשתייא על ידיהון מן ביתא דמלכותא ושני יתה וית עולימתהא לאוטבא להון ולפנקותהון בבית נשיא ע"כ, הנה שקרא אותנה צדקניות ונראה דתנאי היא והנה פי' לטוב ע"ד (ירמיה מ"ד י"ז) ונשבע לחם ונהיה טובים ולכן אמר ולפנקותהון. והה"ר בנימין בן הרב ר' מאיר

הלוי ז"ל כתב וישנה וגו' שאחר שהיתה בבית המלכות שינה אותה שתשב בבית הנשים וזה היה לטוב לה עם היות שכוונתו היתה לאמר אולי תתפתה ותגיד עמה ומולדת' מפני הירא'. כמו שארז"ל על ובהקבץ בתולו' שנית אמנם היה זה לטוב לה כי בכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים מה שלא היה יכול לעשות אם היתה לפני לפנים ע"כ ויפה כיון, ובגמרא (מגילה פ"ק) וישנה ואת נערותיה לטוב מאי לטוב אמר רב שהאכילה מאכל יהודי ושמואל אמר קדלי דחזירי ור' יוחנן אמר שהאכילה זרעונין וכן הוא אומר (דניאל א' ט"ז) ויהי המלצר נושא את פת בגם ויין משתיהם ונותן להם זרעונין ופרש"י קדלי דחזירי בקוני"ש שמנים ומתוך אונסה לא נענשה וכן הוא אומר (שם א' י"ו) שהזרעונין טובים לצדיקי' להבדילן ממאכל טמא ויהי המלצר וגו' וכתיב בההוא עניינא למקצת ימים עשרה נראה מראיהן טוב ובריאי בשר וגו' ובתוספות קדלי דחזירי וח"ו היא לא היתה אוכלת, וההי"ר יהודה ן' שוש"ן ז"ל כתב ג' אלה הדעות זה דורש הטוב הנפשי במאכלים המותרי' כפי הדת, וזה דורש הערב והוא בשר החזיר השמן. וזה דורש הטוב המועיל בזרעונין ע"כ, וטוב פתר אלא שלא פירש לנו תועלת הזרעונים ולכן יש לי לצדק דבריו לכתוב דברי הראב"ע ז"ל בפירוש דניאל וז"ל ויאמר הגאון זה היה נס גדול ואין צורך כי היו אוכלים אורז הוא הנקרא בלשון ערבי ארוז והוא נכבד מאד ערב מן החטה ועושה הדם טהור והוא מאכל אנשי הודו ואין להם חטה ונעשו ממנו תבשילין וזה האורז ישגא מאד כאשר יבושל בחלב והכלל כי המעט ממנו משביע והוא כבד במשקליו וגרגיריו דקים מאד ואינם עגולי' ותולדתו חמה ולחה, והתימא מחכם גדול שאמר שהוא הדוחן שגרגיריו עגולים ויעמוד שנים רבות ולא ירקב והוא מאכל רע ותולדתו קרה ויבשה, גם במיני קטנית אפונים ואינם אלה הנמצאים בצרפת כי אלה הם קרים ורעים ומנפחים והאפונים הם בספרד ומצרים ורומ"ה ופר"ובינצה והם על ג' מינים מהם לבנים ומהם אדומים ומהם שחורים וזה המין נכבד מכלם וג' המינים חמים ולחים ומימיהם רפואה לכבד והם מצהילים את הפנים יותר מהיין ויוכל אדם להכיר כי אלה שבצרפת בלי פה והג' מינים פה להם, והנה האורז והאפונים הם זרעונים ומבריאים את הבשר ע"כ, ומזה נדע דבר התועלת והנה קרוב הדבר אחרי שהם מצהילים את הפנים ומבריאים את הבשר אשר הוא הנדרש ואחרי שבאנו עד הנה יש לי להשגיח בדברי הגאון רבינו סעדיה ז"ל אעפ"י שהם נראים כחולקים עם הנאמר ביען מזה ומזה תפארת אסתר רבה וגדולה וזה שכתב מן הזרעונים הם פול הלבן ופול המצרי והעדשים וחימצין, וכ"כ למה כדי שיעלו ריח רע מפיהן שלא יבואו עליהם במשכב זכור ע"כ, ואין ספק כי העדשים אשר זה להם אינם אשר להם פה והם המעלים ריח רע, והבאתי דעת

הגאון ללמוד ממנו שאפשר שגם אסתר היתה מכוונת לכך כדי שתתגנה בעיני אחשורוש וישליכנה מעל פניו כדי שלא תטמא עמו וכמו שאני עתיד לכתוב בפסוק ותלבש אסתר מלכות בשם אבי העזרי בס"ד. ועל מה שכתבו התוספות וח"ו לא היתה היא אוכלת אומר אני לצדק דבריהם כי מצאתי בספרים מדוייקים בדברי רב ור' יוחנן שהאכילה לא כן בדברי שמואל, וחזקה על אסתר שיש להאמין לדברי רב ור' יוחנן מדברי שמואל.

פסוק י

לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה כי מרדכי צוה עליה אשר לא תגיד:

לא הגידה אסתר וגו'. טעם הסתר אסתר כבר הקדמנו למעלה דברי הה"ר יצחק עראמ' ז"ל ודברי הה"ר מאיר בנו ז"ל ורש"י ז"ל כתב כדי שיאמרו שהיא ממשפחה בזויה וישלחוה שאם ידעו שהיא ממשפח' שאול המלך היו מחזיקים בה ולרז"ל במדרש טעם נפלא בו בחר המתרגם אמרו שם בילקוט (סימן תתרכ"ג) כי מרדכי צוה עליה אשר לא תגיד שהיה בורח מן הגדולה שיהיה המלך אומר לאסתר בת מי את אצל מי גדלת ואעשה אותם גדולים מלכים ושלטונים אמר לו הב"ה אתה בורח מן הגדולה חייך שאני מגדלך, ד"א חשב מרדכי בלבו מיום שגלו ישראל אינם מכובדים על העמים שלא אעשה דבר ויעמדו על עמו של הקב"ה וידעו שאסתר קרובתי היא ויאמרו למלך אשתך יהודית היא ויכריתו עמה ובית אביה ע"כ הנה הטעם הראשון מורה שמענוה ושפלות לא רצה שיודע הדבר והאחרון הפליא כי חסה עינו בעם ישראל שלא יתפסו בעונו או בעונה. והנראה אלי כבר קדם מעצת ממוכן כפי מה שפי' אבא מארי ז"ל אצל לרעותה הטובה ממנה שלא יהיה הטוביו' מצד אביה ומשפחתה משום מעשה שהיה מדבר ושתי כי בהתיהרה ביחסה ומשפחתה ובית אביה בזה ולעגה במצות המלך כמו שנאמר ושלכן יבקשו אשה טובה מצד עצמה ולכן לא רצה מרדכי שיודע שהיא בת מלכים כי אם נערה יתומה אסופית יפת תואר וטובת מראה בעלת שכל חן וכבוד נושאת חן בעיני כל רואיה, וראה כי אחרי שנלקחה בעל כרחה מקץ ע"ה שנה אשר לא שלטה בה עין כל בריה כמו שקדם וכן הוא אשר הצניעה בהשמע דבר המלך ד' שנים עד שנקראה בשם כמו שכתבנו בשם המתרגם למעלה בפסוק ויהי בהשמע וגו' כי מבלי ספק ה' צבאות יעצה כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל וכמו שיבא בסמוך מדברי רז"ל בס"ד, ולכן השתדל להסיר כל מעיק ומכשול שידומה ולהיות הגדול שבכלם לפי העצה היעוצה אם יודע שהיא בת מלכים צוה עליה אשר לא תגיד, ודקדק באומרו את עמה ואת מולדתה לפי מה שכתב הראב"ע בפסוק כי אם אל ארצי ואל מולדתי תלך ארצי ארץ שהיה דר בה. מולדתי אור כשדים אשר נולד שם, על כן אמר שלא תגיד עמה וגם אם ישאלו את פיה

באי זה מקום נולדה תאמר לא ידעתי כי יהיה זה סיבה לחפש ולפשפש לעמוד על בירורן של דברים ולכן טוב לבלום פיה בכל מכל כל ואפי' בדבר הדומה לענייניים אלה יורה עליו רבוי את עמה ואת מולדתה כלומר לא הוא ולא דכוותיה ולא דדמי ליה, והה"ר יצחק עראמה ז"ל כתב וז"ל יש לי בזה דעת אחרת אכתוב אותו אע"ג דמסתפינא ממאי דרגילנא עליה מימי עלומים והוא שהדעת המפורסם ביניהם שאסתר היא ישראלית מבית מרדכי היהודי לוקחה, אמנם אחר שראה שלקחו אותה לטוב יופיה כי מה היתה לה ראה שיסתי' יחוסה כדי שיחשיבוה בעיני המלך בחשבם שהיא מזרע מלכות בית דוד כי גדול שמו בגוי' אך שהוא היה אומן אותה כמו שאמר וצוה לה שאם ישאלוה על זה תשיב אמריה שאינה יודעת כלל עמה ומולדתה כי לא הכירה אב ואם רק שגדלה בבית האומן וזה כדי שלא תתפש בדבריה ואם ישאלו ממנה תדע להזהר, וזה דעת אמתי ונכון לא יכחישוהו הכתובי' כלל אבל יקימוהו בכל מקום. תדע שלא הוצרכה אחר כך בשעת הדחק להגיד למלך כי היא יהודית אבל אמרה תנתן לי נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי כי נמכרנו אני ועמי והמלך לא שאלה מאי זה עם היא כי לא נכחד ממנו אבל נתחדש לו אז שהיהודים הם הנמכרים כמו שיבא, גם בגמרא (מגילה פ"ק) אמר רבא עד חצי המלכות ולא דבר שחוצץ למלכות מאי היא בנין בית המקדש, ואם לא היה יודע שהיא יהודית בית המקדש מאי עבידתיה, והעד הנאמן על זה מה שנאמר בסוף ומרדכי בא לפני המלך כי הגידה אסתר מה הוא לה יראה באמ' כי אז גלתה סוד זה אשר היתה מסתרת עד הנה לא זולת עכ"ל. והה"ר יהודה ן' שושן ז"ל הקשה כנגדו וכה אמר ואנא גברא חזינא דחיה לא חזינא ולפי דרך פירושי אני מראה אותך שאין הכרע כלל מהמקרא ומהסברא לענייננו זה ואומר כי לפי דבריו ראוי היה שיאמר לא הגידה אסתר את מולדתה כי מה לו בעמה והוא נודע לכל, גם לפי דרכי אשר בה אכחד יקשה מה זה אשר הקדים את המאוחר כי אחר שלא הגידה את עמה הנה בכלל שלא הגידה מולדתה ומשפחתה ואילו אמר לא הגידה אסתר את מולדתה ואת עמה היה נכון כי לא זו אף זו הוא ע"כ. ואני אומר אי משום הא לא איריא כי ביאור ומולדתה כאשר ביארתי אין בו לא קפדנות ולא עקמנות כי עמה כמשמעו ומולדתה מקום מולדתה כמו אל ארצי ואל מולדתי להראב"ע כמו שקדם והדבר והסדר נכונים אך הקושיא הראשונה רבה היא כי מאי רבותא שלא הגידה עמה אשר נכתב לא הגידה אסתר את עמה ונשנה אין אסתר מגדת עמה אם הדבר מפורסם ביניהם ומה שהעיד הה"ר יצחק עראמה על דברו זה כי הוא אמיתי ונכון קרוב אדם אצל עצמו והכתובים מכחישים אותו פעמים בהזכיר עמה, ומה שרצה להכריח דעתו ממה שלא שאל המלך את פיה מאי זה עם היא פליאה דעתו

ממני ולמה ישאל והיא קוראה בקול גדול יהודית אני באומרה כי נמכרנו אני ועמי והוא היודע שהיהודים הם הנמכרים והוא באמת תלי תניא בדלא תניא, ואני עתיד להכות על קדקד סברא זו מכות גדולות ונאמנו' במקומו בס"ד, ומה שהביא ראיה מדברי רבא בגמרא (מגילה פ"ק) ולא דבר החוצץ למלכות, הנה נראה בתחלת העיון ראיה גדולה ויש להפלא ממנו למה לא הביא הא דרבא שהאכילה זרעונין אם לא רצה להביא הא דרב שהאכילה מאכל יהודית משום דהא קאי שמואל דפליג עליה אבל האי דרבא היה לו להביא דאזדא לטעמה אלא שמדת טובו ית' היתה שלא להכשילו בשתים כי האמת אין מזה ומזה ראיה כלל וזה כי אחרי שנתגדלה בבית מרדכי הוא ישאל ממנה שתשאל מהמלך על הדבר. והנה לרז"ל בפסוק אחר הדברים האלה גדל וגו' ר' יודן אמר אחשורוש הרהר אמר מרדכי מבקש לבנות בית המקדש לבנות אי אפשר להחזירו אי אפשר אלא הריני מגרה בו את המן ויהיה זה בונה וזה סותר וכמו שיבא שם כל המאמר וביאורו באורך בס"ד נקוט מהא שמרדכי היה מבקש זה מהמלך והנה עתה עת רצון ע"י המלכה אשר נאמנה עמו ופחד המלך על הדבר ואפשר שלכן הסכים לעצת המן בהעברת הדת שלא לבא אל המלך אשר לא תקרא כי זה היה על הפצר מרדכי לבקש מהמלך על בנין הבית ולכן התנה תנאי זה עם שהצר כיון לדבר אחר וכמו שיבא במקומו בס"ד. ובפסוק ויודע הדבר למרדכי וגו' אני עתיד לכתוב בדבר הזה עוד בס"ד באופן שההרגל הגדול יכריחנה לשאול זה כמו שהכריח' לעבור על דת המלך, וממאכלה אין ראיה כי גם זה מטבע הגדול כי ההרגל עשה בה טבע לבחור במאכל יהודי ולמאוס בזולתם והדברי' קרובים, והעד אשר עליו סמך וקראו עד נאמן והוא פסוק כי הגידה אסתר מה הוא לה עד נאמן הוא להכחיש דבריו כי כוונתו שמה שעד עתה חשב המלך שהיה אומן שלה לאיזו סבה ועתה הגידה אסתר כי היא בת דודו של מרדכי באופן כי איננו אומן בלבד כי אם גואל קרוב וזה ברור כשמש:

פסוק יא

ובכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים לדעת את שלום אסתר ומה יעשה בה:

ובכל יום ויום. נראה בעיני סבת הליכה זו לפי שעדיין לא שמו כתר מלכות בראש' ולכן היה כל יום ויום ברצוא ושוב לדעת אם חפץ בה המלך ואם תצלח למלוכ' וזהו ומה יעשה בה וטעמו של דבר יבא בסמוך, ובמדרש ובכל יום ויום מרדכי מתהלך בית הנשים לשאול על כתמה ועל נדותה, לדעת את שלום אסתר שלא יעשו לה כשפים, א"ר יעקב בר אחא אמר הב"ה אתה דרשת שלו' נפש אחת לדעת את שלום אסתר חייך סופך

לדרוש שלו' אומה שלימ' דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו ע"כ. ראשונה הודיעונו כי הליכתו שמה היה לשאול על כתמה ועל נדותה כי כל מה שהיתה יכולה לתקן היתה מתקנ' כי דבר המשגל לא היה בידה לחשוך עצמה ממנו ומה גם בהיו' המלך מכוון להנאתו כמדוב' אבל היתה משתדלת בעצ' מרדכי שלא תבעל בעוד טומאת' עליה, ואני עתיד לכתוב ע"ד זה דבר נחה להלן בפסוק וכאשר אבדתי אבדתי, ומה שיש לדקדק בדברי' הללו יבא בקרוב בפסוק כאשר היתה באמנה אתו בס"ד, ולמדו זה ממ"ש מתהלך לפני חצר בית הנשים ודי שיאמר ובכל יום ויום מרדכי דורש את שלום אסתר ואחר שאמר בית הנשים נראה שעל אורח כנשי דבר, עוד הודיעונו ר' אחא כי שכר מצוה מצוה ובשכר דרישת שלום אסתר זכה לדרישת גוי אחד בארץ וזה טעמו של אותו פסוק שמה כי לא בא להזכיר שבחו של מרדכי כי ידענו רב טוב מזה אבל להגיד שבחו של מקום אשר גמלהו כצדקו כאמור, ומה מתוק מדבש לפי מה שאז"ל.

במדרש ר' תנחומא ובמכילת' ושים באזני יהושע זה אחד מד' צדיקים שנתן להם רמז שנים מהם חשו ושנים מהם לא חשו יעקב אמר לו הב"ה (בראשית כ"ח ט ו) ושמרתיך בכל אשר תלך ולסוף ויירא יעקב מאד אדם שהבטיחו הב"ה היה מפחד אלא אמר שמא כשהייתי בבית לבן הטמא נתלכלכתי בטומאה, משה (שמו' י"ז י"ד) ושים באזני יהושע לומר שאתה מת ויהושע מכניס ישראל לארץ בכאן נאמר לו ולא חש ולבסוף היה מתחנן שנאמר ואתחנן אל ה' אבל דוד ומרדכי נתן להם רמז וחשו דוד אמר (שמואל א' י"ז ל"ו) גם את הארי גם הדוב הכה עבדך וגומ' מרדכי ובכל יום ויום מרדכי מתהלך וגו' אמר אפשר לצדקת זו שתנשא לערל אלא שעתיד דבר גדול לאירע לישראל ועתידים להנצל על ידה ע"כ, והה"ר מאיר עראמה ז"ל כתב בפי' זה המאמר ז"ל ולדעתי מה שלא חשו יעקב ומשה לא לפי שהיו תולים דבריהם במקרה והזדמן יותר מדוד ומרדכי ח"ו חלא שהיה להם מקום לתלות כמו יעקב בחטא שאם לא כן ודאי היה חושש בהבטחה כזו שעתיד' צרה לבא עליו וממנה יצילהו ולא היה מיצר ומתייירא. ומרע"ה תלה מאמר ושים באזני יהושע מפני שעל ידי שניהם נעשתה מלחמה זו וחשב כי ע"כ כנגד שניהם אמר כתוב לך זאת זכרון בספר וגם ושים אותו באזני יהישע שיהיה לשניכם לזכרון לעתיד לבא. אמנם דוד ומרדכי לא היה אז דבר לתלות אותו ענין בו וע"כ חששו שיורה על דבר ימצא בעתיד עכ"ל.

אמר המר משה הרב הה"ר יהודה ן' שועב ז"ל כתב בחלק המדרשות וז"ל המאמר ולשונו ד' צדיקים נרמזו מהם חשו מהם לא חשו למשה נאמר ושים באזני יהושע לומר שאתה מת והוא מכניס ולא חש דכתיב ואתחנן אל ה'. ליעקב נאמר ושמרתיך והוא מפחד מאד

ומתירא. אלא אמר שמא נטמאתי בביתו של טמא, אבל דוד נרמז וחש גם את הארי גם את הדוב וכו'. מרדכי ובכל יום ויום מתהלך אמר אפשר לצדקת זו שתנשא לערל אלא לדבר גדול שע"י ינצלו ישראל עכ"ל המאמר, וז"ל הרב ז"ל הענין שאלו ידע משה שקודם חטאו נגזר עליו מיתה במדבר לא היה מתחנן על הכנסו. אחר חטא מי מריבה. כי כבר נרמז לו כי מבלי שחטא יהושע מנחיל, וכבר פי' הדבר הזה ואמר תריבהו על מי מריבה, וזה ענין אמיתי באורך פרשתיו בפי' על פסוק לכו חזו וגו' עכ"ל ולי משה קשה מניינא ומניינא למה לי ועוד היה לו להקדים אותן שלא חשו.

האמנה קשיא לי בלשון המאמר טובא. א' אחרי שיעקב הוא הראשון מהד' צדיקים אשר נתן להם רמז למה לא כתבו שמה ר' תנחומא וכתבו פה במשה הוא השני. ב' מי אמר להם דיעקב ומשה לא חשו אדרב' חשו וחשו כי הם בעצמם אמרו ביעקב שאמר שמא כשהייתי בבית לבן הטמא נתלכלכתי בטומאה ולולי זה היה נכון לבו בטוח בה' בהבטחת ושמרתיך בכל אשר תלך כ"ש כי הוא צווח ואתה אמרת וגו' וקושי זה יהיה עצום ורב לדברי הרמ"ע שהשתדל למצוא להם מקום ואם לא חשו מקום לתלות למה לה, ג' דאין הנדון דומה לראייה כי דברי דוד ומרדכי היה בהם מעשה המאמת ויוקיים הנאמר להם ועל דבר דוד אמרו במכילתא תני בשם ר' נתן ד' אריות וג' דובים הכה דוד באותו היום דכתיב גם את הארי ארי הארי ואת הארי דוב הדוב וגם הדוב ומי פתי ילבט בראותו שהכה ד' אריות וג' דובים ולא יתן את לבו כי יוכל להכות עם רב גם מרדכי בראותו כי נלקחה אסתר בית המלכות ותשא חסד לפניו מכל בנות שרי עם הפרתמים ושרי המדינות בודאי יפנה לבבו לאמר הלא דבר הוא, מה שאין כן ביעקב ומשה כי הם דברים בלבד ומי בעל דברים יגש עליהם למשפט עשה כי כן דברת ותשובתו בצדו מידך היתה זאת אליך כי נתלכלכתי בטומאה כ"ש דבר מרע"ה אחר שידענו היותו רחום וחנון ונחם על הרעה, ד' במ"ש טענת יעקב והתלותו למה לא אמר טענת מרע"ה והתלותו.

והנראה כי מה שאלו חשו ואלו לא חשו לא לחשבם דבר תהיה הכוונה פוסלת בו חלילה ולא זאת כיונתם ז"ל במאמר הזה, אבל הענין הוא כי לא שתו לבם לדבריו ית' לדקדק בהם כהוגן כי כשאמר לו הוא ית' והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך היה לו לחוש ולחשוב כי תבא עליו צרה אחרי שנאמר לו ושמרתיך אלמא בעי שימור וכתיב (תהלים קכ"א ז') ה' ישמרך מכל רע והוא לא חשש ולא דקדק בו עד שכשראה עצמו בצער אמר שמא כשהייתי בבית לבן וכו' והיה לו לזכור כי כבר הודיעו זה טרם בואו שמה. ומ"ש אדם שהבטיחו הב"ה היה מפחד הוא ראיה לנאמר שענין ושמרתיך הוא בשורת צרה כי אם היתה הבטחה כפשטה אדם שהבטיחו הב"ה היה מפחד והוי כלא מאמין בדבריו

ית' חלילה, אלא אמר שמא כשהייתי בבית לבן וכו' ואם הי' חושש ומדקדק בדבריו ית' היה לו לחשוב כשראה עצמו בצרה הוא הדבר אשר דבר ה' לאמר ושמרתיך שעתידה צרה זו לבא עלי והבטיחני שאנצל ממנה והוא ע"ה חשב כי כל הדרכים בחזקת סכנה הם כ"ש בצאתו מארץ ישראל לחוצה לארץ תחת רשות אחר כנודע לאשר עמדו בסוד ה' כי על כן פחד קראהו ורעדה בצאתו משם והוצרך להבטחה כמבואר אצלי במראה הסולם. פקח עיניך וראה כי לא תפשוהו רז"ל על ההבטחה שהובטח בבית לבן שוב אל ארץ אבותיך ואהיה עמך ביען שם לא נאמר ושמרתיך והם ז"ל לא יתפשוהו בבלתי מאמין בהבטחה חלילה רק בבלתי חושש כאשר נאמרה לו הצרה, וזה יעידך על אמתת הנאמר וזהו שדקדק ולסוף ויירא יעקב כי לא היה לו ליירא לבסוף אלא מתחלה כאשר נאמר לו' האמנה ביען מההשתדלות אשר עשה יעקב בשליחות המלאכים נראה כי היה לבו חרד מאז דובר בו על הדבר דאם לא כן שליחות זה למה והיה לו ללכת בתומו נכון לבו בטוח לכן לא כתבו שמה ר' תנחומא וכתבו הנה, אמר משה בנו עם זה נתישבו הב' קושיות שלי כי ביען יראה שיעקב חשש לזה אמר המנין הראשון. ולזה הקדים אותם שחשו כי הם מבוארים. והוא אומרו זה אחד מארבעה צדיקי' כאלו אמר זה אחד מיוחד שבהם והוא מרע"ה כי כאשר נאמר לו ושים באזני יהושע לא חשש ולא דקדק כי זהו הוראה שהוא מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ כמו שלא חשש לדברי עצמו כאשר אמר תביאמו ותטעמו שהוציא עצמו וכללם. אמר משה בנו והוא עצמו אמר קודם בלשון תחנונים בי אדוני שלח נא ביד תשלח. ופרש"י אין סופי להכניסם לארץ. ועיין הרב המזרחי ז"ל שם ובפסוק תביאמו ותטעמו, ולכן שאל אחרי כן אעברה נא ואראה ואמר דמיתי שמא הותר הנדר ואם היה מדקדק בדברי ושים באזני יהושע היה יודע כי בטרם תחיל חיל לכן לא תביאו היה מבושר שהוא לא יבא שמה והוא ע"ה חשב שאחרי שאין זרעו של עשו נופל אלא ביד בניה של רחל כמו שנאמר וזה החילו יהושע לעשות בו נקמה כי ה' יגמור בעדו ועל ידו ולא חשב אל עקר הכוונה ואחר נדרים לבקר וז"ש ולבסוף היה מתחנן כי היה לו להתחנן בראשונה באמור לו ושים באזני יהושע אלא שלא חש, האמנה דוד תכף חשש ודקדק כי לא היה הענין ההוא מכוון לעצמו רק הוא אות וסימן לדבר גדול ממנו ולכן אמר גם את הארי גם הדוב הכה עבדך והיה הפלשתי הערל הזה כאחד מהם וביאורו אצלי כי האות הניתן יתחייב שיהיה הדבר אשר עליו נתן האות גדול מהאות בעצמו וזה לך האות דבריו ית' למרע"ה (שם ד' ב') מה זה בידך וגו' הבא נא ידך בחיקך וגו' אשר הענין בהם לפי פשטן כי כמו שהמטה הזה ברצונו ית' שב לנחש וברגע קטן שב לנחש [למט'] כן הענין בפרע' כי הגדול' והממשל' הזאת

מאתו ית' באה על הכוונה השנית כענין היו צריה לראש כל מי שמיצר לישראל נעשה ראש כדאיתא בגמ' (גיטין פ"ג) ובידו ית' ליטלה ממנו אחרי שהוא עזר לרעה ואם יש איזו טומאה בעם ישראל כנודע מדברי הנביא יחזקאל (יחזקאל כ' י"ג) ואומר אליהם איש שיקוצי עיניו השליכו וגו' וימרו בי בית ישראל וגו' הנה הוא יתברך רופא כל בשר מחץ מכתם ירפא ומחטאתם יטהרם כהטהר יד משה, וידוע הוא כי הכנעת פרעה התנין הגדול מהכנעת נחש אחד ומה גם בהיותו יסודו עץ אחד, ויותר גדול הוא הטהר ששים רבוא מחטאי' גדולים מהטהר יד מרע"ה, ומכל זה באנו אל מה שכוונו אליו כי הדבר אשר נתן עליו האות יתחייב שיהיה יותר גדול מהאות עצמו ולכן אמר גם את הארי וגו' כלומר כי לא היה מחשיב נצחון הפלשתי הערל הזה לדבר גדול כי כפי האות הנתן לו שהכה ד' אריות וג' דובים בהעריך ערמימות בן אדם לחיות ההנה היה צריך שיהיו מאה כמוהו לשיהיה הדבר גדול האות מהמורה עליו והיה הפלשתי הערל הזה כאחד מהם ואף אם יהיה כאחד מהם מה גדולה היא זאת והנה ק"ו זה גדלוהו רז"ל במכילתא אמרו שם דוד נתן לו רמז וחש שנאמר גם את הארי גם הדוב וגו' וכי מה אני ספון שהכתי חיות רעות אלו אלא שלא עתיד ליארע לישראל דבר והם עתידים להנצל על ידי והדבר מבואר במעט עיון. וכמו כן דבר מרדכי תכף חשש כי לא היה דבר אסתר מכוון לעצמו רצוני לתת לה מעלה כי איננה מעלה היותה נבעלת לערל זה כי חרפה היא לה עד שלכן אמר לבסוף ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות וכמו שיבא בס"ד גם לא להורות שיהי' למרדכי מעלה על ידה להיותו אומן שלה כי אין זה מספיק לאשה צנועה אשר זה לה ע"ה שנה לא שזפתה עין והיותה נלקחה עתה בעל כרחו ובעל כרחה וכמו שקדמה צדקת כל הדברים האלה ובודאי כי לא על דבר זה היא לקיחתה בזרות הלזו והפלגה אהבתה אלא שעתיד דבר גדול שיארע לישראל ועתידים להנצל על ידה כי היא מופת לכל בית ישראל כי כמו שהיא נלקחה בעל כרחה אפשר קרוב לודאי שישלחוה מעל פני המלך ובהצר לה עלתה לגדולה כן עם בני ישראל מתוך צרה יהיה להם רוחה על ידה.

פסוק יב

ובהגיע תר נערה ונערה לבוא אל המלך אחשורוש מקץ היות לה כדת הנשים שנים עשר חדש כי כן ימלאו ימי מרוקיהן ששה חדשים בשמן המר וששה חדשים בבשמים ובתמרוקי הנשים:

ובהגיע תור נערה ונערה, הנה הכתוב הזה יתכן שתהיינה לו ג' גיזרות מבוארות בו ובשני הכתובים הבאים אחריו ראשונה כל אשר תאמר ינתן לה, שנית בערב היא באה

וגו', שלישית ובהגיע תור אסתר וגו', לא בקשה דבר וגו' ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה וביאור הדברים כי ביען היתה העצה לקחת נערה אשר תיטב בעיני המלך להמליכה תחת ושתי תהי' מי שתהיה בת אחד מהשרים או בת רועה בקר ותהיינה בנות השרים מורגלים בבית אביהן להתקשט מהתענג ומרוך עד שבשרן מתעדן והשוכב עמן נהנה מצחצוח בשרן לא כן בנות יתר העם. לכן הוצרך נימוס וסדר לכלן למלאות להן שנים עשר חדש ששה חדשים בשמן המור המשיר השער ומצחצח הבשר כדבריהם ז"ל בגמרא (מגילה פ"ק) וששה חדשים בבשמים להסיר זוהמת הבשר ולהעבירה ובתמרוקי הנשים שאר תכשיטין, וההי"ר יצחק הכהן ז"ל דבר דברים טובים וז"ל כבר היה נהוג ודת מקודם לנשים שראויות שתנשאנה למלכות שמפקידות אותן ביד סריס שומר י"ב חדש וזה לנסות ולראות אם תעמודנה בבריאות בכל תקופות השנה כי יש שטבען מתחלת ברייתן לחול עליהם איזה חולי באחד מהתקופות וכמו שראוי שיבחרו למלך חשה יפה ושלמה באבריה כן ראוי שידעו שהיא בריאה ואי אפשר לדעת זה בבירור עד שינסו אוהה איך תתנהג בד' תקופות השנה וימי אותה השנה קורין אותם ימי מרוקיהן. ולשון מירוק יתקרב ללשון הוכחה וכדי לראות הטובה הזאת לשמירת בריאותן שבששה חדשים שהם ימי הקור היו סכות גופותיהן בשמן המור כי מסגולות המור לחמם האברים החיצוניים הנפגעים באותה העת מן הקור ובו סגולה לחזק ולחמם האברים הראשיים וכלי ההולדה. וששה חדשים שהם ימי החום מרגילות בבשמים הרחניים המנגדים לעפושים הנמצאים באותו העת ומצחצחות עור בשרן בתמרוקי הנשים עכ"ל, ולפי דבריו המו"ר הוא הנק' מוס"ק אשר לו הסגולו' הנזכ', אמנם הה"ר יהודה ן' שושן ז"ל כתב וז"ל וכתב אחד מהחכמים ז"ל לא נודע למפרשים מהו שמן המור ואני ידעתי מה היא ומה מעשהו הוא נקרא שמן מירר"א בלע"ז ובערבי מור יעשו הרופא ממנו ומסיכ"ר וזעפר"ן גרגרים להריח בנחת והוא שמן מופלא, והעיד אחד מהחכמים היושבים בירושלים כי אומרים הישמעאלי' המביאים המירר"א כי שם המקום אשר ילקטוהו שם הוא בערבי שרא"ל והוא בלשון הקדש הר המור וככה מעשהו יוכתש ויובא בחצאי ביצי' מירושלים אשר בהן הלובן ויושם במקום לח ושם המס ימס וישוב שמן מעצמו:

פסוק יג

ובזה הנערה באה אל המלך את כל אשר תאמר ינתן לה לבוא עמה מבית הנשים עד בית המלך:

ובזה הנערה וגו'. תרגם המתרגם ובהדין זמנא בתר דשלמין תריסר ירחי שתא עולמתא עיילא לות מלכא הנה ביאר ובזה בזה הזמן כלומר אחר עבור זה הזמן ואחרי' פירשו ובזה התיקון הנערה ואין הבדל בענין רק בלשון ואפשר שהכל א' ובזה הזמן שנשלם התיקון הנה הנערה באה, וענין את כל אשר תאמר ינתן לה לבא עמה ענייננו אצלי מה שכתב הה"ר שמריא איקריטי ז"ל ר"ל כשהיה מגיע זמנה לבא אל המלך כל שר ואדם וסריס שהיתה שואלת שילוונה היה נתן לה ע"כ, כי בזה ידוקדק היטב אומרו לבא עמה שהיתה שואלת שרים רבים ונכבדים שילוו עליה, ומצאתי סמך לדבריו במדרש רבתי דאחשורוש (פ"ו) בפסוק ותלקח אסתר אמר שם מתלקחת בקולות דין אמר אנא יהיב מאה דינרין ועליל עמה ודין אמר אנא יהיב תרתין מאוון ועליל עמה, הנה שפירשו ענין הלקיחה הזאת שכל אחת ואחת במנחה פניה יחלה לבא עמה אחרי שהיא לא בקשה שום אחד כי אם אשר יאמר הגי אשר לסבה יורה שהוא היה מתרפס ברצי כסף והטעם כי מי שיכנס עמה אין ספק שאם היא תמצא חן בעיני המלך שגם הוא רבו יתירא יתוסף ליה וכיוצא בזה איתא (שם) במדרש כל הנשים שהיו בחצר היו מקשטו' אותה שכל מי שהיה רואה אותה אומר זו נשאת למלך ותהא מכבדת אותנו הגם כי כל זה נאמר על אסתר בכל זאת גם ליתר הנערו' היו שרים באים עמה והיא מבקשת אותם לא כן אסתר כי היא לא היתה מבקשת שיבאו עמה והם היו מבקשים לבא להנאת עצמם.

פסוק יד

בערב היא באה ובבקר היא שבה אל בית הנשים שני אל יד שעשגז סריס המלך שמר הפילגשים לא תבוא עוד אל המלך כי אם חפץ בה המלך ונקראה בשם:

בערב היא באה וגו'. היא הגזירה השנית ועניינו מה שקדם בדברי הה"ר מאיר עראמה ז"ל (מד' פ"ח) כי אחרי שנעשה לה ארח נשים ששה וששה היא מעצמה באה אין צורך שיקראוה ולא שישלחוה אלא היא מעצמה באה וכל זה להורות על מעלת אסתר שלא באה מעצמה אלא שמביאים אותה וכמו שיבא בס"ד, וענין צניעות זה לאמר שלא היה משמש מטתו ביום כבר כתבנו למעלה כי משום מעשה שהיה בדבר ושתי לכן גדר עצמו משם ואילך בפסוק גם ושתי המלכה תמצאנו ומזה נטעום טעמו של מקרא זה אשר יקשה שתבואנה דברי רוח הקודש לשבח הרשע הזה כי היה בו צניעות וכן לא יעשה אלא שמתוך צניעותו זה נזכור גנותו בשכבר ולכן מיעטה רוח הקדש בדבר בשלא תלה הדבר בו שהוא לא היה שולח אחריהן ותלה הדבר בהן בערב היא באה וגו' יושג במעט עיון. והה"ר יהודה ן' שוש"ן ז"ל כתב וז"ל אל בית הנשים שני הוא בית שני כי בית ראשון שבאו שם בבתוליהן הוא בית הגי ובית שני שבאו אחר הכנסן בית המלך

בין נבעלו בין לא נבעלו אלא שנתייחדו הנה הוא ביד שעשגז והן נקראות פילגשי המלך ושם תשבנה כי לא תצאן להבעל לזולתו כי יהיה זלזול של מלך, גם לא (לו) תבא מעצמה אחר שנתייחדו עם המלך כי אם חפץ המלך כאשר יחפוץ בפתע קוראה בשם, והרבי אברהם ן' עזרא כתב אל בית הנשים שנית פעם שנית ובא לשון זכר כמו בפעם הזה ואין בזה צורך ולא טעם עד כאן לשונו, והמתרגם תרגם לידה דשעשגז רבא דמלכא נטיר מטרוניתא ושמה מתכתב ונראין הדברי' כי אחרי ששום אחד מהן לא ידע' המלך כי אם לילה אחת חיישינן לאיחלופי כי בנות השרי' והסגנים תשתדלנה לבא פעם שנית ושלישית ושמא מתוך כך תמצאן חן והשוחד יעור פקחים לכן הוצרך ליכתב שם כל א' מהנבעלות וכ"ת לא חיישינן שיחליפו שמותיהן לא כי מורא מלכות רב הוא ובאחת יכסלו ויבערו.

פסוק טו

ובהגיע תר אסתר בת אביחיל דד מרדכי אשר לקח לו לבת לבוא אל המלך לא בקשה דבר כי אם את אשר יאמר הגי סריס המלך שמר הנשים ותהי אסתר נשאת חן בעיני כל ראיה:

ובהגיע תר אסתר וגו'. היא הגזירה השלישית נהורות עוצם ההשגחה בה כמו שיבא וכבר נכתב ונשנה ונשלש למעלה כי סרבנות זה הנה הוא כדי שלא יראה מזמנת עצמה למשכב רק שהיא אנוסה בכל פרטי פרטיה, בביאור הכתוב הה"ר יצחק הכהן ז"ל כתב דברים צדיקים זה לשונו בהגיע תר שלה הועיל זכות אביה אביחיל וזכות האב המגדל אותה הוא מרדכי והיא עצמה שעזר' לנפשה במוסרה שלמדה ממרדכי שלא בקש' דבר כמנהג האחרות זולת מה שיאמר הגי כי הוא יודע ורואה תכונות הנשים וישבחנה מזולתה במדות והיא שהיא היתה נשואת חן בעיני כל רואיה והכל יודוה וישבחוה מזולתה במדות, כל זה הועיל לה שלא קרה לה כמקרה האחרות לשוב בבקר ליד שעשגז. מצורף לזה שהגיע זמנה בעת שיהנה האדם מהחברה מצד הקור. והטבע הוא אז חזק אל התשמיש והוא חדש טבת בתחלת התקיפה שבו התחילה גם כן שנת תמרוקיהן ועברו כל הארבעה תקופות אבל לא עברו כסדר הטבעי שהוא מניסן לניסן או מתשרי לתשרי וזהו שאמר למעלה ויבהל את תמרוקי' כי לא רצה להוחיל שהתחיל מניסן כל כך היה חשוק ממנה מצד חשיבותה עד כאן לשונו, ובזה נתבאר היטב אומרו בת אביחיל שלא נזכר עד הנה כי בא להורות על זכותו עמדה לבתו גם אומרו אשר לקח לו לבת אשר כבר נזכר בשכבר במקומו הראוי לו ופה אין לו טעם אלא שהדבר להורות על טוב המוסר שלמדה ממנו. והוא נאה ומתקבל, וכיוצא בו אל הה"ר יהודה ן'

שוש"ן ז"ל והוסיף עוד וזה לשונו ואפשר לומר כי שלח הגי לשאול את פיה מה תבקש, ותשובת' כי לא בקשה דבר כי אם אשר יאמר הגי ויש בזה מטוב המוסר על רעותיה המובאות אשר נאמר בהן את כל אשר תאמר ינתן לה, ומשמירת התורה כי אשר יאמר הגי היא מוכרח' בו ואמר ותהי אסתר נושא' חן כאילו החן הוא הנשוא והיא הנושא שלו שהיא נושאתו בעיני כל רואיה כי חן וכבוד יתן ה' להולכי' בתמים שלא כדעת מי שפלפל ובלבל דרכה של אסתר כי אמר כי לא בקשה מהצריך אליה כי אם אשר יאמר הגי והיא מבקשת ומוציאה משלה כל הצורך כדי שתהא ראויה לבא אל המלך כדי שלא להטריח את הגי שאם לא היה מספיק לקשוטיה ולצרכיה הניתן לה ולא היתה שואלת ומבקשת היתה פושעת בעצמה אלא שהיתה מבקשת וממלאה כל הצורך משלה ומפני זה וכיוצא בו היתה נושאת חן בעיני כל רואיה, וכל זה אצלי נטיה מיושר הדעת ומן האמת בעצמו ויהי לו אשר לו עד כאן לשונו. ומה שכתב החכם ז"ל ואפשר לומר כי שלח הגי לשאול את פיה מה תבקש וכו' גדולה מזו אז"ל במדרש בילקוט (סימן תתרנ"ד) לא היתה אסתר מבקשת לעשות דבר והיה הגי ירא ומתייראת שמא יהרגוהו והיה אומר לה אין את מתקשטת כשאר הנשים וכמו שהקדמנו למעלה בפסוק ויבהל את תמרוקיה ומדברים אלה למדנו כי אין דבר לא בקשה דבר מוסב אל כל אשר תאמר ינתן לה לבא עמה לבד רק לבא עמה מבית הנשים עד בית המלך אלא על כל הקשוטין ותמרוקין ודברים אחרים, ועם כל זה שלא נתקשטה כל כך כנשים אחרות ולא הלכה בגדולות ונפלאות ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה כי יופיה וטוב מראיתה היה טוב ונעים ולא היתה צריכה לקשוטין ודברי' אחרים, וטעם אמרו בפסוק זה שם אביה ושהוא דוד מרדכי ושלקחה לבת הכוונה היא להגיד כל הבחינות והצדדי' אשר שמה אסתר הצדקת מגמת פניה לנוס ולהשמט מגוי ערל וטמא הזה כי הביטה אל צור אשר ממנה חוצבה והוא אביחיל שהיה זרע קדש מחצבתה יהודי כשר וגם אל קרובה וגואלה מרדכי הצדיק אשר היה ראש הגולה יושב בשבת תחכמוני ביהדות וכשרות ועמד בפרץ ומסר נפשו על קדושת שמו הגדול כנזכר למעלה, ומה גם שלקחה מרדכי לו לבת וכמאמרם ז"ל אל תיקרי לבת אלא לבית. אשר כל אלה שתה הצדקת הזאת לנגד עיניה ולפיכך לא בקשה דבר מתענוגי הנשים ותמרוקיהן. כי היתה דעתה הפך כל הנשים לא לשאת חן וחסד בעיני המלך כדי ליכנס לפניו רק להבזות לפניו כדי לצאת מבית המלך ולחזור בבית מרדכי. האמנם כוונת מסבב הסיבות ויודע העתידו' לא כן אדרבה זאת היתה' סיבה שנשאה חן בעיני כל רואיה ועלתה לגדולה כדי שהבא פדות ותשועת עמו ישראל על ידה וכמו שהיה.

ובמדרש רבנין אמרין ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה בעיני העליונים ובעיני התחתוני' כד"א ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם. הכוונה מבוארת כי מצד התנהגה בכשרות וצניעות היא היתה סבת הנשיא' חן אעפ"י שהיא לא הקפידה לקשוטין ותמרוקין והיתה דואגת ונעצבת לא צהלה ושמחה אשר כפי הטבע היה ראוי להיות זו סבה נאותה לשאת את טוב יופיה ולהדאיב את מראיתה וכי תראה כעורה בעיני כל רואיה. עכ"ז בבחין ה' את חדרי לבבה כי כל מעשיה וכוונתה לשמי' למצא דרך וסוג שלא לטמא נפשה בשכיב' ערל וטמא אשר בזה היתה נושא' חן בעיני העליונים, בלי ספק כי גם בעיני התחתונים נמשך חוט של חן וחסד עליה ומצאה חן בעיני כל רואיה, כי אם תהפך הכוונה ולא תחוש האשה למצא חן בעיני העליונים רק מגאוה וגודל לבב לבטוח על יופיה בודאי הגמור כי לא יועיל לה היותה יפת תאר וטובת מראה כי אין מעצור לה' להשניאה בעיני כל רואיה ומעשה דבנות ציון יוכיח וגם מעשה דושתי כי כל יופיה וטוב מראיתה לא עמדו לה לבטל גזרתה אשר נגזר עליה על רוע מעלליה כמאמר' ז"ל.

פסוק טז

ותלקח אסתר אל המלך אחשורוש אל בית מלכותו בחדש העשירי הוא חדש טבת בשנת שבע למלכותו:

ותלקח אסתר אל המלך וגו' אל בית מלכותו וגו'. אמר התארים האלה אל המלך וגו', ואל בית מלכותו וגו' אשר לא אמר כן בעת הלקיחה אלא אל בית המלך לבד. ועוד כי שם לא כתיב אחשורוש אלא סתם המלך ועוד יש מקום עיון מדוע נתעכבה עד החדש העשירי אם אמת הדבר שותיטב הנערה בעיניו וכי נשאה חן וחסד לפניו כמו שאמר הכתוב למעלה ואם יאמר אומר כי זה חדש העשירי הוא לשנות עולם שאז נשלמו לה השנים עשר חדש ששה וששה כמשפט הבאות לפני המלך עם כל זה יקשה מפני מה מרשמת פה החדש ושם החדש ובאיזה שנה מבכל תר הגיע לשאר הנערות, לבי אומר לי ישבח צדיק חומל קדושיו ומחונן אותם בעיני כל רואיהם אכן אחרי שבודקם ותוהא בקנקנם גם ה' באסתר רצה לבדוק אולי מצד ראותה נשאה חן בעיני המלך מכל הנערות תתגאה ותשכח אהבתו יתברך ועמו או לא וכן המלך אחשורוש עם שנפשו דבקה אחריה גדור בעריות הוה כמאמר רבותינו ז"ל אצל בערב היא באה ובבקר היא שבה וגדר חשקתו עד שבדקה גם הוא אם להבא תמצא חן בעיניו כן ועל כן לא הביאה אל הבית המיוחד לאשה אשר עתידה למלוך תחת ושתי הנקראת בית מלכותו וגם לא נקרא שמו עליה רק הביאוה אל בית מבתי המלך וחצרות פלגשי המלך הנקרא בית המלך סתם ולא בית

מלכותו ככתוב אכן כשנאמר למלך צדקתה כי לא בקשה דבר בחציפות כאחרות אז נודע לו ענותנותה וצניעות שלה והיות החשיבות מצד עצמה ויאהבה וצוה כי תהיה נלקחת אל המלך אחשורוש פירוש שיאמר לה בשם כי הוא חפץ בה ושתבעה בפה ושכבר גילה בפיו להביאה אל בית מלכותו היא ולא אחרת עד הזמן ההוא ולא אחריה תבוא שם אחרת להבעל אלא היא המשלמת וממלאה מקום ושתי ותהיה בבית נכון וקרובה אצל בית המלך לכשתאוה ותחשוק לה תהיה באה תכף ומיד וגם כמו שמצאה חן למטה מצאה חן למעלה תחלה כי על כן כות' הכותב מנין החדש ושמו והשנה כי מתעדן הכתוב בספור מעשיה ומקריה אחר שלא הקלה דעתה כאשה לתענוגי העולם ובמעט התר או התר גמור כאומרם ז"ל אכן שם חדש טבת כי טוב הוא לנשי' יוכיחה ומרז"ל אצל ויראו בני האלדי' את בנות האדם כי ט"בת הנה טבת כתיב כי יופיפיותן ושלמותן תליא בטוביות הנפש וכאשר ראו בני האלדים את בנות האדם החשובות שבזמנם כי טובות הנה מצדן ולא יוכלו לנגוע בלבושיהן נטו אחרי הנשים אשר בחרו הנה בהם והם בהן וזהו שרמז בנדון דידן העשירי קדש רמז לעשר מאמרות ועשר דברות והכל א' ליודעים ושמו טבת טבת כתיב בהיותה ממולאת ממקור הטוב והחסד והזכרת השנה היות שנת ז' למלכותו נאמר על שבע שני עולם והשמטה משבע ימי החסד והטוב הוא הרמז לימי עולם וכללות הבנין ואסתר בסוף השביעית מסתתרת ומתעלפת בהן לקבלת השפע אחר שעל הארץ השפיעה שפעה כדי לשוב להתגלות ככוכב אסתהר המאיר וזהו ששתי שמות נקראו לה לאסתר ובלי ספק ראויה הצדקת הזאת שתלבשנה מלכות עליון מצד פעולותיה ולזה אמר כי אהבה המלך אהבת נפש כנראה בפסוק הבא אחרינו:

פסוק יז

ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים ותשא חן וחסד לפניו מכל הבתולות וישם כתר מלכות בראשה וימליכה תחת ושתי:

ויאהב המלך את אסתר. סתם עתה לכלול מלכותא דארעא ומלכותא דשמיא והכוונה כי אהבה בערך הגדולה והכבוד ואמר מכל הנשים כלומר יותר מאותן שהיו כבר נשים בעולות ויקרות וחשובות לפני המלך ותשא חן וחסד לפניו מכל הבתולות כמאמר רבותנו זכרונם לברכה אלו היה רוצה לטעום טעם בתולה טועם טעם בתולה. היה רוצה לטעום טעם בעולה טועם טעם בעולה פי' כי רוצה היצר הרע בקב ותפלו' אשת איש ושתהיה בתולה ולא נמצא כי לא אפשר כי אם באסתר שהיתה אשת מרדכי כמאמרם זכרונם לברכה אצל לבת אל תקרי לבת אלא לבית ורחמה צר מאד אשר לא נתן להתיש לבולמוס היצר הרע ולכן להיות בה תרי טעמי דאמרן אהבה ביותר מכל הנשים הנשואות

שלו ומן הבתולות שעדיין לא נבעלו וזה הוא כי הוא בעצמו שם כתר מלכות בראשה וימליכה תחת ושתי בשכבו עמה על משכבו והמבחין בפי' זה ירא' כמה הוספתי משלי על פי' שפי' חכמי ספרד בפי' למגלת אסתר. מצאתי כתוב ויאהב המלך וגו' בנשים שייך אהבה מפני הנאת השכיבה ובתולות שייך חן שעדיין לא שייך בהן אהבה לפי שהגוף לא נהנה עדיין מהן אבל המלך אהב את אסתר מכל הנשים ותשא חן וחסד לפניו מכל הבתולות עד כאן לשונו, ואומרו וימליכה תחת ושתי יראה בתחלת העיון כפל גדול ללא צורך אחרי שקד' וישם כתר מלכות בראשה היא הממלכה ומה לה עוד, ולכן רז"ל במדרש רבתי דאחשורוש (פ"ד) אמרו וישם כתר מלכות בראשה וימליכה תחת ושתי עד שהמליכו את אסתר היתה איקונין של ושתי קיימת כיון שנשא את אסתר בת טובים בת גנוסיא אמר תחת ושתי תיסק אסתר הדא הוא דכתיב וימליכ' תחת ושתי עד כאן, הנה מתחלת דבריהם ומאחריתם תראה ובחנת כי הוקשה להם כפל זה ולכן בחרו דרכ' והושיבו ראש וישם כתר מלכות בראשה וימליכה תחת ושתי עם שלא דרשו ולא חדשו בו דבר רק להורות שקשה בעיניהם כפל זה ואמרו דלדרשא קא אתי וכן בסוף דבריהם הדא הוא דכתיב וימליכה תחת ושתי כי זה היה זר בעיניהם ולכן דרשו תיבת תחת לשון ירידה לשון ארמי תחות ושתי תרד ושתי ואומרו בת טובים בת גנוסיא הם דברי בעל המאמר כי הם לא ידעו עדיין עמה ומולדתה, או שעל פי מדותיה דנו כי היא בת גדולים וטובים ובמדרש בילקוט (סימן תתרנ"ד) דברים הללו בתוספת טובה זה לשונו אמר רבי לוי איקונין של ושתי לא היה כמותו בעולם כיון שנכנסה אסתר היתה נאה יותר מאיקונין של ושתי, איקונין של ושתי הית' מעל מטתו וכשנכנסה אסתר טרד איקונין של ושתי והעמיד איקונין של אסתר עד כאן, וטוב משניהם במדרש לקח טוב איקונין של ושתי היה לו על מטתו וכשהנשים נכנסות היה מסתכל באיקונין של ושתי ולא היו כמו ושתי וכשנכנסה אסתר הוציא איקונין של ושתי וצייר איקונין של אסתר ע"כ, ואני אומר כבר קדם אלינו למעלה כי היתה ושתי רבת המעלה והיחס עד שלא היה אחשורוש כדאי לה, ושעל כן גבה לבה וזחה דעתה עליה למרוד בו, כי על כן היתה עצת הנערי' שלא תהיה האשה אשר יבחר רק טובה בעיניו שיהיה טובה מצד עצמה כי כל עוד שתשפל מדרגתה ויחסה תשפל בעיניה ותכבד למלך ותשרתהו. ועתה בבא תחתיה אסתר אשר לא נודע מאין באת' ומי הביאה הלום ולא נבחרה כי אם מצד יופיה והיותה בעלת חן וחסד תשפל מעלתה בעיני המלך לא יעריכנה ולא יחשיבנה ולא תהיה ספונה בעיניו ואף אם ימליכנה לא תכון ממלכתה ולא תקים כממלכת ושתי. לכן הזכיר הכתוב

וימליכה תחת ושתי להורות כי המלך אהבה והעריכה כערך ושתי כמו שנאמר כי מה' היתה לה:

פסוק יח

ויעש המלך משתה גדול לכל שריו ועבדיו את משתה אסתר והנחה למדינות עשה ויתן משאת כיד המלך:

ויעש המלך משתה גדול וגו'. גם זאת מאת ה' צבאות יצאה והמלך כדי לפייס השרים והסגנים גם לכל עמי הארץ על אשר הטריחם וקהה שיניהם בקבוץ בתולות להביאן מארץ מרחקי' מהן נשארו פילגשי' מהן חזרו לביתן בחרפה ובוז כי אחרי שנבחרה אסתר לא עוד בחר המלך בשום נערה ולא נפתה לבו על אשה כי כל מעיניו באסתר והדברים מוכרחים ממקומן, גם להטות חן אסתר בעיני הכל תמורת מה שתקהנה שיניהן על שנתקרבה היא ונתרחקו כלנה, כל אלה חברו לעשות משתה גדול ושיקרא המשתה משתה אסתר לא משתה אחשורוש והיתה המשתה לכל שריו ועבדיו לא לכל העם הנמצאים בשושן הבירה כאשר בראשונה כי כרובם כן חטאו כנגד המלך ולסבה זו יחס המשתה אליה את משתה אסתר, והנחה למדינות עשה שויתר להם מנדה בלו והלך כדברי רבותנו ז"ל בגמרא (מגלה פ"ק) ואפשר כי תחת העבודה הקשה אשר עובד בהן והיגון והנחה בלקיחת בתולות מהיכליהן ונשים מבתיהם צוה שיעשו ימי מנוחה ותחת איבוד ממון ופיזור רב שגרם להם כמו שקדם אלה לראות אם תצלחנה בנותיהן למלוכה ואלה להצפינן להסתירן כי ידעו אחת היא אשר יבחר ויקרב ויתרן תהיינה אלמנות חיות ויתר להם מנדה בלו והלך של אותה שנה, ועוד נוסף על כל זה, ויתן משאת כיד המלך ששלח להם מתנות ואפשר מנות הללו לשרי המדינות הרחוקים כי לא נמצאו במשתה שישמחו כל אחד במדינתו ובביתו, ולרבותינו ז"ל בבראשית רבה (פר' כ"ג [נ"ג] דברים נפלאים אמרו שם ויעש אברהם משתה גדול, ר' יהודה בר סימון אמר גדול עולמים היה שם, ר' יודן בר [מספרתא] אמר ויעש המלך משתה גדול גדולי עולם היו שם הה"ד (דברים ל' ט') כי ישוב ה' לשוש עליך לטוב בימי מרדכי כאשר שש על אבותיך בימי אברהם יצחק ויעקב ע"כ, ולבי אומר לי שהגירסא הנכונה היא ויעש המלך משתה גדול, גדול עולמים היה שם דאם לא כן היך מתוקם כי ישוב ה' לשוש עליך לטוב בימי מרדכי כאשר שש על אבותיך בימי אברהם יצחק ויעקב והרי בימי מרדכי לא נאמר שהיה שם גדול עולמים אלא ודאי כדאמרן והגידו לנו כי היה משתה זה מובטח ומבושר בימי מרע"ה והיננו רחוק עם מה שהשרישונו למעלה כי בכל מקום שנא' במגילה זו המלך סתם חול וקדש שידבר למטה וירמוז למעלה. כי אחרי שע"י מלוכה זו תצמח

גאולת ישראל מהגזירה הנגזר' בשכבר מיום שהשתחוו לצלם נבוכד נצר ונחת' גזר דינם במשתה אחשורוש כמו שקדם כי ראוי שישמחו העליונים יותר מהתחתונים הגם כי ע"י מלוכה זו קיימו היהודים מה שקבלו בסיני וכמו שיבא בס"ד. באופן כי גדול היום לאלהינו, ומאחי אבא הה"ר יהושע הלוי בן אלקבץ ז"ל שמעתי כי מפחדו ממה שקרה לו בהקבץ עם רב במשת' הראשון בפעם הזאת לא רצה שימצאו שם רק שריו ועבדיו לא הפרתמי' ושרי המדינות וכל העם הנמצאים בשושן רק שכל א' וא' יאכל וישתה וייטב לבו בביתו הוא ואשתו ובניו ממתנות המלך הנתנות בשם אסתר כמדובר:

פסוק יט

ובהקבץ בתולות שנית ומרדכי ישב בשער המלך:

ובהקבץ בתולות שנית וגו'. המקרה הזה נתבלבלו בו המפרשי' וזה להיות' בורחים מדרכי רז"ל, וממה שאמרו בגמ' (מגילה פ"ק) איתא התם, ויעש המלך משתה גדול עבד משתיא ולא גליא ליה, והנחה למדינות עשה, דלי כרגא ולא גליא ליה, ויתן משאת כיד המלך שלח פרדשכי ולא גליא ליה ובהקבץ בתולות שנית אזל שקל עצה ממרדכי א"ל אין אשה מתקנאת אלא בירך חבירתה ואפי' הכי אין אסתר מגדת וגו' ופרש"י עבד משתיא חזר בכמה עניינים לפייסה שתגלה מולדתה ולא הועיל, מדסמיך ליה להאי קרא ובהקבץ בתולות שנית, אין אסתר מגדת, עבד משתיא עשה סעודה לכבודה מה שלא עשה לכל שאר הנשים דלי כרגא אמר בשביל אסתר אני מניח לכם כסף גלגלותיכם והיינו דכתיב והנחה למדינות עשה, שדר פרדשכי דורונות לשרים בשמה היינו דכתיב ויתן משאת כיד המלך ואם תאמ' היאך אתה יכול לומר שלא היה יודע אחשורוש מאי זו אומה היתה והלא כמה דלטורין היו בישראל שהיו אומרים שהיא ישראלית, אלא בשביל שהיתה נושאת חן בעיני כל רואיה והיו האומות מתגרות ואומרות זאת ממשפחתי וזאת אומר' כמו כן, לפיכך לא היה לו לעמוד על הבירור ע"כ, הנה הגידו לנו כי לא היה סבת המשתה משמחה וטוב לבב מאשר זבדו אלי"ם זבד טוב אבל שהיה משבר רוח שלא היה יכול לעמוד על מולדתה ועמה כי אחר שהיא אשה גדולה יעלת חן וטובת שכל. אם המצא תמצא היותה בת גדולים וממשפחה מיוחסת ישמח לבו ויגל כבודו, ולכן צדד על כל הצדדים לפייסה שתגלה מולדתה, וביאור הרב רש"י ז"ל מי הביאם לרבותנו הקדושים לומר הפך מהמובן מהכתובים והוא כי סבת המשתה היתה חתונתו ושמחת לבו והוא מדסמיך ליה ובהקבץ, וביאורו אצלי אשר למה עוד קבוץ שני אחרי אשר המליך את אסתר ושמח ושמח אחרים וכן דבר ומרדכי יושב הוי מעשה לסתור הקבוץ כי אחרי אשר האומן עלה לגדולה ועלה להיותו יושב בשער המלך מה ענין הקבוץ. גם

דבר אין אסתר מגדת ללא צורך לכן אמרו כי מאהבתו אותה לא היה רוצה להכריחה ולא להעציב' בדבר כדי שתגלה לו בת מי היא אבל בדרך פיוס עשה כי בתחלה עשה משתה לכבודה. ודעתי קצרה עלי בדברי רש"י ז"ל שכתב עשה סעודה לכבודה מה שלא עשה כן לשאר הנשים ולמה יעשה והמשתה הנה הוא לכבוד המלכת המלכה והיאך יעשה משתה ועדיין לא הומלכה שום אחר' לכן אני אומר כי המשתה היה להורות לה כי הוא שמח בחלקו אשר נתן לו האלי"ם ובזה עשה מהערב והוא המשתה ומהמועיל דלי כרגא, ואחרי אשר לא יפול בזה מהטוב במה שהוא טוב חלק להם מכבודו בשנתן להם מתנות וביען כל מגמתו בכל זה לפייסה הוצרך לומר בכל דבר שהיה בשביל אסתר כי לא מלבו ומדרכו כי הנה הוא צר עין בממון וכמו שנראה מאחריתו וישם המלך אחשורוש מס וגו' וכמו שיבא שם בע"ה, ותמהני מרש"י ז"ל היאך שכח יד משה רבינו עליו השלום בשליחות הראשון ורצפת ירמיה ע"ה וכתב וא"ת והיאך אתה יכול לומר שלא היה יודע אחשורוש וכו' והלא כמה דלטורין היו בישראל וכו' והשיב כמודה שהיו אומרים ולא שוה להם ביען גם כל האומות אומרות כן ולא היה יכול לעמוד על הבירור, ואני אומר זאת היתה להם והיא שעמדה להם סבת ההצלה זכות שלא נמצא בהם דלטוריא, ומה גם בראותם אסתר שואלת יום כנגד יום יבא המלך והמן כנראה שרוצה להציל עצמה לבד, וכלם שמו יד לפה ולא גלו מסתוריה, ונשוב למקומנו כי המקראות על נכון כשהיה הדבר עצת מרדכי כאומרו אין אשה מתקנאת וגו' ונראה בעיני שעשה זה להכינה ולזכותה שתעשה נס זה על ידה כמו שהוא יודע כי אי אפשר לצדקת זו וכו' אלא שעתיד דבר גדול ליארע לישראל וניצולים ע"י כמו שקדם לכן העמיד אותה בנסיון מפני קשט מדת הדין שתראה היותה צדקת וזכאית שיעשה נס על ידה. ובטח בה לב בעלה כי היא לא תעבור מצותו ושתבחר שיגרשוה מבית המלך כי בזה נפשה חפצה וכמו שתשמע בפסוק ותלבש אסתר מלכות בסייעתא דשמיא ובבטחו בה יעץ קבוץ שני זה, ואף גם זאת אין אסתר מגדת. וכבר הקדמתי כי המפרשים לא רצו לטעום דבש וחלב דברי רבותנו הקדושים והמה בקשו חשבונות רבים ברם זכור אותו האיש לטוב וההה"ר יהודה ן' שוש"ן ז"ל שמו הוא אשר מלא אחרי רבותנו הקדושים ונלחם מלחמת מצוה עליהם וראיתי להעתיק דבריו וה' אלהיו ירצהו וישיב לו גמולו ויעלהו לגורלו וזה אשר דבר. ובהקבץ בתולות שנית פשוטן של דברים כמדרשן כי אחרי שעשה כל זה לכבוד אסתר למען דעת מאי זה היא בקש לו דרך אחרת שיקובצו בתולו' שנית אולי לקנאתה ופחדה שיסירוה מגבירה תגיד למלך אם יודעת. או יודע הדבר מאי זה מהפני' על ידי קרוביה, ואמר ומרדכי יושב כי הוא נתן עצה בזה כדעתם ז"ל או שהוא

מקדים טעם למה שאמר אין אסתר מגדת שאף גם זאת אין אסתר מגדת משפחתה שהוא הפרטי ואף לא עמה שהוא דרך כלל אשר זה יורה כי לא נודע להם אפי' הידיעה הכללית וכמו שהקדמנו. ואמר כאשר צוה עליה מרדכי כי אף על פי שהיה נראה לה שהיה ראוי להגיד לעת כזאת, בטלה דעתה מפני דעתו כי עת ומשפט ידע לב חכם וחזר ואמר ואת מאמר מרדכי אסתר עושה וגומר להגיד שוב מוסרה כי גם אצל הדברים כלם בין גדולים בין קטנים את מאמרו עושה כמו בזמן ילדותה ולא זחה דעתה עליה בדבר קטן או גדול, ומלת באמנה כמו חכמה, עצמה, ערמה, זהי פשוטו ומדרשו, אבל המפרשים הראשונים והאחרונים חתרו לבקש דרך שלא היה קבוץ בתולות אחרי מלוך אסתר עד שדחקו עצמם כי הרלב"ג פירש כי לפי שהגי מהר תמרוקי אסתר לא היתה מן האחרונות הבאות לפני המלך ונשארו בתולות רבות בבית הנשים וכשנשאה אסתר חן בעיניו ונתן אל לבו להמליכה צוה להביא לפניו כל הבתולות הנשארות לראות אם תיטב בעיניו איזו מהן יותר מאסתר אם ליופיה ואם לשכלה וכשחפש ובקש ולא מצא אז שם כתר מלכות בראשה, והוא שאמר שם שאהב את אסתר מכל הנשים והן הנשכבו' הקודמות לאסתר ותשא חן לפניו יותר מכל הבתולות הן הבאות אחריה שאינן נשכבות ועל בואנה אלה הבתולות אחת אל אחת לפני המלך. אמר ובהקבץ בתולות שנית ואחד מחכמי הדור הקשה עליו מכמה פנים, אם מן הענין בעצמו ואם מענייני הכתובים ואם מלשון הכתוב כי לפי דבריו לא שכב המלך עם נערה מהנערות שהרי אסתר בשושן הבירה היתה והגי מהר תמרוקיה ומנותיה להביאה אחר מלאת ימי מרוקיה ולסוף שנה תמימה באה והנה היא ראשונה, ואם המליכוה מיד אין אחריה רעותיה באות לישכב ולא לפניה כי היא מהראשונות וכל זה אפשר להעשות במעט הזמן, והכתובים מעידים שעברו מעת הקבוץ עד לקיחת אסתר ד' שנים והנה אין ספק שיוכלו לבא בהם כל הבתולות אבל אסתר אחר שבאה ראשונה אל המלך הושבה אל בית שעשגז שהוא בית שני ככל שאר הבתולות הנשכבות עד שבאו כל הבתולות לפניו אחר התקבצם שם וכשלא מצא כמותה אז חפץ בה ונקראה בשם להמליכה. ובאמת שאין בזה קושיא על דבריו כי הכתובים מכריעים כי לא קובצי בתולות שושן בתחלה שהרי נאמר שם ובהקבץ נערות רבות אל שושן ותלקח אסתר. הרי שקבצו משאר המדינות אל שושן ואז נלקחה גם אסתר והלכו לפני המלך כמה וכמה מהבתולות הקודמות לה כי מעת בואנה היו עומדות במרוקיהן ולעת הלקח אסתר מהר והבהיל תמרוקיה, גם מהמשך הכתובים נ"ל כי לא שבה אסתר מלפני המלך אל יד שעשגז כי מיד אהבה המלך והמליכה אבל מה נעשה כי לפי דבריו אין כאן קבוץ בתולות כי אם הבאות מקובצות ומה טעם שנית, ומה זה שסמך ואמר

ומרדכי יושב בשער המלך ועוד כי לפי דבריו היה ראוי לפנות מקום בין ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים ובין ותשא חן וגו' ולהכניס בין אלו הדבקים ובהקבץ בתולות שנית והראב"ע פי' ובהקבץ בתולות שנית הטעם השנית כבר היה מרדכי יושב בשער המלך כי זה בשנת ז' והמשתה על דבר ושתי בשנת ג' ואז"ל כי נתחייבו בני ישראל מיתה בעבור שאכלו בשלחן המלך פת בגו ושתו יין משתיו עכ"ד, גם עליו הקשה ואמר מה הוא זה שיעצו לו נעריו לקבץ בתולות כיון שעשה כן בלקוחי ושתי וכמו שכתבתי למעלה ולי אין בזה כ"כ מן הקושי כי הזכירו לו כן לשעתו לפקח צערו ואם אין זה דרך נכון ועכ"פ יש ללמוד מדבריו כי במשתה הראשון טעו ישראל בפת בג המלך וביין משתיו אך בהקבץ בתולות שנית אשר נלקחה אסתר בי ועשה המלך משתה גדול לא טעו כי אז מרדכי יושב בשער המלך למחות בידם, ואחד ממפולפלי הדור כתב עליו אנה פנה שכלו של ר"א כי בכל חלקי הכתוב הזה לא דבר נכונה, כי מה שפירש שנית לפעם שבו נלקחה ושתי איך יזכור שנית בהצטרף אל ראשון שלא נזכר כלל, והנה גם הוא אינו מהתימא כי בערך שהוא נודע ונהוג בזמן ההוא עד שלא הוצרך להזכר בפעם הראשון, אמר שנית כשיצטרך להזכיר הקבוץ השני. גם מה שהוסיף להקשות עליו כי מה טעם שיזכיר שהיה יושב בשער ושופט קודם שנלקחה אסתר או לאי זה תכלית, כבר סלקנו מעליו זה הקושי אם כפי' הראשון בשני פני' ואם בפירושו של הראב"ע עצמו כי מפני זה לא טעו במשתה זה, ומה שהקשה עליו שאין ענין יושב בשער המלך על דבר המשפט והאריך בזה ברב ראיו' מפה ומפה. הנה לא נמצא אתנו שהוא יפרש כן אלא שהיה יושב בשער המלך כדניאל שהיא למעלה, ואחר שהעמיס עליו קושיותיו פי' הוא כי ענין ההקבץ שנית הוא כלפי שאמר למעלה ובהקבץ נערות רבות ותלקח אסתר אמר עתה ובהקבץ בתולות שנית והענין כי הפקיד לא הביאם אחת אל אחת אל שושן הבירה אשר שם מושל המלך אלא כשקובצו מהן רבות שלחום אל שושן אל יד הגי ועבר זמן בהקבצם אחת אל אחת מהנאספות עד שבאו לכלל מספר רב כדי לשלחם שנית ועז"א ובהקבץ בתולות שנית כי כשנקבצו בתולות קבוץ אחר קבוץ והיה אפשר שיבא איזה היזק בכבודה של אסתר אם באולי יבחר המלך באחת מהבאות מחדש כי מאותן אשר היו בקבוץ אשר בשושן עד הנה כבר נבחרה אסתר מתוך כלן והגיעה שתתעזר מאיש הרשום היושב בשער המלך להודיע מה הוא לה כי כבר ישמח לב המלך והשרים בבת מלכים ואף כי היה מעם שאינה מדתם ומתי ימצא החן והיופי והיותה בת מלכים באחת מהבאות כמו באסתר, ואם באולי ימצא יבא נא קורבת מרדכי שהוא מזרע המלוכה וגדול בבית המלך ויכריע בינה ובין צרתה עכ"ז אין אסתר מגדת וגו' מה טעם ואת מאמר

מרדכי אסתר עושה כי היא בעיניה כגוזר ומצוה לא כמיעץ, ואעפ"י שהיה נראה לה שהגיע השעה להתייחס אליו ושזו היא העצה הטובה, היתה עושה מאמרו כהלכתא בלא טעמא, ולא שהיו שואלים ודורשים על עמה ומולדתה שאם כן שתיקתה כהודאה שהיא בת בני בלי שם ולמה לא תשמיע קולה גם הוא גם היא ואמר כי עושה מאמרו לא ע"י האוהבים כי אם ע"י הצעיר הנשמע לאדירו הגדול ממנו שחובה עליו לקיים מצותו, כל אלו דבריו ויותר מהמה, וגם עליו יעבור כוס המעמוסים והקישיו' מכמה פנים, אם מהענין בעצמו וכי שוטה היה בעיניה המלך שהכתיר והמליך ועשה משתה גדול והנחה ומשאת טרם בא לפניו כלן בענין שיבחר וימאס ויחזור ואין לדבר סוף, ועוד מה הוא זה שאמר אחר עצת נערי המלך ויעש כן והנה לא עשה כן, כי הם אמרו ויפקד בכל מדינות ויקבצו אל יד הגי ואחר כל אלה הדברים הנערה אשר תיטב תמלוך והוא המליך בתחלת הקבוץ, ועוד כי אין הקבוץ בתולות שנית כדבריו כלל כי הכל קבוץ אחד והיה ראוי שיאמר ובהביא בתולות שנית כי כל הקבוצים שם אחד להם לא ראשון ושני, ועוד כי אינו מוכרע כלל שבהגלות שהיא מזרע מלכות ישר' תדחה צרתה, אדרבה אולי תקרבנה. ואם הם אינם חוקרים מי היא איך יעלה על לבה לקרב עצמה במה שהוא שקול לרחק ולא לקרב. ומ"ש שאם היו שואלים שתיקתה כהודאה שהיא מבני הפחותים, הלא זה חפצה ורצונה שיגרשנה מחיקו ויוציאנה מביתו, וכי להבעל לערל היא חפצה או להתכבד בכבוד המלכות אשר בזה אין זה כי אם הקל בכבוד הצדקת המזוקקת שבעתים המנויה בכלל ז' נביאות, ואחד מחכמי הדור פי' כי ההקבץ שנית הוא שהן נקבצות בבית שעשגז אחר היותן נבעלו' ופי' בתולות למבראשונה דבר ובין קבוץ לקבוץ י"ב חדש כי כן ימלאו ימי מרוקיהן, אמר הכתוב כי בהקבץ פעם שנית אל בית שעשגז שהיו ראשונה בתולות כבר עמדה לו שעה למרדכי כי נתמנה להיות יושב בשער המלך מה שלא היה כן בעת קבוצן ליד הגי ואולי שעלה באותה מעלה לכבוד הבת אשר הוא אומן חותה, וכמו שבקבוץ הראשון אעפ"י שנשאה אסתר חן ושנה אותה הגי לטוב, ולא הגידה אסתר עמה ומולדתה לפי שמרדכי צוה עליה כן וכמ"ש למעלה שלא הגידה את עמה ואת מולדתה כן בבואה ע"י הקבוץ השני אל בית שעשגז שהיא במעלת פלגש המלך או שמרדכי כבר עלה להיות יושב בשער המלך והיתה יכולה להתכבד בו. עכ"ז אין אסתר מגדת וגו' כאשר צוה עליה לפי שמאמרו עושה, ולא זחה דעתה לסור ימין ושמאל אפי' בדבר מפורסם שהכל יודעים שהיא ישראלית שכן דעת החכם המפרש דרך זה וכמו שכתבתי בפסוק ותיטב הנערה, וכ"ש אחרי שמלכה שאינה צריכה לכך, ואעפ"י שזה הפירוש ממועט הגמגומים יותר משלפניו עכ"ז נדחק בלשון

הכתוב הרבה כי אומרו ובהקבץ בתולות שנית הנה הן בעולות ועוד שלא אוכל לשער מן הכתוב ומן הסברא שאחר שהובאה לפני המלך הוחזרה ליד שעשגז בשם פלגש כי מיד אהבה מן הנשים ומן הבתולות והכתירה והמליכה לא שהלכה מאתו עם הפלגשים ואח"כ נקראה בשם, וכן ירמזון המקראות לא זולת זה, וכמו שכתבתי ובעל הפירוש בעצמו גמגם בפירושו זה מפני שהיו אלו הכתובים ראויין ליכתב קודם ותלקח אסתר, ונמלט מגמגום זה כשאמר כי גמר ענין לקוחיה בראשונה ואח"כ חזר לגמור ענין מוסרה אצל מרדכי, וכמה כתובים נוהגים כן ובמגלה זו קדם זכרם והם והקרוב אליו כרשנא לדעת הראב"ע, וכל אלה המפרשים נבוכו בכל זה מפני שלא שיערו קבוץ בתולות שנית אחרי שאסתר הצליחה למלוכה ואנו אין לנו אלא דברי רז"ל וכ"ש כי מלבד שדבריהם אמת הכתובים מתיישבי על פשוטן כדבריהם, ע"כ מתק שפתיו ובפסוק הנמשך אשיבה ידי על אומ' ומרדכי ישב:

פסוק כ

אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה כאשר צוה עליה מרדכי ואת מאמר מרדכי אסתר עשה באשר היתה באמנה אתו:

אין אסתר מגדת. כבר קדמו דברים רבים בביאור דברים הללו בפסוק שלפני זה, ויש לי לדקדק חילוף הנמצא פה, כי למעלה אמר לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה ופה אמר אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה הנה השינוי בשני פנים אם בקיצור אם בחילוף כי בראשונה את ואת, ובאחרונה לא אמר אלא ואת, ובראשונה הקדים עמה למולדתה ובאחרונה הקדים מולדתה לעמה, ולא נמצא למפרשים התעוררות על זה. וראשונה יש לי להקדים מה שמצאתי כתוב במדרש לקח טוב בדבר ישיבת מרדכי בשער המלך, ואם הוא כתב בפסוק בימים ההם ומרדכי יושב וגו' ידוע ששניהם שוים לטובה ויש ליתן את האמור של זה בזה וז"ל, ומרדכי יושב בשער המלך מה ענין זה אצל זה, אריב"ל מלמד שהיה אחשורוש שואל לאסתר. בת מי את. והיא אומרת לו בן מי אתה, והוא אומר לה אני מלך בן מלך, והיא אומרת לו אני מלכה בת מלך. ומאי זה אומה אמרה לו מתוך דבריך הרגת את ושתי ואתה מרבה דברים כדי למצוא בי עלילה, לא היו המלכים עושים כן שהרי נבוכד נצר היה מכניס לפניו דניאל שנא' (דניאל ה' י"ג) אדין הונעל דניאל וגו' ובבלשצאר כתיב (שם ב' כ"ו) באדין דניאל הנעל קדמוהי ואתה אינך מבקש מחכמי ישראל. אמר לה ויש מזרעם בעולם אמרה לו הרי מרדכי. בימים ההם ומרדכי יושב עד עכשיו היה מתהלך לפני חצר בית הנשים כיון שאמר' אסתר לאחשורוש למה אינך נוטל עצה מחכמי ישראל אלא אתה מתיעץ משרי פרס ומדי וגרמו לך להרוג את

ושתי מיד קרב למרדכי ושם לו קתדרא לישב בשער המלך להיות שופט בימים ההם עכ"ל, הנה בדברים הללו ישוב הגמגומים כי אחרי ששאלת המלך היתה עכשיו מפיהו אל פיה לא כראשונה אשר היתה השאלה מהגי ואם אפשר שהיה בשם המלך סוף סוף עדיין לא דבר המלך עמה אמנם עתה כי בפיו מלא לשאול ממנה היה נראה כאנוסה בדבר ומוכרחת להגיד, הגיד הכתוב כי גם עתה אין אסתר מגדת, וביען שאלת המלך בת מי את. שבכלל מאתים מנה ומיודעו בת מי הוא יודע מאי זה אומה, שורת הדין לומר אין אסתר מגדת מולדתה בתחלה שהוא על בית אביה ע"ד כל המפרשים ואחר שמהדברים אשר בינו לבינה נראה שנואש מדעת בת מי היא בפירוש ובקש לדעת עמה כי משם אפשר לעמוד על אביה לכן קצר במולדתה והאריך בעמה ואמר ואת עמה, יושג במעט התבוננות, ואומרו ואת [מאמר] מרדכי וגו' עם שכבר דובר בו נכבדות, אף גם זאת להיות כפל זה רב ובאריכות דברים יצטרך גם לכפל ורבוי ביאור. ואומר כי האמת והצדק הוא דברי רז"ל כי לא על הסתר מולדתה ועמה דבר כי זה נאמר בשכבר, אבל על דבר אחר נפלא ממנו והוא מה שאמר בגמרא (מגילה פ"ק) ואת מאמר מרדכי אסתר עושה א"ר חנינא בר אבא מלמד שהיתה מראה דם לחכמים כאשר היתה באמנה אתו, א"ר אבא בר לימא מלמד שהיתה עומדת מחיקו של אחשורוש וטובלת ויושב' בחיקו של מרדכי ע"כ, ופרש"י וטובלת מחמת מיאוס שלא תהיה מאוסה לו בשכיבת נכרי ע"כ, ובתוספות ויושבת בחיקו של מרדכי ואעפ"י שלא היתה הבחנת ג' חדשים כיון שהיתה אשתו כבר, ולא היתה יכולה להמתין בכל פעם ג' חדשים זמן הבחנ' אינו מחוייב בשביל זה לפרוש מאשתו ע"כ, ובתוספות אחרים כתוב, וא"ת והא לא היה שם הבחנת ג' חדשים שהרי בכל יום היה אותו רשע אצלה, וי"ל שהיתה משמשת במוך ע"כ, והה"ר יהודה ן' שושן ז"ל כתב בחלק המדרשות. ז"ל ואמרם מראה דם לחכמים נראה שלא לשמש עם המלך עושה כן שכיון שהיא אנוסה בשמושה אם משמשתו נדה מה לה. אלא לצורך בעלה מרדכי היהודי עושה כן, ולהיות טהורה בכל ענייניה בימי טוהר שלה, וזה שלא כדברי רש"י ז"ל שפי' וטובלת מחמת נקיות וכו' נראה מדבריו שלא היתה משמשתו למלך בעודה בנדתה ואפשר שגם רבינו ז"ל מודה שמשמשתו נדה אלא שלא הוצרכו בעלי הגמרא (מגילה פ"ק) לומר שטובלת לנדתה לצורך ישר' בעלה אלא להודיענו שגם כשהיתה טהורה היתה טובלת מפני מיאוס שכיבת הנכרי ורבים יתמהו איך היו מסכנים עצמם ומחייבים את ראשם למלך ומזלזלים במלכות, וזו מדה שאינה מדה, ואני אומר כי ראוי לאסתר להכין עצמה למרדכי בעלה כל מה שאפשר לה כדי להראות לו כי ביהדותה היא עומדת ואינה רוצה בקיומו של איסור,

והנה גם הוא הולך אחריה ומחזיקה בעתים מזומנים כי היא חלקו והוא היה מהזקנים אשר בשער, גם כי הוא גדלה וזה נודע היה להם אלא שהיא והוא אין מגלים מה הוא לה ויד היה לו ליכנס בארמנותה ואלו פירש ממנה אולי תתייאש מן היהודים בראותה נכרי את מקורה הערה. אך עתה ביאת נכרי טפל לה. וצריכים אנו לזה אחר שתנא ואמורא הסכימו בזה ואין חולק עליהם כי למוד הוא מרדכי לסכן עצמו ליראת ה' והפוער פיו על גמרא ערוכה תעלה בידו דרכי המדיניו' ועזב השלמיו' הנמצא בזה, גם כי אנוסה היא ביד המלך והאונס עשה שלא כהוגן עכ"ל, ואני תמה מרבינו ז"ל אם היה דעתו שהית' אסתר משמשתו נדה מכמה פנים, ראשונה כי המשמשת נדה גם היא חוטאת כמו המשמש עמה, ומקרא מלא (ויקרא כ' י"ד) ואיש אשר ישכב את אשה דוה וגלה את ערותה את מקורה הערה והיא גלתה את מקור דמיה ונכרתו שניה' מקרב עמם ואם היא יכולה להזה' למה לא תזהר. כ"ש דאי אתינ' להכי אינו אומ' שהיתה טובלת לצורך אחשורוש אלא וטובלת ועומדת בחקו של מרדכי, וא"כ מאי קושיא ועוד מה יאמר רבינו במאמר ר' חנינא בר אבא מלמד שהיתה מראה דם לחכמים, וגם היא מימרא מוסכ' מאין חולק עליה, וכן אמרינן במדרש רבתי דאחשורוש (פ"י) ובכל יום ויום מרדכי מתהלך בחצר בית הנשים לשאול על כתמה ועל נדותה, ואין ספק אצלי בדעת רש"י כי האפשר שאמר הה"ר יהודה ן' שוש"ן ז"ל הוא המחוייב כי גם בהיותה טהורה היתה טובלת מפני המיאוס, אלא שדבר שהיתה מראה דם לחכמים ומאמר לשאול על כתמה ועל נדותה מורים באצבע כי היה נזהרת בכל מה שאפשר ושהיא טובלת גם לאחשורוש גם למרדכי, ובעלי הגמרא (מגילה פ"ק) לפי שראו פסוק זה מיותר כי כבר נאמר למעלה לא הגידה וגו' כי מרדכי צוה עליה לכן אמרו מלמד שהיתה מראה דם מלמד שהיתה עומד' וכו' ואני עתיד לכתוב בפסוק ותתחלחל המלכה וגו' שאז"ל שפירסה נדה ובפסוק וכאשר אבדתי אבדתי דבר נאה ומתקבל על דבר זה בס"ד, ועל מ"ש החכם הנז' בנועם חסידותו והפוער פיו על גמרא ערוכה וכו', אומר אני תאלמנה שפתי שקר אתפרכן אתחרשן אשתקקן כי הם דוברים על צדיקי עולם עתק בגאוה וגודל לבב לא כן רבותנו בעלי התוספות אשר ראית כמה דחקו עצמם להעמיד דבריהם בגמרא (שם) אליבא דהלכתא ואני אומר שארי ליה מאריה להחכם הנז' שכתב שתעלה בידם דרכי המדיניות שאני אומר תעלה בידם דרכי הדעות נכזבות והאפיקורסות והנם רועה זונות, זה האומר שמועה זו נאה שמועה זו אינה נאה כדאיתא בגמרא, (עירובין פ"ו) כ"ש וכ"ש כי מ"ש החכם הנז' דברים של טעם הם לפי פשוטן של דברים כי זה וזו לשם שמים מתכוונים עאכ"ו למי שזכה לעמוד בסוד ה' לדעת ולהבין דבר מרדכי הצדיק ואסתר הצדקת וכי חבורם יחד וזיווגן

נר אלהים ודבר ראוי ומחוייב להצמיח גאולתן של ישראל וכדאי היה זה לשים נפשם בכפם עליו כ"ש כי מרדכי הצדיק חכם גדול היה ובקי בשם המפורש ויוצא ונכנס ואין רואה, וכן נמצא בספר רעיא מהימנא, ואין להאריך בזה ואם תטעם טעם דברים הללו תראה כי בחנם דחקו עצמם התוספות למה לא גרשה כי אם היה עושה ככה כל צבא מרום היו מורידים עליו דמעות ויש' אינם, ונשוב למנוחנו, כי אסתר הצדקת נוהגת בבית המלך מנהג יהודית בכל מכל כל וכמ"ש המתרגם וית מאמר מרדכי הות אסתר עבדא שביא ומועדייא הות נטרת, ביומי ריחוקהא היה מזדהרא, תבשילין וחמרא דעממייא לא הות טעמא וכל פקודייא דאתחייבאן בהון נשיא דבי ישראל הות נטרא על פום מרדכי היכמא דהות נטרת כד הות מתרבית עמיה וראה והפלא כמה הפליגו רז"ל בחסידות הצדקת הזאת באומרם שהיתה מראה דם נדה לחכמים כי הגם שמרדכי הצדיק ראש לסנהדרין להיות ענייני מראות הדמים תלויים בשיקול הדעת היתה מהפלגת חסידותה שלא להראותו אליו מאחר שהוא לעצמו דומה למאמרם כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו ונגעי קרוביו והיתה מראה דמיה לחכמים. והיא דבר נפלא:

פסוק כא

בימים ההם ומרדכי יושב בשער המלך קצף בגתן ותרש שני סריסי המלך משמרי הסף ויבקשו לשלח יד במלך אחשורש:

בימים ההם וגו'. איתא בגמ' (מגילה פ"ק) א"ר אחא בר אבא א"ר יוחנן הקציף הב"ה מלך על עבדיו לעשות רצון צדיק עבדי' על אדוניהם לעשות רצון צדיק מלך על עבדיו דכתיב קצף בגתן ותרש, לעשות רצון צדיק ומנו מרדכי דכתיב ויודע הדבר למרדכי. א"ר חייא בר אבא בגתנא ותרש טרסיים היו והיו מספרים לשון טרסי ואומרים זה לזה מיום שבאה זו לא ראינו שינה בעינינו בא ונטיל ארס של סם מיתה בספל של מים כדי שימות והם לא ידעו שמרדכי מיושבי לשכת הגזית היה והיה יודע שבעים לשון. אמר לו והלא אין משמרתי ומשמרתך שוה, אמר לו אני אשמור משמרתי ומשמרתך והיינו דכתיב ויבוקש הדבר וימצא שלא נמצא במשמרתו ע"כ, ופרש"י לא ראינו שינה מתוך שהיתה חביבה עליו מרבה בתשמיש המטה וצמא לשתות והלא אין משמרתי וכו' אני ממונה על עבודה אחת ואתה ממונה על עבודה אחרת הנה הם ז"ל ראו כי אחרי שמלך זה כעת הרבה לעשות טובות עם כל העם מקצה והנחה למדינות עשה ומשלוח מנות. אשר למה יקצפו עליו עבדיו ויתנכלו אותו להמיתו, לכן אמרו כי עיני ה' אל צדיקים וכאשר הקציף מלך על עבדיו על לא חמס עשו עד שהמה ז"ל בקשו חשבונות רבים אשר לא נזכרו שם. אבל שהיה זה לעשות רצון יוסף הצדיק כן היה דבר בגתנא ותרש

שהקציפ' על אדוניהם ביום חתונתו וביום שמחת לבו על לא חמס בכפיו רק לעשות רצון מרדכי הצדיק, והיה הדבר כשנכנסו טינא בלבם על אהבה רבה אשר למלך עם אסתר, ואף כי נמצא במדרש שלא היו רואים שינה בעיניהם מרוב המשתאו' שהיה עושה אחר שנשאה, לא בחר הרב ז"ל בזה רק שמרב המשגל היה צמא ושותה והטעם הלא הוא מה שהקדמנו למעלה בשם אחי אבא ז"ל כי לא רצה להרבות במשתאות פן יקראנו אסון כאשר היה בדבר ושתי ולכן ברח הרב ז"ל מרבוי המשתאו' ופנה לו לדבר אחר. ומעת' ידענו טעם הקצפין הזה מפני טרחם ומשאם אשר נתחדש להם מיום בואה בהיכל המלך, ובמדרש בילקוט (סימן תתרנ"ג) א"ר לוי למה קצף בגתן ותרש, אלא כשנכנסה אסתר למלכות, אמרה לאחשורוש אתה למה אין אתה עושה כשם שהיו המלכים הראשונים עושים היו מושיבים אדם צדיק יושב בשער המלך נבוכד נצר העמיד לדניאל על פתחו שאם היה מגיע לו דבר היה אומר לו שנאמר ודניאל בתרע מלכא. אמר לה מכרת את יהודי כשר, אמרה לו יש כאן אדם כשר וצדיק ושמו מרדכי, בגתן ותרש היו עומדים בשער. כיון שהעבירם המלך והעמיד מרדכי תחתיה', קצפו ואמרו הואיל והעבירנו המלך נלך ונהרגהו בצנעא ויהיו הכל אומרים בגתן ותרש כששמרו את המלך היו משמרי' יפה עכשיו שהעמיד יהודי נהרג ע"כ, הנה טעם אחר רב ועצום מצד מרדכי אחר שהעבירם המלך מכנם בדבר אסתר באופן כי כשיהרג המלך אין ספק שיהרג מרדכי מהטעם האמור. וטעם דברי אסתר כמה הוצק חן בשפתותיה והרבתה להזהר שלא תתפש בדבריה שלא הזכירה שם יהודי על פיה כאלו אינה יודעת עם זו וכן אמרה היו מושיבים אדם צדיק יושב בשער המלך, ואף באשר הוא שם הדברים בפיה מכרת את יהודי כשר לא ענתה יש כאן יהודי כשר אלא יש כאן אדם כשר וצדיק כי רואה היתה היותו מבקש עלילות לדעת בת מי היא או לפחות מאי זו אומה, וכמו שהקדמנו בפסוק של מעלה, וגם כי לא אמרה לשום שם צדיק לעוץ עצה כי אחרי שלא תוכל להכחיש כי נתגדלה בבית מרדכי. יהיה נראה כי היה דורשת טובו ואליו מגמתו, רק אמרה שאם היה מגיע לו דבר היה אומר לו כי בדבר העצה אמר המלך שיש לו יועצים גדולים וטובי' אך בדבר הזה לא נמצא כזה, ומזה נטעום דבש וחלב דברי ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי בס"ד, וכבר הקדמנו למעלה דברי מדרש לקח טוב כי אמרה אסתר למלך על דבר חכמי ישראל ושלכן נתקרב מרדכי להיות יושב בקתדרא ושופט בשער המלך וסיים שם ומיד קצף בגתן ותרש מה היה מקצף אלא שנתקנאו על שהושיב המלך את מרדכי שופט, ד"א הקצפון למה על שראו שאסתר מצאה חן בעיני המלך וקצפו על אודות המעשה הזה כי היו להם קרובות ובנות ממשפחתם שנתקבצו בפלטרין

ולא מצאו חן ולא די זה אלא עוד היה מקבץ בתולות שנית אמרו הטרסיים למרדכי. ראית כמה בתולות מבנות משפחתנו נלקחו בבית המלך ולא בחר כי אם באסתר אנו נהרוג אותו בסם המות והם לא ידעו כי מרדכי קרוב לאסתר ע"כ, הנה הטעימנו המדרש הזה התנשאות מרדכי הצדיק כי בתחלה לא היה נכנס כי אם בחצר בית הנשים בלבד לדעת את שלום אסתר כאומן נאמן ורב טוב וחסד בהכנסו שם לדעת שלום המלכה אחר שגדלה ובבואה לפני המלך עלה מרדכי האומן לגדולה עד ששמה לו כסא משפט בשער המלך וזה כבוד גדול לא נשמע כמוהו בשכבר. והוא פשט נפלא ודקדוק נאה באומרו ומרדכי יושב בשער המלך. כלומר מה שלא היה קודם לכן ומזה צמחה קנאת סריסים הללו. ומזה נוכח ונכזב המפלפל אשר הזכיר הה"ר יהוד' ן' שוש"ן ז"ל שהאריך בראיות מפה ומפה שלא היה מרדכי שופט בשער המלך הנה הראית לדעת כי היה שופט ודורש משפט שמה, ובדברו השני אמר כי היה הקצפון מקנאת אסתר, עד שבתורת הקנאות הללו נדבה רוחם אותם לחטא לאדוניה' ולהרי' יד במלכם, והה"ר יצחק הכהן ז"ל כתב וז"ל ומצד שהתעוררו' יצא מבגתן והוא היה הנקצף והמעורר הראשון שפתה לחבירו ושמר משמרתו ומשמרת חבירו, על כן בא עליו בלשון יחיד וכמוהו (שמות ל"ו א') ועשה בצלאל ואהליאב מפני שהוא היה העקר מייחס אליו העשיה וכמוהו (בראשית ט' כ"ג) ויקח שם ויפת את השמלה ורבי' כמוהו, וגם למטה בהזכיר' הזכירו באות נוספת ותנועה גבוה עכ"ל. ויפה דקדק והמתרגם תרגם ביומיא האינון ומרדכי יתיב בסנהדרין דתקינא ליה אסתר בתרע מלכא, וכד חזו תרין רברביא כדין כנסו וקצפו ואמרו דין לדין הלא בפתגם מלכא בעי לסלקא יתנא ולאקמא למרדכי לית רבותא לסלקא תרין קלוסנתרין ולאוקמא חד, כדין אתיעטו בלישנהון בגתן ותרש טריסאי תרין רברביא מלכא מנטרי פלטרא ואמרו לאשקאה סמא דמותא דמטול לאסתר מלכתא, ולאושטא ידא במלכא אחשורוש למקטליה בסייפא בבית דמוכיה ע"כ, ביאר לנו ג' דברים, הא' סבת הקצף והוא שאסתר היתה מבקשת להורידם ממעלת' ולמנות למרדכי תחתם וכדי בזיון וקצף בזה, ואף כי הנמנה הוא אומן המלכה אף גם זאת לא טוב הדבר. שיהיו שנים נדחים מפני אחד. ב' ביאר שגם על המלכה יצא הקצף, והדבר הזה בא עליו מדרך סברא, כי אחרי שהיא מבקשת להורידם ממעלתם ראוי לקצוף עליה ולבקש את נפשה, האמנה מפני מה לא נזכר זה בכתוב אומר אני כי היה זה מחסידות אסתר והראותה עוצם אהבתה על המלך כי לא חששה למיתתה רק שלא יגיע נזק למלך ואלו היו מבקשים את נפשה בלבד היתה שותקת ונשמרת באשר תוכל, אבל בהיות הדבר נוגע אל המלך היה בלבה כאש בוערת וכלכל לא תוכל ולהורות זה לא נכתב בסיפור הדבר הזה כדי שלא יראה כי

היא העקר בדבר והוא טפל אליה, יושג במעט התבוננות, הג' ביאר שהיו רוצים להרוג את אחשורוש בחרב ובא עליו מכח לישנא דקרא לשלוח יד' אשר זה יורה שכוונתם לשליחות יד אשר הוא בחרב מבלי ספק. וכן כתב יוסף בן גוריון בספרו (פרק ד') וז"ל בימים ההם כשבת מרדכי בשער המלך לחשו שני סריסי' מסריסי המלך אחשורוש ויתיעצו יחד להרים יד במלך ולהתיז את ראשו בשכבו על מטתו ע"כ, האמנה מפני מה עלה בדעתם להמיתם במיתות שונות, ולמה בחרו סם המות למלכה וחרב למלך אשר זה לא יהיה מבלי סבה בלי ספק:

אחשוב כי עמקה מחשבתם כי אם המלך יומת אם בחרב אם בסם יבוקש הדבר וימצא כי לא יעלה על הדעת שלא יהיה למלך גואל דמו אחרי שמכת חרב מפורסמת וכמו כן מיתת סם המות גלויה כנודע ולא יבצר דעת ומזמה לחקור מי עשה הדבר הזה, ואין ספק כי ברוב החפוש והחקירה ימצא, ולכן העמיקו שחתו ואמרו להרוג המלך בחרב והמלכה בסם ביען יחשבו הכל כי המלכה המיתה למלך ואח"כ המיתה את עצמה וקיימה בנפשה תמות נפשי עם פלשתים ולמען לא ישלטו בה עבדי המלך ויתעוללו בה ויעשו בה שפטים ונקמות כמשפט לכן רצתה לשלוט היא בעצמה ושלא ישלטו אחרי' בה ק"ו מזקנה (שמואל ב' א' ט') עמוד עלי ומותתני וגו' פן יתעללו בי וגו' ולהרוג היא את עצמה בחרה בסם כי כך דרכם של בני אדם העושים מעשים כאלה באופן שאז לא יחקר ולא ידרש לנקום נקמת המלך והוא מבואר. והדבר על נכון, ובתרגום אחר כתוב ויהבו עצה ביניהון ושויאו חויא חורמנא בכוזא דדהבא דהוה שתי בה אחשורוש כד יבעי מלכא ושתו ביה יתנון ליה ומחייה חירייה ויקטליה. אמר ששמו פתן שהוא היותר סמיי בקיתון של זהב אשר המלך שותה בו ונראה שחי שמו אותו שם כדי שינשכהו וימיתהו, ודברים הללו יצטדקי ויתבררו בסמוך בסייעתא דשמיא.

פסוק כב

ויודע הדבר למרדכי ויגד לאסתר המלכה ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי:

ויודע הדבר וגו'. כבר הקדמנו כי הודעה בחכמתו היתה כי היה יודעי שבעים לשון ואין ספק כי לא ידע ולא שמעו מאחר ולכן אמר ויודע הדבר למרדכי ולא אמר ויוגד הדבר למרדכי כמ"ש ויגד לאסתר, והה"ר יצחק הכהן ז"ל כתב, וז"ל ויש פני מן ההראות בדרך חכמה נתגלה הדבר כי אם היה מסופר אליו מזולתו, עם שמן התימא הוא המספר איך לא הלך להגיד הדבר אל המלך או אל המלכה למצוא חן בעיניהם. עוד יש תימא איך לא הגיד מרדכי הדבר בשם אומרו שאם באולי לא ימצא כן שלא ישאו עליו עון אשמה ומשום זה לא בא על זה לשון סיפור והגדה ושמיע' זולתי ידיעה עכ"ל. ולפי מה שכתבנו

למעלה מדברי מדרש לקח טוב אשר אמר בדברו השני שהם בעצמם. דיברו עם מרדכי כי לא ידעו מה הוא לאסתר המלכה לא יפול דבר ויודע אם לא שנאמר כי ההודעה הזאת היתה בעת אשר נעשה פתגם הרעה, ביען איך ראוי לומר אותו בשמעו אחרי שלא יוכל להוכיח דבריו ונכזב ויחשב למוציא דבה כי עביד אינש דגזים ולא עביד, לכן שם הדברים על לבו ושמר את הדבר עד עת אשר גמרו רע רשעים ויכונן צדיק אז להגידו ועל העת ההיא יפול ההתודעות הלז' יורה עליו ויבוקש הדבר וימצא אשר לא יתכן עם מאמר ויבקשו לשלוח יד אם אין עוד רק הבקשה בלבד ובמעט עיון יראה אימות כל זה, האמנה בהגדת דבר זה אמרו בב"ר פל"ט וז"ל ויודע הדבר למרדכי וגו' זה מהול וזה ערל וחס עליו אתמהא ר' יהודה ור' נחמיא ר' יהודה אמר (תהלים קי"ט ק') מזקנים אתבונן כי פקודך נצרתי, אמר יעקב ברך את פרעה שנא' (בראשית מ"ז ז') ויברך יעקב את פרעה יוסף גלה לו, דניאל גלה לנבוכד נצר אף אני כן ויגד לאסתר המלכה ור' נחמיא אמר, אמר הב"ה לאברהם ונברכו בך כל משפחות האדמה ובזרעך, אין תימר דלהון עתירין. הרי עתירין אינון מינן, אלא לשאל' כשהם נכנסים לצרה הם נשאלים ואנו מגלים להם ע"כ. הנה שהוקש' בעיניהם כי אם נאמר ולא תעמוד על דם רעך אין בכלל רעך ערל זה. אשר למה יגיד הדבר ויצילהו, ורבי יהודה אמר שלמד מיעקב שברך לפרעה ללא צורך כי מה טעם לברכו, וכן יוסף גלה לו כי יכול היה להציל את עצמו בחכמתו ומה לו מאחרים וכ"ש דניאל, לנבוכד נצר שגלה לו אשר לתת לו בשורה על חלומותיו ועל דבריו, ור' נחמיא ראה כי זה הודיע הדבר הנעלם ביותר נעלם ממנו כי גם יש לתמוה מהם והוספת מים הוסף קמח, ולכן אמר כי היה הטעם מהם וממנו להקים דברו ית' ונברכו בך כל משפחות האדמה ובזרעך כי הם לא יגלו הדבר מעצמם אך נשאלו על הדבר חייבים הם לידרש להם מפני קדוש השם כאשר ראית מדבר דניאל מן קשוט די אלהכון אלה אלהין וגו' ואין ספק כי כיוצא בזה היה דבר פרעה, ולפי זה יתישר הדבר עם מה שכתבנו למעלה כי אסתר יעצה לאחשורוש להביא בהיכלו אחד מחכמי ישראל להודיעו את אשר ישאל ממנו והביא למרדכי ויהי בבואו אל בשורה טובה בא להציל את המלך ממות וצדקה אסתר בדברה אל המלך.

ועוד הוסיפו במדרש טעם להצלה זו שהצילו מרדכי וז"ל בילקוט (סימן תתרנ"ו) למה אמר מרדכי לומר למלך אין כתיב בתורה לא תכרות ברית, אלא אמר מרדכי מוטב זה שיחיה שנתן לי רשות לבנות בית המקדש. ד"א מיטב זה שהוא מכירנו שאם בא דבר לישראל ואומר לו והוא יעשה, ד"א שלא יאמר כל אותם הימים שהיה נשוי נכריות היה שמור ועכשיו שנשא בת ישראל מת. ד"א שלא יאמרו כל אותם הימים שהיו נכרים

משמרים אותו היה שמור, ועכשיו ששמרו מרדכי נהרג, לכך נאמר ויגד לאסתר המלכה ע"כ, האמנה יש לדקדק בו, א' מאי בינייהו. ב' מ"ש שנתן אחשורוש רשות לבנות בית המקדש דבר תימא, ונודע כי בימיו בטילת עבידת בית אלהנא רבא והוה בטילה עד שנת תרתין לדריוש כדברי המתרגם בפסוק ראשון, ובהדיא אמרינן בגמ' (מגילה פ"ק) אמר רבא עד חצי המלכות ולא דבר שחוצץ במלכות' ומאי הוא זה בנין בית המקדש ופרש"י שחוצץ במלכות בנין הבית שהיא באמצע העולם כדאמרינן בגמ' (יומא פ"ג) אבן שתיה שממנה הושתת העילם. ואחרי שכן הוא איך אמר שנתן רשות, ג' מ"ש מוטב זה שמכירנו ומי הוא המלך שאינו מכיר העמים אשר היא מולך עליהם, ומה גם בהיות מהם בעיר ממלכתו כענין היהודים הנמצאים בשושן למי שלא ירצה לבקש עלילות וחשבונות רבים ואם על הכרה לטובה אמר זו מנין לו אדרבה שונא הוא להם וכדאמרינן בגמרא (מגילה פ"ק) אמר ר' אבא בר כהנא משל דאחשורוש והמן למה"ד לשני בני אדם א' יש לו תל בתוך שדהו וא' יש לו חריץ בתוך שדהו וכו' ישנו בפסוק ישנו עם אחד ובמדרש רבתי דאחשורוש (פ"ג) רבנן אמרין אחשורוש שונא את ישראל יותר מהמן הרשע וכו' בפסיק ויסר המלך את טבעתו תמצאנו, ואחרי שכן הוא מה זו הכרה. ד' זה שאמר עכשיו ששמרו מרדכי וכו' שימור זה לא שמענו, ומה בין זה ובין דבר אסתר.

ונ"ל שהם ז"ל ראו ד' סבות מחייבות שאחרי שהסכימה דעת עליון להקציף שרים על אדוניהם שגם יד מרדכי תכון עמם והיה לו לקיים באחשורוש הלא משנאיך ה' אשנא וגו' ואחרי שהוא כבה אורו של עולם היא בית המקדש מן הראוי שלא יהיה באורו של עולם, ואם נשמר כמו שנשמר בבא בן בוטא בגמרא (ב"ב פ"ק) משום גם במדעך מלך אל תקלל, לפחות היה לו לקיים בנפשי אל תהי ידי בו ותהי בו יד פלשתים והוא לא יכן עשה אבל בקום עשה הצילו מן המות. ומכל זה האשם המושב אל מרדכי רב ועצום, וזה גנות גדול אחד, עוד גנות שני ההוא דר' אבא בר כהנא דבעל התל ובעל החריץ אשר אמרנו, והנה גם הוא אחרינו במקומו אשר ממנו יראה כי תמיד לבבו למרע. ומרדכי יודע ומבין כל רז לא אנס ליה, והוו ישראל כנרדף, שנתן להצילו בנפשו של רודף אם אי אפשר בא' מאבריו או מדהוקש רוצח לנערה מאורסה שנאמר (דברים כ"ב כ"ו) כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה ברודף נערה מאורשה כתיב אין מושיע לה, הא יש מושיע לה בכל דבר אשר אתה יכול להושיעה כדאיתא בגמרא (סנהדרין פ"ח) או מלא תעמוד על דם רעך כדאיתא בת"כ, (דברים כ"ה י"ב) או מוקצתה את כפה כדאיתא בספרי, והנה מרדכי א' מבני ישראל אשר הותר ב] דמו של אחשורוש משום בא להורגך השכם להורגו ק"ו מגנב במחתרת אשר זה טעמו כדאיתא בגמרא (סנהדרין פ"ח) ומה גם

בהיות הדבר נעשה על ידי אחרים כמו שנאמר, עוד גנות ג' בהיות אסתר נכבשת תחתיו נבעלת לאיש אשר לו ערלה כי חרפה היא לעם בני ישראל כדברי אבותנו הקדושים אשר על פי זה הדרך ירצחו שכמה כי נבלה עשו לשכב את בת יעקב והנה ידענו צרת נפשה ופחדתה להיותה עמו עד שהיתה בעיניה ככלי אובד כדאמרינן בגמ' (מגילה פ"ק) מאי אשר לא כדת א"ר ירמיה בר אבא אשר לא כדת כל יום עד עכשיו באונס עכשיו ברצון, וכאשר אבדתי אבדתי כאשר אבדתי מבית אבא כך אני אובדת ממך הנה כי היא נאבדת בעיניה מאז היתה לגוי הזה, ומכל זה יפול הגנות על מרדכי אחרי שבא מידו להצילה מכל זה מה עלה על לבו להחיות הצר הזה, עוד גנות ד' אחרי שהוא מתבטל מדברי תורה בהיותו יושב בשער המלך והנה תאנא דר' יוסי בגמ' (שם) מאי לרב אחיו ולא לכל אחיו מלמד שפירשו ממנו סנהדרין, ואמר רב יוסף גדול ת"ת מהצלת נפשות וכו' כמו שיבא במקומו בס"ד. והנה מצאה ידו עת ומשפט לצאת מכל זה והוא לא כן עשה, אשר זה דומה ליושב ומסירה מלבו חלילה אחרי שבהבטל הסבה תתבטל המסובב, הנה ד' גנויות יתייחסו אל מרדכי הצדיק בהצלה זו, אם מצד הבית הנורא. אם מצד כל ישראל. אם מאסתר. אם מצד עצמו וחז"ל בראותם ד' גלויות הללו השתדלו להסירם מעליו ולהצילו מהם ואמרו כי לא נסתרו מנגד הצדיק הזה ולא נצפנו מעיניו, אך עמדו כנגדו ד' סבות חזקות, יחייבו השתדלות רב להצילו אשר בקצתם חילול השם דחמיר מכלהו. ועל הראשון אמר מוטב שיחיה זה שנתן לי רשות לבנות בית המקדש. ואם בא בספקות סותר זה איננו קשה ההיתר ייען ידענו כי בעצת ושתי נתבטל הבנין אשר היא היסתו לכך וכמו שבא בדברי המתרגם בפסוק ראשון, הוא אחשורוש דביומוהי בטילת עבידת בית אלהנא רבא והות בטילא עד שנת תרתין לדריוש בגין עטיתא דושתי חייבתא ברתיה דאויל מרודך בר נבוכד נצר ועל דלא שבקת למיבני ית בית מקדשא אתגזר עלה לאתקטלא ערטילתא, הנה היא שהתחילה בעבירה תחילה והכי איתא במדרש רבתי דאחשורוש (פ"ה) בפסוק אחר הדברים האלה כשך חמת המלך וגו' ז"ל ולמה (לא) עלתה לה כ"כ לפי שלא היתה מנחת לאחשורוש ליתן רשות לבנות בית המקדש ואומרת לו מה שהחריבו אבותי אתה מבקש לבנות ע"כ. באופן שכבר יראה מזה היות כוונתו בראשונה שיבנה אם לא כי שמע לקול אשתו ואף כי בהיותו עם אסתר עודנו מחזיק בטומאתו אחרי שעוד לא נדרש על הדבר והוא לא ידע שהיא יהודית למודה על האמת אין עליו כ"כ אשם, ואחרי שרבותנו הקדושים ז"ל העידו בשם מרדכי שנתן לו רשות לבנות בית המקדש. יאמנו דבריהם כי גדול מרדכי בבית המלך מקדמי קדם ושר צבאו היה כאשר תחזנה עיניך בדברי המתרגם בפסוק ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה בס"ד, ואין ספק

אצלי כי הארורה ושתי בראות' כי המלך שומע בקול מרדכי הצדיק כי גרשו מהסתפח בהיכל מלך, ועתה ע"י אסתר אחרי שהיה אומן שלה חזר לבית הנשים לדעת את שלום אסתר. והיא גם היא דברה עליו טוב אל המלך כאשר שמעת והושיב לו קתדר' בשער המלך כמדובר באופן כי בכל עת וזמן שאסתר תשאל הדבר המלך יתפתה ויעתר לה, והנה נתבטל הגנות הראשון כי הוא שמע מפי המלך רשות לבנות הבית אלא שושתי הטילה בו זוהמא ובבא אסתר עתה יטהר ממנו, ובזה הותר הספק השני אשר ספקנו במאמר וכלפי הגנות השני אמר מוטב זה שהוא מכירנו וכו' ויתבאר בדברי מדרש רבתי דאחשורוש (פ"ה) אמר ר"ל בשעה שאמר המן הרשע לאחשורוש בא ונאבד לישראל מן העולם, אמר לו אחשורוש לא יכלת להון בגין דאלההון לא שבק לון כל עיקר, תא חזי מה עבד לון למלכי קדמאי דהוו קומינון דהוו פשטין ידיהון עליהון דהוו מלכיי' וגבריא רברבייא טפי מינלא וכל מאן דאתי עליהון למיבדינהו מן עלמא ומיעץ עליהון מיבטיל מן עלמא. והוה למידל לכל דר ואנן דלא מעלינן כוותייהו עאכ"ו שביק לך מלמללא תו פתגמא דנא ע"כ הנה הוא כי הוא מכיר עם ה' אלה ואהבתו ית' אליהם בנקמו את נקמתם וירא ורוהא מליגע בהם יד, וע"כ שפט מרדכי כי טוב להחיותו כי גם שיפותה לדברי מי שיהיה כאשר היה אחרי כן בכל זאת כאשר ידבר אליו מרדכי ישוב ונחם על דעתו כי המוכן לדבר תספיקהו קלה שבסבותיו ואחר שהוא יודע חבתן של ישר' לפניו ית' אם יפתוהו ויפת עכ"פ בקל ישוב וירפ' כמדובר. ועל הגנות הג'. אמר שלא יאמרו כל אותם הימים שהיה נשוי נכריות היה שמור וכו' ובזה חילול השם דחמיר מכלהו כ"ש כי הוא מכוון להנאתו אחרי שהיא יפיפיה שחוט של חסד משוך עליה עד שכל א' נדמה לו שהיא מאומתו ולא נודע כי היא יהודית כדי שיסופק שהוא מכוין להעבירה על דת, ואפשר שבמותו יספקו שהיא יהודית יגזרו על הדבר ויקימוהו אחרי שנתגדלה בבית מרדכי ובבוא' בבית המלך מת המלך, הגם כי גם שהיא בעיניה ככלי אובד הנה מרדכי יודע שעתיד דבר גדול לבא על ישראל וינצלו על ידה וכמו שהקדמנו מדברי מדרש ר' תנחומא וממכילתא באופן שהוא ככפיר יבטח. וזה יהיה פתח תקוה להצלה וכמו שיבא עוד בס"ד. ומזה נסתלק גם הגנות הרביעי כי אם מרדכי ישתוק מזה יש חלול השם רב ועצום בדבר דחמיר מביטול תורה כי אחרי שאסתר שמהו בהיכלו הדבר מוכרע שהוא לשומרו מכל רע ק"ו מדניאל ואם לא יעשה כה אין ספק שיאמרו כי מידו היתה זאת אליו, ומה גם אם יתפשו הם על מיתת המלך ויוסרו ביסורין קשים כמנהגן של פרסיים ויאמרו שנתייעצו עמו כמו שקדם ממדרש לקח טוב. ולכן ראוי והגון להצילו, ובזה נתאחדו דברי המאמר והותרו כל הספקות.

האמנה יש לספק למה לא אמר מרדכי הדבר אל המלך מפיו אל פיו אחרי שהוא יודע הדבר בבירור כי הוא עד בדבר, או ראה שנתייעצו עמו כמו שקדם. או שמע אותם מדברים זה עם זה על הדבר כמו שנאמר, ואם היה הוא מסופק בדבר בודאי לא ישים לאסתר בסכנה עצומה על דבר חשש או אמתלאה. ואם כן למה לא אמר הוא בעצמו הדבר אל המלך, ואחשוב כי עשה זה להטות חן אסתר בעיני המלך אחרי שהוא יודע כי עתידה תשועת ישראל להיות על ידה וכמו שנכפל למעלה, לכן הקדים שאסתר תגלה אזן המלך, ובהיות המלך ניצול על ידה כאשר יבאו עם בני ישראל לעת משפט מות והיא תבא לפניו לבקש מלפניו על עמה שורת הדין שינצלו ע"פ דבריה אחר שהיא הצילתהו והיא גם היא כמו כן הפלאתה לעשות כי אמרה הדבר בשם מרדכי להטות חנו בעיני המלך. ומה גם עם מה שקדם כי בעצתה נכנס מרדכי לפני לפנים, ועתה יאמנו דבריה ויראה טוב טעמה ועצתה אחרי שעל ידו ינוצל המלך מהמות, ושניה' כאחד טובים להציל את המלך. ושוב מצאתי במדרש לקח טוב. בשם מרדכי כדי שימצא מרדכי חן בעיניו, ובמס' אבות (פרק ו') מנו א' ממ"ח מעלות שהתורה נקנית בהם, והאומר דבר בשם אומרו ואמרו עוד הא למדת שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנ' ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי והן אמת ימים עמדתי מרעיד באין מבין דברי' הללו אם מצד עצמם כי מה ענין אמירת דבר בשם אומרו לענין גאולה, אם מצד הלשון דתלי תניא בדלא תניא. כי דבר האומר דבר בשם אומרו כאן נמצא וכאן היה, ואמר הא למדת עד שמצאתי ביאור הדבר במדרש ר' תנחומא (פרשת במדבר) איתא התם. כל מי שאינו אומר דבר משל תורה בשם אומרו עליו הכתוב אומר (משלי כ"ב כ"ב) אל תגזל דל כי דל הוא, וכל האומר דבר בשם אומרו זוכה שיגאלו ישראל על ידו ממי אתה למד מאסתר ששמעה הדבר ממרדכי זכתה שנגאלו ישראל על ידה הוי אם שמעת דבר הוי אומרה בשם אומרו ע"כ. ופשר דבר כי ממדות הגואל שיהיה עניו ושפל איננו נוטל עטרה לעצמו סימן לדבר עני ורוכב על חמור, ואחרי שאסתר שמעה הדברים מפי מרדכי נראה שכוונתו שתאמר היא הדבר למלך משמה להטות חנה בעיניו כמו שנאמר דאם לא כן למה לא אמרו הוא עצמו אל המלך, ואף גם זאת לא רצתה ליטול עטרה לעצמה ולא גבה לבה לאמר הדבר בשמה יראה מזה שהיא שפלת רוח וראויה שתבא גאולה על ידה, ומזה ק"ו לאומר דבר תורה בשם אומרו כי אם על דבר הדיוטות כך על דבר תורה עאכ"ו, ולכן דקדק במדרש כל מי שאינו אומר דבר משל תורה וכו' ואח"כ אמר וכל האומר דבר בשם אומרו וכו' ואלו דבר משל תורה לא קאמר. כי לא היה זה דבר תורה, אלא שזה הוא קל וחומר כאמור כי אם על דבר חיל זוכה לכך על דבר תורה עאכ"ו ולכן חזר ואמ' הא

אם שמעת דבר הוי אומר בשם אומרו כלומר בין שיהיה מדברי תורה הן שיהיה. מדבר אחר, ומעתה הוברר הדברי' כי ענין הא למדת וכו' ביאורו כבר אתה יודע כי האומר דבר בשם אומרו זוכה שמביא הקב"ה גאולה לעולם על ידו. א"כ אל תתמה על אשר מצינו מדה אחרונה למ"ח מעלות שהתורה נקנית בהם האומר דבר בשם אומרו כי זה מורה על שפלותו וענותנותו עד שע"י כך זוכה להביא גאולה לעולם כ"ש לדברי תורה ואפשר שנסמכה למעלת המבין שמועתו להגדיל דבר האומר דבר בשם אומרו כי לא די לומר הדברי' כאשר שמעם כמשמעם כי גם כשהוא מתבונן דבר מתוך דבר האחר צריך שיודה בפיו ובשפתיו כי ממנו למד והבין וזה מבואר אחרי שאמר המבין שמועתו ונודע כי נק' נבון המבין דבר מתוך דבר, וענין זה נפך ונופת צופים, וכמה רחקה עצה זו מדורות האחרונים הללו כי נמצאו בעניננו מגנבי דברים אלו מאלו והמהדרים שבהם מכסים שם אומרו ואומר סתם והמכוערי' שבהם מייחסים אותם לעצמם תמוכים בטוחים על מאמר סגנון אחד עולה לכמה נביאים. ועל זה סמכו מגנבי דברים כנביאי השקר ומהם מגנבי ספרים וחוששני להם מחטא' חוסר אמונה שאם היו מאמינים באמת שיש דין ויש דיין ויש עולם אחר עתידים ליתן בו דין וחשבון ומשפט על כל נעלם. היו מפחדים מאשר יבושו לפני קונם בהמצאם גזלנים שם, ומי גדול ממנו ית' וכשעלה מרע"ה למרום מצאו דורש בשם ר' אליעזר פרה בת שנתים ועגלה בת שלש כדאיתא בפסיקתא, וחכמים הללו ראו ולא לקחו מוסר, ובמר נפשי כתבתי זה כי הייתי עשוק וגזול מדברי תורה כל הימים ונחזור לענין ואומר כל זה שביארנו הנה הוא על פי פשוטו של מקרא יתאמר אסתר למלך בשם מרדכי כי היא אמרה הדברים למלך בשם מרדכי, האמנה המתרגם תרגם ואמרת אסתר למלכא ואתכתיב על שם מרדכי, ויש להפליא על מה עיקם לנו את המקרא והכחיש מוסר זה של האומ' דבר בשם אומרו שכ"כ נתעצמו עליו חכמי ישר' רבותינו הקדושים בכמה מקומות במסכת אבות (פ"ד). במדר' ר' תנחומא במס' כלה. באבות דר' נתן. בירושלמי. ואומר כי הוא ברוח בינתו הקדים פה רפואה למכה רבה תצמיח להלן בפסוק וימצא כתוב אשר הגיד מרדכי על בגתנא ותרש. וזה זר לפי המקרא אשר אנו בו כי לא הי' המגיד מרדכי רק אסתר, ועוד יפול זרות גדול ונפלא במלך זה אשר למה לא נעשה עם מרדכי דבר בעת ההוא עד אשר נדדה שנתו ושאל מה נעשה יקר וגדולה למרדכי על זה, וזה זר בחק המלכות, ובדברי המתרגם הכל על נכון כי אסתר לא הגידה בעת ההוא הדבר אל המלך בשם מרדכי כדי שלא יבא מזה המלך לדעת מה הוא לה כי לא רצה לומר הדבר הוא אל המלך והוא ישב בשער ואמרי אל אסתר. ולכן אמרה סתם כי נודע אליה כי בגתנא ותרש בקשו לשליח יד במלך. ואחרי

כן אל המזכיר צותה שיכתוב הדבר בשם מרדכי, ואפשר עוד שעשתה זה ביען כבר הקדמנו שכוונת מרדכי בזה להמציא חנה ולהטות אליה חסד בעיני המלך כי אמר אי אפשר לצדקת זו וכו' אלא שעתיד דבר גדול ליארע לישראל והם ניצולים על ידה, וכי את מאמר מרדכי אסתר עושה יראה ופחדה לשנות דברו ולמרות את פיו אחרי שהוא בוחר שיאמרו הדברים מפיה, ואף גם זאת ציתה שיכתבו הדברים בשמו, ומכל זה סר גנות אחשורוש כי לא עשה עם מרדכי דבר כמשפט המלכים לגמול חסד רב עם מי שגמלם חסד מה' כל שכן עם מי שהחיה את נפשו, אבל אחרי שהוא לא ידע כי מרדכי הוא המגיד אין עליו אשם והוא שמע הדברים מאסתר והיא מלכה ומושלת בכל אשר לו ומה לעשות לה עוד יקר וגדולה על זאת, ולמדנו דבר וימצא כתוב כמתפלא על הדבר כי נמצא כתוב אשר הגיד מרדכי והוא לא ידע כי אם שהגידה אסתר ואשם במה שלא נעשה עמו דבר, וחשש שמא עשה אז ושכח ולכן שאל מה נעשה יקר וגדולה למרדכי והם דברים מצודקים שבעתים מזוקקים, ואף גם זאת לפי דברי המתרגם הכתיבם בשם מרדכי קראוה חכמים האומר דבר בשם אומרו ואיננו חולק על דברי חכמים ויש להפלא מאד ממאמר נאמר בילקוט בלשון הזה, ולמה אמרה למלך בשם מרדכי, אמרה, יודעת אני שהוא צדיק. ואעפ"י שלא היה מבקש מהב"ה והוא עושה, לכך נאמר ויבקש הדבר וימצא ע"כ, וקשיא רישא וסיפא. רישא מה זו שאלה ולמה אמרה למלך בשם מרדכי, וכמה וכמה נמצא הדבר הזה מפי חכמים בכמה מקומות כאשר ראית ולמה ירע בעיני בעל המאמר הזה, וסיפא שאמר לכך נאמר ויבוקש הדבר וימצא והנה תחלת דבריו בפסוק ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי. ומה זה לכך נאמר ויבוקש מלבד היות דבריו קצת מלוכלכים ובלתי מובני' מבקש מהב"ה והיא עושה מה יבקש מרדכי ומה יעשה הב"ה. ואני אומר אתא סיפא לגלויי רישא והדבר כי הם ז"ל ראו שיפול בדבר הזה שאלה לאסתר איננה קטנה וזה כי עם היות מרדכי הצדיק איש אמונים לא יכזב, אף גם זאת היה לה לחקור בדבר תחלה. כי שמא שמע מרדכי הדברים מפי אחרים מוציאי דבה, או אפי' שמע הוא מפיהם. עביד אינש דגזים ולא עביד' וכמו שהקדמנו. ואפשר שאחרי כן ניחמו על רעתם, ואם יוכיחו הדבר בין מרדכי ואסתר ונכזבו הדבר רע ומר והיה לה להתיישב בדבר עד תחקור מילים ולא תשים את עצמה ואת מרדכי בסכנה עצומה כזאת והשיבו כי גדולה חזקה שהחזיקה אסתר למרדכי כי אם הוא מבקש מהב"ה על הדבר אף אם נתחרטו בגתנא ותרש ולא נעשה הדבר הקב"ה הוא עושה שימצא שם לשעתו סם או נחש כמו שיבא. לא שחשדה אסתר למרדכי למפיח כזבי' חלילה ואם הוא דובר שקרים איה צדקתו שהקדימה יודע אני שהוא צדיק, אלא ע"כ פי' ואעפ"י

שלא היה הדבר, שלא בא הדבר לידי גמר הב"ה עושה הדבר לשעתו. ולכן סיים בשבח לכך נאמר ויבוקש הדבר וכאלו אמר לכך נאמר אחרי כן ויבוקש הדבר אשר היה ראוי להקדימו, ואפשר שהוקשה להם ענין ויבוקש הדבר מתרי טעמי, חדא שאין לחשוד לאסתר שתדבר כזבים למלך, ואין צורך לבקש הדבר, ותו, דבר ויבקש אשר לא יפול כי אם על הדבר הנאבד וכמו שעוד תשמע בסמוך בס"ד, לכן אמר כי בשבח שני הצדיקים הכתוב מדבר כי היא בטחה בדברי מרדכי שיודעת שהוא צדיק ואפי' שלא גמרו רשעים די זכות מרדכי הצדיק שהב"ה עושה כאמור. ולכן צותה לבקש הדבר כי בלי ספק ימצא והוא נכון עד מאד והנה גם הוא אחרינו:

פסוק כג

ויבקש הדבר וימצא ויתלו שניהם על עץ ויכתב בספר דברי הימים לפני המלך:

ויבקש הדבר וגו', שא עיניך למעלה בפסוק שלפני זה ותטעום טעם מן בדבר בקשה זו, ועוד איתא בילקוט (סימן תתרנ"ג) סיפא דמלתא דלעיל וז"ל, וי"א שמעו בנתנא ותרש שנאמר למלך והעבירו הנחש מן הקיתון וברא הב"ה נחש בתוך הקיתון בשביל מרדכי לכך נאמר ויבקש הדבר וימצא. אין אומרים וימצא אלא לדבר האבוד ונמצא כענין שנאמר או מצא אבידה ע"כ, הנה נתאמתו כל דברינו אשר דברנו למעלה, כי דבור אסתר, ואעפ"י שלא היה לא שחשד' למרדכי חלילה רק שלא היה בפועל כי ניחמו על רעתם, ולכן אמר ויש אומרים כי מה שחששה היה על דרך אחר כי היא חששה שמא דברו ולא עשו' ומה שהיה כפי יש אומרים הלא הוא שדברו ועשי כי עשו הרעה וניחמי על שעשאוה וחשבו מחשבות לתקון עוותתם וה' הקים דבר עבדו מרדכי ויברא שם נחש אשר נאבד כבר כי הם העבירוהו, וטעום צוף דבש אמרי נועם מאמר' או מצא אבידה אשר בתחלת העיון יראה סותר עצמו, כי שמה הוא אבדה שאבדו אחרים והיא היא הנאבדת היא היא הנמצא. ופה האובד והמבקש הכל אחד כי נאבדה מאחשורוש והוא בקשה ומצאה. הגם כי פה איננו הנחש הנאבד, רק נחש נברא לשעתו לכך לא אמר דכתיב או מצא אבידה או שנאמר. אלא כענין שנאמר כי איננו בעצם, רק שמצאנו שם מציאה נופל על הדבר הנאבד ומזה למדנו לזה, ובפרקי רבי אליעזר (פרק נ' כתוב לאמר וכשעמד המלך ממשכב הצהרים אמר לשני סריסיו הנהוגים להשקותו השקוני, נתנו לו הסם בקיתון של זהב, אמר להם המלך שפכו את המים האלה לפני, אמרו לו אדוננו המלך המים האלה הם יפים והם מים טובים מים קרים מים ברורים אמר להם המלך כך עלתה לפני לשופכן, שפכו אותם לפניו ומצא בהם סם המות ע"כ, ולפי זה ויבקש הדבר וימצא ביאורו וימצא הסם בעצמו שהשליכו בקיתון. והר"ר אליעזר מגרמישא זלה"ה

כתב וז"ל, ויבק"ש הדב"ר וימצ"א ויתל"ו סופי תיבות ש"ר"א"ו" סם המות בשולי הכוס ונחש קטן במים סמאל הרחיקו, גבריאל המציאו, הורה על כל הדברים הנאמרים באמת, וחילוק סם ונחש כבר קדם אלינו מדברי המתרגם למעלה ומדברי פרקי ר' אליעזר הגדול פה, וקבלה ביד החסיד ששניהם עשו, והטעם נ"ל כי יש מלכים ירגילו עצמם במרקחים לא יוזקו גם כי ישקום סם המות וכך הגידו חכמי הרפואה על מרקחת הנקרא אצלם מייטרידאט"ו שיסדו מלך א'. ואחרי כן כי רצה למות מפני חמת המציק פן יתעללו בו ויעשו בו שפטים ושתה שיעור רב מסם המות ולא הזיקו והוצרך לומר לעבדו שלוף חרבך ודקרני בה, לכן הסכימו ליתן שם כמו כן פתן הוא הנחש הנז' בפרקי ר' אליעזר ובדברי המתרגם שהיה פתן כמו שראית למעלה וביען אי אפשר לעשות הדבר לשעתו ואפשר שבין שימת הפתן הנז' ושתיית המלך יעבור זמן מה והפתן יצא או ישים עצמו לצד אחד מהקיתון ולא ימצא במקום שהמלך שותה לנשכו כמו שקדם ומלכא לא להוי נזיק לכך הוצרכו לשניהם, וחילוק סמאל וגבריאל קבלה בידו או מצא במדרש ונעלם ממנו. ויתלו שניהם על עץ, כתב הראב"ע כל א' משניה' כמו (שופטים י"ב ז') ויקבר בערי הגלעד ויצא לבם, והה"ר יהודה ן' שוש"ן ז"ל כתב, ז"ל ובאמת שאינם דומים כי לא אמר ונתלה שניהם וכתב עליו המפלפל כי אולי שמחת פורים פגע בו, והנה הא"ע סובר שלא נתלו שניהם על עץ אחד רק כל אחד משניהם נתלה על עץ כי לא בא הכתוב להודיענו ששניהם נתלו על עץ אחד רק שנתלו. והנה בפי' מילת רות אשר היין עברו כתב לבלתי היות לאיש כל אחת מכם וכן ויתלו שניהם עכ"ל, וכפי מה שעינינו רואות היות העץ במקומות הללו נעשה מג' קורות קורה מכאן וקורה מכאן וקורה על גביהן ושלשתן נקראים עץ. אין צורך לכל זה כי שניהם ושלשה ויותר יתלו על עץ אחד, ולהלן בפסוק ותאמר לו זרש אשתו. אני כותב בשם יוסף בן גוריון ששני סריסים הללו היו מקרובי המן ומיועציו וכי השתדל המן להצילם ולא יכול עיין שם, ויכתב בספר דברי הימים לפני המלך, כתוב בפרקי ר' אליעזר הגדול ז"ל (פרק מ"ט) וכל דבר שהיה למלך היו כותבין אותו לפניו ומניחין בקולסקמא שלו, וכשהיה רוצה לידע הדברים היו הדברים נקראים לפניו, וכתבו את הדבר הזה שהגיד מרדכי על ספר דברי הימים לפני המלך ע"כ, וביאורו כי הדברי' הנוגעים למלך בעצמו לא היה בוטח במזכיר שיכתבם בביתו רק לפני המלך והוא כאלו כתיב ויכתב לפני המלך בס' דברי הימי' ודומה לו ויהיו נקראים לפני המלך. ודברים הללו נכונים כי דבר המלחמות וכיוצא מילדי הימים יכתבם המזכיר אימתי שירצה האמנה הדברים הנוגעים אל כתרה של מלכות ראוי שיהיו נכתבים לפניו פן יעבור שכחה או העלמה בלתי ראויה או קיצור בדברים. ולכן צותה שיכתב לפני

המלך מפחדת' הנאמר ולמה לא תפחד והסופר הלא הוא שמשי בן המן ונפשה יודעת מאד נגע לבבו על אחותו הבתולה שנטרדה מהמלכות כדברי המתרגם בפסוק ויהי ביום השלישי, ז"ל ענת אסתר ואמרה רבון עלמא לא תמסרינני ביד ערלאה הדין ולא תעביד רעוות המן רשיעא מני כמה דעבד מן ושתי דשם טעם על מלכא ופקיד למקטלא בגין דהוה צבי למסבא ליה ית ברתיה, וכד אתכנשו עולמתאן לידוי דהגי הוית תמן ברתי' דהמן והות צבו מן שמיא דכל יומא ויומא הות מיקלקלא ברייא עציבא ובמוי דריגלאן ופומא הוה סרי לחדא ואפיקו יתה בבהילו ומינה איסתקף עלי הדא לא לאתנסבא ליה ע"כ, ומעתה היאך תאמן באחיה בנו של המן שיכתוב הדבר כהוגן ולכן הסכימה שיכתב לפני המלך כמדובר וכיוצא בזה כתבנו אצל יצא דבר מלכות מלפניו, עיין שם, ושוב מצאתי אל הה"ר שמריא האיקרוט ז"ל שכתב כיוצא בדברים. וכה אמר וטעם לפני המלך אסתר השתדלה שיכתב לפני המלך מיראתה אם תגזור לסופר לכתבו שלא בפניו אפשר שימאן הסופר ולא יכתבנו בשם מרדכי רק בשם אסתר ונמצא שכב' מרדכי מקופח, וכל זה ר"ל השתדלות אסתר לאומרו בשם מרדכי ולכתוב בספר שמרדכי הגיד הענין למלך הוא לשבח את הצדקת הזאת איך היתה משתדלת בכבוד מרדכי עכ"ל, האמנה המתרגם ביאר הכתוב מבלי הפוך וסירוס רק שנכתב בספר דברי הימים הנקרא תמיד לפני המלך שתרגם ואכתוב בספרא דוכרניא דמתקרי תדירא קדם מלכא.

פרק ג

פסוק א

אחר הדברים האלה גדל המלך אחשורוש את המן בן המדתא האגגי וינשאהו וישם את כסאו מעל כל השרים אשר אתו:

אחר הדברים האלה. איתא בגמרא (מגילה פ"ק) אחר מאי. אמר רבא אחר שברא הב"ה רפואה למכה, דאמר ר"ל אין הב"ה מכה את ישראל אלא א"כ בורא להם רפואה בתחלה שנא' כרפאי לישראל ונגלה עון אפרים, אבל לאומות העולם עע"א אינו כן, מכה אותם ואח"כ בורא להם רפואה שנא' ונגף ה' את מצרים נגוף ורפא ע"כ, וכתב רש"י ז"ל ה"ג אחר הדברים האלה גדל המלך בתר בגתן ותרש כתוב, וקא בעי הגמרא אחר מאי מה העיד עליו הכתוב שלא גדלו עד שבא המעשה הזה, ואחר שברא הב"ה רפואה למכה העתידה לבא אחר זמן כרפאי לישראל ואח"כ ונגלה עון אפרים, ע"י שאני מביא מכה עליה ע"כ, וה"פ. הגירסא האמיתית היא אחר מאי, והוקשה לו ז"ל מאי קושיא שהרי מפורש אחר דבר בגתנא ותרש, ולכן לא הייתי גורם אחר מאי שאין מקום לשאלה רק

אחר הדברים האלה, אמר רבא אחר שברא הב"ה וכו' לכן אמר ה"ג. וקא בעי הגמרא, שאי אפשר לומר שבא להשמיענו שלא גדלו עד שבא המעשה הזה כי מה איכפ' לן שגדלו אז או שלא גדלו עד כאן יואמ' כי דבר גדול הודיענו כי גדולה זו באה אח' שהגי' מרדכי על בגתנא ותרש כדי שיהיה זה רפואה למכה העתידה לבא אחר זמן כי כן דרכו ית' שנאמר כרפאי לישראל. כי לא היה דבר הרפואה סבה לגלוי עון אפרים אבל הכוונה אחר שרפאתי לישראל כלומר אחר שהקדמתי להם הרפואה אח"כ הבאתי עליהם מכה בסבתה תגלה עון אפרים והמכה היא וגנב יבא וכו' ואני אומר אפשר שאלת אחר מאי מדשני קרא שלא אמר בימים ההם גדל וכו' כמ"ש למעלה בימים ההם ומרדכי יושב וגו' יראה מזה שאין הכוונה המשכ' הסיפור באופן שתהיה תיבת אחר מורה על הזמן. רק מורה על הסבה כי לא הביא עליהם מכה זו עד אשר הקדים דבר בגתנא ותרש כמדובר, ומה שיורה על אמתת זה שאי אפשר לומר אחר סמוך כמשפטו היותר תדיר שהרי חמש שנים עברו בין זה לזה, וכמו שכתב הראב"ע ז"ל, ויראה לי טעם הקדמת הרפואה למכה, חבה יתירה מורה שאין הכוונה ההכאה והנקמה רק כדבר ההקזה וההרקה מהרופא אל החולה שאינן נדרשות לעצמן רק לבקש הסרת החולי והבאת הבריאות ולכן יצוה תחלה להכין את אשר יאכל אחר ההרקה או ההקזה, כן הוא ית' הרופא הנאמן יקדים הרפואה למכה העתידה כי אם תצא כאש חמתו מבלי הקדמה או שאפשר שתאכל ואין מכבה כי השטן מקטרג בשעת הסכנה, וכהא דאמרינן בב"ר ויען בניהו ויאמר אמן כן יאמר ה' ר' פנחס בשם ר' חנן דצפורי לא כבר נאמר הנה בן נולד לך, והיה איש מנוחה, אלא אמר הרבה קטרוגין יעמדו מכאן ועד גיחון ע"כ, ולכן צורך הקדימה רב ועצום, לא כן באומות העולם עע"א כי הכוונה העצמית היא ההכאה והרפואה איננה אלא על צד ההכרח כי לא תהו בראה לשבת יצרה כתיב.

ובמדרש הילקוט (סימן תתרנ"ג) אחר הדברים האלה, הרהורי דברי' היו שם, מי הרהר ר' יהודה אומר המן הרהר אמר הדא אסתר אי יהודי' היא קרובתי היא שנא' (מלאכי א' ב') הלא אח עשו ליעקב אי משא' עממייא היא כל עממייא קריבון דין לדין ראוי לי ליטול קרקופי מתחת ידה, ר' יודן אמר אחשורוש הרהר, אמר מרדכי מבקש לבנות בית המקדש. לבנות אי אפשר ולהחזירו אי אפשר אלא הריני מגרה בו את המן ויהיה זה בונה וזה סותר. וחכמים אמרו הב"ה הרהר, אמר יבא המן ויכנוס ויכין רשע וצדיק ילבש ואח"כ יבא מרדכי ויטלה ממני, ויבנה בו בית המקדש ע"כ. ויש לדקדק בו. א' הרהורי המן סכלות גדולה כי יעלה על לבו שאחוה זו תעלה לו לקחת כבודו מידה שהוא לשון קרקופי כדפירש בערוך. והנה קורבה זו קלון מתמיד וחרפה רצופה, ואיך תטול כבודו

מתחת ידה ואף אם תהיה הקורבה ראויה, או במה יטלה, ב' הרהור אחשורוש זר כי היכן מצינו שבקש מרדכי לבנות הבית וכמה כחו גדול עד שלהחזירו א"א, ג' דבר אלהינו קשה מכלם וכי הקצור קצרה יד ה' עד שיצטרך לבנין ביתו עשרו של המן, וכתיב לי הכסף ולי הזהב. והפך זה שמענו מדברי פסיקתא רבתי (מלכים א' ט"ו ט"ו) ויבא שלמה את קדשי דוד אביו, ולמה לא נצרך להם. יש דורשים אותו לשבח. ויש דורשין אותו לגנאי, לשבח דוד בקש על הדבר. אמר רבש"ע צופה אני בנביאותי שסוף בית המקדש ליחרב וכל מה שהפרשתי מבתי ע"א שהייתי מחריב שלא יהיו הנכרים אומרים מה היה דוד סבור החריב בתי אלהינו ועשה בית לאלוהו ננערו אלהינו והחריבו בית אלוהו. לכך התפלל שלא יצטרך אליהם שלמה, ומי שדורש לגנאי על שבא הרעב בימי דוד ג' שנים וכמה תוסבריות היו לדוד צבורים מכסף וזהב מה שהיה מתקן לבית המקדש היה צריך להוציאו ולהחיות בו הנפשות ולא עשה כן אמר לו הב"ה בני מתים ברעב ואתה צובר ממון לבנות בו בנין חייך אין שלמה נצרך כלום מהם ע"כ. הנה הדורשים אות לגנאי הוא שבח גדול שלא בחר דוד בממון ההוא שלא יאמרו ננערו אלהינו וכו' אשר למה יבחר אלהים בממון המן הרשע לבנות לו בית, וסופו ליחרב כראשון והן אמת יש להפלא על מאמרם זה של פסיקתא רבתי הפלא ופלא, דבשלמא לדורשים אותו לגנאי ניחא כי גדולה הצלת נפשות מבנין בית המקדש וכהא דאמרינן בירושלמי דשקלים ר' הושעיא רבה ור' חמא בר חנינא הוו מטיילין באילין עשתא דלוד, א"ל ר' חמא בר חנינא לר' הושעיא רבה כמה ממון שקעו אבותי כאן. אמר ליה כמה נפשות אבדו כאן מי לא הוו בני אנשא דילעון באורייתא ר' אבין עבדו ליה תרעא לסדרא רבה, נחת ר' מני לגביה, אמר ליה חזי מה דעבדית קרא עליה (הושע ח' י"ד) וישכח ישראל את עושהו ויבן הכלות מי לא הוו בני נשא דילעון באוריתא ע"כ. ואם כן שורת הדין שלא יצטרך שלמה אליהם, על כן אמר ואתה צובר ממון לבנות בו בנין. ואלו לבנות בו בית המקדש לא קאמר כאלו אין בנין זה קדוש אחרי שבסבתו נאבדו כמה נפשות אבל היא בנין בעלמא, אלא לדורשין אותי לשבח מאי היא, והא אמרינן בירושלמי דפאה (ד"ה א' כ"ב י"ד) ואני בעניי הכינותי וגומר שהיה מתענה ומקדיש סעודתו לשמים, אשר הוקשה להם איך יקרא עצמו עני ואומר שבעניותו הכין כל כך, ולכן אמרו שפירושו בתענית, שהיה מתענה, ומה שהיה לו לאכול היה מקדישו לבנין הבית. ולמה הכינו ואח"כ התפלל שלא יהיה שלמה נצרך אליו, ונשמע קולו דכתיב (מלכים א' ז' כ"א) ויבא שלמה את קדשי דוד אביו את הכסף את הזהב ואת הכלים נתן באוצרות בית ה', ויש ליישב קצת זה הדבר כשנאמר כי דוד בפחדו שלא יאמרו אומות העולם וכו' היה מערב עם הממון ההוא מה

שהיה מצמצ' עצמו ומתענה ומקדיש לבנין כדי שיבא זה ויציל את זה כהא דאמור רבנן כי עושר העשוי כמשפט אין פרוטה של רבית מכלתו, ומדה טובה מרובה וכו' ואף גם זאת דאג שלא יאמרו וכו' והכין עצמו לדורון ולתפלה וה' הוא הטוב בעיניו יעשה. והוא יתברך ענהו בזה כדי שלא יתחלל שמו חלילה. ומעתה נחזור לענייננו אשר למה יבחר הוא ית' בחיל חוטא ובשלמא לתת לטוב לפני ה' זה מרדכי כמו שקדם בהקדמת המגלה בפתיחה ה' ניחא, אלא לבנין הבית זר עד מאד, והנראה אלי כי רז"ל ברוח בינתם ראו פרשת גדולת רשע זה זר עד מאד, אם מהמקבל המעלה בלתי ראויה אליו, המן הרע הזה, אם מהנותן אותה הוא אחשורוש. אם במסכים בדבר ה' שמו' ועוד הוקשה להם שתהיה תיבת אחר הדברים סמוך או מופלג סמוך לא יתכן כי כבר קדם שעברו בין זה לזה ה' שנים ומופלג אין תועלת בי להודיענו שעבר זמן רב, ולכן בחרו בדרכם אשר דרכו בה בתיבת אחר שהוא הרהורי דברים, וכמו שדרשו, (בראשית כ"ב א') אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברם במחז' הרהורי דברים שהיו שם ב"ר (פ' י"ג) וכן ויהי אחר הדברים האלה והאלי"ם נסה את אברהם, אחר הרהורי דברים שהיו שם ב"ר (פר' כ"ח) וכן ויהי אחר הדברים האלה ותשא אשת אדוניו את עיניה אחר הרהורי דברים שהיו שם ב"ר (פרשה ע"ו) כי לא טוב בעיניהם שיהיה הדבר הרחבת הדבור בהמשכת הספור רק קיצור רב שירמוז כי בין זה לזה היו דברים אחרים לא הוזכרו וכן פסוק זה על דרך זו וכי הוא בא להורות טעם הג' כתות, וזהי כי הדבר קשה וזר עד מאד מצד המן המקבל אחר שנתפרס' כי מרדכי אומן המלכה וע"י כך עלה מרדכי לגדולה מקרוב והיאך מלאו לבו להמן להגרות בו ולא פחד מהמלכה וכבר יראה זה פעל פתאומיי מבלי מחשבה והרהור טרם העשותו, ואמרו כי לא כן הדבר אבל היה זה בהרהור רב וכבר עלה על לבו דבר המלכה וזהו המן הרהר, כי אמר אם יהודית היא, והוא הנאמ' למעל' שודאי מרדכי לא הגיד כי היא יהודית ומה הוא לה רק שהיתה אסופית אשר אספה אל תוך ביתו מבלי הדעת אי מזה עם היא באופן שעדיין יש ספק אם היא מעמו אם לאו ואם היא יהודית אחר שאין לה קורבה עם מרדכי כאשר יראה ממה שלא ידע לומר עמה ואלוהיה, וכמו שנראה ממה שיעץ בקבוץ הבתולות שנית וכמו שקדם ואם היה לה קורבה עמו לא היה מיעץ ככה ואם באולי היה לה אי זה קורבה. כבר נתרחקה בצאתה מרשותו וקשים מומרים לישראל כדברי הה"ר יצחק עראמה ז"ל, ולכן אין לפחד ממנה כי גם היא קרובתו מספק ספקא, ספק אם היא יהודית ספק אם היא קרובה למרדכי, ואחר שעיניה רואו' כי המלך חפץ ביקר' גם היא תבח' באהבתי, אם מאהבה מצד המלך כאמור אם מיראה כי נפשה יודעת מאד. כי אני יצאתי לשטן לושתי ותירא לנפשה פן גם

עליה תעבור כוס, באופן שעכ"פ אקבל ממנה כבוד, ועל הזרות אשר יפול מאחשורוש הנותן המעלה, אמרו אחשורוש הרהר. וזה כי הדבר מגונה שהמלך הזה יעלה הקטן שבשבעת השרים העומדים לפניו כנראה מספור סדרם למעלה כרשנא שתר וגו' ממוכן אשר הוא המן כפי קבלת רז"ל וכמו שקד' למעלה טעמו של דבר ופירושו, אשר למה ינשאהו התנשאות רב ועצום עד העלותו למעלת אלוה ויראה זה כמו כן פעל מגונה מבלי השקפה ועיון בדבר, והנה מרדכי אשר הצילו ממות לא נעשה עמו דבר וזה אשר לא נודע ממנו דבר טוב אל המלך אדרבה אין הצר שוה בנזק המלך קטל לושתי וכמו שיבא בס"ד, ושם ככב בשמים לא יסבלהו השכל. לכן אמר אחשורוש הרהר. כי גם זה היה אחר עיון והרהור בדבר, וזה כי אחרי אשר העלה מרדכי לגדולה והושיבו בשער המלך בעצת אסתר כאמור ניחם על הדבר וחשב מחשבות שמא בסבת מעלתו ימלאנו לבו לשאול על בנין בית המקדש. והיאך לא יפחד על מרדכי והוא פחד מאסתר שלא תשאל על הדבר בסבת אומנה עם מרדכי כי על כן התנה עמה עד חצי המלכות ולא דבר החוצץ במלכות כדאמרינן בגמרא (מגילה פ"ק) וכמו שיבא בס"ד עאכ"ו שיפחד על מרדכי אשר הוא מהעולים לבנות בית ה' כמו שבא בספר עזרא (עזרא ב' א') ואלה בני המדינה העולים משבי הגולה וגו' אשר באו עם זרובבל ישוע נחמיה שריה רעליה מרדכי בלשן. ובמגלה (פ"ק), שהוא מרדכי שהיה בקי בשבעי' לשון והוה כייל לישניה והשכל מחייב כי אחרי שרואה עצמו בגדולה שיגבה לבו ויחזור לשאול שאלתו הקשה בנין הבית אחר שהוא היה מהשואלים הראשונים כאמור. הנה טעם מבואר לפחדתו, ואמר לבנות א"א ביען הוא מושבע ועומד על הדבר מגשם ערבא' וסנבלט חורונאה וטוביה עבדא עמונאה כמו שכתב המתרגם בפסוק עד חצי המלכות וכמו שיבא בס"ד באופן שלבנות א"א ולהחזירו כלומר להחזיר פניו ריקם אי אפשר כי הוא אומן המלכה ויושב בשער המלך לכן הנני מגרה בו את המן ויהיה זה בונה וזה סותר ועל הזרות הנופל בהסכי' הוא ית' ע"י אמר הב"ה הרהר, אמר יבא המן ויטול וכו' ואם ארכו לנו הדברים בספקות על הדבר הזה הנה היתרו קל מאד כאשר נזכור דבריהם ז"ל ברבתי דאחשורוש (פר' ו') ר' פנחס אמר ב' עשירים עמדו בעולם א' לישראל וא' לאומות העולם ולא עמד להם ממונם אלא לרעתם קרח בישראל שמצא אוצרות כסף וזהב שהטמין יוסף והמן באומות העולם שלקח אוצרות מלכי יהודה ובפרקי ר' אליעזר הגדול פרק ן' עוד, שלקח כל אוצרות מלכי יהודה וכל אוצרות בית קדשי הקדשים, ומעתה כשר הדבר שיטלהו מרדכי ויבנה בו בית המקדש כי ממקום קדוש יצאו ואל מקום קדוש יהלכו, והוברו דברי המאמר עוד ברבתי דאחשורוש (פר' ו') טעם למה הסכימה חכמתו ית' בגדולה זו של המן הרע

הזה. איתא התם, א"ר לוי זש"ה (תהלים צ"ב ח') בפרוח רשעים כמו עשב מה כתיב בסוף להשמדם עדי עד לא נתגדל המן אלא לרעתו ולמה גדלו משל ללגיור שקלל בנו של מלך אמר המלך אם אני הורגו אומרים לגיור הרג, עשה אותו טוריכונוס. ואח"כ עשה אותו הגמון. ואח"כ התיז את ראשו, כך אמר הב"ה אילו נהרג המן כשירד ויעץ לאחשורוש לבטל בנין בית המקדש לא היה מי יודעו אלא יתגדל ואח"כ יתלה לפיכך וישם את כסאו מעל כל השרים ואח"כ ויתלו את המן הרי אויבי הב"ה למפלתם הם מתגדלים וכתיב (איוב ב' כ"ג) משגיא לגוים ויאבדם ע"כ, ויש לדקדק בו א' מ"ש זש"ה בפרוח רשעים והוא לא פירש בו דבר חידוש כאשר יורה מאמר זש"ה כאלו הוא ביאור הכתוב והי"ל כתיב בפרוח רשעים, ב' מ"ש מה כתיב בסוף קרייא להשמד' עדי עד אריכות זה למה ומי לא ידע בו והיל"ל בפרוח רשעים וגומ' להשמדם עדי עד לא נתגדל המן אלא לרע לו ויותר האריך בלשונו מה שהיה יואריך אם היה מביא כל הפסוק, ג' אומרו ולמה גדלו והוא כבר הקדים כי לרעתו גדלו. ומה זו שאלה ודי שיאמר לא נתגדל המן אלא לרעתו' משל ללגיור, ד' צורך המשל בלתי מושג, ה' לפיכך וישם את כסאו, ואח"כ ויתלו את המן וכל זה אריכות ללא צורך, ו' אומרו אויבי הב"ה למפלתם הם מתגדלים וכל זה הוא נאמר כבר אין בו אלא שינוי לשון לרעתם או למפלתם. וצריכים אנו לדעת טעמו של דבר, ז' אומרו וכתיב משגיא לגוי ויאבדם מאי וכתיב ובפסוק בפרוח להשמדם עדי עד יותר מבואר שמורה שהמעלה אי ההצלחה מתחלה היתה לתכלית המפלה או הרעה, והוא מבואר.

והתשובה הוקשה להם, צורך עוצם המעלה הזאת למה. אחרי שאחשורוש שונא את ישראל יוהר מהמן הרשע כדאיתא ברבתי דאחשורוש (פרש' ו') בפסוק ויסר המלך את טבעתו וכמו שיבא שם בס"ד, הנה לפי זה אחשורוש מוכן לדבר ויספיקהו קלה שבסבות ולגיור קטן שידרוש מעמו הדבר הזה ידרש אליו ואף כי הוא א' מז' שרי פרס ומדי ולמה עוד גדולה על גדולה והשיבו זש"ה בפרוח רשעים וצריך להציע פה מאמר פרקי ר' אליעזר (פרק מ"ט) בביאור מקרא זה.

איתא התם בפרוח רשעים אימתי שאתה רואה את הרשעים פורחים כמו עשב לכסות פני כל הארץ והציצו כל עובדי ע"א שהם ומעשיהם און צפה לימות המשיח שלא הרבה אותם הב"ה אלא לאבדם מן העה"ז ומן העוה"ב שנאמר (תהלים צ"ב ו') להשמדם עדי עד ואתה מרום לעולם ה'. ראה דוד שרבו רשעים כמו עשב לכסות את פני כל הארץ והציצו כל עובדי ע"א שהם ומעשיהם און ולא אמר הללויה עד שראה שהם עתידים לישמד שנאמר (שם ק"ד ל"ה) יתמו חטאים מן הארץ הללויה, ואז הקב"ה מלך בעליונים

ובתחתונים שנאמר ואתה מרום לעולם ה' ע"כ. ויש לדקדק בו א' מה שאמר פורחים כמו עשב לכסות פני כל הארץ למאי נפקא מינה ונודע כי העשב מכסה הארץ, ב' מ"ש שהם ומעשיהם און היכן נזכר זה בפסוק ומעשיהם ניחא, אלא הם היכן רמיזא, ג' צפה לימות המשיח מנא לן, ד' אומרו ראה דוד, ופסוק בפרוח רשעים מי אמרו כי אעפ"י שאז"ל שאדם הראשון אמרו עכ"פ כלם מתיחסים לדוד. ה' ראשונה אמר פורחים לישנא דקרא. ובדוד אמר שרבו כמו עשב, וזה לא יהיה ללא סבה:

והתשובה הגיד לנו ר' אליעזר הגדול כי אין ענין בפרוח רשעים כמו עשב, כענין כציץ יצא וימל אשר הוא יורה על מהירות הצמיחה והגידול אבל עניינו על כמות הדבר כי כמו שהעשב מכסה הארץ כענין ועמקים יעטפו בר כאלו הארץ נכבשה מהעשב, כן הרשעים מרבים לעשות רע עד שמכסים פני כל הארץ והארץ היא נכבשת מהם. הנה אלה רשעים שהם רעים לבריות, ועובדי ע"א שהם רעי' לשמים יציצו כמו כן כעשב הארץ. ומדלא קאמר עושי און ואמר פועלי און הורה שהם ומעשיהם הם און. וביאור זה כי נמצא לאחרונים מבדילים בין פעל למעשה והוא כי מעשה הוא כל דבר אשר יעשהו האדם ואיננו נשאר בו כעין בחרשת אבן ובחרשת עץ ובכל מלאכה איננו נשאר באדם אבל יוצא ממנו, והפעל הוא הדבר היוצא מן האדם ונשאר בו כענין במדות ובדעות יפעל הצדק והחסד וישארו בו התכונות ההמה ישכיל ויוציא מן הכח אל הפועל ילמד לאחרים והכל נשאר בו, והנה אלה שהם רעים לה' הם פועלי האון באופן שיצא מהם ונשארה בהם התכונה הרעה ההיא והרי הם ומעשיהם און ואימתי שאתה רואה צפה לימות המשיח והוא ענין ואתה מרום לעולם ה' שאז הב"ה מלך בעליונים ובתחתונים אלא שהוצרך להקדים שכל זה הוא להשמדם עדי עד לאבדם מן העה"ז ומן העה"ב כי כן דרכו ית' לתבוע ראשונה עלבון יראיו כענין בפרעה הרשע אשר אמר (שמות ה' ב') לא ידעתי אה ה' וגם את ישראל לא אשלח והוא יתברך לא תבע ראשונה דבר לא ידעתי את ה' אלא עודך מסתולל בעמי לבלתי שלחם, ירבעם בן נבט זובח ומקטר לעבודת אלילים ולא נתבע על זה, וכאשר שלח ידו בנביא לאמר תפשוהו אז יבשה ידו, וכן סנחריב אשר חרף וגדף מי בכל אלהי הארצות אשר הציל מידי וגו' ולא היה בו דבר וכאשר ערך מלחמה נגד חזקיה. אז ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור כמו שבא כל זה באורך בספר הזוהר בפרשת בשלח, לכן הוצרך פה להקדים להשמדם עדי עד, ואח"כ אמר ואתה מרום כמדובר והורה כי הגדולה הרבה היא סבת המפלא הנפלאה, וטעמו של דבר בעיני היא כי אחרי שנתגדל ביותר נתחייב עוד להכנע לפניו ית' ולדעת כי ממנו היתה זאת וכהן גדול אשר נתגדל משאר בני אדם שוחה בסוף כל ברכה וברכה. והמלך

אשר לו עוד מעלה וממלכה כאשר שוחה פעם ראשונה שוב אינו זוקף, וכאשר כן לא יעשה. הוא רשע בעונו ימות וטעום צוף דבש אמרי נועם אמרו ראה דוד וכו' כי עם שבמזמור צ"ב מזמור שיר ליום השבת אמר בפרוח רשעים וגו' להשמדם עדי עד, חזר ואמר במזמור ק"ד מזמור ברכי נפשי את ה' יתמו חטאים מן הארץ וגו', לפי שראה שרבו רשעים כמו עשב כי בתחלה לא היה הדבר כל כך והיה הדבר קשה ואמר שהוא יודע בטוב טעם שאמרנו שסופם ליאבד מן העולם מן העה"ז ומן העה"ב אחרי שאינם מכירים ומודים על הטובה אדרבה מרבי' ההבל והרשע. האמנה אחרי ראותו כי רבו מארבה באופן שאין אדם שליט ברוחו להתאפק ולהתפייס במה שאמר היה מונע עצמו מלומר הללויה אשר ביאורי הללו למי שברא ב' עולמות הנבראים בי"ה כמו שאמר כי ביה ה' צור עולמים והיאך יאמר ויצוה להללו והנה לב האדם מלא הוללות על שרבו הרשעים והנה העה"ז מלא רע והיאך יהיה השני לגמול טוב יחייב ההילול עד שראה ברוח הקדש שהם עתידים להשמד אז אמר הללויה ולהפליג בדבר חזר ואמר שרבו רשעים כמו עשב לכסות וכו' והציצו כל פועלי און הם עובדי ע"א וכו' אשר בזרות יפול הפלגת רשע כזה ברבים ולכן מנע עצמו מלומר הללויה. עד שהופיע עליו רוח הקדש והבטיחו במפלתם יתמו חטאים וכמו שהקדים (תהלים ק"ד ל"ד) יהי כבוד ה' לעולם אשר עד עתה לא היה לעולם וישמח ה' במעשיו אשר עד עתה לא שמח כדבריהם ז"ל והטעם המביט לארץ וגו' כי הוא מביט במעשה הרשעים ותגעש ותרעש הארץ וההרים נמוגו, לולא כי יערב עליו שיחי וגו' ויענהו רוח הקדש אל תירא עבדי דוד כי בלי ספק יתמו חטאים מן הארץ וגו' ואז אמר הללויה, ובזה נתבאר המאמר והותרו ההערות אשר העירונו בו, ואחרי ההצעה הזאת נבא לביאור המאמר שאנו בביאורו אשר עליו נתגלגל זה. ואומר בעל המאמר ראה פסוק בפרוח רשעים שלא נתבאר בו בפי' ענין ההצלחה הזאת אם ה' צבאות יעצה, אם באה מהמקרה או מהמערכה, והודיענו כי מענין המן הרע הזה אנו למדים פי' בפרוח רשעים כי הוא מכוון ממנו ית' וזהו אומרו זש"ה כלומר זה ביאור הכתוב שמה לפי שהוא זר לייחס אליו ית' דבר זה ק"ו מהחשך אשר הוא תיקון גדול לעולם כי בו ינוחו בני אדם ממעשיהם ומעצבון ידם וכמו שהאריך בזה החסיד רבינו בחיי זלה"ה (בחובת הלבבות) ואף גם זאת לא יחד שמו הב"ה עליו ולא יחסו אליו ככתוב ולחשך קרא לילה ואילו קרא אלהים לילה לא כתיב כדבריהם ז"ל וק"ו בן בנו של ק"ו ליחס הצלחת הרשעים אליו ית' ומה גם הצלחה אשר ממנה נמשכה רעה רבה כמ"ש על כן אמר מה כתיב בסוף קרייא להשמדם עדי עד כלומר לא יקשה בעיניך לייחס דבר ההצלחה אליו ית' אחרי שהיא הכנה אל ההכנעה וההשפלה, ואתה קרא אותה השפלה

לא הצלחה לא נתגדל המן אלא לרעתו ואם כן איננה גדולה רק תקלה והוא ע"ד שפיל לסיפיה דקרא כי מה שיקשה בראשו יתוקן בסופו, ולמה גדלו, ביאורו כי הצלחת הרשע להשמידו אפשר לפי שלא הרבה ברשע כ"כ ומצליחו למלאת סאתו ויתחייב בעצם, אמנם הרשע הזה כבר הפליג ברשע כ"כ עד אשר הרע אויב בקדש, ובעצתו בטילת עבודת בית אלהים, וא"כ למה יאריכו לו עוד ומה צורך לגדולה זו, והשיב כי לא היתה הכוונה לגדלו רק לגדל שמו ית' כי אם היה הורגו אז היו אומרים לגיור הרג לא היה מי יודעו לכן גדלו להשפילו ולהגדיל שמו, ואשר הוצרך למשול משל מפני שהוקשה לו כי ממה שהקדמנו מספר הזוהר למדנו שהוא ית' איננו תובע עלבונו רק עלבון יראיו והנה פה שתבע עלבונו ביען החריב ביתו או שבטל בניינו, ע"כ הוזקק לדברי משל הלגיור שקלל בנו של מלך להורות כי תביעת עלבון בית המקדש איננו בעצם על מה שנוגע אליו ית', אלא על מה שנוגע לעם בני ישראל כי הוא בית תפלתם וכפרתם. ועמוד על זה א"ע לפיכך וישם את כסאו וגו' כי זרות. הפלגת הגדולה מורה זה, כי גדל המלך וינשאהו תינח אבל לשום את כסאו מעל כל השרים זה זר עד מאד, אלא שהיתה הכוונה ויתלו את המן כמו שנתבאר הענין יפה במדרש אשר בילקוט (סימן תתרנ"ד) ז"ל א"ר עקיבא עד היכן גדלו עד עץ של חמשים אמה שנאמר יעשו עץ גבוה חמשים אמה, מעל כל, עד דתחמיניה תלוי על חמשים אמה, כ' עשרין ל' תלתין הרי חמשין ע"כ, הנה שבמקום גדולתו נרמזה מפלתו. ולכן לא הביא ראיה מתחלת הכתוב אלא מסופו וישם את כסאו מעל כל השרים, כי שם הוא עיקר גדולה ושם נרמזה כמו כן ההשפלה כמדובר. ויען דבר זה איננו כל כך מפורסם שהיתה סבת המפלה אשר יעץ מבטול בנין בית המקדש לכן אמר, הוי אויבי הב"ה לרעת' הם מתגדלים, כלומר הא מהא זכינו במה שאמרנו כי תכלית גדולת אויבי הב"ה. הלא הוא לרעתם וביען כל הבנין הזה על יסוד מסופק והוא שכתוב בפרוח רשעים הוא ממנו ית' לא מהמקרה ולא מהמערכה וכמו שקדם, ואין דבר ברור יכריח להורות זה, לכן אמר וכתיב (איוב י"ב כ"ג) משגיא לגוים ויאבדם, כי פה הזכיר בפי' כי הוא ית' המגדיל להשפיל, אלא שלא הורה על עוצם ההצלחה כמו פסוק בפרוח רשעים, והוא מבואר כאשר תזכור כל הנאמר ונתבאר המאמר. במסרה, אחר הדברים האלה ג' ר"פ (בראשית ט"ו א') אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברם וגו' אל תירא אברם, אחר הדברים האלה כשוך חמת המלך וגו' אחר הדברים האלה גדל המלך אחשורוש, הורו כי נתבשר אברהם אבינו שלא ייירא מענין המן הנראה אליו במחזה והנה (שם ט"ו י"ב) אימה חשכה גדולה נופלת עליו אשר בתיבת גדולה שם שם לו חק המן ומשפטו וכמו שדרשו בב"ר (פרש' מ"ד) גדולה זה מדי דכתיב אחר הדברים האלה

גדל. וכן בויקרא רבה (פרש' י"ג) ולכן אמר אל תירא אברם כי בהקדים אחר הדברים האלה כשך חמת המלך לאחר הדברים האלה גדל ימשכו ב' דברים להפסק גדולה זו, כי על כן הטעים בעל הטעמים תיבת אחר בפסק להורות על הפסק הגדולה טרם הזכרתה. והב' דברים הלא המה א' המלכה אסתר כנודע, ב' כי אחר שזכר את ושתי ואת אשר נגזר עליה בהגיע תר אסתר בת אביחיל לבא לידי מדה זו יזכור עונו. וכמה דאמרינן בגמרא (מגילה פ"ק) כי אין הצר שוה בנזק המלך. אמרה לו צר זה איננו שוה בנזק המלך קטל ושתי ואיקנאי בי בעי למקטלי. ופרש"י שוה חושש ואין ספק שהיתה סבה חזקה להעלות חמה ולנקום נקם וכמו שיבא שם בס"ד, עוד במסרה, גדל ב' (יהושע ד' י"ד) גדל ה' את יהושע. ודין, נודע כי יהושע היה הראשון אשר נלחם בעמלק ומרדכי זה האחרון ושניהם מבני בניה של רחל באופן שבגדול החל יהושע משבט יוסף ובקטן כלה מרדכי מבנימין ולכן בהזכיר גדולת הרשע הזה הזכיר תחלת מפלתו והוא על ידי יהושע להבטיח כי כן תהיה מפלתו ע"י הקטן שבבני בני' של רחל, האמנה בטעם גדולה זו על דרך הפשט הטיבו אשר דברו המפרשים כי אחרי אשר הצליח בעצתו יבקשו למלך, ומצא אשה טובה כתאות נפשו ראוי הוא לגדולה. והיה הטעם הזה כ"כ טוב יישר בעיני הה"ר יעקב בר נחום ז"ל. עד שכתב ומפני מה זכה לגדולה זו מפני שהשיאו עצה לאחשורוש לגרש את ושתי ולקחת אחרת ועשה כן ונתקיימ' עצתו לטובה, והה"ר מאיר עראמה ז"ל דרך דרך זו אלא שהוסיף כי נדמה להם היות שופע בו שפע אלהי והוא אמצעי בינם לאלוה. ולכן יכרעו וישתחוו לי. עה"ד שעשה נבוכדנצר לדניאל, ובאופן הגדולה, אומר אני שעשה לו ג' דברים א' גדל והוא ענין הממון כי אף אם היה לו הון רב ואוצרות מלכי יהודה ואוצרות בית ה' בידו והוא עבר לפנינו אף גם זאת מדרך המלכות לתת לו עוד כיד המלך וזהו גדל וסימן לדבר (איוב א' ג') ויהי האיש ההוא גדול מכל בני קדם האמור בדבר הממון, ב' וינשאהו הוא ענין הרוממות והממשלה להנהיג מדינות ומלכיות וישמעו אליו כלם:

משה ועם זה מוטעם אומרו אשר אתו כי אם היות פי' מהיושבים ראשונה במלכות וחוזר למלך, עם זה חוזר להמן כי היה אחרון ועתה הראשון וגם מדברי ההר"י עראמה ז"ל למדתי זה. עם היות שהרב שם לא פירשו. וכמו שיבא בצרת נפשו בהתחננו אל מרדכי בעת מפלתו וכמו שיבא מדברי המתרג' שמה בס"ד' ג' וישם את כסאו כי עד עתה כסאו למטה מכלם כנר' מאופן סדורם למעל' כרשנא שתר אדמתא תרשיש מרס מרסנא ממוכן, עתה שם כסאו למעלה מכלם:

פסוק ב

וכל עבדי המלך אשר בשער המלך כרעים ומשתחוים להמן כי כן צוה לו המלך ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה:

וכל עבדי המלך, הטיב אשר דבר הה"ר מאיר בן עראמה ז"ל בענין השתחויה זו דלא גרע מאשרה אשר אל העץ ההוא ישתחוו כי יאמינו באמצעיתה יושפע שפע בעולם, וכן בדבר המן וכמו שקדם. ובמיאון מרדכי כתב כי מאמר המלך היה שיכריח לעם להשתחוות לו לא שיצא מצות המלך ככה בעיר שיכרעו וישתחוו לפניו, ולסבה זו לא עבר על מצות המלך, גם לסבה זו לא הגידו עבדי המלך למלך דבר כי אם שהמן אמר להם כי כן צוה לו המלך, ולכן הגידו הדבר להמן, וההי"ר יצחק אביו ז"ל כתב כי לא יובן מאמר המלך על שום אדם מזרע המלוכה שיכרעו וישתחוו לו ולכן מרדכי לא יכרע ולא ישתחוה כי הוא קרוב למלכה. והראב"ע אחרי שטבע האמת הכריחו להודות לדברי רז"ל כי צורת צלם וע"א היו בבגדיו או על מצנפתו והוא אסור למרדכי להשתחוות לו, והם דברי רז"ל בגמרא דסנהדרין ובמדרש רבתי דאחשורוש (פרש' ו') ובשמות רבה, (פרש' ט"ז) אחרי כן כתב, והנה יש לשאול למה הכניס מרדכי עצמו בסכנה. גם הכניס כל ישראל, היה ראוי שידבר לאסתר ותסירנו משער המלך ולא יכעיס להמן, אחר שראה שהשעה משחקת לו. והתשובה כי לא יוכל לסור משער המלך כי אם יסור בלא מצות המלך דמו בראשו ע"כ ואני תמה ממנו, וכי אסתר תסירנו מבלי רשות המלך והוא מהיושבים בשער המלך, ואם ברשות מה בזה והאמת הברור הוא מה שכתבתי למעלה בהקדמת המגלה בביאור הפתיחות פתיחה י"ב כי כיון לכפר על כל הקהל מעון צלם נבוכד נצר ושם הארכתי בדבר והבאתי דברי רז"ל וכן בפסוק איש יהודי עיין שמה ותברכני נפשך. ואשר הביא המפרשים לבקש חשבונות רבים הלא הוא ביען לא נזכר פה שצוה המלך להעביר קול שכל רואה את המן יכרע וישתחווה אליו, רק שכתב כי כן צוה לו המלך. ולכן כתב הה"ר מאיר עראמה ז"ל שצוהו שיכריח את העם להשתחוות לו, ומה צורך לזה יעביר קול הוא, ובאשר דבר מלך שלטון מי יאמר לו מה תעשה, ומה שאאמינהו אני כי לא היה זה מצות המלך לכל העם רק לשריו ועבדיו היושבים בהיכלו צוה שיכרעו וישתחוו לפניו להורות אדנות וממשלה עליהם כי אעפ"י שהם יושבים על כסאותם כמוהו. אינם נכנסים בסוג אחד כי הם שרים והוא אלוה, ולכן לא הוצרך לכרוזא קרי. וזה שאמר בכל עת אשר אני רואה את מרדכי היהודי יושב בשער המלך, וזהו כפל וכל עבדי המלך אשר בשער המלך כי להם לבדם היה הציווי. ומרדכי לסבה האמורה לא יכרע ולא ישתחוה, ואף כי הוא יושב בשער המלך, ושוב מצאתי להרלב"ג שכתב ז"ל ידמה שלגודל מעלתו

אצל המלך צוה את השרים שישתחוו לו ויעשו ממנו אלוה כמו שמצאנו בנבוכד נצר כי כששמע דברי דניאל בהודעתו לו חלומו ופתרונו אמר לעשות ממנו אלוה עכ"ל, הנה שציווי זה הוא פרטי אל השרים ועבדי המלך, ועוד אני אומר מתוך דברי המדרש אשר בילקוט (סימן תתרנ"ג) כי היה הצווי לעבדי המלך להכריח זה לזה בדבר ואם א' לא יכרע ולא ישתחווה יכריחוהו חביריו שכן אמרו שם אמרו לו הוי יודע שאתה מפילנו בחרב מה ראית לנטל קלווסין של מלך ע"כ. הנה מבואר שאשר לא יכרע ולא ישתחווה כי חביריו נענשים על ידו, ומצאתי כתוב, כי כן צוה לו המלך לא היתה שררתו של המן אלא ע' יום מנין כ"ן ע"כ. ופרפרת נאה הוא, ומדקאמר לא יכרע ולא ישתחווה ולא אמר לא כורע ולא משתחוה כמו כורעים ומשתחוים משמע לי שפי' שקבל עליו ובפיו מלא לאמר שלא יכרע ולא ישתחוה וכמו שתשמע מדברי רז"ל בפסוק הבא בס"ד, ושוב מצאתי אל הה"ר יהודה ן' שוש"ן ז"ל כדברי ושמחתי, האמנה המתרג' בתרגום רבתי כתב כי בהיות מרדכי והמן שני שרי צבאות אחשורוש בלכתם לכבוש מדינה שמרדה במלך בידם מזון ג' שנים, ומרדכי עשה כמנהג הצדיקים אוכל לשובע נפשו לא גופו צמצם עצמו וחייליו וחילופו בגולם המן הרשע כי בשנה הראשונה אכל כל מה שהיה לו לשלש השנים וכאשר חזקה עליו הרעב הלך אל מרדכי שילוהו ברבית על חד תרין או יותר והוא לא רצה להלוות ברבית כי אמ' היות הדבר אסור עליו מצד אחוה הלא אח עשו ליעקב ומקרא צווח ולאחיך לא תשיך והוכרח לימכר לו ממכרת עבד וקבל עליו ועל זרעו אחריו לעבוד את מרדכי יום בשבוע עבודת עבד הוא ובניו לעולם וכי לא נמצא נייר לכתוב עליו השטר נכתב במצחת נחשת שעל רגליו, וכתב שם המתרגם נסח השטר וכי על כן לא יכרע ולא ישתחוה לעבדו, ודברים אלה באו שם באורך ובפסוק וכל זה איננו שוה לי תמצא כל הדברים באורך ודבריו דברי קבלה, והכי איתא בגמ' (מגילה פ"ק) ודבר לא יכרע ולא ישתחווה יתבאר בפסוק ויהי כאמרם בס"ד:

פסוק ג

ויאמרו עבדי המלך אשר בשער המלך למרדכי מדוע אתה עובר את מצות המלך:

ויאמרו עבדי המלך וגו'. כבר הקדמנו מתוך דברי רז"ל שמצות המלך חזקה על כל השרים להכריח זה לזה בהשתחויה זו וכ"ש הרבים לאחד, וכן אמר כי זה לא נאמר באיבה ושנאה משנאתם למרדכי גם לא מאהבתם להמן וחפצים ביקרו רק שהכריחם ב' דברים א' היותם עבדי המלך מחוייבים להפיק רצונו כי איננו גדול האדם אצלם במה שהוא או ביחס אבותיו ומשפחתו רק בהיותו רצון המלך אליו והחשיבו אותו יהיה מי שיהיה ככל אשר אנחנו רואים במלכות הזה אשר אנו מתגוררים בו מתייחס אל פרס ב'

היותם בשער המלך ועליהם המצוה כמ"ש ואין המלט לומר שלא ראו או לא שמעו היות מרדכי עובר פי המלך. וזהו ויאמרו עבדי המלך כי זה אמרו כעבדים נאמנים לאדוניה' חסים על כבודו ורע בעיניהם המקלים בו כ"ש כי עליהם המצוה בייחוד. ועוד היושבים בשער המלך כי לא עבדים פחותים הם אבל שרים רבים ונכבדים היושבים בשער לדבר המשפט והעצה והנהגת המלכות אשר כל זה נכלל במאמר אשר בשער המלך הנראה כפל גדול ללא צורך כי מה איכפת לן במקום מושבם ודי היותם עבדי המלך ישבו בשער או בחוץ או בפנים אלא שהכוונה להורות כי הדבר מוטל עליהם וראויים להוכיח למרדכי כי גם הם גדולי' כמוהו רק הכסא יגדל מהם, ולהיות זה כן טבע האמת והיושר הביאם לזה לא אהבה ולא שנאה על כן לא הגידו הדבר למלך אם היה מתוך שנאתם למרדכי כאשר עשו הכשדים לחנניה מישאל ועזריה וכאשר עשו המדים לדניאל. גם לא דברו להמן אם היה מתוך אהבתם אותו, רק דברו למרדכי כדרך האוהבים הרואים דבר בלתי הגון באוהביהם יוכיחוהו פן תבא עליו רעה וכענין (ויקרא י"ט י"ז) הוכח תוכיח את עמיתך ואמרו לו מדוע אתה עובר את מצות תמלך כלומר מדוע אתה לבדך עובר מה יקחך לבך למרות מאמר המלך מה שאין שום שר וגדול עושה וכמ"ש וכל עבדי המלך אין גם אחד שלא יכרע ולא ישתחוה ומדוע אתה לבדך תחטא בזה, כ"ש כי אתה כאחד מעבדי המלך אשר באזננו צוה המלך להכריח זה לזה על הדבר והיה ראוי לך לגעור במי שיעבור מצות המלך לא שתעבור אתה על מצותו. הגם כי אין ראוי להביט על המצוה הטובה היא אם רעה כבוד או קלון גדולה או השפלה. רק להביט אל גודל המלך המצוה על הדבר ואנחנו עבדיו אוכלי פת בגו ואין לנו לנטות ימין ושמאל ממצותו, כי אין טוב וכבוד וגדולה כקיום מצות המלך. וגם יכלול דבר התוכחת הזה דבר מוסר ונעימות כי הם לא יחשבו היות מרדכי במדרגת יהיר וזד חלילה כי הם מכירים מעלתו ומדרגתו וכי שיח ושיג לו בדבר ונעלם מהם ולכן שואלים את פיו יגיד להם טעמו של דבר כי חפצים הם לצדקו, וזהו תיבת מדוע. והמתרגם תרגם בתוספתא ואמרו עבדוי דמלכא די בתרע בית מלכא למרדכי מה רבותא אית לך יתיר עליכו דאנן כרעין סגדין קדם המן ואת לא כרע' קדמוהי מטול מה את מעבר פוקדנא דמלכא, הנה ביאר הכתוב על הדרך אשר ביארנוהו כי הם ב' דברים, א' מדוע אתה עובר אתה לבדך, מה שלא יעשה שום אחר, ב' היות מצות המלך וכתוב בתורתך (קהלת ח' ב') אני פי מלך שמור, ובסמוך תראה אימות כל זה כי לא באיבה ושנאה דברו אליו דברי רז"ל הנאמרים באמת.

פסוק ד

ויהי כאמרם אליו יום ויום ולא שמע אליהם ויגידו להמן לראות היעמדו דברי מרדכי כי הגיד להם אשר הוא יהודי:

ויהי כאמרם אליו וגו'. רז"ל במדרש רבתי דאחשורוש ובילקוט (סימן תתרנ"ג) הגידו לנו שברשות מרדכי אמרו עבדי המלך הדבר להמן והורו על דברנו הטוב אשר דברנו למעלה בזה, איתא התם אמר להם מרדכי משה רבינו הזהירנו בתורתו (דברים כ"ז ט"ו) ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה, ישעיה אמר (ישעיה ב' כ"ב) חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו, אמרין ליה, ונאמר ליה, אמר להם אמרו ליה ונגידו ליה מיד ויגידו להמן. הנה כי ברשותו דברו מה שדברו. ויש לדקדק בדבריהם, אחד ראית ישעיהו אחרי דברי מרע"ה קשה והוי ע"ד וביהודה ועוד לקרא. ב' מ"ש אמרו ליה וזה נראה כאוחז באזני כלב ויותר טוב שיאמר להם שיעלימו עין כל האפשר ויאמרו שלא דקדקו בדבר כמו שלא דקדק הוא עד אשר נאמר לו, וכמו שיבא, והתשובה, המתרגם תרגם ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה ומרדכי לא הוה גחין לאנדרטא ולא הוה סגיד להמן, ומתוך דברים אלה מתברר כי ב' דברים היו כל אחד לתכלית אחד, כי הכריעה היא אל הצלם וההשתחויה אל המן, והדבר קשה עד מאד שתהיה הכריעה שהיא על הברכים בלבד אל הצלם, וההשתחויה שהיא בפשוט ידים ורגלים אל המן, הא מהא למדנו כי ב' דברים היו, ולכן על דבר הצלם הביא ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה, ועל דבר המן הביא ראיה מחדלו לכם מן האד' וכן מתבאר מתוך דברי מאמר אחר אשר שם בילקוט (סימן תתרנ"ג) איתא התם וכל עבדי המלך וגו' למה היו משתחוים לו י"א נתן אלהיו בכליו וכך היה מהלך ומהרהר בלבו אם ישתחוה לי נמצא עובד ע"א לכך נאמר ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה. ד"א מרדכי אמר אני איני יכול להחניף לרשע שאני טעון סגנין של מלך שנאמר (דברים ל"ג י"ב) לבנימין אמר ידיד ה' ישכון לבטח עליו, ואי אפשר להשתחוות לו דלא ליזיל מיני שכינה השרוייה על כתפי שנא' ובין כתפיו שכן לכן נאמר לא יכרע ע"כ, הנה לפי הפירוש הראשון הדבר הוא על עבודת אלילים אשר נתן בכליו בבגדו ובמצנפתו כמו שנזכר למעלה ושהיה כוונתו להכשיל את מרדכי ולהעבירו על דת ולפי הפי' הב' הענין הוא על דבר המן מבלי שיכוין המן לענין ע"א רק לכבודו בלבד ואף גם זאת לא רצה מרדכי לכרוע מפני כבוד שכינה החופפת עליו פן יראה בו ערות דבר ההכנע אל הרשע ושב מאחריו וז"ש אני איני יכול להחניף לרשע, ואם היה בדבר ע"א לא יפול שוב להחניף לרשע אשר הוא מותר למי שאינו טעון סגנין של מלך אלא הוברורו הדברים כי לפי י"א אין בדבר חשש ע"א. ומאמר לכך נאמר ומרדכי לא יכרע

ולא ישתחוה מורה באצבע על מה שכתבנו למעלה כי פי' לא יכרע שקבל שלא יכרע אם שראה שיש בדבר שמץ חשש ע"א לפי הפי' הראשון כי לא היה הדבר כ"כ ברור שכוונתו להעבירו על דת כי בלבו הרהר בלבד ולבא לפומא לא גלי ואפשר כי להעלים הדבר החליף ושנה בהיות הכריעה אל הצלם וההשתחויה אליו אשר נפלא בעיננו אם שראה היות בדבר קצת הקל בכבוד שמים לפי הפי' השני וכאלו אמר ראה שאין ראוי לכרוע להבא ובמעט עיון יושג והוא המתבאר מתוך המאמרים האלה רצוני שהיו פה דברים שנים, האמנה בגמרא (סנהדרין פ"ז) לא משמע הכי. איתא בפרק ארבע מיתות אתמר העובד עבודת אלילים מאהבה ומיראה אביי אמר חייב רבא אמר פטור, אביי אמר חייב דהא פלחא, רבא אמר פטור אי קבליה עליה לאלוה אין ואי לא לא ואמר אביי מנא אמינא לה דתנן העובד ע"א אחד העובד מאי לאו אחד העובד מאהבה ומיראה ורבא. אמר לך לא כדמתרץ ר' ירמיה. אמר אביי מנא אמינא לך דתניא (שמות ה') לא תשתחוה להם. להם אי אתה משתחוה אבל אתה משתחוה לאד' כמותך יכול אפי' נעבד כהמן ת"ל ולא תעבד' והא המן מיראה הוה נעבד, ורבא. כהמן ולא כהמן דאיהו גופיה ע"א ולא כהמן דאלו המן מיראה והכא לאו מיראה ופרש"י נעבד כהמן שעשה עצמו ע"א כדאמר במגילה (פ"ק) דאי לאו הכי לא הוה מרדכי מתגרה בו והיה כורע ומשתחוה לו והא המן מירא' המלך הוו פלחין ליה דכתיב כי כן צוה לו המלך, וקתני דלא ודלא כהמן דקתני יכול אפי' נעבד כהמן לא למיסרא מיראה אלא למיסר אדם הנעבד לשם ע"א שלא מיראה למיסגד ליה בסתמא והאי דנקט המן משום דעשה עצמו ע"א הוא הנה מבואר מזה כי כריעה והשתחויה הכל היה להמן שהיה הוא נעבד ומהאמרים הנאמרי' למעלה משמע שהיו ב' דברים כמ"ש ואף רבותנו בעלי התוספות שם בגמרא (מגילה פ"ק) הוכרחו לומר כדברים שכתבנו למעלה וז"ל, וא"ת לרבא אמאי לא השתחוה מרדכי להמן וי"ל כדאמרינן במדרש שהיו צלמים על לבו. אי נמי משום קדוש השם כדאמרינן בירושלמי כגון פפוס ולולינוס אחי' שנתן להם מים בזכוכית צבועה ולא קבל ע"כ. והן הן הדברים הנאמרים למעלה.

ואחר ההצעה הזאת נבא אל ביאור המאמר אשר היינו בו כי כנגד דבר הע"א אמר משה רבנו הזהירנו בתורתו וכו' והדבר כמלעיג עליהם כי אם צוה אחשורוש על הדבר יש גדול ליהודים ממנו הוא משה אדוננו ע"ה ועל כן לא אמר מפני שכתוב בתורה. וכנגד דבר המן אמר חדלו לכם מן האדם וכו' אם שיכוין להמן כי במה נחשב הוא כדבריהם בגמ' דברכות (פ"ג) כאלו עשאו במה, ותהיה הכוונה בו כי עכ"פ נשמה באפו אעפ"י שעושה עצמו במה, ותיבת כי לפי זה אעפ"י כענין (תהלים מ"א ה') רפאה נפשי כי חטאתי לך

ורבי'. אמר כי אעפ"י שהוא עושה עצמו ע"א נשמה באפו ותצא ממנו כי הילודים למות, ואם שיכוין לאחשורוש ואמר כי אף אם הוא מלך אינו נחשב לכלום אחרי שנשמה באפו ע"ד (ישעיה י"א כ"ב) מי את ותראי מאנוש ימות ואפשר שהיה מהפלגת הלעג עליהם שכיון למה שנמצא בספר הזוהר כי מי שלא שמע ולא ענה ברכו את ה' אין הנפש מתיישבת בתוכו רק היא עדיין באפו, והורה בזה כאלו הוא כ"כ מעותד אל ההפסד עד כי כפשע בינו ובין המות, והורה זה במ"ש אשר נשמה באפו כלומר מעותדת לצאת ממנו איננה מתיישבת בתוכו. וביען היתה כוונת מרדכי לקדש שם שמים לכפר על כל הקהל כאשר נכפל למעלה לכן אמר אמרו ליה ונגידו ליה, ואם הגירס' היא כך אפשר שיהיה כענין נגד שמא. אמרו לו והמשיכו הדבור בענין כלומר אל תהיו מקצרים ועולים רק אמרו אליו כל אשר אמרתי אליכם כי דברים עוד עברו ביניהם כמוזכר בדבריהם בילקוט (סימן תתרנ"ד) עם שבמדרש רבתי דאחשורוש (פרש' י') באו בסגנון אחר, אמרו בילקוט ז"ל אמרו לו והרי מצינו אבותיך שהשתחוו לאבותיו שנאמר וישתחו ארצה ז' פעמים אמר להם בנימין אבי במעי אמו היה ולא השתחוה ואני בן בנו שנאמר איש ימיני וכשם שלא כרע אבי כך איני כורע ואיני משתחוה ע"כ, ואני שמעתי דבר זה בטוב טעם ודעת, והוא כי תיבת באומרם כתובה בבי"ת וקרינן בכא"ף, הם כ"ב השתחויות ז' מיעקב, ד' מד' נשים, י"א מהשבטים הרי כ"ב. קשה לי השתחואת דינה ואין לומר שלא השתחוה שהיתה קטנה כי תכף בבואה לשכם יצאה לראות בבנות הארץ, י"ל עם מה שאמרו ז"ל ואת אחד עשר ילדיו ודינה היכן היתה נתנה בתיבה ונעל בפני' שלא יתן בה עשו עיניו, אמרו לו הנה אבותיך השתחוו לו כ"ב השתחויות, אמר להם בנימין אבי לא השתחו' שבמעי אמו היה. ואמרו ויגידו להמן הטיב לראות הה"ר יצחק הכהן ז"ל כי לא הגידו זה בדרך איבה ושנאה אלא לראות היעמדו כלומר אם יש להם העמדה וקיום ואם היא טענה אומר כי הוא יהודי או אם גם מצות המלך הוא אעפ"י שיעברו על דת, ואני אומר לראות היעמדו דברי מרדכי אשר הוגד להם כי מה שלא השתחוה הוא מפני שהוא יהודי או אם עושה זה בגאוה וגודל לבב וזה יראה בהגיד הדבר להמן ואין ספק כי המן יתבע עלבונו אם ע"י אם ע"י המלך ואם הדבר הוא מפני שהוא יהודי יהרג ואל יעבור. ואם הוא מגאוה וגודל לבב בדברו אליו המלך או המן קשות או רכות יכרע וישתחוה, ויראה היות דעת רש"י ז"ל מ"ש הכתוב היעמדו דברי מרדכי האו' שלא ישתחוה עולמית כי הוא יהודי והוזהר על זה ע"כ, והדבר מבואר. ומור' גם היא יורה אמתת דברי במה שכתבתי בפסוק ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה שקבל עליו שלא לכרוע עולמית. וההה"ר יוסף גאקון ז"ל כתב וז"ל ואחשוב כי מרדכי נמנע מסגוד לרשע בג' השקפות. הא' כפי

אומרם ז"ל שהיה לו צלם בבגדיו והדין נותן שיהרג ואל יעבור. הב' כי בטח בחסד אל ובריתו כרותה לזרע רחל כי כל עוד שיזדווג זרע עמלק אליהם יפול ברעה. הג' כי מחיצת דרך ארץ כשיודע הדבר למלך הנה אזי יודיעהו איך הוא אומן המלכה אם לא נודע שנלקחה מביתו וכ"ש אם נודע כי זה דעתי ולכן מנוהו מיושבי שער המלך, ואין ראוי שאומן המלכה ישתחוה לשום אדם זולת למלך ולגבירה כי זה הוא כבוד למלך ואינו עובר על דעתו ואם יביאנו ההכרח אז יגיד מה הוא לה כי הוא עצמו ובשרו להיותו חס על כבוד המלך לא השתחוה לו, ואמנם לעבדי המלך דחה מרדכי בתשובה חלושה באומרו אשר הוא יהודי גם כי היא הסבה היותר חזקה אשר הוא בטח בה בחסד אל כדי שיודע הדבר להמן, ואם יתגרה בו אולי יהיה סבה לטורדו מן העולם ולמחות את שמו, ואמנם לא נתן אל לבו מרדכי שיתגרה עם כל ישר' כי אם עמו לבדו וכשראו עבדי המלך כי מרדכי תואנה מבקש להתגרות עם המן, ובודאי הגיד להם הסבה כי כאש' אבותיו נפלו ביד אבות מרדכי גם הוא יפול כי לא טוב הוא מאבותיו מקנאת' אותו הגידו לו לא לתכלית שיבא נזק למרדכי אבל לראות היעמדו דברי מרדכי כי הגיד להם כי מצד היותו יהודי נפול יפול לפניו והוא ג"כ המכוון מאתם, עכ"ל וגם הוא נכון:

פסוק ה

וירא המן כי אין מרדכי כרע ומשתחוה לו וימלא המן חמה:

וירא המן וגו'. רשע בגובה אפו בל ידרוש עד כה מי משתחוה מי אינו משתחו' ולאשר הוגד לו דבר מרדכי התבונן בדבר וראה כי אין מרדכי כורע ומשתחוה לו והוא לבדו שלא יכרע, ובזה הסכימו קצת מהמפרשים נוחי נפש ודבר ה' בפיהם אמת, אמנם רז"ל במדרש בילקוט (סימן תתרנ"ד) הפליגו בדבר אמרו שם עבר הוא ולא זז מרדכי ממקומו ולא שאל בשלומו בא לו המן ועשה עצמו כאלו שואל בשלומו של מרדכי א"ל מרדכי אין שלום אמר ה' לרשעים. מיד וימלא המן חמה. ורוח הקדש אומרת חמה אין לי, ע"כ, ויש לדקדק בו, א' מי הכניסם בדוחק זה לומר כי שאל בשלומו וכי הוא ענהו עזות. עוד אומרם ורוח הקדש אומרת חמה אין לי מה עניינו. ואומר הוקשה להם ז"ל בזה הכתוב דברים א' כי אין להעלות על הדעת כי עבדי המלך דברו אליו כזבי' ולמה לא האמין להם עד אשר עמד והתבונן בדבר כאמור ומלתא דעבידא לאיגלויי לא משקרי בה אנשי כ"ש לשקר למי שהוא חשוב בעיניהם כמלך ונוסף גם הוא עד אשר נתן לו אלהות, ב' אומר וימלא המן חמה למה יקצוף עליו וכפי פשוטן של דברים היה מונע עצמו מצד היותו יהודי ופסוק צווח כי הגיד להם אשר היא יהודי א"כ אין מקום להעלות חמה ולנקום נקם ולכן אמרו כי בשמוע המן את דברי עבדי המלך עמד בפניו הספק אשר עמד

בפניהם אם נמנע מרדכי מפאת הדת כי לא פירש שיהיה הדבר כללי גם בהעברת הדת. או אם הוא מגאוה וגובה לבב כמדובר אם מבזותו אותו אם לרוע לב אם להיותו אומן המלכה, והמן הרשע יתקלס במזון שתי סעודות שאכל עם המלכה ומה יעשה מרדכי שגדלה בחקו זה כמה שנים. ולכן הסכימה דעתו להביא הדבר לידי נסיון ובא לידי בזיון כי היא עבר לפניו ופשוטן של דברים בהיותו עומד במקום שאין עם רב שם אש' יוכל להתעלם בתוכ' רק הוא לבדו יושב או עומד וזהו לפניו ומרדכי לא קם אם היה יושב ולא זע אם היה עומד, ויי' לא צוה כזה ומה לי אם יקום ואם יזוע כי [אין] אלו מעבודות המיוחדות לאלהות האסורות עליו ואף גם זאת חזר לנסות בהקדים לו שלום והוא ענהו ברגזות אין שלום אמר אלהי אז הבין כי אין מרדכי כורע ומשתחוה לו כי אין הדת יוצאת ונכנסת בזה רק מרדכי והמן כי אין מרדכי מצד עצמו כורע ומשתחוה לו לא לצלם כי אין בשאלת שלום נדנוד ע"א כל שכן בהשיב אם מפני הכבוד אם מפני מוראה של מלכות ולא בכרוע אליו ואיננו רחוק שיסיר הבגדים הצואים אשר ע"א מצויירת בהם מעליו לנסות הדבר, וירא כי עכ"פ אין מרדכי כורע ומשתחוה לו לי לבדו וראיה זו ראית לב רע כי הבין אז כי אין מרדכי מפאת עצמו לאחד מהסבות האמורות כורע ומשתחוה לו בשכבר ולכן בא לשון זה בלשון הווה הכולל כל הזמני' ולכן וימלא המן חמה, ובזה הותרו הספקות אלא שעמד בפנינו הספק אשר נתקשו בו הראשונים והוא עבר לפנינו אשר למה הכניס עצמו וכל ישראל בסכנה כזו ועתה נתחזק ונתעצם הספק עד היותו עצום ורב מאין היתר לו לענות קשות ולהתגרות ברעה ולקרא אותו רשע, ואומר כי כל זה יירה על יושר אמרי כי כוונתו היתה לכפר על הקהל כלו אשר השתחוו לצלם נבוכד נצר כמו שקדם לפני' בפסוק איש יהודי ולפני פנים בהקדמת המגלה בביאור הפתיחות פתיחה י"ב, וכמו כן קדם בסוף פסוק ויהי בדברם אליו דברי ה"ר יוסף גאקון ז"ל כי לא עלה על דעת מרדכי שיתגרה המן עם כל ישראל רק עמו לבדו כי אותה הוא מבקש לסבה באה בדבריו דברים צדיקים, ואחרי שעשה עצמו אלוה, הוא רשע אין ראוי לאיש כמו מרדכי לשאול בשלומו ולא לזוז ממקומו כי אחרי שבא לידי מדה זו כל דבר אשר ידרוש למקטן ועד גדול אין ספק אלא שהוא לכוונת אלהות ולכן ראוי להכניעו ולהשפילו ברוח שפתיו אם אין ידו משג' לדבר גדול ממנו ובזה יצא מרדכי הצדיק נקי ובר וצדיק בדינו ומ"ש ורוח הקדש אומרת חמה אין לי דבר גדול דבר כאשר תתבונן בו, והוא כי כשם שאין יסורין בלא עון כן אין אויב מלמטה אלא א"כ מכריזים עליו מלמעלה כי אין ערוד ממית אלא חטא ממית, ודוד ושלמה מכריזים ומשמיעים אמתת זה, דוד אמר (תהלי' ק"ה כ"ה) הפך לבם לשנוא עמו, ושלמ' אמר (משלי י"ו) ברצות ה' דרכי איש גם

אויביו ישלים אתו, ואם היה במרדכי חטא משפט מות כאשר היה בישראל אם מהצלם אם מהסעודה היתה חמת המן עושה רושם מבלי ספק ביען חמה של מטה מסובבת מחמה של מעלה כאמור, אבל רוח הקדש אומר' חמה אין לי אם כן חמת המן אינה מועילה. ועמוד והתבונן נפלאות תמים דעים והנה הוא בעיני מהפלאי' הגדולים אשר במגלה הזאת. והדבר כי אם הייתה שנאת מרדכי מסובבת מצד שנאת יש' כמו שהיתה שנאת ישר' מסובבת מצד שנאת מרדכי כמ"ש כי הגידו לו את עם מרדכי, אפשר קרוב לודאי שיוכל לו בכללם כי רוב הפעמים הגזר' הכוללת תנצח לפרטית, שא עיניך וראה כי הגם שנמצאו שם נביאי ה' חגי זכריה ומלאכי והחרש והמסגר אלף לא עמד זכות, וכלם לקוחים למות בכלל להשמיד להרוג ולאבד. והיה מרדכי כאחד מהם כי חטאת הקהל הוא, לכן סבב המסב' הסבות ית' שמו שתהי' שנאת ישר' מסובב, משנאת מרדכי כמדובר כדי שתהיה רפואה למכתם כי היא שנאת חנם אחרי שהצר' באה מצד מרדכי ולו אין משפט מות כי קנא לאלהיו וז"ש רוח הקדש חמה אין לי כי כל דברי מרדכי עשוי' באמ' ויש' אין בהם נפתל ועקש ואין ראוי שתתגלגל חובה ע"י זכאי וכאלו אמר אין לי חמה עם מרדכי אשר בגינו ולמענו פיך שלחת ברעה להשמיד את כל עמו ואחרי שכן הוא חמתך לא מעלה ולא מוריד. ועמוד על זה והנראה אלי בפי' הכתוב כפי פשוטו וירא המן כי אין מרדכי אעפ"י שאמרו לו כי מפאת הדת היה מונע עצמו מכרוע ומהשתחיות לא כן ולא כן הדברים רק שאין מרדכי כורע ומשתחוה לו וימלא המן חמה ובמסרה וימלא ו' (שמות ז' כ"ה) וימלא שבעת ימים אחרי הכות ה' את היאור (מלכים א' ז' י"ד) וימלא את החכמה (שם ב' י' כ"א) וימלא בית הבעל פה לפה (ד"ה ב' ה' י"ג) וימלא הבית את הענן, וימלא המן חמה, וימלא המן על מרדכי חמה, והביאור, נודע כי הרשעים נמשלים במים והרשעים כים נגרש (ישעיה י"ז ב'). הוי המון עמים רבים כהמות ימים יהמיון, ושאון לאימים כשאון מים כבירים ישאון. ונודע כמו כן היות תיבת שבע מורה על הרבוי (שמואל א' ב' ה') עד עקרה ילדה שבעה. וכיוצא אמר כי אחרי אשר מלאו הימים הרבי' אשר הכה ה' את הארורה ושתי הנק' פה יאור לסבה שקדמה אשר לסבה זו עלה היועץ בליעל במעלה ביען הצליח בעצתו כמו שנאמר אשר בזה נמצא מלא חכמה. וזהו וימלא את החכמה על כן מלאו לבו לעשות עצמו אלוה ושלפניו יכרעו ויפילו כאח' הבעלים, וזהו וימלא בית הבעל פה לפה וכי ראה כי סרה השגחתו ית' מעל ישראל על עון הסעודה אשר הוא יעצה היא היתה מזכרת עון הצלם וחיתום דין אליו וכמו שקד' והנה גם הוא אחרנו בפסוק לך כנוס את כל היהודים בס"ד אשר לסבה זו וירם כבוד ה' מעל הכרוב על מפתן הבית אשר הוא סילוק שכינה כנודע מעשר מסעות אשר נסעה

וזו אחד מהן וימלא הבית את הענן וערפל. על כן וימלא המן חמה, אחרי אשר לא רצה מרדכי להכנע אליו, ולא עוד אלא שאפילו מ"ה אינה יכולה לישראל בזכות מרדכי כמו שהתנודד על זה באומרו וכל זה איננו שוה לי, וכמו שקדם בהקדמת המגלה ובא יבא במקומו בס"ד, ולכן וימלא המן על מרדכי חמה, וכמו שיתבאר שם בס"ד.

פסוק ו

ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו כי הגידו לו את עם מרדכי ויבקש המן להשמיד את כל היהודי' אשר בכל מלכו' אחשורוש עם מרדכי:

ויבז בעיניו וגו'. במדרש רבתי דאחשורוש (פרשה ו') בזוי בן בזוי להלן כתיב (בראשית כ"ה ל"ד) ויבז עשו את הבכורה וכאן כתיב ויבז בעיניו ע"כ. ובילקוט (סימן תתרנ"ג) אמר ליה הב"ה בוזה בן בוזה ויבז עשו את הבכורה, ויבז בעיניו. הנה קטן נתתיך בגוים בזוי אתה מאד, הורו כי נתקיים בו (משלי י"ג י"ג) בז לדבר יחבל לו כי על אשר אחז במעשה אבותיו ויבז עשו את הבכורה. נקרא הוא בזוי מאד. ואפשר תיבת מאד לכלול שניהם. ובגמרא (מגיל' פ"ק) ויבז בעיניו אמר רבא בתחלה במרדכי ואח"כ בעם מרדכי ומאי נינהו רבנן, ולבסוף להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים ע"כ. וקשה, א' אמרו בתחלה במרדכי והנה הפך זה משמע מדברי הכתוב שמעולם לא עלה על לבו להרוג למרדכי לבדו' ב', אומרו ואח"כ בעם מרדכי ומאי נינהו רבנן, קשה שחזר ואמר להשמיד את כל היהודים אשר בכל מלכות אחשורוש עם מרדכי, הנה שעם שאמר את כל היהודים אשר בכל מלכות אחשורוש חזר ואמר עם מרדכי, ואי הוו רבנן לא הוו כל היהודים אשר בכל מלכות אחשורוש. ואי הוו כל היהודים לא הוו רבנן. והנראה אלי בביאורו מדקאמר קרא ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו משמע שבתחלה עלה על דעתו לשלוח בו יד ומה לו אצל עם בני ישראל המשתחוים לו, ואח"כ נחם על הדבר כי בגובה לבו וגאונו ושאונו היה בלבו מעט כי ישחית אדם א' וז"ט לבדו. ואח"כ עם מרדכי הלא המה חכמי ישראל אשר בהם יתפאר מרדכי והגיד הכתוב כי לא עלה על דעתו מתחלה להרוג את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים רק החכמים לבד אשר באבדן מבלי ספק עם בני ישראל הם כלים מאליהן ולכן בקש להשמיד את כל היהודים אשר בכל מלכות אחשורוש וזה בהשמד עם מרדכי הם רבנן כי בהשמדם נישמד בית ישראל כלה. ואח"כ בקש להשמיד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים מה שלא עלה על לבו בתחלה וקרוב לזה אנו עתידים לכתוב בפסוק כי המן בן המדתא צורר כל היהודים וגו' בס"ד. ובמדרש לקח טוב כתוב עם מרדכי כל שהוא לא ישתחוה לצלם כדרך שלא השתחווה מרדכי ע"כ. והוא ע"ד בעמך בעושה מעשה עמך, באחיך בעושה

מעשה אחיך. וכן עם מרדכי העושים מעשה מרדכי וכפי מה שאנו עתידי' לכתוב בענין להשמיד הוא על דבר ביטול תורה ומצות כי היא העברת הדת הנה דבר עם מרדכי ומאי נינהו רבנן על נכון כי בם יפול העברת הדת באמת שהם בני התורה ועליה הם נהרגים לא כן ביתר עם הארץ והמתרגם תרגם והוה חוך קדמוי לאושטא ידוי למיקטל ית מרדכי בלחודוהי ארום חויאו ליה דמרדכי אתי מן יעקב דשקל מן אבא דאבוי דהמן ית בכורתא וית ברכתא ויהודאי אינון עמא דמרדכי, ביאר כי אין דבר הגדה זו אשר עד עתה לא היה יודע כי הם עם מרדכי כי זה זר עד מאד שלא ידע זה עד כה. וכבר קדם כי היו הוא ומרדכי ב' שרי צבאות אחשורוש, והדבר מבואר כי משרתי מרדכי עם בני ישראל כי לא ישרתוהו עם נכרי אבל מה שנתחדש לו עתה והוגד לו ושמע הוא משטמת אבותיו עשו ועמלק ושבר פושעים וחטאים, ולכן ויבקש המן להשמיד וגו' וביאורו להשמיד את כל היהודים אשר בכל מלכות אחשורוש לא פשעם ולא חטאתם כנגדו כי גם המה בחרו בגלליו ובשקוציו נפשם חפצה אם באונס אם ברצון ולא היה דורש רעתם רק להיותם עם מרדכי. ואם תזכור מה שכתבנו למעלה מחסדי השם בהיות שנאת המן לעם בני ישראל נמשכת ומסיבב' משנאת מרדכי תשמח בכפל עם מרדכי לחזק דבר זה במסמרים להורות הפלא הגדול הזה ומ"ש אשר בכל מלכות אחשורוש גם הוא יורה על אמתת מה שכתבנו ראשונה בפסוק שבע ועשרים ומאה מדינה כי לא היה המלך הזה מולך בכל העולם אז וכי אין קכ"ז מדינה כל העולם כלו וכמו שהוכחנו שם והעד עדים נאמנים בדבר, וזה באחד מהם דמדקאמר אשר בכל מלכות אחשורוש משמע דאיכא אחריני ביתר הממלכות. ועל אלה בקש אחרי שהם עם מרדכי אשר רבה המשטמה עליו, ועוד ידובר בזה בפסוק ישנו עם אחד בתחלתו וסופו בס"ד, ושם אדבר אליך דברים נפלאים בפסוק זה:

פסוק ז

בחדש הראשון הוא חדש ניסן בשנת שתים עשרה למלך אחשורוש הפיל פור הוא הגורל לפני המן מיום ליום ומחדש לחדש שנים עשר הוא חדש אדר:

בחדש הראשון וגו'. במדרש רבתי דאחשורוש (פרשת ו') תני כשאמר המן הרשע לאבד את ישראל אמר היאך אני שולט בהם, הריני מפיל גורלות ורוח הקדש צווחת ואל עמי ידו גורל, אמר לו הב"ה רשע בן רשע גורלך עולה ליצלב הפיל פור הוא הגורל עליו נפל הגורל, למה כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים, בתחלה הפיל פיר בימים שנאמר מיום ליום הפיל פור ביום א' בשבת. עמד שרו לפני הב"ה ואמר רבש"ע בי נברא שמים וארץ. ואמרת (ירמיה ל"ג כ"ה) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי.

יש ברית בבשרם שנאמר (בראשית י"ז ט') ואתה את בריתי תשמור, וכתיב והיתה בריתי בבשרכם, ויש ברית בפיהם זו תורה דכתיב (יהושע א' ח') לא ימוש ספר התורה הזה מפיך וגו' ואמרת אם ימדו שמים מלמעלה ויחקרו מוסדי ארץ למטה וגו' וכתיב (ירמיה ל"א ל"ו) גם זרע ישראל ישבתו מהיום גוי לפני כל הימים ורשע זה רוצה לאבדם עקור שמים וארץ תחלה ואח"כ אתה מכלה אותם. הפיל פור ביום שני עמד שרו לפני הב"ה ואמר רבש"ע ביום שני הבדלת בין מים העליונים למים התחתונים וכן ישראל מובדלים מהם מאומות העולם הה"ד (ויקרא ב' כ"ו) ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי, ורשע זה רוצה לאבדם הפוך עליונים ותחתונים ואח"כ כלה אותם, יום שלישי הפיר פור עמד שרו לפני הב"ה ואמר רבש"ע יום ג' בו נבראו זרעים וישראל מפרישין מהן תרומות ומעשרות ובו נבראו אילנות וישראל מקלסין לפניך בהם, הה"ד (שם כ"ג ט') ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וגו' ובו נקוו המים לים ולישראל נגזרו י"ב גזרים בים. ועכשיו אם ישראל בטלים אנו היאך קיימין. יום רביעי הפיל פור ועמד שרו לפני הב"ה ואמר רבש"ע יום ד' בו נבראו המאורות להשתמש לאורן של ישראל הה"ד (ישעיה ס' ג') והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה זרחך, ובו נבראו הככבים ובניך נמשלו לככבים אם תאבדם היאך אנו קיימים, הפיל פור ביום חמישי עמד שרו לפני הב"ה ואמר רבש"ע יום ה' בו נבראו בהמות ועופות ומהם צוית להקריב קרבנות ובהם אתה מכפר ומתרצה לבריות. ואם הם בטלים מי מקריב קרבן. הפיל פור ביום ששי עמד שרו לפני הב"ה ואמר רבש"ע יום ו' בו נברא אדם וקראת לבניך בשמו הה"ד (יחזקאל ל"ד ל"א) ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם, ואם אתה מבקש לעוקרם עקור כל האדם ואח"כ שלוט בהם, ביום שבת הפיל פור עמד שרו לפני הב"ה ואמר רבש"ע וכי שבת בי נגמרו כל מעשיך הה"ד (בראשית ב' ג') ויכל אלהים ביום השביעי וגו' וכתבת ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם, ואם אתה מבקש לעקור אותם עקור את השבת ובטל אותה ואחר כך אתה עוקר אותם, כיון שראה אותו רשע שאין הגורל נופל בו בימים חזר לחדשים, התחיל ניסן ועלה בו זכות פסח. באייר זכות פסח קטן וזכות המן שניתן להם לישראל בט"ו בו. בסיון זכות התורה. בתמוז זכות הארץ, ועוד למה לא עלה הגורל בתמוז ואב שאמרו לפני הב"ה רבש"ע דיינו פורעניות שאירעו בנו לבניך, בתמוז ה', באב ה', עלה אלול זכות החומה של ירושלים בו, הה"ד (נחמיה ו' ט"ו) ותשלם החומה בעשרים וחמשה לאלול, וגם זכות מעשר בהמה כההיא דתנינן תמן (ר"ה פ"ק) באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה, עלה בתשרי זכות שופר כפור ורגלי' עלה במרחשון זכות שרה אמנו שבו מתה. כסליו זכות חנוכה, עלה טבת זכות עזרא הה"ד ויעשו כן בני הגולה, ויבדלו עזרא הכהן

וגו' ויכלו בכל אנשים ההושיבו נשי' נכריות, עלה שבט זכות אנשי כנסת הגדולה בכ"ג בו נתקבצו כל ישראל על פלגש בגבעה ועל פסל מיכה. עלה ר"ח אדר ולא מצא בו שום זכות התחיל לרשע לשמוח חזר בדק במזלות. טלה זכות דפסח. הה"ד (שמות י"ג ב') איש שה לבית אבות שה לבית, שור מצא בו זכות יוסף שנקרא שור הה"ד (דברים ל"ג י"ז) בכור שורו הדר לו, וזכות קרבן שנאמר שור או כשב או עז כי יולד, תאומים נמצא בו זכות פרץ וזרח שנא' תאומים הה"ד (בראשית ל"ח כ"ז) והנה תאומים בבטנה, אריה זכות דניאל שהיה משבט הנקרא אריה שנאמר (שם מ"ט ט') גור אריה יהודה. בתולה זכות חנניה מישאל ועזריה שהם דומים לבתולה שלא ידעה איש אלא בעלה כך הם לא שינו אלהיהם ודתיהן והחזיקו ביחודן מאזנים זה איוב שנאמר (איוב ו' ב') לו שקול ישקל וגו' במאזנים ישאו יחד, עקרב זה יחזקאל שנאמר (יחזקאל ב' ו') ואל עקרבים אתה יושב, קשת זה יוסף שנאמר (בראשית כ"ז י"ז) ותשב באיתן קשתו, גדי זה יעקב שנאמר ואת עורות גדיי העזים, דלי זה משה שנאמר בו (שמות ב' י"ט) וגם דלה דלה לנו. בא לו מזל דגים שהוא משמש בחדש אדר ולא מצא בו זכות ושמח מיד ואמר אדר אין בו זכות ומזלו אין בו זכות ולא עוד אלא שבאדר מת משה רבן, והוא לא ידע שכ"א באדר מת משה וכ"א באדר נולד משה, ואמר כשם שהדגים בולעים כך אני בולע אותם אמר לו הב"ה רשע פעמים נבלעים פעמים בולעים ועכשיו אותו רשע נבלע מן הבולעים א"ר חנן הה"ד ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם, א"ר תנחומא ולא דבר למחות את ישראל אלא כך דבר כי מחה אמחה את זכר עמלק ע"כ, והנה המאמר הזה מבואר נגלה היותו גדול בב' חלקיו הכמות והאיכות הגם כי יש שנוי דברי' רבים בילקוט (סימן תתרנ"ג) ובלקח טוב. וגם הה"ר יוסף יחייא ז"ל העתיקו באופן מתחלף מכל אלה בקצת מקומות' ולכן ראיתי ראשונה להעיר עליו ההערות הראויות להתעורר בו, הן כוללות מקיפו' בכלל המאמר, הן חלקיו' בפרטיו מהענין והלשון:

ואציע הצעות מצטרכות להבנתו ואח"כ אפרשנו כיד אלהי הטובה עלי. וההערות הכוללות הלא הנה, א' אחרי שלא מצא מקום בימים איך מלאו לבו לבקש בחדשים, והנה החדשים הם קבוץ הימים ואם יפול הגורל בחדש מה אם יהיה ביום א' מהשבוע יעמוד שרו כנגדו וכן ביתר הימים, והוא מבואר נגלה מאד. ויותר זר מזה מה שבדק במזלות אחרי כן. והנה המזלות שולטים בחדשים ואם בהם לא מצא מקום היאך ימצא במזלות, ב' כנראה כי בכל חדש עלה הגורל להומם לולא הזכות הנמצא בי וכן בכל מזל כנראה מדבריו וזה בתכלית הזרות שלא ימצא לא חדש ולא מזל שלא יורה עליהם רעה עד שיצטרך למלאך מליץ להנצל ממנו, וההערות אשר מהלשון רבו כמו רבו, א' מ"ש

היאך אני שולט בהם הריני מפיל גורלות והשאלה אינה ממין ההסכמה כי השאלה היא על אופן המעשה היאך יהיה כנראה מדברי היאך אני שולט בהם. וההסכמה היא על הזמן והוא דבר הגורלות מיום ליום ומחדש לחדש, ב' צווחת רוח הקדש ואל עמי ידו גורל זר וידו חלקתה להם על רב עונ' כדאיתא במדרש בילקוט (סימן תתרנ"ד) א"ר יצחק בר נפחא בעלילה גדולה בא המן על ישראל שנאמר ובמלואת הימים האלה עשה המלך לכל העם הנמצאים בשושן, אין העם האמור כאן אלא ישראל אמר המן לאחשורוש אלהיהם שוינא זמה הוא העמד להם זונות ועשה להם משתה וגזור שיבואו ויאכלו וישתו ויעשו כרצונם שנאמר לעשות כרצון איש ואיש מי שירצה יבא ומי שלא ירצה לא יבא כדי שלא יהא פתחון פה למדת הדין לומר בעל כרחם הביאו, עמד מרדכי ומיחה ביד', הניחו דברי מרדכי והלכו לאותו משתה י"ח אלף ות"ק מיד עמד המשטין והשטין עליהם ואמר לפני הב"ה רבש"ע עד מתי תתדבק באומה זו שהם מפרישים עצמם ממך אבד אותם בזמן הזה, א"ל תורה מה תהא עליה א"ל רבש"ע תסתפק בעליונים, אף הב"ה השוה דעתו באותה שעה אמר הב"ה אומה זו שבשבילה רבות אנחותי בכל יום אשביתה מאנוש זכרם. מיד אמר הב"ה הביאו לי אגרות ואכתוב עליהם כליה, מיד הלך השטן להביא מגלה, כשראתה תורה כך צאת לפניו בבגדי אלמנות ונתנה קולה בבכי ולקול בכיתה צעקו מלאכי השרת שנאמר (ישעיה ל"ג ו') הן אראלם צעקו חוצה, אם ישראל בטלים אנו למה צריכים בעולם כיון ששמעו חמה ולבנה כך חגרו שקים ונתנו קולם בבכי שנאמר (יואל ב' י') שמש וירח קדרו ושמים וארץ נתאבלו, שנאמר אלביש שמים קדרות, ואמרו יבטלו ישראל שיחזרו ממקום למקום ללמוד תורה. ומשתעבדים על השבת ועל המילה ועל המצות וכו', הנה מבואר נגלה כי זאת מאת ה' צבאות יצאה וכבר גמר אומר מרע"ה שאם בדם היא חתומה מה שהיה הוא. וכמו שעוד יבא המאמר כלו וביאורו בס"ד בפסוק ומרדכי ידע את כל אשר נעשה כי שם ביתו, ואחרי שכן הוא והמן שליח רוח הקדש הוא מאי ואל עמי ידו גודל, ג' מי הכריחם לפרש הכתוב בדרך רחוקה וביאור רש"י והראב"ע והמפרשים פה אחד הוא הנכון והקרוב כי הכתוב מפרש מהו פור ואמר שהוא הגורל ביען פור הוא לשון פרסי, ומזה תראה דחק בעל ספר חותם תבנית שכתב שפור הוא מלשון פור התפוררה הארץ והוא מבואר הביטול כי פור הוא לשון פרסי איננו לשון הקדש, יגיד עליו רעו בחדש הראשון הוא חדש ניסן כי הוא חדש ניסן ביאור החדש הראשון, ד' אומרו הוא הגורל עליו נפל הגורל מה ענייננו והנה הוא מפיל גורל על עם בני ישראל באי זה חדש יוכל להם מה ענין עליו נפל הגורל, ה' אומרו למה כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים, שאלת למה קשה עד מאד. ואם הוא מבקש לאבד עם

ישראל על אשר מרדכי לא יכרע ולא ישתחוה לו מה זו שאלה למה אדרבה למה יסכים הוא יתברך בזה, והתשובה בלתי מובנת כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים ואם היה אומר כי לא ינוח גורל הרשע על הצדיקי' הי' הדבר טוב וישר, ו' אומ' יש ברית בבשרם וכו' ויש ברית בפיהם וכו' ואמרת אם ימדו שמים וגו' כל זה למה והיות' מתייחס לענייננו הלא הוא פסוק אם ימדו שמים, ומה לו לכל האריכות הזאת, ואפשר שהוקשה זה להה"ר יוסף בן יחייא ז"ל לכן קצר ואמר יום שנבראו שמים וארץ ובשביל ישראל נבראו וכאומרו אם לא בריתי שמים וארץ ולא נמצאה גירסא זו אצלנו, ז' אומרו וכתיב והיתה בריתי בבשרכם מאי וכתיב ודי והותר ואתה את בריתי תשמור ולעג הוא לומר כי לפי שזה בא בלשון פרטי לאברהם לבדו כי לכן הביא פסוק והיתה בריתי בבשרכם דא"כ לכתוב האי ולשתוק מן הראשון דבכלל מאתים מנה, ח' מאמר שרו של יום שלישי ובו נקוו המים לים ולישראל נגזרו י"ב גזרים בים קשה מה זו טענה והלא זה הוא חסד שעשה עמהם לא זכות שלהם כמו וישראל מפרישין מהן תרומות ומעשרות וישראל מקלסין לפניך בהן, ט' למה לא סדרם כסדר הבריאה כי בתחלה נאמר יקוו המים ואח"כ תדשא. י' מאמר יום רביעי בו נבראו המאורות להשתמש לאורן של ישראל בלתי מובן כי היכן מצינו שהמאורות ישתמשו לאורן של ישראל והראיה שהביא מוהלכו גוים לאורך קשה מהכנ, ובילקוט (סימן תתרנ"ד) כתוב ברביעי שמש בגבעון דום, וזה דבר נאות כי נתקדש שם שמים שם, וטוב ממנו במדרש לקח טוב אמר לפניו רבש"ע בי נבראו שמש וירח וככבים וישראל נמשלו בהם שנאמר (בראשית ל"ז ט') והנה השמש והירח ואחד עשר ככבים משתחוים לי, וכן העתיק הה"ר יוסף יחייא ז"ל, י"א מ"ש באייר וזכות המן שנתן להם לישראל ובשלמא פסח קטן ניחא כי הוא מעשה יעשה ישראל לעבוד את ה' אשר לא עבדו במועדו מחמת אונס, זה ראוי להגן בעדם, אבל ירידת המן היא חוב שהם חייבים עליו ומה זו הלצה, י"ב בתמוז זכות הארץ בלתי מובן, והה"ר יוסף יחייא ז"ל כתב ז"ל ומצא בתמוז תשועת יהושע וניצוחו לאדוני בזק וזולתם מהמלכים, ולא ידעתי מנין לו. י"ג במרחשון אמר שעלה זכות שרה אמנו שבו מתה, מה זה זכות והלא הוא שמח שעלה באדר על שבו מת מרע"ה ואי מיתת צדיקים מכפרת יהיה בזה ובזה, ולמה לא הביא מיתת אהרן ומרים בניסן ויהיה כמו כן סניגרון לניסן כמ"ש באייר זכות פסח קטן וזכות המן, ובאלול זכות החומה. וגם זכות מעשר בהמה. י"ד מ"ש בכסלו זכות חנוכה, והלא זה לא היה עדיין כדברים האחרים שהביא שכבר קדמו, וקשה מזה למדרש לקח טוב שאמר זה על כסליו וטבת, והה"ר יוסף יחייא ז"ל דבר טוב ומצא בכסליו וטבת שנצחו סיחון ועוג ושנקהלו כל ישראל וביאר להם משה רבם כל התורה

ע"כ, אלא שלא ידענו מנין לו, ט"ו מ"ש בשבט שנתקבצו כל ישראל על פלגש בגבעה ועל פסל מיכה, תמוה עד מאד דהא אמרינן בגמרא (סנהדרין פי"א) תניא רבי נתן אמר מגרב הוא מקימו של מיכה לשילה ג' מילין והיה עשן המערכה ועשן פסל מיכה מעורבים זה בזה, בקשו מלאכי השרת לדוחפו אמר להם הניחו לו שפתו מצוייה לעוברי דרכים. ועל דבר זה נענשו אנשי פלגש בגבעה אמר להם הקב"ה בכבודי לא מחיתם על כבוד בשר ודם מחיתם ע"כ, ופרש"י ועל דבר זה על פסלו של מיכה שלא מיחו ישראל בידו נענשו אנשי פלגש בגבעה שנפלו ביד בנימין והרגו מהם ארבעים אלף, וענין בכבודי לא מחיתם וכו' כמו כן נכתב בפרקי רבי אליעזר (פרק ל"ט), ומכל זה הקושי מבואר מ"ש כאן שנתקבצו על פלגש ועל פסל מיכה, ועוד יקשה על מ"ש בדבר פלגש בגבעה. כי על הדבר ההוא קדשו צום כמו שכתוב בטור אורח חיים (בהלכות תענית) בשם בה"ג ופה נדרש לזכות, י"ו מה זה שבקצת מקומו' אמר שנא' ובקצתם הה"ד. ולבא אל ביאור המאמר צריך אני להציע הצעות, ההצעה האחת כתב הה"ר יוסף יחייא ז"ל בביאור המגלה ז"ל, ולהיותו יועץ וחכם חרשים חשב בדבר וזכר כי היהודים היו כמאז עם ה' ובכחו הגדול השמידו עם עמלק ולכן הראשון מאבותיו בקש דרך ללחום את מושל ישראל ואלהיו כאשר עשו בצאת בני ישראל ממצרי' אשר יצאו עליהם למלחמה עם בחירי עם אשר כפי מזלם היו נגזרים לחיים בשנה ההיא ולכן נאמר ויחלוש יהושע ולא נאמר ויהרוג עכ"ל, ודברים הללו של בחירת עמלק עם נגזרי' לחיים בשנה ההיא ודבר ויחלוש יהושע מצאתיו אל הה"ר בחיי ז"ל בביאור התורה אבל לא מצאתיו לא בגמרא ולא במכילתא ולא בשום מדרש מהנמצאים אצלנו, אדרב' מצאתי בספר הילקוט הנקרא שמעוני ובספר הילקוט הנקרא תלמוד תורה בשם פסיקתא כלשון הזה, ויחלוש יהושע, רבותי' אמרו הפיל עליהם גורלות כהא דתנן מטילין חלשים על הקדשים, וכתיב (ישעיה ל"ד י"ח) חולש על גוים, ד' שמות נקראו לגורל. חלש, פור, גורל, חבל, ובכלן לקו בני עשו בחלש לקה עמלק שנאמר ויחלוש יהושע, בגורל ובפור לקה המן שנאמר הפיל פור הוא הגורל, בחבל עתיד ללקות אדום שנאמר (הושע י"ג י"ג) חבלי יולדה יבואו לו ע"כ, הנה ביארו תיבת ויחלוש לשון גורל ואף כי לא יצדק תיבת גורל עם תיבת את ולא נמצא כי אם עם תיבת על שני השעירים גורלות ויפלו גורלות על יונה, אפשר שנאמר לקיים דבריהם ז"ל שתיבת את עמלק כמו על וכן ביאר הרד"ק והקטר אותו במלכים כמו עליו וכן תרגם יונתן בן עוזיאל וגם כי שם כתוב בחירק הנה משמעו ושרשו את והכינוי גרם לו השינוי והוי כמו אותו בחולם והוא מגזרת את, אבל המאמר הזה קשה להולמו. וזה כי הגורל לא יצדק כי אם בשנים או זה או זה. וכמ"ש ז"ל בתנחומא אמר עכן ליהושע מה

אתה מפיל גורלות ביני ובין ביתי, אף אני מפיל גורל בינך ובין פנחס אם לא יעלה הגורל על שניכם אף אני מאמין, ובגמ' (סנהדרין פ"ה) אמר ליה עכן יהושע בגורל אתה בא עלי, אתה ואלעזר הכהן שני גדולי הדור אתם, אם אני מפיל גורל על אחד מכם הוא נופל ע"כ, ואחרי שכן הוא מי יתן ואדע היאך הפיל יהושע גורלות על עם עמלק מי היה החלק האחר, וגדולה מזאת כי אין הפלת והשלכת הגורלות אלא על הדבר הבלתי נודע או מסופק האם נאמר שהיה מסופק יהושע בדברי רבו שאמר לו צא והלחם בעמלק. והנה הוא ואהרן וחור עמו בתפלה ומסתמא ששאר בני ישראל לא היו אוכלים וחוגגים כי גם שופכים תפלה, האם בכל זה היה מסופק יהושע והיה תוקע עצמו על דבר הגורלות זה זר עד מאד ומוקצה מהדעת ומה שיש בידי לישוב המאמר הזר הזה הוא כי כוונת הפלת הגורל אינה ספק חלילה אבל היה זה לסבות, א' למדוד להם כמדתם ולבא עליהם בכלי מלחמתם והדבר משום הא דאמרינן במדרש תנחומא וז"ל ויהי ידיו אמונה עד בא השמש שהיו מחשבים את השעות באסטרולוגיא"ה מה עשה משה העמיד גלגל חמה ולבנה ועירב שעותיהן שנאמ' (חבקוק ג' י') שמש ירח עמד זבולה וגומ' וכתיב (שם ג' ט') נתן תהום קולו רום ידיהו נשא, וכוונתם כי מרע"ה כאשר היו בני ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדים לבם לאביהם שבשמים היו מתגברי' כדאיתא בגמר' (ר"ה פ"ג) ודכוות' במכילתא ובמדרש תנחומא, וטעמם כי טוב דאם לא כן למה יניח משה ידיו אחר שבסבת זה וגבר עמלק אלא ודאי שהיתה סבה מגעת הרמת ידיו כשמסתכלי' כלפי מעלה ומשעבדים לבם לאביהם שבשמים כי לא היה מספיק ההסתכלות כלפי מעלה אלא ההשתעבדות שהיו תולים ונושאי' עיניהם לאביהם שבשמי' ומשעבדי' לבם לעבודתו ובכן היה כח בידי משה להיותם נשואות, ואז וגבר ישר' וכשלא היו עושים כך רפו ידי משה ואז וגבר עמלק כאשר ראה מרע"ה כי אין ישראל קיימים ונאמנים בדבר הוצרך להעמיד גלגל חמה ולבנה לערבב להם את השעות כי השעות הנן עומדות כפי מעשה התחתונים בני ישראל וכאשר היו מסתכלים ומשעבדים לבם אז היתה עת טובה וגבר ישראל וכאשר היו מסיחים דעתם מזה אז התגברה עת רעה וגבר עמלק ולכן ויהי ידיו אמונה כלומר שהיו ידיו באמונה כי כשהיו זוכים במה שמשעבדים לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים ואז ירים משה ידיו, וכאשר היו מסיחי' דעתם רפו ידיו של משה ואז וגבר עמלק, עד שהוצרך להעמיד גלגל חמה ולבנה כדי שלא תעמוד להם השעה, ואז מפיל עליהם גורלות פעם יעלה הגורל על ראשי גבוריו פעם על אשתו ובניו פעם על חיילות שעמו וכהא דאמרינן במכילתא. ויחלוש יהושע וגו' ר' יהושע אמר ירד וחתך ראשי גבורים שעמו עומדים בשורות המלחמה, ר' אלעזר אמר בו לשון נוטריקון ויחל

וישכר, עמלק בשמעו את אלו אשתו ובניו, עמו אלו חיילות שעמו. וכשהוא אומר ואת אלו חיילי' שעם בניו ע"כ, ומזה הדבר מבואר. נ"ל ויחלוש וישבור. עמלק כמשמעו' את אלו אשתו ובניו, עמו אלו חיילות שעמו וכשהיא אומר ואת אלו חיילי' שעם בניו, וראה והפלא ממה שכתוב בשערי בינה אל הה"ר אליעזר מגרמישא זלה"ה איתא התם בחר לנו אנשים שנולדו באדר שני שאין כשפים שולטים בהם שאין הכשפים שולטים אלא על אותם שנולדו בי"ב חדשי השנה וכל מעשי עמלק היו ע"י כשוף ע"כ ואחרי שעם בני ישראל בעת ההיא אינם מוכנים כנרא' מדבר היש ה' בקרבנו אם אין, ויבא עמלק הוצרך מרע"ה לנהלם ע"פ דרכם ולהשתדל ע"פ המערכה שלא ישלוטו בהם כשפים, ואחרי שהוכנו קצת כשהיו משעבדים לבם לאביה' שבשמי' בקצת עתי' היה לו יכולת לכעמיד גלגל חמה לצרכם. עוד טעם שני לגורלות דבר דבור על אופניו, והוא מה שבא בספר הזוהר בפרשתו של עמלק וז"ל ויחלוש ויהרוג מיבעי ליה. אלא ויחלוש כמה דאיתמר חולש על גוים יהושע הוה חולש עלייהו וההוא חרב נוקמת נקם ברית קטיל לון דכתיב לפי חרב כמה דאיתמר. א"ר יוסי עמלק עמין אוחרנין אייתי עמיה וכלהו דחילו לקרבא בהו בישראל בר איהו ובגין כך יהושע הוה חולש עלייהו ע"כ, ודברים הללו מתבררים מתוך דברי המכילתא איתא התם, ויבא עמלק שבא בעצה מלמד שכנס כל אומות העולם ואמר להם בואו וסייעוני על ישראל, אמרו ליה לא נוכל לעמוד כנגדן. אמר להם בואו ואתן לכם עצה מה תעשו. אם הם ינצחוני ברחו לכם, ואם לאו בואו וסייעוני על ישראל לכך נאמר ויבא עמלק שבא בעצה ע"כ, ומעתה הנה הדברים אשר היו רחוקים מהדעת בתחלה הנם דברי צדיקים כי אחרי שבאו חיילות אחרות עמו כדברי המכילתא, והאחרים עמדו מרחית וייראו מגשת אליהם צריך גורל יודיע מי הם מאנשי עמלק להפילם בחרב ה' כמו שנאמר ומזה טעם ולא ירא אלי"ם כטעם לשד השמן שהיו שם מאומות העולם ותהי יראת אלהים על פניהם והוא לא ירא אלהים. ומזאת ההצעה יצא לנו דבר הגורל כי אחז מעשה אבותיו. אלא שעמלק לא היתה כוונתו לעשות בהם כליה. כי הוא ידע מתי שוא מתי מספר הם הבאים עמו וגם כי נלוו גוים רבים אליו לא באו לתקוע עצמם על הדבר רק אם יראו סימן והוא והם יודעים כי עם בני ישראל רב ועצום והולך לפניהם ה' אבל היתה הכוונה ההתפארות אשר מלאו לבו לעלות עליהם למלחמה בהיותם יוצאים ממצרים ביד רמה וה' הולך לפניהם בעמוד אש ועמוד ענן, וכן אמרו ז"ל בפסוק (דברים כ"ה י"ח) אשר קרך בדרך, רבנין אמרין הקירן לפני אומות העולם, לאמבטי רותחת שלא היתה בריה יכולה לרדת בתוכה בא בליעל אחד וקפץ לתוכה אעפ"י שנכווה הקירה בפני אחרים. כך כיון שיצאו ישראל ממצרים נפלה אימתן

על כל אומות העולם, אז נבהלו אלופי אדום וגו', תפול עליהם אימתה ופחד, וכיון שבא עמלק ונזדווג אליהם אעפ"י שנטל את שלו מתחת ידיהם הקירן בפני אומות העולם ע"כ, הנה מבואר נגלה שכבר חשש שלא יוכל להם, וממאמר המובא למעלה ממה שיעץ לאומות העולם אם ינצחוני ברחו מבואר מאד כי כוונתו להשפיל כבוד ישראל, ואחרי שזאת היתה כוונתו הוצרך לחפש עם שלא ימותו באותה שנה כדי שישאר הדבר מעויין לא נוצח ולא מנוצח, לא כן המן הרע הזה כי כוונתו לעקור את הכל מנער ועד זקן טף ונשים לכן הוכרח לראו' שהמערכה תנגדם כדי שיוכל להם, ואחר שיגעתי בדבר הזה מה שראיתי זכיתי ומצאתי בספר ילקוט נביאים (סימן תקס"ד) בחבקוק הנביא דבר זה בסגנון אחר וז"ל כתיב והיה כאשר ירים משה ידו וגו', ר' יהושע אומר כשפן גדול היה עמלק ומה היה עושה היה מעמיד בני אדם ביום גינוסיא שלו לומר לא במהרה אדם נופל ביום גינוסיא שלו, מה עשה מרע"ה ערבב את המזלות הה"ד (חבקוק ג' י') שמש ירח עמד זבולה וכתיב רום ידיהו נשא ע"כ, וביאור גינוסיא הולדת כדמתרגמינן יום הולדת את פרעה יום גינוסיא של פרעה, ובירורן של דברים שהשתדל לבקש אנשים שנולדו באותו יום שילחם עם ישראל שלא במהרה אדם נופל ביום גינוסיא שלו, ויראה טעמו של דבר אחר שכל מציאו' הוא טוב אין מן הראוי שיעדר ביום שנמצא, ומן הראוי שנחקור על מה שמצאנו הפך זה בגמרא (ר"ה פ"ק סוטה פ"ק קידושין פ"ק) שדרשו בפסוק בן מאה ועשרים שנה אנכי היום שאין ת"ל היום ומה ת"ל היום, היום מלאו ימי ושנותי ללמדך שהב"ה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחדש לחדש שנאמר (שמות י"ז י"א) את מספר ימיך אמלא. ומזה יראה שהוא טוב כשנפטר ביום שנולד ואומר ב' דברים בישוב זה א' דיקא דקאמר לא במהרה אדם נופל ביום שנולד ולא אמר מת ונופל לחוד ומת לחוד כי המיתה אחרי שהוא תיקון גדול וכדאמרינן והנה טוב זה חיים מאד זה מות ב"ר (פרשה ע"ט) מן הראוי שתהיה ביום שנולד אחרי שזה מציאות וזה מציאות טוב ממנו, אמנם הנפילה בחרב וכיוצא לא כן. תשובה שנית הא בישראל הא באומות העולם תדע דהא אפי' בישראל לא אמרו אלא בצדיקים שהב"ה יושב וממלא שנותי' של צדיקים והטעם מתבאר מתוך תשובה ראשונה מושג במעט עיון. ונחזור לענין כי המתברר מזה המאמר בבקשת עמלק לא היה שלא ימותו באותה שנה כמו שקדם אלא שיהיו רחוקי' ממות באותו היום מטע' שנולדו בו ולזה הי' צריך למדת אסנורולוגיא"ה לדעת מזל הצומח באותו היום, ולדעת באיזו שעה מהיום היה צריך לכישוף ולכן קראו כשפן, ואיך שיהיה נתאמת כי בקש אנשים מיוחדים למלחמה וזה מאותות השמים, ולמעלה בסוף ביאור פסוק איש יהודי כתבנו דברים נפלאים בשם

הה"ר אליעזר מגרמישה זלה"ה בפסוק ויחלוש יהושע וגו' דרוש אותם משם ותעלוזנה כליותיך, ההצעה הב' כבר הקדמנו כי על הרוב הגזירה הכוללת תנצח הפרטית, ולכן איש אשר נגזר עליו להאריך ימים אם יבא בספינה אשר נגזר עליה להשבר בלב ים ימות גם הוא כאחיו ולא תצילהו גזרתו הפרטית, והנה חגי זכריה ומלאכי ויחזקאל נביאי ה' והחרש והמסגר אשר לא נהנו מסעודתו של אותו רשע ולא השתחוו לצלם של נבוכד נצר ולא לצלם המן, ואף גם זאת נכנסו בגזירה הכוללת את כל היהודים לולי ה' שהיה לנו. עד שבהפליא ה' לעשות טוב וחסד עם יהושע וכלב אמר שלא יכנסו בגזירה הכוללת, וזה טעם וכל מנאצי לא יראוה (במדבר י"ד כ"ג) אם אתם תבואו אל הארץ וגו' כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון וגו', ומזאת ההצעה יצא לנו ענין הסתכלות בחדשים אחר שביקש בימים ולא מצא, לומר אם הגזירה הכוללת את החדש תנצח הפרטית. והנה יום ד' שבו נבראו המאורות והככבים וישראל נמשלו בהם וכמ"ש שרו של יום ד' אף גם זאת חרב הבית בו ראשונה ושנייה כפי קבלתם ז"ל בערכין (פ"ב) ואמרינן בגמרא (תענית פ"ד) אמר רב פפא הילכך בר ישראל דאית ליה דינא בהדי גוי לישתמיט מיניה באב דריע מזליה, ולימצי נפשיה באדר דבריא מזליה, ואע"ג דאמרינן בגמרא (שם) אמר רשב"ג לא היו להם ימים טובים לישראל כט"ו באב וכיום הכפורים וכו' שבהם בנות ירושלים יוצאות וכו', ועל ט"ו באב אמרינן בגמרא (שם) יום שהותרו שבטים לבא זה בזה, יום שהותר שבט בנימין לבא בקהל, יום שכלו בו מתי מדבר, יום שבטל הושע בן אלה פרוסודיות שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל, יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה, ובכל זאת אמרו לישתמיט מיניה שהכולל נוצח הפרט, והנה בז' באדר מת משה, ועל הא דאמרינן בגמרא (תענית כ"ד) אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב, כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה כך משנכנס אדר מרבין בשמחה, ופרש"י משנכנס אדר ימי ניסים היו לישראל פורים ופסח ע"כ, והנה בא' בניסן מתו נדב ואביהוא, ובי' בו מתה מרים ונסתלקה הבאר, ובכ"ו בו מת יהושע בן נון. ואמר דלימצי נפשיה בהדי גוי משום דבריא מזליה, אלא שהוא מהטעם הנאמר, ומזה ידענו דבר החדשים אחר הימים כמדובר, וכן לענין המזלות המובא שם, ההצעה הג' כוונת המליצי' בעד ישראל הלא היא שלא יפול הגורל בא' מהם בשום פנים אפי' שתהיה. סבה חזקה לזה. והוא ע"ד מ"ש במדרש תנחומא (פרשה כי תבא) אמר רב אדא רמ"ח מצות עשה יש בתורה כמנין אברים שבאדם שבכל יום ויום צווחין על האדם עשה אותנו שתחיה בזכותנו ותאריך ימים, ושס"ה מצות לא תעשה כמנין ימות החמה שבכל יום ויום שחמה זורחת עד שהיא שוקעת צווחת ואומרת לאדם גוזרני עליך כמי

שהגיע ימיך ליום הזה אל תעבור בי את העברה הזאת ואל תכריע אותי ואת כל העולם כלו לכף חובה ע"כ, הנה שרע ומר על היום שיתקצרו ימיו של אדם כשם שיהיה רע ומר בעיניהם אבדן המין רב ועל כן כל אחד מתחנן שלא תארע תקלה בו. ועל מה שהיה אפשר מדי יום ביומו או חדש בחדשו לתלות בו תקלה תחייב הרעה ההיא כל א' וא' מזכיר זכות מקביל לחובה ההיא וכמו שיתבאר בס"ד, ואחר ההצעות האלה הנני בא לבאר המאמר, תני כשאמר המן לאבד את ישראל אמר היאך אני שולט בהם. ביאורו אחרי שהוא היודע דבקות עם זה באלהיו ואהבתו אליהם עד שהנוגע בהם כנוגע בבת עינו, אמר היאך אני שולט בהם כמתמיה על עצמו היאך מלאו לבו לעשות כן, וביאור היאך אני שולט איך אפשר שאני אשלוט בהם אחרי שהם כ"כ נאהבים ממנו, לכן אני רוצה להפיל גורלות כי אם באיזה יום או באיזה חדש ימצא בהם עון אשר חטא בו ינתק החוט החורז אותם עמו, יפול הגורל עליהם לינתן בידי, והן לא יפול הגורל עלי. ואז אשמט מהם באותו היום או באותו החדש כענין באב לעם בני ישראל לשתמיט מיניה דריע מזליה, לא שישאל באיזה דרך יוכל להם ושיפיל עליהם גורל באיזה יום או חדש יפלו כי זה נמנע כמו שבא בהערות המאמר אלא דבר היאך וכו' הוא תמהון לבב, ודבר הגורלות הוא שגעון כתוקע עצמו לנצח או להיות מנוצח. ורוח הקדש צווחת ואל עמי ידו גורל, תרעומת רוח הקדש על אשר עלה על לבם לידות גורל אל עם בני ישראל כי אם הם חטאים לפניו בניו הם והוא ייסרם כאשר ייסר איש את בנו, לא שהם יעשו הדבר כאלו הם העושים דומה למ"ש (דברים ל"ב כ') פן יאמרו ידינו רמה ולא ה' פעל כל זאת, וראה אימות זה כי לא אמר ועל עמי ידו גורל כמו ועל נכבדיה ידו גורל רק ואל עמי ידו גורל כאלו אין הגורל עולה עליהם, א"ע, הפיל פור הוא הגורל עליו נפל הגורל, הוקשה להם שאם הוא הגורל הוא פי' פור כמו שביארו המפרשים היה לו לומר הפיל פור הוא גורל שאז היה נראה כי הוא מפרש מהו פור כמו בחדש הראשון הוא חדש ניסן ולא אמר הניסן ואחרי שאמר הוא הגורל יראה שהוא מוסב למפיל הגורל ואמר שעליו נפל הגורל, ועוד שהיה לו לומר בהפך הפיל גורל הוא הפור. כי כן דרך המקרא לומר את של קדש תחלה ואחרי כן של חול, כמו בחדש הראשון הוא חדש ניסן. כי הראשון הוא קדש וניסן הוא משמות החדשים אשר העלו עמהם, וכן בחדש העשירי הוא חדש טבת. וכן בזכריה (זכריה א' ו'). ביום עשרים וארבעה לעשתי עשר חדש הוא חדש שבט, וכן (שם ז' א') בארבעה לחדש התשיעי בכסליו. הנה בכלם הקדים של קדש תחלה. ופה עשה בהפך, ועוד הוקשה להם כי לא פורש במקרא משפט הגורל מה היה ועל מי היה כי לא אמר רק שהפיל המפיל הגורל לפניו מיום ליום ומחדש לחדש ולא נודע מה היה מהגורל.

ולכן ביארו הוא הגורל על המן כי אחרי שהוא נכנס עמהם בגורל כמדובר לא נפל בכל החדשים הגורל כי אם עליו שהוא יפול לפני עם בני ישראל וזהו הוא הגורל, והוא ביאור נפלא בכתוב, ועוד יבא ביאור אחר בלפני המן להלן בפסוק אם על המלך טוב, במאמר ארוך יבא שם בס"ד ובשערי בינה, הפי"ל פו"ר הו"א הגור"ל, גי' המ"ן והוא פרפרת נאה לענין, ועוד שם הפי"ל פו"ר הו"א הגור"ל, גי' זה"ו שמש"י הסופ"ר הוא הפיל הגורלות. ועוד שם הפל פור חסר, כי עשרת בני בני המן ושמשי הפילו גורל כל אחד חדש לראות באיזה חדש יהרגו וכשבא ניסן הפיל המן הגורל וראה שיעל' הוא ובניו ומרוב שנאה לא דקדקו יפה ולא ידעו כי יעלו בתליה, ומששלח מרדכי עד שנתלו היו י' חדשים לכך חסר י' הפיל' שאם היה מפיל הפור ו' ימים קודם לא היה תקנה ש"כ ושיצא ביתא דנא עד יום תליתא לירח אדר דהיא שנת שית לדריוש מלכא לכך כתיב וששון ויקר חסר וא"ו שלא הי' להם ששון מלא ו' שנים יד א' לאחשורו' וה' לכורש עכ"ל א"ע למה כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים שאלת למה, היא מבעל המאמר כי אחרי שעונותיה' סדורים עין הצלם והסעודה כמו שנאמרי א"כ למה קצף על המן וחבל מעשה ידיו, והיתה התשובה כי מדרכיו יתברך לייסר אוהביו על ידו ולא על ידי אחרים, וכן על דעתי (תהלים י"ז י"ג) פלטה נפשי מרשע חרבך שלא יהיה הרשע חרבך. וכן על דעתי (ישעיה י' ה') הוי אשור שבט אפי אשר לא זכו שאיסרם אני אלא שיהיה אסיר שבט אפי והוי ואבוי על זה. וזה שאמר כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים ואפשר שתפורש תיבת על במקום ב' השימוש כמו (בראשית כ"ז מ') ועל חרבך תחיה שהוא כמו ובחרבך תחיה. ונתת אותם על סל אחד כמו בסל אחד, כל ימי חיינו על בית ה' כמו בבית ה', ותיבת ינוח תפורש כמו הנחה שלא יהיה נחת רוח לשבט הרשע בגורל הצדיקים כלומר שלא ישמחו בהפיל על הצדיקים גורל, א"ע הפיל פור ביום א' בשבת לקטרג עליהם על שבטלו את התורה כמו שקדם בפתיחה י' בעצלתים ימך המקרה, וכמו שבא בתחלת מדרש אחשורוש רבתי (בפתיחה) ואין קונה, למה אין קונה, רב אמר שלא הקניתם דברי הברית שאין בכם מי קונה דברי חמשה ספרי תורה מנין של קונה ע"כ, ונ"ל דה"פ מנין התחלת ה' חומשי תורה, כ"א. ב' של בראשית, ו' של ואלה שמות, ו' של ויקרא ו' של וידבר, א' של אלה הדברים, עולים כ"א, וקונה במספר קטן כמו כן כ"א. (קי"ף ה', וא"ו ו', נו"ן ה'. ה"א ה' כ"א, אך קנה היא חסר וי"ו,) עמד שרו לפני הב"ה. ואמר אם לא בריתי יומם ולילה וכו', וביען במקרא זה. יש ב' פירושים לרז"ל או על המילה או על התורה. לכן הביא שניהם, ועל המילה אמר (בראשית י"ז ט') ואתה את בריתי תשמור, וביען שמירת הברית הנה הוא שישמור אות ברית קדש שלא יטמאנו בביאה אסורה ומה גם בנכרית, והם נכשלו

בזה שהעמיד המן זונות, וי"ח אלף ות"ק אכלו ושתו ונתקלקלו לכן הביא וכתיב (שם י"ז י"ג) והיתה בריתי בבשרכם שלא נזכר שם שמירה, וזה הוא על הפושעים, ודבר ואתה את בריתי תשמור נאמר על הצדיקים כי רובו של אותו הדור צדיקים היו כמו שקדם כי על כן אמר יאתה את בריתי תשמור, כי ההנזר וההשמר מלטמאות כגון שבא דבר עבירה לידו ופירש כיוסף ופלטי ובועז נמצא ביחידי סגולה, אמנם דבר המילה כוללת לכלם, ולכן אמר והיתה בריתי בבשרכם לשון רבים כ"ש בדור הזה שרובם היו צדיקים כמו שנאמר, ויש ברית בפיהם זו תורה וכו' ואמרת אם ימדו וגו' (ירמיה ל"א ל"ו) גם זרע ישראל ישבתו מהיות וגו' ורשע זה מבקש לאבדם. עקור שמים וארץ תחלה וכו'. באופן שאין ראוי שיפול עליהם הגורל אחרי שיש ברית בפיהם ואם קצת מהם נתעצלו בתורה יש ויש הרבה מחזיקים בה, (נ"ל משה הם קבלוה ולא אחרים ויעסקו בה) הפיל פור ביום שני, לקטרג עליהם על דבר הסעודה וכמו שהקדמנו בהקדמת המגלה במאמר שאלו תלמידיו לרשב"י דאמר הדבר, (נ"ל משה כי הקדימו זה עם היות כי עון הע"א קדם כדברי הרב מפני כי בסבתו נעור אותו העון.) עמד שרו וכו' ביום שני הבדלת בין מים העליונים וכו' וכן ישראל מובדלים מהאומות ותלונת הרשע רבה על הדבר וכמו שקדם, וכמו שעוד יבא, הה"ד (ויקרא כ' כ"ו) ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי. וזה נאמר על המאכלות ובספרי כל מקום שנאמר לי הרי זה קיים לעולם ולעולמי עולמים ולכן אמר הה"ד כי ביאור הכתוב שיהיו קיימים לעד, ורשע זה וכו', (נ"ל משה, ואם אותם שנהנו חטאו שארית ישראל לא חטאו ומה גם כי לא היה רק הפעם ההיא והצווי מאיסור מאכלות קיים לעולם ולעולמי עד וגם ישראל ראוי שיהיו קיימים וכו') יום ג' הפיל פור. (יום ג' נ"ל משה כי אעפ"י שאכלו מסעודתם ומאכלם אי אפשר שתרמו תרומות ומעשרו' וברכו על כל מאכל ומאכל ועל כן בא) לקטרג עליהם על היותם כפויי טובה בלתי מכירים בחסדיו ית' עמהם, ע"ד אומרם ז"ל לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים וכמו שקדם בהקדמת המגלה בביאור מאמר שאלו תלמידיו. ולכן הליץ בעדם, שישראל מפרישין תרומות ומעשרות כמודים כי מידם היה זה להם. (הגהה נ"ל מידו ית' וכענין הבכורים (דברים כ"ו י') ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי וגו' שחוזר לפרי האדמה, וישראל הם המפרישים אלא אותה שעה לא הפרישו,) ובו נבראו אילנות וישראל מקלסין לפניך בהן. הה"ד ולקחתם לכם כי בזולת זה היתה תיבת לכם מיותרת, וביען דבר אילנות דומה לזרעים לכן סמכם זה לזה, ואח"כ הביא ענין הקוות המים שאיננו כולל רק לשעתו נעשה, וענין תרומות ומעשרות כולל מידי שנה בשנה, ובו נקוו המים והתנה עמהם שיקרע לישראל, (וכן נקוו המים לים ולישראל נגזרו י"ב גזרים

וכו' והם היו סבה לשתפרסם הנס ההיא על ידם) ואמרינן במדרש אכביר. והמים להם חומה, בשעה שירדו ישראל ירד גבריאל עמהם והקיפם ומשמרם כחומה והיה מכריז בין מים למים הזהרו בישראל שעתידים לקבל התורה מימינו של הב"ה, שבשמאלם היה אומר הזהרו באלו שהם עתידים להניח תפילין בשמאל' ולמים שלפניהם היה אומר הזהרו באלו שעתידים שיהיו חתומים לפניהם בברית. ושלאחריהם היה אומר הזהרו באלו שעתידין להראות קשר של תפילין וכנף צציותיהן מאחריהם ע"כ, באופן שבכל הדברים הם מכירים ומודי' בטובה. הפיל פור ביום ד' וקיטרג חילול השם רב ועצום בתת כבודו לאחרים נבוכד נצר. ותהלתו לפסילים המן. והליץ שרו כי בו נבראו המאורות להשתמש לאורן של ישר'. והדבר מה שכתוב בספר הכוזר על אשר תמה המלך ההוא על דבר ישראל אשר בך אתפאר, והשיבו כי הנה השמש מחשיך עיני רואי' בחושבם שהוא אלוה ועובדים אותו ואברהם האיר עיני כלם והראה כי יש לעולם פטרון ובורא באופן כי ע"י ישראל אור המאורות נכר שהוא אור. ועל דעתי זהו אומרו (תהלים ע"ב י"ז) לפני שמש ינון שמו, כי דבר המשיח, יגדיל שמו ית' קודם השמש כי יכירו על ידי המשיח גדולתו ית' בעצם וראשונה ובסבת זה יכירו ענין השמש, באופן שהמאורות בבחינת האמת הנם הולכים לאורן של ישראל אחרי שבסבת ישראל הם קיימים. הפיל פור ביום חמשי וקיטרג מה שנתרחקו ממנו יתברך בסבת מעשיהם רב ועצום, ולכן הליץ המליץ שנבראו בו בהמות ועופות ומהם קרבנות ובהם אתה מכפר ומתרצה לבריות, והכוונה כי הקרבן מקריב הרחוקים ממנו ית' כענין שלום שלום לרחוק ולקרוב למי שהיה רחוק בשביל מעשיו ונתקרב בתשובה כמובא בספר הזוהר פרשת ויקרא, ומהקרבנות מינים שונים, מהם כפרה כחטאות ואשמות, מהם לרצון כתודות ושלמים ופרי החג והדומים, ולכן אמר אתה מכפר ומתרצה לבריות, כי לא כל מכופר מרוצה ודוד אחרי טהרתו מטומאתו שאל (שם כ"א י"ד) ורוח נדיבה תסמכני' שאל על הרצון כי הוא מחל לאבשלום ולא לרצון וכמ"ש (שמואל ב' י"ד כ"ד) יסוב אל ביתו ופני לא יראה, ולכן שאל הוא אל תשליכני מלפניך, ועוד ורוח נדיבה תסמכני, ולכן אמר המליץ כי יש קרבנות לכפר ויש לרצות, (משה נ"ל הקטרוג כי יהיה מה שיהיה אפ"ה חטאו ויענשו, והליץ שמתכפרים בקרבנות וכו', ומתרצים וכו' כמ"ש מר אבא, ומה גם ע' פרי החג כנגד וכו' נמצא הם מקיימים העולם. וא"ת א"ה יקריבו, הנה אינם יודעים סוד הקרבן וז"ש ואם הם בטלים מי מקריב קרבן כי העיקר הכוונ' לא הריגת הב"ח ואפשר גם כן על זכות הקרבן עצמו, וכמ"ש אח"כ במזלות, שור נמצא זכות יוסף שנקרא שור וכו', וזכות קרבן שנא' שור או כשב וגו', ואפשר לדקדק כי למה לא אמר מכפר ומתרצה לישראל.

עם היות כי אין בריות רק ישראל ומדלא קאמר בפי' ישראל כיון לכל הבריות בשבעים פרי החג, הפיל פור ביום ששי, וקיטרג כי כל העולם לוקה בשבילם גדול עד מאד וכהא דאמרינן בגמרא (יבמות פ"ה)[סג] א"ר אליעזר בן אבינא אין פורענות בא לעולם אלא בשביל ישראל שנאמר (צפניה ו' ג') הכרתי גוים נשמו פנותם. וכתיב אמרתי אך תראי אותי תקחי מוסר. הנה כי לייסרם ולהפחידם פורענות בא לעולם ובטובה הבטיח טוב עם זה ביחוד להם. ונתתי גשמיכם ונתתי מטר ארצכם. וברעה כלל כל האומות ועצר את השמי' וגו' והליץ המליץ כי העול' נברא בשבילם אחרי שהכתוב פרט אותם בשם זה אדם אתם והנם כצאן לעונשי' כדבריה' ז"ל בויקרא רבה (פרשת ט') אבל עקר ייחס' הוא אדם ולכן אין רע אם ילקו האומות עע"א בשבילם כהריג' חיות ועופות לשעשוע בן המלך או לצרכו או לייסרו. צ"ע לדעת ההר"י אלעזר מגרמיז"א ז"ל עד סוף פסוק ובכל מדינה וכו', ביו' שבת הפיל פור הקטרוג היא חילול שבת שנתחלל בזמן הסעודה מה שהוא מבואר כי בהיותם אוכלים ושותים יין אין שמירת שבת כהוגן וחילולו גדול אחרי שאינם אוכלים לענג את יום השבת רק לצבות בטן, והליץ שרו כי ראוי לזכור קבלתו אשר נתייחדו בדבר זה עם זו מכל עמי הארץ ואחרי שהם קבלו שמירתו ובו נגמרו כל מעשיו וזה ביאור ויכל אלהים ביום השביעי ובי"ת ביום ב' הכלי כמו באבן או באגרוף כי ביום השב' נגמרו ונשתכללו כל המעשי' כי השבת מקדש כל הימים כנודע עד שכלם נקראו בשמו, יום א' בשבת שני בשבת וכן כלם וזה הדבר מסרת אותו להם לבדם שכן אמרת ביני ובין בני ישראל וכותי ששבת חייב מיתה והכי איתא בשמות רבה (פרש' כ"ה שמות י"ו כ"ט) ראו כי ה' נתן לכם את השבת. לא היה צריך לומר אלא דעו מהו ראו, אלא כך אמר להם הב"ה אם יבאו אומות העול' ויאמרו לכם למה אתם עושים את יום השבת ביום הז' אמרו להם ראו שאין המן יורד בשבת. ומהו נתן לכם לכם נתנה ולא לאומות העול' מכאן אמרו אם יבאו בני נח וישמרו את השבת לא דיים שאינם מקבלים שכר אלא שחייבים מיתה שנאמר (בראשית ח' כ"ב) ויום ולילה לא ישבותו ואזהרה לבני נח זו מיתתן, וכן הוא אומר ביני ובין בני ישר' משל למלך יושב ומטרונה יושבת כנגדו העובר ביניה' חייב מיתה ע"כ, וכן בדברי' רבה (פרשת א') א"ר יוסי בר חנינא כותי ששמר את השבת עד שלא קבל עליו את המילה חייב מיתה למה שלא נצטווה עליה, ומה ראית לומר כותי ששמר את השבת חייב מיתה. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן בנוהג שבעול' מלך ומטרונה יושבי' ומשיחים זה עם זה מי שבא ומכניס עצמו ביניה' אינו חייב מיתה כך השבת הזה בין ישראל ובין הקב"ה שנאמר (שמות ל"א י"ז) ביני ובין בני ישראל לפיכך כל כותי שבא ומכניס עצמו ביניה' עד

שלא קיבל עליו למול חייב מיתה ע"כ, ועומקן של דברים מתבארי' בספר אילת אהבים ביאור שיר השירים בפסוק משכני אחריך נרוצה בדרך השני' ועם היות כי דברי' הללו רצוני כותי ששבת חייב מיתה נאמרו בגמ' (סנהדרין פ"ז) באופן אחר איתא התם. אמר ריש לקיש כותי ששבת חייב מיתה שנאמר יום ולילה לא ישבותו, ואמר מר אזהרה שלהם זו היא מיתתן, אמר רבינא לא נצרכה אלא אפי' בשני בשבת ע"כ, ומדברי' הללו משמע שאין ענין השביתה ע"ש שבת בראשית כדאמר רבינא ופרש"י לא נצרכה וכו', לא תימא שביתה לשון חובה דקאמר ר"ל דלא ליפוק לשבות כגון בשבת שהוא יום שביתה לישראל. ובאחד בשבת ששובתים הנכרים אלא מנוחה בעלמא קא אסר שלא יבטלו ממלאכ' ואפי' יום שאינו של שביתה' שני בשבת יומא קמא דלאו בר שביתה נקנו והוא הדין דהוה מצי למינקט ג' וד' עכ"ד, אף גם זאת אומר אני כי מדברי רבינא משמע מה שאמרנו מדקאמר לא נצרכה וכו', ורש"י ז"ל כתב פשיטא לא גרסינן דהא טובא קמל"ן דאבני אדם קאי. כי לישנא דלא נצרכה לא קאי אלא על שאלת פשיטא, ולפי דברינו יפורש הוקשה לו פשיטא משום דהא שמעינן ליה מר' יוחנן רביה דריש לקיש דרשת לא ישבותו על שבת בראשית כההיא דאלה הדברי' רבה דלעיל (פרשת א') וריש לקיש מדנפשיה (מאי קמל"ן מאחר ששניה' מודים שהשביתה היא ממעשה ושלא ישביתו לא קאי אעתים הנז' לעיל. ושאלת פשיטא לא אקרא קא מתמה שיפול בו שאלת פשיטא דהא טובא קמל"ן דאבני אדם קאי אלא אדריש לקיש קא מתמה, פשיטא מאי קמל"ן ריש לקיש דהא שמעינן ליה מרי יוחנן רביה ואתא רבינא וקאמר לענין שביתה לשון חובה בשבת בראשית הא שמעינן ליה ולא הוה ליה לריש לקיש למימר סתמא אחר שהן דברי ר' יוחנן רביה. אלא לא נצרכה אלא אפי' בשני בשבת שלא דבר בו ר' יוחנן ולעולם כדקאמרן. כיון שראה אותו רשע שאין הגורל נופל בו בימים חזר לחדשים. כבר נתחיור ענין זה למעלה בהצעה השנית אין צורך לכפול הדברי' התחיל ניסן ועמד כנגד' קיטרוג חוסר האמונה עד שפחדו מנבוכד נצר בזמנו ועתה פחדת המן ולא פחדו אל ה', עלה בו זכות הפסח אשר אז הורו אמינתם הגדולה עד שקשרו ד' ימים קודם תועבת מצרים בכרעי מטותם תמוכי' בטוחי' בקונם יעשה להם נס. וכן מלו עצמם עם רב כמוהו אשר היה בזה סכנה רבה למול ולצאת לדרך, ומשה אדוננו עד אמונים בדבר כדאיתא בגמרא (נדרי' פ"ג) א"ר יוסי ח"ו שמשה נתרשל מהמילה, אלא כך אמר משה אמול ואצא לדרך סכנה היא דכתיב (בראשית ל"ד כ"ה) ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים, ופרש"י אמול ואצא לדרך סכנה היא אם אצא לדרך תוך ג' ימים דכל ג' ימים כאיב ליה דכתיב ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים, ולאו למימרא דביום השלישי שיכאיב ליה טפי מיומא

קמא, אלא לכך המתינו שמעון ולוי עד יום השלישי כדי שיהו חלושי' ביותר שנכאבו ג' ימים והכי מוכח בגמרא (שבת פ' י"ד) ע"כ, הנה שמשה חשש לצאת לדרך אחר המילה והם לא חששו רק שמלו ויצאו ובזה הורו אמונתם כי רבה היא. (**משה** אפשר הקטרוג כנגד צלמו של נבוכד נצר, והליץ זכות פסח המורה השפלת הע"א והתחיל כסדר סברת הרב כי כך אירע קודם,) באויר עמד כנגדם בוט? המצות שלא מסרו עצמם עליהם והנה אורה ושמחה וששון ויקר תורה ויום טוב ומילה ותפילין וכמו שיבא בסמוך ובמקימו בס"ד ועמדו עליה' וביטלו' עלה בו זכות פסח שני וזכות המן שנתן להם לישראל בט"ו בו. והנה פסח שני המורה על חבתם במצות עד שמי שחדל לעשות הפסח להיותו טמא לנפש כשני האנשים אשר היו טמאים לנפש אדם תרע עינם לבלתי הקריב קרבן ה' במועדו ושאלו על הדבר והוקבעו להם ולהולכי' בדרך רחוקה תיקון לבל יהיה דברם מעיות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות, ודבר המן גם הוא יורה על קיום המצות כי ע"י נתנו מצוות רבות בדבר השבת ומה שביארו רז"ל מהדיני' הנדוני' ע"י אם זה אומ' גנבת שורי וזה אומר לא כי מכרת לי אמר מרע"ה דינו לבקר משפט בבית מי שנמצא העומר עוד הוא שלו. וכן ספק בן תשעה לראשון או בן שבעה לאחרון המן יוכיח, ודבר המן הוא חבה יתירה לישראל עד ששינה מעשה בראשית בעבורם דרכו של לחם לצאת מן הארץ והטל לרדת מן השמי' וכאן הנני ממטיר לחם מן השמים ותעל שכבת הטל כדאיתא בשמות רבה (פרשת ל"ח) ובמכילת' (פ' בשלח) (**משה** אפשר הקטרוג כנגד שנהנו מסעודתו וכו', ונטמאו באותם המאכלות כו' והליץ פסח שני על אותם שהיו טמאים וכו' והמן היה לחם אבירים שנבלע וכו', טהור מן השמי' וכי' והיה בזכותם וכו' כמו שכתב מר אבא ונתפרסם הנס ההוא על ידם ואז"ל שהיה המן כל כך גבוה עד שהיו באים וכו'.) בסיון זכות התורה. הקיטרוג וההצלה מבוארים, וכשם שהוא רוצה לקטרגם על ביטולה ראוי שיהיו נצונים על קבלתה מה שלא קבלו כל אומה ולשון אף כי נדרשו עליה כענין ה' מסיני בא וגומ' כדבריהם ז"ל בגמרא (ע"א פ"ק) בתמוז קיטרוגו שילוח מרגלי' גדול מאד, והליץ המליץ כי בחבת הארץ שלחו לראות, ועל פי ה' ועל פי משה והם אמרו ישיבו אותנו דבר את הערים וגו' ובירורו להם אנשים כשרים באותה שעה ואם הם נטלו לעצמם עצה רעה אין לישראל אשם על זה. ועוד למה לא עלה הגורל בתמוז ואב שאמרו לפני הב"ה רבש"ע דיינו פורעניות שאירעו בנו לבניך בתמוז ה'. באב ה' ואפשר שכוונתם על הא דאמרינן בב"ר (פרשת מ"א) איתיבין ליה והא כתיב (ירמיה ל"ח כ"ח) והיה כאשר נלכדה ירושלים, אמר לון, עוד היא שמחה שבו ביום נטלו ישראל אופכי על עונותיהם, דאמר ר' שמואל בר נחמני אופכי גדולה נטלו ישראל על

עונותיהם ביום שחרב בית המקדש שנאמר (איכה ד' כ"ב) תם עונך בת ציון ע"כ. ובערוך פי' אופכי בלשון יון מנוחה. **ובתחלת** מדרש אחשורוש רבתי. התיבין ליה והיה כאשר נלכדה ירושלים אמר לון אך היא אינה צרה אלא שמחה שבו ביום נולד מנחם ונטלו ישראל איפכי על עונותיהם דאמר ר' שמואל אופכי גדולה נטלו ישראל על עונותיהן בשעה שחרב בית המקדש הה"ד תם עונך בת ציון וכו'). וביאור שנאמר תם עונך בת ציון איננו ראיה על שנטלו אופכי על עונותיהם אבל ביאורו אצלי שנאמר להם תם עונך וזו היא המנוחה שנתבשרו תם עונך כי עד העת ההיא מרעה אל רעה יצאו ומאז ואילך אין עוד גלות כי כבר נתמרקו עונם ואין עוד גלות, ומעתה הלצת תמוז ואב גדולה כי אחרי שאחרית' לשמחה נר' ששם הוא סוף הצרות ולכן דיים פורענותם, עלה אלול, קיטרוגו שלא דרשו בנין הבית אשר היה חרב, והנביא חגי קורא בקול גדול לאמר (חגי א' ד') העת לכם אתם לשבת בבתיכם ספונים והבית הזה חרב. והחסיד הה"ר יוסף יעבץ הדורש זלה"ה כתב בדרשותיו שזה היה עון דוד ואנשי דורו על שלא דרשו על הדבר כי נודע היה להם הר המורי' כי מיום עקדת יצחק נתקדש כדברי המתרגם בפסוק (בראשית כ"ב י"ד) ה' יראה אשר יאמר היום ולמה לא נזדרזו לבנותו או לפחו' לנהוג בו כבוד, ומה אריך והנה באגדת שמואל כתיב (שמואל ב' כ"ד י"ח) ויבא גד אל דוד ביום ההוא ויאמר לו עלה הקם וגומ' למה דוד דומה באותה שעה לאחד שהיה מכה את בנו ואינו יודע למה מכהו באחרונה אמר ליה על מקמתא פלוני מחיתך, כך כל אותם אוכלוסים שנפלו על ידי שלא תבעו את בנין בית המקדש. והלא דברים ק"ו ומה אלו שלא ראו בית המקדש כך. אנו על אחת כמה וכמה. לכך התקינו נביאים הראשונים שיהיו ישראל מתפללים בכל יום ג' פעמים אנא השב שכינתך לציון ע"כ. וכן אמרו שכל דור שאינו נבנה בימיהם נתבעים עליו, הגם כי אמרי החסיד ז"ל הן הן אמרי ז"ל הבאתי אותם מפני סוף דבריו פי מי שאינו יכול לעשות כל המצוה לא יניח מפני זה לעשות מקצתה. ונחזור לענין היות בלתי דרישת בנין הבית אשמה גדולה, והליץ המליץ כי עתידים הם לתקן הדבר כענין ותשלם החומה והוא מבואר, אמנ' דברי מעשר בהמה לא ידעתי פירושו, עלה תשרי ואז זמן היותו מקטרג השטן וכמו שאירע פה שקטרג ואמר עד מתי תתדבק באומה זו וכו' עד שבסבתו הובאו אגרות וכתבו וחתמו כליה. וההלצה היא דהוי קול ושוברו עמו כי בקול השופר יושפ' הדבר וביום הכפורי' נתכפר וברגלי' חג הסכות ושמיני עצרת תיקון העול' על ידי קרבנות' כנודע, במרחשון קטרוג היות אסתר נכבשת לערל ולא כן ולא כאן דבר אסתר קרקע עולם היתה והנה היא בעצמה אמרה שהיא נאבדת כענין וכאשר אבדתי אבדתי, וכמו שיבא בס"ד, והליץ המליץ כי הנה שרה אמנו שגדרה עצמה וכדאמרינן

במדרש חזית בפסוק (שיר ד' י"ג) גן נעול אחותי כלה א"ר אבא בר כהנא שרה ירדה למצרים וגדרה עצמה מן הערוה, וכל הנשים נגדרו בזכותה, ובספר הזוהר מצינו שלא קרב אליה אברהם כל זמן שהיה ערל וכן מצינו בספר רעיא מהימנא שאחשורוש לא קרב אל אסתר ושידה אחת היתה נכנסת במקומה באופן דתרוייהו איתנהו נקיות מחטא. והזכיר המליץ כי מתה ביען היתה מיתתה על ידי מעשה העקדה כנודע. באופן שמתה בדרך מצוה ולכן הזכירה, גם כי איננו מביא ראיות רק כשהראשונה אינה כ"כ מספקת ודוק, כסליו קטרג המקטרג על שלא מסרו עצמם כמה וכמה מבני ישראל שלא ללכת למשתה או שלא להשתחוות להמן כמו שעשה מרדכי, והליץ המליץ כי הנה חנוכה אשר רבים מהיהודים נמסרו על התורה ועל העבודה ומהם נתלו ומהם נשרפו כנודע, וגם כי עדיין לא היה זה הלא תוכן לבות הוא יודע כי עתיד להיות וראוי להקדים להם זכות כי כן דרכו ית' והנה הקדים זכות לשמעי בשביל מרדכי וכאלה רבות עמו, עלה טבת וקטרג המקטרג המובא למעלה שבעצת המן הושיבו נשי' זונות ושם נתקלו ישראל עמו, וזה עון פלילי כנודע, והליץ המליץ כי הנה עזרא עתיד לתקן זה בזה החדש וראוי להקדי' זכות זה כמו האחר הנז' עלה שבט וקטרג ומקטרג אשר למה לא התאזרו חיל שלומי אמוני ישראל חגי זכריה ומלאכי והחרש והמסגר אלף ולא מצאו כל אנשי חיל ידיהם להפריש את ישראל מאותה עבירה כי לא נמצא רק מרדכי לבדו וזה מגונה מאד. והליץ המליץ כי הנה אנשי כנסת הגדולה עתידין לתקן פרצות ישראל ולהשיב עטרה ליושנה ויתר הדברים, גם בכ"ג בו נתקבצו כל ישראל על פילגש בגבעה ומצוה גררה מצוה כי הגם בתחלה לא השגיחו בענין פסל מיכה וכיון שהתחילו בדבר פלגש גמרו בדבר הפסל ונעשה זה וזה וראוי לעמוד זה כנגד זה, זה נראה מספיק להבנת המאמר הגדול הזה גם כי קצרתי במקצת מקומות שלא להטריח, האמנה דבר המזלות יען איני מאנשי החכמה ההיא איני מטפל בדבריו. ומה שנפל הגורל בחדש אדר כתוב במדרש לקח טוב ז"ל באדר שמח השתא יפלו בידי שמת בו משה רבם, והוא אינו יודע שבשבעה באדר מת משה ובשבעה בו נולד. ואני אומר עלה על דעתו כי בחטאם ובסבתם מת כאשר עלה על לב בלק ובלעם וכמו שכתבתי במקו' אחר וכמו שכתוב (תהלים ק"ו ל"ב) וירע למשה בעבורם באופן שאז יוכל להם, ומה שהיה ביום י"ג כתב הה"ר מאיר ן' עראמה ז"ל (מדרש ח"מ) בפסוק ונשלוח ספרים, וז"ל ולא מצא שום יום כי אם חדש פטירת הסרסור ויום גודל הכאב אשר הוא סוף שביעי שלו עכ"ל, והוקשה לי טוב לו יום הפטירה בעצמה, ונ"ל שפחד אולי ימצא להם זכות שהיו עסוקים בהספדו. ושוב מצאתי כדברי בספר לבנת הספיר (בפרשת כ"ח) בפסוק ויהי לשבעת הימים, וז"ל

אתערו אלו שבעת ימי אבלו של מתושלח שהמתין להם שלא להביא הפורעניות בימי אבל הצדיק ומכאן למד המן הרשע לגזור על ישראל בי"ג באדר המתין עד י"ג כסבור שמא יגן עליהם ימי אבלו של משה כי חכם היה לרשעה וביום י"ג נשלמו כי בז' מת ומקצת יום ככלו ובי"ה שהקדי' שקליהם לשקליו עכ"ל, אך קשה כי ימי בכי אבל משה שלשים היו ושלשים שלו כשבעה לאחרים, ובשערי בינה כתיב ז"ל חדש אדר שבו מת מרע"ה וגם חשך מצרים היה בי"ג באדר ובו מתו פושעי ישראל ועתה כמו כן יפלו עכ"ל, וזה טעם נפלא לי"ג.

פסוק ח

ויאמר המן למלך אחשורוש ישנו עם אחד מפזר ומפרד בין העמים בכל מדינות מלכותך ודתיהם שנות מכל עם ואת דתי המלך אינם עשים ולמלך אין שוה להניחם:

ויאמר המן למלך וגו'. הן אמת כי זרות הדבר הזה רב ועצום כמוכר כקונה, עד שהרב ר' יצחק עראמה ז"ל החליט המאמר בהכחיש המפורסם בזה ואמר שהמלך לא ידע היות עם בני ישראל הנדרשים מעמו כי המן לא אמר רק ישנו עם אחד וגו' ולא הזכיר מי הם, ואחריו החזיק בדבר הרב ר' יהודה ן' שושן ז"ל ועשה לו כמה סמוכות, ולכן אעתיק דברי האחרון אשר האריך מן הראשון, וכה אמר. כתב א' מחכמי הדור, כל עבדי המלך וכל עמו יודעים כי עם בני ישר' רב ועצום בחכמה ובמנין בעיני המלך והשרים כי כל מלכי בבל ומדי ופרס מנשאים אותם לחכמתם ומעלתם כי רוח הקדש בם וכ"ש אם היה נודע לכל שהמלכה היתה מישראל כדעת החכם שבחר בזה, ואיך ימלאנו לבו לשלוח יד, וכ"ש להשמיד להרוג ולאבד וכמאמר המלך לבסוף וכ"ש שלא יאות לו המלך כלל לשאלה כזאת, אך המן הרע הזה. עם עוצם גאותו גם כי עבדי המלך הסיתוהו לבלעו זדון לבו השיאו להכניס עצמו בסכנה עצומה כי בטח על גדולתו והיד הגדולה אשר לו במלך כי לסוף יעשה חפצו וחשב מחשבת רעה לשאול מן המלך על עם סתם יתארהו בתוארי הפחיתות וההזק כאלו אין בו ממש וכשיודה אליו המלך בזה ימהר לכתוב ספרים לכל המדינות כרצונו בהיות מבטחו באהב' המלך אליו כי מעט מעט יגלה הדבר ויפק רצון מיום ליום ומחדש לחדש צו לצו קו לקו יגלה אזנו איזה עם הוא גם המלך זעיר שם זעיר שם יתפתה ויתרצה אליו כי כיון שהתחיל להודות לא ימנע ממנו, וכ"ש כי כתב אשר נכתב ונחתם בטבעת המלך אין להשיב, ולא שת לבו אל אסתר אף כי יהיה נודע בשערי' שהוא יהודית כי אחר שיצאה מכללם והמירה דתה לדעתו תהיה קשה לישראל גם כי כוס הפתוי וההסתה יעבור עליה במשך הזמן ההוא, ולפי שהדבר מסופק ומסוכן מאד שאם לא יתרצה המלך יהיה במרד במלכותו כי גנב לבבו, לכן הלך לקראת נחשים לדעת

לאי זה יום וחדש מהשנה יהיה עת מציא חפצו מהמלך כי הוא הזמן המחוייב שיכתב בספרים וסימן רע לו כי הגורל דוחה אותו עד החדש האחרון כי אין רחוק ממנו והוא המעיד כי קשה למצא שאלתו והשנאה והגאוה קלקלו השורה והרצים היוצאים דחופים והדת הנתנה בשושן הכל היה נעלם מן המלך כי המלכים ההם כמלכי בית תוגרמה שהם בחדרי בתי מלכותם יושבים על כסאותם לפנים ולפני לפנים רואים ואינם נראים כי אין נכנסים לפניהם רק השרים הגדולים רואי פני המלך ואף לא בכל עת רק לעתים מזומנים ומרוחקים, והנה כל איש ואש' אשר יבא אל המלך אל החצר הפנימי' למקטון ועד גדול יומת, גם המלכה כלם בבל יבא, ולכן איננו רחוק שיכתבו הספרים ולא ידע המלך דבר רק ככל אשר צוה המן וכמו שנאמר שם, ואם הדבר גלוי ברחובות קריה מי יגיענו אל המלך והנקראים למלך ונכנסים ביישות אינם כי אם המן ובניו ואנשי עצתו, גם כי כל זה ההסתר ביום הראשון התחיל וביום הג' כלה כי ברביעי נתלה. ובזה הדרך לא יחשבו האנשים האלה לשוטים. אמנם עינו הטעתו כי הפיל פור על הזמן שיקל לו המעשה לא על המעשה בעצמו, והיה לו להקדים אם יצא פעלו לאור אם אין, ואח"כ זמן הפעל, וכדומה לזה מי יעלה לנו בתחלה כי לא שיערו העדר נצחונם וגם שם לא ינוח להם ולא נפל הגורל בז' באדר כי גם בו נולד, גם כי בכל ז' ימי אבלו עדיין הוא כחי עמהם, וכל זה כפי מה שדרשו כי נפל באדר לפי שבו מת אבי התעודה, ועכ"פ הגורל יצא לו בחדש אדר כדי שיכינו עצמם בהמשך כל הזמן ההוא לתשובה שלא כדעת המפרש כי הוא הבוחר בחדש אדר להשמידם אם לפי שמת משה באדר ואם בעבור חבור העליונים במזל גדי שהוא י"ב למזל דלי שהוא מזל ישראל, כי האמת והנכון שיצא כן בגורלו. ויאמר המן למלך ספור הכתוב הזה ינצור ויעזור למה שהקדמנו, כי לא גלה אזן המלך המן הרשע בדברו אליו:

ואציע ואומר כי מה שהוא חק ונימוס בדתי מדי ופרס כי מה שנכתב ונחתם בטבעת המלך אין להשיב הוא להוסיף חוזק ואומץ על הדברים והנימוסים היוצאים מהם וממועצותיהם שאי אפשר שימצא אחריהם שום דופי כפי העיון אשר הושם בהם טרם באו לכלל פסק דין וכמ"ש למעלה כי כן דבר המלך לפני כל יודעי דת ודין ואלו היה איזה מקים להשיב פסקי דינם הנה זה בעיניהם זלזול הב"ד הקודם והוצאת לעז על חכמתם, וז"ט אומרם דבר המלך ודתו כי הענין ההוא יצא מעויין כפי הדת ואלו היה המן מגלה למלך כי על עם ישראל העצום בחכמה ובמנין הוא מדבר יקשה מכמה פנים:

הא' כי איך תצא זאת מלפניו ואיה איפה המשפט הישר מבלי הזמין הכת המתחייבת להשמיד להרוג ולאבד זקנים עם נערים טף ונשים הבמחנים אם במבצרים הם נשגבים למרוד במלכם:

הב' כי מי היא זה הסכל. המקבל דברי עבדו האומר לו הניחני לשרוף נחלה זו השוה אלף אלפי דינרי זהב ואתנה לך אלף דינרי זהב הלא זה דבר אשר אמר יכתב לאבדם ועשרת אלפים ככרי כסף אשקול.

הג' כי כשאמרה אסתר כי נמכרנו אני ועמי השיב המלך מי הוא זה ואי זה הוא והנו נצב. ואף אם נאמר שלא היה נודע שאסתר היא יהודית, והוא אמר מי היא זה בחשבו שהעם הנמכר שהוא ישראל אינם נוגעים לה. הנה היה זה קל ההתבוננות בשמעו דבריה אשר היא אומרת כי נמכרנו אני ועמי, גם לא היה לו להשיב אלא שלא ידע שהיו ישראל עמה.

הד' כי מרדכי היודע שהסכים המלך על ככה איך לא נתירא מלצאת אל רחוב העיר לקרא תגר כנגד המלך ולא זה הדרך לבטל את הנגזר כי אם פיוס ובקשה.

הה' כי מה הוא אומרו והעיר שושן נבוכה, כי המבוכה היא בדבר שאין האדם נצב קיים ומוסכם בו, כי לא ידע לבחור איזה מהחלקים, ובין שיהיה ענין מבוכה זו בכל אנשי העיר בכלל גרים ואזרחים, ובין שיהיה על הגרים הנמצאים שם, ואם היהודים מה שאינו במשמע. אין לומר לשון מבוכה כי אם לשון עצבון ומהומה כי הנה נימוס המלך אשר צוה על ככה ואין להשיב יסלק מבוכתם. אמנם הדרך הנכון בפשוטו של ספור כי הוא נזהר מהזכיר' בשמם ולא יזכר שם ישראל בפיו כי ירא מלשאול מהמלך להרוג עם גדול אשר תחת ממשלתו ואיך לא ייירא מלדבר אל המלך על שטף אף ואכזריות כזה שלא להשאיר שריד ופליט מישראל אשר גם תמול גם היום נעשים נסים גדולים בארץ על ידי גדוליהם וזה נודע מאד בשעריהם ובספרי זכרוניהם גם כפי קירוב ענייני דניאל וחביריו לא זזו הדברי' מפי עולליהם, גם נזהר מלהזכיר הריגה, וכה אמר בדברו ודתיהם שונות ואת דתי המלך אינם עושים וגו' יכתב לאבדם, שאם ישיב המלך שאיננו מסכים בביעורם מן העולם ושילכו לאבוד. הנה גם הוא אחריו להליץ ולומר כי גם הוא אינו אומר אלא שיכתב לאבד דתותם ומנהגם ושאין תועלת בהנחת דתותיהם ונימוסיהם עמם רק שינהגו בנימוסי המלך אשר הם תחתיו, וזה קרוב ונכון בעיני המלך, וכשהמלך שתק ולא הקפיד כלל כי לא עלה על לבו שעל עם עצום ערך מנחמתו וריב לשונו צוה המן עצמו לכתוב בספרים להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים כי הוא מבאר מלת לאבדם שיהיה להשמיד להרוג ולאבד, ובטח באהבת המלך המשיב לו ואומר הכסף נתון לך והעם וגו' והמלך לא שיער על ככה על עם גדול ורב בישראל, גם לפי דרכנו

לא יקשה כלל הענין השני והוא אומרו הניחני לשרוף נחלתך ואעבדך בדבר מיעט כי באהבתו אותו לא ישער הפסד שכר העם ההוא הבלתי נודע ומתנתו היא המעידה על כי לא ידע המלך רשע מה הוא אומר. גם הענין הג' והוא אומרו מי הוא זה וגו' מיושב מעצמו כי הרגיש שהם הנמכרים לאבדם והוא לא צוה מעולם על עם כזה ולא על עם אחר בזוי ושסוי להורגם כי אם לאבד נימוסיהם בענין נימוסי המלוכה וחקיו הנגזרים מיום אל יום לא להשמיד להרוג ולאבד, ולכן צעק מרדכי ברחוב העיר כנגד המזייף כי המלך לא ידו נגעה בכל אלה, ולא על המלך הוא צועק וכועס, אלא על המגלגל. וג"כ נתישב הענין הד' מזעקת מרדכי, וזה נועם המבוכה אשר בשושן העיר לבד לא בזולתה והוא כי בשושן המדינה אשר היא קרובה אל שושן הבירה נבוכה מאד להיותם מרגישים כי יש בדבר זיוף ומרמה כי משטמת המן למרדכי נשמעת ומצד אחר ראו כי המלך והמן ישבו לשתות אחר שהדת נתנה לכך היה ענין מבוכתם, אבל בכל שאר מדינות המלך שאין העם יודעים ומרגישים ענייני הזיוף כי אינם קרובים לעיר המלוכה לא נזכר בהם מבוכה, זהו דרך ישוב ה' התמיהות הנזכרות עכ"ל, זהו מה שכתב הה"ר יהודה ז"ל כמעתיק דברי הה"ר יצחק וכמבאר ומוסיף על דבריו. ושניהם שוים בהכחיש המפורסם. והנה הה"ר יהודה ז"ל כאשר בא לבאר דברי רז"ל בסוף הביאור לחצו טבע האמת וחסידותו פגעה בו והשיבו אל הדרך הישרה במאמר ישנו עם אחד. אמר רבה ליכא דידע לאשתעויי לישנא בישא כהמן אמר ליה תא ניכלינהו א"ל מסתפינא מאלההון דילמא עביד בההוא גברא כדעבד בקדמאי וכו', כתב לשון זה, אין ספק שפשוטו של סיפור יורה בכמה מקומות שלא ידע אחשורוש על איזה עם היה המן מטיל הרעה ומדקדוק מאמריו ועקשות דבריו יש ידים מוכיחות לזה, וכמו שפירשתי גם אני בחלק הראשון, אבל אחר שהוא מוסכם לחכמים שידע ושמח ורצה בקיומו של איסור, מי משלנו יקל ראשו לפרש הפך הסכמתם בכתובים, ואין מקום לומר אין מקרא יוצא מידי פשוטו והדרשה תדרש, כיון שפשוטו הפך מדרשו, ואני חוכך למצא לאחוז זכות למה שאחזנו כפי פשוטן של כתובים כי גם רז"ל במדרשים לא יכחישוהו כי כל מה שאמרו הם בזה הוא ע"פ דרכם שתולים הקלקלה במקולקל שאף אם היה מגלה לו המן הדבר על בוריו יש בכלל דבריו כל אלו הטענות האפשריות ע"ד שואל ומשיב עכ"ל, לזאת יחרד לבי ויתר ממקומו פלצות בעתתני כי אראה שלומי אמוני ישראל בורחים מדברי רז"ל פעם בורחי' פעם מעלימים עין פעם מצדדים דבריהם למה שירצוהו. כאשר ראית מדברי הה"ר יהודה ז"ל כי אחר אשר הודה, חזר לצדד צדדים להעמיד מה שקראו פשוטן של דברים, וכאשר בא להעתיק מאמרי מדרש רבתי דאחשורוש (פרשת ו') בפגעו במאמר

גדול הכמות והאיכות בפסוק ישנו עם אחד וגו' אשר חכמי' יגידו עוצם הויכוח אשר בין אחשורוש והמן כי אחשורוש מרחיק הדבר והמן מקרבו עד שקבץ כל חכמי נכרים כלם להתיעץ על הדבר וכלם הסכימו שלא לעשות דבר זה והפליגו בשבחן של ישראל כדאיתא התם. הנה החכם הנז' העלים עין ממנו ועבר עליו הקולמוס ולא העתיקו בכלל המאמרים האחרים ביען הוא קטיגוריא רבה לדבריו. לכן ראיתי ונתון אל לבי לבור הדברים להורות כי דברי חכמים ז"ל דברים צדיקים, לא כי דבריהם צריכים חזוק אף כי אנכי אעננו, רק נעויתי משמוע נבהלתי מראות חכמים צדיקים כאלה מצדיקי רשע הוא אחשורוש ומהפכי' בזכותו עקב שוחד דברים קלים ערבי' לחכם אשר אם היו רוצים לחפש במאמרי רז"ל ושותים בצמא את דבריה' היו מרגישים בקלות הדברי' ההם והיה מחשך לפניה' לאור ומעקשים למישור, מי יתן ידעתי ואמצאם ואזכה לראותם בע"ה ואדון לפניהם בקרקע ואשאלה מהם אשר למה לא יראו כי הנם מסירים צדקת צדיקו של עולם בנס גדול כזה אשר הובטחנו בקיומו לעד כי לפי מעוט אשמת אחשורוש ימעיטו בגדולת הנסים וזה כי אם אחשורוש לא צוה להשמיד להרוג ולאבד למה לא יתלה להמן ויהרוג כל זרעו אחרי אשר הרים יד במלך ויגנוב את לבבו וכתוב וחתום שקרים ואין בדתי מדי ופרס כי הכתב אשר יכתב בזיוף אין להשיב זה ודאי לא נתן ליאמן, שא עיניך וראה כי בדבר שרי דריוש רתת על דניאל והמלך אהבו ושם בל לשזבותיה ועד מעלי שמשא וגו' וכתב רש"י ז"ל ועד מעלי שמשא ועד בא השמש היה משתדל להצילו אבל כשהגיע זמן תפלתו כרע להב"ה על ברכיו. והתפלל תפלתו ושוב לא היה לו פתחון פה להצילו ע"כ, ודבריו בלי ספק דברי קבלה מדרש או הגדה. הנה שלולא שהתפלל מנחת ערב היה מצילו כי לא כל דבר שיאמר יאמן כ"ש בשקר מפורסם ולפי דבריהם לא יהיה עקר הנס הצלת בני ישראל. וממקום שרצה הראב"ע להביא ראיה כי כתב אשר נכתב בשם המלך אמת או שקר אין להשיב הבאתי אני ראיה להפך ונכרין דברי אמת ומה שיעידך על אימות זה, הוא השתדלות מרדכי והתעצמותו עם אסתר לבא אל המלך להתחנן לו ולבקש מלפניו על עמה, ואם דת למדי ופרס כי כתב אשר נכתב ונחת' בטבעת המלך אין להשיב אמת היה או שקר צדק או עול מה ענין בקשה זו. ואסתר למה לא אמרה להשיב אל מרדכי כל עבדי המלך ועם מדינות המלך יודעים כי כתב אשר נכתב בשם המלך וגו' אין להשיב. אלא הוברר הדברים כי יש באפשרות להשיבם, וכל זה אני אומר לפי דעתם, אבל מה שאאמינהו אני כי צדיקים מרדכי ואסתר ככפיר יבטחו כי לא יטוש ה' את עמו והיו מבקשים דרך להצלה זו כי כל דבר עליון צריך התעוררות תחתון, וכמו שאני עתיד להאריך בזה בס"ד, ועוד אני תמה מהם ומכיוצא

בהם מי נתן להם רשות להקל ראשם בדברי חז"ל ומי נתן להם כח לברור ולומר הגדה זו נאה והגדה זו אינה נאה. והנה מצאתי במדרש לקח עוב דברים נפלאים מורים על מעלת תהלת המגלה הזאת ראיתי להעתיקם פה מפני כבוד שמים וכבוד רבותנו הקדושים ותכתוב אסתר וגו' את כל תוקף כל עיקר ענין המעשה, לימד שיש דרשה למגלה הזאת שנאמר ותכתוב אסתר את כל תוקף, כלומר תוקף המעשה בלבד נכתב, אבל רב דברי' שהיו באותו הזמן לא נכתבו כענין ההגדות שבמדרש מגלת אסתר עכ"ל, ובשערי בינה להה"ר אליעזר מגרמישא ז"ל כתוב, ועוד תחלה קיימו וקבלו להזכיר תקפו של נס ושל אסתר זהו שנאמר כל תוקף, ולבסוף קבלו עליהם לדרוש על המגלה שצריכה מדרש כדברי תורה עד כאן לשונו, ראו דברי קדושים הללו מה טובו מה נעמו כי אחרי דאמרינן בירושלמי דמגילת אסתר הרי היא כחמשה חומשי תורה שאינם בטלי' לעולם, וכמו שיבא בפסוק והימים האלה וגו' בס"ד, שורת הדין שתהיה ככל דברי התורה למדרש ולמעשה ומינה ובה יש לדרוש ומדברי רז"ל לא מסבר' דנפשיה כשהסבראו חולקת על דבריהם ז"ל. וכמה שמח לבי ויגל כבודי בדברי החסיד הקדוש הה"ר אליעזר מגרמיזה זצ"ל שהפליא לכתוב גימטריאות ורשומות להעמיד דברי רבותנו וראו עד היכן הגיעה מדת חסידותו לדרוש חסרים ומלאים וטעמים ונקודות ומספרים ומניינים, וכתב בסוף המגלה ז"ל, קס"ו פסוקים במגלה, קס"ו תיבות בפרשת ויבא עמלק ובפרשת זכור את אשר עשה לך עמלק, קס"ו תיבות בהלל הגדול דכתיב ביה ויפרקנו מצרינו זה המן איש צר ואויב, וסמיך ליה נותן לחם לכל בשר רמז לסעודת פורים. קורין המגלה בשמחה שיש בה קס"ו פסוקים כמנין יעלזו חסידים בכבוד. **אמר** המר משה רז"ל אמרו מנין להמן מן התורה שנא' המן העץ. העץ עם התיבה קס"ו. זה הספר מתחיל ויהי, ומסיים זרעו, ויה"י זרע"ו גימטריא מרדכי היהוד"י ואני אומר מרדכ"י היהוד"י גימטרי' שד"י, וכן ויהי זרעו כי ע"י מרדכי היהודי אמר הב"ה די לצרת' והמגלה הזאת סוף הניסים שנתנו ליכתב כמה דאמרינן בגמ' (יומא ג') ולכן נרמז שם זה בתחלתה וסופה שאין לכתוב עוד וזה די, עוד כתב ושים באזני יהושע כ"י מח"ה אמח"ה עולה תתקנ"ד. כך שנים יש מיום שנאמר אל משה כתוב זאת זכרון עד שנה שנלקחת אסתר אל אחשורוש כיצד מ' של מדבר, תת"ן שנים היו בארץ הרי תת"ץ נ"ב שנים לא עבר איש ביהודה, א' מדריוש המדי ה' של כורש הפרסי' ז' עד שלקח אחשורוש את אסתר הרי תתקנ"ה שנים עכ"ד, וכאלה כתבנו למעלה וכזה וכזה נכתוב עוד בס"ד להורות כמה מעלות טובות למגלה הזאת ושהכל רמוז בתורה, ושדרכה דרך התורה לקצר במקו' ולהאריך במקום אחר וכדאמרינן בב"ר (פר' חיי) א"ר אחא יפה שיחתן של עבדי בתי אבות מתורתן של בנים פרשתו

של אליעזר שנים ושלשה דפים הוא אומרה ושנה, והשרץ מגופי תורה ואין דמו מטמא כבשרו אלא מרבוי המקרא. וככה במגלה הזאת תראה כמה דברי' נלמדים מרבוי ומיתיר ומחסרי' ומשלמים באופן שאין לפרוש מדברי חז"ל, וכל הפורש מדבריה' כפורש מן החיים, ומעתה הנני בא להודיע רשעת הרשעים המן ואחשורוש ופרשת גדולת הנס וראשונה אהרוס הסמוכות אשר סמך הה"ר יהודה אל הדעת הזה אשר בתחלת העיון יראי דברי' גדולי' וכל זה בהכרת ערך החכמי' השלמים האלה אשר קטנם עבה ממתני. רק לכבוד השם וכבוד רבותנו הקדושים ז"ל:

ואציע ראשונה, כי דעת חכמינו ז"ל, היות אחשורוש מלך חנף אויב לישראל ומפחד מהרע להם מפחדו ממה שנעשה לראשונים, וכאשר קרבו רודפי זמה אחשורוש והמן נתיעצו עליה' עצה רעה. והוא כי נודע להם אהבת ה' את עמו, וכי הנוגע בהם כנוגע בבת עינו, ולכן העצה הנכונה הוא להכשילם בכל מה שאפשר להכשיל' באופן ינתק חוט החורז ביניהם וכך היתה עצת פרעה הרשע שבטל מהם ברית מילה, כדאיתא בפרקי ר' אליעזר (פרק מ') ועל דעתי זאת היא כוונת (דברי' כ"ו ז') וירעו אותנו המצרים ויענונו, אשר אם היתה הכוונה שעשו עמנו רעה היל"ל וירעו לנו כי אין תיבת רעה נסמכת עם תיבת את שתיבת את מורה על עצם הדבר וכן היא אומר עתה נרע לך מהם. למה הרעות לעם הזה. למה הרעות לעבדך. ובפרשת חקת כתוב וירעו לנו מצרי' ולאבותינו, ומזה הוברר הדברי' שוירעו אותנו המצרי' ביאורו עשו אותנו רעים וחטאי' שבטלו ממנו המילה ובזה יכלו לנו ויענונו שאלמלא כן לא היו יכולי' ולא נדחוק כמו שנדחק הרד"ק בספר השרשים שכתב בשרש את, במקו' למ"ד השמוש כמו וירעו אותנו כמו לנו, ונחזור לענין כי המן הרע הזה יעץ עלינו רעה, ובכל זאת אחשורוש היה מפחד אף אם היה הוא חפץ ברעתנו כהמן ויותר, עד שברב הימי' נעתר ונתפצר לו ושניה' שוים לרעה יודעי' בעם בני ישראל ומבקשי' רעתם. והא לכם ראיה על כל דברי אלה אמרו במדרש רבתי דאחשורוש (פרשת ו') ובילקוט (סימן תתרנ"ג) ממלוך אדם חנף, זה אחשורוש שהיה חנף. שהרג את אשתו מפני אוהבו, ופעם אחרת הרג את אוהבו מפני אשתו, ע"כ הראיתם כמה ברחו רז"ל מהצדיק רשע עד שזה וזה תלו בחנופה. עוד בגמרא (מגילה פ"ק) הכסף נתון לך. א"ר אבא בר כהנא, משל דאחשורוש והמן למה הוא דומה לשני בני אדם, לאחד היה לו תל בתוך שדהו ולאחד היה לו חריץ בתוך שדהו, בעל התל אומר מי יתן לי חריץ זה בדמים, ובעל החריץ אומר מי יתן לי תל זה בדמים, לימים נזדווגו זה אצל זה, א"ל בעל החריץ לבעל התל מכור לי תלך. א"ל בעל התל טול בחנם ולואי ע"כ. ופרש"י משל דאחשורוש והמן כלומר יש ללמוד מאחשורוש שבדעתו היה

להשמידם ע"כ. וביאור המאמר לפי דבריו הוקשה לו צורך המשל ועניינו ואמר דהוי כאלו שאל מה ראה אחשורוש למאן בכסף הנתון לו, ולכן המשיל משל להורות כי הוא היה חפץ בדבר יותר מהמן. ואני אומר בדבר המשל כי אחשורוש היה מפחד שמא יטלו את שלהם מתחת ידו כפרעה וחבריו באופן שלא היה יכול לשלוט בהם בעצם והוא משל התל שלא יוכל לדרוך הדורך עליו, וראה אימות זה ממ"ש בגמרא (שם) בימים ההם כשבת, וכתיב בשנת שלש, אמר רבא מאי כשבת כשנתישבה דעתו אמר בלשצאר מנה וטעה אנא מנינא ולא טעינא ופרש"י כשבת המלך משמע בתחלת מלכותו והא כתיב בשנת שלש ע"כ. הנה פחדתו בתחלה רב ועצום וגם אא"כ מה המונע שלא יהיה פחד אלהים לנגד עיניו, והמן היה דואג על העבר כי הגידו לו את עם מרדכי כדברי המתרגם ארום חויאו ליה שמרדכי אתי מן יעקב דשקל מן עשו אבא דאבוי דהמן ית בכירתא וית ברכתא ויהודאי אינון עמא דמרדכי באופן כי באובדן עם זו זה השוה חצרו ולא יפחד וזה ישוה חצרו ותמלא נפשו מהם ואתם עדת המעיינים ראו אם נשאר שרש וענף לב' התמיהות הנז' כדברי הה"ר יהודה האם יש לשאול טעם למה לא הזמינם לדין ולמה לא הרבה במחיריהם בהיותו חפץ ותאב להשמידם:

ולי משה בנו נראה הוקשה לרב בחדש הראשון היל"ל משל דהמן ואחשורוש, כי המן פתח וכו', לז"א יש ללמוד מתשוב' אחשורוש הכסף נתון לך שבדעתו היה להשמיד' רק שלא היה לו פתחון פה, ועתה שהשר הגדול שבשריו נתן לו כ"כ טענות ישנו עם אחד וכו', היה לו פתחון פה, ולזה התחיל באחשורו' בעל התל. ואמר בתוך בתוך, כי אם היה בקצה השדה לא היה כ"כ הזק וכמו שטען א"א ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו אשר בקצה שדהו, וכנה אותו בתל כמ"ש מר אבא נר"ו בפנים, שלא יוכל לדרוך הדורך עליו, וכינה אותו בחריץ כי פחד המן פן יטבע בתוכו כמו שקרה לאבותיו, ורואה אני הגירסא נכונה שאומרת מי יתן לי חריץ זה בתוך שדי, מי יתן לי תל זה בתוך שדי, אמנם לגירסת אבא נר"ו בנמשל הכל מתוקן אמנם במשל קשה בשלמא תל היה מתאוה שיהיה לו. אמנם אומרו מי יתן לי חריץ וכו' יחפור ויהיה לו חריץ, לאחד היה לו לומר תל בתוך שדהו. כי היה מלך ולאחד היה לו חריץ בתוך שדהו כי מן השמים נתנו לישראל בידו, ואמר בדמים בדמי'. כי המן אמר ועשרת אלפים והמלך מאחר שהממון היה שלו, ואמר הכסף נתון לך. א"כ הוא נתן דמים. לימים נזדווגו זה אצל זה כלומר כי פתח המן ואז היה לו פתחון פה למלך והתחיל המן לומר כו' בעל החריץ לבעל התל מכור לי תלך א"ל בעל התל טול בחנם בערך מה שאתה רוצה לתת לי והלואי. כלומר בערך שהממון כבר הוא לי ואני חוזר ונותנו לך אם אני קונה ממך החריץ. עוד

איתא בילקוט (סימן תתרנ"ד) א"ר יצחק בר נפחא, בעלילה גדולה בא המן על ישראל שנאמר ובמלאת הימים האלה עשה המלך לכל העם הנמצאי' בשושן, אין העם האמור כאן אלא ישראל, אמר המן לאחשורוש אלהיהן שונא זמה הוא העמד להם זונות ועשה להם משתה וגזור שיבאו ויאכלו וישתו ויעשו כרצונם שנאמר לעשות כרצון איש ואיש מי שירצה יבא ומי שלא ירצה לא יבא. כדי שלא יהיה פתחון פה למדת הדין לומר בעל כרחם הביאום. עמד מרדכי ומיחה בידם הניחו דברי מרדכי והלכו לאותו משתה י"ח אלף ות"ק, מיד עמד השטן והשטין עליהם וכו'. ובמדרש רבתי דאחשורוש (פרשה א') כתוב כלשון הזה, כיון שראה מרדכי כך עמד והכריז עליהם ואמר להם לא תלכו לאכול מסעודתו של אחשורוש שלא הזמין לכם אלא ללמד עליכם קטיגוריא כדי שיהיה פתחון פה למ"ה לקטרג עליכם לפני הב"ה ולא שמעו לדברי מרדכי והלכו כלם לבית המשתה. א"ר ישמעאל י"ח אלף ות"ק הלכו לבית המשתה והלכו ושתו ונשתכרו ונתקלקלו וכו' ע"כ, הנה דבר העצה אשר אמרנו שיעץ המן על עם ישר' על דרך וירעו אותנו מצרים כמו שקדם ומזה נסתלקה תלונת חכמי' האלה למה לא הפיל פור על המעשה בעצמו כי אין צורך אל זה כלל אחרי שעם בני ישראל סרו מני דרך ה' ואין צורך רק לראות הזמן פן יהיה להם זכות תולה, וראית אתה המעיין כי אחשורוש אותה הוא מבקש להאבידם כי כן אמרו אמר המן לאחשורוש אלהיהן של אלו שונא זמה הוא, וכמה דקדקו חז"ל במנין הפושעים ומורדים באזהרת מרדכי אשר זה מורה באצבע כי כל דבריה' דברי קבלה ואין לנטות מהם ימין ושמאל וכן יראה ממה שדקדקו בנוסח הכתב אשר שלח אחשורוש לכל העמים כמו שיבא בסמוך בס"ד. והנה ר' יצחק בר נפחא ור' ישמעאל חולקי' בדבר כי ר' יצחק אמר והלכו כלם לבית המשתה, ור' ישמעאל אמר י"ח אלף ות"ק הלכו לא כלם ואתיא הך כהך דכתיב בשערי בינה לר' אליעזר מגרמישא ז"ל לפי שהיו ב' חצרות חצר החיצונה וחצר הפנימית והיו ישראל אוכלי' שם ששה ימים בששה חדשי' שאין גשמים יורדי' בהם והיו יכולי' לשבת בחצר גנת אבל בשבת לא ישבו לפי שהיו יראים פן יתלשו מן המחובר את העשבי' ע"כ, וכבר הקדמנו בפסוק ובמלאת הימים האלה מדברי מדרש לקח טוב שכיון שראו ישראל שנמצאו שם כלי בית ה' לא רצו להסב עם שאר שרי המדינות ועשה להם מסיבה לעצמן, ומהו לכל העם הנמצאי' מלמד שגדולי הדור ברחו להם ולא אכלו שם מפני בישולי נכרים, ושם במקו' הנז' עשיתי סמך לדבריו, ובילקוט (סימן תתרנ"ו) א"ר חנינא בר פפא מלמד ששמעו גדולי ישראל וברחו, ארשב"י מכאן שאכלו בישולי נכרי' בעל כרחם ע"כ. ומדבריה' למדנו כי ד' כתות היו כת שברחו מפני בישולי נכרים, כת שאכלו ונתקלקלו, וכת שאכלו שם מאכל יהודי על דרך לעשות

כרצון איש ואיש כמו שיבא בס"ד, וכת שלא הלכו שם, ולכן פליג ר' ישמעאל אדר' יצחק ואמר שלא הלכו כלם רק י"ח אלף ות"ק, הנה אלה רשעים. וכת שאכלו מאכל יהודי עברו (שמות ל"ד ט"ו) אוקרא לך ואכלת מזבחו כמו שכתבנו בהקדמת הביאור במאמר שאלו תלמידיו לרשב"י ויצא שכר שבת בהפסד ששת ימים וכן הבורחים יצא שכר הבריחה בהפסד שלא עמדו בנסיון, נמצאו כלם חייבי' רק מרדכי הצדיק, והתמיה' הג' אשר ממנה עשה סמיכה גדולה לדברי הה"ר יצחק ולדעתו. ולפום ריהטא גדולה ונפלאה היא מאד, והיא בעתת המן כאשר אמר המלך מי הוא זה וגו' והנו נצב כנגדו ואיך נאלם ולא אמר ברצונך וברשותך ובדברך עשיתי את כל אלה, אשר מכל זה יראה שגנב לב המלך עד בלתי הגיד לו מי הוא עם זו אשר שאל עליה' ולכן נתפש כגנב ונפעם ולא דבר, הלא כה דברי כי אינם רוצים לחפש לאור נר שכלם ולנוגה ברק דעתם בדברי רבותנו ז"ל המאירי' ומזהירי' ואתה המעיין העבר האפר מעלי עיניך וראה אמרי רז"ל בגמרא (מגילה פ"ק) כי אין הצר שוה בנזק המלך, אמרה לו צר זה אינו שוה בנזק המלך. קטיל לושתי ואיקנא בדידי בעי למיקטלי ע"כ, למדונו עוצם טענת אסתר וטוב טעמה בהודיעה כי כוונתו העצמית לסבב הריגת אסתר כאשר סבב הריג' ושתי, האמנה ביען ידע מהשמעותה והשתעבדותה אל המלך וכי נאמנה בבריתו כי לא תמרה את פיו ולא תסרב ולא תמאן כקטן וכגדול מכל אשר תצווה מאת המלך סבב פני הדבר להרוג את כל היהודים כדי שתהרג היא כי גם היא יהודית. ולכן פיה פתחה בחכמה תנתן לי נפשי בשאלתי כי היא עקר הכוונה כי כאשר הוא למוד להרוג את ושתי כמו כן עתה רצה להרוג אותה, והריגת עמה לכסות עינים ולכן חרה אפו ואמר מי הוא זה וגו' אשר מלאו לבו לעשות כי על מחשבת הלב הוא כועס וביען הדבר אינו סובל ברור וממה שכבר היה מדב' ושתי קרוב הדבר ליאמן לכן נבעת ולא ענה. ובמקומו נאריך עוד בזה בטוב טעם ודעת מדקדוקי הכתובי' וממאמר אחר לרז"ל במדרש בס"ד, ועל התמיה' הד' שכתב ממה שצעק מרדכי כנגד המלך, ועל כן גזר שלא על המלך הוא צועק אלא על המזייף, בראשונה עלה על לבי דאישתמיטתיה למר מאי דאמרינן בגמרא (מגילה פ"ק) בפסוק ויזעק זעקה גדולה ומרה. מאי אמר גבה המן מאחשורוש רב שימי בר חייא אמר גבה מלכא עילאה ממלכא תתאה ופרש"י כשצעק צעקה גדולה ומרה מה היה אומר בצעקתו, רב אמר כך היה צועק ראו שגבה המן מאחשורוש שמלאו לבו לדבר מה שלא עלה בלב המלך. גבה מלכא עילאה כנוי הוא להפך בלשון נקייה ע"כ, הנה שלא היה צועק על המלך לפי דברי רב, אלא שמצאתי אל הה"ר יהודה הנז' בחלק המאמרי' לשון זה הנה זה יור' על מה שכתבתי שלא גלה המן לאחשורו' על איזה עם מטיל דעתו ואף רב שימי

דבסמוך אפשר שיפורשו דבריו ע"ד שכתבתי שמלבו ומדעתו יסכים בדבר, או שחולקי' בדבר עכ"ל ואין דעתי נוחה בביאור זה אמנם ביאורו שמלאו לבו לדבר מה שלא עלה בלב המלך. הלא הוא כי עם היות המלך שונא היהודי' וחפץ ברעתם עד שבתחל' מלכותו כתבו שטנה עליה' ובטל בנין בית ה' אף גם זאת לא מלאו לבו והמן מלאו לבו להשתדל עמו ולהפציר בו על הדבר, והנה זה הדבר היה בשנת שתים עשרה למלכותו וכל אלו השנים לא מלאו לבו לעשות כן אעפ"י שחפץ בדבר יותר, אמנם ביאור המאמר בשלמות, וכי יש בו גרסא אחרת נכונה עד מאד במקומו אכתבנו בס"ד. ועוד אני משמיע אמרות טהורות לרז"ל בענין פסוק זה והיו למאורו' לפקוח עינים עוורות כי לא בצער ודאגה מהגזרה הרעה קרע וזעק אבל לתכליות גדולות ונפלאות בב"ר (פרשת ד') ויקרע יעקב שמלותיו, ר' פנחס בשם ר' הושעיא אמר שבטים גרמו לאביהם לקרוע, והיכן נפרע להם במצרים שנא' (בראשית מ"ד י"ג) ויקרעו שמלותם, יוסף גרם לשבטי' לקרוע, עמד בן בנו ונפרע לו שנאמר (יהושע ז' ו') ויקרע יהושע שמלותיו, בנימין גרם לשבטים לקרוע והיכן נפרע לו בשושן הבירה שנאמר ויקרע מרדכי את בגדיו וגו' וישם שק במתניו, א"ר איבו לפי שתפש אבינו יעקב את השק לפיכך אינו זז לא ממנו ולא מבניו ולא מבני בניו עד סוף כל הדורות. ואינו נוהג אלא בבני אדם גדולים, דוד שנאמר (ד"ה א' כ"א י"ו) ויפול דוד והזקנים מכוסי' בשקי' על פניה', אחאב (מלכים א' כ"א נ"ז) וישם שק על בשרו, יהורם (שם ב' ל"ו) וירא העם והנה השק על בשרו ע"כ, עוד בב"ר (פרשת ס"ז) כשמוע עשו דברי אביו ויזעק, א"ר חנינא כל מי שהוא אומר שהב"ה ווותרן הוא יוותרון מעוהי. אלא מאריך אפיה וגבי דיליה, זעקה אחת הזעיק יעקב לעשו דכתיב (בראשית כ"ד ל"ד) כשמוע עשו את דברי אביו ויצעק צעקה גדולה ומרה עד מאד, והיכן נפרע לו בשושן הבירה שנאמר ויזעק זעקה גדולה ומרה ע"כ, ובילקוט אחשורוש (סימן תתרמ"ח) אמרו ויזעק זעקה וכו' וכי הדיוט היה מרדכי שהיה צווח וכי אין הב"ה שומע לחישות, אלא לצווחות. חנה הרהרה בלבה. ושמע הב"ה לחישתה שכן כתוב הוא אומר (שמואל א', א' י"ג) וחנה היא מדברת על לבה, מה כתיב ואלהי ישראל יתן את שלתך, אלא מרדכי היה צווח ואומר יצחק אבי מה עשית לך הצווחה שצווח עשו לפניך ושמעת קולו וברכת אותו והרי אנו מכורים להריגת חרב לפיכך ויזעק ע"כ, כמה מעלות טובות למאמרים האלה וכמה למודים נפלאים נלמוד מהם אשר אם אמרנו להרחיב הדבור בהם יאריך הענין ויהיה לטורח בעיני רואיו ולכן נעיר אזן המתבונן בקיצור נמרץ, ראשונה למדנו כמה יברח האד' מחטא ושלא יבא חטא על ידו ואפי' בדרך רחוקה כי הכל ספור וגנוז כי חטא השבטים הנעשה בבחירת' רעה ודבר יוסף אשר ע"י קרעו בגדיהם השבטי' ודבר

בנימין הקשה מכלם אשר לא ידו נגעה בשום דבר קטן או גדול, הכל בא לידי חשבון ולידי פרעון. ומזה למדנו מה שזכרנו בשכבר כי מרדכי ידע את כל אשר נעשה כי אחרי אשר ראה קריעת יהושע בגדיו לכפר על היות יוסף אביו סבת קריעת בגדי השבטי'. ידע בודאי כי קריעת השבטים בגלגול בנימן אביו עדיין היא שמורה לדורות ובראותו עת צרה רצה לפרוע החוב ההוא, ולכן קרע בגדיו מה שלא עשו כן כל ישר' אף כי לבשו שק והתפלשו באפר כמוהו לא קרעו בגדיהם כי לא ידעו הם בדבר כמו שנודע למרדכי וזהו ומרדכי ידע את כל אשר נעשה ויקרע, ולבש שק כיעקב אשר אינו נוהג כי אם בבני אדם גדולים ולכן אמר אבל גדול ליהודים וצום ובכי ומספד, כי זה כולל לכלם ולכן בא בתיבת מספד טעם אתנח, אמנם שק ואפר יצע לרבים כלומר לגדולי' שבהם כמו רבי המלך כי לא כל הרוצה ליטול את השם יטול, לא כן דבר הקריעה אשר בו נתיחד מרדכי לבדו, ועמוד על זה, שנית למדנו כי אפי' הרשע בעת עשותו מצוה צדיק יקרא ולכן נחשב לעון ליעקב אבינו אשר הזעיק לעשו הרשע בעת עשותו מצות אביו. וזה לימוד נפלא כמו כן ואליו כוון מרדכי גם כן, ועוד למדנו מהמאמר האחרון אימות מה שאמרנו בראשונה כי לא היה דבר הצעקה צער ויגון כי אלה הם דברי הדיוטות, והנה חנה הורתה כי שומע אל לחישות ה' ולכן היא מדברת אל לבה להורות חזוק בטחונה באלוה. וזהו שאמר לה עלי הכהן ואלהי ישראל יתן את שלתך והוא חסר א' להורות כי גם כי היתה השאלה כדומה חסרה שקולה לא ישמע אחרי שהיה זה מחוזק הבטחון ראוי ומחוייב שינתן לה שאלתה ומזה נלמד כי לא צעק מרדכי להורו' היות צריך צעקה לשישמע אל. רק הכוונה כי אם נתברך עשו הרשע על צעקה אחת אשר לא היתה רק ממניעת טוב ק"ו שראוי לשמוע בצרת עם רב מטים להרג, וכל זה נכלל באומ' את כל אשר נעשה כי תיבת את רבוי היא, וכן תיבת כל להורות כי דברי' רבי' ידע אשר לפיהן קרע וזעק מלבד כוונות אחרו' אשר היו לפניו בעת ההיא להשמיע הדברי' לאסתר ולעורר את עם בני ישראל אל התשובה, וכמו שעוד יבא במקומו בס"ד, ועל התמיה' הה' אשר להיותה גדולם מכלן בעיניו איחרה אעפ"י שהיא ראשונה במקרא. והיא דבר והעיר שושן נבוכה כי תיבת נבוכה לפי דעתו הכוונה בה הספק והעלם ברירת א' משני החלקים הסותרים, ומזה הכריח שהרגישו שהיה זיוף בדבר, מלבד כי אין זו ראיה מכרחת ביען שאם היה המעשה אז היה הדבר צודק אבל אחר שהמעש' היה לעתו' רחוקות מה דבר המבוכה עתה, גם זאת מהתלונה הקודמת כי לא רצו החכמי' האלה לטעום דבש אמרי רז"ל אמרו במדרש רבתי דאחשורוש (פרשת ו') היה אחד מישראל יוצא לשוק ומבקש ליקח ליטרא בשר או אגודה של ירק, היה הפרסי חונקו ואומר לו למחר אני הורגך ומבזבז את ממונך

הה"ד והעיר שושן נבוכה ע"כ. ועוד בילקוט (סימן תתרנ"ד) הפיל הב"ה בכיה וערבוביא בתוך שושן אשה הולכת לשטוח פירו' נופלת מן הגג ומתה, אדם הולך לשאוב מים מן הבור נופל בו ומת שנאמר והעיר שושן נבוכה ע"כ הנה שאין ענין המבוכה השתוטטות המחשבה לבאר ולברור, רק בלבול מחמת המאורעים אם מחמת היהודים האמללים הרודים בהם שונאיה', אם מחמת הנופלים מן הגג או בבור תחתיות יהודים או ערלי' כי הדבר צריך הכרע אם היה דבר גג ובור ביהודי' מחמת אימות מות, אם מהגוים השמחי' ברעתם ואינו רחוק שתהיה המבוכה לומר על מה ועל מה עשה המלך ככה לעם נשא ורם בימי' חלפו למו, וקרובי' אליהם אשר המלכי' הקדמוני נשאו אותם, ואף גם המלך הזה נשא למרדכי וישם את כסאו בשער המלך כדבריה' ז"ל, ומה גם אם היה נודע לכל שאסתר היא יהודית כאשר חושבי' הה"ר יצחק, והה"ר יהודה ז"ל מה שלא אאמין אני אחרי שאין דעת חכמי' נוחה הימנו, אבל לדבריה' אני אומר, כי זה טעם למבוכה לברור טעם לדת המלך ודברו כי בראות' אהבת המלך למלכה רבה וגדולה לא ידעו לברור טעם אל הנשמע כי המבוכה תפול על המחשבה יותר מעל המעשה. כ"ש כי עתה אינה שעת המעשה, וכמו שהקדמנו, כ"ש וכ"ש כי רז"ל בגמ' (מגילה פ"ק) פירשו תיבת נבוכה לשון יגון ואנחה וכמו שהקדמנו בפתיחות למעלה פתיחה י"ב (משלי כ"ט ב') ברבות צדיקי' ישמח העם זה מרדכי ואסתר דכתיב והעיר שושן צהלה ושמחה ובמושל רשע יאנח עם זה המן דכתיב והעיר שושן נבוכה ע"כ, הנה כי תיבת נבוכה היא ענין אנחה הפך צהלה ושמחה, ואף כי אין צורך להאריך עוד בזה, בכל זאת ראיתי להאריך עוד מעט כי הציקתני רוח בטני בראותי כמה רחקו החכמים הללו מדרך האמת, והנה המתרג' ביאר הכתוב על אמתתו. וכה אמר וקרתא דשושן מתערבלא בחדוות עממין נוכראין ובקל בכיתא דעמא בית ישראל, הנה ביאר ענין המבוכה כי היו עמי הארצות ששים ושמחי' לאידם ורעתם של ישראל בתרועה בשמחה להרי' קול, ועם בני ישראל בוכים בכי גדול ואין העם מבררי' קול תרועת השמחה לקול בכי העם והיא מבוכה רבה להכיר ולהבחין בין קול ענות לקול תרועת השמחה, ואתה המעיין על יפול לבך ואל תשומם על אשר תמצא בדברי המתרג' בפסוק פתשגן הכתב השני דברי' דומים לדברי הרבני' האלה שכתב בשם אחשורוש ואנא חשיבית בגרמי דאומנא אחריתי שאיל מיני ואנא לא הויתי ידע דיהודאי שאיל מיני דמתקריין בנין למרי כלא ע"כ, אל ישט אל דברי' אלה לבך כי זה הנה הוא קול ושוברו עמו כי בפסוק ישנו עם אחד כתוב בשם המתרג' ובשם מדרש הילקוט דברי' סותרי' לדברים הללו שכתב בכתבי' הראשוני' עיין עליה' ותראה

כי דברי פיו און ומרמה כי הוא הציע שם כל דברי היהודי' ומעשיה' מיום היותם לגוי והוא ידע ואשם, והנני חוזר למלחמת מצות לעמוד על תוכן הדברים:

והנני יוסיף להפליא הפלא ופלא בדברי הה"ר יהודה ן' שושן ז"ל שהק' לדבר ולומר על א' מהמפרשי' אשר פירש תיבת להשמיד להעביר' על דת, ירצה לפרש דברי הגמ' (מגילה פ"ק) הפך פי' רש"י ז"ל אביהם של ישראל, ועתה שמע דבריו, ולבך תשית לדעתו המיוסד על דברי חכמנו ז"ל וז"ל החכ' הנז'. ולא כדברי המפלפל ומפרש להשמיד לעשותם מומרי' מדתם להעתיק' אל דת המלכות, כי אם יסכימו בזה מעתה מרדכי יכרע וישתחוה, ואם לא יסכימו בזה הרי נהרגים מפני שעוברים מצות המלך לא על חנם, וכמו שקרה לנו בגלותנו פעמים לא יספרו מרוב, ולפי דרכו זה פי' להרוג ולאבד אם לא יחפצו בגזרת המרת דתם ועשה סמוכות לפי' זה ממה שאז"ל ששמח מאד בנפול גורלו בחדש שמת אבי התורה כי הוא זמן מוכן לבטל תורתו, ואין זה נוח לי כלל לא מן הענין בעצמו ולא מלשון הכתוב הלא רבים מעמי הארץ מתיהדים ואין דובר דבר והוא היה חפץ לעקור דתם הנה כל אומה ואומה היו לה' אמונות מיוחדות וכל אחת תעמוד בשלה, וגם נבוכדנצר בצלמו לא כיון להעבירם מחקי הדת כי לכבודו נתכוון כי להיותו הוא רישא דדהבא עבד צלם רב כי בהשתחויתם אל הצלם הם כמשתחוים לו, וכן דריוש במנוע התפלה שלשים יום בעצת יועציו לכבודו כיון לא להעבירם על דת, ולשון להשמיד מה לו עם שהמיר דתו שהוא לשון התנכרות אלא שהבליעו עין שבסופו כמו שנהגו בתריסר ותליסר וארביסר, אבל עיקר הפי' שהוא הרחיב בביאור לאבדם שהוא על ההמרה והרג, וזה הלשון נהוג בכליון הכעס כלשון (דברים ט' כ') ובאהרן התאנף ה' להשמידו ואשמיד פריו, השמדתי את האמורי לא נמלט אחד מהם מענין הפסד וכליון ע"כ, וכאשר הגיע לחלק המאמרים כתב ז"ל, במאמר ליהודים היתה אורה, רב יהודה אמר אורה זו תורה, וכן הוא אומר (משלי ו' כ"ג) ותורה אור, ושמחה זה י"ט וכן הוא אומר ושמחת בחגך, וששון זו מילה. וכן הוא אומר (תהלים קי"ט קס"ב) שש אנכי על אמרתך, ויקר אלו תפלין שנאמר (דברים כ"ח י') וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וגו' ותניא ר' אליעזרהגדול אומר אלו תפילין שבראש ופרש"י אורה זו תורה שגזר עליה' המן שלא יעסקו בתורה שמחה זה י"ט קיימו עליה' ימי' טובי' וששון זו מילה על כל אלה גזר אמרתך זו מילה שנתנה באמירה ולא בדבור. ויאמר אלהי' אל אברה' וגו' ומצינו ששמח דוד עליה ואמר שירה (תהלי' י"ב ב') למנצח על השמינית כשהיה במרחץ וראה את עצמו ערום בלא תורה בלא מצות בלא תפילין כיון שנסתכל במילה שמח, במסכת מנחות, וכתב הה"ר יהודה הנז' כן פרש"י ז"ל ותמוה לי מילתא אימת

ביטל מהם תורה ומילה וי"ט ותפלין כי לא נזכר ולא נרמז כלל, והנהו תלתא דרדקי מבי מדרשא נפקי, והלכות קמיצה ילפי כולהו רבנן מיניה, ואיה פה עת גזרתו על כל אלה ומעת שדבר עם המלך על ישראל עד עת תלייתו לא עברו ג' ימי' ואז אמר ודתיהם שונות. והספרי' אשר נכתב בהם להשמיד להרוג ולאבד לא שייך בהו ביטול תורה ומצות אעפ"י שיש מי שפי' כן. והנ"ל ברור כי בראות ישראל עוצם ההשגחה שיצאו לאור גדול החזיקו את ידם בתורה הנקראת אור, וחלף אבלם ויגונם בי"ט של פסח, הנה עתה קבלו עליה' שמחת חגיה' והפך יגונם ואנחתם בכרתם ברית מילה במר לבבם קרוב לבא עתם, חזרו לקדמות ששונם והגדילו לעשות כי בדם בריתם שולחו אסיריה' מבור, גם תפלין שבראש שנאמר עליה' למען ירבו ימיכ' והם נגלים ונראין, הנה עתה בראות' שקצרו ימיה' רפו ידיה' מהגלות נגלות בהם להתיקר בהם כי גלה כבוד'. וכשראו הנס היה להם יקר תפארת התפלין כי הנה כל האומות מתיראות מהם כאומרו ויראו ממך. הלא תראה כי רב כד הוה בדח טובא אמר תפלין קא מנחנא, וכן רבא עכ"ל, וראשונה יש להפלא על מה שכתב אימתי בטל מהם וכו', כי לא נזכר ולא נרמז כלל, כי הנה נזכר ונעשה בפסוק זה דמדקאמר ליהודי' היתה אורה משמע שעד עתה לא היה, והנה רב יוסף תרג' ליה, דאי אתיהיב רשותא למיעסק באורייתא, ומה שהקשה והנהו תלתא דרדקי מבי מדרשא נפקי, והלכות קמיצה ילפי רבנן מניה, מאי קושיא והרי יוונים גזרו על שבת ר"ח ומילה ועם בני ישראל הסתכנו לקיימם כמדובר במגלת אנניוכוס, ור' עקיבא היה מקהיל קהלות ועוסק בתורה ברבי' בזמן ההמרה ופפוס בן יהודה קבל עליו ולסוף נתפשו שניה' ומ"ש הלא רבי' מעמי הארץ מתיהדי' ואין דובר דבר וכו' אין מזה תפישה כלל, וזה עה"ד שאומר, הן אמת ימי' עמדתי מרעיד על הדבר הזה ביען המתיהדים כפי הנראה היו מזרע עמלק אשר מפני חרבות נדדו מדתם וכמו שאמר כי נפל פחד היהודי' עליה' כי נפל פחד מרדכי וגו', והייתי מתפלא מרדכי היהודי וחגי זכריה ומלאכי, היאך היו מקבלי' גרים כאלה. ובהדיא אמרינן אין מקבלי' גרים לעתיד לבא, ביען יראה כי אינם מתגיירים מאהבה אלא מיראה עם שיש לי נועם נפלא ע"ד הפנימי כתבתיו בספר ברית הלוי ביאור להגדת פסח ע"ד הנגלה והנסתר ומה גם בהיות המתגיירי' הללו מזרע עמלק כמו שהיו הנהרגים, והרי בפי' אמרו במכילתא בפסוק כי יד על כס יה, ר' אליעזר נשבע הקב"ה בכסא הכבוד שלו שאם יבא אחד מכל אומות העולם להתגייר שיקבלו אותו ישראל. ומביתו של עמלק לא יקבלו אותו שנאמר (שמואל ב' א' ה') ויאמר דוד אל הנער המגיד לו אי מזה אתה, ויאמר בן איש גר עמלקי אנכי, נזכר דוד באותה שעה מה שנאמר למרע"ה שאם יבא אחד מכל אומות העול' שיקבלו אותו. ומביתו של עמלק

לא יקבלו אותו, ויאמר אליו דמך על ראשך וגו' לכך נאמר מדר דר ע"כ, וא"כ היאך היו מקבלי' אותם בזמן שנתן רשות לכלותם. שמפני זה הייתי מפרש מתיהדי' מראים עצמם יהודי'. אם במלבושי' אם במנהגם. כמו מתכבד מתרוושש אלא שראיתי לרב יוסף שתרג' מתגיירי' וכן פי' רש"י ז"ל, ובהדיא אמרינן במדרש רבתי דמגלתין (פרשת ו') דבר זה וז"ל בפסוק איש יהודי, וי"א שהיה שקול כאברה' בדורו, מה אברהם אבינו מסר את עצמו לתוך כבשן האש והחזיר והכיר לבריות גדולתו של הב"ה שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן אף מרדכי בימיו הכירו הבריות גדולתו של הקב"ה הה"ד ורבי' מעמי הארץ מתיהדי', על כן זחלתי ואירא וחזרתי בי, ואפרש מתיהדי' מתגיירים, אלא שעמד בפני הספק האמור כי עצום הוא:

והנני יוסף להפליא על מה דאמרינן בגמרא (גיטין פ"ה) מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק. וע"כ י"ל שנתגיירו דהא אמרינן בגמרא (חגיגה פ"ב א"ר אמי אין מוסרין ד"ת לכותי שנאמר מגיד דבריו ליעקב וגו' לא עשה כן לכל גוי, ואמרינן בגמרא (סנהדרין פ"ז) כותי העוסק בתורה חייב מיתה. והמלמדו עובר על ולפני עור לא תתן מכשול ואף בז' מצות בתר דהתירם להם כדרב יוסף בגמרא (ב"ק פ"ד וע"א פ"ק) אסור ללמדם וכמו שכתבו התוספות דאסור משום מגיד דבריו ליעקב, לא עשה כן לכל גוי, ומכל זה משמע שבני בניו של המן נתגיירו מאחר שלמדו תורה בבני ברק:

ואומר כי ביען בכתבים הראשונים נאמר לכל העמים להיות עתידים ליום הזה, ומזה משמע כי כל אומה ולשון אשר יקום כנגדם יהיה מזרע עמלק הנק' שונאים ואויבים לזרע ישראל כל הימים. או יהיה משאר העמים, הנו מורשה לעשות ומקיי' מצות המלך יקרא, לכן הוצרך בכתבי מרדכי לאמר, אשר נתן המלך ליהודים וגו' להקהל ולעמוד על נפשם להשמיד להרוג ולאבד את כל חיל עם ומדינה הצרים אותם. פתשגן הכתב ולהיות היהודים עתידי' ליום הזה להנקם מאויבה' נקהלו היהודי' לשלוח יד במבקשי רעתם. ואיש לא עמד בפניה'. ויכו היהודי' בכל אויבה' וגו' ויעשו בשונאיה' כרצונ'. כי כוונו לשתי הכתות כי על הכת אשר לא שונאי' הם להם שנאה פרטית מתמול שלשום. אמר אשר נתן המלך ליהודי' להקהל ולעמוד על נפשם וגו' את כל חיל עם ומדינה הצרים אותם, ואם לא יהיו צרי' אותם אין להם רשות לשלוח יד בהם. ועליה' נאמר ואיש לא עמד בפניה'. וכל שרי המדינות וגו' מנשאי' את היהודי'. ופתגשן הכתב הוא על זרע עמלק הנקרא אויביה' ושונאיה'. וכן תרג' המתרג' ואמר מלכא לאסתר מלכתא בשושן בירנתא קטלו יהודאין והובדו ת"ק גובריא רופילין דמזרעת עמלק וגו'. וכן תרגם ואתכנשו יהודאין די בשושן אוף ביומא ארבע עשר לירח אדר וקטלו בשושן תלת מאה

גוברין מדבית עמלק. וכן תרג' ושאר יהודאין די בפילכי דמלכ' אתכנשו וקיימו ית נפשיהון ואשכחו נייחא מבעלי דבביהון וקטלו בשנאיהון שבעין וחמשה אלפין מדבית עמלק, הנה כי כל המומתים היו מזרע עמלק. והמתגיירי' היו מיתר העמי' כדמשמע מהא דמדרש רבתי (פרש' ו') שהבאנו למעלה וגם מזרע עמלק כמו כן כדמשמע ממאמר הגמרא (גטין פ"ה) והוצרכו לקבלם מפני קדוש השם שלא יראה כדברי המן ודתיהם שונות מכל עם כי הנה גוים רבי' מתיהדי' מבלי שום פחד רק שישרים בעיניה' דרכיה' כי על כן אמר ורבים מעמי הארץ דמשמע עמים רבי' אשר זה יראה דאין שינוי הדת רע רק טוב ונכזבו דברי המן הרע הזה. ושוב מצאתי בתוספות בגמרא (יבמות פ"ב) על האי דאמר רבי נחמיא אחד גרי אריות ואחד גרי חלומות ואחד גרי מרדכי ואסתר אינם גרים, כתבו שם וז"ל וקשה דאמרינן בגמ' (שם פ"ק) גבי מעשה דגבעוני' דבימי דוד ניתוספו גרים על ישראל ק"ן אלף וי"ל דמעצמן נתגיירו כדאשכחן גבי מרדכי ואסתר ורבי' מעמי הארץ מתיהדי' ע"כ. ומזה תשובה נצחת לכל מה שהוקשה לעיל כי לא קבלו אותם ישראל אלא שהם מעצמם נתגיירו. דיקא נמי דקאמר במכילתא שאם יבא אחר מאומות העול' שיקבלו אותו ישראל ומביתו של עמלק לא יקבלו אותו, ולא קאמר שלא יתגיירו הם כי הרשות נתונה. רק שישראל לא יקבלום. ומה שלמדום תורה משו' דהא על כלם אמרינן בגמרא הא איתמר עלה א"ר יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב הלכה כדברי האומר כלם גרים הם ומעתה מתיהדי' משמע הכי ומשמע הכי לזרעו של עמלק מראים עצמם ולאחרי' מתיהדי' ממש. ואלו ואלו יהודי' הם. ונכתב זה כמו שהקדמנו למעלה להורות עצמת תומ' עם בני ישר' כי עם שנגזרה עליה' גזרת חרב הרג ואבדן והמרת הדת כמו שתראה בסמוך לא נסוג אחור לבם ולא א' נמצא בהם שימיר כבודו כיתר העמי' כאשר שמעת. ונחזור לראשונות כי כל איש מהאומות שימיר דתו ויברור לו דת אחרת אין דובר אליו דבר כאשר קרה לנו בגלותנו כי בהיותנו גולים באדו' אין רשות לשום אדומי להתגייר והישמעאלי' רשאי' ועכשיו שאנו תחת ישמעאל הדבר בהפך, ולא אמר המן להכריח כל האומות לדת המלך, רק עם בני ישראל מפני שדתיהם שונות מכל עם, ומה שכתב בענין צלם נבוכד נצר, כבר קדם אלינו דבור מספיק לסתור כל דבריו בהקדמת הביאור אצל ביאור מאמר שאלו תלמידיו לרשב"י, ושם סתרנו כל דברי ר"ת בטוב נועם ודעת, וגם בפסוק איש יהודי ובפסוק ויהי כאמר' אליו יום יו' הרבינו אמרי אמת על כל הדברי' האלה ואין צורך לכפול הדברי' גם לא ידעתי על מה תמה על המפרש להשמיד' לעשות אותם מומרים והוא לשון נהוג ומורגל בפי רבותנו הקדושי'. זמנין דגזרי המרה, שעת ההמרה שאני המרה עבדא דבנולה. ויותר ראוי לתמוה עליו

כי אחרי שגזר להרוג אותם מנער ועד זקן טף ונשי' מה ענין להשמיד לשון כלוי ומה חסר בנאמר והרי אמר שלא ישאירו עוללות. אלא נכרי' הדברי' שענין להשמיד הוא העברת הדת שיבטלו מהם תורה ומצות וכמו שקד' וכמו שעוד יבא ואפשר שההמרה היה מתחיל אז וההרג והאיבוד ליום הנועד כי על כן אמר ליהודי' היתה אורה ושמחה רשות לעסוק בתורה ולקיי' המצות כדברי רבותנו הקדושי' אשר דבר ה' בפיה' אמת, וטעמו של דבר למה בחר בהמרה אחרי שסוף כל סוף יחדיו יסופו הנה הוא בעיני מה שאומר. כבר הקדמנו למעלה בעצת המן במשתה כי כוונתו להכשיל' ובזה הנם מעותדי' לכל רע וכמו שהקדמנו ביאור פסוק וירעו אותנו המצרי' ויענונו. וכי ראה הזמן רחוק להקי' מזימות לבבו כי הגורל דחהו עד חדש שנים עשר פחד שמא יהיה להם תורה ומצות כתרי' לפני הפורעניות. ולכן השתדל לבטל מהם תורה ומצות ובפסוק ליהודי' היתה אורה ושמחה נכתוב טעם ביטול המצות ההם ביען הן מורות על הנצחון כנגד האויבים. ושם יתבררו הדברי' בס"ד, ומעתה נחזור לענין הנס הזה:

ואומר כי חומר הנס ופרשת גדולתו נודע בהיות המלך הזה בן מלכי' כמו שהוכחנו מדבריהם ז"ל בפסוק ראשון, והוא מלך אדיר גבור חיל וכמו שקדם ממאמרם ז"ל בשבע ועשרים ומאה מדינה כבש שבע שהן קשות כעשרים, כבש עשרים שהן קשות כמאה, שים עינך עליו, ולו עושר מופלג יתכבד ויתפאר בו אשר לא גזל ולא עשה רק שנתן לו מן השמי' כמו שבא בפסוק בהראותו את עושר כבוד מלכותו, והעושר הזה הוא מפזר אותו לשריו ועבדיו, לא כשאר מלכי' אשר אוצרים אותו להם. אבל זה מפזר אותו וחולק מכבודו להם, כמו שבא שם, ובפסוק והשקות בכלי זהב. אשר מכל זה ימשך היות כל בני מלכותו נשמעים אליו, אם מצד יכולתו אם מצד גדולתו, ועיניה' הרואות כי בדבר קנון שבה' רתת על ושתי אף כי לא היה ברצון המלך ואין דעת חכמי' יודעי העתי' ויודעי דת ודין נוחה הימנו בכל זאת יען שהראה שנגעה בכבוד המלך הומתה ויסירה מגבירה. א"כ מי לא יראנו ומי יערב לבו לסרב מאמרו, ומה גם בהיות עם בני ישראל בזוי בעיניו והוא שונא להם מתמול שלשום וכמו שקדם מבעל התל ובעל החריץ, וביטול בנין בית המקדש בעבור לא תהיה עבודתם שמה לעזור ולהועיל להרי' ראש ולהשפיל אויביה' אשר הוא גדול שבהם, והמן הרע הזה מבקש רעתם צר לאבות ואויב לבנים והוא נכבד מכל השרי' וגדולי המלך ומראה למלך אפשרות העשות הדבר והקימו מזימות לבבו, והסיר ממנו פחדתו בדברי' הלציים ובבזיון אשר הראה הנסיון כמו שבא בדבריה' ז"ל כי נבוכד נצר שרף היכלו וכו' והוא עמד אל אם הדרך מזכיר עון להתפש בענין הסעודה אשר יעץ להביא זונות למען תפוש את בני ישראל כמו שקדם, קלקל בימי' שאל בחדשי'

ראה במזלות עד עת מצוא מחשבת לבו, ולא ארחיק כי גלה אזן אחשורוש כאשר עשה והסתכל במערכות השמי' כי בזה יהיה נכון לבו בטוח יותר, כי למען זה הסכי' שיהיה בחדש אשר בחר הצורר, הגם כי הוא היה חפץ בדבר יותר ממנו כמו שקדם אשר למה יסכי' להאריך הזמן אלא שיתחילו תכף וילכו הלוך והרוג מעיר אל עיר, ומזה נכרים הדברי' כי כבר צדד על כל הצדדים עד אשר מצא עת ומשפט, ובהיות דתי היהודי' שונות מכל עם, כלם שונאי' אותם וחפצי' ברעתם, ונגזר עליה' להעבירם על דת והוא ענין להשמיד כמו שהוכחנו וזה יהיה תכף ואם לא ישמעו בשלח יעבורו אז, או שישאר ההרג ואבוד הממון ליום הנועד. והם החלו לעשות תכף אם בהעבירם על דת עד אשר ביטלו מהם תורה ומצות וכמו שהקדמנו ובא יבא ברנה הפסוק ליהודים היתה אורה וגו' ואם בקחת ממונם וכמו שהקדמנו מדבריהם ז"ל היה היהודי יוצא לקנות בשר או אגודות ירק והיה הפרסי חונקו ואומר לו מחר אני הורג אותך ולוקח את ממונך שנראה מכל זה כי התלו לשלוט בגופם ובממונם וכמו שיבא בפסוק והעיר שושן נבוכה בס"ד. והנה המן הקים המועד ובקש לתלות את מרדכי ולהרוג שיעור רב מקטני ישראל ביום ההוא אשר שבר לראות ברעת מרדכי וכמו שיבא בס"ד. ואחרי אשר נכתב זה ונחת' בטבעת המלך וכרוזא קרי בחיל בכל עיר ועיר מדינה ומדינה הוחזק הדבר כי אין להשיב מזה נודע הרעה כי רבה כי בבא אסתר לפני המלך אשר לא כדת והיא חייבת מיתה על דבר אשר מרתה פי המלך ודתו ושאלה להשיב רעת המן על ראשו באומרה כי כל מגמתו רצונו ותאותו להרע אל המלך, וכי ראה המלך אהב את אסתר אהבת נפשו, הנו מצדד צדדים ומעולל עלילות ברשע להרוג אותה כי תכנס בגיזרה הכוללת להרוג את כל היהודים אשר היא גם היא יהודית, ומאמר חרבונה קיים דבריה באמור כי רצה להרוג את מרדכי על אשר דבר טוב על המלך כי כל ישעו וחפצו להמית את המלך ולכן כעס על המגלה אזנו ומצילו, ומזה נודע כי לבבו למרע. וה' גלה אזנו כמו כן כאשר נדדה שנתו כי ראה בחלומו המן בא להורגו, וכמו שיבא שם בס"ד, ומזה ומזה נתפצר ונתפייס לחזור בו. ובכתבו ובחתימתו וצוה להציל את היהודים ולהסיר מעליהם עול הגיזרה הרעה. ותקנון זאת בעיני אסתר ותשאל עוד אשר ישלטו היהודים המה בשנאיהם לסבה במקומה נכתבנה בס"ד. ותנתן דת להעשות כן ויתלו את המן ורוב בניו, וחמשה ושבעים אלף ושמונה מאות מזרע עמלק הרגו בחרב, כן יאבדו כל אויביך ה'. ואחרי אשר דברתי עד כה בדבר כלל הנס הנני בא לדבר בפרטי הכתובים המגידים אותו:

ויאמר המן וגו'. איתא בגמ' (מגילה פ"ק) אמר רבא ליכא דידע לישנא בישא כהמן אמר ליה תא ניכלינהו, אמר ליה מסתפינא מאלההין דלא ליעבד בי כדעבד בקדמאי אמר

ליה ישנו מן המצות אמר ליה אית רבנן בגווייהו דמבעי עלייהו רחמי, אמר ליה עם אחד הן, ושמא תאמר אעשה קרחה במלכות, מפוזר מפוזרים הם בין העמי', שמא תאמר אית הנאה מינייהו, מפורד כפירדה זו שאינה עושה פירות, ושמא תאמר איכא מדינתא מינייהו בין העמי', או שמא תאמר חוץ למלכות הם ואין אתה יכול להם בכל מדינות מלכותך, ודתיה' שונות מכל עם דלא אכלי בהדן ולא שתו בהדן ולא מינסבי לן מינייהו, ואת דתי המלך אינם עושים, דמפקי ליה לשתא בשהי פהי ולא יהבי כרגא למלכא, ולמלך אין שוה להניחם דאכלי ושתו ורוו ונפקי ויתבי בשוקא ומבזו ליה למלכא. ד"א ולמלך אין שוה להניחם. שאם נפל זבוב בכוסו של א' מהם זורקו ושותהו, ואם אדני המלך נוגע בכוסו של א' מהם חובטו בקרקע ואינו שותהו. ע"כ והביאור, הם ז"ל ברוח בינתם ראו בדברי הפסוק הזה דברי' מתמיהים, ראשונה תיבת ישנו אשר היא זרה כי משפטה כדברי המדקדקים. ישיאו ישו. או "ישו בצירי. או "ישהו. או ישנו בדגוש הנון. ועוד כפל עם אחד אחרי שאמר ישנו המורה על היחוד מה צורך עוד אחד ודי ישנו עם, ועוד כפל מפוזר ומפורד, וכפל בין העמים בכל מדינות מלכותך ובאחד מהם די. עוד ואת דתי המלך אינם עושי' אחרי שאמר ודתיהם שונות מכל עם, האם דתי המלך אינם דתי העמי' האחרים, ואם אינם מה התרעומת על עם זו מהעמים האחרי'. עוד ולמלך אין שוה להניחם. ראה שקר מפורסם לאמר שאין הנאה למלך מהם ופסוק צווח היתה למס, וארתחששתא מלכא כתב ולכם מהודעין די כל כהניא ולויא זמריא תרעיא נתיניא ופלחי בית אלהא דנא מנדה בלו והלך לא שליט למרמא עליהם, מכלל שכלל היהודים היו פורעים מנדה בלו והלך, ולכן ביארו הכתוב שהוא משא ומתן בין אחשורוש והמן, ושאחשורוש ירא וחרד ממה שנעשה לראשונים, והמן משיבו ישנו וביאורו כמו וישנו שנת עולם ולא יקיצו, ואמר כי הם כבר ישנו מן המצות ובזה הוא ית' מרוחק מהם עוד נוען אחשורוש כי יש ביניהם חכמים יעורו משנתם ותקובל תפלתם ויעביר על פשע הפושעים והמורדים והשיב עם אחד הן. וביאורו אצלי בשני פנים, הא' הא דאמור רבנן כל ישראל ערבים זה לזה דכתיב (ויקרא כ"ו ל"ז) וכשלו איש באחיו בעון אחיו וב' באחיו ב' בעבור כמו התשחית בחמשה ויעבוד ישראל באשה, ואחד היה עכן בן זרח לא גוע בעונו כי על כל העדה היה קצף ונכתב בספר חטא ישראל, אף כי פה רבו כמו רבו חטאי ישראל וכמו שקדם, וכמו שיבא בפסוק אם על המלך טוב. ועל כן אמר עם אחד הן וערבי' זה לזה, הב' מאמרם בגמרא (שבועות פ"ד) ושמתי אני פני באיש ההוא ובמשפחתו (ויקרא פ' ה') תניא א"ר שמעון אם הוא חטא, משפחתו מה חטאה, לומר לך אין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולה מוכסין ושיש בה לסטים שאין

כלה לסטים מפני שמחפים עליו. ופקח עיניך וראה כי על הבלתי מוחים אמר וכשלו איש באחיו כדאמרינן בגמרא (סנהדרין פ"ד ושבועות פ"ד) והוא מכשול לבד על שאינם מוחים וגם אינם מחפים ועל המחפים אמר ושמתי את פני באיש ההוא ובמשפחתו כי הם כעוברי עבירה אחר שלא די שלא מיחו אלא שחיפו, וזהו מאמר הרשע הזה עם אחד הן כענין כולה מוכסין כולה לסטים וכבר סלקנו למעלה גנות זה מעל מרדכי הצדיק כי הוא עמד והכריז שלא ילכו שם ולא שמעו בקולו. ושמא תאמר אעשה קרחה במלכות, ופרש"י שמלכות א' מלא מהם ותפארתי שיהיו כל המלכיות מלאים אדם יהיו מי שיהיו, אמר מפוזר מפוזרים הם בין העמים ולא יעשו שום רושם בהעדרם ושמא תאמר אית הנאה מינייהו, ביאורו הנאה ממעשה ידיהם או מחכמתם שהמדינות נהנים מזה ויעדר בהעדרם, כי לא על המסים וארנוניות אמר כי זהו האמור למנטה ולא יהבי כרגא למלכא, ודבר אית הנאה מינייהו הוא דבר אחר, והוא מה שאמרנו, לכן אמר מפורד כפרדה זו שאינה עושה פירות, ושמא תאמר איכא מדינתא מינייהו, והן אמת יראה זה הנאמר. ושמא תאמר אעשה קרחה במלכותי או לפחות היה לו לסמוך זו עמה, ושמא תאמר אעשה קרחה ושמא תאמר איכא מדינתא מינייהו, אלא שזה מורה על מה שביארנו במ"ש, ושמא תאמר אית הנאה מינייהו כי על החכמה והמדע ומדות הטובות דבר. ואפשר שיש חדא מדינתא מינייהו וכשלא יהיה הנאה לכלל המלכיות על כל פנים המדינות הקרובות אל המדינה ההוא יהנו ממנה בא' מהדברים הנאמרים והרי זה גרעון רב אמר בין העמים באופן שאין לפחד שיהיה קרחה לא בכלל ולא בפרט, ושמא תאמר חוץ למלכו' וכו', לא כי הם בכל מדינות מלכותך ומזה נצטדקו דברנו, כי לא היה בעת ההוא מולך בכל הכיפה ואם היה מקודם וכמו שהוכחנו בפסוק שבע ועשרים ומאה מדינה וכמו שיבא בסמוך מדברי המתרגם ולכן אמר או שמא תאמר חוץ למלכות הם ואי אתה יכול להם, אמר בכל מדינות מלכותך הם ובלי ספק יכול תוכל להם. ודתיהם שונות מכל עם דלא אכלי בהדן ולא שתו בהדן, כי הגם שהדתות משונות זו מזן במאכלם ומנהגיהם כי האדומי איננו אוכל גמל ואוכל השרץ והשקץ והעכבר והחזיר, והישמעאלי איננו אוכל החזיר והשרץ והשקץ והעכבר ואוכל הגמל והישמעאלי איננו אוכל בשר תמותות אם לא ישפוך דמו לא יאכלנו והאדומי חונק ואוכל בכל זאת הנם מוסכמים ברוב הדברים כאילו תאמר בחלב ודם ובשר בחלב ובבהמות ובחיות נומאות גם טהורות אמנם עם בני ישראל מובדלים מכלם לא יסכימו עם כלם בדבר אחד כי לא יסכימו בכל הבהמות והחיות ולא באופן אכילתן אם מהשחיטה אם מהניקור אם מהתערובות, ולא מינסבי לן מינייהו גיר' זו מצאתי בספרי דוקני ונ"ל עיקר, וה"פ נתרעם

על הא דאמור רבנן בגמרא (יבמות פ"ק ופ"ב וקדושין פ"ג) א"ר יוחנן משום רשב"י אמר קרא (דברים ז' ד') כי יסיר את בנך מאחרי בנך הבא מישראלית קרוי בנך ואין בנך הבא מן הכותית קרוי בנך ע"כ וזה להם חרפה גדולה ועליה נתרעם ולא מינסבי לן מינייהו כי אינם רוצים לתת את בנותם אלינו אף כי בן בת ישראל הבא מן הכותי קרוי ישראלי אף גם זאת משנאתם אותנו אינם רוצים לתת לנו בנותם האמנה ברוב הספרים גריס ולא נסבי מינן. ולא מנסבי מינן, ויראה כי הוא מתרעם על הכל. ואף גם זאת יראה לי שביאורו הוא עה"ד הנאמר דאי לא נסבי מינן משום דבנך הבא מן הכותית קרוי בנה, היה להם לתת את בתם אלינו דבן בתו של ישראל הבא מן הכותי הוי בנך כרבינא, וזה יראה שנאת חנם מבלי טעם וסבה ואת דתי המלך אינם עושים דמפקי לשתא בשהי פהי, ולא יהבי כרגא למלכא, דברים הללו מתבארים מתוך דברי תרגום ירושלמי, איתא התם ולא עבדין עיבידתא למלכא ואמרין לן יומא אסירא הוא ומפקי לשתא בשהי פהי, ולא עבדין עיבידתא למלכא, וזהו שאמר בגמרא (מגילה פ"ק) דמפקי לשתא בשהי פהי, ולא יהבי כרגא למלכא קרא לעבודת המלך כרגא להיותן חק קבוע כמו כסף גולגלתא, באופן שבכלל ואת דתי המלך אינם עושים הוא שאינם עובדים עבודת המלך ותיבת דתי מענין מצות המלך כמו ויתנו את דתי המלך דעזרא (ו' ל"ז), ובמגלה הרבה דבר המלך ודתו, כדת הנשים, אחת דתו להמית, לעשות כדת היום, ותנתן דת בשושן כלם דבר מצוה, ולפי זה ואת דתי המלך ביאורו ואת מצות המלך אשר יצום לא יעשו ואין זה כמו ודתיהם שונות כי שם הוא על הנימוסים ופה הוא על מצות המלך כמו שנאמר וכן פרש"י, ואת דתי המלך לתת מס לעבודת המלך ע"כ, הורה על כל מה שאמרנו כי אין ביאור ואת דתי המלך על התורה אשר לו רק לתת מס, גם אין המס הזה כסף גולגלתא לעבוד עבודת המלך. ולמלך אין שוה להניח' גדולה מכלם והוא שמבזים אותו אם בדבורם אחרי אכול ושתה, כי מקללי' המה לו ואם במעשה שאם יפול זבוב בכוסו של אחד מהם זורקו ושותהו, ואם יגע אדוני המלך בו חובטו בקרקע ואינו שותהו וביאורו כי מרוב השנא' יחשבהו לכלי טמא לא יתפייס בשפוך יינו כי גם הוא שובר הכלי וזהו חובטו בקרקע כ"כ הוא סחי ומאוס בעיניו, ולא הספיק לו לומר שופכו ואינו שותהו כי אזי היה ההיזק ביין לבדו רק חובטו בקרקע כי חביט' איננה נופלת במשקה אלא בכלי אשר בו המשקה, ובזה נתיישבו הדברים הזרים אשר בכתוב כמו שהזכרנו ויותר מהמה, כשתדקדק בו תמצאם, ובהקדמת ביאור זה הקדמנו מאמר אחד לרז"ל במדרש רבתי דאחשורוש (פרשה ה') ישנו עם אחד שנהון רברבן וכו', מאמר גדול בכמות ואיכות עמוד עליו, ותברכני נפשך, והמתרגם תרגם אית עמא חדא מבדר ומתפרש ביני עממיא

ואומיא לישניא ומקצת מינהון דיירין בכל פילכי מלכותך. וגזרת אורייתהון שניין מכל עמא, לחמנא ותבשילנא ליתיהון טעמין חמרנא ליתיהון שתיין יומי גינוסייא די לנא ליתיהון נטרין ונימוסנא לא מקיימין ית גזירת דיני מלכא ליתיהון עבדין ולמלכא לית ליה טימו מינהון ומה הנאה אית ליה בהון אי ישבקינון על אפי ארעא, ומה שהביאו לתרגם כן יען הוקשה לו כי העם העומדים במדינות מלך אחד לא יקרא מפוזר ומפורד כאשר לא יקראו מפוזרים היושבי' במדינה אחת מפני רבוי וחילוף בתיהם ולמה יקראו אלה היושבי' בכל מדינות מלכותו עם מפוזר ומפורד, לכן ביאר כי עם מפוזר ומפורד הם בממלכות אחרים ואיננו סמוך מפוזר ומפורד עם כל מדינות מלכותך אבל כי הם ב' דברים הא' הוא מפוזר ומפורד במלכיות אחרים אשר אינך מולך עליהם וכמו שכתבנו בפסוק ראשון כי לא היה מולך בכיפה בעת ההיא והכרחנו זה בטענות וראיות רבות ובממלכות האחרי' הם מפוזרים ומפורדים, הב' בכל מדינות מלכותך כלומר גם יש קצת מהם בכל מדינות מלכותך. וביאר עוד כי כוונת ולמלך אין שוה להניחם היא לעקור את הכל כי אין הנאה להניחם על פני כל הארץ רק למחות את שמם ולא יתפייס בגרש אותם מממלכתו אחרי שיש ממלכות אחרות. כי אחרי שדתיהם שונות מכל עם ראוי להשביתם מגוי פן יחטיאו את יושבי הארץ צו לצו קו לקו מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר, והרמ"ע ז"ל הטיב והפלא לדבר בפשט הכתוב הזה ובעניינו וכה אמר, ואני אומר כי הערים זה הרשע לספר כפירה והגנות היותר גדול' שאפשר מעורב בקצת אמת אשר הוא אופן להעמיד שקרותו להגיע למבוקשו, וזה שהאיש הטוב והישר יהיה בא' מב' או ג' אופנים הא' שיהיה מזגו טוב אוהב אהוב אוהב את הבריות ומקרבן. וזו מדה נמשכת לזכות חמרו, ואם לפי שכלו וחכמתו אשר העמיק להשיג במעמקי חכמת האמת וצלל בה כפי האפשר וזו מעלה שכלית, ואם אין לו א' מב' אלא יש לו טוב הסבל ובית קבול להוראת המורה, אמנם אשר מעצמו לא יבין ולא ישמע לקול מורה זה האיש אשר לא יועיל ותקנתו קלקלתו ועל שלשתן אמר ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים הפך טוב המזג וטבע האהבה והקורבה זה בזה, כנמצא בעונותינו היום כי פירודי בני ישראל זה מזה ע"י שנאת חנם רב הוא. וגם כפי השכל ודתיהם שונות מכל עם. אי זה דת תסכים בחקותיהם כשעטנז ואפר פרה וכלאי' ודומיה', ואת דתי המלך אינם עושים. הרי אינם עושים מאמר מוריהם. והראייה מדוע אתה עובר מצות. המלך ואין להם תקנה אין לו סבה גדולה או קטנה לקיי' אותם כי אם על דבר הכסף המושב לך בכל שנה בעבודה אשר הם עובדים ויהי למס כי אז בודאי תאבד התועלת ההוא כקיו' בעל החמור המכוער אותו בעבור שכר שכירותו וזהו ולמלך אין שוה להניחם.

יראה לא יועיל לך הנחתם ועזיבתם, אבל אותו ההפסד אנכי אערבנו אם על המלך טוב יכתב לאבדם ועשרת אלפים, יראה כי עושי המלאכה הרעה ההיא יביאו לך מעושר העם ההוא זה הכסף אשר יהיה יותר טוב ופירותיו יהיו יותר מהמס ההוא כמ"ש להלן ושללם לבוז כאשר הסכימו בזה קצת המפרשים וראוי לדעת כי זה הצורר חכם היה ויודע כי סגולת האחדו' דבקה עם זרע ישראל כי יש להם אל אחד ותורה אחת להם והם עם אחד והיא שומרתם ע"ד (הושע י"ז) חבור עצבים אפרים הנח לו. והסגולה טבעית בה להיותה נמצאת בהתחלותיה' כי האל הוא ההתחלה אשר כפי הצורה אחד שנאמר ה' אחד. ואברהם אשר הוא ההתחלה החומרית גם הוא אחד שנא' (ישעיה פ"א ב') אחד היה אברהם ונאמר הביטו אל אברהם אביכם, כי אחד קראתיו כענין שנאמר (בראשית ג' כ"ג) הן האדם היה כאחד ממנו יחידאי כתרגומו. והבאת שני אחדים זה בזה לא יולד משניהם כי אם אחד. ויתחייב שישראל תולדותם יקראו גוי אחד, וכן אמר דוד ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ. ומע' נפש למד, עד שבהפרדם, יהודה ואפרים נפרדה צורתם. וכמו שתמה הנביא (מלאכי ב' י') הלא אב אחד לכלנו הלא אל אחד בראנו והם השתי התחלות אשר סגולת כל אחת מהן האחדות, א"כ מדוע נבגוד איש באחיו אשר יורה על החילוק וההפרד כי בזה נחלל הברית והסגולה אשר בהתחלות. ולעתיד בשעת תיקונם והיו לאחדי' בידך, ובהמול אנשי שכם נאמר גם עליהם (בראשית ל"ד ט"ז) והיינו לעם אחד כי יכנסו תחת הב' התחלות הנז' וגם זה הרשע ידע שזאת הסגולה נמצאת עמנו ושומרת אותנו וזהו ישנו עם אחד. וראה שעתה הוא בהפך כי הוא מפוזר ומפורד חלק לבם אמר עת לעשות ויש במדרש תלים (תהלים כ"ב א') במזמור על אילת השחר סמך לזה, אמרו שם, אין את מוצא ימים קשים לישראל שהיו באפלה כאותם הימים שהיו בימי המן שאמר ישנו עם אחד מפוזר ומפורד, כיון ששמעה אסתר התחילה אומרת לך כנוס את כל היהודים וזה מבואר, עכ"ל, ואני אומר בביאור הכתוב:

ואציע ראשונה. כי תקראנה לעם היושבים תחת ממשלת מלך עבדים אליו, אשר תעלה חמת המלך באפו ויעלה על לבו להכחידם מגוי אפשר שעצתו זאת לא תקים ולא תהיה לסבות רבות, מהם מצד המלך ומהם מצד העם, ואשר מצד המלך ג' סבות. הא' כי ירא את יתר העמים פן תרע עינם בדבר אם לחמלתם אם לאהבתם את הגוי ההוא, ויעכבו על המלך מעשות כדבר הרע הזה הב' כי יפחד פן יקהל העם ההוא לעמוד על נפשם ויהיו שיעור רב והעם הנם יהפך אל הרודף ולא יעצור המלך כח להלחם בם, הג' כי ירא פן יתוסף וילוה אליהם עם אחר ונלחם במלך ההוא, ולכן ישיב אחור ימינו. ואשר מצד העם הן שתים. הא' כאשר יזכור משלמות העם ההוא היותם סרים אל משמעתו ונאמנו

בבריתו כל ימי התגוררם עמו לא מרו את דברו, גם כי עתה עשו הרע בעיניו בזכור מעשיהם הקודמים ירחם והוא רחום יכפר. הב' הגם שלא קדמו להם מעשים נאותים יקווה מהם בעתיד יתקנו את אשר עותו יזכרו אשר העביר על חטאתם וגמלם כרחמיו וישיבו אליו ויעשו הטוב בעיניו והצר הצורר הזה קטרג עליהם בכלם אם כנגד הא' אמר מפוזר ומפורד בין העמים אבן מאסו הבונים כי מרוע תכונת' ועלילותם לא יתנום העמים לשבת ימים רבים במקום אחד באופן כי אין לחשוב שיקומו ויעזרום כי אין חולה עליהם וכלם ששים ושמחים ברעתם, וכנגד הב' אמר בכל מדינות מלכותך וכמו שהקדמנו מדברי הגמרא (מגילה פ"ק) ושמא תאמר איכא חדא מדינתא מינייהו ת"ל בכל מדינות מלכותך, והנם זעיר שם זעיר שם לא יתקבצו שיעור יוכלו לערוך מלחמה כנגדך. וכנגד הג' אמר ודתיהם שונות מכל עם ונודע כי אין שנאה כשנאת הדת ומה גם בהיות דתיהם משונות כאפר פרה ושעטנז וכיוצא וכמו שקדם באופן כי זר לא יקרב עליהם, וכלפי אשר מהעם, על הא' אמר ואת דתי המלך אינם עושים מקדמת דנא כענין לאלהך לית אנחנא פלחין ותמיד כל היום שמך מנואץ לא יזכר על טוב באופן שלא קדמו להם מעשי' לפיהן תהיה מחוייב לעבור על עונם, ועל הב' אמר ולמלך אין שוה להניחם כלו' ואין לקוות מהם טובה לעתיד כי לא יהיה לך נחת רוח מהם לעולם:

פסוק ט

אם על המלך טוב יכתב לאבדם ועשרת אלפים ככר כסף אשקול על ידי עשי המלאכה להביא אל גנזי המלך:

אם על המלך טוב וגו'. כבר הקדמנו פחד אחשורוש מאשר נעשה פתגם הרעה לראשונים אשר הרעו לישראל והויכוח הרב אשר היה בינו ובין המן על הדבר כאשר ראית מדברי רבותנו ז"ל. ולכן התחכם המן שלא להזכיר דבר ההריגה פן תעלה חמת המלך על הדבר. והזכיר דבר הממון והוא לאבד' כפי מה שהנחנו שתיבת להשמיד הוא המרת הדת ותיבת להרוג כמשמעה ותיבת איבוד נאמרת על הממון ובחר להתחיל בזה אם לקלותו ולא יקשה בעיני המלך אם לאומרו דאמר מר חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו שרואה שנוטלו אחר ושותק ומזה ימשך ההרג כגנב במחתרת, ולכן אמר יכתב לאבדם, ועשרת אלפים, וגו'. לא טוב בעיני הראב"ע שמכר אחשורוש עמו בלא הון. ולא רבה במחירהם ולכן כתב ז"ל. ועשרת אלפים ככר כסף הוא חסר וכן הוא ועשרת אלפים אלפי ככר כסף כמו והנבואה עודד הנביא עכ"ל. אמנם מדברי רז"ל משמע דדווקא הם עשרת אלפים איתא בגמרא (מגילה פ"ק) ועשרת אלפים וגו'. אמר ריש לקיש גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל לפיכך הקדים שקליה' לשקליו,

והיינו דתנינן (שקלים פ"ק) בא' באדר משמיעים על השקלים וביאור והיינו דתנן כדי שיקדמו שקלי ישראל בא' באדר לשקלי המן שהיה בניסן ובמדרש רבתי (פרשת ו') אמר ליה השתא לית אנא ידע מנייניהון כי נפקו ממצרים הוו להו שית מאה אלפין גברא, ועל כל חד וחד יהיבנא לך מאה שקלים. ובשערי בינה לה"ר אליעזר מגרמיזה ז"ל כתוב. אמר בצאתם ממצרים היו ת"ר אלף אתן מנה בשביל כל אחד ואחד ס' מנה הוא ככר ועשרת אלפים הוא רבוא. נמצא רבוא פעמים ששים הוא ששים רבוא וק' זוז הוא מנה. ובספר החזקוני (פרשה כי תשא) כתב וז"ל וסכום כלם עולה לרבוא ככר כסף כיצד רוב בני אדם אינם חיים אלא ע' שנה צא מהם עשרים לפיטור כדכתיב מבן עשרים שנה וכו' ישארו להם חמשים שנה שכל אחד ואחד מישראל נותן בהם מנה של חול למחצית השקל של קדש בכל שנה ושנה. הרי ששים איש נותנים בחייהם ששים מנה שהם ככר, והם היו ששים רבוא הרי כלם נותנים ששים ככר, ולפי' אמר המן ועשרת אלפי' ככר כסף וגו', אמר כדי שקלי לבטל שקליהם, ואני אתן כנגד ששים רבוא שבהם לעשות בהם כרצוני עכ"ל, ואני מצאתי כתוב דבר זה באופן יותר מכוון. וז"ל המן ידע כי בצאתם ממצרים היו ת"ר אלף והם עולים לששים רבוא ובערכים כתוב (ויקרא כ"ז ג') והיה ערכך הזכר חמשים שקלים כסף והנכבר הוא ס' מנה ושל קדש היה כפול הרי בנכבר ק"ך מנה, והמנה הוא כ"ה שקלים נמצא ערך האדם ב' מנה ונמצא כל ככר מנכבר הקדש עולה ס' איש כי ב' פעמים ס' עולה ק"ך, ותדע כי בי' אלף ככר משל קדש יש ערך ששים רבוא איש ע"כ. וכיוצא בתרגו' ירושלמי של המגלה, נמצא כלם שוים לטובה. כי היו עשרת אלפים לא פחות ולא יותר. והנראה מדברי רבותנו ז"ל כי זדון לבו השיאו לחשוב מחשבות לבטל שקלי בני ישראל כאשר השיא לבלעם לבטל ז' מזבחות אשר נבנו מיום הרת עולם ועריו כדאיתא במדרש ר' תנחומא בנה לי בזה ז' מזבחות כנגד ז' מזבחות שבנו ז' צדיקים מאדם ועד משה ונתקבלו וכו'. וכן כוונת הצורר הזה וכמו שקדם מדברי ספר החזקוני (פרשה כי תשא) אמר כדי הם שקלי לבטל שקליהם. ובילקוט (סימן תתרנ"ו) נמצא זה באורך ומשם נלמד דברים רבים בענין הזה, איתא התם. ועשר' אלפים וגו' אמר ליה אם רצונך כסף מן הגרוטאות שבביתי אני מביא ושוקל ע"י האומנים, והם טובעים המטבע על שמך להביא אל גנזי המלך אמר לו הואיל ואתה רוצה לקחת ממני אותם יהודים שמשכימים ואומרים ה' אחד איני מוכרן לך שהם פקדון בידי ומתיירא אני שמא יעשה לי כשם שעשה לסיחון ולעוג ולשלשים ואחד מלכים ולסיסרא וליבין ולסנחריב. זכור אני מה עשה לנבוכדנצר שהחריב את ביתו שנתחתן עם כל בהמה וחיה וכן לבלשצאר ועליהם הוא אומר (איוב י"ב כ"ג) משגיא לגוים ויאבדם אף אני קשה לי אמר לו המן לאחשורוש

כל אותם הימים כשהיה בית המקדש קיים והיה הב"ה רצוי להם והיו מביאים שקליהם אבל עכשיו הוא כעוס עליהם ואני סוכם לך חשבון ס' רבוא בקע לגלגולת שהוא עשרת אלפים ככר כסף אמר לו פקדון הם בידי ואיני מוכרן לך, אמר לו ובשביל כבודך נפיל גורלות אם יפלו הם בידך והכסף בידי אני מוכרן לך ואם יעלו העם בידי והכסף בידך איני מוכרן לך, ורוח הקדש צווחת, ואל עמי ידו גורל, ועל עונותיו של המן נפל העם בידו והצר המן על הכסף צרה גדולה, ראה המלך שהרע לו על הכסף, אמר לו על הכסף רע לך הכסף נתון לך. הנה המאמר הזה יכלול דברים גדולים בענין בקשה זו. וראשונה נדע כי דבר ויבקש המן הוא מאחשורוש וממי יבקשם אם לא ממנו כי לא אמר על מחשבת לבו רק בקשה בפה כי היה הויכוח רב בינו לבין אחשורוש וכמו שעוד יבא בפסוקים הבאים בסמוך בסייעתא דשמיא, וכמו שקדם בפסוקים ההולכים לפנינו כי גם אם הוא שונא להם וכמו שיבא והוא עבר לפנינו כמו כן בכל זאת הנו ירא וחרד מהרע להם וכמו שבא בספר הילקוט (סימן תתרנ"ו) בפסוק בלילה ההוא, אמר ר' שמעון בשעה שאמר המן לאחשורוש לאבד את ישראל אמר לו אין אנו יכולים שאין אלהיהן עזבם כל עקר והיה מטריח על אחשורוש ימי' ולילות האמנה הצר הצורר אין פחד אלהים לנגד עיניו כי משורש נחש ולא ירא אלהים, יצא צפעוני זה, ולכן חשב מיאון וסירוב המלך היותו חמדן ולהרבות במחירם הוא עושה ועל כן אמר אם רצונך כסף מן הגרוטאות שבביתי אני מביא וכו', כי אין כסף נחשב בעיניו למאומה כי עשיר מופלג היה וכהא דאמור רבנן במדרש רבתי (פרשה ו') בפסוק אחר הדברים האלה. ר' פנחס אמר שני עשירים עמדו בעולם א' לישראל, וא' לאומות העולם, ולא עמד להם ממונם אלא לרעתם, קרח בישראל שמצא אוצרות של כסף וזהב שהטמין יוסף, והמן באומות העולם לקח אוצרות מלכי יהודה, וכיון שראה המלך את עושרו את עשרת בניו לפניו שרים עמד וגדלו ורוממו. וכדומה במדרש רבה בסיני רבה (פרשה כ"ב) וכן במדרש תנחומא (פרשת ראשי המטות) הרי שאת פושעים נמנה ברוב עושרו ולכן אמר כי יש לאל ידו להביא מביתו עשרת אלפים ככרי כסף מבלי שיקח מכלי יקר אשר לו רק מהדברים הפחותים והם הגרוטאות וכהא דת"ר בגמרא (מנחות פ"ג) מנורה היתה באה מן העשת מן הזהב עשאה מן הגרוטאות פסולה, ופי' עשת חתיכה גדולה של ברזל ופי' גריטאות מסמרות שבורים ושברי ברזל אשר יתאספו ויתקבצו, כן פי' בערוך, אמר שממסמרות שבורים ודברים פחותים הוא מביא עשרת אלפים ככרי כסף עוד הודיענו ביאור על ידי עושי המלאכה. הוא מה שאמר אני מביא ושוקל על ידי האומנים והם טובעים המטבע על שמך להביא אל גנזי המלך, וכן בתרגום ירושלמי וכספא יהא מתיהיב על ידה דעבדי

מטבעא לאעלא לבי גנזא מלכא. ואפשר שאמר לעשותם מטבע ביען כבר קדם שדעתו שיהיו שקלים אלה כנגד שקלי בני ישראל ואחר שהשקלים ההם דינם להיות ממטבע רצה לעשות אלה כמו כן מטבע, ומ"ש הואיל ואתה רוצה לקחתם ממני וכו', ביאורו שאתה תוקע עצמך על הדבר לא בצדק ולא במשפט רק שאתה רוצה רצון בלבד ועוד שאתה מכיר ערכם שמסכימים ואומרים ה' אחד ואף גם זאת כוונתך לאבדם לא פשעם ולא חטאתם איני מוכרן לך שהם פקדון בידי וכו'. האמנם מאין למדו ז"ש אותם היהודים שמשכימים ואומרים ה' אחד, אפשר שהוא ע"ד הא דאמרינן בגמרא (סנהדרין פ"י) א"ר אלעזר מברכותיו של אותו רשע אתה למד מה היה בלבו בקש לומר, לא יהיה להם בתי כנסיות ובתי מדרשות אמר מה טובו אהליך יעקב וכו', וכן דבר אחשורוש כי מדברי המן נלמד מה שאמר אחשורוש, כי מאמר אחד הוא מיותר וכמו שקדם בתחלת הפסוק כי אחרי שאמר ישנו עם שמור, על היחיד למה עוד אחד אלא שביאורו אותו שאמרת עליהם שהם אומרים ה' אחד, ועניינו ע"ד שקדם ממאמרם בגמרא (מגילה פ"ק) ישנו מן המצות, וכאילו אמר ישנים הם ממה שהיה אומר שהיו אומרים ה' אחד, דאמר כי הם פקדון בידו ואינו רשאי לשלוח יד בפקדון כי מתייירא אני פן יקרני עון בדבר כמו שקרה לקודמים אז העז איש רשע המן הרע הזה, כי זה היה בזמן שבית המקדש קיים אשר אז הב"ה רצוי להם והיו מביאים שקליהם אשר מהם יובאו תמידים ומוספין וכל קרבנות צבור ונסכיהם וקטורת ולחם הפני' והעמר ופרה אדומה ושעיר המשתלח ולשון זהורית שקושרים בראשו ודברי' אחרים באופן שרב טוב לבית ישראל בא משקלים הללו ולכן הוא רצוי להם אז, מה שאין כן עתה. ולבטל הנתן עד עתה הנני סוכם לך סכום שקליהם כמו שקדם, האמנה ביען אחשורוש שונא להם מהמן כמו שנאמר. גם כי אמר וחזר ואמר פקדון הם בידי ואיני מוכרן לך שנאה קדומה קלקלה השורה וחזר ואמר ובשביל כבודך נפיל גורלות ועוד למדנו ממאמר זה כי ב' פעמים הפילו גורלות אל עם ה' אלה ראשונה המן בפני עצמו בינו לבינו וזהו הפיל פור הוא הגורל לפני המן לפניו ולא לפני אחרים. ושנייה לפניו ולפני אחשורוש, והוא ביאור נפלא באו' לפני המן עם שכבר קדם לנו ביאור אחר נפלא במקומו שניהם כאחד טובים, עוד למדנו שמיאון אחשורוש בכסף איננו ותרנות או היותו בוזה כסף לא מאהבת המן ולא משנאת ישראל רק שראה רוע פנים להמן על דבר כסף ולכן מיאן בו, ומזה נטעום צוף דבש אמרי נועם של אסתר במ"ש כי אין הצר שוה בנזק המלך ובמקומו יתבאר בס"ד, ומכל זה עמדנו על דבר עשרת אלפים ככר כסף. כי לא היה ע"ד הפלגה, אך בדקדוק ולתכלית גדול כמו שנאמר, ועוד אני אומר ע"ד הפשט כי דבר עשרת אלפים הוא בעד ממון בני ישראל אחרי שקדם לנו

שתיבת לאבדם הוא על הממון אמר שהוא מבטיח להביא מממונם עשרת אלפים ככרי כסף שאם פיחתו פיחתו לו ואם הותירו הותירו למלך וזה יבא לידי עושי מלאכת מטבע המלך כמו שקדם יען מנהג מלכי פרס להטביע במטבע שם המלך וזמנו ובהיות הדבר כן יזכר הענין תמיד בהתמדת המטבע ומה גם בהיות המטבע מובא אל גנזי המלך כי יעמוד ימי' רבים:

פסוק י

ויסר המלך את טבעתו מעל ידו ויתנה להמן בן המדתא האגגי צרר היהודים.

ויסר המלך את טבעתו וגומ'. במדרש רבתי דאחשורוש (פרשה ו') רבנין אמרין אחשורוש שונא את ישראל יותר מהמן הרשע, מנהגו של עולם דרכו של לוקח ליתן ערבון למוכר, ברם הכא המוכר נתן ערבון ללוקח, הה"ד ויסר המלך את טבעתו מעל ידו ויתנה להמן. הם ז"ל ראו ברוח בינתם ענין ויסר המלך ללא צורך. ודי והותר ויתן המלך את טבעתו להמן, ואחשוב כי על כן כתב רש"י ז"ל ויסר המלך את טבעתו הוא מתן כל דבר גדול שישאלו מאת המלך להיות מי שהטבעת בידו שליט בכל דבר המלך ע"כ. להורות כי אין נתינת הטבעת מכוון לדבר פרטי זה אבל להיות מי שהטבעת בידו שליט בכל דבר המלך. וכאלו המלך מסיר היכולת אשר יורה עליו הטבעת ממנו ונותנו לזה, ורז"ל אמרו שהשנאה קלקלה השורה וגם כי דרכו של עולם לוקח נותן ערבון, אחשורוש בעוצם שנאתו נתן ערבון שלא יחזור בו, ואף גם זאת דברי רש"י ז"ל דברים צדיקים כי הסיר ממשלתו ממנו ויתנה להמן ביען הכיר בו היותו צורר היהודים מלידה ומבטן ומהריון וזה טעם להמן בן המדתא האגגי צורר היהודי' מה שלא נאמר עד הנה בכל המקומות אשר נזכר שמו, כי כוונתו למלאת נפשו ביהודים רק היה ירא כמו שנכפל למעלה וישמח לקראת המן כענין האמור למעלה וקיים בישראל אל תהי ידי בו ותהי בו יד פלשתים.

פסוק יא

ויאמר המלך להמן הכסף נתון לך והעם לעשות בו בטוב בעיניך:

ויאמר המלך להמן וגומ'. כבר קדם גודל שנאת אחשורוש לעם זו ופחדו מאלהיהן ולכן שמח לקראת המן הרע הזה ושמח בדבריו, ולהורות על זה חזר ואמר ויאמר המלך להמן גם כי עמו היה מדבר ולא נזכר הפסק משום דבר רק זה לשון חבה. הכסף נתון לך. במאמר הילקוט (סימן תתרנ"ח) אשר קדם בפסוק ויאמר המן למלך אחשורוש כתוב לאמר כי ראה פניו רעים על דבר הכסף ולכן אמר לו הכסף נתון לך. והטיבו אשר דברו כי הכוונה הכסף הרי אלו כאילו התקבלתי ובא אל גנזי ואני נותנו לך, ובמדרש לקח טוב

כתוב ז"ל אמר לו הכסף נתון לך איני מבקש לא משכרן ולא מהפסדן הורה על כל הנאמר למעלה כי הוא שמח ודואג על הדבר ועוד סיים בה במדרש לקח טוב ורוח הקדש אומרת לו הכסף בחשבון העץ נתון לך. באופן שדברי' הללו הטמא והטהור יחדיו אמרום ודברי העם לעשות כטוב בעיניך אומ' אני פה הורשה על ההמרה ועל ההרג הבלתי נזכרים. כי ממה שבלבו על ישראל הוא יודע מה שבלב המן עליהן ולכן אמר לו מפני מה אתה בוש לישאל אות נפשך ונפשי הרחב פיך ועשה בהם כטוב בעיניך לא איבוד ממון בלבד אשר הוא חוץ מגופם רק לעשות בו ממש כטוב בעיניך.

פסוק יב

ויקראו ספרי המלך בחדש הראשון בשלשה עשר יום בו ויכתב ככל אשר צוה המן אל אחשדרפני המלך ואל הפחות אשר על מדינה ומדינה ואל שרי עם ועם מדינה ומדינה ככתבה ועם ועם כלשונו בשם המלך אחשורוש נכתב ונחתם בטבעת המלך:

ויקראו ספרי המלך וגו'. ספר עוצם חריצות והשתדלות הצר להקים מזימות לבבו כי באותו היום הכתיב והחתים והכריז פתגם הרעה פן ינחם המלך על רעתו וכמו שיבא בדבר גלוי לכל העמים וממה שהקדמנו מדברו של המלך וויכוח אשר בינו ובין המלך וחכמי גוים כלם טעם לחוש אל הניחום. ולראות כמה פחדת הרשע הזה מזכות תולה נכתב פסוק זה כי שנים עשר ימים ראשוני' מהחדש יש לפחד מזכות י"ב נשיאים בחנוכת המזבח ויום י"ד מקרבן פסח ולכן מיהר בי"ג יום לחדש כי אין מציל, ומתוך דברי רז"ל מתבררים דברי הרמ"ע שהיו ב' מיני כתבים. כתב גדול מודיע סבת האיבה והשנאה הקדומה וכתב אחר מודיע הגיזרה הרעה וזהו פתשגן כתב הדת גלוי לכל העמי' אשר אין צורך להודיע לעמי' טעמו של דבר רק אל השרים האחשדרפנים והפחות וזהו ויכתב ככל אשר צוה המן כי המן הרע צוה לכתוב האמרים המרים ההם לעורר הלבבות אל השנאה וזה הדבר אשר קבלו רז"ל שנכתב במין הראשין מהספרים כפי מה שכתוב בילקוט (סימן תתרכ"ח) ויקראו ספרי המלך שלח להם. עם בזוי יש ביניינו דומים למשוגעים חפצים ברעותנו ואומרים אבדו גוים מארצו, לעשות נקמה בגוים וכפויי טובה הם, פרעה קבלם בסבר פנים יפות וזנם בשני רעבון, והוציאו עלילה נלכה נזבחה לה' ואנו חוזרים השאילום כלי כסף וזהב ומרגליות ובגדים וטענו כל אחד וא' מהם חמשים חמורים ולא חזרו, ורדפו אחריה' בשביל ממונם והיה להם נביא אחד משה בן עמרם שמו נטל מקלו ולחש עליו והכה בים ויבש, ואיני יודע במה יבשו והעבירן בתוכו, נכנס פרעה אחריהם ושקע הוא וכל חילו, עמלק זקני כתיב ויבא עמלק מהיכן בא מבלעם, אמר לו יש לך זכות אבות אם אין אתה יכול להם אין כל בריה יכולה להם. מה עשה להם אותו משה היה לו

תלמיד אחד יהושע בן נון שמו אכזרי בלא רחמים, איני יודע אם בכשפים בא עליהם, מה עשה משה נטל אבן וישב עלי' איני יודע מה הי' לוחש עד שנפלו עמלקים לפניו, באו לארץ סיחון ועוג גבורי עולם, ואיני יודע במה הרגום, וכן למלכי מדין וכן לשלשים ואחד מלכים. וכן לסיסרא וסנחריב, ושוב היה להם מלך אחד ושמו דוד, והיה מכלה לכל הממלכות ואיש ואשה לא יחיה דוד, עמד בנו ובנה להם בית אחד והיו נכנסים בו, ואיני יודע מה היו עושים ויוצאים והורגים כל הבאי' עליהם למלחמה, ומתוך טובה יתירה שהיה להם לא חשבו כל אומה ביניהם, עד שבא נבוכד נצר והרג מהם והשליך בקולרין והביאום בינינו ולא הועילו כשפיהם ואעפ"כ לא שנו מעשיהם המכוערים ומשחקים עלינו ועל יראתנו, ואנו תעובין ביניהם ואינם מתחתנים בנו, ועוד שאין אנו יכולי' לספר, והפלנו גורל להשמידם בי"ג לחדש אדר. וכשיבאו לידכם האגרות השמידו והשחיתו ולא תשארו פלטה ע"כ בילקוט. ובתרגום ירושלמי של אחשורוש נוסח כתב אחר. וזהו מה שמתורגם שם ממני המלך אחשורוש לכל העמים והאומות והלשונות השוכנים בכל הארץ, שלומכם ירבה, מודיע אני לכם שאדם אחד בא אלינו לא ממקומנו ולא ממחוזנו הוא ונוסף בנו ולהתגבר על שונאנו. חקרנו בו המן שמו בן אגג המלך. בן עמלק הגדול בן רעואל בן אליפז בכור עשו בן גדולים ובעל נכסי'. ושאל ממני שאלה קטנה וקלה, והגיד לי על היהודי' ועל מעשיה' ועל נימוסיהם הבלתי טובי' ואמר לי כשיצאו ממצרים ששים רבוא היו אנשיה', ואני אתן לך ששים רבוא מנים של כסף, מנה לכל איש ואיש ועם זו מכרתי לו להרוג, עתה אני המלך אחשורוש הרבה אני שמח ודעתי מיושבת עלי והכסף לקחתי ממנו והעם מכרתי לו להריגה. עתה אכלו ושתו ושמחו כמו שאני אוכל ושותה ושמח, ותופש הקשת יתפוש קשתו, והאוחז בחרב יאחוז חרבו צאו ושלטו בהם בי"ד ובט"ו לחדש אדר שנקרא כן בלשונם ולא תחוסו על מלכיה' ולא על שלטוניה' ולא על גדוליה' ולא על קטניהם רק אותם הרוגו. וממוניה' בוזו כל אחד ואחד לעצמו, כי ממני המלך אחשורוש אני אומר לכל עם אומה ולשון בכל מקום ומקום בכל מדינה ומדינה בכל משפחה ומשפחה ובכל עיר ועיר שימצא שם עבד יהודי או אמה יהודי' יהרגו גדוליהם על שערי המדינה ההיא, יען לא קבלו מצות המלך שאני אחשורוש חפץ שלא ימצא יהודי על פני ארץ מלכותי ע"כ, ודברי' הללו כמו כן נמצאי' בתרגו' רבתי בפסוק זה, והדברים נכרי' כי הכתב הראשון אשר הוא תפארת ישראל והוראת גבורתם כמו שעשו לכל המלכי' לא יודע לכלל העם פן ירך לבבם ורגזו וחלו מהם אחרי שהוא מורה בכל דבר ודבר שאינו יודע כמה כח עם זו גדול, ועתה מי ידענו ומי יודיענו, ודי להודיע הכתב הזה לשרים ולגדולי' אשר לבבם כלב הארי, והכתב הזה השני המקצר

בכל העניינים ההם רק שהמלך מכר אותם ומפקיר ממונם לכל הבא לעשות בהם נקמה, זה יהיה גלוי לכל העמי', אמנם מה שכתב י"ד וט"ו איני יודע לו טעם גם אם יהיה י"ג י"ד איני יודע טעם לשני ימים ואם ככה הוא כדין שאלה אסתר ינתן גם מחר ליהודים, ושם יתברר זה בס"ד:

פסוק יג

ונשלוח ספרים ביד הרצים אל כל מדינות המלך להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד בשלשה עשר לחדש שנים עשר הוא חדש אדר ושללם לבוז:

ונשלוח ספרי'. זרות התיבה הזאת כפי הדקדוק מורה כי כנים דברי הה"ר יוסף גאקון ז"ל כי היתה הצואה לשלוח ספרי' אל המדינו' הראשונות ראשי הממלכה ושהשרים אשר שם הם ישלחו ספרי' אל כל מדינה אשר בפלך ההוא. וכפי רשעת הרשע הזה לבי אומר לי ששלח רץ לקראת רץ וספרי' אחר ספרים כי אם יקרה עת ופגע לאחד מהם יגיע אחר תחתיו ותיבת ונשלוח כחברותיה מורות על התמדת הפעולה נשאול נשאל נדמה נדמה, ודבר להשמיד להרוג ולאבד ביארנו למעלה על משפטו בפסוק ישנו עם אחד יעויין משם. ולהלהיב העמי' למהר שלל כתב ושללם לבוז, אחינו בני ישראל שמעו אהבת ה' אותנו גם בעת חרון אפו עלינו כי בפסוק המר הזה נכתבו כל אותיות האלף בי"ת הפשוטות והכפולות והוא א' מכ"ב פסוקים אשר נרמזו בו כל האותיות כמובא במסרה ובספר יחזקאל תמצאנו סימן כ"ח, וכל זה להורות כי אותיות התורה עומדות להגין בעדנו, וביען בעת ההיא נמצאו מעם בני ישראל פושעים ומורדים בדבר זנות יין ותירוש בסעודות אחשורוש כמובא למעלה על כן נגרעה אות צדי"ק פשוטה ובמעט מיון יושג, ואין ספק כי זה הוא המובא במדרש רבתי דאחשורוש (פרשת י') מיד אמר הב"ה לשטן הבא לי מגלה ואכתוב עליה כליה, באותה שעה הלך השטן הביא לו מגלה וכתב עליה, מיד יצתה התורה בבגדי אלמנות ונתנה קולה בבכי לפני הב"ה וכו' בפסוק ומרדכי ידע את כל אשר נעשה, תמצאנו, ושוב מצאתי בשערי בינה להה"ר אליעזר מגרמישא זלה"ה שכתב, אמרה אסתר, המן הרשע אמר ישנו עם אחד וגו' ישנים מן המצות לכך יש כל האלף בי"ת בפסוק ונשלוח ספרי' לומר עברו על כל ואנכי יראתי ושלחתי למרדכי לדעת מה זה ועל מה זה שמא עברו על התורה שנאמר מזה ומזה הם כתובים, וצויתי לצום ג' ימים כנגד נושא עון ופשע וחטאה. וגרמת משתה וקיימתי אני ומרדכי כל התורה ראויה אני ליכתב עכ"ל, בפסוק ותכתב אסתר וגו' ומני ומניה יתקלס עילאה:

פסוק יד

פתשגן הכתב להנתן דת בכל מדינה ומדינה גלוי לכל העמים להיות עתידים ליום הזה:

פתשגן הכתב. ביאר הראב"ע נוסח הכתב ויותר נכון ביאור רש"י שהוא ספור כאילו אמר, הכוונה הכוללת מהכתב ההוא שינתן דת כלומר שישמיעו ויכריזו בכל מדינה ומדינה שלא יראה דבר נעשה במטמונות או בזיוף רק נעשה בפרהסיא גלוי לכל העמי' כענין כתבוה בשוקא וחתמוה בברא כי אחרי שמלך חפץ בדבר אין מוחה וזה אני כותב נמשך אחרי דברי רז"ל דברי צדיקי' שלא כדברי המפרשים האחרונים, והה"ר נחום בר יעקב ז"ל. פי' למה גלה הדבר תכף, והלא הזמן הוא לאדר הבא. אלא שפחד שמא יחזור בו המלך ולכן צוה לפרס' הדבר תכף כדי שיתבייש לחזור בו, ונכון הוא כפי מה שהקדמנו מדברי רז"ל כי בקושי רב ובהפצר גדול נכנס בדבר כי ירא את העם ואת אלהיו כמו שקדם, ובקל יחזור בו, ולכן התחכם לפרס' הדבר כי אחרי שנגלה ונתפרס' בושת ופגם גדול לחזור בו, ובמדרש רבתי (פרשת ו') א"ר לוי אומות העול' נבואת' סתומה ואינם יודעים אם ליהרג אם להרוג אבל ישראל נבואתן מפורשת להיות היהודי' עתידים ליום הזה להנקם מאויביה' ע"כ, וטעמו של דבר כי לא ענה מלבו, ואין כוונתו להשחית רק לייסר כאשר ייסר איש את בנו ומתחלה משים עינו עליה' לטובה כדי שישובו וירחמם ולכן לא יפסוק עליהם את הדין רק ישאר מעויין ושבו וירפא להם ולא יהיו קשים כאנשי המבול וכתיב ויהי הגשם בתחלה היו גשמי ברכה אם יחזרו בהם וכיון שלא חזרו ויהי המבול:

פסוק טו

הרצים יצאו דחופים בדבר המלך והדת נתנה בשושן הבירה והמלך והמן ישבו לשתות והעיר שושן נבוכה:

הרצים. גם דבר זה בעיני מהערמת הרשע שיצאו הרצי' טרם תעבור הרנה במחנה העברים וכן לא יעשה כשורת דרכן של בני אדם רק להשמי' לקרובים תחלה ואחר כך לרחוקים והטעם מפחדת הניחום והחזרה בו כדברי הר' נחום בר יעקב ז"ל בפסוק הקודם ומהטעם הנז' שם כדברינו, ואומרו בדבר המלך מכזיב דברי האומר שלא ידע המלך בדבר, ומי שדחקו עצמם לפרש במה שאמר בשם המלך, או שזה היה בשם המלך ואופן הגיזרה, או על מי לא היה בידיעת המלך דחקו עצמם בחנם וצריכי' כפרה כמו שקדם למעלה בפרשת גדולת הנס. ואמתת הדבר שיצא דבר מלכות מלפניו על הרצים שימהרו ללכת כי המקומות רחוקים ולא ישיגו לכלם כדי שיעשה הדבר ביום ההוא מה שלא יהיה אם לא ימהרו ויחישו בלכתם, ואו' והדת נתנה בשושן והמלך והמן ישבו

לשתות ביארו המפרשים שהיה זה מהצורר כדי שלא יכנסו סניגורים ומליצים טובה על היהודים ישב עם המלך לאכול ולשתות כי תיבת לשתות כוללת האכילה והשתיה ואין מדרך המלכו' להכנס לפני המלך בעת היותו מסב לאכול, גם מחמת הנגונים הנהוגים בעת ההיא לא ישמע אם קול צעקה בעיר גם כי יקראו בקול גדול. וסבת שלא נמצאו הניגונים בסעודה הגדולה במקומו נתבאר דבר דבור על אופניו אבל רבותינו הקדושים ז"ל מאנו להאמין היות הדבר הזה פעל בחוריי מהרשעי' הללו אבל השגחיי מהמשגיח האמיתי יתברך שמו, אמרו במדרש רבתי (פרשת ו') א"ר חנינא מאן דאמר רחמנא וותרן הוא יוותרון מעוהי אבל מאריך רוחיה וגבי דיליה. אמר הב"ה לשבטים, אתם מכרתם את אחיכם מתוך מאכל ומשתה. אף אני אעשה כן לכם, הה"ד והמלך והמן ישבו לשתות ע"כ, הנה מבואר כי גם זאת מאת ה' צבאות יצאה הפליא עצה הגדיל תושי' להפרע מהשבטים על אשר מכרו את אחיהם מתוך מאכל ומשתה ורשעים הללו כגרזן ביד החוצב בו ומישור ביד מניפו. ומזה כל לבב אנוש יתר כי לא לבד העברה היא שמורה לעת תמוט רגל העובר כי גם מכשיריה וסעיפיה כאשר היה דבר האכילה אחר המכירה בא לידי חשבון, הגם כי דבר גדול דבר הנביא (ירמיה י"א ט"ו) כי רעתכי אז תעלוזי, ובהיותם אוכלים בעת הרעה ההיא אחרי שהשליכו אותו הבורה ואין חולה מהם על הדבר הרע אשר עשו אדרבה עמדו במרד' דשבו לאכול ולשתות וכמו שתראה ממה שקדם אלינו בפסוק דאמר ממוכן יראה היותם עלזים ששים ושמחו על מה שעשו ולכן שמורה היא להם בשושן הבירה שיאכלו וישתו וישמחו המוכר והקונה, ואומרו והעיר שושן נבוכה חשבו המפרשי' בתיבת נבוכה שביאורה ספק והענם ברירת אחד משני החלקים הסותרי' או משני הדעות או החלוקות ואם הייתי מוצא סמך מדברי רז"ל לפירוש הזה הייתי מפרש כי המבוכה היא רבה בראות' מלך עושה דבר כזה באכזריות ושטף רב ובחמה רבה להשמיד להרוג ולאבד עם עצום ורב מנער ועד זקן טף ונשים מה שלא נעשה ולא נשמע מיום ברוא ה' אדם על הארץ עם שלא נשמע עליהם דבר יתחייבו בזה, גם היות הדבר הזה ביום אחד מיוחד בכל הממלכות מגדיל האכזריות ומה לו שיהיה ביום אחד או בימי' רבים אלא שזה מורה על חרון אף ופתאומיות גדול מבלי מתון ועצה, גם בראותם המלכה אהובה אל המלך בתכלית. הגם כי לא ידעו אשר היא יהודית יודעי' הם כי מרדכי הוא האומן והמלך אהבו על הדבר ועל ידה שם לו המלך כסא בשער המלך וכמו שקדם מדברי רז"ל ופסוק צווח ומרדכי יושב בשער המלך ומרדכי הציל את המלך ממות בדבר בגתנא ותרש ואסתר הגידה למלך בשם מרדכי כפי פשוטן של מקראות. עם שהמתרגם לא בחר בזה כמי שכתבנו שם איך ולמה. ועתה גם

מרדכי וכל זרעו בכלל מטים להרג וכל זה יורה כי באף וחמה נעשה הדבר הזה. ומצד אחד הם רואים המלך והמן יושבים לשתות כששי' ושמחים על הנעשה ולכן נבוכים הם לדעת אי זה צד מאלו יכשר ונבוכים הם באמת, זה הייתי מפרש אם הייתי בוחר בדרכי המפרשי' אבל חלילה לי מחטא בעבור על דברי חכמים ולא על תג א' מדבריה' ז"ל והם ביארו בגמ' (מגילה פ"ק) תיבת נבוכה לשון יגון ואנחה, ופשר דבר כי עד עתה לא נשמע שאכל ושתה המן עם המלך ביחוד אשר הוא כבוד גדול מה שלא יתעלם ועתה ישבו לשתות המלך והמן כשני חברים שוים לכן יאנח עם, איתא התם רבא פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא (משלי כ"ט ב') ברבות צדיקים ישמח עם זה מרדכי ואסתר דכתיב והעיר שושן צהלה ושמחה, ובמושל רשע יאנח עם זה המן, דכתיב והעיר שושן נבוכה ע"כ, וכבר הקדמנו ביאור דבריו למענה בהקדמת המגלה בביאור הפתיחות, הנה ביארו תיבת נבוכה הפך צהלה ושמחה והלשון מלשון בכי ואנחה. ועוד במדרש רבתי (פרשת ו') היה אחד מישראל יוצא לשוק ומבקש ליקח ליטרא בשר או אגודת ירק היה הפרסי חונקו ואומר לו למחר אני הורגך ומבזבז את ממונך, הה"ד והעיר שושן נבוכה ע"כ, ועוד בילקוט (סימן תתרנ"ו) הפיל הב"ה בכיה וערבוביא בתוך שושן אשה הולכת לשטוח פירות נופלת מן הגג ומתה, אדם הולך לשאוב מים מן הבור נופל בו ומת שנא' והעיר שושן נבוכה ע"כ. הנה שאין המבוכה השתוטטו' המחשב' לברור ולבחור רק בלבול מחמת המאורעים אם מחמת היהודי' האמללי' הרודים בהם שונאיה' אם מחמת הנופלים מן הגג אל הארץ או בבור תחתיות יהודים או ערלים כי הדבר צריך הכרע אם היה דבר גג ובור ביהודים מחמת אימות מות אם מהערלים השמחים ברעתם, והנך המעיין רואה בעיניך מה שביארו תיבת נבוכה לשון בכיה ממ"ש הפיל הב"ה בכיה וערבוביא בתוך שושן וטוב מכל זה וכולל כל זה דברי המתרגם. וכה אמר וקרתא שושן מתערבלא בחדות עממין נוכראין ובקל בכיתא דעמא בית ישראל, הנה ביאר דבר המבוכה כי היו עמי הארצות ששים ושמחים לאידם ורעתם של ישראל בתרועה בשמחה להרים קול. ועם בני ישראל בוכים בכי גדול, ואין העם מכירים קול תרועת השמחה לקול בכי העם והיא מבוכה רבה להכיר ולהבחין בין קול ענות ובין קול השמחה, ובזה נתבאר הכתוב על אמתתו, ומה שהביאם לפרש זה כפי מה שאחשוב הלא הוא סדר הכתוב שאם ביאורו כדברי המפרשים ז"ל היה לו לומר הרצים והדת, והעיר שושן נבוכה ואחרי כן והמלך והמן ישבו לשתות ביען והעיר שושן נבוכה הוא מעין הנאמר בתחלה ודבר והמלך והמן ישבו לשתות אינו גורם בעצם המבוכה, אבל הוא סיפור אחר איננו עצמי בדבר אבל מקרי שקרה כך, האמנה בביאורם ז"ל הכל על נכון:

ובמדרש רבתי (פרשת ו') ז"ל בשעה שנחתמו אותן האגרות, והחתום ביד המן ויבא שמח הוא וכל בני חברתו ופגעו במרדכי שהוא הולך לפניהם, וראה מרדכי ג' תינוקות שהיו באים מבית הספר ורץ מרדכי אחריהם וכשראה המן וכל בני חברתו שהיה מרדכי רץ אחרי התינוקות הלכו אחרי מרדכי לדעת מה ישאל מרדכי מהם, כיון שהגיע אצל התינוקות שאל לאחד מהם פסוק לי פסוקיך אמר (משלי ג' כ"ה) אל תירא מפחד פתאום ומשואת רשעים כי תבוא, פתח השני ואמר אני קריתי היום ובזה הפסוק עמדתי מבית הספר (ישעיה ה' י') עוצו עצה ותופר וגו'. פתח הג' ואמר (שם מ"ו ד') ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול אני עשיתי ואני אשא אני אסבול ואמלט, כיון ששמע מרדכי כך צחק והיה שמח שמחה גדולה אמר ליה המן מה היא זאת השמחה ששמחת לדברי התינוקות הללו, אמר על בשורות טובות שבשרוני שלא אפחד מהעצה הרעה שיעצת עלינו ע"כ, וביאור דבריהם יען מרדכי דואג ומיצר בבא הרעה הזאת פתאום בזמן היות מזל ישראל צומח כפי הנראה ואסתר עולה למלכות ומרדכי בשער המלך שהושם לו קתדרא שמה כמו שקדם ועל ידי שניהם המלך ניצול מהמות אשר איך ולמה יחרוש עליהם המלך רעה כזאת והם יושבים לבטח עמו, ועוד שנית רע בעיניו בראות הדבר הנה נעשה בעצה רבה אם בהחטיא עם בני ישראל בדבר המשתה וכמו שקדם, אם בהפלת גורלות וגדולה מכלם בהיות בני ישראל מלוכלכים בחטא הצלם ובחטא הסעודה וכמו שנכפל למעלה על כן באו ג' בשורות הללו, וכנגד פחד הפתאומיות אשר לא ידע להזהר נתבשר אל תירא מפחד פתאום ועל אשר באו עם המן בני חברתו ששים ושמחים על הרעה אמר ומשואת רשעי' הוא המון גוים העושים שאון רב וכדברי הרד"ק בשרשים שורש שאת. וכנגד דבר העצה אשר היא גדולה מאד אמר השני אני קריתי היום כי אותו יום קרא מקרא אולי בימים אחרי' קרא כתובים או שנה משנה. ובזה הפסוק עמדתי מבית הספר לא כחבירו אשר אמר אותו פסוק אשר בפיו כדרך כל פסוק פסוקיך הנאמר בכל מקום, אבל אני בזה הפסוק עמדתי מבית הספר עוצו עצה ותופר, וההי"ר יהודה ן' שוש"ן ז"ל כתב בביאור המאמר הזה, וז"ל מזה היו נוהגים אנשי פרובינצ"א לומר בכל יום בסוף תפלתם ג' אלה וכן אני נוהג, ועל דבר העונות והחטאים אמר השלישי ועד זקנה אני הוא, וביאורו על דרך מאמרם ז"ל בשמות רבה פכ"ט, ד"א אני עשיתי לישראל שנא' הוא עשך ויכוננך. ואני אשא, ואשא אתכם על כנפי נשרים אני אסבול בעגל, ואמלט שנא' ויאמר ה' סלחתי כדבריך ע"כ, הנה כי גם בעת היותם מלוכלכים בעבודת אלילים אל נושא להם וסולח עונם, וכן יעשה בעת הזאת, ועוד יש לפרש זה כמו שפי' רש"י הכתובי' ההם בשיטת רבינו גרשון מאור הגולה ז"ל (ישעיה מ"ו א') כרע בל וגוי אלוהיהן

של בבל כרעו קרסו לשון שחוק של ע"א הוא כמי שיש לו חולי מעים ואינו מספיק לישב על מושב בית הכסא עד שהוא ניתרז, היו עצביהם צלמי צורותם של בל ונבו היו לחיה ולבהמה נדמו לחיות כחיה וכבהמה שמזהמי' ומלכלכין עצמם ברעי שלהם נשואותיכם עמוסות משא, רעי שבמעיכם כבדות הם לעמוס כמשא לאדם עיף לפיכך כרעו קרסו יחדיו הקריסה עם הכריעה ולא יוכלו מלט משא להפליט הצואה שבמעיה' כשאר המוציאי' כהוגן. מלט לשון הוצא' ממקו' בלוע וכן (שם ל"ד ט"ו) שמה קננה קפוד ותמלט, הוציאה ביצתה, וכן (שם מ"ו ג') והמליטה זכר, העמוסים מני בטן, מאז נולדתם בבית לבן הארמי עמסתי אתכם על זרועותי כי מאז עמדו עליכם קמים בכל דור ודור ולא כשאר האומות ע"א העומסים ונושאים את אלהיהם כמו שאמר למעלה אבל אתם עמוסים ונשואים בזרועותי' ועד זקנה, אשר זקנתם וכלה כחכם שאין לכם זכות, אני הוא ברחמי ובמדת טובי להושיעכם ולעמוס ולשאת ולמלט, לפי שאמר על ע"א שהיא נסבלת וגם משאה אינה יכולה למלט. אני הסובל אחרים ואת משאי אמלט עכ"ל, ואני אומר כשם שהמאכל מעמיד הגוף כן המעשים טובים מעמידי' הנפש וכמאמרם מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, וכשהמאכל איננו טוב נהפך לרעי ואינו זן, כן המעשי' כאשר אינם לשם שמים אינן זנים הנפש וכשם כי כשהגוף מלא מאותה זוהמא יחלה, כן הנפש כאשר לא תתרוקן מאותו ליכלוך איננה בריאה, והע"א אינה יכולה למלט להוציא הזוהמא שמטמאים אותה, לא כן הוא ית' כי הוא מיסר בני אדם ומוציא מהם הליכלוך כשם שמוציאים אותו מהגוף ע"י הרקה וזהו שיוכל לשאת ולמלט, והוא ענין נפלא בקיצור רב, ומזה הבשורה גדולה כי הצרה ההיא להמלט ולנתום ולפלוט הטינוף אשר להם אם מהצלם אם מהמאכל כמו שקדם, ובזה הוא יתברך יעלה ארוכה להם:

פרק ד

פסוק א

ומרדכי ידע את כל אשר נעשה ויקרע מרדכי את בגדיו וילבש שק ואפר ויצא בתוך העיר ויזעק זעקה גדולה ומרה.

ומרדכי ידע, המפרשי' אשר בחרו בדרכ' באומרם כי המן גנב לבב המלך ולא הגיד לו היות העם הנדרש היהודי' וכמו שקדם ישמחו בכתוב הזה אשר הוא מורה כי על פנימיות הדבר הבלתי נודע למלך דבר ומרדכי ידע כי פתגם הרעה נודע למלך ומפורסם וכרוזא קרי בחיל ומהו ומרדכי ידע ומי לא ידע רק שביאורו שידע הוא מה שלא ידע המלך. ובאמת הנם שמחי' ללא דבר כי לא יפול מעשה על מחשבת הלב אם הכוונה על

שלא ידע המלך כוונת המן והנה גלוי לכל העמים מחשבתו הרעה ולא העלימה אבל פרסמה והכריזה, לכן ביאור הכתו' היא הנאמר על פי רבותנו הקדושי'. כי לא על הדברי' התחתונים וההווים דבר ואיננו צועק להשמיע למלך קולו כאשר חשבו המפרשי' ולא להשמיע במרום קולו כיון, רצוני לא שיחשוב יצטרך השמעת קול, אבל כיון בכל פרטי דבריו כוונות נוראות ונפלאות, איתא בילקוט (סימן תתרנ"ז) ומרדכי ידע וגו' ידע רפואה לחטא ע"י תשובה ותעניות, ומרדכי ידע וגו' ידע לרפאת את המכה, ידע מאי זה חטא לקו על שאכלו בישולי נכרים. ד"א ומרדכי ידע אמר יודע אני שנגזר עליה' כליה מיום שכרעו לצלמו של נבוכד נצר. הנה ביארו ענין הידיעה שידע שרפואת החטא היא ע"י תשובה ותענית. וגם ידע מאי זה חטא לקו כי גם שנגזרה עליהם כליה מיום שכרעו לצלמו של נבוכד נצר לא לקו עד שהוסיפו על חטא זה פשע האכילה וכמו שביארנו בהקדמת הביאור במאמר מפני מה נתחייבו שונאיהם של ישראל שבאותו הדור כליה יעיין עליו ועל כן דקדק במאמרו בדבר האכילה מאי זה חטא לקו ובדבר הצלם מיום שכרעו, וכבר קדם לנו דקדוק זה למעלה. ועוד במדרש רבתי דאחשורוש (פרש' ו') מיד אמר הב"ה לשטן הבא לי מגלה ואכתוב עליה כליה, באותה שעה הלך השטן והביא לו מגלה וכתב עליה, מיד יצאת התורה בבגדי אלמנות ונתנה קולה בבכי לפני הב"ה וגם מלאכי השרת צעקו לקול בכייתה ואמרו לפניו רבונו של עולם אם ישראל בטלים מן העולם אנו למה אנו צריכים בעולם שנאמר (ישעיה ל"ג ז') הן אראלם צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון, כיון ששמעו חמה ולבנה כך אספו נגהם שנאמר (שם נ' ג') אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם, באות' שעה רץ אליהו ז"ל בבהלה אצל אבות העול' ואצל משה בן עמר' ואמר להם עד מתי אבות העולם רדומים בשינה ואין אתם משגיחים על הצרה שבניכ' שרויים בה כי מלאכי השרת וחמה ולבנה וככבים ומזלות ושמים וארץ וכל צבא המרום בוכים במרר ואתם עומדים מנגד ואינכם משגיחים. אמרו לו מפני מה, אמר להם מפני שנהנו ישראל מסעודתו של אחשורוש ובעבור זאת נגזרה עליה' גזירה לכלותם מן העולם ולאבד את זכרם, אמרו לו אברהם יצחק ויעקב אם הם עברו על דת הב"ה ונחתמה גזרתם אנו מה אנו יכולי' לעשות, חזר אליהו ואמר לו למשה אי רועה נאמן, כמה פעמי' עמדת על הפרץ על ישראל ובטלת גזרתם לבלתי השחיתם שנאמר (תהלי' ק"ו כ"ג) לולא משה בחירו עמד בפרץ לפניו וגו' מה תענה על הצרה הזאת כי באו בנים עד משבר וכו' אמר לו משה כלום יש אדם כשר באותו הדור, אמר לו יש ושמו מרדכי אמר לו לך והודיעו כדי שיעמוד הוא משם בתפלה ואני מכאן ונבקש רחמים עליהם לפני הב"ה אמר לו רועה נאמן כבר נכתבה אגרת כליה על ישראל אמר לי משה

אם בטיט היא חתומה תפלתנו נשמעת ואם בדם נחתמת מה שהיה היא, אמר לו רועה נאמן בטיט הא חתומה, אמר לו משה רבינו לך והודיע למרדכי מיד הלך למרדכי ההי"ד ומרדכי ידע את כל אשר נעשה ויקרע מרדכי ע"כ, הנה ביאור הכתוב נכון מאד כי ע"י אליהו ז"ל ידע את כל אשר נעשה למעלה כי מלאכי השרת וחמה ולבנה וככבי' ומזלות ושמים וארץ וכל צבא המרום בוכי' במרר. וכי מרע"ה שם פניו בו שיתפלל הוא מלמטה והיא יתפלל מלמעלה כי כל ההתעוררות עליון צריך התעוררות תחתון כענין (שם פ"ה י"ב) אמת מארץ תצמח וצדק משמי' נשקף על כן מצא את לבו להתעורר ולהעיר אחרים עמו וכמו שיבא וביען הגיד לו אליהו ששמים לבשו קדרות ושק הושת כסית' וכי מלאכי השרת צעקו לקול בכיית התורה לכן נחרץ הוא לעשות כהם כיון שידע את כל אשר נעשה ולכן ויקרע מרדכי את בגדיו כנגד אלביש שמי' קדרות וכנגד ושק אשים כסותם וילבש שק, וסדר להם לישראל סדרי תשובה וכמו שיבא. אמנ' סוף דברי המאמר אם בטיט היא חתומה זר כפי הפשט. ואדוני אבי ז"ל ביאר כי חילוק טיט ודם הוא חילוק דברי רשב"י ותלמידיו אם הגזרה היא על דבר הנאת הגוף אשר הוא טיט ורפש כלומר על שנהנו וכו' תפלתנו נשמעת יען הצומות והסיגופי' ימרקו זה ואם הגזר' הרעה היא על דבר היא אשר בנפ' והדם הוא הנפש והוא דבר ע"א מה שהיה הוא. ונתבשר כי על דבר עב טיט הוא וניתן לתיקון וגם זה בכלל הידיעה כי ידע היותה חתומה בטיט ולא בדם:

אמר המר משה דעתי קצרה על דברי מורי אבי אבא זלה"ה כי תחלת המאמר הוא, המן הרשע בעלילה גדולה בא על ישראל הה"ד ובמלאת הימים האלה עשה המלך וגו' העמד להם זונות ועשה להם משתה כו' לא תלכו לאכול בסעודתו וכו', שלא הזמין אתכם כי אם ללמד עליכם קטיגוריא וכו' הלכו לבית המשתה ואכלו וכו', מיד עמד שטן והלשין וכו' אמרו לו מפני מה, אמר להם מפני שנהנו ישראל מסעודתו של אחשורוש, הרי כי עונשם היה על האכילה, ואיך ישאל אם בטיט היא חתומה היא דבר האכילה וכו'. ואם בדם נחתמת הוא דבר ע"א, והלא דבר הע"א לא נזכר לא בדברי השטן ולא בדברי אליהו, וי"ל כי עכ"ז שאלה שאל כי אם לא יש בידם רק עון האכילה כדברי השטן תפלתנו נשמעת יען הצומות וכו', ומה גם בדחיית הרב לתלמידיו. עם היות שכתב מר אבא זלה"ה מ"ש לעיל עיין, ואם בדם היא חתומה כי עם היות כי השטן לא הזכירו העון ההוא חזר וניעור עתה עיין בתחלת הביאור. עוד איתא בב"ר (פרשה מ"ד) ויקרע יעקב שמלותיו, ר' פנחס בשם ר' הושעיא אמר שבטים גרמו לאביהם לקרוע, והיכן נפרע להם במצרי' שנאמר (בראשית ל"ז ל"ד) ויקרעו שמלותם, יוסף גרם לשבטים לקרוע, עמד בן בנו ונפרע לו שנאמר (יהושע ז' ו') ויקרע יהושע שמלותיו, בנימין גרם לשבטים לקרוע והיכן נפרע לו

בשושן הבירה שנאמר ויקרע מרדכי את בגדיו, וישם שק במתניו א"ר איבו לפי שתפש אבינו יעקב את השק לפיכך אינו זז ממנו ולא מבני בניו עד סוף כל הדורות, ואינו נוהג אלא בבני אדם גדולי'. דוד שנאמר (ד"ה א' כ"א י"ו) ויפיל דוד והזקנים מכוסים בשקים על פניהם, אחאב (מלכים א' כ"א כ"ז) וישם שק על בשרו, יהורם (מלכי' ב' ו' ל') וירא העם והנה השק על בשרו, ע"כ. עוד בב"ר (פרשה ס"ו) כשמוע עשו דברי אביו ויזעק זעקה, א"ר חנינא כל מי שהוא אומר הב"ה וותרן הוא יוותרון מעוהי אלא מאריך אפיה וגבי דיליה זעקה אחת הזעיק יעקב לעשו דכתיב כשמוע עשו דברי אביו ויצעק וגו' והיכן נפרע לו בשושן הבירה שנאמר ויזעק זעקה גדולה ומרה. המאמרי' הללו נתבארו למעלה בפסוק ויאמר המן למלך אחשורוש דהיינו בביאור תוקפו ותורפו של נס ביאור נפלא ראוי לשום לב עליו כי בו לימודים. נוראי', והכלל כי ביאור ומרדכי ידע את כל אשר נעשה איננו על דבר המן ואחשורוש אבל על דבר הצדיקי' הקידמי' והוא כי מרדכי הצדיק בראותו קריעת יהושע בגדיו לכפר על היית יוסף אביו סבת קריעת השבטי' בגדיהם ידע בודאי כי גם קריעת השבטי' בגלגול בנימין אביו עדיין היא שמורה לדורות. וההה"ר יוסף אשכנזי כתב בגיליונותיו וז"ל פי' שנמצא הגביע באמתחתו והיה לו לראות ולחפש קודם שיטעון שמא שמי איזה דבר בתוך אמתחתו שהרי כבר נעשה להם כך תחלה בכסף ע"כ. ונראין דברי מדבריו שהרי לא נעשה לו אז והשבטי' שנעשה להם לא בקשו והיאך יבקש הוא אלא הדבר הוא שנתגלגל על ידי וכענין מגלגלי' זכות על ידי זכאי, וההפך, ולכן בראותו עת צרה היותם כל השבטי' נמכרים על מכירת יוסף רצה לפרוע החוב ההוא ולכן קרע בגדיו היא מה שלא עשו כן כל בית ישראל כלה אף כי לבשו שק והתפלשו באפר כמוהו וכמו שיבא אף גם זאת לא קרעו בגדיה' כי לא נודע להם הדבר כמו שנודע למרכי ולכן הוא לבדי קרע וזהו מה שחזר יכתב ויקרע מרדכי ולא הספיק לו מ"ש ומרדכי ידע והי' לו לומר ייקרע בגדיו כי לא הפליג דבר יצטרך לחזור להזכיר שמו אלא שתיבת מרדכי לשון מיעוט הוא מרדכי קרע והאחרי' לא קרעו, ועוד נדבר בזה בסמוך בס"ד, וכמו כן יילבש שק ביעקב ובגדולי' אשר מעולם כמו שקדם והנה גם הוא אחרינו. וענין ואפר שהתפלש באפר כפי המפרשים, ובשערי בינה להה"ר אליעזר מגרמיזא ז"ל כתוב, שק להזכיר זכות יעקב, ואפר להזכיר זכות אברה' ע"כ. והדבר נכון עד מאד שנתלבש בזכות יעקב ואברה' על דרך ותלבש אסתר מלכות שלבשתה רוח הקדש וכמו שיבא בס"ד, ולא הזכיר ליצחק אולי פחד אליו פחד יצחק כי הוא מדת הדין הקשה והעזה ויצא בתוך העיר פשוטו שיצא בתוך העיר להשמיע לרבים צערו, אם כדי שעם בני ישראל יזכרו וישובו אל ה' ויזעקו ויורידו כנחל דמעה,

ואם כדי שישמעו הדברי' לפני המלך אולי יש תקוה. האמנה בתרגו' רבתי רואה אני דברי' נפלאים ראוי לכותב' הנה ואעתיקם בלשון הקדש כדי שיבינום הרבי' אמרו שם, וכאשר ראה מרדכי הצדיק הגיזרה שנגזרה ואת האגרת שנחתמה קרע בגדיו מלפניו ומאחריו וילבש שק ויתפלש באפר והרים קולו ואמר או כמה גדולה גיזרה זו שנגזר' עלינו שגזרו המלך והמן לא על חצינו גזר וחצינו הניח לא על שלישתנו ולא על רביעתנו אלא על כל הגפן כלה גזר המלך והמן לעקור ולשרש כנה מן שרשיה, וכאשר ראו בית ישראל את מרדכי הצדיק הגדול והחשוב עליה' כלם נתקבצו ובאו עדיו עד שהיה קהל וקבוץ עם רב עד מאד שאין להם מנין, עמד מרדכי על רגליו בתוך הקהל' ויען ויאמר עם בני ישראל עם אהוב ויקר לפני אביכם שבשמי' הלא ידעתם מה שהיה ולא שמעתם מה שגזר עלינו המלך והמן להשמיד אותנו מעל הארץ ולהאביד אותנו מתחת השמי' גזר עלינו. אין לנו מלך שנסמוך עליו גם לא נביא שיתפלל בעדנו אין לנו מקו' לברוח גם לא מדינה להנצל שמה בכל מקום ומקום כתב עלינו ובכל מדינה ומדינה שלח עלינו, הננו כצאן אשר אין להם רועה וכספינה בים אשר אין לה רב החובל, יתומים היינו ואין אב ובהיותו יונק מתה אמר באותה שעה הוציאו הארון בשערי שושן והוציאו עליו ספר תורה מעוטף בשק ומתפלש באפר וקראו בו (דברי' ל' ב') בצר לך ומצאוך כל הדברי' האלה באחרית הימי' ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו כי אל רחום ה' אלהיך וגו' קם מרדכי על רגליו בתוך הקהל התחיל ואמר בית ישר' עם קדוש ואהוב ויקר לפני אלהיו קומו ונראה באנשי נינוה כאשר נשלח אליה' יונה בן אמתי הנביא להפוך את נינוה וכאשר הגיע הדבר אל המלך קם מעל כסאו והסיר כתר מלכות מעליו ויתכסה בשק ויתפלש באפר ויצעק בנינוה מטעם המלך וגדוליו לאמר (יונה ג' ו') האדם והבהמה הבקר והצאן אל יטעמו מאומה אל ירעו ומים אל ישתו ויתכסו שקי' האדם והבהמה ויקראו אל אלהים בחזקה וישובו איש מדרכו הרעה ומן החמס אשר בכפיהם, וינחם האלהים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה גם אנחנו נעשה כהם נקדש צום ונקרא תענית ע"כ, הנה שעשה פומבי גדול והוציא ספר תורה אל רחבה של עיר ושם עליו אפר מקלה לאמר כלי יקר היה בתוכנו ונתבזה בעונותנו ואמר לפניה' דברי כבושין ודברי' המשברים את הלב והמחזירים אותו כאשר הוא דבר בצר לך וגו' כי אל רחום וגו' ומעשה רב דאנשי נינוה באופן כי צאתו בתוך העיר לא לזעוק יצא רק לקרא ס"ת ולדבר באזני העם וזהו ויזעק זעקה גדולה ומרה וביען הקבוץ מעם רב הוצרך לזעוק ולהרי' קול ובכלל ויזעק היא דבר התפלה כי לא הוציאו ס"ת בלא תפלה, ומה אאריך עוד ובפי' אמרו במדרש רבתי דאחשורוש (פרשת ו') בפסוק ביום ההוא נתן המלך

אחשורוש לאסתר המלכה, כתיב (איוב ה' ה') אשר קצירו רעב יאכל זה מרדכי ואסתר, ואל מצני' יקחהו לא בזיין ולא בצנה אלא בתפלה ובתחנונים מציני' כד"א (תהלי' צ"א ד') צנה וסוחרה אמתו זו התפלה המגנת על האדם כצינה שמגינה על האדם במלחמה ובזכות התפלה שנכנסת לצרה, נ"א שנמשלה לצנה יקחהו להמן, ומנין שעשו תפלה הה"ד שק ואפר יוצע לרבי' ומה תקנה לשק ואפר בלא תפלה ע"כ, אפשר שיפרש דבר ויצא בתוך העיר כאילו אמר ויוצא בתוך העיר שהוציא ס"ת אל רחבה של עיר כמדובר ואפרין נמטיה להה"ר שמריה האיקריט ז"ל שכתב וטעם ויזעק לא שהרים קול, אמנם שהתפלל תפלה גדולה בלב מר ע"כ. וביאור ויזעק זעקה גדולה לשון זעקה ולשון קבוץ ואסיפת עם רב כמו ויזעקו כל העם אשר בעיר' ויזעק אביעזר אחריו (שמואל ב' ב' ד') ויזעק שאול וכל העם אשר אתו (שם א' י"ד) הזעק לי את איש יהודה, (שמואל ב' כ"ה) וילך עמשא להזעיק את איש יהודה ועל כן לא כתב ויצעק כענין עשו אשר הוא התרעם שלא נשמע צעקתו כצעקת עשו כמו שנאמר ואפיקיה בלשון זעקה שהוא כולל הצעקה והאסיפה שנאספו אליו כל העם עד שנעשה קבוץ וקהל רב עד מאד שאין להם מניין וכמו שכתבנו בשם המתרגם, ונודע כי אסיפת עם הוא ע"י השמעת קול כי אין אוסף אנשים בידים, עוד בילקוט דאחשורוש (סימן תתרנ"ו) ויזעק זעקה גדולה, וכי הדיוט היה מרדכי שהיה צועק וכי אין הב"ה שומע לחישות אלא צעקות, וחנה הרהרה בלבה והב"ה שמע לחישתה שנאמר (שמואל א, א, יז) וחנה היא מדברת על לבה מה כתיב ואלהי ישראל יתן את שאלתך אלא מרדכי היה צועק ואומר יצחק אבי מה עשית לו הצווחה שצווח עשו לפניך ושמעת קולו וברכה אותו. הרי אנו מכורים להריגת חרב לפיכך ויזעק זעקה גדולה ע"כ. הורו כי אין צעקת מרדכי אל המלך ולא אל העם רק שתיבת זעקה פה לשון תפלה היא כי אחד מעשרה לשונות שנקרא התפלה היא זעקה כדאיתא בספרי (פרשת ואתחנן) וראה בעיניך שם כי לא נמנה בכללן צעקה בצד"י רק זעקה בזי"ן ותבדיל בין צדיק לרשע כי שם כתיב כשמוע עשו. ויצעק בצד"י ופה כתיב בזי"ן. וביעין המה ראו כי תיבת ויזעק הוא ענין תפלה כן תמהו וכי הדיוט היה מרדכי, וכי אין הב"ה שומע לחישות והנה חנה הרהרה בלבה. וביעין דבר היא מדברת על לבה אפשר שיפורש כמו (בראשית ל"ד ג') וידבר על לב הנערה, וידבר על לבם, שהיתה היא מתנחמת ומשיבה אל לבה דברי תנחומין ולא נלמד מזה לענין התפלה לכן אמר וחנה הרהרה בלבה והב"ה שמע לחישתה והביא ראיה לזה ממאמר עלי ואלהי ישראל יתן את שלתך, כי ממה שקרא אותו שאלה הורה כי אינו ניחים וממה שכתב שלתך חסר א' הורה היות השאל' ההיא בהרהור לא בדבור והיה זה מחוזק בטחון' בקונה שבלחישה בלבד ישמע, ומזה

דבר מרדכי זר, ולכן ביארו היות דבר ויזעק רמז שרמז על מה שעבר שבשביל צעקה אחת אשר לא היתה רק ממניעת טוב נתברך עליה, ק"ו שראוי שתשמע עתרת עם רב מטים להרג, האמנה בגמרא (מגילה פ"ק) פי' ויזעק זעקה כמשמעו איתא התם ומרדכי ידע מאי אמר. גבה המן מאחשורוש, רב שימי בר חייא אמר גבה מלכא עילאה ממלכא תתאה ע"כ, וכתב רש"י ז"ל ה"ג מאי אמר כשצעק צעקה גדולה ומרה מה היה אומר בצעקתו, אמר רב כך היה צועק ראו שגבה המן מאחשורוש שמלאו לבו לדבר שלא עלה על לב המלך, גבה מלכא עילאה ממלכא תתאה כנוי הוא להפך בלשון נקיה עכ"ל, הנה שביארו לשון ויזעק זעקה ממש עד שבקשו חשבונות רבי' לדעת מה היה אומר בזעקתו. ובקצת ספרי' יש גיר' אחרת ז"ל ומרדכי ידע את כל אשר נעשה מאי נעשה, אמר רב שגבה לבו של המן מאחשורוש איכא דאמרי על אחשורוש, רב שימי בר חייא אמר גבה מלכא עילאה ממלכא תתאה דלא עביד דינא, וביאור הדברי' הוקשה לו גירסת הספרי' ראשונה מה זו שאלה מאי נעשה שאם השאלה היא על מהות הדבר מאי נעשה, גלוי ומפורסם הוא שנגזרה עליה' גזרה קשה ורעה וכרוזא קרי, ואם השאלה היא על תיבת נעשה שלא היה לו לומר נעשה וזהו מאי נעשה היה לו לומר היאך יאמר אם לא יאמר נעשה, ובשלמא מאי אמר כשהיה זועק מה היה אומר ניחא כי לא פורש מה היה זועק ובעשו כתיב ויצעק צעקה וגו' ויאמר ברכני גם אני אבי, הנה שפירש הצעקה מה היא לא עשה כן פה, והשיבו גבה וכו'. ועוד הוקשה לו התשובה שגבה לבו של המן מאחשורוש, או על אחשורוש כי לא יפול על גובה לבב מעשה, ובשלמא גבה המן מאחשורוש ניחא שמלאו לבו לעשות וכו' כי הוא תרעומת גדול ושגבה מלכא עילאה וכו' בכנוי גדול ממנו, ולכן רש"י מחק גרסת הספרים האמנה כי גם גירסת רש"י ז"ל רחוקה ממה שהתחילה המימרא מרישא דקרא ומרדכי ידע את כל אשר נעשה והשאלה היא בסיפא דקרא ויזעק זעקה. ומשם היה לו להתחיל, ולכן הגיר' מה נעשה כי הוקשה לו הי"ל ומרדכי שמע, וגם זה לא ייתכן כי כלם שמעו, ועיניך הרואות כמה חתרו במדרשות לישבו וכמו שקדם והנני בא לישב גיר' רש"י ולפרש המאמר ויש לדקדק בו מה איכפת לן אי אמר הכי אי אמר הכי והנה הזעקה היא הרמת קול במרירות מצטער על צערו. ואומר כי עיקר מה שהוקשה להם הוא אומרו ומרדכי ידע מאי ידע כי כלם ידעו. ולכן התחיל מראש הפסוק ושאלת מאי אמר היא תשובת השאלה הראשונ' כי כשנדע מה שהיה אומר נדע מהו ומרדכי ידע. ופליגי בה, מר סבר שהיתה הכוונה להעיר לבב העמים כלם לקנא בהמן ולכן יצא ברחוב העיר לזעוק להשמיע לרבי' וכה אמר בזעקו שמעו מלכי' האזינו רוזנים שגבה המן מאחשורוש. שעם היות אחשורוש שונא עם בני ישראל ומפחד מהם ובשנת

שלש למלכו עשה משתה באומרו אנא מנינא ולא טעינא כדבריה' ז"ל וכמו שקדם אף גם זאת לא מלאו לבו לעשות עמהם רע והנה עתה לו י"ב שנה למלכו ובכל זה הזמן לא כתב עליה' רעה אחרת רק שבטל מהם בנין בית המקדש וזה בעצת גשם ערבאה וסנבלט חירונאה וטוביה עבדא עמונאה מפחדת פן ימרדו בו היהודים וכמו שיבא בפסוק עד חצי המלכות בס"ד, ולא עלה על לבו להכחיד מגוי וזה גבה לבו יותר ממנו ויעצו והפציר בו לעשות דבר זה וכבר קדם למעלה ההפצר הרב שהפציר בו עד אשר הודה לו' וזה נראה בעיני פי' דברי רש"י ז"ל שמלאו לדבר שלא עלה על לב המלך, כי הגם שהמלך היה חפץ ברעתם וכענין בעל התל ובעל החריץ המובא למעלה, עכ"ז לא מלאו לבו לעשות כדבר הזה לא שיהיה ביאור דבריו שמלאו לבו לגנוב לב המלך ולעשות מה שלא צוה, רק שמלאו לבו לעשות מה שפחד המלך לעשות ומעתה לא יבצר ממנו אשר יזם לעשות על גוי ועל ממלכה וגם על המלך ומעתה ביאור ומרדכי ידע את כל אשר נעשה הוא על מה שנתועד עם המלך על הדבר ורבוי הטענות אשר ביניהם יקבוץ חכמי נכרי' כלם על הדבר וכמו שקדם, ובהיות דעתם מסכמ' לדעת המלך שלא לשלוח יד בהם גבה הוא מהמלך ויש להם לפחד היו' או למחר שמא על אומה אחרת תעבור רעתו, ומר סבר שדבר ויזעק זעקה גדולה הוא לעורר לבות בני ישראל אל התשובה וצאתו אל רחוב העיר הוא להתפלל ולהוציא ס"ת כמשפט, וכמו שקדם ולשבר לבם אמר שגבה מלכא עילאה ע"ד אמרו ז"ל (בחגיגה פ"ק) מאי מפני גוה מפני גאותה של מלכות שמים שנטלה, האמנה. ביען היו הדברי' נאמרים בפומבי גדול אמרם בלשון כנוי לשון נקיה, וביאור ומרדכי הוא עה"ד הנאמר למעלה מבכי צבא מעלה, והאבות וכמו שקדם. וביאור גירסת הספרי' הלא היא שהוקשה להם מאי נעשה שעדיין לא נעשה שום דבר והיה לו לומר ומרדכי שמע וכמו שקדם, והשיבו שגבה לבו של המן מאחשורוש הוא עה"ד שפי' בגיר' רש"י ז"ל. אמנם דברי איכא דאמרי עמקו יותר אחרי שידענו כמה היה מפחד אחשורוש מה נעשה לראשוני' וכמו שקדם הנה צעק כי גבה לבו על אחשורוש וכוונתו להכחידו ולהיסב אליו המלוכה ויעץ אותו עצה נבערה להתעולל על היהודי לא פשעם ולא חטאתם להעלות חמתו ית' עליו ולנקום נקם כמו שעשה לראשוני' וכמו שקדם ועינו הטעתו לאמר כי לו יאתה המלוכה אחרי שהוא עשיר א' משלשה [ומב'] עשירים שבעולם כמו שקדם ואיש מלחמה כי מלחמות אחשורוש הוא נלחם כמו שנאמר. ואין ספק שנתן עינו במלכות וכבר עלה על לב אחשורוש ככה בבאו אל היכל המלך בבקר השכם בדבר הכתר ואשר נתן כתר מלכות בראשו וכמו שיבא שם בס"ד. ודברי רב שימי באו הנה בתוספת ביאור גבה מלכא וכו'. אחרי שאיננו עושה דין תכף בו כענין נבוכד

נצר עוד מילתא בפום מלכא. וכענין פס ידא כתבא ועוד מצאתי גירסא אחרת בילקוט מדוייק א"ר חנינא רבה בייא למלכא דמעבר בייא לעלובייא וביאורו נודע היות לשון בייא לשון צער ומרדכי ברב צערו חרף נפשו למות וקלל המלך ואמר יבא צער אל המלך אשר הוא מצעק העניי' העלובים ואפשר כי בטחונו בו ית' כדי שלא לקלל בפי' קראו לשון צער כי יודע הוא כי לא יטוש ה' את עמו ולא מאסתי' ולא געלתים לכלותם כתיב רק כוונתו לצערם וכמו שנראה ממאמר שאלו תלמידיו בראש הביאור בתשובת רשב"י הם לא עשו אלא לפנים ולכן הוא אומר שיעבור צער על המצער אותם ומדברי כלם כראה דבר ויזעק זעקה גדולה ומרה כמשמעו, כמדובר. ובדברי הה"ר אליעזר מגרמישה זלה"ה כתיב ומרדכי ידע גימטריה ז"ה נוד"ע אלי"ו ע"ל יד"י אליה"ו.

פסוק ב

ויבא עד לפני שער המלך כי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק:

ויבא עד לפני שער המלך. ביארו המפרשים ויבא עד לפני שער המלך ולא נכנס שם כי אין לבא שאינו דרך ארץ לבא כדברי רש"י ז"ל או שהוא דרך בזיון במלכות כדברי הראב"ע. או שהוא ניחוש סימן רע למלך כי במיתתו ילבשו שקים כדברי הה"ר יצחק הכהן, והנה תיבת עד לפי דבריהם הלא היא מיעוט כדבריהם ז"ל בגמרא (סנהדרין פ"ד) בפ' והנערה יפה עד מאוד דאבישג השונמית א"ר חנינא בר פפא עדיין לא הגיעה לחצי יופיה של שרה דכתיב עד מאד ולא מאד בכלל. ופי' רש"י ובשרה כתיב כי יפה היא מאד וכן הדבר פה עד לפני שער המלך ולא שער המלך בכלל. ואני אומר עד ועד בכלל אחרי שלא מיעט הכתוב אלא שער המלך ולא לפני שער המלך ולפי זה הי"ל ויבא לפני שער המלך מאי עד לפני שער המלך, וטעם הכתוב נודע מדברי הראב"ע בפסוק ופני המן חפו היות המנהג כי כאשר יתחייב האדם מיתה לא יראה עוד פני המלך והדין עמהם כדכתיב (משלי י"ז ט"ו) באור פני מלך חיים, ובהיות מרדכי בעת ההוא מאותם אשר נגזר עליהם מיתה הנה הוא בבל יראה ואיננו יכול לצעוק אל המלך ולהודיעו תוכן הדבר כי לכבודו המן חושש וביען לא השתחוה אליו חרש רעה על כל היהודים ואם הוא חייב מיתה על שעבר מצות המלך אלה הצאן מה עשו ולכן נתחכם לעשות דבר חרף נפשו למות קודם האחרים כדי שיביאו אותו לפני המלך לדון את דינו ולראות מה יעשה לו ואז ידבר אליו וישמיע רעת המן ויבאיש את ריחו ואם ימיתוהו ומת ואפשר שהמלך ימית גם שניהם ותתבטל הגזירה, וזה מ"ש ויבא עד לפני שער המלך כי לא הספיק לו מה שצעק צעקה גדולה ומרה בתוך העיר אלא שבא עד לפני שער המלך הוא הפרוזדור אשר שם המנהג לתקן האדם עצמו כדי ליכנס לטרקלין והוא הולך וזועק

עד המקום ההוא. והטעם שעשה זה מפני כי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק מפני הטעמים הנזכרי' והוא דחק ונכנס כדי להתחייב אולי יכניסוהו לפני המלך יאז ידבר דבריו כמדובר, גם כדברי קצת כי תשמע אסתר קול צעקתו ותדבר אל המלך עליו.

פסוק ג

ובכל מדינה ומדינה מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע אבל גדול ליהודים וצום ובכי ומספד שק ואפר יצע לרבים:

ובכל מדינה ומדינה, כתב רש"י ז"ל דבר המלך ודתו כשהשלוחים נושאי הספרי, עוברי, שם נתנה הדת בעיר ע"כ, וההה"ר יוסף יחייא ז"ל כתב דברי' טובים וז"ל ובכל מדינה ומדינה מקום אשר דבר המלך והוא הרעה אשר היה מספר על היהודי' לשום קנאה ומשטמה ביניהם ובין שאר האומות. ודתו להמית ולאבד את כל היהודי, היה מגיע היה אבל גדול ליהודים על הגזירה אשר נגזרה בתחתונים. ועל הלשון הרע המסופר מהם ועל הדת הנתנה עליה' ליהרג היו עושים תשובה ע"י צום ובכי ומספד ולרבי' מהם מגיע התשובה עד כי מצעם היה שק ואפר עכ"ל. וכבר קדמו לנו קצת דברי' הללו כי על כן הוטעמה תיבת ומספד באתנח כאילו שק ואפר הוא דבר אחר ולכן לא נכתב ושק ואפר בוא"ו כי שק ואפר איננו כולל רק לרבי' וגדולים כמו רבי המלך וכמו שכתבנו בדבר השק בפסוק וילבש שק ואפר כי איננו נוהג כי אם בגדולים ומה גם עם מה שכתבנו בהזכרת זכות יעקב ואברהם שם ולא כל הרוצה ליטול את השם יבא ויטול, ובמדרש רבתי (פרשת ו') אבל גדול ליהודי' וכי יש אבל גדול ויש אבל קטן. אלא בנוהג שבעולם כל האבלים אבלן מתמעט והולך עד שהן לשבעת הימי', תקפו יום ראשון וכל שהוא הולך הוא תש אבל עד שהוא י"ב חדש. אבל זה דהמן כל מה שהוא הולך מתגבר. שכל יום שהיא הולך ויוצא היו אומרי' כבר יצא יום אחד מחיינו, אבל דעלמא כשמת לו בן אומרים לו יחיה בנך האחר הנשאר לך. ואם לא היה לו אחר. אומרי' לו הארך ימים אבל כאן הכל לקוחים למיתה להשמיד להרוג ולאבד ע"כ. ובשערי בינה אל הה"ר אליעזר מגרמישא זלה"ה כתוב. אבל צום בכי ומספד, שק, אפר, ו' דברי' לפי שנהנו ו' ימים מסעודתו של אותו רשע ע"כ וזה נמשך למה שכתב למעלה. אבל בשבת לא ישבו לפי שהיו יראים פן יתלשו מן המחובר את העשבים:

פסוק ד

ותבאנה נערות אסתר וסריסיה ויגידו לה ותתחלחל המלכה מאד ותשלח בגדים להלביש את מרדכי ולהסיר שקו מעליו ולא קבל.

ותבאנה נערות אסתר, כתב הה"ר נחום בר יעקב ז"ל מאין באו ולא היו יושבות עמה אלא מלמד שפירס' נדה, עכ"ל וענין שפירסה נדה כתוב בגמרא (מגילה פ"ק) ובמדרשות וכמו שיתבאר, אמנה ביאור דבריו נ"ל שיובן בדברי הרמב"ן ז"ל, (בראשית ל"א ל"ה) בפסוק כי דרך נשים לי כתב ז"ל והנכון בעיני כי היו הנדות בימים הקדמוני' מרוחקות מאד כי כן שמן מעולם נדות לריחוקן כי לא יקרבו אל אדם ולא ידברו בו כי ידעו הקדמונים בחכמתם שהבלן מזיק וגם מבטן מוליד גנאי ועושה רושם רע כאשר ביארו הפי' והיו יושבות בדד באהל לא יכנס בו אדם. וכמו שהזכירו רבותנו בבריתא של מסכת נדה תלמודי אסור לשאול בשלמה של נדה, ר' נחמיא אומר אפי' הדיבור שהוא יוצא מפיה טמא הוא, א"ר יוחנן אסור לאדם לילך אחר הנדה ולדרוס את עפרה שהוא טמא כמת כך עפרה של נדה טמא. ואסור ליהנות במעשה ידיה ולכך אמרה רחל ראוייה הייתי לקום מפני אדוני לנשק ידיו אבל דרך נשים לי ולא אוכל להתקרב אליך וגם לא ללכת באהל כלל שלא תדרוך אתה עפר רגלי, והוא החריש ממנה ולא ענה אותה כי לא היו מספרי' עמהן כלל מפני שדיבורה טמא עכ"ל. ומעתה נצטדקו דברי הה"ר נחום זלה"ה כי לא היו עמה כלל אלא שהוא סובר שהיתה מקודם נדה ורז"ל בגמרא (מגילה פ"ק) אמרו שבסבת זה פירסה נדה, אולי דעתו כמי שאמר שהוצרכה לנקביה וכמו שיבא, ותתחלחל המלכה. איתא בגמ' במגל' (שם)מאי ותתחלחל המלכה אמר רב שפירסה נדה. שמואל אמר שהוצרכה לנקביה, ופרש"י נתמסמס חלל גופה. וברבתי דאחשורוש כתוב (פרשת ו') ותתחלחל המלכה רבנין דתמן אמרין שפירסה נדה, ורבנין דהכא אמרין שהפילה עוברה ומשעה שהפילה שוב לא ילדה, ר' יודן בר סימן אמר במוך היתה משמשת דא"ר יודן ברבי סימון דריוש האחרון בנה של אסתר היה טהור מאמו וטמא מאביו ע"כ, וטעם שפירסה נדה או שהפילה יתבאר בפסוק וכאשר אבדתי אבדתי בס"ד.

ותשלח בגדים, לא ידעתי למה דחקו עצמם הרלב"ג והרמ"ע שחשבה שמא שללוהו או שמא היה מתאבל על חכם והאמת הברור מה שפי' המפרשים כי כשם שאין לבא אל שער המלך בלבוש שק כך אין לבא אל שער המלכה, וטעמם אחד ולכן שלחה לו בגדים כדי שיבא. ואני אומר צורך שליחת הבגדי' כדי שלא יתעכב בלכת אל ביתו להסיר השק וללבוש בגדיו כי היא מצטערת הרבה כנראה ממה שפירסה נדה או שהפילה או שהוצרכה לנקביה כמדובר ולכן שלחה לו בגדי' כדי שימהר לבא, וה"ר שמריה האיקריט ז"ל כתב ז"ל וטעם להסיר שקו לפרש שלא שלחה לו בגדי' יקרים כי ידעה שבצער גדול הוא ולא נתכוונה רק להסיר השק מעליו ע"כ, וטוב פתר מדלא קאמר להסיר שקו ולהלביש כדרך העולם כי ראשונה יסירו השק ואחרי כן ילבישוהו בגדים

אלא שבא להודיע כי הבגדים להסיר השק בלבד לא תבקר בין טובים לרעי' ווא"ו ולהסיר שקו כפ"א רפה בלשון ישמעאל השגור בפי הראב"ע. או נוספת כוא"ו (שמואל ב' י"ג ב') ותשב תמר ושוממה בית אבשלום אחיה ואיה וענה כדברי קצת מהמפרשי'. ולא קבל ארז"ל אמר איני מזיז השק עד שיעשה הב"ה נסים כשעשה לראשונים, ביעקב כתיב וישם שק במתניו. ובאחאב (לא) תלה ג' שני'. וכן ביור' לא כלה שקו רעב משומרון, וביאור הדבר כי ביעקב לא הסיר שקו עד בא בשורת הנה יוסף חי והנה באחאב גם כי לא נמלט מכל וכל הועיל השק שתלה לו ג' שנים, שכן כתיב ויהי כשמוע אחאב את הדברי' האלה ויקרע בגדיו וישם שק על בשרו וגו' ויהי דבר ה' אל אליהו התשבי לאמר הראית כי נכנע אחאב וגו' וכתיב וישבו שלש שנים אין מלחמה בין ארם ובין ישראל, וכן ביורם לא כלה שקו רעב משומרון שכן כתיב (מלכי' ב' ו' ל') ויהי כשמוע המלך את דברי האשה ויקרע את בגדיו והוא עובר על החומה וירא העם והנה השק על בשרו מבית ומשם צמחה תשועת ישראל באופן שהשק הוא שכלה את הרעב משומרון וכוונתם ז"ל בכל זה כי לא היו דברי מרדכי הצדיק דברי הדיוטו' כי מרוב צערם עושים דברי' לא כן עד שאמרו אין אדם נתפש על צערו אבל כל דבריו בישוב הדעת כי ראה גדולי עולם שלא הזיזו השק מעליה' עד שעשה הב"ה נס עמה, והי' הוא כאחד מהם נכון לבו בטוח בה' עשה יעשה עמו ככל נפלאותיו.

פסוק ה

ותקרא אסתר להתך מסריסי המלך אשר העמיד לפניה ותצוהו על מרדכי לדעת מה זה ועל מה זה: ויצא התך אל מרדכי אל רחוב העיר אשר לפני שער המלך: ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו ואת פרשת הכסף אשר אמר המן לשקול על גנזי המלך ביהודים לאבדם: ואת פתשגן כתב הדת אשר נתן בשושן להשמידם נתן לו להראות את אסתר ולהגיד לה ולצות עליה לבוא אל המלך להתחנן לו ולבקש מלפניו על עמה:

ותקרא אסתר להתך. איתא בגמרא (מגילה פ"ק) אמר רב התך זה דניאל ולמה נקרא שמו התך שחתכוהו מגדולתו, ושמואל אמר שכל דברי מלכות נחתכו על פיו, הנה ביארו ה' של התך במקום ח' כמשפט אותיות של מוצא א' שתתחלפנה ותבואנה זו במקום זו לפי קצת המדקדקים ואיננו רחוק אצלי כי להיות אותיות דניאל כמספר אותיות המן כי לכן שינו את שמו בהזכירו אותו במקום הרשע. עוד בגמרא (שם) ותצוהו על מרדכי אמר ר' יצחק נפחא שלחה ליה שמא עברו על חמשה חומשי תורה דכתיב בהו מזה ומזה הם כתובים. ובמדרש רבתי (פרשה ו') אמרה לו לך אמור לו מימיהם של ישראל לא באו לצרה כזאת שמא כפרו ישראל בזה אלי ואנוהו. ושמא כפרו בלוחות דכתיב בהו מזה

ומזה הם כתובים, את כל אשר קרהו אמר לה בן בנו של קרהו בא עלינו, הה"ד אשר קרך בדרך ע"כ. והמתבאר מדבריה' ז"ל ששאלה מה היא הצרה ומה היא סבתה כי מזה ההתישר אל ההצלה. ולכן אמר ותצוהו על מרדכי, ואין צו אלא זירוז וזירזו לירד לעומקן של דברי' ובחנה שמרדכי ידע זה כל קבל די רוח יתירה ביה, והמתרגם אמר מה זה שהוא לבוש שק ועל מה זה לא קבל הבגדי'. ויצא התך אל רחוב העיר, כתב הרמ"ע כמו ויקרא ללאה ורחל השדה כדי שלא ישמיעו הדברים וטוב מזה מה שכתב הה"ר יהודה ן' שושן ז"ל כי שם הכין מושבו מרדכי, ואני אומר אל רחוב העיר הוא מקומו הראשון אשר קבץ עם רב מישראל כמו שכתבנו למעלה ושם היה בוכה ומתחנן ונקרא רחוב העיר על שם הנעשה שנרמז היות שם רחבה של עיר ושם ס"ת כמי שכתבנו ולכן טרח וכת' לן קרא אל רחוב העיר אשר לפני שער המלך הוא האמור למעלה ויבא עד לפני שער המלך ומיני ומיניה יתקלס עילאה, והנה מרדכי הגיד לו הכל באר היטב סבת השנאה על שלא השתחוה הוא אליו. ומזה ומזה פתח תקוה להצלה ממה שכתבנו בפסוק ויהי כראות המן אם תדקדק בדברי' הנאמרי' שם. גם הגיד לה חטאות בני ישראל אם מהצלם אם מהמשתה ואשר קרהו עם בני ישראל אשר השתדל שלא ילכו למשתה ויתנו כתף סוררת ולא אבו שמוע, גם כל אשר קרהו מה שהגיד לו אליהו ז"ל מצבא מעלה כמדובר כי הכל נרמז באת כל אשר קרהו כי את וכל רבויין הם כנודע, ודבר פרשת הכסף ענינו אצלי מה שהקדמנו במקומו היות כוונתו לבטל כסף הפדויים ואמר לשקול עשרת אלפי' כנגד שקלי בני ישראל כמו שבא שם יכל זה להורות עוצם השנאה ועוצם ההשתדלות ולכן ביהודיים בב' יודין והוא ענין פרשת הכסף ביאורו ע"י הכסף וכוונתו. ובשערי בינה אל הה"ר אליעזר מגרמיש' ז"ל כתוב וז"ל עשרה דברי' כתוב בשאול שחטא, כי שב מאחרי, ואת דברי לא הקים, (שמואל א' ט"ו י"ט) לא שמעת בקול ה' ותעט אל השלל. ותעש הרע, מאסת ולא עשית ולא שמעת, (ד"ה א' י' י"ג) וימת שאול במעלו אשר מעל, וכן עשרה מחיות נאמרו בעמלק (בראשית י"ו י"ו) מחה אמחה, מלחמה לה' בעמלק, תמחה את זכר עמלק, והחרמת כל אשר לו, והמתה מאיש ועד אשה ולא תחמול עליו, והחרמתה את החטאים, (שמואל א' ט"ו י"ח) ונלחמת עד כלותם אותם, לכך יהודיים כתיב מלא יו"ד עכ"ל:

אמר המר משה בנו כתב הרמב"ם ז"ל וז"ל מגילה פ"ב הקורא את המגלה וטעה בקריאתה. קשה זה די ולמה האריך ואמר וקרא קריאה משובשת יצא. וי"ל כתב הרב המגיד בירושלמי אין מדקדקין בטעיותיה חד אמר יהודים וחד אמר יהודיים ולא חזר חד מנהון וכתוב בחדושי הרשב"א ז"ל ודוקא בטעיות שהלשון והענין אחד כגון יהודים

יהודיים אבל טעות אחר לא שאם כן לא קראה כלה ע"כ, וזה כיון הרב כי אם לא היה אומר רק וטעה לבד היה מובנו איזה טעות שיהיה והנה הכל נכנס תחת סוג טעות, לז"א הרב וטעה בקריאתה אמנם לא היה טעות אשר יש הפרש בענין כי א"כ לא יצא רק הפרש בקריאה וזהו שאמר קריאה משובשת. וכתב מורי טור א"ח סימן תר"ץ וז"ל ואיכא למידק דהיל"ל ולא אהדר מ"ד יהודיים דההוא הוא טעי אבל ההוא דאמר יהודים דשפיר קאמר לא ה"ל למהדריה, וי"ל דלא נחית השתא הגמרא לאשמועינן הי מינייהו שפיר קאמר אי מאן דאמר יהודים אי מאן דאמר יהודיים אלא לאשמועינן דלא אהדר למאן דטעי ומשום הכי קאמר ולא הדר חדא מינייהו ואפשר דאיכא פלוגתא אי קרינן יהודי' או יהודיים וההוא דקאמר האי עובדא לא ידע היכי הוה קושטא דמילתא ומיהו רב ודאי הוה ידע ומדלא אהדר חד מינייהו אלמא אין מדקדקין בטעיותיה ומה שכתב רבינו שי"מ דוקא בטעות כי האי שהלשון והענין אחד כן כתב הר"ן, ואעפ"י שיש לדחות דכל שקרא התיבה אעפ"י שלא קראה כתקנה קראה כלה מקרי, וכתוב בא"ח י"א דוקא יהודים יהודיי' אבל אם אמר מיושב ישב או מנופל נפל וכדומה ודאי חוזר וכן נראה עכ"ל, ואומר אני כי במ"ש ולא הדר חד מנהון פי' בפי' לטועה כי לזה שכיון אל האמת למה ליה למהדריה ונראה שגם מורי כיון לזה. עיין ואפשר טעמו של דבר דלא אהדר למאן דקרי יהודיי' עם היות כי קראוהו טועה וקריאה משובשת, עם מה שאמר מר אבא זלה"ה לו ולהה"ר אליעזר מגרמיש"ה ז"ל, **אמר** המר משה עונותי הטו שלא זכיתי עדין לשארית הפירוש ממר אבא, וגם לא שערי בינה מהה"ר אליעזר ז"ל לי, לראות אם איזה מהם ידקדק זה, כי נמצא ששה פעמי' במגלה יהודיים. לרמוז לששים רבוא אשר נתן הכסף כנגדם לאבדם, וכל זה להראות לה כמה שנאוי לפניו זרעו של עמלק והיאך נענש עליו בית אביה והיא תראה ותקח מוסר, ועוד יתבאר צורך הודעת פרשת הכסף בדברי אסתר אצל אין הצר שוה בנזק המלך בס"ד, ובסתום הודיעה כי בסבת בית אביה באה אליה' הצרה הזאת על אשר לא עשה חרון אפו בעמלק וכי עבר על עשר צוויים מעשר מחיות והיא צריכה לתקן כל זה ועליה ראוי תיקון זה. ואת פתשגן כתב הדת אשר נתן בשושן להשמידם הוא המרת הדת כמו שהוכחנו למעלה נתן לו, כי מזה להלהיבה על הדבר שתחוס על הדבר הרבה כי אתורה ואמצות הוא דואג ובוכה ומצטער, וה"ר יוסף יחייא ז"ל כתב, וז"ל וגם נתן להתך את פתשגן כתב הדת ר"ל הטופס ממנו כי להיותו הכתב ההוא מדבר תועה ולשון הרע על עם בני ישראל ומגיד כל עניני ספוריהם בהגדות של דופי להראות העמי' כי העם השסוי הלז הם אויבי' לכל הזולת למען ישמידום היה ארוך מאד ונמנע לאומרו אליה בעל פה ע"י אמצעי ולכן נתן לו את הטופס ממנו להראותו

את אסתר למען בעיניה יראה הכתב ההוא ודבריו עכ"ל, ובשערי בינה אל הה"ר אליעזר מגרמישה ז"ל ואת פרשת גימטריא זה עשרת אלפי' ככר כסף, ודבר להראות אסתר בעיני אחות ממני תראי וכן תעשי שלא תתנצל באמור שהיא מוסר' עצמה לסכנה בבואה לפני המלך ולא נקראה כי להצלת עם רב ראוי למסור ולאסור וכמו שהוא עשה. ודבר ולצוות עליה דבר גדול כתוב בשערי בינה להה"ר אליעזר מגרמישה ז"ל וכה אמר, ולצוות ל' מלא וי"ו כי אמר מרדכי הנה בפרשת כי יפליא, יש ו' דברים, (דברי' י"ז י') והגידו לך, על פי הדבר אשר יגידו לך, ככל אשר יורוך. התורה אשר יורוך. אשר יאמרו לך תעשה, לא תסיר ימין ושמאל, כך אני מצוה לך, לא תסור מדברי ומה שאני מתיר לה להשמע לו להראותו פתח לתשמיש, כי קרקע עולם היא עכ"ל, ולפי דבריו לבא אל המלך לשון ביאה כמו לשכב עם המלך ודבר ולבקש מלפניו על עמה כתוב במדרש שוחר טוב, עד עתה אין אסתר מגדת, מעתה נתן לה רשות להודיע שהיא יהודית שנאמר על עמה, וכן אמרה אסתר כי נמכרנו אני ועמי ע"כ. וכן כתב הה"ר יהודה ן' שוש"ן ז"ל והטיבו אשר דברו גם אחרי אשר מרדכי צוה עליה אשר לא תגיד ואת מאמר מרדכי אסתר עושה לא היה רשות לה להודיע כי היא יהודית אלא שמרדכי צוה עליה ולצוות עליה וגו' על עמה, ובשמות רבה, (פרשת ו') כתוב וכן אסתר נתנה נפשה על ישראל ונקראו על שמה שנאמר ולבקש מלפניו על עמה, ולפי דבריה' היה זה ממרדכי הצדיק לחזק ידיה ולהלהיב אותה שתמסור עצמה לסכנה כאשר עשה מרע"ה מחני נא, וזכה שנקראו עמו וכן היא תזכה שיקראו עמה. ומעתה להראות את אסתר ולהגיד לה ולצוות עליה אינו כפל ענין אבל כל אחד נדרש לעצמו, להראות את אסתר שתראה דרכיו ומעשיו, ותלמד ממנו, כי הוא הערה למות נפשו שלא להשתחוות להמן וכמו כן בבאו עד לפני שער המלך בלבוש שק מה שאינו ראוי, כי הוא ניחוש, וסימן רע למלך ובא לראות אם יוכל לדבר רע על המן כדי להציל עם רב, וכן תעשה היא. ולהגיד לה סבות הצרה פשעי בני ישראל, ולצוות עליה שלא תחוש ליבעל אליו כי גדולה זו מדבר יעל וצוה לה להראות לו פתח לתשמיש לא בלבד שתשמע לו אם ידרוש אותה אלא גם שתתקשט היא מעצמה ותעשה דברי' לעוררו אל הדבר וכהא דאמרינן בגמרא (נדרים סוף פ"ב) על הא דאקשינן על בני חצופה שמעיזה פניה להיות תובעתו בפה, והאמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל אדם שאשתו תובעתו הויין ליה בנים שאפי' בדורו של משה רבינו לא היו כמותן וכו' ומשנינן ההיא דמרציא רצו. פי' לא שתהא תובעתו בפה רק שמפתה אותו בדברי פיוס ורצוי, ומראה לו מתוך דבריה. וזה דקדק הה"ר אליעזר ז"ל במה שכתב להראותו פתח לתשמיש שתהא משתדלתו בדברי' באופן יתעורר הוא אל התשמיש ואינה נקראת

מתהניא מעבירה כדאמרינן בגמרא (יבמות פ' י"ב) גבי יעל כל טובתן של רשעי רעה היא אצל צדיקים, ואסיקנא דקא שדי בה זוהמא ולכן שבחה הכתוב מנשים באהל תבורך אעפ"י שהיא שדלתו בדברי' להביאו עליה כדי להתיש כחו להציל ישראל, וכמדה הזאת באסתר, וזהו ולצוות עליה לבא אל המלך ותיבת אל המלך כמו עם המלך וכן פי' יונתן בן עוזיאל (יחזקאל י"ו כ"ט) ותרבי את תזנותך אל ארץ כנען כשדימה ואסגיתית טעותיך להתחברא לעמה דכנען למיהך בנימוסי כשדאי, הנה שפי' אל ארץ כנען כמו עם ארץ כנען, אף אנו נאמר אל המלך כמו עם המלך, ולפי שהדבר הזה הנה הוא ע"י השתדלותה ברצוי ופיוס כמו שנאמר תלה הדבר בה לבא אל המלך וענין ולבקש מלפניו על עמה ולא אמר על היהודי' כמו שאמר בראשונה ביהודים לאבדם מפני ב' דברים א' מפני שאמר למעלה לא הגידה אסתר עמה. וגו' כי מרדכי צוה עליה אשר לא תגיד, עתה בעת צרה התיר לה גזרתו וצוה לה שתגיד עמה כמדובר, ב' להראות לה שאם תשתדל בדבר בעצם תזכה שיקרא עם ה' עמה וכמו שקדם, ולמפרש א' לא נודע שמו ראיתי שכתב ולצוות עליה כאלו אמר שגם היא צריכה בקשה כי היא בכלל היהודי' ויודע שהיא יהודית ומכלל המטים להרג וזהו ולצוות עליה כלומר שיבקש עליה ואחר כך ולבקש מלפניו על עמה ע"כ.

פסוק ט

ויבא התך ויגד לאסתר את דברי מרדכי:

ויבא התך. נודע מדברי רבותנו ז"ל כי הגדה הוא לשון קושי וגם כי הה"ר אלי' מזרחי זלה"ה כתב בשם לקח טוב שדרשו זה מדכתי' ותגיד לבני ישראל ביו"ד מה שלא נמצא בכל המקרא ושלכן דרשוהו לשון גיד, אומר אני כבודו במקומו מונח אישתמיטתיה הא דאמרינן בגמרא (שבת פ"ט) בתחלה פי' מתן שכרה דכתיב וישב משה דברי' שמשיבין דעתו של אדם ולבסוף פי' עונשה דכתיב ויגד משה דברים שקשים לאדם כגידין ושם איננו ביו"ד ומה שכתב שלא נמצא כן ביו"ד בכל המקר' לא דק כי ג' הם, זה ויאמרו אל ברוך הגיד נגיד למלך את כל הדברי' האלה. ובעל כנפים יגיד דבר וסימן במסורת "א"נ"ך באופן שאין ענין ליו"ד בזה אלא שכן קבלו, ואפשר שמצאו להם סמך משלש מקומות הללו שכלם בציר"ו וכלם ביו"ד, (צל"ע כי מאחר שקודם כשאמר ותגיד הורה שהכוונה דברים קשים כגידים, לא הוצרך בשאמר ויגד שהכוונה דברים קשים כי כבר הורהו קודם) ונחזור לענייננו כי התך דבר לאסתר דברי מרדכי קשים כגידים, אשר כבר ראית כמה קושי היה בהם ואם נכתבו ברמז כדבר במדבר בערבה, וכמו שראית מאות יו"ד יתירא אשר ביהודיים, ולפי דאמרינן התם ויגד משה דברים שמושכים לבו של אדם

כהגדה, אף אנו נאמר ויגד לאסתר את שדבר לה להמשיך לבה אל דברי מרדכי, כאלו תאמר שהאריך בדבר על עמה שתזכה שתקרא אומה גדולה כזה עמה כי לאופן הדיבור מבא גדול להמשיך לבות בכי אדם. ולפי דאמרינן עוד בשמות רבה (פרשת כ"א) ותגיד לבני ישראל אלו האנשי' אמור להם דקדוקי דברים שהם יכולים לשמוע, אף אני נאמר ויגד לאסתר את דברי מרדכי שלא בלבד הציע לפניה הדברים הנאמרים כי גם הוסיף מדיליה דקדוקי דברים כציר נאמן והנם נכללי' בתיבת את דברי אסתר ואת לשון רבוי כנודע. וזה יותר נכון ממה שפי' הה"ר שמריה האיקריט והה"ר יחייא אצל ולצוות עליה שהתך יצוה עליה עלהדבר לבקש מלפניו על עמה. והם דברי' דחויי' מעצמם.

פסוק י

ותאמר אסתר להתך ותצוהו אל מרדכי:

ותאמר אסתר וגו', נוראות נפלאתי על המתרגם שתרגם ואמרת אסתר להתך למיזל ולמללא למרדכי ופקידת ליה על עיסקי מרדכי דלא יגרי תו מרדכי עם המן מצותא ארום דבבו דבין יעקב ועשו הוה נטיר ליה, ואם היה דבר מרדכי והמן על עסק נחלת שדה וכרם היה הדבר מתקבל שלא יתגרה בו אבל אחרי אשר הדבר הוא על דבר תורה שהוא עשה עצמו אלוה ורצה להיות נעבד וכמו שקדם בפסוק וירא המן כי אין מרדכי כורע ומשתחווה לי. היאך הותר למרדכי שלא להתגרות ומקרא מלא (משלי ב' ח' ד') ושומרי הורה יתגרו בם כ"ש בדבר ע"א. וכתוב צווח הלא משנאיך ה' אשנא ובמתקוממיך אתקוטט, ומה עלה על לב אסתר להשיאו עצה הפך התורה, ומה שיש בידי להשיב על הספק העצום הזה, הלא הוא כי אסתר שומעת כל הדברים אשר בין מרדכי והמן ומה שכתבנו למעלה בשם רז"ל עבר המן ולא זז מרדכי ממקומו ולא שואל בשלומו בא לו המן ועשה עצמו שואל בשלומו של מרדכי, א"ל מרדכי אין שלום אמר אלוהי לרשעים מיד וימלא המן חמה ובמקומו בפסוק וירא המן כתבנו מה שיש מן הזרות בדבר הזה אחרי שאין שאלת שלום או תשובתו מה דברים המתייחסות לאלהות שיהיה אסור עליו או לפחות היה לו להשמט ממנו בלתי נמצא במקום שהוא נמצא והוא לא כן עשה וכמו שכתבנו בפסוק איש יהודי, כי היה ממציא עצמו במקום שהיא יעבור כדי שיראה כי איננו זע ולא קם ממנו ולכן תמהה הצדקת בעיניה הוא עובר על לא תנסו ומוסר עצמו לסכנות ולא לו בלבד מוסר אלא גם לכל ישראל ולכן שלחה לומר לו שלא יתגרה בו כי השנאה קדומה מאד ולכן טוב שיעלים או יחביא עצמו שלא יראהו המן, לא שתיעצהו שישלים עמו ושיעשה רצונו חלילה חלילה רק שלא יזמין עצמו במקום שהוא ושלא ימסור עצמו וכל ישראל לסכנה כי אולי בראותו איזה שינוי שהוא עושה

ישוב אפו ממנו ושכח כל העב' ומה גם בהיותו רשע שהשע' משחק' לו שעליו נאמר אל תתחר במרעים כדאיתא בגמרא (ברכות פ"ק) והיא לא ידעה תוכיות הדבר כי כוונתו לכפר על כל עדת בני ישראל וכמו שכתבנו בהקדמה בפתיחה י"ב ובפסוק איש יהודי, ובפסוק ויהי כאמרם אליו שים עינך עליהם, וביאור הכתוב לפי דבריו ותאמר אסתר להתך הדברי' הנאמרים למטה כל עבדי המלך, ותצוהו עוד על מרדכי להוכיחו על הדבר אשר למה יעבור על לא תנסו ואדרבה ראוי שהוא ילמוד ממנה אשר איננה רוצה לעבור על לא תנסו אחרי שהדבר מפורסם כי כל איש ואשה וגו' אחת דתו להמית וגומ' והיא רוצה להמתין שלשים יום, ולכן אמרה ותצוהו על מרדכי כי לא בלבד עצה טובה אומרת אבל תוכחת וציווי ופסוק מלא הוכח תוכיח ואפי' קטן לגדול.

פסוק יא

כל עבדי המלך ועם מדינות המלך יודעים אשר כל איש ואשה אשר יבוא אל המלך אל החצר הפנימית אשר לא יקרא אחת דתו להמית לבד מאשר יושיט לו המלך את שרביט הזהב וחיה ואני לא נקראתי לבוא אל המלך זה שלושים יום:

כל עבדי המלך וגו'. אלה הם הדברים אשר שלחה לומר לו, ביען הוא רצה שתעשה היא כמו שהוא עשה שבא עד לפני שער המלך כי אין לבא וכל מגמתו ומעינו שיביאוהו לפני המלך ויחייבוהו מיתה רק שיוכל לדבר אל המלך רעת המן ואפשר שימיתו גם שניהם ויקיים בו תמות נפשי עם פלשתים. והיא השיבה כי אין הנדון דומה לראייה ואין ללמוד ממה שהוא עשה והטעם כי מה שהוא עשה אמת שהוא שלא כדין אחרי שיש נחש וסימן במיתת המלך כמו שהקדמנו ואחרי שכן הוא מן הדין שיביאוהו לפני המלך ביען לא פורש מה יעשה לאשר בא אל שער המלך בלבוש שק רק כי אין לבא ולכן שורת הדין שיובא לפני המלך שישפוט כאשר ישר בעיניו. האמנה דבר זה לא השרים והסגנים בלבד יודעים הדבר כי גם כל עם מדינות המלך כי כל איש ואשה וגו' אחת דתו להמית אין זו צריכה לפנים ולא יתעסקו יודעי דת ודין ולא יודעי העתים כי כל איש שיהיה בפגעו בו ימיתנו באופן שפני המלך לא יראה נמצא מוסר עצמו למית' לא לעזר ולא להועיל. ואני לא נקראתי לבא אל המלך זה שלשים יום ואי אפשר שיאריכו הימים שלא אקרא ואז אדברה עמו ואעשה ככל אשר פצו שפתיך, וטעם דת זו כתב הה"ר מאיר עראמה ז"ל. וז"ל כי זה החק נתן במדי ופרס מעת אשר בוטל מלכות בבל, ובאו מלכי פרס על בלשאצר והרגוהו. ואז תקנו שלא יבא איש ואשה לפני מלכי מדי ופרס בלתי רשות פן יהרגו את המלך כמו שקרה לעגלון. כי הנה המלכיות אז היו מבולבלים, ולפי שזה התיקון היה לתועלת המלך בלבד, אמר מלבד אשר יושיט לו המלך את שרביט

הזהב וחיה ואם הוא רוצה למחול מחול עכ"ל, האמנ' המתרגם תרג' הלא המן רשיעא גזר על מימר אחשורוש דלא למיעל לות מלכא לדרתא גואה בלא רשו, וכען כל עבדי מלכא ועממיא דדיירין בפילכי מלכא ידעין די כל גבר ואתתא די תיעול לות מלכא לדרתא גואה דלא מיתקרי על פומי' דהמן חדא היא גזירת דיני' למימת וכו'. ולפי זה יראה לי כי מקנאת מרדכי עשה המן בפחדו פן ימתיק סוד מרדכי עם המלך כנגדו ולכן השתדל עם המלך שלא יכנס איש ואשה כי אם על פי דברו של המן כי בזה תיקון גדול לפחדתו מה שהוא מבואר ולמעלה בפסוק לא הגידה אסתר. כתבתי טעם נכבד במה שהסכים המלך בדת זו עיין עליה. ואנכי לא נקראתי תרגם בתוספתא ואנא הא תלתין יומין מצליא דלא יבעי יתי מלכא דלא יחטא יתי וכד הוינא מתרביא לוותך הויתא אמר לי דכל איתתא דתשתבאי מבנת ישראל ותיזל לות עממיא מן צבות נפשה לית לה חולק ואחסנתא ביני שבטיא דישראל ע"כ. הנה ביאור הכתוב ביאור נפלא כי ואני לא נקראתי לבא אל המלך זה שלשי' יום אין ביאורו עד שלשים יום כי מכאן עד שלשים יום אהיה נקראת אבל שבסבת תפלתה לא נקראת בשכבר זה שלשי' כי גם כי יודעת היא שבת ישראל אנוסה מותרת לבעלה, אף גם זאת גם יודעת היא שנטמאה ממשכב נכרי וכל מה שהיא יכולה להזהר ולהנזר ממנו היא משתדלת ועושה והיאך תלך עתה היא מעצמה ותזדמן אליו וזה לה שלשי' יום שופכת את נפשה לפני ה' שלא יתבענה המלך והיא שמעה ממרדכי באמנה אתו שבת ישראל השבויה אם היא מעצמה תזדמן לנכרי כי אין לה חלק ונחלה עם השבטי' זה ע"ד מ"ש מרדכי דלא ליזיל מיני שכינתא דכתיב ובין כתיפיו שכן כמו שביארנו בפסוק ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה, וכ"ש בדבר ערוה דכתיב ביה פן יראה בך ערות דבר ושב מאחריך ואונס בישראל מישרא שארי. אך לא להזמין עצמה לכך כמדובר, ולפי זה אין הקריאות שוות, אשר לא יקרא ואני לא נקראתי ויהיה פי' לא נקראתי לבא אל המלך תשובה למ"ש ולצוות עליה לבא אל המלך, והקריאה תהיה אז מהמלך עצמו, או מיד הסריסים וכו'.

פסוק יב

ויגידו למרדכי את דברי אסתר:

ויגידו למרדכי, איתא התם בגמרא (מגילה פ"ק) ואילו איהי לא אזל א"ר אבא בר כהנא מכאן שאין משיבין על הקלקלה עד כאן. והדבר כי הם אמרו לעיל שהתך הוא דניאל ותמיד נזכר בלשון יחיד ותקרא אסתר להתך, ותצווהי, ויצא התך. ויגד לו מרדכי, ואת פתשגן כתב הדת נתן לו, ויבא התך ויגד לאסתר ותאמר אסתר להתך ותצווהו, וכך היה לו לומר ויגד התך את דברי אסתר לא ויגידו, אלא שכיון שלא קבלה היא לקיים מאמר

מרדכי בוש היא להשיב לו תשובה בלתי נרצית אליו ולא השיבו ואחרים השיבוהו, ובמדרש בילקוט (סימן תתרנ"ח) וי"א כשראה המן את התך נכנס ויוצא בעטו והרגו שאינו נזכר עוד אמר הב"ה הואיל והרגו תהא משמשת ברוח הקדש, אמנם המתרגם תרגם בתוספתא וכד חזא המן רשיעא התך דשמיה דניאל אעול ונפיק לוות אסתר הקיף רוגזיה ביה וקטליה ואזדמנו המן מיכא"ל וגבריאל מלאכייא והניאו למרדכי ית פיתגמי אסתר. נכרין דברי אמת כי רשע יראה התך יוצא ונכנס אל המלכה וכעס כי יודע הוא שאין שיח ושיג לו עם המלכה רק על פתגם הרעה וכי הוא שלוח ממרדכי גם כי לא ידע כי היא יהודית כמו שכבר הקדמנו וערכנו מלחמת מצוה על החושב שנודע כי היא יהודי' בפסוק לא הגידה אסתר תמצאנו, ואף גם זאת נודע כי גדלה בחיקו ועל ידה הושם לו כסא בשער המלך וכמו שקדם ושמא היא תבקש על עם ישראל להיותו עמו של מרדכי. או כי לא תבקש רק על מרדכי וביתו אשר הוא נקל להודות לה רע בעיניו כי כל עצמו על היהודים אינו רק על היותם עם מרדכי. ועתה כי ינצל הוא שניו יחרוק ונמס. ולכן הרגו וה' משמים שלח מלאכיו מיכאל וגבריאל, ובהיות רע גם בעיניהם מיאון וסירוב אסתר אמר ויגידו דברים קשים כגידים כמו שהקדמנו כי הם לא ידעו מחשבות מרדכי שכתבנו בפסוק שלפני זה, וגם כי התוספות בברכות כתבו שמלאכי השרת יודעים מחשבות בני אדם. כבודם במקומם מונח כי בהדיא כתב האלה"י הרשב"י ע"ה בספר הזוהר (פרשת וירא) בפסוק איה שרה אשתך דלא ידעו אלא מה דאתמסר לון למנדע והאריך בזה והעד עדים איה שרה אשתך, ועברתי בארץ מצרים, והתוית תיו וכן הדבר פה דלא ידעי, ולכן התרגיזו ואמרו עליו דברים קשים כמדובר.

פסוק יג

ויאמר מרדכי להשיב אל אסתר אל תדמי בנפשך להמלט בית המלך מכל היהודים:

ויאמר מרדכי וגו'. במדרש לקח טוב כתוב שיגידו לה דברי תוכחו'. ויראה זה זר כי התוכחות מבוארות בכתוב אל תדמי בנפשך, ואת ובית אביך תאבדו, ומי יודע וגו', וכמו שיתבאר. והמסתבר לי כי הוקשה לו דבר להשיב אל אסתר אשר עד כה לא נאמר לשון תשובה והשבת דברים בכל זה, ולכן ביאר שכוונתו להשיב אל אסתר להשיבה אל הדרך הנכונה אשר נטתה ממנה במה שעבר כמו שנראה מהמיאון והסירוב אשר מיאנה וסרבה עד כה, וזה בדברי התוכחות אשר יגיד. ואני אומר על מה שהשרשנו מאמרי חז"ל שעד עתה היה השליחות ע"י התך ושנהרג, וכי הסכימה חכמתו ית' לשלוח משמים מלאכיו, לכן בשכבר לא נזכר שם שליחות יען היה השליח צריך לבל יראה יוצא ונכנס הלא תראה מה שכתבנו למעלה בשם המדרש ובשם המתרגם כי כשראהו

המן יוצא ונכנס שהרגו ושורת הדין שיהיה מכמן עצמו לבל יראה כאחד מדרכי בני אדם המסתירים מעשיהם ולכן לא נזכר הדבר בלשון שליחות ולא הוא בלשון שליח שיפול שוב השבת דברים כי גם בפעם הראשונה כתב ותצוהו על מרדכי ואילו ותשלחו אל מרדכי לא כתיב, אך הפעם שהשליחות נעשה ע"י מלאכי מרום אין צורך לכמן ולהסתר הוזכר השבת דברים להשיב אל אסתר, להשיב אל מרדכי, ופיו מלא תוכחות, ויאמר אל תדמי בנפשך וגו' המפרשים פה אחד והרמ"ע יותר מכלם ביארו כי אחרי שהיא חיששת להכניס עצמה בסכנה נראה שהיא מדמה היותה בטוחה מהצרה וזה אי אפשר אלא בבטחונה בבית המלכות ולכן אמר אל תדמי בנפשך להמלט בית המלך וגו', וטעמו למטה, כי אם החרש תחרישי וגו', והטיבו אשר דברו, והה"ר בנימין אשכנזי דקדק אל תדמי בנפשך להנצל כי אם בדרך רחוקה תוכלי הנצל גופך לא תוכלי להציל נפשך. ואפריין נמטייה ביען לא מצינו בכל המקרא דמיון דבק בנפש ולכן טוב שיהיה הדבר מוסב אל ההצלה או ההמלטה שלא תנצל נפשך, ועוד אני מדקדק שלא אמר אל תבטחי, גם לא אמר להושע וכל זה להורות על הנאמר כדברי החכם ז"ל, וזה כי אין צריך לומר שאין לבטוח להנצל הנפש בדרך זה כי גם לדמותו אין ראוי גם כי מדרכי הדמיון להרכיב ולדמות דברים זרים מאד עד שידמה אדם מעופף והר מכופף, הדבר הזה והוא ההנצל בית המלך הנפש כ"כ זר עד שאין ראוי שידמהו, וגם אין צריך לומר שאין ראוי לדמות שתושע הנפש, אלא אפי' ההמלטה וההשמטה קצת מהצרה אין ראוי לדמות וזהו להמלט כענין והמליטה זכר:

פסוק יד

כי אם החרש תחרישי בעת הזאת רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר ואת ובית אביך תאבדו ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות:

כי אם החרש תחרישי. דברי מרדכי הצדיק בעיני מיוסדים ומיושרים על דברי שלמה בספר משלי דמי איכא מידי בכתיבי דלא רמזי באורייתא כדברי ר' יוחנן בפ"ק דתעניות לכן אני צריך להקדים ביאור דברי שלמה להבנת כתוב זה (משלי כ"ד) התרפית ביום צרה צר כחכה. אמר התרפית ביום צרה, החסיד הה"ר יונה זצ"ל כתב בביאורו למשלי ז"ל, לפי שהזכיר כי יענש האדם על המחשבות הרעות ואמר זמת אולת חטאת, יאמר עתה כי גם ענש יענש על שיתרפה מן המחשבות הטובות במקום הצורך, ויתכן כי הענין הזה מוסב על מה שהזכיר למעלה ואיש דעת מאמץ כח הנחשלים בעת צרה ולא שמת לבך על פיקוח הנפשות לחשוב מחשבות אם המצא תמצא בידך דרך וסבה להושיע' מיד צר ולהעמיד להם ריוח והצלה במועצות, הנה צר כחך ותענש על זאת וימודו לחקך

מדה כנגד מדה כי יש לאל ידך להציל ולאמץ כח בדעת אשר חננך השי"ת, והתרפית ושמת נפשך כאיש חלש ורפה ידים על כן יצר כחך במעשיך ולא תעצור כח לעשות חיל, התרפית בא בחסרון אם כמו ועזב את אביו ואם עזב עכ"ל, ואני אומר תיבת התרפית היא מההתפעל ומשפטה עומדת האמנה מצינו לראש המדקדקים הראב"ע שעשה את אחותה תיבת והתנחלתם פעל יוצא, ודומה לו והתוית, ואעשה כן גם אני התרפית יוצאת כשאתה מרפה הצרה ביום בואה בהשתדלתך במחשבות במעשים טובים אם בדרך מהדרכי' התרפית הצרה הפך החזק מלחמתך, הנה אז צר כחך, צר תאר כמו איש צר ואויב, מיד צר, הנה הצר הצורר הוא הכח שלך. כי מתוך מעשה הרע שלו כחך נכר, והפלה לדבר בזה כי אם יוכל להושיע בעת צרה ולהסירה מכל וכל מי יערוך אליו ומי ימלל גבורותיו אבל אפי' אם ירפה תוקפה וחזקה נעשה הצר כח גדול, והיא עצה רבה כי אם לא תשיג ידו להושיע לא ימנע מפני זה מהשתדל להרפות הצרה אם מעט ואם הרבה, (שם כ"ד י"א) הצל לקוחים למות ומטי' להרג אם תחשוך תיבת הצל תהיה ציווי, ויאמר איעצך שתצל הלקוחים למות גם כי תראה חרב מונחת על צוארם ואין תקוה אל תרפנה ידיך ושנס בעז מתנך להצילם ובא הציווי בלשון מקור להורות שיתמיד בדבר ולא יתפייס לעשות זה פעם או פעמים אך פעמים רבות יצילם. ומטים להרג אם תחשוך, ביאורו אצלי שהם מטים להרג אם אתה תחשוך לדבר עליהם גם באלה אתה חייב לאמץ כת להושיעם ולהצילם, ואפשר שיהיה שכר אמת על מה שהקדי' להרפות הצרה כמו שנאמר באופן שבזה יזכה להציל ממש, והכתוב נתבאר מבלי עקמימות ויתיר (משלי כ"ד י"ב) כי תאמר הן לא ידענו זה הלא תוכן לבות הוא יבין ונוצר נפשך הוא ידע והשיב לאדם כפעלו, כתב החסיד רבינו יונה זצ"ל, הלא תוכן לבות הוא יודע שהתרפית לחשוב מחשבות בדבר ואילו שתה עצות בנפשך ויגעת כפי השגת יד שכלך השג תשיג והצל תציל' ונוצר נפשך הוא יבין וישיב לאדם כפעלו כי יענש האדם על עמדו על דם אחיו והמנעו לפקח על הצלתו כאשר יענש על פעל החטא, על כן אמר והשיב לאדם כפעלו ומה שהזכיר הלא תוכן לבות ונוצר נפשך, ר"ל הלא אתה ידעת שהשי"ת ישגיח על מחשבותיך כי לא תוכל לתקן מדותך ולבך זולתי בעזרתו וכן אתה צריך שינצור נפשך כי לא תתקיי' מבלי שמירתו והנה הוא יבין וידע כי התעלמת להציל לקוחים למות עכ"ל, ויש לי לבאר ב' כתובי' הללו באופן אחר, התרפית ביום צרה שתהיה תיבת התרפית כמשפטה עומדת, וכן ביארוה בגמרא (ברכות פ' בתרא) א"ר טובי א"ר יאשיה כל המרפה עצמו מדברי תורה אין בו כח לעמוד ביום צרה שנאמר התרפית ביום צרה צר כחכה, א"ר אמי בר מתנה אמר שמואל אפי' מצוה אחת שנאמר התרפית מ"מ ופירש

רש"י התרפית מדברי תורה, ביום צרה צר כחכה, אפי' מצוה א' אם נתרפה ממנה כשבאה לידו ולא חש להתעסק בה כפי כחו, התרפית מ"מ אפי' במצוה אחת משמע ע"כ, הנה ביארו התרפית עומד התרפית עצמך וביען הוא נודע כי כחנו ועזנו הוא בתורה ובחזקה נעשה לנו קרנים לא הוצרך להזכיר ממה נתרפה וביארו הכתוב, אם התרפית מדברי תורה גם כי לא תבא עליך רעה תכף אל תבטח בזה ודע באמת כי שמורה היא לך ליום צרה כי השטן מקטרג בשעת הסכנה וביום צרה צר כחכה. ור' אמי אמר כי אחרי שלא פורש הרפיון כי הוא כולל גם ממעשי' טובים, והנה רש"י ז"ל הפלא לדבר ולומר ולא חש להתעסק בה כפי כחו כי לא די להתעסק בה אלא שצריך להתעסק בה כפי כחו ואם אינו עוסק בה כפי כחו ענוש יענש ויצר כחו, וביאור הכתוב אצלי אם אתה התרפית ביום צרה ותעמוד מנגד ואל תרא ביום אחיך ביום נכרו, הנה אז צר כחכה, נעשה הכח של צר ואויב אחרי שלא התחזקת בו ביום צרתו נעשה לו כחכה הוא הצר הצורר אותו, ומה מתוק ומה עז אומרו כחכה כאילו אומר שתש כח של מעלה והוא כח כ"ה המכה את מצרים בכל צרה ואתה עתה הצרת הכח ההוא איננו גדול כאשר בראשונה וביאר כי מה שיצר הכח יהיה בהצילו הלקוחי' למות כענין שאול באגג כי על הצילו אותו נעשה שונאו של הב"ה מך וצר ולא זו בלבד רצוני לא על זה בלבד יקרא צר כחכה כי גם אם המטי' להרג תחשוך עצמך מהם לא להצילם לגמרי אלא שתחשוך מהורגם ולא בלבד שהם לקוחים למות אשר אין להם תקוה וכענין אגג הנאמר כי גם אשר הם מטים בלבד להרג אם תחשוך מהפילם ומכלותם נעשה צר כחכה כי תאמר הן לא ידענו זה, אחר שלא אמר לא ידעתי זה, כי עם יחיד דבר עד עתה אפשר שיפורש על השומעי' אם תתפייס בשאנחנו לא ידענו זה, הלא תוכן לבות הוא יבין ונוצר נפשך הוא ידע ע"ד אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו אשר ביארוהו חז"ל כאילו הוא נקוד בפתח אראנו אני מראה מעשיו לעולם ותיבת יבין יבינהו לאחרים. וכן פי' הראב"ע (איוב ל"ו כ"ט) אם יבין מפרשי עב כאילו משים בינה למפרשי עב. וכן הוא ידע כמו יודיע וכן ביארו חז"ל בבראשית רבה כי עתה ידעתי כי ירא אלהים (פרשת ט') ידעתי הודעתי לכל שאת אוהבני, ואפשר שיהיה לדעתם עתה ידעתי כאילו אמר ידעתי כמו ידעת השחר מקומו אשר הוא כמו הודעתי ומעתה ביאור הכתוב הלא תוכן לבות הוא יבין לאחרים כוונתך בדבר. וכן נוצר נפשך היא יודיע להם מצפוני לבבך ובכן ישיב לאדם כפעלו וכאילו פעל ועשה הרעה ההיא הגם כי לא חלו בו ידים רק רפיון והתרשלות השב ישיב לו גמול כאילו הוא עשאו, ואפשר אחרי שלא אמר כמעשהו ואמר כפעלו שיכוין למה שאמרו קצת מהחכמי' בהבדילם בין פעל למעשה כי הפעל הוא בדברי' השכליים רעים וטובים

אשר קניינם נשארת באדם. ומעשה הוא הדבר החולף והולך ואמר שלא בלבד יגמלהו על המעשה כי גם על הקניין הרע הנשאר בו יענש, ודבר בו שלא לנוכח והשיב לאדם ולא אמר והשיב לך כפעלך להורות כי גם יתחייב על שהוא נברא בצלם כי על כן נקרא אדם השם החביב מד' שמות אשר לו, איש אנוש גבר אדם ומעולה שבכלם אדם עד שעל דמות הכסא דמות כמראה אדם כמובא בספר הזוהר (פר' תזריע) ואפשר שיאמר הן לא ידענו זה להנצל כי לא ידע הוא ולא אחרי' בדבר כי אם הוה נודע לאחרי' היו מגלי' אזנו והיה מתחרץ בהצלה הלא תוכן לבות וגו" והשיב לאדם למי שיהיה כפעלו או לך או להם. ויתכן שהן לא ידענו זה, הוא שלא ידענו מחשבות השם ומעשיו בני אדם ושמא אותם הלקוחים למות והמטים לחרב נתחייבו בבית דינו של מעלה, והמשתדל להצילם משתדל הפך כוונתו ית' ואין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא א"כ מכריזין לו מלמעלה ונמצאו ההורגים ההם שלוחי ההשגחה ואין ראוי להפריע' ממעשיה' וזה דבר מסור לשמים שאם הם חייבי' נניחו לבעל חוב ליפרע מחובו ואם לאו הוא ישוב להם כפעלם וזהו והשיב לאדם כפעלו אם להורג אם לנהרג, והם דברי האומר הנז' ולא דברי שלמה הלא תוכן וגו' והשיב לאדם כפעלו ולכן ראוי להתרשל מזה כי לא נדע הזה או זה כשר, ועל ההתנצלות הזה המשיל משל (משלי י"ז כ"ד) אכול בני דבש כי טוב ונפת מתוק על חכך כי לא תשאל ונא תנסה מאחרי' כי כאשר יהיה מתוק לחכך תאכל ממנו וגם כי לא תהיה כ"כ טוב כי הנופ' איננו טוב כדבש בכל זאת תאכל ממנו מפני מתיקותו, (שם כ"ד י"ד) כן דעה חכמה לנפשך אם מצאת ויש אחרית ותקותך לא תכרת, פי' כן דעה חכמ' לנפשך ותמיד תצדד לחפש אחר הטוב אשר בדבר אם מעט ואם הרבה, אם מצאת או יש אחרית. כלומר אם מצאת בלקוחים ומטים זכות להם להצילם או שיש אחרית וא"ו ויש כוא"ו (שמות כ"א י"ז) ומקלל אביו ואמו או אמו כי ראוי להצילם למה שיהיה באחריתם כהצלת שמעי בן גרא הלקוח למות כדי רשעתו וניצול על אחרית טוב מרדכי היהודי כדבריהם ז"ל, וכהצלת אחז לאחרית חזקיהו, וגם כי לא תראה הדבר קרוב ותקותך לא תכרת כי אולי יש תקוה או שישוב הוא או שיצא ממנו דבר הגון, (משלי כ"ד ט"ו) אל תארוב רשע לנוה צדיק אל תשדד רבצו המפרשים פירשו הכתוב שהוא מדבר עם הרש' ואומר לו רשע הזהר והשמר אל תארוב לנוה צדיק. ואם ככה הוא יש בזה לימוד שלא לשאת האדם שם הרשע על פיו אם לא לצורך ועל כן התחיל להוכיחו גורם יזכרהו אל תארוב אתה הרשע לנוה צדיק, וכפי דרכנו אשר דרכנו בה בא להסיר גבר מהתרשל בהצלה הנזכרת, וזה כי פעמים רבות ישמט האדם מזה ביען הדבר ההוא נמנע בעיניו וחרב מונחת על צוארי האנשים ההם ומה יועיל אז ההשתדלות. ועל זה אמר אל תארוב

רשע לנוה צדיק. ולמ"ד לנוה תמורת בי"ת כלמ"ד (איוב ב' י"ג) וישבו אתו לארץ כפי הפשט. אמר אל תסתכל כי כבר הרשע הוא בנוה הצדיק ואין תקוה. וביען הדבר הזה נאמר להנצל האדם עצינו מההשתדלות על כן כנהו בלשון אורב כי היא הבטה לרעה כאילו הוא אורב לו בהביטו בזה, ואל תשדד רבצי כלומר ואל תחשוב שכבר הוא שדוד ורבוץ לארץ עד שתהיה גם אתה שודד בחשוב שכבר הוא שדוד ורצוץ ואין מושיע כי שבע יפול צדיק וקם ורשעים יכשלו ברעה (משלי כ"ד י"ו) ודע כי אפי' חרב מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מהרחמים כי פעמים רבות יפול צדיק וקם ונודעה תיבת שבע על הרבוי במקומות רבים, ורשעים יכשלו ברעה, הגיד מעוצם ההשגחה כי גם שנאמר (קהלת ד' י') שאם יפלו האחד יקים וגו' ואילו האחד שיפול יאמר על הצדיק גם כי הוא יחידי ואין מי שיקימהו וגם כי תמצאנה אותו רעות רבות כי שבע יפול צדיק, ומעצמו יקום גם כי אין לו מי שיקימהו, ורשעים גם כי יהיו רצים שהאחד יקום את חבירו וגם כי לא יהיה רק רעה אחת בה יפלו כלם. וכנה הדבר בשם כשלון אשר הוא מורה על חלישות הכח כמו ונכשלים אזרו חיל כי יש כח באלהים לעזור ולהכשיל כשל כח הסבל, כשל בעוני כחי, הכשיל כחי, הנכשל בהם ביום ההוא כדוד. כי הנופל והוא בכחו כי יפול לא יוטל כי הכח יעמידהו, אבל כאשר יחלש הכח אין דרך לקום, ולכן באה בית ברעה בשבא המור' על הסמיכו', וכאילו אמר ברעה אחת או ברעה כל שהיא שאינה מפורסמת כאשר היה אם היה אומר ברעה בפתח אשר מורה על הידיעה כנודע (משלי כ"ד י"ז) בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך, כתב החסיד הה"ר יונה זצ"ל בביאור ספר משלי ז"ל אל תשמח דבק למה שהזכיר ורשעי' יכשלו ברעה, והנה יזהיר כי בנפול הרשע אויבך אל תשמח ויזהיר בזאת את חבירו הרשע שאינו שמח במפלתו לשם שמים ולא ישנאהו מפני רשעו רק מפני שהיה אויבו ובהכשלו אל יגל לבך לפי שענין השמחה גדול מענין הגילה והזכיר השמחה על הנפילה והגילה על הכשלון פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו כי יענש הרשע על השמח' לאיד הרשע חברו וכענין מה שכתוב (הושע א' ד') ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא, והשיב מעליו אפו זה טעם שני מלבד החטא אשר יהיה בך בשמחתך לאידו. תהיה שמחתך סבה שישיב השם אפו מעליו. עוד יתכן לפרש כי אחרי שהזהיר את הרשע ואמר אל תארוב רשע לנוה צדיק יזהיר עתה את הצדיק שלא ישמח בנפול הרשע אויבו מצד האיבה והריב אשר היה ביניה', אך מותר לשמוח בנפול הרשע לשם שמים כענין שכתוב כן יאבדו כל אויבך ה' ואומר ובאבוד רשעים רנה, ולא יתכן לפרש בנפול אויבך אל תשמח על נפילת הצדיק אויבו כי מן הטעם שנתן לדבר שיחדל לשמוח בהכשלו למען לא ישיב השם אפו מעליו

יש להבין מזה כי על כשלון הרשע ידבר שמותר לשנאותו. אך הזהיר על שונאו שלא יעורר לבו לשמוח בנפילתו מצד איבתו עכ"ל, ואני אומר אמת כי הרשע השונא רשע שכמותו ושמח למפלתו שראוי לעונש על הדרך שפירשו (משלי ט' ז') יוסר לץ לוקח לו קלון ומוכיח לרשע מומו שפירשוהו וגם המוכיח לרשע מום שיש בו לוקח לו קלון. שאם רע בעיניו מעשה הנוכח או השונא אותו רשע שכמותו למה יעשה כמעשיו ולמה יוכיח לאחר וישנאהו ולא ישנא את עצמו ויוכיח עצמו על זה. וכן על דעתי (תהלים ל"ט ב') אמרתי אשמרה דרכי מחטא בלשוני כי הדורש ואינו מקיים בעת שהוא דורש מה שאינו עושה חוטא הוא בעת הדרשה שאומר מה שאינו מאמין אחרי שאיננו מקיים ועושה ככל היוצא מפיו וזהו אמרתי אשמרה דרכי יען לא אחשב חוטא בלשוני כשאני מדבר בדברים אשר אני נכשל ולכן לא אמר אשמרה דרכי מחטא במעשי או אשמרה דברי מחטא בלשוני. ומזה נודעה החטא של מי שמוכיח רשע שכמותו במום שיש בו וכ"ש שישמח לאידו, ומה שהזהיר על האויב ויראה זר שיזהיר שלא ישמח לאידו ומי התיר לשנאותו ופסוק מלא (שמות כ"ג ד') לא תשנא את אחיך, אומר כי הוא עה"ד הנאמר במכילתא כי תפגע שור אויבך ר' יאשיהו אומר אויבך זה כותי ר' אלעזר אומר בגר שחזר לסורו הכתוב מדבר, ר' יצחק אומר בישראל מומר, ר' נתן אומר בישראל עצמו שאם הכה את בנו או עשה עמו מריבה ונמצא אויבו לפי שעה ע"כ, ועל כל אלה אמר בנפול אויבך וגו' ולפי שהזהיר תחלה על המתעלם מהציל הזהיר עתה משמוח לרעתו וכאילו אמר לפחות ביום עמדך מנגד אל תשמח בנפילתו גם כי הוא חייב או שהוא נכרי או שהוא גר שחזר לסורו או ישראל מומר, או שהוכחתו ונעשה אויבך לשעה, בכל זאת יראה ה' ורע בעיניו ויותר ראוי שתדאג פן יקרך הדבר ההוא לפי מעשיך הרעי' גם כי לא יהיו בהם וראוי שתתעצ' על כבודו של מקום שיותר טוב היה שיעשה תשובה ומזה יש ספק אם יראה ה' ורע בעיניו מהסבות הנז' ק"ו מאבשלום אם טוב בעיניו כענין ובאבוד רשעים רנה, וענין השיב מעליו אפו. לא אמר שיסירהו ממנו רק שישיבהו עליו על השמח, ואם לא תפרש כן מתוך גנותו למדנו שבחו כי בסבת שמחתו וגילו שב אפו יתברך מהשונא או האויב ההוא והנה היא מצוה הבאה בעבירה, ולכן אמר והשיב מעליו אפו דיקא ולא אמר פן ישוב ה' מאפו כענין למען ישוב ה' מחרון אפו וגו' ואחרי שנתחוורו כתובים הללו נבא אל ביאור דברי מרדכי היהודי. כי אם החרש וגו' אם את מתרפה ביום צרה ולא תשתדלי להציל הלקוחי' למות ומטי להרג צר כחכה הכח שלך הוא הצר הצורר ולא המן אחרי שבידך להצילם ודעי נא וראי כי ריוח והצלה יעמוד ליהודי' ממקו' אחר ואת ובית אביך תאבדו והוא מ"ש פן יראה ה' ורע בעיניו, ועל מ"ש והשיב מעליו אפו

עה"ד שביארנו. הוא מ"ש ואת ובית אביך וגו' ואין ספק כי האמת הברור בואת ובית אביך תאבדו הוא דברי המתרגם כי בית אביך הסב על בית ישראל הרעה הזאת כי על שלא מיהר שאול להרוג לאגג על כן באה עליה' הצרה הזאת וביאור ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות אצלי לעת איבוד לשלם עון בית אביך אל חיקך לכן הגעת למלכות כי (דברים ז' י') ומשלם עון אבות אל חיק בניהם אחריה' כתיב, ומה גם באוחזים מעשה אבותיהם בידיהם, והנה זה עון אביך שאול ההתרשלות להרוג את אגג כי לא היה כוונתו להחיותו בלי ספק אלא להמיתו בקרב כל ישראל להגדיל תפארתו ואולי לאמץ לבב בני ישראל ככל אשר עשה יהושע (יהושע כ"ד י') ויהי כהוציאם את המלכי' האלה אל יהושע ויקרא יהושע אל כל איש ישראל ויאמר אל קציני אנשי המלחמה ההלכוא אתו קרבו שימו את רגליכם על צואר המלכים האלה ויקרבו וישימו את רגליהם על צואריה' ויאמר אליהם יהושע אל תיראו ואל תחתו חזקו ואמצו כי ככה יעשה ה' לכל אויביכם וגו' וחזקה על שאול שנאמר עליו בן שנה שאול במלכו כבן שנה בלא חטא שככה כוונתו ואין עליו אשם אלא שנתרשל בדבר כאמור ומי יודע אם היתה שמורה אליך זאת עד העת הזאת, ויתכן עוד שיאמר אל יעלה על לבך ששלחתי אליך ביען אין לבני ישראל תשועה אלא על ידך. וכענין (שמות ג' י') ועתה לכה ואשלחך אל פרעה שדרשו בשמות רבה (פרשה ע"ג) א"ר אלעזר ועתה לכה וודאית הה"א שבסוף התיבה לומר אם אין אתה גואלם אין אחר גואלם, אל תעלי על דעתך ככה כי אם החרש תחרישי בעת הזאת סוף כל סוף ריוח והצלה יעמוד ליהודי' ממקום אחר כי לא מאסתים ולא געלתים לכלותם כתיב וגואלם חזק להצילם, אבל מדעתי כי יש על בית אביך חוב זה כי הוא הדיח עליה, את הרעה הזאת כמו שנאמר לכן אמרתי שתמהרי ותקדימי את לאחר ומלטי את נפשך ואת נפש אביך, וזהו בעת הזאת שצריך שתמהרי שמא יקדמך אחר ברחמי' ואני חפץ שיהיה על ידך מעל ידי אחר להסיר חרפה מעל בית אביך, ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות לתקן עותת בית אביך ואני תמיד איחל שעתיד דבר גדול לבא לישראל ושהם נושעים ע"י וכמו שקדם בפסוק לדעת את שלום אסתר ומה יעשה בה ולא ידעתי מה ועכשיו שעיני רואות כי צרה קרובה ע"י מי שהציל אביך ומי יודע אם לעת כזאת וגו' שיהיה אגב חדא תרתי שינצלו בני ישראל מהצרה ותנקה נפש אביך מהחטא. והמתרגם היסב דבר ומי יודע לדבר כעת הזאת והוא כמשיב על מה שאמרה ואני לא נקראתי לבא אל המלך ואי אפשר שיאריכו הימים שלא אקרא ואז אדברה אל המלך ואין ראוי לדחוק את השעה אחרי שיש עת וזמן, ועל זה אמר ומי יודע וגו' ותרג' ומאן הוא חכימא די ינדע אי לשתא דאתיא כעידנא הדא את מטיא למחסן מלכותא,

כאלו אמר עשה בעוד שאת מוצא שאם תאמרי להאריך הזמן מי יודע אם ימשך לך או אם לשנה הבאה מלכותא עדת מינך ואפשר שכבר נגזרה גזירה עליך כי על כן אמר הגעת בלשון עבר. ואבא מארי ז"ל קצר הזמן יותר ואמר אם למחר כעת הזאת הגעת למלכות כי אין להאמין בחיים אפילו לזמן מועט, ודבריו יותר מסכימים לענין. ואפשר עוד לפרש כי אם החרש תחרישי בעת הזאת אחרי שכבר התרתי בך ואם תאחרי מהמועד דעי בודאי כי ריוח והצלה יעמוד ליהודי' ממקום אחר כי גם כי הם כעת בהסתר פנים עכ"פ בסבתך תהיה להם תשועה כי יראה ה' כי יש לאל ידך להושיע ולא אבית ורע בעיניך והשיב מעליה' אפו ויהפך עליך לאויב ואת ובית אביך תאבדו, ומי יודע, כלומר ונפנה לדרך אחרת ומי יודע אם נגזרה עליך גזרה רעה כזאת ואם תחרץ להושיע תתבטל הגזירה ההיא ואם תעמדי מרחוק גם הוא יתברך יהיה רחוק מישועתך כענין (נחום א' ו') והשיב לאדם כפעלו כמו שנאמר, ויורה על זה הפי' מאמרם ז"ל במדרש ואם את שותקת עכשיו סופך שהב"ה שותק לך, ובמסרה דברים מורים כמו כן על זה. אמרו יעמוד ג' מלאים (איוב י"ד ב') לפני זעמו מי יעמוד ומי יקום בחרון אפי, כציץ יצא וימל ויברח כצל ולא יעמוד, ריוח והצלה יעמוד ליהודי' וכוונת' לפי שיעורי כי מיאונ' וסרבנותה בדבר אפשר שיהיה פחדתה מן המלך, או בטחונה בו כי מצאה חן בעיניו ואינו רוצה להעבירו על דעתו פן תחבול בעצמה ולא תמצא עוד חן בעיניו, ועל הראשון אמר לפני זעמו מי יעמוד את מפחדת פן יזעם המלך ופן יחרה אפו עליך ולמה לא תפחדי מזעם מלך מלכי המלכי' ומחרון אפו אשר אם המלך הנבזה הלזה יזעום עליך מלך מלכי המלכים יעמוד לך ויבטל גזרתו ולב מלך ביד ה' לכל אשר יחפוץ יטנו. ואם לא תשמעי אל דברי מאין ספק כי יזעום ויחרה אפו עליך ולפני זעמו מי יעמוד ומי יקום בחרון אפו לדבר עליך להצילך, ואם היא מפני כי את בוטחת במלך ובאהבתו ותבטחי ביופיך כי לא תעבור עליך כוס הגזירה ההיא הנה מעלתו ואהבתו הבל ורעות רוח כציץ יצא וגו' ולא יעמוד, ואם כוונתך במיאון והסירוב הוא מצד כי דת למדי ופרס כי כתב אשר נכתב וגו'. ומה גם כי הגזירה היא מלמעלה כאמור דעי באמת כי ריוח והצלה יעמוד ליהודים ובאו שלשתם מלאים להורות על הענין כי גם אם ימים מה יעמוד אפו וזעמו מפני שדרכו יתברך להאריך או עד שתתמלא הסאה או להמתין לאיזו בחינה כאשר המתין מיתת שמעי בן גרא עד שיוליד מפני שעתיד לצאת ממנו לעתים רחוקות בן מושיע לישראל והאריכו לאחז עד יוליד לחזקיהו ודרכים אחרים אשר גבהו דרכיו מדרכנו. סוף כל סוף לא יעמוד לא תהיה העמידה מלאה ולכן אמר לפני זעמו מי יעמוד בעצם שתהיה עמידה מלאה ושלימה, וכן אהבת המלך התלויה בדבר היופי או גדולתו וחייו אם יום או יומים

יעמוד לא יתקיים וזהו ויברח כצל ולא יעמוד בעצם עד שתהיה עמידה מלאה ושלמה כאמור, ותשועת צדיקים בני ישראל תהיה שלמה מלאה וטובה, האמנה מתוך דברי המדרש שוחר טוב משמע ביאור אחר בזה. איתא התם ומי יודע אם לעת כזאת הגעת, מכאן אתה למד שלא יהא אדם דוחה בשתי ידיו, אלא דוחה בימין ומקרב בשמאל לכך ומי יודע אם לעת כזאת ע"כ, ופשר דבר כי ראינו מענייני אסתר היותה מרת נפש להיותה נכבש' לערל ומבקשת שתתגנה עליו וכמו שנראה בגלוי ממיאון וסירוב בקשת צרכיה כי אם אשר יאמר הגי. ובסתר מאכילת הזרעונים שכתבנו בפסוק וישנה ואת נערותיה לטוב עיין עליו ותריח בו ריח טוב באופן שהיתה דוחה המלכות ואהבת המלך בשתי ידים וכל ישעה וכל חפצה שלא יצמיח חשק המלך בה ושיגרשנה וישליכה מלפניו או שיהרגנ' ומרדכי אמר לה כי לא נכון לעשות כן לדחות בשתי ידים ומי יודע וגו' וזו היא פתח ורשות למה שקשט' עצמה לבא אל המלך כמו שעוד תשמע בותלבש אסתר מלכות ויצדקו דברי אבי העזרי בפסוק הנז' כאשר תחזנה עיניך משרי' שם בס"ד.

ובדרוש אחד לפרשת זכור. לא ידעתי למי הוא, מצאתי הגהה כתיבת ידי מר אבא וכשכתב זה הוא נר"ו היה הדרש הזה בידי ואני בארץ אחרת בעונותי וז"ל הדרוש, השגחה פרטית פתאומית הגיע' לצדיקים שלא כטבע העולם והנה עתה הוא הזמן שכל ישראל בתשובה שלמה כמ"ש שק ואפר יוצע לרבים וא"כ ההשגחה הפרטית דבקה בהם, וז"ש כי אם החרש תחרישי כעת הזאת ר"ל עתה עתה צרכך להשתדל כי עתה הוא הזמן שראוי' ישראל להשגחה פרטית, ואמר מי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות כי ממך ומינך תקח הראייה שעלית למדרגת המלוכה פתאום שלא כנוהג העולם שאינם עולים למדרגה כזאת אלא בהדרגה ואת לעת כזאת הגעת למלכות בהשגחה פרטית כמו ליוסף הצדיק, וכן ג"כ יהיה לישראל ריוח והצלה פתאום ממקום אחר מאחר שהם ראויים שכבר עשו תשובה וכו' ע"ש, ומה גם בתחלת הדרוש ותטעום מן, (הגהה) ופי' ומי יודע אם לעת כזאת להראותך כח ההשגחה הפתאומית הגעת למלכות בפתע פתאום לשתבקשי על השאר.

פסוק טו

ותאמר אסתר להשיב אל מרדכי:

ותאמר אסתר להשיב אל מרדכי. מצאתי כתוב במדרש אחד כלשון הזה, מהו להשיב דברים טובים דברי ניחומים שנאמר ונפש אדוניו ישיב ע"כ, ובגליוני מהה"ר יוסף אשכנזי כתוב פי' שהרי לעיל לא כתוב להשיב שנאמר ותאמר אסתר להתך ותצוהו אל מרדכי. וכאן למה נאמר להשיב והלא לא היה תשובה לדברי מרדכי אלא דבר אחד היה

שאמר לעבור את הפסח בתענית, אבל מה שאמר מרדכי להשיב אל אסתר זה בודאי תשובה לדבריה היה עכ"ל, ואני אומר גם שינוי הלשון מורה זה והיל"ל להגיד כמו שנאמר עד כה. כי גם לחבירו ויאמר מרדכי להשיב אל אסתר כתבנו למעלה ממדרש לקח טוב שהיו דברי קטיגוריא וביארנו תיבת להשיב להשיבה אל הדרך הטובה עיין עליו. ואחרי שאין דברי תוכחות ראויים למרדכי ממנה והדבר מבואר שורת הדין שתהיה תיבת להשיב אחרי שלא אמר להגיד, כמו ונפש אדוניו ישיב, ומהמדרש הזה למדנו ביאור הכתוב (משלי כ"ה י"ג) כציינת שלג ביום קציר ציר נאמן לשולחיו ונפש אדוניו ישיב, פי' ונפש אדוניו ישיב שאינו לשון השבה וחזרה כמו שכתבו המפרשים ונדחקו בו עד שהראב"ע כתב ונפש חסר וטעמו כתאות נפש אדוניו ישיב לי מענה, וכן כי נפש הוא חובל חסר חיי. פ"א ונפש אדוניו כאילו נפש האדון דבקה בציר בלכתו, ובשוב ישיבה אל קרבו באמונתו עד כאן, ובמדרש הנאמר ביארוה לשון משובה ונחת מבלי דוחק כי כמו שהקרירות בזמן הקציר שהחום רב יניח וישובב הנפש כן הציר הנאמן ישובב ויניח נפש שולחו' ונחזור לענין כי שלחה אסתר דברים טובים דברי ניחומים להשיב ולהניח נפש מרדכי:

פסוק טז

לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים לילה ויום גם אני ונערתי אצום כן ובכן אבוא אל המלך אשר לא כדת וכאשר אבדתי אבדתי:

לך כנוס. פי' אדוני אבי ז"ל כי כיוונה בזה לפי שראשית דברי הצר היה ישנו עם אחד מפוזר ומפורד כי זה להם רעה חולה ופסוק (הושע י' ב') חלק לבם עתה יאשמו עד ובפרט במה שפי' הרמ"ע למעלה כי בא עליה' עתה לעת מצוא אותם מפוזרי' ומפורדי' וכמו שהביא ראיה מדברי מדרש שוחר טוב עיין עליו, מה שלא יוכל עליהם בהיותם בהסכמה אחת, לכן שאלה ממנו לך כנוס את כל היהודים, וימשך מזה בזולת דברי הצומות וזעקתם ב' תועלות אחרים. הא' כי אז תתבטל גזרתו אחר שהודה כי אין לאל ידו בהיותם מוסכמים. הב' כי ימצא תחלת דברי פיהו שקר ודבר כזב כי כולם מוסכמים לדעת אחד ויהיה מקום לבטל השאר. ומתוך דבריו אני אומר שלך כנוס פי' שיכניסם ושיקבצ' לדעת אחד ואם יש ביניהם קנאה ושנאה ותחרות שישלי' ביניהם כי היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם כתיב (תהלים ל"ג ט"ו) ואמרינן בירושלמי (מס' ר"ה) א"ר ברכי' יוצרן רוצה שיהא לבם יחד אליו, ומסתבר לי שכוונת הכתוב לפי דבריו היוצר רוצה שיהיה לבם יחד אליו ואז מבין את כל מעשיהם ולכך צריך כנוס כדי שיהיו לבם

יחד ובשערי בינה להה"ר אליעזר מגרמיש"א ז"ל כתיב כנוס ב' (קהלת ג' ה') ועת כנוס אבנים הם הצדיקים שנקראים אבני קדש תכנוס אותם בבתי כנסיות בבתי מדרשות ע"כ, והדין נותן שהמתפללים צריכים שיהיו צדיקי' כדי שתהיה תפלתם נשמעת וכ"ש כשהיא על אחרים ומדלא קאמר אסוף את כל היהודי' או קבץ שהוא הלשון היותר נהוג בדברי, הללו, ובאה המסור' כנוס אבנים, יראה כי על הצדיקים דבר ועל פי הדברים האלה עלה על דעתי לומר כי תיבת הנמצאים אחות (בראשית י"ט ט"ו) ואת שתי בנותך הנמצאות שתרגם אנקלוס וית תרתין בנתך דאשתכחא מהימנן עמך. ומה לעשות ומצאתי במדרש בילקוט (סימן תתרנ"ו) מהו הנמצאים אותם שאכלו הסעודה הם יצומו והמסורת מסייעם, הנמצאים ב' עשה המלך לכל העם הנמצאים בשושן, לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן, ומזה יראה כי על הפושעים והמורדי' דבר שיצומו והדבר קשה עד מאד לומר וצומו עלי והלואי ויצומו עליהם:

והנראה אלי להצדיק דברי' הללו צריך שתראה מה שהקדמנו בפסוק ובמלואת הימים האלה, ובפסוק איש יהודי, והכלל כי נמצאו בדבר המשתה ג' כתות צדיקי' גמורי' רשעים גמורים, בינוני'. צדיקים גמורים מרדכי היהודי דאלים גובריה וכרבים דמי. רשעים גמורי' י"ח אלף ות"ק שאכלו ושתו ונתקלקלו וכמו שקדם, בינונים חגי זכריה ומלאכי והחרש והמסגר אלף וגדולי ישראל שברחו מפני שהיו מכריחים אותם להתגאל בפת בג המלך וביין משתיו ומהם שאכלו בעל כרחם כמו שקדם מדברי אבא גוריון בפסוק בהראות באופן שעל הבינוניים אמר לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן כי הם צדיקי' הבורחים וגם הנאנסים גם הם נקראי' כשרי' אחרי שבעל כרחם האכילום ומה שנמנו במסרה תרין הנמצאי' (שמואל א' י"ג ט"ו) ויפקוד שאול את העם הנמצאים, עשה המלך לכל העם הנמצאים בשושן ולא נמנה השני לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן. ובמסורת אחרת הנמצאים ב' ובספרא עשה המלך לכל העם הנמצאים לך כנוס את כל היהודים הנמצאי' בשושן. ויראו כסותרות זו את זו, אין בזה סתירה בטוב התבוננות כי במסורת האחת מנה העם הנמצאי' והם תרין העם הנמצאים דשאול, והעם הנמצאים דמשתה אחשורוש כי הנמצאי' השני הוא היהידים הנמצאים לא העם הנמצאים ובמסורת האחרת מנה תיבת הנמצאים שבמגלה לבד, ובמדרש תנחומא כל מקום שנאמר עם לשון גנאי, וענין וצומו עלי אומר אני כבר נודע שצום ובכי היה בכל מקום אשר דבר המלך מגיע והנם מתענים על צרתם ועתה צותה אסתר שיהיו צמים עליה שיטה השם חינה בעיני המלך כדי שתמצא חן בעיניו לתת את שאלתה ולעשות בקשתה, או מפני שלא תסתכן כדברי מדרש לקח טוב, וענין שאלה זו בעיני משום

הא דאמור רבנן כל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה, אם מדכתיב (איוב מ"ב י') וה' שב את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו, אם מדכתיב (בראשית כ' י"ז) ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך וגו' וכתיב וה' פקד את שרה כאשר אמר. כאשר אמר אברהם אל אבימלך כדאיתא בגמרא (ב"ק פ"ח) ולכן אמרה אסתר שיניחו מלהתפלל עליה' כאשר היו מתפללי' עד הנה, ושיתפללו עליה שלא יהרגנה אחשורוש על עוברה על דתו ומזה יתמלא הוא ית' רחמי' עליהם. וענין וצומו עלי כתוב בשערי בינה אל הה"ר אליעזר מגרמישא ז"ל, ג' ימים לכפר ג' עבירות עלי, על גלוי עריות. ונהרג התך על ידי הרי ש"ד. וכותלי דחזירי. אמר לה מרדכי (תהלי' מ"ה ט') מר ואהלות קציעות כל בגדותיך ג' עבירות שלך אינן אלא כריח בשמי' ואותו המזמור מדבר על אסתר, כ"ל כבוד"ה גי' ז"ו הדס"ה, ב"ת מל"ך פנימ"ה גי' הי"א אסת"ר ע"כ, וביאור הדבר בעיני כי עד עתה נזהרה ממאכל טמא וכמו שכתבנו למעלה בפסוק וישנה ואת נערותה לטוב, ועתה הנה היא מוכרחת לאכול ממאכל המלך אחר שהיא אוכלת עמו ועם המן הרע הזה, וכבר הקדמנו למעלה בהקדמת הביאור במאמר שאלו תלמידיו לרשב"י, שיש באכילה עם הנכרי שמץ דבר ע"א עיין שם, באופן כי עתה יש עליה ע"א וגילוי עריות ושפיכות דמים התך, אחר שהיה בסבת היותו יוצא ונכנס אליה. ולכן וצומו עלי. ואומרו ואל תאכלו ואל תשתו יראה כפל אחר שאמר וצומו והיאך יצומו ויאכלו וישתו, והכי איתא במדרש שוחר טוב במזמור אילת השחר וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו, וכי יש אדם צם ואוכל ושותה ולמה אמרה כן, אלא אמרה צומו עלי על שאכלתם ושתיתם מאותה סעודה של אחשירוש ע"כ. כלומר אחרי שאותה אכילה גרמה לכם כן. אם תזכו להצלה אל תאכלו ואל תשתו מסעודה כמוה, והה"ר יהודה ן' שוש"ן ז"ל כתב שראה מי שפירש ואל תאכלו אפי' מצה של פסח, ואל תשתו ד' כוסות, והוא ז"ל ההביל הדבר, ואני אומר אפריין נמטי' למי שפירש כך לפי שמצינו במדרש ענה מרדכי ואמר לאסתר איני יכול לבטל מגלת תענית שכתוב בה מראש חדש ניסן עד יומין ח' דלא למיספד בהון ואת אמרת גזור תענית בי"ד ובט"ו ובי"ו שקרב עומר התנופה שלחה ואמרה ליה. אתה הוא זקנן של ישראל אם אין ישראל בעולם מה המצות יפים. אם ישראל אינם למה תורה ע"כ, וזה יראה זר היכא רמיזא שיבטלו מגילת תענית וכנראה לא ציינה ימים רק שיצומו ג' ימים ואפשר אחר הפסח או אחר ט"ו וי"ו כי טעמייהו ואפשר שיקבלו אותם עתה להתענות אותם אחר חג הפסח, וכהא דאמרינן בגמרא (תענית פ"ק) בימי ר' זירא גזור המרה גזור דלא למיתב בתעניתא, אמר להו ר' זירא נקבליניה עלוון ולכי בטיל ההמרה ליתביה, אמר ליה מנא לך האי אמר להו דכתיב (דניאל י' י"ב) ויאמר

אלי אל תירא דניאל כי מן היום הראשון אשר נתת את לבך להכין ולהתענות לפני אלהיך נשמעו דבריך, ופי' רש"י דלא למיתב בתעניתא דלא בעו דליתי ברכה בעולם בשבילן ע"כ, ואחרי דקבלה מהניא יקבלום מאז. והנה הה"ר נחום בר יעקב כתב בפסוק ויעבו' מרדכי ופי' אחר שעבר יום טוב ואח"כ התענה ע"כ וסוף כל סוף מנל"ן דאמרה אסתר להעביר המועד ולבטל מצות אכילת מצת מצוה, אלא נכרים הדברים כי באומרה ואל תאכלו ואל תשתו על אכילת ושתית מצוה. ועלה קאי אתה הוא זקנן של ישראל אם אין ישראל בעולם מה המצות יפין, ובשערי בינה אל הה"ר אליעזר מגרמישה ז"ל כתוב, ואל תאכלו ואל תשתו, אם לא היה אומר רק וצומו עלי. הייתי אומר כתענית צבור ליאסר ברחיצה וסיכה וכו', לכך פי' ואל תאכלו ואל תשתו מן האכילה ושתיה לבד עכ"ל, ותמיהא לי מלתא ואם זה אינו תענית צבור ליאסר בכל זה. מי הוא תענית צבור, ובתרגו' רבה של אסתר כתוב, והשתא יפוק חתנא מבית משכבה אסיר בסקא, וכלתא מבית גננהא כד רישא מפלפל בקיטמא ואינשי ובעירי ותורי וענא לא יטעמון מידעם, ואפרישו ינקי מן חדי אימהתהון בה שעתא בדירו בקהלא ואשכחו ביה תריסר אלפי כהני בחירי ואנקיטו יתהון שופרי בימיניהון ואוריתא בשמאליהון בכיין ועניין וכן אמרין כלפי עילאה אלהא דישראל, הא אוריתא דיהבהא לנא הא עמא רחימא בטיל מן עלמא, מאן קאי' וקרי בה ומדכ' ית שמך שימשא וסיהרא יחשוך נהיריהון ולא ינהרון דהא לא אתבריאו אלא בדיל עמך בית ישראל. ונפלין על אפיהון ואמרין עננו אבינו עננו. עננו מלכנו עננו ושופרי תקעין עמהון ועמא עניין בתריהון ע"כ, ומתוך דברים הללו ואחרים כיוצא בהם ויותר מהם הבאים בסמוך בס"ד, אומר אני הפך דברי הה"ר אליעזר זלה"ה כי תיבת וצומו הוא על הצער הגדול לצאת חתן מחדרו וכלה מחופתה ולבוש שקים וההתפלש באפר שכל אלו נקראו צום וכמו שאמר הנביא ישעיה (ישעיה נ"ח ו') הכזה יהיה צום אבחרהו וגומ' הלכוף כאגמון ראשו ושק ואפר יציע הלזה תקרא צום וגו' הלא זה צום אבחרהו פתח חרצובות רשע התר אגודות מוטה וגו', והרד"ק ז"ל כתב בשם אביו כי צום הוא מלשון צומת הגידים ור"ל חבור וקבוץ אנשים, ואני אומר קיבוץ דברים רבים מספד שק ואפר ושכוב ארצה כדוד שנאמר בו אני צם, והעינוי הוא על הרוב מאכילה, באופן כי וצומו עלי הוא על הדברים אשר שמענו ונדעם מהמתרג' ואל תאכלו ואל תשתו כמשמעו, וטעם שלשת ימים משום דאמרינן בב"ר (פרש' כ"א) ויאסוף אותם אל משמר שלשת ימים (בראשית מ"ב י"ז) לעולם אין הב"ה מניח את הצדיקים בצרה יותר מג' ימים, וכן למדנו ליוסף למרדכי ליונה לדוד. וכן הוא אומר (הושע ו' ב') יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ע"כ, למדנו מזה כמה גדול כחה של תשובה כי גם כי חטאו עוו

פשעו לפניו ית' בדור ההוא כמו שקדם, כאשר קבלו עליה' לשוב אל ה' גם כי היה מתוך צרה, נקראו צדיקים ונמנו בכלל יוסף ויונה ודוד, ובמדרש רבתי דאחשורוש (פרשת ו') כתוב כלשון הזה, ד"א ויהי ביום השלישי לעולם אין ישראל נתונים בצרה יותר משלשה ימים, באברהם כתיב (בראשית כ"ב ד') ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וירא את המקום וגו', השבטים (שם מ"ב י"ז) ויאסוף אותם אל משמר שלשת ימים. יונה שנאמר (יונה א' י"ח) ויהי יונה במעי הדגה שלשת ימים וגו' והמתים אינם חיים אלא לשלשה ימים שנא' ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו, וגם הנס הזה נעשה בסוף שלשה ימי' לתענית' הה"ד ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר וגו' ושלחה וקראה להמן בסעודה עם המלך בט"ו בניסן וכיון שאכלו ושתו אמר המן המלך מגדל אותי ואשתו מכבדת אותי ואין בכל המלכות גדול ממני ושמח בלבו מאד הה"ד ויצא המן ביום ההוא שמח וטוב לב ע"כ, הנה במדרש הזה לא הזכיר אלו הניצולים בשם צדיקים כי לא יפול דבר זה בנס זה אחרי שהם מלוכלכים בחטא הצלם ובחטא הסעודה וכמו שנכתב למעלה פעמים רבות, ולכן אמר לעולם אין ישר' נתונים בצרה יותר משלשה ימים ואגב ארחייהו הודיעונו דבר גדול באברהם אבינו שהיה ג' ימים בצרה ביעין לא נודע לו מקום אשר יקיים מצות בוראו והיה מפחד שמא יקרה פגע לו או ליצחק ותתבטל המעשה ההוא ותנה בני לבך ועיניך על הדבר הזה, ומ"ש וגם הנס הזה נעשה בסוף שלשה ימים לתעניתם יתבאר בסוף ביאור הכתוב הזה בס"ד. ולמעלה בדברי ענין הנס בתחלת פסוק ישנו עם אחד כתבנו בשם שערי בינה ששלש' ימים היו וכנגד נושא עון ופשע וחטאה. האמנה במדרש שוחר טוב (מזמור כ"ב) נראה שלא התענו ג' ימים לילה ויום, כפשוטו של מקרא, איתא התם יכול יהיו צמים ג' ימים וג' לילות ולא היו מתים אלא מפסיקים מבעוד יום, ובשערי בינה מסיים בה בשוחר טוב דורש שאוכלים מעט להשיב נפש קודם שקיעת החמה ע"כ, ולזה שומעים שמגדיל תפארת ישראל ולא למי שכתב ומפורש במדרש תלי"ם שהיו אוכלים בלילות כי לא פורש כך אדרבה אמר אלא מפסיקים מבעוד יום, ועל מה שרצה החכם ההוא להסתייע ממאמר אין גוזרים גזרה על הצבור אלא אם כן רוב הצבור יכולים לעמוד בה וכתב כי אפי' מיעוטן אין יכולים לעמוד בה מה אעשה כי הוא רוצה להעמיד דעתו שלא כרצון חכמים והנה בילקוט כתוב (סימן תתרנ"ו) באותה שעה הלך ומצאו למרדכי שהיה יושב בראש התינוקות ושקי' במתניהם וסופדי' ובוכי' ופקד אותם ומצאם שנים ועשרים אלף מיד השליך בצוארם חבלים ושלשלאות של ברזל והפקיד עליהם שומרים ואמר הללו אני הורג תחלה, ואח"כ אני תולה את מרדכי, באו אמותיהן של תינוקות מביאות להם לחם ומים ואומרים להם אכלו ושתו קודם שתמותו, והם נשבעים בחיי

מרדכי רבינו ומניחים ידיהם על ספריהם ואומרים בתעניתנו נמות' וכל אחד גולל ספרו ומניחו על לבו וכיון שעברו שתי שעות בלילה נשמעה בכייתם למרום ותפילתן של אבות, אמר הב"ה למלאכי השר' בכית קטנים אני שומע כגדיים וטלאי' וכקטני בני אדם. אמר משה לפני קב"ה לא גדיים ולא קטנים הם אלא קטני עמך ישראל שיושבים בתענית היום שלשה ימים ושלשה לילות ואסורים בחבלים ובשלשלאות ולמחר נשחטים כגדיים וטלאי' ולב אויב שמח ומחרף ומנאץ ואינם מניחים את תורתך, מיד נתגלגלו רחמיו של הב"ה עליהם ושבר החותמו' וקרע את האיגרו' והפר עצתו והשיב מחשבתו של המן בראשו ע"כ, וכיוצא במדרש רבתי (פרשת ו') הנה קבלת רז"ל הטהורה והתמימ' כי בליל י"ו בניסן ליל יום ג' לתעניתם נמצאו כ"ב אלף מקטני ישראל בתעני' ג' ימים וג' לילות ובכל זאת אני מוצא בתרגום דברים מורים קצת על הדברים הנאמרי' כמרחיקים שיהיו הצום ג' ימים וג' לילות. וז"ל איזיל כנום את כל יהודאי די השתכחו בשושן וצומו עלי ולא תיכלון ולא תישתון תלתא יומין. וצלו קדם מארי עלמא בליליא וביממא ע"כ, הרי שלא רצה להדביק ואל תאכלו ואל תשתו לשלשת ימים לילה ויום, רק שאל תאכלו ואל תשתו הוא דבר אחד, ולילה ויום הוא דבר אחר כי וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו הוא כמשמעו לענין הצו' והתעני' כאשר ביארנו. וענין לילה ויום הוא דבר התפלה כי מניעת המאכל ויתר הדברים הוא לתכלית התפלה כדי שיתפללו בכוונה מה שאי אפשר באכיל' ותענוג ויורה על זה אומרו לילה ויום ולא אמר ואל תאכלו ואל תשתו שלשה ימים ושלשה לילות כמו כי לא אכל לחם ולא שתה מים שלשה ימים ושלשה לילות, ונודע מספר הזוהר כי התפלה הנרצית ומקובלת הלא היא אשר קדמה לה בלילה שלפניה כמו כן תפלה, וע"ד זה פירשו (תהלים פ"ח ב') שם פסוק ה' אלהי ישועתי יום צעקתי בלילה נגדך. אימתי אתה אלי ישועתי היום אשר קדמתי הלילה שלפניו וצעקתי נגדך, ועל כן הקדימה פה הלילה אל היום.

והנה במספר הימים האלה בלבול רב לדעת התחלתם כי בפרקי ר' אליעזר כתוב כי הם י"ג וי"ד וט"ו ביען האגרות נכתבו בי"ג ובו ביום קרע מרדכי את בגדיו והיו דבריו עם אסתר על ידי השלוחים ואמר שבאותו היום קבעו התעניות והוא יום ראשון להם ובט"ו באה לפני המלך וגם למחר דהיינו י"ז קראה אותו ואז נתלה, וכבר שלמו להם התענית ביום ט"ו ובמדרש לקח טוב כתוב ויעבור מרדכי העביר יום ראשון של חג המצות בתענית' שהרי בי"ג בניסן נכתבו הכתבים ובו ביום קרע מרדכי את בגדיו וקבעו ג' ימים תענית אותו ושני ימים אחרים הרי יום ראשון של חג המצות התענו הוא יום ג' לתענית, כן נראה מהמאמר שהבאתי למעלה מכ"ב אלף תינוקות. אמנם בשערי בינה

אל הה"ר אליעזר מגרמישא ז"ל כתוב, ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות וגו' השלישי לאגרות כי נכתבו לי"ג בניסן, ומיד ומרדכי ידע וגו' כי יושב היה בשער המלך ומיד ויעבור מרדכי להתענות יום י"ד וט"ו וי"ו בניסן, וביום שני לתענית שהוא יום טוב ראשון של פסח באתה הצדקת מקושטת להעשות נס על ידה, נמצא יום ט"ו הוא שלישי לאגרות ע"כ וכמו כן מהמדרשות האחרים מבוכה רבה יען במאמר שהבאתי למעלה מהילקוט (סימן תתרנ"ז) מבואר מאד היות התעניות מתחילין בי"ג שכן כתוב שם ומצאו למרדכי שהוא יושב בראש התינוקות וכו' ואמר הללו אני הורג תחלה ואח"כ אני תולה את מרדכי וכו' והסכמת תליית מרדכי לא היתה אלא אחר המשתה הראשון ושם נאמר ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר וגו' ואמרו שם עוד וכיון שעברו שתי שעות בלילה נשמעת בכייתם במרום וכו' אלא קטני עמך ישראל שיושבים בתענית היום ג' ימים וג' לילות, ואז נדדה שנת המלך והיה מה שהיה ממרדכי והמן נמצא יום ראשון לתענית י"ג, אמנם ממאמר אחר שם בילקוט (סימן תתרנ"ז) נראה שהצום היה י"ד וט"ו וי"ו, איתא התם, ענה מרדכי ואמר לאסתר איני יכול לבטל מגלת תענית שכתוב בה מר"ח ניסן ועד יומין תמניא דלא להתענאה בהון ואת אמרת תגזור הענית בי"ד ובט"ו ובי"ו שקרב עמר התנופה, שלחה ואמרה ליה אתה הוא זקנן של ישראל וכו'. הנה בפי' שיום ראשון הוא יום י"ד בניסן, ובמדרש ויקרא רבה (פרשה כ"ח) על מצות העמר כתוב היא שעמדה להם בימי המן, דא"ר לוי כיון שראה מרדכי את המן בא כנגדו והסוס בידו אמר דומה אני שאין רשע זה בא אלא להרגני והוון תלמידין יתבין תניין קמוי. אמר להם עמדו וברחו שמא תכוו בגחלתי. אמרין ליה בין לקטול בין לחיי אנן עמך ולא נשבקינך, מת עשה נתעטף בטליתו ועמד בתפלה לפני הב"ה ותלמידוי יתבין תניין, אמר להם במה אתם עוסקים אמרו לו במצות העמר שהיו ישראל מקריבין במקדש ביום הזה וכתוב בהדיא ואת אומרת גזור תענית שלשה ימים שיצומו בי"ד יום בו פסח, ובט"ו מועד, ובי"ו עמר התנופה קרב, ובמאמר הזה מבוכה רבה כי דבר רכיבת הסוס יראה שהיה ביום ט"ו, מדכתיב בלילה ההוא נדדה שנת המלך, ואמרינן בב"ר (פרשת ע') (בראשית כ"ט י"ו) וללבן שתי בנות ששקולות זו כזו לזו ניתן שתי לילות ולזו ניתן שתי לילות, לילו של פרעה ולילו של סנחריב ללאה, לילו של גדעון ולילו של מרדכי לרחל דכתיב בלילה ההוא נדדה וגו' והמאמר אמר במצות העמר שהיו ישראל מקריבין במקדש ביום הזה, וידוע כי הקרבת העמר בששה עשר לא בט"ו, וזה הקושי כמו כן הוא בדברי הגמרא (מגילה פ"ק) דאיתא התם ויקח המן את הלבוש ואת הסוס אזל ואשכח רבנן דיתבי קמי מרדכי וקא מחוי להו הלכות קמיצה ופרש"י היה דורש בעניינו של יום וי"ו בניסן היה

יום תנופת העומר ע"כ. ובסמוך וישב מרדכי אל שער המלך ששב אל שקו ואל תעניתו ופרש"י יום שלישי לתענית היה שהתחיל להתענות ביום י"ד בניסן, והן אמת דברי פרקי ר' אליעזר ודברי מדרש לקח טוב ומי שדרך דרכם תמוהים עד מאד אחרי שהיא מימרא מוסכמת בגמרא (תענית פ"ק) דאמר שמואל כל תענית שלא קבלו מאתמול אינו תענית ואיך אמרו שהתענו ביום י"ג אחר הכרוז' ואם כדבריהם בחנם חזר בו הרמב"ם ממה שכתב שאם אכל ושתה ואח"כ התחיל להתענות נקרא תענית לשעות וכתב המגיד שראה בתשוב' הרשב"א ששמע שהרמב"ם חזר בו, ולמה חזר בו והרי מעשה רב נעשה בבית דינו של מרדכי הצדיק והתפללו עננו כמו שכתבנו למעלה בשם המתרגם:

ומעתה היותר מתברר מכל אלו הדברי' שהתענו י"ד וט"ו וי"ו ושענין ויהי ביום השלישי. שלישי לשלוח הרצים כדברי רש"י שנשלחו בי"ג ואסתר באה אל המלך ביום ט"ו. הוא יום שני לתענית ולא אכלה ביום ההוא וביום המחרת דהיינו י"ו היה רכיבת הסיס ויצא רובו של יום בתענית כי על כן אמר ויבא המלך והמן לשתות עם אסתר המלכה במשתה יום שני מה שלא נאמר במשתה יום ראשון, ואחר שהתענית היה על שיושיט לה המלך את שרביט הזהב וזה כבר נעשה ביום שלפניו ועתה ביום זה עלה מרדכי לגדולה ויצא רובו של יום בגדולת מרדכי כי לעת ערב נתלה המן כדברי רש"י ז"ל לכן התירה אסתר עצמה לאכול ביום ההוא אחרי שכבר עברו ב' ימים וג' לילות בתענית וגם יום זה יצא רובו בתענית ועיניה הרואות כי מצאה חן בעיני המלך וכי נבאש המן בעיניו כמו שאני עתיד לכתוב בפסוק מי בחצר בס"ד מדברי המתרגם, וראה והפלא מחכמת אסתר וחסידותה כי לא בטחה בעצם בתעניתם אחרי שעם בני ישראל אינם מרוצים לפניו ית' אלא בטחה בדרכו ית' שאינו מניח לעמו בצרה יותר מג' ימים כי גם שבטי יה בהיותם לקוחים על מכירת אחיה' לא נמשכה צרתם יותר מג' ימים וכמו כן יונה גם כי מרה ועכב את רוח קדשו וברח מפני ה' לא היה בצרה רק ג' ימים ולכן אסתר נכנסה ביום ג' לצרה שלישי לשלוח הרצי' כדברי רש"י ז"ל ולא המתינה שישלמו ג' הצומות, ומה שכתבנו למעלה ממדרש רבתי (פרשה ו') וגם הנס הזה נעשה בסוף ג' ימים לתעניתם הה"ד ויהי ביום השלישי וגומ' לאו למימרא שהיא באה בסוף ג' ימים ושפי' ויהי ביום השלישי הוי שלישי לתענית דא"כ תימא על עצמך דמסיים למילתיה ושלחה והביאה בסעודה עם המלך להמן בט"ו בניסן וע"כ, ויהי ביום השלישי שלישי לצרתם דהיינו שילוח הרצים והנס היה בסוף שלשת ימים לתעניתם, ונחזור למקומנו אסתר נכנסה ביום ט"ו יום ראשון של פסח שני לתעניתם שלישי לצרתם לשילוח הרצים ובו ביום זימנה לאחשורוש והמן והם אכלו והיא לא אכלה עמהם כמו שהוכחנו, ובליל י"ו נדדה

שנת המלך והיה דבר מעלת מרדכי בבקר ומפלת המן בערב כדברי רש"י ז"ל והדין נותן כי לרחוץ את מרדכי במרחץ ומה גם בצוא' אסתר שלא ימצא בלן וספר כמסופ' בדבריה' ז"ל (מגל' פ"ק) כמו שיבא במקומו בס"ד, ועד שיבוק' הדבר ועד העשותו ועד שיוליכוהו ברחובות קריה ועד אכול ושתה בודאי הי' צריך זמן ואל תשתומ' על המאמ' שהבאנו למעלה שני לילות לבניה של לאה ושני לילות לבניה של רחל כי לא יתחייב מפני זה שיהיה הדבר בליל ט"ו כמו שהיו האחרים רק שהיה בלילה לא שיהיה בלילה א' דאי לא תימא הכי תימא על עצמך כי האחרים היו בלילה ונס זה היה ביום ואינם שוים, ומזה הוברר הדברי' כי על היותם בלילה השוו, ולא שיהיה בלילה אחד כי נס זה היה ביום י"ו ובלילו של י"ו היה עשיית העץ בשתי שעות מהלילה, ואח"כ עלתה צעקת הקטנים לפניו ית' כי בו בלילה השליך עליהם המן שלשלאות כמו שתראה ממאמרם בילקוט (סימן תתרנ"ו) ומעלת מרדכי ביום י"ו בבקר כמו שקדם ואז היה מרדכי מחוי להו לרבנן הלכו' קמיצה מצוה בשעתה משום ונשלמה פרים שפתנו, וכהא דאמרינן בגמרא (מנחות פ' בתרא) א"ר יצחק מאי דכתיב זאת תורת החטאת זאת תורת האשם כל העוסק בתורת חטאת כאלו הקריב חטאת וכל העוסק בתורת אשם כאלו הקריב אשם, ובזה נתחוורו הדברים כלם, ואפשר לי לדרוש טעם לשלשת ימים הללו, כבר הקדמנו פחדת אסתר על ג' עבירות הנגררות בסבתה ע"א ג"ע ש"ד, בפסוק וצומו עלי ג' ימים תמצאנו ולכן השתדלה להליץ בעד זה כי ביטול ע"א תועבת מצרים ביום י"ד. ובליל ט"ו שפיכות דם בכורות מצרים וכמו שנדרש בפסוק (תהלים קל"ו י') למכה מצרים בבכוריהם, למכה בכורי מצרים לא נאמר אלא בבכוריהם שהבכורות הרגו את אביהם וששים רבוא הרגו כדאיתא במדר' שוחר טוב וכן בספר הזהר (פרשה בשלח) תלת מותנו הוו חד דעבדו בכורי במצרים דקטליה כל אינון דאשכחו, וחד דקטל קב"ה בפלגו דליליא. וחד כד חמא פרעה מותנ' בביתיה בבנוי ובעבדוי קם וזריז גרמי' וקטל הפרכין וסרכי' וכל דאמליכו ליה לסרב' בעמא דלא למשלחינהו ע"כ. הנה דמים רבים אשר שפכו במצרים, וביום י"ו הקרבת העומר והוא משעורים ונודע מדברי האלהי רשב"י ע"ה כי הוא כעין קרבן סוטה אשר היא כמו כן קמח שעורים לטהר את ישראל וכנסת ישראל אשתכח' טהורה, כדאיתא בספר הזוהר (פרשת אמור) ובספר רעיא מהימנא, וזכר הקרבת העומר הלצה טובה על כל ישראל, ובזה די. ואומרו גם אני ונערותי אצום כן ולא אמר נצום כמשפט הנכון מה שדובר בו כי למיעוט בטחונה בהן אמרה כן כי מי יודע אם תאכלנה בסתר לכן אמרה אצום משום מדבר שקר תרחק, ובכן אבא אל המלך. כתב הה"ר יוסף גאקו"ן ז"ל, בענין צום ג' ימים ז"ל. אחשוב שכיונה ענין נפלא כפי האמת, והוא כי יש בג' ימים

לילה ויום ע"ב שעות, ובכן הוא ע"ב כנגד שמו יתברך הנרמז בויסע ויבוא ויט, אשר בו בקע ים ויעבירם וינחם לבטח ולא פחדו ומשם בא השפע למדתה כי אסתר ירקרוקת היתה, ובכחם באה למעלה אל המלך מלכו של עולם בתפלתה כי בטחונה בישועתו, ולמטה אל המלך אחשורוש עכ"ל, ודבר אשר לא כדת הוא מאמרם ז"ל בגמרא (מגלה פ"ק) מאי אשר לא כדת, שלא כדת כל יום ויום, שבכל יום ויום באונס ועכשיו ברצון, וכאשר אבדתי אבדתי כשם שנאבדתי מבית אבא כך אובד ממך. ופרש"י עד עכשיו נבעלתי באונס מעכשיו ואילך מדעתי ואני אובדת ממך דאשת ישראל שנאנסה מותרת לבעלה וברצון אסורה לבעלה ע"כ. ומזה יראו עיני רואים כמה דבר סתר יש בהתחברות שני צדיקים הללו צדיק וצדק' מרדכי ואסתר עד שמרה נפשה על שתאבד ממנו, ומזה נצטדקו דברינו בפסוק אין אסתר מגדת וגו' אשר הארכנו בענין זה בטוב טעם ודעת, ואני אומר בדבר וכאשר אבדתי אבדתי דבר אחר נאה ומתקבל הוא דאמרינן בגמרא (שם) ואת מאמר מרדכי אסתר עושה א"ר ירמיה שהיתה מראה דם לחכמי', וכמו שהארכנו שם בפרשתו, ואמרינן עוד ותתחלחל המלכה, אמר רב שפירסה נדה, ואחרי שכן הוא שעד עתה היתה מדקדקת שלא לשמש עמו נדה מפני הנוגע אליה וכמו שכתבנו שם עיין עליו ועכשיו אינה יכולה להזהר כי מרדכי דוחק עליה למהר לבא אל המלך והיא רואה עצמה נדה אמרה וכאשר אבדתי אבדתי. שעד עתה בטהרה וטבילה אבדתי שעתה הוא בנדה ובטומאה ודברי המתרגם נמשכים אחרי פשוטן של דברים כי על פחד מות אומרת כן אחרי שמרתה פי המלך לבא אליו אשר לא תקרא, שתרג' והיכמא דהבדית מן בית נשי ואדברית מינך באונסא כדין אוביד מן חיי עלמא הדין בגין פורקן עמא בית ישראל, אלא שהוסיף ב' דברי' א' להעמיד דעתו, שלוקחה באונס, וכמו שהרבינו הדבור בזה בפרשתו, ב' שגם שתמות תהיה מיתת העה"ז כי יודעת גם היא שלא תמות לחיי העה"ב אחרי שהוא על דבר הצלת בני ישראל.

פסוק יז

ויעבר מרדכי ויעש ככל אשר צותה עליו אסתר:

ויעבר מרדכי בגמרא (מגילה פ"ק) אמר רב שהעביר יום ראשון של פסח בתענית. ושמואל אמר דעבר ערקומא דמיא פרש"י שעבר יום ראשון, שהרי בי"ג בניסן נכתבו האגרות ונתן הדת בשושן וי"ד וט"ו וי"ו התענו ובי"ז נתלה המן בערב. דעבר ערקומא דמיא לאסוף היהודים שבעבר השני ע"כ, ואני אומר דבר גדול השמיענו שמואל שאפילו דבר קטן לשם מצוה כתוב בספר כענין (רות ב' י"ד) ויצבט לה קלי ואמרינן ברבתי דרות (פרשת ו') קליל זעיר בשתי אצבעותיו וכן הדבר פה כי לא היה נהר גדול שעבר לאסוף

היהודים רק ערקומא דמיא והוא שלולית של מים מכונסין כמו שפי' רש"י בגמרא, (תענית פ"ק) ונכתב בספר. ויעבור מרדכי כאילו היה דבר גדול להורות כי הכל בא לידי חשבון. והמתרגם בתוספתא תרגם, ויעבר מרדכי ונסס וכנס ועבר על חדות דפסחא וצומא גזר ויתיב על קיטמא, ביאר ויעבר לשון עברה וכעס ולשון העברה. והדבר כי גם שהיה זה נעשה להצלת בני ישראל עשאו בעברה וצרה לבטל שמחת החג. וכענין היושב בתענית חלום בשבת דאמרינן בגמרא (תענית פ"ק וברכות פ"ה) דליתיב תעניתא לתעניתיה אעפ"י שעונג הוא לו תענית שבת לבטל גזרתו אף גם זאת ביטל מצות עונג שבת, וענין ונסס לשון זעף כדבר והנם זועפי' נסיסין ואומרו ויעש ככל אשר צותה עליו אסתר הוא הנאמר מהמתרג' בפסוק שלפני זה וכה אמר ועתה יצא חתן מחופתו חגור שק במתניו וכלה מחופתה מתפלשת ראשה באפר, האדם והבהמה הבקר והצאן אל יטעמו מאומה ואל ירעו ומים אל ישתו, והפרישו יונקים משדי אמם. באותה שעה בחרו בקהל ומצאו בו שנים עשר אלפים כהנים נבחרים ויאחזום שופרות בימינם וספרי תורה בשמאלם בוכים וצועקים וכן אומרים כלפי מעלה, אלהי ישראל הנה התורה אשר נתת לנו הנה העם אשר בחרת בו בטל מן העולם מי יקים ויקרא ומי יזכיר את שמך שמש וירח יקדרו ולא יאירו שלא נבראו אלא בעבור עמך ישראל ונפלו על פניהם ואמרו עננו אבינו עננו, עננו מלכנו עננו ושופרות תוקעים והעם עונים אחריהם עד שבכו כל חיל השמים והאבו' רגזו מקבריהם ע"כ. ומזה ויעש ככל אשר צותה עליו אסתר מבואר כי לא על התענית בלבד אמר רק על כל הדברים הנאמרים, כי על כן אמר ככל אשר צותה ולא אמר כאשר צותה.

פרק ה

פסוק א

ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות ותעמד בחצר בית המלך הפנימית נכח בית המלך והמלך יושב על כסא מלכותו בבית המלכות נכח פתח הבית:

ויהי ביום השלישי וגו'. המפרשי' כלם הסכימו שביאור ותלבש אסתר מלכות, הוא בגדי מלכות, וכן נראה בתרגו' רבה, והוה ביומא תליתאה כד צמת אסתר תלתא צומין צומא בתר צומא, קמת מן עפרא ומן קיטמא כד כפיפא קומתה ולא פשיטא, ואתקנת בתיקונהא כמה דמתקינן מלכתא ולבשה לבושא דמלכותא מיטקס בדהבא טבא דאופיר, ובשיראה פרנגן טבא דמיטקס באבנין טבין ומרגלין דאיתיאו יתיה ממדינ' אפריקי ואחתת ברישהא כלילא טבא דדהבא וסיימת בריגלהא מסנין דאובריזין דדהבא ע"כ,

הנה כי קישטה עצמה מכף רגל ועד ראש, ובדרך זה כתב הה"ר מנחם לבית מאיר בספר שבר גאון בשם אבי העזרי, ותלבש אסתר מלכות שהתלבשה מן המלכות עד שפניה יורו היות המלכות נאוה אליה, ואני אומר לפי דבריו נודע היות עתה היא מואסת המלכות ובלתי חפצה בה וכמו שנראה ממה שלא הגידה עמה ומולדתה ומה שמיאנה בבשמים ובתמרוקי הנשים כי אם אשר יאמר הגי, ויותר מזה יראה ממה שכתבתי למעלה באכילת הזרעונים בפסוק וישנה ואת נערותיה לטוב תמצאנו בטוב טעם ודעת, ועתה כי אמר מרדכי לבא אל המלך, ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות בביאורנו האחרון בו, הסכימה להתפאר במלכות וללבוש עצמה ממנו על דרך (איוב כ"ט י"ד) צדק לבשתי וילבשני כאילו עד עתה היתה פושטת ומשלכת אותו ועכשיו נתלבשה ממנו, האמנה בגמרא (מגילה פ"ק) אמרו ותלבש אסתר מלכות מלכות בגדי מלכות מבעי ליה, א"ר אלעזר א"ר חנינא מלמד שלבשתה רוח הקדש, כתיב הכא ותלבש אסתר מלכות וכתיב התם (ד"ה א' י"ב י"ח) ורוח לבשה את עמשי ע"כ. וטעמו של דבר מי הכריחם להוציא הכתוב מפשוטו יתבאר בסמוך בס"ד. אלא שיש לדקדק בו אחרי שהכתוב ייחס הדבר אליה ותלבש וגו' למה ר' אלעזר סבב הדבר אל רוח הקדש שהיא לבשה אותה והדבר מבואר שהיא יותר תפארת אליה לומר שהיא בעצמה נתלבשה מרוח הקדש אשר מורה כן, והנ"ל שר' אלעזר דקדק כי אם הכוונה היא שאסתר השתדלה במעשיה הטובים ובדברי הצומות להלביש עצמה מרוח הקדש, הנה זה באמת היה מיום הראשון. אשר למה יחסו הכתוב ליום השלישי, ולכן סבב רבי אלעזר הדבר אל נוח הקדש כי אסתר משעה ראשונה כוונה להתלבש בו, ואף גם זאת עד שהרבתה להתפלל לא לבשתה רוח הקדש כי כן דרכו יתבר' עם הצדיקים כדאמרינן בגמרא (יבמות פ"ו) א"ר יצחק מפני מה היו אבותנו עקורים מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים ולכן לא לבשתה רוח הקדש עד היום השלישי. ואף גם זאת המקר' יחס הדבר אל הסבה שהיא השתדלה בדבר ולכן כתב ותלבש אסתר, ואם תרצה אמור והוא יותר נכון שהיא לא כיוונה רק למצא חן בעיני אחשורוש להציל לקוחים למות כי מרוב ענותנותה לא עלתה על לבה שתהיה רוח הקדש שורה עליה ולבשרה כי כבר רצה אלהים מעשיה וכי נשמעו דבריה לבשתה רוח הקדש ואחרי שמעשיה גרמו יחס הכתוב הדבר אליה כמדובר, עוד איתא התם (מגילה פ"ק) ותעמוד בחצר בית המלך הפנימית א"ר לוי כיון שהגיעה לבית הצלמים נסתלקה ממנה שכינה (תהלי' כ"ב ב') ואמר' אלי אלי למה עזבתני, שמא אתה דן על שוגג כמזיד, ועל אונס כרצון, או שמא על שקראתיו כלב שנאמר הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי. חזרה וקראו אריה שנאמר הושיעני מפי אריה ע"כ ויש להתעורר במאמר

הלז דברים, א' מי הגיד לר' לוי כי כיון שהגיעה לבית הצלמים נסתלקה ממנה שכינה ושעל כן צעקה אלי אלי וגו' ופשוטו של מקרא שהיא צועקת בשם כל האומה כמנהג הכתובי' ואם עליה היא צועקת מנא ליה שנסתלקה בשעת שהגיעה לבית הצלמי' ולא קודם לכן, ב' מאמר שמא אתה דן על שונג כמזיד למה, ובשלמא אונס כרצון ניחא, לפי שעתה היא באה מעצמה מבלי שיכריחה המלך, וכמו שקדם בוכאשר אבדתי אבדתי אבל שוגג כמזיד מה עניינו. ג' מה זו שאלה ואם היה דן כזה לא היה בא עמה עד פה, כי מעת שניתקו כפות רגליה לבא אל המלך היא עוברת על דת אם באונס אם ברצון, ד' מאמרה או שמא על שקראתיו כלב שנא' הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי זר עד מאד ביען פסוק זה מאוחר ומופלג מאד מפסוק אלי אלי ורש"י ז"ל כאשר לחצו הספק הזה כי רב הוא כתב הצילה מחרב נפשי באותו מזמור הוא כאלו אמר שהוא דוחק. והתשובה ר' לוי ג' דברים הניעוהו לזה, א' סברא ישרה שאם לא היה הדבר כן שהיתה שכינה עמה מקודם. היתה עוברת על לא תנסו ומוסרת עצמה לסכנה ודאית לספק אם יקובלו צומות לקוחים למות ומטים להרג בחטאיהם ומה לה ולצווי מרדכי ומי לנו גדול ממנו יתב' ואמר לנביאו שמואל מלא קרנך שמן ולך אשלחך אל ישי בית הלחמי וגו' וכתיב (שמואל א' י"ו ב') ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני. ולא נחשב זה לו לחטא כי היכא דהיזקא קביע שאני כדאמרינן בגמרא (קדושין פ"ק וחולין פ' י"ב) אלא שראתה כי הולך לפניה ה' ולכן בטחה ללכת כי ע"י שהחזירה כל ישראל בתשובה בענין לך כנוס, וכמו שקדם נדבקה בה שכינה ועתה למה יעזבה והיא לא חטאה מעת בואה ועד עתה חטא יחייב העזיבה ההיא, אלא ודאי שבהגיעה בית הצלמים עזבה. ולכן צעקה אלי אלי למה עזבתני, זה הוא הדבר הראשון אשר הגיע לר' לוי לומר כי משנכנסה לבית הצלמי' נסתלקה ממנה שכינה כי אם לא היתה הולכ' לפניה בתחלה לא היתה היא הולכת ובהגיעה למקום טומאה נסתלקה ק"ו ממאמר פן יראה בך ערות דבר ושב מאחריך, אולם הדבר הב' אשר הביאו לזה. הנה הוא פסוק אלי אלי למה עזבתני כי לא יקרא עוזב אלא מי שהיה אוחז בו או שהיה עמו תחלה כענין ועזב את אביו (יונה ב' ט') חסדם יעזיבו, כי אבי ואמי עזבוני. ואחרי שאמרה למה עזבתני נכרים הדברים שהיתה עמה עד העת ההיא, אולם הדבר הג' אשר הכריחו לזה הוא פסוק ותעמוד בחצר בית המלך אשר אנו בביאורו, כי יש לספק בו אחרי שכל דברי מרדכי היהודי אליה לבא אל המלך והיא גם היא אמרה ובכן אבא אל המלך, למה בשעת מעשה לא נזכר כי באה רק ותלבש אסתר מלכות ותעמוד בחצר בית המלך כאילו שם נמצאה ושם היתה או שנפלה מן השמים שם, ומן הראוי שיאמר ותלבש וגו' ותבא בחצר בית המלך והוא

ראוי להתבונן בו מי שלא ירצה לעצום עיניו ממנו ובעיני רז"ל עצום הוא כמו שתראה כמה נתחבטו בתיבת ותעמוד. וראשונה במקום הזה חדש בו ר' לוי ביאור נפלא, והוא שתיב' ותעמוד לא על אסתר נאמרה שעמדה שם שא"כ יפול הספק הנאמר, אבל שתיבת ותעמוד מוסבת אל המלכות הנז' ותלבש אסתר מלכות ותיב' ותעמוד אחות ותעמוד מלדת. ויעמוד השמן. עמדו לא ענו עוד (איוב ל"ב י"ו) אשר עניינם ההפסק והביטול ממה שהיה מקודם. וכן הדבר פה כי אחרי שביאר ותלבש אסתר מלכות ר"ל מדת מלכות קרא נא אותה שכינה או רוח הקדש כי הכל הוא אמת א"כ ביאור ותעמוד הוא נפסקה מלבא עוד עמה ותעמוד מרחוק בבאה אל החצר הפנימית אשר שם הצלמים בלי ספק, והותרה ההערה הא'. האמנה מאמרה שמא אתה דן על שוגג כמזיד וכו'. ביאורו אצלי, רבש"ע הנה פשפשתי מעשי ושבתי לפניך בצום ובבכי ובמספד, ואתה אמרת היטב אטיב עמך וזה אני רואה מרוח קדשך ההולך לפני, ועתה כי שב מאחרי איני יודעת למה אם לא שיהיה על איזה שוגג אשר לקטנותו או לקלותו לא נזכרתי ממנו, או על אונס זה כי בבאי ואני לא נקראתי יראה כמזמנת עצמי לעבור על דת, ואתה לבדך ידעת לב בני האדם וידעת כי אנושה מכתי על היותי אנוסה ומוכרחת לבא, וחשש זה עתה בעיני הוא מה שאומר נודע כי ההשגחה העצומה צריכה התדבקות רב ועצום, ואינו דומה בא השכינה במקום טהור לבואה במקום בלתי טהור ולהורות לבני ישראל עוצם אהבתו אליהם הפליג לומר (ויקרא י"ו י"ז) השוכן אתם בתוך טומאותם, ולכן אסתר בחנה כי לבא עמה במקום טהור לא יחשב עון אשר יחטא שוגג אחד או בואה עתה אל המלך כנראה מרצונה אחרי שהוא יתברך יודע ועד כי היא מרת נפש, אבל לבא עמה במקום טומאה צריך לדקדק הרבה, ולחוש לזה ולפחו' ממנו והותרו ההערות ב' ג'. אמנם מאמר או על שקראתיו כלב, קשה עד מאד אחשוב שרמז אליו רש"י ז"ל כמו כן בתחלת המאמר מלבד מה שרמזו במקומו, והוא עבר לפנינו, עוד רמזו בתחלתה מאמר אלי אלי למה עזבתני במזמור אילת השחר היא, ומלבד מה שרמז בזה כי מי הגיד לו לר' לוי שפסוק זה אמרו אסתר עד שהוצרך להודיענו באיזה מקו' אמרו, ולכן אמר במזמור אילת השחר כלו' הנה זה המקרא הוא במזמור אילת השחר אשר נודע בגמרא (יומא פ"ק) שנק' אסתר אילת השחר ואחרי שידענו כי אסתר אמרו בא ר' לוי מהטענות אשר קדמו והודיענו כי כשהגיע' לבית הצלמי' אמרו ומלבד זה יראה לי שרמז עוד לספק שאנו בו, והקדים לומר כי אין סדר במקרא הזה עם הטעם שיאמר ר' לוי ודי שמקראות הללו הם במזמור אחד, והנראה אלי בהיתר הספק הזה כי אין טענת שמא אתה דן על שוגג כמזיד ועל אונס כרצון, וטענת או שמא מפני שקראתיו כלב, נאמרות כאחת מפי אסתר, אבל שהיא

בראותה שרחקה ממנה רוח הקדש צעקה אלי אלי למה עזבתני שמא אתה דן על שוגג כמזיד או על אונס כרצון עה"ד שביארנו, וסדרה טענותיה שראוי שיקובלו דבריה אם מגדולתו ית' (תהל' כ"ב ד') ואתה קדוש, אם מצד רגילותו לעשו' עם הכלל ועם הפרט, בך בטחו אבותנו, אליך זעקו ונמלטו, ואנכי תולעת ולא איש, עליך השלכתי מרחם, ואם מעוצם הצרה אל תרחק ממני, ואם לעוצם שמחת האויב סבבוני פרים רבים, פצו עלי פיהם, ואם לרב הכנעותה יבש כחרש כחי, כי סבבוני כלבים, וסיימה דבריה ואתה ה' אל תרחק, הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי כי הנה הוא חורק עלי בשניו הוא ואנשיו, וכמו שיבא, הדבר יצא מפיה מיד כלב יחידתי ונזכרה ציאתו ית' (שמות ו' י"ג) ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים, ואמרינן בשמות רבה (פרשת ח') אמר להם הב"ה היו נוהגים בו כבוד וחלקו כבוד למלכות אעפ"י שאני צריך לעשות בו את הדין, וראתה כי לא יספה רוח הקדש לשוב אליה עוד, אמרה או שמא על שקראתיו כלב לא הספיקו הטענות שטענתי לשתשוב אלי חזרה וקראו אריה, באופן כי הטענה הראשונה היא על ההסתלקות, והב' על אשר לא שבה. והותרה ההערה הד'. ונתבאר המאמר ולמדנו ביאור ותעמוד בחצר בית המלך וגו' כמין חומר כי לא על אסתר הוא אומר שעמדה שם רק על המלכות הנז' שעמדה שם ולא הלכה עוד עמה. עוד להם ז"ל ביאורים אחרים בדבר ותעמוד במדרש שוחר טוב (מזמור כ"ב) וז"ל אל תרחק ממני כי צרה קרובה (תהלים כ"ב י"ב) אימתי אמרה אסתר אל תרחק ממני בשעה שגזר אחשורוש להשמיד להרוג ולאבד, נכנסה אסתר בלא רשות שנא' ותעמוד בחצר בית המלך. שבעה קנקלון יש למלך, נכנסה בלא רשות לקנקל א' ולב' ולג', כיון שנכנסה לחצי קנקל הד'. התחיל מחרק את שניו ומכסכס אמר חבל על דמובדין ולא משתכחין, ושתי כמה חפצתי ובקשתי שתכנס לפני ולא רצתה וזו נכנסה כזונה בלא רשות עמדה לה באמצע הקנקל הד' הראשונים לא היו יכולים לעכבה שכבר עברה על רשותן. האמצעיים לא היו יכולים לעכבה שעדיין לא עברה על רשותן. והיו מהרהרים עליה, ר' חמא בשם ר' לוי אמר הוא שדוד אומר וסודר בתפלה עליה בשעה שהעליונים והתחתונים מקלסין להב"ה (שם קמ"ח א') הללויה הללו את ה' מן השמים, הללוהו במרומים. באותה שעה אמרה אסתר אל תרחק ממני וגו' ע"כ. האירו עינינו בכמה דברים. א' כי בבא איש לפני המלך אם ימצא חן בעיניו ויושיט לו שרביט זהבו. בא יבא ברנה. ובבואה אסתר לפניו הנה באה מסופקת ותומכת ובוטחת בקונה יטה אליה חסד ותמצא חן בעיניו כאשר מצאה בשכבר. וכי ראתה אותו רשע יראה וכעס שניו יחרוק חשבה כי כלה היא מאתו להורגה, ולכן צעקה אל תרחק ממני וגו' כי החן העוזר איננו. ב' למדונו כי בראותה עמה בצרה נכנסה עמה' בעצת

מרדכי ולא השתדלה להמלט בית המלך מכל היהודי' כאשר דבר עליה מרדכי וזה למדנו ממאמרם בשעה שגזר אחשורוש להשמיד להרוג ולאבד וכו' ומי לא ידע שנכנס' בעת רעה ההיא עת צרה ליעקב, אלא שכיוונו להודיענו כי הסכימה דעתה להשתתף בצרתם והשליכה נפשה מנגד, וזהו בשעה שגזר וכו', נכנסה אסתר בלא רשות, ולפי שהיה הדבר זר עד מאד כי זה לא ב' ימים גזר על גוי עצום כלה ונחרצה לא פשעם ולא חטאתם רק שנאמר עליהם היותם בתים דתי המלך ועתה ביום הג' היאך מלאה לבה לעבור דתו בקום עשה והיה לה ליטול רשות ע"י שליח או שלוחים טרם תבא אליו. אלא שחרף נפשה למות כדי להשתתף בצרת הצבור. ושלא תהיה כפורשת מהם בעת צרתם וחשבה שאם תשלח לשאול רשות ולא יותן לה כי אז אין מרפא למחלתם ולכן הסכימה שיהרגה המלך והגזרה בטלה וכהא דאמרינן בדברים רבה (פרשת ואתחנן) דאמר ושבת עד ה' אלהיך אין לך דבר גדול מן התשובה מעשה שהיו רבותנו ברומי. ר' אליה ור' יהושע ורבן גמליאל וגזרו סנקליטין (פי' גזר דין) של מלך לומר מכאן ועד שלשים יום לא יהיה בעולם יהודי, והיה סנקליטו של מלך ירא שמים. בא אצל רבן גמליאל וגילה לו את הדבר והיו רבותנו מצטערים הרבה, אמר להם אותו ירא שמים אל תצטערו. מכאן ועד שלשים יום אלהיהן של יהודים עומד להם בסוף. יום אחד גילה לאשתו את הדבר אמרה לו והרי שלמו כ"ה ימים, אמר לה עוד חמשה ימים, והיתה אשתו צדקת ממנו אמרה לו הלא אין לך טבעת מוץ אותה ומות, וסנקליטין בטל עליך עוד שלשת ימים אחרים והגזירה עוברת, שמע לה ומוץ את טבעתו ומת שמעו רבותנו ועלו אצל אשתו להראות לה פנים, אמרו רבותנו חבל על הספינה שהלכה לה ולא נתנה המכס, כלומר הצדיק הזה לא מל, אמרה להם אשתו יודעת אני מה אתם אומרים חייכם לא הלכה הספינה עד שנתנה מכס שלה. מיד נכנסה לתוך הקיטון והוציאה להם קופסא שהיתה המילה בתוכה וסמרטוטין מלאים דם נתונים עליה וקראו עליו רבותנו המקרא הזה (תהלים מ"ז י') נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם ע"כ. וחזקה על אסתר הצדקת שכיוונה לעשות ככה ולכן נכנסה בלא רשות ואין כוונתם על ואני לא נקראתי וגו' אלא שהיה לה לבקש רשות ע"י שליח כמו שאמרנו ולא בקשה שאם לא יתן לה רשות שוב אין עוד תקנה ובעוברה על דת המלך תהרג והגיזרה עוברת כי בעבורה יתבטלו מהשגיח בדבר המלכות ק"ו מן סנקליטין של מלך ובין כה וכה בני ישר' ישובו עד ה' אלהיהם כאשר החלו לעשות כי עד עתה קצת היו בוטחים לאמר אחות יש לנו בבית המלך וכמו שיבא בפסוק יבא המלך והמן בס"ד, ובראות' כי נהרגה יתחזקו יותר באלהיהם וירוחמו כי לא יטוש ה' את עמו כתיב. ושים עיניך לטובה על כל הדברים האלה, ג' הודיענו

ביאור ותעמוד כי לא אמר ותבא אל המלך וכמו שקדם וביארו שהכוונה היא שלא נטלה רשות כמשפט כל הבא אל המלך כי אם היתה נוטלת רשות מהם נודע הוא שלא יתנוה עבור בגבולם עד ישאלו את פי המלך. ואולי לא יתן הוא רשות שתבא אליו כמו שנכפל כבר ומה גם כי הרשות לבא אל המלך היה ע"י המן כמובא בתרגו' ואני עתיד להאריך בדבר בפסוק יבא המלך והמן ושם תמצאנו וידוע שמעולם הוא לא יתן לה רשות וכמו שיבא שמה בס"ד. ולכן חכמה ומיהרה לבא שלא ירגישו בה והיתה מחריצותה כי בג' חדרים לא הרגישו בה עד שעברה גבולם ועמדה טרם עבור כל גבול הד' כדי שלא יהיה להם רשות לפגוע בה ותיבת ותעמוד לפי זה מורה על החריצות והמהירות כי כאשר לבשה בגדי מלכו' תכף עמדה בחצר בית המלך. ד' הודיעינו ביאור אחר בתיבת ותעמוד שהוא לשון עכובה כמו וירח עמד ויעמוד השמש בחצי השמים, והדבר כי ראתה פני המלך רעים חורק עליה בשיניו, והיא אצל השומר הד' ונתעכבה שם כשואלת רשות ליכנס ושלא יראה כי מרתה פי מלך כי היא גם היא שואלת רשות כאחת שפחותיה וזהו דבש וחלב, ויהי כראות המלך את אסתר עומדת בחצר כי בחן כי היתה סרה אל משמעתו ולא תמרה את פיו ולכן נשאה חן בעיניו וכמו שיתבאר בסמוך בס"ד, ה' גלו לנו ביאור אילת השחר אשר איננו שם כלי כאשר התנבאו המפרשים אבל ביאורו זמן סידור המזמור כעת עלות השחר, וז"ש הוא שדוד אומר וסידר תפלה עליה בשעה שהעליונים והתחתוני' מקלסין להב"ה כלומר שכלם ביחד מקלסים הוא שדוד אומר הללויה הללו את ה' מן השמים הללוהו כל מלאכיו, הללו את ה' מן הארץ, ההרים וכל גבעות, החיה וכל בהמה, מלכי ארץ וכל לאומים, הודו על ארץ ושמים כלומר כלם ביחד ישאו קולם ירונו ובעת ההיא סודרה תפלה זו והוא ביאור אילת השחר. ואומר אני כי בעת ההיא באה אסתר לפני המלך זו היא כוונת מאמרם אימתי אמרה אסתר אל תרחק ממני, כי לא שאלו על הזמן רק על השעה באיזו שעה מהיום השלישי. וזה טעם ויהי ביום השלישי ותלבש וגו', ותעמוד, כי לא נתעסקה בשום דבר אחר וכענין על תפלתי שיהיה סמוך למטתי כי באור אור יום שלישי לבשה חן ותעמוד וגו' כדי שלא להחמיץ את המצות ולמודים הם הצדיקים להשכים לכבוד קונם ומבית אברהם אביה' ירשו זה, כי השכים פעמים. א' לגרש בנו על פי דבורו ית' ב' לשחוט בנו יחידו לקיים מצות קונו. וסמך לדבר זה שהיה זה בבקר פסוק ויהי ביום השלישי בהיות הבקר מה שם בהיות הבקר אף כאן בהיות הבקר ולטעום יערת דבש זה גם כי אריך מעט לא אחוש. ואבאר מאמרם ז"ל במדרש שוחר טוב (מזמור כ"ב):

איתא התם למנצח על אילת השחר, למי שהוא קופץ כאיל ומאיר לעולם בשעת חשכה ואימתי הוא מאיר בלילה אעפ"י שהוא לילה יש בו אור הלבנה והככבי' ואימתי הוא חשך כעלות השחר שהלבנה והככבי' נכנסי' והמזלות הולכים להם, ואותה שעה אין חשך גדול מזה, והב"ה עונה עולמו באותה שעה ומעלה את השחר מתוך החשך ומאיר לעולם. ד"א על אילת השחר למי שקופזו כאיל ומאיר לעולם מתוך החשך הוי למנצח על אילת השחר ע"כ, ויש להתעורר בו, א' למה שנה לשון הכתוב שהוא אילת ודרשו איל, ואם לקפיצ' ולדילוג הלא הם אמרו בפסוק זה ודרשו עליו וישם רגלי כאילות, א"ר פנחס כאילים אין כתיב כאין אלא כאילות. שרגלי הנקבות עומדות יותר מן הזכרים ואחרי שכן הוא למה שנה שמו' ב' מה זו קפיצה שהוא קיפץ שמפני זה קראו איל, גי' מה ענין שמעלה את השחר מתוך החשך הלא אמר שאז הוא שחר כשיש חשך, שכן אמר ואימתי הוא חשך. כעלות השחר וכו', וסיים למילתיה ואותה שעה אין חשך גדול מזה. וא"כ מאי ומעלה את השחר מתוך החשך, מעלה את החשך מתוך השחר מיבעי ליה, ד' מה ענין ד"א והוא הוא הנאמר בעצמו, ה' מאי הוי למנצח על אילת השחר, לא אמרו בפי' הראשון.

והתשובה מאמרים יש על זה הכתוב בגמרא (מגילה פ"ק) ובמדרש בעצמו כלם מיוסדי' על אסתר ומתיחם היטב שם אילת כי היא נקבה כמוה, אמנם עתה שיחס שם זה אליו ית' יראה גנות ביחס אליו שם נקביי, על כן שנו את שמו ואמרו כאיל, הגם כי מה שאמרו שרגלי הנקבות וכו' אין הכוונה שמדלגות יותר אלא שמתמידות בדילוג יותר כמו שנראה מלשון שרגלי הנקבות עומדות מן הזכרים אשר ביאורו האמיתי עומדות בדילוג, האמנה איכות הדילוג עכ"פ יהיה יותר בזכרים כמשפט. ופה לענין הנמשל אינו צריך לכמות הדילוג אבל לאיכותו כי הוא דבר נעשה כרגע ואפשר שבביארו אילת בפלס עוורת וכו' שם דבר כאילו אמר דילוג אלא שלהיות דבר הדילוג יותר מתיחס אל האיל משאר החיות על כן נתיחס בלשון זה. והותרה ההערה הא', והגיד בעל המאמר כי אין דבר בא האור כדבר בא החשך ביען מדה טובה מרובה ממדת פורעניות, ועינינו הרואות בבא השמש הנה הוא שוקע לאט לאט ובהשקעו עוד שאר זוהרו, וטרם יכבה ככבים יוצאים ומאירים וכמו שנתבאר זה בגמרא (שבת סוף פ"ב) לענין בין השמשות, ואין החשך נגמר עד עלות השחר כדבריה' לא כן בבא האור כי לא יסתלק החשך מעט מעט אבל כרגע, וזהוא שהוא קופץ כאיל במהירות רב ומאיר לעולם בשעת חשיכה לא כחשך שאינה מחשכת בשעת האורה, אבל אחר זמן מהשקיעה, ועוד הגיד לנו דבר נפלא ממין הנאמר כי דרכו ית' טרם מכה ציץ רפואה פרח, וטרם יחשיך הוא מזמין תחלה

האור, וזהו שאמר ואימתי הוא חשך בעלות השחר, כי השחר מזדמן תחלה כשהלבנה והככבים נכנסים והמזלות הולכים להם ואותה שעה אין חשך גדול מזה אם מפאת דבריה' הנגלה והוא השתקע הלבנה והככבים נאספי'. ואם מפני מה שחדשנו כי האור מזדמן לבא, ובדרך טבע אז יתחזק החשך בהרגש המנגד בהטוף חרש ברזל מים באש להקדיחו לסבה האמור', נמצא שהוא מעלה את השחר מתוך החשך בב' פנים הנאמרים, אם בהיותו כרגע כי עדיין החשך לא כסה הארץ בעצם ואז מתוכו מאיר, ואם שהאור הוא השחר כאמור קדם לחשך ומתחתיו יצמח, וזה מושג במעט התבוננות, ובב' הפנים הנה השחר הוא הבקר כנלחם בחשך כי החשך בא למשול וקדם אליו השחר ונלחם בו עד שמעלה את השחר מתוך החשך אשר הוא נשקע בו כמעלהו מבור תחתיות ואז מאיר את העולם. נמצא השחר הוא הבקר כמדובר אמצעי ומבדיל בין החשך ובין האור כענין תרי נשפי הוו נשף יממא ואתי ליליא נשף ליליא ואתי יממא. על כן בא ד"א יאמר כי אין תיבת שחר בקר עד שתהיינה שחר ובקר תיבות נרדפות. אבל שתיבת שחר מלשון שחרות ומבלי משים שום אמצעי מאיר את האור מתוך החשך. וכהא דאמרינן בסיני רבה (פרשת ט"ו) ד"א אל מול פני המנורה כו' מדליק נר מנר דלוק שמא יכול להדליק נר מתוך החשך שנאמר וחשך על פני תהום, מה כתיב אחריו ויאמר אלהים יהי אור ומתוך החשך הוצאתי אורה ואיני צריך לאורה שלכם ולא אמרתי לך אלא להעלות נר תמיד ע"כ, וזה דבר המאמר אשר אנו בו למי שקופץ כאיל ומאיר מתוך החשך, לא כפירוש הראשון שמעלה את השחר מתוך החשך ומאיר לעולם. שהחשך איננו נזכר בכתוב אבל שמאיר מתוך החשך והחשך הוא השחר הנאמר, וראה כי בפי' הראשון אמר למי שקופץ כאיל ומאיר לעולם מתוך החשך ולא אמר בשעת חשיכה. ואף כשאמר בסוף דבריו בפי' הראשון מתוך החשך לא אמרו לענין אורה רק לענין השחר כמ"ש ומעלה את השחר מתוך החשך ואח"כ אמר ומאיר את העולם, והוא דקדוק נפלא למתבונן בו. וביען הפי' הז' יותר מתיחס כי הוא כבודו של יוצרנו כי הנה הוא מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית, וכמו שעשה ביום הראשון ששת ימי בראשית שמתוך החשך הוציא אורה כמדובר, כן עושה בכל יום מה שלא יהיה כן בפי' הראשון. וכן בפי' הראשון חסר דבר החשך לא כן בשני כי החשך הוא השחר הנאמ' על כן אמר הוי למנצח על אילת השחר, והותרו ההערות ב' ג' ד' ה' ו'? ונתבאר המאמר, ומתוך דברי' הללו באנו לענין אסתר כי בחרה לבא אז להזכיר כי כמו שהוא ית' בעת ההיא מאיר את העולם מתוך החשך כן יאיר את ישראל מתוך החשך אשר הם בו, וכן היה כי בעוצם החשך אשר באו לבקש לתלות את מרדכי כי בזה כבה אורן של ישראל באותה שעה זרח אור

השם עליו ועל כל ישראל. ועוד נלמד מהמתרגם ביאור אחר בענין ותלבש אסתר מלכות ותעמוד בחצר בית המלך הפנימית, כתוב שם והוה ביומא תליתאה דפסחא ולבשת אסתר לבושי מלכותא ושרת עלהא רוח קודש' וקמת וצליאת בדרת דבית מלכא גוואה דמתבני לקבל בית מלכא די בירושלם וכו' והנה מאמר ביומא תליתא' דפסחא נתבאר למעלה בפסוק הקוד', והנה הוא הרכיב דרך הפשט ודבריה' ז"ל כאחד ואמר שלבשה בגדי מלכות ושלבשתה רוח הקדש, ואפשר דוא"ו דותלבש דריש וכמו שדרשו רז"ל (בראשית כ"ז כ"ח) ויתן לך האלהים יתן ויחזור ויתן ומדלא קאמר ויהי ביום השלישי לבשה אסתר ומדלא קאמר בגדי מלכות דרש כן כי מחסרון הבגדים דרש רוח הקדש כמו שקדם מדבריהם בגמ' (מגלה פ"ק) ומתוספות וא"ו דרש דבר בגדי מלכות, ומה שאמר קמת וצליאת, יראה לי דתיבת ותעמוד ביאר לשון תפלה דאחד מעשר לשונות שהתפלה נקראת אמרינן בספרי שהוא עמידה שנא' (תהלים ק"ז ל') ויעמוד פנחס ויפלל. ונראה שהם מפרשים ויפלל שהוא עושה את הדין שנא' ונתן בפלילי' כדאיתא בבמדבר רבה (פרשת כ') ועל כן בספרי (פרשת ואתחנן) כאשר הזכירו לשון פילוי בעשרה לשונות של תפלה לא הביאו ראיה מזה הכתוב אלא פילול מנין שנאמר ואתפלל אל ה' וענין ויעמוד פנחס שהתפלל עליו שלא יהרג ועל ישראל שתעצר המגפה מהם וכן לענין אסתר ותעמוד ביאורו ופשוטו ומדלא קאמר ותבא כמו שהיה ראוי כמו שנ' דרשו לשון תפלה ג"כ אחרי שאחד מעשר לשונות היא כמו שאמרנו ומה שתרג' דמתבני לקבל בית מלכא די בירושלם. יתורא דקרא קא דריש שאם הכוונה להודיענו ששמה עצמה בסכנה להציל את עמה די שיאמר ותעמוד בחצר בית המלך כי כן אמרה למעלה כל עבדי המלך וגו' אשר יבא אל המלך אל החצר הפנימית וגו' ומדקאמר נכח בית המלך הוא לומר שבחרה להתפלל שם יען היה נכח בית המקדש והמלך האמור כאן על מלך מלכי המלכים קאמר כמו שאמרו הם ז"ל בפסוק גם ושתי המלכה ר' יודן ור' לוי בשם ר' יוחנן כל מקום שנאמר במגילה זו מלך אחשורוש במלך אחשורוש הכתוב הוא מדבר וכל מקום שנאמר מלך סתם משמש קדש וחול ופה שימושו קדש. כתוב בשערי בינה להה"ר אליעזר מגרמישא זלה"ה נוכח פתח הבית מפני האויר ישב בה. אמרה עתה טוב להראות עצמי ביופי, ועמדה בחצר ואז אמרה (תהלים כ"ב ב') אלי אלי למה עזבתני, איל"ת השח"ר גימ' מרדכ"י ואסתר. אספר כל עצמותי כל רמ"ח אברי, רמ"ח תיבות באותו מזמור, ול"א פסוקים כנגד ל"א יום שלא באה לפני המלך, לכך זה שלושים יום מלא נכח פתח הבית הב"ה זכר זכות אברהם שנא' בו (בראשית י"ח א') והוא יושב פתח האהל ע"כ. נראה מדבריו כי מ"ש המתרגם וקמת וצליאת בדרת דבית מלכא וכו' היות

התפלה שאמרה אז הלא היא מזמור למנצח על אילת השחר. וכיוונה לשתף גם זכות מרדכי ולכן אילת השחר גימט' מרדכי ואסתר. כי חבור שניהם ליודעים בסתרי תורה גואל וגאולה וביען כתוב ע"י דוד (תהלים ל"ה י') כל עצמותי תאמרנה היא גם היא אמרה אספר כל עצמותי והכינה עצמה באופן כי שפך ה' את רוחו עליה רמ"ח תיבות כנגד רמ"ח איבריה להורות כי אין אבר מאבריה רק מרוח הקדש. ואיננו רחוק שירמוז כמו כן אספר כל עצמותי לשון בהירות וספיריות וכהא דאמרינן בספר הזוהר (פרשת תרומה) השמים מספרים כבוד אל (תהלים י' ט ב') מאי מספרים. איתימא כמאן דמשתעי ספור דברי' לא הכי אלא דנהרין ונצצין בנציצו דנהירו כולאה וסלקין בשמא דכליל בנהירו דשלימו עלאה ומאן איהו ספור דנציצו בנהירו דשלימו דספר עילאה ובגין כך בשמא שלים ונהרין בנהירו שלים ונציצו בנציצו שלי' אינון מנצצין ונהרין בגרמייהו מגו נהירו דנציצו דספר עילאה ונהרין ונצצין לכל כבוד וכבו' דמתדבקאן ביה מנייהו מההיא שפירו ונהירו נהיר כל עזקא ועזקא ע"כ, וככה אספר כל עצמותי לבטל הקליפות הנזכר למעלה כי סבבוני כלבים וגו' ולכן צריך להזהירם ולהנהירם, ואין לנו עסק בנסתרות כעת, זה דעת הרב הזה וככה נראים הדברים בגמרא (מגילה פ"ק) כי בעת ההיא אמרה מזמור אילת השחר. האמנה במדרשות ובתרגום כתבו תפלה אחרת מיחדת אליה וכן כתב יוסף בן גוריון הכהן, ואפשר דהא והא איתנהו ראשונה התפללה התפלה הנאמרת בספרים הנאמרים טרם בואה וכך מטין דברי המתרגם כמו שיבא בסמוך, ואח"כ שרתה עליה שכינה ואמרה מזמור על אילת וגו':

וזאת היא התפלה אשר התפללה אסתר בעת ההיא כמו שהובאה בתרגום רבה דאסתר מועתקת מהתרגום ללשון הקדש:

אתה הוא האל הגדול אלהי אברהם יצחק ויעקב ואלהי בנימין אבי לא לפי שטובה אני בעיניך באה אני לפני המלך הטפש הזה, אך על עמך ישראל שלא יאבדו מן העולם. כי בעבור ישראל בראת העולם כלו שאם ישראל יאבדו מן העולם מי יאמר לפניך. קדוש קדוש קדוש בכל יום שלשה פעמים. כמו שהצלת חנניה מישאל ועזריה מתוך כבשן האש, ואת דניאל מתוך בור האריות, כן תציל אותי מיד המלך הטפש הזה וגמול עמי חן וחסד בעיניו, בדמעות אמרה אסתר הדבר ובתחנונים סדרה תפלתה. בבקשה ממך שומע תפלות, שמע תפלתי בעת הזאת, גלינו ונתרחקנו מארצנו ובעונותינו מסרתנו שיתקיים בנו מקרא שכתוב (דברים כ"ח פ"ח) והתמכרתם שם לאויבך לעבדי' ולשפחות ואין קונה, והדת נתנה להורגנו וכלנו נמסרים לחרב ולבזה כאחד, זרעו של אברהם לבושים שקים ואפר השליכו על ראשיהם ואם חטאו האבות מה חטאו הבנים. אם נכלה מי

יהיה מודה לפניך, הטף אם חטאו ועוו מה עשו יונקי שדים, יושבי ירושלים מבקשים מקברותם שמסרת בניהם לשחיטה, כעני שמים אתה מעביר אותנו. כמה קלים הם ימי שמחתך המן הרשע נתת לשונאנו להורגנו. זוכרת אני לפניך מעשה אוהבך מאברהם אתחיל לומר. נסית אותו בכל נסיונות, בחנת אותו ונמצא נאמן סועד וסומך היה לבני אהוביו שהכניס אותם בחותם ברית, עניינו בקש מן המן ונקמה מבן המדתא נקום ממנו על עמך ישראל אשר בקש להשמיד אותנו כאחד סלח לעמך, היה בצרתם בכל מקום שהם, ברית עולם קיים עמנו עקדת יצחק הרם אותנו, השליך המן כסף לקנות אותנו בעשרת אלפים ככרי כסף, שמע קולנו וענה אותנו והוצא אותנו מצרה לרוחה. משבר חזקים תשבור המן ולא תהיה תקומה למפלתו, ותשא אסתר קולה ותצעק צעקה גדולה ותיליל יללה מרה, בבכי ובדמעות אמרה דבריה ובתחנון סדרה תפלתה גרונה נחר מצעקת פיה ועיניה כהו מדמעותי' אמרה אסתר בלבה אולי אבא לפני המלך ולא ישמע ממני. הנני נכנס לפני מלך לבקש רחמים על נחלתי ומלאך ילך לפני ויתנני לחן ולחסד, זכותו של אברהם יבא לפני, עקידת יצחק תרוממני וחסד יעקב ינתן בפי וחנו של יוסף. על פני אשרי איש שיבטח בו ולא יבוש כל הבוטח בו ימינך וזרועך תשים עלי אשר בהם בראת העולם כלו, כל ישראל בקשו עלי רחמים כי עליכם אני מבקשת רחמים והמתחנן לפני הקב"ה תפלתו נשמעת בעת צרתו. נראה מעשה אבותנו ונעשה בהם והוא יעשה עמנו בקשתנו שמאלו של אברהם אוחזת בשער יצחק וימינו בסכין עשה ברצון טוב רצונך ולא עכב ממצותיך פתחת הרקיע חלונות חלונות לתת מקום למלאכי מרום הצועקים במרירות. וככה אומרים אוי לו לעולם אם ככה אתה עושה, אני קוראה לפניך עניי שאתה עונה לכל מי שצר לו ולכל מי שמצרים לו ואתה רואה צרת נפשי, רחום וחנון נקראת ארך אפים ורב חסד ואמת סלח לעוננו ולחטאתנו שומר הברית והחסד לאוהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור וגם לאבותנו חנון נקראת, שמע קולנו כאשה היושבת על המשבר שמע קולנו ועננו והוציאנו מצרה לרוחה, שלשה ימים צמנו לפניך ומעתה מה אני יכולת לעשות, רבון העולמים יכולה הייתי לצום ארבעה וחמשה ימים אלא צמתי שלשה ימים כנגד שלשה ימים שהלך אברהם לעקוד את בנו על גבי המזבח לפניך ונשבעת לו וכרת לו ברית שבכל זמן שיבאו בניו לצרה תזכור להם עקדת יצחק אביהם ותושיע אותם, וגם צמתי שלשה ימים שלשה הם כהנים לויים ישראלים שעמדו נפניך בתחתית הר סיני כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. פדה אותם מן הצרה הזאת ותצעק אסתר ותאמר אלהי הצבאות בוחן לב וכליות זכור בעת הזאת זכות אברהם יצחק ויעקב ומשאלתי לא אשוב ריקם ומבקשתי לא אבוש ולא אתעכב ע"כ,

הנה תפלה נוראה יש ללמוד ממנה כמה דברים בענין התפלה ונמנעתי מלהזכירם שלא להאריך, גם ממנה יראו קצת דברים ממה שביארנו בכתובים כי בצדק כל אמרי פיה.

פסוק ב

ויהי כראות המלך את אסתר המלכה עמדת בחצר נשאה חן בעיניו ויושט המלך לאסתר את שרביט הזהב אשר בידו ותקרב אסתר ותגע בראש השרביט:

ויהי כראות, כבר קדם למעלה ביאור זה הכתוב כי נשאה חן בעיניו על שראה שעמדה ונתעכבה בחצר כשואלת רשות כאילו היתה אחת משפחותיה ושורת הדין שלא יהיה דת זו למלכה אחרי שהיא כגופו, וכן אמרו במדרש רבתי דאחשורוש (פרשה ו') ויקם המלך בבהלה מכסאו וירץ אל אסתר ויחבקה וינשקה וישלך זרועו על צוארה ויאמר לה המלך אסתר המלכה למה תפחדי כי הדת הזאת אשר סדרנו איננה מוטלת עליך באשר את רעיתי וחברתי ע"כ. ומזה ראוי שתשא חן לפניו ועיניו רואות תכלית השמעותה אליו עד שפחדה וזחלה מעבור דתו ולכן ויושט המלך לאסתר וגו', האמנה בגמרא (מגילה פ"ק) אמרו א"ר יוחנן ג' מלאכי השרת נזדמנו לה באותה שעה, א' שהגביה את צוארה, וא' שמשך עליה חוט של חסד, וא' שמתח שרביטו של אחשורוש וכמה מתחי, א"ר ירמיה בר אבא שתי אמות היה והעמידו על י"ב. ואמרי לה י"ו, וריב"ל אמר כ"ח, ורב חסדא אמר ס' ע"כ. וצורך ג' מלאכים הללו מפני מה שאמרנו למעלה בשם מדרש שוחר טוב כיון שהגיע לחצי קנקל הד' התחיל מחרק את שניו ומכסכס אמר חבל על דאבדין ולא משתכחין, ושתי כמה בקשתי שתבא לפני ולא בקשה, וזו נכנסה כזונה בלא רשותי ובילקוט (סימן תתרכ"ח) ויהי כראות המלך את אסתר כיון שראה אותה הפך את פניו שלא יראה אותה, והיו מלאכי השרת תולים את פניו שלא בטובתו והוא צווח ויהי כראות המלך לפי שהיו הסנוורים על עיניו, כיון שראה אותה האירו עיניו והושיט לה השרביט שבידו ולא היה כח באסתר ליגע בו. וי"א מיכאל משכה והגיעה בראש השרביט ע"כ. ובגיליוני הה"ר יוסף אשכנזי נר"ו כתוב פי' דהוה ליה למכתב וירא המלך. ויהי למה לי, כראות למה לי. אלא שצוח וי. והי. וכראות, מלמדנו שכעס ולא ראה, וי"א משכה. פי' דייק הכי ממה דכתיב ותקרב אסתר ולא כתיב ותגע לחוד קריביה ע"י מיכאל שקירב אותה ע"כ. ובמדרש לקח טוב, בלכת אסתר אל החצר הפנימית לקחה עמה ג' שפחות, א' בימינה וא' בשמאלה וא' סובלת בגדים מאחריה מפני כובד אבנים טובות ומרגליות שבהם, כיון שבאת לפתח בית המלך והמלך יושב על פתח מלכותו נוכח הפתח, הביטה אסתר וראתה את עיני המלך אדומים כדם שעלה חמתו עליה על שבאת בלא קריאה כיון שראתה אסתר את המלך כועס תש כחה ולא עצרה כח, השליכה ראשה על ראש

שפחתה שבצידה ונתעלפה וכמעט שלא פרחה נשמתה מיד ריחם הב"ה עליה ומשך לה חוט של חסד. ודברים הללו הלא הם כתובים על ספר דברי הימים ליוסף ן' גוריון הכהן, וז"ל ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר את בגדי יופיה ואת עדיי תפארתה ותקח עמה את שתי נערותיה ותשם יד ימינה על הנערה האחת ותשען עליה כחק המלכות ללכת על משענת הנערות, והנערה האחרת היתה הולכת ומגבהת את בגדיה לבל יגעו ארצה וגם היה בחק המלכות אשר לא יגעו ארצה בלבושיהם ותשם על ראשה כל אבן יקרה בעדי כתר המלכות ותצהל פניה ותכס את הדאגה אשר בנפשה, ותבא בחצר הפנימית נכח המלך ותעמוד למול פניו, והמלך אחשורוש יושב על כסאו בלבוש מלכות אפוד באפוד זהב והפז אשר עליו נוצץ והברקת והאודם והנופך מתלפדים וכל אבני התפארת אשר בלבושו מבריקים וישא עיניו וירא את אסתר עומדת למול פניו ותבער בו חמתו מאד על אשר הפרה את דתו ואת חקו לאמר אשר יבא אל המלך ולא יקרא אחת דתו להמית, והיא באה בלתי נקראת ותשא אסתר את עיניה ותראה את פני המלך והנה עיניו בוערות כלפידי אש מגודל החמה אשר גדלה ובערה בלבו ותכר אסתר את קצף המלך ואת חמתו ותבהל האשה מאד מאד ויפג לבה ותשם את ראשה על הנערה הנשענת עליה ביד ימינה וריחם אלהינו עליה וירחם ללחץ עמו ועל עמל נחלתו ויהי לעזרה בצרת היתומה העניה השואלת את רחמיו אשר בטחה עליהם ויתן לה חן לפני המלך ותוסף יופי על יופיה והדר על הדרה, ויקם המלך בבהלה מכסאו וירץ אל אסתר ויחבקה וינשקה ויסמכה בזרועו ויאמר לה המלך מה לך לפחד הזה אסתר המלכה חזקי נפשך ואל תראי מדבר אהובתי כי הנה הדת הזו אשר חקקנו אין לה ממשלה עליך באשר את מלכה ורעיתי ויקח את שרביט הזהב וישם על ראשה ויאמר לה מדוע לא תדברי לי אסתר המלכה, ותאמר אסתר כי ראיתי אותך אדוני המלך ונבהלה נפשי מהוד כבודך ומפני גדולת תפארתך, ויהי כדברה אליו. ותשם עוד ראשה על הנערה כי עיפה נפשה בצום ובצרה וביגון ויבהל המלך מאד ויבך על פני אסתר המלכה וכל משרתי המלך מתחנני' אליה לדבר אל המלך להטיב את נפשם בראותם צרת אדוניהם ע"כ, מכל הדברים האלה ראינו צרת נפשה שפרחה נשמתה ומתה וזאת היתה נסיבה למלט נפשה ונפש כל עמה כי השליכה נפשה מנגד עליהם ובחון מתק דבריה בהשיבה למלך כי ראיתי אותך אדוני המלך ונבהלה נפשי מהוד כבודך ומפני גדולת תפארתך כאילו אמרה כי גם יודעת היא כי דת זו לא תמשול עליה שאם היתה מדמה בנפשה כי גם עליה היא לא תקום רוח בה לעבור על דתו ולהפר מאמרו ואין יראתה יראת עונש כי לא עשתה דבר יחייב לה עונש אבל יראת הרוממות והמעלה וזה מאמרה ונבהלה נפשי מהוד כבודך ומפני

גדולת תפארתך. ויש לדקדק מפני מה נגעה אסתר בראש השרביט ולמעלה לא התנה רק לבד מאשר יושיט לה המלך את שרביט הזהב וחיה ואילו ויגע בו לא כתיב, ואומר אני ישוב זה הדבר הוא במה שנמצא כתוב בתרגום אחר וז"ל והוה כד חזא מלכא ית אסתר מלכתא קיימא בדרתא ואתגמלת חינא וחסדא קדמוי וקמו אספקלטורי דמלכא למיתי למיקטל ית אסתר ואושיט מלכא לאסתר ית שרביטא דדהבא די בידיה וקריב' אסתר ומטת ברישא דשרביטא, ומזה למדנו שאין הושטת השרביט נתינת רשות רק מחילת על אשר מרה פי המלך ונתחייב מיתה וההושטה היא העברת פשע ונתינת חיים, ולכן אמר לבד מאשר יושיט לו המלך את שרביט הזהב וחיה ולא הספיק לו לבד מאשר יושיט לו המלך את שרביט הזהב, והוסיף וחיה להורות כי מת הוא כבר וכל הקודם להורגו גברא קטלא קטיל ועתה מחייהו המלך בהושטת השרביט. ולכן ספקלטורי דמלכא הם שרי הטבחים כי כן בתרגום ירושלמי שר הטבחים רב ספקלטוריא, בראותם את אסתר עוברת על דת קמו להורגה והיא מפחדת המות נקרבה ונגעה בשרביט ומה שיעיד על דברנו זה הוא מאמר יוסף בן גוריון הכהן המובא למעלה כי אחרי שאמר ויקם המלך בבהלה מכסאו וירץ אל אסתר ויחבקה וינשקה וכו', והנה היא לקוחה בזרועו. אחר כל הדברים אומר ויקח את שרביט הזהב וישם על ראשה. והדבר מבואר מאד אין צורך להאריך בו עוד. ובמדרש שוחר טוב אמר רב תחליפא מצינו שאורך השרביט שתים וששים אמה ונס אחרון גדול מן הראשון וכל מה שהית' נכנסת היה השרביט קופץ ע"כ, והדין נותן שאין להאמין שישאר השרבי' כך ארוך:

פסוק ג

ויאמר לה המלך מה לך אסתר המלכה ומה בקשתך עד חצי המלכות וינתן לך.

ויאמר לה המלך, ערבים עלי דברי הה"ר מאיר בן ערמה ז"ל, וכה אמר. אחר אשר נודע שהשתדלות כל משתדל הוא לאחד משני דברים אם לברוח מן המזיק ואם להתקרב אל המועיל טוב או ערב, אמר על שניהם מה לך אסתר המלכה ירצ' מה הגיע לך מן הנזק שתצטרך עזר כנגדו, ע"ד מה לך כי נזעקת, ונגד השני אמר ומה בקשתך וגו' ותעש, ובכן לא יתחייב מן הכתוב להאמין שנתעלפה כדברי יוסיפון, כי דרך חלוקת השכל שאל. אבל מדבריו נלמד כי הקדמנו מכוונת בביאור מה לך, וטעם חצי המלכות, אפשר שחשב כי לפי שמנהג העמים להיות איש ואשתו שוים בכל אשר להם בבית וחולקים בשוה בניה עמה כי אם לאיש יש נכסים גם היא הביאה עמה מבית אביה, ואם אח"כ עשו חיל יד שניהם שוה בו כדרך שני שותפים כמפורש בפרשת אשת חיל, ולפי שאסתר לא הביאה דבר כי מחוסרת נדוניא היתה, אפשר שחשב כי בקשתה היתה על דבר כתובתה

כי ראוי לחוש אליו מפני הכבוד והמועיל ממנו אחד שלא היה חסר ממנה דבר זולת זה כמו שנראה ששאלה בת שבע לדוד על כתובתה (מלכים א' א' י"ג) אדוני אתה נשבעת בה' אלהיך לאמתך כי שלמה בנך ימלוך אחרי ועל כן הבטיחה באהבתו אותה עד חצי המלכות ע"כ, האמנה במ"ש לא יתחייב מן הכתוב שנתעלפה כדברי יוסיפון. צריך כפרה יען היות כל דברי יוסיפון כנים ועדותיו נאמנו מאד, וכל שכן וכ"ש כי במדרש לקח טוב כתוב כלשון הזה כמו שקדם. והפלא ממנו כי בספר מאיר תהלות הסכים כי מזמור על אילת השחר אסתר אמרו כדברי רז"ל ויותר מזה בספ' מנחת שבת בפר' זכור דרוש לשמך ולזכרך תאות נפש, והנה רז"ל במדרש שוחר טוב אמרו, אימתי אמרה אסתר (תהלים כ"ב י"א) אל תרחק ממני כי צרה קרובה. בשעה שגזר אחשורוש להשמיד להרוג ולאבד ונכנסה אסתר שלא ברשות שנאמר ותעמוד בחצר בית המלך שבעה קנקלין יש למלך, נכנסה בלא רשות לקנקל הראשון ולשני ולשלישי, כיון שנכנסה לקנקל הרביעי התחיל מחרק את שניו ומכסכס אמר חבל על דאבדין ולא משתכחין ושתי כמה בקשתי חפצתי שתכנס לפני ולא בקשה וזו נכנסה כזונה שלא ברשות עמדה לה באמצע קנקל הרביעי, הראשונים לא היו יכולים ליגע בה שכבר עברה על רשותן, האמצעיים לא היו יכולים ליגע בה שעדין לא עברה על רשותן ומהרהרים עליה, וכו' באותה שעה אמרה אסתר אל תרחק ממני כי צרה קרובה, סבבוני פרים רבים אלו אוכלוסי' של אחשורוש, אבירי בשן כתרוני אלו בניו של המן, פצו עלי פיהם מה אריה זה יושב על טרפו ומפספסו, כך אחשורוש יושב עלי לפשפשני וכו'. כי סבבוני כלבים אלו בניו של המן, עדת מרעים הקיפוני אלו אוכלוסים של אחשורוש, כארי ידי ורגלי לפני אחשורוש, יחלקו בגדי להם דין אמר אנא נסיב פורפירא ופלגא דידה, ודין אמר אנא נסיב שיריה וקדשיא, וכו' באותה שעה ירד מלאך מן השמים וסטרו על פיו. אמר לו רשע קונייתך עומדת בחוץ ואת יושב בפנים. מיד ויהי כראות המלך על כרחו שלא בטובתו נשאה חן בעיניו ע"כ, וביאור הדברים פתח דבריו בשעה שגזר אחשורוש, נכנסה אסתר בלא רשות נתבאר למעלה בפסוק ויהי ביום השלישי, ודבר קנקלי' הם חדרים כמפורש בערוך ובחדרי' ההם מכל מיני משחית מכל מיני פורענות אוכלוסי אחשורוש ובני המן הם המבקשי' את נפשה הם הנקראים פרים רבים ואבירי בשן כלבים עדת מרעים. באופן שמזה צרת נפשה כי רבה ואין ספק שנתעלפה וכמעט שפרחה נשמתה ומתה, לולי ה' שהיה לה. ולפי דברו ביאור הכתוב על נכון מה לך אסתר המלכה כי אם היא פחדת צר ואויב מי אשר ערב אל לבו לנגוע בך אחרי שאת מלכה והנוגע בך כנוגע בבת עיני, ואם צורך דבר מה ומה בקשתך וגו' וענין עד חצי המלכות אמרינן בגמרא (מגלה פ"ק) אמר רבא עד

חצי המלכות ולא דבר שחוצץ במלכות, ומאי הוא זה בנין בית המקדש, ופרש"י ולא דברי שחוצץ במלכות בנין הבית שהוא באמצע העולם כדאמרינן בגמרא (יומא פ"ג) אבן שתיה שממנה הושתת העולם ע"כ, וכיוצא במדרש לקח טוב. עד חצי המלכות ולא דבר שחוצץ במלכות זה בית המקדש שנקרא טבור הארץ שכשם שהטיבור בחצי הגוף כך בית המקדש בחצי העולם, ובירורן של דברים בתרגום ואמר לה מלכא מה צרוך אית לך אסתר מלכתא ומה בעותיך אפי' אין אנת בעיא לפלגות מלכותי איתניני לך לחוד למבני בית מקדשא דאיהו קאים בתחים פלגות מלכותי לא אתן לך דהא כדין קיימית בשבועה לגשם ערבאה וסנבלט חוראה וטוביה עבדא עמונאה דלא למישבק למבני יתיה דדחיל אנא מן יהודאי דילמא ימרדון בי ע"כ.

פסוק ד

ותאמר אסתר אם על המלך טוב יבא המלך והמן היום אל המשתה אשר עשיתי לו:

ותאמר אסתר. איתא בגמרא (מגלה פ"ק) ת"ר מה ראתה אסתר שזימנה את המן, ר' אליעזר אמר פחים טמנה לו ללוכדו שנא' (תהלים ס"ט כ"ג) יהי שלחנם לפניהם לפח, ר' יהושע אומר מבית אביה למדה (משלי כ"א כ"ה) אם רעב שונאך האכילהו לחם וגו' וה' ישלם לך אל תקרי ישלם לך אלא ישלימנו לך. ר' מאיר אומר כדי שלא יטול עצה וימרוד, ר' יהודה אומר כדי שלא יכירו בה שהיא יהודית, ר' נחמיא אומר כדי שלא יאמרו ישראל אחות לנו בבית המלך ויסיחו דעתם מן הרחמים. ר' יוסי אומר כדי שיהא מצוי לה בכל עת. ר' שמעון בן מנסיא אומר אולי ירגיש המקום ויעשה נס, רבי יהושע בן קרחא אומר הסבירה לו פנים כדי שיהרג הוא והיא, אמר רבן גמליאל אחשורוש הפכפך הוה, ואמר רבן גמליאל עדיין אנו צריכין למודעי דתניא ר' אליעזר המודעי אומר קנאתו במלך קנאתו בשרים, רבה אמר (שם י"ו י"ח) לפני שבר גאון. אביי ורבא אמרי תרווייהו (ירמיה כ"א ל"ט) בחומם אשית את משתיהם. אשכחיה רבה בר אבוה לאליהו אמר ליה כמאן חזייה אסתר ועבדה, אמר ליה ככלהו תנאי וככלהו אמוראי. ופרש"י מבית אביה למדה שמעה התינוקות קורין כן, וימרוד במלכות שהיתה שעתו מצלחת. שיהא מצוי לה אולי תוכל להכשילו בשום דבר לפני המלך, ירגיש המקום שאני מקרבת האויבי'. אי נמי ירגיש שאני צריכה להחניף לרשע זה ולזלזל בכבודי שיהרג הוא והיא שיהא המלך חושדה ממנו ויהרוג את שניהם, וכי גזרי גזירתא ומית חד מינייהו בטלי לה. מלך הפכפך היה אחשורוש וחוזר בדבורו, אמרה אולי אוכל לפתותו עליו ולהרגו ואם לא יהיה מזומן לי תעבור השעה ויחזור בו, בחומם אשית את משתיהם על בלשאצר וסיעתו נאמר בשובם מן המלחמה שנלחם בדריוש וכורש שהיו צרים על בבל ונצחם בלשאצר. באותו היום

היו חמים ועיפים וישבו לשתות נשתכרו ובאותו הלילה נהרג. ואף אסתר אמרה מתוך משתיהם של רשעים פורענות בא עליה' ע"כ. הנה המאמר הזה קשה להולמו, וראוי להתעורר בו דברים, א' מפני מה היה זימון זה זר כ"כ בעיני חכמים עד אשר הוצרכו בטעמו י"ב דברים והעיד אליהו ז"ל שכיוונה ככלהו תנאי וככלהו אמוראי ולפי הנראה אין הדבר כ"כ זר שלא יספיק א' מהטעמי' הנאמרים ושיצטרכו כלם כעדות אליהו ז"ל, ב' אומרו מבית אביה למדה והלא שלמה הוא האומר אם רעב שונאך וגו' והיל"ל משום דכתיב אם רעב שונאך וגו' וביאור רש"י קשה עד מאד כי בגמ' (מגילה פ"ק) אמר שלמדה מבית אביה, והוא אומר ששמעה התינוקות אומרי' כן, ג' דרשת וה' ישלם לך זרה, כי זאת היא עת מלחמה לא עת שלום, ד' דרשת אל תקרי למה ומי הכריחו להגיה הכתוב ונודע כי בכל מקום אשר אמרו אל תקרי אינו אלא מפני דוחק או קושי שיש בכתוב, ה' ר' מאיר ור' יוסי היינו ת"ק כי לכן טמנה לו פחים ללכדו שלא יטול עצה וימרוד כדברי רבי מאיר ושיהיה מצוי לה בכל עת כדברי ר' יוסי, ו' מאמר שלא יכירו בה שהיא יהודית קשה, ואם יכירו מה בכך והלא פתח דבריה ומפתח שפתיה כי נמכרנו אני ועמי ובזו הודיעה שהיא יהודית, ז' מאמר אולי ירגיש הב"ה ויעשה נס, בלתי מבואר. מאי אולי ומאי ירגיש. ודברי רש"י ז"ל צריכי' ביאור, ח' ר' אליעזר המודעי היינו ר' יהושע בן קרחה כדי שיהרג הוא והיא ושלמה צווח (משלי ו' ל"ד) כי קנאת חמת גבר ולא יחמול ביום נקם:

והתשובה, חכמים הללו המה ראו י"ב גנויות בזימון זה וכל א' מהם בא להסיר גנות אחד שהיה בדבר, ואליהו ז"ל העיד כי ראתה עינה כלם וכי היה לה מענה וטענה בדבר מבטלת כל גנו' שיתיחס והותרה ההערה הא', ולאהבת הקיצור לא אסדרם ביחד רק על פי דברי המאמר, ר' אליעזר אומר פחים טמנה לו, עינינו הרואות פחדת הרשע הזה ממה שעשה ומה גם בהיות המלך הפכפך והדבר לעתים רחוקות. וכבר קדם לנו דברי הה"ר יעקב בר נחום ז"ל בפסוק גלוי לכל העמים כי לכן יעץ לגלותו תכף מפחדו שינחם על הדבר להיותו הפכפך, ויורה על זה מה שהשתדל למהר את הקץ לתלות את מרדכי אחר ד' ימים לגיזרה הרעה, וכן לכ"ב אלף תלמידיו והוא עבר לפנינו בפסוק ויהי ביום השלישי. והנה גם הוא אחרינו בס"ד. ומזה גנות רב ועצום כי בזה היא מקשה את רוחו ומאמצת את לבבו בראותו המלכה שעד עתה לא נודעה לאוהבת אותו זימנתו עם המלך לבדו אין זר אתם וכמו שנתהלל ביום מחר אף לא הביאה וגומ' כי אם אותי וגם למחר אני קרוא לה עם המלך כי זה תכלית המעלה והכבוד כי על כן קראה אסתר המלכה להרבות בכבודו כי עם היותה מלכה מזמנת אותו ואחר שעשר ידות לו במלך מקודם זה,

ועתה כמו כן במלכה מה שלא עלה על לבו ואולי כי פחדתה יפול עליו לאמר שמרדכי שונאו הוא אומן המלכה וכבר החל לעלות במעלה כי שמה לו אסתר כסא בשער המלך. ועתה כי ראה גם המלכה אוהבת אותו ממי ייֵרא וממי יפחד על כן אמר ר' אליעזר פחים טמנה לו, וביאור הדבר הוא מה שאני כותב בביאור הכתוב בסמוך בשם הה"ר שמריא האקריט ז"ל שכוונתה להחניפו בזה כדי שהוא ירבה לדבר למלך עליה דברי' טובים ויפליג ויפליא בשבחיה, באופן כי בבא עת פקודתו שתאמר בפניו איש צר ואויב המן הרע הזה יבוש ויבהל עד מאד ויחפור ויאבד, ואם באולי יקשה את רוחו ויעיז את מצחו לדבר עליה תועה יאמרו לו כבר בנית ואי אתה רשאי להרוס ואלו הם הפחי' שטמנ' ללכדו שלא יהיה לו עוד פתחון פה לדבר כנגדה ואין אלה דברי ר' מאיר ור' יוסי והוא מבואר וראית הכתוב יהי שולחנם לפניהם לפח הוא מה שאומר, איתא בגמרא (ברכות פ' בתרא) והמאריך על שולחנו דילמא אתיא עניא ויהיב דכתיב (יחזקאל מ"א כ"ב) והמזבח עץ שלש אמות גבוה, וכתיב וידבר אלי זה השולחן אשר לפני ה'. פתח במזבח וסיים בשולחן, ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרוויהו בזמן שבית המקדש קיים מזבח מכפר על ישראל, ועכשיו שלחנו של אדם מכפר עליו, וכן בגמרא (חגיגה פ' בתרא) וכבר קדמו לנו אמרים אמת בזה הדבר למעלה בפסוק ביום השביעי כטוב לב המלך עמוד עליהם ודורשם משם, ובכן קלל דוד לאויביו קללה נמרצת שלא יהיה שלחנם להם לכפרה אבל שיהיה לתקלה ולמוקש, אם באכילתם בכוונת הנאה לצבות בטן או שלא יבאו עניים, ואם יבאו שלא יתנו להם, או באוכלם דבר שאינו מעושר כדבריהם ז"ל אצל ותורתך בתוך מעי, אמר דוד תבא עלי אם אכלתי דבר שאינו מעושר כדאיתא במדרש ר' תנחומא, ולשלומים למוקש, יען הנותן צדקה משים שלום בין הב"ה והעני, התפלל עליהם כי במקום השלום יהיה מוקש שיוכשלו בבני אדם בלתי מהוגנים כמו שקלל ירמיהו הנביא כאויביו ויהיו מוכשלים לפניך כדרוש רבא בגמר' (ב"ב פ' קמא) אמר ירמיה לפני הב"ה רבש"ע אפי' בשעה שכובשין את יצרם לעשות צדקה הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים כדי שלא יקבלו שכר עליהם והתוספות פירשו בגמר' (ב"ק פ"ק) לפניך זו צדקה שנאמר (ישעיה נ"ח ח') והלך לפניך צדקך, ותגדל קללת דוד שלא בלבד יהיו בלתי מהוגנים אבל שיהיו רשעים כדי שיחשבו מחזיקי ידי עוברי עבירה והיא מוקש גדול וטעם הדבר כי עשות צדקה וחסד איננו טבעי אליהם אבל הוצרכו לכבוש את יצרם ובהפך זה העלו השלמים (ישעיה ס"ד ד') פגעת את שש ועושה צדק שהוא שש בעושה צדק ולמ"ד לפח למוקש כלמ"ד ותהי להם הלבנה לאבן, במקום אבן, חמר במקום חמר, ומכל זה נודעה כוונת אסתר הטובה בזימון זה כי השלחן הזה יהיה לו

לתקלה ולמזכרת עון כמדובר, ר' יהושע אומר מבית אביה למדה וכו' ר' יהושע ראה עוד גנות שני בזימון זה, כי עד עתה הוללה אסתר מהשמעותה למרדכי לא תסור מדברו אפי' יאמר לה על שמאל שהוא ימין, ועתה למה החלה דברו כי הוא צוה לה לבא אל המלך להתחנן לו ולבקש מלפניו על עמה ולא אמר שתקרא להמן ושתכבדהו כבוד גדול כמו שנראה וכמו שעוד תשמע בסמוך בס"ד, וזה דבר מבהיל, והשיב ר' יהושע ואמר כי אדרבה מבית אביה למדה, וביאור מבית אביה אצלי מבית מרדכי שהוא אביה כענין לקחה מרדכי לו לבת, והיא ראתה או שמעה כי אביה מרדכי שאל לתינוקות פסוק לי פסוקיך ושמח על בשורתם וכמו שבא למעלה בשם מדרש רבתי (פרשה ו') בפסוק הרצים יצאו דחופים, ומזה למדה היא כי בלא שאלה שמעה התינוקות קורין אם רעב שונאך וגו' כדברי רש"י ולכן האכילתו והשקתו, וביאור מבית אביה למדה כלו' למדה ללכת לקראת פסוקי התינוקות לשמוע מה בפיהם ושמעה אומרו (משלי כ"ה כ"א) אם רעב שונאך, וענין הכתוב הלז הוא מה שאומר, הוקשה לו לר' יהושע דבר וה' ישלם לך שאם כוונת המאכיל היא לחתות גחלים על ראשו מהו השילום המושב אליו, והיאך יעץ שלמה דבר כזה ויבטיחהו גומל טוב ויותר טוב היה אם יעביר על מדותיו ויגמלם טובה תחת רעה, ודוד אביו אמר (תהלים ק"ט ד') תחת אהבתי ישטנוני וגומ' ואמרינן בבמדבר רבה (פרשת כ"א) את מוצא בשעה שישר' מקריבים שבעים פרים על ע' אומות אמרו ישראל רבון העולמים הרי אנו מקריבי' עליה' ע' פרים והיו צריכי' לאהוב אותנו והם תחת אהבתי ישטנוני. ובמדר' שוחר טוב, ע' פרים אני מקריב בחג על שבעים אומות ואני מתפללת עליהם שירדו גשמי' הוי תחת אהבתי ישטנוני הישולם רעה תחת טובה לכך ואני תפלה, ולדברי המאמר שלפנינו דברי שלמה חולקים על דברי דוד אביו. ולכן אמר אל תיקרי ישלם לך אלא ישלימהו לך, וביארו וא"ו וה' במקום או כמו ומקלל אביו ואמו, אמר מה שתאכילהו ותשקהו ימשך אחד מב' דברים, אם כי גחלים אתה חותה על ראשו אחר שאתה משלם טובה תחת רעה בלי ספק בעיני אלהים ואדם אתה חותה עליו פחים באופן שרעתו רבה וחטאתו כבדה אחרי שגמלך רעה, ואם באולי גרמו זה עונותיך כי אין יסורין בלא עון, לפחות ה' ישלימהו עמך, וביאורו אם תזכה לנצח אותו גחלים אתה חותה על ראשו, ואם לאו ה' ישלימהו לך שיהיה שלום ביניכם וזה או זה יכשר, וכמו כן דבר אסתר כי אחרי ששמעה דבר התינוקות נסתפקה איזה דרך ישכון אור, ולכן התחילה בתחלת הכתוב האכילהו לחם ומזה ימשך חיתוי גחלים כשיראה המלך שהיא אוהבת אותו ומכבדתו כבוד גדול, וכי הוא ישטננה וידבר עליה רעה אין ספק כי אז יעשן כאש חמת מלך עליו ובערה ואין מכבה, ואם אין זכות לגרום זה לא יחסר

לפחות כי ישלימהו הב"ה עמה כי כן יסד שלמה והרבה פתחים למקום להביא הדבר הזה לגמרי, והותרו ההערות, ב' ג' ד', ר' מאיר אומר כדי שלא יטול עצה וימרוד, ר' מאיר ראה עוד גנות גדול שהיא מחמצת את המציה. הלא זה עון אביה שאול כי לא הביא אגג מלך עמלק חי להחיותו רק להמיתו בקרב כל ישר' ובין זה לזה היה מה שהיה שהניח זרע תחתיו, ולכן דרש אבא מארי זלה"ה סמיכו' לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה (דברים כ"ה י"ז) זכור את אשר עשה לך עמלק מדאמרינן בגמרא (ב"ב פ"ה) אמר רב יהודה אמר רב אסור לו לאדם שישהא מדה חסרה או יתרה בביתו שמא יבא הדבר לידי תקלה ולכן סמך דבר עמלק כי על שהשהה אותו שאול היה מה שהיה, ומזה יש לתמוה על אסתר למה החמיצה את המצוה והנה היא לא ראתה להמתין הצומות ולהשהותן לפחות עד י"ז בניסן, אשר למה עתה איחרה הדבר, לכן אמר שמא יטול עצה וימרוד, ופשר דבר כי אחרי ראותו שאסתר נכנסה בלא רשותו כמו שקדם, ראה כי היא אויבת אותו ומבלי ספק שתבקש רעתו והמלך נשמע אליה והושיט לה השרביט. ומה גם בשיסופר לו חמת מלך ועיניו כלפידי אש כמדובר, וכמעט רגע נהפך ועבר על דתו ותורתו הפר, כי כל דבר לא יכחד ממנו, והיאך יבחר ובניו העומדים לפני המלך, ולכן פחדה שמא יטול עצה וימרוד, והוקשה לו לרש"י ז"ל. ואם ימרוד מה בכך בודאי יהיה המרד לרעתו. והשיב שראתה שהיתה שעתו מצלחת, ומזה יש לפחד מהמרד, ולכן טרדתו בסעודה כדי שלא יהי' לו פנאי ליטול עצה. ר' יהודה אומר כדי שלא יכירו בה שהיא יהודית, ר' יהודה ראה עוד גנות רב בזימון זה, הלרשע לעזור ולשונאי ה' תאהב. ועינינו הרואות כי מסבת המשתה העביר המועד והקדימו להרוג את מרדכי ושיהיה זה ברשיון המלך וכמו שנראה ממאמרו אף לא הביאה אסתר המלכה עם המלך אל המשתה וגו' כי זו עולה על כל המעלות המסופרות כבוד עשרו ורב בניו ואת כל אשר גדלו המלך ואת אשר נשאו וגומ', וכמו שיבא שם, והראיה על כי הפליא להעזר בזה כי חזק לשאול לתלות את מרדכי בהיותו אומן המלכה כנודע. ולכן השיב ר' יהודה כי עשתה זאת כדי שלא יכירו בה שהיא יהודית. ובמדרש לקח טוב מסיים כה כדי שלא יכירו בה שהיא יהודית ויאמרו למלך היאך נכנסה זו לחצר הפנימית, והמסתבר לי בביאורו כי לא על עוברה על דת המלך יאמרו זה רק על שהיא מהעם אשר זעם המלך וצוה להכחידו מגוי ואין ראוי שתראה פני המלך וכמו שיבא בפסוק ופני המן חפו דמטעם זה לא סיים למילתיה היאך נכנסה זו לחצר הפנימית שלא נקראה. כ"ש כי כבר הושיט לה המלך את שרביט הזהב ובכן הורה שמחל על העברת הדת, שיש בידו למחול וכמו שקדם במקומו. מה שאין כן גזרת להשמיד להרוג ולאבד שלא נשאר ביד המלך יכולת למחול ונשאר הדבר

לדת פרס ומדי הקדומה כי כתב אשר נכתב בשם המלך אין להשיב, ואיננו רחוק שיהיה התרעומת גם על השוערים וזהו היאך נכנסה זו וכי לא היו שוערים שומרי' והיאך לא הומתה כי כל עבדי המלך וגו' יודעים כי כל איש ואשה וגומ' אחת דתו להמית וא"כ זו היאך נכנסה והנה חייבת מיתה מעת בואה שמה ואין הושטת השרביט מצילתה כמו שנאמר. ומעתה ביאור כדי שלא יכירו בה שהיא יהודית כנוי הוא וכמו שאמר כדי שיחשבו שאינה יהודית ולא יתנו לב על הדבר, כי אין עוזר לישראל והותרה ההערה הו'. ר' נחמיא אומר כדי שלא יאמרו ישראל אחות לכו וכו', הנה ר' נחמיא ראה גנות גדול' מה שהפילה לבן של ישראל בראותם אותה דורשת שלום האויב ומבקשת אהבתו היעמוד לבם אם תחזקנה ידיהם עוד אשר אמרו בצלה נחיה ועתה כרגע יהפך פניה מהם ותהפך כהם לאויב, ומה יעשו עניי עם, והשיב ר' נחמיא כי אדרבה זאת היתה לה להפיל לבם ושלא יסיחו דעתם מן הרחמים את אשר החלו לעשות מכוסים בשקים מתפלשים באפר בוכים ומתחננים וכי ישמעו בואה לפני המלך והמלך אהבה יאמרו אחות יש לנו בבית המלך כלו' כבר נכנסה בבית המלך ולא הכלימוה ולא גערו בה, ומעתה לא יגרע המלך דבר ובזה יפתחו שקיהם וינערו האפר מעל ראשיהם ויסיחו דעתם מן הרחמים ותגדל עונם עד להפליא ולכן שאלה יבא המלך והמן כדי שירפו ידיהם ממנה ויחזיקו באביהם שבשמים, ר' יוסי אומר כדי שיהיה מצוי לה בכל עת, ר' יוסי ראה כי דעות השלמים ההמה שלמי' הם וטעמם כי טוב, ועל השנות המשתה לא נתקררה דעתם בכל הנאמר ודי והותר במשתה הראשון לפח ולמוקש להמן ולהמטיר עליו פחים ושלא יטול עצה ושלא יכירו מה היא וימס לבב העם ויהי למים ומן הראוי כי באמור לה המלך במשתה היין מה שאלתך שתאמר ותשאל שאלתה, והשיב ר' יוסי כדי שיהיה מצוי לה בכל עת, ויובן זה במה שפרש"י ז"ל כדי שיהא מצוי לה אולי תוכל להכשילו באיזה דבר לפני המלך, והיא לא ידעה במה תהיה החטאת והמכשול, ובאיזו שעה יהיה ולכן תצטרך שיהיה מצוי אצלה [בכל] זמן שאם לא תוכל להכשילו בשעה זו יהיה בשעה אחרת, ר' שמעון בן מנסיא אומר אולי ירגיש המקום ויעשה נס, הנה ר"ש בן מנסיא ראה גנות רב ועצום מכל הנאמרים, והוא כי הנה היא בזה כמתשת כחה של מעלה על הדרך שביארנו למעלה (משלי כ"ד י') התרפית ביום צרה צר כחכה, בביאור השני בפסוק כי אם החרש תחרישי וגו'. ובמקום אשר יאמר להגדיל כחה ולתת עז לאלהים הנה מתשת כחה ועוזרת הכח החיצוני בהשפיל כבוד ישר' והגדיל כבוד אויביהם, והשיב ר' שמעון בן מנסיא כי כוונתה שיראה ה' ורע בעיניו אשר היא עושה וימיתה ה', והשיב מעל עמו חרון אפו עה"ד שכתבנו למעלה בפסוק פן יראה ה' ורע בעיניו באופן שהשליכה

נפשה. מנגד כדי שינצלו בני ישראל עה"ד הנאמר, וכלפי הפי' השני שכתב רש"י אי נמי ירגיש שאני צריכה להחניף לרשע זה ולזלזל בכבודי וביאורו אצלי לשון כנוי הנה היא מזלזלת בכבוד של מעלה. ואולי ירגיש זה הב"ה ויעשה נס כי יראה שעושה זה במר נפשה והותרה ההערה הז', ר' יהושע בן קרחה אומר הסבירה לו פנים כדי שיהרג הוא והיא דברים הללו מתבארים מתוך מדרש, כיון שנכנס המן לסעוד' נתנה אסתר כתרין שלה אצל כתרין של המן שאמרה אסתר אם אין אני כונסת בין המלך להמן שהוא חביב עליו היאך אני שולט' בו, והיה הכוס נמזג למלך ואחר כך נמזג למלכה והיתה נוטלת כוסה ונותנת להמן. והמלך היה רואה ורע לו והיה אומר לא היה טוב שאוכל עסיקין שלי ולשתות כוסה ולא המן ע"כ, הנה זה הסבר' פנים אשר אומר ר' יהושע בן קרחה שאם הכריחוה הטעמים הנאמרי' עד הנה לזמנו, הסברת פנים כזה למה וזה הוקשה לו לר' יהושע בן קרחה בזימון זה, והשיב המוש' במדרש כי אחרי רואה שהמן חביב עליו ביותר לא ראתה שיספיק הזימון להכניס קנאה אם לא יהיה הדבר לפנים מן השורה כענין בכתרין ובכוס ובזה יהרגו הוא והיא והוקשה לו לרש"י ומה בצע בהריגה זו לתקן דבר ישר' ואמר וכי גזרי גזירתא ומית חד מינייהו בטלי לה, אמר רבן גמליאל אחשורוש מלך הפכפך הוא, הנה רבן גמליאל ראה כי לא יספיק כל זה אחרי שהמלך אהב' נפשו אהבה כי רבה תפארת' והנה מעשה רב שמרתה דברו ותשם לאל מצותו והעביר לה ונדר עד חצי המלכות ומה לה לבקש עוד, והשיב כי המלך הזה הפכפך וכמו שכתב רש"י ז"ל מלך הפכפך היה אחשורוש וחוזר בדברו, אמרה אולי אוכל לפתותו עליו להרגו, ואם לא יהיה מזומן לי תעבור השעה ויחזור בו ע"כ, והבדל גדול בין דברי' הללו ובין מה שכתב בדברי ר' יוסי ששם כתב אולי תוכל להכשילו באי זה דבר לפני המלך, כי ימשך הדבר מעצמו לא שהיא תבקש את נפשו, וכאן אמר אולי אוכל לפתותו עליו להרגו כי ראתה שיש מקום לבטוח בו כפי העת ההיא אלא שהוא הפכפך ואם לא יהיה מצוי אז המן אצלה תעבור השעה ויחזור בו ולכן צריך שיהיה מצוי לה מתוך המשתה, ר' אלייעזר המודעי אומר קנאתו במלך קנאתו בשרים ר"א המודעי ראה עוד גנות אחר שאם היתה כונת' להחניפו ולהראו' לו שגדל' ערכו בעיניה ואהבתו גדלה מאד אשר למה לא זימנה שרים אחרים עמו כי בזה כבוד גדול מה שלא יתעלם, והשיב כי אדרב' כוונתה להכניס קנאה בשרים שיתקנאו כמו כן והמה יעזרו לרעתו והותרה ההערה הח', רבה אמר לפני שבר גאון, רבה ראה עוד באופן בואו אל המשת' ראשונה מהרו את המן בשני ויבהילו את המן, ובשניה' זכר אסתר וזה אליו כבוד גדול, שלא יאכל המלך עם המלכה אם לא יבא הוא, והשיב לפני שבר גאון להורות כי כוונתה להרבות בכבוד שמים והוא

עה"ד שכתבנו למעלה מאמ' רבתי דאחשורו' (פרשת ו') על פסוק בפרוח רשעים וגו' כך אמר הב"ה אילו נהרג המן כשירד ויעץ לאחשרוש לבטל בנין בית המקדש לא היה מי יודעו אלא יתגדל ואח"כ יתלה בפסוק אחר הדברים האלה גדל המלך אחשורוש את המן תמצאנו, והנה אסתר כיוונה לדעת עליון להגדילו יותר כדי שתהי' מפלתו גדולה ובזה יגדל כבוד שמים אבייי ורבא דאמרי תרווייהו (ירמיה כ"א כ"א) בחומם אשית את משתיהם. הנה אבייי ורבא המה ראו כמה נזהרה אסתר עד הנה בפיה שלא תתגאל בפת בג המלך וכמו שנכפל למעלה כי גם הנתן לה משולחן המלך לא היתה אוכלת אותו, והיתה אוכלת זרעונים וכמו שנראה בפסוק וישנה ואת נערותיה לטוב, כן תמהו בראות אותה מזמנת עצמה לאכול עם המלך והמן והמלכה ובלי ספק שלא יאכלו משחיטת מרדכי ולא מבשוליו, וגם כי יאכלו כבר הקדמנו למעלה מדברי הגמר' (ע"א פ"א) תניא ר' שמעון בן אלעזר אומר ישראל שבחוצה לארץ עובדי ע"א בטהרה הם, כיצד כותי שעשה משתה לבנו וזמן את כל היהודים אשר בעיר אעפ"י שאוכלים ושותים משלהם ושמש שלהם עומד עליהם מעלה עליהם הכתוב כאילו אכלו מזבחי מתים בהקדמת הביאור תמצאנו. אצל מאמר שאלו תלמידיו וכו', באופן שזה אצלם עון פלילי. ונכפל עון זה במה שהקדמנו למעלה בפתיחות ובפסוק וישנה ואת נערותיה לטוב כי כוונתה בהזהרות הזה כדי לכפר על הקהל מעון אשר נהנו מסעודתו של אותו רשע אשר למה תוסיף על חטאתם פשע היות היא נהנית מה שלא עשתה עד עתה ואם היה זה בהוראת מרדכי וכמו שקדם דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין ובשלמא לשכב עם אחשורוש ניחא אי משום דהיא קרקע עולם, ולא קא מתהניא מעביר' שטובתן של רשעים רעה היא אצל הצדיקי' דקא שדי בה זוהמא כדאמרינן גביה יעל בגמרא (יבמות פ' י"ב) אי משום דלהנאתו הוה מכוין כי יפה היא, אבל לענין אכילה אי אפשר לומר דלא קא מתהניא ואם כוונתה להחניף את הרשע היה לה לחפש דרכים אחרות כי אם האוכל עם הנכרי מאכל יהודי שמץ ע"א נמצא בו כ"ש להיסב עם המן הרשע דאיהו גופא דע"א, וכמו שקדם בפסוק ויהי באמר' אליו יום יום משמה דגמרא (סנהדרין פ"ז) עיין שם ולכן יש לתמוה על הצדקת הזאת בדבר המשתה. והשיבו כי ראתה שפורענות הרשעים ומפלתם הלא היא מתוך משתה כענין בחומם אשית את משתיהם האמור בבלשאצר ותעש גם היא משתה שמרים להביא על המן פקודת רעה ולכן התירה לעצמה האכילה להציל את בית ישראל. ואני עתיד לכתוב בסמוך כי נזהרה מזה כל מה שהיה בידה, ומעתה נתבארו דברי המאמר על נכון, ואחר אשר ראינו כמה ספקות גדולים ועצומים היו בדבר וראתה עין אסתר כלם כדברי אליהו ז"ל לכן פיה פתחה בחכמה יב"א המל"ך והמ"ן

היו"ם להזכיר שם מדת הרחמי' בראשי תיבות כי להיות הדבר מסופק מאד סייעתא דשמיא בעי ועל דבר זימון זה אני אומר אי הוינא התם הוה אמינא חדא דעדיף כותייהו ואבא אליהו לא הוה קפיד עלה. והדבר מיוסד על דברי המתרגם בפסוק כל עבדי המלך וכה אמר וכען כל עבדי מלכא ועממין דדיירין בפילכי מלכא ידעין דכל גבר ואתתא די יעול קדם מלכא לדרתא גוואה דלא מתקרי על פומא דהמן חדא היא גזרת דיניה למימת ע"כ. למדנו שאין הקריאה על פי המלך אלא על פי המן ומזה למדנו למה לא שלחה אסתר לאמר למלך שירשה לבוא לפניו אחרי כי כן יסד המלך שלא לבא לפניו איש או אשה אלא על פי המן ונפשה יודעת מאד שנאת המן פרטית אליה על המלכתה כי בלבו היתה שומה שיקח המלך את בתו לאשה וימליכה תחת ושתי אלא שהב"ה לא אבה לשמוע בקולו וכמו שיבא זה באורך בתרגום בפסוק ויהי ביום השלישי וכה אמר בשם אסתר רבון עלמא לא תמסריניי ביד ערלאה הדין ולא תעביד רעות המן רשיעא מיני כמא דעבד מן ושתי דשם טעי' על מלכא ופקיד למיקטלא בגין דהוה צבי למיסבא ליה ית ברתיה. וכד אתכנשו עולימתאן לידוי דהגי הות תמן ברתיה דהמן והות צבו מן שמיא דכל יומא ויומא הות מיקלקלא בריעא עציצא ובמוי דריגלאן ופומא הוה סרי לחדא ואפיקו יתה בבהילו ומינה איסתקף עלי הדא לאיתנסב' ליה ע"כ, ומעתה אחרי שכן הוא כי יש שנאה וצרעת נושנת, ועתה מחדש ביזתה אותו וישם לאל מלתו מצותו ועצתו ונכנסה שלא ברשותו אין ספק שניתוספה שנאה על השנאה הקדומה ובמה יתרצה זה אל אדוניו כי אם בהריגתה אחרי שמרתה פי מלך ולא נכנסה ברשות המלך והיא גם היא ידעה כי הושטת השרביט על אפו ועל חמתו כי ממראה עיניו ראתה חמת מלך וכמו שקדם והנה הוא הפכפך והאיש הזה מועד להרוג אשה גדולה מאין כמוה מבלי שתעשה דבר ואם החלה דברו לא בקום עשה אלא בשב ואל תעשה בהוראת צניעות, לא כן אסופית אחת אשר לא יכלה להתיחס לזאת תקרא אשה מורדת ולא על המלך לבדו עותה כי אם על כל השרים ועבדי המלך אחרי שעותה על גדול שבכלן שכלם כורעים ומשתחוי' אליו כל אלה חברו לפחד ממנו ועל כן הוצרכה להראות כי לא עשתה הדבר הזה לבזותו או למיעוט ערכו בעיניה כי חשוב הוא בעיניה כמלך ונחשב לה הזמנתו עם המלך חן וחסד, והנה הה"ר שמריא האיקריט ז"ל הרבה בדבר הזה דברי' טובים דברים של טעם וז"ל, באמת שתשובתה צודדת דעתו להתחבב עליו מאד כי הוא אומר לה מה בקשתך עד חצי המלכות וינתן לך, והיא משיבה שבאה לבקש ממנו שיאכל עמה שאכילתו עמה יקרה בעיניה מכל בקשה שאפשר לבקש ממנו, ושאלה את המן לאכול עמה מפני שהיה גדול בעיני המלך מכל אדם ושומע את דבריו כי הוא לכהן לו ובזה בלא

ספק ימלא דבר המלך בשבחו אותה ויגדיל מעלת' בעיניו כי כבוד גדול כבדתהו לקראו עם המלך כמו שנכתב ואמר אף לא הביאה. וגם למחר אני קרוא לה עם המלך. ובלא ספק כי כשיראה המן רצון המלך עליה טוב למלאת את בקשתה ישבחה גם הוא לפני המלך שהיא מבחר כל הנשי' שיש בעולם ושהצלמי' שהיה עובד זימנו לו אשה כזאת, וכ"ש אם מאתו העצה להעביר את ושתי ולתת את המלכות לרעותה הטובה ממנה שהמן יעלנה בכל מיני עילוי והשבח כי בכן יעלה עצתו, ואחר שישבחנה בתכלית השבח אל המלך בקריאה הראשונה והשניה. מה מענה ימצא בפיו כשתאמר פתאום למלך בפניו איש צר ואויב המן הרע הזה הסיתך שתמכור אותי ואת עמי לו להשמיד להרוג ולאבד, באמת שיאבדו עשתונותיו ככתוב והמן נבעת מלפני המלך והמלכה, אבל אם היתה קובלת עליו בתחלה כשהלכה לפניו מפני שהמן גדול מאד בפני המלך היה אפשר לו בקל לדחותה בדרך שחוק ושמחה ויאמ' לה אל תדאגי אסתר כי לא נתכוון בעבורך ומה את מחשבת אל העם הנבזה ההוא אני אגזור על כל משפחתך שלא יגע בהם רע, ובאמת כי גם את גופה לא היה יכול להציל שכן היה חקם דלא להשניא, אמנם אסתר יראה מכל זה ע"כ ודברים נכונים הם, ובביאור המאמר שלמעלה הוצרכנו לקצת מהם אם תזכור אותם או תעיין עליה' ובשערי בינה אל הה"ר אליעזר זלה"ה א"ם ע"ל המל"ך ס"ת מלך נתנה עיניה במלך הכבוד לכך ראשי תיבות יב"א המל"ך והמ"ן היו"ם השם הנכבד לומר אם רעב שונאך וגו' וה' ישלם לך לכך שתפה השם עמהם אולי יראה השי"ת בעמל ישראל, המל"ך בגימ' המ"ן, לכך ב' פעמים (תהלים קכ"ד ד') המים שטפונו המים הזדוני' ובאותו מזמור ג"פ אזי אזי אזי גימט' נ"ד נ"ד תיבו"ת באותו מזמור, ונ"ד אותיות בבני המן, ונ"ד פעמים המן במגלה עד כאן, וכבר הקדמנו קצת דברי' הללו ומה שצריך מהם ביאור למעלה בהקדמת המגלה בפתיחות פתיחה י"א עיין שם. ועוד בשערי בינה יבא המלך והמן היום מיד אל המשתה וכבר הסעודה מתוקנת ואז כשנהיה שמחים אומר לך מה אני חפצה, ואני אומר ראה והפלא כי בכתוב הזה יש ט"ו תיבות וכבר הקדמנו והוכחנו כי זה היה בט"ו בניסן. ומצאתי בשערי בינה ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע הם אותותיו ומהמן יושע ותיבת יושע גימטר' לי"ל עומ"ר וזה נודע ממה שהקדמנו למעלה.

פסוק ה

ויאמר המלך מהרו את המן לעשות את דבר אסתר ויבא המלך והמן אל המשתה אשר עשתה אסתר:

ויאמר המלך מהרו וגו'. כתוב בשערי בינה מהרו קודם שתתקלקל הסעודה והדבר על נכון אחרי שאמרה אל המשתה אשר עשיתי לו ואם כבר נעשה ראוי לחוש שלא תתקלקל אם יתאחרו ולכן מהרו ודבר לעשות את דבר אסתר יש לי לפרשו בב' פנים אם שהיה הדבר הזה להמציא חנה בעיני המן כי ירא הוא אותו, יען הוא מועד לקטרג בדבר ושתי בהיותו קטן שבשרים בעת ההיא וכמו שכתבנו שם עאכ"ו אחרי שעלה לגדולה גדולה וכמו שתראה בפסוק ויאמר חרבונה מדברי תרגום רבתי בס"ד ומה יעשה כהיום הזה והיא בזותהו בבואה לפני המלך שלא ברשותו אחרי שכל עבדי המלך ועם מדינות המלך יודעים כי אין לבא כי אם על פי דברו וכמו שקדם למעלה בפסוק ותאמר אסתר מדברי המתרגם ובחן כן אחשורו' כי על כן זימנה אותו להסיר כעס מלבו ולהעביר דאגה מרוחו וכי הטיבה לראות בזה. ובכן אמר מהרו את המן לעשות את דבר אסתר גם כי היה רצוני לאכול עם המלכה אני והיא לבד, אבל לעשות את דבר אסתר אבטל רצוני מפני רצונה אחרי שהיא בחרה בזה, ובזה פיוס רב להמן כי עם המלך הוא אוכל בגלל אסתר, והפי' השני הפך זה והוא לומר כי מכאן התחילה הקנאה לצמוח אחרי ראותו שלא בחרה לאכול עם המלך לבדו רק שימצא שם המן ולא אחד משרי המלך וזהו לעשות את דבר אסתר גם כי לא טוב בעיני הדבר אבל לעשות את דבר אסתר מהרו אותו ונראה מה יהיה באחרית הדבר. ויבא המלך והמן כתוב בשערי בינה המלך והמן לבדם ע"כ, וטוב פתר ס"ד כי גם המלך יקרא מהשרים האחרים אם עת טובה היא לו וחפץ באסתר יחפוץ שיראוה השרים כי יפה היא מאד ושיראו כי זבדו אלהים זבד טוב וזה דרכו כסל לו שיראו האחרי' את המלכה כ"ש עתה שהיא באה מעצמה מקושטת כאמור למעלה ומה גם בראותו אותה יפפיה כי מן השמים הוסיפו יופי על יופיה כמו שקדם. ואם עת רעה היה לו ועקצתו ונעקץ בתורת הקנאות כי ראוי שימצאו אחרים שמה ויראו ויכירו ויעידו, ומזה ומזה היה נראה שהמלך יוסיף עוד שרים אחרים קמל"ן. ויבא המלך והמן הם לבדם לא עבר זר בתוכם. עוד בשערי בינה ויבא המלך לבדם לקיים (ירמיה כ"א ל"א) בחומם אשית את משתיהם בחומם גימ' המ"ן. והמ"ן א"ל המשת"ה גימ' יה"י שולחנ"ם לפניה"ם לפ"ח, וכן גימטרי"א ז"ה הי"ה כד"י של"א יטו"ל עצ"ה וימרו"ד. עשת"ה גימט' ז"ה ל"א יכיר"ו אסת"ר הי"א יהודי"ת, המשת"ה גימ' זה"ו לפנ"י שב"ר גאו"ן ע"כ, ומזה יראו עיני רואים כי כמה דברי' נרמזו במגלה זו וכמו שהקדמנו. ולהגדיל מדורות הקנאה כתב ויבא המלך והמן אל המשתה אשר עשתה אסתר ולא כתב ויבאו המלך והמן אחר שהם שנים ושורת הדין שיאמר ויבא המן עם המלך אל המשתה להורות כי שניהם באים כאחד כאיש אחד ולא נכר מי המלך ומי המשנה, ובמר נפשו דבר אל המשתה

אשר עשתה אסתר ומלכותא עדת מינה ולא כתב אשר עשתה אסתר המלכה כמו שכתב במשתה השני כי עתה עת רעה היא לו ולא אבה לקרוא שמה מלכה, ובמשתה השני עוד נאריך בזה בס"ד.

פסוק ו

ויאמר המלך לאסתר במשתה היין מה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעש.

ויאמר המלך לאסתר וגו'. כתוב במדרש לקח טוב מה שאלתך, שהם היו אוכלים ושותים ושמחים והיא היתה יושבת עגומ' ע"כ, כבר הקדמני כי ויהי ביום השלישי לא שלישי לתענית היה רק שלישי לצרה לשילוח הרצי' וכי ט"ו בניסן היה והוא יום ב' לתענית ולכן הצדק' לא היתה אוכלת והיא עצבת רוח ומרת נפש. ושלכן שאל המלך מה שאלתך כלומר למה לא תאכלי ולמה ירע לבבך, ודבר מה שאלתך וגו' אומר כבר קדם לנו בפסוק ויאמר לה המלך מה לך אסתר המלכה כי נסתפק אם שיח אם שיג לה מתוך צרה ולכן אמר מה לך אסתר כמו (שופטים י"ח כ"ג) מה לך כי נזעקת. או אם כוונתה לשאול עוד וזהו ומה בקשתך וכראותו כי לא השיבה למאמר מה לך שפט כי אין לה צר ומצוק רק לשאול עוד מהמלך דבר, וכי ראה שמסרה עצמה לסכנה ותמרה את פי המלך ותיבז לה בלבה דתו וחקו לכן מה שאלתך אם היא דבר מועט או אם היא בקשה המורה על דבר גדול עד חצי המלכות ותעש. ויורה על כי בקשה גדולה משאלת שינוי השם ושינוי מעשה כי שאלה הישאלה להלואה כנודע ואין שם הפסד דבר לא כן דבר הבקש' כי מקבילה האבדה ובשאל' אמר וינתן לה כי דבר מוכן ובבקשה אמר ותעש כי צריכה מעשה רב, וכתב הה"ר יהודה ן' שושן ז"ל, וסימן טוב ראתה כי אמר לה נתינת שאלה ועשיית בקשה כי שתיהן היא צריכה לתת נקמת ה' בהמן והצלת עמה ומולדת' בהשיב ספרי האף והחמה כי הוא דבר שיעש' אחר כך בהמשך הזמן ע"כ, ואף גם זאת אשר יורה כי אהבת נפשו אהבה וכי יותן לה מה שאפשר לתת לה עד חצי המלכות כי אי אפשר לתת לה דבר החוצץ למלכות אם מפני השבועה כי באה באלה נפשו אל הפושעים והמורדים הנזכרי' למעלה שלא ליתן רשות לדבר ואם מפני היראה כי ירא הוא מהיהודים פן ימרדו בו וכמו שנזכר למעלה דברי המתרגם, בכל זאת שם מלכה לא עלה על פיו מה לך אסתר המלכה בראשונה וגם באחרונ' וכמו שיבא שם בס"ד אבל אמר מה שאלתך וינתן לך וגו'.

פסוק ז

ותען אסתר ותאמר שאלתי ובקשתי:

ותען אסתר. יש להתעורר בכתוב הזה יתור ושינוי והיתור כי די שיאמר ותען אסתר אם מצאתי חן בעיני המלך, ואם על המלך טוב לתת את שאלתי וגו' ולמה יתר פסוק זה ותען אסתר ותאמר שאלתי ובקשתי ואח"כ אם מצאתי חן וגו' לתת את שאלתי ולעשות את בקשתי, והשינוי הלא הוא תיבת ותען לא עשה כן למעלה בפעם הראשונה כששאלה מה לך אסתר המלכה כתב ותאמר אסתר אם על המלך טוב וגו', ואלו ותען לא כתיב. ומצאתי אל הה"ר יוסף יחייא ז"ל שנתעורר אל הדקדוק הראשון ולכן כתב ז"ל. ותען אסתר וגו' ענתה לדברי המלך, ועוד אמרה דברים נוספים על תשובתה, ואשר אמרה הוא היות שאלתי ובקשתי בכולם הוא למצוא חן בעיני מלך גדול ורם כמוך אדוני כי מה אבקש עוד טוב גדול מלמצוא חן בעיניך, וזהו אומרה שאלתי ובקשתי אם מצאתי חן בעיני המלך, וענתה לדבריו באומרה ואם על המלך טוב לתת את שאלתי וגו', אשר למען זה תדרוש ותחקור לדעתם תעשה אלי החן הזה לבא שנית עם המן אל המשתה ע"כ, ומה שצריך תיקון בדברים הללו יבא בפסוק אשר אחר זה בס"ד ומצאתי כתוב בלשון הזה. יש אומרים כי שאלתי ובקשתי הם דברי' אמרה בלבה והם מלות אמר המלך שאלתך ובקשתך ולקחם לסימן טוב על מביקשה כי מה שאלתך וינתן לך נופל יפה על נקמת המן, ואומרו ומה בקשתך על הצלת העם. לכן אמרה בלבה שאלתי ובקשתי אמר אלי' המלך הרי סימן טוב לאשר עם לבבי, וחזרה וסדרה דבריה למלך אם מצאתי חן וגו' ע"כ, וטוב מזה ומזה הוא המובן מדברי המתרגם שתרגם ואתיבת אסתר ואמרת לית אנא בעיא פלגות מלכותא בשאלתי ולא בנין בית המקדש בבעותי ע"כ, וביאור הכתוב לפי דבריו שאלתי ובקשתי אינם העולה על רוחך לא על הקנין ולא על הבנין רק אם מצאתי חן וגו', והמסתבר לי כבר הקדמנו כי שאלה ובקשה הם שני דברי' מתחלפים והמלך כמסופק אם היא שאלה או בקשה ודבר ומה בקשתך כמו או מה בקשתך כמו ומקלל אביו ואמו, ותען ותאמר כי שתיהן הן כי יש שאלה ובקשה והוא עה"ד האמור למעלה כי יש שאלה נקמת האויב ויש בקשה הצלת עמה וזהו שאלתי ובקשתי שני הדברים אני מבקשת ממך, והיותר קרוב אלי שתיבת ותען אחות (דברים כ"ו ה') ועונית ואמרת (איוב ג' א') ויען איוב הראשון שלא יכון שיהיה לשון תשובה כי אין דובר אליו דבר אבל הוא לשון צעקה וכן כתב הרלב"ג. וכן כתב הראב"ע בפי' ועונית ואמרת או כדמות תחלה וכן ויען איוב הראשון. אמר שצעקה בקול מר ואמרה והצעקה היא ותען, והאמירה אם על המלך טוב לתת את שאלתי וגו'.

פסוק ח

אם מצאתי חן בעיני המלך ואם על המלך טוב לתת את שאלתי ולעשות את בקשתי יבא המלך והמן אל המשתה אשר אעשה להם ומחר אעשה כדבר המלך:

אם מצאתי חן. אחר שהשיבה לדבריו עה"ד שפירשנו כי איננה חפצה במוהר ובמתן ולא במלכות, השיבה לענין ופתח דבריה האירה בדבר טוב להורות כי אין לאדם לשאול מאת אוהבו מה שלא יערב עליו גם כי ימצא חן בעיניו איך לסמוך על החן להעבירו על דעתו וז"ש אם מצאתי חן בעיני המלך ואם על המלך טוב שצריך שאמצא חן בעיניו וגם דמלכא לא ליהוי נזיק רק שיהיה טוב לו כי לא אמר ואם טוב בעיניו אלא אם על המלך טוב, (אמנם הוסיפה מציאת החן בפעם הזאת מה שלא אמרה בראשונה ביען כוונתה להעביר את המועד ובזה. קצת זילזול לדחות הדבר מיום אל יום הוצרכה למציאת חן כדי שלא יקפיד.) וכי היתה כוונתה להעביר עליו רוח קנאה כדי שיהרגו המן והיא לכן אמר אל המשתה אשר אעשה להם מה שלא אמרה במשתה הראשון רק אשר עשיתי לו כי המלך הוא העיקרי בדבר והמן נטפל אליו ופה אמר אל המשתה אשר אעשה להם והשוותה עבד אל אדוניו, אמנם אומרה ומחר אעשה כדבר המלך טעם דחותה הדבר למחרתו אמרו במדרש מה ראתה לומר מחר אלא שכל זרעו של עמלק למודים ליפול למחר וכן הוא אומר (שמות י"ז ט') מחר אנכי נצב על ראש הגבעה ע"כ והרד"ק כתב בפסוק (שמואל א' ל' י"ז) ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם ז"ל ובדרש אמר טעם על העמלקים למחרתם המחרת שלהם שהם למודים ללקות ממחרת וצא הלחם בעמלק מחר ע"כ. והה"ר מאיר בן עראמה ז"ל כתב בענין זה דברים נכונים עד מאד ז"ל, מצינו לאבינו הזקן בבואו מבית לבן נצטער ע"י עשו זקנו זקנו של המן, וניצול ממנו בתפלה. ובפיוס דורון. ואחר כך בצאת ישראל ממצרים יצא עמלק בן בנו לקראת ישראל וניצולו על ידי תפלת משה ומלחמת יהושע, ואחר שנצטוה שאול ע"י שמואל על מלחמת עמלק ואז לא נצטרכו לתפלה כי מצותן זו היא תפלתן דשלוחי מצוה אינן נזוקין ועתה בימי מרדכי ואסתר באה להם הצרה הזאת גם על ידי המן האגגי בן בניהם. והתקינו עצמם לתפלה כאשר עשו אבותיהם כל זמן שפגע מנוול זה בהם. אבל נסתפקה אסתר אם צריך עתה דורון כמו תפלת יעקב או מלחמה כמו תפלת משה כי אותה של שאול אינה מכרעת כי לא יצא אז הצורר לקראתנו, ומצותן עומדת לעד, וע"כ הדעת נותן שאסתר היתה מסופקת בראוי לעשות, אם מלחמה לבקש מאת המלך להשיב מחשבת המן הרשע אשר זה אי אפשר בזולת הכניס איבה מפורסמת בינה לבין המן, וזה מסוכן אם אולי ישיב המלך את פניה ריקם או לרצות ולפייס את האויב להשיבו מחרון אפו ועל ידו תבא

ההצלה ההיא המקווה, וכמו שאמרו חכמים בגמרא (מגילה פ"ק) מה ראתה אסתר וכו' ועל כן שאלה מאה המלך יבואו שנית אל המשתה ההוא כי ראתה כי כל דבריהם משתה ושמחה וכמ"ש למעלה אחר שנתן הדת בשושן והמלך והמן ישבו לשתות והכוונה כי בהתחילה להשתדל הוא התפלה ואשר בטחה בו באמצעו' השתדלותה יגלה הדרך הטוב וכמו שיקרה לרופאים בעצת חכמיהם כאשר יסופקו בחולי מניחי' אותו זמן מה אל הטבע אם שירפאהו ואם שיגלה אותו כדברי הרופא. ובאותו הזמן הרופא יפעל דבר שוה התועלת לכל החוליים עד שהטבע יגלו לו הספק וזו היא הסבה עצמה בעיני שלא שאלה ביום ההוא גם אחר המשתה דבר מהנרצה אצלה אבל חזרה אל הראשונה כי לא ראתה במשתה ההיא סימן כלל ולא הודעה מאת האל ית', והיא ראתה להאריך הזמן כדרך הרופא כאמור בעשות' עוד הדבר המורגל אשר לא יזיק לשני החלוקות כנזכר, עד שנגלה אליה כמו שבא בלילה ההוא והבינה שע"י המלחמה יבא שלום ואח"כ הוצרכה לשלישית לתפלה ולדורון המשתה ולמלחמה ועל ידי שלשתן באה הגאולה עכ"ל, ודבר אעשה כדבר המלך כפי המפרשים וכן במדרש לקח טוב להגיד שאלתי ובקשתי. ורש"י ז"ל כתב ומחר אעשה כדבר המלך מה שבקש' ממני כל הימים לגלות לך את עמי ואת מולדתי, ובילקוט השמעוני כתוב וי"א שלא היתה שומעת לו ואותה שעה אמרה אני עושה קלווסים שלך ע"כ, וזה על פי הוראת מרדכי כמו שכתבנו בפסוק ולצוות עליה לבא אל המלך, ומה שיקשה לזה ממאמרם ז"ל בגמ' (שם) ויאהב המלך את אסתר קרי לה אשה וקרי לה בתולה, אמר רב חסדא בקש לטעום טעם בתולה טועם, טעם בעולה טועם, יתבאר מתוך מה שכתבנו בפסוק הנז' מדברי הה"ר אליעזר מגרמישא ז"ל, עמוד עליהם, ואפשר שהוקשה להם דבר ומחר אעשה כדבר המלך שאם להגיד שאגתה ובקשתה. אי להגיד עמה ומולדתה. מה עשייה יכול בזה והיל"ל ומחר אדבר או אגיד. ומאי כדבר המלך בכ"ף והיל"ל ומחר אדבר דבר המלך מה שאתה שאלת ממני שאומר שאלתי ובקשתי או עמי ומולדתי ולכן פירשו שלא היתה נשמעת לו עד עתה כלו' שתמיד היה מראה עצמה כאנוסה בדבר ואין צריך לומר שלא היתה תובעתו כלומר שלא היתה מבדלתו על הדבר וכמו שנתברר ונתלבן הדבר בפסוק ולצוות עליה לבא אל המלך, ועתה שכבר הורה לה היתר מרדכי היהודי אמרה שיעשה כדבר המלך והוא כמו ויהי כשמוע אדוניו את דברי אשתו שכתב רש"י ז"ל בשעת תשמיש אמרה לו כן וזהו שאמרה לו כדברים האלה עשה לי עבדך ענייני תשמיש כאלה עשה. והדבר מבואר:

פסוק ט

ויצא המן ביום ההוא שמח וטוב לב וכראות המן את מרדכי בשער המלך ולא קם ולא זע ממנו וימלא המן על מרדכי חמה:

ויצא המן ביום ההוא וגו'. כתוב בשערי בינה להה"ר אליעזר מגרמישא זללה"ה ויצא המן ביום ההוא שמח ולא יותר. יום ראשון של פסח היה שמח על הכבוד שנעשה לו. וטוב לב שאכל ושתה ע"כ. והדין עמו ראשונה שתיבת ביום ההוא מיעוט הוי, ועוד שכל הכתוב הוא מיותר וכי מימרא בעי שיצא שמח וטוב לב ולמה לא ולכן פי' כי כוונת הכתוב למעט שלא שמח עוד. ודקדק שהשמחה היה על הכבוד שנתכבד אז שהוא אוכל עם המלך והמלכה. וטוב לב על מציאות האכילה והשתיה וסימנך וטוב לב משתה תמיד, ואיננו רחוק מה שכתב הה"ר יוסף גאקין זלה"ה כי עד עתה היה לבו דואג מפני פחד המלכה אחר שמרדכי היה אומן שלה שמא היא תגלה הדבר למלך ועתה כי ראה שקדמה קריאה לשון חבה פעמים מזה היה טוב לב, רק הלכה כיתיה ולא מטעמיה כי הוא מהאומרים שלא ידע המלך מהעם הנדרש כמו שקדם ופחד שיחשוף סודו ותגלה דעתו כי גנב לבב המלך. ואנכי חזון הרבתי למעלה בהראות כי הדעת הזה הכחשת דברי רז"ל אשר מפיהם אנו חיים ונטייה מן האמת בעצם רק היה מפחד שמא אסתר תבקש על מרדכי ובני משפחתו אחר שהוא היה אומן וכדי בזיון וקצף כי כל עצמו לא היה רק על מרדכי ועם עמו לא היה לו דבר רק כי הגידו לו את עם מרדכי ומה בצע בהריגת העם אם ינצל הוא ולכן היה דואג מעת בואה אל החצר הפנימית ומה גם במה שהקדמנו שלא שאלה ממנו רשות והוא נוגע בכבודו כי כן יסד המלך שאיש ואשה לא יבא שמה כי אם ברשיון המן. וכי ראה שקראה אותו עם המלך פעמים ולא קראה למרדכי היה טוב לב וחשב כי נקעה נפשה ממרדכי ומעמו ומאלהיו, וכראות המן וגו' תרגם המתרג' בתוספתא וכד חזא המן ית מרדכי ויית טפליא דעסיקין בפתגמי אורית' בסנהדרין דעבדת להון אסתר בתרע מלכא, ומרדכי לא קם מן קדם אנדרטיה ולא רתת מיניה וכו'. ונראה שכוון למה שכתוב במדרש לקח טוב ולא קם ולא זע אעפ"י שכבר יצאו האגרות ומה שהיה היה לא סילק בטחונו מן הב"ה שידע שרצון יראיו יעשה ע"כ ולכן היה יושב ועוסק בתורה במקום שהכינה לו אסתר בשער המלך, וטפליא. אפשר שמתיבת את מרדכי קא דריש כנודע שתיבת את ריבוי בכל מקום והיל"ל וכראות המן למרדכי, ולכן דרש שהיו תלמידיו עמו ומה שקראם טפליא אפשר שבחר בקטני' כדי שיהיה הבל שחין בי חטא כדי שיתקיי' העולם עליהם כדאמרינן בגמרא (שבת פ' י"ו) ואחרי שכל בית ישראל כלם מלוכלכים בחטא הצלם והסעודה ראה שהבלם טמא ובחר בהבל טהור,

ולכן קבץ שם הקטנים, ועל מ"ש במדרש לקח טוב לא סילק בטחונו מהב"ה, אמר אני שגם בזה כיון לכפר בעד כל קהל ישראל ופשר דבר דאמרינן בפסיקתא (ישעיה כ"ח י"ג) ותשכח ה' עושך בצרת המן הכתוב מדבר, שנתייראו לשעה אחת ונתיאשו מן הגאולה, אמר ר' שמואל בר נחמני ראויים היו ישראל שלא ניגאל מצרת המן אלולי שהסכימו לדעת יעקב אביהם ששמע מפי הקב"ה הדבר יהנה אנכי עמך ונתייירא מן עשו וייירא יעקב מאד ויצר לו ע"כ, ואחרי שמרדכי ידע זה שהב"ה כעס על אשר הם נוחשים מן הגאולה הסכים לשים נפשו בכפו וללמוד תורה בשער המלך ולא בביתו להרבות בכבוד שמים ורשע יראה וכעס בראותו אותו לומד שם ולכן לא אמר וכראות המן את מרדכי יושב בשער המלך רק וכראות המן את מרדכי בשער המלך ואילו יושב לא קאמר ומה שאמר לחכמיו בכל עת אשר אני רואה וגו' יושב בשער המלך אני אפרש שם בס"ד, ובראותו אותו עוסק בתורה בפרהסיא בשער המלך וימלא המן על מרדכי חמה, ובמסר' וכראו' תרין (שמואל א' י"ז כ"ה) וכראות שאול את דוד וגו' וכראות המן את מרדכי וגו' ואומר אני פלס ומאזני משפט ביד ה' ועל שרעה עינו של שאול על דוד דכתיב וכראות שאול וגו' שמור' היא לו וכראות המן אל מרדכי וגו' עוד במסורת, ולאקם ב' (דברי' ל"ד י') ולא קם נביא עוד בישראל כמשה [ודין] כתוב בשערי בינה להה"ר אליעזר זלה"ה ולא קם נביא עוד כמשה לחדש מצית וכאן הנה נתחדש פורי' ומועדי' משה יהיו בטלים ופורים לא יבטל ע"כ. ואני אפרש ביטול זה בפסוק וזכרם לא יסוף מזרעם בס"ד עוד בשערי בינה, על מרדכי חמה ולמעלה אינו אומר רק וימלא המן חמה מלמד שאמר לו מרדכי ראה שטרי שנמכרת לי לעבד בטולמא דנהמא במלחמה ועבדא דמאן נכסי דמאן, לכך נאמר וכראות המן את מרדכי לרבות השטר. ודברים הללו דברי המתרגם הם אלא שדרש זה מתיבת את, כמו שדרשנו אנו הטף מתיבת את:

פסוק י

ויתאפק המן ויבוא אל ביתו וישלח ויבא את אהביו ואת זרש אשתו:

ויתאפק המן וגו'. כתב הראב"ע ויתאפק המן שלא גילה סודו לאדם עד בואו אל ביתו והוא מגזרת להתאפק וקרוב מטעם לסבול ובשערי בינה, ויתאפק המתין ועצר כעסו כדי לשאול עצה ע"כ, וזה יותר נכון מכל הנאמר בזה כתוב בספר פרפראות אל הה"ר יעקב בן הרא"ש (פרשת מקץ) ויתאפק ב' במסורת הכא, ויתאפק המן ויבא אל ביתו, מה הכא תחלתו צער וסופו שמחה כשהודיעם שהוא יוסף, אף התם תחלה צער וסופו שמחה וששון ליהודים ע"כ. ויבא את אוהביו ואת זרש אשתו, ברבתי דאחשורוש (פרשת ו') ובכלם לא היה יודע לתת עצה כזרש אשתו שהיו לו שס"ה בעלי עצה כמנין ימות החמה

ע"כ והדין נותן שתהיה עצתה חתימת הדבר אחרי שהיא גדולה מכלם בעצה ולכן הקדי' האוהבים אליה. גם כי כלם מחוץ וצריך לקרא אותם שילוח והיא בירכתי הבית עד שיש לתמוה מה ענין וישלח ויקרא וגו', ואת זרש אשתו שלזרש אין צורך שילוח ולא קריאה, ונראה לי כי תיבת ויבא אחות (משלי כ"ג י"ב) הביאה למוסר לבך כי לא לבו הלך עד שיצטרך להביאו אבל הכוונה לכוונו שלא תהיינה אזניו קשובות ולבו לא נכון לכוין לדבריהם ולכן הזהיר הביאה למוסר לבך שיהיה לבו נכון ומכוון לדבר ולהיות זה דבר עצה בדבר גדול צריך כיון רב ולכן ויבא כלו' זרזם בדבר שיהיו מכוונים בדבר גם כי הם אוהבים אותו ומבקשים טובתו אשר לכן קראם אוהבים לא חכמים גם כי הם חכמים, כי אי אפשר להיות בעל עצה אם לא יהיה חכם אף גם זאת מפני חומר הדבר הוצרך לזרזם וכן זרזה לזרש אשתו גם כי חכמה וגדולה מכלם בעצה צריך שתביא לעצה לבה, ודבר ולזרש מוסב לויבא לא לוישלח וכן דרך המקרא.

פסוק יא

ויספר להם המן את כבוד עשרו ורב בניו ואת כל אשר גדלו המלך ואת אשר נשאו על השרים ועבדי המלך:

ויספר להם המן. נודע כי סיפור זה איננו אלא הכנסת דברים כי מי מאוהביו איננו יודע בדברים ומה גם זרש אשתו, והנה הדבר הזה איננו רק הצעת דבר למה שירצהו אחר זה ולכן כתב ויספר ולא ויגד כי היא הצגת דברים נודעים כבר כדברי קצת, האמנה יען מצינו לשון סיפור על דברים בלתי נודעים מקדם כענין (בראשית מ' ח') הלא לאלהים פתרונים ספרו נא לי. ויספר שר המשקים, והנה איש מספר לרעהו חלום, את מספר החלום ואת שברו. אומר אני כי גם סיפור נופל על דברים בלתי נודעים ויודיעם המספר והנה ספר להם את כבוד עשרו ולא אמר את רב עשרו רק כבוד והוא מה שכתבנו בפסוק ועשרת אלפים ככר כסף אשקול וגומר בשם רבתי דאחשורוש (פרשת ו') שלקח אוצרות מלכי יהודה וזהו כבוד עשרו שהיה לו זה העושר כבוד גדול וזה לא סופר להם מקודם, ושוב מצאתי אל הה"ר יוסף גאקו"ן ז"ל שנתעורר על זה וז"ל, מן הראוי שיאמר רב עושרו, אמנם הכוונה כי עושרו בא לו בדרך כבוד ממסים וארנוניות ממדינות אשר נתן לו המלך. ולרז"ל כי מצא אחד מהאוצרות אשר אצר יוסף מכל הכסף אשר הביא ביתה פרעה עכ"ל. ומ"ש שהיה ממדינות אשר נתן לו המלך דברים נכוחים הם, אך מ"ש ממאמר רז"ל שמצא אחד מהאוצרות אשר אצר יוסף לא ראיתיו עד הנה, אדרבה מצינו בגמרא (פסחים פ"ץ) שהיו האוצרות ג' ומה נעשה מהם וליד מי באו דור אחר דור והמן לא נזכר כי נשכח זכרו, ורב בניו, איתא בגמ' (מגלה פ"ק) רב חסדא אמר שלשים היו,

עשרה מתו, ועשרה נתלו, ועשרה שמחזירים על הפתחים, רבנין אמרי אותם שמחזירים על הפתחים שבעים היו שנאמר (שמואל א' ב' ה,) שבעים בלחם נשכרו אל תיקרי שבעים אלא שבעים, ורמי בר חנא אמר כלם מאתים ושמנה היו שנאמר ורב בניו, ורב בניו בגימ' הכי הוו. ורוב בניו מאתן וארביסר הוי אמר רב נחמן בר יצחק ורב כתיב ע"כ, ויש לטעום טעם מן בהיות תיבת ורב חסרה והיא צריכה להיות מלאה לצורך גימ' של מאתי' ושמונ' ותשאר וא"ו של ורב וא"ו העטף כוא"ו ואשר גדלו המלך ואשר נשאו, אלא שרע בעיני רוח הקדש לכתוב גדולת הרשע בעצם רק לחסר ממנו מה שיורה שאחרית' לחוסר ואם לא היה וא"ו אחרת לא היה נראה זה בעצם ודברי רבנן צריכים ביאור שבעי' בלחם נשכרו אל תיקרי וגו', ומי הכניסו בדוחק זה ומרן רש"י ז"ל כתב וז"ל שבעים בלח' נשכרו יונתן תרגמו על בניו של המן ויש לדקדק בדבריו ומי סני דאמרוהו רבנן דהביא ראיה מיונתן ואי הוה אמר וכן תרגם יונתן החרשתי, והכוונ' כדברי רבנן דהוקשה להם אומרו שבעים ולא אמר ממה הם שבעים אם מימים כד"א ושבע ימים אם מבנים כד"א ישבעו בנים אם ממרורים כד"א כי השביעני ממרורים אם מלחם כד"א אשביע לחם. ולכן אמר אל תיקרי שבעים אלא שבעים. והקשה לרש"י ז"ל וכי מה ענין שבעים איש בלחם נשכרו ורעבי' חדלו עד עקרה ילדה שבעה כי אין זה מתייחס עם הנאמר ולכן כתב רש"י יונתן תרגמו על בניו של המן כלומר אעפ"י שרבנן לא דרשו רק תיבתי שבעי' הנה יונתן תרגם הכתוב על בניו של המן וכך הוא תרגומו על בניו דהמן אתנביאת ואמר' דהיו שבעין בלחמא וגען בעותר' וסגיאין בממונא אתמסכנו ותבו לאתגרא בלחם ומזין פימהון, מרדכי ואסתר דהוו חש בין מסכינין עתרו ואתנשיאו ית מסכינותהון תבו למהוי בני חורין, כך ירושלים דהות כאיתתא עקרה עתידה דתתמלי מעם גלוותהא, דמליא סגי עממייא יסופון משיריתהא תצדי ותחרוב, הנה תרגם פסוק זה על דרך הא דאמרינן בגמרא (ב"מ פ"ה) קרי ביה את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית, בנשך ובמרבית לא תתן אכלך. וכן שבעים בלחם שהיו שבעים בלחם עתה בלחם נשכרו ויען כתיב (ירמיה מ"ד י"ו) ונשבע לחם ונהיה טובים כי בשבוע לחם היינו בשלוה וטובה וכן תרגם שם יונתן לכן תרגם פה דהוו שבעין בלחמא וגען בעותרא וסגיאן בממונא והפליג ברעה כי כשאמר בלחם נשכרו אמר תבו לאתגרא בלחם ומזון פומהון לא לחם לשובע עד שילוה אליו שלוה והשקט רק לחם להשיב נפש ורעבים חדלו מרדכי ואסתר וכו' מדלא קאמר שבעו שהוא מקביל ורעבים וקאמר חדלו תרגם עתרו ואיתנשיאו ית מסכינותהון כי פסקו מהיותם עוד רעבים ועניי' וכענין (בראשי' י"ח י"א) חדל להיות לשרה שתרגומו פסק, באופן שהפסו' כלו מדבר בבני המן לא בלבד שבעי' בלחם. ואתו רבנן ואמרי

דשבעים לשון מניין הוי כי אותם השבעים הנודעי' לבני המן על פת לחם נשכרו. ונתבאר הענין, וענין אשר גדלו המלך וגו' הוא מה שכתבנו שם בפסוק גדל המלך אחשורוש כי גם שהיה לו עושר רב הנרמז בכבוד עושרו וכמו שכתבנו עוד גדלו המלך בממון רב כיד המלך וסימן לדבר ויהי האיש ההוא גדול מכל בני קדם. ואשר נשאו הוא ענין הרוממות והממשלה להנהיג המדינות והממלכות וכלם סרים אל משמעתו, וכמו שיבא בצרה נפשו בהתחננו אל מרדכי כאשר נתלה וכמו שיבא שם בס"ד מדברי המתרגם, ואומרו על כל השרים ועבדי המלך הוא האמור וישם את כסאו וגו' עיין עליו.

פסוק יב

ויאמר המן אף לא הביאה אסתר המלכה עם המלך אל המשתה אשר עשתה כי אם אותי וגם למחר אני קרוא לה עם המלך:

ויאמר המן אף לא הביאה אסתר וגו'. בר"י (פרשה י"ד) ארבעה הם שפתחו באף ואבדו באף ואלו הן. נחש' ושר האופים, ועדת קרח, המן. נחש (בראשית ג' א') ויאמר אל האשה אף כי אמר אלהים. שר האופים, (שם י"ח י"ו) אף אני בחלומי. עדת קרח (במדבר י"ו י"ד) אף לא אל ארץ. המן אף לא הביאה ע"כ. ויש לדקדק מניינא למה לי, וי"ל מפני שמנינו באליהו שאמר כמו כן (איוב ל"ז א') אף לזאת יחרד לבי ומי לנו גדול ממנו יתברך וכתוב בו (ויקרא י"ו כ"ו) אף אני אעשה זאת לכם, אלא שביאור הדברים כי ד' הם שהתריסו כנגדו יתברך וכנגד ישראל ופתחו באף לשון התרסה וכעס לא שיהיה אף כמו גם אלא כמו אף וחמה וכן סיים למילתיה ואבדו באף והוא מבואר, והנה הנחש נודע מפרקי ר' אליעזר (פ' י"ג) שהתריס כנגדו יתברך ואמר לחוה אין צווי זה אלא עין רעה שבשעה שאתם אוכלים ממנו תהיו כאלהים מה הוא עושה עולמות ומחריב עולמות כך אתם יכולים וכו'. באופן שלשון אף הוא כאילו אמר אף וחמה שאמר אלהים שלא תאכלו מעץ הדעת. ושר המשקי' [האופי'] כך אמר אף אני בחלומי שהכתוב מעיד עליה' ויבא אליהם יוסף בבקר וירא אותם והנם זועפים ולכן אמר אף אני בחלומי יש לי אף וחמה על חלומי ובב"ר (פ' ו') כתוב בשר המשקים אמר לו אתה בשרתני בשורה טובה אף אני אבשרך בשורה טובה. ובשר האופים אמר אתה בשרתני בשורה רעה אף אני מבשרך בשורה רעה. הגם כי הם מדברים ואינם יודעים מה, הא מהא למדת שאף אני לשון התרזה הוא, וכן בעדת קרח הדבר ברור שדבריהם הם היתר זה גדולה כי אחרי שנתרעמו (במדבר י"ו י"ג) המעט כי העליתנו וגו' להמיתנו במדבר וגו' ואמרינן במדבר רבה (פרשת י"ח) על מה את מתרבב עלינו, טובה עשית לנו, הוצאתנו ממצרים שהוא כגן ה' ובארץ כנען לא הכנסתנו אלא הרי אנו במדבר והנגף משתלח בנו בכל יום וכו', א"כ אחר שהתרעומת

הוא להמיתנו במדבר שהנגף משתלח בהם בכל יום למה עוד אף לא אל ארץ וגו' והוא מן הקשה אל הקל אלא שביאורו האף והחמה שלנו הוא שלא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאותנו שאם היית מביא אותנו אל ארץ זבת חלב ודבש ונותן לנו נחלת שדה וכרם גם כי היה הנגף משתלח בנו כמו כן היינו מתנחמים כי כבר ראינו בטובה אבל הכעס והאף והחמה הוא שלא ראינו יום טובה, וכן בהמן הרע הזה כי גדולתו סבת כעסו כי אם לא היתה אסתר מזמנת אותו עם המלך היה מעלה בדעתו שהיא שונאת אותו בגלל מרדכי כי הוא אומן שלה ולא היה לבבו פונה אם היה מרדכי קם וזע ממנו אחרי שכבר הוא לקוח למות בכלל היהודים אבל האף והחמה הגדולה היא שלא הביאה אסתר המלכה וגו' כי אם אותי וגו' ואם היה מביאה כמו כן אליו או אל שר אחר החרשתי כי עדיין איני כ"כ גדול ואינו זר שזה יבזה אותי אבל אחר אשר הגעתי אל רום המעלה עד שגם למחר אני קרוא לה וגו', הדבר קשה עד מאד וכמה הפליג בדבר הזה החסיד הה"ר אליעזר מגרמישה זלה"ה בשערי בינה שכתב אני קרוא לה עם המלך אם רציתי היתה נשמעת אלי. והדבר נראה זר ע"כ, ואני אומר גברא רבה אמר מילתא לא תחיכו לה ודרש זה משינוי המקרא כי אחרי שהתחלת פיהו לא הביאה אסתר המלכה וגו' אשר למה היה אחרית פיהו אני קרוא לה, והיל"ל אני מובא לה או אף לא קראה אסתר וגו' וגם למחר אני קרוא לה. לכן תרגמו כינוי אל המשגל כאשר נאמר על אשת כסילות (משלי ט' י"ד) וישבה לפתח ביתה לקרא לעוברי דרך, וסמיך ליה מים גנובים ימתקו. ואיננו רחוק שיהיה זה לשון נגזר מלשון (סוטה פ"ק) איהו בקרי ואתתיה בבוציני דהוי כינוי אל המשגל כנודע ומרוב גאונו עלה על לבו בודאי הספק שהיה לו למלך כי המלך קנא לה כמדובר והוא הסכים בדעתו כי כן הדבר עד שאין מונע רק רצונו אם הוא ירצה אין מניעה ממנה, ובמדרש לקח טוב, אף לא הביא' כל שפתחו באף לא הצליחו, הנחש שאמר אף כי אמר אלהים נתקלל ונתמעטו מזונותיו, שר האופים אמר אף אני בחלומי נתלה, קרח אמר אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאותנו נשרף ונבלע. המן אמר אף לא הביאה נאבד הוא וזרעו ע"כ, הנה במדרש הזה יראה כי כל א' היה לו פורענות משונה זה מזה ולכן גם כי שר האופים והמן שניהם נתלו על העץ, חלקם, ובקש לכל א' מה שלא היה באחרים כי נחש נתקלל כאדם וחוה והאדמ' ונתיחד הוא במיעוט המזונות ולא נתלה ולא נשרף ולא נבלע ולא נזכר זרעו לאיבוד, וכן שר האופים נתיחד במה שנתלה ולא בדברים האחרים. וכן דבר קרח והמן. יושג במעט עיון, וביאור הכתוב אל הדרך המפורסם הנה ספר מעלותיו בעושר וכבוד ובנים וגדולה והתנשאו' אשר לפיהן היה ראוי שיכנע מרדכי אליו אשר אין לו אחת מהנה ויוסף עוד דבר וזהו ויאמר המן כאילו

אמר ובחפשי סבת גאה וגאון של מרדכי ובלתי הכנעו אלי לא מצאתי לו סבה רק היותו אומן המלכה ואם בזה שם כסלו כסל לו שאם הוא מתפאר בה היא איננה מתפארת בו כי לא הביאתו ולא קראתו אל הלחם גם תמול גם היום וזהו אף לא הביאה אסתר המלכה אם בזה הוא בוטח למה לא הביאתו אתמול ואם באולי זה היה מקרה הנה גם למחר אני קרוא לה עם המלך ובקוראה אלי ולא לו יראה שהיא אוהבת אותי ותשכח אותו. ובשערי בינ' כתוב כי אם אותי מלא ו' כנגד ו' דברים, המלכה, עם המלך, אל המשת', כי אם אותי, אני קרוא, עם המלך ע"כ. ולי נראה פירושו אם היה הקורא המלך כמו שכבר היה והמלך והמן ישבו לשתו' מעל' היא לי כ"ש אסתר המלכ' מה שאינו מדרך העול' ואם אחרי שבת המלך ישלחו אחרי שיראה כטפל וכדבר מקרה כבוד היה לי, כ"ש עם המלך שבעת שזימנה אותו זימנה לי' ואם היתה הקריא' שאשב שם בעוד המלך מדבר עמה כבוד גדול הוא לי שאדבר עם המלך והמלכה כ"ש אל המשת' שכן לא יעשה אלא ברעים אהובים, ואם היתה מזמנת א' משרי המלך עמי כבוד גדול הוא לי. כ"ש כי אם אותי מורה תכלית האהב'. ואם היה פעם אחת כבוד גדול היה לי ועל השנות הדבר וגם למחר אני קרוא לה, כבוד וכבוד. ואם היה ביום מחר אחד מעבדי המלך בקריאה כבוד היה לי אחרי שביום הראשון הייתי לבדי, כ"ש שגם למחרת אני לבדי עם המלך כי על כן אמרה אשר אעשה להם למלך ולהמן שניהם יחד ורוח לא יעבור ביניהם:

פסוק יג

וכל זה איננו שוה לי בכל עת אשר אני ראה את מרדכי היהודי יושב בשער המלך:

וכל זה איננו שוה לי. איתא בגמרא. א"ר אליעזר א"ר חנינא מאי דכתיב וכל זה איננו שוה לי. מלמד שכל גנזיו של אותו רשע היו חקוקים על לבו וכשרואה את מרדכי יושב בשער המלך אומר וכל זה איננו שוה כי, וכי משום דרואה מרדכי יושב בשער המלך אומר וכל זה איננו שוה לי. אין. כדאמר רב חסדא זה בא בפרוסבולי וזה בא בפרוסבוטי, בולי אלו עשירים שנאמר ושברתי גאון עוזכם ותאני רב יוסף אלו בולי שביהודה. בוטי אלו עניים וכן הוא אומר והעבט תעביטנו. אמר רב פפא וקארו ליה עבדא דאזדבן בטולמי דנהמא ע"כ, פרש"י זה בא בפרוסבולי מרדכי בא אליו בטענת עושר והמן בא בטענת עוני שמכר המן את עצמו למרדכי קודם לכן ימים בככר לחם, בולי לשון עושר כדאמרינן במסכ' גטין בטולמי דנהמא בככר לחם שעורים תרגם יונתן טולמי דלחם ע"כ, וכתוב בשערי בינה. וכ"ל ז"ה איננ"ו שו"ה ל"י גימ' כ"ל גנזי"ו חקוקי"ם ל"ו ע"ל לב"ו, וגימ' הנ"ה העב"ד הנמכ"ר בלח"ם. ועוד שם. וכל זה איננו שוה לי זה מעלות כבוד עושרו, ורב בניו גדלו נשאו. על השרים ועבדי המלך, אף לא הביאה אסתר עם המלך ע"כ. ואני

אומר טעות סופר יש כאן וחסרון נראה שדלג מתיבת עם המלך ראשון אל עם המלך שני ואינם כי אם ח' ויש ד' אחרים על המשת', כי אם אותי. אני קרוא. עם המלך. ובזה הם י"ב. ונתבארו למעלה בפסוק שלפני זה. ובמדרש אחר מצאתי כתוב וכל זה איננו שוה לי אינו ערב לי מה שאני אוכל ושותה למודים הם הרשעי' שאוכלי' ולא שבעים וצדיקים אוכלים מעט ונפשם שבעה דכתיב צדיק אוכל לשובע נפשו ע"כ, הסבו תיבת וכל זה על הדבר האחרון שדבר וגם למחר אני קרוא לה עם המלך, ואמר שאיננו ערב לו המאכל שיאכל בעת ראותו את מרדכי וגו' ודבר זה האמור בגמרא (מגילה פ"ק) בקוצר וקארו ליה עבדא דאזדבן בטולמי דנהמא, הנה הוא כתוב בתוספתא דתרגים בפסוק וכל עבדי המלך וגו' וז"ל וכל עבדי מלכא די בתרע בית מלכא גחנין לאנדרטא די הקים בהדיה המן וסגדין ליה, ארום כן פקיד עלוי מלכא ומרדכי לא הוה גחין לאנדרטא ולא הוה סגיד להמן על די הוה ליה עבד פלח ואזדבן ליה בטולמא דלחם:

וגופא דעובדא הכי הוה, בשתא דתרתין למלכא אחשורוש מרד עלוי קרתא דשמא הינדיקא. וכנש אוכלוסין סגיאין למכבשה יתה, ושדר יתהון בבהילו עלה, ומני עלוי פלגותהון ית מרדכי ויהב להון זוודין ומני להמן על פלגותהון ויהב להון זוודין וכל צורכיהון בשוה למיסת תלת שנין, אזלו ואעיקו על קרתא דהינדיקא. מרדכי וחילוותיה ממדינחא, והמן וחילוותיה ממערבא, אזל המן ואפיק לממוניה וכל זוודין דיהב ליה לפרנסא בשתא חדא, ומרדכי הוה מצמצם לממוניה ופרנס דמן זוודין דיהב ליה למלכא לפרנס פלגות אוכלוסין אמר המן חבול לי השתא דאילו אנן מתעכבין בקרבא לא יהא לן למיכלי, אזל גבי מרדכי ואמר ליה כלהו זוודין דיהיב לי מלכא לפרנסא אוכלוסין דאנא מתמני עליהון לרישא נפקו ואזלו מן ידי השתא לית לן מה למיכל ונימות בכפנא, אמר ליה מרדכי לא בשוה לפלגות יהב לן מלכא ית כל דיהב לן, השתא אית בידי תרין חולקין מכל מה דיהב מלכא, ואנת בזבזת חולקך. אמר ליה המן אי ניחא קמך אוזיף לי ואנא אפרע לך על חד תרין, א"ל מרדכי משום תרין לא אוזיף לך, חדא דאין אנא יהיב לך מזוני דאוכלוסי אינון ממה יתזון, ותוב לית אנא מוזיף ברבית לך דאנא מן יעקב ואת מן עשו. ועשו ויעקב אחי היו ורחמנא אמר לבר עממין תרבי ולאחוך לא תרבי. ולא הוה אלא לאשתמוטי מן ידוי דהמן. כיון דמטא זמן דסעודתא אתו אוכלוסוי דהמן, אמרו ליה הב לן וניכול ולא הוה ליה מה למיתן. בעו למיקטליה הדר גבי מרדכי ואמר ליה אוזיף לי ואפרע לך חד עשרה, אמר ליה לית אנא מוזיף כלל ברביתא. אי את בעי למיזבן לי גרמך אנא מפרנס אוכלוסי ואוכלוסיך א"ל המן לחיי בעו ניירא למיכתב עלוהי שטר זבינתא ולא אשכחו אזל מרדכי וכתב זבינתא בטרקליטי על ארכובתיה והכין כתיב ומפרש.

אנא המן בר המדתא דמזרעית אגג שדר יתי מלכא אחשורוש בקרבא על קרתא דהינדקא ומני יתי מלכא על שית רבוון אוכלוסין ויהב לי מלכא זיודין לפרנסתהון, וכן עבד למרדכי בר שמעי דמן שבטא דבנימין, ואנא בזבזית נכסוי דמלכא דנפקו מתחות ידי ולא הוה בידי ממון לפרנס' אוכלוסי מלכא אזלית למיזף מן מרדכי ברביתא ואמר דאסור למוזפי ברביתא מטול דעשו ויעקב אחי הוו ולא יכולית למיפק מן תחות ידוי עד דאזדבנית ליה לעבדא. ואי מעכבנא מלהוי ליה לעבדא או דילמא אי לית אנא מודה דאנא עבדיה או דילמא מסרב אנא למיפלח ליה יומא חד בשבתא כל ימי חיי ובני ובני בני עד סוף כל יומיא. או דילמא אין אנא נטיר דבבו על עיסק דאזדבנית ליה היכמא דנטר עשו ליעקב על עיסק בכירותא דזבן ליה יתנסח אע מן ביתי וזקיף יתמחי עלוהי וקבלית אנא המן בר המדתא דמזרעית אגג למיהוי עבד פלח למרדכי יהודאה ככל מה דכתיב באיגרתא הדא ברעותי ובצביון נפשי ע"כ וענין המכר כתוב כמו כן בספר ילקוט השמעוני. ועוד כתב המתרגם בתוספתא של פסוק זה ת"ל וכד חזא המן ית מרדכי וית טפליא דעסיקין בפיתגמי אוריתא בסנהדרין דעבדת להון אסתר בתרע מלכא. ומרדכי לא קם מן קדם אנדרטיה ולא רתת מיניה. אילהין פשט ית רגל ימיניה ואחזי ליה שטר זבינתא דאזדבן ליה בטולמא דלחם דמיכתבא באיטרקליליה כל קבל ארכובתיה מיד תקיף רוגזיה ואיתמלי המן עלוי דמרדכי ריתחא ע"כ, הגיד לנו שתי סבות לכעס זה. א' ראותו אותו ואת תלמידיו יושבים ועוסקים בתורה והוא היודע בעצת בלעם כמובא בב"ר (פרש' פ"ה) נתכנסו כל אומות העולם אצל בלעם, אמרו לו תאמר שאנו יכולים ליזדווג לאומה זו. אמר לכו וחזרו על בתי כנסיות ובתי מדרשות שלהם ואם מצאתם שם תינוקות מצפצפין בקולם אין אתם יכולים להזדווג להם וכו' ולכן רשע יראה וכעס בהיות נערי בני ישראל אצל מרדכי כי הם הבל שאין בו חטא וכמו שקדם בפסוק ויצא המן מילתא בטעמיה. עמוד עליו, ועוד שהוא רואה אותו במעלה שם בהיותו מהיהודי' הלקוחי' למות כי על כן קראו הנה היהודי, ובפסוק איש יהודי קדם אלינו בפסוק זה פירוש נפלא, וכן קדם אלינו דבור בתחלת הביאור בשם הנרמז הנה בהיפוך אותיות דורשם בשם.

פסוק יד

ותאמר לו זרש אשתו וכל אהביו יעשו עץ גבה חמשים אמה ובבקר אמר למלך ויתלו את מרדכי עליו ובא עם המלך אל המשתה שמח וייטב הדבר לפני המן ויעש העץ:

ותאמר לו זרש אשתו, איתא בילקוט דאחשורוש (סימן תתרנ"ו) ותאמר לו זרש אשתו וכל אוהביו א"ר אליעזר אמר ריב"ל שס"ה בעלי עצה היו לו לאותו רשע ולא היו יודעים

עצה כזרש אשתו ע"כ. ויראה שדקדקו זה משינוי המקרא כי בתחלה אמר וישלח ויבא את אוהביו ואת זרש אשתו הקדים האוהבים לזרש, ואח"כ אמר ותאמר לו זרש אשתו וכל אוהביו הקדים זרש לאוהביו ועל כן אמרו כי להיותה חכמה בדבר העצה לכן כאשר הגיע דבר העצה הקדימה כי אין כמוה בדבר ההו' וכבר דברני במקומו עוד עי' עליו. עוד אית' במדר' בילקוט (שם) היה המן חוזר ומבקש קורה של חמשי' אמה ולא מצאה אלא קורה שהיתה בתוך ביתו לפי שהיה פרשנדתא הגמון בקרדוניא ונטל נסר א' מתיבתו של נח שהיה ארכו של נסר חמשים אמה שעשה הב"ה זכרון בעולם שידעו דורות העולם שבא מבול לעולם שכן כתיב (תהלים קי"א ד') זכר עשה לנפלאותיו. וכן כשנהפך סדום הניח זכר לעולם (בראשית י"ט כ"ו) ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח ועד עכשיו היא עומדת שיהו הדורות מתנים בשבחו של בורא עולם, ועוד דריוש עמד וקלל להמן ונגע בו קלונו שכן כתיב (עזרא ו' י"א) ואינש די יהשנא פותגמא דנא יתנסח אע מן ביתיה. לכך נאמר ובבקר אמור למלך ויתלו את מרדכי ואח"כ אתה נכנס עם המלך לסעודה ואוכל ושותה ורואה שונאך צלוב כנגדך ולבך שמח ע"כ. מזה למדנו צידוק דינו ית' כי ממקום ריוח והצלה מתיבת נח היתה מפלת הרשע וכמו שהיתה הצלת העולם על ידה כן היתה הצלת עם זו על ידה כי נתקיי' בו (ישעיה מ"ח ח') ופושע מבטן קורא לך ונדרש בשערי בינה קורה לך קונה של נ' אמה כמנין לך, ועוד שם, הדב"ר לפנ"י המ"ן ויע"ש. סופי תיבות שניר על שם שהביאו העץ משניר מהררי אררט ע"כ, והמתרגם תרגם הרי אררט טורי קרדו, זהו שאמרו במדרש שהיה פרשנדתא הגמון בקרדוניא, ועוד שם. עץ חמשים שיהיה תלייתו נכרת למרחוק חמשים אמה על שבניו היו שרי חמשי' דכתיב הרגו ת"ק איש ואת עשרת בני המן הרי על ת"ק היו ממונים הרי לכל אחד חמשים, והוא איננו חושש עליך, לכך יעשו עץ של חמשים עד כאן. ובמדרש שהביא הה"ר נחום בר יעקב ז"ל כתוב מה עשה הלך וקצץ ארז מגנת ביתן גבוה חמשים אמה ורחבו ט"ו אמה וזרת והוציאו על כתפיו וחשב בלבו שבזמן קריאת שמע של שחרית יתלה מרדכי עליו ע"כ, ומה שאמר שקצצו מגנת הביתן, ידובר בו בפסוק והמלך שב מגנת הביתן בס"ד, ומ"ש ממדת רחבו יתבאר בפסוק ואת עשרת בני המן תלו בס"ד, ומ"ש וחשב בלבו שבזמן ק"ש של שחרית וכו' ממה שבא בבקר השכם דרש זה כי מה לו שיהיה בבקר או בחצי היום וראינו זריזותו לבא בשפרפרא בנגהא, וכן כתיב ובבקר אמור למלך כלומר שיהיה בבקר. ואני אומר טעמו של דבר משום ובא אל המשתה שמח כי אחרי שעיניו יראו מפלת שונאו יבא אל המשתה שמח ויערב לו מאכלו מה שלא היה כן במשתה הראשון כי על כן אמר וכל זה איננו שוה לי, וכמו שקדם בשם המדרש. וטעם אמור

למלך ויתלו את מרדכי הטיב לראות הה"ר יוסף גאקו"ן ז"ל שכתב ז"ל. מן הראוי שנאמין כי כאשר צוה המלך לכרוע ולהשתחוות להמן, שם נאמר וכל אשר יעבור על מצות המלך יתלה על העץ כי הם משפטי המלך אחשורוש כנודע מענין בגתן ותרש והמן. ולכן יעצוהו שיעשה עץ גבוה ויהיה בתוך העיר כי זה חידוש נפלא בקומתה ובהיותה בתוך העיר. ובבקר אמור למלך איך מרדכי עבר מצותו ויתלו אותו עכ"ל, והוא יותר טוב ממה שהאריך זולתו שיאמר למלך כמן הצד כדי שלא תגלה רעתו, וזה הוא על מה שיסד שגנב לב המלך וכבר הרסנו יסוד זה במקומו, אך מ"ש הה"ר יוסף שיעשה עץ גבוה ויהיה בתוך העיר כי זה חידוש נפלא ובהיותו בתוך העיר, תמהתי איך שכח דברי ממוכן גם הנה העץ וגו' עומד בבית המן. אם לא שירצה כי דרכן של בני אדם להניח המומתין הנתלים חוץ לעיר שלא לעפש את האויר וזה היה בתוך העיר בבית המן ויהיה החידוש נפלא יותר בהיותו בתוך העיר גם שיהיה באיזה מקום שיהיה, ובהיותו בבית המן הנה הוא נפלא ונפלא. וטעם בחירתם במיתה זו ממיתה אחרת, יראה לי כי מלוה ישנה הוא זו וביען בגתנא ותרש אוהביו ורעיו של המן נתלו בסבת מרדכי על כן ראוי שיתלה גם הוא. והנה יוסף הכהן ן' גוריון כתב בפ"ד (מספריו) ז"ל ובימים ההם כשבת מרדכי בשער המלך לחשו שני סריסים מסריסי המלך אחשורוש ויתיעצו יחד להרים יד במלך ולהתיז את ראשו בשכבו על מטתו למען יאותו הם למלכי יון כי אז התעוררו מלכי יון לעמוד על מלכות פרס, והסריסים ההם היו מקרובי המן ומאוהביו הנאמנים ומיועציו השלמים אתו, ומרדכי שמע לחישת הסריסים ויבן את רמזיהם ועצותיהם ויגד הדבר לאסתר המלכה בת דודו ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי ויבוקש הדבר וימצא ויתלו שניהם על עץ והמן עשה כל יכלתו להצילם ולא יכול ע"כ, ומעתה נכרים הדברים כי היה הדבר הזה תליית שני האנשים בלבו כאש בוערת אחר שלא הועיל השתדלותו להצילם כאשר שמעת ולהתנקם ממרדכי צריך למדוד לו כמדתו ושימות המיתה ההיא שמתו הם. האמנה רז"ל במדרש אמרו שהיתה זאת עצה עמוקה אחרי שהם יודעים כי למודים הם הצדיקים להנצל מכל דבר רע, ובענין העץ לא נמצא שנעשה להם נס אמרו שם מה ראה לומר לצולבו אלא אמר הרי השערתי שמכל דבר הב"ה יכול להצילם, הציל אברהם מן האש, הציל יצחק מן העקדה, יעקב מן המלאך, משה מחרב פרעה, ישראל מן הים, וכן מכל דבר ומן הצלוב אינו יכול להציל ע"כ, ובתרגום רבתי מאריך עוד בדברים הללו, ויעש העץ, כתוב בשערי בינה ויעש העץ הוא בעצמו והדין עמו כי העצה היתה יעשו והכוונה על האומנים שיעשוה ובשעת מעשה שנאה קלקלה השורה ועשאה הוא בעצמו, אך בתוספתא דפסוק זה בתרגו' כתוב כלשון הזה, לא שכח המן ?מלוי ולא שכב

בר המדתא עד דאזיל ואייתי ית נגרייא וית קינאי, נגרייא דעבדין צליבא, וקינאי דמתקנין סכיכא דפרזל, ובנוי דייצין וחדיין, וזרש איתתיה מנגנא בכנרין עם המן רשיעא. ואמר אגרא לנגרי אנא יהיב ולקינאי אנא מתקן שירותא על צליבא הדין ע"כ, ואפשר שעל הזריזות הרב אמר שעשאה הוא או שגם הוא סייע בדבר או הוא עקר המעשה, ובילקוט (סימן תתרנ"ו) בשע' שהכינו מדדו ונפל עליו, השיבו גבריאל ואמר נאה העץ לעצמך מתוקן הוא לך משמת ימי בראשית ע"כ, וביאורו נאה הוא לך גם כי לא היה מתוקן מקוד' כ"ש כי מתוקן הוא לך משמת ימי בראשית וכהא דאמרינן בגמרא (חולין פר' י"ב) המן מן התורה דכתיב המן העץ:

פרק ו

פסוק א

בלילה ההוא נדדה שנת המלך ויאמר להביא את ספר הזכרונות דברי הימים ויהיו נקראים לפני המלך:

בלילה ההוא נדדה וגו'. איתא בגמרא (מגילה פ"ק) א"ר תנחום נדדה שנת מלכו ש"ע ורבנין אמרי נדדו עליוני' ותחתוני'. אמר רבה נדדה שנת המלך אחשורוש ממש נפלה ליה מילתא בדעתיה, אמר מאי דקמן דזמינתיה אסתר להמן בהדאי דילמא עצה קא שקלי עליה דההוא גברא למיקטליה. הדר אמר אי הכי הוה לא הוה איניש דרחים לי ומודע לי. או דילמא איכא איניש דעביד בי טבותא ולא פרעתי', מיד ויאמר להביא את ספר הזכרונות ע"כ, פרש"י שנת מלכו של עולם דוגמתו ויקץ כישן אדני לנקום נקמתו. נדדו עליונים שהיו מלאכים מבהילים אותו כל אותו הלילה ואומרי' כפוי טובה שלם טובה למי שעשאה לשון מורי וי"מ נדדו עליונים לבקש רחמי' על הדבר מאי דקמן דזמינתיה, מה זאת הבאה לפני עכשיו דבר חדש הוא זה ע"כ, ומימר' זו מתבארת היטב מתוך דברי המדרש בילקוט (סימן תתרנ"ו) כי על מ"ש ר' תנחום נדדה שנת מלכו של עולם, איתא התם ובשתי שעות מהלילה נשמעה בכייתן למרו' ותפלתם של אבות. אמר הב"ה למלאכי השרת בכיית קטנים אני שומע כגדיים וטלאים וכקטני בני אדם. אמר משה לפני הב"ה לא גדיים וטלאים אלא קטני עמך ישראל שיושבים בתענית היום ג' ימים וג' לילות ואסורים בחבלים ובשלשלאות ולמחר נשחטים כגדיים וטלאים ולב אויב שמח ומחרף ומנאץ ומניחים את תורתך מיד נתגלגלו רחמיו של הב"ה עליהם וכו', וביאור הדברים שאלתו ית' כי הוא שומע קול כבהמות וכבני אדם ומזה יראה שמצד אין להם זכות והם כבהמות, ומצד יראה שיש להם זכות והם כבני אדם, והדין נותן כי

יש שם מימיני' ומשמאילי', ומלאכי השרת הליצו כי הם קטני עמו ואחרי שאין הב"ה דן את האד' אלא כפי מעשיו של אותה שעה כדאית' בגמר' (ר"ה פ"ק) וזה להם ג' ימים וג' לילות בתענית מאין ספק שיש להם זכות ומה שנשמע קולם כגדיי' וטלאים הוא ענין צער כי למה יהיו נשחטים כגדיים וכטלאי' אחר שיש להם זכות כמדובר. ועוד טענו כי אף אם הונח שאין להם זכות ראוי ליעשו' להם נס מפני עקת רשע כי הוא מחרף ומנאץ וכתיב (דברים ל"ב כ"ז) פן ינכרו צרימו פן יאמרו ידינו רמה, וענין ומניחי' את תורתך נראה לי דטעו' נפל בספרי' והגי' ואינם מניחים את תורתך וכן מתברר שם במאמר ההוא, והודיענו רז"ל גודל אהבתו ית' לעמו כי גם שהונח לפניו צרת בניו וחילול שמו, לא פנה אל מה שנמשך מחילול שמו רק אל מה שנמשך מצרתם וזה דרכו כל הימים וכמו שבא בספר הזוהר מענין ירבעם שיבשה ידו על שאמר לתפוש הנביא ולא על מה שהיה מזבח ומקטר לאלהי' אחרים וכמו שקדם, וז"ש מיד נתגלגלו רחמיו של הב"ה עליהם לא על דבר כבוד שמו רק עליהם, ועוד איתא התם נדדה שנת מלכו של עולם וכי שינה יש לפניו, אלא כשישראל חוטאים עושה עצמו כישן שנאמר (תהלי' מ"ד כ"ד) עורה למה תישן ה' וכשעושין רצונו הנה לא ינום ולא יישן וביאור הדבר נתרע' המשורר אחרי שלא שכחנו שם אלהינו, ועליך הורגנו כל היום. אין ראוי שתהיה ישן מכלל כי כשהם חוטאים עושה עצמו כישן וכן כשעושים רצונו כדכתיב עזרי מעם ה' שאני מודה שאין עזר כי אם מאתו הנה לא ינום ולא ישן מהיותו שומר ישראל. ומעתה אחרי ששבו בתשובה עדת ישראל והשמיעו זעקת צעירים נדדה שנת מלכו של עולם, ועל מ"ש רבנין נדדו עליונים ותחתונים איתא התם. נדדה שנת אבות העולם ממערת המכפלה שכן כתוב (זכריה י"א ב') הילי"ל ברוש כי נפל ארז ואין ברוש אלא אברהם שהיה ראש לאבו'. בו בלילה נדדה שנת משה ואהרן שנאמר (שם י"א ג') קול יללת הרועים וגו'. בו בלילה נדדה שנת ישראל והיו בוכים ומספידים שנמכרו להמן לטבח' בו בלילה נדדה שנת מרדכי שהיה מתירא מפני המן שאמר למחר אני צולבו. בו בלילה נדדה שנת מלאכי השרת שנא' (ישעיה ל"ג ז') הן אראלם צעקו חוצה, ר' חמא בר גוריון אמר כל בעלי שינה לא טעמו שינה כל אותו הלילה, אסתר היתה עסוקה בסעודה של המן, מרדכי עסוק בשקו ובתעניתו, המן היה עסוק בקורתו וביאור הדבר כי כמו שהיללו הנביאים ומלאכי השרת על חרבן הבית כן ויותר מזה היו בוכים על צרתם של ישראל דכתיב (איכה ד' י"א) כלה ה' את חמתו שפך חרון אפו ויצת אש בציון ואחרי שעתה אין במי לשפוך חרון אפו ראוי שיספדו ויילילו יותר מעל חרבן בית המקדש. ועל מ"ש רבה שנת המלך אחשורוש ממש. איתא התם א"ר יהושע בן אלעאי כל אותו

הלילה היה אחשורו' רואה המן על גביו וחרבו שלופה בידו' ומעביר פורפירון מעליו ועטרה מעל ראשו ומבקש להורגו הוה מתער ואמר דין בחלמא או בחיזוא הוא, עד היכן עד דאמר המלך מי בחצר וכי בכל יום היה שואל כך, אלא אמרו לו המן בחצר אמר אין פה חלום אלא אמתי, ועוד שם באותה שעה אמר הב"ה למלאך הממונה על השינה בני בצרה והרשע הזה ישן על מטתו לך ונדוד את שינתו באותה שעה ירד המלאך ונדד שנתו של אחשורוש וחבטו בקרקע שס"ה פעמים והיה המלאך עומד על גבו ואומר כפוי טובה כפוי טובה עמוד ועשה טובה למי שעשה עמך טובה מיד ויאמר להביא את ספר הזכרונות ע"כ, ובשערי בינה כתוב בליל"ה ההו"א נדד"ה שנ"ת המל"ך ויאמר התחלתם שס"ו בפרקי ר' אליעזר שס"ו פעמים השליכו גבריאל מן המטה. נדד"ה שנ"ת המל"ך ויאמ"ר גימטריא וגבריא"ל נד"ד שנ"ת המל"ך, בלילה ההוא נדדה שנת המלך ויאמר להביא, גי' בליל"ה אמ"ר גבריא"ל כפו"י טוב"ה ל"ך של"ם טובה לבעליה בלילה ההוא נדדה שנת המלך ויאמר גי' כמו הנה נדדו עליוני' ותחתוני' ע"כ, ועוד שם, בליל"ה ההו"א, גי' לי"ל י"ו ב"ו, זה ליל העומר י"ו בניסן ע"כ, ואני אומר לכך י"ו תיבות במקרא זה, ועוד במדרש לקח טוב, נדדו עליונים ותחתונים המלאך היה מנדד לאחשורוש מיד גזר אחשורוש להרוג את הנחתומים ואת הטבחים ואת האופים. אמר להם סם המות נתתם לי לאבדני מן העולם. אמרו לו אדוננו המלך ממה שזימנה אסתר והמן אכלת, כסבורים היו שאסתר אכלה, עתה ילכו ויראו השרי' אם הם במדה זו הורגנו ואם לאו למה אנו נהרגים, הלכו וראו את אסתר ואת המן ומצאום בלא צער. מיד ויאמר להביא את ספר הזכרונות וגו', ודברים של טעם הם כי גם אשר חלם ענין המן אף גם זאת חשד שמא נתנו לו סם כמו שכבר היה ולכן חקר בתחלה בדבר ההוא. וכאשר לא מצא אז אמר להביא את ספר הזכרונו' וענין ספר הזכרונות דברי הימים דקדק בו החכם הכולל הה"ר יוסף טאיטצא"ק מורי ז"ל אחרי שלא מצינו בכל מקום רק ספר דברי הימי' ופה כתב ספר הזכרונות דברי הימים שהכוונה היות ב' מיני ספרים, הא' נקרא ספר דברי הימים ששם מספרים דבר יום ביומו באורך כאילו תאמר ששם כתוב כי בשנת כך שנת כך לאחשורוש המלך קצפו שני סריסי המלך על המלך ומגיד יחסם ואשר גדלם המלך ומדרגתם במלכותם ויחסם וכי הם מקרובי המן ומיודעיו כמו שקדם, והיאך נתיעצו על הדבר וכי שמע מרדכי לשונם בהתיעץ והגיד למלכה וכיהמלכה הגידה למלך ויבוקש הדבר וימצא שלא נמצא האחד על משמרתו כדבריהם ז"ל וכי אמר המלך לשפוך המים שהיו נותנים לו ומה אמרו לו בשבח המים ומה ענה אליהם כאשר מיאן לשתותם וכי נשפכו ונמצא הסם שם או הנחש כמו שקדם במקומו ומה שהליץ המן בעדם וסוף כל

סוף נגמר דינם ויתלו שניהם וכל אלה הדברים בהרחבה רבה כי כה משפטם להאריך בספורים ומה גם בדבר הנוגע לכתרה של מלכות, וזה הספר הארוך נקרא ספר דברי הימים, ויש ספר שני קטן כמו מפתח לראשון, שאין שם רק ראשי פרקים כאילו תאמר שכותב שם בסימן פלוני מהספר דבר בגתנא ותרש אשר בקשו לשלוח יד במלך וכי נודע הדבר ע"י מרדכי ויבקש הדבר וימצא ויתלו שניהם על עץ ומהמפתח הזה יבקשו בספר הארוך וידעו כל הדברים על מתכונתם, ולהיות כוונת אחשורוש לדעת אם פעל ועשה לו אדם טוב ולא גמלו טובה ולכן אין חולה עליו ולא מגלה אזנו בכרות המלכה ברית עם המן להמית המלך גזר להביא ספר זה הקטן מזכרת הדברים אשר בספר הארוך כי בעמוד אחד מזה הספר ידעו ג' או ד' דברי' מתולדו' הימי' וכאשר נקרא לפניו הגיע פרק מזכרת עון שני הסריסים וזכרון טוב מרדכי אשר הציל המלך ממות ואז הובא הספר הגדול ויקראו הדברי' באורך ומעתה ביאור הכתוב לפי דבריו אמר להביא ספר המפתחות הנקרא ספר הזכרונות של דברי הימים ששם מודיע דבר פלוני שהיה ביום פלוני מחדש פלוני משנת פלונית למלכות המלך כתוב בסימן פלוני מהספר הארוך הנקרא ספר דברי הימים ויהיו נקראים הדברים אשר בספר דברי הימים לפני המלך, וימצא כתוב וגו' והוא נכון עד מאד ע"ד הפשט, האמנה בענין ויהיו נקראים לפני המלך איתא בגמרא (מגילה פ"ק) ויהיו נקראים מלמד שנקראים מאליהם, ודקדקו כן מייתור המקרא ויהיו נקראים לפני המלך ולא היה לו לכתוב רק ויאמר להביא את ספר הזכרונות דברי הימים וימצא כתוב וגו' ויהיו נקראים לפני המלך למה לי ולמה הובאו כי אם לשיקראו לפניו ומה בא ללמדנו, ולכן אמר רבה מלמד שהיו נקראים מאליהם, והוא דקדוק נאה, ועוד במדרש (סימן תתרנ"ו) בילקוט ז"ל, והיה המלאך עומד על גבו ואומר לו כפוי טובה כפוי טובה עמוד ועשה טובה למי שעשה אותך טובה מיד ויאמר להביא את ספר הזכרונות, עשרת בניו של המן היו סונקטרין של אחשורוש כיון שבאו לזכותו של מרדכי היה מדלגים והיו הכתבים פורחי' מקנטרה לקנטרה ובאי' ונתני' לתוך חיקו של אחשורוש והיו קורין אין כתיב כאן אלא ויהיו נקראי' מאליהם היו נקראי' ר' יעקב בשם ר' חנינא אמר אל תתמה ומה להטיל שלום בין שבט לשבט היה הגורל מדבר דכתיב על פי הגורל וגו' לתת חיים לאומה שלימה על אחת כמה וכמה ע"כ, ויש לדקדק בשלמא שהיו נקראים מעצמם כי טעמא מדלא כתיב ויהיו קוראים אלא שהיו פורחי' מקנטרה לקנטרה ובאים ונתני' לתוך חיקו של אחשורוש מנא לן, ונ"ל מדלא כתיב באזני המלך כד"א (ירמיה ל"ו ט"ו) שב נא וקראנה באזנינו ויקרא ברוך באזניהם, ויקראה יהודי באזני המלך ובאזני כל השרים וגו' וכתב ויהיו נקראים לפני המלך משמע שהדברים היו באים ונתנים בתוך

חיקו וזהו לפני המלך, ודברי ר' יעקב מתבארים יותר בסיני רבה (פרשה כ"א) וז"ל, ומעשה נסים היו בגורל אלעזר בן אהרן מלובש אורים ותומים וקלפי הגורל לפני יהושע שנאמר (יהושע י"ח ו') ויריתי לכם פה גורל לפני ה' ועד שלא יעלה הגורל אלעזר אומר ברוח הקדש גורל שבט פלוני עולה שיטול במקום פלוני ויהושע פושט ידו ועולה שנאמר (שם י"ט כ"א) אלה הנחלות אשר נחלו אלעזר הכהן ויהושע בן נון. וזו היתה יתירה שהיה הגורל צווח בשעת עלייתו אני גורל פלוני השבט עליתי לו במקום פלוני ומנין שהיה הגורל מדבר דכתיב על פי הגורל ע"כ, ומעתה ויהיו נקראים מעצמם היו נקראים, ובשערי בינה להה"ר אליעזר מגרמישא זלה"ה הימי"ם ויהי"ו נקראי"ם גימ' למד כי היו כנקראים מעצמם:

]נוסף בסוף הספר: פירוש לחצי המגילה

מן בלילה ההוא. נמצא בידי כתיב' יד לא נודע למי בלילה ההוא נדדה שנת המלך וכו' בא לספר הכתוב חלקי הנס הנסתר אשר היו ונתחברו יחד במצות ה' לישר' עמו **א**' שבהיות בטבע שאין ההתעורו' באה אלא כשלא אכל האד' די ספוקו אמנ' כשיאכל וישבע בטבע תבא עליו השינה לסבת אידי המאכל המבלבלי' המוח ותמשך השינה לעכל המותרות והנה המלך אחשורוש אחר שנתפרסם שאכל ושתה ויטב לבו עם המן במשתה אסתר היה מן הראוי לישן שינה קבועה ועל זה באה הסבה האלהית בדרך נס לעורר אותו משנתו. **ב**' שהדבר נודע שהמלכי' בעת שלא יוכלו לישן להפיג צער חסרון השינה יספרו לפניה' ספורי המלכי' הקודמים ויתענגו בזה אמנם הדברי' אשר ארעו בימיה' יכתבו להיות לזכרון לדור אחרון הבאי' אחריה' ואחשורוש צוה להביא ספר הזכרונות דברי הימי' שהם מעשי' שהיו בימי המלכי' הראשוני' שלא היו ידועי' לו אמנם הדברי' שעברו בימיו מה צורך לקרותם לפניו ועל זה בא הנס שבעת שנכתב דבר מרדכי על בגתנא ותרש טעו הסופרי' וכתבו אותו בספרי' הישני' לא בספרו של אחשורוש וזה אמרו וימצא כתוב וגו' ועל זה חשש המלך שלא יעשו עמו דבר אחרי שנכתב דברי מרדכי בספרי' הישני' שאינן קורין בהם אלא בדרך מקרה וזה אמרו ויאמר המלך מה נעשה יקר וגדולה וגו' **ג**' שהנה ממה שנודע לנו שנערי המלך משרתיו אין להם ידיעה במעשי' שיעשו בעיר שהיה אפשר שנעשה יקר וגדולה למרדכי ולא נודע להם להיותם סגורים ומסוגרי' בארמנות המלכי' ואין להם הודעה בעניינים ואילו נערי המלך ישיבו דבר הנאות להם לומר לא ידענו אם נעשה יקר וגדולה למרדכי אם לא אפשר שיתקרר הענין עד הבקר עד שיחקור המלך על העניין ובת דינא בטל דינא ועל זה בא הנס שהשיבו נערי המלך משרתיו אותם שהם בארמון שאינן יוצאים לשוט בארץ ואמרו

בבירור לא נעשה עמו דבר. ד' ביאת המן באותה שעה לחצר המלך שודאי עת נדידת השינה היתה בחצי הלילה או קרוב ובתוך הלילה אין לבא לחצר זולת אם יקרא במאמר המלך וכמו כן יעצוהו אוהביו וזרש אשתו יעשו עץ גבוה וגו' ובבקר אמר למלך וגו' ובא הנס לעורר הרשע ההוא שיבא לחצר המלך בעוד לילה. ד' שלא היה ראוי למלך לשאול מי בחצר אחרי ראותו שבאותה שעה לא היתה שעת הכושר ואין גם אחד משרי המלך שם בעת ההיא, עוד יתכן לפרש שנעשה בדרך אחר והוא שלא נכתב בספר הזכרונות בשם מרדכי אלא אסתר בלבד אמרה למלך בשם מרדכי ולא נכתב בספר אלא ספור העניין מהריגת בגתן ותרש בלבד וזה אמרו וימצא כתוב אשר הגיד מרדכי רוצה לומר העניין אשר הגיד מרדכי ולא אמר וימצא כתוב כי הגיד מרדכי ולזה חשש המלך שלא נעשה עמו דבר ושאל מה נעשה יקר וגדולה וגומ' ויתכן לפרש בדרך אחרת לדייק יקר וגדולה שהם ב' דברים וזה שמרדכי הכניס עצמו בסכנה עצומה בשני דרכי' להתקוטט עם שני אנשים חשובים במלכות רואי פני המלך והשנית מצד עצם הדרוש כי כבר הוא על עניין קשר ובגידה במלך והיה אפשר שלא ימצא העניין להיותם אנשי' חשובי, ולא יעידו עליה' או שימצאו בשער המלך מליצים טובי' לחפות עליה' וזה אמרו וימצא כתוב אשר הגיד מרדכי על בגתנא ותרש שני סריסי המלך משומרי הסף להורות על חשיבותם ואמר אשר בקשו לשלוח יד להורות עוצם העניין והסכנה שנכנס בה ועל זה אמר המלך מה נעשה יקר וגדולה אמר שהיה ראוי לכבוד וליקר מצד חוזק לבבו שלא פחד מאותם השרי' ואמר וגדולה שהיה ראוי לגדולה בשביל חומר העניין אשר נכנס בו כדי להציל את המלך השיבו נערי המלך לא נעשה עמו דבר והיה ראוי לומר הכתוב לא נעשה לו דבר ולא עמו כי כן כתוב לעיל מה נעשה למרדכי בלמ"ד הקניין אמנם ירצה שאין צריך לומר שלא עשו לו כבוד אלא אפילו החזקת חן בדבור לא עשו עמו לומר לו חן חן לך על מה שעשית ויאמר המלך מי בחצר בהיות שעסקי המלך מוטלי' על השרי' היושבים ראשונה במלכות ובפרט על המן שהוא המשנ' שהיה חייב לפקח בענייני המלכות ולבקר בפנקסו של מלך לגמול טוב לאוהביו על זה אמר המלך כמתלונן מי בחצר הכוונה שהיה חצר המלך מסור ביד מי שאינו ראוי אחרי שאין דורש וחוקר בענייני המלכות והנה העבדי' הבינו דבריו ותלונתו והטילו החסרון ורוע הסד' על המן שהוא השר הגדול בחצר ואמרו הנה המן בחצר שהוא המוצי' והמבי' והמלך לא הבין דברי משרתיו שהיו מטילין רוע הדבר על המן אלא חשב שאמרו שהיה אז בחצר ועל זה אמר המלך יבא ויאמר להמן מה לעשות וגו' ויאמר המן בלבו וגו' הכוונה שכראות המן שהמלך שאל ממנו מה לעשות פחד לנפשו ואמר אם רצון המלך להטיב לו להמן

לא היה שואל את פיו אלא היה מתיעץ עם שאר השרי' לומר אי זה גדולה יהנו להמן אמנם אחר ששאל את המן עצמו חשב האמת שכוונת המלך לתת גדולה לאחר וזהו אמרו ויאמר המן בלבו למי יחפוץ המלך לעשות יקר יותר ממני ר"ל ודאי למי אחר רוצה המלך לעשות יקר יותר ממני ולזה הרחיב ופער פיו לבלי חק וכיון לא' משני דברי' הא' אם לרוב הפלגת הכבוד ההוא יחזור בו המלך וימאן לעשותו. והב' שאם על כל פנים ירצה המלך לעשות אותו כבוד המופלג שיהיה ללעג וקלס וחזר ואמר שאשר המלך חפץ ביקרו שלא היה צורך לחזור הדברי' ההם מפני שהיה העניין נגד רצונו והיה מחשב בהן שכן יקרה בעת שיצוו לאיש דברי' הפך רצונו יזכיר ללא צורך הדברי' ועל הא' אמר יביאו לבוש מלכות וגו' שהוא הפלגת כבוד ועל הב' אמר וקראו לפניו ככה יעשה לאיש וגומ' כלומר אין טעם ברצון אחר שהמלך רוצה בו מי יאמר בהפך ויאמר המלך מהר קח את הלבוש וגו' הרגיש המלך במחשבתו של המן והשיב לו על שני הדברי' שכיון בדבריו לא' אמר לו מהר קח את הלבוש וגו' כאשר דברת ועשה כן למרדכי היהודי היושב בשער המלך כיון בדבריו למרדכי היהודי היושב בשער המלך מאחר שמרדכי היהודי הוא איש חשוב וידוע באומתו ועוד שהוא נכבד שיושב בשער המלך לא יקרא להו הפלגה ועל עניין הקריאה א"ל אל תפל דבר מכל אשר דברת רצה בדבריו אלה שלא ימשך גנות ודופי בחלקו כבוד לאד' חשוב כמרדכי והנה המלך מרוב שיחו וכעסו מפני שלא השגיח בענייני המלכות צוה לו שהוא עצמו ילביש את מרדכי ויכריז לפניו וכו' או ירצה שחש' המן שעליו היה אומר המלך ואמר מה יקר וגדולה יוכל לעשות לי המלך יותר ממה שיש לי אם עושר וכבוד יש לי הרבה כמו שנא' וינשאהו וישם את כסאו וגו' וזה אמרו למי יחפוץ המלך לעשות יקר יותר ממני ר"ל יותר ממה שיש לי ועל ענייניים אלו של גדולה שאין בהם תועלת אלא הנאת שעה אחת בלבד אמר יביאו לבוש מלכות וגו' והנה עניין זה לא היה טוב למרדכי ולא היה המלך חפץ לעשות לו אלא דבר של תועלת והנאה מתמדת לתת לו פרס ולהעשירו עושר גדול לא להלבישו ולהכריז לפניו שהוא דבר שבין לילה היה ובין לילה אבד על זה השיבו המלך מהר קח את הלבוש ואת הסוס כאשר דברת וגו' ר"ל הן אמת דבר זה אינו טוב למרדכי אמנם שכך דברת והוצאת מפיך עשה כן למרדכי היהודי ויש לי להטיבו לעתיד במתנות ופרס מאחר שהוא יושב בשער המלך אני רואה אותו בכל שעה והרי הוא כבן בית להטיב לו מחר אי מחרתו. ויתכן לפרש הכתובי' בדרך אחר וזה שאין מן הנימוס למלך לכבד לאחרי' אלא הכל חייבי' בכבוד המלך ולרוממו ומה שמכבדי' ההמון לעבדי המלך הוא חלק מחלקי כבוד המלך שמגדולת העבד גדולת האדון נודעת אמנם מי שהציל את המלך ממיתה המלך בעצמו

חייב לכבדו אחרי שהוא החייהו והעמידו על כסאו וכן מצינו בפרעה עם יוסף הצדיק כשראה פרעה שיוסף היה שליח מאת ה' להציל את מצרים מפני זלעפות רעב ואלמלא יוסף אבדה מצרים ופסקה מלכותו של פרעה על זה אמר לו אחרי הודיע אלהים אותך וכו' אמר לו אתה תהיה על ביתי וגו' רק הכסא אגדל ממך ר"ל רק כסא המלכות שהוא דבר רשום אותה גדולה היית' לי ממך כאלו אתה הושבתני על כסא המלכות ומאתך היה לי הכסא וא"כ ראוי לי לשרת אותך כמלך וזה אמרו ויסר פרעה את נובעתו וילבש אותו וכו' ולא אמר להלבישו ע"י אחרים אמנם קריאת אברך לפניו לא היה נאות לפרעה על זה אמר ויקראו לפניו אברך ונחזור לענייננו שלזה כיון אחשורוש אחרי ראותו שמרדכי הצילו מהמות לכבדו בדברים גדולים ותכשיטי מלכות וכאשר השיב המן יביאו לבוש מלכות כל דבריו ישרו בעיניו של המלך שהם דברים של מלוכ' כאלו המלך בעצמו מכב' אותו בלבושו וסוסו ואמר ונתון הלבוש והסוס על יד איש משרי המלך שזה הענין היה מן הדין למלך לעשותו אלא שלא יתכן למלך לעשות כן ומי יעשה זה תמורת המלך כי אם משנה למלך שאז נחשב כאלו המלך בעצמו פרע חובו אחר שהמשנה שלו גמר בעדו ולזה צוה המלך ואמר מהר קח את הלבוש ואת הסוס ועשה כן למרדכי היהודי וגו'. כתיב כי המלך אחשורוש היה מולך על שבע ועשרים ומאה מדינה ושאל השואל כמה הם ביבשה וכמה הם בים והשיב כי היו מאה ביבשה ושבע ועשרים בים וכתיב וישם המלך אחשורוש מס על הארץ מ"ס עולה מאה על הארץ שהם ביבשה ואי"י הים ואי"י עולה עשרים ושבע על הים.]

פסוק ב

וימצא כתוב אשר הגיד מרדכי על בגתנא ותרש שני סריסי המלך משמרי הסף אשר בקשו לשלח יד במלך אחשורוש:

וימצא כתוב' איתא בגמרא (מגלה פ"ק), וימצא כתוב כתב מיבעי ליה, א"ר יצחק נפחא מלמד ששמשי מוחק וגבריאל כותב, פרש"י כתוב משמע היום הזה כתוב מחדש, כתב משמע וימצא כתב בספר הזכרון אשר הגיד מרדכי, שמשי סופר המלכים היה מימי כורש ושונא ישראל היה כמו שכתוב בספר עזרא שכתב שטנה על בנין הבית עד שצוה כורש לבטלו, ואף בימי אחשורוש כתב כן שנאמר ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה, ובנו של המן היה כדאמרינן בסדר עולם גבי עשרת בני המן הם שכתבו שטנה ע"כ. ודבר מחק שמשי מתבאר היטב מתוך דברי המדרש בילקוט (סי' תתרנ"ו) וי"א אליהו ז"ל בא וכתבן דכתיב וימצא ואין אומרים וימצא אלא לדבר האבוד שנאמר או מצא אבדה ע"כ ודבר האבוד הוא שמחק שמשי, ונ"ל דהוקשה להם יתור וימצא

כתוב ודי ויקראו אשר הגיד מרדכי ופשיטא שהיה כתוב שם ומה בא ללמדנו, ולכן הקשה בעל המאמר קושיא אחרת יותר חזקה כי יש לדוחה לדחות כי על השתוטטות אחשורוש במחשבתו מי פעל ועשה עמו טובה ולא גמלו כי על כן אין עתה מי שיודיענו אמתת הדבר ושעל כן צוה להביא ספר הזכרונות על כן אמר וימצא שמצא מה שהיה מבקש אלא כתוב למה כתב מיבעי ליה וכדמפרש"י דכתוב משמע נמצא כתוב עתה מחדש מה שלא היה כתוב מקודם, אמנם וימצא כתב משמע נמצא כתב אחד אשר כבר היה והיו מחפשים אחריו ונמצא עתה. ולכן אמר מלמד וכו' כלומר טובא קמל"ן שנמצא עתה מחדש כתוב מה שמחק שמשי הצורר, ומ"ש בגמרא (מגלה פ"ק) דגבריאל כותב מפני שהוא התחיל בתשועת עם זו הוא שעשה לושתי זנב כדאיתא במתניתא וכמו שקדם בפסוק ותמאן המלכה ושתי וגו'. הוא שנדד שנת המלך אחשורוש וכמו שקדם בפסוק שלפני זה בשם פרקי ר' אליעזר ששס"ו פעמים השליכו גבריאל מן המטה, והוא הכותב עתה זכותו של מרדכי, ובשערי בינה להה"ר אליעזר מגרמישה זלה"ה, וימצא כתוב אשר הגיד מרדכי על, גימ' שמש"י מוח"ק וגבריא"ל כות"ב, ומ"ש במדרש שאליהו כותב, אתיא כהא דאמרינן ברבתי דרות (פי"ב) בפסוק ויצבט לה קלי ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי לשעבר היה אדם עושה מצוה והנביא כותבה, ועכשיו כשאדם עושה מצוה מי כותבה, אליהו כותבה ומלך המשיח והקב"ה חותמים, ומעתה אחרי שאליהו כותב זכותן של בני ישראל שורת הדין שהוא כתב מה שמחק שמשי הרשע. ומדברי הה"ר מאיר בן עראמה ז"ל אני מתבונן ביאור נכון בכתוב והדבר שהוא מפורסם שלא יגלו מעשה שום מלך בימיו כדי שלא תזוח דעתו עליו אבל תמיד יסובבהו בדברי הקודמים אליו ביען ישתוקק להגיע אליהם וממעשה תוקף הנס הוא שנמצא כתוב בספר זה מה שלא היה ראוי להיות בו אחרי שהוא מקרה ההווה בימיו. וכבר קדם אליני בביאור פסוק ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי ביאור נפלא בכתיב הזה והוא על פי דבר המתרגם שתרגם וחויאת אסתר למלך ואיכתיב על שמא דמרדכי כי אעפ"י שאמרה אסתר למלך הדבר מעצמה בכל זאת צותה לסופר שיכתוב הדבר בשם מרדכי, וזהו וימצא כתוב אשר הגיד מרדכי מה שלא עלה על לב המלך רק כי אסתר היא אשר הגידה הדבר ועתה נמצא כתוב כי מרדכי הוא המגיד, ואומרו על בגתנא ולמעלה כתב בגתן. (כתיב בשערי בינה לפי שהיה שר נכבד ומיוחד הוסיפו לו אות א' בשמו ע"כ, ואני אומר למה יוסיפו לו אות עתה במה זכה לזה. לכן אני אומר איפכא מסתברא ותוספת זה מגרעת הוי כתוספות עשתי עשרה. וכתוספות האמינון, ואני שמעתי כי שמשי הרשע כתב קצף בגתן או תרש לשים הדבר בספק למעט בהגדה, וגבריאל הסמוך אות א' של או אל תיבת בגתן והוי

בגתנא וויז"ו או אל תרש והוי ותרש, וקשה לזה א"כ למה נתלו שניהם אחרי שהחוטא אחד הוא, וי"ל אחר שהספק היה בדבר הנוגע אל המלך החמירו בו. ואף גם זאת קשה תינח שקלקל בתיבת או תרש ומה יעשה בתיבת ויבקשו דמשמע שנים ולכן היותר נכון מה שכתבתי. גם מה שנכתב בפי' ויכתב בספר כו' לפני המלך קשה לנשמע).

פסוק ג

ויאמר המלך מה נעשה יקר וגדולה למרדכי על זה ויאמרו נערי המלך משרתיו לא נעשה עמו דבר:

ויאמר המלך וגו'. כבר הקדמתי שלא ידע אחשורוש שהמגי' הוא מרדכי כי ביאור ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי, ותאמר אסתר למלך ונכתב בשם מרדכי וכמו שכתבנו במקומו מדברי המתרגם וכי עתה שמע שמרדכי הוא המגיד והוא איננו זוכר שנעשה עמו דבר ולכן נפלא על הדבר ושאל מה נעשה וגו' ואפשר שעלה על דעתו שמה ששמה לו אסתר כסא וסנהדרין בשער המלך כמו שכתבנו במקומו שהיה זה תגמול ויתרון שגמלתו אסתר על הדבר כי גם שלא אמרה לו בשם מרדכי כפי דברי המתרגם אף גם זאת הדבר ידוע שלא שמעה הדברים מפיה' אלא מפי אחרים אלא שחקרה ודרשה הדבר כדי להגיד למלך וממי תשמע הדבר ועל ידי מי תחקור כי אם מפי האומן הוא מרדכי שבכל יום ויום מתהלך בחצר בית הנשים וכו' לכן הגדילה אותו בזה ולכן שאל מה נעשה יקר וגדולה למרדכי על זה כי ראוי הוא ליקר נעשה לשעתו ולגדולה עומדת לעד כדברי הה"ר יהודה ן' שושן ז"ל, והנעשה עד עתה אם הוא תגמול כמו שנאמר הוא גדולה בלתי נודעת ומפורסמת כי אנשי מספר הם הבאים אל שער המלך ולא ידעו בה ולכן שאל יקר וגדולה כי מהיות הדבר נעשה בפירסום יראו רבים וישמחו ויחרצו להציל את המלך מכל צרה וביעין לא נעשה למרדכי יקר מפורסם אין חולה על המלך ואין גולה את אזנו, ויאמרו נערי המלך משרתיו לא נעשה עמו דבר לא יקר ולא גדולה כי גדולת הכסא והישיבה קדמה אל ההגדה וממנה צמחה תשועת המלך כי בסבת היות מרדכי שמה שמע לשונם בהתיעץ באופן כי עדיין לא נגמל טוב וחסד למרדכי על הדבר. ועוד ידובר בזה בפסוק שאחר זה' ובגמר' (מגילה פ"ק) לא מפני שאוהבים את מרדכי אלא מפני ששונאים את המן. וזה דרכם דרך צדיקים לדון הרשעים לכף חובה, וההפך ברשעים.

פסוק ד

ויאמר המלך מי בחצר והמן בא לחצר בית המלך החיצונה לאמר למלך לתלות את מרדכי על העץ אשר הכין לו:

ויאמר המלך וגו' לא טוב. בעיני רז"ל מה שיראה לכאורה מפשוטו' של מקרא שהיה כוסף ומתאוה שר וגדול להתיעץ עמו על הדבר וכמו שכתבו הה"ר שמריא האיקריט ז"ל והה"ר יוסף ז"ל, כי לכן שאל מי בחצר, אבל הם ז"ל קבלו כי היה זה אחד מהנסים הנרמזים במגלה ובלתי מפורשים וכן אמרו במדרש בילקוט (סימן תתרנ"ז) א"ר יהושע בר אלעאי כל אותו הלילה היה אחשורוש רואה המן על גביו וכו' וכמו שכתבנו למעלה בפסוק ויאמר להביא את ספר הזכרונות, עיין שם באופן שהשאלה היתה מחמת אימת החלום לא מנדנוד השינה וזכירת מעשה מרדכי, ובמדרש לקח טוב, ויאמר המלך מה נעשה, כיון שהזכירו לפניו את מרדכי בא עליו מעט שינה וראה בחלום את המן והסייף בידו להורגו מיד קם אחשורוש משנתו ואמר מי בחצר וכו' אמר המלך כשאני רואה אותו החלום אמת הוא, ומה שאני מתבונן מתוך דבריה' היא אשר אומר כבר הקדמנו מהגמרא (מגילה פ"ק) ומהמדרשות נדנוד שינתו לומר שמא יש דבר בין אסתר להמן ואין מגיד לו. וכאשר הזכיר דבר מרדכי נחה דעתו קצת לומר כי הוא יגלה אזנו אם היה איזה דבר כי כאור בקר ישלם לו גמולו ויצילהו מהמות הנגזרת עליו ועל עמו ויגדלהו וינשאהו והוא יגיד לו את לבבו ומזה נחה דעתו ובא אליו מעט שינות מעט תנומות, ומן השמים יחתוהו בחלום ההוא שהיה רואה המן על גביו וחרבו שלופה בידו ומעביר פורפירין מעליו ועטרה מעל ראשו ומבקש להורגו ואז נעור משנתו. ויאמר מי בחצר להגיד לו חלומו שיפתור אותו, ובשערי בינה אל הה"ר אליעזר מגרמישא זלה"ה, ל"א נעש"ה עמ"ו דב"ר, גימ' הי"ה יש"ן וחל"ם המ"ן הורג"ו, מלאך הממונה על הבעיתה הבעיתו כאילו המן בא והורגו בסייף שבידו ולוקח כתרו וחשב על אשתו להורגה, לכך אמר מי בחצר. הנה הורה על כל מה שאמרנו, ומה שהזכיר פה וחשב על אשתו להורגה מה שלא נזכר בשום מקום אחר כדי להציל את אסתר מהחשד אמר שראה שגם מבקש להרוג את המלכה ובזה כשהיא תאמר כי אין הצר שוה בנזק המלך, קטל לושתי ובעי למיקטל יתי כמו שיבא שם בס"ד, יאמנו דברי' הכי כן ראה בחלומו, והמן בא וגו' כלומר שבא טרם עלות השחר וכי באותו העת ששאל המלך מי בחצר הגיע הוא לאמר למלך וגו' כי כן הסכים לתלותו בשעת קריאת שמע כמו שקדם בפסוק ותאמר לו זרש מלתא בטעמא, ושוב מצאתי במדר' אחר כתו' כיון שהיו מזכירין מרדכי לפניו היה ישן כיון שהתחיל לישן לעיתותי בקר בא המן דופק על פתחו, אמר המלך מי הו' זה לא יבא בשלו' לפני כשישן המלך היה רואה בחלומו המן עומד והסייף בידו והוא מבקש להורגו, היה המן נכנס שלא ברשות נבעת המלך משנתו אמר מי בחצר ע"כ, הנה ששאלת מי בחצר היא מפני שביעתו משנתו לא להתיעץ ולהתישר לדעת מה יעשה, ומדברי המאמר תראה

שלא צדק הה"ר יהודה ן' שושן ז"ל במה שכתב והמן בא לחצר, גם הוא אינו נכנס אלא ברשות כי כלם בבל יבא, והנה בביאור אמר המדרש היה המן נכנס שלא ברשות כי הוא על בלא בר ואל תשתומם מהמאמר עומד בחצר, כי היא עמד שם יען הוגד לו נדנוד שנת המלך וכי עתה כמעט קט היא ישן ואינו מן הראוי שיכנס מה גם אם הודיעוהו שאמר המלך לא יבא בשלום לפני גם כי לא ידע שהיה המן אלא יהיה מי שיהיה אחרי שאינו מניח לי לישון, ולכן נתעכב שמה, ומ"ש אשר הכין לו אמרינן בגמרא (מגילה פ"ק) לו לעצמו, ופרש"י הבין לו לצורך עצמו. ובשערי בינה צ"ה פסוקים עד אשר הכין לו כמנין המן הכין לו לעצמו ולו הכין כלי מות גימ' זי"ה הי"ה המ"ן. כלי מות בגימט' בכל"י חמשי"ם אמ"ה, לכך אמרו חז"ל מנין להמן מן התורה שנאמר (בראשית ג' י"א) המן העץ המ"ן תיבות מן לא מות תמותון עד המן העץ וכן המ"ן תיבות מן ויקרא ה' אלהים אל האדם, עד תשופנו עקב נחש נתקלקל בעץ. והמן, כי נחש והמן שניהם מספרי לשון הרע וע"י שניהם נפלו מע' אומות, לכן רמז האמנם אלם צדק תדברון, במזמור יש המ"ן תיבות, וכלו תוכל לפתרו על המן בני אדם שיניהם חנית בנ"י אד"ם גימ' ז"ה המ"ן, ובאותו מזמור נאמר חמת למו כדמות חמת נחש, הכין לו גימטריא, והי"ה המ"ן ע"כ, מה נמרצו אמרי יושר.

פסוק 1

ויאמרו נערי המלך אליו הנה המן עמד בחצר ויאמר המלך יבוא: ויבוא המן ויאמר לו המלך מה לעשות באיש אשר המלך חפץ ביקרו ויאמר המן בלבו למי יחפץ המלך לעשות יקר יותר ממני:

ויאמרו נערי המלך וגו'. נודע היות תיבת הן והנה והנם והיו מורים על ההזמנה וההכנה וכבר קדם מדברי הגמרא (מגילה כ"ף) ששונאים את המן נערי המלך ואחרי שכן הוא ביאור הנה המן עומד בחצר כלומר הנו מוכן ומזומן שם מה שאין מדרכו לבא לא ידעני מה היה לו כי גם כי ידע שחרה אפך על מי שבא לעת כזאת לא שת לבו גם לזאת. וכשמוע המלך כן והוא ראה בחלומו כי בא המן להורגו חשב כי אמת היה הדבר ורצה לנסות הענין ויאמר המלך יבא. ושוב מצאתי בפרקי ר' אליעזר הגדול)פרק ן') כדברי וז"ל ונדדה שנת המלך שבארץ ונבהל ועמד משנתו וראה בחלומו להמן שנתן את הסייף להורגו ונבהל, אמר המלך לעבדיו קראו לי להמן אמרו לו הרי הוא בא בחוץ, אמר המלך אמת הוא מה שראיתי בחלומי לא בא השעה הזאת אלא להורגני ע"כ. ויבא המן, כתוב בשערי בינה ויאמר המלך יבא ויבא המן מסיים בביאה ומתחיל מיד בביאה מלמד שבאו עמו מלאכי חבלה להפיל מזלו ושררתו כי שני המלאכים המלוי' לאדם כשמצליח

מעלין אותו כמ"ש אברהם לאליעזר (בראשית כ"ד ז') הוא ישלח מלאכו לפניך ולקחת אשה לבני משם (קהלת י' כ') כי עוף השמים יוליך את הקול, ובעל כנפים יגיד דבר הוא השני אחד כנגד האדם ואחד כנגד מזלו ולרשעים באי' מלאכי' לרעתו ע"כ, ובמדרש לקח טוב, ויאמר המלך יבא ויבא המן לא הספיק לדבר עד שאמר לו המלך מה לעשות וגו' וכוונתו לא הספיק לשאול בשלום כמשפט עד שאמר לו המלך מה לעשות וגו' ובכן לא יכול לשאול שאלתו הקשה לתלות את מרדכי והנה בשאלת מה לעשו' באיש וגו' הטיב לראות הה"ר יהודה ן' שוש"ן ז"ל וכה אמר, לא שאלו המלך במה ישולם הגומל טוב אל המלך רק מה לעשות באיש אשר המלך חפץ ביקרו כאילו הוא חפץ פשוט אם לטוב מזלו ואם למעלתו ולכן טעה ותלה בעצמו ויאמר למי יחפוץ המלך וגו' ולכאורה נראין דברי הה"ר מאיר ן' ערמ' ז"ל שכתב וז"ל, ויאמר המלך מה נעשה יקר וגדולה, הנה כאן שאל בב' דברי', הא' הכבוד, הב' הממשלה והיכולת והוא יקר וגדולה. וכשב' המן שאל לו הכבוד לבד באומרו מה לעשות באיש אשר המלך חפץ ביקרו, ולדעתי לפי שהכיר בו שהוא רודף אחר השררה נתירא לשאול אליו על הגדולה אחר שהוא משנה למלך, כי אם יחשוב שאותו הכבוד הוא לו כאשר חשב אם היו שואלים לו על הגדולה ישיב שיעלהו אל גדולת מלך ממש כי כבר הוא משנה למלך ע"כ, אלא שהוא זר שיעלה על לב המלך שיעלה על לבו לשאול שיהיה מלך ממש, והיותי נכון בעיני מה שפיר' מורי הה"ר יוסף טאיטצאק ז"ל שתיבת יותר תהיה האר כדברי המדקדק ר' יהודה אחרי שהשמות מזה הם מלעיל ולפי זה תיבת יותר שהיא מלרע תהיה תאר ואמר בלבו אי אפשר שישאל המלך על שיעור הכבוד אשר לי כי כבר היא יודע זה בלי ספק איננו שואל אלא על מעלה יתירה על אשר לי וא"כ מי הוא זה אשר חפץ המלך לעשות לו יקר גדול ממה שלי ולכן אומר דבר שאם הוא עלי הוא דבר גדול מאד ועו' לי רק המלוכה, ואם הוא לאיש אחר יהיה הכבוד הזה כענן בקר וכמוץ יסוער מגורן כי מדי עברו והיה כלא היה כי איננו רק כחלו' מהקיץ, והנה המלך אמר שיהיה הוא המלבי' והמרכי' ובכן יהיה הכבוד גדול יתר מאד. ואני אומר אחרי שהשרישונו רז"ל שחלומו נהיתה עליו ונבהל עליו וכי ראה להמן בא בבקר השכ' קללה תחש' לו בלי ספק וכמו שאז"ל שאמר אין זה חלו' רק אמת הוא וכמו שקדם וכב' הקדמתי כי הנו שואל כמנס' דבר החלו' אם הוא צודק או השו' ידב' ולכן לא שאל על הגדול' רק אל הכבו' לדע' מה בלבו ולכן אמר המן למי יחפוץ המלך לעשות יקר גדולתו ממה שנעשה אלי כדברי מורי ז"ל:

פסוק ט

ויאמר המן אל המלך איש אשר המלך חפץ ביקרו: יביאו לבוש מלבות אשר לבש בו המלך וסוס אשר רכב עליו המלך ואשר נתן כתר מלכות בראשו: ונתון הלבוש והסוס על יד איש משרי המלך הפרתמים והלבישו את האיש אשר המלך חפץ ביקרו והרכיבהו על הסוס ברחוב העיר וקראו לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו:

ויאמר המן וגו'. ממה שקדם נלמוד כי היה נדון בקרבו אם המעלה הזאת היא לעצמו או לזולתו, ולכך נשמר בכל דבר שלא להפחי' בכבודו אם היה הכבוד הנעשה לזולתו ואמר איש אשר המלך חפץ ביקרו אשר יראה בלי צורך ודי והותר שיאמר ויאמר המן יביאו לבוש וגו' ונתון וגומ' וקראו לפניו ככה יעשה לאיש וגו'. וגם הוטעמ' תיבת איש אשר המלך חפץ ביקרו בטע' זקף גדול, וכל זה להורות כי אין כמוהו בכל שרי המלך יאות דבר זה אשר יאמר כי אם אליו, וכאלו אמר ניכרין הדברי' כי איש מיוחד הוא מכל העם אשר המלך חפץ ביקרו אשר כמשמען של דברי' שתמיד המלך חפץ ביקרו, וזהו לו ע' יום שמחדש גדלו המלך ונשאו וישׂ' את כסאו מעל כל שרי המלך וקראו לפניו אבר' ונתן אותו אלוה על כל שרי המלך עד אשר לפניו יכרעו וישתחוו וכמ"ש בשערי בינה אל הה"ר אליעזר מגרמישא זלה"ה כי כן צוה לו המלך כי לא עמדה לו גדולתו כי אם ע' יום כמני' כ"ן, ואחרי שכן הוא מבואר נגלה שהדברי' מגיעים עדי, ועל הספק דבר באופן לא יהיו היא יוצא ונכנס בדבר הזה, יביאו המשרתים כדברי הראב"ע ונתון הלבוש על יד וגו' והרכיבוהו וקראו לפניו וגו' ובדבר העצה הזאת מצאתי במדרש קצר שהעתיק הה"ר יהודה ן' שושן ז"ל בביאורו דברי' ערבים וטובים וז"ל, ומנהג הפרסיים שהלובש לבוש מלכות ורוכב בסוסו יש לו רשות לעשות כחפצו מבלי רשות המלך ולכן אמר ילבישהו ע"י אחד מן השרים לבוש מלכות וירכיבוהו על הסוס ויותן כתר מלכות בראשו וכשיעשו לי כן הנה בידי להרוג את מרדכי ולא אצטרך רשות מן המלך ע"כ ונכרין דברי אמת כי כל ישעו וכל חפצו להרוג את מרדכי כי ירא הוא אותו פן יחזיר לבני ישראל בתשובה כאשר החל לעשות ועיניו ראו יום שלפניו למרדכי שהיה בראש התינוקות ושקים במתניהם וסופדים ובוכים ופקד אותם ומצאם שנים ועשרים אלף כלם בתענית, ועתה אם זה יעשה לו יוכל להרוג את מרדכי מבלי רשיון המלך. והנה הה"ר יהודה המעתיק המאמר הלז צהבו פניו בראותו ומנהג הפרסיים שהלובש לבוש מלכות ורוכב על סוסו יש לו רשות לעשות כחפצו מבלי רשות המלך, וכתב גיליון על המאמר הזה וכה אמר איש כבר זכיתי בזה בפשוטן של מקראות בחלק הראשון ואם הוא בדרך אחרת מתישב מאד בפשוטו של סיפור עכ"ל, וכיון למה שאחז בו הוא והה"ר יצחק עראמה ז"ל

כי גנב לב המלך עד בלי הגיד לו כי על עם ישראל מטיל דעתו ושעתה בקש דרך שלא יצטרך רשות מהמלך ובאמת הוא זכה בתורה ובמעשים טובים אבל בזה לא זכה ולא איש הוא ולא אדון הוא בדבר הזה, וכבר הרביתי הדבור במקומו להורות כי האמת הוא כדברי רבותנו ז"ל ודידן נצח ת"ל. ופה היתה כוונת הצורר למהר את הקץ מפחדת הנאמר ומכעסו שלא קם ולא זע ממנו ושבזהו כמו שקדם, וגם כי החכם הנזכר לא זכה בזה, זכה בביאור הכתוב וז"ל הנני אני להוסיף נופך משלי. ואומר כי המן הרע הזה אחז דרכו לדבר בלשון עקש ופתלתול מובן לעניינו חלוקים כי הוא כמשיב ידו אל כתר המלוכה להביא לעצמו כהה ובמלות משותפות עד יראה מה יוציא המלך בפיו על ככה וכן ימשיך ענין דבריו, וכשרצה לומר שגם ינתן כתר מלכות בראשו אמר ואשר נתן ולא סיים לו בראשו כתר מלכות אבל אמר כמתנכר עצמו ולשונו ואשר נתן ומנע ואמר כתר מלכות בראשו אשר יש להתבונן בו ואשר נתן בראשו שהוא כתר מלכות ג"כ יביאו ויובן גם כן שהוא מוסב על הלבוש והסוס כלומר ויהיה אותו הלבוש והסוס שלבש ורכב כאשר נתן כתר מלכות בראשו וכי לא שיער לומר כן בפירוש וחזר ואמר ונתון הלבוש והסוס ולא הזכיר עתה הכתר הס כי לא להזכיר אותו במקום שיובן בפירוש שיביאו כתר. ואמר שהלבוש והסוס יותנו למלבישים ולמרכיבים על ידי אחד מהגדולים הפרתמים כי לא רצה לחלוק מהבזיון לאחד מהפרתמים במה שאין לו בו כל כך מהכבוד ודיו בשינתן על ידי שר גדול הלבוש והסוס למלבישים, וזה טעם והלבישו והרכיבו בלשון רבים שלא בהתחלת הפסוק שאמר ונתון הלבוש והסוס על יד איש משרי וגו', נמצינו למדין שהמלבישים ומרכיבין והמכריזים הם אנשים אשר תחת השר הניתן ומצוה להם איך יעשו את כל הכבוד הזה עכ"ל ועניין ונתון הלבוש והסוס וגו' אומר אני משום דאיתא בב"ר (פרשת פ"ז) ויהי כדברה אל יוסף יום יום, ר' יודן בשם ר' בנימין אמר, בניה של רחל ניסן שוה וגדולתן שוה. ניסן שוה (בראשית ל"ט י') ויהי כדברה אל יוסף יום יום, ויהי כאומרם אליו יום יום, ולא שמע אליה. ולא שמע עליהם, גדולתן שוה ויסר פרעה את טבעתו ויסר המלך את טבעתו, ויתן אותה על יד יוסף. ויתנה למרדכי. וילבש אותו בגדי שש, ויקח המן את הלבוש וישם רביד הזהב על צוארו, ותשם אסתר את מרדכי על בית המן. וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו, וירכיבהו על הסוס ברחוב העיר ויקראו לפניו אברך. ויקראו לפניו ככה יעשה לאיש ע"כ. ואחרי שהם דרשו כל הדברים הנאמרים בזה ובזה אף אני אמר ונתון אותו בכל ארץ מצרים. ונתון הלבוש והסוס, ועין רואה יראה לימוד נאה כי קראו רז"ל ההצלה מן החטא נס, באופן כי ביוסף אשר לא נפתה לבו על אשה כדברה אליו יום יום, ואמרינן במדרש ר' תנחומא. א"ר יהודה בר שלום יום יום י"ב חדש

היתה מתגרה בו ואין יום יום אלא י"ב חדש שנאמר מיום ליום ומחדש לחדש שנים עשר הנה זה נס גדול שעמד על עצמו וכן דבר מרדכי כי לא שמע אל עבדי המלך האומרים אליו להשתחות להמן יחשב נס גדול. ובשערי בינה אל הה"ר אליעזר מגרמישה זלה"ה ויהי כאומר' אליו יום יום גי' ליוס"ף ומרדכ"י שהיה ניסן וגדולתן שוה וכל מה שנתגדל זה כן זה ע"כ, והנה בדבר ואשר נתן כתר מלכות בראשו בלבול בדברי המפרשים כי מהם פירשו תיבת ראשו על המלך והכתוב מסורס וכאילו אמר ויביאו כתר מלכות אשר נתן בראשו של מלך. וכן כתב החזקוני ז"ל (פרשת ויקרא) אשר נשיא יחטא סרסהו נשיא אשר יחטא, דוגמא ואשר נתן כתר מלכות בראשו שפירושו וכתר מלכות אשר נתן בראשו ע"כ, ודברי רז"ל כמטים לדבריו וכמו שתראה בפסוק הבא מדברי תרגום רבתי. ומהם פירשו תיבת בראשו מוסב אל הסוס והראב"ע בראשם שכתב שיש סוס שישימו כתר מלכות בראשו ונעמו דברי הה"ר מאיר בן עראמה ז"ל שכתב בטעמו של דבר, וז"ל ונראה לי שכשם שמשימים העטרה בראש המלכים בתחלת מלכותם כן משימים שם העטרה גם כן בראש הסוס אשר רכב עליו המלך להיות המלך ההוא מלך מלכים ושליט בכל העולם הנז'. ואולי לא ישימו שם העטרה בראש המלך כי אם בראש הסוס להורות כי מה שעשו המלכים עטרה לראשם יעשה הוא עקב לסוסו אחר שכלם תחתיו ע"כ, ולכאורה יראה זה נכון בסדר הכתוב דאם הכתר הוא על ראש המלך היה לסדרו תחלה קודם הסוס ולומר יביאו לבוש מלכית וכתר מלכות, אשר זה על גוף המלך ואח"כ יאמר וסוס אשר רכב עליו המלך, ומהסדר הנכתב יראה כי וכתר מלכות אשר נתן בראשו על הסוס אמר. אלא שאני רואה שאין כן דעת רבותנו הקדושים ז"ל ומה גם המתרגם וכמו שיבא בסמוך בס"ד, לכן יהיה ביאור הכתוב יביאו לבוש מלכות וגו' וסוס אשר רכב עליו ואחרי עלותו על הסוס לבוש בגדי מלכות ישים העטרה על ראשו ובכן אין מגרעת בסדר כלל, ובדבר הקריאה הזאת. מצאתי במדרש ר' נחום בר יעקב ז"ל. דברים מתמיהין וז"ל יביאו לבוש מלכות ואחד מגדולי המלכות יכריז ויאמר כל מי שלא יכרע ולא ישתחוה לו יהרג, ובת המלך ינתן לו ע"כ, והן אמת עצה עמוקה היא זאת כדי שיהיה מוכרח מרדכי לכרוע ולהשתחוות מה שלא עשה עד כה. והן לא. יהרג וזו הוא מבוקשו, גם תחת אשר השליכו את בתו מבית המלך אשר חשב תצלח למלוכה והושלכ' בחרפה ובוז וכמו שקדם תהיה לו בת המלך לאשה והנה הוא מתנקם בזה מהמלך וממרדכי כי גדולת מרדכי וקושי ערפו שלא להשתחוות אליו לפי דעתו הנה הוא מפני היות אומן המלכה ואין ספק שתגדל תפארתו בהיותו חתן המלך מתפארת מרדכי להיותו אומן המלכה ומה גם שאיננו יודע להגיד מאי זה עם היא. והנו מתנקם מהמלך בקחתו בתו

והנו בעל אשה ובנים, לו שפחות ופלגשי', ובלי ספק כי לו ילדה זרש מאתים ושמונה בנים כמנין ור"ב בניו כדברי רז"ל ומנהג מלכי פרס כמנהג מלכי תוגרמה אשר אנחנו רואים כי לא יתנו בת המלך לאיש אשר לו בנים מאשה אחרת, יען לא יהיו בני בת המלך אחים לבני אחר כ"ש שלא יתנוה למי שלו אשה אחרת וזה מבואר. ועוד אני אומר טעם לדבר כדי להיות בטוח שלא יגדילו אחר עליו להבא כי אין ראוי שיהיה אחר גדול מחתן המלך ובזה בהיות הוא נושא בת המלך יהיה גדול מכלם, ואחרי התישר זה קשיא לי דבר זה היכא רמיזא, ואומר אני דבר ההשתחויה סברא היא, אם מצד כתרה של מלכות כי המשתחוה לו הנו משתחוה אל כתר המלך, ואם מפני דכרוזא קרי בחיל ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו ומאן דלא יפל ויסגוד הנה היא שונא אשר המלך חפץ ביקרו ושונא האוהב שונא ואפשר כי נרמז זה במ"ש אשר המלך חפץ ביקרו אשר ביאורו שהמלך חפץ ביקרו שייקרוהו ויכבדוהו הכל אחרי שהמלך מיקרו וחולק לו מכבודו לובש לבושו רוכב על סוסו, וכתר מלכותו בראשו שלא כמנהג המלכים שאין לובשים לבושו ואין רוכבים על סוסו כי על כן נקרא הוא ית' מלך הכבוד שחולק מכבודו ליריאיו שויתר להם כל אלה, ואחר שהמלך הזה עושה לאיש זה כל הכבוד הזה הנה הוא חפץ שיחלקו לו כבוד והוא דבר חפץ ביקרו שהוא חפץ שיחלקו לו כבוד ויקר לא שיהיה היקר רכיבת הסוס ולבישת המלבוש והעטרה אבל כל אלה מחייבים היקר והכבוד, ולפי זה ביאור מה לעשות באיש אשר המלך חפץ ביקרו מה יעשו בו כדי שיכירו הכל שהמלך חפץ שיעשו לו יקר וכבוד דיקא נמי דקאמר מה לעשות באיש ולא קאמר מה לעשות לאיש אשר ביאורו בודאי מה יעש' בו כדי שיכירו הכל וינהגו בו כבוד, והיתה העצה יביאו וגו' וכשיראוהו מלובש בגדי מלכות ורוכב על הסוס וכתר מלכות בראשו יראוהו אנשים ולפניו יכרעו ויפולו ולכבוד שמו יקר יתנו. ודבר בת מלך אפשר מתיבת אשר המלך חפץ ואעפ"י שאין ראיה לדבר זכר לדבר דכתיב (שמואל א' י"ח כ"ב) דברו אל דוד בלט לאמר הנה חפץ בך המלך וכל עבדיו אהבוך ועתה התחתן במלך, ומה שגרע הכתר בפסוק ונתון הלבוש והסוס האמת הוא מה שכתוב בפרקי ר' אליעזר (פרק ן') אמר לו אדוני המלך אכו אתה רוצה לעשות יקר לאיש אשר אתה חפץ יביאו לבוש אשר לבש בו המלך ביום שהמליכוך ואת הסוס אשר רכבת עליו ואת הכתר אשר נתן בראשך ביום שמלכת, אמר לו רשע לא דייך אלא על הכתר שבראשי א"כ מה הנחת לי, כיון שראה המן שכעס המלך חזר ואמר ונתון הלבוש והסוס וגו' ע"כ. וכן בילקוט (סימן תתרנ"ז) בלשון אחר כיון שהזכיר הכתר נשתנו פניו של מלך אמר זהו שראיתי בחלום שהיה מבקש להורגני כשראה המן כך לא הזכיר הכתר וחזר ואמר ונתון הלבוש והסוס

וגו, ע"כ, הצד השוה כי מפני שראה פניו רעים או שמע ממנו דברים רעים ע"כ נגרע הכתר מפיו:

פסוק י

ויאמר המלך להמן מהר קח את הלבוש ואת הסוס כאשר דברת ועשה כן למרדכי היהודי היושב בשער המלך אל תפל דבר מכל אשר דברת:

ויאמר המלך להמן מהר קח וגו'. איתא בגמרא (מגלה פ"ק) א"ל מנו מרדכי אמר ליה היהודי, א"ל טובא מרדכי איכא ביהודאי, א"ל היושב בשער המלך, א"ל ההוא סגי ליה בחדא דסקרתא. פי' כפר. או בחדא נהרא, פי' ליטול מכס, א"ל הא נמי זיל הב ליה, אל תפל דבר וגו'. ובילקוט עוד (סימן תתרנ"ו) אמר המן בבקשה ממך אל תעשה אותי שחוק בכל המדינות, האיש הזה אשר אתה רוצה לכבדו שונאי הוא שירדתי עמו בפורזביטים ואינו ראוי לכבדו והצלוב התקנתי ובאתי ונכנסתי לשאול אותו ממך ואתה מבקש לגדלו עלי. א"ל עד מתי אתה מרבה שיחה לפני ע"כ, ומכל הדברים האלה משמע שתיבת מהר קינטוריא הוי ושבחמת רוחו על הפצר המן שלא לעשותו אמר מהר כלומר אל יתוסף דבר אלי עוד בדבר הזה הלא צויתיך, ובתרגום רבתי עוד דברים נפלאים בדבר הזה וכה אמר, ואמר מלכא להמן סרהיב ועאל לבית גנזי דמלכא וסב מתמן חד מן כיסויא דארגוונא טבא וסב מתמן שיראה טבא פרגנא דמיטקס באבני טבין ומרגלין ותליין בארבע קרנתי דידי זוגא דדהבא ורימונא לכל רוחא ורוחא, וסב מתמן כלילא רבה דדהבא ממקדוניאה דאיתיאו יתה כי מן קרקי מדינתא ביומא קדמאה דקמית במלכותא. וסב מתמן ספסירא ושיריינאה דילי דאייתין לי יתיה מן כוש מדינתא ותמין רדינין דלבושיהון לבושא דמלכותא דאיתיאו יתהין לי ממדינת אפריקי, ופוק לאורא דמלכא ודבר מתמן סוסיא דמלכא דקאים ברישיה דאורייא די שמיה שפרגן די עלוי רכיבית ביומא קדמאה דקמית במלכותא, ואלין מאני יקרא ורבותא דאמרית לך זיל ותעביד למרדכי עני המן ואמר למלכא איתי יהודאין סגיאין בשושן בירנתא ושומהון מרדכי להי דין מינייהו אזיל, אמר ליה מלכא למרדכי יהודאי די אמר טב על מלכא דיתיב על תרעא דילי, וכד שמע ית פיתגמא הדא סגי באיש עלוי וזיויה אשתני ועינוי אתחשכן ופומיה איסתליף ורעיונוי אשתגישו וקיטרי חרציה אשתריין וארכובתיה דא לדא נקשן, עני המן ואמר למלכא מרי מלכא נפישין אינון מרדכי דאית בעלמא ולית אנא ידע על הי דין מרדכי את אמר לי, עני מלכא ואמר להמן הלא אמרית לך על מרדכי דיתיב בתרע דילי. עני המן ואמר למלכא מרי מלכא נפישין אינון תרעי דמלכא ולית אנא ידע על הי דין תרעא את אמר לי, עני מלכא ואמר להמן הלא אמרית לך על תרעא דעאלין מבית נשיא

ועד בית מלכא, עני המן ואמר למלכא גברא הדא סנאה דילי וסנאה דאבהתי עשרה אלפין כיכרי כספא יתיהיבון ליה והדין יקרא לא יתעביד ליה, עני מלכא ואמר להמן עשרה אלפין כיכרי כספא זיל הב ליה ועל כל ביתך אנא משליט ליה והדין יקרא לא יתמנע מיניה. עני המן ואמר מלכא עשרה בנין דאית לי ירהטון קודם סוסיא והדין יקרא לא יתעביד ליה, עני מלכא ואמר להמן את ובנך ואתתך עבדין יהון למרדכי והדין יקרא לא יתמנעי מיניה, עני המן ואמר למלכא גבר הדיוט הוא מני יתיה על מדינתא חדא או על ריסתקא חדא והדין יקרא לא יתעביד ליה, עני מלכא ואמר להמן על מדינן ומחוזין אנא משליט יתיה ועל מלכותי ימא ויבשתא ישתמעון ליה והדין יקרא לא יתמנע מיניה, עלי המן ואמר למלכא טיבעי וטיבעך אזיל בכל מדינתא טיבעך וטיבעיה יזיל בעלמא והדין יקרא לא יתעביד ליה, עני מלכא ואמר להמן גברא די אמר טבתא על מלכא ושיזיב רישא דמלכא מן קטלא טיבעי וטיבעיה יזיל בכל מדינא והדין יקרא לא. יתמנע מיניה, עני המן ואמר למלכא פריסתקין ואגרתא די שדרתא לכל מדינת מלכא לאובדא ית עמיה דמרדכי והדין יקרא היך יתעביד ליה. עני מלכא ואמר איגרין ופריסתקי די שדריה אנא מבטל יתהון וכל הדין יקרא לא יתמנע מיניה, תנינות נזיף ביה מלכא ואמר להמן בעגל בעגל לא תבטיל פתגמא מן כל מה דאמרת, ע"כ נועם דבריו דברי קבלה, וכמה ענינים למדנו מדבריו. ראשונה כי לא לבוש מלכות א' בלבד הלבישוהו אבל היו שנים א' עליון וא' תחתון, ואלו מיוחדים ביופי ומעלה, וגם שחגרו לו חרב ושריון ושני צעיפים, ואפשר שלבוש מלכות שם המין כמו צאן ובקר, והכוונה מיני מלבושים, גם אפשר שנרמז זה ברבוי תיבת את הלבוש, כי מצינו ונתון הלבוש והסוס ואלו את הלבוש לא כתיב והוא אמר מעט והמלך אמר הרבה, וכן ואת הסוס לרבות תכשיטי הסוס כי רבים הם עוד למדנו שתיבת אל תפל דבר מכל אשר דברת על עשרת אלפים ככרי כסף שצוה שיתנו לו. ושיהיו הוא ואשתו ובניו עבדים למרדכי, ושיהיה שליט על מדינות ועל אפרכיות ועל הים ועל היבשה, ושיהא טבעו וטבעו של מלך יוצאי' בעולם, על כל אלה הדברי' אמר אל תפל דבר מכל אשר דברת, דאי משום הא דאמרינן בגמרא (מגילה פ"ק) א"ל ההוא סגי ליה בחדא דיסקרתא או בחד נהרא, ממ"ש ועשה כן משמע כן ולא פחות, ואי לא משמע הכי ליכתו' אל תפל דבר למה לי מכל אשר דברת אלא על כל הדברי' הנאמרים. אמר משה גם דקדק תיבת מהר ולא אמר בעגל בעגל קודם שיפסיד יותר ממה שהפסיד, וגם כי היה די שיאמר מהר עשה למרדכי היהודי אשר דברת. מאי קח את הלבוש ואת הסוס. ועוד אומרו ועשה כן, ועוד אומרו אל תפל. ועוד אומרו דבר, ועוד אומרו מכל, עוד למדנו כי יש ביד המלך לבטל כתבים ואיגרות גם כי נכתבו ונחתמו

בשמו אם יראה טעם בדבר כי אין בדתי מדי ופרס לקיים מה שנכתב ונחתם אמת היה או שקר צדק או עול, וכמו שכתבנו אצל תוקפו של נס בפסוק ישנו עם אחד וגו' עיין שם, והנה פה אמר איגרין ופריסתקי די שדרית אנא מבטיל יתהון ואחרי שבפיו מלא לאמר המן הרע הזה גברא הדא סנאה דילי וסנאה דאבהתי, ואחכ"א פריסתקין ואגרתא די שדרתא לכל מדינת מלכא לאובדא ית עמיה דמרדכי, אשר הורה בזה כי עיקר השנאה הוא למרדכי ושנאת בני ישראל איננה רק להיותם עם מרדכי וכמו שנכתב כי הגידו לו את עם מרדכי באופן כי שנאת העם מסובבת משנאת מרדכי גברא דאמר טבתא על מלכא ושיזיב רישא דמלכא מן קטלא, ועיני המלך ראו ואזניו שמעו אשר השתדל המן להחיות אויבי המלך והמבקשים את נפשו ולהצילם מן המות, וכמו שכתבנו בפסוק ותאמר לו זרש אשתו, בשם יוסף בן גוריון, ועתה נודע אליו כי המצילו מן המות הוא מרדכי. וא"כ למה יומת אחרי שהציל את המלך מן המות, ואם הוא היה דואג שאין גולה את אזנו על מה שבין אסתר והמן ביען שמא עשה עמוי טובה אדם ולא גמלו ואם עתה יומת המצילו מן המות מה יעשו הבאים אחריו, גם בני ישראל למה יומתו אחרי שאין בהם משפט מות, וכל הנאמר עליהם אינו רק בשנאת המן למרדכי האוהב את המלך. ועתה נתפרסם זה לשונא וזה לאוהב ואינו מן הראוי שיומת המציל את המלך חלילה חלילה, ועוד תוסיף אסתר טענה אחרת רבה על שנאת המן, וכמו שנכתוב בפסוק כי נמכרנו אני ועמי, ובשערי בינה אל הה"ר אליעזר מגרמישא ז"ל כתוב, מהר קח כי כמה ימים שהיה לי לעשות כבוד ומהר שלא אהיה עוד כפוי טובה:

פסוק יא

ויקח המן את הלבוש ואת הסוס וילבש את מרדכי וירכיבהו ברחוב העיר ויקרא לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו:

ויקח המן וגו'. בגמרא (מגלה פ"ק) אזל ואשכח רבנן דיתבי קמי מרדכי וקא מחוי להו הלכות קמיצה, אמר להו במאי עסיקתו, אמרו ליה דכי היה בית מקדשא קיים רחמנא אמר מאן דמנדב מנחה לייתי מלייא קמצו ממנה וליקטר על גבי מדבחא וליכפר ליה, אמר להו לייתי מלא קומצא דקמחא דידכו ולידחי עשרה אלפי ככרי כספא דההוא גברא, א"ל עבדא דקנה נכסי עבדא דמאן נכסי דמאן, קום לבוש הני מאני ורכיב האי סוסיא דקא בעי לך מלכא ח"ל לא עד דאזילנא לבי בני ותשקול במיזאי דלאו אורח ארעא לאשתמושי במאני דמלכותא הכי. אדהכי והכי שדרא אסתר ואסרתינהו לכלהו בי בני ולכלהו אומני עיילי' איהו לבי בני ואסחייה, ואזל ואייתי זוגא מביתיה וקא שקיל במיזייה. בתר דקא שקיל ליה אינגיד ואיתנח, א"ל אמאי קא מתנחת, א"ל גברא

דחשיב ליה מלכא מכלהו רברבנוהי השתא שוייה בנאי וספר, א"ל רשע לאו ספר דכפר קרינוס הוית, תאנא המן ספר של כפר קרינוס הוה כ"ב שנה. בתר דשקיל ליה למזייה אלבישיה, א"ל סליק רכיב, א"ל לא יכילנא דחליש חלאי מתעניתא, גחין ליה ורכיב וכי הוה סליק בטיש ביה. א"ל ולא כתיב בנפול אויביך אל תשמח, א"ל רשע הני מילי בישראל אבל בא"ה ע"א ואתה על במותמו תדרוך ע"ש פרש"י לרבנן תלמידיו, קמיצה היה דורש בענינו של יום וששה עשר בניסן היה יום תנופת העומר. לבי בני מרחץ, זוגא מספרים, ואשקול במיזאי אגלח את שערי. ואסרתינהו צותה עליהם להחביאם, אומנים ספרים. זוגא זוג של מספרים ע"כ, ובויקרא רבה (פרש' כ"ז) מצאתי נוסח אחר בזה הענין ז"ל, לעולם אל תהי מצות העומר קלה בעיניך, ר' לוי אמר היא שעמדה להם בימי המן דא"ר לוי כיון שראה מרדכי את המן בא כנגדו והסוס בידו, אמר דומה אני שאין רשע זה בא אלא להורגני, והוון תלמידוי יתבין תניין קמוי. אמר להם עמדו וברחו שמא תכוו מגחלתי א"ל בין לקטול בין לחיי אנן עמך ולא נשבקך. מה עשה נתעטף בטליתו ועמד בתפלה לפני הב"ה, ותלמידוי הוו יתבין תניין, א"ל במה אתם עוסקים. א"ל במצות העומר שהיו ישר' מקריבים במקדש ביום הזה. א"ל הדין עומרא דמאי הוה דדהב או דכסף אמרו ליה דשעורין א"ל וכמה הות טימי דידי' בי' קנטרין א"ל סגיין בי' מנין. א"ל קומו דנצחי עשרתי מניכון לעשרת אלפים קטגוריא דכספא, כיון דשמעת אסתר כן אפיקת כרוז בכל מדינתא ואמרה לא יפתח בר נש חנות בגו שוקא כל עמא יפקון להון דפרטיט' דיהודאי בעי למצטבלא, כיון דחסל מן מצלי אמר המן למרדכי לבוש הדין פורפירא והב הדין כלילא על רישך וסק ורכוב הדין סוסיא, א"ל שוטה בעולם לית את ידע דאנא מן שקא ומן קיטמא, אית בר נש לביש פורפירא דמלכא דלא סחי, מה את בעי לבזויי למלכותא. אזל בדיל בלנאי ולא אשכחי'. מה עבד אסר חרציה ועאל ואסחייה, כיון דחסל לבש פורפירי א"ל הב הדין כלילא דמלכא ברישך, א"ל אית ברנש יהיב כלילא דמלכא ברישי' ולא מספרי' אזל בעא ספרא ולא אשכחיה, מה עבד אפיק מאני ספוריה ויתיב ומספר ליה עד דהיא יתיב ומספר ליה שרי מתנח, א"ל מה לך א"ל ווי ליה להההוא גברא מה אתא עלוי, מאן עביד קומוס בגרון מאן דעביד קומוס קלטור מאן דעביד מגסטאר פלטין את עביד בלנאי וספר א"ל ולינה חכים לאבוה דההוא גברא שחיק טמיא בכפר קרינו' בלנאי וספרן ואיל אינון מאני ספורי', כיון דחסל מן מספרא ליה א"ל קום רכוב על הדין סוסי' א"ל לית בי כח דאנ' גבר סב וכו' א"ל ולית את גרמת לנפשך אזל קום דאנ' מעיך לך קדל ודרוס עלי וסוק ורכוב הדיי סוסוי' למקימ' עליכון מה דאמר כתבכון ויכחשו אויבך לך ע"כ, ומצאתי בשערי בינה אל הה"ר אליעזר מגרמישא זלה"ה

מהתחלת אמור עד ספירת העומר ע' פסוקי' ושם רמזו המן ההי"ן מושבותיכם תהיינ"ה. ונתלה המן בקצירת העומר, ולכן ע' של (תהלים פ' י"ד) יכרסמנה חזיר מיער תלויה, ונשאר מיר גימ' עמל"ק ויש משם עד סוף המזמור נ' תיבות והעץ מן התיבה היה נ' אמה רחבה, ועליה רמוז המן שנא' (שם קמ"ב ח') הוציא"ה ממסג"ר נפש"י ונדרש בב"ר על התיבה מ"כ וביאור הדברים ההין מושבותיכם תהיינה סופי פסוקים הם, (ויקרא כ"ג י"ג) ומנחת"ו שני עשרונים וגו' יין רביעית ההין. וכתיב (שם כ"ג י') ולחם וקלי וכרמ"ל וגו' בכל מושבותיכם, וכתיב (שם כ"ג ק"ו) וספרתם לכם וגו' תמיימות תהיינה, בסופי תיבו' למפרע המן, ומה שכתב שנדרש בב"ר על התיבה, כן הוא כתוב בפסוק צא מן התיבה בב"ר, ורמז שכמו שהיתה התיבה הזאת הצלה אז כן יהיה לעתיד וכמו שכתבתי למעלה בפסוק ותאמר לו זרש אשתו וגו'. ונחזור לענין הפסוק ואומר כי נמצאו עוד דברי, ניספי' מתוקים מדבש ונופת צופים בתרגום רבה (פרשת ל"ד) ז"ל כד חזא המן רשיעא דפתגמוי לא מתקבלין קדם מלכא ולא מילוי משתמעין על לבי גנזי דמלכא כד כפיפא קומתיה ולא פשיטא כד אביל וחפי רישיה כד אודני מרטטן וכד ענוי מחשכן וכד פומיה מסתליף וכד ליביה מטמט' וכד מאנוי מבזעין וכד קטרי חרצי' משתריין וארכובתי' דא לדא נקשן. ונסיב מתמן לבושא דמלכא דאייתיאו יתיה ביומא קדמאה די קם במלכותא ונסיב מתמן כל מאני מלכותא כמה דאיתפקד ונפק מתמן כד מתבהל ועאל לאוריה דמלכא ונסיב מתמן סוסי' דקאי בריש אוריה דמתליין ביה מטפחין דדהבא, ואחיד בריסניה דסוסיא וכל מאני מלכותא טעין על כתפוי ומתקטרין קיטרוי ומתחלזין חולזוי ואזל וקם על מרדכי צדיקא עני ואמר ליה קום לך מרדכי צדיקא בר אברהם יצחק ויעקב קדים לך סקך וקיטמך לעסר' אלפי ככרי כספ' די אמרי' לא על' לבי גנזי דמלכ' מבי גינזי דילי ולא איתקבלון מן קדם דאיתיכין רחימין מן קדם אבוכון דבשמיא די בכל עידן דאתון מצליין קדמוי הוא מקבל צלותכון ופריק יתכון מן יד בעלי דבביכון והשתא קום לך מרדכי צדיקא מן סקך ומן קיטמך ולביש לבושא דמלכותא ורכיב על סוסיא דמלכא. עני מרדכי צדיקא ואמר ליה להמן המן רשיעא בר זרעא דבית עמלק אוריך שעה חדא ואיכול לחמא דגידין ואשתי מיא דמרירין ובתר כן אפיק יתי וצלוב יתי על צליבא עני המן ואמר למרדכי קום לך מרדכי צדיק' בר זרעא טבא מן יומיכון ניסין רברבין מתעבדין לכון צליבא אתקנית לבישתי הוא דאתקנית יתה והשתא קים לביש לבושא דמלכ' רכוב על סוסיא דמלכותא ופתגמוי דמלכא לא יתבטיל, עני מרדכי ואמר להמן מאן דאיתיה תלתא ימין ותלתא לילוון בצומא איכדון רכיב על סוסיא דמלכא כד שמע המן ית פתגמיא האילין על לבי גנזי דמלכא ואפיק מתמן כל מיני בוסמין ומשחנין

טבין ומשחיתיה ואסחי יתיה ואלביש יתיה לבושא דמלכותא ותקין היה בכל תיקוני מלכותא ואוכיל יתיה מן סעודה דשדרא ליה אסתר מלכתא ומן קדם דרכיב על סוסיא דמלכותא אישתדר ליה מן בית מלכא כ"ז אלפין עולימוי בחירי וכסין דדהבא בימיניהון וכוזא דדהבא בסמליהון ומשבחין ואזלין קדם מרדכי צדיקא ואמרין כדין יתעביד לגברא דמלכא צבי ביקריה וכד חזון בת ישר' אזלון ומענין ואמרין כדין יתעביד לגברא דמלכא די ברא שמים וארעא צבי ביקרי' ע"כ, ראשונה הודיענו שהצדיקים תמיד מתייראין שמא יגרום החטא כענין וירא יעקב כדאי' בגמרא (ברכות פ"ק) כ"ש עתה שהיו מלוכלכים בחטאים וכמו שנכפל למעלה. ולכן לא היה מאמין מרדכי הצדיק בנס הנעשה, ולכן גם כי ראה הלבוש והסוס וכלי מלכות ביד המן לא היה בוטח אבל היה חושב שמא גרם החטא, והלבוש והסוס ביד המן כדי שיריכיבהו בו מרדכי, וכמו שחשבה בתו של המן וכמו שיבא בס"ד, ועשיית העץ נר' שהיה נודע באי זה אופן שיהיה וחשב שיתלוהו אח"כ, ולכ"א צליבא דאתקנית לבישתי הוא דאתקנית, ב' הודיענו שהוצרך לבשמים ושמנים למשחו ולבסמו כדי שיתחזק מהצומות ומהפחד, ג' הודיענו שנתן לו לאכול ממאכל ששלחה לו אסתר. וכבר קדם לנו כי מאכל כשר וטהור מאכלה ובשר פיגול לא בא אל פיה ולכן אכל מרדכי הצדיק מהמאכל ההוא, ד' הודיענו ששלחו לו מבית המלך כ"ז אלפים בחורים נבחרים וכוסות של זהב בימינם וכוזא דדהבא בשמאלם לפי שהיא יד כהה ואין בה כ"כ כח, הדבר הוא כי המלך אחרי שראה שנתרשל בהגמון? מרדכי לא נתפייס בעשות מה שאמר המן. גם כי יש בזה חשד שמא איננו עושה זה ברצון טוב רק מפני שיצא מפי הנשאל ולכן הסכים להוסיף על הנאמר כ"ז אלף בחורים וענין הכוסות נ"ל שהוא להורות כי זה הוא תגמול מה שעשה בדבר השתיה שנמצא הסם בכוס והנחש במים, כמו שבא בדברי הה"ר אליעזר מגרמישא זלה"ה המובאים למעלה בפסוק ויבקש הדבר וימצא, ואפשר שעל כן היו ב' כלים, הכוס שהוא גדול כנגד הסם שנמצא במי'. וכוזא שהוא כלי קטן כנגד הנחש הקטן שנמצא בכלי כמו שתראה משם, ומספר מפקד הבחורים שהוא כ"ז אלף אפשר שהם כנגד האותיות שהם כ"ז כלם הפשוטות והכפולות, ה' הודיענו כי גם שהיה המן המכריז וקורא לפניו ככה יעשה לאיש וגו' לא נתפייס המלך בזה כי א"א שישמע קולו למרחוק ולכן צוה שכ"ז אלף הבחורים גם הם יקראו וישמיעו ככה יעשה לאיש, ואפשר שהיה בתחלה אומר המן ואח"כ הבחורים ובעוד שהבחורים היו או' זה בקול גדול היה פנאי לבית ישראל לומר ככה יעשה לאיש אשר המלך שברא שמים וארץ חפץ ביקרו, ובשערי בינה אל הה"ר אליעזר ז"ל כתוב וז"ל לפי שהמן גרם לו שלש' דברי' ויקרע מרדכי וילבש שק

ואפר, ויזעק. וילבש את מרדכי. כנגד ויקרע מרדכי, וירכיבהו, כנגד ויצא בתוך העיר. ויקרא לפניו, כנגד ויזעק ע"כ, ומדבריו אני למד כנגד גדולה. כ"ז אלף בחורים קוראים בקול גדול, וכמו שקדם. וכנגד ומרה. היו בני ישר' או' ככה יעשה לאיש אשר המלך בורא שמים וארץ חפץ ביקרו, ובמדרש רבתי דאחשורוש כתיב כיון דרכיב התחיל מקלס להב"ה (תהלי' ל"ג) ארוממך ה' כי דליתני וגו', ה' אלקי שועתי אליך ותרפאני, ה' העלית מן שאול נפשי וגומר תלמידיו מה היו אומרי' זמרו לה' חסידיו וגו'. כי רגע באפו וגו' אותו רשע מה היה אומ' ואני אמרתי בשלוי וגו' ה' ברצונך וגו' אסתר מה היתה אומר' אליך ה' אקרא וגו' מה בצע בדמי וגו' כנסת יש' מה היתה אומרת שמע ה' וחנני וגו' הפכת מספדי וגומר רוח הקדש מה היתה אומר' למען יזמרך וגו' והנ"ל בביאורו דברי מרדכי ארוממך, ה' אלקי שועתי, ה' העלית יתכן שיהיו דברי הראשונים בכלל ובפרט, בכלל נודע שע"י הצער ההוא נמחל להם עונותם, וכמ"ש בגמרא (מגילה פ"ק) ויסר המלך את טבעתו א"ר אבא בר כהנא גדולה הסרת טבעת ממ"ח נביאים וז' נביאות שנתנבאו להם לישׂ' שכלם לא החזירום לישׂ' למוטב. ואילו הסרת טבעת החזירתן למוטב, ופרש"י החזירתן למוטב שגזרו עליהם תענית לתשובה. ועל כן אמר ארוממך ה' כי דליתני לשון דל ושפל כי זאת היתה סבה שחזרו ישר' בתשובה ובזה לא שמחת אויבי לי, ובדרך זה הכל הוא בשם כל ישר'. ובפרט אמר עליו ממש כי דליתני לשון הגבהה כמו דלו עיני שרוממתני שעמדתי כנגד יצרי ולא נהנתי מאותה סעודה ושלא השתחוותי לאותו רשע עם כי רבים לוחמים לי רוממתני וסלקתני מחטוא בשתים אלא כאשר פשעו בני ישראל כמו שקדם למעלה. ואני בעומדי על עמדי כפרתי בעד כלם כמו שנכפל למעלה ובזה ולא שמחת אויבי לי. ואפשר שכיון לשני הלשונות הגבהה ורוממות במה שדרך על במותי המן הרשע ואני דל ותש כח כמדובר ולא שמחת אויבי לי הוא מה שקדם בפסוק ויעש העץ מדברי המתרגם בתוספת' לא שלח המן מנוי ולא שכב בר המדתא עד דאזיל ואייתי ית נגרייא וית קינאי נגרייא דעבדין צליבא וקיננא דמתקנין סביבא דפרזלא ובנוי דהמן דייצין וחדיין וזרש איתתיה מנגנא בכנרין עם המן רשיעא וגו', ובבקר שמחה לתוגה נהפכה ויהי להם השמחה לאבל, אך מפני שהשלמים מדעת קונם יש בם שאינם ששים ברעת הזולת. לכן קצר בדבר ואמר ולא שמחת אויבי לי שלא עמדה להם שמחתם, כ"ש שעדין לא נצולו ישר', כי על כן כתיב וישב מרדכי לשקו ולתעניתו וכמו שיבא ולכן לא אמר רק ולא שמחת אויבי לי, ה' אלקי וגו' נתן הודאה על חלקו שייחד שמו עליו. והוא עה"ד הנאמר במכילתא (משפטים פ"ב) שלש פעמים בשנה וגו' והלא כבר נאמר את פני האדון. ומה ת"ל אלקי ישראל אלא על ישראל ייחד שמו ביותר, וכן בספרי בפסוק

(דברים י"ו י"ז) שמע ישראל, והנה ראינו פה כאשר שאל מרע"ה לאליהו ז"ל אם יש באותו הדור אדם כשר, א"ל יש ושמו מרדכי, א"ל לך והודיעו כדי שיעמוד היא משם בתפלה ואני מכאן ונבקש עליהם רחמים לפני הב"ה כדאיתא במדרש רבת' דאחשורוש (פרשה י') באופן שייחד שמו עליו, וזהו ה' אלקי שייחדת שמך על לקרא שמך אלקי ולכן כאשר שועתי אליך רפאתני, וגם כיון שלא בטח באסתר הגם שצוה עליה לבא אל המלך לא עליה סמך לבו רק שועתי אליך, ודבר אסתר כדבר הרופא אל החולה כי בורא רפואות הוא הרופא האמיתי גם כי הוא ע"י רופא ב"ו. ה' העלית וגומ' אמר כי יחוד שמו עליו הנה הוא ביען נזהר מחטאת ישראל אשר דובר בשכבר בדברי רשב"י ותלמידיו. ועל דבר ההשתחויה אמר העלית מן שאול נפשי כי הוא דבר הנוגע לנפש בעצם. ועל דבר הסעודה אמר חייתני מירדי בור שהיא לגוף, והודה שאלקים עזרו לעמוד בב' הנסיונות הללו, ולכן יחסם אליו העלית חייתני ובזה כפר על בני ישראל כמו שקדם וביען נזכר לעיל שיעץ המן להביא במשתה ההוא זנות, ונודע מפסוק (זכריה ט' י"א) גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו כי שמיר' ברית מילה מצלת ומוציאה מבור הוא גהינם, והמטמאו ומה גם מכותית ירד לבור תחתית באופן כי בהנזר מהעבירה ההיא חייהו שלא ירד שמה, תלמידי מרדכי מה היו או' זמרו לה' חסידיו, כי רגע באפו, אפשר שהם דברי מרדכי אליהם, ואמר על מה שנזכר בשכבר כי בבא המן אצלו ומצאו עם תלמידיו עוסק בהלכות העומר ופחד כי חשב כי היה בא להרגו או לתלותו כמ"ש לתלותו בזמן ק"ש כמו שקדם באופן כי על הזכירם דבר העמר הנעשה במקדש בזכות זה ניצולו. וכמ"ש חז"ל בויקרא רבה (פרשת כ"ח) כמו שקדם בפסוק לך כנוס וכ' אצל מספר הימים, ועל כן אמר זמרו לה' חסידיו תחת אשר הייתם בוכים עתה זמרו כי גם הם פחדו כמ"ש שהשליך שלשלאות עליהם להרגם בבקר השכם, והודו על שזכיתם להזכיר דבר קדשו, כי מזה נמשכה להם התשועה הגדולה הזאת, ודעו וראו כי רגע באפו וגו' הן הם דברי רשב"י הם לא עשו אלא לפנים אף הב"ה לא עשה עמהם אלא לפנים כי לא היתה כוונתו יתברך רק ליראם ולבהל' על מה שעשו לפנים כמו שנזכר בשכבר, באופן שכוונתו ית' לחיותם לא להמיתם. וזה נודע ממה שראינו כי אמש ליל י"ו בניסן ילין בכי כי אמר אויב. להכחידם מגוי ולמרדכי רבם עמהם ובבקר קול רנה ושמחה במפלת האויב ומעלת הצדיק' המן הרשע מה היה אומ' ואני אמרתי בשלוי וגו' ברצונך וגו'. התרעם כי את הכל עשה יפה בעתו בחכמה ודעת וזה שאני אמרתי בשלוי ב"אל כי אחרי שהמלך גדלני ונשאני מעל כל שריו ועבדיו אמרתי בל אמוט, ומה גם כי המלכה אשר חשבתי היותה אויבת אחרי אשר עיניה רואות היותי מבקש נפש האומן אותה,

ראיתי כי לא הביאה אותו עם המלך והביאה אותי. וגם ראתה לגדלני יותר בקוראה גם למחר לי ולא לו, ואני חשבתי למי יחפוץ המלך לעשות יקר יותר ממני. וגם שעשיתי למרדכי ולעמו לא עשיתי רק ברצונך כי כל ומי אשר היו מושלמים ונכונים לעבודתך לא עשיתי עמהם רעה, רק בחדש אדר אשר בו גרמו מיתת אדוניהם כמ"ש באופן כי ברצונך עשיתי כל אלה, ואתה העמדת להררי עוז ועתה אשר הסתרת פניך הייתי נבהל לא ידעתי מה זה ועל מה זה, אסתר מה היתה אומרת אליך ה' אקרא, מה בצע, צריך להזכיר מה שנזכר בשכבר מכשרום אסתר בשומרה נדתה והראות כתמיה לחכמים, גם אשר שמה מחסום לפיה, לבלתי הגיד מאיזה עם היא כי כן צוה עליה מרדכי, ובכן נבין נועם דבריה, אמרה אליך ה' בעל הרחמים אקרא לעזרה, ואם במדת הדין אתה דן אותי, ואל אדני אשר היא מדת הדין אתחנן, ואחרי שעד עתה נזהרתי ונשמרתי בעצמי מדם טומאה ועתה אני מוכרחת להטמא. ומה גני בנאמר בפסוק ותתחלחל המלכה שהפילה א"כ מה בצע בדם ששמרתי עצמי ממנו עד עתה כי להיותי נשמעת אליו הייתי קרקע עולם והייתי מוכרחת ואנוסה, ודי שהייתי נזהרת להיות טהורה. אבל עתה שאני הולכ' ברצון ובטומאה גדול עוני ומה בצע בדמי ששמרתי עד עתה, ואם תיבת בדמי ביאורה שתיקה כדברי קצת. אמרה מה הנאה במה ששתקתי עד עתה אחרי שאני כעת מוכרחת להגיד עמי ומולדתי לומר כי נמכרנו אני ועמי ואולי יכוין עתה להעבירני על דת. ואומר ברדתי אל שחת. הכוונה מה שבא בס' הזוהר (פרשת פקודי) כי שחת הו' מקום אשר נדונים שם בני אדם על ביאות אסורות. והדבר מבואר, ואם הדם הוא הנפש כדברי הראב"ע והרד"ק, אומר נודע היות נפשותיהן של צדיקים נחת רוח להב"ה, וכהא דאמרינן בגמרא (מ"ק פ' בתרא) הב"ה שש בבא אליו נפש הצדיק ככלה וכו'. ויש ראיות רבות בס' הזוהר על הדבר הזה, ולכן אמרה מה בצע בדמי מה הנאה ונחת רוח יהיה אליו יתברך בנפש אם ארד אל שחת, אשר נודע מס' הזוהר היות שחר מקום משפט ודין הנמשך והולך אחרי יצה"ר בדברים הנז' למעלה אשר עליהם נק' טמא. ואחרי שנשמה שנפחת בי טהורה ואם בידי אטמאנה מה נחת רוח יהיה אליו יתברך ונפשות הצדיקים הן מודות ומשבחות אליו יתברך כי לא המתים יהללויה על הרשעים הנקראי' מתים דבר כדברי הזוהר כי בניהו בן יהוידע בן איש חי שבמוהו נקרא חי, ואם ארד אל שחת היודך עפר היגיד אמתך. ישראל מה היו או' שמע ה' הפכת מספדי. נודע כי העת ההיא עדיין היה לבם של ישראל חרד כי לא שבו ספרי האף והחמה ודת למדי ופרס כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתם בטבעת המלך אין להשיב ולכן גם כי שמחו בגדולת מרדכי ומה גם בהיות גדולה זו ע"י המן הרע הזה כי היו ב' דברים השפלת איש

הבליעל ומעלת איש האלהים ובעלוץ צדיקים רבה תפארת כתיב (משלי כ"ח י"ב) אף גם זאת לא נזכר ששמחו בגדולה זו לסבה הנז'. ולכן התפללו שמע ה' וחנני גם כי אין אנחנו הגונים ידענו שחנוניך הם חנונים ולכן בשם הזה העושה אותות ומופתים כדברי הראב"ע והרמב"ן ז"ל חננו כי אנחנו צריכים לחנינתך לגמור את אשר החלות לעשות והיה עוזר לי והחנינה היא להעביר על הפשעי' אם מהסעודה אם מהצלם. והעזר הו' להתם רעת הצרה אשר הם עדין בה כמו שתראה בחמוך. ולכן הזכיר שם השם פעמים. ואפשר כי דאגו על הטובה שלא תהיה סבת רעתם בהסיח דעתם מהצרה ובהסיחם דעתם בסבת גדולת מרדכי והשפלת המן ולכן שאלו חנינה ועזור לעמוד כנגד יצרם. וכענין שבתם מהמלחמה הקטנה שוללי שלל התעתדו למלחמה הגדולה מלחמת הצר בהתגאות על הנצחון. כמובא בס' חובת הלבבות, ובאו דברים הללו בלשון יחיד גם כי הם רבים עתה המדברים להיות תפלתם בלב אחד כאיש אחד, הפכת מספדי, מצאתי ברש"י ז"ל (בביאור ספר תהלים) שהביא מאמר זה בשם פסיקתא זוטא ואמר מרדכי וישראל מה היו אומרי שמע ה' וחנני, הפכת מספדי, ונראים הדברים כי פתיחת השק הנה הוא צודק ביותר במרדכי ותעניתו והמן נדחף אל ביתו אבל וחפוי ראש אבל על בתו וחפוי ראש מדבר שאירעו, ופירש"י לתעניתו יום ג' לתעניתו היה שהתחיל להתענות ביום י"ד בניסן, ומה שקרא המקרא ליום אתמול ויהי ביום הג' ותלבש אסתר מלכות וגו'. יום ג' לשלוח הרצים היה ע"כ, ולפי שדבר וישב מרדכי אל שער המלך משמע שהסיר שקו מעליו נגמר כי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק, לכן ביאר רב ששת ששב לשקו ולתעניתו ולכן הפסיק בעל הגמרא בענין המן וכתב מימרת מרדכי. והמתרגם הרחיב הענין יותר וכתב ותב מרדכי לסנהדרין די בתרע פלטרין דמלכא ואשלח לבוש ארגוונא מעלוהי ולבש שקא ויתיב על קיטמא והוה מודה ומצלי עד עידן רמשא. ובמדרש לקח טוב אבל מבתו וחפוי ראש שנעשה בלן וספר וגולייר וברזן ע"כ, והה"ר יוסף גח"קון ז"ל כתב והמן נדחף אל ביתו וכ' הראב"ע נדחף מעצמו. ואחשוב שהוא מאחרים כי מקודם כשהיה המן עובר כלם מרחיבים לו הדרך דרך כבוד ונדחים מפניו, ועכשיו אין עושים לו את כל הכבוד הזה אך דוחפים אותו והלך לביתו אבל ועצב מהמעלה שנתחדשה למרדכי ולא נעשתה עצתו, וחפוי ראש מבשת כפילתו ע"כ. ובס' שערי בינה להה"ר אליעזר מגרמישא זלה"ה והמן נדחף מלמד שנצטרע וכה"א בעזיהו (ד"ה ב' כ"ו כ') וגם הוא נדחף לצאת כי נגעו ה'.

פסוק יג

ויספר המן לזרש אשתו ולכל אהביו את כל אשר קרהו ויאמרו לי חכמיו וזרש אשתו אם מזרע היהודים מרדכי אשר החלות לנפל לפניו לא תוכל לו כי נפול תפול לפניו:

ויספר המן וגו' במכלתין (מגלה פ"ק) מאי שנא התם דקרי להו אוהביו ומאי שנא הכא דקרי להו חכמיו, א"ר יוחנן מלמד שכל האומר דבר חכמה אפילו באומות העולם נקרא חכם, אם מזרע היהודים. אמרו ליה אם משאר שבטים קא אתי יכלת ליה, ואם משבט יהודה מנשה ואפרים ויוסף קא אתי לא יכלת ליה, יהודה דכתיב ידך בעורף אויבך. שבט אפרים ומנשה ובנימן דכתיב (תהלים פ' ג') לפני אפרים ובנימין ומנשה עוררה את גבורתך ולכה לישועתה לנו, כי נפל תפול לפניו דרש ר' יהודה בר אלעאי שתי נפילות אלו למה, מלמד שאמרו לו אומה זו משולה ככוכבים כשהם יורדים עד עפר וכשהם עולים עולים לרקיע ע"כ. ואני שואל מאי שנא התם דכתיב וישלח ויבא את אוהביו ומ"ש הכא דכתיב ויספר המן לזרש אשתו, ואלו וישלח ויבא לא כתיב ועוד מ"ש דכתי' בתחלה ויספר המן לזרש אשתו ולבתר לכל אוהביו, ומ"ש במענ' שענו אוהביו שהם חכמיו תחלה ואח"כ וזרש אשתו והנ"ל כבר קדם בפסוק המן שהיו לו להמן שס"ה יועצים וכלם אינם ספונים כזרש בדבר עצה. והנה חכמים הללו לא נקראו בעת הזאת רק שהם בראותם הרעה הבאה עליו כי המלך השפילו והרים ונשא אויבו כלם נקבצו ובאו אל ביתו לנוד לו ולהצר בצרתו ולנחמו מאבל בתו ושם נמצאו ושם היו בבואו נדחף אל ביתו ולכן ויספר המן לזרש אשתו בתחלה כי היא רבתי בדעות בדבר עצה, ואח"כ לכל אוהביו ומשום לא תענה על רב השיבו הם בתחלה ואח"כ היא, ויען כלם הסכימו בדעתם מענה רע לכן לא קראם בשם אוהבים כי אם בשם חכמים כאלו החכמה הכריחתם לענות ככה לא כאוהבים, והותרו שתי השאלות באופן נאות, וה"ר יהודה ן' שושן ז"ל נתעורר אל השאלה השנית וכתב ז"ל מוחלפת השיטה כי למעלה בעת שמחת לבבו קרא לאוהביו ולאשתו כי בא להתכבד בפניהם, אך בבא שברו ספרי לזרש אשתו בתחלה כי היא קרובה אליו כגופו ואח"כ לכל אוהביו אמר את כל אשר קרהו כי במקרה נמצא אז בשער המלך ונתגלגל מה שנתגלגל והנה במבוכה הגדולה הזאת אין חכמה לאשה אף כי חכמה היתה, גם האוהבים נואלו ונשאו ולא פערו פיהם כמו שעשו בעצת יעשו עץ גבוה כי ראו כי בא שברו ומפלתו אך חכמיו וזרש שנעשית סניפין להם אמרו אליו אם מזרע היהודים וגו'. וכמה זריות נפיו בדבריו אלה, אחד מ"ש כי למעלה בעת שמחת לבבו קרא לאוהביו ולאשת כי בא להתכבד לפניהם, כבודו במקומו מונח כי לא באו בשמחה רק ביגון ואנחה ופסוק צווח וימלא המן על מרדכי חמה ויתאפק המן כי

מרוב צערו ודאגתו הוצרך להתאפק ולהתחזק לבא אל ביתו, ב' מ"ש את כל אשר קרהו כי במקרה נמצא אז בשער המלך, מי ישמע אליו לדבר הזה והם המיעצים אותו ובבקר אמר למלך ויתלו את מרדכי עליו והוא השכים בבקר לבא אל המלך ופסוק צווח והמן בא לחצר בית המלך החיצונה לאמר למלך לתלות את מרדכי על העץ אשר הכין לו היאך יאמר שהיה במקרה גם מה שהכחיש דברי רז"ל שאמרו שחכמיו הם אוהביו לא מחכמה עשה זה, ולמה לא ישאל עצה מהחכמים אשר הם עמו ופסוק מלא כי לא תאבד הורה מכהן ועצה מחכם, לכן האמת מה שכתבתי כי לא נקראו לעצה רק שבאו לנוד לו ולנחמו והם לא ידעו רק פרסומו של דבר מה שראו כל העם מרדכי רוכב על סוס והמן קורא לפניו ככה יעשה לאיש וגו' ואפשר שלא תהיה כוונת המלך עצמית להשפילו רק להגדיל את מרדכי ובזה יגדל כבוד המן שלא נמצא איש גדול כמוהו להגדיל את מרדכי והוא במר נפשו ספר להם בפרטות ובאורך אשר זה משפט תיבת ספור את כל אשר קרהו, כי לא באו תיבת את ותיבת כל המורות על הדבור בחנם, רק שכיון לכל מה שכתבנו למעלה בפסוק ויאמר המלך מי בחצר כיון שהתחיל לישן בעתותי בקר בא המן דופק על פתחו אמר מי הוא זה לא יבא בשלום לפני. ומ"ש שינתנו למרדכי י' אלפים ככרי כסף ושירוצו י' בני המן לפני מרדכי ושיהיו המן ואשתו ובניו עבדים למרדכי ושיהיה שליט על כל המלכיות בים והיבשה ושיצא טבעו וטבע המלך בעולם ושיבטלו אגרות ראשונות וכמו שקדם בפסוק מהר קח את הלבוש ואת הסוס, וזהו את כל אשר קרהו. ותיבת קרהו תרגמה הה"ר אליעזר מגרמישא ז"ל באתי מזרע שנאמר בו אשר קרך בדרך והוא בא משאול שנלחם בו ונוטרים עלי שנאה ישנה ע"כ. וגם זה אפשר שדרש מתיבת את כל.

וימרו לו חכמיו וגו'. הוא דבר להם כמדבר עם אוהביו שיצרו בצרת והם לא ענוהו כאוהבים כי אין מדרך האוהב לבשר רעה רק ליעץ טובה לכ"א שהשיבו כחכמים לא כאוהבים גם שהוא ספר להם כאוהבים, ויאמרו לו אם מזרע היהודים כבר קדמו דברו הגמרא (מגילה פ"ק) ובמדרש בילקוט (סימן תתרנ"ז) כשיעצנו לו לצלבו לא היינו סוברים שהוא מן המיחדים להב"ה אבל ?גניו שהוא מזרע היהודים מאותם שעלו לכבשן האש וניצולו ומאותם שנפלו בגוב אריות לא תוכל לו ע"כ. ומצאתי כתוב וז"ל אם מזרע היהודים פי' אם מזרע היהודים היא אסתר המלכה א"כ מרדכי היהודי מעולם לא תוכל לו אלא נפל תפול לפניו כן פי' הה"ר אליעזר מגרמישא ז"ל וכן נראה מענין הפסוק כי יש טעם פזר גדול בתיבת היהודים עכ"ל, ואני אומר תיבת לנפול הי' חסרה ונפול תפול שניהם מלאים, ואמרו לו אל תבטח על דברי השקר לומר שבזמן משה רבן היה לך נפילה

חסירה, ומה יהיה עתה ודאי כי יוכלו לך, כי אז היתה התחלה בלבד מאותו שאמר אתה החלות להראות אה עבדך, ועתה תהיינה נפילות רבות ומלאות, ולכן נפול תפול מלאי'. ומצאתי אל הה"ר דוד אבודרהם ז"ל שכתב בביאור התפלות בברכת המגלה האחרונה של המגלה וז"ל ויש או' שתקנו בברכה זו ו' לשונות כנגד ו' מוש' שנלחמו בעמלק, הרב את ריבינו, ע"י יהושע שנאמר (שמות י"ז י"ג) ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב, והדן את דיננו, ע"י אהוד בן גרא בן הימני שהרג את עגלון מלך מואב והיה עמו עמון ועמלק שנאמר (שופטים ג' י"ג) ויאסוף אליו את בני עמון ועמלק וילך ויך את ישראל, וכתיב (שם ו' ל"ג) ויקם ה' להם מושיע את אהוד בן גרא, והנוקם את נקמתנו, ע"י גדעון שנאמר שם וכל מדין ועמלק ובני קדם נאספו יחדיו, והנפרע לנו מצרינו ע"י שאול שנלחם בעמלק. והמשלם גמול לכל אויבי נפשנו, ע"י דוד בצקלג שנאמר שם ועמלקי פשטו אל נגב, ואל צקלג, והחתימה הנפרע לעמו ישראל מכל צריהם, כנגד הנס של מרדכי ואסתר, האל המושיע, לימות המשיח עכ"ל. הנה ששה אלו שנלחמו בזרע מרעים, ולא אחד בהם שיפילם נפילה שלימה ולכן אמ' לו אם מזרע היהודים מרדכי מאותם שהחלות לנפול לפניו אשר הם יהודה ובנימין אפרים ומנשה, למטה יהודה דוד מלך ישראל, למטה מנשה גדעון בן יואש, למטה אפרים יהושע בן נון, ותרב משאת בנימן ממשאות כלם כי היו ממנו שלשה, אהוד בן גרא, ושאול בן קיש, ומרדכי, גם כי היתה נפילה חסרה, דע לך כי הכל היה התחלה, ועתה באו ימי השלום כי נפול תפול לפניו, ובשערי בינה להה"ר אליעזר מגרמישא ז"ל כתוב לאמר, אשר החלות ב' אתה החלות להראות את עבדך זכות משה שנא' בו (דברים ל"ד י') ולא קם נביא, עמד למרדכי ולא קם ולא זע, נפול תפול מלא וא"ו כי עשית לו ו' דברי' ולישראל ו' דברים, ויקרע מרדכי, וילבש שק ואפר ויצא בתוך העיר ויזעק זעקה גדולה ומרה, כמו כן ולישראל ו' דברים, אבל גדול ליהודים, וצום בכי ומספד שק ואפר ע"כ:

פסוק יד

עודם מדברים עמו וסריסי המלך הגיעו ויבהילו להביא את המן אל המשתה אשר עשתה אסתר:

עודם מדברים וגומר בגמרא (מגילה פ"ק) ויבהילו להביא את המן מלמד שהביאוהו בבהלה פרש"י לא רחץ יפה מטנופו, כבר קדם לנו כי תיבת מלמד היא תשובת פשיטא או למה לי. ופה הוקשה להם מה בא ללמדנו ויבהילו וכבר קדם בפסוק מהרו את המן שלא תתקלקל הסעודה, ואחר שהמלך על השלחן שורת הדין שימהרו להביא את המן שלא יהיו המלך והמלכה ממתינים אותו. א"כ ויבהילו למה לי ועוד הי"ל וימהרו את

המן, לכן אמר מלמד שהביאוהו בבהלה עד שמצואתו שהשליכה עליו בתו כמו שקדם לא רוחץ, וטעמו של דבר פורש בדברי הה"ר אליעזר מגרמישא ז"ל וכה אמר, ויבהלו חסר יו"ד כי שלחה אחר עשר בניו כדי שלא מרדו במלך וימסרו המדינות שהם פקידים עליהם למלך אחר ע"כ, ובמדרש לקח טוב ז"ל עודם מדברים עמו וגו' אמרה אסתר בניו של המן איפרכין במדינות אלכדנו קודם שישיגו להם הדברים הללו וימרדו במלכות, לכך נאמר ויבהילו ע"כ. ועוד ירצה ללמד שהביאוהו בבהלה שלא הביאוהו בכבוד כדרך השרי' הנק' לאכול עם המלך וכ"ש זה אשר גדלו המלך אמר כי אחרי שהתחיל לנפול איתרע מזליה והביאוהו בבהל'. ואו' אל המשתה אשר עשת' אסת' כלו' אחרי אשר כבר נעש' שאם לא היה נעש' לא היו עושי' אותו עתה.

פרק ז

פסוק א

ויבא המלך והמן לשתות עם אסתר המלכה:

ויבא המלך. וגומ' ממה שקדם נשמע כי אחרי שכבר החל להטיב לב המלך במה שידע דבר מרדכי ושהדבר ע"י אסתר היה שסרה קנאת המלך כי ידע היות לב אסתר שלם עמו ושאין הדבר כאשר חשב ועתה ידאג יותר מה הניעת' לאסתר למרות פי מלך לבא לפניו אחר שלח נקראה בשם כי לא דבר רק הוא, ושהמן יוצא ונכנס בדבר אחרי שבו בחרה לאכול עם המלך פעמים ולא אחד בהם משרי המלך, ולכן צריך שלא להקניט את המן ומה שעשה עשוי באמת ויושר והוא אמרו דלא להוסיף עלה, ולכן ויבא המלך והמן הם לבדם אין זר אתם, ושניהם כאיש אחד כי על כן לא אמר ויבא המן עם המלך כדרך הקטן שנתלה בגדול, או לפחות ויבואו המלך והמן אלא ויבא כאיש אחד לשתות עם אסתר המלכה, אחרי שכבר סרה הקנאה קראה בשם מלכה מה שלא עשה בראשונה אשר אז צמחה הקנאה ולכן מלכותה עדת מינה וכתב ויבא המלך והמן אל המשתה אשר עשתה אסתר ואלו אסתר המלכה לא אמרי וכמ"ש שם, ועתה כטוב לבו כתב לשתות עם אסתר המלכה. ותיבת לשתות כבר נודע שהיא כוללת האכילה והשתייה ונקרא תמיד בשם משתה היין.

פסוק ב

ויאמר המלך לאסתר גם ביום השני במשתה היין מה שאלתך אסתר המלכה וינתן לך ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעש:

ויאמר המלך וגו'. כבר קדם בחבורי למעלה ביאור יפה ונכון.

פסוק ג

ותען אסתר המלכה ותאמר אם מצאתי חן בעיניך המלך ואם על המלך טוב תנתן לי נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי:

ותען אסתר המלכה וגומ' כתוב בתרגום וזקפת אסתר ית עינהא כלפי שמיא ואתיבת אסתר מלכת' ואמרת אין אשכחי' רחמין קדמך מלכא רמא ומנטלא, ואם קדם מלכא דארעא שפי' תתיהי' לי שיזיב נפשי מן ידוי דשנא' בשאלתי ופורקן עמי מן ידוי דבעיל דבביה בבעותי' ויש לדקדק בדבריו מלתא זו היכן רמיזא להיות הא' מלך עליון והב' מלך תחתון, והנה חלף הלך אחר כמוהו במשתה הראשון ולא ביארו על הדרך הזה, ואומר שדקדקו כי בפעמי' הראשונים דבר' עמו כמדברת שלא לנוכח ומה גם במשתה הראשון שאמרה אם מצאתי חן בעיני המלך דרך מורא מלכות כאלו איננה כדאית לדבר עמו וכן פרעה קצף על עבדיו ויתן אותי אשר למה הרשתה עצמה בפעם הזאת. לדבר עמו כמדברת לנוכח אם מצאתי חן בעיניך המלך, לפי זה פי' כי הראשון הוא אל מלך עליון רם ונשא אשר לפרסומו הרב ממלא כל העולם ואנו מדברים עמו לנוכח, והב' הוא אל מלך תחתון. תנתן לי נפשי בשאלתי וגו' דברים הללו נתבארו למעלה בפסוק ישנו עם אחד בהודיענו תקפו של נס ובלחמנו מלחמת מצוה עם שני צנתרות הזהב הה"ר יצחק עראמה ז"ל והה"ר יהודה ן' שושן ז"ל ואף גם זאת אשיבה ידי עליהם דהכא עיקר ואין מדרש בלא חדוש, ואומר כי אסתר בחכמתה הסכימה לבטל גזרה זו בטוב טעם ודעת והיא כי אין על היהודים אשם מכל מה שדבר עליהם המן הרע ולא עליהם בערה חמתו כי אם עליה ואותה הוא מבקש להרוג כאשר הרג ושתי, וביען ידע מהשמעות למלך כי לא תעבור על דבר קטן או גדול אשר תצווה מהמלך לכן סבב פני הדבר להדיח הרעה על כל היהודים כדי שתכנס גם היא בכללם כי היא יהודית, נמצאו היהודים נהרגים בסבתה כי היא עיקר הכוונה, והם כסות עינים, ולכן אמרה תנתן לי נפשי בשאלתי כי כבר לקח הצר הזה נפשי אחר שנגזרה גזרה ואין שאלתי אלא נפשי כדברי הראב"ע וביי"ת בשאלתי וביי"ת בבקשתי בעיני נוספו' כביי"ת (הושע י"ג ט') כי בי בעזרך שהוא כי בי עזרך, וכן (איוב י"ח ח') כי שלח ברשת ברגליו, רשת ברגליו, או ברגליו רשת, וככה הנה תנתן לי נפשי שאלתי ותנתן לי עמי בקשתי, וביארה הדבר:

פסוק ד

כי נמכרנו אני ועמי להשמיד להרוג ולאבד ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי כי אין הצר שוה בנזק המלך:

כי נמכרנו אני ועמי וגומ'. טעמו וראו מתק דבריה כי עיקר המכר הנה היא והעם נטפלים אליה, ולכן הקדימה אני גם שהיא פרטית להורות שהיא היא עיקר המבוקש והעם כסות עינים כמדובר. ואלו לעבדים ולשפחות וגו' כי אין הצר שוה בנזק המלך. לפי דברי רז"ל בגמרא (מגילה פ"ק) דבר כי אין שוה בנזק המלך מוסב לדברי תנתן לי נפשי בשאלתי אמרי' בגמ' כי נמכרנו אני וגו, כי אין הצר שוה בנזק המלך אמר' לו צר זה אין שוה בנזק המלך איקני בה בושתי וקטלה השתא איקני בדידי ואיבעי למקטלי פרש"י צר זה אינו שוה בנזק המלך שוה חושש. ואתם עדת המעייני' הביטו וראו כי פתחו בכי נמכרנו אני ועמי והנם מדברים בכי אין הצר שוה בנזק המלך, אלא שכיוונו למה שאמרנו תנתן לי נפשי וגו' כי נמכרנו וגו' כי אין הצר שוה וביאור הדבר גם כי נעשה בעקבה לבלתי הזכיר שמי דע וראה כי אני לקוחה למות ולכן אני שואלת נפשי כי נמכרנו אני תחלת המחשבה ועמי סוף המעשה כאמור ולאו חדתא היא לו כי הוא אמוד ורגיל בזה כי כאשר הראה בחלקות שפתיו בדבר ושתי שהיה חושש לכבודך לא כן הדבר כי הקנאה הביאתו לדבר דבריו ולהדיח עליה את הרעה וכן עתה איקני בדידי ומבעי למקטלי כי כל המעשה הזה הוא למקטל יתי כמ"ש ואינו חושש בנזקו של מלך אשר ראה בצרת נפשו וצרת כל העמים עד יבקשו לו מלכה וכמה פיזור נעשה בדבר כמ"ש שם, ואינו חושש לזה ובעי למיקטלי ומ"ש שוה במקום חושש או' אני איננו מעריך בנזקי המלך, ודומה לזה כתב הרד"ק בס' השרשים פן תשוה לו גם אתה כלו' תהיה כמוהו בשיוויו וערכו' כי אין הצר שוה בנזק המלך כלו' לא ישוה הצר בכל כסף וזהב שיש לולא ישוה בנזק שינזק המלך ביהודים אם יאבדם ע"כ, ודברי יותר קרובים, ואפשר שכיוון למה שבח במדרש לקח טוב ז"ל הריוח שיעשה זה הצר למלך אינו שוה כנגד הנזק שיזיק לו כי הוא נותן י' אלפים ככרי כסף והם נותנים המס בכל שנה ושנה ע"כ. וכבר עלה בעיוני בימי בחורותי ואלו לעבדים נמכרנו החרשתי ביען אין ביכולת הצר לתקן נזק המלך כי יתן כל הון ביתו כי מתנתם מרובה ותדירה מנדה בלו והלך, וכשיגיעו ימים ושנים תראה ובחנת מה שחסר באוצרותך מכסף וזהב תתנחם ותקרא להם דרור באופן שיהיה הצער שלנו מתוקן מה שאין כן עתה שהוא להרוג כי כשתכיר בנזק המגיע מה תוכל עשוהו הרפאי' יחוללו, ולכן חרפתי נפשי למות שאם אתחייב מיתה בעוברי על מצותיך כבר מתה אנכי ואולי אוכל הציל עמי ואם תזכור מה שכתבנו בפסוק ועשרת אלפי' ככר כסף אשקול כי הרעו פניו של הצר על שנתחייב בממון עד שהוצרך המלך לותר לו הממון כמו שתראהו יצהלו ויצהבו פניך בדבר כי אין הצר שוה בנזק המלך כי

גם כשאמר לשקול י' אלפים לא היו פיו ולבו שוים, והבן זה ואפשר שהיתה זו כוונת הרד"ק בדבריו אלא שקצר בלשונו.

פסוק ה

ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה מי הוא זה ואי זה הוא אשר מלאו לבו לעשות כן.

ויאמר המלך. ויאמר לאסתר. איתא בגמ' (מגילה פ"ק) ויאמ' ויאמר למה. לי, א"ר אלעזר בתחלה ע"י תורגמן כיון דאמרה ליה בת מלכים אנא ומשאול מלכא קא אתינא אשתעי מיד בהדה ויאמר לאסתר המלכה מי הוא זה וגו'. למדנו מזה ב' דברים הא' ראיה למה שהקדמנו בפסוק ישנו עם א' מדברי מדרש לקח טוב, ותכתוב אסתר את כל תוקף וגו' כלומר תוקף המעשה בלבד נכתב אבל דברי' שהיו באותו זמן לא נכתבו בענין האגרות שבמגלת אסתר, והנה הדבר הזה לעד כי הודעת היותה בת מלכים לא שמענו, ונמצא כתוב במדר' קצר אשר העתיק הה"ר יהודה ן' שושן בסוף ביאורו ז"ל כי נמכרנו כשלקחתני הנחה למדינות עשית כי מצאתני בעיניך טובה מושתי ועל משפחתי ששאלתני בת בני בניו של שאול המלך הראשון אני וכשתתן משפחתי להרוג חנם מה יאמרו כל העמים ע"כ, והנה בגמ' (שם) הסכימו על הדבר כאשר שמעת עוד למדנו כי דבר המליץ אשר בין המלך והעם לא צורך דבר הוא רק גדולה היא שלא ידבר המדבר עמו כאשר ידבר איש אל רעהו ואולי מפני מורא מלכות יכשל בלשונו ובהיות המליץ בינותם הוא ישמע הכוונה ויסדר הדברים על נכון כי לא ימנו לדבר זה רק איש נבון וחכם שומע ומבין באופן כי אף אם המלך ישמע לשון המדבר לא ידבר כי אם ע"י מליץ מהטעם האמור אם לא תהיה אהבה רבה מהמדבר יערב עליו שיחו על המלך גם כי יאמר על ואהבת ואיבת' וזה למדנו כמו כן מדברי הגמ' (מגילה פ"ק) כי עד עתה היה מדבר עמה ע"י. תורגמן מהטעמים האמורים ועתה ששמע ושמח כי בת מלכים היא דבר עמה פה אל פה, וכן בדברי הה"ר אליעזר מגרמיש' ז"ל ויאמ"ר גי' ה"ן פ"ה א"ל פ"ה שלא כדברי המתרגם בתרגום שני שתרגם ואמר מלכא אחשורוש למתורגמניה ואמר תורגמניה לאסתר מלכתא ובגמרא שאמר שהודיעה מי היא ביארו שמרוב השמחה דבר עמה פה אל פה, וביאור הדבר ויאמר המלך וגו' מה שהיה רגיל המלך לאמר ע"י שליח מליץ אמר עתה לאסתר המלכה הוא בעצמו או אפשר שאמרו למליץ מפני תכסיסי המלכות ואח"כ חזר ואמר לאסתר, והמפרשי' שלא בחרו בדברי רז"ל נבוכו בזה. וכת' הראב"ע כי להורות על רוב הכעס כפל הדבר, ואלו היה כופל מי הוא זה היו דבריו נראים וככה דמו בכפל אברהם אברהם וכיוצא ולא השגיחו בפסוק שביניהם, ואלו היה

כדבריהם היה ראוי להיות במקף. והנה רז"ל בב"ר דרשי (פרשת נ"ו) בכפל משה משה תני ר' חייא לשוי חבה הוא לשון זירוז ר' אליעזר בן יעקב או' לו ולדורות אין דור שאין בו כאברהם ואין דור שאין בו כיעקב, ואין דור שאין בו כמשה. ואין דור שאין בו כשמואל ע"כ' ואו' לו ולדורות ביאורו רמז כי גם כי ימות ויפסק אברהם אין לך דור שאין בו כמוהו' וכך היא המדה בכלם ובס' הזוהר טעם הפסק בתראה שלם קדמאה לא שלים כי לא היו כלם שלמים בצאתם מבטן אמם כאשר היו אח"כ חוץ ממשה אשר בצאתו מרח' אמו ותרא אותו כי טוב הוא ראתה שכינה עמו ולכן לא פסיק טעמא וגם בי"ג מדות דרשו כן ה' ה' דפסיק טעמא דרשו כן וביאור הדבר כמה דאמרינן בגמ' (ר"ה ?י"ז) ה' ה' אני הוא קודם שיחטא האדם אני הוא לאחר שיחטא האדם ויעשה תשובה. ופי' רש"י ה' ה' מדת רחמים הרי אני היא מרחם קודם שיחטא ואני הוא מרחם לאחר שיחטא אם ישיב עכ"ל והדבר ניכר כי יותר מדת רחמים שלימה אחר שיחטא לרחם עליו ממה שהיא קודם שיחטא, ונחזור לראשונות דדברי רז"ל דברי צדיקים ויאמר המלך אחשורוש מה שהיה רגיל לומר ע"י תורגמן אמרו לאסתר המלכה פה אל פה מבלי תורגמן, ואפשר שדרשו לאסתר המלכה לאחר ששמע מאסתר כי בת מלך היא, מי הוא זה ובאיזה מקום הוא לחפש אחריו אם ישנו בכל מדינות מלכותי לא אשקוט ולא אנוח עד אנקום נקמתך ממנו אחר שמלאו לבו ליגע ביך כי לא על המעשה הוא כועס שנקל בעיניו לתקנו וכמו שיבא בסמוך רק על מחשבתו הרע' הוא כועס שיחשוב להשניא המלכה אשר המלך אהבה ולגרום מיתתה, ואם תחזור לאחריך בפסוק ישנו עם אחד תטעום דברים הללו.

פסוק ו

ותאמר אסתר איש צר ואויב המן הרע היה והמן נבעת מלפני המלך והמלכה:

ותאמר אסתר וגו'. בגמ' (מגלה פ"ק) מלמד שהיתה מחוה כלפי אחשורוש ובא מלאך וסטר ידה כלפי המן ואמרה הזה, פי' רש"י מרבוי דבריה אתה למד שהיה לה לומר המן הרע וגו' אלא שהיתה רוצה לו' על אחשורוש איש צר ואויב ועל המן המן הרע הזה, והן אמת הדבר זר עד מאד שהיתה באה לשפוך נפשה לפניו עליה ועל עמה ושהסכימה לקללו בפניו ומקרא מלא (קהלת י' כ') גם במדעך מלך אל תקלל שאפי' בסתר, וכדמתרגם המתרגם במדעך בחביוני לבך לא תקללנו ולא תקל בכבודו, ובן בוטא עד אמוני' על זה, ובר מדין ומדין ומה היתה מועילה בדברים האלה, ועוד קשה לי בדברי רש"י ז"ל שנראה מדבריו שמה שסטר המלאך את ידה הלא הוא בתיבת הזה בלבד שהיתה כוונתה להורות באצבעה על אחשורוש והמלאך סטר ידה ואחרי שאמרה המן הרע הזה היאך אפשר להורות באצבע ולומר הזה על אחשורוש, ואני אומר אסתר

ראתה עצמה בצרה גדולה ונפשה יודעת מאד איבת ושנאת אחשורוש ליהודים וכמו שקדם, ומעולם לא האמינה שיודה אחשורוש בטובתן כ"ש אחרי שכבר נכתב ונחתם ודת לפרס ומדי די לא תעדי כדברי המפרשים, ולכן הסכימה למסור עצמה למיתה וכי גזר גזירתא ומת חד מנייהו בטלי לה, וכמ"ש רש"י ז"ל למעלה בסבת המשתה כדברי ר' יהושע בן קרחא הסבירה לו פנים כדי שיהרג הוא והיא, עיין שם בפסוק יבא המלך והמן, ולמעלה ממנו בפסוק ויהי ביום השלישי כתבנו מעשה רב כיוצא בזה המובא בדברי' רבה במאמר נכנסה אסתר שלא ברשות עיין עליו, ולקרב הדבר הסכימה לקללו בפניו ולומר איש צר ואויב עליו והמן הרע על המן הרשע ויור' על זה מה שלא אמרה איש צר ואויב ורע המן זה אשר למה הפסיקה בתואריו, או הי"ל איש רע צר ואויב המן אלא שכוונתה כנגד אחשורוש אלא דמלאך סטר על ידה ושם בפיה לומר הרע הזה מה שלא היתה כוונתה בפתח דבריה, ובש"ר (פרש' ל"ט) ולמה צר ואויב אלא צר למעל' ואויב למט', צר לאבו' ואויב לבני'. צר לי ואויב לך, והמסתבר לי שהוקשה להם הסדר לא הכפל והלואי והיתה אומר' יותר ולכן לא דרשו דבר בתיב' הרע ולכן לא אמרו ומאי צר ואויב, אלא ולמה צר ואויב וביאר הדבר כי אחרי שהיותו צר נמשך מאיבתו עליהם הי"ל אויב וצר, אלא שכוונתה להגדיל הדבר ולכן אמרה צר למעלה ואויב למט' כי גם מתוך חבת עם בני יש' לפניו ית' כתב (שופטים י' י"ו) ותקצר נפשו בעמל ישראל וכתיב (ישעיה נ"ג ט') בכל צרתם לא צר, אבל האמת אם חטאת מה תפעל לו כתיב, ולכן צר למעלה והאיבה העיקרי' היא למטה ובמדה הזאת צר לאבות אשר סעו למנוחו' ועוד שאר לו איבה לבנים. וכן צר לי ואויב לך כי הוא מצר לי. ואחרי שאני לקוחה למות בכלל עם בני ישראל איני עיקר לזה אבל העיקר הוא שהוא אויב לך וכדמסיים המתרגם בתוספתא ואמרת גברא מעיקא ובעיל דבבא דבעא למקטלך בבית דמוכך ויומא דין בעא למלבש איצטלא דמלכות' ולמרכבי על סוסייא דילך ולאחתא מניכא די דהבא על רישיה ולמרדא בך ולמיסב מינך מלכותא כי כל מגמתה שאין היהודים עיקרו אלא שנתן עיניו במלכות וביען מרדכי סבב הצלת המלך בדבר בגתנא ותרש חרה אפו בו וביהודים על היותם עם מרדכי גם יתכן שתהיה שאלת ולמה צר ואויב אחרי שבתורת מרע"ה לא נקרא רק אויב כענין (דברים ל"ג כ"ז) ויגרש מפניך אויב זה המן, למה הוצרכה אסתר תיבת צר, וענין הזה היא תשובה לשאלת ואי זהו שהוא באיזה מקום הוא, ואמרה הזה הנו לפניך וכל כוונתי במשתאוה להציגו לפניך כדי שלא יברח כי יראתי ערום יערי' לברוח וביען עיקר דברי אסתר לדבר כנגדו על דברים המסורים ללב שבלבו להרוג אותה ובלבו למרוד במלך ולמלוך תחתיו ודברים שבלב אינם דברים יסבלו הבירור וממעשה

היום ידים מוכיחות לדבר המן נבעת מלפני המלך והמלכה. ושוב מצאתי במדרש קצר שהעתיק הה"ר יהודה ן' שושן ז"ל בסוף ביאורו לשון זה. אמר המלך מי הוא זה ואי זה מקום הוא מושב האיש אשר כן חשב. אמרה לו הנה הנו המן הרע הזה ע"כ, הנה הורה על כל דברי, ובספר מעשה רוקח להה"ר אליעזר מגרמישא ז"ל כתוב ז"ל נבעת ב' (ד"ה א כ"א ל') כי נבעת מפני חרב מלאך ה' המן נבהל ומזלו היה נכבה למעלה כי בא גבריאל למעלה על מזלו בחרבו כמו גבי דוד שנבעת מפני חרב המלאך, ואע"ג דאיהו לא חזא מזליה חזא, והמלך קם בחמתו לומר המלך העליון הבעיתו ע"י המלאך אכזריאל כדי שלא יטול עצה מבניו והפחידו והמלכה הבהילתו ע"כ. הנה מקדושת החסיד הזה להגדיל הנס הזה ולא רצה שתהיה תיבת נבעת נפעל מעצמו, כמו (שמואל ב' כ' י') ועמשא לא נשמר שהוא מעצמו, ושיהיה כן נבעת מעצמו שנבעת ונבהל עד שלא היה לו פה להשיב אבל שהיה זה ע"י מלאך אכזרי אשר שולח בו וממנו נבעת נפעל מאחרים כדרך רוב שמוש בנין נפעל:

פסוק ז

והמלך קם בחמתו ממשתה היין אל גנת הביתן והמן עמד לבקש על נפשו מאסתר המלכה כי ראה כי כלתה אליו הרעה מאת המלך:

והמלך קם בחמתו וגו'. המפרשים אשר אחזו בדרכם להמשיך הדברים כלם בדרך טבע, פירשו שיצא אל גינת הביתן לשאוף אויר קר ולקחת נחת רוח לא כן דעת רז"ל כי כל מגמתם להגדיל הנס. והמתרגם תרגם ומלכא זקף ית עינוהי וחזא והא עסרתי מלאכי דמיין לעסרתי בנוי דהמן קטעין אלניא בגנתא גוואה, בכן קם בריתחתיה ממשתה דחמרא ואזל לגנתא גוואה למחזו מאן הוא דין, הורה שהיה זה נס אחר והוא כי בהיותו מסב ואוכל הראוהו מלאכים בצורת בני המן מקצצים בנטיעות ושלכן כעס וקם ממשתה היין ובגמרא (מגלה פ"ק) עוד דאשכח למלאכי השרת ואידמו ליה כגברי והוו עקרי אילני ושדו אמר להו מאי עיבדתיכו אמרו ליה דפקדינן המן, ובפרקי ר' אליעזר (פרק ן') מה עשה מיכאל התחיל מקצץ את הנטיעות, ראה המלך א"ל מי הוא זה א"ל אני בן המן שכך צוני אבא. ובמדרש קצר שהעתיק ה"ר יהודה ן' שושן ז"ל בסוף ביאורו כתוב וז"ל וקם המלך בחמתו אל הגנה שאחורי הבית וראה מלאכי חבלה כדמות בני אדם עוקרים עצי פרי אמר המלך מה זה אמרו לו בני המן נוטעי' גנות וציו עלינו לעקור מכאן ולשתול שם בערה בו חמתו ע"כ, ובשערי בינה אל הה"ר אליעזר מגרמישא ז"ל כתוב ומה שהראו לאחשורו' שקצצו אילנותיו והוא לא כן עשה. והלא נאמ' (תהלי' ק"א ז') דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. אלא במדתו פרעו לו לפי שהוא הלשין ודבר הרבה רעות על ישראל כך

דברו עליו, ז"ש (איוב ו' י"ח) ילפתו ארחות דרכם, וכן נאמר (מלכים א' כ"ב נ"ב) והייתי רוח שקר בפי כל נביאיו ותגמולו של המן שלמו לו, על המטה ב' (בראשית מ"ח ב') ויתחזק ישראל וישב על המטה, זכות יעקב גרם להם כי ראה יעקב מעשה המן דכתיב (שם ל"ב י"א) פן יבא והכני אם על בנים, וזהו להשמיד וכו' טף ונשים וכו' ולכן וילן" שם" בלילה" סופי תיבות המן, לכן ג' לילות סמיכי בענין (שם ל"ג ג') וילן שם בלילה, והוא לן בלילה ויקם בלילה לכן וצומו עלי ג' ימי' ליל' ויום וסמיך ליה ויק"ח מ"ן הב"א בידו מנחה, המ"ן רמז שע"י קמיצת מנחת העמר נפל כמ"ש ז"ל אשכחינהו דהוו עסקי בהלכות קמיצה. וה"מן נפ"ל וגו' גי' א"ך גבריאל שהפילו על המטה. הגם לכבוש וגו', לא די להרוג מרדכי וקרובי אסתר, אלא באתה לדוחקה עמי בבית בעלה בעיר אין חוששין לה משום יחוד ואתה תשכב עמה לעיני ע"כ. ומ"ש לא די לך להרוג מרדכי טרם ישמע דברי חרבונה הרי זה ממה ששמע מפי המן כמו שבא בפסוק ויאמר המלך להמן מהר קח את הלבוש וגו' מדברי המתרגם עיין עליו.

פסוק ח

והמלך שב מגנת הביתן אל בית משתה היין והמן נפל על המטה אשר אסתר עליה ויאמר המלך הגם לכבוש את המלכה עמי בבית הדבר יצא מפי המלך ופני המן חפו:

והמלך שב, והמן נופל וכו'. איתא בגמרא (מגלה פ"ק) נפל מבעי ליה א"ר אלעזר שבא מלאך והפילו עליה, פרש"י נופל משמע לשון הולך ועושה תמיד רוצה לזקוף ומלאך מפילו, ואינו רחוק כי בהיותו בגן כנז' שמה מעשה ושתי אשר סיבבה מיתתה ע"י הצר הזה, ועתה הנו מתעולל גם על זו להמיתה, וכמ"ש הוא קטל לושתי ואיקני בי ובעא למקטלי וכמו שקדם, ויאמר המלך הגם לכבוש את המלכה עמי בבית, פתוני המפרשים לדבריהם ואופת שרחוק הוא להאמין שיחשוב המלך שיעלה על דעת המן לבא עליה בעת ההיא עת רעה היא לו גם המתרגם רע בעיניו הדבר ותרגם בתוספתא הא ברם בקושנוא לא אתא המן אלהין למשכב עם מלכתא כד אנא שרי בביתא הנה שהסיב הדבר על אשר בא בשפרפרא כי אז היה בדעתו לשכב עם המלכה ועל זה בא וכי לא נעשית עצתו עתה קם עליה להרגה. וזהו לכבוש את המלכה עמי בבית, ועל כן עלה על דעתי לפרש תיבת לכבוש ע"ד קצת המפרשים שהיא כמו (במדבר ל"ב כ"ט) ונכבשה הארץ לפניכם ושתהיה כוונתו כי בבאו מהגן ונזכר לו דבר ושתי כמו שאמרנו אמר הגם לכבוש וגו' הנה בדבר ושתי יעצת בשת יען אמרת שהיה חלול כבוד המלך כי ברבים היו עמדי בעת ההיא וראו אשר מיאנה לבא על פי דברי פעמים כמו שבא שם, ושמזה יצא דבר המלכה וגו' ועתה מה יש הנה היא עמי בבית כי גם שתעשה אי זה דבר כנגד

כבודי אין רואה ואין שומע, ואתה צודה את נפשה לקחת ואתה קם עליה להורגה כי עלה על דעתו שרצה להורגה ותהרג היא והוא כי ראה כי כלתה אליו הרעה מאת המלך ומקצת ביארו כי מרוב שיחו וכעסו העליל עליו עלילות ברשע מה שלא עלה על לב שניהם, אבל ברבתי דאחשורוש (פרשת ו') מצאתי הלשון הזה מה עשה מיכאל דחפו על אסתר והיא צועקת אדוני המלך הרי כבשני לפניך, ויאמר המלך הגם לכבוש המלכה עמי בבית ושמע המן הדבר הזה ונפלו פניו ע"כ. הנה שביארו דברי הגם לכבוש את המלכה דברים כפשטן והמעלה אותו עליה העלה על לב אחשורוש להאמין מה שלא היה ראוי להאמין כפי העת ולמראה עיניו ישפוט. הדבר יצא מפי המלך קרובים דברי הה"ר יהודה ן' שושן ז"ל גם שלא היה ראוי להאמין כבר יצא הדבר מפי המלך בדעת או שלא בדעת והעומדים לפניו מיהרו לעשות המשפט כפי מנהגם כי חפו פני המן כדי שלא יראה עוד פני המלך וכמו שקדם בפסוק אבל וחפוי ראש. וכמ"ש הראב"ע שהוא מנהג פרס והדין עמהם כי באור פני מלך חיים כתוב. ובמדרש קצתם העתיק הה"ר יהודה ז"ל בסוף ביאורו כתוב לשון זה ומנהגם כשכועס המלך על אי זה אדם להחזירו לאחוריו ולכסות פניו, אבל היה נופל על מטת אסתר לבקש על נפשו וכששב המלך וראהו אמר זדון גדול הוא זה שנוגע במלכה לפני אז החזירו שוליו על פניו וסחבוהו לחוץ. ובשערי בינה לה"ר אליעזר מגרמישא ז"ל כתוב ופני המן חפו בצרעת ע"כ אפשר כי בתחלה הצרעת זרחה במצחו כעזיהו כנדרש ממדרש והמן נדחף, (ד"ה ב' כ"ד י"ח) וגם הוא כדחף לצאת לחוץ כי נגעו ה' דעזיהו, ועתה פשתה הצרעת בכל פניו עד שחפו פניו ממנו ואפשר שהיו מיני צרעת משונים זה מזה ועל כן כתוב חפו לשון רבים:

פסוק ט

ויאמר חרבונה אחד מן הסריסים לפני המלך גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי אשר דבר טוב על המלך עמד בבית המן גבה חמשים אמה ויאמר המלך תלהו עליו:

ויאמר חרבונה, בגמרא (מגילה פ"ק) אמר רב חמא בר חנינא אף חרבונה הרשע באותה עצה היה כיון שלא נתקיימ' עצתו ברח מיד והיינו דכתיב (איוב כ"ז כ"ב) וישלך עליו ולא יחמול מידו ברוח יברח, ופרש"י ז"ל וישלך עליו הקב"ה השליך עליו על הרשע פורעניות בלי חמלה מידו ברוח יברח בני סיעתו בני עוזיהו ברחו ממנו ע"כ, ואני או' איוב על הרשע הזה דבר אם ירבו בניו למו חרב כי י' בני המן נהרגו ונתלו אח"כ. וכמו שאני עתיד לכתוב שם בס"ד וצאצאיו לא ישבעו לחם גם עליהם נא' וכמו שתרגם יונתן בן עוזיאל שבעים בלחם נשכרו על בנוי דהמן אתנביאת וכו' לעיל בפסוק ויתאפק תמצאנו, (שמואל א' ב' ה') שרידיו במות יקברו הו' משאז"ל על ורוב בניו שהיו לו בני' כמנין ור"ב

מהם מחזרים על הפתחים מהם מומתים. אם יצבור כעפר כסף וגומ' יכין וצדיק ילבש גם זה נאמר על הרשע ועל הצדיק וכמ"ש ז"ל ומעתה וישליך עליו ולא יחמול הנה הוא על דרך ישלח בם חרון אפו עבר' וזעם וצר' וכדברי רש"י ז"ל והילקוט (סימן תתרנ"ח) וי"א באותה שעה בא אליהו ז"ל ונדמה לחרבונא וכו'. ואני או' אחר שהיה רשע וחזר בו לכן נכתב חרבונה בה"א ולמעלה נכתב באל"ף כי אחרי שהוא עשה שינוי מעשה מן הראוי שיעשו לי שינוי השם, ואם כדברי י"א לכבודו של אליהו נשתנה שמו ונכתב בה"א כמדובר, ומאמר לפני המלך יראה לי שהוא כמו אשר לפני המלך והם הנזכרים למעלה ביום השביעי וגומ' המשרתים את פני המלך אחשורוש, וכתבנו שם בשם הה"ר אליעזר מגרמישא ז"ל שהיה משרת כל א' יומו. ואולי היה זה ביום הג' שהיה משרת חרבונא ולכן דבר הוא גם הנה העץ, בילקוט (סימן תתרנ"ט) ויאמר חרבונא אף חרבונא שונאו של מרדכי היה ומחייב להמן על זה נאמר נפל שור הבא שוחטין אמר חרבונא וכי הרעה הזו בלבד עשה לך הוא היה עם בגתן ותרש באותה עצה תדע לך שכן היה שמיד כשהודיעך מרדכי הדבר מיד שוטמו והכין לו צלוב והנה הוא בביתו של המן ע"כ. ביארו אשר דבר טוב כמו על אשר דבר טוב ותיבת גם על הכוונה כמו שראו עיניך אותו מבקש עתה רעתך, גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי כאשר שמעת מפיו, כמ"ש בפסוק מהר קח את הלבוש בדברי הילקוט (שם תתרנ"ח) דע אדוני המלך כי הדבר היה ביען מרדכי דבר טוב על המלך כי הוא היה עם בגתן ותרש בעצה, ולפי מ"ש למעלה בשם יוסף בן גוריון כהן כי בגתנא ותרש היו מקרובי המן ומיועציו הדברי' קרובים ליאמן וכי רצה שיומת במיתתם ולהנקם ממנו רצה שיהיה גבוה חמשים אמה וגם שיהיה בביתו של המן שלא כדרך כל הארץ. ואפשר שתהיה תיבת גם נמשכת למאמר עומד בבית המן כאלו אמר הנה העץ אשר עשה. המן וגו, גם עומד בבית המן. וביאור הדבר כי גם אחרי אשר ראה את המלך אוהב אותו היה ראוי שיהרוס ויפיל העץ אשר הכין לו, אף גם זאת עודנו מחזיק בשנאתו ועודנו עומד בבית המן אחרי אשר הרים יד כנגד המציל את המלך מהמות, וביאור גם הנה העץ גם הוא עומד עתה עם שראו עיניו ושמעו אזניו מפיך היותך אוהב אותו אהבת נפשך, ויאמר המלך תלהו עליו אחרי אשר נודע היותו מורד במלכות, והה"ר אליעזר מגרמישא ז"ל כתב אשר דבר טוב ב' כי ה' דבר טוב על ישראל, הקדים כבר רפואה למכה שאסתר המלכה ומרדכי יושב בשער המלך, דבר טוב על המלך שהציל נפשך ולא לחנם בא בלילה לביתך כאדם שבא במחתרת אלא שרצה להורגך ולכבוש את המלכ' לאשה: (כתב החכם החסיד הה"ר משה אלבילד"ה ז"ל וז"ל גם הנה העץ וגו' ר"ל לא די שרצה להרוג את המלכה ואת עמה שבזה יתנצל שיאמר

שלא היה יודע שהיתה יהודית, אבל גם את מרדכי שנתפרסם שדבר טוב על המלך רוצה להרוג, א"כ את המלך ואת המלכה הוא רוצה להרוג אחר שהיה רוצה להרוג למי שנתן חיים למלך שאם היה אוהב המן למלך היה אוהב למרדכי גם כן שנתן לו חיים עכ"ל.

פסוק י

ויתלו את המן על העץ אשר הכין למרדכי וחמת המלך שככה:

ויתלו את העץ, כתב הה"ר אליעזר מגרמישא ז"ל את המן לרבות שתלאוהו בבגדיו החשובים שיהיה ניכר לכל. ואני אומר לרבות בניו שנתלו עמו וכמו שעוד נזכור במקומו בס"ד. ושוב מצאתי בילקוט (סימן תתרכ"ט) ותלאוהו עליו ובניו עמו. ועוד שם ויתלו את המן י"ג תיבות בפסוק זה וכן י"ג תיבות בפסוק (שמות י"ז י"ו) ויאמר כי יד על כס יה וגו' ודבר על העץ אשר הכין למרדכי הוא מ"ש ברבתי דאחשורוש (פרשה ו') ועליו אמר שלמה בחכמתו (משלי י"א ה') צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו, (ובתרגום רבתי דברים נוראים ראוי להעלותם הנה וז"ל עני מלכא ואמר למרדכי יהודאי די שיזב מלכא מקטול, קום זיל סב ית המן בעיל דבבא בישא מעיקנהון דיהודאי וצליב יתיה על צליבא דאתקין לנפשיה ודון יתיה דינין בישין ועביד ביה היך דשפיר בעינך, בה שעתא נפק מרדכי מן קדם מלכא ונסיב ית המן מן תרע בית מלכא, עני מרדכי ואמר להמן איתא לך עמי המן שנאה ובעיל דבבא בישא מעיקנהון דיהודאי וניצלוב יתך על צליבא די אתקינת לגרמך, עני המן רשיעא ואמר למרדכי צדיקא קדם עד לא יסקון יתיה לצליבא בבעו מינך מרדכי צדיק' לא תצליבינני כהדין דצלבין גברין הדיוטין דגברי עלמא לא ספינית יתהון ורברבני מדינת' אישתעבידו קדמי ארגישית מלכין במימר פומי ובמלל שפוותי אבהילת מדינן, ואנא המן פתשגר דמלכא הוה שמי והוינא מתקרי אבא למלכא זיוע אנא מינך דלא תעביד לי היך מה דחשיבת למעבד לך חוס על יקרי ולא תקטלני ותחבליננני כאגג אבא, טב את מרדכי עביד היך טיבותך בקטול נפש לא תקטלני כמה דלית בכון קטול נפש לא תדכר לי סנאתא דאגג וסנאתא דעמלק ולא תקני לי כבעל דבבא בליבך. ולא תנטר לי כמה דנטר עשו אבא ניסין רברבין איתעבידו לך כמא דאתעבידו לאבהתך כד עברו בימא. עיני כהתין למיחמי אפך ופומי לית אנא יכיל למפתח מן קדמך על דנסיבית עלך עצה מן רחימי ומן זרש אינתתי בבעו מנך חוס על נפשי מרדכי צדיקא לא תמחה שמי בפריע כעמלק אבא וסיבותי על צליבא לא תיצלוב ואי את בעי למקטל יתי רישי תעדי בסייפיה דמלכא די ביה מתקטלין כל רברבנוהי דמדינ' שרי המן צוח ובכי ולא מרכין מרדכי אודניה ליה וכד חזא המן דלא משתמעין מילוי נטל איליא ובכיתא על נפשיה במציעות גינת ביתנא ע"כ. וחמת המלך שככה איתא בגמרא (מגילה ט"ז?)

שתי שכיכות הללו למה, א' של מלכו של עולם וא' של אחשורוש, ואיכא דאמרי א' של אסתר וא' של ושתי, פרש"י א' של אסתר שהיה המלך כעוס על מה שעשה המן לאסתר. ובמדרש לקח טוב כתוב וחמת המלך שככה שהיה ירא ממנו שלא ימרוד ולהלן הוא או' כשוך חמת המלך ולא שככה, וההה"ר יוסף אקון ז"ל כתב וז"ל וחמת המלך שככה כשתלו אותו כי עד שתלו אותו לא שכך' וזו סבה אלקית כדי שלא יהפך לרח' על המן ע"כ ויפה כיון:

פרק ח

פסוק א

ביום ההוא נתן המלך אחשורוש לאסתר המלכה את בית המן צרר היהודים ומרדכי בא לפני המלך כי הגידה אסתר מה הוא לה:

ביום ההוא נתן וגו' לפי רז"ל גם זאת מאת ה' יצאה לקיים (משלי י"ג כ"ב) וצפון לצדיק חיל חוטא וככה נדרש ברבתי דאחשורוש (פרשה ו') אשר קצירו רעב יאכל וגו' והמתרגם תרגם ביומא ההוא מסר מלכא אחשורוש לאסתר מלכתא ית ביתא דהמן מעיק יהודאי וית אינשי בית' וית כל טיסברוי וית של עותריה, הנה ביאר תיבת את לרבות הבתים בעצמם והיכלו כי היכל מלך הוא, וכן אוצרותיו ועושרו כי רב הוא. והמלך הנותן בעין יפה הוא נותן. והמסתבר לי בטעם מתנה זו כי היא דרך פיוס כדבר פרעה ואבימלך במתנו' אשר נתנו לשרה, וכענין (בראשית כ' י"ו) הנה נתתי אלף כסף וגו' ואת כל ונוכחת כפרש"י ז"ל וכן הדבר פה על אשר נכנסה טינא בלבו וחשדה עם המן וקנא לה וכמו שקדם למעלה על כן הרבה במתנות להורות שאין בלבו דבר מקנאות ההם נתן לה בית המן ואת כל עשרו ואת כל אשר לו בבית ובשדה וכמ"ש הה"ר שמריא האיקריט ז"ל ואם היה בלבו דבר לא היה נותן לה כל זה כדי שלא תזכור אהבתו, וכענין (דברים כ"ה י"ט) תמחה את זכר עמלק. והמתה מאיש ועד אשה משור ועד שה מגמל ועד חמור, ואם הוא על דרך אחרת, ובתת המלך לאסתר את כל אשר להמן הוברר הדבר כי טובה היא בעיניו. ומרדכי בא לפני המלך הגיד כי במות אדם רשע תאבד גזרת כי כל איש ואשה וגו' אשר לא יקרא אחת דתו להמית מפני שהקריאה היתה על פי המן כאשר כתבנו שם, בשם המתרגם ואיננו כי המיתו רשעו ופשעו, אם מפני שכל הכוונ' היתה כדי שלא יכנסו מרדכי ואסתר שלא יבקשו לבטל הגזירה כאשר כתבנו שם, עתה עת שלום היא ושלום היה לו למרדכי מכל עבדיו, ולכן בא לפני המלך. ושוב מצאתי להה"ר אליעזר מגרמיזא ז"ל כדברי ותעלוזנה כליותי וז"ל ומרדכי בא לפני המלך בלא רשות

וכן מצאתי שכתב הה"ר יוסף גאק"ן ז"ל וז"ל ואפשר שהרצון באומרו בא לפני המלך שיבא בכל עת אל המלך בלא רשות כמו שהיה עצם מעצמות המלך ובשר מבשרו עד כאן, ועוד יראה לי בא לפני המלך כי נקרא בשם לא כמרשים אותו לבא רק כקוראי' אותו לבא ביען נודע כי קרוב למלכה. מה שלא נודע עד עתה רק לאומן לא לקרוב, ועתה הגידה אסתר מה הוא לה' כי אחי אביה הוא וכי בן מלכים הוא:

פסוק ב

ויסר המלך את טבעתו אשר העביר מהמן ויתנה, למרדכי ותשם אסתר את מרדכי על בית המן:

ויסר המלך. גם כי מנהג מלכות פרס להיות טבעת המלך ביד משנהו בטבעת ההוא הוא מהכהן למשנה כי אות היא שנמסרה הנהגת המלכות בידו ועל כן נכתב פה שהוסרה ההנהגה מהמן ונתנה למרדכי כי הוא עתה משנה למלך וכמ"ש בסוף המגלה. עוד יראה לי כי נכתב זה משום הא דאמרינן במגלה (מגילה פ"ק) על ויסר המלך את טבעתו מעל ידו ויתנה להמן וגו' א"ר אבא בר כהנא גדולה הסרת הטבעת יותר ממ"ח נביאים וז' נביאות שנתנבאו להם לישׂ' שמ"ח נביאים וז' נביאות לא החזירו את ישׂר' למוטב, ואלו הסרת טבעת זו החזירתן למוטב. פרש"י החזירתן למוטב שגזרו עליהם תענית לתשובה כדכתיב וצום ובכי ומספד וגו' הנה כי נתינת טבעת זאת גם היא מאת ה' צבאות יצאה לא להרע לישׂ' כאשר נר' מהמשכות הדברים. אבל להטיב להם להחזירם למוטב שהם מלוכלכים בחטאים כמו שקדם, וגם צום ובכי ומספד לא להתאבל ולהתחנן על הגזרה ההיא היתה כוונה ראשונה, רק לרחוץ מצואת החטאים ההם ונמשך מזה גם ביטול הגזרה ואחר טהרת עם זו אין צריך עוד אל הטבעת והוסרה מיד הצורר, ולכן טרח וכתב לן קרא ויסר המלך את טבעתו ולא כתב ויתן המלך למרדכי את טבעתו אשר העביר מהמן להורות כי הסרת הטבעת הוא מכוון לעצמו, ונתינתו למרדכי דבר אחר, ועמוד על זה, ובא וראה כמה דבר ויסר המלך כבד על הלשון עד אשר חז"ל בב"ר (פרשת ו') דרשוהו כאלו אינו ענין לעצמו אלא לדבר אחר, איתא התם ויהי כדברה אל יוסף וגומ' ר' יודן בשם ר' בנמין אמר בניה של רחל נסן שוה, וגדולתן שוה. נסן שוה ויהי כדברה אל יוסף יום יום, ויהי כאמרם אליו יום ויום, ולא שמע אליה, ולא שמע אליהם, גדולתן שוה, ויסר פרעה את טבעתו, ויסר המלך את טבעתו, ויתן אותה על יד יוסף, ויתנה למרדכי, וילבש אותו בגדי שש, ונתון הלבוש והסוס וגו' ויקח המן וגו' וישם רביד הזהב על צוארו ותשם אסתר את מרדכי על בית המן. וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו. וירכיבהו על הסוס ברחוב העיר. ויקראו לפניו אברך, וקראו לפניו ככה ע"כ, הנה שדבר ויסר

המלך איננו ענין לעצמו, רק להשוות גדולתו לגדולת יוסף כדי שתהיה גדולת בניה של רחל יוסף ובנימין שוה, ואי לדרשא דידן נצח, ועיין לעיל ואני משה בני אומ' אם הסבה הטבעית הוא מכוון לעצמו. היה לנו למוצאו רמוז בענין יוסף מאחר שהכל שוה בניהם, ודבר ותשם אסתר את מרדכי על בית המן. הוא כדבר (בראשית מ' ט"ו) וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אותי בבור. שתרגם אנקלוס ארי מניאו יתי בבית אסיריא, כי אין שימתו בבור ראיה על שלא עשה מאומה אבל על הפכו. כי לא ישימו איש בבית הבור אם לא עשה מאומה, אבל ביאורו שעשה אותו פקיד ממונה על בית הסוהר וכן לא יעשה למי שהיא חייב, וככה דבר ותשם אסתר למרדכי ענין פקידות ומנוי, וכן תרגם המתרגם ושויאת אסתר ית מרדכי רב וסרכן על נכסיה דהמן, כי אין ראוי לבזות מתנה שנתן לה המלך בתת אותה למרדכי ולא נתנה לו רק שמינהו פקיד עליה וכדרך זה דקדק הה"ר יהודה ן' שושן ז"ל כי לא כתב ותתן אסתר את בית המן למרדכי כמו שנכתב באסתר, ויפה כיון.

פסוק ג

ותוסף אסתר ותדבר לפני המלך ותפול לפני רגליו ותבך ותתחנן לו להעביר את רעת המן האגגי ואת מחשבתו אשר חשב על היהדים:

ותוסף אסתר וגו'. נחלקו המפרשים בביאור כתוב זה, אם היה בראשונה כאשר דברה לפני המלך אם עברו ימים בין זה לזה. המתחיל בדרוש הזה היה הרלב"ג ז"ל שכתב וז"ל הנה השתדלה עתה להפר עצרי המן ועל זה הוכרחה להתיר עצמה למות להכנס אל החצר הפנימית אם לא נקראת, ועוד כתב בתועלות ז"ל התועלת המ"ז הוא במדות והוא להודיע שאשר יבקש דבר מה מהמלכות והשיג קצת מבוקשו אין ראוי שיבקש הנשאר במהירות עד עת ראוי ובאופן ראוי כי אולי יכעוס המלך עליו אם יכביד לשאול ממני כל זה יחד כ"ש בראותו שהשיג למלך ההוא מהכעס הפעלות רב על דבר בקשתו כי הוא צריך שימתין עד שישקוט חמת המלך ואז ימצא מקום לבקש הנשאר, ולזה תמצא כי כשנתלה המן והיה בזה קצת קורת רוח לאסתר ולמרדכי לא החזיקה אסתר תכף בבקשתה שאמרה תנתן לי נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי, עד שעברו ב' חדשים או יותר ואז מהרה והתירה עצמה למיתה בראותה כי לא נקראת לבא אל המלך ליראתה שמא יעבור העת ולא יותן לה דבר הצלת היהודים בכל המלכות לגודל המלכות ההוא והנה אעפ"י שנתבאר לה בהתחלה שלא ישר הדבר שעשה המן בעיני המלך שבה להזכיר עתה שאם הוא טוב בעיני המלך וטובה בעיניו יכתב להשיב מחשבת המן כי רצון המלך יתכן שישתנה ולא הזכירה בדבריה אלא שיהיה מחד תרי אליה כי אולי אמר לה המלך

שאין ראוי שתפחד מזה, או אולי יתן לה מה שתשמר היא בו ותמנע מפני זה ממנה בקשתה על עמה ולזה הזכירה עוצם צרתה אם יאבדו עמה ומולדתה אם לא תמלט מזה אלא בשילקח דרך על הצלתם עכ"ל, ובדרך הזה דרך הה"ר יוסף יחיי"א ז"ל וכה אמר ולהיות כי היה הדבר קשה ההשגה וכמעט נמנע להשיב אחור דתי פרס ומדי וכו' הוצרכה אסתר לבא לפני המלך וכו' ויושט המלך סיפר שכאשר אסתר הוסיפה לבא לפני המלך בלא רשות אשר לא כדת והיתה מדברת לפניו לאמר הושיעה אדוני המלך וכו' לרחמי המלך עליה ולהצילה ממות דתי פרס ומדי על בואה לפני המלך בלתי רשות לכן הושיט לה המלך שרביט זהבו להראות לה המחילה על אשר העיזה פניה לבא. אמנם הה"ר יצחק עראמה ז"ל כתב שנקראה ונכנסה, וז"ל והמתינה עד שתקרא לבא אל המלך ובבואה לפניו כרעה והשתחווה לפניו כמשפט והמלך הושיט לה את השרביט כי הוא סימן שתקום מכרוע והשתחוות לפניו במשפט אל המלכה האהובה כי הושטת השרביט למצא חן ולזה יוצל ממות אל אשר לא יקרא ויבא, וזה מבואר וקצר הכתוב בואה לזמנו ע"כ, והה"ר יהודה ן' שושן ז"ל בירר לו דרך אחר וכה אמר ויושט לה השרביט לא אשער שהוא להרשותה ליכנס כי לא יצאה מארמון המלך עד גמר כל הענין ואם יצאה מטוב טעמה ושכלה שתבקש מהמלך שלא תהיה בבל תבא בכל עת אל המלך, אבל הושטת השרביט כמי שנותן ידו למשתחוה לו להקימו ולכבוד המלך ממקומו יפן ברחמיו עם שרביטו להקים ולהעמיד למשתחוה לעומתו, וזה נכון אצלי בכתוב הזה שאמר ותקם אסתר ותעמוד ותאמר ע"כ, והה"ר יוסף גאקו"ן ז"ל ארכבה אתלת רכשי וז"ל וזה לא היה בחצר המלך הפנימית כי אם במשתה היין או בבית המלכות או שנקראה לבא אל המלך והושיט לה המלך השרביט להעמידה מן הארץ או שהיא נכנסה כבראשונה שלא ברשות וזהו ותוסף ולכן הושיט לה השרביט ע"כ, וכל זה להם מפני שלא טעמו דבש וחלב ומרדכי בא לפני המלך, וכמה זרות נפל בדברי הה"ר יהודה ז"ל שתשב אסתר בארמון המלך כמשלש חדשים רובו של ראשון ורובו של אחרון ואמצעי שלם ודברים הללו אין הדעת סובלתן והאמת הברור הוא מ"ש, ומצאתי בשערי בינה להה"ר אליעזר מגרמישא ז"ל שכתב וז"ל ותוסף מלא וי"ו אמרה ליש' שלא יתמעט משמה דברים, אבל בכי צום מספד שק אפר, כדי שיתנו לבם להב"ה שיתן בלב המלך להשיב את הספרים ולעשות רצון אסתר, ולקיים אורה ושמחה וששון ויקר משתה ויום טוב ע"כ, ותדבר לפני המלך בראשונה דברה מעומד ודברה בלשון קושי כי אחרי שנמצא הבוגד אויב המלך כמו שנאמר ומה גם בדברי חרבונה ראוי שתתבטל ותופר עצתו אלא שמרוב ענותנותה ושפלות דעתה והשמעותה למלך ותפול לפני רגליו ולהורות כי הנפילה הזאת בלתי

צריכה נכתבה תיבת ותפול חסרת וי"ו, ואף גם זאת דבר' בחוזק כמדברת בלשון קושי. האמנה כאשר הושיט לה המלך את שרביט הזהב כמודה לדבריה ומורה היותו מפוייס ומרוצה ממנה קמה עמדה ותאמר בלשון פיוס, האמנה ביען דברה בלשון קושי ובזה מן הזרות מה שהוא מפורסם לכן תקנה זה ותפיל לפני רגליו ולא ותפיל על פניה כרות רק לפני רגליו כנישק' רגליו על הדבר, ותבך וידוע כמה חוזק יש לו לבכי לעורר הלבבות לעשות דבר השואל עד ששערי דמעה לא ננעלו, והיה מחוזק הבכי שלא יכלה לדבר עד שבכתה בכי גדול ואח"כ ותתחנן לו, והנה אומרו להעביר את רעת המן האגגי ואת מחשבתו, יראה כפל ללא צורך, לכן או' אני כי ב' דברים הם, וצריך להזכיר מה שקיים בפסוק והעיר שושן נבוכה דברי מדרש רבתי (פרשת ו') היה א' מיש' יוצא לשוק ומבקש ליקח ליטרא של בשר או אגודת ירק היה הפרסי חונקו ואו' לו למחר אני הורגך ומבזבז את ממונך ע"כ, הנה שמאז השמיעו פתגם הרעה זרזו עצמם להקדים והתחילו לצערם וזה באמת לתעביר את רעת המן האגגי שע"י היו עושים עמם רעה מדי יום ביומו, אמנם מאמר ואת מחשבתו הוא דבר האגרות העתיד וכמו שביארה היא יכתב להשיב את הספרים מחשבת המן בן המדתא:

פסוק ד

ויושט המלך לאסתר את שרבט הזהב ותקם אסתר ותעמד לפני המלך:

ויושט המלך לאסתר. אם תביט אחריך בפסוק ויהי כראות המלך וגו' כי הושטת השרביט היא לב' דברים לנתינת רשות לבא, ולמחילת עון על שבא בלא קריאה, ע"ש, והושטה זו אינה לא לזה ולא לזה רק להקימה מנפילתה שנפלה לפני רגליו וכמו שכתבנו בפסוק ותוסף אסתר בשם הה"ר יהודה ן' שושן ז"ל ולכן לא הוצרכה לאחוז בשרביט ולנגוע בקצהו כבראשונה, ותגע בראש השרביט כי הושטה זו רמז היא קום למה אתה נופל, ולכן כתב ותעמוד לפני המלך ולא הספיק ותקם לפני המלך להורות כי הושטת השרביט היה להעמידה ולא ארחיק כי על כן נכתבה תיבת שרביט שרבט חסר יו"ד להורות כי אין כ"כ צורך לשרביט הלז כעת הראשונה, וזה מתישב יותר ממ"ש הה"ר אליעזר מגרמישא ז"ל שכתב שרבט חסר י' כי לאחר שנתלו י' בני המן היתה אסתר נכנסת בלא הושטת השרביט דכתיב ויאמר המלך לאסתר ולא אמר ויושט וגו', ואין ספק אצלי שאינם דברי הרב אבל תלמיד טועה כ' אותם, כי הריגת בני המן עדין לא היה.

אמר משה בנו ז"ל כי מר אבא עצמו כתב בפסוק ויתלו את המן וי"ל כי את לרבו' בניו שנתלו עמו וכמו שעוד נזכיר במקומו בס"ד וכשמצאתי בילקוט ותלאוהו עליו ובניו ועמו עכ"ל, ועוד שהוא כתב ומרדכי בא לפני המלך בלא רשות וכמו שכתבנו שם בשמו

וזה קודם הריגת בני המן ואם מרדכי לא הוצרך לרשות אסתר צריכה אתמהה, ועוד מ"ש דכתיב ויאמר המלך לאסתר ולא אמר ויושט המלך. ואם עומדת על רגליה ומדברת והמלך משיב לדבריה מה ענין ויושט המלך, ונכרין דברי אמת.

פסוק ה

ותאמר אם על המלך טוב ואם מצאתי חן לפניו וכשר הדבר לפני המלך וטובה אני בעיניו יכתב להשיב את הספרים מחשבת המן בן המדתא האגגי אשר כתב לאבד את היהודים אשר בכל מדינו' המלך:

ותאמר אם על המלך טוב. היותר נכון בעיני הו' מ"ש הה"ר יוסף גאקו"ן ז"ל ואלה דבריו אם על המלך טוב כלומר שמבלי השקפת הענין אם טוב ואם רע הוא טוב בעיניו ומצורף לזה אעפ"י שלא יהיה כ"כ טוב בעיניו, אם מצאתי חן לפניו לא במה שאני אשתך או ראויה כי אם כאשר ראוי שימצא חן כל שואל מאת המלך אעפ"י שלא יהיה ראוי והגון ע"ד (שמות ל"ג י"ח) וחנותי את אשר אחון כי אין ראוי כי המלך יביט לשואל כי אם לנשאל כמו שהעידו על אלכסנדר המקדוני כי פעם אחת בא לפניו איש מסכן ושאל לו צדקה ויתן לו עיר גדולה. ויאמרו לו עבדיו כי לאיש ההוא היה די שיתן לו עשרה דינרי כסף או זהב או יותר, ואמר איני מעריך השאלה כפי השואל כי אם בערך הנשאל ובערכי הלא מזער היא, וכל שכן אם הדבר בעצמו כשר והגון ונכון לפני המלך מצד עצמו, וכ"ש אם אני טובה וראויה בעיניו לתת את שאלתי באופן כי השאלה על כל הצדדים ראויה למלאת, יכתב להשיב מה שכתב לאבד וכו' כי אם כה יאמר כי אני ומשפחתי בבית המלך זה א"א כי איככה אוכל וראיתי עכ"ד. ואני מוסיף נפך משלי במאמרה יכתב להשיב, אשר יראה תיבת יכתב יתירה כי איך אפשר להשיבם בלא כתב שלא ילך הוא להשיבם. ופשר דבר כי אסתר שומעת בדבר המן אל המלך אגרין ופריסתקין די שדרת לכל מדינ' מלכא די שדר' לאובדא ית עמיה דמרדכי והדין יקרא היך יתעביד ליה ומה ענה אותו אחשורוש עני מלכא ואמר איגרין ופריסתקין דשדרת אנא מבטל יתהון וכל הדין יקרא לא יתמנע מניה וכמו שקדם בפסוק מהר קח את הלבוש, ולכן פיה פתחה בחכמה כי הספרים כבר בטל אותם המלך מאז בלבו ובפיו ובשפתיו. ועתה צריך שיכתבון מליו למען יודע לכל כי טוב בעיניו את ישראל ולגאלם מיד הצרים אותם, כי גם אשר בעת רעה לא נכתב רק לאבד הממון כמדובר מחשבתו היתה על ההרג וכמו שקדם חזקה אין אדם רואה שלוקחים ממונו ושותק כי על כן נהרג גנב הנמצא במחתרת. וזהו מאמרם מחשבת המן בן המדתא האגגי אשר כתב לאבד את כל היהודים כי גם כי במעשה אמר לאבד המחשבה עמקה כמו שנאמר.

כי איככה אוכל, גם כי תאמר אלי להמלט בית המלך וגם כי תאמר להמלט מרדכי היהודי איככה אוכל וראיתי ברעה הכללית אשר ימצא את עמי הכולל ואיככה אוכל וראיתי באבדן מולדתי ותיבת באבדן היא שם לא מקור וכאלו אמר ובאבדן אשר ימצא את מולדתי. כמ"ש בעל השרשים הנקרא שרשרות גבלות, וכתב וז"ל והמצריך לנו לפרש זה הפירוש שלא נאמר שבאבדן סמוך למולדתי שנמצא בכל הספרים המדוייקים באבדן קמץ ואם היה סמוך היה ראוי שיהיה בפתח עד כאן לשונו, עוד או' אני דבר גדול דברה צדקת זו בחכמה ודעת כאשר תזכור מה שמצינו למעלה מתק דבריה כי נמכרנו אני ועמי כי כל מעיניו של הצורר עליה היו ולכסות עינים כלל דבר העם עיין שם, אם כן איככה אוכל וראיתי שהם נענשים על ידי לא פשעם ולא חטאתם רק למעני ואני אעמוד מנגד אין זה ראוי והגון לכן מסרתי עצמי להריגה לראות אם אוכל להועיל.

פסוק ו

כי איככה אוכל וראיתי ברעה אשר ימצא את עמי ואיככה אוכל וראיתי באבדן מולדתי:

כי איככה אוכל וראיתי וגו'. כי א"ת הנה את תהי' פטורה ומה לך משאר אמרה כי איככה אוכל וגו, וזה להיותי גרמא בנזקיו כאשר כתבתי כי עקר הכוונה עליה היתה שומה ומה שאמרה ברעה ובאבדן הוא מה שהקדמתי כי לא רצתה להזכיר ההריגה כי אם הב' האחרות והם ההמרה הנרמז במלת רעה והאבוד לפי שההריגה יוכל לומר כי יתנו ממון' כופר כמו שפירש' למעלה:

פסוק ז

ויאמר המלך אחשורוש לאסתר המלכה ולמרדכי היהודי הנה בית המן נתתי לאסתר ואתו תלו על העץ אשר שלח ירו ביהודי:

ויאמר המלך וגו' לאסתר וגו' ולמרדכי. כתב הה"ר יוסף גאקו"ן ז"ל וז"ל, הנה כפי דעתי אין צורך כי אחר אשר הכל ידעו כי נתלה המן על אשר שלח ידו ביהודים וביתו ניתנה לאסתר זה הוראה כי כל אשר ישלח ידו ביהודים אחת דתו כמות המן ימות ומי הוא זה אשר ימלאנו לבו לשלוח יד ביהודים. אמנם אם להיותם רחוקים ממנו אתם חוששים שמא יקרה להם אסון כתבו על היהודים כטוב בעיניכם באופן שלא תכתבו בפירוש שלא יקיימו אגרות הראשונות כי זה לא יועיל לפי שכתב אשר נכתב בשם המלך אין להשיב. ומה שכתב מרדכי לא כתב אל העמים כי אם אל היהודים שיקהלו בעריהם לעמוד על נפשם להנצל מאויביהם ומי יעמיד כנגדם שאם יוכלו כנגדו יצילו את נפשם בהריגתו וכתב לשרים שיעזרום באומץ לב ולאוספם בבתיהם ולהרוג לכל הצרים אותם אם יוכלו כי כן רצון המלך וזה אמרו אשר נתן המלך ליהודים. והנה אנשי המדינות

והשרים בראות רצון המלך וכי גדול מרדכי בבית המלך לא עזוו לאויביהם שהם זרע עמלק אך נתנו יד לישראל להנצל מהצרי' אותם, ובפירוש מסכת מגילה ראיתי כי מפני שהיה המנהג בימים ההם כי כשאחד מיועצי העצה ימות היו מבטלים הגזירה כי נראה שאינה רצויה לפני המקום כמו שמוזכר בתעניות על ההוא הגמון רק אמר בעל החוטם מתבקש ולכן אמר המלך כי אחר שתלו אותו אינו צריך עוד. ובפירוש אחד לא נודע למי מצאתי כתוב וז"ל המלך השיב לשאלתה כי השבת הספרים הנשלחים א"א לפי שהכתב אשר נכתב בשם המלך אין להשיב אבל מה שתוכלו לעשות הפך איתם הספרים הוא שתכתבו ותחתמו בשם המלך ואיפשר שזה היה כמו שכתב הרלב"ג שיכתבו בספרים האלו איך עשה זה המן בלא דעת המלך ולזה נתלה ובזה לא יתבזה המלך, אבל בזה שהשיב המלך לאסתר ולמרדכי ימשך קושיא עצומה על מה שפירשתי למעלה היות אחשורוש גדול הלב ואיש חיל כי זה לא יאות לאיש חיל עבות דבר והפכו כי לא ימנע או היה ראוי לאבדם או לא אם היו ראוי למה יכתבו נגד הספרים הראשונים ואם לא היה ראוי למה נתן רשות להמן להשמידם כי לגדול הלב ימשך עליו היות בעל שאר המדות בשלמות וא"כ ראוי שיפעל צדק ומשפט בכל דרכיו, והתשובה יובן בזה היטב א' בנתינת טעם אל נתינת רשות להמן להשמידם, ב' אל נתינת רשות לאסתר לכתוב ספרים הראשונים, ואבא אל הא' ואומר כי אחשורוש ראה כמו חכם ואיש חיל הענין הזה וזה כי השגיח התארים אשר אמר המן על העם הזה ואומר כי כלם היו תוארים אשר הם היו עושים הפך תורתם, ואמר שהם מפוזרים שאין אחדות ביניהם כלל מצד אמונתם כי היא צורתם המאחדת כל המאמינים והם אינם משתתפים האחד עם האחר באמונתם, ואמר עוד כי הם בעצמם הן מפורדים כי אין אחדות ראוי לצורתם עם אמרם ואמר כי לא נמצא זה הפיזור ביניהם לבד אשר הם נבדלים ג"כ בין העמים, ודתיהם שונות ירצה דתיהם מנהגם והרגלם משונה מכל עם וזה כי כל עם יש להם אחדות מה באמונתם ואין כן בעם הזה ובזה הם משונים מכלם ונתן ראיה לזה כי את דתי המלך שהם הדברים הכוללים הצריכים לשמירת המלכות ואם אלו הדתית שאתה המצוה קיים ובפניך הם עושים זה א"כ מזה תדין מה יעשו באמונתם שהמצוה הש"י אינם רואים שלא ישמרוה וא"כ אין לך תועלת להעמיד העם הזה במלכותך לא בממון ולא בכבוד וא"כ כשראה המלך הטענות המסופקות האלו ושהיו אמתיות בהם אז אמר הכסף נתון לך וכו' כמש"ל חז"ל מן בעל התל ובעל החריץ וכו' כוונתם שראה אחשורוש בעין שכלו איך היה ראוי לעשות זאת ואל זה כיוון אמרו כי הגידו לו את עם מרדכי שהגידו לו הרע הזה שהיו עושים האומה הזאת ושישיג זאת הבקשה מהמלך. וא"כ יתבאר היות

ראוי נתינת הרשות ההיא להמן, אל הב' שהוא לבאר טעם נתינת רשות לאסתר בהפך ואומר כי הנה אמר ארס בגדול הלב כי מתנאיו הוא לעשות טוב לאחרי' בכל יכלתו ויתבייש מהטוב שיקבל כי המקבל הוא משועבד. ולזה הגדול הלב מוסיף לתת הרבה כי היא חייב לגמור אשר התחיל ולזה יהיה משלם טוב ז"ל וא"כ כשראה אחשורוש איך התחיל מרדכי בטובה גדולה אל המלך ראוי שיהיה גמולו גדול לא יהיה גדול הלב באמת ואו' כי גמולו היה הצלת ישראל מן המות ולא נמצא סבה אחרת ראשונה אל התשועה הגדולה הזאת כי אם מרדכי כי מהנרא' לא היה צדיק אחר בדורו כי אם הוא וראה כי לא נתלה כי אם בשביל מאמר חרבונה עכ"ז ראוי לשאול למה בשביל מרדכי הסיר המלך משפטו הראוי לאומה הזאת לזה דע כי מ"ש המן על עם ישראל לא היו דברי' כי עכ"פ יהיו ראויים למות כי מ"ש כמו שביארנו כי לא היה כי אם שלא שמרו באמת תורתם כראוי ולחטא כזאת אינו חייב מיתה בהכרח כי כבר ינוצלו בתשובה שלימה כמו שאמר שמרדכי היה שלם בתורתו וא' מסנהדרי גדולה והוא יורה להם את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון ולזה אז"ל קיימו מה שכבר קבלו ולא היה מקום לדומה בהמן לומר דבר מאומת ישראל וא"כ או' כי דבר ראוי הוא מ"ש המלך הנה להצילם מן המות ולהסירם מדרך הרעה וראה חכמתו וגדלו של אחשורוש כי במעשה הזה אשר עשה, א' שלם את מרדכי גמולו בראשו ב' הציל את ישראל מן המות, ג' הסירם מהדרך הרעה אשר היו בה קודם ובזה יושב הקושיא הנזכרת, ואפשר שיושב בזה השאלה אשר שואלין למה לא התפלל מרדכי בשביל האומה הזאת והסבה הזה לפי שלא היה צדיק אחר הנה כי אם הוא לבדו ובזה יושב למה לא ההפלל נח ואברהם שלא שאל בפחות מי' והבינהו. ובפירוש אחר לא נודע למי מצאתי כתוב וז"ל טעם אם מצאתי חן וגו' וטובה אני בעיניו וכו' שהיתה חוששת קצת אולי יש בלב המלך על אשר נכנסה בחצר הפנימי שלא ברשותו וגם על דבר קנאתו בהמן על אשר קראתהו אל המשתה פעמים וחשבה כי אולי בעבור זה תלאו להמן לא בזולת לכן אמרה אם מצאתי חן בעיניך שנכנסתי ומחית כעב פשעי וגם שטובה אני בעיניו ולא קראתיו אל המשתה מחמת המן כ"א להתפלל עליו אם כל זה אמת בלבך יכתב שאם יש בלבבך עלי השאלה בטלה מעיקרה וענה המלך למה תאמרי כן הלא ראית כי בית המן נתתי לך ואם היה בלבי איזו חשש קנאה איך הייתי נותן לך בית החשוד אבל הייתי מפרישך מכל ענייניו מכל וכל שכן דרך העולם כנודע ואמר ואותו תלו לא בסבת שום קנאה כ"א על אשר בקש להרוג ליהודים ולפי הדרך הא' שהפריצי' היו צוררים לישראל גם אחרי ששמעו נקמת המן ולכן התעוררו מרדכי ואסתר להתחנן לפני המלך ואמר הכתוב הנה בית המן כלו' הנה גם המן שהיה

רב על ביתי נגזר עליו אבוד גופו וממונו על אשר שלח ידו ביהודים עם צדיק שאר העם עאכ"ו שאחרי שראו נקמת המן הדבר היה מפורסם כי ספרי המן היו מזוייפי' ולא מאתי יצא הדבר כי רצוני להטיב לעם הזה ולא להרע ומי שעבר על רצון המלך לעשות להם רע טרם הזמן חייב מיתה לכן כתבו אתם על היהודים כתב חדש שיעמדו על נפשם ויהרגו לפריצים המציקים אותם אחרי רואם שהמן נתלה על שבקש להמיתם בספרים מזוייפים שכן הכיר כל השרים והעמים ועבדי המלך כי המן כתב הספרים שלא ברצון המלך בעבור איבה ושנאה ואומר כי כתב אשר נכתב וכו' הוא כנגד דברי אסתר שאמרה יכתב להשיב הספרים כלו' שיכתוב ניחמתי כי עשיתים והשיב ואמר שאם יודה שהספרים יצאו מאתו הלא כתב אשר נכתב וכו' אין להשיב וכ"ש כי איך אודה על מה שלא היה זו היא דרך ישרה להתיר שאלה קדומה מדוע הומתו שונאי היהודים ובאי זו טענה והלא די לו למרדכי שינצלו היהודים אלא שהיה מבקש שיומתו שונאיהם. אבל ר"א כתב יש לשאול למה כתב מרדכי שונאי היהודים רב לו ולהם שימלטו אבל דע כי מרדכי חכם גדול היה והנה אחשורוש אמר לו עשה מה שתוכל כדי להמלט עצמך כי הספרים הראשוני' שנכתבו בשמי ונחתמו בטבעתי לא אוכל להשיבם כי כן דת פרס ומדי והנה הוצרך מרדכי לכתוב כן דעו שהמלך צוה להמן משנהו שיכתוב כתב בשם המלך ונתן לו המלך חותמו וטבעתו שיהרגו היהודים את אויביהם בי"ג לחדש אדר והנה המן הפך הדבר שיהרוגו העם הנזכר היהודים וכאשר ידע המלך מחשבתו הרעה צוה לתלותו על עץ על אשר שלח ידו ביהודים הפך רצון המלך וזה פי' ובבואה לפני המלך כאשר אפרש והנה העד הנאמן שנתלה המן וצוה לכתוב ספרים אחרים ונחתמו בטבעתו כרצונו הראשון וזהו ונהפוך עכ"ל, ולא התיר הרב במה טענה ימותו שונאי ישראל ואם היה עול בחיק המלך להמית ישראל כ"ש עמו ומולדתו אבל הענין כמו שביארתי כי הספרים לא היו להשמיד כי אם לאותם שצררו אותם ונתחייבו מיתה שנאמר להשמיד להרוג ולאבד את כל חיל עם ומדינה הצרים אתם ורבים מעמי הארץ הצוררים אלו מתיהדים כי נפל פחד היהודים עליהם כי יהרגום, והרלב"ג כתב כי המלך אמר עשו כטוב בעיניכם אך בתנאי מתדבק שלא יהיו ספרים האחרונים הפך הראשונים כי כתב אשר נכתב וכו' ודעו את אשר תעשו ומרדכי התחכם וכתב המלך נתן רשות ליהודים שיתקבצו להציל נפשם מיד הצרים אותם אשר יקומו עליהם להרגם וניתן להם רשות ישכימו להרוג לאותם שישכימו להרג, והענין שהמלך נותן רשות לב' החלקים להלחם זה עם זם ולבוז זה שללו של זה אלא השרים והסגני' מנשאים את היהודים ועוזרי' אותם כי נפל פחד מרדכי עליהם ונמצא א"כ שמרדכי לא כתב הפך אגרות ראשונות אך

הדבר נתהפך מאליו ויש מקום עיון בפי' הרב שא"כ שאין אגרות אחרונות הפך ראשונות מה הוא ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים ואולי יתפר' כי נתהפך הוא מעצמו מבלי שיהפכהו המלך וז"ט הוא. וכתב הה"ר יהודה בן שושן ז"ל וז"ל כפי מה שהקדמנו לתת את בית המן לאסתר ואותו תלו על העץ על אשר שלח ידו ביהודים יש הוכחה רבה בדבר ודי בזה כי לא יערב איש אל לבו לגשת אליהם וגם לא תסתפקו בזה אלא שתחפצו לכתוב אתם דעו מה שתעשו שלא תכתבו צוה מרדכי כך וכך אל הפחות והסגנים בשם המלך נכתב ונחתם בטבעתו כי כן היה נסח ספרי המן ואם תכתבו ככה הנה ספרים הראשונים הפך ספרי האחרונים ואי אפשר לעשות כן כי כתב המלך אין להשיבו אבל כתבו בנסח הזה המלך צוה כך וכך או אני המלך מצוה כך וכך וחתמו בטבעתי כי נסח זה בהתיחס אל הנסח הראשון יעיד כי זייף המן בתחלה ונתן טעם לבטל הנוסח הראשון ולכתיב הנוסח הזה לפי שכתב הנכתב בשם המלך ונחת' בטבעתו אין להשיב נמצא שאם תכתבו כנסח הראשון אין להשיב הראשונים ע"י השניים אך עתה שאתם משנים הנסח לכתוב ולבאר המלך צוה וכו' כל אשר יראה הנסח הזה ונסח הראשון יגיד ויעיד כי הראשון היה זיוף כ"ש אם נאמר שהיה כן הדת כי כשכותבין בנסח זה בדקדוק אז אין להשיב ולא כן כשכותבי' משנה המלך או טפסר פלו' מודיעכם כי הוא מצווה כך וכך בשם המלך כי גם זה אינו רחוק, ואם לבך נוקפך אומר לך כי כתבו בספרים עצמם כי כתב אשר נכתב וגו' כדי לאשר ולאמת שכך יוצא מפי המלך, וזה אשר מצאתי במהדורא קמא אשר עשה מר אבא ז"ל בסאלוניקי היא אשר שלחה מתנה ביום פורים לגברת הרבנית אמי תמ"ך, אמר שלמה הנה בענין האגרות הללו נתחבטו המפרשים חדשים גם ישנים להיות כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתם בטבעת המלך אין להשיב. והנני מסדר לפניך את אשר כתבו כל המפרשים ומקום הבטול לפי קוצר השגתי ומה שהורני השפע האלהי בענין זה, אמר משה בנו לא העתקתי מה שהוא כבר בדפוס לבד מ"ש מספר אמונה מפני שראיתי כי אין אדם פותח הספר הזה כי לא טעמו טעמו ואני דרך אמונה בחרתי. הה"ר יצחק כהן כתב וז"ל לא היתה כוונת המלכה כלל לשאול מן המלך זולתי להשיב את הספרים ששלח המן בשם המלך לבטל את הגזרה ושיהיה הענין כלא היה ולא נחשב, והשיב בחכמה לה ולמרדכי ואמר להם אתם רואים שאני חפץ מאד לעשות נקמה מחושבי הרעה הזאת בממונם ובגופם כי בית המן נתתי לאסתר ואותו תלו על העץ על ששלח ידו בכם ואתם גם אתם ראוי לכם שתחפוצו להשלים הנקמה מכל סיעת המן ואויביכם שהיו משברי' ליום רעתכם ויגמלו מדה כנגד מדה לכן כתבו על היהודי' לאחשדרפני' והפחות ושרי המדינות כטוב בעיניכם בדרך שתוכל להעשות

הנקמה ושיהיה זה בשיתנשאו היהודים להרוג שונאיהם ביום הנועד וילחמו עמהם וימשכו מזה ב' תועלות התבערות הרשעים ההם וכי שום כתב שיצא נחתם באותם המלך לא ישוב אחור ואפשר שבספרים כתבו אמתת הענין כאשר היה כדי שלא יתלו זה לסכלו' המלך והיותו גבר הפכפך וזה כי המן גנב דעת המלך בכתבים הראשונים לשנאתו היהודים לא שעשה לאהבת המלך ולתועלתו כמ"ש. ובטח בו כ"כ המלך עד שנתן טבעתו וחותמו וכתב מה שכתב וכאשר הרגיש המלך וידע ערמתו ושאין הדבר כמו שהניח הוא לפניו כעס עליו וצוה שיתלהו ואחר שאין מחוק המלך להשי' ספרי' נחתמו בחותמו איך שיהיה אינו רוצה לבטל הספרים ההם אבל גוזר הוא עתה מחדש ומגלה דעתו לכל אחשדרפנים והפחות אשר נתן המלך וכו' ר"ל אשר המלך נותן רשות ליהודים אשר בכל עיר ועיר ביום י"ג לחדש אדר להקהל במבצרות החזקות ולעמוד על נפשם להשמיד ולהרוג את כל עם ומדינה שיתקבצו כנגדם בכח הכתבים הראשונים הצרים אותם ר"ל אל אותם שירצו רעתם לבדיה' שיקומו עליהם ביום ההוא או שכבר היה בלבם לקום עליהם טרם זה בחפץ כי המלך רוצה וחפץ שתהיה יד היהודי' חזקה כי הם אנשי בריתו ויתכן ויותר נר' שהסכימו להערים ולכתוב שאמת הוא שרצון המלך היה מתחלת הענין לבקשת היהודים שצעקו לפניו על החמס והרע שעשו להם אויביהם באותו הזמן בעת שהחריבו את המקדש שהרגו אותם ובזזו את שללם שיבחרו יום א' כי יעשו נקמה באותו החיל עם ומדינה שהיו מבקשי דעתם וצרים עליהם שהם מ ושבים אז תחת ממשלתו ובחרו על זה יום י"ג לחדש אדר והצורר המן שהיה ממונה על זה וטבעת המלך היה בידו הפך הכוונה וכאשר הרגיש המלך זו תלה אותו ואת בניו על כן הוא מקיים עתה מה שכבר צוה בעצמו שישלטו היהודים בשונאיהם שהוא ראוי שיעשה מן הדין והיושר והיה זה מאד מקובל ונאות שיהיו זריזים שיגמלו הרשעים כמעשה ידיהם עכ"ל, ועיניך הרואות כי בטולו מבואר כי איך יקראם רשעים והם צדיקים בדינם כי הם לא הרימו יד עד עת בא דבר המלך ואם המן וביתו חטאו תהי יד המלך בהם ואלה הצאן מה עשו. ועוד אם האמת כי הרשה המלך ליהודים להקהל ולעמוד על נפשם לכל מי שבא נגדם ומי שיאמר אליהם שלום שלום יענו לו איך טח מראות עיניהם העמים ההם ואיך שתו לבם לקום כנגדם. ואם יאמרו כל דאלים גבר ועשו מלחמה אלו עם אלו נניח ענין הנס ונאמר איך אפשר שמבני ישר' לא מת עד אחד בכל המלחמה, גם פסוק ואיש לא עמד בפניהם כי נפל פחדם על כל העמים קשה לכל הנמשכים אחר הדעת וזה כי נמצא כי היהודי' עברו את מאמר המלך, וכבר חשב ה"ר יצחק כהן ז"ל לתקן זה בשכתב ואיש נכרי אשר לא יהיה מזרע עמלק לא עמד בבני ישראל להציל האחרים והנך רואה

חולשת זה כי אם המלך הרשה ליהודים לעמוד על נפשם ואינש לא ימחי בידוהי מהיכן תיסק אדעתין שיעמדו לעזור אחרים דאיצטריך קרא למעטינהו כ"ש כי מאמר כי נפל פחדם על כל העמי' הוא התלות הדבר בטפל והנחת העקר כי היל"ל כי המלך צוה על זה או כי נפל פחד המלך עליהם כ"ש כי אחר שהוא אמר שבספרי' כתבו אמיתות הענין א"כ מי הוא זה ואי זה הוא שימלאנו לבו להרים את ידו ואת רגלו כנגדם והוא הודה כי מה שעושה הוא למה שמעוות הראשון אין בידו לתקנו באופן אחר ופי' האחרון בכתבים הוא יותר נכון ויותר נראה כל השומע יצחק לו כי מי פתי יאמין כי ישאלו ממנו על חרבן ביתם והגלתם כי זה דרך המלכות היתכן שישאלו אנשי ארץ ישראל מאת דוד המלך שינקום להם מאת עם בני ישראל כי לקח את ארצם והרגם לפי חרב והחריבו את מזבחותם ואיך ישאלו היהודים מאת אחשורוש זה ומה להם לשאל על זה ישאלו ממנו את בית קדשם אחרי שרע בעיני המלך על שהחריבוהו והפך זה בא בדברי רז"ל עד חצי המלכות ולא דבר חוצץ המלכות והוא בית המקדש כמו שקדם כ"ש למה יבחרו להם יום י"ג באדר יבחרו בט' באב ויהיה מקום הרשע שמה המשפט והרלב"ג כתב וז"ל וראוי שתדע שכבר יתבאר מזה המקו' כי אגרות הראשונות ששלח המן בשם המלך לא היו לצוות שישמידו ויהרגו היהודים ויאבדום ויבוזו שללם, אבל היתה לתת רשות לאויביהם ומבקשי רעתם להשמיד' ולאבדם ואחשוב שאלו שהיו אויבי ישראל כלם מזרע עמלק והם היו המשתדלי' בהשמדת ישראל וכו' ולפי שכתב אשר נכתב בשם המלך ונחתם בטבעת המלך אין להשיב הוכרחו לקחת עצה למלט היהודים מיד צריהם ביום ההוא כשנתן להם המלך רשות אז להשמיד ולהרוג לאבד את כל חיל עם ומדינה הצרים אותם ושללם לבוז כאילו היה זה מהמלך לתת רשות לב' החלקים להלחם זה עם זה ולבוז זה את שתו זה עכ"ל, והנה עם היות הדע' הזה מתישב לכאורה הנה כשתיטב העיון בו תראלל בטולו מבואר וזה כי לא ימלט כששלח הכתבים הראשוני' שהרשה לעם מדינות מלכותו להשמיד וכו' או היתה הכוונה שהיהודים לא יעמדו על נפשם ואם יעמד יהיה כמי שהרג את השוטר כמו שקדם בדברי הרמ"ע או שיעשו מה שיוכלו להצלת נפשם אם כפי' הב' ימשך בטול האגרות הללו האחרונות כי מאי אולמיה דהאי מהאי, ואם כפי' הא' הנה האגרות סותרות זו לזו הרי שנפל המפרש הזה במה שברח ממנו מלבד מה שישיגהו מהבטולים הקודמים גם ממה שיבא:

והנה מצאתי ס' אחד מיוסד על ענין האגרות הללו חברו החכם ר' יוסף בן כספי קראו גלילי כסף והנה הכתיבה היא אוגרת ומסוכסכת כי הרבה אמרות ללא דבר ואני המכוון ממנו הוא מה שאביא לך פה אמר הנה החכם הגדול הראב"ע ז"ל עשה בזה שאלה

ותשובה, את השאלה איך שבו אחור ונתבטלו האגרות הראשונות וידוע כי אין להשיב הכתב אשר נכתב בשם המלך ונחתם בטבעת המלך ואם בשום פנים אפשר בטולם למה הפריז מרדכי על מדותיו לשלוח באחרונות שהיהודים יהרגו את הגוים ולא די לו להזהיר (היהודי) שלא יזיקו היהודים, התשובה ממנו ז"ל הנה מרדכי מצא עצה לבטל את הראשונות אך בדרך זה רצוני שיהפך הדבר והוא שמרדכי שלח בשם המלך באגרות האחרונות דעו כי המלך צוה להמן המשנה שיכתוב ליהידים שיהרגו את הגוים והמן המזיף הפך את הדבר וכאשר נודע למלך תלה אותו ואת בניו על העץ על כן אנו כותבים לכם היום מה שיצא מפי המלך בתחלה ובבואה לפני המלך אמר ישוב מחשבתו הרעה אשר חשב על היהודים על ראשו ותלה אותו ואת בניו זהו מה שכתב הראב"ע, אמר המחבר השאלה טובה והתשובה מבוארת הנפילה וזה כי אם דת פרס ומדי די לא יעדי הוא בתנאי שהמשנה שבידו החותם לא יעשה זיוף, ועוד אם לזיוף חיישינן אין לדבר סוף ועוד מה הבטחון מעתה על כתב נכתב בשם המלך ונחתם בטבעת המלך והנה יוכל המלך לומר לא צויתי כן והמשנה שלי זייף. ועוד מה כח ואימות היה באגרות האחרונות האלו מן הראשונות והנה יאמרו השומעים אלו האחרונות אולי מזוייפות הם והראשונות אמתיות ועוד מה המופת על זיוף האגרות ההם כי תלו המן המשנה האין משפט מות לאיש הזה רק מצד זיוף אותן האגרות בייחוד וכמה דרכים יש למקום כ"ש כי אמר זה לכבוש את המלכה כאשר שמעו חרבונה ורעיו, ועוד הנקל בעינינו לומר כי המלך יכזב וזה יאמר כי המן עשה זיוף בראשונות והוא יודע שאין הדבר כן וגם רבים יודעים זה וכל זה מבואר, ועוד כי הנימוס במלכות ההוא כי כתב שנכתב בשם המלך ונחתם בטבעת המלך אין להשיב ואין להרהר אמנם המלך ישמור למי שימסור טבעתו כי אם יעשה אלף זיופים הכל שריר וקיים, והנה עתה פער פיו נגד המפרשים כי נעלם מהם האמת להעלם מהם מלאכת ההגיון והרבה בשבחיה מה שאין הצורך בו כי אם להודיע שאין כחו אלא בפיו, והצריך עתה לזה הוא אמר דע כי גדר הגזרות הסותרות שיהיו אחדות בנושא ונשוא מכל הצדדים ואין בהם חלוף רק בין הן ללאו רצוני שהאחת מחייבת והאחת שוללת ואם שתיהם מחייבות אפשר שהם מתנגדות בהיותם נשואיה' הפכים ונושאיהם אחדים וזהו על דרך משל אמרנו ראובן הולך ראובן אינו הולך הם סותרות ואמרנו ראובן שחור ראובן לבן הפכיות בחומ' וכל אלו א"א שיצדקו יחד בזמן אחד אבל אם היה בין הגזרות האלו שנוי וחילוף אינם מתנגדות וזהו כמו שאמרנו ע"ד משל ראובן הולך בעיר ראובן אינו הולך בשדה או כדאמרי ראובן הולך שמעון אינו הולך וכן אמרנו ע"ד משל ראובן מסר מאה זהובים לשמעון ואחר נאמר שמעון החזיר

ק' זהובים לראובן או בדאמרנו ראובן זכה את שמעון ושמעון התנקם והכה את ראובן ובכלל אין בכל זה סתירה והתנגדות ושתיהן אפשר שיצדקו יחד והנה עם ההצעה הזאת ישיב ויאמר כי אחר שנשואי האגרות אינם אחדות רק אלו יהודים ואלו גוים הוא כמשל ראובן הולך בעיר או כמשל ראובן הכה כי אין מקום לסתירה ואמר עוד כי אין מאמר המלך שיהרגו היהודים עכ"פ כי אם שיעשו מה שיוכלו והרי זה כמו שאמר לו המלך לך והכית את פלוני ובא הפלוני ההוא ועמד על נפשו או הרג זה או ברח והרי זה עשה מאמר המלך ואם לא נהרג פלוני ההוא ע"כ, והנה הדברים הללו לקוחים מדברי הרלב"ג ובמעט עיון תבין איך נלכד ברשת זו טמנתי לו כי לא ימנע מחלוקה וכו' עיין שם, ובספקות אחרים הן ממה שספקתי אני הן ממה שספק הוא הוא בעצמו לדברי הראב"ע זכרונו לברכה, וה"ר אברהם ביבא"ש ז"ל פי' בספר דרך אמונה וז"ל ולמען תשכיל הנני מעמידך על חדוש נפלא לא נפלו בו המפרשים אשר ראיתי עניינם על אלו הכתבים השלוחים איך שבו אחור בהיות הכתב אשר נכתב בשם המלך לא ישוב מפני כל עם שבן כספי כתב אגרת בזה בנוייה על שם ההגיון ברוב דברים ואת כלם ישא רוח, והאמת בזה כפי מה שאחשוב הוא כי לפי גאוות המן כתב בספרים אשר שלח בכל מדינות המלך להשמיד את היהודים בזה הלשון אני המן אומר שהמלך מצוה ימותו כל היהודים וכו' וחתם הכתבים בטבעת המלך וזה מבואר מן הכתוב האומר ויכתב ככל אשר צוה המן אל האחשדרפנים וכו' והשלים בשם המלך אחשורוש נכתב ונחתם בטבעת המלך וכו' אמנם כשבאה אסתר להעביר רעת המן וכו' הנה המלך נתן לה עצה וחלק אותה לשני חלקים הא' באו' הנה בית המן נתתי לאסתר ואותו תלו על העץ וכו' ור"ל כל העולם יבינו שאותו הכתב שכתב הוא מזוייף לפי שהוא נהרג ונתלה מטעם המלך ונתנו נכסיו לאויביו וכן אתם תפרסמו כמו זה. והחלק הב' שתכתבו בשם המלך עצמו שיהא לשון הכתב אני המלך אומר ומצווה לא שתאמרו אני מרדכי אומר שהמלך מצווה שא"כ תעשו רצוני שתכתבו בשם המלך ולא בשם עצמכם הנה הכתב אשר תשלחו א"א שתשוב ואין חולק עליו וכן עשו ולזה השלים הדבור ואמר ויכתוב בשם המלך אחשורוש ויחתום בטבעת המלך מה שלא אמר כן בספור כתבי המן כי לא אמר שם ויכתוב בשם המלך אלא שצוה לכתוב בשם המלך הוא עצמו היה אומר שצוהו המלך כן אבל אצל מרדכי ואם היה שאמר ג"כ בו ככל אשר צוה מרדכי חזק ונשמר ויכתוב בשם המלך ובזה די עכ"ל:

ואני בתומי אלך בענין זה בב' דרכים, **הא**' שכבר הקדמתי כי אין דרך מדרך המלכות כי מי שנגמר דינו למות שיראה פני המלך ואם עבר וראה באור פני מלך חיים, ועוד

קדם פסוק ויבז בעיניו וכו' כי הגידו לו את עם מרדכי באופן כי הגזרה הנגזרת על הגבור יעשה על עמו, ואחר הב' הקדמות הללו מה שאלה יש כאן כי אמת ויציב כי דתי מדי ופרס די לא תעדי כי כל כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתום בטבעתו אין להשיב גם הוא בדתי מדי ופרס כי כל איש אשר יראה פני המלך יחיה וא"כ אין ראוי שיקשה הילכתא אהלכתא ואחר שמרדכי ראה פני המלך אם כשהרכיבוהו על הסוס כאשר דבר טוב על המלך וכמו שקדם פירושנו אבל וישב מרדכי אל שער המלך או כאשר הגידה אסתר מה הוא לה וידע המלך כי מה שעשה המן היה לרעתו של המלך ולזה שלח ידו במי שדבר טוב עליו א"כ כבר ניצול מרדכי מכח ההקדמה הא' ומכח ההקדמה השנית ראוי שינצלו עמו כי הכל הולך אחר השר או הגבור הנגזר עליו מוטל על עמו וכאשר מרדכי הקביל פני המלך הוא כאילו כל א' וא' מעמו יראהו ויחיו, ואחר שהמן מת הרי כל עמו מעותדי' לזה וראוי שיהיו הם להשמיד להרוג ולאבד וא"כ הרי שהאגרו' הללו אינן סותרות זו לזו והכל בדין:

הב' אומר כי היתה כוונת המלך לשום לכל מי שיגעוהו אגרותיו במבוכה באופן שלא ישפטו דבר על פי האגרות כי אם למראה עיניהם או למשמע אזנם וזה בששלח הכתבים הראשונים להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים ובכתבים האחרונים כתב להשמיד להרוג ולאבד את כל חיל עם ומדינה ואינם סותרות כדברי האבן כספי כי הם כמשל ראובן הולך לעיר ויותר נראה בעיני שיהיה המשל כאילו תאמר ראובן הולך בעיר שמעון הולך בעיר כי נושאיהם מתחלפי' באופן כי האחשדרפני' והפחות בל ידעו מה לעשות רק שיראו מה שעשה המלך לפי כי הכתב הראשון נכתב בשם המלך ונחתם בטבעתו גם השני כן על זו האופן וא"כ מאי אולמיה דהאי מהאי וכמו כי מי שיעבור על מצות הכתבים הראשונים יעבור על מצות המלך כמו כן מי שיעבור על מצות הכתבים האחרונים יעבור על מצות המלך וא"כ לאי זו יאמינו לראשונה או לשנייה באופן כי לא יעשו דבר על פיהם כי אם על מעשה המלך מה עשה המלך הרג להמן וגדל למרדכי נראה כי כוונת המלך היא זאת א"כ ממנו נראה וכן נעשה. וזה נ"ל שדקדק הכתוב אמר המלך משיב לאסתר ולמרדכי הנה בית המן נתתי לאסתר ואותו תלו על העץ על אשר שלח ידו ביהודים לא על שכבש המלכה לפי' המפרשי' וא"כ הנם יודעים כי זאת כוונתי ולזה נערים לעשות שנכתוב שגם היהודים יהרגו בשונאיהם ומעתה יאמרו האחשדרפני' והפחות הנה בכתב הראשון צוה שיהרגו ליהודים ומסתמא שצוה שהיהודים לא יעמדו על נפשם דאי לא תימא הכי מה חדש להם בשנייה, והנה בכתב השנית צוה שיהרגו היהודים לנכרים א"כ אין לעשות לא כזאת ולא כזאת רק כמו שעשה המלך וזה נ"ל ג"כ

דרך נכון יוצא מידי כל הספקות, ומ"ש כי כתב אשר נכתב אין להשיב ר"ל כי לא נוכל לומר שלא יהרגום רק שנעשה ההערמה הזאת והזכיר הכתוב איך נקראו סופרי המלך בעת ההיא ויכתב ככל אשר צוה מרדכי ושלחום ביד האחשתרנים כי הם קלי המרוץ לשיגיעו תחלה או סמוך לכתבים הראשונים ואמרו מבוהלים ודחופים מה שלא נאמר כן בכתבים הראשונים רק דחופים לבד אחשוב כי להיות עם בני ישראל בין האומות כשושנה בין החוחים וכל היום עומדים עלינו לכלותנו ועלינו יערימו סוד לסבה שקדמה בהקדמת הספר הזה הנה לזאת הסבה לא נבהלו בפעם הראשונה רק שנדחפו להוצאת הדבר בפועל תכף לסבה שקדמה אבל בפעם הזאת נבהלו כי לא ידעו מה הוא זה אשר צוה המלך לרחק את קרוביו ולקרב את רחוקיו, עיין מ"ש אבא זלה"ה בפסוק פתשגן הכתב.

פסוק ח

ואתם כתבו על היהודים כטוב בעיניכם בשם המלך וחתמו בטבעת המלך כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתום בטבעת המלך אין להשיב:

ואתם. בפירוש לא נודע למי מצאתי כתוב וז"ל, הנה הקדים מתחלה שנתן המלך למרדכי את טבעת החות' להנהיג עניני המלכות בטוב והישר בעיניו והיה לו מקו' לכתוב כאשר עם לבבו מבלי רשות המלך אחרי שידע רצון המלך שהוא אוהב את היהודים ולא רצה לעשות דבר עד יאמר לו המלך בפי' ואתם כתבו על היהודים להודיע מה בינו להמן כי המן כשראה החותם בידו ויאמר עת לשתוק וכתב שלא כרצון המלך.

פסוק ט

ויקראו ספרי המלך בעת ההוא בחדש השלישי הוא חדש סיון בשלוש' ועשרים בו ויכתב ככל אשר צוה מרדכי אל היהודים ואל האחשדרפנים והפחות ושרי המדינות אשר מהדו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה מדינה ומדינה ככתבה ועם ועם כלשנו ואל היהודים ככתבם וכלשונם: ויכתב בשם המלך אחשורוש ויחתם בטבעת המלך וישלח ספרים ביד הרצים בסוסים רכבי הרכש האחשתרנים בני הרמכים: אשר נתן המלך ליהודים אשר בכל עיר ועיר להקהל ולעמד על נפשם להשמיד להרג ולאבד את כל חיל עם ומדינה הצרים אתם טף ונשים ושללם לבז: ביום אחד בכל מדינות המלך אחשורוש בשלושה עשר לחדש שנים עשר הוא חדש אדר:

ויקראו. כתב החכם הנזכר וז"ל כאן כתוב בחדש השלישי ובהמן כתיב ויקראו סופרי המלך בחדש הראשון ובהמן כתיב ביד הרצי' לבד וכאן כתיב ביד הרצים בסוסים רוכבי הרכש האחשתרנים בני הרמכי' להגיד כי בעבור שהזמן קצר לשלוח הספרים אלו

למלכות הגדול הזה שאגרות אלו יתאחרו ג' חדשים לאגרות המן ולא עוד אלא שהיה צריך כאן זמן יותר גדול משל זמן שהיו צריכים היהודים להכין ולזרז עצמם מתחלה להלח' עם אויביהם אבל בהמן לא היה צריך הכנה מקודם שלא היה שם מלחמה ע"כ מיהר מרדכי ובעת ההיא עצמה שנתן המלך הרשות קרא את סופרי המלך מה שלא עשה כן המן עוד הוסיף מרדכי שהרצים ירכבו בסוסי' רוכבי הרכש שהוא מין סוסי' קלים המרוץ ביותר או כמ"ש ר"א שהם סוסי' מעולי' ונבחרי' מרכוש המלך שאין כמוהם ונשלחו ג"כ ביד הרוכבי' בפרדי' בני הסוסיאות כי הם חזקים ומתמידים מאד בהליכה בלי שום עייפות אכן המן לא הוצרך לכל זה וגם שרצה מרדכי לבשר טוב לכל היהודים היושבים בכל המדינות ולקצר ולמעט צערם בכל מה שאפשר והגיד הכתוב שבחו של מרדכי כי בכל צרתם לו צר וראה עוד כי בהמן כתיב ויכתב נכתב ונחתם ונשלוח כי מרוב גאותו וגסותו הכל היה ע"י שליח לא שלח ידו בשום דבר אמנם מרדכי ויכתוב ויחתום וישלח הוא בעצמו ולא ע"י שליח כי מצוה רבה כזו רצה יהיו כל פרטיה על ידו, הרכש האחשתרני' פי' הרכש הפרדים והאחשתרנים הנפרד שהוא אחשתרן מלה מורכבת חש תר כי האל"ף נוספת כאל"ף אזרוע א' אגרוף אתמול והנו"ן ג"כ כמו גרגרן שקרן ישרן עצלן וחש מלשון (תהלים ל"ח כ"ג) חושה לעזרתי (שם קי"ט) חשתי ולא התמהמהתי תר מלשון התרים מתור בארץ ר"ל ממהר בהליכתו ביותר ומסבב את הארץ והמלה בכלל תאר ששלח הספרים ביד הרצים בסוסים וביד רוכבי הפרדים. והענין הפרדים הממהרים ללכת בני הרמכים פר"א שכל פרד שאביו חמור ואמו סוסיא הוא יותר טוב מאשר הוא אביו סוס ואמו אתון ולכן אמר בני הסוסיאות, ויכתב ככל אשר צוה מרדכי אל היהודים הנה עיקר הכתב היה אל היהודים והוא מה שפי' אשר נתן המלך ליהודים וגו' וכתב אל האחשדרפנים והפחות כדי שלא ימחו ביד היהודים. והפחות השרש פחת והנפרד יקרא פחת א"כ חסר במלה זו תי"ו השרש כאלו אמר והפחתות ולדעת ר"א השרש פחה וכן יקרא הנפרד ומ"ש פחת יהודה בתי"ו הוא לפי שהוא סמוך והרבים יקראו פחות כי התי"ו סימן הרבים ואמר הרב כי מלת פחם הכתוב בעזרא אינו שם התואר קונדאד"ו בלעז אבל המ"ם סימן הרבים וחסר תי"ו כאלו אמר פחתם פחתים רבים וכן חסר תי"ו בפסוק (משלי ז' ח') עובר בשוק אצל פנה כמו פנתה. להשמיד ולהרוג ולאבד שיעמדו עליהם להציל עצמם מג' גזרות הללו והמשכים להשמיד ולהמיר דת היהודים ישכימו עליו ועשו לו כאשר זמם וכן להרוג וכן לאבד והנה ג"כ להשמיד שנאמר ועמי הארץ מתיהדים ובפירוש אחר לא נודע למי מצאתי כתוב וז"ל, הסבה שפרט כאן כל זה שאמר אל שרי המדינות אשר מהודו וכו' מה שלא אמר כן למעלה

בספרים אשר שלח המן וכו' הוא כי כוונת מרדכי היה לפרסם הרבה הספרים ולזה שלח לכל העיירות והכפרים והכרכים ולכל מקום ומקום שלח שני ספרים הא' לשר אותה המדינה, הב' אל המון העם אשר בעיר ההוא ולז"א ראשונה ושרי המדינות אשר מהודו ועד כוש וגו' ואמר אח"כ מדינה ומדינה ואמר ששלח אותם הספרים ביד הרצי' וכו' לפי שכוונת ב' ספרי' היה אם אפשר שיגיעו אלי הספרים אל המדינות ראשונה מהספרים אשר שלח המן וזכר כי באותם הספרים היה כתוב בהן להקהל ולעמוד על נפשם וכו' שכל מי שיצר אותם שיהיה להם רשות לעמוד על נפשם. וההי"ר יהודה בן שושן ז"ל כתב וז"ל ויקראו ספרי המלך. הנה עברו באמצע שני חדשים וימי' מספר כי בי"ו בניסן שנתלה המן נעלה מרדכי ואז ותוסף אסתר ותדבר ואמר המלך לכתוב ולא ידעתי למה. נתאחר הרבה חדשים וימים עד שאפשר לומר כי המלך נתיאש מלדבר כלל בהשבת הספרי' בטענה נמרצת כי אמר בלבו כי דיו שנתן ביתו לאסתר ועשה מרדכי משנה אשר אחרי הפעל הזה מי הוא ערב אל לבו להציק שום איש יהודי ועתה היא גם מרדכי שתקו בראותם כי יש זמן אחר זמן ולא ענו עוד עד עת בא דבר אסתר עם המלך ובבואה לפניו אחר זמן הוסיפה ובכתה והוא השיבה כאשר עם לבבו מתחלה הנה בית המן נתתי ואתם כתבו ולא חשש להודיע זמן דבר זה של ותוסף אסתר ותשובתו עד גמר הדבר והוא כשנקראו סופרי המלך ויכתב ככל מה שצוה מרדכי אל כל הגדולי' ואל כל היהודים ופי' כי נסח מה שנכתב היה בשם המלך אני המלך מצווה כך וכך וכו' ומנוסח האגרות הוא אשר נתן המלך ליהודים להקהל ולעמוד על נפשם כלומר שמפני שהיהודים הם בטלים בששים או במאות ואלפים הוצרך להזהיר שידעו להזהר עוד להקהל ולעמוד על נפשם בבואם להשמיד להרוג ולאבד את כל חיל עם ומדינה הצרים אותם ושללם לבוז ולבי אומר לי כי על עם עמלק בייחוד הורשו לא על כל עם מדינות המלך כי איך ישוער שכל העמים יתפייסו בנך ואף כי גדול כח הנס וזכיתי למצוא כסברתי זאת בתרגום המגלות ולפי שכבר אפשר שהספרים הם אל היהודים ואל השרי' והסגני' שיעזרו אל היהודים ולא ימחו בידם ולא שיעבירו קול ברחובות קריה ולכן חזר ואמר כי פתשגן הכתב כלומר ספור הכתב או ביאורו הוא להנתן דת בכל מדינה גלוי לכל העמים והדת היה להקהל ולעמוד על נפשם ולהיותם עתידים להנקם מאויביהם וז"ט ולהיות בוא"ו התוספת מבלי תוספת.

פסוק יג

פתשגן הכתב להנתן דת בכל מדינה ומדינה גלוי לכל העמים ולהיות היהודיים עתידים ליום הזה להנקם מאויביהם.

פתשגן. בפירוש לא נודע למי מצאתי כתוב וז"ל כלומר כי צוה נסח הכתב ונתן דת בכל מדינה ברחובות העיר באופן שיהיה גלוי לכל העמים ולא לשרי הממלכה לבד אבל גלוי לכל העמי' שכל כתבי המן הודה על כל חטאיו גזר שיהיה בפרהסיא גלוי לכל העמי' עם היותו דבר ראוי ליסתר אחר שנסתר מהמלך. ולהיות היהודים עתידים ירצ' שגם הוצרכו יהיה הדבר בפרהסיא ולא ידעו שרי הממלכה לבד עד בא הקץ הנרשם כדי שיהיו היהודים מוכנים ומזומנים מתחלה ליום קרב וז"ט אומ' כאן ולהיות היהודי' להגיד כי הוא סבה שנית אבל בהמן לא בא בוי"ו התוספות כי אינה אלא סבה ראשונה גזר שנוסח הכתב יהיה גלוי לכל העמים עם היות הענין מחייב הסתר גמור בעבור שיהיו אויבי היהודים מוכנים מתחלה והשנאה מקלקלת את השורה וכבר כתבתי למעלה פירושים אחרים ומה שכתבתי באחרונה מיושר מאד בעיני, להנקם מאויביהם ובהמן לא כתיב כן להודיע שאין הענינים דומים שטעם הגזרה בכאן להנקם מאותם שצוררים בתוך הזמן או מן הקמים עליהם בזמן המוגבל לקיים דברי אגרות המן לא לזולת מה שאין כן אגרות המן, יצאו מבוהלים מגזרת ויבהל את תמרוקיה ובהמן לא כתיב אלא יצאו דחופים להגיד כי המהירות היה הרבה יותר כאן משם כמו שביארתי למעלה.

פסוק יד

הרצים רכבי הרכש האחשתרנים יצאו מבהלים ודחופים בדבר המלך והדת נתנה בשושן הבירה:

הרצים. כתב הה"ר יוסף גאקו"ן ז"ל וז"ל, באגרות הראשונות לא יצאו כי אם הרצים בלבד והם ההולכים ברגל לפי שהיה להם זמן ארוך, ועתה כדי שלא יארע אי זו תקלה בין כך ובין כך יצאו רוכבי הרכש והם הפרדים הנולדים מן הסוסיא והחמור, וכבר שאלתי לאיש פרסי על הפרד מה שמו בלשון פרסי ואמר ששמו אחשתר אבל הסוסיא לא נקרא רמכה אמנם הוא לשון ערבי, ואחשוב כי אלו הם פרדי הבר אשר רצים במאד מאד מהלך י' ימים ביום א' וכאלו אמר מבוהלים ודחופים כי ברצון הולכים ובראשונות הלכו בהכרח כי מצרים על הענין, וכתב הה"ר יהודה בן שושן ז"ל ז"ל, הרצים רוכבי הרכש לא אמר כן ברצים של ספרים הראשונים כי שם לא הוזכרו ב"ח שרוכבים עליהם אבל כאן היו רוכבי הרכש. ואמר מבוהלי' ודחופי' כדי לשמח את ישר' גם כי מי יודע מה ילד יום אם מקדימים כזריזין לקיים רצון המן, ובמלת האחשתרנים בני הרמכים כתב רש"י שהם מיני גמלים ואחרים פירשו פרדות. והמפרשי' הסכימו שהם עולי הסוסי' בני הסוסיאו' הנקראים בלעז שלנו פוטרו"ש בני הייגוא"ש. ואני אומר כי לבעלי הש"ס אנו שומעין שאמרו אטו אנן האחשתרני' בני הרמכים דאמרינן מי ידעינ' מאי קאמרי

ואעפ"י שראיתי כי מי שביאר כי כנגד ההמון אמרו אטו מי ידעינן מאי קאמרי כי אליהם ידוע היה. זהו הנראה לי בענין אלו הכתבים, ואחד מחכמי הדור כתב אם על המלך טוב שהמבוקש בעצמו הוא טוב בעיני הנשאל, עד ומרדכי יצא. אמר המר משה נין הרב המחבר כוונת ה"ר יהודה ז"ל היא על הרב בעל העקידה ז"ל וכבר הוא נדפס, וכתב ה"ר יהודה בסוף דברי הה"ר בעל העקידה ז"ל וז"ל, זה הוא דרכו של החכם ואני לא נתחוורתי בו כי עקר הדבר התול ושחוק כי יאמרו מצוה לאלו שיהרגום ויאבדום ומצוה לאלו שיצילו את נפשם בהקהל להרוג בהורגיהם והנה זה שטות ומהומה והמקרא המסייעו שהוא להקהל ולעמוד על נפשם נתיישב גם לפי דרכנו יפה יפה והוכרח לצוות שיהרגו בשונאיה' לפי דרכנו לומר שבמקום זיופו של המן שזייף שיהרגו שונאי היהודים בהם לכלה נחרצת מבלי רצון המלך אשר מן הסתם זה הזיוף נעשה לבקשת שונאיה' לכן ראוי שהם יקחו חלקם ושים לבך בזה. גם ונהפוך הוא הנה הוא נהפך ממה שנעזר בו וכמו שאפרש בהגיעי שם, גם מה שכתב הר"א איננו נכון בטעם כי אמר שאחשורוש אמר למרדכי עשה כל מה שתוכל להציל עמך כי הספרים הראשונים שכתב המן בשמי וחתם בטבעתי א"א להשיבם כדת מדי ופרס והנה דריוש לא יכול להציל דניאל מן הבור והוצרך מרדכי לכתוב דעו כי המלך צוה להמן משנהו שיכתוב בשמו ונתן לו טבעתו לחתום כדי שיהרגו היהודים את אויביהם ביום י"ג לאדר והוא הפך הדבר שיהרגו היהודים ביום הנזכר וכשנודעה למלך מחשבתו הרעה תלהו על העץ על ששלח ידו בם הפך רצון המלך וזה פירוש ובבואה לפני המלך והעד שנתלה המן וצוה המלך להכתב ספרים אחרים ונחתמו בטבעתו כרצונו הראשון וזהו ונהפוך הוא ותמה על פירושו זה כי למה צוה המלך מתחלה שיהרגו היהודים בעם מדינות המלך גם לשון הכתוב האומר הנה בית המן נתתי מתישב יותר לפי דרכנו כי אמר המלך שאין צריכין אל התיקון.

וראיתי מי שפלפל והרבה והעתיר כמה דפין בענין זה ולקטתי מעט מהרבה מרוב דבריו ואבחר היותר משולל מהתפושה אצלי וזהו ענין דבריו, ותוסף אסתר כלומר בתחלה שאלה על נפשה באמרה תנתן לי נפשי ואח"כ הוסיפה לבקש על עמה באמרה ועמי בבקשתי ועל זה הענין השני שהוא הוספה דברה עתה ויהיה פי' המלות ותוסף ותדבר במה שהוסיפה למעלה ואמרה ועמי בבקשתי דברה עתה זה דעת ר"א בלשונו, ואיננו נכון בלשון הכתוב אלא שבא לומר שעתה הוסיפה בכי ותחנונים ורבוי דברים על כללות בקשתה הראשונה שבקשה על נפשה ועל עמה ועתה חתרה וחפשה דרך להשלים ההצלה המבוקשת ומטוב מדעה כי כל מה שהמלך מוסיף לחבבה ולגדלה בתת לה בית המן ועשותו למרדכי משנה היא מוסיפה להשפיל עצמה וז"ט ותדבר

ותפול כי מרוב פחדה ואימת המלכות אשר עליה כאלו נפלה בדברה אליו ובכת' את בית אביה והתחננה כאלו אינה ראויה לקבל רוב חסדיו ורמזה בדבורה מאיזה מקום תמצא מודעא וביטול להשיב ספרי המן אף לדתי מדי ופרס כי דבר ברור הוא כי טעם דתם ומנהגם מפני שחוששין לזלזול ב"ד הראשון כי יודע לכל כי הדת היוצא בראשונה הוא בתכלית העיון עד שא"א להרהר אחר אשר כבר עשוהו ולא היתה תקנתם לקיים העינים הרעים הבלתי משוערים אל הדעת כי דבר המלך נתיסד על מחשבת המן לא על מה שהבין המלך ממנו ודברים שבלב המן אינן דברים וז"ט אמרה ואת מחשבתו והנה היה פעל ומעשה וקוראתו מחשבה ע"ד הנזכר ונכלל בזה פיוס ופתוי רב כי ישמח לב המלך בראותו במה היא משתדלת להעבירו ממחשבת רעת המן חלילה לו ואפשר ג"כ כי זה ההתנפלות וההכנע הרב שעשתה אחר קבלת רוב חסדים הוא ענין טבעי נזכר בחכמה החיצונית כי נפש המקבלת חסדים טובים משתפלת ומתקטנת לפני גומליה עד מאד כי בראותה אותם בוחרת במיתתה להיותה משועבדת אל גומליה בטבע וז"ש יעקב (בראשית ל"ב ח') קטנתי מכל החסדים כי נפשי מתקטנת מאד כשמשערת כל החסדים והאמת שקבלתי ממך כי במקלי וגו' וכן עשתה אסתר והושיט לה השרביט כמו יודעת כי יפיק רצונה ועכ"ז מטוב מדעה לא שאלה מעתה ממנו כאלו כבר הוא מחוייב ומשועבד כי ראתה כי אין ראוי להראות שהמלך עושה הדבר מצד איזה מין מהשעבודים או נמנע מעשות דבר מפני אי זה הכרח ולכן אחר שקמה חזרה להתחנן בדברי רצוי ותחנון כבתחלה וכה אמרה בדברה אם על המלך טוב בהתיחס אל היהודים מקבלי החסד ואם אינו עושה כן בגינם יעשה בגין שמצאתי חן בעיניו ובתנאי שהתנאי בעצמו כשר לא כדבר המן הפגו' המשתדל לשפוך דם נפשות אביוני' נקיים ובסוף דבריה אחר ששאלה על זולתה שאלה על נפשה וזהו אמרה וטובה אני בעיניו וזה מגודל מוסרה ואני אומר ממיעוט צרכה אל בקשת הצלת עצמה, והמריצה טענת' כי מצד הצער המגיע' ראוי שיגן על עמה והוא אמר' כי איככ' וגו'. ומזה הדרך היתה עתיר' מרע"ה במעש' העגל כי אחר שמיושר הש"י שלא לצער הצדיק ראוי להגן על אוהבי הצדיק מצד הצער המגיע לצדיק בהפסדן ונזקיהן ובאמת שכן הוא והתורה מליאה מזה ומזה ניצולו בני נח וכמה וכמה ענינ' בתורה ובנבוא' מלאי' מזה וקורא אני על זה ועל כיוצא בו ולא יפסוק בדברים אחרים כשדורשה וכללה בדבריה כי לא תחיה בנפול עמה ומולדתה ביד צר אבל תמות בצערה, ואבדן פי' בו כי הנו"ן במקום מ"ם או יאמר באבדן נפשות מולדתי והנכון שהוא שם דבר כמו הרג ואבדן. הנה בית המן נתתי כו' ואותו תלו וגו' כלו' כל מה שבידי לעשות להראות העמים והשרים זיופו עשיתיו אמנם בהשבת

הספרים אתם דעו מה תעשו וכתבו וחתמו כי אני אין בידי להשיב את הספרים לפי שכתב אשר נכתב בשם המלך ונחתם בטבעתו אין להשיב ולכן צריכים אתם לבקש דרך התחכמות לבטל הספרים ההם מבלי התבטל הספרים הראשונים כי אם בערמה, ואמר נתתי לאסתר כי מפני שהיא יהודית ניתן לה כדי שתאכל ותשבע משלל אויביה ומבקשי רעתה, ואמר עוד המפלפל הנזכר בענין השבת הספרים קם חכם א' שמו בן כספי כנגד כל הראשונים וההנהו מה שאמר עד שעשאו חבור לעצמו לא דבר בו בזולת זה ובו הרעיש והרעים בקולו כקול מים רבים על כל שהיו לפניו כי לא ירדו לעומקו של דבר כאלו נשאר מונח בקופסא לו מאבותיו והעלה חרס בידו להתגדר בו כי בטל בדעתו ובדבריו דברי כל הראשוני' וסברתם הפר וכשיעויין דעתו ודעתם בבטלו דעתם גם דעתו שב אל העפר כי העולה מדעתו הוא העולה מדעת ר"א והוא סותר דברי ר"א ולא הרגיש. ואציע ואומר כי שורש הדבר שדת מדי ופרס אין להשיבו. וגם ידענו כי אחר שהספרים הראשונים הם להשמידם ולהרגם אי אפשר לכתוב עתה בטול הספרים האלה מבלי שיסתרו כוונתם ומאמרם והבא לקיים שני אלה כמקיים שני סותרים ואין מרגיש וכיון שכן אין דרך ומנוח רק כשיכתבו בדרך שיבוטלו דברי הספרים הראשונים במקצת וזה יספיק לבטל המכתב הראשון לגמרי עם מה שיכללהו המכתב השני והמעשה אשר נעשה מתליית המן ובניו והנה אף בדתי מדי ופרס הוא קללה בטל הראשון מפני השני שהרי לא העלו על דעתם מתחלה בדתי פרס ומדי על דבר גדול כזה מענין מפלת המן שלא יספיק לבטל הראשון מתורת גלוי דעת באונס המצוי ואינו מצוי ואומדנא דמוכח ודבר העשוי להגלו' הנאמרי' בהש"ס אבל מה שחשב זה החכם שיוכלו לכתוב במכתב השני דבר שלא יניח אפשרות אל העמים לקיים המכתב הראשון מבלי עבור על מצות השני הראשון ורצה להעלות כן בידו זה ממה שא"א כשיעויין היטב כי הוא אמר שאין סתירה מהראשונים האומרים לכל העמים שיהרגו את היהודים אל השניים האומרים שהיהודים יקהלו לעמוד על נפשם שהרי לא צוה בראשונים ליהודים שיפשטו צוארם להורגיהם ולא צוה בשניים שלא יהרגו את היהודים ואע"פ שהצוי הראשון במקומו עומד כי הוא צוה ויאמר להשמידם הנה בראותם כי המלך מחזיק ביד עשוקים ידל כוחם וידי היהודים תחזקו הנה זהו מה שההנהו במאד מאד וחדש הוא לו כי ראה שאין כאן ביטול מזה לזה ולא ראה כי עכ"פ יש סתירה בין ראשון לשני כי לזה אומר הרוג ולזה אומר הנצל ולא ראה כי אע"פ שאין זה הכתב מבטל את זה הנה יותר מזה אנו צריכי' שלא יסתור זה את זה ומבואר הוא שעל הדרך שהוא אומר שיבוטל המכתב הראשון הוא אפשרי לא מוכרח כלל כי גם אחר שכתב שיקהלו וינצלו לעמוד על נפשם אלו לא

יפחדו העמים מהם ויבאו עליהם הנה לא עברו על מצות המלך ואיה איפה תקוני הענין אם לא שיודה שהעמים ימשכו ידם מתוך מכתב השני אשר בו יראו רצון מלך בהמן לתלותו ובמרדכי להעלותו ולהגדילו וא"כ למה חרד אליו זאת כל החרדה ואת ההרעש' כי הוא בורא חדשה והן הן דברי ר"א אשר לבו רחק מהם ולא הרגיש כי כמוהו כמוהם. ואלו הם דברי ר"א אשאל איך יוכל המלך להשיב הספרי' ואין ככה דת מדי ופרס וכן אמר אין להשיב, יש להשיב שהמלך רמז למרדכי שיכתוב המלך צוה להמן לכתוב שיהרגו היהודי' אויביה' וכשהיתה הטבעת ביד המן הפך הדברים וכשנודע למלך נתלה המן לפי ששלח מחשבתו ביהודי' וכבר רמזו קדמונינו הטעם הזה שאמרו לולי אגרות ראשונות לא נתקיימו אחרונות ודי למרדכי ולישר' להנצל ולמה יהרגו עוד בשונאי ה' רק לא יתכן שנצל אם לא תעשה דת המלך וזהו הנה בית המן נתתי לאסתר לפי שמדבר עם שניהם ואתם לא אדע עצה שתעשו רק ככה כי לא אוכל להשיב את הספרים שכבר נכתבו ע"כ דעתו אשר מהם יראה שא"א בשום פני' לעמוד על ביטול המכתב הראשון עכ"פ מבלי הבטל דת מדי ופרס ואין דרך כי אם בהביא עצות שיחשבו העמים מעצמם כי רצון המלך הוא הענין השני והוא בעצמו דעת בן כספי ולא שיער בו ולולי שאנכי ירא לפי שלא פי' א' מהמפרשי' מה שנ"ל בביאור ענין זה הייתי אומר שדרכו של ר"א מבואר בכתוב ולא שיער בו. כי מה שאמר ויכתב בשם המלך וגו' אשר נתן המלך וגו'. אינו ספור מה שנותן להם עתה אבל הוא ספור מה שנתן בספרים הראשוני' שזייף המן כמו שקדם לומר שהמלך מודיעם שאם באולי באו להם ספרי' כתובי' וחתומים בטבעתו שאינם בסגנון זה שהכל זיוף כי ידעו כי מה שנתן מתחלה לא היה אלא שיתחזקו היהודים כנגד אויביהם וישמידום וז"ט אשר נתן וכן הצרים אותם מוכיח כן כלו' אותם שהם צרים להם מעולם והם זרע עמלק כי לא יאמר לשון זה על אות' שיבואו לצור אותם, ואמר פתשגן הכתב וגו' ולהיות בוא"ו כלומר והנכלל עוד בכתב הוא שזה יתפרסם לכל העמים כדי שלא יעשו דבר ע"פ הספרים הראשונים ועוד נכלל בו להיות היהודים עתידים להנקם בפעל מאויביהם כמחשבת המלך מאז גם מעתה הנה שבדרך זה אינו מבטל הראשונים אלא שולח אליהן כנגדן, וז"ט וא"ו של ולהיות כי יש כאן שני ענינים א' שמודיע לכל העמים נסח האמתי מהספרי' הראשונים ומתוכו ילמדו לעשות גם עתה נמצא שנסח הספרים הראשוני' הוא הנשלח עתה וזכרון א' עולה לכאן ולכאן, והענין הב' שמצוה שישובו היהודים אל הענין וזה עולה לפר"א מכל צד:

גם הרלב"ג התקרב לדעת הנז' ואמר שספרים הראשונים היו רשות שיוכלו להרוג אם ירצו והשניים היו ליהודים שילחמו ויהרגו הקמים נגדם וכאלו נתן רשות לב' הכתות

שיעשה כ"א מה שיוכל, ובטל הפי' הזה המפלפל הנזכר מטעמים רבים הא' כי מה צורך לרצים דחופים כדי להרשותם ועוד כי נער וזקן טף ונשים איננו מדברי הרשות ועוד מהו קביעות יום מיוחד ואם לא ירצה לעשותו אז ויעשו ביום האחר האם הם עוברים על מצות המלך אם לא אין אלו אלא דברי התול. ועוד כי העמים יצחקו על הרשות הזה מי השואלו ועוד כי מה תועלת להמן בזה ואולי המורשי' לא ירצו להשתמש בו ומה הועיל המן בתקלתו כי לשון ונהפוך הוא מתהפך עליו כי כמו שהוא מצוה ליהודים כן ראוי שיהיה ענין הגוים שיהיה מצוה לא רשות כי אין הפכו של מצווה מורשה כי אומר אשר ישלטו מורה שיהיה הרשות לזה יתר על שכנגדו ולא כדבריו שאמר שנתן רשות לשניהם להלחם זה עם זה ואחר שנלחם בעל כל אלה הפלפולים אמר אלו הייתי שם הייתי אומר יפה מכלם כי אחר שהמן נתלה גלוי מה יספיק לבטל ולגרום שלא יעשו דבר מהכתב הראשון כי דתי פרס ומדי אשר לא יעבור אינם לסלק מעליהם היכלת שלא יוכלו להחליף חקיהם בהסכמת כלם כי קהל שהסכימו לקיים בדבר הרשות כשיסכימו לבטל בטל דבר ומה שאין להשיב הוא בשיש לדבר שואל ומערער בביטולו הנה אז לא יבוטל מבלי הסכמת כלם ואמנם זה לא נעשה לבקשת העמי' כדי שיערערו ויאמרו עכ"פ דת מדי ופרס אין להשיב והשואל שהוא המן בעץ כשל והדבר אין בו לערער נמצא הדבר קל ליבטל ולמה יחמירו עלינו את הקלות, עוד פלפל בדקדוק הכתבים כי מ"ש המלך אין להשיב כפי מקומו היה לו לומר אין להשיבו אבל כלפי שאמרה אסתר יכתב להשיב הנה גם הוא אחריה לומר להשיב כלשונה, ואמר אל היהודים ככתבם כדי שיזדרזו להלחם גם כי אולי יכבשו השרים הספרים ויתרשלו בדבר, ופי' רוכבי הרכש במתיחת השוקים כי יש רכיבה בסוסים בקליטת השוקים כמו בקצת ארצות הנכרים ובארץ ישראל, ורכש הם סוסים קטנים שקורין הקא"ש, וסוסים הם הגדולים ומ"ש בסוסים רוכבי הרכש הוא חסר וא"ו כמו ורוכבי והסוסים לקרובים והרכש לרחוקים ואולי רכש הם ממין גמלים הקטנים הנמצאים בארץ המערב ילכו בהם ביום אחד ק' פרסאות והם לארץ רחוקה מאד הם הנקראים בכרה קלה, ומ"מ אין מקום לעמוד על אמתתם ואמר מבוהלים ודחופים מעצמם וברצונם בדבר המלך כלומר לעשות חפצו וטעם מבוהלים ודחופים ואעפ"י שיש זמן רב עד י"ג בחדש אדר שהוא יום סברם לשברם כבר כתבתי אני בזה ואשית נוספת כי למה ימתינו והחפץ משתנה מעת לעת ועוד כי המעותד ליהרג ישועבד בכל יום וישמח ביסורין שאינם הרג ממש וראוי לחוש לזריזין אולי יקדמו כי כבר רמזו רז"ל כי האגרות הראשונות היו סבה שיתישבו בדבר ולא יחלטוה אחר שגם המלך מאריך ברעתו לתת זמן והדת ניתנה בארמון המלך כדי שלא יהיה עוד ערעור בדבר ואין ספק

שארמון המלך היה בעיר גדולה ועם כל זה איננה שושן סתם כי שושן סתם היתה עיר קרובה לשושן הבירה אשר רובה ישראל.

פסוק טו

ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור ועטרת זהב גדולה ותכריך בוץ וארגמן והעיר שושן צהלה ושמחה:

ומרדכי. בפירוש לא נודע למי מצאתי כתוב וז"ל הסבה שנלבש מרדכי באלו ההי' מלבושים הוא לפי שלמעלה ביחוסו של מרדכי דרז"ל כי כלם היו תארים נמצאים בו כי נקרא יהודי לפי שכפר בע"א, מרדכי ר"ל מר דרור, יאיר שהאיר עיניהן של ישראל בתפלתו, שמעי שהאל שמע תפלתו, קיש שנקש על דלתי רחמי' ונפתחו לו. כנגד אלו ההי' גמולו היה שיצא מלפני המלך בה', מלכות כנגד יהודי לבוש מלכות שאינו ר"ל הלבוש אשר לבש המלך אבל הלבוש שהיו נוהגים בו אנשי המלכות והיה כולל לכלם וכן האמונה הוא לבושו כולל ומתאחד כל המאמינים בה', וכנגד מרדכי שהוא המר הניתן בקטרת יצא בתכלת שהיה ניתן במשכן. כנגד יאיר יצא בחור שהוא מפזר הראות ונותן הארה לעתים, וכנגד שמעי יצא בעטרת זהב גדולה שאין עטרה יותר גדולה מזו אלא שישמע האל תפלתו כש"א ז"ל מר מצלי ונחית מיטרא וכנגד קיש תכריך בוץ וארגמן שזה הלבוש היה מיוחד אליו יותר מכל אנשי המלכות ואמר שאנשי העיר היה צהלה ושמחה משמחת מרדכי, ובפירוש אחר לא נודע למי מצאתי כתוב וז"ל. יש לשאול מדוע ייחס זה אל יציאת מבית המלך והלא טוב היה שיאמר ומרדכי בא לפני המלך ואומר אני כי משנכנס מרדכי לפני המלך שנאמר ומרדכי בא לפני המלך לא יצא עד עתה והענין כן הוא שבהיות כי רצתה אסתר לבקש מן המלך להשיב הספרים ולכתוב ספרים חדשים והיא לא תדע לעשות דבר התחכמה אסתר וקודם שדברה עשתה באופן כי מרדכי בא לפני המלך והוא שהגיד' אסתר למלך שהוא דודה ושמח המלך למולו ונתכבד בו ובעבו' חכמתו היה מתחלה בשער המלך ולכן נתן לו טבעת החותם להנהיג המלכות ואומרו אשר העביר מהמן אצלי טעמו כי מאות' סבה אשר העביר מהמן שלא ראה בתקנת המלכות נתנה למרדכי כי חכם הוא וכל אשר הוא עושה י"י מצליח בידו ולו יאות יראה וישגיח בתקנת המלכות ועודנו שם מרדכי לפני המלך ותוסף אסתר ולכן המלך השיב לשניהם שנא' ויאמר המלך לאסתר המלכה ולמרדכי היהודי ותחלת התשובה היתה למרדכי שנא' הנה בית המן נתתי לאסתר וחזר ואמר לשניהם ואתם כתבו על היהודים ומהר הרבה מרדכי באופן ונקראו הסופרים שם לפני המלך ויכתב ויחתם וישלח ואחרי שגמר כל הענין מרדכי יצא מלפני המלך ולמדך שיצא משם לבוש

מלבוש' מלכות הלבישו המלך לכבוד ולתפארת כי על פיו ישק כל עמו וכן בהמן אחרי שנגמר הדבר זמנו המלך וישבו לשתות לכבדו שאין לך כבוד גדול מזה שישבו כאחים ולא יתפרדו לשתות יין וחבה יתירה נודעת לו אמנם מרדכי כבר ידעו המלך שידע פרישתו הגדול שיהרג ואל יהנה מיין משתיו ואחרי שלא היה יכול לכבדו באכילה ושתייה כבדו במלבושי מלוכה וראה אתה בעיניך ההבדל הגדול אשר בין שתי הכבודות כי זה הנאת שעה אין רואה וזה הנאת תמידי בפרהסיא, ואחשוב כי אולי מלבושים אלו הם הם אותם שהלבישו המן בגזרת המלך שכן אמר הכתוב לבוש מלכות וכתר מלכות והגיד הכתוב כי מיד הסיר מרדכי אותם הבגדים המסולאים מעליו כראות צרת עמו ח"ו נמסרים להריגה אך ברגע יצוא יצא מבית המלך ונהיה הדבר כרצונו היה מלובש באותם הבגדים כי רב טוב לבית ישר' תכריך פי' מעיל ורולב"ג אמר שזה היה על ראשו והיה משש ובגד ארוג, והעיר שושן צהלה פי' היהודים כי שאר העמים יתאבלו ואולי כי בני פרס ומדי עצמם הדרים בשושן שמחו במשפט האמת כי באגרות ראשונות נבוכו מן החמס הגדול וכמש"ה (משלי י"א י') בטוב צדיקים תעלוץ קריה ובאבוד רשעים רנה כי טבע רוב בני אדם לשמוח במשפט האמת גם אם יגיע להם ממנו הזק מה וההפך בהפך, והה"ר יוסף גאקו"ן ז"ל כתב וז"ל ומרדכי יצא מלפני המלך ע"ד אמרו (בראשית מ"א מ"ה) ויצא יוסף בכל ארץ מצרים והרצון כי לא כעת הראשון הוא שהשליכוהו לרחוב העיר ושם גאות לבש כי לא היה אז התכלית כי אם כמשלם חוב ואז לא עמד בפני המלך ועתה יצא מלפני המלך בלבוש מלכות יקר מאד מתכלת וחור, ובעטרת זהב גדולה לא עטרת מלכות זה נוסף על הראשונו' והעיר שושן אז שמחה כי כבר נתן הדת אמנם שאר המקומות עדיין היו באבל גדול עד שהגיע אליהם דבר המלך, והה"ר יהודה בן שושן ז"ל כתב וז"ל ומרדכי יצא כלשון ויצא יוסף על ארץ מצרים שיצא בתכסיסי מלוכה כי המלבוש של תכלת וחור ובראש עטרת זהב גדולה והמעיל שכורך כל הגוף של בוץ וארגמן והעיר שושן הקרובה לשושן הבירה אשר רובה יהודים צהלה ושמחה בעלוז צדיקים רבה תפארת:

פסוק טז

ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר:

ליהודים. בפירוש לא נודע למי מצאתי כתוב וז"ל. בזה דרז"ל אורה זו תורה שנאמר (משלי ו' כ"ג) כי נר מצוה ותורה אור, שמחה זה יום טוב שנ' (דברים י"ו י"ד) ושמחת בחגך, ששון זו מילה שנא' (תהלים קי"ט קס"ב) שש אנכי וגו' יקר אלו תפלין שנא' (דברים כ"ח י') וראו כל עמי הארץ וגו', ותניא אלו תפלין שבראש י"ל בזה המאמר

כי בהיות להם התורה יהיה להם השאר רצו' כי כל אלו הדברי' נתחדשו להם בזאת המגלה כמו שביארתי למעלה והאמת זה לפי שהתורה נחלק' אל מצות עיוניות ואל מעשיות והמעשיות או יהיו גופניים או נפשיים או גופנים ונפשיים, כנגד העיוניות אמר תורה וביארו זה מאמרו כי נר מצוה ותורה אור נר' שלא כיון אל העיוניות מאחר שכבר אמר נר מצוה שהוא המעשי, וכנגד המעשיות הגופנית אמר יום טוב וביארו זה מאמרו ושמחת בחגך שהוא במאכל ובמשתה ובמלבושים כנגד הנפשי אמר מילה כי מזה הוא צער לגוף ולבד הוא לנפש וביארו זה מאמרו שש אנכי על אמרתך יר' כי ראוי שיאמר כי כאשר התהלל דע"ה לא התהלל מהמצו' הקלות וא"כ יהיה מהחמורות והמצוה היותר חמורה היא המילה לפי שהיא בבשר, כנגד שניהם אמר תפלין שיש בהן הרכבה מה מגופני ונפשי ולפי שהנפשי מבואר ביארו הגופני כאמרם שהוא כבוד לאדם ולקח מלת נקרא מן יקר, או ירצה בחלוק המעשיות כוונה אחרת והם כי מיני הטובות ג' אם טוב ערב אם טוב בהחלט, ואם טוב מועיל, ואמר כי כל אלו הטובות קנו אם הא' הוא יום טוב, אם הב' המילה. אם הג' התפלין שהוא היקר והוא התועלת, ובפירוש אחר לא נודע למי מצאתי כתוב וז"ל, ליהודים היתה אורה ושמחה פי' הצלה ונתייחסה בלשון אורה ע"ד השאלה ולהודיע כי כמו מי שיוצא מאפילה לאורה יצא מן הקצה אל הקצה בלי אמצעי כמו כן ענין זה של ישראל היה מן הקצה אל הקצה שלא די שלא נהרגו אלא שהרגו והוא נס בתוך נס, וההי"ר יוסף גאקו"ן ז"ל כתב וז"ל הרצון כי כמו שאין אמצעי בין האור ובין החשך כן היתה ישועת ישראל כי בהיותם באפילה מנודח' פתע פתאום זרח השמש. והרצון כי לא באה התשועה הגדולה בהדרגה כאור בקר אך פתע פתאום בא אורם. ואמר אורה ושמחה וששון ויקר כנגד אמרו להשמיד להרוג ולאבד אשר הרצון להשמיד הדת להרוג הגוף ולאבד ממונם, וכנגד הדת והנפש אמר אורה כי התורה נקראת אור שנאמר כי נר מצוה ותורה אור והנפש שנאמר (משלי כ' כ"ז) נר ה' נשמת אדם, ושמחה תענוג הגוף שנאמר ושמחת בחגך, ועל הממון אמר ויקר וכנגדן תקנו מקרא מגלה כנגד הנפש, וימי המשתה ושמחה כנגד הגוף, וכנגד הממון ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים. וההי"ר יהודה בן שושן ז"ל כתב וז"ל, ליהודים היתה אורה כי עד עתה העולם חשך בעדם והעצבון חזק ועתה שמחה וששון ועד עתה די בזיון ועתה יקר וכבוד, ויש עוד לומר כי השמחה והששון לא גרמו בזיון כמנהג כי היה עמו יקר וכבוד עכ"ל, ונראה לי כי בא לספר איך עתה יצא מלפני המלך בכל הכבוד הזה למה שאמרתי כי הנגזר על השר נגזר על העם וכמו שבא ברבתי דאחשורוש (פרשת ו') ובפרקי ר' אליעזר (פרק ן') א"ר פנחס מרדכי מלך על ישראל שנאמר ומרדכי יצא

מלפני המלך מה מלך לובש פרפרין אף מרדכי כן. מה מלך לובש עטרה כלולה אף מרדכי כן, מה מלך מניטון שלו יוצא בכל המדינות אף מרדכי כן. ומה היתה מוניטה שלו מרדכי מכאן ואסתר מכאן. מה מלך אימתו בכל המדינות אף מרדכי כן כי נפל פחד מרדכי עליה' ע"כ. הרי שביארו איך היה מלך ואם כן בעבורו ראוי שינצלו כל עמו ולזה נעשה הכבוד הזה ובפרט כי כבר נסה באלה בפעם הראשון, ומי יודע אם היתה זאת העטרה שהפיל המן ואפשר שלמעלה הזאת שב כנוי ליהודים היתה אורה ושמח' ר"ל כי להמעלה הזאת היתה ליהודים אורה ושמחה וזה יראה ממה שבא התם בפתיחה י"ב ברבות צדיקי' ישמח עם זה מרדכי ואסתר דכתיב והעיר שושן צהלה ושמחה. וה"ר בנימן נר"ו בן הרב ר' מאיר אשכנזי ז"ל פי' עם מה שאמרו ז"ל חברך מית אישר ולזה באגרות ראשונות תכף כשהרצים יצאו דחופים וגו' והעיר שושן נבוכה אמנם עתה לא יאמינו דבר עד שראו כי מרדכי יצא מלפני המלך בכל הכבוד ההוא הנה אז ליהודים היתה אורה וגו' עכ"ל, ובגמר' ליהודי' היתה אורה זו תורה וכו' זה יורה על מה שאמרתי לעיל אצל להשמיד כי כבר התחיל' ההמרה מן העת ההיא ועתה נתן להם רשות על התורה והי"ט והמילה והתפלין. וכן תרגם המתרגם ליהודאי הות רשותא למעסק באוריתא וכו' עיין למר אבא זלה"ה בפסוק ובכל מדינה:

אמר המר משה לא אחשה מלכתוב מה שפירשתי במו פי בימי חרפי במאמר הלזה כי הלא זה עוני גרם שלא סיים מר אבא זלה"ה המהדורא בתרא ואם סיים אותה גנבוה ממנו, קשה מה ראה ר' יהודה על ככה ומה הגיע אליו לדרוש זה שכתוב ופשוטו פשוט כי הגיד כי עתה אשר גברה יד אסתר ומרדכי היתה ליהודים אורה וגו' הפך ממה שהיה להם בעת הגזרה אבל גדול ליהודי' וצום בכי ומספד שק ואפר, ואורה הפך אבל כענין (ישעיה מ"ז ה') שבי דומם ובאי בחשך. שמחה הפך צום כי השמחה היא באכילה, ששון הפך בכי ומספד, ויקר הפך שק ואפר, ועוד למה דרש אלו המצוות לבד וידוע מדרשת להשמיד כי לא היה מניח שרש וענף ובפרש"י ז"ל שכת' וז"ל אורה זו תורה שגזר עליהם המן שלא יעסקו בתורה זהו י"ט קיימו עליהם ימים טובים זו מילה ועל כל אלה גזר, אמרתך זו מילה שנתנה במאמר ולא בדבור (בראשית י"ז ט') ויאמר ה' אל אברם ואתה את בריתי תשמור ומצינו שדוד שמח עליה שנאמר (תהלים ו' א') למנצח על השמינית כשהיה בבית המרחץ וראה עצמו בלא תורה ובלא מצות כיון שנסתכל במילה שמח עכ"ל, קשה אומרו זו תורה שגזר עליהם המן שלא יעסקו בתורה ולא אמר קיימו עליהם את התורה כמ"ש למטה קיימו עליהם ימים טובים, ובכלל למה לא השוה בב' המקומו'. ועוד אומרו זו מילה ועל כל אלה גזר ומי לא ידע שהוא גזר על הכל וכשמת

חזרו לאיתנ' ועוד כי מן הראוי שזה הי"ל לרב לאמרו או בראשי' הכל או אחרי הכל והו' הני' חלוק' תפלין:

והנלע"ד הוקשה לרבי יהודה שאם כוונת הכתוב לספר מה שהרויחו היהודים במית' המן וכי סיימם באלו הד' והלא היה יכול לומר ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר וגדולה וגבורה ותפארת וניצוח והוד וכבוד והדר וחיים וכו' כמה דברים היה יכול לומר ומאחר שלא אמר רק אלו הד' לדרשא קא אתו. ואין לומר כמו שאמרנו בספקות אם כי לא אמר בעת הצרה ליהודים היה חשך ועוד כי כנגד אותו הכתוב של ובכל מדינה וגו' אבל גדול וגו' אמר בתשועה ובכל מדינה ומדינה וגו' כנגד אבל אמר שמחה. כנגד צום אמר משתה, כנגד בכי ומספד אמר ששון, כנגד שק ואפר אמר ויום טוב אם כן פסוק ליהודים למה לי אלא לדרשא קא אתי ודברי תורה עניים במקום א' ועשירי' במקום אחד, ולזה אינו מן התימא שלא מצינו היכן גזר בפרטות על אלו הד' וכיון בהם מפני שהשלשה מהם הנה הנם כנגד השלשה אשר גזרו היונים אח"כ, שבת, ר"ח, מילה, כנגד שבת תורה, לא ניתנו שבתות וימים טובים לישראל אלא כדי לעסוק בתורה ואז"ל כי התורה נתרעמה כי בכל הימים הולך אדם למלאכתו והתורה אימתי תקרא והשיב הב"ה שבשבת נמצא עיקר למוד התורה כולל לכל הקהל מבין עם תלמיד הוא בשבת, וכנגד ר"ח ימים טובי' כי מצד הלבנה יודעו הימים טובים, מילה, מילה, ומפני כי כל המעלות לא באו לישראל רק מצד שהם קרויים אדם. וכאז"ל אתם קרויים אדם וכו' ואז"ל על (בראשית ט' א') ומוראכם וחתכם וגו' שאין חיה שולטת על האדם עד שנדמה בפניה כבהמה. לזה התחכם החכם להרע ואמר אם היונים לא יוכלו לעתיד לבטל הג' הנז' מהיהודים הוא מפני היראה שיש להם וזה מפאת התפלין וראו כל וגו' ויראו. ולזה צריך לבטלן מהם. וזה כיון הרב במה שלא אמר על כל אלה גזר אחר התפלין או בראשית הכל מפני שהיה נראה שכולל התפלין, רק הענין כי עם היות שגזר להשמיד ובזה מבטל הכל עכ"ז על כל אלה כלומר הג' הנז' גזר בפרטות מהטעם שאמרנו שכיון למה שכיוונו היונים. וכדי שתתקיים הגזרה הזאת תסיר התפלין כי בהסרתן תוסר היראה, ובהסרתה נמשלו כבהמות ואז יוכל לבטל מהם מה שירצה ואמנם היונים אח"כ לא ידעו הכוונה הזאת אשר כיון הרמאי המן הרע הזה רק חשבו שבטל אחת ממצות ה' ואמר הרב שגזר עליהם המן שלא יעסקו בתורה ולא אמר קיימו עליהם את התורה כמ"ש למטה מפני שכבר נדרש בפסוק קיימו וקבלו הדור קבלוה בימי אחשורוש וכו'. ואמר הרב זהו י"ט שקיימו עליהם ימים טובים, ולא השוה דבריו כמ"ש בספקות וכאז"ל בגמרא (מגילה פ"ק) אמר רב שמואל בר יהודה שלחה להם אסתר לחכמים קבעוני לדורות שלחו לה

קנאה את מעוררת עלינו לבין האומות שלחה להם כבר כתובה אני על דברי הימים למלכי מדי ופרס, פרש"י קבעוני ליום טוב ולקרייה ולהיות לי לשם. קנאה את מעוררת עלינו שיאמרו האומות שאנו שמחים להזכיר מפלתן ע"כ (היה אפשר לומר שזה כיון הרב לשני ימי פורים. והיה אפשר לדקדק כי מפני זה לקח לשון קיום כלישנא דקרא לקיים עליהם להיות עושים וגו' לקיים את ימי הפורים וגו' כאשר קיים עליהם וגו'. וכאשר קיימו וגו' ומאמר אסתר וגו' ולכוון לזה לא אמר זהו י"ט שיעשו י"ט על הצלתם האמנם מפני שפסוק ליהודים היה קודם כל זה, ומי יודע אם יאמר המלך כי דת למדי ופרס וכו' כ"ש שיעשו ימים טובים ואין לומר כי הוא ע"ש העתיד ומה גם כי הרב חזר לומר במילה ועל כל אלה גזר ובמילה עצמה לא חדש שום דבר, נראה בפי' שגזר על התורה שהיתה מאז להם ועל הי"ט שהיו מאז להם. ועל המילה שהיתה מאז להם וברור כי גזרת הי"ט היא כאז"ל על ישנו עם אחד שנהון רברבן וכו' שמחת שבת שמחת י"ט וכו' הרי שנתרעם על הימי' טובי' ולזה גזר עליהן ואמר הרב אמרתך זו מילה וכו' הרב ראה כי עם היות כי בכתוב שש אנכי קודם הוא השמחה ואחכ"א במה על אמרתך זו מילה ויאמר ה' אל אברם וגו' הרב תפס בתיבת אמרתך היא העיקר' ושש אנכי הוא מקרה קרה לדוד מפני שראה עצמו ערום ולזה איחרו הרב ואמר ומצינו שדוד שמח עליה שנ' למנצח על השמינית וגו' אזן מלין תבחן וחיך יטעם לו זה כי בהיותי קטן חדשתיו כתבתיו הנה ולמען תברכני נפש המעיין אחברה עליו במלין סוף המאמר הלזה אשר אח"כ מצאתי בגניזה של מר אבא זלה"ה וכמה פעמים כתוב בספריו כמו שביארתי בנעים זמירות אמרתי אל לבי להביא פה אשר כתב שם כפי אשר מצאתי יתר הפליטה הנשארת מברד מהומות הגנבים תגנב תורתם מקרבם חיל בלעו יקואוהו מבטנ' יורישהו אל וז"ל בגמ' (מנחו' פ"ד).

תנו רבנן חביבין ישר' שסיבבן הקדוש ברוך הוא במצו' תפלין בראשיהן תפלין בזרועותיהם ציצית בבגדיהם מזוזות בפתחיהם ועליהם אמר דוד (תהלי, קי"ט קס"ב) שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך ובשעה שנכנס דוד למרחץ וראה שעמד ערום אמר אוי לי שאעמוד ערום בלא מצוות כיון שנזכר מילה שבבשרו נתיישבה דעתו לאחר שיצא אמר עליה שירה שנאמר (שם ו' א') למנצח על השמינית מזמור לדוד על המילה שניתנה בשמינית ר' אליעזר בן יעקב אומר כל מי שיש לו תפלין בראשו ותפלין בזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו הכל בחוזק שלא יחטא שנאמר (קהלת ד' י"ב) והחוט המשולש לא במהרה ינתק ואומר (תהלים ל"ד ח') חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם, פרש"י שבע ביום תפלין שבראש ובזרוע הרי כאן שתים וד' ציצית ומזוזה הרי שבע.

והכל בחוזק מכל וכל עומד בחזקת שלא יחטא, המשולש תפלין וציצית ומזוזה, סביב ליריאיו העושים מצות, ויחלצם מחטא ע"כ, מה שיש להקשות או' שסיבבן וכו' למה ולמה לא אמר שעיטרן או שציון או שחבבן, ואגב סיפא נקט רישא דוחק גדול, ועוד כמו שחילק מצות ציצית לארבעה למה לא חלק מצות תפלין לשמונה ויהיו יותר, והנה לקמן אמר רב ששת כל שאינו מניח תפלין בכל יום עובר בשמונה עשה, ועוד מ"ש ועליהם אמר דוד שבע ביום הללתיך. מ"ל והרי בירושלמי (ברכות פ"ק) גבי בשחר מברך שתים לפניה וא' לאחריה ובערב מברך שתים לפניה ושתי' לאחריה אמר ר' יוסי בר אבין בשם ריב"ל על שם שבע ביום הללתיך. ועוד או' אוי לי שאעמוד ערום, ואם הוא אסור מה פשעו, ועוד על השמינית מי הגיד לו שהוא זה, ולא על השמינית הושיעה ה' כי גמר חסיד, ועוד מה ענין מזמור זה למילה, והתשובה יש להתעורר על דבר השגור בפי חכמי ישראל חלוקי דרבנן מה ענינן ומה צרכן, וגדול מזה ה' מלך גאות לבש, זה הדור בלבושו. וכאלה רבים. והדבר המלבושים יש מהם להגן מפני הצנה, לא שהמלבושים מחממין אבל מגיני' מפני הצנה כי חום טבעי אשר בלב הוא המחמם, אלא שהגוף הוא ספוגי והאויר המקיף מקרר הגוף על ידי הספוגיות ההוא והבגדים מגינים על האויר ואז החום הטבעי מחמם.

אמר המר משה בנו ובזה יובן ויכסוהו בבגדים, ולא אמר ולא יתחמם, רק ולא יחם לו, ואח"כ ראיתי דברי הרב האברבנא"ל ושמחתי וז"ל ואמרו המפרשים שפירוש לא יחם לו הוא שלא יחם בשרו לו. ויותר נכון שנאמר שהחום הטבעי אשר באדם הוא אשר יחממהו בעצם וכדי שהאויר המקיף לא יקרר אותו יכסוהו בבגדים שמצד הצמר שבהם הם מעט חמים, ומצד הקפתם באדם שומרים אותו מהאויר המקיף שלא יקררהו, וזכר הכתוב שעם היות שהבגדים היו שומרים לדוד הנה החום שהיה ראוי שיחמם הוא לעצמו ר"ל בחומו הטבעי היה כ"כ חלש שלא היה מחמם אותו וזהו לא יחם לו שדוד לא היה מחמם לעצמו עיין שם, (ורז"ל בגמרא (ברכות ע"ט) פירשו פירוש אחר א"ר יוסי בר' חנינא כל המבזה את הבגדים לסוף אינו נהנה מהם שנא' והמלך דוד זקן וגו'. ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו, נראה שהם מטבעם מחממים לכל, רק שלדוד מפני שבזה אותם לא חממוהו, וז"ש ולא יחם לו.

אמר המר משה עוד אביא לך מה שכתב החכם החסיד ה"ר משה אלבילד"א ז"ל וז"ל. באדם יש ג' נפשות או כחות, נפש שבה משותף עם הצמחים, רוח שבה משותף עם הב"ח ממנה כח הכעס והגבורה, ומהנפש התאוה, נשמה שהיא המשכלת, וכפי מה שגוברת מהן באדם כן תהיינה פעולותיו דרך משל אם תגבר הנפש תדין שפעולותיו

תהיין לתכלית השגת ההנאה, ואם הרוח לתכלית הכבוד והגאוה, ואם הנשמה לתכלית טוב שהתכלית אינו עוזר לשום א' מאלו הנפשות, אבל הוא משרת לתכלית כל א' מהם, ר"ל כי עם הממון יושג ההנאה והכבוד והטוב, כשישתמשו בו במקום הראוי, כמ"ש, (קהלת י' י"ט) והכסף יענה את הכל, ולאלו הג' חלקים נחלקי' אנשי העולם, כהן גדול משמש בשמונה בגדים וביום הכפורי' בד' בגדי לבן, וכהן הדיוט בד' בגדים, ומזה התעוררות אם כשמשמש בבית המקדש של מטה צריך בגדי קדש, בבית המקדש של מעלה עאכ"ו, ומחוסר בגדי' עבודתו פסולה, וכל אחד צריך בגדים הראויים לכ"ג, וביום המקודש ד' בגדי לבן כל המוסיף מעלה מוסיף, אין לבא אל שער המלך בלבוש שק, הכתוב קרא לעונות בגדים צואים שנא' (זכריה ג' ד') הסירו הבגדים הצואי' מעליו וגו' וכתיב ראה העברתי מעליך עוניך וגו'. הבגדי' משמשים ב' שמושי' הא' להגין מן החום אל הקור. והב' להתכבד בהם, וכשהיה נכנס לפני לפנים ביום הכפורי' לא היה לובש זהב עאז"ל (משלי כ"ה ז') אל תתהדר לפני מלך. כן הם המצות ומ"ט לנפש להגין עליה מן החום והקור של גהינם, ולהתכבד להכנס בהיכל המלך, כמ"ש התקן עצמך בפרוזדור וכו' (קהלת ט' ה') בכל עת יהיו בגדיך לבנים וגו' (בראשית כ"ז כ"ז) וירח את ריח בגדיו וגו' ראה ריח בני וגו' א"כ בריח הבגדי' ובריח בנו הכל דבר א', א"כ הם בגדי הנפש, אבל הרשעים הם הולכי' ערומים לא די שהם בבזיון גדול אלא שהם מוכנים לקבל הקור והחום (שם ו' ז') וידעו כי ערומי' הם (איוב א' כ"א) ערום יצאתי (קהלת ה' ד') ערום ישוב ללכת וכו' (איוב כ"ט י"ד) צדק לבשתי, (משלי ל"א כ"ה) עז והדר לבושה, עז כדי להגין. והדר כדי להתהדר. לא תירא לביתה וגו' לא יהיו לבגד. (ישעיה ס"ד ה') וכבגד עדים (משלי ו' כ"ז) היחתה איש אש וגו' ובגדיו רמז אל בגדי הנפש שעבירה מכבה מצוה. ורמז עוד שאותה שעה שאדם מתחמם בעבירה הוא מבעיר ומחתה אש לגהינם, וזה משל לאבידת כבודו שהוא נרמז בבגדיו ומשל ורגליו לא תכוינה, רמז לנזק שיגיעהו, ואמר לא יבוזו שר"ל לא ישיגהו בזיון לפי שיש לו התנצלות והוא שיאמר שגנב למלא נפשו. ולהחיותה ואעפ"כ שיש לו התנצלות ישיגהו נזק בנכסיו, וז"ש (שם ו' ל"א) ונמצא וכו' אבל הנואף הוא חסר לב שאין לו התנצלות כמו לגנב שאמר למלא נפשו אדרבה הוא משחית נפשו. (ויעשה רע לחבירו ולא הועיל לעצמו אדרבה השחית נפשו), א"כ יגיעהו קלון בזמן אחד שעשה רע לו ולחבירו ז"ש נגע וקלון ימצא וגו' בעבור שלא עשה פעולת אדם אלא פעולת בהמה, והגנב עשה פעולת אדם ולפי' לא יבוזו. ואם חסר ממון חבירו ישלימהו משלו וישלם שבעתים. ובזה יכופר לו ויתקן מה שעוות. אבל הנואף לא יוכל לתקן מה שעוות. כי בעל האשה יקנא ולא יר' למחול אע"פ שיתן לו כל ממון שבעולם.

וז"ש (משלי ו' ל"ה) לא ישא פני כל כופר וגו' לפי שלא חטא לו בממון, ואמר נגע כנגד מ"ש ורגליו לא תכוינה. ואמר וקלון ובגדיו לא וכו' א"כ מצא הפך חבירו שלא מצא בזיון, ועוד שהשלים נפשו, ותלבש אסתר מלכות, ומרדכי יצא בלבוש מלכות עכ"ל, ויש מהם לכסות בשר ערוה וגם על הבשר הבלתי ראוי להראות, כדברי ר' יוסי מעול' לא ראו קורות ביתי וכו', ויש מהם לכבוד ולתפארת, ויש מהם לסימן ולאות כפ' גווניהם. הלובן על הרחמים לבושיה כתלג חוור, מדוע אדום ללבושיך, והנה הגוף הוא מלבוש לנשמה או נפש כענין עור ובשר תלבישני וגו' כי הנפש בלתי טבעית לעה"ז וצריך להלבישה מעין העולם כדי שתשכון בו, והיא מסתתרת ע"י הגוף כן הנשמה מתכסה במעשיה הטובי'. וזכר לדבר ולא יתכסו במעשיה'. ומהמעשים מלבושי' מגינים מרוח סועה מסער הרעות והחטאים, כענין כל הקורא ק"ש על מטתו, וכל שיש לו תפלין בראשו וזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו הרי הוא בחוזק שלא יחטא, ויש מצות שאדם עושה אותם אוכל פירותיה' בעה"ז ומעתה נבא אל ביאור המאמר ונקדי' כי שורש החטאים והמרדים היא. הגאוה, והיא נמשכת אם ממחשבות המוח אם מהרהורי הלב, אם מיופי הבגדי' כמנין ותתפשהו בבגדו לס' הזוהר. אם מהחמדה במשא ומתן, אשר כנגד אלו נקרא היצר הרע ז' שמות כדאית' בגמרא (סוכה פ"ה) וז"ל, דרש רב עוירא ואי תימא ר' יהושע ב"ל ז' שמות יש לו ליצר הרע הקב"ה קראו רע שנא' (בראשי' י"ח כ"א) כי יצר לב האדם רע מנעוריו, משה קראו ערל שנא' (במדבר י' י"ו) ומלתם את ערלת לבבכם, דוד קראו טמא שנא' (תהלי' כ"א י"ב) לב טהור ברא לי אלהים מכלל דאיכא טמא, שלמה קראו שונא שנאמר (משלי כ"ה כ"א) אם רעב שונאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים כי גחלים אתה חותה על ראשו וה' ישלם לך אל תקרי ישלם לך אלא ישלימנו לך, ישעיה קראו מכשול שנא' (ישעיה נ"ז י"ד) ואמר סולו סולו פנו דרך הרימו מכשול מדרך עמי, יחזקאל קראו אבן שנא' (יחזקאל ל"ו כ"ו) והסרותי את לב האבן מבשרכם, יואל קראו צפוני שנא' (יואל ב' כ'). ואת הצפוני ארחיק מעליכם, ויש להתעורר, אומרו ז' שמות מנינא למה לי, ועוד יש לו ליצר הרע היל"ל נקרא יצר הרע כמ"ש הב"ה קראו. משה קראו, ועוד למה כל אחד קרא לו שם חדש אחרי שמי שבראו קראו בשם רע. ועוד או' אל תקרי למה, ועוד יואל קראו צפוני למה הזיזו מקרא מפשוטו אשר הוא על הארבה כמ"ש בסוף המאמר ומי זה יעצור ברוחו לשמוע דברי' הללו שנדחקו בכתובים תכלית הדוחק להזיזם ולהסירם ממשמעותם וראשונה יש לי לישב המאמר הזה האחרון וז"ל תנו רבנן ואת הצפוני ארחיק מעליכם זה יצר הרע שצפון ועומד בלבו של אדם, והדחתיו אל ארץ ציה ושממה למקום שאין בני אדם מצויין להתגרות בהן, פניו אל הים הקדמוני

שנתן עיניו במקדש ראשון והחריבו והרג ת"ח שבו, וסופו אל הים האחרון שנתן עיניו במקדש שני והחריבו והרג ת"ח שבו, ועלה באשו ותעל צחנתו שמניח אומות העול' ומתגרה בהן בישראל. כי הגדיל לעשות אמר אביי ובת"ח יותר מכלן כי הא דמעשה דאביי שמעיה להההוא גברא דקאמר להההיא אתתא למחר נקדים בדוכתא פלן וניזול אמר איזיל אפרשינהו מאיסור' אזל בתריהו תלתא פרסי באגמ' כי פטרי מהדדי שמעינהו דקא אמרי אורחין רחיקא וצותין בסימא לא יכילנא אזלו כל חד לדוכתיה, אמר אביי אי מאן דסאני לי הוה לא הוה מצי לאוקומי' אנפשיה אזל תלא נפשיה בעיברא דדשא והוה קא מצטער תנא ליה ההוא סבא כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו, ואומר כי הם ז"ל ראו שא"א שדברו דברי' הללו על הארבה, מפני כמה דברים, א' כי לא הזכיר הנביא בתחלה מאי זו פאה יבא הארבה אשר למה יזכירהו עתה ואת הצפוני, עוד שאם היה הצפוני כנוי לארבה היה מן הראוי שיוקדם פסוק זה לפסוק (יואל ב' י"ט) הנני שולח לכם את הדגן וגו' ושבעתם אותו וגו' כי ראוי שיוקדם הסרת הרע להבאת הטוב והוא מבואר. ועוד ציון מקום ראשו אל הים הקדמוני למה ודי שידיחהו מעליה' ולמה לא יתקעהו בים הגדול הוא הים האחרון כדבר הרד"ק ככל אשר עשה במצרי' ויתקעהו ימה סוף ועוד למה הזכיר ועלה באשו וגו' אחרי שבא בשליחותו של מקום, ונשתבח בו חילי הגדול למה יעשה זו. לא עשה כן לחיל מצרי' רק ויתקעהו ימה סוף, עוד אומרו כי הגדיל לעשות וביארו המפרשי' לעשות רעה. ולמפרשי' אותו על חיל כשדים יפול בטוב כי הגדיל לעשות כי הוא ע"ד אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה, אבל למפרשים אותו על הארבה לא שיעשו רעה ולא שיעזרו והוא מבואר, ועל פי הדברי' האלה ביארו הכתוב כמין חומר והוא כי אחרי שנתקבלה תפלתם ותשובת' וצעקת' ובכיתם בשרם ויען ה' ויאמר לעמו והוא ע"ד (דברי' כ"ה ג') ונקלה אחיך לעיניך כיון שנקלה הרי הוא כאחיך. וז"ש ויען ה' ויאמר לא שנואיו כאשר היו עד עתה שבע שנים רק לעמו צאן מרעיתו הנני שולח לכם את הדגן והתירוש והיצהר ותרגם יונתן בן עמר' הא אנא מברך לכון ית עבורא וחמרא ומשחא, וכוונתו אצלי ע"ד מה שאני או' בפסוק (משלי ג' י') וימלאו אסמיך שבע וגו' שלא ימלאו השדות שבע שהוא כדרך העולם אלא שכשתהיה התבואה באסמיך תתברך עד שהאסמים ימלאו שבע והיקבים יפוצו תירוש, לא שיתברכו הגפני' בלבד וזהו הנה שולח לכם את הדגן לא שירדו גשמי' בלבד אלא הדגן בעצמו אשלח ע"ד וימלאו אסמיך שבע וגו' עה"ד שביארנו, וכן באר להלן ומלאו הגרנות בר והשיקו היקבים תירוש ויצהר והוא מבואר. ואפשר ע"ד מ"ש בגמ' (תענית פ"ק) א"ר יוחנן בימי יואל בן פנואל נתקיים מקרא זה דכתיב (יואל ב', י"ט) יתר הגזם אכל הארבה וגו' אותה

שנה יצא אדר ולא ירדה גשמי', ירדה להם רביעה ראשונה בא' בניסן. אמר להם נביא ליש' צאו וזרעו אמרו מי שיש לו' קב חטין או קב שעורין יאכלנו ויחיה או יזרענו בקרקע וימות אמר להם אעפ"כ צאו וזרעו יצאו וזרעו ונעשה להם נס ונתגלה להם מה שבכותלים ומה שבסדקים ומה שבחורי נמלים יצאו וזרעו בב' ובג' ובד' ירדה להם הרביעה שנייה בה' בניסן והקריבו עומר בי"ו בניסן, נמצאת התבואה הגדלה בששה חדשי' גדלה בי"א יום ונמצא עומר הקרב מתבואה שלו' חדשי' קרב מתבואה של י"א יום ע"כ. ופרש"י או יזרענו וימות ברעב קודם שתגדל תבואה חדשה שלא יהא להם מה לאכול, נעשה להם נס וכו' והיינו דכתיב ושלמתי לכם השנים אשר אכל וגו' נתגלה להם התבואה שבחורי במלים ומה שבכותלים שאצרו העכברי'. יצאו וזרעו מה שבידם בניסן ומה שמצאו אכלו ולאחר שזרען ירדו להם גשמי' ע"כ, באופן שבאה להם רביעה ראשונה ושניה בניסן, ונתן להם דגן ממש שנתגלה להם מה שבחורי נמלים וכו' ואפשר תירוש ויצהר ע"ד נס באופן אחר. וביען רוב הפעמי' רבוי דברי' הללו סבת המרי כענין (הושע י"ג ו') שבעו וירם לבם וגו' על כן הבטיח' שיעקור מהם יצר הרע וז"ש ואת הצפוני ארחיק וגו' וקראו צפוני שהוא צפון בלבו של אדם איננו מתיאש מהאדם גם כי ינצחנו ק' פעמי' וכמ"ש הרב החסיד רבינו בחיי ז"ל בספר הנפלא חובת הלבבות באופן כי גם כי יהללו את שם ה' אשר עשה להפליא כמ"ש בסמוך אין לבטוח על זה כי תמיד הוא צפון צופה ומבינו מתי יוכל לאדם ולכן צריך להרחיקו, וביען כי כמו שנמשך רע מהיצר הרע גם נמשך ממנו טוב כי ע"י זוכה האדם לחיי העה"ב וכמשל האשה הזונה המובא בס' הזוהר (פרשת תרומה) והיה צריך ביש' יותר כי על כן כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו א"כ הרחיקו משם הגם שדוחי' אותו ממקומו הטבעי, ולכן אמר והדחתיו אל ארץ ציה מקום שאין בני אדם מצוין להתגרות בהם ביען שם מגמתו וכל פניותיו במקדשיו במקדש הראשון והשני ובת"ח ולכן עלה באשו וסורחנו ועל הכל כי הגדיל לעשות בהכשילו ת"ח אשר הם משתיתו של עולם ומעתה נתבאר מאמר זה על נכון.

אמר המר משה בנו עם היות שעל דברי הרב זלה"ה אין להוסיף וכו' אעפ"כ אכתוב לך פה מה שכתבתי אני במאמר הלזה בפירושי על התורה (פרשת כ"ח) קראתיו נועם ה' וכיוונתי לקצת דבריו בהיותי גולה מעל שולחנו כמה ימים ושנים כי הוא שכן בארץ הקדושה אני בארצות אחרות וכמו שהוא מפורסם אוי לבן שגלה מעל שולחן הטהור. מה שיש להקשות בזה המאמר מנינא למה לי, ועוד אומר ויש לו ולא אמר נקראו לו כמו שאמר ביתרו ז' שמות נקראו לו, ועוד התיחסות השמו' לקוראיו ואין לומר תן לי ערב, ועוד בשלמא בהב"ה נאמר לב ומה גם יצר, ובמשה דוד יחזקאל נאמר בהן לב ואז"ל

בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצר הרע אמנם האחרי' מהיכן לו שמדבר ביצר הרע, ועוד במשה הרי אמר לבבכם ונר' היצר הטוב והיצר הרע כדרשת רז"ל בכל לבבך בשני יצריך וכו' מדלא קאמר בלבך או בכל לבך ואמר ב' ביתין נר' שני לבבו', ועוד אומ' בדוד מכלל דאיכא טמא וג"כ יאמר ורוח נכון מכלל דאיכא עול. ועוד בשלמה פשוטו פשוט ולמה ברח מהפשט, וכן דרשוהו בגמ' (מגלה פ"ק) ת"ר מה ראתה אסתר שזמנה את המן ר' יהושע או' מאביה למדה שנא' (משלי כ"ה כ"א) אם רעב שונאך האכילהו לחם וה' ישלם לך אל תקרי ישלם לך אלא ישלימנו לך, ועוד או' אל תקרי, ועוד אומרו בכל הנביאי' קראו קראו והלא בשם השם דברו. ומשל"ב עם היות מסדר אנ"ך הי"ל לאחר לדוד ושלמה עכ"ז מסדר תולדותם קדמו, וזה הסדר מורה המנין כלומר בזה הסדר הם ז' וגם להורות מה שכתב הרב בעל העקדה עיין שי"ג דל"ו ע"א ושצ"ז דרע"א ע"א ומה שאומר אני הורה המספר כלו' על זה הסדר הם ז' יש לו כלו' כי יש אנשי' בעול' בכל דור ודור מי שיוכל לקראו רע. ויש ערל ויש וכו' כפי מה שהיה מקודם, ולזה לא אמר נקראו לו שמורה דבר עבר כענין יתרו רק בכל דור ודור יש לו השמות האלו, או אפי' כל איש ואיש יוכל לקראו השמות הללו כפי מה שיתנהג עמו בהתיש כחו יום יום כדרך הרב בעל העקדה ונלמד מדרכו או' אני כי כל א' וא' מהקוראים קרא לו שם כפי מה שהוא הקורא וכפי מה שקרה לו עמו, הקב"ה קראו רע כי ראה היותו הפכי לו ית' כי הו' עצם הטוביות טוב וישר ה' טוב ה' לכל, משה קראו ערל, מלבד דרך הרב הנזכר כי הורה כי הוא אפשרי התקון כנער למולו לח' ימים או לפרי לאכלו אחר ג' שנים. גם הורה לדעתי כי ביען קרה למשה כי מלאך ה' בקש המיתו על ערלת בנו, לזה קראו ערל כלומר תקנו ולא יקרה לכם כמו שקרה לי. ואמר לבבכם כי הצדיק עושה מהיצר הרע יצר הטוב והרשע בהפך, ועיין למר אבא נר"ו באילת אהבים במאמר אם בא יצרך להשחיתך וכו' מאמר תנא דבי אליהו וכו' דוד קראו טמא ביען קרה לו עם בת שבע ואוריה דברים אשר בכל א' נאמרה טומאה. בג"ע (ויקרא י"ח כ"ד) ויעקב שמע כי טמא וגו' אל תטמאו בכל אלה כי בכל אלה נטמאו הגוים וגו' ובש"ד (במדבר ל"ה ל"ד) ולא תטמאו את הארץ אשר אתם יושבים בה וגו' וארז"ל בא לטהר וכו' בא ליטמא וכו' ולז"א לב טהור ברא לי אלהים כי היה ההפך בב' הענינים. ואו' מכלל דאיכא טמא כלומר לי, ואותו הלב הטמא דאיכא לי, ברא אותו טהור, כלומ' שיהפך מטמא לטהור והרי הוא כבריאה חדשה, שלמה קראו שונא מפני שיראה כי הענין כפשוטו לז"א קראו ליצר הרע כי בו מדבר, וז"ט אחר כמנין, כי היה נראה ששלמה [לא] דבר ביצה"ר ואינם ז' קמ"ל. ומפני שנתחכם אני ארבה וגו' נעשה שונאו היצה"ר והכשילו, ומה גם כי כתיב והמלך שלמה אהב וכו' בהם

דבק שלמה לאהב' ומפני זה נשנא ונקרע הממלכה קראו ליצה"ר שונא. ואמר אם רעב, ופרש"י רעב ותאב לעבירה הוקשה לו כי על האמת לא תצדק תיב' רעב בשלמה המלך ע"ה כי כמה נשי' היו לו אם לא ע"ד משביעו רעב לז"א בערך העבירה והוסיף תיבת תאב כי בערך זה הוא רעב, האכילהו לחם, פירש"י האכילהו הטריחהו במלחמתה של תורה דכתיב (משלי ט' ה' לכו לחמו בלחמי השקהו מים תורה דכתיב (ישעיה נ"ה א') הוי כל צמא לכו למים, הוקשה לו בשלמא כפשוטו יצדק האכילהו, אמנם לפי פירושך אם רעב ותאב לעבירה מאי תקנתי' האכילהו לחמה של תורה, לזה פי' הטריחהו ותיבת לחם מלשון מלחמה במלחמתה של תורה. ומדאפקי' לשון לחם הביא ראיה דכתיב לכו לחמו בלחמי, ואם צמא ותאב לעבירה השקהו מים תורה דכתיב הוי כל צמא לכו למים, כי גחלים אתה חותה על ראשו אתה חושב שאתה נותן לו לחם ומים ואינו רק הפך המים כי היצה"ר הוא אש, וכמ"ש רז"ל בגמ' (קדושין פ"ד) בההוא מעשה דרב עמרם חסידא אשבעי' ליצה"ר כי נפק מיניה נפק מיניה כעמודא דנורא, אמר ליה חזית דאת נורא ואנא בשרא ואנא עדיפנא מינך עיין המאמר הזה פ' נשא, והתורה היא אש הלא כה דברי כאש נאם ה' וזהו לחם של תורה מים של תורה באופן שאין אתה כובש אותו בדבר הפכי לו כמנהג העולם רק אש לאש וזהו כי גחלי' אתה חותה על ראשו אל תקרי וכו' מפני שע"ד הפשט יתישב היטב או' וה' ישלם לך אמנ' לפי' הזה איך התישב לז"ש אל תקרי וכו' וכמ"ש אל תקרי וכו' בענין אסתר כמ"ש בספקו' עיין במנו' הלוי בפ' ותאמר אסתר יבא המלך וכו' וה' ישלמנו לך שיהיה היצה"ר עצמו יצה"ט כמ"ש מתנא דבי אליהו וז"ט פרש"י שיהא שלם יצרך עמך בב' דברי' בעשה טוב. וכנגד זה אמר ואוהבך, ובסור מרע. וכנגד זה אמר ולא ישיאך לחטא, ואפשר שיאמר ולאבד מן העולם, כלו' לא לו לבד רק ג"כ לאחרי'. כמאמר אוי לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם כלו לכף חובה, ישעיהו קראו מכשול, למה שאם יתנצל האדם ויאמר אם שלמה החכם מכל האדם נלכד ברשתו ונאסף במכמרתו. מה יעשו אזובי קיר. לזה השיב שאינו רק כמו מכשול. ואם יזהר האדם בהתחלה אשר הוא נקל לא יפול אח"כ, ולמה שלמעלה הוכיחם על העבודות זרות, ואמר (ישעיה נ"ז י"ג) בזעקך יצילוך קבוציך ואת כלם ישא רוח יקח הבל והחוסה בי ינחל ארץ ויירש הר קדשי, ואמר סולו סולו כפי' האברנאל ז"ל פנו דרך הרימו מכשול כי אם יזהר האדם ממנו כמו שיזהר בהתהלכו בדרך מלא קוצים וברקנים, לא יכשל בו, וקראו מכשול כלו' שאם יזהר בעון הראשון ואפי' יהיה קל שבקלי' לא יחטא אח"כ ובהפך בהפך וזהו דרך המכשול כי אפי' שיהיה קל שבקלי' יכשל האדם בו. ולמעלת ישעיהו כמ"ש הרב האברבנאל בתחלת פי' לישעיהו עיין שם באורך, לז"א שהמכשול

אפי' שיהיה קטן שבקטני' יכשל האד' חשוב בו, וכענין לאיש כמוך רשעך וכמו שנפרש אחר כך במאמר ובת"ח יותר מכלם, וזהו יחס השם הזה לישעיהו. יחזקאל קראו אבן כי אם יאמר האד' אחר שבעונותי נפלתי ולכדתי לא יהיה לי תקנה, לז"א אע"פ שיהיה קשה ההסרה וקשה ההתפעלות כאבן, הנה במי התורה יכול לשוחקו ולכתתו' אם אבן הוא נמוח אבני' שחקו מים כמ"ש הרב בעל העקדה, ובענין הכתוב יש שואלי' למה לא אמר את לב הברזל ומשיבי' לפי שהברזל שיש בו תמונה אפשר שתעשה בו תמונה אחרת מבלתי שתחסר מכמות הברזל, אמנם האבן א"א לשנות' מתמונה לתמונה רק ע"י חסרון, לז"א כי לבבם הוא באופן שלא יקבל תמונה רק ע"י חסרון ע"כ, והענין מבואר כי בצורת הברזל האדם חק תוכות והיא נעשת בעצם, ובאבן הוא חק ירכות והיא נעשת במקרה, יואל קראו צפוני וגו' כי עד עתה כלם כאחד דברו ביצה"ר הגלוי והנביא הזה דבר ביצה"ר העושה במחשך מעשיו, ת"ר ואת הצפוני וכו' אזיל לשיט', שפי' שמדב' על היצה"ר ולזה צריך לישב כל הכתוב אמר שנקרא צפוני עה"ד שביארנו שצפון ועומ' בלבו של אדם, והדחתיו אל ארץ ציה ושממ' למקו' שאין בני אדם מצויין להתגרו' בהם כענין שגזרו עליו שלא ישב בישו' פניו אל הים הקדמוני וגו' כפרש"י מפני ששם פניו כל מגמתו ופניותו אל הים הקדמוני המקדש הראשון שהוא כים שהיו הכל נקבצי' שם כים שכל הנחלים הולכי' אליו, שנתן עיניו במקדש הראשון והחריבו והרג ת"ח שבו, אמר אלו השני דברי, כיונו לאז"ל על עוזבם את תורתי הלואי אותי עזבו ואת תורתי שמרו, נמצא עיקר החרבן הריגת ת"ח, וסופו אל הים האחרון וגו' הכוונה מה שאז"ל בגמרא (יומא פ"ק) מקדש הראשון מפני מה חרב מפני שהיו בו ג' דברי' ע"א וג"ע וש"ד וכו' אבל מקדש שני שאנו יודעי' שהיו מתעסקי' בתורה ובמצות וג"ח מפני מה חרב מפני שנאת חנם שהיה ביניהם ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד ג' עברות, והמקדש הראשון החריב והרג ת"ח שבו בג' עבירות אשר הסית והדיח את העם. והמקדש השני החריב והרג ת"ח שבו בשנאת חנם אשר הסית והדיח וכו', ועלה באשו ותעל צחנתו שמניח אומות העולם ומתגרה בהן בישראל. פרש"י ומפני שעלה באשו וסרחנו שהניח האומות ומתגרה בישראל, הוקשה לו בשלמא לפי הפשט יאמר ועלה עתה באשו ותעל וגו' אמנם לפי פירושך מה באשה וצחנה יש בהרחקת היצה"ר, לזה פי' ההרחקה היא מפני שעלה באשו, ולזה אות וי"ו ומפני שעלה באשו וסרחנו ובמה עלה שהניח היצה"ר האומות ומתגרה פי' הכל לשון עברה אפשר לפי הפשט פניו אל הים וגו' כמ"ש שנתן עיניו במקדש ראשון ושני והחריבם והרג ת"ח שבהם. ובאלו הפניות ונתינת עיניו עלה באשו וצחנתו שמניח א"ה ומתגרה ביש' והענין כי כשהיה מחטיא לא"ה לא נרגש כי

אין אומר בקרו גמל בקרו חזיר, ובן פחות כשעושה מה שאינו מן הראוי שיעשה אין העול' מרננים אחריו כ"כ כמו שמרנני' כשח"ו בן טובי' עושה מה שאין ראוי לעשות, כי האחד אינו מזלזל את אבותיו ומעשה אבות יעשו בני' ולא יוכל הנער לעזוב את אביו ועזב את אביו ומת, וזה מזלזל באבותיו וכו'. א"כ בהתגרות בישראל עלה באשו וסרחנו כי בא"ה עע"א לא יש באשה וסרחון בעונותיה' כי הם מורגלי' בכך ומעשה אבות וכו', כי הגדיל לעשות אמר אביי ובת"ח יותר מכלם, כלומר עם היות כי לכל ישראל בכלל בערך א"ה עלה באשו וצחנתו עה"ד שאמרנו, יותר רע מזה הגדיל לעשות בהתגרות בת"ח. ואפשר כי ז"ש לעיל והרג ת"ח שבו בב' מקדשות כי מלבד מה שהסית והדיח לכל ישראל ובסבת זה החריב הב' מקדשות, יותר רע מזה עשה בהסתת והדחת ת"ח ובזה הרגם. ומה מתוק עם זה מ"ש הרב החסיד במס' אבות (פרק ה') וז"ל. ולא אירע קרי לכ"ג בי"ה וכו'. יש מי שהקשה ולמה יארע לו קרי אחר שהיו מזרזין אותו כל ז' הימי' והוא בטהרה כל היום ההוא וזקני העם כל הלילה לא יחשו מלזרזו ואמרי' בגמרא (יומא פ"ד) שלא היה ישן כל הלילה, והתשובה כי יצה"ט והרע מתקוטטים זה עם זה כב' אויבי' וכשאחד מהם קרוב להיות מנוצח יתחזק על עמדו בראותו כי כלתה אליו הרעה והלא בטבעו של עולם היא כי הנר בהיות קרובה ליכבות מתחזק אורה, והרבה מן האנשי' בעת פטירת' יתחזקו וידברו דברי' טובי' כאלו הם בריאי' וכבר הרגישו זה העול' ולא יחושו לו, ולזה היה קרוב מאד להיות כ"ג בעל קרי וכבר אז"ל הגדול מחברו יצרו גדול ממנו כי יצרו של אדם גדול מצומצם כי לא יניחהו להתפשט והוא אצלו כחרב היוצאת מנרתקה דמיון חום השמש היוצא ביום המעונן כי הוא מתצמצם ואלו היה מתפשט לא היה חומו כ"כ, אבל הרשעי' מניחי' את יצרם להתפשט בכל גופם לרוחה ואינם תאבים כ"כ לחטוא גם אם עונותיה' מרובים כי אין יראת ה' נגד עיניה' כלל והצדיק מושל ביצרו כגבור כאומרו (שמואל ב' כ"ג ג') צדיק מושל יראת אלהי'. ומזה תעמוד על מאמר' ז"ל רשעי' נדמה להם כחוט השערה וצדיקי' נדמה להם כהר גבוה ותלול עכ"ל, ועיין פי' המאמר הזה לי, ונ"ל טעם נכון לאז"ל כל הגדול וכו, ובת"ח יותר מכלם וזה יורה על חכמת רז"ל איך היו בקיאין בכל חכמה ורמזו שהמזג המחייב החכמה הוא המזג החם, הוא הוא המחייב המשגל, אז"ל האי צורבא מדרבנן דרתח אוריתא מרתחא ליה, וסיבת תאות המשגל גם היא חום המזג כמ"ש הרב (ח"א פל"ד) וז"ל וכמי שמזג הבצי' ממנו חם ולח והם חזקות הבנין וכיס הזרע מרבי' להוליד הזרע כי זה רחוק שיהיה ירא חטא ואפילו הרגיל עצמו בתכלית ההרגל הרי כי בטבעו הוא שכל הגדול מחבירו בחכמה שסיבת זה היותו חם המזג ממנו, יצרו גדול ממנו. ע"כ מה שכתבתי

בנעם ה' ונחזור למה שכתב מר אבא זלה"ה וז"ל, ונחזור לראשית המאמר של ז' שמות וכו' שעליו נתגלגל זה, ומאמר חביבין ישראל וכו'. ואומר כי נגעי בני אדם בחטאיה' הנם בז' דרכי', ושלשה מהם אז"ל שיסתלקו בציצית, אמרו במסכת ברכות תניא ולא תתורו אחרי לבבכ' זו אפיקורוסות וכן הוא או' אמר נבל בלבו אין אלהי', ואחרי עיניכ' זו הרהורי עבירה שנאמר (שופטי' י"ד ג') ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי ישרה בעיני, אשר אתם זוני' אחריה' זו הרהור ע"א וכן הוא אומר ותנו אחרי הבעלי' ע"כ, הא למדנו שמצוה זו צרי לשלש מחלות הללו, ופשר דבר אמרינן בגמרא (מנחות פ"ד) גבי מעשה רב דציצית, אמר לה העבודה שלא ראיתי אשה יפה כמותיך. אלא מצוה אחת צונו אלהינו וציצית שמה וכתיב בה אני ה' אלהיכ' ב' פעמי' אני הוא שעתיד ליפרע ואני הוא שעתיד ליתן שכר ועכשיו נדמו עלי כארבעה עדי' ע"כ. הנה ארוכת האפיקורוסות ע"י הציצית כי אמר נבל בלבו לית דין ולית דיין ולכן השחית התעיב עלילה, מצות לא תעשה, אין עושה טוב זה ביטול מצות עשה לפי שמהרהר שאין מזכיר ומעניש, והנה הציצית כארבעה עדי' להזכירו אני ה' מעניש אני ה' מזכיר אני ה' אלהיכ' אשר הוצאתי אתכ' מארץ מצרי' ונפרעתי מהם, להיות לכם לאלהי' לתת לכם שכר טוב לחול אלהותי עליכ', ומנה ובה זו זנות כי ע"י מצוה זו ניצול מן הזנות כמבואר, ועוד אמרו בספרי וכי מה ענין יציאת מצרי' בכאן אלא שלא יאמר אדם הרי אני נותן צבעונין וקלא אילן והם דומי' לתכלת ומי מודיע עלי בגלוי. אני ה' אלהיכ' דעו מה עשיתי למצרי' שהיה מעשיה' בסתר ופרסמתים בגלוי, והרי דברי' ק"ו ומה אם מדת פורענות מועטת העושה בסתר הב"ה מפרסמו בגלוי ק"ו למדת הטוב מרובה ע"כ, הרי שכר ועונש נלמד ממנה, ובזה לא תתורו אחרי עיניכ' זו זנות דומה לקלא אילן שהוא צבע אחר דומה לזה ובמעט עיון יושג, ומאמר אשר אתם זוני' זו ע"א מתבאר מתוך דברי הגמרא (שם) דתניא היה ר' מאיר אומר מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונין מפני שתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לספיר וספיר דומה לכסא הכבוד שנאמר (שמות כ"ד י') ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר. ופרש"י מה נשתנ' תכלת שייחדו הב"ה למצוה זו, דומה לים שנעשו בו נסים לישראל, ורקיע לכסא הכבוד ומתוך התכלת היושב על כסא מתמלא עליה' רחמים ועוד נאה לישראל שיהא כסאו עליהם שנאמר ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר דהיינו רקיע דכתיב ספיר וכתיב (יחזקאל י' י"א) כמראה אבן ספיר דמות כסא. אלמא רקיע היינו כסא ואיתא בספרי ר' מאיר אומר וראית' אותם לא נאמר אלא וראית' אותו מגיד הכתוב שכל המקיי' עליו מצות ציצית מעלה עליו כאילו הקביל פני שכינה שתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד שנאמר וממעל לרקיע אשר על

ראשם כמראה אבן ספיר דמות כסא ע"כ, והדין נותן כי אחר שהם ב' דברים תכלת ולבן גם אם הם מצוה אחת היל"ל וראיתם אותם שהם התכלת והלבן אלא מגיד הכתוב שכל המקיים עליו מצות ציצית שיהא זהיר שלא ללכת ד' אמות בלא ציצית וכהא דאמרינן בגמרא (שבת פרק י"ז) יומא חד הוה סליק בדרגא אפסיק ליה חוטא ולא נחית ואתא כמה דלא רמיה. וזהו כל המקיים עליו מצות ולא קאמר כל שיש לו ציצית בבגדו, מעלה עליו כאלו הקביל, ופי' המקרא והיה לכם לציצית ואם תהיו זריזים שיהיה לכם תדיר לציצית מעלים עליכם כאלו ראיתם אותו, ותזכו לזכור את כל מצות ה' ולעשות אותם, ומעתה הנה הציצית ארוכה ומרפא לאפיקורסות עה"ד הנאמר כי עליו יצה"ר צפוני על שהוא צפון ועומד בלבו של אדם כדאמרינן וכמו שקדם והוא האפיקורוסות דמשכא ליבא כדאמרינן בכמה דוכתי' וכמו שהביא מיד מקרא (תהלים י"ד א') דאמר נבל בלבו אין אלהים וכבר נתבאר למעלה. וכמוכן דבר הזנות נתבאר ורפואתו כמו כן ע"י הציצית כי הם עדים מעידים כי על דבר זה נקרא טמא מכלל דאיכא טהור כי על טומאת המשגל כי הוא כמו כן נקרא ידיעה וידע אדם. ואמרינן בגמרא (שבועות פ"ב) כל המקדש עצמו בשעת תשמיש הווין ליה בנים זכרים שנאמר והתקדשתם והייתם קדושים וסמיך ליה אשה כי תזריע. ועל כן נאמר פה מכלל דאיכא נוהור' ולא נאמר ברע מכלל דאיכא טוב שונא מכלל דאיכא אוהב, אלא שהכוונה על זה הדבר המועד לטומאה ויש בו טהרה כמו שנאמר וכן יש תיקון ע"י ציצית לעניו ע"א וכמ"ש אשר אתם זונים זו הרהור ע"א וכן הוא אומר (שופטים ח' ל"ג) ויזנו אחרי הבעלים, ונרפא נגע זה ע"י הציצית אחרי שתכלת דומה לים וים לרקיע ורקיע לכסא הכבוד שנאמר וממעל לרקיע אשר על ראשם כמראה אבן ספיר דמות כסא, ומזה נעקרה ע"א מן הלב אשר עליה נקרא יצה"ר אבן, וכמ"ש שם לכן אמור כה אמר ה' וגו' ונתתי לכם את אדמת ישראל ובאו שמה והסירו את כל שקוציה ואת כל תועבותיה ממנה, ונתתי להם לב אחד וגו' (יחזקאל י"א י"ח) והסירותי לב האבן מבשרם. הנה מבואר כי על הע"א נאמר לב האבן ומעתה ביאור הכתוב לפי דבריהם ולא תתורו אחרי לבבכם זו אפיקורסות כמדובר, ואחרי עיניכם זו זנות כמו שנאמר כי מן הזנות ימשך הע"א ובעלי פעור עדים בדבר, ומקרא מלא (שמות ל"ד י"ז) ולקחת מבנותיו לבניך וזנו בנותיו אחרי אלהיהן והזנו את בניך אחרי אלהיהן והוא מבואר, והנה תפלה של יד מצלת משפיכות דמים הנעשה ביד כי על כן נקרא היצה"ר שונא, ואם בשנאה יהדפנו. ונאמר במכה בשגגה (דברי' י"ט ו') והוא לא שונא לו, ובהיותו קשור תפלין בזרועו כנגד הלב לא יחם לבבו לשפוך דם נקי, והוא מבואר, ותפלה של ראש מצלת מגאוה וכהא דאמרינן בגמרא (זבחי' פ"ט) מצנפת מכפר על גסי

הרוח יבא דבר שבגובה ויכפר על גובה. אף אנו נאמר יבא דבר שבגובה ויציל מגובה, ובהיות האדם מוכתר בתפלין של ראש וראה כי שם ה' נקרא עליו ישפל גובה לבבו ורום עיניו אשר על כן נקרא יצה"ר מכשול שכן כתיב (ישעיה כ"ז י"ד) הרימו מכשול מדרך עמי וסמיך ליה כי כה אמר רם ונשא וגו' ואת דכא ושפל רוח וגו' לא לנצח אריב וגו' כי רוח מלפני יעטוף הוא שפלות רוח וענוה למדנו כי המכשול הוא ההפך והוא מבואר, ומזוזה מצלת ממשא ומתן בלתי הגון שלא יכניס לביתו ממון בלתי ראוי וכמ"ש הנביא מיכה (מיכה ז' י') עוד האיש בית רשע אוצרות רשע ואיפת רזון זעומה האזכה במאזני רשע ובכיס אבני מרמה ובתורת אלהינו כתוב לאמר (דברי' ע"ה י"ג) לא יהיה לך בכיסך איפה ואיפה גדולה וקטנה כי על חטא זה נקרא יצה"ר רע כדכתיב לא אוסיף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם כי יצר לב האדם רע מנעוריו וההשחתה ההיא על הגזל היתה כי לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל. ויש פשע רב ועצום מלהשחתת זרע כי מלבד היות דבר גלוי עריות, עוד יש זה, וכהא דאמרינן בגמרא (נדה פ"ב). א"ר מאי דכתיב ידכם דמים מלאו אלו המנאפים ביד, ופרש"י מנאפים ביד מוציא זרע לבטלה, תאנא דבי ר' ישמעאל לא תנאף לא תהא בך נאוף בין ביד בין ברגל ואיתא התם א"ר יוחנן כל המוציא שכבת זרע לבטלה חייב מיתה שנא' (בראשי' ל"ח י') וירע בעיני ה' אשר עשה וימת גם אותו, ר' יצחק ור' אמי אמר כאלו שופך דמים שנאמר נחמים באלי' ותחת כל עץ רענן שוחטי הילדי' בנחלי' וגו' אל תקרי שוחטי אלא סוחטי, רב אסי אמר כאלו עובד ע"א כתיב הכא ותחת כל עץ רענן וכתיב התם (דברי' י"ב ב') על ההרים הרמים וגו' ותחת כל עץ רענן. הנה שהעושה זה את פושעי' נמנה כאילו שופך דמי' וכאלו עובד ע"א עד שתפלתו נמאסת דכתיב (ישעיה א' ט"ו) גם כי תרבו תפלה אינני שומע משום ידכם דמים מלאו וחייב מיתה, ומ"ש אל תקרי שוחטי אלא סוחטי, משום דלא אשכחן לשון סחיטה גבי ע"א אלא זביחה, על ראשי ההרי' יזבחו לבעלי' יזבחו (חבקוק א' י"ו) על כן יזבח לחרמו, ולז"א אל תקרי סוחטי מלשון חכמי' כדאמרינן בשבת אין סוחטין את הפירות להוציא מהם משקים. וכן רשעי' הללו מחמים האבר ההוא ביד או ברגל וסוחטים הילדי' כי מפיקים משם הזרע העשוי להולדה ולכן מעלין עליה' כאלו שחטו הילדי' ומזה ידענו רעת החטאי' האלה כי רבה וחטאתם כי כבדה מאד. ובס' הזוהר החמירו בדבר מאד עד דאמר ר' יהודה לכלהו אשכחנא בר למאן דאושיד זרעא למגנא. ואמר ר' שמעון ת"ח כל חטאוי דבר נש כלהו סכלותא דיליה ותליין וקיימן לאתעבדא בתשובה אבל חטאה דמאן דאושיד זרעא ומחבל ארחיה עליה כתיב (ירמיה ב' כ"ב) נכתם עונך לפני וכתיב לא יגורך רע, בר בתשובה סגי והא אתמר ועל דבר זה נקרא

יצה"ר ערל ואע"פ שאין ראיה לדבר סימן לדבר הא דאמרינן בגמרא (ערובין פ"ב) ההוא דמחייבי דינא דגהינם חדא שעתא ואתא אברהו' ואקביל להו ואסיק להו לבר מישראל הבא על הכותית ומושך בערלתו ולא מבשקר ליה, ופרש"י אינו מכירו תרגו' ולבקר בהיכלו ולבשקרא בהיכליה דמשכא ערלתיה ודומה לו כאלו אינו נימול. והנה כראות אדם עצמו מהול חתום באות ראשונה של שם שבו נברא עה"ב יחרד לבבו לטמאו כי אז יהיה דומה כערל והוא מבואר, ומעתה נכלל דברי המאמר חביבין ישראל שסיבבן הב"ה במצות יען היו שרשי הפשעי' והחטאי' רבים כמו שהקדמנו צריך שיהיו מסובבין במצות להנצל מכשול בהם. ועליה' אמר דוד שבע ביום הללתיך משום דאמרינן בגמרא (שבת ע' י"ח) תניא רשב"ג או' כל מצוה שקבלו ישראל עליה' בשמחה כגון מילה דכתיב שש אנכי על אמרתך עדיין עושי' אותה בשמחה ע"כ, ומדסמיך ליה שבע ביום יהללתיך דרשוהו על ז' מצות הללו וכאלו אמר שש אנכי על המילה שהיא במקום שבע ביום וגומר ובשעה שנכנס דוד למרחץ וראה שעמד ערום בלי מצוה הם המלבושי' המגינים מהיצר הרע כמו שקדם.

אמר המר משה לא זכיתי למצוא תשלום הענין הזה אמנם אעתיק לך פי' מזמור למנצח על השמינית למר אבא זלה"ה ומתוכו יש תשובה לקושי' על השמינית מי הגיד לו שהוא זה, ודע לך שפי' המזמור שאעתיק לך ג"כ לא זכיתי למצוא תשלומו רק הוא מהדורא קמא:

למנצח בנגינות על השמינית וגו' (תהלי' ו' א') אז"ל על המילה הניתנה בשמינית וי"ל מנ"ל ולמה לא יהיה מזמור למנצח על השמינית הושיעה ה' כי גמר חסיד, וי"ל אחר שאמר בנגינות למה על השמינית ש"מ לדרשא. ויש לחקור למה כינה אותה שניתנה בשמינית ומה איכפת לן במנין וי"ל ז' מצו' נצטוה אדם הראשון ונק' מצוות בני נח אלא שחזרו וניתנו בסיני ליש'. וביען היה נרא' שניתנו לבני נח בלבד קרי זו שמינית להורות כי כולנה לישרא' בביאור המיוחס לרש"י ז"ל אחזיה בנו יואש משלמה עד יואש ח' דורות ולפי שראה דוד שהיה זרעו כלה בימי יואש ע"י עתליהו כדכתיב בספר זה ותקם ותדבר ע"י סם המות עמד בתפלה ואמר זה המזמור למנצח על השמינית שמונה נימין על דור ח' הושיע' ה' כי גמר חסיד ונמלט יואש עד יאשיהו ח'. דורות שראה דוד שיאשיהו ובניו כלם הולכי' לאיבוד זה נהרג וזה ניקרו עיניו התפלל עוד על השמינית על דור ח' ה' אל באפך תוכיחני ובשביל תפלתו נשתיירו בני יהויקים ובכל ספר תהלי' אין יותר על השמינית אלא אלו שנים, כיוצא בד"ה (ב' כ"ב) ובזה המזמור להיותו על מעלת המצו' הזו וספר ממנה סגולות ולפי שהוא חטא בה התפלל על הסליחה בהכיר החטא מצד

הסגולות אשר בה. וביען אמר במזמור הקודם לא יגורך רע, והוא החוטא במצוה הזאת ופסוק צווח (בראשית ל"ח ט') ויהי ער בכור יהודה רע בעיני ה' לכן חבר זה המזמור אליו ולא ארחיק שחברו בעת הדבר, ומזמור שיר חנוכת הבית בעת חנוכת הבית כשקנה גורן ארונה כמו שכתבנו שם, חנני ה' הסגולה הא' למצוה זו שעוצרת המגפה, עיין בילקוט נביאים (סימן רמ"ה) על כן שאל רפאני ה'. כי נבהלו עצמי מהמיתה, ואמר אומלל אני להיות לשון נופל על הלשון בדבר המילה כענין ועקרון תעקר, ונפשי הסגולה הב' שע"י רואה פני שכינה וכענין (איוב י"ט כ"ו) ומבשרי אחזה אלוה לזוהר. לכן נפשי נבהלה מאד כי אמרה לא אראה יה כתיב כי לא לעול' אריב וגו' כאשר הרוח אשר הוא מלפני יעטוף כדברי הר"י בשערי תשובה, ואחר שנפשי נבהלה אשר הוא יותר מעטיפא ואתה ה' עד מתי לא תרחם, לרז"ל כשהצדיק בצער שכינה מה אומר' קלני מראשי ואתה ה' עד מתי. בס' הזוהר הנפש אשר בקבר מודיע אל הרוח אשר בג"ע והרוח אל הנשמה והנשמה להב"ה ונפשי נבהלה וגו' ואתה ה' עד מתי, שובה ה' הסגולה הג' ע"י זוכה האדם לנבואה שלימה כענין וירא אליו ה' וכדברי הזוהר וכענין (איוב י"ב ג') לא נופל אנכי מכם לרז"ל וזהו שובה ה' כענין השיבה לי ששון ישעך. כי הסגולה הד' אינו רואה גהינם גם את בדם בריתך, ופערה פיה לבלי חוק. בשאול מי יודה לך, יגעתי לרז"ל לא ביטל דוד מצוו' עונה ערשי אמסה לשון מיאוס לרש"י, והכוונה נפלאה ונוראה כי אף בקיימו מצות עונה הו' בוכה בחטא באבר ההוא, שים עינך עליו, ומה מאד ימתק בדברי ר' יהודה בסנהדרין שהפך משכב של לילה למשכ' של יום שהיה משמש ביום כדי שיהיה שבע מתשמיש ולא יהרהר אחר אשה כל היום כדברי רש"י שם כי עתה היה דואג על ההיפוך ההוא, אשחה בכל לילה אף שאינה ליל עונה, וכשאין ליל עונה בדמעתי ערשי אמסה, עששה על שהביט בת שבע, וכענין פלגי מים ירדו עיני להחסיד ר"י בשערי תשובה, בי"ת בכל צוררי כמו מ"ם כבי"ת והנותר בבשר ובלחם. עתקה מסבת צוררי שמחרפים אותי על הדבר ואז אני בוכה על שחטאתי בעין סורו הסגולה הה' אויביו נופלי' תחתיו. וכענין ס' הזוהר בפרוע פרעות פ' לך לך לכן סורו ממני כל פועלי און כי אין דבר נשאר אבל ת"ח אל תהרהר אחריה' בלילה וכו', שמע הסגולה הו' תפלתי נשמעת וכענין שומע תפלת כל פה" ע"כ מצאתי מענין המזמור. ובחפשי אמתחות מה שהשאירו הגנבי' והשודדים מצאתי זה המזכרת בקוצר רב, ליהודים היתה אורה וגו' ד' מצוות הללו גורמות נצחון כנגד האויבים, בזאת אני בוטח, וזאת התירה זאת אות הברית, בפרוע פרעות לספר הזוהר, ימים טובים. מורים על ז' ראיות על ההשגחה הנן כתובות בהקדמה, תפלין ויראו ממך ולכן גזר עליהן כדי שלא תהיינה כתריס וכו'.

פסוק יז

ובכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע שמחה וששון ליהודים משתה ויום טוב ורבים מעמי הארץ מתיהדים כי נפל פחד היהודים עליהם:

ובכל. בפירוש לא נידע למי מצאתי כתוב וז"ל, ספר כי מעלת מרדכי לא הועיל לבד ליהודים אשר בשושן אבל גם בכל מדינה ומדינה וכו' ורבים מתיהדים או יר' שנראו כיהודי' לשלא יהרגום היהודי' או שיהיו יהודים ממש כמו שפי' הרלב"ג. ובפי' אחר לא נודע למי מצאתי כתוב וז"ל, תמיה אני מה בא להודיענו או מה חדש לנו והדבר מבואר שמי שניצל מן המית' ישתה וישמח לבו ואולי שבא להודיע גנותם של ישראל שלא נתעסקו בשירו' ובתושבחו' למי שעשה להם את כל הנסים הללו כ"א באכילות ומשתאות וענין זה לתת טעם אחרי ששבו בתשובה שלימה שנאמר ובכל מדינה אבל מדוע לא הספיקו לצאת מן הגלות לכן אמר שלא היו כ"כ שלימי' וסופם יוכיח על תחלתם וז"ט ובכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר שכל ישראל בכללות לא נתעסקו אלא בזו והנכון בעיני כי גם פסוק ובכל מדינה ומדינה של המן גם זה להודיע שבחם של ישראל כאו' שלא בדעת אנשי שום מדינה או שום עיר להמיר דתם ח"ו ובזה יוצלו מן המיתה כי אינם יהודי' עוד ויתישב מזה א"כ שהם לא יתאבלו על הראשונו' ולא ישמחו על האחרונות לכן אמר ר"י שאין הדבר כן שכלם היו חזקים באמונת' אין שום עיר קטן או גדול יצא מן הכללות. והה"ר יוסף גאקו"ן ז"ל כתב וז"ל, בכל מדינה וגומר היה שמחה וששון ליהודים בהשענם כי ה' ילחם ויהיה בכסלם ואשר יעמוד כנגדם יבערוהו מן העולם. וכ"ש כי לפי ששרי המלך מנשאים את היהודים רבים מעמי הארץ אשר חשבו לשלוח יד ביהודים אע"פ שאינם מזרע עמלק עתה מתיהדי' ר"ל חזרו להיות בעזרם ואין הרצון שנתגיירו כי למה זה ישליך אדם את אלילי כספו ואת אלילי זהבו. וה"ר יהודה בן שושן ז"ל כתב וז"ל. שמחה וששון גם משתה ויום טוב כלשו' ויום טוב היה עושה לאוהביו כי לא אסרם במלאכ' ואיסור מלאכה לא נכלל בלשון זה רק בהשאלה כי ממקרא קדש הוא נלמד וזה יורה כי נתחזק לבם בשרי המדינות שיעזרום ואין צורך כי מי שמלטם מיד צר הוא מעוזם ע"כ שמחו מיד, ורבי' מעמי הארץ הם השמחי' לאידם פחותי עמים כי יראו לנפשם פן יגמלום בזממיהם או בדבור' שהם מדברי' נגדם כי לא אשער שמצית ההנקם היתה כי אם בזרע עמלק לא בכלל העמים ואמר מתיהדי' כמו מתעשר ואין כל או גרי אמת והראשון יותר נכון כי נפל פחד היהודי' עליהם כי אע"פ שלא הופקדו כל רבים עמים בני בלי שם יראו ופחדו כי מי להם עכ"ל, ומ"ש ורבים מעמי הארץ מתיהדים אחשוב כי לא היו באים להתגייר עצמם כי ידוע כי לא יקבלום

אם לפי שקשים גרים לישראל כ"ש מאלו אם היו מזרע עמלק עם היות שאמר מעמי הארץ גם כי אין מקבלין גרים לימות המשיח לזה היו הם מתיהדים ר"ל כי היו מראים עצמם כאלו הם יהודים והיו משנים מלבושיה', ואם נפשך לומר מתיהדי' ממש ואמר שבא להגיד שלמות עם בני ישראל כי אם היות הגזרה נגזרת עליהם להשמיד להרוג ע"ד שביארנוהו לא המירו דתם ואלה תכף בבא עליהם הצרה הזאת עזבו את אלהיהם ואת דתם:

פרק ט

פסוק א

ובשנים עשר חדש חוא חדש אדר בשלשה עשר יום בו אשר הגיע דבר המלך ודתו להעשות ביום אשר שברו איבי היהודים לשלט בהם ונהפוך היא אשר ישלטו היהודים המה בשנאיהם: נקהלו היהודים בעריהם בכל מדינות המלך אחשורוש לשלח יד במבקשי רעתם ואיש לא עמד בפניהם כי נפל פחדם על כל העמים: וכל שרי המדינות והאחשדרפנים והפחות ועשי המלאכה אשר למלך מנשאים את היהודים כי נפל פחד מרדכי עליהם:

ובשנים. נקהלו, וכל, בפי' לא נודע למי מצאתי כתוב וז"ל, ירצה כי מה שחשבו שהיה להם רשות להשחית לישראל ולישראל לא אמר כי היה בהפך כי ניתן רשות ליהודי' להקהל ולא כן לאומות וז"ש נקהלו היהודי' וגו', וזכר כי לא לבד המון העם היו יראים את ישראל אבל גם השרי' אשר בבית המלך ונתן סבה למה היהודי' אשר בשושן שמחו וג"כ למה היהודי' הרחוקי' לז"א כי גדול מרדכי בבית המלך ולזה היהודי' אשר בשושן היה אורה וכו' והרחוקי' ג"כ לפי ששמעו הולך בכל המדינות. ובפירוש אחר לא נודע למי מצאתי כתוב וז"ל, ובשנים עשר חדש הוא דבק עם פסוק שאחריו כאלו אמר נקהלו היהודי' בי"ב חדש הוא חדש אדר וטעם אשר הגיע דבר המלך להודיע יכולתו יתעלה ושהוא משדד המערכות. כי באותו יום אשר שברו אויבי היהודי' לשלוט בהם כפי המערכה נתהפך הדבר אשר ישלטו היהודים וטעם ישלטו היהודי' המה בשונאיה' ולהודיע כי בשתי סבות היצלו הא' בשביל כבוד האל יתברך שלא יאמרו הגוים איה אלהיהם וזהו אשר ישלטו היהודים בסבת היותם עבדים שנודע לכל עם ה' אלה הב' בשביל עצמם כי נתמלא רחמי' עליהם וזהו אשר ישלטו המה כלומר בעבור עצמם, ואיש לא עמד בפניה' יגיד כי כששלחו יד בפריצים אשר הציקום וצררום לא היו רואי' קרוביהם ושותקי' ולא היו מערערין כי נפל פחד היהודי' שמא ימותו גם הם אם יקומו

לעזור לחייבי מיתה והעובר על דת המלך חייב מיתה ועוד בסבה אחרת לא היו העמים עוזרים אלו לאלו כי כל שרי המדינות מנשאי' את היהודי' ויעזרום להרוג הפריצים ומי יעמוד כנגד השרי' והשופטי' והגיד כי טעם התנשאות השרי' בעבור שנפל פחד מרדכי עליהם שמא נתחייבו מיתה על דבר אשר לא מיחו ביד הצרים ומציקי' את היהודים והנכון אצלי כי טעם ואיש לא עמד בפניהם שלא תאמר אחרי שהמלך נתן רשות לב' הכתות להלחם אלו עם אלו א"א שלפעמי' לא ינצחו אויבי היהודי' לכן אמר שאם היות שהיו יכולין להלחם ב' הכתות עכ"ז שום איש ערל לא עמד עליהם להציל נפשו כי מאת ה' היה שנתן להם מורך לבב ונפל מאד פחד היהודים, וההי"ר יוסף גאקו"ן ז"ל כתב וז"ל, הגיע דבר המלך ודתו להעשות לא אמר מה להודיענו כי עדין הדבר היה במשקל בלי הכרע כי האויבים קמו בכח הכתבים הראשוני' כי אין להשיב ולהם הגיע להעשות כמכתב הראשון, וליהודים הגיע להעשות להקהל ולעמוד על נפשם. ומה שחשבו האויבים להיות נוצחים ושולטי' נהפוך הוא וכו' לא שהיהודי' הלכו לעשות קטנה או גדולה כי אם שנקהלו להיות מזומני' וחמושים לעת קרב אם איש יבא ושאלם למלחמה, וכל אלו האויבי' בלי ספק היו מזרע עמלק ולכן אמר כי איש משאר העמים לא עמד בפניה' למלחמה שאל"כ למי הרגו ומי עמד בפניה'. או ירצה כי לא עמד איש בפניהם שלא הרגוהו, וראשון נר' לי עקר כי מי יעמוד משאר העמי' כנגדם אם האחשדרפנים והפחות ועושי המלאכה אשר למלך מנשאי' את היהודי' אמנם העמלקים בחרו מחנק נפשם להנקם מהיהודי', וכל שרי המלך וגו' כי נפל פחד מרדכי אמר כי לא היו עושים זה כי אם מיראת מרדכי כי שמעו וגדולתו הולך בכל המדינות ושבכל יום הולך וגדול מיום שלפניו, והה"ר יהודה בן שושן ז"ל כתב וז"ל, ובי"ב חדש כלומר בחדש י"ב שהוא חדש אדר שהגיע קיום דבר המלך ליהודים ולסגנים ודתו לכל המון העם ביום שצפו וקוו אויבי היהודים לשלוח בהם והיום בעצמו נהפוך להם שישלטו היהודים הם בעצמם בשונאיה' לא בניהם או בני בניהם עד שיחשב כי נהפך הככב או המזל היורד ונתגלגל ועלה רק היום בעצמו והיהודים בעצמם הנה ביום ההוא בעצמו ובעם ההוא בעצמו אשר הפיל הרשע גורלו אז נקהלו היהודים בעריהם ופסוק נקהלו הוא נשוא על הכתוב הראשון כי הכל נמשך אל נקהלו, ומ"ש אויבי היהודים נרא' שלא הי' כלל העם נאחז בסבכי אבודם רק רקים ופוחזים. והפוכו מלת ונהפוך ביארתים למעלה כפי הביאורי' בהפוך הספרים, ואיש לא עמד לפניה' לא מהאויבים עצמם ולא משאר עמים המקנאי' על עם גולה בתוכם והטעם כי נפל פחדם על כלל העמים וכל זה מפאת ההשגחה הפרטית וכמו שפחדו עמי הארץ מעם י"י כן גדולי המדינות מנשאים את היהודי' לא

מאהבת גדוליה' ופטרונם רק מפחדו של מרדכי לא שהיה מטיל אימה עליה' אלא שהיה גדול בבית המלך וכפי אמתת גדולתו שמעו הולך לא על דרך הכזב והגוזמא:

פסוק ד

כי גדול מרדכי בבית המלך ושמעו הולך בכל המדינות כי האיש מרדכי הולך וגדול:

כי. בפירוש לא נודע למי מצאתי כתוב וז"ל, אחר שספר הכתו' כי טעם התנשאות השרי' בעבור שנפל פחד מרדכי עליהם שעם היות גם הם רמזו הנה עתה גדול מרדכי בבית המלך יותר מהם וטעם האיש מרדכי הולך וגדול והל"ל הולך וגדל הענין אצלי כי ידוע הוא שמי שיהיה תחת המערכה כשיגיע למעלה רמה לנקודה העליונ' לא יתמיד אבל בקרוב יתחיל וילך מטה מטה וכן חשבו השרי' שהיה ענין המן כי כל ימיו הי' שר וגדול מרואי פני המלך, ובהעלות לנקודה העליונ' שגדלו המלך מעל כל השרי' לא התמיד במעלתו ועוד מעט התחיל לירד מטה מטה עד שתלו אותו על עץ, אמנם במרדכי הגיד הכתוב כי סבת התנשאות השרים בעבור רואם שמרדכי גדול באותה נקודה לא ירד ולא יוסיף כחוט השער' כי זה מאמת כי אין מרדכי תחת המערכה כי י"י אלהיו עמו ותמיד יתמיד באותה מעלה וכבודו לאחר לא יתן וא"כ צריך ליזהר שלא לעבור על רצון אשר יתמיד בגדולתו עכ"ל. והנ"ל שיאמר כי תמיד נמצאת השמועה נוספת על המעלה אשר לסבה זו שבחתהו מלכת שבא לשלמה הוספת על השמועה, וז"ש פה כי הנה בפעם הזאת השיג כל מה שהיה לו אפשר להשיג כמ"ש וזהו כי גדול מרדכי בבית המלך והשמועה היתה כי תמיד הולך וגדול וזהו נוסף על המעלה באמרו כי כל ימיו ימי המעלה וזהו ושמעו הולך בכל המדינות כי האיש מרדכי תמיד הולך וגדול:

פסוק ה

ויכו היהודים בכל אויביהם מכת חרב והרג ואבדן ויעשו בשנאיהם. כרצונם:

ויכו. כתב הה"ר יהודה בן שושן ז"ל וז"ל, לסבות הנזכרות בכל אויביהם אפילו מדיים ופרסיים גם השרים ידם עמם וז"ט בכל אויביה' ואמר מכת חרב והרג כי לא כל מכת חרב הרג אבל הרג בלשונם ז"ל הוא על מיתת חרב ואמר ואבדן כלשון אבד זכרם ותאבד כל זכר למו והוא בפתח האל"ף ואמר ויעשו בשונאיה' כרצונם כי לא חלו פניהם אוהבי שונאיה' ויותר נכון אצלי לפרש כי באו עליה' לבטח לא בבהלה כי אין מוחה ביד' ולכן עשו בהם כרצונם:

אמר המר משה עיין דברי מר אבא זלה"ה בפס' בחדש הראשון, ואומר אני כי החכם בעל ספר חותם תבנית כתב בשער הרביעי אויב שונא משטמה, וזה סוף דבריו הנה ביארנו כי לשון איבה אינו נופל אם לא בתגרת איש באחיו לא בבעלי חיים זולת ולא בדבר

שאין בו חיות כמו הבצע והמתנות ונחלה, ושאר השמות הנזכרים בשערינו זה שלשון שנאה נופל עליהם. ואיבת הנחש עם האשה לא יקשה בעיניך לדברי האומר כי הנחש היה יצה"ר, וגם האיבה איננה על דבר ולא בסבת גורם אותה לבד ואיבה אשית. ואיבתי את אויביך, שהם על דבר לפי שהם בגזרת הבורא על עוברי דתו ומצותו והוא יתברך כאשר אויב ברואיו או כאשר ישית ביניהם איבה לא יכשר לומר שיעשה כי אם על דבר כי אלהי משפט ה' אשרי כל חוכי לו, והאיבה הכרחנו שהיא עולמית והשנאה היא נופלת בכל ב"ח ובזולתם כאשר אין בהם כמו השמות שזכרנו, לפי שענין שנאה היא המיאוס, והשנאה באה בסבת דבר הגורם להביאה, על כן אמרנו כי היא אינה עולמית שכל תלוי בגורם בטל הגורם ובטל הדבר כמשאז"ל באהבה התלויה בדבר כן אני אומר בשנאה הבאה על דבר עכ"ל, הרי מזה דבר על דבר אויביהם שונאיה'. אמנם קשה לי מה חסר במה שאמר מכת חרב והרג ואבדן, עד שאמר כרצונם. ואומר אני זה לי ימים ושנים כתבתי בנעם ה' פי' על התורה לי נלמד מדברי הרב בעל העקדה ז"ל שכתב בפ' וישלח, כי בני יעקב כיונו כל דבריהם מראש ועד סוף באופן שכשיתבונן האדם בהם ימצא שלא הפילו דבר מכל דבריה' ארצה, והנה לא הפרו בריתם ולא שקרו באמונתם, והם מעצמם נתאנו ונתפתו בפתיותם וכו' והכוונה כי מעולם לא נמצא בדבריה' לשון מורה על ההודאה בבירור. אמנם המניעה אמרוה בבירור. וזאת חכמה גדולה. ואם כן לא התלו בהם ולא חללו דבריהם כלל ע"כ כוונת דברינו, והנה דומה לזה נמצא במשלי הערב שעשיר גדול היה בארץ נכריה סוחר, וחלה את חליו והיה לו בן קטן, וצוה מחמת מיתה כי לא יהיה בנו יורש ממונו זולת מה שירצה אושפיזו וימת מהחלי ההיא, ולימים רבים גדל היתום וילך למקום אשר מת אביו לשאול עזבונו ויתן לו אושפיז אביו מאה דינרים, ויאמר לו קח אלו ותחזור לעירך כי אין לך יותר בנכסי אביך, וילך היתו' הולך ובכה עד לפני שער המלך ויאמר לו הושיעה אדוני המלך כי אבי היי למר שבק הון עתק כי היה אמוד בעשיר גדול וימת במקו' הזה ואושפיזו איננו נותן לי מכל נכסיו רק מאה דינרים, ויצו המלך להביאו לפניו וישאלהו על צואת הסוחר ויקרא אותה המלך ויאמר לו ולמה פטרת היתו' הזה מכל עושר אביו בדבר מועט ויען אינני עושה רק על פי צואת הסוחר ונוסח צואתו שאתן לו מה שאני רוצה, א"ל המלך ושאר הממון למי אתה רוצה לתתו, א"ל אני רוצה ללוקחו, ויען לו המלך אם כן זהו מה שאתה חייב לתת ליתום כפי הצואה שתתן לו מה שאתה רוצה והמאה בלבד יהיו לך כי הנפטר בחכמה צוה, והנה אלו מיני ואופני חכמה באנשי' המעולים וז"ש וייטבו דבריהם בעיני חמור וגו' יר' כי

החמורים פתאים כמו הם נתפשו בהבנת הדברים ההם. לא החכמים, וז"ש פה ויעשו בשונאיהי' כרצונם כפי מה שהיה רצון האויבים לעשות בהם.

פסוק ו

ובשושן הבירה הרגו היהודים ואבד חמש מאות איש: ואת פרשנדתא ואת דלפון ואת אספתא ואת פורתא ואת אדליא ואת אריתא ואת פרמשתא ואת אריסי ואת אריתי ואת ויזתא:

ובשושן. כתב הה"ר יוסף גאקו"ן ז"ל וז"ל. בלי ספק היו בשושן העיר וסביבותיה רבים מזרע עמלק כי נתקבצו להמן וכן היו שם רוב בניו ואוהביו, ולכן חששו ישראל מלהתקבץ בשושן העיר אשר שם היהודים פן אויבי' יגברו עליהם ולכן באו בשושן הבירה אשר שם המלך ומרדכי להתקבץ והאויבים שבאו במר נפשם כי מת גבורם לנקום נקם הרגו מהם ישראל חמש מאות איש, ויש מי שכתב אנשי מרדכי היושבים בשושן הבירה הרגו הת"ק איש ואת עשרת בני המן וא"כ בשושן העיר לא הרגו עד אחד:

פסוק י

עשרת בני המן בן המדתא צרר היהודים הרגו ובבזה לא שלחו את ידם:

עשרת. בפירוש לא נודע למי מצאתי כתוב וז"ל כל הקוד' היה סבה לשהכו היהודי' כרצונם בשונאיהם ואבד ת"ק פי' מספ' ההרוגי' והאבודים והם אשר נלקחו לעבדים כלם היו ת"ק איש כי לא היו מודדים כ"א מדה כנגד מדה למי שבקש להרוג הרוג לאבד אבד, ובבזה לא שלחו את ידם עם היות שהגזרה היתה ושללם לבוז אבל הביאוהו לגנזי המלך ותקנת מרדכי ובית דינו היתה למצוא חן בעיני המלך וגם כדי שלא יאמרו העמים בשקר הם טוענים' עלינו לקחת ממוננו, וגם בעבור פריצי ישראל לא שלחו ידיהם במי שלא הזיקן בעבור חמדת הממון ועכ"ז נתן להם רשות מרדכי באגרות לשלול שלל ולבוז. בז בעבור שיוחזקו היהודים בעיני המלך והשרי' אנשים צדיקים שונאי בצע שונאי' ממונם בדין שכך היתה הגזרה ושללם לבוז, כתב הה"ר יהודה בן שושן ז"ל וז"ל, כל זה נמשך על ויכו כי שם נאמר ואת אבל הוצרך לומר הרגו לשלול מהם מכת חרב שאינ' הרג ובבזה לא שלחו את ידם הן עם אחד וכיוון אחד לכלם מאת ה' כי בזה תגדל תפארתם בעיני המלך והשרי' גם יהיה שללם לגנזי המלך או לשרי עיר ועיר אף כי הורשו לבוז שללם וכן עשו גם בשושן העיר גם בשאר מדינות כי על שלשתן נאמר כן, והדין עמם שכן נאמר (שמואל א' ט"ו ג') והחרמתם את כל אשר לו וגומ' משור ועד שה מגמל ועד חמור ובוא וראה מה עלה בשאול על הדבר וראיתי מי שפלפל בבקר יאכל עד בזמן שאול שהוא בקרו של מלכות ולערב שהוא בזמן מרדכי, יחלק שלל לגנזי המלך ולשרי המדינות.

ולבי נוקפי שא"כ יהיה שאול ע"ה כמוכרח או כמורשה ולמה יענש אם לא שיאמר כי התורה תרמוז בעתידות עכ"ל:

אמר המר משה הרב כתב וראיתי מי שפלפל והוא ממדרש רבתי דאחשורוש והרב עצמו העתיקו בחלק המדרשים ויש לי להשיב על הרב כי לא היה בידו זה המדרש ומצאו כתוב בשם גנב דורנו זה דור שוא ודבר כזב, והעד הנאמן לדברי כי הרב עצמו כתב כשהעתיק המדרש הנזכר אשר המאמר הזה בו וז"ל אחר זמן כמשלש חדשים בא לידי מדרש אסתר רבתי והמעתיקהו אחרי יקדימהו למדרש הנזכר עכ"ל, ונכון בעיני הפי' האחרון מן הרמ"ע שעשו כן מפני שזאת המלחמה בעמלק היה והוא ית' צוה והחרמתם מאיש ועד אשה וגו' ובו נכשל אבי המלכה הזאת שאול המלך הראשון כי חמל על מיטב הצאן והבקר ועל זה אמר (שמואל א' ט"ו כ"ב) החפץ לה' בעולות וזבחים כשמוע בקול ה' ועל כן לא התירו כל זקני עיר ועיר לשלוח יד בשלל פן יחטאו גם המה במצות שמואל אשר היא פי' תמחה את זכר עמלק בלי ספק, ומה שכתב מרדכי אליהם ושללם לבוז בשם המלך כתבו ומפני הסבה האמורה שנא' ויכתוב בשם המלך, ואפשר שכתב להם בשמו ראשונה מה שראוי לעשות על פי התורה שכן כתיב קודם ויכתוב בשם המלך, ויקראו סופרי המלך, ויכתוב ככל אשר צוה מרדכי או סמך על חכמי ישר' עכ"ל. ואפשר כי ג"כ עשו זה להראות למלך כי הם חפצים בטובתו ושימנעו ידם במותר להם אשר לסבה זו כתב בשם המלך ושללם לבוז ועכשיו הם רוצים שיהא השלל למלך כי אין המכוון מהם על השלל כי גם על שבקשו רעתם ולזה ישוב עמלם בראשם.

פסוק יא

ביום ההוא בא מספר ההרוגים בשושן הבירה לפני המלך:

ביום ההוא, וגומר. כתב הה"ר יהודה בן שושן ז"ל וז"ל, כמדומ' שלא שיער המלך שיהרגו אפי' א' בכל מדינות המלך וז"ש ביום ההוא בא מספר וכראות המלך אמר אם בשושן הבירה עשו כן בשאר מדינות המלך מה עשו הנה הרג רב וזה יעיד כי כל זה נשתלשל מרצון הכח העליון כפי אשר נשתלשלו הדברים וכיון שהדבר כן מה תשאלו ומה תבקשו עוד. ויש שפי' ואמר כמצטער בשאר המדינות מה עשו ואם תרצי בזה דבר אמרי מיד כמי שמצטער בעסקהון ורוצה להשליכו מעל פניו והראשון נכון כפשוטו ועיד אוסיף בחלק המדרש עכ"ל, והנ"ל כי למה שהוגד למלך באיתו היום ענין ההריגה היא היתה סבה שהמלך התאבל עליהם מ"ש ביום ההוא בא מספר ההרוגים בשושן הבירה לפני המלך יראה כי תכף באותו היום מבלי עכוב כלל בא מספר ההרוגים ולזה אמר המלך לאסתר המלכה כי הנה בשושן אשר היא עיר אחת הרגו היהודים ואבד ת"ק

איש ואת עשרת בני המן אם כן בשאר מדינות המלך מה עשו ועם כל זה מה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך עוד ותעש ולא אמר עד חצי המלכות כפעמים האחרות כמתעצב אל לבו על מה שעשו ועוד לה אך לשאל נפש המלך ומשרתיו והכי איתא בגמ' (מגילה פ"ק) ויאמר המלך לאסתר בשושן הבירה הרגו היהודים א"ר אליעזר מלמד שבא המלאך וסטרו על פיו.

פסוק יב

ויאמר המלך לאסתר המלכה בשושן הבירה הרגו היהודים ואבד חמש מאות איש ואת עשרת בני המן בשאר מדינות המלך מה עשו ומה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך עוד ותעש:

ויאמר המלך לאסתר כתב הה"ר יוסף גאקו"ן ז"ל וז"ל אחשוב שהמלך היה מצר על חולשת לב היהודים כי בהיות להם מרדכי לנשיא ושני למלך והוא רוצה בתועלת' לא הרגו בשושן כי אם ת"ק איש ואת י' בני המן אשר כבר מת לבם בקרבם ויהי לאבן כי גברא קטילי קטלו, וא"כ בשאר המדינות כ"ש שלא הרגו כי אם מתי מספר וזה כמעט קלון למלך ולכן אמר לאסתר ומה שאלתך עוד ותעש ומפני זה היה לה מקום לשאול לעשות גם מחר כדת היום שאם המלך היה מצר על רבוי ההריגה איך שאלה להעשות גם מחר כדת היום ויתלו לבני המן שיהיה דבר מפורסם כי כלם היו שרים שוררים וגדולים בבית המלך:

פסוק יג

ותאמר אסתר אם על המלך טוב ינתן גם מחר ליהודים אשר בשושן לעשות כדת היום ואת עשרת בני המן יתלו על העץ: **ויאמר המלך להעשות כן ותנתן דת בשושן ואת עשרת בני המן תלו**: **ויקהלו היהודים אשר בשושן גם ביום ארבעה עשר לחדש אדר ויהרגו בשושן שלש מאות איש ובבזה לא שלחו את ידם**:

ותאמר. בפירוש לא נודע למי מצאתי כתוב וז"ל אחר שספר איך בשושן הרגו חמש מאות איש ואת עשרת בני המן וספרו אל המלך מספר ההרוגים בשושן ואמר המלך אל אסתר בשושן הבירה הרגו היהודים וכו' דע כי אמר ארסי שהגדול הלב הוא אומר ועושה ולפי שלמעלה אמר המלך לאסתר שיעשה כרצונה עד חצי המלכות בא עתה המלך להגיד לה איך לא עשו כל מה שצוה כי לא הרגו כי אם חמש מאות ועשרת בני המן זה היה בשושן כי בשאר מדינות המלך יותר ויותר עשו ולזה די להם במה שעשו אבל בשושן לא עשו כל הצריך ויהיה אמרו מה עשו לשון רבוי וחשיבות או ירצה לומר מה עשו מפחיתות ואמר המלך כי בשושן גם בשאר המדינות היה מעט מה שעשו אבל

אסתר מרוב מוסרה לא שאל' אלא על שושן ויום אחד לבד וא"כ שבשושן לא עשו כל שצריך להעשות מה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך עד שלמות לחצי המלכות שאמרתי למעלה ותעש ולזה לא אמר הנה עד חצי המלכות אלא עוד כי סמך על המבין אז אמרה אסתר ושאלה כראוי לא יותר כי ינתן גם מחר ליהודים להעשות כדת היום ולפרסם הנס יתלו את עשרת בני המן על העץ וספר איך המלך מרוב אהבתו אותה צוה להעשות כן וניתן לבני שושן יום שני על זאת עושים שני ימים משתה ושמחה אבל שאר היהודים נחו מאויביהם בי"ד ועשו אותו לדורות יום משתה ושמחה אשר בזה י"ל למה צוה האל ית' עשות כ"כ ענין מהיין יותר משאר כל המזונות כי הוא דבר משכר ומבלבל הדעת מאד כמו שהוא מבואר לזה אשיב כי אם נחקור בתורתנו הקדושה במלת יין נמצאהו משותף לב' דברים אם לדברי' ולהנאות גופניות ואם לדברי' נפשיו' ושכליות. אם היותו הנאות גופניות (ישעיה ה' י"ב) והיה כנור ונבל ויין משתיהם ואת פעל ה' לא הביטו וגו' כי הכרחי הנה לפרשו בהנאות גופניות, אמר שלמה המלך ע"ה למשוך ביין את בשרי וגו' (שיר א' ב') כי טובים דודיך מיין וגו' ורבים כאלה. אם בהנאות הנפשיות אז"ל (שם ז' י') וחכך כיין הטוב הולך לדודי למשרים דובב שפתי ישנים אלו תלמידי חכמים העוסקי' בתורה שהן דומים ליין שהוא כאן וריחו הולך אל מקום רחוק כך ת"ח הם כאן ותורתן הולך מרחוק ולא זה בלבד אלא אף כשהם מתים תורתם נשמעת שנ' דובב שפתי ישנים, אשע"ה הביאני אל בית היין וכמוהם הרבה בשיר השירים. עוד אז"ל ולאביו שלח כזאת שלח לו יין שדעת זקני' נוחה הימנו ר"ל שהיין הוא נאות לזקן לשני חסרונות שבו הא' לחזק כחותיו הגופניים החלושים וג"כ הנפשיים לפי שלא יחלשו עם הגופניים כנגדן יש ביין שהוא מזון נאות באיכותו אל הגוף והנה קול ההעברה שאפילו באיכותו הפעלי עוזר כמאמר הרופא וג"כ מעלה אידים טובי' ונאותים אל ההשכלה אז"ל חמרא וריחני פקחי' אמר דוד המלך ע"ה ויין ישמח לבב אנוש וגו' הודיענו הנה היות ביין אלו הב' סגולות הא' נאות אל ההשכלה אמר (תהלים ק"ד ט"ו) ויין ישמח לבב אנוש כי השמחה היא א' מהדברים אל ההשכלה הב' להצהיל פנים משמן שהוא להשמין הפנים ולפאר גהה הלב, ולפי שהכהנים בעבודתם היה צריך שיהיו נבדלים מכל חמריות וידוע היות ביין ב' סגולות אלו צוה הש"י יין ושכר אל תשת וגו', ולפי שבזמן אחשורוש ניצולו מאלו הב' מיתות ר"ל ממיתת הגוף ומיתת הנפש כמו שביארתי בפרשה למעלה בפסוק אין להשיב א"כ אין דבר יותר נאות בכל המזונות אשר בו יורו יותר אלו הב' דברים כי אם ביין ולזאת הסבה לקחוהו ליום הזה, ובפירוש אחר לא נידע למי מצאתי כתוב וז"ל. ינתן גם מחיר כתמהו בשאלת אסתר גם בעיני יפלא כי יר' זדון גמור ולא עוד אלא שהודה

לה המלך עד שנדחק רש"י ואמר כי טעם בשאר מדינות המלך מה עשו כמו מה אדם ותדעהו וזולת הענין הלא בשושן כי בה המלך לא הרגו היהודי' כי אם אנשי מספר בשאר המדינו' שאין המלך שם מה עשו ולכן שאל עוד וינתן לך והיא עשתה כאשר צוה לה המלך והוסיפה לשאול שיוסיפו לינקם עוד מאויביהם ושיתלו י' בני המן על עץ ודוחק אבל צדקו דברי הרלב"ג כי ראתה אסתר כי לא הספיקו לכלות לכל אותם שצררום קרובי המן מזרע עמלק ואסתר באה לפני המלך לבקש יכלו אותם הצוררים והמלך מיד הבין כי לבקש דבר מה על עמה היא באה ויאמר לה הלא בעיר אחד הרגו ת"ק איש בשאר המדינות מה עשו ועכ"ז תשאל עוד וינתן לך ועתה כי מבוקשה אינה אלא לכלות בני המן וקרוביו הנשארים וי"א שיתכן עם הקדמת ר"א כי שושן הבירה אינו אלא שושן שבה ארמון המלך כי נתקבצו שמה גם היהודים אשר בשושן העיר להרוג לקרובי המן ולאותם שנסכמו עמו במחשבה ההיא שהיו דרים בשושן הבירה תהו ויאמר המלך אם בחצר המלך כי אנשים מועטים הם הדרים בה הרגו ת"ק בשאר המדינות גדולות מה עשו ובקשה אסתר כשישובו לעירם מחר אנשי שושן העיר שיותן להם יעמדו על נפשם ביד רמה כי יקימו עליהם עם העיר בדמי קרוביהם הנהרגים בשושן הבירה וידרשו דמם מאתם והמלך ראה כי כשר הדבר והודה עליו ותנתן דת בשושן וזהו שלא אמרה אסתר ליהודים אשר בשושן הבירה וגם פה ותנתן דת בשושן הבירה כ"א בשושן לבד כי זה לא היה אלא בשושן העיר כמו שזכרנו והעיד הכתוב כי כאשר זממה כן היה שכבר קמו עליה' גואלי דם הנהרגים עד שהוצרכו לעמוד על נפשם והרגו ג' מאות איש ואת עשרת בני המן יתלו פי' הנשארים שהיו לו בנים הרבה כמו שכתוב ורוב בניו וחז"ל אמרו מנין רוב ויש לתמוה על חז"ל (מגילה פ"ק) שאמרו שצריך לומר עשרת בני המן בנשימה אחת דבהדי הדדי נפק נשמתיהו ולכן אמרו וי"ו דויזתא צריך לממתחא כי זקיפא מ"ט כלהו בחדא זקפא זקפינהו והלא הכתוב לא אמר כן אלא י' בני המן הרגו לכן יש לפרש כי זה שאמרה אסתר ואת עשרת בני המן יתלו הם הם הנזכרים למעלה פרשנדתא וכו' והטעם כי לא נהרגו לגמרי אלא שהכום מכת חרב עצומה קרובה למיתה שקורין בלעז קילפא"ר ושאלה אסתר שיתלו אותם קודם שתצא נפשם ותלאום בעץ אחד כמאמרם ז"ל ולפי זה ידוקדק יפה לשון הכתוב ואת עשרת בני המן יתלו על העץ ולא על העצים, וכן נר' דעת הרמב"ן כי הנהרגים שאלה שיתלו ועוד כתב הרמב"ן ז"ל כי בעבור שהיה נס חוצה לארץ לא נרמז בו שם הגדול אלא בראשי תיבות יבו"א המל"ך והמ"ן היו"ם מפ"י המל"ך ופנ"י המ"ן. והה"ר יהודה בן שושן ז"ל כתב בחלק המדרשות וז"ל בגמרא (מגילה פ"ק) א"ר אדא דמן יפו י' בני המן ועשרת צרי' לממרינהו בנשימה א' מ"ט כולהו בהדי הדדי נפיק

נשמתייהו. א"ר יונה א"ר זירא וי"ו דויזתא צריך לממתחא כי זקיפא מ"ט כולהו בחדא זקפא אזדקיפו. פרש"י בני המן ועשרת הזכרות שמותם ותיבה הסמוכה לאחריהם כלו' עשרתם נפלו כא', בזקיפה א' פירק"א בלעז בעץ אחד זה למטה מזה ע"כ. וי"ו מתוחה היא בכתיבה ולא מצאנוה במנין אותיות גדולות. והמפרש שיאריך בקריאתה יש לסמכו ממה שסמכו אצל מאמר ר' אדא דלעיל. ואחרים פי' שיעשה צורת הוי"ו מבלי גג למעלה כעין מקל וזהו לשון מתוח ממש. ויש שדקדק במימרא דר' אדא כי כפי פשט הכתוב י' בני המן בחרב נהרגו, ואלו נאמר כי אמרו שהרגום מכת הרג היתה וטרם יכבה נרם שאלה אסתר תלייתם ויצתה נשמתם כא' ולי אין צריך אלא אחר שמתו בחרב ויצתה נשמתם כ"א בהרג נתלו עכ"ל. ובפי' הכתוב כתב הרב הנז' וז"ל היא בטוב מדעה ורוב שכלה קצרה בתחנה ואמרה אם על המלך טוב ולא אמרה אם מצאתי חן וכן אם כשר הדבר כי לא דברה רק לפי מה שהכירה מבין ריסי דבריו וביחוד כי זה ניכר מצד תנועת הדבור אם בתימה וכיוצא ואמרה שיתלו בני אויבי של מלך לעיני הכל ויאמר המלך להעשות כן ותנתן דת כי זה דבר חדש צריך הכרזה חדשה וכבר כתבתי למעלה כי אחד מחכמי הדור פי' כי בטוב טעם שחלה ינתן גם מחר כי היהודים אשר בשושן העיר באו לשושן הבירה להוציא. משם תלמוד ההריגה ואסתר פחדה כי ליום הבא בבואם לעירם עיר שושן יקומו במר נפשם איש על בנו ואחיו ועל קרובו ויהרגו ביהודים כי מי יוכל עמוד וע"כ שאלה ינתן גם מחר גם כי לא הרגו בשושן כלום והמלך הודה בדבר וז"ט ויקהלו גם ביום שהוצרכו להקהל ולהשגב כדי להרגם כי הם קמו נגדם ואם לא עמדו כי מעדו ולבי מגמגם בזה כי אסתר לא דברה רק על דברי המלך וכפי דבריו אין לנו טעם נודע לדברי המלך אם לשבח אם לגנאי. הנ"ל לא בקשה שום תנאי מהתנאים הנזכרים לעיל אם להקטין הדבר בעיניו ובזה קל מהרה יודה המלך לדבריה וגם להורות כי הדבר בעצמו הגון כי מאחר שצערן של יושבי שושן רב כפול ומכופל ראוי שישמחו שמחה רבה ע"ד שמחנו כימות עניתנו והערימה להקטין הדבר בשלא זכרה ההריגה רק לעשות כדת היום ומאחר שעשרה בני המן סבבו מיתת האחרים ראוי שיוחדו גם המה ברעה פרטית ומשונה שברון ירשו וזה בשיתלו על העץ אמר משה עיין מה שכתב מר אבא זלה"ה בפסוק בחדש הראשון והרמ"ע כתב וז"ל גם אפשר שכיוונה לפרוע כל עצת המן וזה כי המן הפיל פור וראה שיום י"ג היה מוכן להריסת הדת מפאת הסרסור כנזכר ולכן צוה ביום ההוא ולא במחרתו מפני שביום המחרת נשאר מזל ישראל במה שהם עם כמעט בגבה הראש ומזל עמלק אשר מזרע אדום הוא למטה ואז יפלו לפני בני ישראל לכן רצתה שגם מחר ינתן להם הפך דעתו, ונ"ל כי הותר להם זה ולא עברו בלא

תעוננו כדברי ר' עקיבא בסנהדרין אשר כל הפוסקי' פסקו כן כי זה הבורר השעות מפני שאז"ל בגמרא (תענית פ' בתרא) אמר רב פפא האי מאן דאית ליה דינא בהדי נכרי באב לישתמיט מיניה דריע מזליה ובאדר ליזיל בהדיה דבריא מזליה. אמנם דברי רב פפא תמוהים כי הם הפך ר"ע אלא שנוכל להשיב כי אין דבר שעומד לפני פקוח נפש וע"כ אם הנכרי רודף את ישראל באב למדו לו כי זה המזל עוזרו וצריך שישמר ממנו. וזה שב ואל תעשה היא אמנם באדר אינו צריך להשמט ממנו אבל ליזיל בהדיה כי המבחר טוב לא ח"ו שילמדו לו המבחר לעשות הוא איזה מעשה בו כי אם לברוח מהמזיק או שאינו צריך לברוח וזה יורה לשון לישתמיט מיניה וליזיל בהדי', כי הוא נרדף ואם בכחן היו רודפים לא עשו מפני מבחר המן כי אם לפרוע כל עצת המן כאמור עכ"ל. וקשה להאמין דעל עסקי נפש קאמר ולא על עסקי ממון ועל מה שדחק משום הא דלא תעוננו. יר' דלא קשה דאשכחן להרמב"ן ז"ל דקאמר דדוקא לכתחלה לשאול בכלדיים שהם בעלי אצטגנינות אסור אבל אם יודע שחכם א' בקי בחכמה ההיא אמר דבר מעצמו אם נמנע בשבילם או האמין להם שיהיה אמת הוא שאינו עובר בכלום שהדבר אמת הוא כפי החכמה אלא שהב"ה מציל את יראיו במעשה נס אין לו להכניס עצמו לעשות בהפך כדי שיעשו לו נס כי שמא אינו ראוי לכך. ואתיא כהא דאמרינן בגמרא (שבת פ' כ"ד) וכן מה ששגור בפי הכל אין מתחילין בב' דאין בו משום עתים ושעות אלא דרך מחכמת הכוכבים שמזל לבנה הוא קל באותן הימים ואין התחלה מצלחת אין מדרך החיוב לעשות כנגד הימים האלה אלא טוב להוציא עצמו מן הספק וכ"ש הכא דכאב עינינו הרואות כמה הוכפלו הצרות בו והיינו כחכם בקי בחכמת המזלות וודאי דשרי דלשמיט מיניה באב וליזיל בהדיה באדר הואיל ואעביד ביה ניסא כי האי.

פסוק טז

ושאר היהודים אשר במדינות המלך נקהלו ועמד על נפשם ונוח מאויביהם והרג בשנאיהם חמשה ושבעים אלף ובבזה לא שלחו את ידם. ביום שלושה עשר לחדש אדר ונוח בארבעה עשר בו ועשה אתו יום משתה ושמחה:

ושאר. בפירוש לא נודע למי מצאתי כתוב וז"ל לשיתבאר זה ענין בשלמות נבארהו בב' פנים, הא' הנה רצה הכתוב לתת טעם מה ראו הפרזים לקבוע זמן חלוק לעצמם ולא רצו בזמן שושן והכרכים המוקפים חומה כמות' ואמ' כי הדין עמהם כי בהיות בשנה ראשונה כל הכפרים והכרכים נחו בי"ד על כן היהודים הפרזים נחו בי"ד ונחו תמיד ביום שנחו בו שנה ראשונה וזהו שאין נזכר כאן זמן הכרכים כי לא בא הכתוב אלא לתת טעם לפרזים כי נחלקו מן הכרכים ושושן שהם רוב מנין ורוב בנין אמנם נשאר עלינו

מקום עיון כי טוב טעם דעת הפרזים ומה ראה מרדכי ובית דינו לקבוע זמן הכרכים שלא בזמן מנוחתם בשנה ראשונה וי"ל שרצו שהכרכים הדומות לשושן יניחו בזמן שושן כדי שלא תקנא מדינה בחברתה מה שאין כן בפרזים שאין כפר מקנא במדינה והנכון אצלי כי הטעם לתת כבוד לשושן ממנה יצאה הישועה ובה מרדכי והענין כי רצו אנשי כנסת הגדולה כי שושן מפני חשיבותה יהיה זמנה בזמן מנוחתם מצורף לזה להודיע הנס הגדול של שושן כי הרגו באויביהם ב' ימים רצופים ולא נחו עד ט"ו ואם כל הכרכים והפרזים ינוחו בזמן מנוחת שושן לא היתה יכולה להתפרש מכל כללות ישראל כי אין ליחיד לפרוש מן הצבור ולכן לא היה אפשר כי אם שושן תדחה לזמן הכרכים או הכרכים לזמן שושן שהם דומים כמותה ונמנו וגמרו כי הכרכים ידחו לזמן שושן בעבור חשיבותה וגם לפרסם הנס אשר הוסף בה ויש להם דמיון כמה שהם עיירות גדולות והפרזים לא נכנסו בזה שאין דומים כלל ונשארו בדינם יעם היות שאין כרכים המוקפים תלוי מימות אחשורוש כי אם מימות יהושע בן נון כבר אמרו בירושלמי שהיה זה בעבור כבוד א"י שהיתה חרבה בזמן ההיא ותהא כלה נדונת כפרזים לכן לא רצו להשוות לשושן כי אם שהם מוקפים חומה מימות הושע בן נון אע"פ שלא תהיינה מוקפות עכשיו וכל השאר ישארו בדינם בזמן מנוחתם בשנה האי, והנך רואה כי בבני שושן לא נזכר י"ט כי אם משתה ושמחה לפי שי"ט מן התורה אינו אלא בקביעות קרבנות וכן לא יעשה כי אם על פי הגבורה וגם כי אין הבית ברשותם אמנם בפרזים כתיב משתה ושמחה וי"ט כי לא השגיחו על זה וראו לעשותו י"ט להודות ולהלל לפניו יתברך על כל אשר גמלנו.

עוד הוסיפו הפרזים על בני שושן ומשלוח מנות וגו' כי זה רומז כי הם באגודה אחת ובאהבה ואחוה הפך מ"ש הצורר מפוזר ומפורד ולכן ויכתוב מרדכי וגו' וראה דברי בני שושן בי"ט ודברי בני הפרזים במשלוח מנות איש לרעהו והוסיף עוד ומתנות לאביונים להשלים כוונת הפרזים במה שהיו עושים י"ט שאין לך קלוס גדול ממתנות לאביונים שנאמר מלוה י"י חונן דל. ואומרו כימים אשר נחו וגו' והחדש וגו' יר' שעשו י"ד וט"ו ימי מנוחה בזמן שיהיו דומים באורך לימי שנה ראשונה אשר נחו בהם היהודים וזה יתכן בתוספת אדר שני והוסיף ואמר שלא יעשו פורים באדר ראשון כי אם כמו החדש אשר נהפך שהיה חדש הסמוך לניסן וכ"ף הדמיון של כימים מושך עצמו ואחר עמו כאלו אמר וכהחדש וכו' ואומרו וקבל היהודים בלשון יחיד אצלי ידוקדק יפה כי ענין הכתוב לומר שקיימו את אשר החלו לעשות וגם את אשר הוסיף מרדכי אליהם לשנות אלו ואלו ממה שהיו עושים מתחלה קצת כמו שזכרנו ובמלת קבל נתן טעם לשושן כי הנוסף להם היה משלוח מנות ומתנות כי זה מורה שהם בלב אחד ואחוה זש"ה

קבל בלב א' ובמלת היהודים נתן טעם לפרזים שקבלו עליהם שלא לעשות י"ט מצד היותם יהודים כשרים וי"ט לא יעשה כי אם במצות המקים וזש"ה ותכתוב אסתר את כל תוקף מצד המלכות לקיים את אגרת הפורים הזאת השנית כלומר כאשר סדרה הוא ולא כאשר סדרו הם בראשונה אלו מוסיפים ואלו מחסרים, הב' ושאר היהודים וכו' דע כי לדעת הרמב"ן ז"ל בזמן זה הנס היו ישראל בעריהם שכבר נפקדו ברשיון כרש אלא שזה הרשע השבית בנין בתינו כמו שכתבתי בראש המגלה ולא נשארו חוצה לארץ כי אם מעטים ועליהם הוא שאמר המן עם מפוזר והגיד הכתוב כי שאר היהודים שהיו בארצם בין הכרכים בין הפרזי' כלם נחו בי"ד כי באותו יום נחו מן המלחמה ושמחו ואכלו בו וע"כ הפרזים לבד התמידו כן כל השנים אך לא הכרכים והטעם בעבור כי הפרזים היו בסכנה גדולה בלי מחסה ומסתור לא כן הכרכים שלא היה הנס להם כל כך גדול לכן לא התמידו בכל השנים וכשראה מרדכי כן ויכתוב מרדכי את הדברים האלו הנמשכים וישלח ספרים אל כל מדינות המלך מוקפות ובלתי מוקפות שיעשו אלו י"ד ואלו ט"ו כמו הימים אשר נחו בהם היהודים י"ד וט"ו כלומר כמו בשנת הנס שעשאום כלם לימים אלו משתה ושמחה, וישוב הכתוב כמו והימים שנחו בהם היהודים באותו חדש אשר נהפך להם אמנם בהיות כי נס הפרזים היה גדול מנס הכרכים וגם שהם התחילו במצוה ראה מרדכי ובית דינו שראוי שיוקדמו אלו הפרזים והכרכים ינוחו בט"ו ולפי זה יתכן אצלי כי אומרו כימים אשר נחו והחדש וגו' בא לתת טעם סוף סוף מדוע ינוחו הכרכים שלא בזמן שנת הנס או ינוחו בזמנם או לא ינוחו כלל כי כשהמנוחה שלא בזמן הנס אינו ניכר שלכן היא נעשת לכן אמר כימים אשר נחו כלומר כי גם בשנת הנס י"ד וט"ו ימי מנוחה היא שעם היות שלא היה ט"ו לכרכים יום משתה מ"מ היה לבני שושן ולא עוד אלא שהרי הוא החדש אשר נהפך להם ודי בזה עם שלא היה ביום עצמו לפרסומי ניסא, ואמר וקבל היהודים את אשר החלו פי' שכל היהודים בין כרכים בין פרזים קבלו דברי מרדכי אלו להתמיד אשר החלו לעשות מעצמ' שנתים או שלש כי כן צוה מרדכי בכל שנה ושנה ואנו קבלו להתחיל עתה מחדש כמו שכתב מרדכי אליהם עם היות כי זה שנתים שלא עשו דבר בעבור הסבה שזכרנו ולכן אמר וקבל לשון יחיד לרמוז כי עקר הקבלה לכרכים כי הפרזים תמיד עשו ומסתמא לא היו מפסיקים ובבואה לפני המלך פי' וכשבאה אסתר למלך לבקש על עמה אמר עם הספר פי' לא אמירה לבד בלי מעשה אלא אמירה זולתי הכתב וזהו אמר עם הספר ור"א פי' ובבא אסתר לפני המלך הפעם הב' התחכם המלך וכתב עם אלו הספרי' אחרונים ישוב מחשבתו הרעה אני חשבתי לטובה והוא חשבה לרעה ממנו היה ולא ממני ולולא שכתב כן המלך בתוך אגרות אחרונות לא

היו מועילות כי כתב אשר נכתב ונחתם בטבעת המלך אין להשיב ולפי דעתי הכתוב כמו מסורס ובבואה לפני המלך עם הספר אמר ישוב מחשבתו וכו' וטעמו כשבאה אסתר למלך והראתה לו פתשגן כתב הדת אשר נתן בשושן כמו שצוה עליו מרדכי מיד חמתו בערה בו שהכיר מרדו ומריו על הדרכים שכבר זכרנום ואמר ישוב מחשבתו ותלו אותו ואת בניו על העץ. וי"א כי הוא דבוק לפסוק שלפניו כי המן בן המדתא האגגי צורר כל היהודים חשב מחשבה עמיקה ומסותרת לאבדן והפיל פור הוא הגורל אם תעמוד לו מחשבתו זאת ושאל מן המלך בדרך והודה לו לפי תומו ובבואה לפני המלך מחשבתו זאת נתגלה עונו ועם שהיו הכתבים כבר נכתבים ונשלחים עכ"ז אמר ישוב מחשבתו הרעה וזה בעצת המלך המשובחת באופן שלא ינגד הענין לדתי פרס ומדי וז"ש עם הספר עם היות שהיה ספר. ע"כ קראו לימי' האלה פורים מה נכבד זה השם המורה ב' פינות גדולות חדוש העולם והשגחתו ית' על הנבראים וזה כי לפי הגורל ראה המן המערכה עוזרתו ושהוא ינצח והוא יתברך השגיח על ישראל בחירו ושדד בעדם מערכת השמים ולא נכתבה מגלה זו כי אם בעבור אלו העיקרים הגדולים כמו שאדבר עוד בזה בסיום המגלה. או פי' עם הספר שעשה באופן לא ינגד מאמרו אל הספר שכתב כבר וכן פי' הרב ר' יעקב בר שלמה בן אלגיאני ז"ל כי מלת ובבואה אינו שב לאסתר כי אם למחשבה אלא שפי' כי טעם אמר עם הספר אמר על הספר שעשה המן בשמו תשוב מחשבתו כמו ששבה מחשבת אויבי דניאל על ראשם כמו (דברים ט"ו ט') פן יהיה דבר עם לבבך בליעל על לבבך (שמואל א' ב' ל"ד) ויקם יהונתן מעם השולחן מעל השלחן כי מלת על ועם מתחלפי' בקריאה על במקום עם ויבואו האנשים על אנשים, והה"ר יהודה בן שושן ז"ל כתב וז"ל ושאר היהודים הרחוקים משושן הבירה עקר עניינם והשתדלותם היה להשגב בראש האגרת אך לא זה בלבד נעשה אלא שנחו מאויביהם והרגו בהם ע"ה אלף וקרוב אני לפ' כי כנגד נקהלו יעמוד אמר והרוג וגו' וכנגד ונוח מאויביהם אמר ונוח בי"ד ועשה אותו וגו' ויהיה הכתוב בראשו שני כללים וחוזר ומפרטם והמחוור אצלי כי נקהלו לעמוד על נפשם שלא יהרגום ואף כי נחו מאויביהם כי לא שלחו יד בהם הנם הם הרגו בהם.

פסוק יח

והיהודים אשר בשושן נקהלו בשלושה עשר בו ובארבעה עשר בו ונוח בחמשה עשר בו ועשה אתו יום משתה ושמחה: על כן היהודים הפרוזים היושבים בערי הפרזות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר שמחה ומשתה ויום טוב ומשלח מנות איש לרעהו:

והיהודים, על כן. כתב הה"ר יוסף גאקו"ן ז"ל וז"ל הזכיר כי כלם הקרובים והרחוקים עשו יום משתה ושמחה אחר אסיפתם ולא עשו אותו יום טוב כי לא היו ימים טובים לישראל כי אם אשר כתב משה אליהם. אמנם היהודים הפרוזים כשראו שבני המדינות עושים אותו יום משתה קבעוהו הם ג"כ יום משתה ושמחה והוסיפו לעשותו יום טוב ומשלוח מנות ואחשוב שזה היה לפי שהם היו יושבים בבתי החצרים אשר אין להם חומה סביב והיו יותר מעותדים למקרה ופגע מאנשי המדינות שהיו בעיר בצורות חומה גבוהה דלתי' ובריח. ואז כתב מרדכי לכל היהודים שיקיימו מה שהתחילו לעשות בשנה ההיא שיעשו אותו בכל שנה ושנה כל אחד בזמנו העירות ובני הכפרים בי"ד ובני הכרכין ושושן בט"ו. ואחשוב כי שתיהם נרמזו באמרו כי י"ד על כס י"ה מלחמה לי"י בעמלק בשני אלו הימים מדור דור הרצון אחר דור ודורות. ואמנם לא שיעשו יום טוב כי עוברים בבל תוסיף כי אלה מועדי י"י ולא אחרים. זולתי שיעשוה ימי משתה ושמחה כבני שושן ושאר מדינות המלך וכנגד י"ט בני הכפרים הוסיפו משלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים, והה"ר יהודה בן שושן ז"ל כתב וז"ל והיהודים אשר בשושן נקהלו בי"ג גם בזה צריך לידחק כי בי"ג בשושן הבירה ובי"ד בשושן העיר ואין זה דרך פשוטו של מקרא ואמר ע"כ היהודי' הפרזים לשאר מדינות נקהלו בי"ג ונחו בי"ד ושושן גם כל המוקפות נחו בט"ו כי נקהלו בי"ג וי"ד ונחו בט"ו ולזו הסבה היהודים הפרזי' הנמשכים אחר בני המדינות וכן היושבים בערי הפרזות בפרוז בן יומו עושי' יום י"ד שמחה ומשתה וי"ט ומשלוח מנות איש לרעהו כמו שהיה ענינם כאיש א' להקהל כל אחד עם חבירו הפך איש צר ואויב לשון רמיה האו' עם א' מפוזר. והנ"ל בפסוק על כן היהודים הפרזים וגו' בגמרא (פרק ב') מכדי כתיב על כן היהודים הפרזים למה לי למכתב בערי הפרזות אלא הא קמ"ל דפרוז בן יומו נקרא פרוז, הנה שדקדקו כפל הכתוב ופי' הפך המובן לפי הפשט דתיבת היושבים משמע שיושבים שם ולפי דא"כ היינו היהודים הפרזים פירושו היהודים הפרזים כלומר שדרכם להיותם פרזים או שיושבים עתה בערי הפרזות דינם שוה, ולפי פשוטו אפשר דהיינו טעם למה שעשו יותר היהודי' הפרזים ממה שעשו שאר היהודי' אשר בשאר מדינות המלך ויושבי שושן ומה שעשו אותו י"ט מה שלא עשו האחרים והטעם מפני שסכנתם מרובה ממה שהיו אנשי שאר המדינות המלך להיותם בעיר חומה דלתים ובריח. וז"ש על כן היהודים הפרזים היושבים בערי הפרזות כלומר להיותם יושבים בערי הפרזות לכן עושים את יום י"ד שמחה ומשתה וי"ט ומשלוח מנות וגו' מה שלא עשו האחרים.

פסוק כ

ויכתוב מרדכי את הדברים האלה וישלח ספרים אל כל היהודים אשר בכל מדינות המלך אחשורוש הקרובים והרחוקים: לקים עליהם להיות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר ואת יום חמשה עשר בו בכל שנה ושנה: כימים אשר נחו בהם היהודים מאויביהם והחדש אשר נהפך להם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב לעשות אותם ימי משתה ושמחה ומשלח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים:

ויכתוב מרדכי וגו' וההי"ר יהודה בן שושן ז"ל כתב וז"ל וישלח אל כל היהודים בין של כרכים בין של עיירות שיעשו קצתם יום י"ד וקצתם יום ט"ו ולפי שלא פי' עד עתה אם יהיו שני ימים לכלם הוצרך לומר כי ימים אשר נחו והחדש כי בחדש עצמו וביום החדש עצמו יעשו ככה וי"מ שהוא כנותן טעם כמו שהיו להם ימי שמחה כשנחו אז מאויביהם כן ראוי שיעשו דוגמתן לדורות ואינו נכון אצלי. עוד פלפל כי ממ"ש בכאן נהפך נדקדק שראו' שתעש' כמו שהיה אז לצום ולצאת מצום לששון והרי רמז ליום הצום, ואמר ימי משתה ושמחה כנגד מה שנהפך מיגון ועצבון לששון ושמחה וכמו שעשו בני שושן ובני העיירות מעצמם שעשאוהו ימי משתה ושמחה ואמר משלוח מנות ומתנות לאביונים כמו שקבלו עליהם בני הפרזות וכמו שנזכר בפסוק על כן היהודים הפרזים ולא הסכים עמם בעשות אותו י"ט להאסר במלאכה ואמנם פשר בין ערי הפרזות שלא עשו י"ט ובין כרכים ושושן בענין י"ט שהוסיף מתנו' לאביונים גם ימי מועד הם לחמול דלים ולקרבם גם כי יש בזה הערה שחמל הש"י על עניי עמו ומצא שהוא הסכים עם אלו ואלו בענין משתה ושמחה כי ע"י משתה ירדה ושתי לטמיון ונכנסה אסתר במקומה וע"י משתה נלכד המן בפח ומתוך משתה נתלה המן ועלה מרדכי ולא הסכים עם המקבלים י"ט כי לא יעשה כי אם מפי הגבורה ובקביעות קרבן חדש ומחודש לשעתו ואין שם לא נביא ולא מזבח ובני הפרזות היו קובעים אותו י"ט להלל ולהודות ובענין המנות הסכים עמם כי על ידי מרעות ואחוה נקהלו וניצולו לא בפירוד לבבות, ובמקום י"ט שהסכימו אלו ולא הסכימו אלו גזר מתנות לאביונים הלא תראה אמרו מנות בחבירו דרך כבוד ומתנות באביון עוד למד כי האביון אין לו ריע וחבר כי כל אחי רש שנאוהו ומרעהו שהיו לו רחקו עתה ממנו, והנ"ל ויכתוב מרדכי וגו' פרש"י הוא המגלה הזאת כמות שהיא ויהיה לפי זה ענין הכתוב ב' דברים א' ענין המגלה כמות שהיא. ב' ספרים ואגרות מזהירות לקיים עליה' להיות עושים כי מה שעשו השנה הראשונה עשו מעצמם ואינו דומה מצווה ועושה לשאינו מצווה ועושה ובהיות מעשה תוקפו המגלה הזאת עם האזהרה תהיה סבה חזקה להזדרז בקבלה הזאת בראותם תוקפו של אחשורוש וגודל המשתה

הראשון והריגת ושתי והמלכת אסתר וגדולת המן והשפלתו אשר זה לעומת זה יגיד על גודל הנס וכל א' וא' ישיב אל לבו לעשות את דברי מרדכי הצדיק, וטעם את יום י"ד וט"ו י"ד לפרזים וט"ו למוקפים חומה מימות יהושע בן נון כדי לחלוק כבוד לארץ ישראל שהיתה חרבה בזמן מרדכי ושלא תהיה נידונת כעיירות והכי איתא בגמ' (מגילה פ"ק) כרכים המוקפי' קורין בט"ו מנא הני מילי אמר רבא אמר קרא על כן היהודים הפרזי' וגו' מדפרזים בי"ד מוקפי' בט"ו, והוינן עלה ואימא פרזי' בי"ד מוקפים בי"ד ובט"ו, ומשנינן אי כתיב י"ד וט"ו כדקאמרת השתא דכתיב את יום י"ד לחדש אדר ואת יום ט"ו בו הני בי"ד והני בט"ו, או יר' ויכתוב מרדכי את הדברים האלה תוספת בני שושן כי בני הכרכים לא ידעו מפני מה יקראו בט"ו מאחר שנחו בי"ד ועתה ידעו כי בני שושן נחו בט"ו והם כמוה וזה עקר ראוי שנודע לכל ואו' והחדש אשר נהפך להם וגו' כתב הראב"ע בעבור שחשבון שנותנו ישוב בסוף המחזור בשנת החמה רק חדשנו הם אחר הלבנה והנה פי' כימים שיהיו קרובים באורך לימים הראשונים שהיו בהם הפורי' וזה יתכן לנו תוספת אדר שני על כן הוצרך הכתוב לומר והחדש אשר נהפך להם ולעולם יהיה בחדש הסמוך לניסן בשנה פשוטה או מעוברת. ומפרשים אמרו כי טעם והחדש על אדר שני. ואחרים אמרו כי כימים יום י"ד וט"ו וא"כ היה ראוי שיאמר ובחדש לא והחדש עכ"ל. ולי נר' כי מפני שהחדש שנהפך להם מאבל לי"ט לפי האמת היה סיון כי אז נכתב ככל אשר צוה מרדכי אל היהודים וכו' לכן כתב והחדש אשר נהפך להם וגו' כלומר שיזכרו החדש הזה שהוא זמן ששון לכלם ואם היה אומר ובחדש יראה שמורה הזמן אשר בו נחו וזה ידוע, אך קשה למה עשו זכר לזמן המנוחה ולא לזמן הנס אשר היה ביום אשר שברו אויבי היהודים לשלוט בהם ונהפוך הוא ויהיה יום א' קבוע לכל הוא יום הנס, והנ"ל כי להיות מדרכיו ית' שאינו שמח במפלתן של רשעים וכדברי רבי יוחנן מאי דכתיב (שמות י"ד כ') ולא קרב זה אל זה כל הלילה וגו' אמר הקב"ה מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה כמו שבא בתחלת הביאור לכן לא נעשה זכר ליום ההריגה מאחר שהוא יתברך אינו שמח במפלתן של רשעי' גם אנחנו נלך בדרכיו ונשמח על המנוחה לא על ההריגה והמפלה. וזהו שהמשיך כימים אשר נחו בהם היהודים מאויביהם והחדש אשר נהפך להם מיגון לשמחה וגו' יורה כי על הצלתם ישישו וישמחו לא על זולת זה.

פסוק כג

וקבל היהודים את אשר החלו לעשות ואת אשר כתב מרדכי אליהם:

וקבל. כתב הה"ר יוסף גאקו"ן ז"ל וז"ל וקבל היהודים בלשון יחיד כי כלם בלב אחד קבלום לפי שכבר החלו לעשותם, וגם לפי שאח"כ ראו שהיה כן מן הראוי כפי מה

שכתב מרדכי כשהודיעם כי הענין היה כשהפיל המן פור הוא הגורל האמתי ויצא לו להומם ולאבדם ואפ"ה רצה הש"י כי כאשר באה אסתר לפני המלך או כאשר באה מחשבתו הרעה לפני המלך ושנאת המן ליהודים אמר מיד עם הספר כלומר שיכתב בספר אל כל מלכותו כי לא מלבו היתה שומה ולכן תלאוהו, ועל דרך הלצה אמר עם הספר שיתלו אותו והספר בצוארו שיראו כי בעבור זה נתלה, ועוד כתב אליהם בקוצר כי בענין זה עברו הגיעו אליהם הרצון למרדכי ואסתר כמה דברים וצרות וזהו מה ראו על ככה כלומר וכל מה שראו על ככה וכל מה שהגיע אליהם. וכן קיימוהו ישראל עליהם ועל זרעם כמו שכתב אליהם מרדכי ולעשות קיום לאגרת הפורים הזאת אמר שאח"כ אסתר ומרדכי כתבו כל תוקף הענין בארוכה מתחלת המגלה וישלחו אותה אל כל היהודים ויראו כל אדם פעל אלהים ועזוזו ונפלאותיו אשר עשה עמהם להפליא ואיך סבב להמית את ושתי בלא סבה ושנתן לאסתר חן וחסד בעיני המלך וכל אשר שאלה ממנו לא אצל ממנה ומחל לה חטא גדול מחטא ושתי, ולא די כי אם ששאל ממנה מה שאלתך ומה בקשתך שלשי פעמים ושאר כל הנסים איך נשתלשלו מראשן ועד סופן כי בזה יהיה יותר קיים בישראל מנין ימי הפורים וזהו לקיים את ימי הפורים לא שחזרו להזהירם עליהם כי זה מה שאין בו צורך זולת שכתבו כל תוקף הענין כדי שיהיו קיימים אלו הימים. וגם אסתר מפאת וטעה המלכות קיים ימי הפורי' ונכתב כל זה בספר וכתב הה"ר יהודה בן שושן ז"ל וז"ל, וקבל היהודים כל א' וא' או כלם כאיש א' או יחסר מלת עם היהודים את אשר החלו לעשות והוא משתה ושמחה וגם קבלו מה שכתב מרדכי אליהם לשלוח מנות ומתנות ואם באנו לפרש קבלו מה שהחלו לאותה שנה ומה שכתב מרדכי להתמידו בכל שנה יקשה עלינו כי מה טעה החלו ועוד כי קדם ואמר ועשה אותו ואמר גם כן הפרזים עושים כי כל זה יורה כי מאליהם קבלו ההתמדה. והנ"ל כתב הראב"ע שהוא כמו (בראשית מ"ט כ"ב) בנות צעדה עלי שור כל א' מהבנות וכן וקבל כלומר כל א' מהיהודי' ויראה לי כי להיותם מוסכמים בלב א' בקבלה הזאת על כן כתבה בלשון יחיד כאלו א' הוא המקבל כי כלם הסכימו לדעת א' וטעם ואת אשר כתב מרדכי אליהם כתב הראב"ע לעשות כן בכל שנה, ולפי פי' רש"י ז"ל אפשר שקבלו עליהם מקרא מגלה. ויראה לי שהם לא קבלו לשלוח מתנות לאביונים מעצמם רק מרדכי כתב כן ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביוני'. ותאני רב יוסף ומשלוח מנות שתי מתנות לאדם אחד. ומתנות לאביונים שתי מתנות לשני בני אדם והטעה כי כל אחי רש שנאוהו ולכן צריך שכל אחד יזדרז ויזכר בשני אביונים מה שאין כן באחרים כי אוהבי עשיר רבים ונקרא השלוח איש לרעהו מנה והשלוח לאביון מתנה כי מה

שישלח אדם לחבירו יקוה מתי ישוב חבירו וישלח לו כמותו או יותר ממנו ולא גמר ונותן מתנה האמנה מה שינתן אל האביון הוא חסד של אמת שלא יצפה לגמול, ומרדכי היהודי צוה עליה' ומתנות לאביוני' וע"כ אמר ואת אשר כתב מרדכי אליהם:

פסוק כה

כי המן בן המדתא האגגי צרר כל היהודים חשב על היהודים לאבדם והפיל פור הוא הגורל להמם ולאבדם: ובבאה לפני המלך אמר עם הספר ישוב מחשבתו הרעה אשר חשב על היהודים על ראשו ותלו אתו ואת בניו על העץ:

כי המן. כתב הה"ר יהודה ן' שושן ז"ל וז"ל עתה בא ליתן טעם לקביעות פרסום הנס הזה באמרו כי המן אמר כאן לכל היהודי' מה שלא אמר כן בכל הספור כי אולי יאמרו ישראל שבם נסיב מגבאי גזר או טוביה חטא וזגוד מינגד ואתה בעל הנגוד עד ששמת אותנו למפגע ודיינו בזה לכן אמר כי הוא הצורר לנו בכלל כי עלינו מהקטן ועד גדול מתגולל כי לשנאתו הקדומה חשב מחשבת עמוקה לאבדם כי כה אמר אל המלך יכתב לאבדם והפיל פור להומם ולאבדם כלו' שבתחלה חשב אבוד מה ממיני האבוד כדי שיפול הדבר להומם ולאבד זכרם והגורל הטעהו עד כי בטח בסכלותו לרמות המלך ולגנוב דעתו וכתב ספרים כאלו הודה לו המלך ובבוא מחשבתו לפני המלך ונתגלה דעתו ורעתו כי גנב דעת מלכו ונתחייב מיתה אמר המלך עם הספר שתכתבו ישוב מחשבתו הרעה אשר חשב בספרי' הראשוני' שכן נאמר שם יכתב להשיב את הספרים מחשבת המן באופן שלא יתבטל דת מדי ופרס וכמו שהארכנו בזה למעלה. וזה הפי' הוא המחוור במלת ובבואה כי המחשבה היא בתוכה מעלה ומטה והמפרש שהוא מוסב על אסתר נסתרה דרכו מהכתובים כי היא נסתרה למעלה מזה י"ג פסוקים:

פסוק כו

על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור על כן על כל דברי האגרת הזאת ומה ראו על ככה ומה הגיע אליהם:

על כתב הה"ר יהודה בן שושן ז"ל וז"ל. על שם הפור שהוא הגורל כי הטעהו בהפילו גורל אם תעמוד לו מחשבתו זאת ודחהו מחדש לחדש עד חדש י"ב ואלו דחהו לי"ג היה יודע שאין בו ממש אך חשב באמצעות הפור ובהסמכו עליו לרמות את המלך ולפי שהפור היה עיקר כל הענין אמר כי על כן שאמר שהוא ע"ש הפור הוא על כל דברי האגרת הזאת, הנה על זה קיימו וקבלו וגו' ויש כי ליישב לשון המקרא כי קראום פורי' על שם הפור וקיימו וקבלו אותם על כל דברי האגרת ושיעור הכתוב על כן קראום פורים על שם הפור. ע"כ קיימו וקבלו לעשות את הימים על כל דברי האגרת הזאת ומה שראו

על ככה כי כפשע בינם ובין המות ומה שהגיע אליהם מההצלה והנס הגדול. ואחרי' פי' כי ראו בעיניהם כי דברי האגרת כלה אמת ואותן שלא ראו הנה מה שהגיע אליהם נתן להם האמנה בדבר:

והנ"ל בישוב לשון כתובי' הללו כי הוא קשה מאד. והראב"ע כתב כי המן וכו' הטעם דין הוא שיקבלו זה כי לולי זאת התשועה נמחה שמם ושם זרעם ויזכרו אות' בכל שנה להודות ה' אשר לו נתכנו עלילות. ובבואה לפני המלך הטעם כי המן חשב לאבד היהודי' וכאשר באה אסתר אל המלך לבקש על עמה אמר המלך שיכתוב עם הספר ישוב מחשבתו הרעה, (וה"ר שמרי' האיקריטי כתב כי המן, טעם כי לאמר למה קבלו לעשות ימי משתה ושמחה אלה הימים. ובבאה לפני המלך טעם הכתוב הוא ובשתי רטיות שהכין השם קלקל הגורל ואם ראוים ללקות לפי גזרת הככבי' האחת היא אסתר שבאה לפני המלך. והרטי' השני' מה שנמצא כתוב בספר על מרדכי ככתו' גם הנה העץ וגו' אשר דבר טוב, וסיבת הכתבי' ובעזרת המלכות אסתר הם עזרת הספר הכתוב בו עדות טוב כמרדכי אמר המלך ישוב וגו' ע"כ וטוב משניהם הפניא לדבר הרמ"ע ז"ל ועיין בספרו, והנ"ל כי מרדכי הצדיק ראה ספקות מה אל שיצאו מעניין אגרת הפורים הזאת אשר כתב אליהם כדברי רש"י ז"ל בויכתוב מרדכי כו' ולכן שנס מתניו להגדיל ולהאדיר הנס הזה ולקיים אגרת זו וזה כי כבר קדם מה שיקשה לבני הכרכים לעשות יום משתה ושמחה יום טוב מאחר שהם נחו בי"ד לפי שבני שושן נחו בט"ו ואם בני שושן הוסיפו להנקם מאויביה' בי"ד אנו מה לנו ואלו לא נתן להם רשות לשלוח יד במבקשי רעתם רק להקהל ולעמוד על נפשם דיים ומאמר שנתן לשלוח יד במבקשי רעתם ביום אשר שברו להנקם מהם מה להם לבני שושן ליום אחד, וזה יורה כי משנאתם את המן ואת כל עמו עשו זה וזה גם זה יורה כי שנאת המן אליהם פרטית ופרט מן הפרט. אל מרדכי ומידו היתה הצרה הזאת להם. ולולי הוא לא היה חושב עליהם רעה ומקרא מלא כי הגידו לו את עם מרדכי וכל בני הגולה די להם להמשך קצת אחרי בני שושן לא להיות כהם מאחר שהם לא היו עקר הצרה ולא עקר הנס, ועוד מה להם למקרא מגלה ודי להם להיות הדבר הזה מקובל בידם בע"פ ומעשה הימים ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות ומתנות יזכירוהו ולא יבטלו ת"ת ועבוד' על הקריאה זו ויהיה נס זה כנס בני חשמונאי המקובל בידינו על ידי הדלקת הנרות ולא חוייבנו למקרא מגלה, ועוד אחרי שכבר גמר לכתוב מה לו לכל האריכות הזה די לו מאחר הדברים האלה גדל המלך אחשורוש כדברי ר' יוסי ובפרט בימים ההם אשר כל הקודם לזה כרוזא קרי בחיל הריגת ושתי כדברי וישלח ספרי' עד שכבר לעגו עליו קרחה בביתא פרדשכא ליהוי ואבן מקיר תזעק

המלכת אסתר כענין והנחה למדינות עשה א"כ כל זה דבר מותר אליהם, ואדרבה תהיה סבה למעט הנס בעיניהם בכתוב כל הדברי' הקודמי' למה שיראה מהם היות המלך הזה הפכפך בלתי חזק ההסכמה אומר ועוצר גוזר ומבטל כי בשגעון הוא נוהג כי מה טעם להריגת ושתי על אשר מאנה לעבור ערומה לפניו לפני השרים והפרתמים והוא כנבל מלא יין. על כן מרדכי היהודי למד דעת את העם אזן וחקר ותקן ענינים הללו וכתב אליהם כי המן בן המדתא האגגי צורר כל היהודים כלו' השמרו לכם פן יהיה דבר עם לבבכם בליעל לאמר כי על שמרדכי לא יכרע ולא ישתחוה נתמלא חמה עליו ועל כל בני שושן ועל כל היהודים אשר בשאר מדינות המלך ושבזולת זה לא שונא הוא להם מתמול שלשום אבל דעו כי המן בן המדתא האגגי הנה הוא צורר כל היהודים אשר בכל מקום ומקום ולכן ייחסו בן האגגי רשע בן רשע. כי מלוה ישנה זו היא אליו מימי אבותנו והרי כלנו שוים ומה שעלה במחשבתו לא היה רק לאבדם ואח"כ עלה הגורל להומם ולאבדם זאת אומרת כי מאת ה' היתה זאת ולא גרמתי אני, וכמו שנעשה להמן יותר ממה שהיתה מחשבתו בראשונה כמ"ש כן בבא אסתר לפני המלך נעשה יותר ממה שעלתה על לבה כי לא עלתה על לבה רק ישוב מחשבתו הרעה אשר חשב על היהודים על ראשו והיתה מההצלחה עד שהספיקה שתלו אותו ואת בניו על העץ ולכן לא אמר ויתלו כמ"ש וישוב להורות כאלו הדבר נעשה מעצמו, הרי שלא היה מאנשי שושן גאוה וגודל לבב רק לומר ינתן גם מחר ליהודים וגו' רק צורר גדול ומדה כנגד מדה כי מה שעלתה בגורלו של עזאזל יותר ממה שהיה בלבו רע כן ראוי שיעלה בגורלו של שם יותר ממה שעלה בלבם של ישראל לב טהור והוא נועם מופלא לענין. וטעה אמר עם הספר לתת טעם למה שראוי להיות זאת זכרון כתוב בספר אמר כמתמיה ומגדיל הנס באזני כל שומעו כי בהיות דת למדי ופרס כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתם בטבעת המלך אין להשיב בכל זאת אמר ישוב מחשבתו וכו'. על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור כי הוא דבר שוה לכל העם אשר בכל מדינו' המלך מה שלא יהיה במחשבתו הרעה רק אל בני שושן על הרוב כמובן מדברינו והרי בזה תשובה אל הספק הראשון ואל השני ואל השלישי אמר על כן על כל דברי האגרת הזאת ומה ראו על ככה ומה הגיע אליהם ובירר רש"י ז"ל מדבריהם ז"ל ומה ראו עושי המעשי' האלו שעשאום ומה הגיע אליהם מה ראה אחשורוש שנשתמש בכלי הקדש ומה הגיע אליהם שבא שטן ורקד ביניהם והרג את ושתי מה ראה המן שנתקנא במרדכי ומה הגיע אליו שתלו אותו ואת בניו, מה ראה מרדכי שלא יכרע ולא ישתחוה ומה ראתה אסתר שזמנה להמן ע"כ הורו כי היתה כוונתו באגרת הזו להורות כי תחלתה ואמצעיתה וסופה מעשה נס ולא

היותו אחשורוש סכל ופתי והרג את ושתי כי חכם היה אבל מאת ה' צבאות יצאה מפני שנשתמש בכלי הקדש למה שכבר חשב שמנה ולא טעה כבלשצאר כמו שבא בדבריהם ז"ל. וכן מה ראה המן שנתקנא במרדכי ומה ראה מרדכי שלא יכרע ולא ישתחוה דלאו היינו דררא דממונא או דבר הנוגע לכבוד מדומה ולא מפני גאוה וגודל לבב עשה זה חלילה כי לא היה משים עצמו וכל ישראל בסכנה אם היה מותר והרי אסתר דזמינתיה ושמה גופה ונפשה בסכנה להצלת היהודים כמו שיראה המדקדק בדברינו במה שקדם וזהו שדקדק על כל דברי האגרת למה אגרת ולמה כל דברי האגרת ולא הספיק מאחר הדברי' האלה כי מזה ידעו הריגת ושתי והמלכת אסתר הכל ממנו ית' ומדקארי לה אגרת למדנו שיש לו דין אגרת והכי אמרינן בגמ' (מגלה פ"ק) אמר רב מגלה נקרא' ספר ונקראת אגרת נקראת ספר שאם תפרה בחוטי פשתן פסולה ונקראת אגרת שאם הטיל שלשה חוטין גידין כשרה, כתב רבינו האי זצ"ל כי מטעם זה קורא ופושט כאגרת וכן בהלכות הרמב"ם וס"ה ורבינו מאיר וכן הנהיג הר"ם.

ובפירוש לא נודע למי מצאתי כתוב וז"ל. יש לשאול א' למה כפל הכתוב זה והלא כבר אמר וקבל היהודים. ב' מאחר שקבלו עליהם ועל זרעם מה הוצרך מרדכי ואסתר לכתוב אגרת שנית בכל תוקף עד שפירשו בו שהיו קצתם מתעצלים בפורים והוצרכו לשלוח להם ספרים שניים תקיפים מחמת המלכות. ג' מדוע באגרות ראשונות האריך בהם מרדכי ואמר כימים והחדש אשר נהפך ובאגרות האחרונות לא כתב כי אם לקיים עליהם ימי הפורים בזמניהם. ד' מה כונת הפסוק במה שהאריך כאן לספר מחשבתו הרעה של המן ומה שעשה לו המלך ולמעלה הוזכר בארוכה כל הענינים וגם ראוי לדקדק ולפרש כמה יתורים אשר יראה לכאורה בזה הספור ובפי' יתבאר הכל הנה מרדכי ואסתר השתדלו כי ימי הפורי' האלה לא יתבטלו בשום פנים גם אם יהיו ישראל בארץ אויביהם בעבודת פרך כמו שבטלה מגלת תענית שהיו בה כמה ימים טובים לישראל והנה מתחלה לקחם מרדכי בשפת חלקות לא בצד צווי כלל ויעצם כיועץ הטוב ראוי להם לקיים את ימי הפורים האלה כלומר להתמידם שנה אחר שנה וזה היה אחר שנת הנס שחשש מרדכי שמא לא יעשו עוד כן בשנים הבאים ואמר שראוי להם לעשות בכל שנה כימים אשר נחו שנת הנס אחרי שהיה לה' לעשות עמהם שהוא חדש ששברו בו אויבי היהודי' לשלוט בהם ונהפוך להם לשמחה ולי"ט והגיד הכתוב שקיימו וקבלו היהודי' עצת מרדכי וספר עוד כי לא עשו זה בעבור מרדכי כלל כלל אם בעבור הטענה הטובה שכתב להם מרדכי שראוי לעשות בסבת הנס הגדיל שעשה ית' עמנו כי המן בן המדתא בקש לעשות כליה בשונאיהם של ישראל שהרי אחשורוש מלך בכיפה וכל

ישראל היו תחת ידו ז"ש צורר כל היהודי' והפיל פור לידע אם ינצחם כפי המערכה והוא הגורל להמם ולאבדם ויעשה ויצליח ואומרו למטה ומה ראו על ככה הוא כמו מסורס ועיקרו כאן וטעמו כמה צרות ומצוקות ראו על ככה פי' על מחשב' המן וכמה הגיע אליה' פי' שהגיע אליה' היזק בגופן שכבר התחילו הפריצים להרע להם ולהזיקם כמו שביארתי כבר וה' השגיח על עמו ועל צאן מרעיתו ונתנה לאסתר לרחמים בעיני המלך בבואה עם הספר מיד אמר המלך ישוב מחשבתו הרעה ואמר כי על כן קראו לימים האלה פורים בעבור הנס הגדול הנמשך מהפור כי השגיח ושדד המערכה והוא התכלית של כל מגלה זו כמו שפי' זהו על כן על כל דברי האגרת הזאת כלומר כי בהתיחס השם ע"ש הפור נתייחס על כל עניני המגל' זה תכליתה ועל דבר הנס הגדול הזה לא לזולת קיימו וקבלו היהודים להתמיד כן בכל השנים וזרע זרעם כמו כן יתמידו:

פסוק כז

קימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם ועל כל הנלוים עליהם ולא יעבור להיות עשים את שני הימים האלה ככתבם וכזמנם בכל שנה ושנה:

קימו וקבלו הה"ר יהודה בן שושן ז"ל כתב וז"ל מוסב על כן השני שבפסוק הראשון וכמו שכתבתי והקדים קיימו ואח"כ קבלו כפי פשוטו כי כן היה הדבר שהם קימו הדבר ואח"כ קבלוהו בגזרת מרדכי ובית דינו וכמו שקדם בפסוק וקבל היהודי' את אשר החלו ואמר לא יעבור כי מקדימים ולא מאחרי' וכמו ששנינו מגלה נקראת בי"א ובי"ב ובי"ג. וכפי פשוטו ולא יעבור ולא יפסק וכן חק נתן ולא יעבור אין יהודי רשאי לעוברו כך פי' החכם ר"א ובמה שאמר להיות עושים את שני הימי' בנסחא שלו לא נמצא לו דבר אבל כתבו בשמו להיות מתקני' ומבשלים כי אין יכולת באדם לעשות היום וכן לעשות את יום השבת והקשה עליו המפלפל כי נר' מדבריו כי מי שלא יוציא שמש לא יתואר שעושה יום והנה לפי דבריו אין כאן אזהרת שמירת אלו הימים בדיניהם וכן בלשון לעשות את יום השבת והוא פלפל כי הימים במה שהם ימים אין הפרש ביניהם אלא במה שנשבות בהם כי השובת בשבת עושהו שבת וכן בכל החגי' ומי שעושה בו דרך חול עושהו חול וזהו אמרו לעשות וכן בכאן להיות עושים והימים האלה נזכרי' ונעשי' ויפה פלפל. והנ"ל אמרו בב"ר (תהלי' נ"ז ג') זש"ה אקר"א לאלהי' עליון לאל גומר עלי אמר ר' יהושע ג' דברי' גזרו ב"ד של מטה והסכי' הב"ה מלמעלה ואלו הם א' בימי עזרא כשעלו ישראל מבבל בקש הב"ה להתיר את המעשרות מה עשו גזרו על עצמן שיהיו מעשרין שנאמר (נחמיה י' ל"ח) ואת ראשית עריסותנו ותרומותנו וגו' מה עשו נתנו אותו בהיכל למחר נכנסו ומצאו אותו חתום שנאמר (שם י' ג') ובכל זאת אנחנו כורתים אמנה

וכותבים ועל החתום וגו', בימי מרדכי קיימו וקבלו היהודי' קיימו למעלה מה שקבלו למטה. וא' בימי יהושע בשעה שנכנסו לארץ אמר להם יהושע והיתה העיר חרם ולא מצינו שאמר לו הב"ה ומנין שהסכי' הב"ה על ידו דכתיב (יהושע ו' י"א) חטא ישראל וגם עברו את בריתי עכ"ל. וכן אמת קצת קשה למ"ש למחר נכנסו ומצאו אותו חתום ודרשוהו מפסוק וכותבי' ועל החתום אם היה אומר וכותבי' ועל החתו' הוה משמע הכי אנחנו כורתים אמנה וכותבי' על מה שמצאנו חתום אבל מקרא מלא ועל החתום שרינו לוינו כהנינו. וכן בתיבת וכותבי' טעם מפסיק והוא אתנח, ופי' הפסוק אנחנו כורתי' אמנה וכותבי' כל הדברי' הנמשכי' והבאי' על החתום שרינו לוינו כהנינו וכן פירשו אותו כל המפרשי' וא"כ היאך דרשו הם ז"ל שמצאוהו חתו', והנ"ל כי הם ז"ל ראו בכתבי' הללו כפל רב והוא כי אחרי זה אמר (נחמיה י' ד') ועל החתומי' נחמיה התרשתא וגו' אלו הכהני' והלוים (שם י' י"ב) וישוע בן אזניה וגו' ראשי העם פרעוש פחת מואב עילם זתוא וגו' וא"כ למה אמר בתחלה ועל החתו' שרינו לוינו כהני' ושוב אחרי כן ועל החתומי' וגו' ולמה בתחלה ועל החתו' ואחר כן ועל החתומים לכן דרשו פי' הפסוק אנחנו כורתי' אמנה וכותבי' כלומר כי בתחלה כרתנו אמנה וכתבנו, ועל החתו' כלומר ועל שמצאנו מלמעלה חתמו בו שרינו לוי' כהנינו ולפי שאפשר מזה שהיו חותמי' כלם לכן חזר ואמר שמות החתומי' הן מהשרי' הן מהלוי' הן מהכהני'. ושוב זכיתי ומצאתי כדברי במדרש חזית במגלת רות (רות א' כ"ב) פסוק והנה בעז בא מבית לחם. כתוב שם מה עשו אנשי כנסת הגדולה כתבו ספר ושטחוהו בעזרה ובשחרית עמדו ומצאוהו חתום הה"ד (נחמיה י') ובכל זאת אנחנו כורתי' אמנה ועל החתו'. כתוב אחד אומר ועל החתו', וכתוב אחד אומר ועל החתומי' היאך אלה. על החתו' זה ב"ד של מעלה, על החתומי' זה ב"ד של מטה ע"כ. וזו היא הכוונה במאמר שלפנינו באין ספק, וכן במקרא שלפנינו הוקשה להם שהיל"ל קבלו וקיימו כי בתחלה קבלו ואחרי כן קיימוהו עתה שאמר קיימו וקבלו פירושו קיימו למעלה מה שקבלו למטה, וז"ש קיימו וקבלו היהודי' ומכאן למדו בגמרא (מגל' פ"ק) דמגלה ברוח הקדש נאמרה קיימו למעלה מה שקבלו למטה. והן דברי רב יהודה אמר שמואל ואע"ג דממקומות אחרים למדו תנאי נמי הכי הא אמרינן בגמרא (שם) רבא אמר לכולהו אית להו פרכא בר מדרבי יהודה אמר שמואל דלית ליה פירכא ובגמרא (שבועות פ"ד) אמרינן כשהשביע מרע"ה את ישראל אמר להם דעו שלא על דעתכ' אני משביע אתכם אלא על דעת המקו' ועל דעתי שנאמר (דברי' ל"ט י"ד) ולא אתכם לבדכם וגו' כי את אשר ישנו פה, אין לי אלא אותם העומדי' על הר סיני, דורות הבאי' וגרים העתידי' להתגייר מנין. ת"ל ואת אשר איננו וגו', ואין לי

אלא מצות שקבלו עליה' מהר סיני. מצות העתידות להתחדש כגון מקרא מגלה מניין. ת"ל קיימו וקבלו קיימו מה שכבר קבלו ע"כ. ולפי דבריה' טרח וכתב לן להורות שלא יקל בעיניה' דבר זה ולא יהיו כמוסיפי' על דברי התורה כי הנה דבר זה מקובל עליה' מהר סיני ולפי מ"ש בגמ' (מגלה פ"ק) פי' בפסוק כך הוא קיימו וקבלו היהודי' עליה' ועל זרעם ועל כל הנלוי' עליה' שהם גרים העתידי' להתגייר, ולא יעבור כלו' קבלו הימי' האלה ושלא יעבור מחמשה עשר, ועוד קבלו להיות עושי' את שני הימי' האלה ולקרא המגלה כתובה בכתיבה אשורית וזהו ככתב', ואין לשמוע להראב"ע שכתב ככתבם הטע' שתקרא המגלה ובעבור שעזרא הסופר הפסיק הפסוקי' ולא היה אלא אחר שנים רבות צוו חז"ל שלא יפסיק הקורא בסוף הפסוק ע"כ. ודבריו תמהין האם צוו חז"ל שלא יפסיק הקורא בסוף הפסוק מה לו לעזרא להפסיק ואין ספק שקריאת המגלה בזמן עזרא כקריאתה בזמן תקונה וכקריאתה היום הזה ולמה יפסיק ללא תועלת. ושורש הדבר הוא טע' מפורסם והכחשת קבלת רז"ל הקדושי, ואנו לא נטה ימין ושמאל מדבריה' אשר קבלו דפסוק הפסוקי' נמי הלכה למשה מסיני וכדאמרינן בגמרא (מגלה פ"ק) ועקרו בנדרי' פ"ד ובפ"ק דמגלה מוקמינן שכחום וחזרו ויסדום והשכל יורה דכיון דברוח הקודש נאמר' ודאי נאמרה בפסוק זה ובפסוקי טעמים ובמסורת ומקרא סופרי' ועטור סופרי' וקרין ולא כתיבן וכתיבן ולא קרין כאמתתה של תורה ומה שנהגו לקרות בלא פיסו' משום דנק' אגרת ודרך אגרת להיות בלא פיסוק ונקרא' ספר ונק' אגרת כדלעיל, וענין ובזמנם קבלו להיות עושי' את שני הימי' האלה כזמנם שקבלו עליה' ושיעשו כן בכל שנה ושנה. והאי דאמרינן בגמ' (מגלה פ"ק) אצל לקיים את אגרת הפורי' הזאת השנית ועוד אמר רב יהודה אמר שמואל בתחלה קבעוה בשושן ולבסוף קבעוה בכל העול' במקומו יתב' בס"ד, ומשמע לי דבראשונה לא קבלו עליה', כי אם השני ימים י"ד וט"ו. ואחרי כן בשנה שנייה כדבעינן למימר גבי לקיים את אגרת הפורי' הזאת השנית קבלו ג"כ בי"א בי"ב בי"ג וזה מדאמרינן בגמ' (מגלה פ"ק) היכא רמיזא אמר רב שמן בר אבא א"ר יוחנן לקיים את ימי הפורים האלה בזמניה' זמנים הרבה תקנו להם. האי מיבעי ליה זמנו של זה ולא זמנו של זה א"כ לימא קרא זמנם מאי זמניה' ש"מ תרתי ואימא זמנים טובא זמניה' דומיא דזמנם מה זמנם תרתי אף זמניה' תרתי ע"כ. א"כ הכא דאמר קרא קיימו וקבלו וגו' ככתבם וכזמנם שמע מינה תרתי ותו לא מדלא קאמר זמניה' ולפי זה פירושא דקרא קיימו וקבלו היהודי' וגו' להיות עושי' את שני הימים האלה ככתבם כלו' כמו שכתב אליה, מרדכי דכתיב ויכתוב מרדכי וגו' לקיים עליה' להיות עושי' את יום י"ד לחדש אדר ואת יום ט"ו בו בכל שנה ושנה. וזהו ככתב' כלו' כמו שכתוב עליהם.

וכזמנם כלומר פרזים בי"ד מוקפין חומה בט"ו. וכדאמרינן בגמ' (מגלה פ"ק) ואימא פרזים בי"ד מוקפי' בי"ד ובט"ו. אי כתיב ארבעה עשר וחמשה עשר כדאמרת, השתא דכתיב י"ד לחדש אדר ואת יום ט"ו בו הני בי"ד והני בט"ו ואימא פרזים בי"ד מוקפי' אי בעו בי"ד אי בעו בט"ו אמר קרא בזמניה' זמנו של זה ולא זמנו של זה ע"כ, ואפשר דהיינו ובזמנם דהכא דלא ליחלפו אלא פרזי' בי"ד מוקפי' בט"ו. והאי דלא אסמכוה אהאי קרא דובזמנם ואסמכוה אקרא דבזמניה' שם יתבאר בס"ד, ובגמ' (שבת פ"ט) ויתיצבו בתחתית ההר א"ר אבדימי בר חמא בר חסא מלמד שכפה עליה' את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלי' את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם. אמר רב אחא בר יעקב מכאן מודעה רבא לאוריתא, אמר רבא אעפ"כ הדור קבלוה בימי אחשורוש דכתיב קיימו וקבלו היהודי' קיימו מה שכבר קבלו ע"כ. והן אמת המאמר הזה קשה להולמו ורבותנו בעלי התוספות נתקשו בו וגם הרשב"א ז"ל, והנני מסדר ההערות הנופלות בו הן שאעורר אני הן שעוררו הם ואפרשהו כיד אלהי הטובה עלי. ולא אחוס להקשות מה שאפשר להקשות לדברי הקודמי'. **א**' מה הוקשה לו לר' אבדימי בפסוק עד שהוצרך לדבר מה שדבר, ואמר מלמד כאילו משמע שאלמלא מה שביאר הוא הנה נר' כאילו לא בא הכתוב ללמדנו שום דבר וכאילו הוא מיותר, **ועוד** זרות הכפייה הזאת גדול ורב וכי מי שיש לו סחורה טובה כופה הוא לבני אדם שיקנוה או ממתין הוא שבמנחה פניו יחלו וכך היא דרכן של מוכרי אבני' יקרות ירבו מהר ומתן על המבקש אותה לראותה בלבד יקנה או לא יקנה, ושלמה צווח יקרה היא מפנינים, והוא יתע' למדנו ע"י קדושיו ז"ל גר שבא להתגייר אומרי' לו מה ראית שבאת להתגייר וכו' כדאית' בגמרא (יבמות פ"ד) ובמדרש ר' שמואל בר חייא בשם ר' חנינא בג' מקומות כתיב כאן שובנה ג"פ שובנה כנגד ג' ימים שדוחין את הגר וכו' כ"ש להכריח אותם על ככה שאינו מן הראוי, **ועוד** ולמה צריך כפייה זו וכבר קדם להם נעשה ונשמע לדבריה' שפירשו ואל משה אמר בד' בסיון נאמרה וכמו שכתב הרש"י **ועוד** אם הסכימה חכמתו לכפותם לאי זו סבה למה היתה הכפייה בהר שיתלש ויבא עליה' כדברי רש"י בפרשה, והלא בקולות וברקי' אשר חרדו וחלו וזעו מהם די להמית' ברגע כ"ש באש הגדולה ולמה יעתק צור ממקומו, **ועוד** קושית מכאן מודעא רבה רבת הפליאה כי נודע שאחרי זה נשבעו על התורה ועל המצות ונכרת ברית על הדבר כדאית' בגמ' ובהר גריזי' ובהר עיבל קבלוה כדאיתא בגמרא (נדרי, פ"ד) ויהושע כמו כן השביעם כמו שהקשו בתוספות, **ועוד** תשובת הדור קבלוה בימי אחשורוש אין השכל סובלתה וכמו שהקשה הרשב"א מה קבלה זו נעשה מסוף העולם לתחלתו, אם קודם אחשורוש לא היו מצווים למה נענשו. ואם נאמר מפני שעברו על

גזרת מלכם א"כ בטלה מודעה זו, **ועוד** אמר הדור קבלוה וכו' ובדרשה אמר קיימו מה שכבר קבלו וא"כ היל"ל הדור קיימהו, או שיאמר הכתוב קבלו וקבלו שיורה על קבלה א' וב' כמו שנז' מדברי הדור קבלוה. **ועוד** מה שאמר ר"י בתוספות דבמגלה (מגלה פ"ק) גבי אסתר ברוח הקדש נאמרה אמר רב טוביה אמר שמואל אי הואי התם הוה אמינא להו דידי עדיפא מדידהו קיימו וקבלו היהודים קיימו למעלה מה שקבלו למטה, ואמר רבא כולהו אית להו פרכא לבר מדשמואל דלית ליה פרכא. והשתא דשמואל נמי אית ליה פירכא דרבא גופי' מוקי לה להאי קרא לדרשא אחריתי ובגמרא (חגיגה פ"ק) גבי היתר נדרים פורחים באויר קאמר כולהו אית להו פרכא וחשיב פרכא הא דדריש לקרא לדרשא אחריתי **ועוד** מקרא צווח קיימו וקבלו עליה' היהודי' להיות עושים את שני הימי' האלה ומה ראה על ככה רבא לדרוש אותו לדברים אחרי' והכתוב אינו כי אם לענין משתה ושמחה לא למעלה ולא למטה לא לפני' ולא לאחור, **והנ"ל** להבנת המאמר הזה צרי' להקדים ב' מאמרי', א' איתא בגמרא אמר חזקיה מאי דכתיב (תהלים ע"ו ט') משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה אלא שבתחלה יראה ולבסוף שקטה. ולמה יראה כדר"ל דאמר ריש לקיש מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי ה' יתירא למה לי מלמד שהתנה הב"ה עם מעשה בראשית ואמר להם אם ישראל מקבלין את התורה אתם מתקיימי' ואם לאו אחזיר אתכם לתהו ובהו ע"כ וראשונה נתעורר בו. א' מאמר מאי דכתיב משמים השמעת דין וגו' אחר שהקושי לו הוא אם יראה למה שקטה' ועוד מה שאל מ"ד משמי' השמעת דין היל"ל כתיב ארץ יראה ושקטה אם יראה וכו'. **ועוד** מה ששאל אם יראה למה שקטה, וכי הלנצח תירא זו היא דרך לכל הירא שבסור סבת היראה ישקוט כ"ש שיקשה אם שקטה למה יראה, **ועוד** מאמר אלא בתחלה יראה ולבסוף שקטה כאילו הוה משמע לן איפכא או שהיו שתיהן היראה וההשקט בזמן אחד וזה יראה נמנע. **ועוד** מה שאמר עתה ולמה יראה והשתדל לתת טעם ליראה וההשקט לא זכרו עוד ואם היה עושה כן בתחלה החרשתי, **ועוד** מאמר ר"ל מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי והשאלה היא ה' יתירא למה לי וא"כ מה שאל מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי והיל"ל כתיב יום הששי ה' יתירה למ"ל **והנ"ל** ר' חזקי' הוקש' לו או' משמים השמעת דין אי"ו וכי בשביל שהשמיע דין הוא התורה כדברי רש"י בגמ' לכך הארץ יראה מה ההיזק המגיע לה מהתורה וזו היא שאלת מ"ד משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה כי רישא וסיפא קשיא ליה, לכך אמר נבין ראשונה טעם היראה ומזה נעמוד על אמתת הכתוב וז"ש אם יראה למה שקט' כלו' נחקור טעם היראה ולפי שאפשר שנאמר כי הדין עמה

ליראה אחרי שאין בידה טובה כי אם ביד בני ישראל כי בקיימם דברי התורה ונתתי מטר ארצכם. ונתנה הארץ יבולה, אענה את השמים והם יענו את הארץ ובהרפותם ממנה והארץ לא תתן את יבולה וארצכם כנחושה, בא ראשונה ר' חזקיה לבטל סברה זו ואמר אם יראה למה שקטה שאם היראה היא מתיחד' בבני ישראל שלא יקיימו את התורה ויגיע להם ההיזק הנאמר א"כ למה שקטה במה ידעה שיקיימו אותה עד ששקטה. ואם ראתה בהם שהם בני אברהם יצחק ויעקב ולא שנו את שמם וכו' במצרים והיו מצויינים שם לגוי אחד א"כ למה יראה. אלא בתחלה יראה וכו', פי' על כרחך אין ענין יראה ושקט' בבת אחת אלא תחלה יראה ולבסוף שקט'. ומעתה נדע טעם למה אחרי שבטלנו הטעם הנאמר, יאמר שסיבת היראה אינה מפחדת שמא לא יקיימוה אלא מפחדת שמא לא יקבלוה כי אז לא יהיה מציאות ארץ כי יחזור הכל תהו ובהו אבל אחרי שקבלוה היא תהיה רצועה להם. ומעתה נבאר דברי ר"ל אמר מ"ד ויהי ערב ויהי בקר יום הששי. גם פה יפלו ב' ספקות כמו בפסוק משמי' השמעת דין. וזה אם בכל יום ויום היה אומר ה' יתירה היתה השאלה ה"א יתירה למה לי. ועתה שנתוספת ביום ו' ויפלו ב' שאלות. א' ה"א יתיר' למה לי, ב' למה זה בששי יותר מהאחרות וזאת שנית היא הראשונה לר"ל מ"ד ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, וזה שדקדק רש"י יום הששי מאי שנא דכתיב ה"א ביום גמר מעשה בראשית, אשר יראה באמת דברים הללו בלתי צריכים אחרי ששפתי ר"ל ברור מללו ה"א יתירה למה לי, ורש"י שינה את טעמו והעלים מיתור הה"א ועשה אותו שינוי שאמר מ"ש דכתיב ה"א ביום גמר מעשה בראשית ולמה אמר ביום גמר מעשה בראשית, אלא שבא ללמדנו שהשאלה הראשונה היא מהשנוי ואמר אח"כ ה"א יתירה למה לי כלו' עוד נשאל שאלה אחרת ויתרצו שתיהן והיא שאלת ה"א יתירה למה לי, ועלה קאי מלמד שהתנה הב"ה עם מעשה בראשית שעם שלכאורה יראה שהיא יתירה איננו כן אבל בא ללמדנו שהתנה הב"ה והודיענו ביאור נפלא בפסוק ושאין כוונת ויהי ערב ויהי בקר הנאמר הנה כדרך הנאמרי' עד כה אשר כל א' מהם מורה דבר יום ביומו אם מציאות היום ההוא שנברא אם הגבלת הפעולות הנעשות ביום ההוא וכאלו אמר וזהו מה שנעשה ביום הב' או הג' וכו' ומראה הערב והבקר בריאת הזמן לתופשי התורה המאמיני' שהזמן נברא האמנה זה איננה פרטי לבד אבל מורה על הכלל כלו קבלו על כל הדברי' הנבראי' כי אז שלמו כלם וכי הכל הוא שמור למועד יום הששי היודע הוא יום ששה בסיון, ומירה גם הוא יורה על פרטיות פעולות היו' ובריא' זמנו ככל אחיו כמ"ש ודבר זה רמזו רש"י בדבריו שכתב וז"ל מלמד שהתנה וכו' הששי משמע הששי המיוחד במקום אחר כדאמרינן בעלמא הירך המיומנת אף כאן ויהי ערב ויהי בקר של

גמר בראשית תלוי ביום הששי והוא ששי בסיון שנתנה בו תורה מרבוייה דה"א דריש נמי הא עכ"ל, בית ישראל ברכו ברוך שחלק מחכמתו ליריאיו טעמו יראו כמה דברים הודיענו בדבריו אלה ראשונה אמר הששי המיוחד במקום אחר, להכריח מ"ש שאין זה יום הששי, כמו יום שני יום ג' וכמ"ש שאם כן איננו מורה על בריאת היום ההוא כשאר הימים. כי תיבת הששי בה"א הידיעה מורה שכבר נזכר שמו ונודע כי הוא זה ולא שנתחדש עתה אלא ע"כ על כל הנאמר עד עתה דבר וזה הודיענו שנית במה שכתב ויהי ערב ויהי בקר של גמר בראשית. וכל מבין יבין שהם תיבות מיותרות מורות כי מה לו לרש"י בענין ויהי ערב ויהי בקר וכל שקלא וטריא הוא על יום הששי, ומה לו לומר של גמר בראשית ומי לא ידע שויהי ערב ויהי בקר של יום הששי הוא גמר מעשה בראשית אלא שכיוון להודיענו כי ויהי ערב ויהי בקר איננו על זה יום הששי בלבד, אבל שהוא על כל הערבים והבקרים הנאמרי' וביאור הכתיב ויהי כל הערב והבקר הנזכר עד הנה הכל תלוי ביום הששי הנודע אשר הוא ששה בסיון שנתנה בו תורת והיא ההודעה. עוד שלישית הודיענו מה שכיונו אליו בתחלה כמ"ש הוא ז"ל מרבויא דה"א דריש נמי הא. כי הראשון דרש מהשנוי וזה דריש מהיתור וכוונתו מיתורא דה"א דריש נמי הא כמו שדרש הדרשה האחר' כי מהשנוי שהיא הראשונה משמע שחוזר על הכל מאחר שהיא בגמר מעשה בראשית היתור מורה על ההודעה מיום הששי העתיד לבא והוא ששה בסיון ובזה נתבאר המאמר הזה. ועוד יש להקדים מאמר אחר אשר בא במדרש ר' תנחומא (פרש' נח) והוא מאמר ארוך ואני אביא הנה הצריך ממנו והחפץ לראות אותו במקומו ישמח ויגל. איתא התם אמרו חכמים לא כתב הב"ה למען הדברים האלה ולא בעבור הדברים האלה ולא בגלל הדבר אלא על תורה שבע"פ שהיא קשה ללמוד ויש בה צער שהיא משולה בחשך שנא' (ישעיה ט' א') העם ההולכים בחשך ראו אור גדול אלו בעלי הש"ס שראו אור גדול שהב"ה מאיר עיניהם באיסור והתר בטמא וטהור, ולעתיד לבא ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, ולא קבלו ישראל את התורה עד שכפה עליכם הב"ה את ההר כגיגית שנא' (שמות י"ט י"ז) ויתיצבו בתחתי' ההר, ואמר רב דימי בר חמא בר חסא אמר הב"ה לישראל אם אתם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם, וא"ת על התורה שבכתב כפה עליהם את ההר שאין בה צער והיא מעט אלא לא אמר להם הב"ה אלא על תורה שבע"פ שיש בה דקדוקי מצות קלות וחמורות והיא עזה כמות וקשה כשאול קנאתה לפי שאין לומד אותה אלא מי שאוהב הב"ה בכל לבו ובכל נפשו ע"כ:

הנה מהמאמר הראשון למדנו כי נמוגים ארץ וכל יושביה אם ישראל לא יקבלו את התורה וכמ"ש ואם לאו אני מחזיר אתכם לתהו ובהו באופן כי הכפייה הזאת צדקה רבה עם כל העולם כלו. וקרוב לזה שמעתי בשם מהר"ר יעקב בי רב ז"ל אצל (יהושע כ"ד ט"ו) ואנכי וביתי נעבוד את יי' אשר הוא מאמר קשה אחרי שהניח הדבר בבחירתם כמ"ש בחרו לכם היום את מי תעבדון אשר למה יאמר אח"כ ואני וביתי נעבוד את יי' שא"כ כבר גלה דעתו שאיננו עמהם וכאילו אסר מה שכבר התיר, והוא ז"ל השיב שהוא ביטל מה שיסופק נגד הבחירה והיא כי יאמרו אליו איך ומה תאמר אלינו שנבחרה את מי נעבוד, ואם אין מי שיקיים את התורה יבטל המציאות בכללו כענין אני מחזיר אתכם לתהו ובהו האמור, והרי אנו אנוסים ומוכרחי' מחמת היראה לכן אמר הנה אתם חפשי' ובבחירתכם בחרו לכם היום את מי תעבדון, ואם תטענו מקיום המציאות ובטולו אנכי וביתי נעבוד את יי' והמציאות יהיה קיים אחרי שיש מי שיקיי' את התורה, ונשוב למנוחנו כי צורך הכפייה רב ועצום וחסד ואמת ומשמע לי שלכן סדר מסדר הש"ס מימרת ארץ ירא' ושקטה אחרי מימרת שכפה עליה' ההר להורות צורך הכפייה כמדובר ומהמאמר הב' ממדרש ר' תנחומא למדנו כי הכפייה היתה על דבר תורה שבע"פ באופן שאף אם קדמו להם נעשה ונשמע עדיין הוצרך לומר אם תקבלו את התורה וכו' ועם היות שאמרו במכילתא ר' אליעזר המודעי אמר אצל שם שם לו חק ומשפט אלו עריות שנאמר (שמות י"ח ל') לבלתי עשות מחוקות התועבות. משפט אלו דיני קנסות ודיני חבלות, ובגמרא (סנהדרין פרק ז') י' מצות נצטוו ישראל במרה ז' שקבלו עליהם בני נח הוסיפו עליהם דינים שבת כבוד אב ואם וכו'. ועוד במכילתא ויאמר (שמות ע"ו כ"ו) אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך אלו י' דברות שניתנו מפה לפה בי' קולות, והישר בעיניו אלו הגדות משובחות הנשמעות באזני כל אדם למצותיו אלו גזרות, כל חקיו אלו הלכות, הנה דמכילת אלא קשיא דדיני קנסות וחבלות שבכתב הם, וכן דינין דפ"ד מיתות וכדפליגי רבי ישמעאל ור' יהודה במכילתא (פרשת משפטי') מר אמר ואלה המשפטים מה עליוני' מסיני אף אלו מסיני, ומר אמר במרה נאמרה אמנם הא דהגדות וגזרות והלכות קשיא, אלא שיש לומר ששם הודיעם שאם יקבלו כל זה כל המחלה וגו' לא אשים וגו' לא שיצוו בעת ההיא אלא מסיני, ומעתה אחרי שביארנו הכוונה הכוללת במאמר נבא לפרטיו, אמר ויתיצבו מלמד שכפה הב"ה עליה' וכו' ר' אבדימי הוקשה לו ב' קושיות בזה הפסוק, א' כי ויתיצבו כראה שלא לצורך אחרי שהכתוב אמר ויחן שם ישראל נגד ההר וכתיב ויוצא משה את העם לקראת האלהים ודאי שהיה בתחתית ההר ומה ענין (שמות י"ט י"ז) ויתיצבו בתחתית ההר וראה כמה הוא מיותר עד שדרשו

במכילתא ומנין שלא היו בהם חגרים שנאמר ויתיצבו, ב' אומרו בתחתית ההר והיל"ל תחת ההר כמו וישבר אותם תחת ההר, לכן אמר מלמד שכפה, כלו' מה שיראה שלא בא ללמדנו שום דבר חדוש גדול הודיענו שכפה עליהם ההר כגיגית והוא ענין בתחתית ההר שהוא תחת ההר ממש שהיה ההר עליהם, וכן פרש"י בגמ', וטעם הכפייה בהר מפני שתחת ההר ההוא בא להם הישועה כי שם נגלו האלהים למשה להוציאם ממצרים כמ"ש (שם ג' י"ב) בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה והנה הוא יתברך בראותו טורח משא תורה שבע"פ כאמור למעלה פחד עליה' שמא לא ירצו לקבל רק תורה שבכתב וע"כ ההר ההוא כפה עליהם ואמר אם אתם מקבלים את התורה כלומר כל אשר אומר אליכם מוטב וכו', והותרו ההערות אבג"ד, ושוב מצאתי בס' החזקוני בלשון הזה ויתיצבו וגו' כאן פרש"י שכפה עליהם ההר כגיגית, וא"ת והלא כבר אמרו נעשה ונשמע, אלא י"ל תורה שבע"פ לא קבלוה עדיין, והנה רב אחא בר יעקב ראה שאם תחלת קבלתה היתה באונס וכפייה כל מה שימשך אח"כ יהיה כפייה ואיך לא ישבעו ויכרתו ברית אם ראו עצמם כבר תחת ההר והוא נופל עליהם, ובכל עת שיאמר להם להשבע או לקבל יראו וירהו מלמאן ולסרב בדבר ובהר גריזים והר עיבל למה לא יפחדו פחדו מהר אי למה לא יפחדו משנים ועל הדרך הזה בכל מקום ובכל זמן ולכן קאמר מכאן מודעא ר"ל ואין כוונת רב אחא שתהא המודעא הזאת בדאית לשלא יענשו על בלתי קיימם אותה כמו שחשב הרשב"א כמו שתראה למעלה בספקות כי זה לא עלה על הדעת שיהיה כל מה שממשה ועד אחשורוש מטוב ועד רע מעשה תהו. אבל כוונתו מה שכתב רש"י ז"ל שכתב מכאן מודעא לאורייתא שאם יזמינם לדין למה לא קיימת' מה שקבלתם עליכם יש להם תשובה שקבלוה באונס. נרא' מדבריו שלא עלה על דעת ר' אחא לבלבל העולם מתחילתו לסופו, אבל שיש להם תשובה לעתיד אם יזמנם לדין וכו'. והותרה ההערה הה', אמנם דברי ר' אבא הדור קבלוה וכו' מתוקים מדבש ונפת צופים ונפלאים עד מאד משמיעים תהלות עם זו, וראשונה אומר שרבא הוקשה לו ב' דברים, ראשונה שיש בו יתור ודי קבלו היהודים עליה' וכו' כמו וקבל היהודים, קיימו למה, ומה גם שלא יפול בדבר העתיד קיום, ב' החילוף שהיל"ל קבלו וקיימו והוא מבואר ממ"ש, ובמגלה (פרק ן') דרש החילוף ופירש קיימו למעלה מה שקבלו למטה, ופה דרש היתור ואמר קיימו מה שקבלו כבר כי לדרשת מגלה היה אפשר לומר קבלו וקיימו קבלו למטה וקיימו למעלה, ופה הוא דבר היתור כמ"ש והותרו קושיות התוספות ואין צריך להפך הגירסא או לתקנה, וכוונת רבא לפי שיעורי כי אחרי שנאמר להם אם תקבלו את התורה מוטב ואם לאו שם תהיה קבורתכם והם קבלוה, נשאר הספק אם

קבלוה מדעתם וברצונ' כענין אם תקבלו את התורה מוטב, או אם קבלוה מפחד האיום כענין ואם לאו שם תהא קבורתכם, כי לא נאמר להם אם תקבלו את התורה שם תהיה קבורתכם. אלא אם תקבלו את התורה מוטב ואם לאו שם תהיה קבורתכם ומזה כשאר הדבר מעויין. ואמר אעפ"כ כלומר אע"פ שנאמר להם ב' חלוקות הטובה והרעה הם לא קבלו רק ברצונם הפשוט וכאשר החלו לעשות בהקדימם נעשה לנשמע. והראיה על זה דבר אחשורוש שאם היתה קבלתם הראשונה באונס בראותם עצמם בימי אחשורוש בצרה גדולה היה להם לבטלה ומזה הוכיח סופן על תחלתן ששמו נפשם בכפם לקיימה כר'. שתמיד היתה הקבלה ברצונם הפשוט, וענין הדור קבלוה פי' חזרו להודות על הקבלה הראשונה וכמ"ש קיימו מה שקבלו כבר לא שתהיה עתה קבלה חדשה, ודבר הכתו' ינעם עד מאד כי אחרי שהקדמנו היות הכפייה הזאת על דבר תורה שבע"פ והנה מקרא מגלה מענינה א"כ בהיותם מקבלים עליהם להיות עושים וגו' ככל חקי תורה שבע"פ הנה בזה קיימו מה שקבלו כבר והודו כי ברצון נפשם קבלוה והותרה ההערות זח"ט ונתבאר המאמר על נכון ת"ל.

פסוק כח

והימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור משפחה ומשפחה מדינ' ומדינה ועיר ועיר וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם:

והימים. בפירוש לא נודע למי מצאתי כתוב וז"ל והנה זכירה אינם בלב כי הוא בלתי אפשר שנתמיד לזכור כל זה אבל היא זכירה בפה נגד אומרו זכור את יום השבת וכן הענין באומרו בחתום לא יסוף מזרעם ולפי שפרסום הנס הזה לא ישלם כ"א בזיכירות כל דברי האגרת הזה ידענו כי זכירת ימים הללו יהיה בקריאת זו המגלה על הסדר, וטעם בכל שנה ושנה אר"א שהיה לו' בין פשוט בין מעובר ואו' כל משפחה ומשפחה אחז"ל להביא משפחות כהונה ולויה שמניחים עבודתם ובאים לשמוע מקרא מגלה וכן יש לנו לומר בהכרח כי לענין המצוות אין משפחות חלוקות בישראל ולא באו אלא להרבות אלו ואמר מדינה ומדינה ועיר ועיר כי לא יחשוב הדר במדינה שלא היה בה יהודי בשעת הנס או שהיא חדשה שהוא פטור מזה ונתן טעם ואמר כי זה הכלל ימי הפורים האלה לא יעברו ואין לך אדם שיפטר מזה. והה"ר יהודה בן שושן ז"ל כתב וז"ל והימים האלה נזכרים ?נפה שקורין זו המגלה ונעשים ימי משתה ושמחה בכל דור ודור כי זכר נס זה לא יבטל והאיך יזכרום ויעשום שיתקבצו משפחה ומשפחה מדינה ומדינה עיר ועיר. ואחר שדבר בלשון עשה חזר ואמר בלא תעשה וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודי' מלעשותם ימי משתה ושמחה וזכרם לא יסוף מזרעם מלהזכיר' בפה הנה שהם

קבלום בעשה ולא תעשה, והנ"ל פי' נזכרים במקרא מגילה ונעשים במשתה ושמחה ומשלות מנות ומתנות ומפסוק זה שמעינן בגמ' (מגלה פ"ב)דכתיב והימים האלה נזכרים ונעשי' מה עשייה למפרע לא יצא אף זכירה למפרע לא יצא וכן אם קראה ע"פ לא יצא אתי' זכיר' זכירה כתיב הכא נזכרי' וכתיב התם (שמות י"ז י"ד) כתוב זאת זכרון בספר, משפחה ומשפחה להביא משפחת כהונה ומשפחת לויה שמבטלי' עבודתם ובאים לשמוע מקרא מגילה וכן אמר רב יהודה אמר שמואל כהנים בעבודתם ולויים בדוכנם וישראל במעמדם כלם מבטלי' עבודתם ובאים לשמוע מקרא מגלה, ושמעתי ענין ג' ונשמע שיש במסורת (שמות כ"ד ז') נעשה ונשמע (שם כ"ח ל"ט) ונשמע קולו בבואו אל הקדש, ונשמע פתגם המלך אשר יעשה בכל מלכותו, מכאן כי תורה נדחית מפני עבודה ושתיהם למקרא מגלה כי הראשון הוא לענין תורה נעשה ונשמע והשני היא לענין עבודה ונשמע קולו בבואו אל הקדש ומדזה בסיפא דקרא וזה ברישא דקרא שמעינן דעבודה עדיפא. ומדונשמע פתגם המלך נמי ברישא דקרא שמעי' דעדיף מת"ת. ומדכתי' עוד כי רבה היא שמעינן דעדיפא מעבודה דעדיפנא מת"ת, מדינה ומדינה לחלק בין מוקפין חומה מימות יהושע בן נון לאין מוקפין חומה מימות יהושע בן נון, עיר ועיר לחלק בין שושן לשאר עיירות לפי שבה היה הנס קורין בה בט"ו אע"ג דלא הוה מוקפת חומה אז וימי הפורים האלה לא יעברו וגו' כלומר להיותם ימי הפורים ע"ש הפור שהוא שוה לכלם על כן לא יעברו מתוך היהודים כי כלם מכירין כי אין הדבר פרטי מפני בני שושן כי אם כללי כמ"ש למעלה ואמר כי זכר המעשי' והם משתה ושמחה ומשלוח מנות לא יעברו, וזכר' שהוא מקרא מגלה לא יסוף וכו' והרמב"ם ז"ל (סוף הלכות מגלה) כתב ז"ל כל ספרי הנביאים וכל הכתובי' עתידים ליבטל לימות המשיח חוץ ממגלת אסתר הרי היא קיימת כחמשה חומשי תורה וכהלכו' של תורה שבע"פ שאינם בטלי' לעולם ואע"פ שכל זכרון הצרות יבטל שנא' (ישעיה ס"ה י"ז) כי נשכחו הצרות הראשונות וכי נסתרו מעיני, ימי הפורים לא יתבטלו שנאמר ימי הפורים האל' לא יעברו מתוך היהודי' וזכרם לא יסוף מזרעם עכ"ל, והראב"ד השיג עליו וז"ל דברי הדיוטות הן כי לא יבטל ספר מכל הספרים שאין ספר שאין בו לימוד אבל כך אמרו אפי' יתבטלו שאר הספרי' לקרות בהם מגלה לא תתבטל מלקרות אותה בצבור ע"כ, והרב המגיד משנה פרח? והחריש עד לימות המשיח. ואני ימים ישבתי משומם על הדבר עד אשר זכיתי שחקרתי ומצאתי מקור דברים הללו בירושלמי (מגלה פ"ק) ולא דברי הדיוטות הן אבל דברי אשתלי רברבי, איתא התם ר' יוחנן ור"ל חד אמר נביאי' וכתובי'. עתידים ליבטל וחמשה חומשי תורה אין עתידים ליבטל, מה טעם קול גדול ולא יסף, ור"ל אמר אף

מגלת אסתר והלכות אין עתידים ליבטל. נאמר להלן (דברי' ה' כ"ב) ולא יסף ונאמר כאן וזכרם לא יסוף מזרעם, והלכות דכתיב (חבקוק ג' ה') הליכות עולם לו ע"כ, והרי דברי הרמב"ם שרירין וקיימים כי הוא פסק כר"ל, ומעתה אין מקום לדברי הראב"ד מדמדמי לה להלכות שאין ענינם לקרות אותם בצבור, ואחרי שזכינו בדברי הרמב"ם יש לתמוה על ר' יוחנן שעלה על לבו שתורה שבע"פ עתידה ליבטל וזה דבר מתמיה עד מאד וכל החרדת אשר חרד הוא יתברך וכפה עליה' ההר כגיגית היה על תורה שבע"פ וכמו שקדם בפסוק קיימו וקבלו היהודי' והיאך יאמין ר' יוחנן סברה נפסדת כזאת ואם תורה שבע"פ אשר היא פי' תורה שבכתב בטלה תורה שבכתב מה תהא עליה ואחשוב שלזה כיון הרמב"ם בדבריו במ"ש הרי היא קיימת כחמשה חומשי תורה וכהלכות של תורה שבע"פ ומי לא ידע שהלכות הן של תורה שבע"פ ור"ל לא אמר אף הלכות של תורה של בע"פ אינן בטלי' רק הלכות. אלא שכיון להודיענו מלתא בטעמא דאע"ג דר' יוחנן וריש לקיש הלכה כר' יוחנן, בנדון דידן לריש לקיש שומעין דאמר כהלכה כי אחר שהלכות הן תורה שבע"פ אינן עתידין ליבטל, כי תורה שבכתב ותורה שבע"פ הן שני שדים כנודע מדרז"ל ומה גם לחכמי האמת אשר באו בסוד זה, ולכן ראוי לחקור מה עלה על לבו של ר' יוחנן בזה. ואומר דר' יוחנן אזדא לטעמיה כמ"ש בגמרא (תענית פ"ק) אמר התם ותו אשכחיה ר' יוחנן לינוקיה דר"ל דיתיב ואמר (משלי י"ט ג') אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו, יתיב ר"י וקא מתמה אמר מי איכא מידי דכתיבי דלא רמיזי באוריתא א"ל אטו הא מי לא רמיזא והא כתיב (בראשית מ"ב כ"ח) ויצא לבם ויתרדו איש אל אחיו ויאמרו מה זאת עשה אלהים לנו ע"כ, הנה שר' יוחנן סבר דנביאי וכתיבי פירושא דאורייתא הם, ובימות המשיח שתמלא הארץ דעה את ה' אין צורך להם כי כל א' וא' יבין מעצמו בתורה מה שיצטרך להבין והנה ינוקיה דר"ל הבין פי' המקרא ההוא כהוגן כי מה לנו לזה הסיפור שאמרו מה זאת עשה אלהים לנו ודי שיאמר שחרדו איש אל אחיו ושיצא לבם אלא שכיוונה תורה לקראם אויליים ולהודיענו שהיתה זאת להם אולת גדולה וזהו מה שתמה ר"י ומה שהודיעו ינוקיה דר"ל ואע"ג בגמרא (תענית פ"ק) לא אמר אלא מי איכא מידי דכתיבא בכתיבי דלא רמיזי באוריתא ואלו בירושלמי קאמר נביאים וכתובים עתידים ליבטל כבר תרגמה רש"י בגמ' שכתב דלא רמיזי באוריתא שהחומש הוא יסוד לנביאי' ולכתובים ובכלן יש למצא סמך מן התורה ע"כ, הנה כי מ"ש מי איכא מידי דכתיבא בכתיבי לא על הכתובים אמר אלא בכל מה שכתוב בין נביאים בין כתובים, וא"כ ז"ש ר"י דנביאים וכתובים עתידים ליבטל שאין אז צורך בהם כי הכל יהיה מובן מתוך החומש. ומזה נלמד לתורה שבע"פ כי עתה אנו צריכים ללמוד ההלכות

להבין מתוכן ביאור התורה ובימים ההם אין צורך להלכות כי מקטנם ועד גדולם ידעו ויבינו ביאור התורה וכמו שאנו קוראים עתה הס"ת בניקוד אשר אינו כתוב שם ואדרבה אם הוא מנוקד פסול כדאיתא במסכת סופרים ואנו קוראים הניקודים והטעמים כאלו הם כתובי' שם כן יהיה לענין הביאור כי בקרא יהודי איזו מצוה בס"ת יבין כל הנאמר בו ואין צורך להלכות ור"ל סבר דכיון דמעיקרא שתי תורות ניתנו וחרד עליהם על תורה שבע"פ שאף הלכות אינן בטלות, ואחרי שביארתי זה עוד אני רואה שהוסיף הרמב"ם עוד על דברי הירושלמי אשר כתבתי והוא שכתב עוד, ואע"פ שכל זכרון הצרות יבטלו שנאמר (ישעיה ס"ט י"ז) כי נשכחו הצרות הראשינות וגו', ויש לחקור מנין לרב זה כי עד כאן לא פליגי בן זומא וחכמים בגמרא (ברכות פ"ק) אלא אם מזכירים יציאת מצרים לימות המשיח דלחכמים מזכירין ולבן זומא אין מזכירין דכתיב הנה ימים באים נאם ה' לא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפון ומכל הארצות אשר הדיח' שם, אבל דבר המועדות ודבר הפורים מנין לו ואומר שדבר זה למדו ממדרש משלי איתא התם (משלי ט' ב') טבחה טבחה זו אסתר המלכה שבשעה שהגיע צער לישראל התקינה סעודה לאחשורוש ולהמן הרשע ושכרתו יין ביותר וכסבור היה המן בעצמו שחלקה לו כבוד והוא לא ידע שפירשה לו מצודה שמתוך ששכרה אותו יין קנתה לה אומתה לעולם אף ערכה שלחנה בעה"ז ובעה"ב אי זה שם טוב שקנתה שכל המועדות עתידים ליבטל וימי הפורים לא בטלים לעול'. א"ר אלעזר אף יום הכפורי' אינו בטל לעולם שנאמר (ויקרא י"ו ל"ד) והיתה לכם לחקת עולם ע"כ. הנה ידענו מזה מוצא פי דברי הרב ז"ל האמנה הגדה זו הרשב"א נשאל עליה וז"ל, שאלת מ"ש במדרש משלי בפסוק טבחה טבחה שכל המועדי' בטלים וימי הפורים לא יעברו. ומי זה שיאמר שיבטל מן התורה אפי' אות אחת ואפילו קוצו של יו"ד ורבו מפרשי אגדה זו באזני ולא נכנס בהם אחד מהם, הודיענו פירוש דברים נוספים בהגדה זו והוא שאמרו שם אמר רבי אלעזר אף יום הכפורים אינו בטל לעולם שנאמר (שמות י"ב י"ד) והיתה לכם לחקת עולם, וא"כ זה קש' יותר שהרי גם בפסח כתיב חקת עולם תחגוהו וכתיב ושמרתם את היום הזה לכם לחקת עולם, ע"כ נר' לי פירושו שכל המועדות לא הבטיח בהם הוא יתברך שלא יגרום החטא לבטלם בא' מהזמני' וכמו שכתוב (איכה ב' ז') שכח ה' בציון מועד ושבת, אבל בפורים הבטיח הכתוב דכתיב לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם עשאום הבטחה לא אזהרה וכן יום הכפורי' והיתה לכם הבטחה שתהיה לחקת עולם שהיום יכפר ואפי' לא ישמרוהו, ודעת ר' בכאן כדעתו בגמרא (יומא פ"ח) דאמר יום הכפורים מכפר בין

על השבים בין על שאינם שבים אבל חקת עולם דפסח אזהרה היא ולא הבטחה דכתיב חקת עולם תחגוהו ושמרתם את יום הזה לדורותיכם עכ"ל, ועם שהשואל הציע שרבו מפרשי הגדה זו באזניו באזנינו לא שמענו רק דברי הרשב"א ודעתי קצרה עלי בדבריו א' דמ"ש שכל המועדות לא הבטיח בהם וכו' שלא יגרום החטא לבטלם באחד מהזמנים וכמו שכתוב שכח ה' בציון מועד וגו' אבל בפורי' וכו' זה קשה שהרי עמד הנסיון על ביטול זה כמו זה ומעשים בכל יום בעונותינו שרבו, ועוד מ"ש וכן יום הכפורים והיתה לכם הבטחה וכו' ודעת ר' כאן וכו' זהו לפי גירסתו שגריס אמר רבי אמנם הגירסא שלנו אמר ר' אלעזר ואף אם יהיה הגירסא שלו עקר גם ביום הכפורי' הוא אזהרה לא הבטחה דקאמר (ויקרא י"ו כ"ט) והיתה לכם לחקת עולם בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשותיכם ואו' כל מלאכה לא תעשו חקת עולם לדורותיכם ואלה אזהרה לא הבטחה, והרי הוא כמו חק עולם דפסח. והנ"ל ראשונה אומר שאין תיבת בטל כמשמעותה אצל ההמון שהוא ההעדר הגמור אבל הוא ההיות הנפסד אשר אנו אומרי' עליו כאלו אינו אלא שאינו ממש אבל בערך אל היות חשיב ממנו אמרנו עליו כאלו אינו וכמ"ש חד בתרי בטיל או בטל בששים או במאה ואחת, כי עם היות האסור שם הוא אחרי שהערכנו אותו עם הרוב אמרנו כאלו אינו ומזה נדע אמרם כל המועדים בטלים שאין הכוונה שנאכל חמץ בפסח או שלא נקריב קרבן פסח או שלא נעשה סוכה חלילה, אבל שיתחדשו בחסן הישועות דברי' נפלאים ימלא פינו תהלתם עם היות הראשונות נשכחות לעיקר, כהא דאמרו לו חכמים לבן זומא לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה אלא שתהא שעבוד מלכיות עקר ויציאת מצרים טפל לו, הנה כי להיות דבר יציאת מצרים פרטית ממקום א' הנה היא טפלה לשעבוד מלכיות אשר הוא ממלכות רבות, האמנה ימי הפורים אינם בטלים לעולם כי חבלי משיח ושעבוד מלכיות גברו על צרות מצרים ושורת הדין שיהיה זכרון ההצלה מהם כביר מזכרון יציאת מצרים כמ"ש. אבל דבר פורים לא מפני שלא יהיה עוד עם בני ישראל נמכרים כלם ביחד להשמיד ולהרוג ולאבד מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד כאשר היה אז כל שכן שא"א שיהיה גדול ממנו עד שיהיה זה בטל והאחר עקר, ור' אלעזר הוסיף אף יום הכפורים ע"ד הנאמר בפורים כי בבא הגאולה יהיה היום ההוא נורא מן היום אשר יצאנו ממצרים כמדובר, ויהיה הוא עקר והקודם טפל לו והוא דבר הביטול כמו שקדם אמנם דבר יום הכפורים לא יארע יום אחר יהיה גדול ממנו לעולם כי יום זה יום אדיר בימי שנה הוקבע לסליחה וכפרה לא יהיה עוד יום אחר מכפר יותר ממנו והוא מבואר. ואגדה זו הואיל ואתא לידן והיא מענייננו נימא בה מילתא. ואולם יש להתעורר בה, א' זה שציינה ציונים אימתי היתה הסעודה

הזאת ומי לא ידע שהיתה בשעה שהגיע צער ישראל. **ועוד** או' לאחשורוש ולהמן הרשע וזה כבר נזכר ונודע במגלה, **ועוד** או' ושכרתו יין ביותר למאי נפקא מינה ומקרא מלא במשתה היין וזה יותר זה במ' שא' שמתוך ששכרתו ביותר קנתה לה וכו' ואם לא היה ביותר לא תקנה למה, **ועוד** מניין לו שזה נאמר על אסתר והמקראות לפנים ולאחור אינם מורים על זה. **ואומרה** כבר קדם למעלה דברי ר' נחמיה גביה מה ראתה אסתר שזמנתיה להמן כדי שלא יאמרו יש' אחות לנו בבית המלך ויסיחו דעתם מן הרחמים, ועם שכבר קדם להם צום ובכי ומספד שק ואפר ולא אמרו אחות לנו בבית המלך זה היה קודם שתסכים אסתר לבא אל המלך וכאשר ראינו כמה הפצירה שלא לבא ובבואה ורבה תפארתה והמלך אהבה הנה יהיו אז בני ישראל תמוכים בטוחים כי המלך יעשה שאלתה וחפצה ויסיחו דעתם מן הרחמים. והיא נתחכמה בשאלתה יבוא המלך והמן היום אל המשתה. ואין ספק כי אז רפתה רוחם ויפג לבם בראותם שהיא פירשה עצמה מן הצבור ואוכלת ושותה ושמחה בהמן ושיאמרו לכו ונשובה אל ה', גם קדם אלינו דברי המדרש שמיחה מרדכי בעם בני ישראל שלא יהנו מסעודתו של אותו רשע וכי לא שמעו בקולו שהלכו שם י"ח אלף ות"ק מהם, ועם ההקדמות האלו נדע דברי אגדה זו וכי הפי' כולה על זה נתיסדה דליכא מילתא דכתיבא בכתיבי דלא רמיזא באוריתא וכמו שקדם, ומה גם בס' הזה ובדבר הזה שכל מגמתו להסיר אדם מהזנות ובמשתה אחשורוש העמידה זונות בעצת המן הרשע כמו שקדם ולכן הפליא ברוח הקדש להגיד להם את אשר יקרה אותם באחרית הימים, ואמר שאסתר המלכה בחכמות רבות בנתה ביתה ורמז בזה לענין מה שבינה לבין אחשורוש כי בהסתירה עצמה לא היה מכוין אחשורוש להעביר' על דת כמו שקדם ובבלתי שאלה דבר כי אם אשר יאמר הגי הראתה עצמה אנוסה איננה מכינה עצמה לעבירה גם שהיתה מראה דמיה לחכמים וכתמיה למרדכי כמוזכר למעלה, חצבה עמודיה שבעה רמזה לשבע נערות לשבעת ימי בראשית למנות יום השבת כמ"ש, טבחה לענין מה שאמר למעלה שהאכילה מאכל יהודית אמר שלא נטמאה האשה בבשר פיגול ולא ביינם רק טבח טבחה מסכה יינה אף ערכה שלחנה והם יתר דברים הנאכלים ולרז"ל באגדה שלנו על סעודת אחשורוש והמן אמר שבהיות ישראל בצרה גדולה עשתה משתה לאחשורוש והמן להסיע בטחון בני ישראל ממנה ושישובו אל על כי הם ידמו שהיא מתפייסת עם המן גם לה גם למרדכי ופירשה עצמה מעדת ישראל וז"ש שבשעה שהגיע צרה לישראל שאז היה מן הראוי שתצטער עמהם היא התקינה סעודה לאחשורוש ולהמן הרשע, ולאחשורוש תינח אלא להמן היה זר, למי שאינו יודע מחשבות לבה. ואמר ושכרתו יין ביותר זה למד מיתור המקרא דבשלמא

טבחה טבחה לא סגי בלאו הכי ומה גם עם פירוש ר' יונה ורוב המפרשים היא בשול מלשון ערב. ואף להרד"ק שהוא לשון זביחה וכדאמור רבנן אי אפשר לכזית בשר בלא שחיטה אלא מסכה יינה למה לי וכי לא סגי בלא המזגה אלא שהכוונה להודיענו ששכרתו ביותר כי נודע היות היין המזוג יותר משכר מהחי כי המים לקלותם מובילים אותו אל הראש והוא דבר (תהלים כ"ה ט') ויין חמר מלא מסך לפי דעתי, ונכתב זה לתת טוב טעם ודעת למה שנאלם המן בעת ההיא ולא ענה אל המלך, המשפט הזה אתה חרצת מלבד מה שדובר במקומו, עוד הודיעונו רז"ל הנה כי בהיותו כגבר עברו יין לא יכול לענות ולהשיב על תוכחתו וזה טעם והמן נופל על המטה מלבד מעשה נסים המוזכר במקומו כי כשומעו דברי אסתר נבהל ואף כי היין בוגד הנה הוא כשוכב בלב ים, ובקומו לעמוד לבקש מלפני המלכה נפל מחיות שכרותו וז"ש שמתיך ששכרה אותו יין קנתה לה אומתה לעולם כי מתוך השכרות נתבהל ונתבלבל ונפל כדרך השכורי' והיה מקום למאמר המלך הגם לכבוש את המלכה וגו' עה"ד המפורסם ולמאמר חרבונה ובזה קנתה אומתה, ואמר אף ערכה שלחנה זה שם טוב שקנתה וכו' כלומר שמלבד מה שערכה מימי' ימימה לעשות הימים האלה ימי משתה לאכול ולשמוח, אף ערכה לעולם כי אף שיתבטלו כל המועדים האחרים עה"ד הנאמר הימים האלו נזכרים ונעשים וזכרם לא יסוף מזרעם והיא ענין אף ערכה שלחנה כלומר ערכה אותו לעולם, שלחה נערותיה תקרא הוא מה שצותה לכל עם בני ישראל לצום שלשת ימים ואמרה הפתאים וחסרי לב אשר אכלו ושתו ופחזו שיסורו לעצתה ושמעתה יאכלו מלחמה וישבעו מטובה כי היא סעודת מצוה להודות להלל לא סעודת אחשורוש. ומעתה עזבו פתאים וכו' והנה מרדכי אשר ייסר אתכם כאשר ייסר איש את בנו שלא תלכו בחקות הגוים ולא אביתם וזהו אל תוכח לץ. ועל אשר שאל ינתן גם מחר ליהודים אשר בשושן אמר תן לחכם ויחכם עוד עה"ד שכתבנו למעלה בפסוק כי המן בן המדתא וכו' עיין עליו ולכן תחלת חכמה יראת ה' כי על אשר לא נטמא מרדכי במאכל אחשורוש כפר על כל הקהל וכמו שנכפל למעלה והוא אם חכמת חכמת לך כי כאשר הלכו בדרך טובים וענו נפשם היה להם תשועה וכאשר ישבו במושב לצים נשאו נפשם, ועל אשת המן אמר (משלי ט' י"ג) אשת כסילות הימיה וגו' מים גנובים וגו' הוא העץ אשר בבית המן במקום נסתר ובמסתר פנים ממנו אמיר למלך וגו' ולא ידע כי רפאים שם היא ובניו. בעמקי שאול קרואיה על אומרו וגם למחר אני קרוא לה עם המלך וכלם שמחו בזה עד עת בא אידם ובזה נתבאר המאמר והוערו ההערות וידענו דלית מלתא בכתיבי דלא רמיזי באורייתא.

פסוק כט

ותכתוב אסתר המלכה בת אביחיל ומרדכי היהודי את כל תקף לקים את אגרת הפורים הזאת השנית.

ותכתוב. בפירוש לא נודע למי מצאתי כתוב וז"ל הנה אחרי שראו מרדכי ואסתר שהסכימו להתמיד ימי הפורים האלה חזרו להשביעם בכל תוקף חרם נדוי שמתא שבועה כדי שלא יתבטלו בגלגול וזמן מפני גלותם והנה ראתה אסתר המלכה לכתוב הכתב בעצמה כי לא יעברו על רצונה וישוב הכתובים ותכתוב אסתר עם כל מיני חוזק ותוקף להשביעם בהם לקיים האגרת השנית זו וכן ישמש במקומות הרבה את במקום עם והנכון כמשמעו שכתב את כל מיני תוקף להשביעם יקיימו האגרת הזאת השנית והי' וישלח ספרים דברי שלום ואמת. וההי"ר יהודה בן שושן ז"ל כתב וז"ל ותכתוב אסתר ומרדכי מכח המסור אליהם מחמת המלכות את כל תוקף והנה בכאן מוחלפת השיטה כי מטעם כח המלכות אסתר עיקר והוא טפל והטעם כי היא שבה עקר והוא טפל לה בכח מלכית כי אשת המלך האהובה הרי היא כמלך והרגל בפיו עד חצי המלכות ותעש ואפשר שכתבה מני אסתר בת אביחיל, ואמר האגרת הזאת השנית על מה שגזר עליהם מרדכי שלא כנסח בני עיירות לעשות י"ט ושלא כנסח בני שושן לעשות משתה ושמחה לבד רק לעשות ימי משתה ושמחה ומנות איש לרעהו ומתנות לאביוני'. ור"א פי' כי בתחלה קיימו וקבלו כאשר כתב עליה' מרדכי ואח"כ נטשוה ולכן הוצרך מרדכי שתכתוב אסתר עמו את כל תוקף וז"ט השני' והעיד על אמתת דבריו ממה שכתב בצדו ומאמר אסתר קיים וגו' ונכון הוא גם מבלי שנוד' שנטשוה אלא שראה מרדכי לכבדה אחר שנעשה הנס על ידה והשתדלות' היה נמרץ אחר שהמליכוה מן השמים ליעשות הנס על ידה. ועוד אני חושב כי אגרת הפורים הזאת השנית היא אגרת מרדכי ששלח לבטל האגרת הראשונה ששלח המן ושיעור הכתובים שכתבה אסתר ומרדכי את כל ותוקף וחוזק האפשרי להם כדי שיהיו דברי האגרת השנית קיימים ולא יסופו ויכלו. והנ"ל ותכתוב אסתר המלכה וגו' איתא בגמ' (מגילה פ"ק) לקיים את אגרת הפורי' הזאת השנית אמר רב יהודה אמר שמואל בתחלה קבעוה בשושן ולבסוף קבעוה בכל העולם, אך ק' דהא כתיב לעיל ויכתוב מרדכי את הדברים האלה וישלח ספרים אל כל היהודים אשר בכל מדינות המלך אחשורוש הקרובים והרחוקים לקיים עליהם להיות עושי' את יום י"ד לחדש אדר ואת יום ט"ו בו בכל שנה ושנה וקבל היהודי' וגו' ואת אשר כתב מרדכי אליהם וגו' קיימו וקבלו היהודים עליהם ועל כל זרעם וגו' בכל שנה ושנה, והימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור וגו' וא"כ מאי הא דקאמר דבתחלה

קבעוה בשושן ולבסוף קבעוה בכל העולם וזהו השנית ששלחו להם בשנה שנייה לקבעה עליהם חובה, וזה דבר קשה שהרי כל הנכתב למעלה ע"כ בשנה שנייה היא דאלו בשנה ראשונה לא נכתב כי אם אשר נתן המלך ליהודים אשר בכל עיר ועיר להקהל ולעמוד על נפשם להשמיד ולהרוג ולאבד את כל חיל עם ומדינה הצרים אותם וגו' וזה היה בחדש סיון ובחדש אדר הרגו בשונאיהם ותלו בני המן ואח"כ ויכתוב מרדכי וגו' לקיים עליהם להיות עושים וגו' כימים אשר נחו בהם וגו' וזה ודאי על שנה שעברה וע"כ דברי' הללו בשנה שנייה נכתבו והיינו וקבל היהודים את אשר החלו לעשות ואת אשר כתב מרדכי אליהם כי הם מעצמם בשנה הראשונה עשו י"ד בני העי' וט"ו בני שושן ימי משתה ושמחה ובשנה שנייה כתב אליהם מרדכי וזו את אשר החלו לעשות ואת אשר כתב מרדכי אליהם שהם שני דברי' דאם ל"כ את אשר החלו לעשות כאשר כתב מרדכי אליהם מבעי ליה מאי ואת אשר כתב מרדכי אליהם וא"כ מאי בתחלה קבעוה בשושן ולבסוף קבעוה בכל העולם דקאמר רב יהודה אמר שמואל והראב"ע ניבא כמה דברים הפך דרז"ל ואני לא אזוז מקבלתם הקדושה, והנ"ל לקיים דברי רב יהודה אמר שמואל דהאי השנית על הכתב הנזכר לעיל דקאמר רק שקצר שם כלו' שלא הגיד כי הוצרכה אסתר לכתוב על הדבר ועתה חזר ופירש לך כי הוצרך יד מלכות להיות תקפה כדי שיקבלו עליהם הדבר הזה וזהו ותכתוב אסתר המלכה בת אביחיל ומרדכי היהודי את כל תוקף ובכלל את כל תוקף אימת מלכות על המסרבים בדבר מלבד תוקף כדברי רש"י ז"ל כי ודאי האריכו בכתבם בכל פרטי הנסים הללו יותר ממה שכתוב במגלה כמי שכתוב בדרז"ל כמה וכמה דברים בכל כלל וכלל יותר ממה שכתוב במגלה, תדע שהוצרך יד תקפה להכניסה בעלמא דקא חזינן דאעפ"כ לא קבלו עלייהו כל מה שכתב מרדכי דמרדכי כתב שמחה ומשתה וי"ט ולבסוף כתב לעשות אותם ימי משתה ושמחה ואלו י"ט לא כתי' וא"כ ודאי טריחא להו מלתא ועל כן הוצרכו לאימת מלכות ולספר תוקף הנס כדי שיקבעוה לדורות כדרך שקבלוה בפעם ההיא וכדומה לזה מצאתי במדרש חזית במגלת רות פסוק והנה בעז בא מבית לחם וז"ל מה עשו מרדכי ואסתר כתבו אגרות ושלחו לכל בני הגולה ואמרו מקבלים אתם עליכם להיות עושים את שני הימים האלה, שלחו ואמרו להם לא דיינו צרותיו של המן אלא שאתם מטריחים עלינו לעשות את שני הימים האלה שלחו ואמרו להם אם מדבר זה אתם מתיראין והרי היא כתובה בין כרכים שנא' הלא הם כתובים על ספר דברי הימים, מה עשו כתבו אגרת שניה וישלחו להם את אגרת הפורים הזאת השנית ע"כ, הנה כי מפני היראה טריחא

להו מלתא הוצרכו לאגרת שנייה, ואין ספק שעכ"פ יהיו רבים עמי הארץ המסרבים בדבר מפני אימת המלכות עד שהוצרכו להכריחם בדבר.

פסוק ל

וישלח ספרים אל כל היהודים אל שבע ועשרים ומאה מדינה מלכות אחשורוש דברי שלום ואמת: לקים את ימי הפורים האלה בזמניהם כאשר קים עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה וכאשר קימו על נפשם ועל זרעם דברי הצומות וזעקתם: ומאמר אסתר קים דברי הפרים האלה ונכתב בספר:

וישלח. בפירוש לא נודע למי מצאתי כתוב וז"ל כלו' ראוי לעשות אם מצד שימשך מן המשתה שלום ביניכם ואם מצד האמת והדין שחייבים אתם לעשות כי הגדיל ה' לעשות עמכם והוא לקיים את ימי הפורים האלה יתקיימו בחוזקם באותו אופן שקיים עליהם מרדכי היהודי המוקפים בט"ו והפרזים בי"ד ושאר הדברים וא"ת איך ישביעו ויחייבו עצמם בדבר הרשו' לכ"א שאינו מן התימה שיתחייבו הן ויקימו זה מאותו החומר שקיימו וקבלו עליהם דברי הצומות וצעקתם שהם אב תמוז תשרי טבת או יר' על תענית פורים שלא גזרו אותו אסתר ומרדכי אלא הם מעצמם קבלוהו ולכן אמר שיקבלו הם זה ע"ד שקבלו הם מעצמם עליהם התענית והא' נכון לפי דרכנו והעיד הכתוב כי בשביל מאמר אסתר המלכה לא לזולת נתקיים זה בכל תוקף עד שנכתב בספר הצומות הנכתבים בזכריה, וכה"ר יהודה בן שושן ז"ל כתב וז"ל, אח"כ פי' איך יהיו קיימים לעולם דברי האגרת השנית כי שלח ספרים אל כל היהודים המפוזרים בכל המדינות לקיים את ימי הפורים האלה ואמר דברי שלים כדרך כל האגרות שמקייימי' שלום והוצרך לומר כן להגיד עונתנותו כי אע"פ ששלח כל תוקף וחוזק לא שלח דברים מטילים אימה ופחד על הצבור כי אם דברי שלום ואחריהם דברי אמת וחזוק ויהיה אומרו אמת חזוק ותוקף וקיום כמו מים לא נאמנו וכל אמת שבמקר' הוא תוקף וחזוק וכן אנו קוראי' לדברי' ענין להם חוזק ההתאמתות אמתלאה והיא מלה מחוברת משתי מלות, ור"א אחז דרכו ופי' דברי שלום שלא יפחדו מפני שעזבו הפורים ואמת שהם חייבים לשמור ימי הפורי' וא"כ הוא השולח השלום אבל האמת מהם תצמח ויש מי שפלפל כי אולי יפחדו ישר' מלשמוח במפלת אויב אולי תעלה חמת מלך ושרים לכן שלחו להם כדי שלא יפחדו כלל כי יש שלום ואמת הדבר כי מי יחוש כי אם המשנה והמלכה, ואמר בזמניהם לרבות י"א וי"ב דומיא דזמנם שם י"ד וט"ו כי י"ג זמן קהלה לכל הוא ואין צריך רבוי כמו שמוזכר בגמ' (מגילה פ"ק) והוצרך לרבותם לפי שאמר במכתב הראשון כימים אשר נחו בהם ולא היו רק י"ד וט"ו וכמו שמבואר שם, ואמר כאשר קיים עליהם מרדכי ואסתר

לתלות קבלת יש' באיש לכבודן של ישר' ואמר שיהיו אלו הימים קיימים עליהם כמו שקיימו על נפשם ועל זרעם דברי הצומות שהם נזכרי' בזכריה שהם דברי קבלה שלא כדעת הנ"ע שאמר שקיימו' מעצמם כי הנביא לא צוה להתענות. ואמר וזעקתם כי בימי הצומות ההם אנו צועקים אל ה' להבא ונואקים נאקת חלל להוה ולשעבר. ובכלל כי כמו שקבלו ימים לצום ולזעוק כן יהיו אלו מקובלים לשמוח ולשתות והוא ע"ד המשל הנודע בעדן חדוותא בעדן אבלא אבלא, וזכיתי למצוא כדברי בפי' הרכב"ר בהלכות תעניות אלא שהוא חוכך במלת וזעקתם כי ד' הצומות לאבל הם ואין בזה מן הקושי וכמו שכתבתי אבל הראב"ד פי' דברי הצומו' על קבלתם תענית יום י"ג באדר בכל שנה וז"ט וזעקתם וכן פירשו רבים ולפי דבריהם נמצא תענית פורי' מועמד במרכב' הצומות ולא כן דעת רוב הפוסקים יוצא וראה להרנב"ד שמפריז על המדה ואומר שאסור להתענו' בו אלא שחותר וטורח להעמיד לו סמוכות שלא יהיה התענית אסור בו. וכל זה אני טורח כדי לפרש לשון הכתוב ע"פ אמתתו לא להקל בצום חלילה לי. ומאמר אסתר קיים בא הכתוב הזה להודיענו כמה היתה חביבה וגדולה בעיני כל יש' כי מאמרה קיים את דברי הפורים. ונכתב בספר כדי לתת לו קיום.

פרק י

פסוק ב

וישם המלך אחשורוש מס על הארץ ואיי הים: וכל מעשה תקפו וגבורתו ופרשת גדלת מרדכי אשר גדלו המלך הלוא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס: כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש וגדול ליהודים ורצוי לרוב אחיו דרש טוב לעמו ודבר שלום לכל זרעו:

וישם. בפירוש לא נודע למי מצאתי כתוב וז"ל הכל נתמהו מה ענין כתוב זה כאן כי מה יעלה לנו ומה יוריד בזה. ועוד מהו סמיכות כי מרדכי היהודי ופר"א כי ענין הכתוב לומר כי הצליח המלך מאד מאד עד כי שם מס על הארץ ואפי' על המדינות כי אינם תחת רשותו ומלכותו שפחדו ממנו והעלו לו מס וכן על איי הים עם שהם רחוקים ממנו והטעם בכל הצלחתו בעבור כי מרדכי היהודי והוא תקון המדינות וכל אשר הוא עושה ה' מצליח בידו והרלב"ג פי' כי טעם מרדכי היהודי לתת טעם איך נכתב בדברי הימים גדולת מרדכי למלכי פרס ומדי והוא יהודי לכ"א כי היה משנה למלך וראוי ליכתב תוקפו אצל תוקף המלך כי עם הוא אינו מלך הוא משנה למלך ויתכן לפרש כי אחר שצוה המלך להמית את כל חיל עם ומדינה הצרים את היהודים גם אחרי ששמעו פתגם

המלך כי רבה היא כי נתלה המן ונתפרסם הדבר כי שקר וזיוף היה כל מה שכתב ולא עוד אלא שקפצו בתוך הזמן להזיק' רצה גם להענישם עונש ממון לכל העמים על דבר אשר לא מיחו ביד הפריצים וכל זה כדי שיהיו נזהרים בהם כל הימים וכל הנוגע בהם כנוגע בבבת עינו ולכן סמך במקו' הזה גדולת מרדכי כי הוא סבב זה ויכול היה לסבבו שהוא משנה למלך וז"ש דורש טוב לעמו שהיה משתדל במעלתם וטובתם וסבב להם הגדולה הזאת לפי שמרדכי כתב מגלה זו לא רצה לכתוב הענין בפי' כ"א ברמיזה כדי שלא יאמרי העמי' והשרים ראו איך כוונתם להתכבד בקלוננו שכתבו הענין במגלה ועוד שאין ראוי שיאמר מרדכי בפי' שהוא המסבב מפני דרכי שלום עוד יתכן לומר שהוא דבק לפסוקים שעליו וכאלו אמר הנה מרדכי ואסתר שלחו ליהודים דברי שלום ואמת וחייבום לעשות משתה ושמחה וההפך בשונאיהם של ישר' שחייבם המלך במסים ולפי דעתי הטעם כמו שכתבתי בראש המגלה כי לב מלך ביד ה' ונהפך בסוף ממה שעשה בראש והענין כי אז תכלית כל המשתה שעשה והראית בית ננותה היה להמציא חן בעיני עמו יאותו לו להוציא מחשבתו לפועל ולהנקם מאי זה עם שירצה ואז לא די שהיה פוטרם ממסים אלא שהיה מראה להם נכסיו כאלו אמר מחסורכם עלי אמנם בסוף נהפך לאיש אחר כי הפכו ה' ושוב לא הוצרך לחלוק לעמו אבל עשה כמנהג המלכי' ונתן מס על כל הארץ ואפי' על איי הים שהיה ראוי לפטרם מן המס בעבור ששומרים האיים מן הלסטי' וזהו שסמך פה גדולת מרדכי כלו' הרי מרדכי עם שהוא יהודי עשאו המלך משנהו כי עתה אוהב המלך את היהודים. משנה למלך וגו' כלו' וגדולתו לא בשביל עצמו היה חפץ כ"א ליהודים שיהיה לאל ידו למחות בעושי הרשע וכן למעלה כשהזכיר גדולת מרדכי שנ' ומרדכי יצא וגו' סמך מיד כי גדולתו היתה לטובתן של ישר' כי ליהודי' היתה גדולתו אורה ושמחה ולכן אמר מיד ורצוי לרוב אחיו שעם שמוחה באנשי הרשע הנה היה אהוב ורצוי לרוב אחיו פי' למיוחסים שביש' כמוהו ולא היו מתקנאי' בו ונתן טעם לפי שהיה דורש טוב לדלת העם נדרש ללא שאלוהו ולכן היו אוהבים אותו רוב חביריו ועוד סבה אחרת שהיה דובר שלום לכל זרעו כלומר מקדים שלום לאותם הבאים מזרע היחס והמעלה כמוהו ולכן כנה אותם הכתוב בזרעו ולכן לא היו מתקנאים בו ויתכן לפרש משנה למלך לפי שרוב הגדולים עם המלך והשרים ישראל שונאים אותם בעבור שאין נוהגים כשורה לכ"א שמרדכי הי' משנה ועכ"ז היה רצוי לרוב אחיו ולא לכלם כי הרשעים לא יאהבו אותו בעבור היותם הפכיים במזגם, דובר שלום לכל זרעו פי' אפי' לבניו שהם כעבדיו היה מקדים שלום אף כי לעמו עד כאן, והה"ר יוסף גאקו"ן ז"ל כתב וז"ל, כתב הראב"ע על הארץ שאינה תחת מלכותו רק פחדו

ממנו וכן על איי הים הרחוקים ממנו והזכיר זה הכתוב להודיע שהצליח בכל דרכיו ונראתה גבורתו אחר היות לו למשנה וגדול ליהודים כי חכם גדול היה ורצוי לרוב אחיו כי אין יכולת באדם לרצות הכל, דורש טוב לעמו די לכל אדם שיעשה טוב לאשר ידרשנו מעמו והנה הוא היה דורש לעשות טוב, זרעיהם בניו ובני בניו ולעולם הבנים יפחדו מאביהם והוא היה דובר שלום בתחלה אפי' לבניו שהם כעבדיו ואף כי לעמו והנה הזכיר הכתוב גודל מעלתו וענותנותו כאשר הזכיר כן על משה אדוננו והאיש משה עניו מאד עכ"ל ונכון הוא ואפשר שהרצון להודיע מה שנמשך מאז והלאה ליהודים מתועלת כי אע"פ שאחשורוש שם מס על הארץ מצד היות מרדכי משנה לו. מנדה בלו והלך לית רשו למרמא עליהון לפי שדורש טוב לעמו ושאע"פ שהיה משנה למלך לא גבה לבו ולא רמו עיניו אבל היה מרוצה וחבר לרוב אחיו ולא לכלם כי השווי מביא לידי בזיון אם לא עם אנשי השכל והמעלה כמאמר שע"ה אם נבלת בהתנשא ואמר החכם השתכל מבלי התנבל, אמנם דברי השלום היה לכלם. וההי"ר יהודה בן שושן ז"ל כתב וז"ל. וישם המלך אחשורוש מס על הארץ ואיי הים כי הוא מושל בכל בים וביבשה, וכל מעש' תוקפו כאלו בא ללמד כי כפי גדולת המלך ותוקפו וגבורתו כן הגדיל למרדכי ומפני כן עשה והגדיל כי עקר הכתוב להודיענו גדולת מרדכי וז"ט כי מרדכי היהודי משנה למלך וידוע כי כפי גודל המלך גודל משנהו כי כשמו כן הוא שני למלך ואחר שמרדכי גדול בתכלית הזה מאלינו נלמד כי המס המושם על הארץ ועל איי הים לא הוש' על יש' כי הוא דורש טוב להם ולכן עשה בראש עקר מהמס ובסוף ממעלתו של מרדכי וא' מחכמי הדור האריך עלינו את הדרך ואמר כי הכתוב הזה האחרון הוא מוסב על פרש' ותכתוב אסתר ומרדכי כאשר קיים עליהם מרדכי כי כראוי הוא מרדכי לשום דת וחק ביש' ושיקבלוהו ממנו כי נמצאו בו הדברים המחוייבי' אם מצדו שהוא איש חיל לו הארץ לכן יראוהו אנשים וז"ט משנה למלך אחשורוש כי לפי גדולת המלך הנה משנהו מלך מלכים. ולפי שאיש זרוע יקובלו דבריו מחמת האונס ונמצא שהנימוס שלו איננו לכן אמר כי גם שהוא בעל הכח והיכולת הוא גדול בעיני המונהגי' שאין מקבלין חקיו ונמוסיו מחמת כחו וזרועו כי אם בתורת דת ונימוס ושתי אלה הן מצד המסדר והמתקן והן איש זרוע וגם גדול בעיני המונהגים, אמנם מצד הנימוס בעצמו צריך שיהיו בו שלשה תנאי' הא' שלא תהיה הבט' הנימוס והשקפתו להפיק רצון המתקנו להנאתו ולתועלתו רק לרצון משכילי העם המקבלים הנימוס ולתועלתם וז"ט ורצוי לרוב אחיו ולא אמר לכל אחיו שאם הכל יחפצו בו אין צריך אלא שיסדרהו מסדר ולכן יספיק שירצו בו נבוני העם ומשכיליהם ואחריהם כל הנשארים, ימשכו אם לרצונם ואם בעל כרחם, השני שתהיה

הבטת הנימוס להגיע המונהגי' אל הטוב העצמי שהוא פעל השכל המיוחד וז"ט דורש טוב לעמו. השלישי שתהיה הבטת הנימוס להשים עצת שלום והסכמה בקבוץ העם כי הוא הטוב המדיני באמת וז"ט ודובר שלום לכל זרעו הנה שכל אלו התארים הנכבדי' נמצאו בו גם בפרטי התקון המתוקן על ידו באגרת הזאת הם הם עדיה הם תקוניה כי המשתה והשמחה עם משלוח מנות ומתנות הוא רצוי לכל כי יש רוצה לאכול ולשתות ולשמוח אך לא לתת לעני ועשי' ויש שכל ימיו מכאובי' וצער אך שמחתו לתת לעני ועשיר ויש אוחז בזה ובזה אך מי שאינו חולק מהשמח' והאוכל לעצמו ולא לזולתו אינו מן הישוב לכן אמר בדקדוק ורצוי לרוב אחיו כנ"ל לפי דרכו זה גם יש בזה מהטוב העצמי ודרישתו כי יהללו את שם ה' המשגיח האמתי וכמאמרם קריאתה זו היא הלולא, ומזה ג"כ ימשך הסכמת שלו' בהתקבצם ובהתאחדם בכל דור בכל שנה ושנה כל משפחה וכל עיר וכל מדינה עד שתהיה החבוב והשלום מתווך ביניהם ומה שנכנס וישם המלך בין הדבקים הוא כאלו אמר שלחו מרדכי ואסתר דברי שלום ואמת לכל יש' ולקיים עליהם הנימוס הזה לשמוח ולשתות ולשלוח מנות ומתנות ומאמרם נתקיים ונהפוך הוא לכל שונאיהם כי שם המלך עליהם מס ואין פוצה פה כפי גודל מעשה תוקפו וגבורתו ככתוב על ספר דברי הימי' וזה הענין ששלחו לא היה חסר דבר מכל הראוי לקבלתו אם מצדו שני ענינים כי הוא משנה וגדול ואם מצד הנימוס כי הוא סדר דבר שיש בו הג' ענינים הנזכרים הנרמזים בלשון רצוי ודובר שלום וכבר תמצא בפט"ו מחמר י' ממדות שנים אלה אשר הם מצדו והג' שמצד הנימוס והם ה' כי כנגד הראשון האלו החמשה והם ענינים אשר מצדו שהם שני תנאי' אמר שם אמנם צוואת האב אין לה עוז ולא הכרח צא וראה דבריו שם כי אני פי המלך שלמה ע"ה אשמור אני פי מלך שמור באשר דבר מלך שלטון ואמר חכמת המסכן בזויה, גם בג' תנאי' מהנימוס לך ומצא דברי פי חכם שאמר כנגד הא' העריץ היא הפכי לזה כי הרודף אחר המועיל וכו' וזו היא שלטנות רעה, גם בזה אלכה לי אל הגדולים המונים בכלל פושעי ישראל המטילי' אימה יתירה על הצבור שלא לשם שמים זהו התנאי הראשון וכנגד השני אמר החכם כי אשר הוא מיוסד לכ"א בטבע היא היותר טוב וכ' ואני בספר תורת האלהים מפורש רואה למאות ולאלפי' למען ייטב לך לטוב לנו כל הימי', ואם בתנאי הג' חתם החכ' ואמר אמנ' האהבה המדינות היא עצת שלום וכו' לא כן הרשעי' וכו' וכאשר לא ישמרו הטוב הכללי תאבד עצת שלום ואני באתי לדבר יתרו החות' בסוף דבריו וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלו' ועושה השלו' חתם ברכתו בשים שלום, והר"א כתב כי המס ששם על הארץ הוא גם על אותם שאינ' תחת מלכותו כי פחדו ממנו ועוצם הצלחתו בכל דרכיו והראות

גבורתו אחר היות מרדכי משנהו ויש להוסיף שיהיה כי מרדכי נותן טעם למה שעשה והצליח כי היה בסבת היות לו מרדכי למשנה ואמר ורצוי לרוב אחיו לפי דעתי כי אין יכולת באד' לרצות הכל בעבור קנאת האחים והוא האמת אמנם מה שפי' ודורש טוב די לאדם שיעשה טוב למי שידרשנו והוא היה הדורש לעשות הטוב ודובר שלו' בתחלה אפילו לבניו שהם כעבדיו כ"ש לעמו כי ענותנותו גדולה וכמו ששיבח משה כי היה עניו מאד נכון הוא אבל עדין יש לי לומר כי בתחלה אמר שהוא שני למלך נמצא נאהב מהנכבדי' והוא גדול ליהודי' בכלל ונרצה לרוב אחיו והם גדולי יש' וחכמיה' כזרובבל וישוע ונחמיה ועזרא וזולתם כי בדור א' היו כלם ובזה אמר לרוב אחיו ולא לכלם אם לפי ששם את יש' בצער וסכנה עצומה ואם לפי שפירש עצמו מתלמוד תורה והתעסק במעשה וכמו שאכתוב בחלק המדרשות ואם מטעמו של הא"ע. ואמר דורש טוב לעמו ודובר שלו' למשפח' ולא כן דרך המושלי' אך כי הם טובי' כי מחליפי' השטה לדרוש הטוב לאחיה' ובניה' ומדברי' שלום אל בני עמם והוא לא כן רק לעמו שאינ' זרעו דורש וחולק להם מן הכבוד והתועלת ודובר שלו' לכל בני משפחתו ואיננו ממהר להגדילם ולהעלות' כי גם זה מדרכי הענוה גם דרך להעמדת מטלתו וגדולתו הלא תראה כי קרח נתקנא במשה על כי הוא מלך ואהרן אחיו כהן גדול ובניו סגנים כאלו לוקח כל המעלות לקרובי' אליו, ויש מי שפי' הלא הם כתובי' על ספר דברי הימי' ומה כתוב שם כי מרדכי היהודי משנה למלך וגדול ליהודים כי המלך שמו לרב ונגיד על כלם ולא על כרחם כי רצוי הוא להם אף כי הם רבים וזה כפלא שיהיה האד' רצוי לרבוי גדול והוא כלשון ורוב בניו ורוב עשרו ויתעקם פירוש זה במ"ש דורש טוב לעמו ודורש שלום לכל זרעו שזה לא היה כתוב בספר דברי הימי' אבל הכתוב סיים בשבחיו ואמר כי ג"כ היה דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו.

תם ונשלם

השמטה

השמטה מדברי בן המחבר

אל יפלא בעיני המעיין על אשר נדפס דברי בן המחבר בראשונה הגם שאין כאן מקומם, כי כן מצאנום בדפוס הראשון:

אמר המר משה עם היות דברי הרב מר אבא מתוקים מדבש ונופת צופים אמרום דעתי קצרה דאם כן היה לו לומר הרכבת אנוש לראשנו זה המן באנו באש בימי נבוכדנצאר ובמים בימי פרעה ותוציאנו לרוי' מכלם ויהיה הסדר כסדר מלמטה למעלה ולא אחדל

מכתוב אליך דעתי הדל, קשה במאמר מה ידרשו באומרו הרכבת אנוש לראשנו אשר נראה דבר אחר ושאינו חוזר לאומרו באנו באש ובמים כי היה לו לומר הרכבת אנשים לראשנו ויבא הפירוש באנו באש בימי נבוכדנצר ובמים בימי פרעה ועם הסדר כמו שאמר מר אבא נר"ו, ועוד למה הלך לו באומרו ותוציאנו לרוי' שהוא בימי המן ושאינו חוזר לאומרו באנו באש ובמים ותוציאנו לרוי' מהם, ועוד בלשון רש"י שפירש באנו באש בימי נבוכדנצר שהפילנו בתוך כבשן האש ולמה הוצרך הרב לומר זה ואם היה צריך לאומרו למה לא אמר גם כן ובמים בימי פרעה שהשליכנו ליאור ועוד בכתוב אימר הרכבת פועל נפעל מהאל ואחר כך אמר באנו פועל נפעל מאתנו והיה לו לומר הבאתנו כמו שאמר הבאתנו במצודה, והנראה לי, צריך להקדים קצת פירוש המזמור בקוצר והארכתי בנועם פירוש התור' שלי מזמור ס"ו למנצח שיר מזמור הריעו לאלקים על דרך מה שאמר מר אבא נר"ו מזמור לתודה הריעו לד' כל הארץ וזהו שאמרו בין ישראל בין א"ה צריך שתשברו יצרכם ויהיה השיר עם תרועה ושברות הלב לישראל מצד שמחה ולא"ה ע"א מצד הרע העתיד לבא עליהם, זמרו כבוד שמו, ידוע כי ממפלת ישראל נמשך ח"ו חסרון כבוד לו יתברך על דרך והכריתו את שמנו מן הארץ ומה תעשה לשמך הגדול ולזה אמרו זמרו כבוד שמו המחולל ח"ו לחלול כבוד ישראל וכמו שמאמר כל הארץ כולל ישראל וא"ה כמו שאמרנו כן בערך א"ה אמר זמרו כבוד שמו על הדרך שפירשתי וננגד מה שישראל מהללים לו יתברך והיה נראה חס ושלים כי אינו כבוד לו יתברך שישראל יהללוהו והוא יתברך יחלל אותם לזה אמר שימו כבוד תהילתו וכנגד מאי דסליק מיניה שהם ישראל אמר אמרו לאלקים אתם ישר' מה נורא מעשיך כי עם היות כי אינם נראים בהווה מעשיו יתברך סוף סוף יראו על דרך מה שאמר פרעה לא ידעתי את ד' וגו' ואחר כך כחש ואמר ד' הצדיק וכנבוכדנצר וזה כונו רבותי' ז"ש במאמר הזה עיין, וגם כן עתה אלו האויבים הסוררים וכחשו כמו שכחשו הראשונים. כל הארץ ישתחוו לך ויזמרו לך בערך מה שעשו לבית קדשך ותפארתך יזמרו שמך סלה הוא בערך ישראל על דרך ומה תעשה לשמך הגדול כמו שאמרנו וצריך שאתם הסוררים שתקחו מוסר מהראשונים וזהו שאמר לכו וראו מפעלות אלקים על דרך צא ולמד מה שאירע לראשונים כי הקדוש ברוך הוא נורא עלילה כי קודם מתרה בם ואחר כך מניח לפניהם דרך יכשלו בם וזה שאמר נורא עלילה על בני אדם עיין נעים זמירות למר אבא נר"ו הפך ים ליבשה כימי צאתנו מארץ מצרים בנהר יעברו ברגל בהכנסם לארץ ועם זה מדוקדק אומרו הפך ואחר כך יעברו ואפשר כי אומרו הפך ים הם המים המתים המקובצים ועם היותו כח גדול וזר הוא ופלא יותר פלאי הוא התיבש הים במקום אשר נכנס בו הנהר כי

מכח מרוצת המים הנגרי' מהנהר הוא זר שיקפה ושיעברו בו ברגל ודוק מושל בגבורתו עיין למר אבא נר"ו ועם זה אני מסיים ברכו עמים אלקינו כי אינו נוקם בכל עת אשר היה מן הראוי לנקום ותהילה הוא זה לו יתברך שרחמיו כובשים את כעסו כדי שישאר העולם וזהו והשמיעו תהילתו וגם לסיבה שנית אין הב"ה נוקם במה שעושים לנו מלבד הטעם הנז' והוא כי בזה הוא יתברך השם נפשינו בחיים והם כפרת עונותנו ועם זה לא יתן למוט לגהינם רגלנו כי פורע לנו בעולם הזה כענין ויסרתיך למשפט מהזוהר וענין לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל למר זקני זללה"ה. ועוד טעם ג' כי הם לנסיון לראות אם נחזיק בו יתברך או אם ח"ו נבעט וכו' וזה כי בחנתנו אלקים ועם כל זה נצא צרופים ונקיים צרפתנו כצרף כסף, וגם לטעם הב' כי היסורין הם להסיר הסיג וחלאת עונינו ונשאר צרופים כמו שאמרנו ולזאת הסיבה שמת מועקה במתנינו הרכבת אנוש, נראה לי פירוש המאמר אמר אנוש לשון יחיד אם שכיון למה שאמר הרב ריב"ש על דרך כל המצר לישראל נעשה ראש ומפני כי יותר יצדק זה לענין המן אשר היה שפל אנשים לזה לקח לשון יחיד ומה שהקדי' נבוכדנצר יתורץ עם אומרו באנו ולא אמר הבאתנו כמו שהקשינו והענין עם מה שסיים לומר על הדרך שאנחנו פירשנו כי כוונתו לנסות אותנו וכמו שאמרתי כי בחנתנו אלקים וכו' וידוע ענין הלדרוש אותי חי אני אם אדרש לכם וכי יש בחינה ונסיון גדול מזה ועם כל זה אנו מעצמנו ומדעתנו אף על פי שידענו שלא תצילנו באנו באש וזה כיון הרש"י במה שאמר שהפילנו בתוך כבשן האש כלומר מדעתנו ורצוננו אף על פי שידענו שלא תצילנו ועיין מה שאמר מר אבא נר"ו בספר מנות הלוי שם בביאור וגובריא אילן תלתהון שדרך מישך ועבד נגו נפלו לגו אתון נורא יקידתא מכפתין הוא שהם הפילו עצמם לתוך כבשן האש וכו' ואף על פי שהרב אומר שהפילנו הכוונ' כי במה שעשה נבוכד נצר היה סבה כי אנו הפלנו עצמינו נמצא שהוא הפילנו ועיין במנות הלוי למר אבא נר"ו במה שאמר ואפשר שהם פחדו שמא יורידם משם ויאמרו עליהם שקבלו להשתחוות וישאר הדבר בלי שום הכרח אחרי שרובם מבני ישראל השתחוו ולכן הפילו עצמם וגם אפשר הסדר כי כיון להודיענו כי גזרת כל הבן הילוד הוא אף על המצרים כדדרשו רבותנו ז"ל וזה כיון כי כמו שבאנו באש הוא כולל לכל עממיא ולישנייא כן גזרת כל הבן הוא כוללת אמנם ותוציאנו לרוי'ה הוא פרטי לישר' ולזה לא דרש שהוא חוזר לכל מה שנאמר למעלה ואם תאמר כי כוונת ובמים הוא על דבר הים וטעם אומרו באנו אנו מעצמנו ולזה הוקשה לרב כי לא יוצדק אומרו באנו מעצמנו כדברי באנו באש ולזה הוצרך לפרש שהפילנו בתוך כבשן האש, ואפשר כי הוקשה לרב כי בשלמא ובמים או יהיה פירוש מר אבא נר"ו ליאור, או כפירושי לים

הוא כולל לכל ישראל יצדק אומרו באנו, אמנם באש לא מצינו כי אף על פי שאינו כולל לכל ישראל היא פרטי לשלשה אנשים, ועם מה שאמר מר אבא וכו' כי אלו הג' היו כנגד כל ישראל מה מתוק.

חזר ובדק במזלות ראיתי מה שכתב מר אבא וכו' ואנא לא בחכמה ראיתי בי בחכמה ההיא יותר ממנו אני כותב רק למדתי ממנו ועל הדרך שהוא כתב בימים וחדשים כותב אני במזלות, ניסן טלה זכות פסח הדא הוא דכתיב איש שה לבית אבות שה לבית קשה מה צורך לכתוב וכשאמר בחדשים לא הביא כתוב ויש לומר מפני שאפשר לדוחה לדחות שמאחר שאמר מן העיזים תקחו אם כן אפשר להם להביא מן העיזים ואין זכות לזה אמר הדא הוא דכתיב איש שה לבית אבות אשר זה קודם לפסוק ומן העיזים וכבר תיקן הרב וז"ל מן הכבשים ומן העיזים תקחו או מזה או מזה שאפילו עז קרוי שה שנ' ושה עיזים ומה גם כי כל הפרש' מדברת בלשון שה מהיות משה תכוסו על השה שה תמים והביא הכתוב הראשון וכו' מפני כי נזכר ב' פעמים שה והוא כנגד עון הצלם כדעת רשב"י. אייר שור נמצא זכות יוסף שנקרא שור הה"ד בכור שורו הדר לו ומפני שהוא קצת חלוש הביא זכות קרבן ולז"א שנא' שור או וכו' ומה הזכות הוא כבישת ארץ ישראל וכמו שאמר הרש"י וזה לשונו בכור שורו יש בכור שהוא לשון גדולה ומלכות שנא' אף אני בכור אתנהו וכן בני בכורי ישראל בכור מלך היוצא ממנו והוא יהושע וכו' עיין שם, סיון תאומים נמצא בו זכות פרץ וזרח ומלבד זכותם גם כיון למלך המשיח ומה מאוד קשה לי כי דלג, מזל תמוז סרטן ואולי בכתיבת יד ימצא ומוצא אני משה לי מר ממות, אב ארי' זכות דניאל שהיה משבט יהודא הנקרא ארי' שנא' גור ארי' יהודה קשה למה לא אמר זכות יהודה עצמו כמ"ש ויאמר בכל האחרים ויש לימר אגב סיפא שיאמר. אלול בתולה זכות חנניה מישאל ועזריה לזה צירף לדניאל אשר תמיד היו חברים ונראה לי כי עם זה מדוקדק מה שאמר אחרי כך כך הם לא שנו אלקיהם ודתותיה' וידוע הכפל רק שחוזר לדניאל גם כי וכנגדו אמר ודתותיה' בענין אשר לא יתנאל וכו' ולזה צריך כלם, תשרי מאזנים זה איוב קשה מה זכות הוא ויש לומר אין צריך לומר לדעת איוב יהודי היה ומדרשו בטבריא אלא אף לדעת וכו' ידוע אמרם רז"ל משל לרועה שבא זאב וכו' והשליך לו שה ומאחר שהיה כפרה והצלה על כל ישראל זכות גדול הוא לו, חשון עקרב זה יחזקאל שנא' ואל עקרבים אתה יושב קשה כי זה חוזר לעם לא ליחזקאל ויש לומר כי זה זכות גדול הוא לו מאחר שאת עקרבי' הוא יושב וזכותו הגין עליה' ולא למד מהם כענין המה ישובו אליך ואתה לא תשוב עליהם. כסליו קשת זה יוסף שנא' בו ותשב באיתן קשתו קשה כי כבר דרש אותו במזל שור זכות יוסף שנקרא שור הדא הוא דכתיב

בכור שורו וכו' ויש לומר מה שאמר לעיל הוא זכות כבישת ארץ ישראל ומה שאמר פה הוא הלצה כנגד קטרוג חדש טבת מהנשים זונות כמו שאמר מר אבא נר"ו וידוע כמה נזהר יוסף בזה ותשב באיתן קשתו. טבת גדי זה יעקב שנא' ואת עורות גדיי העזים הענין הוא עם מה שאמר הרמ"ע בפסוק מחמס אחיך יעקב תכסך בושה ולו ראויה הבכורה והברכה וכו' ע"ש שבט דלי זה משה שנאמר בו וגם דלה דלה לנו ומזה נכנסה צפורה ואביה תחת כנפי השכינה והוא זכות גדול'. אדר דגים הוא כי ביום חמישי בו נבראו בהמות וחיות ועופות ומהם צוה להקריב קרבנות ובהם אתה מכפר ומתרצה לבריות ואם הם בטלי' מי מקריב קרבן אז בא לו מזל דגים שהוא משמש בחדש אדר ולא מצא בו זכות ושמח מיד ואמר אדר אין בו זכות ומזלו אין בו זכות נ"ל ידוע כי יום ה' מזלו קשת ודגים וכבר ראית מה שאמר מר אבא בקטרוג ובהלצה ומה שאומר אני כי הקטרוג היה רב כי על כל פנים חטאו ויענשו ולזה מן הראוי יהיה שיפול הגורל ביום חמישי אשר מזלו דגים כמו שהיה במזל לולי שקדם קשת זה יוסף והלצת המליץ אם לדברי מר אבא ואם לדברי ונמצא עתה לבד מזל דגים ולא נמצא זכות ונצטרף ולא עוד אלא שבאדר מת משה שהוא אבי התעודה, והר' אליעזר מגרמיזא ז"ל כתב וז"ל אלו ז' יועצים למלך היו כל אחד יומו לכך אין בתחילת שמותן וי"ו כמו ומרס ומרסנא לכך דבר ממוכן ביום השביעי כדכתב מר אבא בסוף פסוק ביום השביעי ובפסיק ויאמר ממוכן כתב וז"ל וה"ר אליעזר מגרמיזא ז"ל כתב חלו שבעה יועצים למלך היו כל אחד יומו לכך אין בתחילת שמותיהן וי"ו כמו ושתר ואדמתא לכן דבר ממוכן ביום השביעי שהוא שביעי להם עד כאן ואני אומר כלם היו תמיד יועצי' אלא שכל אחד שולט יום על דרך שבעה כוכבי לכת בשבעה ימי השבוע כנודע עכ"ל, ואומר אני מפני היות זכות שבת רב ורם לא נפל הגורל ביום שהיה מסרב המן אשר מורה מעלתו ומה גם עתה מה שאמר הה"ר אליעזר שביו' השבת לא אכלו וכו' עיין במה שכתבתי אני במגילה, למר אבא בספר מקור חיים כתב בפרשת בהעלותך וז"ל יש אומרי' כי זה לפי כי בעשרים בחדש השני יכנס השמש במזל תאומי' המורה על התולדה הישרה ההכרחית אל הולכי אורח והוא מזל הנביאי'. וזה להיותו ממזלות הרוח וכתיב ועתה ד' אלקים שלחני ורוחו כי כל ענין הנביאי' היה ברוח כדכתיב ותנח עליה' הרוח ורוח לבשה את עמשאי, ועוד אומר שהנביאי' מחולקים במזלותיה' הנולדים במזל תאומי' היו בעלי עושר וכבוד כמשה ויהושע ושמואל. וזולתם שעברו עליה' צרות רבות ורעות נולדו במזל דלי עכ"ל והרי זה הפך דרשת רז"ל שנולד משה באדר הוא מזל דגים וכו'.

מצאנו בכתיבת יד להרב המחבר בשם החסיד כה"ר יוסף יעבץ זלה"ה פי' פרשת מלכים וישלח אחאב כלה וראינו להדפיסו פה למלאות הירעיה ומשום יגדיל תורה ויאדיר.

וישלח אחאב. אמר לו אליהו שיקבוץ את כל ישראל והנה לא עשה כן כי היה לו לטורח להקהיל את כלם, מצורף שחשב פן יקומו עליו ויהרגוהו כמאמר אליהו שהרי היה מראה להם שבעונותיה' היו השמים נעצרי' ולזה לא קבץ אלא הנביאי' וקודם שנפרש ענינו עם נביאי הבעל אעורר על השאלות וכו'. הא' למה לא היה הנסיון כי אם באש וכמה פתחים למקום ונביאיו, הב' למה התל בהם בצהרי' ולא קודם לכן, הג' ויתגודדו כמשפט למה עושי' כן והלא שטות להתגודד בחרבות ורמחים ולא מצינו בשום זמן שעושים כן שאומר כמשפטם. הד' אשר היה דבר ד' אליו לאמר מה ענינו בכאן כן היה יכול לומר אשר ראה מראה הסולם או ששמר צאן לבן. הה' ענני ד' ענני כי היא לא עשה אלא לכבוד הש"י והשם הוא היה חייב לו ולמה אמר זה הלשון שנראה וכו' הפי' היה הנסיון באש לפי שהבעל היה השמ' והאש האנקליטין שלו וידוע שהפועל הגדול בכל היסודות הוא האש ולכן רצה לנסותם בחכמתם ובמה היו עובדי' ולזה אמרו כל העם טוב הדבר מצורף לפי שאליהו היה מקנא קנאת ד' תמיד חם לבו בקרבו בהגיגו תבער אש ובטח בהש"י שיקים דבר עבדו ולפי שמעלת השמש עד חצי היום כיון שעבר חצי היום ולא נענו התחיל להתל בהם ואמר להם כי דרך האנשים שישן שנת הצהרי' ולפיכך שיקראו בקול גדול, ומ"ש ויתגודדו כמשפטם אע"ג דאינהו לא חזי מזלייהו חזי שסופם היה למות בחרב ובפרט כי היו חכמי' גדולים בחכמת התכינה וראו כי משפטם היה מורה דם ולזה התגודדו כמשפטם הנגזר עליה' למות בחרב ורצו להתגודד הם בעצמם לבטל הנגזר ויתכסו שקים האדם והבהמה וגו' וכדרך אם סיסרא בעד האשנב נשקפה ותיבב אם סיסרא וגו' ואשנב אשנבה של חכמה וכו' והבין, וזהו מה שאמרו רז"ל יפה תענית לחלום וכבר תרצנו הקושי' יפה שאין הכוונה כמשפטם עד עתה שהיו נוהגי' כן, אשר היה דבר ד' אליו וגו' לפי שהוא רוצה לנצח את נביאי הבעל כמו שנצח יעקב אבינו ע"ה שרו של עשו ענני ד' ענני לפי שלא באה אליו נבואה על זה אלא מדעתו עשה בקנאתו לד'. ועוד שהקריב בחוץ היה ירא שמא לא ישר בעיני ד' ולכן היצרך לומר אנא ד' אל תבקש עתה דינים והלכות אם עשיתי כהוגן ואם לאו ראה שהכל בנסיון כבודך וכבודי, ואתה הסבות את לבם אחורנית אפשר שירמז לנביאי הבעל וזה כי היה אפשר שיאמרו ישראל אי אפשר שארבע מאות איש יהיו הבל הבלים ולא ידעו דרך ישכון אור לזה אמר שידעו עתה כי אמת הוא שהסבות את לבם אחורנית וקודם שיחתך הדין נבאר הנמשך לזה:

ויד ד' היתה אל אליהו וגו'. ותחלה נעורר השאלות הא' מה לקחו לבו ללכת עם אחאב ולרוץ לפניו בהיותו שב גם ישיש ולמה בזה כבודו לרוץ לפניו ועוד שנכנס בסכנה ללכת אל מקום איזבל ואע"פ שאז"ל מכאן שראוי לחלוק כבוד למלכות מ"מ צריך לתת טעם למה הכניס עצמו בכך. הב' למה פחד מאיזבל בשולחה אליו כה יעשון אלקים וברח הזה האיש מרעיש למלכות הזה האיש אשר אמר תרד אש מן השמים פעמי' וגו' הג' בדברי המלאך למה אמר לו בפעם הד' קום אכול כי רב ממך הדרך ולא אמר לו כן בפעם הראשונה ולמה לא קם בפעם הראשונה כמו בשנית שאמר ויקם ויאכל, הד' מה הרמז במה שאמר הנה רוח גדולה וחזק וגו', ומה שכתב ר"י אלבו שרמז לו הג' עולמות רוח גדולה רוחות בני אדם אחר הרוח רעש גדול מתנשאי' לעומתם זה עולם הגלגלי' ואחר הרעש אש משרתיו אש לוהט ואחר האש קול וגומ' והנה ד' עובר שהוא רם ונשא על הכל דרך דרש הוא ולא דרך פשט כי על מה יראהו כך ועוד קטני הפילוסופים יודעי' כן, ועוד רוח גדולה וחזק מפרק הרים לא ירמוז לרוחות בני אדם כי הם אינם מפרקים הרים וכו' סוף דבר אין לו ענין לדרך הפשט, הה' כפל מה לך פה אליהו פעמי' וכפל התשובה בלי תוספות וגרעין.

הפי' חשב שאחר שהרג לנביאי הבעל שהם עובדי' לשמש שגם יתנו בידו נביאי האשרה שהיו עובדי' לירח ולכן היו אוכלי' על שלחן איזבל כי היה דעתם שהיה אחאב כשמש ואיזבל כירח ואחרי שנצח עובדי השמש אין צריך לנצח עובדי הירח כי מנוצחי' הם כי אין לירח אור מעצמה ולזה הלך עד בואכה יזרעלה והמתין שם לראות מה ידברו אחאב ואשתו על נביאי האשרה ואחאב סיפר לאיזבל כל מה שעשה אליהו אשר הגדיל ענינו בג' דברי' הא' שנצחם בדבר אשר בו היו מתפארי' באש ושאמר להם שיבחרו להם הפר ושיעשו תחלה ושיעשו בעת עלית השמש רצה לומר עד הצהרים וזהו ויהי בצהרי' ויהתל בהם וגו' וזה את כל אשר עשה, הב' שהרגם הוא לבדו לא צוה לאחרי' להרוג הג' שלא נמלט א' מהם והוא פלא וזהו אמרו את כל הנביאי' ואיך אפשר שאם האמת אתם שלא ימלט א' בצדקתו והיתה הכוונה בזה הספור שיעשו כן לנביאי האשרה ואיזבל לא שתה לבה בכל זה ושלחה לו כה יעשון אלקי' לפעמי' כי לא ישגיחו בעובדיה' וכה יוסיפון גם לך כי כעת מחר אשים את נפשך וגו' ולא יצילך אלקיך, בכל זה לא באתהו נבואה מהשם וכיון שרא' כך חשב אולי לא היה ישר בעיני הש"י מה שעש' שהקריב קדשי' בחוץ ולזה הלך בעצתו להתבודד לבא אל הנבואה וזהו וילך אל נפשו בעצת נפשו והלך במדבר עד המערה שנראה בה השם למשה והוא מ"ש בנקרת הצור והנה דברי ד' אליו ויאמר מה לך פה אליהו, לא נר' לי דבר מי שאמר מה לך פה במערת משה

רבך וכי אתה חושב להיותך שוה אליו צא ועמדת בהר כי אינך ראוי לעמוד כאן לפיכך אחר צאתו אמר מה לך פה אלא רמז לו השם שאין ראוי למנהיג להיותו מקנא כאש בוערה כי מדותיו ית' להיות ארך אפים והנה האנשי' במהותם לעת כעסם נחלקי' לד' מינים הא' אנשים יעשו רושם גדול בכעסם ובקנאתם. הב' יעשו הרעשו' בדבריה' אבל לא יעשו דבר בפועל, הג' אפי' דבר לא יכנסו בפיה' אלא חם לבם בקרבם, הד' יעשו דבריהם במתון בארך אפים, ובלב טוב ואלה ראויים למנהיגי' לא א' מהג'. ולזה נרמז לו ברוח גדולה וחזק מפרק הרים המין הא' מהמנהיגי' ושאין זו מדת ד'. וברעש המורה המין הב' ובאש המין הג' ובקול הדממה דקה המין הד'. ואמר והנה ד' עובר והראה לו זה השם לראות אם יקח מוסר ויעצור מקנאתו הגדולה וחזר לשאול לו מה לך פה והיא כמבראשונה כי היא מתחזק בקנאתו תמיד א"ל לך ומשחת את חזאל וגו' ואת אלישע בן שפט לנביא תחתיך וגו' כי אתה אינך ראוי לדור עם האנשים כי אם בין המלאכי' די מדריהין עם בשרא לא איתוהי ועכשיו למשפט נקרבה בראות טענות הכתוב וכו' באופן כי לקחו הש"י אליו מאחר כי הוא קנאי גדול ולא יוכל לסבול יבא אלישע בן שפט תחתיו ויהוא בן נמשי למלך וכו' והוא יעלה למעלה עם המלאכי' מאחר שאין לו יכולת לדור בין אנשים וכו'.

תם